POLYDORI
VERGILII
VRBINATIS
ANGLICÆ
HISTORIÆ

1534

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBRI XXVI.

SIMON GRYNAEVS LECTORI.

Anglia Bistonio semper gens inclyta Marte,
Quanta, quibusq; animis nongentos mille per annos
Gesserit, imperium firmans adamante reuincto,
Intulerit quoties uicinis gentibus arma,
Seu procul eiecit populantem finibus hostem,
Seu domuit sæuos immania colla tyrannos,
Maxima magnanimûm POLYDORVS *facta uirorum*
Præclarè latia primus canit omnia bucca.

Indices rerum singularum copiosos & usui egregio futuros, adiecimus.

Cum gratia & priuilegio Cæsareo.

BASILEAE, APVD IO. BEBELIVM
ANNO M. D. XXXIIII.

AD INVICTISSIMVM ANGLIAE, FRANCIAE, HYBERNIAEQVE Regem, fidei defensorem, HENRICVM, nominis eius octauum, POLYDORI Vergilij Vrbinatis in Anglicam historiam suam præfatio.

IAM INDE ab initio cunctis mortalibus, HENRICE Rex maxime, gloriam uirtutis, rerumꝗ gestarũ memoriã perpetuandi cõmune studium fuit: Hinc sanè urbes conditę, illisꝗ conditorũ nomina imposita: hinc statuę repertæ, hinc pyramidum moles, multaꝗ id genus magnifica opera extructa sunt: hinc item fuere semper, qui non dubitarint patriæ tuendę causa, etiam immaturam oppetere mortem. Ea tamen omnia cum temporis curriculo partim corruerẽt, partim obliuione obscurarentur, deinde homines cœperunt & ipsa opera & facinora celebrare literis, quæ usꝗ eò sempiterna reddiderunt omnia, ut postea pro se quisꝗ benefacta pariter sequenda, atꝗ malefacta multo diligentissime declinãda curarit: quando historia ut hominũ laudes loquitur, & patefacit, sic dedecora nõ tacet, neꝗ operit. quæ idcirco ad uitæ institutionẽ longe utilissima censetur, quod alios ob immortalem gloriã consequendam, ad uirtutẽ impellat, alios uero infamiæ metu à uitijs deterreat. Hæc scilicet una propè res est, quæ ad summam laudem regni tui Angliæ desideranda uidebatur: quod cum rebus omnibus beatissimũ sit, eius tamen magnitudo in bene multarum gentium ignoratione erat, quod nulla fermè foret historia, qua cognoscere liceret, quæ Britanniæ, quæ nũc Anglia est, soli natura, quæ gentis origo, qui regũ mores, quæ populi generatim uita, quibus artibus à principio, tantũ comparatũ atꝗ auctum imperium, ad eam aspirasset magnitudinẽ. Quamuis Bedas homo Anglus, ab aduentu Caij Iulij Cæsaris, in insulam, usꝗ ad sua tempora, qui floruit circiter annũ salutis humanæ DCC, res gestas breui admodũ opusculo perstrinxerit. & ante eum, Gildas aliquid lucis attulerit Britannorũ antiquitati. ac de ea post illos, quidã alia prodiderint, quæ etiã nunc tenebris circũfusa dilucere nequeunt. atꝗ ad extremũ, nõnulli alij negocium susceperint de rebus in dies propè singulos gestis scribendi. Ii autẽ confecerũt annales, in quibus tanta cum dispositionis, tum orationis omnis ieiunitas inerat, ut meritò uiderẽtur cibus, sicut

aiunt,ſine ſale : ueruntamen tales erant, qui ſi cum aliarũ gentiũ, cum quibus
rerum aliquid Anglis aliquando fuerit,hiſtorijs conferrent,omnino materiã
noui operis cudendi ſuppeditare poſſent. Qua re percepta,ego,qui me iam-
pridem ad inueſtigãdas ueterũ res dederã, cœpi illos ipſos Anglorũ ac alia-
rum gentiũ annales accuratius euoluere,legere,haurire,& excribere,quę ad
confectionẽ nouæ hiſtoriæ pertinerent. Et quia haudquaquã facile duximus
latine ſcribere,atq; unà ſcribendi materiã colligere,ea de cauſa mihi conſtitui
primũ undecunq; argumentũ quamuis rude,nudumq; ſumẽdum,quod mox
quũ tempore minus excluderer, poſſem ſcienter ornare,& oratione ueſtire.
Ita nobis ab ouo,uti dicitur,rurſus incipiendũ fuit,qui hanc tandem aliquãdo
hiſtoriã negocio equidem haud parco contexuimus, quam ex eo, Anglicam
appellare libuit,quod tale hodie eſt maioris partis inſulæ nomen, & eius im-
perium longe maximũ. Cæterum hiſtoria ut nõ exiguo tempore abſoluitur,
ita iam abſoluta atq; diuulgata,non uno item momento fidem,gratiam,auto-
ritatem ſibi colligit,apud eum prȩſertim populum,cuius res geſtæ perdiu in
arcano fuerint. Nam ſic accidit,ut permulta interim de auis audiant nepotes,
eaq; à nepotibus diuulgata,licet ſenum ſomnia ſint,credantur. Ex quo,ſi quis
ſcribendo,illa prætermiſerit,bone deus, quantũ populi ſermone uapulabit?
Verum cum poſtea quis legerit (legerit autem unuſquiſq;, quem patriæ de-
cus ac honor delectabit) & rerum cauſas, temporum rationes, facta, dictaq;
maiorum nouerit,tum uelit nolit adducetur, ut nouam hiſtoriam probet, lau
det, in cœlum ferat. Ita tempus & ratio uni alteriue rei autoritatem facit. Tale
quid noſtræ Anglicæ hiſtoriæ uſu uenturũ non ſanè ambigimus : mirabitur
enim fortaſſe Anglus,faciet idem Scotus,atq; Francus, cum non parum mul
ta in ea uiderint, contrà quàm uulgò dicerentur : & alia, quæ eorũ ſcriptores
non attigerint,aut aliter prodiderint. ſed cum illam reguſtarint,dubio procul
intelligent aniles fabulas minime cum uero conſentire, & amorẽ patriæ ſuos
interdum autores ſpoliaſſe iudicio,priuaſſe intelligentia,orbaſſe ſenſibus : id
quod in nos cadere non potuit,qui proinde nullius auribus inſeruiuimus : &
demum cognita ueritate,non poterunt non probare hiſtoriam ſancte & ſyn-
cere confectã. Et iſtud in primis tu potentiſſime Rex, unà cum omnibus tuis
generatim Anglis, æquabiliter, ſi pro tua gratia, grauitate,& ſapiẽtia facere
non dedignabere (non dedignaberis autem,confido) tum mihi profectò tot
annorum,quos in hoc ſcribendo opere conſumpſi,laboris fructum ampliſſi-
mum accepiſſe uidebor. Quapropter minus dubitaui ipſum opus primum
omnium tuæ ſubijcere cenſuræ, cum præſertim tu rectum omnino geſtarum
rerum æque ut gerendarũ ſcias iudicium facere, quippe qui ad imperium &
iuſtitiã natus, magna præditus es prudentia, literisq; pariter diuinis atq; hu-
manis apprime eruditus,cunctas bonas calles artes. Ac ita tua ſingulari uirtu
te non modo eorum Principum qui hodie ſunt, gloriam, uerumetiam omnis
antiquitatis memoriã facile ſuperas. Atqui & in iſta hiſtoria aliquid erit, quo
haud mediocriter delecteris, quando ex ea cognoſcas licebit inſtituta tuorũ,
quibus uſque ab origine gentis, iuxtà priuatis atq; publicis rebus
ſit continenter conſultum. Vale. Londini,Menſe
Auguſto, M. D. XXXIII.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBER PRIMVS.

BRITANNIA omnis quæ hodie Anglia & Scotia duplici nomine appellatur, insula in Oceano contra Gallicū littus posita, diuiditur in partes quatuor: quarum unam incolunt Angli, aliam Scoti, tertiam Vualli, quartam Cornubienses. Hi omnes uel lingua uel moribus seu institutis inter se differunt. Anglia ab Anglorū incolatu ita nuncupata, pars longe maxima, in nouem & triginta diuisa est conuentus, quos uocant comitatus: ex quibus, decem, Cantium, Suthsexia, Surra, Suthantonensis, Bercheria, Vuilceria, Dorcestria, Somersetus, Deuonia, & Cornubia, primam insulæ partem continent, quæ ad meridiem uergens, inter Thamesim & mare intercedit. Deinde usq; ad Trentam amnem, qui per mediam labitur Angliam, sexdecim ponuntur comitatus: quorū sex priores ad ortum solis sunt, Essexia, Midelsexia, Hertefordiensis, Suthfolchia, Northfolchia, Cantabrigiensis: decem posteriores magis mediterranei, Bedfordiensis, Huntyngtona, Buchyngamiensis, Oxoniensis: tametsi huius pars citra Thamesim producitur: Northantonensis, Rotelandia, Lecestrensis, Notyngamiēsis, Varuicensis, & Lincolniensis. Post hos, sunt sex, qui ad Vualliam, occidentemq; solem spectant, Glocestrensis, Herefordensis, Vigorniensis, Salopiensis, Staffordiensis, & Cestrensis. Cir

Anglia in quatuor partes diuisa.

Anglia in 39 comitatus.

ca regionis umbilicũ ſequitur Darbienſis, inde Eboracenſis, Lancaſtrenſis, & Cumbria, ad læuam in occidentẽ uerſus, ac Vueſthumbria: at contrà Dunelmenſis, atq; Northumbria, hæc ad aquilonẽ conuerſa, ad agrum Scoticũ pertinet. Hi comitatus in ſeptendecim diuiſi ſunt pontificales iuriſdictiones, quas græce dicunt diœceſes, quæ ab ĳs ita terminantur: Cantuarienſis enim diœceſis unà cum Roffenſi ſiue Roceſtrenſi, Cantium comitatum in primis continet. Londinenſis Eſſexiam, Midelſexiam, partemq; Hertefordienſis. Ciceſtrenſis Suthſexiam. Vintonienſis Suthantonenſem, Surrã, & Vectam inſulam. Sariſberienſis Dorceſtriam, Bercheriam atq; Vuilceriã. Exonienſis Deuoniam & Cornubiam. Bathonienſis & Vuellenſis ſimul coniunctæ Somerſetum. Vigornienſis Gloceſtrenſem, Vigornienſem, & partem Varuicenſis. Herefordenſis partem Salopienſis, ac Herefordenſem. Conuentrenſis & Lichefildenſis unà copulatæ Ceſtrenſem, Staffordienſem, Derbienſem, atq; reliquã partem Varuicenſis, & Salopienſis, ac Lancaſtrenſis partem, quæ pertinet ad Repillum fluuium. Lincolnienſem omnium maximam octo terminãt comitatus, qui inter Thameſim & Humbrum interiacent, hoc eſt, Lincolnienſis, Northantonẽſis, Leceſtrenſis, Rotelandia, Huntyngtona, Bedfordienſis, Buchyngamienſis, Oxonienſis, ac pars reliqua Hertefordienſis. Elyenſem Cantabrigiẽſis, ipſaq; Elys inſula. Nordouicenſem Suthfolchia, atq; Northfolchia. Et hæc prouincia Cantuariẽſis archiepiſcopi, qui totius Angliæ eſt primas, cum Vuallia, quæ quatuor habet diœceſes, ut infra dicetur. Item Eboracenſis diœceſis Notyngamenſem, Eboracenſem, & partem Lancaſtrenſis: Dunelmenſis ipſum Dunelmenſem, atq; Northumbriã: Carliolenſis Cumbriam, Vueſthumbriamq; continet. Atq; iſta altera prouincia, Eboracenſis archiepiſcopi, qui & Angliæ primas eſt, ac etiam totius Scotiæ diutiſſime fuit, quemadmodum alibi dicemus. At eiuſmodi diœceſes ab urbibus nominantur, in quibus ſedes ipſæ pontificales ſunt locatæ, quarũ princeps eſt Londinum, ubi idcirco à principio archipræſulis ſedes fuit: ſed de eius translatione ad Cantuariã urbem Cantĳ, loco perappoſito alibi demonſtrabitur: nam Londinum in Midelſexia comitatu ſitum eſt, ad ſeptentrionalem ripam Thameſis. Is fluuius amœniſſimus oritur parum ſupra Vinchelcombiam uicum, paſſimq; fluentis auctus primum Oxonium, deinde mira lenitate Londinũ ipſum alluit, in Oceanumq; Gallicum erumpit, immani exceptus eius maris æſtu, qui bis XXIIII horarum ſpacio, fluit, atq; refluit, amplius LX paſſuum millibus, permagno mortalium commodo, quod res uenales per eum, facile ad urbem uehuntur. In eo eſt pons Londini, lapideus, opus certe mirabile, etenim XX ſtãt ex lapide quadrato pilæ, altæ pedes LX, latæ XXX, diſtantq; inter ſe, circiter pedes XX, fornicibus iunctæ. Suprà utrinq; domus ſunt ita poſitæ, ut perpetuus fermè uicus, non pons eſſe uideatur. Hanc autem Angliam primã Britanniæ partem ab ortu & auſtro, Oceanus: ab occidente ſole, Vualliæ & Cornubiæ fines: à ſeptentrione, Tueda flumen, quod flumen diſcriminat Anglos à Scotis, terminat. Hic ad Tuedam, finitur omnis eius longitudo, quæ à littore, quod contra meridiem eſt, incipit, & illuc uſq; producitur, circiter millia paſſuũ CCCXX. Iſta præ alĳs felix citra Humbrum flumen, nam ultra montoſior eſt; quanquam à longe proſpicientibus

cientibus admodum plana uidetur, attamen frequentes colles habet, & illos quidem magna ex parte, nullis arboribus ueſtitos, amœniſſimasq; ualles, in quibus homines præſertim nobiles domicilia habent, qui more ſuo peruetuſto, non urbes, ſed uallium & fluminũ propinquitates petunt, uicatimq; habitant, uitandi, opinor, uehementiores uentorũ flatus cauſa, quod inſula ſuapte natura uentoſa ſit. Vnde fit, ut agreſtes ex nobilitatis cõmercio, cum illa ruri habitet, urbanos paſſim imbibant mores, ac ciuitates minus ſint celebres. Humbrus autẽ parum cis Eboracum ortus, in auſtrum ſtatim cõuerſus, inde in orientem ſolem curſum tenet, in Oceanumq; ſeſe immittit, auctus in primis Duno, & Trenta. Hic haud longe à Staffordia, fontem habet, qui peragrato Derbienſi ac Leceſtrenſi agro, Lichefildiam & Notyngamiã alluens ad dextram fluit, ille uero ad ſiniſtrã. Ita Trenta & Dunus ambo inſulam faciunt, quæ Axolmea uocatur, ac inde coniuncti citra Kyngeſtonũ oppidum, quod Hullum appellant, mercatorũ conuentu celebre, influunt in ipſum Humbrũ, quo ex Gallia, Germania, Dacia, æque cõmodus ac tutus eſt acceſſus. Tellus uero frugifera, pecoris maxime abundans. Quo fit, ut Angli plures pecuarij, quàm aratores ſint, quod magis fermè pabulo quàm aruo colendo ſtudeant, ſic, ut tertia propèmodum terræ pars tantũ pecori, aut ceruis, damis, capreolis, nam & ij quoq; in ea parte ſunt, quæ ad ſeptentrionem eſt, cuniculis'ue nutriendis relicta ſit inculta: quippe paſſim ſunt eiuſmodi ferarũ uiuaria, ſeu roboraria, quod lignis roboreis ſint clauſa: unde multa uenatio, qua ſe nobiles cum primis exercent. Atq; hæc prima Britanniæ pars, ut ne longum faciam, quando de eius ſitu infra, & paſſim toto opere plura appoſite dicemus.

Scotia altera Britanniæ pars, de qua hoc loco fuſius dicendum duxi, quo deinceps nihil eſſet, quod de eius ſitu mentio fieret, à Grampio olim monte incipiebat, ad extremũ limitem in ſeptentrionem producta: ſed poſt deletos Pictos, ad Tuedam flumen, interdum ad Tinam uſq;, patebat, ita belli fortuna, ut cuncta alia, uariante. Igitur eius longitudo à Tueda, ad ultimũ limitem, exiſtimatur eſſe CCCCLXXX millium paſſuũ. Sed quo Scotia longior Anglia, hoc anguſtior, quia in cuneum deſinit. Grampius enim mons informis & aſper, de quo uel Tacitus in Iulij Agricolæ uita meminit, per mediam Scotiam, à Germanico littore, id eſt, ab oſtio Deæ fluminis, ad Hybernicũ excurrit, uſq; ad lacum, quem uocãt Lomundum, qui eam oram, ac montem ipſum interiacet. Secundum Tuedam, qui parum ultra Roxburgum, ex monticulo ortus, Germanico miſcetur Oceano, à meridie, regio ſequitur, quã appellant Merchiam, hoc eſt, Anglorũ Scotorumq; regni terminũ. Hanc à Northumbria ultima Angliæ regione, quæ ad Oceanum ſpectat Germanicum, Tueda ſeparat, cuius princeps oppidum eſt Beruicũ, quod memoria noſtra Anglus tenet. Hoc quondam Ordolucarum oppidum fuiſſe dixerim. Ab occidente uero Scotiæ limes aliquando Cumbria fuit, quã ab Annandia Valle diſcriminat Solueus amnis. Inter has duas regiones, mons Cheuiota interius eminet. Finitima Merchiæ eſt Pictlandia, hoc eſt, Pictorũ terra, nunc Laudonia nuncupata, quæ ad orientem ſolem uergit, admodũ montoſa, nullisq; fermè arboribus ueſtita. Oppida in ea celeberrima Dumbar, Hadintona, Letha, Northberuicum, & Edinburgum regia ſedes, ibi Puellarũ caſtellum arx multo firmiſſima. Hãc irrigat Forthea flumen, quod dum in Germanicũ fertur Ocea-

num, ingens efficit æſtuariū, mare Scoticum uulgò dictū: in quo præter alias, inſula eſt diuo Columbæ ſacra, nomine Aemonia. Id rurſus flumen diuidit à Laudonia, regionem proximā rerum omnium fertilem, Fifam uulgus nominat, in qua permulta ſunt oppida, Dumfermilis, Cuprum: ſed illud egregium Fanum Andreæ, gymnaſio celebri, ac ſede archiepiſcopi totius Scotiæ primatis, nobile. Contrà ad Hybernicā oram, in ſeptentrionem uerſus, Nidiſdalia, à flumine quo alluitur ita appellata, ubi oppida in primis munita Dunglaſſum, & Dunfreium. Ad meridiem adhæret Gallouidia, pabulo pecoris quàm tritico melior: ibi Candida Caſa, templumq́ peruetuſtum diuo Niniano ſacrum, ac epiſcopali ſede ornatum. In eo tractu propter Victonam oppidum, eſt lacus miræ naturæ, quod altera pars hyeme gelu cogatur, altera non item. Inde Caricta, clara quondam Carictonio oppido, unde fortaſſe nomen habet. Supra Carictam, Elgouia, ita Ptolemæus uocat, ad occidentē, Oceanum attingit: in ea lacus Lomundus admodum amplus, quippe qui plures in ſe cōtinet inſulas, ad radices Grampij montis ſitus: à quo haud plus octo milliarijs, abeſt Dumbritonū caſtellum, ubi loci Bodotria flumen, quod Leuinus nunc dicit̄, intrat in Glotā: de quo poſtea plura. At longo ſpacio citra Grampium, Taus flumen totius Scotiæ maximum ex lacu eiuſdem nominis oritur, quod per Atholiam & Calidoniam labens, multa alluit loca, & cum primis Perthum oppidum, Fanum Ioannis nominatū: ac poſtremo prope Deidonū olim Alectum dictum, in mare Germanicū erumpit, ad oſtiumq́ efficit æſtuarium longe maximū, de quo Tacitus mentionē facit. Contra Tai ripam, Anguſia eſt, à quo irrigatur regio læta, ac à Fifa dirimitur. Huic ad ſeptentrionē uicina Atholia, cum aquis, tum ubertate terræ nō infeliciſſima. Ex altera parte Argatelia ſeſe oſtendit, quæ lacubus plena, magis pabuli quàm frugum copiam ſuppeditat, cuius ora extrema uſq́ eò ad Hyberniam porrigitur, ut uix millia paſſuū XVI ab ea diſtet: ubi promontoriū, quod terræ caput uocant. Hanc olim maritimā oram Silures late tenuiſſe, teſtatur Plinius libro quarto, cum de Hybernia loquitur, ita ſcribens: Super eam hæc ſita abeſt breuiſſimo tranſitu à Silurum gente XX millia paſſuum. Inter hanc & Elgouiam, ad occidentem, iacet Sterlyngius ager, ab oppido eo loci ſito ita nuncupatus. Hic Calidonia ſylua ex latere occidētis incipiebat, quæ late longeq́ introrſus diffundebatur. Gignit ea ſylua boues candidos, inſtar leonum iubatos, qui adeò feri ſunt, ut domari non poſſint: ſed quia caro grata palato humano eſt, ferunt omne penè eorum genus extinctum. Item ibi Calidonium caſtrum, ad Tai ripam ſitū, quod Duncheldinū dicitur. Ex monticulo eius ſyluæ oritur Glota, qui in Hybernicū Oceanū lato illabitur alueo, nam radicibus mōtis Grampij quaſi repulſus, ac in auſtrum uerſus immani excipitur maris æſtu, ſic, ut (teſte Tacito) Romanis uiſa ſit ultrà, alia eſſe inſula. Ab eo amne uallis quā perfluit, Glotæuallis appellatur, in qua eſt ciuitas nomine Glaſguenſis, academia nobilis. Rurſus ad orientē ſolem iungitur Anguſiæ regio & ipſa maritima Mernia, in qua Fordunū oppidum ſitu ualde cōmunito, celebre diui Palladij Scotorum apoſtoli reliquijs. Ex eodem latere Marria eſt, inſignis urbe Aberdonia, inter duos ſita fluuios, Donam, & Deam, quæ uel gymnaſio illuſtratur. Deinde Morouia ſequitur, quā duo ſepiunt inclyta flumina, Neſſa & Spea. Ad huius oſtium, ſitum eſt Elgis oppidum; circa uero illius ripas, immenſæ

ſunt

ſunt ſyluæ omnis ferarum generis plenæ. Item lacus quem Spinam dicunt, olorum copia refertus. Intus uero mediterraneã partem late continet Roſſia, ad extremũ angulum protenſa, quippe quæ utrunque attingit Oceanum, & quo orientalior, hoc cultior eſt. In ea ſinus eſt maris ſic interdum nauigantibus peropportunus, ut Salutis portus uulgò uocitetᷓ. oppidum, Thana. Terminus autẽ inſulæ perbreuis eſt, nam in cuneum deſinens uix XXX paſſuũ millibus patet, qui tribus munitus promontorijs quaſi arcibus, magnos ab ſe Oceani impetus cõtinenter arcet, & duobus cinctus ſinibus, quos ipſa includunt promontoria, aditus habet, in quos placidas recipit undas. Hodie eam terræ anguſtiam Cathaneſiam uocant, ad Deucalidonicũ mare conuerſam. Hæc particulatim. At terra Scotia paſſim portus habet tutos, & aditus marinis aquis peruios, item lacus, paludes, fluuios, fontes longe pleniſſimos piſcibus, necnon montes, & in ſummo montium æquatã agri planitiem, pecoris pabulum ubertim ſuppeditantem, ſyluasq́ꝫ feris plurimum abundantes. Quorum illa locorũ cõmoditatibus etiam ſuſtentata, minus unquam debellari potuit, cum ad ſyluas & paludes præſtò ubique gentium ſit profugium, & ad famem tolerandam, ferinæ carnis atqꝫ piſcium paſtus. Circum Scotiã, in Hybernico mari ſunt amplius quadraginta inſulæ, à Plinio Britanniæ dictæ, quas alij Meuanias, alij Hebrides appellant. Harum plures in longitudinem, minimũ patent millia paſſuum XXX. in latitudinem uero haud plus XII. In ijs Iona eſt, ueterum Scotorũ regum ſepulchris clara. Incolæ autem omnes Hybernice loquuntur, id quod declarat eos ab Hybernis originẽ ducere. Vltra Scotiam, in ſeptentrionẽ uerſus, Orchades inſulæ ſunt numero, autore Ptolemæo, XXX. partim in Deucalidonico, partim in Germanico ſitæ Oceano: quarũ caput uocant Pamoniam, quod in ea locata ſit epiſcopalis ſedes. quæ ſub Scoti imperio ſunt. Inſulani lingua utuntur Gothica, quod arguit eos à Germanis oriundos. Statura ſunt procera, ſemper ſano fermè corpore pariter atqꝫ mente, quo fit, ut multo longiſſimã degant ætatem, etſi piſcibus plurimũ uictitant: nam terra continuo propèmodum frigore obſita multis in locis uix frumentum fert, arborem uero penè nullam. Poſt Orchades, Thule eſt, quã nunc Ilam dicunt. Ab ea unius diei nauigatione, ut ait Plinius, mare concretum, in quo Islandia eſt, ad quam etiam nunc mercatores noſtri piſces emendi cauſa, in ſingulos annos, æſtate commeant. & quia in Arcton uerſus ultima eſt, idcirco ſunt, qui eam Thulen eſſe arbitrẽtur. Et hæc dicere habui, de Scotiæ ſitu: nunc de natura & moribus gentis. Scoti qui meridionalem incolunt partem multo meliorem, bene morati ſunt, & ut humaniores lingua utuntur Anglica: & cum raræ hic ſyluæ, ignẽ faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alteram ſeptentrionalẽ ac montoſam, tenet genus hominũ longe duriſſimũ ac aſperum, qui Syluestres dicuntur. hi ſago & interiore tunica Hybernico more, tincta croco amiciuntur, nudisq́ꝫ genu tenus tibijs, incedunt. Arma ſunt arcus & ſagittæ, cum enſe admodum lato, & pugione una tantũ ex parte acuto. Omnes Hybernice loquuntur: quorũ uictus in piſcibus, lacte, caſeo, & carne conſiſtit, quapropter magnũ pecoris numerum habẽt. Differunt ab Anglis Scoti legibus, & inſtitutis, quia iſti ciuile ius uſurpant, uti cæteræ fermè gentes; illi uero, quemadmodum infrà demonſtrabitur, municipale tantum habent. Quædam alia indiſcreta ſunt; lingua, ſicut

dictum est, eadem: idem habitus corporum, eadem in bello ferocia, ac nobilitati idem à pueris uenandi studium. Domicilia ruri angusta, stramentis aut palustri arundine tecta, in quibus ipsi pariter ac pecora stabulantur. Oppida extra Fanum Ioannis, nullis cincta muris, sic, ut illud animorũ magnitudini assignandum censere posses, quod omne uitæ præsidium in sola corporis uirtute ponant. Valent item ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quancunq; se applicant artem, in ea facile proficiunt. At quibus socordia, pigritia, inertia cordi est, ij apprime laboris fugientes, etiam in summa egestate, nobilitatem iactitant, perinde quasi ingenuo homini honestius sit egêre, quàm sese in arte aliqua unde uictum quærat, exercere. Cæterũ Scoti pij religionis cultores generatim habentur. Vuallia tertia pars insulæ iuxta umbilicum Angliæ, ad læuam iacet, quæ instar sinus, quasi peninsula intra Oceanum, excurrit, à quo circunquaq; cingitur, præterq; ab ortu, ubi Sabrina flumine terminatur, quod Vuallos ab Anglis separat. Quamuis nonnulli recentiores sint scriptores, qui ponant Herefordiam urbem terminũ, uti suprà diximus, inter Vualliam & Angliam, uelintq; Vualliam initium capere apud oppidũ, quod Chepstoium uocãt, ubi loci amnis nomine Veius, Logo fluuio auctus, ac Herefordiam præterlabens in mare influit. Is in parte Vualliæ mediterranea, ex eodem monte, haud scio, an ex eodem etiam fonte, atq; Sabrina oritur, quem Cornelius Tacitus, sicut alibi ostendemus, Antonam appellat. Nam illuc usque pertinet ingens maris brachium, quod ab occidente terram intrans, ad dextram, Cornubiam, ad læuam Vualliam abluit. Quam quidem topographiam etsi recentiorem, sequi non piget. Igitur Vuallia à Chepstoio oppido, ubi initium sumit, recta ferè linea, parum supra Salopiam, usq; Cestriam oppidum, in aquilonẽ uersus extenditur. In hanc Britannos illos, qui post amissam patriam cædibus superfuerant, se ad extremũ recepisse memoriæ proditum est, illicq; partim montium, partim syluestrium locorũ ac paludum, quibus ea regio maxime constat, perfugio, tutos sedes sibi locasse, quas etiã nunc tenent. Hanc terram deinde Angli Vualliam, & ipsos Britannos eius incolas homines Vuallos dixerunt: nam apud Germanos Vuallsman, significat exoticus homo, hoc est, qui aliam à Germanis habeat linguam: Vuall enim eorũ lingua uocatur alienus, qualis est Italus, uel Gallus, qui lingua differunt à Germanis: Man uero, homo nuncupatur. Angli igitur Germaniæ populi Britannia potiti, Britannos qui patriæ excidio superfuerant, patrio more, appellarũt Vuallos, quod aliam à sua haberent linguam: & ipsam terram quam habitabant, Vualliam: quod nomen deinde tam genti quàm terræ remansit. Ita Britanni cum regno, nomen amiserunt. Hæc est uera Vuallici nominis ratio & origo, quã ante me, quod sciam, nemo homo cõperit. Qui uero illud nomen à rege, siue illorũ regina eius appellationis, sumptũ tradunt, haud dubie hallucinantur. Regio agrum habet magna ex parte sterilem, ac minus fructuosum, propterea quod cultione caret: Vnde fit, ut agrestes uitam duriter degant, qui panem auenaceum edunt, atq; lac aquæ admistum serumq; bibunt: & nonnunquã iuuentus uaga & errabunda, tam suos, quàm finitimos latrocinijs infestet. Sunt oppida plura, cum arcibus munitissimis: & diœceses episcopales numero quatuor, si Herefordensis in Anglia, ut ostensum est, secundum descriptionẽ recentium, ponatur. Primus episcopatus est Meneuensis,

à Meneua

à Meneua dictus. Hanc hodie uocant Fanum Dauid: urbs quidem antiqua eſt, & in littore ſita, quod contra Hyberniam inſulam ad occidentem ſpectat. Alter Landauenſis, tertius Bangorienſis, & quartus Aſſauenſis: qui omnes Cantuarienſi archiepiſcopo ſubſunt. Vualli linguam habent diuerſam ab Anglis, quam ipſi qui ad Troianam ſtirpem ſui generis ſeriem referunt, partim Troianam, partim & Græcam ſapere uetuſtatem aiunt: uerum qualiſcunque ſit, non æque ſuauiter molliterq; Vualli, atque Angli linguam ſuam pronunciant, eo quod illi, credo, magis prope guttur loquantur, contrà iſti Latinos rectè imitantes parum intra labia uocem exprimant, quæ audientibus ſuauem reddit ſonum. De Vuallia tertia Britãniæ parte hæc pauca habui dicere. Sequitur quarta & ultima pars, quam Cornubiam appellãt. Hæc ab eo latere inſulæ incipit, quod uergit ad Hiſpaniam, atque occidentem ſolem, & in orientem uerſus patet millia paſſuum LXXXX, parumq; ultra Fanum Germani extenditur, qui quidem pagus eſt ad dexteram in littore nõ incelebris, ubi loci eius maxima latitudo eſt XX millium paſſuum. Nam hæc particula terræ ad dexteram littore Oceani, ad læuam, illo brachio maris, quod, ut diximus, terram intrat, uſque Chepſtoium, diſtringitur, & formam cornu accipiẽs primo anguſta, deinde latior excurrit, parum ultra ipſum Germani Fanum. Ab oriente, finitima eſt Angliæ, ab occaſu, auſtro, & ſeptentrione Oceanum circunfluum habet. Terra admodum ſterilis, fructum magis ex cultorũ induſtria, quàm ex ſua bonitate, præbet: ſed fert ubertim plumbum nigrum & album, hoc eſt ſtannum, in quo effodiendo maxime conſiſtit uita incolarum. In ſola hac inſulæ parte, etiam ad hoc tempus perdurat natio Britannorum, quæ à principio ex Gallijs aduecta inſulam occuparat, ſi illis credimus, qui, ut infrà oſtendetur, memoriæ prodiderũt, ex Armoricis ciuitatibus primos Britanniæ habitatores eſſe oriundos. Huius rei argumentum eſt, quod qui Cornubiam incolũt, eandem habent linguam, atque utuntur etiam nunc in Gallijs, illi, inter Britannos, quos Britones Britonantes uocitant. Facit etiam fidem antiquiſſimus annalium codex, in quo inueni ſcriptum, non Cornubia, ſed Cornugallia, ut inde compoſitum ſit nomen, à cornu, cuius, uti demonſtrauimus, hæc regio formam habet, & à Gallia, à qua primos acceſſiſſet incolas: cuius quidem nominis ratio neutiquam diſplicet. Lingua autem ipſa longe alia eſt ab Anglica, cum Vuallica uero nonnihil affinitatis habet: quoniam multa ſunt rerum uocabula in utraque lingua communia. Illud tamen intereſt, quod loquente Vuallo, Cornubienſis homo magis multa uerba, quàm totam eius ſermonis elocutionem percipit. Quo manifeſtum ſit, hos tres populos perinde inter ſe non intelligere, ac Scotos meridionales à ſeptentrionalibus lingua differre, ſupra oſtendimus: id porrò quod admiratione dignum cenſeri poteſt, ut in una atque eadem inſula, tanta ſit linguarum uarietas. Cornubia, ſiue Cornugallia Exonienſis eſt diœceſeos. Hæc particulatim de diuiſione Britanniæ, prius proponere placuit, ut eius corpus per membra iam penè cognitum quale eſſet, facilius deinde demonſtraremus: quod huiuſmodi eſt. Formam totius Britanniæ triquetram, hoc eſt, triangularem eſſe liquidò liquet, quippe quæ tres habet angulos, triaq; latera. Quorum laterum duo, alterum id eſt, quod ad ortum, alterum quod ad occaſum ſpectat, in ſeptentrionem utrinque procurrentia longiſſima ſunt.

Tertium latus quod ad meridiem uergit, longe illis breuius est, quia insula multo longior est, quàm lata: & ut illa eius longitudinem, sic hoc latitudinem, uti infrà ostẽdetur, sequitur, ubi loci ipsa insula lata incipit, & in aquilonẽ uersus angusta desinit: cuius primus & dexter angulus contra orientẽ solem est, in Cantio, ad Douerum, & Sanduicum portum, unde est transmissus XXX millium passuum, in Galliam, ad Caletum, aut Bononiam, oppida littoris Gallici, inter se milliaria uiginti distantia, quô naues ferè omnes accedunt. Hic ad Caletum oppidum, siue ad Bononiam, uti uulgi opinio fert, Icius est portus, cui hodie idem fermè atque oppido nomen manet, nam Calicius portus dicitur, ut nomen ex oppido Caleto, cui adiacet, auctũ uideatur. Ab hoc angulo latus insulæ quod contra Galliam est, excurrit ad tertiũ angulũ, in septentrionem uersus, qui in Scotia est, & ad Germaniã spectat, cui parti nulla est obiecta terra, ubi loci insula uelut in cuneum tenuatur, in istiusmodi angulum. Littus autem huius lateris admodum importuosum, cuius longitudo est circiter millia passuum DCC. Rursus ab isto primo angulo Cantiano, alterum & contiguum latus quod ad meridiem uergit, cõtra occidentem protenditur, usque ad alterum angulum, qui in læua parte insulæ situs, extremo Cornubiæ littore terminatur. Hoc latus est quasi frons & facies totius insulæ, quæ per hunc tractum, passis ad utrunq; angulum brachijs, latum pectus ostentat, nanque hic latissima est, quippe quæ à Douero, usque ad Fani Michaëlis promontorium, quod in ultimo Cornubiæ littore imminet, esse in longitudinem millia passuum CCC arbitrantur: in quo latere frequentes ac celeberrimi sunt portus, tutissimæq; nauium stationes. Postremo ab hoc læuo & altero angulo, tertium latus incipit, quod ad Hispaniam, occidentemq; solem uergit, qua ex parte Hybernia est, inter Britanniam & Hispaniam sita, atq; per curuum reflexumq; littus, propter Vualliam, quæ interest, extenditur ad ipsum tertium angulum, in aquilonem uersus, spacio DCCC millium passuum, ubi loci finitur insula: ultra perpetuus est Oceanus. In eiusmodi latere portus tutissimi sunt, & inde transitus in Hyberniam, ad unius diei nauigationem: sed breuior ex Vuallia, ad Vatfordiam oppidũ Hyberniæ maritimum, est, pari spacio, atque ex Douero, Caletum, uel eo paulò plus: sed multo breuissimus ex Scotia, uti suprà ostendimus. Ab hoc angulo ultimo, Antonum usq;, quod est oppidum maritimum cum portu eiusdem nominis, contra meridiem, & idcirco Suthantonum uocant, nam Sûth meridies Anglicè dicitur, inter Cantianum & Cornubiensem angulos, omnem insulæ longitudinem recta linea metiuntur, dicuntq; esse DCCC milliariorum, sicut latitudo ex Meneuia, siue Fano Dauid, usque ad pagum, quem Hyermuthum uocãt, qui est in extrema parte insulæ, quæ ad orientẽ solem spectat, cõficitur spacio millium passuum CC. nam insula, ut demonstratũ est, lata ac patens est in latere meridionali, quod posuimus pro eius fronte, hoc est, initio, & desinit in angustũ. Ita circuitus omnis insulæ constat nõ amplius octies decies centenis millibus passuum, atque sic minus ducentis milliarijs, quàm Cæsar supputarat. Sunt circa Britanniam, complures paruæ insulæ, uti suprà dictũ est, & in ijs duæ quamcelebres, tenui freto ab ea distinctæ, inter se ferè magnitudine pares: una appellatur Vectis, siue Vecta, cõtra meridionale Britanniæ littus, à quo minimum distat circiter quatuor, alibi uero septem, alibi XII passuum millia.

Formam

Formam eius scriptores antiquissimi ouo similem tradunt: nam ab ortu, occasum uersus, oblonga est, spacio XXX millium passuum: latitudine uero ab austro, in boream uersus, uix duodecim cõplet. Habitatores habet Anglos, & illos quidem frequentes, ac Vintoniensis est diœcesis. Hanc olim Vespasianus missus in Britanniam à Claudio imperatore, primus in ditionem Romanã redegit. Altera est Mona insula nominatissima, quam mutatione unius literæ, Manam uocant, quæ ab aquilone Scotiam, ab ortu æstiuo Angliam, ab occasu mare Hybernicum habet conterminũ. Hęc olim mari disiuncta angusto, quoties decrescebat Oceanus, cuius magni fiunt omni tempore æstus, adeò prope terrã erat, ut sine nauigijs adiri posset. Quod à Romanis aliquando factum, Cornelius Tacitus autor est, qui libro suarum historiarũ xiiij. & in uita Iulij Agricolæ, tradit, primo Paulinũ Suetoniũ, deinde ipsum Iulium Agricolam, Britanniæ legatos, Monam insulam incolis ualidã, & receptaculum perfugarũ, armis domuisse: sed eam aggredi uolẽtes, depositis omnibus sarcinis, præmisisse lectissimos auxiliariũ, quibus nota uada, & patrius nandi usus esset, & illos reliquũ exercitum altiores inter undas adnantem transmisisse, ac ita repente stupefactos insulanos, qui classem, qui naues, qui mare expectabant, pacem ab Agricola petijsse. Sed, ut idem ait, haud tam paruo negocio Paulinus rem gessit, qui ubi superato freto ad insulam peruenit, subitò apparuit pro littore, diuersa insulanorũ acies densa armis, uirisq;, intercursantibus fœminis, more furiarum, ueste ferali, crinibus deiectis, quæ faces præferebant, ac Druides eorum sacerdotes interim circùm preces diras sublatis ad cœlum manibus fundebant. Hæc nouitas aspectus ita Romanos milites perculit, ut quasi hęrentibus membris, immobile corpus uulneribus præberent: uerum ad ultimum, cohortationibus Paulini ducis, & se ipsi stimulãtes ne muliebre ac fanaticum agmen pauescerent, intulerunt signa, commissoq; prælio, obuios strauerunt. Ita deuictis insulanis, Paulinus pręsidium imposuit, eiusq; iussu excisi sunt luci sæuis superstitionibus sacri, in quibus insulani cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris consulere deos fas habebant. Iam satis cõmode diuertimus. Hanc insulam ab initio Scoti tenuerunt, ad quos est breuior traiectus millium passuum XXVI. memoria nostra, Angli pariter ac Hyberni habitant, quibus utraq; lingua cõmunis. Sed Derbiensis comes homo Anglus habet sua Sodrensi episcopali sede nobilem. Cæterum uide, quid possit uetustas: insula nunc ab omni terra abest amplius XXV millibus, quę quondam uix mille passus, procul erat: Ex quo, sunt, qui audeant affirmare, Monam esse eam, quã Angliseam appellant, quæ Vuالliæ adiacet, estq; Bangoriensis diœcesis, cuius loci natura talis est etiamnum, qualem ex Tacito docuimus habuisse illud littus, quod inter Monam & continentem intererat.

Sed ad Britanniam reuertamur, quam Angliam appellamus, ut qualis præsertim nostra tempestate sit, tandem explicemus. Cœlum plurimũ nubilum pariter ut imbriferum, atque eo minus frigoris. Noctes claræ, & in extrema aquilonari parte insulæ ita breues, ut finis atq; initium lucis exiguo discrimine internoscatur. Dies æstate longiores: cuius rei ratio est, quod insula propè sub ipso septentrionali uertice iaceat, circa quã, sol æstate longe sub terris ad orientem per plagas boreales rediens, diutiùs immoratur, sicut hyeme longe abest, cum propius meridiem excurrit ad ortũ. Ego obseruaui Londini, quæ

Vectis insulae forma similis.

Mona

Mona insula a Romanis domita.

Dies aestate in Anglia longiores.

urbs in meridionali inſulæ parte poſita eſt, noctem circiter ſolſtitium æſtiuũ, uix quinq; eſſe horarũ. Regio ipſa quocunq; anni tempore, temperatiſſima, atque cœli nulla grauitas, adeò, ut rari ſint morbi, & inde minor medicinæ uſus, quàm alibi: quapropter plures paſſim homines centum & decem uiuunt annos, nonnulli etiam centum & uiginti. quanquam agricolis æque atq; opificibus lex præſcripta eſt, ut laborando, nullo ſudent pacto. Terræmotus hic ferè nunquã, fulmina admodum rara. Solum uero fœcundum frugiferumq;, utpote quod abſq; frumentis & leguminibus, cuiuſq; generis materiam producit, præter abietem, &, ut ait Cæſar, fagum: nunc tamen eſt paſſim fagus quoq;: item alias arbores, præter oleam, & cæteras id genus calidioribus terris oriri ſolitas. Vites in hortis magis umbræ, quàm fructus cauſa, paſſim creſcunt, atq; uuam ferũt, quæ tamen niſi ſequatur calida æſtas, raro matureſcit. Seritur ſuo tẽpore triticũ, ſiligo, ordeum, auena: frumenta alia non habẽt: atq; leguminũ ſola faba, & piſum. Fruges citò proueniunt, ſed tarde matureſcunt. cauſa utriuſq; rei eſt, multus humor terrarũ cœliq; ſimul. Frumenta & legumina matura cum ſpicis, ac ſiliquis, deferuntur in horrea, atq; uſq; eò ſeruantur, dum ad uſum triturare placeat. Vinum, uti oſtendimus, tellus non gignit. pro uino, ceruiſia, quam ex ordeo conficiunt, in uſu eſt: potus certe aſſuetis cum utilis, tum iucũdus. Sunt uina ex Gallijs, Hiſpania, & Creta inſula apportata. Nemora pomifera, etiam glandiũ amœniſſima. Flumina quoq; pulcherrima, quæ agrum ubertim irrigant. Mirum dictu, ſed ueriſſimum eſt, Thameſim, Humbrum, & nõnulla alia flumina non facile augeri imbribus: quod ideo fit, quia terra ſuapte natura ſabuloſa multũ bibit aquæ. Colles paſſim multi, nullis arboribus ueſtiti, nulliſq; aquarũ fontibus irrigui, qui herbam tenuiſſimã, atq; breuiſſimã producunt, quæ tamen abunde ouibus pabulum ſuppeditat. per eos interdiu noctuq; ouium greges candidiſſimi uagantur, quæ ſiue cœli, ſeu bonitate terræ, mollia, & longe omnium aliarũ tenuiſſima ferunt uellera: ſed terræ ſterilitati id cum primis, teſte Vergilio, aſſignandum eſt, qui libro Georg. iij. de ea re ſic docet:

Si tibi lanicium curæ, primum aſpera ſylua,
Lappæq; tribuliq; abſint, fuge pabula læta.

Atqui cum nunc Anglicana lana, ut diximus, multo ſit precioſiſſima, ueteres tamen ſcriptores de ea nihil meminerunt: nam Vergilius Mileſiam ut optimam celebrat, in iiij. Georg.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti,
Senſit, eam circum, Mileſia uellera nymphæ
Carpebant.

Eſt enim Miletus ciuitas Aſiæ. Et deinde Columella qui Claudio principe, circiter annum ſalutis LIII floruit, libro de re ruſtica vij. de ouibus precioſis ita loquitur: Generis eximij Mileſias, Calabras, Appulaſq; noſtri exiſtimabant, earumq; optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ precioſiores habentur, earumq; præcipue Altinates. Item quæ circa Parmam, & Mutinam, macris ſtabulantur campis. Hæc ille. Et poſtremo Plinius libro viij. de pecorum & lanarum natura, eadem ferè tradit. Hinc igitur cognoſcere licet, nullam olim apud ueteres Britannos, Anglos ue, lanigeri pecoris curam fuiſſe, ſed illos poſt ætatem Plinij, uel omnino tardiſſime eam ſuſcepiſſe, ac lanam per Francos mercatores ut uiciniores, ad alias gentes delatam.

Quo

Quo factum eſt, ut Itali etiam nũc Anglicam lanam uocent Franciſcam, perinde quaſi eam Francia feras. Ac ſic homines paulatim effecti ſunt magis induſtrij. Idem poſtea lanarũ ſtudium Scotis eſſe cœpit, quamuis uellus rudius ſit. Ad prima redeo. Illud nempe admiratione dignũ, oues enim iſtæ præter rorem cœleſtem, nullum bibunt potum, adeò ut etiam à paſtoribus de induſtria, à fontibus arceantur: quando experientia cognitũ, dare bibere, illis eſſe exitiale. Hoc uellus uerè aureum eſt, in quo potiſſimũ inſulanorũ diuitiæ conſiſtunt: nam magna auri atqꝫ argenti copia à negociatoribus eiuſmodi in primis coëmendæ mercis gratia, in inſulam quotannis undiqꝫ apportatur, ibiqꝫ perpetuò manet, quia aliò terrarũ referri omnibus lege uetitum eſt. Vnde fit, ut opes maiores nuſquã gentium ſint: ſanè abſqꝫ immani pecunia, quæ ultro citroqꝫ per manus ementium, uendentiumqꝫ, ubiqꝫ funditur, atqꝫ uaſis ſacris, quæ præ magnitudine precij, æſtimari non poſſunt, nullus fermè adeò tenuis homo eſt, quin ad uſum quotidianæ menſæ, habeat ſalinũ, ſcyphos, uel cochliaria argentea, & quiſqꝫ pro fortunis, complura, ac uaria uaſa. Abundat Anglia omni pecudum genere, præter aſinos, mulos, camelos, & elephantos: at nullum gignit uenenoſum animal, aut rapax, præter uulpem, & olim lupos, ſicuti alibi memorabimus: quare uagum pecus, & nullo ferè cuſtode, innocuũ eſt: uidere enim licet armenta boum & equorũ ac ouium greges interdiu noctuqꝫ paſſim errare, per montes & ualles, per agros compaſcuos ad paſcendum cõmuniter relictos, aut per fundos, quos poſt collectos fructus, conſuetudine quadã peruetuſta, uicinus quiſqꝫ cõmunes habet, ad alendum pecus: Idcirco equis teſticuli amputantur, ut cantherij facti ſub dio, maiori compendio paſcantur. Equorũ bona pars non ſuccuſat, ſed graditur, neqꝫ tamen ſuccuſarij gradarij ue ualentiſſimi ſunt ut animalia mitia, minusqꝫ ferocia. Eadem eſt natura bobus, quapropter plures ſimul ad unum aratrũ atqꝫ currum coniugantur, nam ſimiliter bobus ac equis aratur terra, plauſtraqꝫ trahũtur, quorum ad onera ferenda, maximus eſt uſus. At bos & ueruex animalia ſunt, in primis propter conuiuia nata, quorum caro non alibi fermè iucundioris ſaporis. ſed bubula præcipui eſt, cum preſertim ſale conditur, in aliquot dies. Nec id admodum mirum, nam illud animal ab omni labore uacuum ad cõmunem cibum nutritur. Sanè Anglorũ uictus maxima pars in carne conſiſtit. Boues quoqꝫ qui poſt longos labores, iam uetuli occiduntur, non carent ſua gratia, tametſi caro durior eſt. Auium domeſticarũ ſylueſtriumqꝫ numerus infinitus. Maximæ ſunt gallinæ Cantianæ. Anſeres iuniores antequã primam mutent plumam, loco lautarum epularum habentur: cum creuerint, non item. Syluestrium delicatiſſimæ perdices, phaſianæ, coturnices, merulæ, turdi, alaudæ. Hæc auicula hyberno tempore quod minime ſæuum eſt, mirifice pingueſcit, tumqꝫ innumerabilis capitur numerus, ac maxime omnium menſas exornat. Sunt cygni, qui in lacubus & fluuijs nõ tam minima uoluptate omni tempore natantes ſpectantur, quàm maxima animi moleſtia. Multo mane in dies ſingulos, audiuntur corui cum cornicibus crocitantes. Nuſquam gentiũ maior cornicum multitudo, genus equidem auium maleficum: hæc enim tetra auis eò conſeruatur, quod edit lumbricos, aliosqꝫ uermiculos, quibus terra hoc magis abundat, quo eſt humidior. ueruntamen ex altera parte, multo plus nocet, quippe nõ modo maturas fruges deuorat, ſed cum naſcuntur, roſtro euel-

lit ſemen,ſic,ut agricolæ neceſſe habeant per idem tempus,locare pueros per arua, cum arcubus, quando uoce humana non deterrentur, qui eas abigant: & quia ardea ſolet in earum nidis poſtea nidulari, idcirco eiuſmodi infelices aues circa uillas nobilium,qui ardearum aucupatu delectantur,in ſummis arboribus, quibus uillæ ipſæ uentorũ flatus uehemẽtiores uitandi cauſa, circũſeptæ ſunt,impune nidos faciunt:atq; ita genus durat, cum magno agricolarum damno. Quare memoria noſtra, in principum concilio ſancitum eſt, ut eiuſmodi cornices modis omnibus exterminarentur, conſtituto etiam precio illis,qui eas necarint. Piſcium item omnis generis copia redundat:uerum multorum nomina non eadem, atque latina ſunt. Capo uocatur gornardus, aſellus uuytyngus, mugiles ſiue cephali muletti, rhombus turbottus, pagri ſeu phagri bremmæ, ſcombri macharelli, ob quandam illis innatam ſiccitatem omnino ignobiles: aloſæ ſiue clupeæ,ſchaddæ,nullius neque ſaporis,neque precij: ſilurus,ſturio:lucius quem appellant Itali,pike. Is piſcis quemadmodum olim uilior, ſic nunc apud Anglos multo eſt precioſior, qui ex paluſtri aqua in uiuaria translatus,ac nidore illo olido purgato,anguillis minutisq; piſciculis paſtus mirandum in modum pingueſcit: mox in piſcario foro uiuus cum uendi debet,ſi opus ſit,ei uenter cultro aperitur, ut illud pingue quod habet,oſtendatur: at ſi minus uendatur,eo tamen uulnere affectus (mira res dictu) haud moritur, quippe plaga filo inſuitur, ac ſtatim pòſt in uiuario tincarum glutinoſo contactu ſanatur. Sed oſtrea non alibi delicatiora, nec plura. Fert item aurum, argentum, plumbum album,id eſt,ſtannum, plumbum nigrum, cuprum. Naſcitur etiam in maritimis regionibus ferrum,ſed eius exigua eſt copia. Inſunt & margaritæ, & gagates lapis. Hæc de bonitate cœli, ac terræ,ſummatim hactenus referre placuit. Nunc de habitu hominũ dicere licet. Sunt Angli procera ſtatura, uenuſta & candida facie,cæruleis plurimum oculis, & ut ſono linguæ Italis perſimiles, ita corporum habitu ac moribus ab illis penè nihil diſcrepant: belle morati,conſilia cunctando capiunt, ut qui ſciunt nil eſſe tam inimicum conſilijs,quàm celeritatem:mites,& ſuapte natura ad omne humanitatis officium propenſi, & cum primis nobilitas, uel erga alienos,ſed plebs præſertim urbica non item. Amicos domum ſuam inuitant,hoſpitioq; benigne & in prandijs ac cœnis hilarè,nitide,lepide,atque ampliter accipiunt: idq; officium humanitatẽ uocant: etſi,ut Tacitus ait,pars eſt ſeruitutis non modica,alieno tantum cum tædio,indulgere palato. Cæterum bello intrepidi,optimi ſagittarij,ac in militia moræ impatientes, & idcirco ubi ad arma uentum eſt,ſtatim de omnibus fortunis alterius partis dimicatur:quia omnia uictorem ſequuntur. Sed neq; arces ædificant, quin olim conditas uetuſtateq; ruentes minus ſarciendas curant. At extra patriam, ſi cum hoſte res ſit, militarem diſciplinam per omnia ſeruant. Reliqui, qui literis incumbunt,facile proficiunt,quorum hodie ingens floret numerus. Veſtitu nõ multum abſimili Gallico utuntur. Fœminæ niueo candore, inſigniq; forma, quam longe decentiſſimo habitu honeſtant. Vrbes habent, atque oppida egregia, frequentesq; pagos, & uillas paſſim magnificas. Sed quia in animo eſt,alibi tam de locorum ſitu,quàm de hominum moribus, locis perappoſitis memorare,ideo impræſentia hoc ſuperſedere labore libuit. Igitur de religione gentis aliquid duntaxat ſubijciamus. Britannia ſtatim ab initio orti euan-

gelij,

gelij, teſte Gilda, Chriſtianam pietatem complexa eſt, quam mordicus ſemper retinuit, etiam inter ſæuas Romanorum imperatorum perſecutiones. Id quidem temporis Britanni tametſi non publice, Chriſtum colebant, quod Romanorum Anglorumq; armis uicti dijs ſacrificare cogerentur, priuatim tamen multi ab officio non diſcedebant, ita, ut Chriſtiana religio, ſicut alius infrà docebit locus, in inſula ſemper extiterit, donec poſtremo autore diuo Gregorio, ab interitu uindicata eſt, quæ adeò deinceps creuit, ut nulla ſit hodie (credo) natio, quæ omnia, quæ ad diuinum cultum pertineant, ſanctius, diligentiusq; obſeruet. Ita eſſe atteſtantur tot templa ornatiſſima, quæ uicatim habent: tot ad ipſa templa frequentes hominum conuentus, qui faciundis ſacris continenter interſunt: tot deniq; diuorum precioſa mauſolea. Quocirca Angli ob id in primis collaudandi ſunt, quod multo Chriſtianiſſimi, religioſiſſimiq; ſint. Hæc in prima operis mei parte propoſita uolui, priuſquam bella ſcriberem, quò legentes ſtatim à principio ſcirent, cuius ac quanti populi res geſtas, cuius'ue patriæ mores in reliqua parte eſſent deinde accepturi. Sed Deus faciat, ut inceptū opus recte abſoluamus. Britanniam qui mortales ab initio coluerint, indigenæ, an aliunde adducti, parum compertum. Quo factū eſt, ut iam inde uſque ab antiquis temporibus, de ea re autores inter ſe minime conſenſerint: ſuper qua, ut ne aliquid affirmando, temere fidem meam obſtringam, uel aliquid refellendo, inuidiam mihi parem, hic commodum illorum ſententias ordine repetam, ob oculosq; legentium ponam, quò aliorum iudicio, ſicuti in eiuſmodi quæ incerta ſunt, fieri decet, omnia ſubijciantur: quia hiſtoria rerum geſtarum narratio eſt, non item diuinatio. Caius itaq; Iulius Cæſar antiquiſſimus rerum ſcriptor, libro ſuorum Cōmentariorum quinto, de bello Gallico, tradit Britanniæ partem interiorem ab ijs incoli, quos natos in inſula memoriæ proditum eſſet: & maritimam partem ab ijs, qui prædæ ac belli inferendi cauſa, ex Belgio, in inſulam tranſiſſent, ac eos ubi illuc peruenerunt, bello illato, ibi permanſiſſe, atq; agros colere cœpiſſe. Huic opinioni Cornelius Tacitus, in uita Iulij Agricolæ, qui Domitiano principe, Britanniam obtinuit, penè adſtipulatur: qui inſulam à principio à uicinitatibus habitatam ſentiens, & id per argumenta affirmare cupiens, ita inquit: Magni artus Germanicam originem aſſeuerant, Silurum colorati uultus, & torti plerunq; crines, & poſita contra Hiſpaniam, Iberos ueteres traieciſſe, easq; ſedes occupaſſe fidem faciunt. Proximi Gallis & ſimiles ſunt, &c. Bedas uero homo Anglus, quo nihil caſtius, nihil melius, nihil uerius, qui circiter annum ſalutis humanæ DCC floruit, longe aliter de origine gentis ſentiens, ſcribit libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ primo, Britannos continentis qui ſunt inter Gallos & Hiſpanos, accolæ, Oceani, ex tractu Armoricarū ciuitatum aduectos, inſulam primitus occupaſſe, illiq; nomen dediſſe: quippe quæ antea, ut infrà dicemus, non Britannia, ſed Albion appellata eſt. Cui opinioni, id eſt, de nomine inſulæ indito, Pomponius quoque Lætus recentium autorum grauiſſimus accedit, ſicuti etiam conſentit cum Cæſare, de Aboriginibus, qui nati in inſula eam primi tenuerint. Sed ante Bedam, Gildas homo Britannus, de quo ſuprà meminimus, cui nihil longius eſt, quàm mentiri, nihil propius, quàm ueritate inniti, aliquid lucis huic origini affert: ſiquidem in deſcriptione Britanniæ, ait: Hæc erecta ceruice, & mente, ex quo inhabitata

eſt, nunc deo, interdum ciuibus, nõnunquam etiam tranſmarinis regibus ingrata conſurgit, &c. Hic Gildas innuit primos inſulæ habitatores cognitionem habuiſſe dei, quales fuerunt, qui poſt diluuium Noë, terram multitudine opplerant, atque ita eam ab initio non caruiſſe cultoribus, uti infrà fuſius dicetur. Item demonſtrat ciues quandoq; rem adminiſtraſſe, & aliquando Romanos, quos non uno in loco, uocat tranſmarinos reges: & Britanniam ingratam appellat, quod ſæpius fidem ſimiliter deo patri, ac ſuis principibus feelliſſet. Is uir ſanctiſſimus epiſtolam inſtar libelli ſcripſit, in qua primum inſulæ ſitum poſuit, deinde hiſtoriã ſui temporis breuiter tetigit, poſtremo ſuorum Britannorũ ac temporũ mala deplorauit, adductis in medium multis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quibus eos & à male faciendo deterreret, & ad bonam frugem, ut aiunt, reduceret. Et quia paulò obſcurius ſcripſit, idcirco eius libellus rarior eſt. Ego duos tantum codices inueni, unde omnino pauca, cæterum ſyncera, hauſi. Extat item alter libellus, ut tempeſtiue lectorem nefariæ fraudis admoneamus, qui falſiſſime inſcribitur Gildę cõmentarium, haud dubie à quopiam peſſimo impoſtore compoſitũ, ad corroborandum cuiuſdam noui hominis commentum. Sanè is nebulo longe poſt homines natos impudentiſſimus, ſummatim illud ex eiuſmodi noui autoris farina dealbauit, crebro facta Bruti mentione, id quod Gildas nunquam ſomniauit: & ut callidius legentes falleret, quædam ex ſuo addidit, quò uel duos fuiſſe Gildas, uel hunc libellum Gildæ prioris opuſculi compendiũ crederes. Quorum tamen utrunque tantum abeſt, ut à doctis recipiatur, ut etiam unuſquiſq; mediocriter eruditus, id doli facile deprehẽdat, ac pro impoſtura habeat. Sed ut nemo homo in iſtiuſmodi errore in poſterum tempus uerſaretur, nos nuper ipſius Gildæ opus diuulgandum curauimus. Iam redeat unde aberrauit oratio. Atq; iſtæ ſunt, quas habui in medium referre, ſententiæ ueterum ſcriptorũ, de principio Britannici populi, quod iam ſatis planum factum eſſe arbitramur. At nõnulli alij autores, qui apud uulgus maioris ſunt nominis, quàm eorũ cura aut fides in ſcribendo mereatur, aliam genti originem inuenerunt. Quæ ſanè res quanti à principio momenti eſſe cœperit, Gulielmus Neuburgus homo Anglus & eorum autorũ æqualis, qui circiter annum ſalutis humanæ MCXCV cum Ricardo primo Anglorũ rege uixit, teſtatur. Is in proœmio hiſtoriæ ſui temporis, cum de Gildæ autoritate loquitur, ita ſcribit: Integritatis tamen eius non leue documentum eſt, quia in ueritate promenda, propriæ genti non parcit: & cum admodum parcè bona de ſuis loquatur, multa in eis mala deplorat, nec ueretur, ut uerum non taceat, Brito de Britonibus ſcribere, eos nec in bello fortes fuiſſe, nec in pace fideles. At contrà quidam noſtris temporibus, pro expiandis iſtis Britonum maculis, ſcriptor emerſit, ridicula de eiſdem figmenta contexens, eoſq; longe ſupra uirtutem Macedonum, & Romanorum, impudenti uanitate attollens: Gaufredus hic eſt dictus, cognomine Arthurus, pro eo, quod multa de Arthuro ex priſcis Britonum pigmentis ſumpta, & ab ſe aucta per ſuperductum latini ſermonis colorem, honeſto hiſtoriæ nomine obtexit. Quinetiam maiore auſu, cuiuſdam Merlini diuinationes falſiſſimas, quibus utiq; de ſuo plurimum addidit, dum eas in latinum transferret, tanquam approbatas & immobili ueritate ſubnixas prophetias uulgauit. Hæc ille. Eſt itaq; in eo libro cuiuſcunq; ſit, Brutum filium Syluij,

quem

quem Ascanio Aeneæ filio natum constat, post Græciam peragratam, deuictamq; Aquitaniam, monitu Dianæ, Britanniam cursu petisse, & primo accessu, gigantibus qui id temporis eam tenebant insulam, atque ad arcendam uim aduenarum armati undique euestigio concurrerant, interfectis, eam occupasse, ex seq; Britanniam appellasse: & sic demum Brutum generis Britannici atq; imperij autorem extitisse, filios genuisse, ac illos deinde & gentem suam & regnum mirum in modum propagasse. Cæterum Liuius, Dionysius Halicarnasæus, ac plerique alij, qui diligenter de antiquitatibus Romanorum scripserunt, nunquam huius Bruti meminere. Neque tale quid ex Britannorum annalibus prodi potuerat, cum iampridem illi omnia librorum monimenta amiserint, id quod Gildas testificatur, qui circiter annum salutis DLXXX claruit. Is enim in principio suæ epistolæ de ea re ita refert: Illa tantum proferre conabor in medium, quæ temporibus Romanorum imperatorum, Britannia & passa est, & alijs intulit ciuibus, & longe positis mala: quantum tamen potero, non tam ex scriptis patriæ, scriptorum ue monimentis, quippe, quæ uel, si qua fuerint, aut ignibus hostium exusta, aut ciuium exilio classe longe deportata non compârent, quàm transmarina relatione, quæ crebris irrupta intercapedinibus etiam non satis claret. & reliqua. Sed ea uenia olim antiquitati data est, uti plerique populi ausi sint origines suas etiam ad deos, sicuti in primis fecere Romani, referre autores, quò primordia gentis & urbium augustiora felicioraq; essent: & illa quamuis poëticis magis fabulis, quàm incorruptis rerum gestarum monimentis constarent, pro ueris tamen habita sunt: idcirco & ea quæ postremo de antiquitatibus Britannorum memoria prodita ferunt, ita facile uulgò credita sunt, ut posteritas Bruto principium generis assignarit: ac ne illa ipsa ulla unquam temporis iniuria in obliuionem irent, uelut longe uerissima, duo egregij historici literis perpetuanda curarint, Henricus Huntyngtonius archidiaconus, & alter, qui historiam suam Polychronicon appellauit. Et hæc sunt, quæ à recentioribus de Britannorum origine tradita ad posteros manarint. Ego uero quanquam pollicitus sum, me neque de unius, neq; de alterius sententia, de eiusmodi tam ueteri origine gentis quicquam pro certo affirmaturum, aut pro falso reprobaturum, sed omnia prout hactenus fecimus, iudicio legentium subiecturum, dicam tamen hoc loco id quod minus à uero abhorrere uidetur, ut in tanta ueterum autorum uarietate, nos aliquid certi de istis primis terræ huiusce incolis, aliqua saltem uerisimili ratione tradamus, probemusq;, quod scriptorum testimonio parum, uti uideo, constat, quia rem per se satis claram perinde quasi indeprehēsam in medio relinquere, omnino honoris non esse ducimus. Itaque cum insula ex Gallico littore, claris præsertim diebus, facile cernatur, & propter albedinem rupium, quæ circa littus sunt, unde Albion quandoq; dicta est, nauigantibus procul appareat, haud ullo unquam tempore ipsius continentis populo incognita esse potuit. Quare incredibile est, eam aliquando habitatoribus caruisse, quæ eodem tempore, ac cæteræ acceperūt terræ, suos cultores sortiri potuit, & non expectare aut ab Hispania, Germania, Gallia, uel Latio, uti recentiores scriptores ferunt, habitatorem exulem aut profugum, ac sæpe nocentem. Hinc proinde credere licet, ab ipso propè orbis initio, insulam habitatam fuisse, &

eandem poſt diluuium Noë, unà cum alijs terris, ſuos cultores accepiſſe, quos Cæſar indigenas uocat: qua in re uel Gildas iuxtà mecum ſentit, uti ſuprà oſtendimus. Nec eo tamen inficias, quin deinde Germani, Galli & Hiſpani populi finitimi illis indigenis admiſti eam habitauerint, ſicut hodie faciunt, & in ijs Britanni continentis, à quibus ut primis aduenis, frequentioribus ue, Bedas perhibet nomen inſulæ immutatum. Plinius autem libro quarto, cum de Britannia meminit, uidetur innuere inſulam nominatam eſſe ex illis paruulis inſulis, quæ inter hanc, & Hyberniam iacent, inquiens: Albion ipſi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc igitur origo uera, quæ laudem & gloriam Britannorum gentis non minuit, non debilitat, non obſcurat, ſed maxime auget, confirmat, nobilitat. Si enim uelimus diuturnitate temporis, ut de alijs felicitatis dotibus taceamus, ipſam, uti nunc moris eſt, nobilitatẽ metiri, ecquid antiquius, glorioſus ue eſt, quàm iam inde ab initio, honeſto naſci loco, & ibidem propagare in annos fermè perpetuos, familiam, genus, & imperium? Hinc in primis indigenæ ueteris Latij ſummo ſibi duxerunt ſemper honori, quod in ea terra geniti diu regnarint. Hæc eadem domeſticæ laudis amplitudo Britannorum Aboriginum, ac monimentum gloriæ æternum eſt. Cæterum pro neceſſitudine negocij, nos ſatis proceſſiſſe rati, tandem aliquando ad rem ipſam ueniamus.

Sed ecquo progrediemur, cum omnia proſpiciam plena tenebrarum? Equidem nihil occultius, nihil incertius, nihil ignoratius rebus Britannorum à principio geſtis: partim quod annales, ſi qui fuerant, ſicut ſuprà oſtendimus Gildam teſtificari, funditus perierant, unde poſtea qui hiſtorias ſcripſerunt, nihil haurire potuere: partim uero, quod ea gens ut longe poſita, tardiſſime cum Græcis tum Romanis cognita eſt. Iſtud ergo ſilentium rerum fuit, quamobrem boni autores minus multa de huius populi primordio memoriæ prodiderint, ac nonnulli auſi ſint nimis multa garrire, nouamq; condere hiſtoriam, per quam, imperiti uulgi admiratione, in cœlo eſſe uidentur, ubi eos haud inuiti nos relinquemus. Verum quia conſilium eſt, locis perappoſitis, cum id præſertim tempus popoſcerit, ea noſtræ hiſtoriæ coagmentare, quæ Cæſar, quæ Tacitus, quæ Gildas carptim de rebus in Britannia geſtis ſcripſerint, idcirco percurremus uitas regum, quos iſta noua hiſtoria repente, & uno quaſi partu genuit, in orbemq; effudit. Et illud, quamuis non ſine ſtomacho, faciemus, cum rationis temporis habendæ, tum maleuolentiæ deprecandæ cauſa: ſimulq; errata, quæ in ea ſunt (ſunt autem infinita) euellere nitemur, quò ne legentes offendant, ne ue cæſpitent. Atque hoc noſtrum eſt inſtitutum, quo uſque eò utemur, dum ſcribendo, ad initium imperij Romanorum Anglorumq; peruenerimus: tunc enim paratiores erunt duces, quos certos deinde ſequamur. Sed age, iam demus nos in uiam, ut citius aſpiremus, quô cõtendimus. Ille igitur Brutus ſeu Brito (ſic enim nominandus erat, ut ex eius nomine, Britannia aliquo pacto dicta uideretur) fertur à principio inſulæ potitus imperio, ac Britannorum gentis autor fuiſſe, nec diu deinde uiſus in terris. Dein tres eius filij, Locrinus, Camber, & Albanactus, regnum inter ſe diuiſiſſe dicuntur. Sed non multò poſt extinctis morte fratribus, Locrinus totius inſulæ imperium conſecutus eſt, quem Guindelona uxor, filia Coronei, unius ex ſocijs Britonis, interfecit, quod ſe ob pellicis

amorem,

amorem, repudiasset. Successit patri Madan: is Mempricium & Manlium creat. Inter hos, post mortem patris, de regno statim fœdo certamine orto, Manlius occiditur. Mempricius nihil in uita gessit, quamobrem in morte honoris quicquam ei habendum esset, quippe cum inter uenandum, à suis longe abisset, à lupis, quibus id temporis insula abundabat, dilaniatus est. Regnat deinde Ebrancus eius filius. Hunc ferunt Eboracum urbem celeberrimam ad borealem insulæ partem, condidisse, inter Vsam & Fossam flumina, quæ ipsam ciuitatem præterlabūtur, ac inde simul iuncta in Humbrum fluunt: posuisseq; ad extremam Britanniæ partem, quam hodie Scotiam dicimus, oppidum Puellarum: nunc, uti suprà docuimus, Edimburgi arx est. Ebrancum Brito cognomento Viride Scutum filius sequitur, qui neq; domi nec foris satis clarus fuit. Huic Leylus filius succedit, qui Carliolum oppidum in læua parte insulæ, quæ ad Scotiam pertinet, prope Edenam fluuium, condidisse fertur. Carliolum hodie ciuitas est episcopali sede nobilis. Post Leylum, Rudubras regnum obtinet. Istum ferunt duas condidisse urbes, Cantuariam, in Cantio, quam Angli quandoq; Dorouerniam dixerunt, quæ abest à mari, millia passuum duodecim: & Vintoniam, ac oppidū nomine Septoniam, in meridionali plaga, quod incolæ nostro tempore Shaftesburim uocitant. In Rudubræ demortui locum surrogatur Badudus, quem Bathoniam oppidum ædificasse tradūt, ornatum hodie communi sua & Vuellensi episcopali sede: eoq; loci, ut fama est, balneas tepidis fluentes aquis struxisse, quod opus quidam falso Iulio Cæsari assignant, cum satis liqueat Cæsarem ad hunc usq; locum non peruenisse. Extant etiam nunc ipsæ balneæ, ubi loci tepidæ scaturiunt ebulliuntq; aquæ, quibus in primis lauantur pueri uoluptatis causa. Ego uidi ipsos pueros in eo lacu natantes, è fundo mordicus argenteos numos referre iactatos per lusum à circumstantibus in balneas ipsas. Is demum Badudus magica arte, quam passim docuit, fretus, præstigijsq; dæmonū actus eò insaniæ uenit, ut sibi alas uolandi gratia aptauerit, quibus munitus cum in altum tolli cœpisset, repente cecidit, quo casu collisus excessit è uita, ad inferosq; descendit. Ita mala ars malo illi fuit. Insecutus est Leyrus eius filius, qui non minus egregie, quàm prudenter annos multos regnauit. Is condidit Lecestriam oppidum in interiore parte insulæ. Huic tres tantum filiæ erant, quas iam senio confectissimus quibusdam suis heroibus locandas, ac opes æqua lance diuidendas statuit, quas tamen duabus natu maioribus quæ prius nupserāt, assignauit, eo quod illæ plus amoris in ipsum habere uiderentur, quas postea unà cum uiris, contrà atque putarat, ingratas, crudeles, impiasq; inuenit. Minima autem natu nomine Cordilla, moribus tantum ac pulchritudine dotata, cuidam regulo Gallorum in matrimonium data est. Hæc, cui natura præcox ingenium dederat, interrogata, an parentem multum diligeret: respondit, se patrem ferre in oculis, semperq; laturam, licet mox contingeret, ut quempiam alium (de marito intelligebat) ardētius amaret. Quo responso, tametsi sapientiæ pleno, Leyrus indignatus, indotatam, ut dictum est, regulo Gallo puellæ forma capto collocauit. Sed haud multo pòst à generis, eius mortem longum expectare censentibus, regno spoliatus, ad Cordillam confugere coactus est, à qua in regnum restituitur, interfectisq; generis, triennium regnat. Per id autem tempus, Cordilla amisso uiro, in

Britanniam rediјt,regnumꝙ paternum iuſſu populi obtinuit. Morganus interea & Conedagius ſororum filiј grauatiſſime parebāt fœminæ,pudebatꝙ diutius tam uile ſeruitutis iugum tolerare:itaꝙ facta militum manu,omnia cædibus,incendiјs,rapinis uaſtare cœperunt,quò mulierem ad certamen traherent:quam haud ita multo pòſt cum paruo exercitu,obuiam factā ceperūt,in carceremꝙ coniecerunt. Hic egregia mulier, cui ad ſuperandam ſuperiorum regum gloriam, uirilis tantum defuit ſexus,amiſſi regni dolore perculſa,poſt annum quintum,quàm regnare cœperat,ſibi mortē conſciuit. Victores inter ſe inſulam partiti ſunt. ſed breui tempore interuenit regni cupido immenſa, ita,ut Morgano è medio ſublato, Conedagius ſolus ſit rerum potitus. Deinde regnū obtinuere Riuallo,Gurguſtius, ſeu Gorguntius,Silius,Iagus,Chinemarcus, Gorbodio. Poſt Gorbodionem, Ferrex & Porrex eius filiј inter ſe de regno dimicare cœperunt, in quo certamine, Ferrex interfectus eſt: cuius cædes tantum matri quæ eum uehementer amabat,doloris inuſſit, ut ſubito furore percita, alterum filium nacta dormientem adiuuantibus ancillis, crudeliter obtrucidarit:res profectò poſt hominum memoriam,longe rariſſima auditu. Secundum hæc,ſecuta eſt etiā ætas atrox prælijs, diſcors ſeditionibus,ipſa quoꝙ pace ſæua. Cum enim fortiſſimus quiſꝙ ſibi regnum acquirere affectaret,eatenus inter illos bellatum eſt,quoad omnis imperiј poteſtas ad quinꝙ regulos peruenerit. Oportet hoc loco pauliſper à propoſito me diuertere,& monere eos, qui legerint,errati,quod non parum nitorem,ſi quis ſit, nouæ hiſtoriæ corrumpit. Poſt illos enim quinꝙ regulos, ſeu tyrannos, qui non habentur numero regum, ponitur Dunuallo Molmicius rex, pater Bellini & Brēni:ac legimus illo uita functo, filios regnū inter ſe diuiſiſſe,atꝙ poſt ſedatas ex ea regni diuiſione ortas diſcordias,ſimul iunctis armis primū Gallos,deinde Romanos ſuperaſſe, urbemꝙ Romam cepiſſe,ac incendiſſe, & Brennū in Italia poſt adeptam uictoriam remanſiſſe. Hic ex ſupputatione temporis,quod interfuit, inter Bruti aduentum in inſulam,& captam urbem Romam à Brenno, non quadrat,ut ſtatim poſt illos quinꝙ tyrannos,ponatur in ordine regum Dunuallo Molmicius pater ipſius Brenni. Siquidem Brutus,ſiue Brito, fertur anno circiter decimo, poſt interitum Syluiј patris, inſulæ imperio potitus eſſe, cum ageretur annus ab initio mundi centeſimus, ſuper quater milleſimum. At poſt DCCX annum,quàm Brito ueniſſe dicitur in inſulam,urbs Roma,prout tam ex breuiario temporum Euſebiј,quàm Latinorum Græcorumꝙ hiſtoriјs conſtat, Brenni ductu, à Gallis Senonibus capta eſt. Is autem Brennus, ſi nouæ hiſtoriæ credimus, ab eaꝙ numerum annorum colligimus, qui minus recte initur, circiter CCCC annum poſt aduentum Bruti in inſulam, militari arte floruit. Quapropter liquidò conſtat Brennum hunc, à quo hiſtoria captam eſſe Vrbem teſtatur, ante CCCX annos fuiſſe,quàm illud bellum ſumptum ſit. Ne igitur hunc maniſeſtiſſimum errorem error ſequatur, neceſſariò ordinē commutabimus,& reliquos ponemus reges,donec ad ea tempora uenerimus,quibus de Bellino & Brenno ratio ipſa iubebit nos mentionē facere. Sed rurſus reuertamus eodem. Quinꝙ igitur tyranni regnandi libidine agitati, ſtatim mutuis inter ſe odiјs in bellū ruunt:ingēs ſimul ſeditionis furor per ciues peruadit, premitꝙ acriter. Verū ita uſu uenit, ut tyrannis breui pòſt tempore,ſuo mucrone con

fectis,

fectis, Respublica sibi reddita, eiusq; forma ad unius imperium reducta sit. Itaq; Gintolinus populi iussu rex dicitur, uir consilio bonus, cui uxor erat nomine Martia, mulier præter cæteras pulchra & sapiens. Dei nutu factum credunt, ut Gintolinus ad regnum ciuilibus dissensionibus quassatum peruenerit, quò illud in pristinum statum reduceret: id quod nauiter fecit: ubi enim eo est potitus, Rempub. Britannicam ab alijs regibus ferè informatam, iure, legibus, ac moribus uelut deintegro condere, atq; ornare maxime studuit: sed ante omnia, ciuiles discordias, quæ adhuc tanquam reliquiæ factionum durabant, penitus sedauit, sustulitq;. quem talia agentẽ, mors cita præuenit. Genuit ex Martia uxore, unicum filium Sicilium: qui cum nondum imperio maturus esset, Martia multarum rerũ perita regni interim curam suscepit. Hæc id quod è Republica esset, in primis sibi faciẽdum rata, leges tulit, quas Martianas posteri appellarunt. Post Sicilium, qui haud diu superstes fuit, regnarunt Chimarius, Danius, & Moruidius. Is animo strenuus, sed crudelitate insignis, cum sæuitia praui ingenij per cruciatos hominum, quos identidem tormentis afficiebat, suaq; manu percutiebat, satiari non posset, ad ultimum cum feris temere congressus turpiter interijt: atq; eius fortitudo in neruum, ut dicitur, per hunc modum erupit. Corbonianus filius in regnum successit patri longe absimilis, homo frugi bonæ, cui semper pax quàm bellum longe magis cordi fuit. Archigallo deinde Corboniani frater rex creatur. Iste statim nobilitati infestus, principibus necem parat, quorum potẽtia ei formidolosa esset, contrà ignobilissimos quosq; in honore habet: quare breui ab ipsis nobilibus tantam crudelitatem non tolerantibus regno deijcitur. In cuius locum Eliodorus uir iustus eius frater substituitur, qui ueritus ne sibi fraudi foret, si non curasset in primis, quæ in rem fratris essent, incredibile dictu est, quanto studio apud principes egerit, ut Archigallo in regnum restitueretur: quod ad ultimum animis optimatum per eius preces mitigatis, secutum est: rarum porrò pietatis exemplum, si quis uoluerit mente reuoluere, quanta sit libido inter mortales, regnandi. Eliodoro postea cognomen Pio, ex hac erga fratrem pietate fuit. Is Archigallo cum suo periculo satis didicisset, non posse se regnum retinere, nisi mores mutaret, reliquam ætatẽ ab omni uitio uacuam uixit, qui post receptum imperiũ, decem regnauit annos. Ac tantũ interdum abest, ut calamitas noceat, ut etiam sit illustris ad laudem. Eliodorus Pius fit iterum rex, quem Vigenius & Perydorus iuniores fratres Londini dolo capiunt, atq; in carcerem detrudunt, in eum locum, cui Turris nomen est, quæ etiam nunc extat. Hanc equidẽ arcem satis munitam, & multis turribus, unde nomen habet, extructã, falso uulgus prædicat à Iulio Cæsare cõditam, qui de Londino nõ meminit, quippe qui eò nõ peruenerat. Vigenius & Perydorus inter se cõfestim regnũ partiuntur, quibus paulò post morbo absumptis, Eliodorus iam satis fortunæ mortales animos semper ludificantis casibus iactatus, rursus rex efficitur, uir certe clarissimus, qui quo minus regnum sibi appetebat, hoc magis ad id ob uirtutem, qua ornatus erat, uocabatur: regnauit deinde annos quatuor. Secutum est postea tempus militaris gloriæ, non item aliarum uirtutũ prorsus sterile, quo reges fuerũt Reginus, Morganus, Ennanus, Iduuallo, Rynio, Gerũtius, Catellus, Coyllus, Porrex eius nominis secundus, Cherinus, Fulgentius, Eldalus, Androgeus, Vrianus, & Eliud.

Iſtum ſecutus Dunuallo Molmicius (hic enim eius eſt locus, ſi rerum geſtarũ ſeriem ſeruare, ac temporis rationem habere uolumus) quem ſuprà oſtendimus, extra ſuum ordinem, per incuriam, poſitum. Is ea quæ utilia fore, & è republica eſſe arbitratus eſt, à principio ſtudere cœpit: itaque militarem artem penè extinctam in priſtinũ uſum reuocauit: ius atq; leges nouas, & illas quidem ſalutares dedit, quas deinceps Molmicinas leges appellarunt: templa deorum immortaliũ loco aſyli, omnibus ad ea confugientibus eſſe conſtituit: primus aurea corona uſus eſt: uiros bonis artibus incumbentes, opibus & fauore iuuit, ut ſuo exemplo & principes regni idem facerent, atq; iuuentus ad uirtutes capeſcendas magis incitaretur: item pondera ac menſuras rebus uendendis emendisq; poſuit, fures & noxium omne genus hominũ ſeueriſſime puniuit. reliquit regnum Bellino & Brenno liberis cõmune. Ii ſtatim de potentatu inter ſe contendere cœperũt, ſed hortantibus ad pacem amicis, ad extremũ in gratiam reconciliati, regnum inter ſe partiuntur. Pars regni deterior Brenno ut minori natu euenit: qui cum elatum ab ingenti ſuarum uirtutum fiducia, animũ gereret, haud patienter ferens fratrem Bellinum potiorem regni partem aſſecutum eſſe, idq; fraude factum ratus, armis uindicandam iniuriam ſtatuit. Itaq; facto tam ex Britannis, quàm ex tranſmarinis, exercitu, in fratrem mouet. Bellinus nihilo ſegnius ſumptis armis, obuiam fit fratri: iamiamq; ad manus uentum erat, cum ecce tibi, interuẽtu matris, uterq; ab armis diſcedere ſubitò coacti ſunt, quippe qui maternis precibus uicti, tam fœdum certamen ambo abhorruere. Brennus deinde cũ nihil domi haberet, in quo acquieſceret, compoſitis familiaribus rebus, ut ne ſordido ocio torpeſceret, in Gallias traiecit, illic inter pugnacẽ gentem ſtipendia facturus: qui inde apud Senones Gallos, prout rectius reperio, quàm apud Allobroges, in magno honore habitus eſt. Per idem tempus Galli Senones, ſiue prægrauante turba, patriam exonerare cupientes, ſiue ab Italis ad bellum gerendum accerſiti, duce Brenno, cum magna hominũ multitudine tranſcendunt in Italiam, qui poſt ſuperatas alpes in Tuſciam profecti, ac ſubitò Cluſium oppidũ bello adorti, late agrum populantur. Cluſini periculo rei perculſi, Romam legatos ad auxilia contra nouam hanc gentem petenda mittunt. Romani tametſi nullam etiam tum cum Cluſinis ſocietatem habebant, tamen cum aliquid ſibi periculi inde imminere poſſe, ſi Cluſini ſuperarentur, animaduerterent, primo quoq; tempore tres miſerunt legatos, Marci Fabij Ambuſti filios. Ii Senatus & populi Romani nomine, cum Gallis egerũt, ne ſocios & amicos Romanorũ oppugnarent. Brennus ad ea reſpondit, ſe pacem non aſpernari, ſi parte agri quem latius Cluſini poſſiderent, quàm colerent, egentibus Gallis cederent, alioqui pacem impetrari nõ poſſe. Ibi contrà Romani legati eiuſmodi uerbis offenſi, quærunt, ecquid nam rei in Hetruria ſit Gallis. Inter hæc, & plura ferociter dicta, accenſis utrinque animis, ad arma diſcurrunt. Legati, ut & ipſi quid Romana uirtus ualeret in armis, oſtenderẽt, contra ius gentium, in Gallos arma capiunt. Galli in Romanos iuſta flagrãtes ira, ſubitò totis caſtris conclamant, ſoluta obſidione, Romam infeſtis armis eundum. Brennus tamen uoluit, ut Romam prius mitterentur legati, qui uiolatores iuris ad ſuppliciũ poſcerent: idq; factum eſt. Verum cum poſtea renunciatũ eſſet, tres Fabios iniuriæ autores non modo non punitos, ſed in ſequentẽ annum tribunos eſſe

creatos,

creatos,tum omnes ira impẽdio accenſi,uidẽtes nihil eſſe, quod à uoluntario hoſte expectarẽt,niſi bellum, niſi iniurias, niſi inſidias, in Romanos omnem uim belli auertunt,Romamq́ꝫ nihil non late proſternẽtes,petunt. Tanta fuit hoſtium celeritas,ut uix ad undecimũ lapidem, obuiam iri potuerit. Huc tribuni cum tumultuario exercitu, qui ad quadraginta armatorum millia fuiſſe dicuntur,profecti, hoſtem circa Aliam flumen offendunt. Is fluuius ex Cruſtuminĳs montibus labitur, nec multo infra uiam, miſcetur Tyberi. Ibi Romani commiſſo prælio,momento ſuperantur. Brennus uix credere poterat, ſe tam citò uiciſſe. ſtabat itaqꝫ uelut pauore defixus: uerum ubi tuta omnia uidit,collectis cæſorum ſpolĳs,Romam uerſus ire iter conſtitutum contendit. At uero Romæ ad primũ aduerſæ pugnæ nuncium,clamor & metus ingens continuò cunctos inuaſit. Et quia in tanta animorũ conſternatione,ſpes non fuit ulla retinendæ Vrbis, Senatus cum iuuentute militari, Capitolium & arcem occupauit,frumento & armis eò collatis,ut inde Romanum nomen tueretur: conſulares uero ſenes cum imbelli turba,in Vrbe remanſerunt, uelut cum patria interituri, ſi patria caderet. Galli interim ad Vrbem perueniunt, qui per Collinam portam ingreſſi, recta uia in forum contendũt,multum mirantes clauſis plebeiorum domibus, nobilium tantum atria patêre: quamobrem ſuſpicantes ne qua fraude opprimantur, cautius incedunt: ſed deinde patres id ætatis in ſellis ſedentes conſpicati, ut deorum ſimulacra contemplantur. Interea Marcus Papyrius Galli cuiuſdã barbam ſibi demulcentis baculo caput percuſſit. Qua ille iniuria irritatus, ſedentẽ ſenem ferro oppreſſit: tum ab uno cæde orta, cæteri triumphales uiri ſunt in ſuis ſellis trucidati. Inde ſine diſcrimine ferro abſumptis qui in Vrbe erant,domus paſſim diripiuntur, flammaq́ꝫ tectis iniecta eſt. Atqꝫ ſic Roma duce Brenno, à Gallis capta eſt, anno eiuſdẽ Vrbis cõditæ tricẽteſimo ſexageſimoquinto. Deinde Capitoliũ clàm & noctu inuaſere, adeò, ut nihil propius eſſet, quàm ut caperẽt: cũ ecce tibi, ſubitò anſerum clangore proditi, à ſummo rupis ad ima dĳciuntur. Romani pro extremo remedio, Camillum qui id temporis Ardeæ exulabat, Dictatorem dicũt, ac maiorem in modũ rogant, ut ſibi & ingratæ patriæ ſubuenire dignetur. Camillus immemor acceptæ iniuriæ, memor officĳ, ac uicem patriæ dolens, ſine mora ad bellũ copias parat. Interea qui in Capitolio erãt, fame penè ſuffocati, cum Brenno paciſcũtur, ut mille pondo auri ſe populus Romanus redimat, & ille Vrbe & Romano agro decedat, cum exercitu. Verum forte quadam factũ eſt, ut Romanũ genus nõ ſit ea aſperſum ignominia. ſanè Galli non contenti poſtea iuſto pondere auri, gladium etiã ponderi addunt: contrà Romani aurum iniquis ponderibus appendere negant. Dum per altercationẽ, tempus extrahitur, priuſquam aurũ ſit appenſum, Camillus adfuit: tum auro eius iuſſu de medio ſublato, ait, nullum Dictatoris iniuſſu fœdus aut pactionem à minore magiſtratu fieri potuiſſe: atqꝫ edicit, ut Galli ultimo ſe certamini accingant. Ita commiſſa pugna, Galli qui non pugnam, ſed aurum expectabãt, puncto tẽporis, nullo ferè negocio, uicti ſunt. Vrbe inde egreſſi, Gabina uia, ad octauum lapidem, atrociore ſunt clade afflicti, caſtra capta, cædes adeò omnia occupauit, ut, ſi Liuio credimus, ne nuncius quidem tantæ acceptæ plagæ ſuperfuerit. Polybius uero ait Gallos ab obſidione Vrbis domeſtico bello auerſos, fœdere cum Romanis percuſſo, reſtitutaq́ꝫ Vrbi

Roma a Gallis ca[pta] Brenno duce.

Capitoliu[m] a gallis an[s]erum clangore lib[eratum].

Camilli cotra gal[los] victoria.

libertate, domũ abiſſe. Sed utcunq; res peracta ſit, ſatis cõſtat Brennum longe poſt homines natos fortiſſimũ ducẽ, cuius cauſa à propoſito diuertimus, nunquam amplius rediſſe in Britanniã, qui uel in ea clade ad Gabinam uiam, à Gallis accepta occubuit, uel inde in Gallijs uitã finiuit: cui mehercle poſt tot præclara facinora, ubiuis gentiũ glorioſum fuit mori. Fuit deinde centeſimo decimo anno pòſt, alter Brennus natione Gallus, cuius ductu altera pars Gallorum Græciam inuaſit. Hic commodũ de altero Brenno Gallorũ duce commemorare uolui, ut ne ſimilitudo nominis efficeret, quò ueterum hiſtoriarum ignari crederent eundem fuiſſe Brennum, qui urbem Romam cepiſſet, incendiſſet, ſpoliaſſet, ac qui Gallorum alteram manum (in duas enim diuiſi partes Galli in Aſiam ſe effuderũt) primũ iñ Græciã, deinde in Macedoniã duxerat. Sed ad Bellinum reuertamur. Bellino poſt compoſitam pacem cum Brenno fratre, nihil potius fuit quàm nouis operibus ornare regnum: quippe qui condidit in Vuallia, oppidũ, quod nunc appellamus Carleonem, ædificiorum ac ſitu loci amœniſſimo celebre, cuius hodie ueſtigia extant, quæ poſtmodum quia Romanę legiones ibidẽ frequẽter hybernabãt, Vrbs eſt Legionũ dicta. Eſt & oppidũ Legionum in altero cornu Vuallici ſinus ſeptẽtrionem uerſus conditum, ita nuncupatũ, quod eo quoq; loci legiones multum ualde eſſent, quod Ceſtriam uocant. Item Londini extruxit portam, ad ripam Thameſis, quam ex eius nomine, Bellini portam poſteri dixere, & etiamnum retinet nomen. Addidit & porticulũ, in quem parua nauigia, quibus per flumen apportantur ea, quæ ciuitati uſui ſunt, ſe recipiunt. Is demum pace belloq; uir inclytus, & in omni fortuna Brenno fratri nequaq; impar, uita defunctus, ac rogo impoſitus, Britannorum regũ primus crematus eſt. Succeſſere deinde Gurguntius, eius appellationis ſecũdus, ipſius Bellini filius, Merianus, Bladanus, Capenus, Ouinus, Silius, Bledgabredus, Archemalus, Eldolus, Rodianus, Redargius, Samulius, Peniſellus, Pyrrhus, Caporus, Dinellus, Helius, & Lud. De ijs regibus, præter Lud, quia præ ſocordia, atq; deſidia, nullas bonas coluere artes, nihil ſcriptu dignum memoriæ proditum eſt. Lud ubi rex creatus eſt, ſtatũ Reipub. cõtinuò recognouit: nam leges quaſdã retractauit, abuſus nõnullos ſuſtulit, & quædã alia peſſimi exempli ſimul abiecit, exin ad ornandum urbem Londinũ conuerſus, muros uetuſtate collabentes inſtaurauit, turribusq; frequentibus firmauit: quam ob rem, deinde Lundonias appellarunt. Item portã in occidentali parte ciuitatis opere magnifico extruxit, quæ hodie Lud porta uocatur. De hac urbe nihil antiquius apud graues autores, quàm apud Tacitũ legimus, qui Londiniũ nuncupat, cuius teſtimonio conſtat olim fuiſſe oppidũ minus omnino clarũ, cum ita ſcribit: Londiniũ cognomẽto Coloniæ nõ inſigne, ſed copia negociatorũ & cõmeatu maxime celebre. Ea fortaſſe de cauſa, Cæſar nõ meminit. At memoria noſtra, ciuitas eſt maritima omniũ nobiliſſima, caput gẽtis, regia ſedes, opumq; diues. Partem uero urbis, quæ ad meridiẽ ſpectat, Thameſis flumen alluit, in quo eſt pons, ut ſuprà diximus, in Cantiũ uerſus XIX extructus arcubus, ac utrinq; longo domorũ ordine magnificus. Ad Lud redeo. Reliquit moriẽs duos ſuperſtites filios, Androgeũ, & Theomantium: qui cum eſſent ætate pueri, Caſſiuellaunus eius frater regnũ obtinuit. Is ne pulſi ab ſe nepotes uiderẽtur, Androgeo urbẽ Londinũ, & Cantium, Theomantio Cornubiã aſſignauit. Et hæc

ex noua hiſtoria. Regnatum eſt ab iſtis regibus, uſq; ad Caſſiuellaunum, annos M X L. Si ſequimur Euſebij ſupputationẽ temporis, ex qua ab interitu Syluij tertij Latinorũ regis, quem patrem dant Bruto ſiue Britoni, uſq; ad id tempus, quo Iulius Cæſar bellũ Britannis fecit, & Caſſiuellaunum uicit, M L anni colligũtur, ita ut ex eo numero deductis annis decẽ (nam illud temporis ſpacium dari poteſt Britoni, & ad Britanniã adeundam, poſt obitũ patris, & eius poſſeſſionẽ acquirendã) M X L anni ab aduentu Britonis in inſulã, uſq; ad hunc Caſſiuellaunũ, recte ſupputari poſſint. Cæterũ an illi quos hactenus commemorauimus, fuerint reges, uel potius Reipub. principes, tyranni'ue, quod ex ſentẽtia Gildæ, quam ſuprà retuli, magis crediderim, haud palàm eſt: ſiquidẽ tam de ijs ueterum ſcriptorũ quiſq; non meminit, imò ex Cæſare cognoſcere licet, nõnullas ciuitates ſuo uſas eſſe imperio, ut infra fuſius dicetur, quàm etiã nec nomina ponit oppidorũ, quæ ab illis regulis noua hiſtoria condita tradit. Hic certe dilucet ſcriptorũ incuria, qui præteriti tẽporis nullã habentes rationẽ, uoluerũt inſulſe ea nomina quæ poſtea Angli, Daci, Normani locis impoſuere, ab antiquis regibus indita eſſe. Ecquis enim legit apud Cæſarem, Tacitũ, Strabonem, & Pliniũ, Cantuariã, Bathoniam, Carliolum, Leceſtriam, & id genus oppidorũ nomina? quæ utiq; ſi talia id tẽporis fuiſſent, dubio procul eis innotuiſſent. Quare illi ea potiſſimum retulerunt, quæ tunc extabãt, quæ deinde ſic in obliuionẽ ierunt, ut nunc minus certũ ſciamus, qui olim Brigãtes, qui Trinobantes, qui Iceni, qui Silures fuerint, quæ'ue loca tenuerint. His tẽporibus, C. Iulius Cæſar poſt omnẽ deuictam ferè Galliã, Britanniam etiã tum Romanis incognitã armis ſibi petendã conſtituit. Cauſa petendi erat, quod Gallicis bellis multa inde auxilia hoſtibus ſuis adminiſtrata intellexiſſet. Tametſi tempus anni ad bellum gerendũ deficere, parum enim æſtatis ſupererat, tamen magno ſibi uſui fore arbitrabatur, ſi modo inſulam adiuiſſet, & genus hominũ perſpexiſſet, loca, portus, aditus cognouiſſet. Itaq; conuocatis undiq; ad ſe mercatoribus, & diligenter ſciſcitatus, nihil quicq; quod quæreret, reperire potuit. Ad omnia igitur quæ ad deſtinati belli uſum pertinerent, cognoſcẽda, priuſquam periculũ faceret, idoneũ eſſe arbitratus C. Voluſenũ cum naui longa præmittit: cui mandat, ut exploratis omnibus rebus, quamprimũ ad ſe reuertatur. Ipſe cũ omnibus copijs, in Morinos populos littoris Gallici, quod contra Britanniã eſt, proficiſcitur, quod inde eſt breuiſſimus in Britanniã traiectus. Fuit olim hoc loco Icius portus multarum nauiũ capax, nunc uero multo anguſtior, in quẽ & nulla nauigia, niſi creſcẽte mari, ingredi poſſunt. quod dedita opera factũ uidetur, ut oppidũ Caletum ibidem ſitum, quod firmo præſidio tenetur, minus per hoc, hoſtiũ iniurijs pateret: à quo ipſe portus nomen auctũ habet, uelut ſuprà oſtẽdimus. Huc Cæſar naues undiq; ex finitimis regionibus, & quam ſuperiore anno ad Venetũ bellũ (ſunt ij Veneti Galliæ populi, hoc eſt, Britãniæ cõtinẽtis, qui Oceanum accolunt) ædificarat claſſem, cõuenire iubet. Interim cõſilio eius cognito, & per mercatores ad Britãnos perlato, raptim omnes qui arma induere per ætatem poterãt, ad arcendã uim hoſtiũ ad mare concurrũt. At Cæſar ait, à pluribus inſulæ ciuitatibus ad ſe legatos ueniſſe, & illos poſtq; hortatus eſt, ut in ea ſentẽtia permanerẽt, domũ remiſiſſe. qui Caſſiuellauni nõ meminit, niſi in ſecundo bello, quod Britannis fecit, cui ſummã imperij adminiſtrãdi, belliq;

gerendi cõmuni conſilio Britannici populi, traditã ſcribit, regem tamen eum non appellat. Contrà in recẽti hiſtoria legimus, Cæſarem petijſſe per literas à Caſſiuellauno rege uectigal: & illũ reſpõdiſſe Cæſari, ſe nõ didiciſſe hactenus ſeruire, ſed tueri libertatem, etiã armis ſi opus foret, id quod ille ſentiret, ſi auaritia cæcus Britannos turbare auderet. Ita hic perinde ut alibi omnia uarie tradũtur. Quare nobis ut ab initio profeſſi ſumus, noua & uetera particulatim proferẽda iudicamus, ut quo nos plus laboris hauriemus, hoc legentes plus uoluptatis capiant, cum legendo, alia fide, alia gratia, alia ioco digna notarint. Ad rem redeo. Interea C. Voluſenus poſt quintum diem, quàm à Cæſare diſceſſerat, in Galliã reuerſus, ordine expoſuit, quæ fuiſſent à ſe loca exploratа. Tum uero Cæſar nil amplius moratus, ex multitudine nauiũ, quæ in unum conuenerãt, delegit, quot ad duas legiones tranſuehẽdas ſatis eſſent. poſtea idoneã ad traijciendũ tempeſtatẽ nactus, ſecũda noctis uigilia ſoluit: qui non aduerſo uſus uento, quarta diei ſequentis circiter hora, Britanniã attigit. Inſederãt inſulani denſo armatorũ agmine littus, obſeruãtes hoſtiũ acceſſum, quos cum ſupra caput eſſe uidiſſent, tum ſe ad reſiſtendum confeſtim pararunt. Quod Cæſar conſpicatus, uſq; eò in anchoris ſtetit, dum equites qui onerarijs aduehebãtur nauibus, adfuiſſent. mutato inde conſilio, ne in primo egreſſu, prius cum hoſtibus confligere cogeretur, quàm miles in ſicco eſſet, illinc circiter millia paſſuum octo progreſſus, naues in plano littore cõſtituit. Nec Britãnus interim in ocio fuit, ſed equitibus & eſſedarijs ad occurrendũ præmiſſis, cætera multitudo ſubſecuta eſt, ubi naues conſtiterant. Eſt itaq; eo loci diu certatũ, Romanis egrediẽtibus, contrà prohibẽtibus inſulanis, atq; ad naues uſq; occurſantibus. Romani tamen quia aquila à ſignifero in littus expoſita erat, pudore magis quàm quod id tutò fieret, nauibus egreſſi, hoſtẽ paulalum ſubmouerũt. Fuit aliquãdiu dubiũ certamen, quoad alij ſuper alios Romanis in littus euadẽtibus, Britanni pulſi ſunt. qui ubi ſeſe ex fuga in tutum receperunt, continuò ad Cæſarẽ de pace legatos miſerunt. Cæſar ueniã petentibus dedit, obſideſq; imperauit: quorũ pars continuò data eſt, reliqui propediem uenturi erãt, cum ſubitò tẽpeſtate coorta, omnis Cæſaris claſſis maxime afflictata eſt, & in primis onerariæ naues, quæ in anchoris ſtabãt, ita ut plures inuicem colliſæ, aliæ armamentis nudatæ, nullũ ſui uſum amplius præſtare potuerint. Id incommodũ magnam Cæſarianis attulit perturbationẽ, nam neq; materia reficiendarũ nauiũ aderat, neq; cõmeatus ad hyemandũ antea prouiſus. Britannorũ principes ea difficultate animaduerſa, arbitrãtes fore, ut Romanus imperator cum ea hominũ paucitate, in diſcrimen adduceretur, occulte inter ſe coniurãt. Cæſar ex ea nauium clade, & quia Britanni obſides dare deſtiterãt, id quod erat ſuſpicatus, nihil nõ mature prouidet, commeatum parat, naues refici iubet. Nec inſulani multum quieuere, qui legionẽ ſeptimam, quæ frumentatũ fuerat egreſſa, ſubitò inuaſerunt: quam inſigni clade affeciſſent, niſi Cæſar puluere ex caſtris cõſpecto, actutum ſuis auxilio ueniſſet. Ita legio à Britãnis circũuenta, turbatiſq; ab eſſedariorũ incurſu ordinibus, cum undiq; premeretur, ſui ducis aduẽtu, temporis puncto ſeruata eſt. Vtebãtur Britanni eſſedis, id eſt, uehiculis in prælio, quæ equorum rotarumq; ſtrepitu ad primum cõgreſſum, aciem hoſtiũ ualde turbabãt, terrebantq;: inde curribus relictis, pedeſtrẽ faciebãt pugnã. Secutæ ſunt deinde fœdæ tempeſtates,

quæ

quæ plures dies Romanos à prælio retraxerunt. Interim Britanni auctis copĳs, in unum conueniũt, Romanosq; quos facile delere ſperabãt, armis repetunt. Iterũ itaq; dimicatũ, tum demũ fuſi fugatiq; Britanni, de pace ad Cæſarem mittũt, qui duplo maiore accepto obſidũ numero, pacẽ pro tẽpore ipſis inſulanis dedit, atq; ita uictor belli antè in Gallias reuertit, q; hyems appeteret, quæ iam appropinquante die æquinoctĳ, præcipitabat. Hæc uetera ſunt, iam noua dicamus. Tradũt Cæſarẽ primo cõgreſſu à Britannis profligatum in Galliam ſe fuga recepiſſe, & Caſſiuelaunũ ob uictoriã lætitia exultantem, dĳs patrĳs multa cærimonia ſacrificaſſe. Ad propoſitũ redeo. At Cæſar cupidus redigendi inſulã in poteſtatem populi Romani, anno qui ſecutus eſt, claſſe omnibus rebus paratiſſima, ſtatim poſt initiũ æſtatis, in Britanniã traiecit, poſitisq; loco idoneo caſtris, inſulanos bello premere cœpit. Caſſiuellaunus, quem Britãni aduentu hoſtiũ, uti Cæſar tradit, permoti, toti bello imperioq; præfecerãt, nam ante id tempus, cæteris inſulanis infenſus erat, ſub hoſtium acceſſum, littus occuparat: ſed ratus utilius, hoſtẽ longius à littore prius trahere, q; cum eo manus cõfereret, ne ab illis qui in nauibus erant, auxilium ferri poſſet, paululũ pedẽ retulit, poſitisq; in propinquo caſtris, ſuos in armis eo die tenuit. Poſtridie utrinq; in certamen itur, iamq; ad manus propè uentũ erat, cum illo temporis momẽto, Cæſari nunciatũ eſt, totã claſſem fœde circa littus diſiectam eſſe: quapropter iuſſis legionibus cõſiſtere, equitibusq; ad ſigna reuocatis, ad naues reuertitur. Ibi ſubductis nauibus, quæ ſuperfuerant, magnam opificũ manum adhibuit, qui naues reficerẽt, ſcripſitq; in Galliã, ut plures primo quoq; tẽpore, ad ſe mitterẽtur: atq; his rebus ita prouiſis, ad hoſtes reuertitur. Conuenerãt interim maiores Britannorum copiæ, quæ cum Romanis pugnã inire ardẽtiſſime cupiebant. Non multò poſt, cum equitatu Cæſaris appropinquãte, in itinere præliari acriter incipiunt, à quo paululum repulſi, agmine occulte circumacto, in caſtra hoſtiũ impetũ faciũt. Pugnatum eſt pro uallo acriter, fuitq; id certamen anceps, & Romanis laborioſum, in quo multi interfecti ſunt, caſtra tamen defenſa. Poſtero die procul caſtris, Britanni in collibus taciti conſiſtũt, inde Romanos populatũ egreſſos cõſpicati cum clamore adoriũtur. Ii à legionarĳs & equitatu qui ſuis ſubſidio adfuerũt, ad ultimum fugati ſunt. Ex hac fuga diſcedẽtes Britanni, decreuerunt nunq; deinceps cũ tot copĳs cũ hoſte cõgredi: quare Thameſim flumen tranſgreſſi, nouas circa ripã copias inſtruũt, eamq; ac uadum, acutis ſudibus præfigunt, quò hoſtes tranſitu prohibeãt. Cæſar cognito à captiuis eorũ conſilio, ad flumen progreſſus, eo loci cõſtitit, quo flumen pedibus atq; ægre tranſiri poterat. Hic locus, ut Cæſar ait, abeſt à mari circiter millia paſſuũ LXXX, adeò, ut propè certo eius interualli argumento, cõiectura augurari poſſimus, illud fluminis uadũ fuiſſe parũ ultra Vindeſoram pagum, qui à Londino paſſuum millia XX diſtat, ſpectatq; ad occidentẽ. At Cæſar ſtatim atq; eò peruenit, licet ad alterã fluminis ripã uidiſſet eſſe magnas hominũ copias, quas Caſſiuellaunus inſtruxerat, ubi loci eius principatus erat, ſicut ipſe Cæſar teſtatur, & cognouiſſet ripã cum alueo, acutis ſudibus munitã, nihilominus ſuos flumen trãſire iuſſit: qui amnẽ ferociter ingreſſi, etſi uix capite ex aqua extabãt, tanto impetu ad alterã ripã peruenerunt, ut hoſtes ſubitò in fugã uerterint. Quo factum eſt, ut Romani liberius prædãdi, uaſtandiq; cauſa, in agros ſe eiecerint:

in quos Caſſiuellaunus, qui cum manu electa ſuorum, hoſtis itinera ſeruabat, armatos paſſim emittebat; afficiebatq; incõmodo. Interim Trinobãtes, quia Mandubratius adoleſcẽs fuga mortẽ uitans, Cæſaris fidẽ ſecutus, ad eum in Galliã ierat, cuius pater Imanuentius in eorũ ciuitate regnum obtinuerat, & à Caſſiuellauno interfectus fuerat, legatos ad Cæſarẽ mittũt, pollicẽturq; ſeſe ei dedituros, & imperata facturos, ac petunt, ut Mandubratiũ ab iniuria Caſſiuellauni defendat, atq; in ciuitatem mittat, qui præſit, imperiumq; obtineat. His Cæſar obſides imperat, Mandubratiũq; ad eos mittit. Illi mox imperata celeriter fecerũt. Poſtea Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, & Caſſi Trinobantes ſecuti, in fidẽ Cæſaris uenere. Secundũ hæc, Cæſar oppidum Caſſiuellauni, quod nõ longe ex eo loco, quem ſuprà memorauimus, aberat, ſyluis paludibusq; munitum, quò ſatis magnus hominũ pecorisq; cõuenerat numerus, expugnat. Erat hæc ſylua foſſa & uallo munita, quam Britanni oppidum uocabãt. Caſſiuellaunus interea ad Cantianos, quibus quatuor reguli præerant, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, & Segonax, nuncios mittit, atq; ijs imperat, ut caſtra Cæſaris naualia de improuiſo adoriantur: qui quod iuſſi erant, ſedulò facientes, parum feliciter pugnarunt: fuſi enim ac cæſi ſunt. Tum Caſſiuellaunus tot detrimentis alijs ſuper alia affectus, datis demũ obſidibus, pactus eſt, ut Britannia populo Romano uectigalis eſſet. Cæſar uero magno captiuorũ numero in naues impoſito, circa æquinoctiũ autumnale in Galliam redijt uictor, & incolumis. Hic fuit belli exitus, quo C. Iulius Cæſar Britanniam ad Romanum adiunxit imperium, id eſt eius proximam partem in deditionẽ Romani populi redegit. Quare non eſt quod quiſpiam ſuſpicetur, quicquam rerũ fuiſſe Cæſari, cum ſeptentrionalibus Britannis, cum uix primam ipſius Britanniæ partem uiderit, uiceritq;. Atqui cum illam ſæpius poſtmodum parêre recuſantẽ, imperatores Romani maxime laboraſſent armis coërcere, ipſe Cæſar uideri poteſt Britanniam nõ tradidiſſe poſteris, ſed oſtendiſſe. Cæterũ de eiuſmodi Britannici belli euentu, Gildas grauiſſimus autor cum Cæſare fermè cõſentit, à quo nos bene magna ex parte accepimus, quæ ſuprà retulimus. Is enim ſuorũ Britannorũ ignauiam accuſans, de ea re ſic ſcribit: Etenim reges Romanorũ cum orbis imperium obtinuiſſent, ſubiugatis finitimis quibuſq; regionibus, uel inſulis, Orientem uerſus, prima Parthorum Indorum confiniũ parta pace, qua peracta, in omni penè terra ceſſauere bella, & potioris famæ uiribus firmaſſent, nõ acies flammæ quodammodo rigidi terroris ad occidentem, cæruleo Oceani torrente potuit uel cohiberi, uel extingui, ſed transfretans inſulæ parendi leges aduexit, imbellemq; populum non tam ferro, igne, machinis, ut alias gentes, quàm ſolis minis, uel iudiciorum concuſſionibus, in ſuperficie tantũ uultus, preſſo in altum cordis dolore, ſuam obedientiam proferẽtem edictis ſubiugauit. Hactenus Gildas. Deuicta eſt Britannia à Cæſare, anno ante aduentum Chriſti, circiter ſexageſimo. Caſſiuellaunus poſt annum deinde ſeptimum, quàm uictus eſt, ſine liberis, naturæ conceſſit. quem Theomantius nepos ſecutus eſt. Huic ſucceſſit filius nomine Cinbellinus, quem ferunt ſub Auguſto Cæſare ſtipendia feciſſe. De utroque nihil habeo memoratu dignum referre, niſi quod tum demum lux uera illuxit terris, quando Cinbellino regnante, Ieſus Chriſtus Maria uirgine ortus eſt.

IAM percucurrimus, id quod ab initio pollicitus eram, uitas sexagintaocto regũ (tot enim fuisse aiunt, eo ordine, quo eos noua tulit historia) unà cum uita Cassiuellauni: ac præterea breuiter memini de Theomãtio & Cinbellino, qui Cassiuellauno successere in rerũ administrationem. Isto Cassiuellauno principe, Britannia Romano imperio, sicut demonstrauimus, uectigalis facta est, fuitq; deinceps paulò minus quingentis & tribus annis, cum Britanni id temporis destituti auxilio ab Aetio, qui in Gallijs copiarum præfectus Theodosij iunioris fuit, à Pictis Scotisq; fœdere coniunctis cœperint sic bello premi, ut postquam eorum rapinas & impetus aliquandiu fortiter tulerunt, ad ultimum suis iam diffisi uiribus, coacti sint Anglos Saxones Germaniæ populos pugnaces atque feroces, ad opem ferendam accersire. Sed secus euenit, atq; putarant: Angli enim insulæ partem quam illi tenebant, in suam potestatem redegerunt. Atque ita quantum mille & amplius annos, Britannicus populus creuerat gloria, tantum calamitosa hęc temporum intercapedo eum grauiter afflixit, quæ à Cassiuellauno, usque ad Anglos, intercesserat: qui, ut dictum est, imperium in insula postremo obtinuerunt. Cæterum cum ista omnia plana facere scribendo constituamus, ecce, scriptorum partim uarietas, partim incuria, atque, ut ita dicam, temeritas adeò animum turbat, ut nesciam, quid pro certo, aut falso, sim affirmaturus, cum de multis, tum præsertim de ordine regum, qui à Cassiuellauno, ad Anglos, secuti sunt. Romani enim scriptores, & in primis Tacitus, dicunt Britannos olim paruisse regibus, & pòst uectigales factos, per principes factionum ita diuersis studijs tractos esse, ut ad propulsandum cõmune periculum uix duæ tres'ue ciuitates conuenirent, simulq; arma caperent, sicq; dum singuli pugnarent, uniuersos esse uictos. Atque hoc demum pacto aiunt Britanniam à Romanis in formam prouinciæ redactam, ac ab illis ad eam gubernandam missos esse præpositos, qui eam obtinerent. Veruntamen ijdem autores de quibusdam regibus, sicut infrà dicetur, meminerunt, qui dum rerum orbis Cæsares potiebantur, in Britannia regnarint. Illud idem attestatur & Gildas, inquiens: Reges habet Britannia, sed, &c. Cæsar uero refert tempore suo, in Cantio quatuor fuisse reges, qui illis regionibus præerant. Tacitus meminit Prasutagi, & Cogiduni regum: Iuuenalis Aruiragi: recentiores omnes Lucij. Hinc igitur apparet, siue unum, siue plures, sub Romanis imperatoribus reges fuisse in insula, cum imperio. Contrà uulgus prædicat summam imperij penes Britannos semper fuisse, & Romanum senatum in singulos annos, uectigali accepto, ex officio, ad coërcendos sæpe nouos seditionum motus, hostium'ue incursus arcendos, misisse imperatores suos in insulam. Ac ita uult Britannos tantum suis regibus paruisse semper, donec ad extremũ imperio ab Anglis deiecti fuerint. Sed cum in ipsa uulgari historia, regum series seruanda foret, quoties accidit, ut non essent, qui subijcerentur reges, loco illorũ perbelle positi sunt modo Romani imperatores, modo eorum præfecti, dictiq; sunt reges à Britannis creati, perinde quasi imperatores Romani regibus inferiores fuissent, & pręfecti arbitratu suo, non ad senatus, aut imperatorũ præscriptum, prouinciam administrassent. Sed hæc ut uulgatiora, quàm ut hic putem esse referenda, iam missa faciamus, quando nos infra perapposite legentes admonebimus earum rerum, quæ ad fidem scriptæ sint.

Nec illud omiſerim, formam adminiſtrandæ reipublicæ Britannicæ ſub aduentũ Romanorũ, uariam fuiſſe. Sanè Cæſar ſcribit, Caſſiuellaunũ habuiſſe in inſula principatũ, cuius fines Thameſis flumen à maritimis ciuitatibus diuideret, & ei propter ſuum aduentũ, ſummã imperij bellíq; adminiſtrandi permiſſam, ac eidem ante id tẽpus, cum reliquis ciuitatibus, continua bella interceſſiſſe. Item in Cantio quatuor fuiſſe reges, hoc eſt, principes, cuiuſmodi hodie nos uocamus comites, ſiue duces: & Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Bibrocos, ac Caſſos populos miſſis legatiõibus, ſeſe dediſſe ſibi. Et ibidẽ inquit: Principes undiq; conuenire, & ſe ciuitatesq; ſuas Cæſari cõmendare cœperunt. &c. Hinc igitur colligere licet, talem per id tempus, fuiſſe Britanniæ rei gubernandæ formam, qualis impręſentia eſt Italiæ, Germaniæq;, ubi aliæ ciuitates ab uno principe, aliæ à nobilitate, aliæ à populo regũtur: & eos quos reges uocant, fuiſſe potentiores inter alios, qualis fuit Caſſiuellaunus, qui ob id, rex dictus eſt. Hæc ob oculos legentium poſuimus, quò hiſtoriam multo facilimã intellectu redderemus. Cæterũ iam inſtitutũ opus proſequamur, ut tandem de Britannici regni fine, & Anglici initio ſimul dicamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE
HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

PAX ubiq; gentium Auguſto principe, mortalibus diuinitus data, adhuc in Britannia inuiolata manebat, cum Guinderius rex ex Cymbelino genitus, eam infregit. Is enim uir fortis, homoq; audax, cui ea audacia temeritatẽ attulit, Romanis tributũ ſoluere negauit, populumq; ad nouos tumultus excitauit, qui utcunq; ad id ſolicitatus aperte, quemadmodũ Gildas tradit, rebellionẽ fecit. Quamobrẽ Claudius Cæſar bellum Britannis faciundum ſtatuit. At Suetonius Tranquillus ait, Claudium cauſa orti tumultus, ob nõ redditos quoſdã transfugas, in Britannos arma mouiſſe. Igitur Claudius in inſulam Romanorũ imperatorũ primus, poſtq; eam dictator Cæſar armis ſuperarat, profectus eſt: qui prouincia ſtatim citra quaſi pręlium, pacata, poſt ſextũ menſem, quàm ex urbe receſſerat, in Italiam redijt. Quod ueriſſimũ eſſe teſtatur Gildas, ita de ea defectione ſcribens: Quibus ita geſtis, cum talia Senatui nunciarentur, & propero exercitu ulciſci feſtinaret, nõ militaris in mari claſſis parata fortiter dimicare pro patria, nec quadratũ agmen, neq; dextrũ cornu, alij'ue belli apparatus in littore conſpiciunt, ſed terga pro ſcuto, fugantibus dantur, & colla gladijs, gelido per oſſa tremore currente, manusq; uinciendæ muliebriter protendũtur, ita, ut in prouerbiũ & deriſum longe lateq; efferretur, Britanni nõ ſunt in bello fortes, nec in pace fideles. Itaq; Romani multis rebellium cæſis, nõnullis ad ſeruitutem, ne terra penitus in ſolitudinẽ redigeret, mancipatis, ex patria uini oleiq; experte, Italiã petunt, ſuorũ quoſdam relinquentes præpoſitos, non tam militari manu, quàm flagris miſeram gentem maceraturos, & ſi res ſic poſtulauiſſet, enſem, ut dicitur, uagina uacuũ lateri eius accõmodaturos, ita, ut nõ Britannia, ſed Roma cenſeretur: & quicquid haberi potuiſſet æris, argenti, uel auri, imagine Cæſaris notaretur. Hæc ille. In hiſtoria uero noua leges, pugnatũ fuiſſe inter Claudiũ, & Guinderiũ,

vagina Vacuus

& ipſo

& ipſo Guinderio fraude interempto, Aruiragum eius fratrem redintegraſſe bellum, & poſtremo nõ prius ab armis ceſſatum, quàm Cæſar filiam nomine Genniſſam ſeu Gemiſſam Aruirago, qui in locũ fratris ſurrogatus rex fuerat, collocaſſet. Qui quidẽ Claudius cũ, teſte Suetonio, ex tribus uxoribus Claudiam, Antoniam, & Octauiã filias ſuſcepiſſet, & Claudiã ex ſe non conceptã ad Herculanillæ matris repudiatæ ianuam iuſſiſſet abijci, Antoniã Cn. Pompeio magno, deinde Fauſto Syllæ, nobiliſſimis iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno ſuo locaſſet, re ipſa apparet, tam abſurdũ eſſe, tradere, quàm credere, Genniſſam filiã ipſius Claudij fuiſſe, & Aruirago ab eo in matrimoniũ datam. Cæterũ Claudius ſiue armis, ſiue æquo fœdere compoſitis rebus, poſtq; Orchades in Oceano ultra Britanniã inſulas domuit, Romã reuerſus triumphauit maximo apparatu, ob eiusq; rei memoriam, filium ex Meſſallina ſuſceptum, quem primo Germanicũ dixerat, Britannicũ cognominauit. Interea in Britãnia nouos belli motus fieri renunciatũ eſt: quô Cæſar Veſpaſianũ, quod illi initium uenturæ mox fortunæ fuit, legatum miſit, qui uno cõmiſſo prælio, tumultus omnes cõpeſcuit, Vectemq; inſulam Britanniæ proximã in ditionẽ Romani imperij redegit. Aruiragus deinceps ne ſpes excutiendi iugum Romanũ toties uana euaderet, ingraueſcente iam ſenio, pacem cum hoſte feciſſe dicitur. Verum Cornelius Tacitus autor eſt, Romanos principes conſueuiſſe præpoſitos, hoc eſt, legatos & procuratores in Britannia habere, quò inſulanos in officio facilius continerent. quod uel Gildas, uti ſuprà oſtendimus, affirmat. Quare poſt Veſpaſianũ, principe Claudio, cum iam Britannis inciperet redire in præcordia uirtus, conſulariũ primus Aulus Plantius legatus fuit, ac deinde Oſtorius Scapula. Hunc turbidæ res uenientẽ exceperunt, nam Iceni gens ualida, unà cum finitimis arma capientes, locum caſtris ad offendendũ idoneũ, deligunt, ac paſſim Romanos inſectantur. At ille gnarus primis euentibus belli metum aut fiduciã gigni, it propere obuiam, & quos palantes offendit, paſſim cædit. Deinde Antonam & Sabrinã fluuios caſtris cingere parat, quod ne fieret, ipſi Iceni impedimẽto fuere. Ita ſpe fruſtratus ad hoſtiũ caſtra pergit, factaq; pugna, fortiter uincit. Ea uictoria uſus in Cangos exercitũ ducit, multa acta ubiq; præda. Atq; per hũc modum in rebelles ſæuiendo, haud procul mari peruenerat, quod ad Hyberniã ſpectat. Hinc ſatis liquet, id bellum in occidua inſulæ parte eſſe geſtum, & Icenos populos partim oræ maritimæ, partim Sabrinæ & Antonæ accolas fuiſſe, quales hodie ſunt Sariſberienſes, Vuellenſes, Exonienſes, Vigornienſes, Salopienſes, ac Herefordenſes: & Antonam flumen id eſſe, quem Veium dicunt, qui prę terfluit Herefordiam, ac ipſi Sabrinæ nõ procul oſtio iungitur: Sicut Cangos interiorẽ Vualliæ partem ad occidentẽ pertinentẽ coluiſſe conſtat. Dum iſta Romanus dux gerit, ecce, ortis ſubitò apud Brigantes diſcordijs, retrahitur: quas primo acceſſu ſedauit, cæſis eius motus autoribus. Item ex hoc loco cõiectura fert, Brigantes in ea inſulæ parte fuiſſe, ad quã nunc in ſeptentrionẽ uerſus, Eboracenſis, & ad occidentem, Carliolenſis diœceſis pertinet, ad oramq; maritimã, ubi Lancaſtrũ ac Çandalia eſt: id quod planũ facit Tacitus, qui alibi ait eorũ ciuitatem numeroſiſſimã fuiſſe, quemadmodũ ſemper Eboracũ cæteras ciuitates hominũ multitudine præſtitit, ut ex eius ſitu conſtat. Interea Silurum gens ferociſſima bellũ comparat, freta uirtute Carataci, uiri bellicæ artis peritiſſimi,

Sarisbu: Wellen: Exon Salopienses ac Herefor olim Iceni nomin

Cangi Valliæ occid. coluerunt.

Carliolenses [illegible] Eboracenses olim appellati.

ac inter alios longe principis, qui Ordolucarū regulus fuiſſe dicitur, quorū ac aliorū uicinorū furoris compeſcendi cauſa, recens ueteranorū colonia Camulodunū deducta erat. Hinc parū ac cōmodum diuertamus, licet. puto Camulodunū, quando de ea re ambigitur, eo loci olim ſitum, ubi nūc eſt Dancaſtrū, quia uel caſtrorū memoria uidetur retinere nomen loci ad belli præſidiū electi: aut Pontifractum, quod paulò propius, & etiam citra Eboracū eſt, circiter millia paſſuū XVIII, loco magis amœno, quàm natura munito. Extat caſtellum, & in eo aliqua ueſtigia templi, quod ibidem Claudio Cæſari poſitū conſtat, in quo duo erant ſimulacra, unū deæ Victoriæ, alterū ipſius Claudij, & deinde eò colonia deducta, quæ præſtò eſſet, quoquouerſum ire auxilio ſuis Romanis. Hæc ex Tacito, qui ita lib. xiiij. ſcribit: Ad hæc templū diuo Claudio conſtitutū, quaſi ara æternæ dominationis. Nec arduū uidebatr̄ excidere coloniā nullis munimentis ſeptam, quod ducibus noſtris parū prouiſum erat, dum amœnitati prius, quàm uſui cōſulitur. Hæc ille. Erat præterea locus iſte peropportunus Romanæ prouinciæ tuendæ, quæ id tēporis admodū parua, nondum pertinebat ad Tinam flumen, quod poſtea flumen eius limes fuit, id quod teſtatur idem Tacitus, cū refert præpoſitos Romanos, qui poſt Veſpaſianū, in inſulam miſſi fuerant, ſic in uita Agricolæ ſcribens: Diuus Claudius autor operis, tranſuectis legionibus, auxilijsq́, & aſſumpto in partem rerum Veſpaſiano, quod initium uenturæ mox fortunæ fuit. Domitæ gentes, capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſulariū primus Aulus Plantius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula, uterque bello egregius, redactaq́ paulatim in formā prouinciæ, proxima pars Britanniæ, addita inſuper colonia, &c. Non fuit igitur per id tempus admodū lata Romana prouincia, cum prima tantū inſulæ pars, qualis memoria noſtra eſt ferè Anglia, ſub Romanū imperium redacta eſſet. Non fuit etiam Camulodunū extra prouinciā, cum ibidem ad eam defendendam, ueteranorū præſidium collocatū foret. Quid, quod uel Ptolemæus ponit illud oppidū haud procul Eboraco, eo fermè loci, quo nos manifeſtis argumentis fuiſſe iam probauimus? Quid, quod uel illud teſtimonio eſt, Camulodunū in prima inſulæ parte fuiſſe, quod cum Iulius Agricola Tranſtuedanos Britannos quinq́ continuis annis, bello perſecutus fuerit, tandemq́ domuerit, & eas res geſtas Tacitus diligēter ſcripſerit, nulla de Camuloduno fit mentio? Ad quem quidem locum, ſi ea in parte ponamus, dubio procul Romanarū legionū aliquando itus, reditus, aut manſio fuiſſet.

Iam ad rem. Ita Caratacus homo ualēs apud Ordolucas, loco ad prælíū ſumpto, ubi ardui montes cuncta hoſtibus difficiliora redderēt, ſuos hortabatur, affirmans illum diem, illam aciem, aut recuperandæ libertatis, aut æternæ initium ſeruitutis fore, uocabatq́ ſpeciatim nomina maiorū, qui Iulio Cæſari ſeſe oppoſuiſſent: ita multa cōmentatus, certam uictoriæ ſpem ſuis faciebat. Nec Oſtorius interim ſilebat, quieſcebat'ue, qui ſuos itidē hortatus uadit in hoſtē, bellicumq́ canit. Hic inita pugna, miſſilibus primū certatr̄, deinde facta teſtudine, res gladijs geritur. Pugnatū eſt aliquandiu, dubio Marte, donec Britanni, apud quos nulla loricarū, galearum'ue tegmenta erant, in iuga montiū decedere ſunt coacti: ſed eò quoq́ ferentarij ſecuti, magnā ædiderunt cædem. Capta uxor, filiaq́ Carataci, fratresq́ in deditionem accepti. Ipſe uero Carthumanduæ Brigantum reginæ fidem petens uinctus, ac uictoribus traditus

Caratacus victus, cū alijs captis ducitur

suisq; ad Cæsarē oratio

eſt. Sic Caratacus, cuius nominis fama iam per omnem Italiam peruaſerat, quod nouem annos bellaſſet continenter cum Romanis, ducitur cum alijs captiuis Romam. Is ubi corám fuit, præſenti admodum animo, ita Claudiū Cæſarem allocutus fertur: Si optime Cæſar res ſecundæ aliquando uel meæ uoluntati, aut fortunæ reſpondiſſent, dubio procul hanc urbem liber uidiſſem: uidiſſem autem libens, quando iſtuc in parte felicitatis habebam. Ita tantum aberat, ut pacem aſpernarer, ut etiam datam ultro eſſem accepturus, ſiquidem ſecundum patriæ libertatem, nil mihi unquam fuit optatius æqua Romanorū amicitia. Sed nunc ita caſus tulit, ut in tuam caderem poteſtatem, quò opinor, ego qui multis rebus beatus me aliâs in cœlo eſſe putaram, recte intelligerem, quantū ſpei in rebus humanis ponendum foret, & tu belli uictor plus gloriæ conſequerere, quod uiciſti, & peperciſti: ſic enim te pro tua clementia facturū confido. His uerbis Cæſar lenitus, & Carataco & uxori & fratribus uitam conceſſit. Ac ita fortem, ut eſt in prouerbio, fortuna iuuat. Silures poſt hæc, præfectum caſtrorū cum legionarijs cohortibus pręſidio relictum inuadunt, quem cepiſſent, niſi mature ſubuentum fuiſſet: multi tamen Romanorū in eo tumultu periere. Porrò ij præ alijs, multo infeſtiores Romano nomini erant, accenſi dira uoce imperatoris Romani iam paſſim peruulgata, quæ eiuſmodi erat: Vt quondā Sicambri exciſi, ut in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. Igitur duas auxiliares cohortes, pręfectorū auaritia incautius populantes, interceperunt, ſpoliaq; ac captiuos largiendo, cæteras nationes ad defectionē trahebant, cum tædio curarū, Oſtorius naturæ conceſſit. At Claudius Cæſar cognita morte legati, ne prouincia ſine rectore eſſet, Aulum Didium ſubſtituit. Is propere profectus res etiam turbatas inuenit, profligata paulò ante legione, cui Manlius Valens præerat. Sed breui Siluribus ad ſanitatem reuocatis, & defenſa Carthumandua regina ab iniuria Venuſij, qui eam in matrimoniū duxerat, & ob ortum diſſidium, pellere regno conabatur, omnia pacauit. Sunt per idem temporis aliquæ ciuitates Cogiduno regi donatæ, qui uſq; ad tēpora Domitiani, fidiſſimus manſit. Deinde Auitus legatus prouinciā principe Nerone, obtinuit, & tum grauis quoq; clades accepta. Hunc inſecutus eſt Verannius, qui parta tantum retinuit, intra annum extinctus. Secundum hæc, Suetonius Paulinus uir omnibus fortunæ & uirtutis bonis ornatus, Britanniam obtinuit, qui Monam inſulam receptaculum perfugarū aggreſſus, in poteſtatem primo acceſſu, uti in principio operis, in deſcriptione eius inſulæ, diximus, redegit. At Britanni interea Paulini abſentiam nacti, agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, nihil patientia proficere, niſi ut peiora deinde tolerarent, cum legatus in dies ſingulos in ſanguinem, & procurator in bona ſæuiret, animos ſimul ad bellandum incendere cœperūt. Multis inſuper Romanorū militum ſceleribus in ſe æditis ſtimulabantur: quippe rex Igenorū Praſutagus Cæſarem hæredem duasq; filias fecerat, ratus tali obſequio regnum ac domum ſuam procul iniuria fore. Quod contrà ac confiderat, euenit: regnum enim à centurionibus uaſtatum, uxor nomine Voadicia à ueteranis pulſata, filiæ ſtupro pollutæ, principes Igenorum bonis exuti, amici regis inter mancipia habiti. Item ueterani paulò ante in coloniam Camulodunū deducti, multos paſſim domibus pellebant, agris exturbabant, & cunctos ueluti captiuos appellabant ſeruos. Ad hæc,

Suetonius Paulinus Monam in potestatē primo accessu r

templum diuo Claudio constitutũ, ubi sacerdotes nomine religionis, fortunas omnium diripiebant, spoliabant, deuorabant. Dira præterea prodigia, quæ id temporis oculis omnium obuersata sunt, nonnihil incitabant: nam simulacrũ Victoriæ Camuloduni retro conuersum, quasi cederet hostibus: Oceanus cruento aspectu fluxit, & humanorũ corporũ effigies littoribus relictæ sunt. Fœminæ quoq; furore turbatæ, adesse exitium canebant, adeò, ut insulani ad spem, & ueterani ad metum traherentur. Atqui ista eiusmodi, siue humana dæmoniacáue fraude, siue rerum natura momenta fiant, quæ uulgus loco prodigiorũ, interdum superstitiose notat, ipse facile silentio præterirem, ut ne uideremur facere contra religionẽ, quæ cuncta dei prouidentia agi docens, uanas euentorũ prædictiones respuit, si id historiæ ratio pateretur, quæ facta omnia scripta uult. Igitur nihil nobis qui hoc loco, aut alibi talia referemus, sed atq; adeò uanitati mortalium, qui hisce præsensionibus intelligentiã rerum futurarũ habere, aniliter conati sunt, uitio detur. Et hæc eò pertinent, ut nemo homo debeat in istiusmodi obseruationes longe futilissimas incumbere. Quapropter à principio de ea re præfari placuit, quia lectorem ab omni errore uacuum peruolumus. Ad rem redeo. Sed Voadicia cum primis animos incendebat, questa iniurias, quas à Romanis accepisset: & quia ipsa ante alios, acerrimo erat in hostes odio, igitur ea duce (non enim in imperijs sexum discernebant) factum est, ut bona populi pars cõmotis etiam ad rebellionem Trinobantibus, repente à Romanis defecerit, armaq; in eos præciptanter sumpserit. Primo itaque insulanorũ motu ueterani perculsi, templum quoddam occuparunt, ubi omnes ad unum interfecti sunt: inde legio noua quæ Peti Cerealis legati ductu ijs auxilio uenerat, fusa cæsaq; est. Catus Decianus Britanniæ procurator, media trepidatione dilapsus in Galliam transijt. Peruagatus inde est furor Britannorũ usque Verulamium municipium, per Romanorũ ciuium ac sociorũ capita: cæsaq; dicuntur ex multitudine imbelli, ad septuaginta hominum millia. Nec multo pòst Paulinus adfuit, Londinumq; perrexit, ambiguus an illam sedem bello deligeret: qui tamen inde digressus locum cepit arctis faucibus, & à tergo sylua clausum ita, ut sine insidiarũ metu esset, certò sciens non posse nisi à fronte inuadi, qui secum circiter armatorum millia decem habebat, quibus fretus cum multitudine hostium immensa conflixit. Britanni longe maiore bellatorũ numero præstabant, qui idcirco tam certa spe uictoriæ, pugnam iniere, ut mulieres curribus stantes sint spectaculo admotæ. Certatũ est loco angusto, & ob id Romanorũ paucitati perutili: fuitq; pugna ab initio atrox, postremò Britanni qui sese præliando impediebant, propter loci angustiam impetũ hostium minime sustinentes, fusi, ac multa cæde passim disiecti sunt: triginta ferè Britannorũ millia cæsa sunt. Voadicia dux belli ne in hostium potestatem ueniret, uitam ueneno finiuit. Fuit iam ex illo, status insulæ pacatior, quem Petronius Turpilianus, qui Suetoniũ est secutus, atq; inde Trebellius Maximus, non irritatis Britannis, comitate quadam fouerũt, seruaruntq;. Illud apposite hoc loco monebo, Igenos mutatione unius literæ, alios ab Icenis, populos fuisse, ut apud Tacitum obseruare licet: & partem insulæ borealem tenuisse, quam nostro tempore Northumbri habent. Nec Londinum Trinobantũ fuisse ciuitatem, ueluti multi suspicantur, quod hic ex eiusdem Taciti testimonio perspicue apparet: nam Suetonius

domita

domita Mona inſula, tranſuerſis tramitibus, Londinū, ut ad tutiorem locum aduolauit: quod non feciſſet, ſi id oppidum Trinobantū patria fuiſſet: quippe qui cum alijs defecerant. Hinc inſuper conſtat Trinobantes ipſos non habuiſſe ſedes ſuas citra Verulamium municipium, quod olim ſitum erat, è regione illius pagi, quod Fanum Albani appellant, procul Londino millibus paſſuū XX, nam illuc uſq; rebellium furor peruaſit. Quare dixerim Trinobantū ciuitatē fuiſſe, quā hodie Northantonū appellamus, id quod corrupta nominis oppidi uox ex primis duabus literis indicat: nam agreſtes uernaculo ſermone oppidum uocant Tranton, propter quod labitur Nyna flumen, q̊d flumen nūc cōmune cum oppido, nomē habet. Sicuti in umbelico inſulæ fuiſſe ſuſpicor, Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Caſſos, & Bibrocos, quorū Cæſar meminit: quæ nunc loca colunt Conuentrenſes, Leceſtrenſes, Northingamienſes, Derbienſes. ita diuinamus, ſi modo diuinamus. Vna tantum, præter Londinum, ciuitas Ordouicū nomen uetus retinet, tametſi nos addita n litera, in principio, Nordouicum uocamus. Adeò poſteritas, hoc eſt, Picti, Scoti, Angli, Daci, & Normanni in inſula rerum potiti cuncta immutarunt, pro trophæis habentes noua locis ab ſe deuictis imponere nomina. Erat id tēporis Aruiragus, uti ſuprà memorauimus, princeps rex in Britannia, Nerone principe, autor Iuuenalis ſatyra quarta, ubi adulatur Neroni (ad Domitianum enim referri non poteſt, qui longe pòſt imperium obtinuit) de capto rhombo blandiens:

Omen habes, inquit, magni clariq; triumphi,
Regem aliquem capies, aut de temone Britanno,
Excidet Aruiragus.

cum Ioſeph ille qui, teſte Matthæo euangeliſta, ab Arimathæa ciuitate oriundus, Chriſti corpus ſepeliuerat, ſiue caſu, ſiue conſilio, ita uolente deo, cum non paruo comitatu, in Britanniam uenit, ubi tam ipſe, quàm eius ſocij, cum de euangelio prædicarent, atque dogma Chriſti ſedulò docerent, multi per hæc ad ueram pietatem traducti, ſalutiferaq; fruge imbuti, baptiſmatis ſunt lauacro admoti. Iſti uiri alioqui diuino ſpiritu afflati, cum à rege parum terræ ad inhabitandum procul Vuellia oppido, circiter millia paſſuum quatuor dono accepiſſent, ibi nouæ religionis prima iecerunt fundamenta, ubi hodie eſt templum magnificum, cœnobiumq; monaſticæ familiæ diui Benedicti ordinis nobile. loco nomen eſt Glaſconia. Hæc omnino Chriſtianæ pietatis in Britannia extitere primordia, quā mox Lucius rex, ſicut paulò poſt dicemus, propè extinctam baptiſmi fonte ſublatus innouauit, pieq; adauxit: nam Gildas teſtis eſt, Britannos iam inde ab initio orti euangelij, Chriſtianam recepiſſe religionem. Marius deinde ex Aruirago genitus, anno ſalutis humanæ LXXII regnum obtinet, cui ſtatim bellum ingens cum Pictis fuit. Ii Scythiæ populi ſunt, maxime moribus & patria Gothis affines, gens truculenta, & in primis bellicoſa. Pictos autem appellatos tradunt à calore cæruleo, quo pingi ſolebant, aut quia crinibus cæruleis erant: uel à ſtigmatibus, quibus quanto quis cæteros honore anteibat, propenſioribus, quanto humilior habebatur, leuioribus afficiebatur. Quidam hos Agathyrſos eſſe ſuſpicantur, Pictosq; uocitatos, quod ſic ora artusq; pingerent, ut ablui nequirent. ſed Pictos undecunq; dictos, ſatis conſtat populos Scythiæ fuiſſe. Itaq; ij duce Rodorico, multis nauibus prædabundi Oceanum ingreſſi

in Hyberniã inſulam peruenere, ubi nouas ſedes à Scotis ſibi petiuerũt: nam Scoti qui à Scythis etiam originem traxerant, tum eam inſulam tenebant: qui cum in rem ſuam haud fore ducerent, gentẽ bellicoſam & inopem in inſulam admittere, charitatem ſimulantes, lociq; anguſtiã excuſantes, docuerũt, haud abeſſe procul Britanniam, inſulam magnam ſimulq; opulentiſſimã, atq; incolis ferè carentem: hortatiq; ſunt, ut illam peterent: quibus pariter operã ſuam polliciti. Picti, quos magis prędæ, quàm imperij cupido ſolicitabat, nihil cunctantes, inſulam uerſus nauigant: in quam primũ delati, borealem eius partem occupant, ubi deinde raros conſpicientes incolas, prædam agere, incurſiones facere, longius uagari incipiunt. Quod confeſtim Britannorũ principes animaduertentes, armato milite obuiam ierunt, ac Pictos, ut fit, citra metum in agris palantes raptim adorti, eorum duce interfecto, primo prælio uicerunt. Picti qui acceptæ plagæ ſuperfuere, ſeſe in extremã inſulę partem, quam tempeſtate noſtra Cathaneſiam dicunt, receperũt: quos longo poſt tempore, tradunt tenuiſſe quicquid terrarum à muro, opere Romanorũ præclaro, de quo alibi dicemus, uſq; ad Grampium montem, ad ortum magis uergens, pertinebat. Atq; Picti per hunc modum, in ea parte inſulæ rerum potiti ſunt. Et hæc gens ex aduenis, altera eſt, quæ poſt Romanos, Britanniam adiuerit, in eaq; regnum obtinuerit, qui fuit annus ſalutis LXXXVII. Picti ex infelici ſuorum exitu, lætam fortunã ſortiti, ut uotorũ compotes gaudebant, quod in Britannia demum terra ſedes firmaſſent: ſed facile proſpiciebant futurum, ut genus ſuum penuria mulierũ (ſemper enim deeſt aliquid, ad propagandam rebus humanis felicitatem) non ultra hominis ætatem duraret: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis adhuc cõnubia eſſent: tum ex cõmuni conſilio, legatos ad Britannos mittunt, ſocietatem cõnubiumq; nouo populo petitũ. Legatio grauatiſſime audita eſt, adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul negabant ſanguinẽ ac genus cum externis miſcere. Id etſi Picti ægre tulerũt, iniuriam tamen aliàs ulciſcendã iudicantes, ad Scotos in Hyberniam mittunt. Illi mulieres in matrimoniũ ea cõditione dederũt, ut quoties de creando rege, deficiente genere, diſcrimen oriretur, tum ex proſapia fœminei ſexus, regem dicerent: id quod apud Pictos, ſemper deinceps ſeruatũ conſtat. Sed iam Romanorũ res in inſula geſtas ſubijciamus. Poſt Trebellium Maximum, qui ob tumultũ ex turpi ocio, in exercitu ortum, non ſine infamia abijt, Vectius Volanus Britanniæ præfuit. Deinde Petilius Cerealis aliquot populos minus dicto audientes bello domuit. Poſtea Iulius Frontinus prouinciam rexit, in qua quoſdam quoq; populos reluctantes parẽre ſubegit. Poſtremo Veſpaſiano principe, Iulius Agricola, uir cuius uirtute arma Romana multo inſulanis terribiliora extiterunt, Britanniã etiam tum fluctuantem obtinuit, ubi milites uelut omiſſa rerum cura, ocio propè laſciuientes, & prouinciã iamiam ad rebellionem faciundam properantẽ offendit: nam Ordouices cum paulò ante eius aduentum, alam unam militum in finibus ſuis agentem ferè uniuerſam obtriuiſſent, ob eam rem prouincia omnis erecta erat ad ſpem propè certam recuperandæ libertatis. Quod Agricola animaduertens, ire obuiam futuro periculo maturat, ac ſumptis repente armis, paruaq; armatorũ manu contracta, quia in æquum certamen deſcendere Ordouices non audebant, hoſtem inuadit, ac bonam eius gentis partem ferro delet, nec hic quieſcendũ ratus, ut non igna-

rus

rus inſtandum eſſe fortunæ fauenti, Monam deinde inſulam, quam Paulinus expugnarat,& poſt eum reuocatū,defecerat,eodem momento recipit. Quibus rebus confectis,cauſas bellorū prudentia & cōſilio excidere cupiens,militem ſuum interim uir artis militaris ſcientiſſimus,nihilo ſecius armis exercebat,uigilijs defatigabat, ne uirtus per ocium marceſceret animorū. Item Britannos generatim ut rudes bonis pariter moribus ac inſtitutis honeſtandos curabat,hortando,ut templa,fora,ædes ſibi extruerēt, laudando promptos, caſtigando ſegnes,quò honoris æmulatione excitarentur ad ciuiles mores:at ſpeciatim filios principum bonis artibus erudiendos monebat, præferendo eorū ingenia Gallis, quod Romanæ eloquentiæ pro uiribus ſtuderent. Quo factū eſt, ut Britanni breui tempore optimos imbiberint mores, & apud eos eſſe cœperit multo honeſtior cultus, ac delicatius uitæ genus, ſic, ut iam tum prandiorū,cœnarumq́ lautitia peruaſerit,per cunctas honeſtas domos, idq́ uocari uerbo,humanitas,apud uulgum,cum,ut ait Tacitus, re,pars ſeruitutis eſſet. Iſtiuſmodi conuiuiorū elegantiam inde ad noſtros Anglos manaſſe dixerim. Et hoc Agricolæ ſtudiū per hyemem, factaq́ memoratu digna primi biennij eius legationis.Poſtea crebris ac proſperis prælijs,nonnullis ignotis etiam gentibus domitis, eam partem Britanniæ quā hodie Scotiam dicimus, quæ Hyberniam aſpicit,quô ingens rebelliū multitudo identidem confugiebat,copijs inſtructis,claſſeq́ parata,petendā ſtatuit, ut ſimul mari,ſimul terra,bellū gereret.Itaq́ iter ingreſſus,flumen quod Fortheam uocamus,ponte ibidem facto,tranſmittit,ad arces q́ nōnullas expugnādas aggreditur. Quo cognito, Britanni iam antea collecta undiq́ armatorū manu ad flumen cōcurrunt, ut fracto ponte, hoſtem inter Fortheam & Taum intercludant. In eos Agricola cōuerſus nullo negocio fudit, fugientesq́ inſecutus eſt, uſq́ ad Tai æſtuarium.Et hæc anni tertij geſta.Poſtea Agricola ſtatuens ſibi tandem aliquando extremū inſulæ terminū inueniendū,primo quoq́ tempore,ad Glotam flumen contendit,eoq́ loci caſtra facit,ubi Bodotria,qui nunc Leuinus dicitur,in Glotam influit.Britanni interea frequētes circūſtabant,in quos facto impetu,ita diſſipauit,ut extra flumen expulerit,uelut in aliam inſulam,quemadmodum putabat,quod flumen circa oſtium, maxime profundum,ac latum eſſet. Atq́ eiuſmodi annus quartus res geſtas habuit. Proxima deinde æſtate, Agricola accerſita claſſe, quæ præſtò ac ſtatim adfuit, Glotam naue tranſgreditur,ignotosq́ populos ad deditionem compellit,locaq́ maritima ad Hyberniam uergentia præſidijs firmat, ibiq́ hyemat. Ita annus legationis quintus conſumptus. Deinde Agricola cum in partem inſulæ interiorem pedem modis omnibus inferre deliberarit,nonnihil terrebatur montium paludumq́ difficultatibus, quas tamen ad extremum, miles fortiter ſuperauit, qui uelut laboris tanti præmium illis in locis non utiq́ mediocrem fecit prædam. Nam eò agreſtes ſeſe cum bonis,ac pecora contulerant, ut ad ultimum confugium. Et quia per exploratores intelligebat hoſtes pluribus agminibus inſediſſe uias, eſſeq́ irrupturos, idcirco exercitum tripartito ducebat. Dum iſta gerebantur,claſſis Romana iuſſa obire inſulam,portus omnes explorabat. Quare ita uſu ſæpe ueniebat, ut terreſtres copiæ ac maritimæ nō ſine ſumma animorum uoluptate,unum in locum cōuenirent,ibiq́ pro ſe quiſq́ ſua inclyta facta referentes,alteri alteros ad cœlum ferrent,uti fit in rebus ſequundis, quarum

etiam ignauiſſimus quiſq; eſſe uult particeps, at aduerſarũ non item. Britanni interim qui procul erant, ut cognouerunt claſſem uiſam, magnum acceperunt dolorem, tanquam aperto ſui maris ſecreto, ultimum uictis perfugium clauderetur, qui nihil eſſe iudicantes quod amplius paterentur, ut tanta ubique mali labes fieret, ad arma conuerſi legionẽ nouam ut minus ualidam noctu repente inuadunt. Hic utrinq; dimicatũ uſq; eò acriter, dum Agricola laborantibus iam ſuis ex caſtris opem tulit. Tum Britanni iterum fuſi fugatiq; ſunt: tamen non uirtute, ſed occaſione, ac arte ducis hoſtes ea pugna ſuperiores fuiſſe ſibi perſuadentes, nihil ex animo remittebant. Sed cum iam æſtas præcipitaret, ortis paulò poſt fœdiſſimis tempeſtatibus, ab armis parum ceſſatum eſt. Ac ita ſextus legationis annus aliquid attulit quietis. Cæterũ uere iam appetente, Agricola Calidoniam penetrat, ad Taumq; caſtra ponit, quod flumen, uti ſuprà docuimus, in Oceanum Germanicũ ſeſe immittit, exceptum æſtu maris amplius duobus millibus paſſuũ lato. Tum Britanni extremũ impendere periculum cernentes, aut ſibi honeſte moriendum, libertatis cauſa, aut uincendũ ſtatuunt: itaq; primum ſacrificijs ac iureiurando conſpirationẽ omnium ciuitatum ſanciunt, confirmãt, corroborãt, deinde coniuges & liberos ad Grampium montem ducunt, locoq; caſtris idoneo capto, iuuentutem armant, & ne multitudine ducum, diſcordia, quæ unica ſemper eſt rei bellicę bene gerendæ peſtis, oriatur, ſummã imperij Calgaco uiro conſilij magni, & uirtutis, permittunt, ſpemq; bonam etiam concipiunt, ex eo, quod eodem penè temporis puncto, Vſipiorum manus ad littus delata à Romanis defeciſſet. Ii enim Germaniæ populi Rheni accolæ, cum auxilio Romanis mitterẽtur, perfidioſe interfecto centurione, nouas ſedes quæritabant: qui poſtremo fame ſuffocati omnes fermè male perierunt. At ubi Agricolæ hoſtium ſtudium innotuit, ilico traiecto Tao, quamproxime potuit, ad radices Grampij, loco plano, caſtra poſuit. Atq; ita irritatis utrinq; animis, haud multo poſt, ad manus uentum eſt. Sed Calgacus prius longa oratione ſuos hortatus eſt, referens quanti ab omnibus æſtimanda eſſet libertas, ut qua ſecundum deos, nihil quicquam mortalibus eſſe deberet charius: multaq; ob auaritiam, atq; ſuperbiam, in Romanos maledicta cõtulit, eos raptores orbis uocitando. Contrà & Agricola ſuos quoq; milites multis uerbis hortatus, ad iſtum ultimum anni octaui laborem uelut bellorum omnium finem perferendum, animo forti, unde plena manu, uictoriarũ fructum caperent. Sic acie utrinq; inſtructa, prælium incipitur, in quo pro uita pugnatur. quod cum ad ueſperum extraheretur, nihil Britanno potius uiſum, quàm hoſtem à tergo circũuenire: qui oppoſitis ab Agricola uenientibus quatuor equitum alis, demum diſiectus, in fugamq; uerſus profligatur. Cæſa ex Britannis, amplius decem millia hominũ, ex Romanis bene magnus quoq; numerus. Tum Agricola acceptis obſidibus, claſſem redire iuſſit, reliquum exercitũ in hybernis locauit. Hæc Domitiano principe, geſta ſunt, quæ apud eum hominem uirtutis minime amicum inuidiam cõmouerunt in Agricolam, qui paulò poſt reuocatur, ut quaſi Syriam Attilij Rufi morte uacantem obtineret. Huic ſucceſſit Cneus Trebellius, quem Domitianus Britanniæ præfecerat. Ac in tali ſtatu res Britannicæ erant, rege Mario. Cornelius Tacitus de Mario nõ meminit. Is Marius relicto ex ſe Coyllo filio, annos XLVIII regnauit. Coyllus Romæ diu fuit, omnemq; iuuentutẽ ſuam ſtipen-

dijs

dijs faciendis bonisꝙ cæteris artibus exercuit. Is poſt mortẽ patris rex creatus, XLV annis quibus regnauit, Romanis ſemper chariſſimus fuit, ac pace ubiꝙ parta, bellis prorſus abſtinuit. Sed illud cum primis memorabile generi ſuo prẹſtitit, quamobrem à cunctis in perpetuũ bene audire eſt meritus, quod Lucium filium creauit, qui Britannorũ regum primus Chriſtianus factus eſt. Iſte enim anno ſalutis quidem humanæ CLXXXXII, regni uero XIII, ueræ religionis amore ductus, cum Eleutherio pontifice Romano per literas egit, ut ſe ac ſuos dignaret ad Chriſtianorũ numerũ cœleſti fonte perfuſos adiungere. Miſſi ſunt eò Fugatius & Damianus uiri pietate ſingulari. Ii regem cum tota domo, populoꝙ uniuerſo, baptiſmatis lauacro admouerũt, ſublatoꝙ malorum dæmonũ cultu, modum apud gentem ueræ pietatis colendæ docuere. Erant tũc in Britannia flamines octo & uiginti, & archiflamines tres, hoc eſt, tres principes flaminũ, in quorũ locum, epiſcopi totidẽ, ac tres archiepiſcopi ſubſtituti ſunt: quorũ unus poſtmodũ Londini, alter Eboraci, tertius in Vrbe Legionũ ſedem habuit, ubi templa & ornatu, & opere magnifica cõdita ſunt. Ita Britannia partim opera Ioſeph Arimathienſis, de quo paulò ante meminimus, partim Fugatij & Damiani ſanctiſſimis monitis, omniũ prouinciarũ prima publice euangeliũ recepit. Quam ſanè pietatem Britanni quoad erupiſſet furor Diocletiani imperatoris, qui maxime omniũ, poſt Neronem, Chriſtianos propè ad internitionem perſecutus eſt, eatenus integram ſeruarunt: nam deinde, teſte Gilda, ob immanitatẽ perſecutionis, religio ita refrixit, ut ſit penè extincta. Sunt, qui Lucio regi aſſignent templum diuo Petro poſitũ, extra urbem Londinũ, quamuis pleriꝙ alij Siberto orientalium Saxonum regi illud ipſum attribuant, uti infrà docebimus. Hic locus in primis regum ſepulturis nobiliſſimus, uulgò Vueſtmonaſteriũ uocatur, quod ad occidentem ſpectet, qui Vueſt Anglis dicitur: quem præterea uicus, & proximæ regiæ ædes, ac monachorũ familiæ diui Benedicti cœnobium, unde monaſteriũ eſt dictus, item ædes ornatiſſima diuo Stephano dedicata, & aſylum noxiorũ perfugiũ, atꝙ forum ad ius dicendum, cauſasꝙ agendas, decorãt, longeꝙ celeberrimũ reddunt. Inuenio in codice antiquiſſimo, quanquã ſine nomine autoris, hunc locũ fuiſſe olim aquis circundatũ, & Spinarũ inſulam appellatũ. Quod equidem nomen memoria noſtra, tametſi locus ſentibus uacát, belliſſime quadrat, quod ibi frequens noxiorũ ad aſylum confugientiũ turba & reorũ multitudo dum quæſtiones habẽtur, paſſim ſpinis, id eſt, uitiorũ ſtimulis pungatur. At Lucius immortaliter gauiſus, q̃d ſuos ad ueri dei cognitionẽ traxiſſet, ne amplius dæmonũ prẹſtigijs fallerẽtur, omnes prophanos repente deorũ cultus ſuſtulit, miſſosꝙ fieri iuſſit: item templa quẹ dijs gentiũ ſtatuta erant, Chriſto dedicauit, ac permultis donarijs ornauit, & deniꝙ omnia ſua officia ad religionem augendam, præ qua, iam cẹtera omnia quæ mortales mirãtur, facile negligebat, tam libentiſſime, quàm diligẽtiſſime contulit. Igitur Lucius perpetuæ lucis in qua ipſe in primis acquieſcebat, apud ſuos autor, regnũ à maioribus acceptũ non humanis cædibus ob inanem gloriã cõparandam, pollutũ, non opibus undecunꝙ congeſtis locupletatũ, at certe primum quiete placida quaſi inchoatũ, deinde optimis inſtitutis prouectũ, demum diuina religione auctum, ſanctiſſimoꝙ Chriſti dogmate imbutũ poſteris reliquit: qui citra controuerſiam, quanto diuina humanis potiora ſunt, & habẽtur, tanto ſuperiori-

bus regibus præſtitit. Regnauit annos alterū & XX, & ſine liberis moriens principes rogauit, ut Reipublicę curam ſuſciperēt, populiqꝫ utilitatem officio metirentur. Poſt Iulij Agricolæ diſceſſum, Britanni præſertim Tranſtuedani partim uiribus debilitati, partim ſuorū obſidum fide obſtricti, aliquot per annos quieuere. Interea Cn. Trebellius legatus tametſi ſatis prouidebat, milites tamen Romani à laboribus uacui inter ſe diſſidere cœperūt paulatim, legatiqꝫ dicto minus audientes inſulanis infeſtiſſimi erāt. Quocirca Britanni uidentes ſe ſeruitute premi, & indies malum creſcere, in ſpem ſummā ingrediuntur, & recuperandæ libertatis, & patrię modis omnibus defendendæ. itaqꝫ animoſe contra Romanos arma ſumunt, fortiter inuadunt. ſed illud conſiderate faciūt, ut ſemper ad loca ſylueſtria & ardua, more patrio, ſeſe cū opus foret, raptim recipere queant. Sunt igitur bene multæ utrinqꝫ factæ occiſiones, iamqꝫ tota prouincia erectior erat ad defectionē, cum Hadrianus imperator factus à Trebellio eiuſmodi motus certior, primo quoqꝫ tempore cum exercitu in Britanniam tranſmiſit, qui omnē inſulanorū furorem cōpeſcuit, uſusqꝫ humanitate in eos, prouinciā pacauit: quam, ſi Spartiano credimus, primus omniū limitauit: nanqꝫ neglecta Tranſtuedana regione, quā nos Scotiā dicimus, ſeu quod ſterilior eſſet, uel ob locorū naturā, putaret nō facile cōſeruari poſſe, eam Tina flumine terminatā uoluit: idcirco ab eius oſtio, murum ad alterū amnem, qui Eſcha appellatur, uſqꝫ ad Hybernicū Oceanum duxit: nam Tina in Oceanū Germanicū erumpit. Cęterū alij eam prouincię aſſignationē Seuero tribuūt. Poſt hæc, Britanni ardentes odio pariter militū Romanorū, ac dolore ſeruitutis, iterū ad libertatē nituntur. Qua re cognita, Pius Antonius id temporis imperator, Lollium Vrbicū legatū in Britanniā miſit, qui factis aliquot prælijs, inſulanos in officio manere coëgit. Nec tamen Lollius ita bellū extinxit, quin mox Britanni aut rem ſuam in libertatē, aut in diſcrimen adducere tentarint. Quapropter M. Antonius qui Pio ſucceſſit, poſt Lolliū in Britanniā Calphurnium Agricolā legatū miſit. Is, ut Iulius Capitolinus tradit, facile hoſtes uicit, ſubegitqꝫ. Poſtea Pertinax à Cōmodo in inſulā mittit̄, qui potius ſapientia, qꝫ armis, cūctas deleuit ſeditiones. Ita prouincia quieta erat, cū Pertinax Romā reuocatus, extincto Cōmodo, imperator eſt factus. Tum Clodius Albinus datus eſt Britānici exercitus rector, queādmodū Capitolinus in eius uita teſtat̄: cui, ſi eidem credimus, Iunius Seuerus miſſus à Cōmodo ſucceſſit. Sed multo ſecus Herodianus, qui docet Clodiū Albinū poſt interitū Cōmodi, diu fuiſſe in inſula, cum refert Seuerū imperatorē mortē Albino intentādi cupidū, tranſiſſe in Galliā, & Albinū delecto omni Britannici exercitus robore, ex Britannia iuiſſe obuiā, ac apud Lugdunū, prelio decertatū, Britannorūqꝫ militū uirtute factū, ut nihil propius fuerit, quàm ut Seuerus uinceret: uerū Albinū cecidiſſe. Tū Heraclitus legatus Britanniā obtinere cœpit, quē Spartianus dicit iam antea à Seuero eò miſſum, ut prouinciā obtineret. Ac talis erat rei Romanæ ſtatus in Britannia, anno circiter ſalutis humanæ CXCV. cum mortuo Lucio rege, principes priuato ſtatim cōmodo ſeruientes, dum pro ſe quiſqꝫ ſibi ſummū imperiū obtinendū curat, ſeditionē inter ſe facere incipiūt. Quod ubi Seuerus imperator iam ſenio confectiſſimus accepit, haud ſanè grauiter tulit: quippe homo ſuapte natura gloriæ appetentior, poſt uictorias ad orientem, ſeptentrionemqꝫ partas, Britannici quoqꝫ cognominis cupidus erat. Ad hoc

accedebat

accedebat etiam discordia Bassiani Antonini & Getæ filiorũ, qua cum senex maxime solicitus foret, nullaq́ arte alterũ alteri reconciliare posset, adeò inter se iuuenes odio flagrabant, eos secũ adducere ex Vrbe in Britanniã cõstituit, ut partim iuuenes procul mũditijs urbanis, in castris bellãdo hæreret, partim ut nullis adulatorũ illecebris, quę ipse falso dissidij causam arbitrabat᷑, irretiti, in gratiã redirẽt. Itaq́ homo id ætatis, & morbo articulari laborans, insulã cũ filijs petit: quô ubi peruenit, collectis militibus, ac maximis conflatis uiribus, bellũ cõparat. Cæterũ Britanni repẽtino principis aduentu perculsi, tantisq́ cõtra se copijs paratis territi, legatos de pace, ac seipsos expurgatũ ad Seuerũ mittunt. At ille moras de industria nectens, gloriãq́ appetens, bellũ q̃ pacem maluit. Quocirca multa prælia cum insulanis gerebãtur, & ea quidem Romanis multo q̃ illis difficiliora: quippe qui locis assueti facile cum opus foret, pugnam eludebãt, & ita bellũ extrahebat᷑, cum Seuerus morbo mœroreq́, quo ob filiorũ discordiã augebatur, pariter ac ętate cõsumptus, post annos duodeuiginti, q̃ imperare cœperat, è uita migrauit, corporeq́ ignibus tradito, cinerẽ ipsum cum odoribus in uasculũ alabastri coniectũ, filij Romam deportarunt. Verũ haud me pœnitet eorum sententiæ esse, qui scribũt Seuerum pacata primo aduẽtu ea insulæ parte, quæ Romanis uectigal pẽdebat, bellũ gessisse aduersus Pictos, de quibus paulò ante meminimus, qui latronũ more, quotidie excursiones in prouinciã faciebãt. Herodianus perspicue demõstrat hos fuisse Pictos, cũ quibus Seuerus sæpius cõflixerat, dum de eorũ moribus in fine tertij libri tradit, ita inquiẽs: Neq́ enim uestis usum cognorũt, sed uentrẽ atq́ ceruicẽ ferro incingunt, ornamentũ id esse, ac diuitiarũ argumentũ existimantes, perinde ut aurũ cæteri barbari: quin ipsa notant corpora pictura uaria, & omnifariã formis animaliũ. Hæc ille. At Seuerus ut ne hostes longe profligati ex Transtuedana regione, alios quotidie Britãnos more prædantiũ diuexarent, fertur terminasse Romanã prouinciã, murũq́ instar ualli fecisse, ad id loci, ubi ex Spartiano suprà docuimus Hadrianũ posuisse eundẽ. Ita scriptores dissentiunt. Quidã tradunt illũ fuisse murũ ex lapide solido cõfectum, cuius uestigia ad hanc quoq́ ætatem nostram extant. Sed Gildas dicit principio non tam ex lapidibus, quàm ex cæspitibus factũ, ac propterea parũ ualuisse aduersus barbarorũ incursus, sed postea refectum, & lapidibus tantũ extructum, qui etiã nũc, etsi nõ integer, turribus æquis spatijs interpositis munitus uisitur. Fuit opus omnino egregiũ, quo non Pictorum modo, uerumetiã Scotorum impetus aliquandiu repressus est. Cæterũ, si eidem autori credimus, prout haud dubie credendũ censeo, nõ id temporis, neq́ à Seuero murus ille factus est, sed amplius ducẽtis annis pôst, principe Theodosio Arcadij filio, & Valẽtiniano eius nois tertio Occidẽtis imperiũ obtinẽte, cum Aetius dux copiarũ Burgũdionibus bellũ faceret, extructũ liquidò liquet, sicut alibi edocebimus. In qua re omnes penè recentiores scriptores errore lapsi sunt, opus istud, quãuis falso, modis omnibus Seuero attribuẽtes. Nũc ad Seuerũ, eiusq́ filios reuertor. Seuerus impator in Britãnia anno salutis humanæ CCXIII decessit. Post obitum patris, Bassianus Antoninus Caracalla cognomẽto pacem Britãnis reddidit, obsidesq́ ab eis acceptos, Romam conseruãdæ quietis gratia, ad Senatum misit, id quod causa fuit, cur postea Britanni ab officio minus discesserint. Deinde cum fratre Geta, Romam concessit, qui interfecto

Geta, imperio ſolus potitus eſt. Inſulæ ſtatus inde ſex & ſeptuaginta circiter annos, multo pacatiſſimus fuit, cum Carauſius, Diocletiano principe, anno ſalutis humanæ CCXC eam occupauit, de quo infra dicemus. Nunc autē illis commodū reſpondendū eſt, qui nō minus inepte, q̃ inſulſe ſomniarūt, Baſſianum Antoninū Britannis imperaſſe annos XXX, cum ille annos natus tris & quadraginta, tantū ſex regnaſſet, ac eundē prælio dimicaſſe in Britannia, cum Carauſio, ab eoq; interfectū. Qui error errorē ita ſecutus effecit, ut multi una in re hallucinati ſint. Antoninus enim, autor Herodianus, & Aelius Spartianus, dū Carris ageret, quæ eſt Meſopotamiæ urbs, deæ Lunæ templū inuiſit, quod in ea regione diſtās aliquantulū ab urbe, præcipuo honore ab incolis colebatur, eò ſecū paucos equitū adduxit, itaq; medio itinere, uno tantū comitatus famulo ad requiſita naturæ diſceſſit, quô Martialis cēturio cum Macrini præfecti promiſſis adductus, tum proprio odio incitatus, eius enim fratrē imperator occiderat, ut nutu principis uocatus accurrit ilico, Antoninumq; ſibi ſubligacula deducentē pugione traiecit. Sed ad Carauſiū redeamus. Is homo obſcure natus, cæterū militari gloria clarus, iuſſus à Diocletiano oram Oceani circa Belgicā, præſidio tueri, aduerſus Saxones mare infeſtātes, putabatur de induſtria, nō prius hoſtibus occurrere, q̃ illos præda onuſtos ſenſiſſet, ut ea Saxonibus adempta potiretur: nec enim res ita receptæ prouincialibus reſtituebātur. Itaq; flagitij cōſcius, cum cōperiſſet indicio, Maximianū Herculeū quem Diocletianus imperij conſortē adſciuerat, qui tunc in Gallia erat, quædam de nece ſua, cuidam mandaſſe, ſubita rebellione Britanniam occupauit: quem Britāni ſenſim tyrannū effectū excuſſo Romanorū iugo, regē ſibi crearunt. Cum eo deinde eſt uarie bellatum, ſed cum uinci nō potuiſſet, facile pacem impetrauit, ſeptemq; deinceps annos inſulā tenuit. Hūc Alectus ſociorū unus per inſidias petijt, occiditq;. Ac ita, ut uulgò dicitur, Ab impio egreſſa eſt impietas. Is itidem tyrannū ſe cōſtituit, quē ſimul inſulani regē conſalutarunt. Idem triennio pòſt ab Aſclepiodoto præfecto prætorij non tantū præſenti dominatu, ſed uita quoq; ſpoliatus eſt. Atq; ſic poſt decimū annū, quàm à tyrānis teneri cœperat Britānia, à Romanis recepta eſt, qui fuit annus ſalutis humanæ CCC. Per idem tēpus, Britānia quoq; ſenſit ſæuitiā Diocletiani atrociſſime Chriſtianos affligētis, nam templa euerſa, permultiq; pietatis cultores uarijs ſupplicijs excruciati martyrij palmā tulerunt. In ijs debacchante impij principis per annos uiginti, quibus imperauit, iniquitate, Albanus uir ſanctus ad municipium ſuum Verulamium, detruncatus eſt, è regione eius loci: hodie pagus martyrio ſanctiſſimi uiri nobilis, Fanum Albani nuncupatur, à fano, quod ipſi diuo dedicatum eſt, cum monachorū cœnobio ordinis diui Benedicti multo celeberrimo. Ea autem labes, teſte Gilda, ita mortales generatim corrupit, ita Chriſtianā religionem exinaniuit, ut illa admodum in paucis integra remanſerit. Ad propoſitū reuertor. Haud ita multo poſt, cum res Britannica in magno motu eſſe inciperet, inſulanis grauate Romanorū imperium ferentibus, Conſtantius Claudij principis ex filia nepos, quem Diocletianus unà cum Galerio Maximiano, Cæſarem declarauerat, in Britanniam uenit, eamq; cōfeſtim pacatam reddidit, ac Helenam Coylli cuiuſdam reguli filiam miræ pulchritudinis puellam in matrimonium duxit. Haud ijs accedo, qui Helenam Conſtantij concubinam fuiſſe tradunt, ex qua Conſtantinum

ſuſcepit,

suscepit, cui nihil prius fuit, quàm Christianis fauere, ac religionem maxime omnium augere. Postea Diocletiano & Maximiano Herculeo uitam priuatam sponte agentibus, Constãtius & Galerius imperium tenuerunt. hic Diocletiani filiã, ille Helenam repudiare iussus, Theodoram Herculei priuignam in matrimoniũ duxit, ex qua sex uirilis stirpis filios Constantini fratres creauit. Ii molem imperij inter se partiti, Galerius orientem sortitus est, Constantius Italiam, cum tota Africa, Hispania, & Gallia: cæterum homo frugi minimeꝗ ambitiosus Galliæ duntaxat, Hispaniæꝗ imperio contentus uixit, qui demum post annos XIII, quàm imperare cœperat, morbo aliquandiu tentatus in Britannia, Eboraci mortem obijt, atque inter diuos relatus est. In eo fuit grauitas, moderatio, integritas, liberalitas: quippe qui beneficijs & munificentia magnus, aduersus diuitias animũ inuictum semper gessit: quin pro prij commodi immemor dicere solebat, longe melius esse, publicas opes à priuatis hominibus haberi, quàm à principe, in arcano seruari, utpote quæ nulli usui forent. Ex qua boni principis popularitate, prouinciæ quas obtinebat, ocio honestissimo cum primis florebãt. Fuit præterea prudentissimus in omnibus gerendis negocijs, & ob artis militaris peritiam, Romano imperio apprime utilis. Quamobrem eius memoria militibus iucundissima fuit, qui magno simul omnium fauore, Constantinum filium ex Helena genitum imperatorem statim in Britannia consalutarunt. Romæ interea Maxentius Herculei filius, à prætorianis militibus subito tumultu, Augustus salutatus est. Hic altius repetendum est, ut omnia de Constantino exequamur, de quo silere omnino melius puto, quàm parum dicere. Is enim Britannica matre genitus, in Britannia natus, in Britannia imperator creatus, haud dubie magnitudinis suæ gloriæ natale solũ particeps effecit. Herculeus Maximianus qui cum Diocletiano imperium deposuerat, & tum in Lucania priuatus uiuebat, cum audiuisset Maxentium filium esse imperatorem salutatum, primo quoꝗ tempore Romam aduolauit imperium recepturus, inuitauitꝗ Diocletianum per literas, ad dignitatem pristinam recipiendam: quod Diocletianus omnino prudens abnuit, repudiauit, horruit, ut rem homini pestiferam. Is cum filio pro concione, disceptare, & milites ambire cœpit, ut Maxentio deturbato, sibi imperium restituerent: quod tantum abfuit, ut impetrauerit, ut etiam sit affectus conuicijs: id quod artificio factum uidetur, quo fraudem quam Constantino intendebat, minus suspectã faceret. Itaꝗ Herculeus dolo quouis modo iuuenis tollendi composito, ad Constantinũ generũ (collocauerat enim ei Faustam filiam) se cõtulit, qui relictis præfectis, qui Britanniam regerẽt, tum in Gallia agebat. Constantinus comiter Herculeum accepit, at senex anxius consilio festinandæ cædis, fretus pietate filiæ Faustæ erga se, quid animo moliretur, occulte cum eadem cõmunicauit, quæ partim, si taceret, ne sibi fraudi foret, partim cõiugali amore deuicta, id uiro cõfestim aperuit. Dum Constantinus ulcisci ardet, Herculeus fugã molitus, Massiliæ, unde ad filiũ in Italiam nauigare parabat, principis iussu, occisus est. Galerius haud multo pòst decessit, qui paulò ante Licinium à Dacia oriundũ Cæsarẽ appellarat. Et ita uno tempore Constãtinus Galliã, & omnẽ occiduam oram, Maxẽtius Italiã, Africam & Aegyptũ, Maximianus qui iam pridem à Galerio Cæsar creatus erat, Orientem, Licinius Illyrium tenebat. At Constãtinus totius orbis imperium

affectans in Italiam tranſgreditur, ubi poſt annum quintum, quàm rerum potitus eſt, Maxentio bellum fecit. Quod facile edocuit, nullam regni ſocietatem diu eſſe patientem cõſortis. Poſt aliquot prælia, Maxentius fugatus, demum ante finem ſexti anni, quàm imperare cœperat, ad Miluium pontem, prope urbem Romam, in Tyberim cum multis ſuorum præcipitatus, ac abſorptus eſt. Sed ut fortuna Conſtantinum uotorum ſuorum compotem faceret, peropportune uſu uenit, ut nõ multo poſt quàm ille Italia eſt potitus, Maximianus iunior Licinio bellum intulerit, qui Licinius cum Conſtãtiam Conſtantini ſororem in matrimonio haberet, ob eam affinitatem, apud Maximianum in ſuſpicionem cecidit. Hunc itaq; bellum parantem Tharſi ſubitò mors ſuſtulit. Conſtãtinus Maximiano mortuo, ſtatim Licinio bellũ fecit, quamuis neceſſitudo illi & affinitas cum eo eſſet: quẽ multis prælijs oppreſſum omni imperio exuit, ac ita priuatum contrà quàm ipſe promiſerat, Theſſalonicæ interficiendum curauit. Imperauit Licinius Cæſaris nomine, annos quindecim, qui fuit annus ſalutis humanæ CCCXXVII. Conſtantinus hoc pacto iam longe lateq; rerum potitus, filios Cæſares creauit. Cæſarum autẽ, ut hoc appoſite demonſtremus, declaratio erat, non imperij dignitas, ſed quæ gradum ad imperium faceret, ut uelut per manus, ab eo qui Auguſtus & imperator fuiſſet, Cæſares imperij regimen acciperent. Is, prout diximus, Maxentio deuicto, Italiam adeptus Romam uenit: ad quem Syluester pontifex ſanctitate inſigni, iam ſua ſponte bene cogitantem adiuit, facileq; pertraxit ad Chriſtianam pietatem demerendam. Porrò ille priuſquam Romam concederet, ita fuerat inſtitutus ab Helena matre, quemadmodum credibile eſt, ut ad bellum iturus, loco præſidij ſigno crucis uteretur. Sunt, qui ſcribant, eo ipſo die, quo cum Maxentio proſpere cõflixit, ſereno cœlo crucem ab eo uiſam, quam adorauit, auditamq; ſuperne uocem: Conſtantine, in hoc ſigno uinces. Nec defuit oraculo euentus: quare pius princeps ubiq; terrarũ de religione bene mereri magno ſtudio cœpit. Romæ enim in Equitij hortis, templum ſtatuit, idemq; donarijs ampliſſimis ornauit: obtulit & aureũ diadema gẽmis diſtinctum, quo Syluester & omnis pontificum poſteritas uteretur: ſed uir ſanctus id inſigne nõ recepit, uelut parum religioni idoneum, phrygia mitra candida contentus. Item ædem Conſtantianã, quam hodie Lateranenſem uocant, in Cœlio monte ædificauit. Fecit & ſacri baptiſmi fontẽ ex porphyrite lapide, ædi proximum. iuxtà & Petro apoſtolorum principi in Vaticano templum extruxit, atq; diuo Paulo in Oſtienſi uia, nihilo minore apparatu. fanũ quoq; ſanctæ Crucis in Hieruſalem, ita enim appellatur, condidit, in theatro Seſſoriano: huc partem dominicæ crucis intulit Hieroſolyma deportatam. Helena enim Conſtantini mater, mulier ſingulari pietate prædita, Hieroſolymam petijt, dominicæ crucis inueſtigandæ cauſa. Difficile id quidem erat: nam ut omne dominicæ paſſionis monimentum aboleretur, Veneris ſimulacrum eo loci, quo crux latebat, conſtitutum ab impijs Chriſtiani nominis hoſtibus erat: cæterum loco ruderibus purgato, tres confuſo ordine cruces repertæ: una Chriſti fuit, aliæ duæ, unde duo pependerant latrones. ſed ut illa Chriſti ab alijs internoſceretur, triplex titulus, hoc eſt, Ieſus Nazarenus rex Iudæorum, uetuſtate propemodum abolitus, indicio fuit. Maius ſimul ſignum continuò ſecutũ eſt: crux admota mulieri defunctæ, uitam reſtituit. His Conſtantinus

tinus

tinus princeps motus, uetuit eo quenquam deinceps ſupplicio affectum iri, quò rei quæ antea mortalibus probro fuerat, honor haberi inciperet. Helena confeſtim ut crucem reperit, condito templo, abiens clauos quibus corpus Chriſti cruci affixum fuerat, ſecum ad filium deportauit, quorũ uno Conſtantinus pro cono galeæ uſus, altero bellatorem equum communiuiſſe dicitur, & tertium in mare deieciſſe, ad compeſcendam malam tempeſtatem. partem uero crucis, quam ſecũ Helena ex Syria attulit, in Seſſoriana æde gemmis & auro diſtinctam collocauit. Iſtam etiam ædem Conſtãtinus accumulauit muneribus: ædificauit Agnetis templum, cum baptiſmatis fonte, ubi eius filia, ſororq́ꝫ baptizata eſt. Huic quoqꝫ ædi dona ſunt data. Diuo Laurentio dein Tyburtina uia, & Marcellino Lauicana, inter duas lauros, templum extruxit, & eo loci matri mauſoleum poſuit, quam ſepulchro porphyritico incluſit. Huic templo perinde ac cæteris omnibus donaria precioſiſſima collata ſunt. Quæ autem, qualia'ue fuerint illa donaria in eiuſmodi ſacris locis ab imperatore poſita, conſulto minus exponendum duximus, ut ne inuidiam in malos ædium ſacrarum æditimos cõcitaremus, cum abhinc ſexcentos annos, ea de templis ſublata fuerint. Extra Vrbem, idem princeps plura condidit templa, id eſt, duobus apoſtolis Oſtiæ unum, in Albano alterum Ioanni Baptiſtæ, Capuæ communi apoſtolorum nomine tertium, Neapoli quartum, ac Conſtantinopoli quintum, & ſextum. Conſtantinus abſqꝫ ĳs quæ commemorauimus, pietatis operibus, Arrio Alexãdrino presbytero, per concilium Niceæ habitum damnato, quod Chriſtiana dogmata nefarĳs commẽtis mentiri eſt impie conatus, cum ſex alĳs maleficæ ſuperſtitionis autoribus, indixit exilium. Omnia idolorum templa cum delphicis tripodibus, eiuſdem principis edicto, ſunt euerſa. Denique nullus eſt locus ab ipſo religioni aſſignatus, cui non certa dona, non certum uectigal attribuerit. Atqꝫ hæc ſunt, etſi carptim attigimus, Conſtantini maximi principis, & Helenæ matris, quos nobilis parens Britannia tulit, opera pietatis eximiæ, & planè memoratu digna, ac omnia ſuperiorum imperatorum facta facile exuperantia. Iſti enim per ſanguinem, atque cædem, apud mortales, gloriam ſibi compararunt: at illi per pietatem, per ueram religionem, per ſummam liberalitatem, per iuſtitiam, apud deum, uitam, uti credere fas eſt, æternam: in terris autem decus immortale aſſecuti ſunt. Conſtantinus, teſte diuo Hieronymo, iam ſenio confectus, aut non multo antè, quàm uita excederet, ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo eſt ſacro baptiſmatis lauacro admotus, & uſque ad id tempus baptiſma diſtuliſſe dicitur, ut Chriſti exemplum imitatus, in Iordane fluuio baptizaretur. Cæterum baptiſterium quod Romæ tam inſigni extruxit apparatu, facit, ut non temere quis aliter de ea re ſuſpicari poſſit, atque Hieronymus ſcribit, cum omnino permirum ſit, hominẽ id ætatis & de Chriſtiana religione tam bene meritum, noluiſſe primo quoque tempore, Chriſtianæ pietatis ianuam ingredi, hoc eſt, baptizari: cum uel illud Chriſti oraculum omnibus notum ſit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c. Sed in his quãdo tam uarie traduntur, haud multum immorabor. Fuit Conſtantinus homo factus ad unguem, quippe in quo poſt hominum memoriam, maximæ animi corporisq́ꝫ uirtutes extiterunt, militaris artis cum primis ſciens, in bello felix, iuſtitiæ amator, & deniqꝫ ad laudem natus. Leges ex Reipublicæ uſu, nonnullas

Constantinus senio con ab Eusebio Nicomed epo baptizatus est

tulit,alias antiquauit: urbem Conſtantinopolim in ora Thraciæ,ubi Byzantium fuit,Romæ æmulam ſtatuit: Drepanam in Bithynia inſtaurauit,quam à nomine matris Helenopolim appellauit. Sunt,quod ad eius exitum attinet, qui tradant illum Byzantio ad calidas aquas ualetudinis cauſa egreſſum,exceſſiſſe uita, unde fortaſſe uiſus eſt lepra laboraſſe. Plures tamen,& in ijs diuus Hieronymus,autores ſunt,eum Perſis bellum illaturum,ſiue,ut Eutropio placet,Parthis,quod Meſopotamiā incurſaſſent,apud Nicomediam,in Acirone uilla publica fato cōceſſiſſe,anno ſalutis humanæ CCCXL. Mortuus eſt ſex annos & ſexaginta natus: imperauit annos alterum & triginta. Sed uide,ita ſæpe accidit,ut longa uita homini malo ſit: equidem Conſtātinus bene de Chriſtiana religione meritus,poſtremo, teſte Hieronymo, Arrianum dogma non declinauit. Quare illud certe multo ueriſſimum eſt uerbum: Qui perſeuerauerit uſq; ad finē,is ſaluus erit. Apparuit ſub idem tempus,quo tantus princeps mortem obijt,cometes inuſitatæ magnitudinis. Hæc hactenus. Sed iam ad ea explicanda reuertamur,quæ ad Britanniæ ſtatum attinent.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER TERTIVS.

CONSTANTINVS princeps cum è Britannia in Galliam proficiſceretur, uti ſuperiore libro dictum eſt,reliquit præfectos, & in ijs Maximum,uirum fortem, qui inſulæ præeſſent: duxit ſecum bonam Britannicæ pubis partem, duxit principes, in quorum uirtute, fide, conſtantia,ſpes ſuas plurimum ſitas habebat,utpote quibus ſtipatus in Gallias traiecit,Italiam petijt,aduerſariośq; ubique gentium uicit. Interea Britannia tandem aliquando uiſa ſibi libertatem conſecuta, quod Conſtantinum hominem Britannum regem haberet totius orbis principem,honore,dignitate,autoritate longe beatiſſima erat, in eoq; ſtatu non inuita acquieſcebat, & ſi quo in Romanos olim odio flagrauerit, iam illud cōmutarat, quod dei pari nutu,atq; tanti regis beneficio, pace frueretur, & initium ſummi honoris factum eſſet,qui ad poſteros manaret. quanquam poſtea haud perdiu in Conſtantini domo imperium manſit: ita citò humanæ opes cadunt: tamen decus ipſius imperij non potuit cadere, cum etiam nunc reges Angliæ more maiorum,diademate imperiali utantur ut munere ab imperatore Conſtantino in ſuos poſteros collato. Ita Britannia quieſcebat,quemadmodū Eutropius teſtatur,cum Conſtātinus moriens tres reliquit filios in imperium ſucceſſores, Conſtantium,Conſtantem,& Conſtantinum. Huic ſorte euenit Britannia, cum Gallia, Hiſpania, & Orchadibus: ſed nō multò poſt orta diſcordia,cum Conſtantio,in Italia,apud Aquileiā,manus conſeruit,interfectuſq; eſt. Tum res Britannica cum reliquis prouincijs, in Conſtātij poteſtatem uenit,quam ille qui ultimus fratrum è uita migrauit,amplius annos XX pro ſuo iure gubernauit. Poſtea prouincia paulò minus annis XXIIII ab officio nō diſceſſit. qui fuit annus quintus,cum imperare cœperunt, Gratianus & Valētinianus fratres,qui fuit ſalutis humanæ CCCLXXXVII. Per idem tempus Maximus,de quo ſuprà meminimus, in Britannia imperator militari fauore, licet

quidam

quidam id in Hiſpania factum tradant, creatus eſt. Is imperij augendi cupiditate ductus, extemplo iuuenũ quibus ad bellũ gerẽdum ſatis roboris ineſſe cernebat, delectum habuit, conſcriptoq; bene magno militũ numero, in Gallias tranſijt. Ad hunc motum comprimendũ, Gratianus imperator ex Vrbe occurſurus, cum exercitum duceret in Galliam, præferretq; Halanorum (hi Scythiæ populi origine erant) manum, quam ad ſe auro pellexerat, ueterano militi adeò acerbam ex ea re contraxit offenſam, ut non multo pòſt, ſit ab exercitu deſtitutus, Romano milite ad Maximum deficiente. Gratianus ſubita ſuorum defectione conſternatus, cum in Italiam tranſire conaretur, dolis circumuentus Lugduni interficitur. Valentinianus Gratiani frater hoſtili metu profugus, Byzantiũ ad Theodoſium, qui orientis imperium à Gratiano tuendum acceperat, ſe contulit. Is Theodoſius, uelut diuus teſtatur Hieronymus, filius erat Theodoſij, qui in Africa, Valentis iuſſu, interfectus eſt, quem Gratianus ex Hiſpania accerſitum, cum res imperij undiq; turbarẽtur, conſortem fecit. Theodoſius igitur beneficiorũ haud immemor, Valentinianũ paterna pietate accepit, ultionemq; cædis Gratiani rebus omnibus anteuertendam ſtatuens, bellum Maximo intulit, qui tum in Italia erat. Verum tam celeriter res geſta eſt, ut penè prius quàm Theodoſius Byzãtio ſe mouiſſe crederetur, alpes ſuperarit. At Maximus neſciens tum maxime aduerſam eſſe fortunam formidandã, cum ſe nobis ſequundã maxime præbet, tunc Aquileia incautus ſe tenebat, ubi derepẽte obſeſſus, captusq; capite mulctatur. Ita ad punctum temporis res mortalium ſtant, atq; cadunt. Sunt, qui ſcribant Maximum ad tertium inde lapidem, à Theodoſio & Valẽtiniano ſuperatum, uiuum ueniſſe in hoſtiũ poteſtatem, ibiq; à uictoribus ultimo ſupplicio affectum, anno poſt Gratiani interitum uix finito. Martinus Turonenſis epiſcopus uir ſanctitatis eximiæ, Maximo prædixiſſe fertur, cum in Britannia adhuc eſſet, infeliciſſimum eius uitæ exitum. Item Victor Maximi filius in Gallia interficitur. Sic omnes Maximi conatus male ceciderunt. Deinde inſulæ ſtatus indies peiore loco eſſe cœpit, nam breui tempore, ut alibi explicabimus, Britãni libertatem cum imperio amiſerunt. Præterea fertur Maximus cum Gratianum fugientem perſequeretur, dum in Celtica eſſet, Conanum hominẽ Britannum ſummum ducẽ maritimis ciuitatibus ad Oceanum pertinẽtibus, quæ Armoricæ dicuntur, præfeciſſe. Conanus autem poſtquam cum ſuorum Britannorum ingenti manu, in ea terra moratus regnum obtinuerat, ut ſuum genus perpetuò propagaret, eiectis ubique Gallis, Britannos duntaxat locorum cultores paſſim locauit: quinetiam Gallorum aſpernatus connubia, uxores ex Britannia ſuis petiuit. Quo factum tradunt, ut frequens uirginum numerus ex inſula, illuc migrarit, atq; undecim millia utriuſq; ſexus uno tempore partim naufragio, partim ſupplicio, nam barbari ad littus captos iugulabant, interierint, & in ijs fuiſſe dicitur diua Vrſula filia Dionoti Cornubiæ reguli, quæ Conano deſponſata eſſet. Cognito in Britannia Maximi interitu, Gratianus homo in inſula natus, tyrannidem momento occupat. Hoc breui ſublato, Romani milites, qui præſidij cauſa in inſula adhuc erant, Conſtantinum ſurrogãt, hominem nullo numero habitum, nõ genere, non militia clarum, & in quo nihil præter nomen, ſecuti uiſi ſint. Tranſmiſit Conſtantinus ex inſula, in Galliam, cum exercitu, moratusq; eſt apud Venetos, & Cenomanos, aliosq; Oceani

accolas,& conatus eſt Galliam pacare,inducias,ſi pacẽ nõ poſſet, cum Vandalis,Sueuis,ac Halanis paciſcendi cupidus. Sed neutrum obtinuit, id quod Rempublicam maxime læſit. Verum haud multo pòſt, Conſtantius uir conſilij magni & uirtutis,miſſus ab Honorio cum exercitu in Gallias, ut imperij maieſtatem reſtitueret,ac tueretur, ipſum Conſtantinũ tyrannum circa Arelatem,obſidione fatigatum atq; in poteſtatẽ redactum occîdit. At Conſtans quem Conſtãtinus pater ex monacho Cæſarem dixerat, cum aduerſus Didimum & Seuerianum,qui Conſtantinum,& eos barbaros qui illum ſequebantur,ab ingreſſu Hiſpaniarum arcere nitebantur, mouiſſet, eosq; nullo ferè negocio peremiſſet,breui mox Viennam perrexit,ubi loci à Gerontio ſuo comite occiſus eſt. Ita Conſtãtinus pater, & Conſtãs filius per idem tempus periere, & Honorius cura ac diligẽtia Conſtantij inclyti belli ducis,inſulam unà cum Britannico exercitu recepit. Autor Paulus Diaconus,& Bedas,qui in primis res iſtas æque bene ut accurate ſcripſit. Eo ipſo anno,quo Cõſtantinus à Romanis militibus renũciatus eſt imperator, Arcadio Conſtãtinopoli uita defuncto,Romani imperij maieſtas aperte inclinari cœpit. Inde Cõſtantini interitum continuò filij cædes,ut diximus,ſecuta eſt. Tum Honorius Britannico exercitu recepto,confeſtim inſulam multis cladibus per tyrannos labefactatam ad imperiũ retraxit. At pauci deinde interceſſere anni,cum poſt Honorium mortuum,& à Theodoſio Arcadij filio Valentinianũ amitæ ſuæ Placidiæ filium Cæſarem dictũ, atq; Auguſtũ appellatum, ingens barbarorum multitudo Romanum imperiũ afflictare cœpit, cum qua duces Romani ſæpenumero hoſtiliter dimicarunt. Britannia interea omni militum robore partim tyrannorum ſæuitia cæſo, partim ab illis frequenter aliò terrarum ad noua bella gerenda, ex patria ducto, continuò ad iniuriam accipiendam patêre uiſa eſt: ſemper enim ex incommodo,incommodum oriri ſolet. Quo cognito,Scoti ſiue ſpe prædæ ducti, ſiue nouarũ cædium percupidi,ex Hybernia,uti Gildas refert,quamprimũ in inſulam aduolarũt: qui, haud mora,cum Pictis fœdus faciunt, ac collectis undiq; perditis hominibus, inſulanorũ res latrocinio rapere,hominũ pecudumq; prædas agere, ac inſulam ipſam occupare acriter adnituntur. Augebatur in dies ſingulos id malum,ac ultra quàm tutum eſſet in poſterum tempus reſiſtere, duarum gentiũ audacia creſcebat, ſic,ut nemo non ſuſpicaretur breui totam inſulam perditũ iri,niſi eiuſmodi conatibus mature iretur obuiã,opponeretur præſidium,remediũ adhiberetur. Erat tum,ſicuti oſtendimus, Britannia ſine præſidio : id imbellis atq; inermis multitudo uerita, quippe quæ longe infirmior erat,quàm ut eam labem auertere poſſet,legatos miſit,qui auxilium peterent ab Aetio,quem iam antea Honorius Conſtantij loco, uirum patritij generis ex Doroſtana Mœſiæ oriundum,copiarum imperio præfecerat. Aetius fatigatus precibus Britannorum qui adhuc in fide erãt, legionem unam illis ex Gallia auxilio miſit. Sunt Picti & Scoti uarijs inde cladibus ab Aetianis affecti,resq; Britãnica perbono cœpit eſſe loco. Et ne deinceps ea quies ab hoſtibus turbaretur, uiſum eſt ducibus legionarijs peropportunũ, ut murus,de quo ſuperiore libro mentionem fecimus,conſtrueretur,inter Romanã prouinciam,& Pictorũ fines: id quod, teſte Gilda,factum eſt: uerũ cum cæſpitibus magis quàm lapidibus eſſet ædificatus,haud ſatis firmus poſtea ab hoſtium impetu fuit. Atq; tum ille demum

murus

murus confectus est ab Aetianis ducibus, non ab Hadriano, neque à Seuero imperatore, sicut nonnulli falso memoriæ prodiderunt, si Gildæ autori Britanno credimus. Quiescebat Britãnia unius legionis præsidio, cum Burgundionibus Galliam infestantibus, Aetius suos ex insula necessariò reuocauit, ac legione una Parisijs & Aurelianensibus præsidio relicta, & Taraconensibus in hybernis altera, cum cætero copiarum robore, in ipsos Burgundiones mouit. Scoti post legionariorũ militum discessum, cum Pictis, confestim in res Britannicas inuadunt, greges armentorum, ac reliqui pecoris abducunt, agros ferro & igne populantur. Exarsisset per hoc nouũ bellum in insulanos, nisi Valentiniani iussu, qui bello nihil præuertendum duxit, legio quæ in Parisijs erat, insulanis auxilium rogãtibus, præstò adfuisset. Rursus id temporis, murus munitur, fitq; ex lapidibus, quò ualidior sit, ad arcendam uim hostium, sic, ut minus nocere iam tum cœperint Scotorum, Pictorumq; latrocinia. Verum illi paulò post, iam Romani imperij uiribus passim fractis, propeq; repente cadentibus (tales enim sunt nostræ opes, ut non tam facile crescant, quàm à suo statu discedant) insulã multò ferocius, quàm unquam antea inuaserunt. Tum Aetius nulla misit insulanis auxilia, Romani imperij opem pariter atq; fidem implorãtibus. Dubium est, an noluerit, quia parum amico esset erga Valentinianum animo, an maioribus belli curis uexatus non potuerit. Sed quicquid fuerit, illud certe Romano imperio similiter ac Britãniæ magnum inussit malum, tametsi apud eum Britanni casum suum miserabiliter lamentati sunt, quippe qui, teste Gilda, sic scripserunt: Gemitus Britannorum Aetio ter consuli, auxilium tuum Romanæ prouinciæ, patriæ, liberis, coniugibus oramus, hoc temporis momento, quo in extremo uersamur periculo. Pellũt enim nos barbari ad mare, repellit mare ad barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerum, aut iugulamur, aut mergimur, nec aduersus eiusmodi mala, quicquam præsidij aut subsidij nobis est. Tu igitur pro tua animi clemẽtia opem tuis feras, omnibus rogamus precibus. Hinc nimirum scire licet, Britannos non nisi inuitos à Romanis postremo desciuisse: quippe qui iam sueti imperio, illos obseruabãt, à quibus, quemadmodum Cornelius Tacitus testatur, iampridem ingenuos imbiberant mores: siquidem principum filij generatim liberalibus artibus erudiebãtur, ingenia simul florebant, quæ tam Romanam linguam non abhorrebant, quàm eloquentiam concupiscebant. Inde etiam Romani habitus honor, & frequens toga esse cœpit. Ad hæc, uel militarẽ artem, ut tradit Gildas, ab ipsis didicere Romanis. Atq; ita Britannia à Romanis amissa est, post quingentos fermè annos, quàm à C. Iulio Cæsare adita est, quæ sic momento propè eodem, libertatem adepta, ac in bellum longe crudelissimum ingressa est, per quod, & nomen & imperium amisit, sicut infrà demonstrabitur. Fuit is annus decimussextus, cum Theodosius princeps cum Valẽtiniano Augusto amitæ suæ filio, imperare cœpit, salutis uero humanæ CCCCXLIII. Interea dum Britanni per legatos auxilia quærẽdo, tempus terunt, Scoti extremã occupant insulæ partem, quæ à Grampio mõte, ad septentrionẽ spectat, quam hodie habẽt, ac ex se, Scotiam nominant. Et hæc est tertia gens, quæ secundum Pictos, primum ex Scythia, uti suprà diximus, in Hyberniam, deinde ex Hybernia, in Britanniam profecta, sedes in insula collocarit. Huius autem Scotorum manus dux, uelut

Gemitus Britannorũ

autor eſt Bedas, fuit Reuda. At Scotici annales tradunt multò ante Reudam, Ferguſium in Britanniam ueniſſe, dediſſeq; agmini ſigna rubrum leonem, quibus nunc reges utuntur, & ob res feliciter geſtas, primum omnium à ſua gente regem eſſe dictum, ac illi poſtea Reutherem nepotem, quem Bedas Reudam uocat, ſucceſſiſſe, regniq; fines late propagaſſe. Cæterum fortaſſe aliquando erunt, qui iſta ſtomachentur: nuper enim Gauinus Dunglas Duncheldenſis epiſcopus, homo Scotus, uirq; ſumma nobilitate & uirtute, neſcio ob quam cauſam, in Angliam profectus, ubi audiuit dediſſe me iampridem ad hiſtoriam ſcribendam, nos conuenit: amicitiam fecimus: poſtea multis precibus rogauit, ut ne hiſtoriam recens à quodam ſuo Scoto diuulgatam ſequerer, in rebus Scoticis explicandis, pollicitusq; eſt, ſe intra paucos dies, miſſurum commentariolum de his neutiquam negligendum, id quod & fecit. Primum in eo erat origo gentis peruetuſta eiuſmodi: Gathelus Neoli Athenienſium regis filius durum patris imperium fugiens, in Aegyptum ſe contulit, auxilioq; fuit Pharaoni illi regi aduerſus Aethiopes, ad quẽ Moſes à Deo legatus fuerat. Quo beneficio motus Aegyptius rex, Gathelo filiam nomine Scotam in matrimonium dedit. Ille mox nouas quærens ſedes in Hiſpaniam peruenit, eamq; oram tenuit, quæ poſtea ab eo Portugallia dicta eſt, quaſi Gatheli portus, ac ſuos iam tum ex nomine uxoris Scotæ nobilis fœminæ, Scotos appellauit. Ita propagato genere, trecentis pòſt annis, Scoti rege Simone Brecho, in Hyberniam delati, noui regni initium fecerunt, ac ad extremum ante Chriſti aduentum, in Albionem ſe receperunt. Deinde erat, Pictos haud multo poſt, in Albionem quoque applicauiſſe ex Scythia profectos, haſceq; duas gentes externas in ea inſula parte, quæ nunc Scotia eſt, propagaſſe genus, & regnum, ac iam inde à principio, bellaſſe cum Britannis, cum Romanis, & in primis cum Iulio Cæſare, & Scotos ut inuictos nunquam de gradu ſuo deiectos. Poſtremo erat, ſolum interea Reutherem Scotorum regem re male domi geſta cum Britannis, ceſſiſſe ſemel patria, in Hyberniamq; confugiſſe, & eundem paulò poſt Hybernorum uiribus auctum, ad priſtinas ſedes reuertiſſe, ac in ea re Bedam minus animaduertiſſe, qui hunc Scotorum in Albionem reditum appellaſſet aduentum. Ac omnia hæc ante Chriſti aduentum geſta. Ego ſtatim ut iſta legi, uiſus ſum uidere urſam parientem, quemadmodum in prouerbio eſt. Poſt hæc, ut ſolebamus, cum animi gratia, unà eſſemus, Gauinus ſententiam meam rogauit. Reſpondi, me de origine nihil contendere, quando plerique omnes populi ſolerent, aut à dijs, aut ab heroibus origines petere, ut qui poſtmodum uellent tanquam minus creduli eas requirere, cum difficile fuerit, certi aliquid inueſtigare, cogerentur potius credere, quàm amplius fruſtra laborare. ſed illud nullo pacto quadrare, ut Scoti & Picti duo potentiſſimi populi iampridem in inſula regnarint, tot bella geſſerint, toties cum Britannos tum Romanos preſſerint, uexarint, acieq; uicerint, & tamen non eſſe quempiam ueterem, grauem ue autorẽ, qui de illis meminerint, cum præſertim Cæſar, Tacitus, Ptolemæus, & Plinius, ut de cæteris taceamus, paſſim in ſuis hiſtorijs, aliorum Britanniæ populorum, id eſt, Trinobantum, Cenimagnorum, Segontiacorum, Bibrocorum, Brigantum, Silurum, Icenorum, Ordolucarum, Vicomagorum, Elgouarum, & reliquorum mentionem fecerint: at Scotorum Pictorum ue non

item,

item, quod ſcilicet ea nomina nondum in Britannia nata forent, & propterea utriuſque gentis etiam recentiores ſcriptores tardiſſime meminiſſe. Quare æque amicè, ac uerè dixi, mihi de Scotis ſeu Pictis ante eorum in Britanniam aduentum, quem Bedas & ſuo tempore, & recte poſuerat, ſcribere non licere, per legem hiſtorico datam, quæ talis eſt: Ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit, ne qua ſimultatis. Ab hac ſententia Gauinus uir ſanè honeſtus tam minime abhorruit, quàm ratio ipſa ei uiſa eſt cum ueritate maxime conſentire, adeò facile uera à fictis ſemper internoſcuntur. Verum non licuit diu uti, frui amico, qui eo ipſo anno, qui fuit ſalutis humanæ M D XXI, Londini peſtilentia abſumptus eſt. Secuti ſunt reges apud Scotos, Eugenius primus, & Ferguſius ſecũdus. Eugenius commiſſo cum Pictis, qui id temporis in Romanorum fide erant, prælio, interficitur. Quare Scoti deſperata iam ſalute, aliquò terrarum conceſſuri, protinus alij aliò ex inſula fugerunt. Poſt annos tris & quadraginta, Scoti exules à Pictis, quibus Romana potentia iam formidoloſa erat, partim ex Hybernia, partim ex Noruegia, ad priſtinas ſedes euocati, duce Ferguſio rediere. Ferguſio ſucceſſit Eugenius filius. Is facto cum Pictis fœdere, ita Britannos premere cœpit, ut illi coacti ſint primo quoque tempore, ſicut ſuprà docuimus, à Romanis opem implorare. Sed Eugenius non diu fuit ſuperſtes, quem Dongardus frater ſecutus eſt. Nunc ad rem redeo. Scoti re bene geſta elati, licentioſius pro ſe quiſque in inſulanos excurrunt, populandi magis, quàm iuſti more belli, contumelioſeꝗ hoſtem ad pugnam prouocant. Britanni ab Aetio deſtituti, etſi omnia tutiora fore ducebant, quàm prælio dimicare, memores tamen priſtinæ uirtutis, ac probe ſciẽtes in tanta rerum fluctuatione, dandum, aut hauriendum eſſe ſanguinem, animo ſe non dimittunt, ſed uelut claſſico excitati, furore'ue acti uadunt in hoſtem laſciuius ſolito uagantem, quaſi pro certo habentem nihil eſſe, quod pertimeſcendum foret: pellunt loco primos obuiam factos, deinde in medium agmen prorumpunt, cædemꝗ paſſim ædunt. Fuit res Britannica ſuperior, eo prælio, uiceruntꝗ egregie, qui uinci conſueuerant. Cæterum hoſtes nihil ſegnius fortunam tentantes, impetus rurſum facere, prædam agere, ſeſe modo in unum, modo in alterum locum recipere, agros uaſtare, incendere, obuios ſine alicuius ætatis diſcrimine interficere, atque id genus iniurias facere, perinde quaſi nihil infirmi non intermittebant. Ea formidine multi mortales perculſi, ultrò quæ uſui hoſtibus eſſent, affatim præbebant. Quæ res magni momenti uiſa eſt, adeò ut multo magis, quàm prælium terreret. Britanni his malis adacti ex neceſſitate, quod optimum ad arcendum hoſtem uidebatur, conſilium capiunt, ac inſtaurant, quamcelerrime poſſunt, murum, quem antea Aetianos milites diximus extruxiſſe, illumꝗ ſpacio ampliant. Compeſcuit aliquandiu hoc opus Scotorum rabiem, quæ deinde collecto ſenſim maiore furore, erupit: nam illi nõ multo pòſt murum oppugnatum ueniunt: quibus dum ægre Britannus ac minus prudẽter reſiſtit, murum ipſum complanant, hoſtem partim in fugam uertunt, partim ferro cædunt. Sed nec Scotis incruenta uictoria fuit, Dongardus enim eorum rex in ea pugna cecidit: cui Conſtantinus ſucceſſit. Ad hoc malum repente cum agri omnes

Gauinus Londini [illegible] absumptus est

Eugenius successor eius interficitur

crudelitas inaudita

Dongardus Scotorum interficitur

propter continua bella, diu antè uacaſſent, magna frumenti inopia acceſſit, ex quo multi mortales fame ſuffocati ſunt. Quæ res cauſa fuit, cur poſt mutuas clades, breui refrixerit utrinque bellandi cupido, & inde cultis diligentius aruis, ingens frugum ſecuta ſit copia. Hoc diuinum munus Britannis damno fuit, quippe qui ſtatim laſciuire, & pro abſtinentia, pro pudore, uoluptates & uitia exercere cœperunt. Quo factum eſt, ut ne diutius à metu atque periculis gens quæ peccaret cõtinenter, uacaret, nutu iuſti iudicis Dei, peſtilentia ingens orta ſit, qua incredibilem hominum multitudinem abſumptam Gildas tradit. Cui morbo alius paulò poſt comes fuit: ſubito enim barbarorum impetu miſeri Britanni rurſus opprimuntur, atque eò calamitatis adducti, ut urgente fato, coacti ſint, ad exitium ſuum accerſire in inſulam Saxones Anglos, homines quidem maxime omnium ualentes, cæterum parum fideles, id quod illi poſtea malo ſuo magno, experti ſunt. Porrò Britanni principes, cum uiderent tantam tempeſtatem à Scotis æque ut à Pictis hoſtibus multo ferociſſimis, crudeliſſimiſque impendere, ueriti ne dum foris bellum eſſet, domi de potentatu contentio oriretur, quum omnibus propè mortalibus etiam infimis quibuſque natura ſit innatum, ſitire honores, & principatus, ſtatuerunt ſibi aliquem unum regem optandum. Itaque habito confeſtim concilio, plures iudicabant id decus deferendum Vortigerio, quod eſſet uir inter uiros, autoritate, nobilitate, uirtute ſummus. Hæc à reliquis probata ſententia, Vortigerius rex creatur: cui non ignaro quid eſſet, quamobrem ad regnum tempore longe difficilimo, uocatus fuiſſet, nihil potius fuit, quàm de Republica cogitationem, & curam ſuſcipere, ac prouidere, proſpicere, curare, quomodo fatum patriæ quod iam penè uenerat, auerteretur. Sed ut ne ſibi tantum aſſumere uideretur, noluit quicquam niſi de conſilij ſententia deliberare. Itaque primo quoque die, quid facto opus ſit, ſuum domeſticum ſenatum, ſuos generatim principes conſulit, cum eis ſuas pariter ac hoſtium uires metitur: pro temporis conditione, quid remedij adhibendum ſit, diligenter agitat, tractat, exquirit. Ad extremum, bonæ principum parti ſuis opibus diffiſæ in mentem uenit, & regi cum primis, Saxones Anglos fama rei militaris illuſtres accerſire. Atque ita miſſi ſunt in Germaniam quamprimum, qui illos ad opem ferendam, pecunijs, donis, promiſſis tentarent, hortarentur, allicerent, ac demum auxilio uenire non negantes, in Britanniam protinus ducerent. Saxones poſt acceptum nuncium, ut qui ſtipendij faciundi auidi erant, delecta fortiſſimorum iuuenum manu, in nauesque impoſita, Hengiſto & Horſo, ij fratres erant, ducibus, inſulam confeſtim curſu petiuerunt. Fuit is annus ſalutis humanæ CCCCXLIX. Hos rex benigne accepit, ſedeſque in Cantio ad habitandum aſſignauit, ac ſtatim inde in Pictos & Scotos agrum late uaſtantes duxit. Dimicatur utrinque acriter aliquandiu, at Angli ubi animo ſubijt, eum eſſe diem, qui ſibi apud Britãnos, aut nomen uirtutis æternum, aut ignominiam cum repulſa, pareret, tanta ui pugnam cœptam pugnare cœperunt, ut hoſtes impetum minime tolerantes fuſi, paſſimque cæſi ſint. Rex uictoria potitus, nouam gentem, cuius uirtute inimicos ſuperauerat, digno præmio remuneratur. Sunt, qui ſcribant Saxones non accitos à rege, ſed fortuitò in inſulam perueniſſe, cauſamque tranſeundi

eiuſmodi

eiuſmodi referant. Sanè apud Anglos Saxones regionis Germaniæ gentem bellicoſiſſimam, mos erat, ut cum multitudo hominum eouſque creuiſſet, ut non facile eam patria alere poſſet, iuſſu principum, optimos quoſque ad bellum gerendum iuuenes ſorte eligerent, qui nouas ſedes quærendi, bellandiꝙ cauſa, finibus educerentur. Sic igitur contigit, ut in Britanniam uenerint, ſeꝙ ſtipendia ſub rege facturos promiſerint. Hengiſtus uir ſummo ingenio, ſummaꝙ prudentia, cognita regis mente, qui iam totus in Anglorum uirtute acquieſcebat, ac patriæ ubertate perſpecta, protinus ſecum cogitare cœpit, quibus dolis, aut artibus regnum ſibi atque ſuis in inſula ſenſim pararet. Itaque primo locum genti ſuæ ad habitandum datum munire furtim, ſpacioꝙ ampliare, præſidio uincire ſtudet: deinde nititur regi perſuadere, maiorem militum manum ex Germania eſſe ducendam, ut eo præſidio inſula munita hoſti terrorem, ſuis quietem præbeat. Rex futuræ ſortis neſcius, inſidioſum nequaquã aſpernatur conſilium. Igitur continuò ingens hominum multitudo in Britanniam commigrauit, ſimulꝙ, prout tradunt, adducta eſt filia Hengiſti, nomine Ronix, forma eleganti, ad pertentandum Vortigerij animum, quia quo ille uitio laboraret, ſatis Anglus cognorat. Bedas autor eſt, Saxones, Vitas, & Anglos, tris Germaniæ populos ferociſſimos unà ueniſſe, & ex Vitis ortos Cantuarienſes, atque eos, qui hodie Vectem inſulam incolunt, ac contra ipſam ſunt: at ex Saxonibus, eos Saxones profectos, qui Orientales, Meridiani, & Occidui nuncupantur: ab Anglis uero, à loco, uel ab eorum regina ita nominatis, originem traxiſſe Anglos Orientales, Mediterraneos, & qui Northumbriam colunt, & horum Hengiſtum & Horſum fratres fuiſſe duces. Meminit Anglorum cum primis Cornelius Tacitus in eo libello, quem de ſitu Germaniæ ſcripſit, quos tamen Anglios appellat, ut mox ſit triſyllaba, & i penultima. Sed ad prima reuertamur. Hengiſtus cum ſuos cerneret iam regi eſſe acceptos, cœpit arte tractare principem, ut corruptum illius animum amore incenderet. Hæc in primis res eſt, quæ obcæcat, infatuat, dementat, ac aliquoties perdit homines, ſed ita lenibus uenenis, ut ſine dolore intereant. Hengiſtus in cœna regem accepit opipare, iucunde, apparate. Factum eſt, ut quum iam uino cuncti iuxtà calerent, filia Hengiſti præſtò adfuerit, ac Vortigerio amantis ſimilis, quamdecentiſſime potuit, more patrio, bibere dederit. Rex ut puellæ oculos adiecit, ſubitò amore carpitur, delectatus tum forma, tum ſpectata uirtute Ronicis, adeò, ut recta minus ſapiens, repudiata non multo pòſt priore uxore, eam exemplo poſt homines natos peſſimo, in matrimonium duxerit. Eiuſmodi regis facinus maxime principes offendit, patriæꝙ exitium maturauit: nam Saxones cognita cum rege ſui generis affinitate, facto agmine, tot certatim in inſulam aduolarunt, ut incredibile memoratu ſit, quàm breui tempore coaluerint, qui cum propter multitudinem, tum propter bellicam uirtutem, ipſis indigenis, qui eos à principio aduocauerãt, formidini facile eſſe cœperunt. Eò nunc, ut ſæpe aliâs, ſcribendo perueni, ubi nonnulla in dubio ab autoribus, cum Italicis, tum Britannicis relicta reperio. Quare ne errabundis ſimiles incerta ſequamur, carptim cuiuſque ſcriptoris quem duxerimus non longe à uero abeſſe, ſententiam in medium

Hengisti defectio

Rex Ronicis subito capitur.

adductam relinquemus, quò hiſtoricam fidem utcunque incolumem hoc pacto ſeruemus. Gildas de Saxonum euocatione, ita ſcribit: Tum omnes conſiliarij unà cum ſuperbo tyranno, cæcantur, adinuenientes tale præſidium, imò exitium patriæ, ut ferociſſimi illi & nefandi nominis Saxones, deo hominibusq; inuiſi, quaſi in caulas lupi, in inſulam ad retundendas aquilonares gentes, intromitterentur: quo utique nihil ei unquam pernicioſius, nihilq; amarius factum eſt. Atque deinde ait, illos perinde quaſi pro patria pugnaturos, ſed certius impugnaturos ueniſſe, quippe qui rupto ſocietatis fœdere, in ipſos Britannos arma uerterint. Sed hæc ferè eadem Bedas fuſius refert, qui autor eſt Saxones, poſteaquam ſeſe alijs terrori eſſe animaduertiſſent, ſubitò ad tempus inito fœdere cum Pictis, quibus cum etiam tum bellum erat, in Britannos hoſpites ſuos arma mouiſſe, eisq; manus iamiam intentantes ſuperbiſſime imperaſſe frumentum, quo illa importuna barbarorum multitudo uiuere in inſula poſſet: quod cum Britanni minus præſtitiſſent, tum per agros certatim effuſos, omnis ſexus & ætatis obuios, ſine diſcrimine, obtruncaſſe, tecta paſſim inflammaſſe, in ſacerdotes, ut gentem idolorum cultricem truculenter ſæuiſſe, ac ita demum Britannos partim metu conſternatos, partim uitandæ cædis ſtudio, alios aliò amentium ſimiles diſcurriſſe, in deuia loca ſeſe abdidiſſe, aut ſeruitutis iugum ſubijſſe. Sed haud multo poſt, tam Gilda quàm Beda ac Paulo diacono teſtibus, Aurelius ſiue Aurelianus, utrunque enim ſcriptum reperio, Ambroſius, qui ſolus fortè Romani generis tantis cædibus ſuperfuerat, ſumpta purpura, & imperatoris appellatione recepta, cum Saxonibus bellare cœpit. Eſt ſæpe uario euentu dimicatum, ad ultimum Britanni hoſtibus acie uictis, Ambroſium ducem amiſerunt. Hic animaduertere licet, nihil nonnullis longius eſſe, quàm uerum dicere, qui affirmant Aurelium Ambroſium, hominem Britannum fuiſſe, cum iam liquidò liqueat, illum Romano ſanguine ortum. Cæterum hoc certamen ſingulare fuit, ante longam ad Badonicum montem obſidionem, cuius Gildas meminit, qui id temporis natus eſt, uir ſplendore uitæ longe ornatiſſimus. At ea poſtremo rerum calamitate Britanni affecti, alij in Gallias tranſierunt, alij in eam occiduam inſulæ partem ſe receperunt, quam hodie Vualliam dicunt: ſed hoc aliquanto pòſt accidit. Britanni duci ſuo Aurelio Ambroſio de Republica bene merito, magnificum poſuerunt ſepulchrum, factum ad exemplum coronæ, ex magnis quadratis lapidibus, eo loci, ubi pugnando ceciderat, ut tanti ducis uirtus ne obliuione eorum, qui tunc erant, aut reticentia poſterorum, inſepulta eſſet. Extat etiam nunc id monimentum in diœceſi Sariſberienſi, propè pagum, quem Amiſberiam uocant. At poſtquam affinitas Saxonibus Anglis cum rege interceſſerat, Ronix eius uxor ſuos in ſumma gratia apud uirum ponere, illis in primis honores deferendos curare, Britannos pontifices ex domeſtico ſenatu excludere enixe ſtudebat. Quapropter Vortigerius iam ab omnibus male audiebat, cadebatq; in ſummam uituperationem, apud uicinas gentes, quod à principio unius mali uitandi ſtudio, Anglos Saxones gentem ferocem, crudelem, irritabilem in inſulam accerſiſſet, euocaſſet, duxiſſet, & nunc alterius multo maioris cauſa foret, cum omnino aleret homines contra ſe, quibus poſtea autoritate, nomine, opibus auctis, reſiſtere ſerò conaretur.

At

At Vortigerius beneficij memor, futuri periculi immemor, non poterat non amare Anglos, quorum uirtute Scotorum iuxtà ac Pictorum furorem reſtrinxiſſet, per quos, antea ei non licuerat in pace eſſe, qui ita pro iure ſuo, aliquot annos deinde uixit. Vulgus etiam nūc prædicat Vortigerium in ſuis intimis habuiſſe quendam hominem fatidicum nomine Merlinum, & eum in rebus agendis, ut uatem conſuluiſſe, eo quod ille ſciſſet futura. Succeſſit Vortigerio filius Vortimerius, iuuenis natus ad laudē, ſi longior uita data fuiſſet. Mortuo Vortigerio, Angli quorum bene magnus in inſula numerus erat, nam formicarum ritu, continuo curſu, eò cōmeabant, gens inops & uehemens, ac non modo Cantium, ſed bonam inſulæ partem, quæ ad Scotiam pertinet, ad occidentemq́ ſolem ſpectat, iam occuparant, rati tempus eſſe, cum tentanda eſſet belli fortuna, primum cum Scotis & Pictis fœdus faciunt, deinde ad unum penè temporis punctum, in Britannos perfidioſe arma uertunt, perindeq́ ſæuiunt, ac ſi offenſionem non utique beneficium ab eis accepiſſent. Britanni tametſi inimico antea imbecillo reſiſtendum putarant, tamen tanta mole belli uno tempore preſſi non potuere non terreri, quod cum Hengiſto tanta audacia duce, cum Scotis, cum Pictis, depugnandum eſſet, aut ſeruiendum. Sed metus ſeruitutis poſtremo uirtutem excitauit: nam ſeſe ſubitò collegerunt, animoq́ confidentes ubique reſiſtere cœperunt: qui ut omnino infirmi fuſi, cæſi, profligatiq́ ſunt, & impræſentia omni deſperata armorum ope, ut pecudes diſperſæ, alij alios duces ſecuti, ſe in loca deuia, in ſyluas, in paludes abdiderunt. Quid, quod & ciuitates & oppida minus munita, uti tradit Gildas, ſimul reliquerunt? Tum Saxones perinde quaſi rerum iam potiti, ſpeciatim in principes debacchantur, ut illis domitis, perditisq́, facilius in totius inſulæ poſſeſſionem uenirent, quod ſolum auebant. Cæterum miſeris Britannis non defuit diuinus fauor: ecce enim tibi, Aurelius Ambroſius adfuit, ſicut ſuprà demonſtrauimus, qui ubi bellicum canere cœpit, pro ſe quiſque ad eum conuenit, orat, rogat, ut ſe tueatur, uelitq́ ſecum in hoſtes primo quoque die mouere arma. Ita facto exercitu, Ambroſius in eos uadit, fortiter adoritur. ter paucis diebus magno utrinque irarum, uiriumq́ certamine, dimicatum eſt, poſtremo Saxones in fugam dedit, Horſo Hengiſti fratre cum bona ſuorum parte interfecto. Veruntamen tantum abfuit, ut rabies hoſtium refrixerit, ut paucis poſt diebus, accepta noua ſuorū manu ex Germania, multa ſpe in Britannum eruperint. Aurelius Ambroſius ut intellexit hoſtem cum exercitu ſatis firmo contra uenire, nihil cunctatus ſe in uiam dat, iturus Eboracum, unde illa procella impendebat: ſed in itinere certior factus Hengiſtum ad XXVII milliarium ab Eboraco conſediſſe, ad ripam fluminis, quod flumen Dunum hodie uocant, ubi eſt Dancaſtrum, de recta uia eò contendit, ac poſtridie hoſtem adoritur, atque uincit, Hengiſto primo impetu occiſo, cum ingenti Germanorum numero. Fama eius uictoriæ etiam nunc in memoria eius loci incolarum eſt, quæ Saxonum uires mirandum in modum debilitauit, adeò ut iam inciperent ſibi magis turpe pace, quàm miſere bello utendū exiſtimare. Hengiſtus duos reliquit filios, Oſcam & Otham, ij utpote quibus ea plaga nuper accepta magnum fecerat dolorem, paratis paucis copijs, in occiduam inſulæ partem ſe commouent, quod id præſtare iudicarant, quàm redire in Cantium, ubi præſidium erat, quod ad reſiſtendum non uidebatur infirmum.

Hic agros uaſtant, uicos urunt, à nullo crudelitatis genere manus abſtinent. Quibus rebus cognitis, Ambroſius ut ne inimici in ea parte etiam ualerent, eò contendit, commiſſoq; prælio, rurſus fudit: ſed ipſe uulnus accepit, quo interijt paucis pòſt diebus. Angli ſecundum hæc non inuiti quieuere, ſexcentis intra paucos menſes affecti incommodis, Britanno præſertim nihil moliente, & ob mortem tanti ducis, minus in malis parato. Deceſſit interea Vortimerius, cui ſucceſſit Vtherius cognomento Pendraco, qui nihil potius ſibi ſtatim à principio faciundum ſtatuit, quàm patriam à barbarorum metu uacuam reddere, quod ei per ciuium diſcordias, minime facere licuit. Per idem tempus, omnes ferè continentis ciuitates uicem miſeræ Britanniæ dolebant, quod & domeſticis & externis laboraret hoſtibus. Sed ante alios, ea calamitas pupugit Gallos epiſcopos, qui ad cumulum miſeriarũ accedere audierant, quod in dies ſingulos non mediocris fieret religionis labes, apud inſulanos. Siquidem anno XVII ante Anglorum Saxonum aduentum, Pelagiana hæreſis, dira ſanè peſtis, per inſulam peruaſerat, quæ Romanorũ imperatorum ſæuitia corroborata, impie Chriſtianũ dogma iam labefactarat. Pelagius enim homo Britannus, natus in Britannia citeriore, perſuaſum habuit hominem per ſe ſalutem conſequi, ſuaq; ſponte ad iuſtitiam contendere, ac ſine originali peccato naſci, & propterea nihil eſſe, quod baptizaretur. Atq; homo nefarius tam belle baptiſma tollebat. Igitur Britanni epiſcopi armis & hoſtibus ſepti, cum omnia obire non poſſent, & odorarentur uicinos ſacerdotes paratos eſſe ad iuuandum, Gallos antiſtites per literas & certos nuncios rogarunt, ut in tempore rei Chriſtianæ difficilimo, ſibi opem ferrent. Illi mature facto epiſcoporũ conuentu, Germanum Altiſiodorenſem, & Lupum Traceſenum epiſcopos ſumma integritate, doctrina, innocentia, in Britanniam de conſilij ſententia miſerunt, qui operam darent, ut inſulani in officio continerentur. Ii traiecto ſtatim Oceano, partim ſanctitate uitæ, partim miraculis, facile errantes in uiam rectam reduxerunt. Iuuit iſtud negocium magnopere & Cæleſtinus Romanus pontifex, qui paulò ante miſerat in Scotiam iam dogma Chriſtianum recte amplectentem, Palladium epiſcopum: qui ad extremum in ea ſacerdotalem ordinem rite inſtituit, fecitq; Seruanum uirum ſingulari bonitate ac modeſtia præditum epiſcopum, quem poſtea in Orchades miſit, qui inſulanos Chriſtianæ religionis cultum doceret, quod ille ſtudioſe fecit. At Palladius homo bonus, gratus, pius, & plenus officij, dum apud Scotos erat, omnibus precibus dehortatus eſt Conſtantinum regem, ut ne uellet Anglos Saxones gentem idolorum cultricem armis iuuare, contra Britannos homines Chriſtianos, quando poſſet certò ſcire eorum calamitatem, cum ſua aliquando coniunctam, cum ſatis conſtaret illos non Scotorum, non Pictorũ amicitiã, ſed totius inſulæ imperium querere, néue alienorũ nomine, ſe atq; ſuos toties opponere periculo belli, cuius exitu nihil incertius eſſet. Ea admonitio ita Conſtantinũ mouit, ut iam tum pollicitus ſit, ſe nunq; amplius cum Anglis ſtaturũ: quod & fecit: nam nõnulla poſtea auxilia Britannis ſubminiſtrauit. Quæ res plurimũ uires Britannicas ſuſtentauit ad tempus, ut ne repente cõciderent. Interea Angli Saxones renouato fœdere cum Pictis, iam enim exaudierãt Scotos ab ſe diſiunctos eſſe, maiores copias cõtrahunt, in fortunas Britannorũ rurſus imminent, in loca mediterranea ſe eijciunt, Cantijq;

petendi

petendi cauſa, Londinum uerſus iter conferunt. Vbi ad Trentam flumen, prout coniectura auguramur, peruenerunt, ad alteram ripam locum caſtris legunt, qui quoquouerſum equites dimittunt ſpeculatum, ſi ulla uſpiam hoſtium manus in agris ſit. Britanni interim cognito hoſtium motu, milites ueteranos conuocāt, de obuiam itione agitāt. Non deficiebat uoluntas, ſed ſpes bene rei gerendæ, quod nullus exercitus, nullus delectus antea factus, habitusq́ foret: attamen ne ſibi deſint, nomina dant, exercitum faciunt. Inſtabat paſcha, quod omnibus cordi fuit, prius ſolenni cærimonia celebrare, quàm iretur in hoſtem, etſi iam ſupra caput eſſe uidebatur, perinde quaſi plus auxilio diuino, quàm ſuis confiderent opibus. Atqui bonis mentibus non defuit conſilium, dum enim rebus ſacris uacant, ecce Germanus epiſcopus uir longe ſanctiſſimus non armis, ſed fide, pietate, innocentia munitus, ſeſe agminis ducem profitetur. Mirum dictu, quantum Britannus eo nuncio creuerit cum animo, tum uiribus. Itaque peracto die feſto, in Saxones contendit, caſtraq́ quamproxime ponit: poſtridie Germanus dux exercitus rem diuinam multo mane facit, poſcit à deo uictoriā: idem etiam cunctis orantibus, mox ſignum pugnæ dat, ter magna uoce Alleluia canens: eandem uocem toties exercitus repetit, tantumq́ clamoris ædit, ut hoſtes ubi uident in ſe iri, repente metu corruant, abiectisq́ armis, in pedes ſe perinde dent, ac ſi longo certamine uicti deſperata iam ſalute, aliud non ſit remedium fuga opportunius. Ita diuina ope parta uictoria, nulla cædes, nullus captiuus. Hoſtium tamen nonnulli, teſte Beda, in tranſeundo flumine, deſiderati ſunt, qui eo miraculo territi ſponte aliquandiu quieuere. Idem Britanni fecerunt, adeò ut quaſi inducijs manentibus, ſit utrinque ab armis ceſſatum, cum apud Britannos, ciuilis orta eſt diſcordia, quæ cauſa fuit, cur tandem libertate priuarentur. At Saxones ad ſpoliandos modis omnibus Britannos poſſeſſione inſulæ partis, quam tenebāt, excitati, cum urbes & oppida deſerta, uti Gildas teſtificatur, pro derelicto haberent, non multo pòſt montem quendam æditiſſimum in ea inſulæ ora, quæ contra Germaniam eſt, occupant, quem id temporis Badonicū appellabant, quemadmodum idem Gildas ait. Hunc ego putarim eſſe, qui uulgò uocatur Blachemora, & pertinet ad Atheſim flumen, quod Eboracenſem agrum à Dunelmenſi diuidit, & oſtium habet, quo cōmodum ex Germania uenientes naues applicant, id quod Saxones Angli in dies ſingulos expectabant, nam auxilia ex patria acceſſierāt. Hæc ubi Britannis nunciata ſunt, eò concurrūt, montem circūſident, loca maritima præſidijs uinciunt, ut aditus uenientibus ne pateat, ad faciendam in terram deſcenſionem. Saxones per aliquot dies, ſe illis arduis locis tenuerant, ſed mox cōmeatus inopia urgente, neceſſariò cum inſtructis copijs, in proximā planiciē deſcenderūt, factaq́ pugnandi poteſtate, ad manus uenerūt. A mane ad multū diem dimicatū, tanta ædita cæde, ut paſſim terra cruore manaret: ſed lōge maiorem plagā Saxones acceperūt, amiſſis ducibus Oſca et Otha, ita ut à Britannorū ceruicibus depulſi uiderent. Cæterum omen auerti nō potuit, ut infrà demonſtrabit. Huius ſingularis pugnæ Gildas cū primis meminit, qui eo illo anno, ut ipſe affirmat, natus eſt, qui fuit ab aduentu Anglorū XLIIII, & ſalutis humanæ CCCCLXXXXII. Vtherius per idem tempus è uita migrauit, cui ſucceſſit filius Arthurus, uir profectò talis, qui ſi diutius uixiſſet, rem propè perditam ſuis omnino Britan-

nis tandem aliquando restituisset. De hoc, propter ingentes pariter corporis uires, atque animi uirtutes, posteritas ea fermè prædicauit, quæ de Rolando Caroli Magni ex sorore nepote memoria nostra apud Italos decantantur, tametsi ille in flore iuuentutis perijt. Quippe etiam nūc uulgus mirandis fert ad cœlum laudibus Arthurum, quod tres bello superasset Saxonū duces, quod Scotiam cum uicinis insulis, in suam potestatem redegisset, quod Romanos in agro Parisiorū, cum quodam Lucio eorum duce, deleuisset, Galliamq; deuastasset, ac demum gigantes homines ualentes pugnando occidisset. Hic ad extremum tot bellorū uictor, fertur, dum uellet urbem Romam bello petere, domesticis seditionibus ab incepto itinere reuocatus, Mordredum nepotem, qui regnū per tyrannidem, in eius absentia, occupauerat, interfecisse, & in eo certamine, ipse uulneratus, cecidisse. Abhinc item paucos annos, positum fuit Arthuro in Glasconiensi cœnobio, sepulchrum opere magnificum, quo posteriores intelligerent, illum omnibus ornamentis dignū fuisse, quando Arthuri tempore cœnobium illud nondum erat conditum. Post Arthurum, regnat Constantinus homo dissolutus, quem Gildas uir sanctissimus, qui per idem temporis floruit, perfecto odio oderat, hoc est, eius impuros mores non potuit non improbare, ut qui hominem diligeret: quare tam amantissime eum salutis admonuit, quàm acerrime in uitijs reprehendit. Constantinus enim qui uel uxorem contrà, atq; lex iubebat, turpiter repudiarat, palamq; peierauerat, sexcenta in dies singulos scelera ædebat, quibus suos Britannos maxime omnium deprauabat. Illud Gildas reprehendebat, illud accusabat, illud periniquo animo ferebat, qui idcirco ex thesauro sacrarū literarū, multis erutis testimonijs, quibus doceret deum reddere unicuiq; iuxta illius facta, illos ad bonā frugem nunc hortando, nunc minitando more soliciti patris, auocare conatus est. Constantinū secuti sunt Aurelius Conanus, Vortiporius, Maglocunus, Carentius, Caduanus, & Cadouallo. Ii aliquot per annos, quibus regnarunt, satis habuerunt, imminentem patriæ casum sæpe armis, cum Saxonibus pugnando, bene agendo, consulendoq;, retardare: quod à Cadouallone in primis est factum. Is enim ubi sensit fatum urgere, in Vrbem Legionum, quæ in occidua insulę ora posita est, se recepit: unde in hostes crebro deinde mouens res Anglicas ita attriuit, ut uideretur eas breui tempore esse deleturus, nisi interim ab Osualdo Northumbrorū rege, uti infrà explicabitur, prælio uictus cecidisset. Secundum hos reges, Cadoualladrus Cadouallonis filius regnum passim incendijs, ac cædibus deuastatū obtinet. Hic initio sui principatus, bonis artibus, consilio, atq; armis patriam in casum iam pronam ab hostium iniuria aliquandiu defendit, tutatusq; est. Verum haud multo pòst (quod enim ad nihilum recasurum est, recadat tandem aliquando necesse est) incidit in aduersam ualetudinem: qua cum grauiter tentaretur, principes Britanni de eius salute desperantes, inter se de principatu contendere cœperūt: quod gentis interitus causa fuit: nam gliscente discordia, omnis ferè ager, ita ut fit, pace expulsa, uacare cœpit, multitudine hominū temere ad arma, ac seditiones intenta. Quo factum est, ut breui ingens fames peruaserit: cui incommodo inde aliud perniciosius accessit, pestilentia enim semper cognata famis quamuehementissima secuta est, sic, ut uiui mortuos sepelire nequirent. Quapropter corpora passim exanimata iacebant, in conspectu hominū, similem quoq; mortem

quotidie

quotidie expectantium,adeò ut mortui ægros, ægri integros tum metu,tum tabe inficerent. Igitur rex Cadoualladrus poſteaquam ſe confirmauerat,eiuſmodi difficultatibus, preſſus cum bene magno ſuorum numero in Britanniã continentis traiecit,ubi ſtatim pòſt conflato non mediocri exercitu,ac certior factus peſtilentiam in inſula iam deſæuiſſe,ad reditum ſe parabat,cum ecce tibi,imago quædam præ ſe ferens uultum præter mortalem, per quietem ita ei fata eſſe dicitur : Tibi dico rex, deſine arma mouere , quippe quibus ne quidẽ potes fato reſiſtere. Caſura eſt omnibus modis patria, in hoſtis poteſtatem, quam tūa longo pòſt tempore progenies recuperabit. Mirum eſt, quantum fidei ijs uocibus Cadoualladrus habuerit,qui uidens iam argentum,ut aiunt, uerſum eſſe in ſcoriam,abiectis cõfeſtim armis,iuſſisq; Britannis quos in Gallias duxerat,domum redire,Romam profectus eſt,ubi ſanctiſſime uitam finiuit. Fuit ille annus cum Cadoualladrus regnare cœperat XII, ſalutis uero humanæ DC. Tum demum Angli Saxones totius inſulæ præter Scotiam, & loca, quæ Picti habebant, imperio potiti,eam inter ſe, ſicut infrà oſtendetur, partiti ſunt,& illud quidem non cõmuni conſilio,aut certa ratione factum eſt, ſed prout fortiſſimus quiſque ſibi partem aliquam terræ uindicare potuerat, in ea ſuum principatum inſtituit. Britannis uero qui patriæ excidium euaſerant, portio inſulæ data eſt, quæ ad occidentem ſolem ſpectat. Hanc deinde Angli Vualliam,& Britannos eius incolas Vuallos dixerunt,quia Germani, quemadmodum in primo huius operis uolumine expoſuimus, omnes externos,qui aliam habeant linguam, ſermone patrio, uocant Vuallſmen, id eſt, alienos homines, pro quibus inſulæ dominatũ iam adepti habebant eos Britannos, qui cædibus ſuperfuerant. Sed nec illud tacitum relinquam, Dauid Meneuenſem epiſcopũ paulò ante eiuſmodi Britannici regni excidium, tam ſanctitate uitæ, quàm uita functum miraculis claruiſſe, atq; etiamnum continenter clarere. Id temporis Conſtantinus Scotorum rex, quem ſuprà oſtendimus rem Britannicam poſtremo iuuiſſe, ſine liberis deceſſit, cui Congallus ex fratre nepos ſucceſſit. Secuti ſunt reges Goranus uir fortis, Eugenius tertius,Conuallus,Anitillus,Aidanus,Chenetus,Eugenius quartus,Ferquartus,Donualdus,Malduinus,Eugenius quintus,Eugenius ſextus,& Ambercletus. Iis nihil potius fuit,quàm Pictis continẽter bellum facere,& illud cum primis Ambercletus ſtuduit,qui in eo demum bello interijt. Credo illos proſpexiſſe animo aliquando futurũ,ut alteri alteros delerent,uti demũ accidit.

PROOEMIVM LIBRI QVARTI.

EXplicuimus ſuprà res Britannorũ geſtas,uſq; ad Cæſaris aduentum,in inſulam,utcunq; ad fidem ſcriptas,reliqua uero ſummo ſtudio indagata hactenus quamueriſſime prodidimus,utpote quę de bonis autoribus acceperim. Atque ita ſcribendo, peruenimus ad occaſum regni Britannorũ,quod ãb exiguis inchoatum principijs,poſtquam ad rerum faſtigium euectum, ac armis, legibus,religione,conſilio ſtabilitum fuerat,ad ultimum pariter cecidit,atq; Aſſyriorũ, Medorum, Perſarum,Macedonum,& Romanorũ olim ingentia regna interiere. Adeò iuxtà homines ac quæ hominum ſunt,morti debentur. Veruntamen rerum naturæ uis,ut ne

infesta nimis uideatur, talis est, quæ quantū mortalibus uno loco adimit, tantum ijs alibi soleat nonnunquam referre, pariaq; paribus respondere, ac sæpe amplius accumulare. Excidit enim Troia, postea Troiani profugi condidere Albam, ex Alba, Roma est. Sic uictis Britannis, ne insula libertate & imperio careret, Anglorū principatus quasi recentior naturæ partus in ea esse cœpit, creuitq; sensim summis opibus. Sed Anglorum principes insulam inter se ab initio partiti, ac paulò post suis finibus nō contenti, dum pro se quisq; late regnare curarent, in ciuile bellum inciderūt, id quod nomini Anglico nihil certe malo, sed maximo (mirū dictu) bono fuit, adeò ut facile crederes ipsos principes tot mutuis inter se cladibus diu dimicātes, nil aliud prorsus tentasse, quàm ut Rempublicam suam certatim ex minima, tantam facerent, cuiusmodi postremo facta est: nam ad unum deniq; summa imperij delata est, qui regnum Anglicum longe amplissimū reddidit, reliquitq; posteris opibus multo munitissimum. De his potissimum rebus nunc nobis scribendum est, quod quam uerissime poterimus, nauiter faciemus, si prius tamen retulero particulatim de ipsa insulæ inter principes Anglos, diuisione, deq; septem regulis, tot enim quandoq; fuerunt uno tempore, sibijpsis repugnantibus, quò legentes in re antiquissima, primum omnium intelligāt, quos fines illorum regulorū regna aliquando habuerint, quamuis nunquam certis spacijs, aut limitibus constiterint: quod uaria bellorū euenta, prout infrà apposite demonstrabitur, modo eos longissime produxerint, modo angustissime contraxerint.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVARTVS.

PRIMVM regnum Cantianum est. Hengistus enim, uti supra exposuimus, Cantium tenuit, eiusq; terræ se regē dixit. Habuit id regnum ab oriente sole, & meridie, Oceanum: à septentrione, Thamesim flumen: ab occidente uero terminabatur finibus regni australium Saxonum, ac deniq; toto eo terræ spacio continebatur, quo hodie Cantuariensis & Rocestrensis, quam Roffensem appellant, diœceses constant. Hengistum secuti sunt reguli Osca & Otha eius filij, item Himericus & Ethelbertus quintus ab Hengisto, uir pari innocentia, atq; animo egregius, bellicæq; rei studiosissimus: quippe qui post partum foris ocium, quietis impatiens, primus omnium ciuile bellum aduersus suæ nationis regulos gessit, quo fines regni usque ad Humbrum amnem, propagasse fertur. Huic bono sanè principi, cuius ea ætas paucos pares tulit, tantū ueræ religionis cognitio deerat, ut in eo summa gloria foret. Quare Dei nutu accidit, ut primum habuerit uxorem genere Francam, nomine Bertham, & illam quidem Christianissimā, ueneritq; cum ea, inter alios, Lethardus episcopus uir sanctus, qui postea ambo cum in regia, suæ religionis ritum quotidie seruarent, haud dubie principis animum in alta caligine hærentem, sensim cœlestis lucis radijs illustrare cœperunt, inclinaruntq; ad euangelicam disciplinam, quam ille libens mox recepit. deinde diuus Gregorius per id tempus, miserit in Britanniā Augustinū & Miletum monachos integerrimę uitæ, cum nōnullis alijs, qui in Cantium delati ab ipso

Ethelberto

Ethelberto iam tum uxoris & Lethardi ſanctis monitis ita bene inſtituto, ut à Chriſtiano nomine nequaꝙ abhorreret, perbenigne accepti ſunt, quorũ prędicatione & hortatu, ille omniũ primus, ac deinceps reliqui Angli, ſicut deinde locis perappoſitis dicetur, religionis noſtræ dogmata integre receperũt. Fuit hic annus à natali Chriſti DCIII. Applicauit autẽ Auguſtinus ad inſulam Cantij, quæ Tanetos nominat̃. Hæc ad ortum ſpectat, patetꝙ in longitudinẽ uix milliaria nouem, ac in latitudinẽ paulò minus: at paucis ab hinc annis excluſo paruulo aquæ meatu, quo à continente diuidebat̃, nunc bona ex parte, terræ coniuncta eſt. Altera prӕterea inſula ad oſtium Thameſis ſita eſt, nõ multo maior, quã Heppiam uocitãt. Quod autẽ Angli opera in primis Gregorij Romani pontificis, Chriſtiani ſunt facti, cauſam fuiſſe tradunt, quod ita uſu uenit, ut mancipia aliqua Anglica egregiæ formæ Romam ducta publice uenderent̃, quę Gregorius qui tum erat tantũ Romanus ſacerdos, cõſpicatus, fertur ualde demiratus eſſe indolem, uenuſtatemꝙ, quã præ ſe ferebãt: ac uir pietatis plenus uehementer illorũ uicem doluiſſe, quod tam pręclarũ hominũ genus ueri dei eſſet ignorãs. Quocirca ei poſtmodum pontificatũ adepto nihil potius fuit, quàm ut Angli modis omnibus in Reipublicæ Chriſtianæ ſocietatẽ uenirent. Ad hunc modũ religio Chriſtiana poſtremo in inſula redintegrata eſt, quæ poſteaꝙ Lucius rex eam à principio receperat, partim à Romanis, partim ab Anglis penè extincta atꝙ euerſa, adhuc inter Britãnos, hoc eſt, Vuallos perdurabat, tametſi non niſi priuatim, & ob metum tyrannorũ, occulte colebat̃. Ita Auguſtinus de religione bene meritus, utpote qui omnia pericula ac incõmoda præ ſalute hominũ, leuia ducebat, archiępiſcopus creatur, qui apud Gregoriũ ita egit, ut ſedes archipręſulis quæ iam inde ab initio pietatis Chriſtianæ, Lucio rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam, hæc hodie Cantuaria eſt, translata ſit. Londinenſis diœceſis poſt archiepiſcopalẽ ſedem inde aliò delatã, Miletus Auguſtini ſocius epiſcopus eſt factus. At Auguſtinus cõfeſtim ut Dorouerniæ ſedem poſuit, templũ quod ibidem magnificum erat, à Romanis, ut fama eſt, olim ſuis dijs conditũ, Chriſto dedicauit, in eoꝙ metropolis pontificis cathedram locauit. Auguſtinus item poſtꝙ inter Cantianos, Chriſtianæ religionis fundamentũ iecerat, Gregoriũ de inſtituendis legibus cõſuluit. Ille uero ita docuit, ut quę darentur in rem familiarẽ, eorũ una pars impartiretur epiſcopo, unde domũ haberet hoſpitalem, altera cæteris ſacerdotibus, tertia pauperibus, quarta ad ſarta ædium ſacrarũ tecta tuenda. ut ſacra fierent eo ritu, qui eſſet quamoptimus. ut ſacrilegus ita puniretur, quò culpã agnoſceret, ac ſi fieri poſſet, reſtitueret, quæ abſtuliſſet. ut in contrahendis matrimonijs, liceret Anglis fœminas ſibi quarto, ſiue quinto, nam id certius traditur, cognationis gradu cõiunctas, uxores ducere. ut epiſcopi ab Auguſtino facti, à tribus quatuor'ue epiſcopis conſecrarent̃. Inſuper ut ipſe Auguſtinus nullũ ius in epiſcopos Gallorũ haberet. Et demum mulier prægnans quæ nõ eſſet Chriſtiana, baptizaretur, & enixa more ueteri, poſt xxxiij. aut xlvi. dies, quàm peperiſſet, purificaret̃, ſed ſi uellet, antea in templũ intraret. Poſt hæc, Gregorius ſcripſit literas multo humaniſſimas, ad Ethelbertũ regem, quibus eius pietatẽ maxime collaudauit, quod Chriſtianũ dogma recepiſſet, hortatusꝙ eſt, ut in eo longe ſanctiſſimo uitę inſtituto ꝑmaneret, quò meritò poſſet à Deo præmiũ expectare. Ad prima redeo. Præterea

Sedes archipraesulis [ab Au]gustino a Londini Cantuariam delata

Augustinus templum Ro[manis] diis conditum, Chr[isto] dedicavit, cathedr[am] pontificis ibi locavit.

eiusdem Augustini hortatu, rex Ethelbertus ædem diuis apostolis Petro & Paulo posuit, donisq; ornauit amplissimis, deinde ipsius Augustini ac regum Cantianorũ sepulchris insignẽ. Postea apostolo Paulo speciatim templũ Londini, eam ciuitatẽ ipse in suam ditionẽ paulò ante redegerat, extruxit, & diuo Andreæ alterũ Rocestriæ, ac utrunq; donarijs ditauit. Absq; ijs, alia id genus quotidie pietatis opera ab eo fiebãt, cum Augustinus qui ad rem diuinã domi forisq; augendã iampridem animũ adiecerat, prospiciẽs ita breui tẽpore futurum, ut uita dissolueret, & ueritus ne oues quas diuina ope in gregem Christi duxisset, pastore carentes, errando in letifera pascua nõ collaberent, Laurentium socium uirum doctrina et moribus clarũ sibi successorẽ delegit, eiq; ipsas oues cõmendauit, sic ferè locutus: Laurenti, cũctis posthabitis rebus, quæso, ut orando, & concionãdo, sicut bonũ decet episcopũ, saluti hominũ tibi consulendum constituas. Haud multo pòst uir sanctissimus mortẽ obijt, post annũ quàm sedere cœperat, quintumdecimũ. Corpus in æde apostolorũ Petri & Pauli, etsi nondum perfecta, sepulturæ datũ est: anima uero laborũ suorũ mercedem in cœlo habitura ad Deum patrẽ nostrũ læta redijt, id quod satis omnibus re ipsa cõstare potest, quãdo per Augustinũ Anglorũ apostolũ, sic enim Angli uocant, in dies singulos, plura miracula ædunt. Ethelbertus uero anno pòst, q; factus est Christianus, altero & uigesimo, & cũ regnare cœpit, LVI, naturæ cõcessit, uir profectò ab omnibus & præsertim ab optimo quoq; omni tempore laudandus, cum ob receptã Christianã religionẽ, & genti suæ quasi per manus traditã, tum quod totus ex pietate pendebat, quippe solũ de Christiana Republica quouis pacto bene mereri usq; ad extremũ uitæ diem semp studuit, à qua post mortẽ, nõ utiq; immeritò inter diuos relatus est. Corpus ad ædem apostolorũ delatũ, ibidem funeratur, q̃d hodie multis enitet miraculis. Postq; Ethelbertus maturã oppetiuit mortẽ, Edbaldus eius filius ab Hengisto sextus rex creatur, admodũ puer: qui idcirco ubi pro suo iure, uiuere cœpit, patris salubria oblitus præcepta, se dat ad exercendũ in cunctis uitijs, ac primũ omniũ nouercã in matrimoniũ ducit, deinde Christianã religionẽ ab se spretã repudiat, insectatur, ac tanq; pestem abhorret. Quo fiebat, ut multi partim metu regio, partim suapte insania optimũ uitæ institutum mutarent: quãuis Laurentius archiepiscopus nõ desisteret populũ hortari, ut in eo permanerẽt: cui ob id, rex uehemẽter succensebat. At bonus antistes diu patiẽter iniurias tulit, sed ad extremũ, cum animaduerteret, odio tyranni in dies singulos in Christianos crescente, se tantũ concionãdo, beneq; monendo, operam ludere, statuit abire, & sequi in Gallias Miletũ & Iustum episcopos, quos alibi demõstrabimus à filijs Siberti regis Orientaliũ Saxonũ expulsos eò traiecisse. Verum illũ ad iter se expedientẽ diuus Petrus per quietem reprehendisse, flagellisq; affecisse dicitur, quod immemor mandati Augustini, uellet ob metũ supplicij, relinquere suum gregẽ lupis rapacibus iugulandũ: qua re territus, cõsilio repente mutato, ab incepto destitit. Quod ubi Edbaldus resciuit, miraculo motus, ueniam à Laurentio petijt, repudiatoq; protinus turpi connubio, ad sanitatẽ redijt, baptizatusq; est. Miletũ & Iustum reuocauit, & deniq; ita uitã correxit, ut iuuentutis uitia illi bono fuisse, perspectũ sit. At Londinenses qui adhuc idolis seruiebant, Miletum recipere noluerũt. Qua de causa, ille in Cantio permansit, qui haud multo pòst defuncto Laurentio, archiepiscopus

est

eſt creatus ab Auguſtino tertius Cantuarienſis antiſtes. Is cũ bene multa ædidiſſet miracula, poſt quartũ deinde annũ, quàm ſedere cœperat, è uita in cœlũ migrauit. Miletũ Iuſtus uere iuſtus ſecutus eſt. In Londinenſem epiſcopatũ, Mileto ſucceſſit Ceddas, diui Ceddæ frater: Ceddæ Vuinas, Vuinæ Erchenualdus pater ſanctiſſimus. Is ut tandem ſua bona ac fortunas omnes in religionis cõmunionẽ conferret, duo ædificauit cœnobia, alterũ Benedictinorũ monachorũ, ad Charteſſeium pagum, Surræ comitatus: alterũ monacharũ Barchyngij, in pago ad ripam Thameſis ſito, qui eſt ad orientem ſolem, diſtatq; à Londino paſſuũ millia circiter ſeptem. Ad rem redeo. Interim Edbaldus cum iam bene agendo, haud longe parente eſſet religione inferior, fato conceſſit, poſt annũ quàm regnare cœperat, quintum & uigeſimũ, quem nempe unuſquiſq; ad cœlum laudibus ferre iure poteſt, ac debet: quo enim euangelium tardius nouit, hoc ſtudioſius fouit, ita ut non facile iudices, utrum pater qui prior dogma Chriſtianũ receperat, an iſte qui illud iam ubique repudiatum inſtaurarat, plus de religione noſtra bene meritus ſit. Regnat deinde filius nomine Ercombertus, uir tum pietate in patriam, tum religione erga Deum, neutiquam patri longe impar: ſiquidem auum atque patrem inſigniter æmulatus, deorũ ſacella quæ adhuc extabant, confeſtim complanauit, ut uana ſuperſtitio penitus tolleretur. Nam quandiu fana deorũ falſis nominibus dicata extabant, haud facile hominum mentes atque ſtudia à cultu idolorũ auerti poterant. His pietatis officijs factum eſt, ut annos quinq; & uiginti regnum ſuum quod legibus bene inſtituerat, pacatiſſime adminiſtrauerit. Per idem tempus, Iuſtus Cantuarienſis antiſtes deſijt in humanis eſſe, poſt multa paſſim opera ad amplificandam religionẽ, ab eo facta: qui paulò ante crearat Paulinum Eboracenſem epiſcopũ, qui eius ſocius cum Mileto miſſus à Gregorio, diu antea in inſulam uenerat, deditq; illi negociũ prædicandi euangeliũ, inter Northũbros, quod uti alibi dicetur, diligenter beneq; geſſit. Sanè creandorũ epiſcoporũ poteſtatẽ Bonifacius Romanus põtifex, uti Bedas teſtatur, Iuſto paulò ante dederat. Et poſtea Honorius Romanus pontifex, mittens pallium Honorio Cantuarienſi antiſtiti, illud ipſum cõfirmauit, conceſſitq;, ut quoties archiepiſcopus Cantuarienſis ſeu Eboracenſis uita functus eſſet, & ſedes alterutra quouis modo uacaret, alter ſuperſtes alterũ in demortui locũ ſurrogatum conſecraret, ne, ſi id muneris à Romano pontifice, aut à Gallicanis archiepiſcopis peteret, religio in Anglis recens nata interea damnũ faceret. Succeſſit Iuſto Honorius, Honorio Theodatus, & Theodato Theodorus ab Auguſtino ſeptimus. Is ſuũ fungens officiũ, primo quoq; tempore conuentũ epiſcoporũ aliorumq; ſacerdotũ celebrem habuit, in quo permulta decreta cõſtitutaq; ſunt, quæ cuiuſq; ordinis hominibus ad bene beateq; uiuendũ conducerent. Capita actarũ rerũ eiuſmodi Bedas lib. iiij. cap. v. ſuæ hiſtoriæ eccleſiaſticæ ponit: ex quo nõ eſt, quod ipſe referã. Ercomberto uita functo Egbertus eius filius ſucceſſit. Hunc exiguitas temporis quo regnũ obtinuit, nulla re memorabili nobilitauit. Sunt, qui ſcribant, operatione Egberti, ſupplicio affectos fuiſſe Ethelbertũ & Ethelbrittũ eius patrueles uiros ſanctiſſimos, quorũ corpora iacent in cœnobio Ramiſienſi, & tanti facinoris quanq; Egbertũ pœnituiſſe tradunt, attamen Lothariũ eius filiũ pœnas dediſſe. Is male regni adminiſtrationẽ auſpicatus, ſtatim Edrico Ethelbritti filio, qui ad uindicandam

patris necem ardebat, infeſtante, incidit in domeſticũ bellum, in quo Cantianis in eum uno momẽto arma ſumẽtibus, grauiter uulneratus breui inde inter curationẽ expirauit. Lothario regnante, Theodorus archiepiſcopus alterum conuentũ multorũ epiſcoporũ egit, in quo ſtatus religionis & ordinis ſacerdotalis quaſi deintegro fundatus, ac collocatus eſt: ſiquidem tum primũ Anglicana eccleſia illa quatuor ſacroſancta concilia apud Græcos olim habita recepit, quibus multiiuges hæreſes ex agro Chriſtiano auulſæ ſunt. Poſt Lotharium, Edricus rex creatur filius Ethelbritti, qui ciuili ſeditione, cuius ipſe autor fuerat, oppreſſus, uix biennio peracto, & imperio & uita à ſuis ciuibus ſpoliatur. Qua re cognita, Cedoualla rex occiduus qui ſemper Cantianis multo infeſtiſſimus fuerat, ſubitò unà cum Molone fratre, agrum Cantianum ingreſſus nullo reſiſtente, magnam facit prædam, nihil non obuium corrumpit, incendit, ac in cunctos mortales crudeliter ſæuit. Cantiani tanto repente incõmodo affecti ex neceſſitate, omnis periculi terrore omiſſo, in hoſtem facto agmine inſurgunt. Non ſuſtinuere Occidui impetũ, qui bona parte prædæ dimiſſa, in fugam uerſi, Molonem inter hoſtes reliquerunt. Molo à ſuis deſtitutus in proximum tugurium fugiens ſe abdidit, quem hoſtes inſecuti iniecto in tugurium igne, necarũt. Cantiani præſenti periculo liberati, pro tempore, pro re, nullum capientes conſilium, inter ſe de rege creando cõtendunt. Dum multi regnum affectabant, ſeptimo deinde anno Vithredus alter Egberti filius, cum apud ſuos inuidiam preſſiſſet induſtria, ac finitimos hoſtes pecunia ſibi recõciliaſſet, magna ſpe ciuium rex factus eſt, ordine regum ab Hengiſto undecimus. Sub idem tempus, Theodorus archiepiſcopus è uita exceſſit: in cuius locum Brithoualdus ex Anglorũ gente primus, antea omnes Itali fuerunt, ſurrogatur, ordine antiſtitum octauus. Vithredus uir ſpectatiſſimus, ac pacis amantiſſimus, cum ab Ina Occidentalium rege parari in ſe bellum acce piſſet, hominẽ ſtatim grandi pecunia ſibi amicum faciendum curauit. Ita parta pace, deinde ad pietatem animum adiiciens, religionem ſanctiſſime coluit, regnum ſalutaribus decretis inſtituit: qui demum, ut nihil ad felicitatẽ deeſſet, quam mortales & magnam eſſe ducunt, & plurimi faciunt, tris ſui nõ abſimiles ſuſcepit liberos, Edbertum, Ethelbertum, & Alricum, qui ſecundum eum, fauſtiſſime deinceps regnarũt. Poſt hos reges, qui ſecuti ſunt, ita à maioribus ſuis degenerarũt, eiſq́ ſocordia & impudentia cordi fuit, ut illud tantum memorabile referre habeamus, illorũ inertia Cantianos in Occiduorũ poteſtatem ueniſſe. Ii fuerunt Edbertus, ſiue Edelbertus: qui maiora uiribus temere in Mercios auſus, ab illis in uincula ductus, ac non multo pòſt miſſus factus, à ſuis non eſt receptus, adeò nullo apud eos erat numero: dubium eſt, quem poſtea uitæ exitum ſit ſortitus. biennium regnauit. Cuthredus, Baldredus, & Etheluolphus. Hic ordine regum decimusoctauus & ultimus ab Egberto Occiduo rege captus, uictori poſſeſſione magni regni ceſſit. Sunt tamen, qui ſcribant eum fuga euaſiſſe, priuatamq́ poſtmodum uitam uixiſſe. Atque ita Cantianum regnum Occiduo adiunctum. Regnatum eſt in Cantio ab Hengiſto, uſque ad amiſſam libertatem, annos circiter CCCLXIII.

ALTERVM regnum Auſtralium Saxonum, & id anno trigeſimo altero aduentus Anglorum in inſulam, initium ab Ella Saxone ſumpſit. Is enim dum Britanni uario bellorum motu defatigabantur, paulatim meridionalem

nalem insulæ partem occupauit, in eaq́ regnum obtinuit, quod suis possidendum mox reliquit. Sed pauci admodum reguli ibi regnarunt, nam quamcitissime dominatio cœpit, tam non diutissime durauit, cum reguli isti ciuili bello superati omnium primi in ditionem nomenq́ Occiduorum Saxonum concesserint. Fines regni eos fuisse non nemo suspicatur, quibus nostro tempore continentur Vintoniensis & Cicestrensis diœceses. Post Ellam quatuor duntaxat reges fuerunt, Sisca, Ethelualchius, Berutius, & Aldinius. Hunc Inas rex Occiduorum Saxonum uita pariter atque regno spoliauit, prout, infrà planius fiet.

TERTIVM regnum Orientalium Anglorũ, quod illi eam insulæ partem occupassent, quæ ad orientem solem uergit. Quod terræ spacium hodie diœceses Nordouicensis & Elyensis cõplectuntur, in tris diuisum comitatus, Suthfolchiam, Northfolchiam, & Cantabrigiensem, sic uocant conuentus, ut in primo docuimus libro. Huius primus regulus fuit Vffa: quẽ statim pòst secuti sunt Titullus & Redoualdus. Iste uir bello strenuus cum Ethelfredo Northumbriæ rege feliciter singulare prælium fecit, ut alibi in uita ipsius Ethelfredi memorabitur: restituitq́ regnũ illud Eduino iuueni optimæ indolis, & post gloriam militari arte partam, religionem Christianã recepit, ut Deo similiter atque hominibus charior haberetur. Verum haud diu in bono instituto permansit, ab uxore idolorum cultrice corruptus: importunæ enim mulieris consilio adductus, ipsam religionem repudiauit, atque non multo pòst ad inferos descendit. Successit impio patri filius Carpualdus suapte natura bene institutus, qui à primo baptismi lauacro admotus uitam sanctam degere incipiebat, cum subitò hominum dolis necatus est. Obtinuit regnum Sigibertus ab Vffa quintus. Is Christianum dogma quamprimum complexus est, illudq́ in regno suo mire amplificauit. Item princeps sapientissimus sciens nihil æque esse hominibus ornamento, ac literas, & eas quidem per id tempus, in insula admodum raras, hortante Felice episcopo, natione Burgundione, uiro doctissimo, scholas passim in suo regno posuit, & in primis Cantabrigiæ, ut pueri ab ineunte statim ætate, erudirentur. Quare breui multi mortales doctissimi euaserunt, floruitq́ deinde Cantabrigiæ gymnasium bonarum omnium disciplinarũ perpetuò. Quamobrẽ Anglia quod postea claros semper doctrina uiros tulerit, haud dubie Sigiberto cum primis acceptũ referre debet, utpote qui in ea literarum fundamentum primus iecerit. Fuit is annus salutis DCXXX. Sigibertus cum iam senecta esset ætate, secumq́ continenter meditaretur, quam difficile esset, quemadmodum bonum regem decet, recte Rempublicam regere, statuit in uita priuata sibi in posterum acquiescendum. Itaque tradita regni administratione Egrico cognato, in cœnobium se abdidit. Verum cum non multo pòst Penda Merciorũ tyrannus sæuissimus Egricum bello grauiter premeret, Sigibertus causa iuuandi suos, de cœnobio egredi est cõpulsus: qui ut ne religionis ac institutæ uitæ immemor haberetur, uirgam loco sceptri gerens, & ense duntaxat armatus in prælium descendit, in quo unà cum Egrico, ac toto ferè exercitu, interijt. Ita uir nempe optimus aduersus inimicũ Dei pugnans, quasi per martyrium, uitam finiuit. Successit in regnum Annas rex ab Vffa septimus, quem Penda itidem ferro interemit. Hũc secuti sunt Ethelherius, Ethelualdus, Aldulphus, Eluoldus, Be

[handwritten margin note:] ...bertus Ethelwardi filius ... Offa rex xiiij.

ornas, Ethelredus, & Ethelbertus, ordine regum ab Vffa quartusdecimus. Iſte ab ineunte ætate, ita ab Ethelredo patre inſtitutus educatusꝗ fuit, ut deinceps uitiorū omniū fugiens, tantūmodo in exercendo bonis artibus ingenio hæſerit. Argumento ſunt permulta, quæ ab illo dicta factaꝗ fuerūt, principē extitiſſe talem, ut nihil eo officioſius, nihil gratius, nihil humanius, populariusue eſſet, qui in ore ſæpiſſime habuerit, Decere mortales quo maiores ſunt, hoc ſummiſſiores ſe gerere, quia dominus detrahit potentes de ſede, & extollit humiles. Item ſapientiæ ſtudiū non uerbis, ſed grauitate morū uitæꝗ continentia exercebat. His uirtutibus breui factū eſt, ut amorem & beneuolentiā omnium ſibi cōciliarit: & quoniam iam frenos animo impoſuerat, conſtitutū etiam ei erat, non labefactare corpus mulierū conſuetudine, idcirco coniugiū ualde horrebat. Contrà conſiliarij maiorē in modum hortabant, ut poſteritati cōſuleret, uxoremꝗ duceret. Ad ultimū re ad conſiliū delata, unus à multis de ſententia deducitur, ſic, ut ei Alfreda Offæ Merciorū regis filia deſponſata fuerit. Poſt hæc, longe humaniſſimus princeps cui cum primis charitas cordi erat, cupidus maioris gratiæ à ſocero ineundæ, ipſemet ad puellam deducendam proficiſci uoluit, quem ita euntem prodigia multa terruiſſe ferūt, quippe quæ infelicem illi uitæ exitū portenderēt. porrò cum primum equū aſcenderet, terra ei uiſa eſt tremere ſub pedibus. exin in itinere de medio die nebula derepente circūdatus aliquandiu nihil uidit, & nouiſſime per quietem imaginatus ſe uidere faſtigium regiæ ſuæ ſubitò corruere. Iis portentis etſi terrebatur, terrebatur autē uehemēter, attamen nihil fraudis ſuſpicatus, ut qui ex ſuis, aliorū metiebatur mores, inceptū iter ire perrexit. Accepit Offa iuuenem uenientem humaniter: at eius uxor nomine Quendreda, mulier prudens, cæterum impia, non amore mouetur, ſed magnū auſa nefas, uiro perſuadere conatur, ut Ethelberto interempto, regnum Orientaliū Anglorū quamprimum occupet. Rex primum à tanto ſcelere abhorret, increpatꝗ uxorem grauiter, deinde tamē mulieris importunitate ac proteruitate flexus, in id facinoris conſpirat. Negocium maturandæ cædis mandatū eſt cuidam prompti atꝗ audacis animi, qui tempus & locum peragendæ rei caperet. Ille cum nōnullis alijs ad ſcelus ædendum adiunctis, perinde quaſi ab Offa miſſus ad Ethelbertum accerſiendum noctu acceſſit, atꝗ inopinantē iugulauit. Offa extincto iuuene, eius regnū ſtatim armis inuaſit, occupauitꝗ. At Alfreda uirgo cognita morte ſponſi, parentes omnibus precibus deteſtata, ſubitò diuino afflata ſpiritū prædixit fore, ut mater ſceleris tanti pœnas daret meritas: id quod breui poſt tempore contigit. Ipſa uero uirginitate Deo dicata, ad locum cui nomen eſt Crolandia, ſe contulit, ibiꝗ ſanctiſſime uitam finiuit. Is locus admodum paluſtris inter Elym inſulam, & Nynam flumen, olim circiter annum ſalutis DCXCV cœpit eſſe celebris incolatu diui Guthlaci monachi, ubi & ſepultus eſt. Quare poſtea mortales miraculis eo loci æditis adducti, cœnobiū monachorum ordinis diui Benedicti ad ripam ipſius Nynæ poſuerunt, quod uel hodie religione floret. Corpus Ethelberti martyris Herefordiæ poſtremo ſepultum eſt, ubi multis fulget miraculis. Regnum deinde Orientalium Anglorum modo à Mercijs, modo ab Occiduis, aliquoties à Cantianis regulis poſſeſſum eſt, donec illud Edmundus uir ſanctus ex gente Anglorū ultimus tenuit. Is regnum adeptus, dum ſuos pace fouet, pietatem ac liberalitatem in omnes

[handwritten margin notes:]
Quendreda consilio ... interimit regnumq[ue] ...talium Anglorū occupat.
Offæ filia diuino afflata ... matrē tanti sceleris ...om, pœnas meritas daturam ... il

omnes exercet, barbarorū inſidijs impetitus martyrio coronatur. Cuius rei cauſam eiuſmodi fuiſſe tradunt. Lothebricus quidam natione Dacus, pater Agneri & Hubonis, de his alibi ſæpius fiet mentio, cum re aucupatoria plurimum delectaretur, fertur hyberno tempore, aſcenſa paruula nauicula, dum ſtudio inſectandi aquaticas aues, circa littus uagaretur, ſubita uentorum ui, in altū raptus, duas noctes atq; huc atq; illuc agitatus fuiſſe: ac tertio tandē die, ad Orientalium Anglorum littus perueniſſe, & ob ſcientiam aucupandi, ab Edmundo in famulitium receptus. Non interceſſerant multi dies, cum hunc quidam ſeruus accipitrum domitor, inuidia motus, quod ille in ea aucupandi arte peritior eſſet, per inſidias interemit: propter quod facinus, cum à rege uenia negaretur, in Daciam aufugit, ibiq; Edmundo infenſus, quod impunitatem nō cōceſſiſſet, tale cōminiſcitur ſcelus: Indicat enim Agnero & Huboni ob patris caſum ualde anxijs, de Lothebrico, narratq; Edmundi iuſſu, illum necatum eſſe, apud Orientales Anglos. Agnerus cognita patris morte, ira & furore accēſus dicitur, ſumptis repēte armis, cum bene magna armatorum manu, in inſulam properaſſe, ad ulciſcendā iniuriam: & ut ad Orientales Anglos peruenit, unum ex ſuis exploratū miſiſſe, ubi terrarum Edmūdus rex ſe teneret, mandaſſeq; ut nomine ſuo regi tanq; iam uicto imperaret pecuniam, ac cætera uſui neceſſaria, atq; educeret illum non amplius regnaturū, niſi ſeſe mature Dacis dederet. Interea ipſe exploratorē ſequebatur, omnia cæde & igne cōplens. Edmundus audito nuncio, magnopere admiratus barbaricam temeritatem, nōnihil timore afficitur, & aliquandiu cunctabundus ſecum cogitat, ecquid factu optimū ſit, in re tam ſubita. Tandē uir innocētiſſimus memor documēti Chriſti: Qui perdiderit animā ſuam, inueniet eam: omni metu prorſus depoſito, in hunc ferè modū nūcio reſpōdit: Dicito duci tuo, Edmundum regem Chriſtianū nequaq; uelle ſe ſubijcere populo Daco, pietatē Chriſtianam abhorrēti, niſi illā prius cōplectatur. Vix ea fatus erat, cum Agnerus repente adfuit, regiamq; ingreſſus multis mortalibus trucidatis, Edmundum cepit. Sunt, qui ſcribāt regē aufugiſſe, & perſequētibus Dacis ſponte occurriſſe, atq; interrogatū reſpōdiſſe ſic: Dum ego in regia fui, ibi etiā Edmūdus quem quæritis, fuit: ubi abiui, ille quoq; abijt: qui utrum manus ueſtras euaſurus ſit nec ne, ſolus Deus noſcit. & Dacos ubi per interpretē, audiuiſſent Deū nominari, probe intelligētes illū eſſe regē, ilico cepiſſe, ac primo fuſtibus ferè ad necem cæſum ſagittis transfixiſſe, deinde Chriſtum inuocantem obtruncaſſe. Sic pius rex martyrij palmam tulit. At barbari in demortuum adhuc ſæuientes, eius caput inter denſiſſimas uepres abdiderunt, ne Chriſtiani illud debitis colerēt cærimonijs. Sed uana fuit aduerſus diuinā pietatem, humana impietas: dum enim reperto corpore, Chriſtiani ſanctiſſimi uiri caput quæritabant, ecce tibi, uox ſubitò audita eſt in parte ſyluæ, quô cuncti cōfeſtim concurrentes, caput integrū inuenerūt. Aderat eò loci lupus, qui caput obſeruanter cuſtodiebat, & animal tam uorax ne ſanguinem quidē, qui adhuc iugiter manabat, deguſtauit. Atq; hoc primo miraculo diui Edmūdi memoria apud mortales, celebris, uenerabiliſq; eſſe cœpit. Cæterum contrà non nemo tradit acre prœliū commiſſum fuiſſe, inter Edmundum, & Dacos, multa utrinq; cæde facta, priuſquam in poteſtatē hoſtiū uir ſanctus ueniſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ DCCCLXXI. Vixit Edmundus annos trigintanouem,

regnauit ſexdecim. Corpus hodie iacet in cœnobio monachorū familiæ diui Benedicti, ab Alſuino eius regionis longe ſanctiſſimo epiſcopo condito, eiq; dedicato, in pago, quē uocant Buriam, ubi bene multis claret miraculis. Hæc ſunt, quæ de cauſa martyrij Edmundi quidam autores retulerūt, quorum opinionem ueram eſſe non planè affirmauerim, quando ſatis conſtat Dacos non ueniſſe id temporis ex Dacia, cauſa uindicandæ mortis patris Agneri & Hubonis, ſed eos perdiu antea in inſula fuiſſe, ac demū deuictis apud Eboracum Northumbris, uti in uita Aluredi regis Occiduorum explanabitur, inuaſiſſe Orientales Anglos, & interfecto Edmundo, illis poſtea per annos aliquot imperaſſe. Quod uerum eſſe, atteſtatur cum primis Saxo Grammaticus Dacicarū rerum ſcriptor. Sanè is ſcribit à principio Frothonē eius nominis primum, ac dein Amlethum reges ſubegiſſe Britannos, & Scotos, atq; poſtmodum Anglos, qui ipſos Britannos deleuerāt, à Frothone tertio, & Regnero ac Iuaro ſæpe deuictos, eisq; ad extremum datum fuiſſe præfectū Agnerum hominem ualentem, & eum gentē rebellem magnopere afflixiſſe. Hunc ſcriptores Anglici perinde Inguarem perperàm uocitant, atq; apud Saxonem, nomina regum Anglorum neutiquam recte ponuntur, errore, ut puto, librariorum. Cæterū ad rem redeamus. Daci Oriētalibus Anglis ſuperatis, unum ex ſuis ducibus, nomine Guthormum præficiūt, regemq; appellant. Is homo ferox crudeliter dominabatur, nomenq; ac genus Anglicum delere conabatur, ſed morte præuentus, inceptum opus crudelitatis plenum perficere nequiuit. Hunc ſecutus eſt Ericus natione quoq; Dacus, quem ſtatim ab initio regni, Guthormi ueſtigijs inhærentem ac inſolenter dominantem, Angli ad ſummā ferè rerum omniū deſperationē adducti interfecerūt. Sed nec illis ea res magno uſui fuit, eatenus enim poſtea tum ab ipſis Dacis ulciſcēdi cædem Erici cupidis, tum ab Occiduis regibus imperium ampliare affectātibus infeſtati fuere, quoad poſtremo coacti ſunt ſeſe, uelut alibi dicetur, Eduardo cognomento Seniori ipſorum Occidentaliū regi dedere. Sic Orientales Angli & regnū quod diutius, q; ullū aliud ſtetit, & nomen ad ultimū amiſerunt.

QVARTVM ſequitur Orientaliū Saxonum regnum, ſi Bedæ credimus, qui tradit alios eſſe Saxones, atque Anglos. Hi igitur ſibi regnum conſtituerunt, quod ab Erchenuino regulo ortum habuit. Eius regni caput fuit Londinum, qua urbe poſtea Ethelbertus Cantianus rex, uti ſuprà oſtēdimus, potitus eſt: claudebatur ijſdem finibus, ac memoria noſtra, Londinenſis diœceſis. Cæterum ſcriptores alij, quibus & nos accedimus, autumant Orientalium Anglorum & Saxonum idem regnum fuiſſe, & à duobus regulis interdum adminiſtratum, quandoquidem coniuncta erant: ac ſatis conſtat Londinum utriuſque gentis caput, & regiam ſedem fuiſſe. Reges ab ipſo regni initio, Erchenuino ſucceſſerunt Sladda, & Sibertus. Hunc Miletus Londinenſis epiſcopus baptiſmi unda ſalutari perfudit, cui aſſignant cœnobium, quod Vueſtmonaſterium uocant, quamuis autores aliquot, quibus facile adſtipulor, Lucij regis opus eſſe malint. Genuit Sibertus tris filios, Serredium, Seuardum, & Sigibertum, in quibus nihil ſancti, nullus Dei metus, nulla religio erat, abhorrentibus in primis à nomine Chriſtiano: nam eò inſaniæ uenerunt, ut euchariſtiam contemptui habētes, illotis, ut dicitur, manibus capere uellent: quam cum Miletus epiſcopus negaret ſe poſſe illis dare, qui prius non

non essent sacro baptismatis lauacro admoti, eum ex regno exire iusserũt. Miletus ita expulsus, Cantuariam ad Laurentium archiepiscopum approperat. Hic cum aliquãdiu boni antistites ut ignari, quod agerẽt, inter se cogitassent, quo pacto religionem passim cadentem subleuarent, ad extremum deliberarunt, effrenatæ potius tyrannorum impietati cedere, quàm frustra tot incommoda subeundo, nihil præstare, quod è Republica Christiana esset. Itaq; Miletus cum Iusto Rocestrensi episcopo, in Gallias quamprimum (autor est Bedas) trãsiuit. Interea Serredius cum Occiduis Saxonibus cõgressus, unà cum fratribus interficitur. [fratres cum occiduis S. congressi interficiuntur] Ita Deo placuit, ut sæui tyranni meritas impietatis suæ pœnas luerent. Serredio successit Sigibertus cognomento Paruus, Seuardi filius, qui aliter atque pater de Deo sentiens, religionem Christianam libens amplexatus est. at, quoniam nusquam tuta fides, non multo pòst à suis domi clàm necatur, ex eo, quod clemens iuuenis hostibus quandoq; pepercisset, secutus Christi præceptum: Benefacite ĳs, qui uos oderunt. Deinde Suthelinus, Sigerius, & Sigehardus regnant, quorum, excepto, quod baptizati sunt, nullum habeo referre facinus memorabile. His breui uita functis successit Offa Sigerĳ filius ab Erchenuino ordine regum nonus, iuuenis miræ indolis, qui pietate motus Romam petiuit ueniæ causa, ubi animam Deo reddidit. Is hæredem fecit Colredum. Post hunc, Sutthredus undecimus & ultimus Orientalium Saxonum, de quo plura infrà dicemus, cum de Egberto Occidentalium Saxonum rege meminerimus, qui unà cum isto Orientalium Saxonum principatu, Cantianorum quoq; & Northumbrorum regna ad suam ditionem adiunxit.

QVINTVM regnum Merciorum, id est, mediterraneorũ Saxonum à Crida Saxone inchoatum, quod longe amplissimum opulentissimumq; fuit, tum quod uberiorem insulæ partem tenuit, tum quod felici hominũ fœtu floruit. De latitudine aut longitudine eius, nihil certi traditur, attamen eos fines habuisse iudicant, quibus hodie terminantur Lincolniensis, Conuentrensis, & Lichefeldensis, ac Vigorniensis diœceses. Partem etiã Herefordensis diœcesis, intra limites huius regni fuisse constat, quippe quod in quinq; parochias, quas diœceses uocamus, postremo diuisum fuisse tradunt annales uetustissimi. Crida uir copĳs ac fama potens, cum Britannis bellando paulatim in ea insulæ parte principatum gnauiter obtinuit: quem ad ultimum per manus, Vibbæ filio tradidit. Vibbas nequaquam patre uirtute inferior, regnum nõ seruauit modo, sed ampliauit, Britannis finitimis passim deuictis. Deinde Cearlus regnum obtinuit, cui Penda Vibbæ filius à Crida quartus successit. Sunt, qui scribant hunc imperĳ Merciorum autorem fuisse, quod nos parum compertum habemus. Huic uiro plurimum audaciæ, ad pericula adeunda, plurimum consilĳ inter ipsa pericula erat, nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat. Eas uirtutes ingentia uitia æquabant, inaudita morum acerbitas, naturæq; immanitas, inhumana crudelitas, perfidia summa, ac nominis Christiani odium importunissimum. Cum hac fiducia uirtutum, atque uitiorum, ex quo die rex est factus, uelut tota insula illi deberetur, nulla belli occasione abstinendum ratus, tam fœderatos, quàm hostes bello lacessere cœpit, sic, ut partim ui, partim dolo Eduinum ac Osualdum Northumbrorum, item Sigibertum, Egricum, & Annam Orientaliũ Anglorum

reges nobiliſſimos uicerit, ferroq; occiderit. Veruntamen breui uſu uenit, ut effrenata cupiditas ita diu in ſuos graſſata, tandem in meritũ ſupplicium lapſa ſit: Oſuuius enim rex Northumbrorum eum magis diuina ope, quàm humana, in fugam primum uertit, fuſumq; deinde cum toto fermè exercitu occîdit. Penda ita moriens ſeptem reliquit liberos, ex Chyneſuida uxore genitos, Pedam, Vuilferum, Ethelredum, Vuedam, & Merualdum: is ex Ermenburga uxore, tris genuit filias, Milburgam, Mildredam, & Miluidam. Hæ præſtantiſſimæ uirgines, partim uitæ ſanctimonia, partim religionis cultu, in quo ſe continẽter exercuerũt, dignæ inuentæ ſunt, quas poſtea patres inter diuos connumerarint. Item Chyneburgam, & Chyneſuidam, quas tradunt inter diuos relatas. At Pendæ ſucceſſit filius Peda, bonæ frugi iuuenis. Huic Oſuuius regnum Merciorum iure belli adeptus, partem Merciæ meridionalem conceſſit, atq; filiam Aluchefredam nomine ea conditione in matrimonium dedit, ut Chriſtianus efficeretur: quod paulò poſt monitis præſertim Alfredi, ſiue Egfredi filij regis ipſius Oſuuij, cui Cymburga eius ſoror locata erat, mature executus eſt. Et is primus Merciorum regum Chriſtianus fuit, cuius exemplum Mercij ſecuti, intra biennium ferè omnes baptizati ſunt: quamuis ſint, qui iſtuc Vuedæ eius fratri falſo aſſignẽt. Interea Peda mortuo, Merciorum mœſta & egens nobilium turba, quæ uictoris imperio tribus iam annis grauatiſſime paruerat, & ſe modis omnibus in libertatem uindicare ardebat, ab Oſuuio deficit, ac Vuilferum alium Pendæ filium Chriſtianæ pietatis uirum regem declarat. Res Mercica perbono cœpit eſſe loco, quod Vuilferus ſtatim maxime omnium commodis ciuium ſeruiens, primum leges ſalutares ædidit, deinde hortari cunctos ad religionem recipiendã nunquam ceſſauit, donec uniuerſi baptizati fuerint. Vnũ geſſit bellũ aduerſum Cenoualchium regem Occidentalem, quem prælio uictum mulctauit poſſeſſione inſulæ Vectis, quæ id temporis illius ditionis erat, atq; nõ multo pòſt è uita exceſſit. Genuit ex Ermanilda uxore, Chenredum, & Vereburgam. Hæc puella à matre ad Elyenſe cœnobium monacharum ducta, & ibi Deo dicata perpetuam uirginitatem ſeruauit, quæ peracta tandem uita, inter diuos relata eſt. De inſtitutione autem huius Elyenſis collegij, infrà appoſite dicemus. Chenredus parente orbatus, cum nondum imperio maturus eſſet, placuit optimatibus, ut uſq; eò, illuc dum puer ad pubertatẽ perueniret, Ethelredus eius patruus nomine tutelæ, regeret. Ita Ethelredus à Crida ſeptimus rex creatur, uir moderatus, & qui meritò probitate ac religione cum ſuperioribus regibus confeратur, uixit uitã honeſtam priuatus iuxtà, ac in maiore imperio, nulli acerbus, at cunctis benignus, qui iure militari defendere magis quàm amplificare regnum ſtuduit. Duo geſſit bella, alterum cum Cantianis, ſui militari arte exercendi ſtudio, ne à finitimis ut iners probro haberetur: alterum cum Egfredo Northumbriæ rege Merciæ fines temere ingreſſo, quem primo impetu in fugam dedit: deinceps ab armis ceſſauit, ſub Chriſto militaturus. Igitur regalem uitam peroſus poſt annum trigeſimum, quàm regnare cœperat, reſtituto regno nepoti Chenredo, monachus efficitur. Chenredus patrui uirtutes nauiter per omnia æmulatus, demum anno quinto pòſt, Romã cum Offa rege Orientalium Saxonum, proficiſcitur, ubi monachus factus cum ſocio, uitam ſanctiſſime finiuit, anno ſalutis DCCXI. De ijs regibus Platina in uita Con

ſtantini

ſtantini pontificis meminit, qui uoti cauſa, Romam ierant. Regnat deinde Celredus, quem ſecutus eſt Ethelbaldus. is à principio uitæ, at exitu nõ item, trãquilliſſimus fuit, qui nullis uexatus bellis, perdiu pace gauiſus eſt: quod ei malo fuit: Mercij enim tam longi ocij, XL nanq; regnauit annos, tædio affecti, ac nouarũ rerum, uti uulgi eſt natura, auidi, optimũ regem, qui omnium opinione, in cœlo eſſe putabatur, perfidioſe occiderunt. Autor cædis fuit Beruredus, qui regnum occupauit. Iſte nihil memorabile geſſit, excepto, quod deuictus tandem ab Offa, æditi facinoris meritas luit pœnas, crudeliter morte affectus. Offa interfecto inimico, deinde regno potitur. Fuit in hoc homine in primo ætatis flore, uitiorum uirtutumq; certamen: laborabat ſiti inexhauſta diuitiarum, imperijq; amplificandi: qua de cauſa, finitimis regulis modo bellum inferebat, modo inſidias faciebat, contrà uirtutem nullam non magnopere exercuit, militaris diſciplinæ ſtudioſus, tantoq; animi robore in rebus agendis fuit præditus, ut quiſquis per id tempus, magnus eſſet, attamen nihil ad eum: at uero in ætate iam matura, cum morum probitate atque modeſtia, tum uitæ innocentia maxime floruit. Is igitur inito principatu, & cæde Berurediresperſus nihil non audebat: diuexauit enim bello Northumbros, & Cantianos, quos maximis affecit incommodis, ac ingentem pugnam cum Cineuolpho rege Occiduo fecit, in qua aliquandiu dimicatum eſt pari conditione, ad ultimum ipſe uictor euaſit. Quibus rebus præclariſſime geſtis, plus nimio elatus, nihil ſibi ad extremam crudelitatem reliqui faciebat: quippe Ethelbertum Orientalium Anglorum regem uirum innocentiſſimum, quem ſibi generum delegerat, per inſidias interficiendum curauit, eiusq; regnum occupauit, uti in uita Ethelberti ſuprà fuſius demonſtrauimus. Eò uel inſolentiæ actus, ut ſedem archiepiſcopalem ex Cantuaria, Lichefeldiam tranſtulerit, quò ſuum regnum tam pontificia quàm regia poteſtate cætera regna antecedere, gloriari poſſet: nam Cantianis inuidebat põtificatus principatum. Sed Cenulphus eius ſucceſſor honorem perperàm Cantianis ademptum poſtea reſtituit. Multa præterea ad auaritiam excogitauit, quamobrem bona ſacerdotum pariter atq; reliquorum ciuium pro arbitrio raperet: cæterum non diu in uitio uerſatus eſt: primum enim ſibi ab hominibus pertimeſcendum ratus, finitimos populos in amicitiam traxit, in ſocietatem adſciuit: nam Egburgam filiam quam domi nubilem habebat, Britrico regi Occiduo collocauit. Carolum Magnum regem Galliarũ miſſis legatis, ſibi amicum facere, ac ſuorum ſimul beneuolentiam reconciliare ſummopere ſtuduit. Traditur unus legatorum fuiſſe Albinus, ſeu Alchuinus, quo ſuaſore, Carolus duo gymnaſia condidit, prout in uita Aluredi dicetur. Sed ad propoſitũ redeamus. Deinde metu pœnæ, qua propter peccata afficiẽdus erat, Deum ſibi placandum conſtituens, decimam partem omnium bonorum ſacerdotibus, alijsq; inopibus hominibus cõdonauit: templum quod Herefordiæ id temporis magnificum erat, ampliſſimis donarijs cumulauit: reliquias corporis diui Albani magno ſtudio perquiſiuit, easq; inuẽtas ac in ſcrinium auro & gemmis ornatum coniectas locauit in cœnobio, quod ipſe diuo Albano poſuerat, illudq; magnis ditauit prouentibus, ubi etiam loci ſtatuit familiam monachorũ diui Benedicti. Huius quoq; regis opus eſſe ferunt cœnobium monachorum eiuſdem ordinis, quod eſt Bathoniæ. Offa tamen quem uere ſuorum delictorum pœnite-

bat, uisus sibi nequaquam plena manu de commissis, Deo satisfecisse, traiecto propere Oceano, Romam se contulit, ueniæ consequendæ causa, Romanoq; pontifici Hadriano primo regnũ suũ uectigale fecit, imposito tributo, ex singulis numis argenteis, quos denarios uocãt, domesticatim in annos singulos conferendis: qui fuit annus salutis humanæ DCCLXXV. De isto uectigali plura cõmemorabo infrà, in uita Inæ regis Occidui, qui per id ferè tẽpus, uel paulò ante primus eo muneris genere Romanũ pontificem donauit. Offa ex Vrbe domũ reuersus, ingrauescẽte iam senio, cum se per omnia satis bonum principem postremo præbuisset, regnum Egfredo filio per manus tradidit, breuiq; pòst naturæ cõcessit. Egfredus iuuenis suapte natura recte institutus, cœpit statim ab initio principatus patris benefacta æmulari: sed genus Deo forsitan inuisum perpetuari non potuit, id quod Alfredam uirginem ipsius Offæ filiam suprà ostendi prædixisse: porrò uix quarto regni mense circumacto, iuuenis morte immatura extinctus est. Fecit hæredem Cenulphum, qui ad Pendam genus suum referebat. Hic uir animi magnitudine, consilio, & integritate uitæ cum quouis optimo principe meritò comparãdus, semel cum Cantianis acie conflixit, Edelbertumq; seu Edbertum eorũ regem uiuum cepit, sed deinde misericordia motus libertate donauit: suis optimatibus honorem maximum semper habuit, omneq; studium libens detulit. Item de nostra religione in primis bene meritus est, ædificauit enim apud uicũ, quem uocant Vinchelcumbam, templum egregium, cum cœnobio, idq; habitãdum dedit monachis ordinis diui Benedicti, ac bene multis prouentibus locupletauit. regnauit annos quatuor & uiginti. Secutus est bonum patrem optimus filius nomine Chenelmus admodũ puer castissimis moribus. Is paucis pòst annis, plenus pietatis ac rebus duntaxat diuinis intentus, opera Quendredæ sororis longe scelestissimæ mulieris, in primo ætatis flore, à nutricio suo iugulatur, & ne facinus unquam proderetur, ne'ue forte quadã mox cognitum percussoribus fraudi esset, corpus pueri in loco deuio terra humatũ est. sed iuxta illud, Nihil opertum est, quod non reuelabitur: adeò occultari non potuit, quin repertum sit: nam cum puer nusquam uideretur, facile & cædis, & ad quem scelus pertineret, suspicio oriri potuit. tamen quia miracula multis placent, ferunt non multo pòst quandam schedam literis aureis scriptam super princeps altare in æde principis apostolorum Romæ, incerto autore, positam, & in ea de martyrio innocentissimi Chenelmi indicatum, declaratumq; esse, ubi loci corpus iaceret: ac ad hunc modum, cognitum diuinitus, de occisione uiri sanctissimi. Corpus postea inuentum multo cum honore, & cærimonijs, in cœnobio Vinchelcombẽsi funeratum, ubi hodie ipse sanctissimus martyr religiosissime colitur, quippe multa æduntur ibidem miracula. At Quendreda quæ magnum domui suæ, atq; patriæ inussit malum, interfecto fratre, non ad curam regni administrandi, prout sperauerat, admissa est, sed breui Dei nutu, oculis capta, diuersisq; cruciatibus afflicta, miserrime uitam finiuit. Post diuum Chenelmum, Merciorum regnum omnino nutabundum in ruinam manifeste inclinari cœpit. Secuti sunt inde reges Ceuolphus, Bernulphus, Ludicenus, & Vthlacus, homines nulla neq; uitæ integritate, neq; rerum gestarum gloria clari, nam Bernulphus & Ludicenus ab Oriẽtalibus Anglis uita turpiter spoliati fuere. Vthlacus uero ab Egberto rege Occiduo

uictus

uictus ſub iugum miſſus eſt. His ſucceſſit Bertulphus, qui per aliquot annos rem domi recte rexit, etſi haud ſequūdo prælio, ſemel ab initio, cum Egberto Occiduo rege manum conſeruit: at ultimum à Dacis, qui per id tempus, Regnero rege, in inſulam delati, prædæ ſimul inhiantes, & ſedes in ea locandi cupientes inſulanos uexare non ceſſabant, acie uictus, regno exutus eſt, qui exin in Gallias profectus priuatam uitā egit. At Daci qui procul domo, procul patria, in diem rapto uiuebant, ac propterea cæde & cruore omnia fœdantes, nulla arma, nullam uim, nullas inſidias magnopere timebant, poſtquam Mercijs dominari cœperunt, dum nimium de propagando imperio ſoliciti uniuerſos inſulanos, aut ui aut dolis ſuperare, & ſuperatos in officio tenere conantur, Burthredus homo ualens minimeq; laboris fugiens, cui iure hæreditas Merciorum regni ueniebat, Merciam derepente cū magno armatorum numero ingreſſus, hoſtes ubiq; cædit, ac ob repentinum metum, paſſim diſſipatos procul in fugam uertit, ſeq; regem dicit. Fuit maiorem in modum, gratum populo Mercio, quod excuſſo barbarorū iugo, regem ex ſuo genere accepiſſet. Regnauit Burthredus uiginti annos, identidē ac fortiter bene multis prælijs cum ipſo Daco factis: ſed poſtremo magna accepta plaga, ac patria pulſus, Romam uoti gratia petijt, ibiq; priuatus non multo pòſt mortem obijt. Daci regno Merciæ rurſus potiti, inter ſe ualde dubij erant, quem Mercijs præficerent: habebāt enim illos ſuſpectos, nec ſatis confidebant: aut utile fore ducebant, ſi ex ſuo genere, illis regem darent: ſed ad extremum cum deſperarēt poſſe ſe & Merciam tenere, & ſatis eſſe moli bellorum, quæ in terra hoſtili, alia ſuper alijs continenter imminebant, quendam Ceuolphum Burthredi ſeruum regem crearunt, adactum prius iureiurando ſe regno abdicaturum, quoties ipſi ita fieri iuberēt. Fuit Ceuolphus à Crida primo Merciorum rege, uigeſimus ſecundus, & regum ultimus princeps nimirū, ſub quo ipſum regnum non potuit non cadere, quemadmodum infeliciſſimus regni exitus par fuit regi genere ſordidiſſimo, nulliſq; uirtutibus claro. Hunc itaq; Aluredus rex Occiduus nullo negocio ſuperauit, ac Merciorum regno potitus eſt. Fuit ille annus ſalutis DCCCXX.

SEXTVM regnū Northumbrorū, ſiue Berniciorum, quod & in Deirorum regnum diuidebatur. Hoc ab Ida primo illius prouinciæ poſſeſſore poſt aduentum Anglorum initiū ſumpſit. Fuit ille annus LXXXVIII, cum Angli primum in inſulā uenerunt, & ſalutis humanæ DVIII. Principio, ut quibuſdam placet, duces habuerunt Northumbriam, qui principatus fines ſatis propagaſſe dicuntur. Huius regni latitudinē eam fuiſſe conijcere poſſumus, in quam nunc diœceſes, Eboracenſis, Carliolenſis, & Dunelmenſis patent. Dicta eſt Northumbria, quod uergat ad ſeptentrionem, quia North ab Anglis ſeptentrio uocatur: ac umbroſa ſit, propter altitudinem montium, quos frequentes habet. & diuiditur in duas partes, in Berniciam, quæ ad Scotiam pertinet, & in Deiram. Idas uir acer & bellicoſus, ut regio nomine meritò ornatus haberetur, & regnum ſuum rege dignū foret, ita armis egit, quò breui fines imperij à flumine Humbro, uſq; ad ad fretum Scoticum propagarit, Lotho Pictorum, ac Gorano Scotorum rege acie uicto. Itaque tantum honoris duodecim annorū ſpacio, quibus ille imperium obtinuit, huic regno acceſſit, ut facile finitimis populis admirationi ſimiliter ac formidini eſſet. Poſt Idam,

regnū Northumbrorū Berniciorum, idem

Alla regnat, quem Ethelricus, & Ethelfredus sequũtur. Cum Ethelfredo tradunt Ethelbertum Cantianum regem statim initio sui principatus egisse, ut bellum faceret Britannis, qui in eam insulæ partẽ quam dicimus Vualliam, se receperãt, & præsertim monachis Bangoriẽsibus, qui duo & amplius millia numero fuisse dicuntur, quoniã illi tametsi iam inde regnãte Lucio, Christianum dogma receperant, attamen iniuriarũ memores tantũ aberat, ut uellent Anglos Christianis instituere disciplinis, ut ipsum etiam Augustinum euangelium docentẽ iuuare negarint. Sanè monachi cum eam gentẽ pro hostibus haberent, haud dubie arbitrabãtur, non licere dare sanctũ canibus, ut in prouerbio est. Veruntamen ego crediderim Ethelfredũ partim dominandi cupiditate, partim odio iam diuturno irritatũ, arma in Britãnos tulisse. Tenebãt per id tempus, Britanni Vrbem Legionũ, quam rex oppugnare aggressus obsidione undiq; cingere nititur. At oppidani qui omnia pati, quàm obsidionem malebant, satis suis freti uiribus, extemplo in hostem effuse erumpunt, quos insidijs exceptos Ethelfredus facile fudit, debacchatus in primis in monachos Bangorienses, qui pro salute suorum supplicationes habẽtes, in eum locum frequẽtes conuenerãt. Vertit & in fugã Scotos, qui res eius sequũdas bello turbare cupiẽtes, Britannis auxilio uenerant. His rebus feliciter gestis, cum iam foris hostem non haberet, ut sese domi quoq; omni molestia liberaret, cœpit secũ agitare, quo pacto Eduinum filium Allæ regis, quem pater fecerat hæredem, & ipse regno fraudarat, è medio tolleret: uidebat enim iuuenem singulari uirtute præditũ, in dies singulos magis metuẽdũ, quàm metuentem: quippe ut scienter ita fortiter equitabat, iaculabatur, cum æqualibus certabat, seq; demum nullis uitijs neq; luxui neq; inertiæ corrumpendum dabat, quò se regno dignum redderet. Hæc uirtutum indoles regem territabat, optime scientem unumquenq; præsertim fortissimum uirum natura auidum esse imperij: sed cum ad ultimũ iudicaret nequaquam sibi tutum fore, si talem iuuenem cunctis charissimum dolis opprimeret, simulato in eum crimine, in exilium eiecit, ratus illũ inopia adactum facilius in aliqua flagitia lapsurũ. Sed secus euenit, ac ille cogitarat. Eduinus ad Redoualdum regem Orientalium Anglorũ confugit, à quo benigne acceptus plurimi fiebat, nã cognita indole iuuenis, rex nõ poterat non illũ paterna cõplecti charitate. Hæc ubi Ethelfredo nunciata sunt, destinauit modis omnibus Eduinum perdere, seu potius se perditũ ire. Itaq; primo quoq; die legatos ad Redoualdũ misit, qui peterẽt, ut Eduinum domũ remitteret, & si illud se facturũ negaret, ei bellũ indicerent. Redoualdus auditis legatis, abnuit uelle se iura hospitij uiolare, aut præstantissimum iuuenẽ infestissimo inimico tradere. Legati accepto respõso, bellum indixerũt, atq; domũ abierunt. Non intercesserãt multi deinde dies, cũ accensis utrinq; animis, reges ad manus uenerũt: post longum certamen, Ethelfredus pugnãdo interficit, cum magno suorũ numero. Redoualdus uictoria potitus liberaliter Eduino regnum paternũ restituit. Interim Osualdus & Osuuius Ethelfredi filij cognita morte patris, in Scotiã fuga se proripuerũt, quos Donualdus rex benigne accepit, atq; suo tẽpore, ope & auxilio iuuit, & præsertim Osualdũ regẽ, aduersus eius hostes. Eduinus statim ut est principatũ adeptus, fines regni longe lateq; produxit, insulas enim circumiacentes, quas Bedas, uti in primo huius operis libro docuimus, Meuanias appellat, deuicit,

item

item Scotos Pictosq́ in officio manere coëgit. Cadouallonem Britannorum regem, uirũ natura ſæuũ ac uiribus & animo fortẽ, prælio ſuperauit. Quibus rebus foris præclariſſime geſtis, domi pari ſtudio cũcta recte cõſtituit, curauitq́, ut iuſtitia in regno ſuo domina rerũ omniũ eſſet, ſic, ut nihil ad uerã gloriam, uiro ſtrenuo ac ſapienti deeſſe uideretur, niſi religionis Chriſtianæ cognitio, quam ut quoq́ cõplecteretur, occaſioni primũ fuit oraculũ, quo dum Ethelfredi furorem fugiebat, uti infrà demõſtrabitur, iuſſus eſt bene ſperare: deinde fœdus & affinitas, quam cũ Edbaldo rege Cantiano iũxit, & Paulini epiſcopi Eboracẽſis hortatio poſtremo ſalutaris. Paulinus enim uitæ ſanctitate clarus, à Iuſto Cantuarienſi archiepiſcopo, anno ſalutis circiter DCXXV, miſſus eſt, cum Ethelberga ſorore Edbaldi, quæ ad Eduinum uirũ adhuc religionis expertem deducebatur, ut Northumbros euangeliũ doceret, remq́ diuinam coram puella faceret. Exiſtimauit enim Iuſtus ita breui uſu uenturũ, ut per hæc, & rex & populus minus à nomine Chriſtiano abhorreret: id quod eſt ſecutũ. Porrò Eduinus libẽs annuit, ut uxor ritu Chriſtiano, apud ſe uiueret, ſponteq́ pollicitus eſt, ſe in Chriſtianorũ collegiũ uenturũ, ſi Chriſtianũ dogma à ſuis examinatũ ſanctius cæteris reperiretur. Inuidit interea præſentem felicitatẽ Eduino Ceoloulphus rex Occiduorũ Saxonũ quintus. Is enim hominẽ certũ manu promptũ ad Eduinũ miſit, qui eum interficeret. Vbi ſicarius ad regẽ peruenit, propius acceſſit, quaſi aliquid magni renunciaturus, ſtrictoq́ pugione, eum petĳt. Rex fraudẽ ſuſpicatus tam celeriter retrò abĳt, ut familiaris quidã ſeſe inter eũ, & percutientẽ iniecerit, qui ilico cõfoſſus eſt: ictus tamen tam uehemẽs fuit, ut traiecto familiaris corpore, Eduinum quoq́ læſerit, etſi admodũ parum: at ſicarius in ueſtigio dilaniatus eſt. Eo ipſo die Ethelberga filiã nomine Ethanfredam peperit, quocirca Eduinus pro utroq́ munere, dĳs ſuis gratias egit: quem Paulinus admonuit, ut Chriſto, nõ uanis dĳs eiuſmodi beneficia accepta referret. Audiuit libẽs rex pontificẽ recte monentem, promiſitq́ rurſus ſe religionẽ quamprimũ amplexurũ, ſi bene iuuante Chriſto, iniurias ab Occiduo rege acceptas, ex animi ſentẽtia manu ulciſci poſſet: & ut ſpem certã ſeruãdi promiſſi faceret, filiam nuper natã Deo conſecrandam Paulino tradidit, qui eam cõfeſtim primam omnium ex gente Northumbrorũ, baptiſmi fonte abluit. Paulinus tamen regẽ rurſus admonuit, ut ne Chriſtũ rogaret uindictã, qui exemplo docuiſſet parcendũ eſſe inimicis, eosq́ atq́ adeò diligẽdos. Eduinus poſt hæc, curato iam uulnere, exercitum parat, ac in Ceoloulphũ hoſtẽ uadit, & uincit, uictumq́ dat crudeliter morti. Quo cõfecto feliciter negocio, Paulinus qui ſtudioſiſſime curabat regem ad pietatẽ Chriſtianã trahere, nactus eam opportunitatẽ, præſtò adeſt, narratq́ Eduino, deũ audiuiſſe eius preces, rogatq́, ne religionẽ negligat, ne ue cauſas procraſtinãdi innectat, ſed quamprimũ Chriſtianus fiat. Rex qui nihil non prudenter agebat, doctiſſimos quoſq́ accerſiri iubet, qui de religione Chriſtiana cum Paulino diſputent, quò probe tandem aliquãdo intelligat, utrum illa ſit ſua idololatria præſtãtior, necne. Dum hæc opera Paulini gerũtur, ecce rex literas accipit ab Honorio Romano pontifice, quibus multis argumentis ab eo incitabatur, ad pietatẽ Chriſtianã capeſſendam. Verũ animus regis in ſua ſecta hærẽdo, in qua ab ineunte ætate fuerat, nihil ferè inclinabatur ad nouam religionem. Quod equidẽ diuinitus factũ dixerim: uoluit enim Deus

fortè hunc regē qui id tēporis sapiētissimus habebatͬ, rectè prius suā religionem hæsitando perpēdere, quēadmodū apostolus Thomas olim in exordio crescētis euāgelij fecerat, ꝙ illā reciperet, quò scilicet alij nihil postea suspicantes quin uera esset, multo cupidissime animos suos eadem perfunderēt. Inter hæc, dum uiri docti disputādo tēpus ferè terebāt, Eduino identidē oraculi in mentē ueniebat, quo demū in animū induxit, ut crederet. Fuit illud oraculum eiusmodi. Cū ille patria ablegatus apud Redoualdū ageret, & ab Ethelfredo per legatos ad mortē peteretur, cœpit de salute multū laborare, ueritus si maneret, ne nō inimico prædæ foret: sin aliquò terrarum clàm iret, ne non perfidia notaretur, quod tam grato hospiti nō fidisset. ita angebatͬ, cum ecce tibi, subitò nocte intēpesta, quidā uultus habitusꝙ incogniti, cū eo cōgressus, petijt ecquid muneris daret, si rem nūciaret, quæ eius animū omni penitus mœrore liberaret. Ad ea Eduinus quanꝙ parū fidei uerbis hominis habebat, quem prorsus ignorabat, respōdit, quicquid esset quod iure desideraret, in ipsiusꝙ manu foret, se ultrò daturū. Tum ille prædixit fore, ut primū insidias inimici euaderet, deinde regnū auitū recuperaret, illudꝙ uictis hostibus, lōge lateꝙ ampliaret. postmodū super uerticem capitis manu imposita, inquit: Quoties quispiā simulatꝙ rerū potitus fueris, Eduine, ad te adiuerit, capitiꝙ tuo manū itidē admouerit, sis tunc demū fidei seruādæ memor. His dictis, ipse diuinus alioqui uates è cōspectu repēte euanuit, ut intelligeretur, nō mortalē hominē cuius mens futuræ sortis nescia est, sed Dei nunciū talia esse uaticinatū. Oblectatus mirandū in modū iuuenis eo oraculo, rem tacitus secū diu animo reuoluens, nulli patefacere est ausus. Cū igitur post hæc, Eduinus de industria negociū extraheret, nulliusꝙ monitis flecteretur, Paulinus qui diu rogādo nihil profecerat, interim superne, uti credere fas est, oraculū doctus, ad eū qui Eboraci morabatur, accessit, capitiꝙ sanctissimā manū admouēs petijt, num recordaretur, quid illud portēderet. Tum Eduinus miraculo territus, repēte ad pedes antistiti iacuit, ac cœlū suspiciēs, ita uerba fecisse dicitur: Tandē te hodierno die, omnipotēs Deus, opera Christi filij tui, agnosco: quare impietatis tam diuturnæ ueniā oro, qua hactenus transuerse actus nullas tibi beneficiorū gratias egi. Deinde ad Paulinū cōuersus ait: Et te optime antistes magnopere rogo, ut dato adhuc breui spacio, usꝙ dū de hoc summo religionis negocio, rursum cū meis deliberē, quamprimū mox ad Christianorū numerū me adiungere uelis. Et quia Eboraci in urbe idolorū plena, locus nō erat appositus, in quo res diuina commodū fieret, sacræꝙ cærimoniæ celebrarētur, idcirco rex temporariū è ligno templū extruere necesse habuit, quod diuo Petro apostolo consecratū uoluit. In hoc itaꝙ tēplo ad ultimū Eduinus post longā de religione Christiana disceptationē, & annū cum regnare cœpit, undecimum, ac aduētus Anglorū, CLXXX, qui fuit salutis DCXXVII, cum multis suorū, sacra baptismatis aqua à Paulino perfunditͬ: qui postꝙ è baptisterio sublatus est, iactis fundamētis, ædem ipsam lapide quadrato ædificare cœpit, sed morte præuētus, inchoatum opus Osualdo successori perficiendū reliquit. In hoc templo Paulinus archiepiscopalē sedē locauit. Est hodie templū egregiū, & cum quibusuis sacris ædibus operis magnificētia comparandū. Eduino ciuitate Dei donato, cōfestim tali exēplo, Pauliniꝙ opera, Carpualdus rex Orientaliū Anglorū ductus, cum tota ea gēte in rempublicā Christianā refertur.

Quibus

Quibus rebus cognitis,Honorius põtifex Romanus ualde delectatus,protinus Paulino dono miſit palliũ,q̃d eſt archipręſulis inſigne,ſcripſitq; ad ipſum & Eduinũ literas humanitatis & gratiæ plenas, quibus potiſſimũ probitatẽ, ſtudiũ, pietatẽ epiſcopi bene de religione meriti collaudauit: regẽ miris item laudibus ad cœlũ extulit, quod euangelicũ dogma cõplexus eſſet, & alijs ut idem facerẽt,exemplo fuiſſet: quẽ paterna pietate hortatus eſt,ut ſtrenue ac fideliter illud patientia uel morte defenderet, cum futurũ eſſet, ut dignũ factis præmiũ à Deo conſequerẽt. His rebus fiebat,ut regnũ Northumbrorũ maxime floreret, operaq; principis pax ubiq; parta foret,cum eam ſubitò Cadouallonis defectio turbauit. Ita enim uſu uenit,ut nihil ſit humanis uiribus confectũ,q̃d non ab humanis æque uiribus deſtrui poſſit. Penda enim Merciorũ rex tyrannus crudeliſſimus,plus æquo dolens res Eduini proſpere ſuccedere, Cadouallonẽ grauatiſſime dominationẽ Northumbrorũ ferentẽ ad rebellandum adegit,ſimulq; ambo opibus iunctis,in Northumbros mouerũt. Audito hoſtiũ aduentu,cum modico equitatu rex ferox urbe egredit̃,ut magis numerum hoſtiũ ineat,ac quæ eorũ ſint cõſilia,ex proximo cognoſcat, q̃ ut pugnã conſerat: attamen cum hoſtes haud procul forẽt,& numero pauciores multo q̃ eſſent,uiderẽtur,nihil cunctatus eos inuaſit. Pugnatur utrinq; acriter,nec Eduini miles quod ſubitò ad primũ cõgreſſum, cognouerit inimicorũ copias eſſe auctas,deterrebat̃, quin potius pro ſe quiſq; fortiſſimi ducis exemplo accenſus, multaq; ui connixus multitudini undiq; irrumpenti fortiter inſtabat, iamq; uictoriã certam in conſpectu cernebat,cum Eduinus dum fortiter præliaretur,ictus concidit. Interpellauit ducis interitus nobiliſſimã uictoriã,fuitq; pugna illa Northumbrorũ rebus multũ luctuoſa, ſimulq; calamitoſa: milites cæde ducis perculſi paſſim fundunt̃,trucidanturq;. Offredus item regis filius illo tẽporis momento,in eo pręlio cecidit. Edfredus alter filius uitæ ſeruandæ cauſa,ſeſe Pendæ dedidit,quẽ ille fracto iureiurando,poſtea iugulauit. Ethelberga uxor regis ita rebus ſubitò tam male cadẽtibus,animo cõſternata, mortem uiri miſerabiliter mœrens, cum Paulino ad Edbaldum fratrẽ regem Cantianũ confugit. Atq; Northumbrorũ opes ſic uno puncto tẽporis,retro abierunt. Fuit is annus ſalutis humanę DCXXXIII. Vixit Eduinus annos xlviij. Paulinus Cantuariã profectus humaniter ab Honorio archiepiſcopo accipit̃, atq; Roceſtrenſi diœceſi in locũ Romani epiſcopi paulò ante defuncti,pręficitur,ubi uitã ſanctiſſime pegit. Hinc profectò cernere licet,aut nullas olim epiſcopos habuiſſe opes,ſacerdotali ordini ut nõ ualde utiles,aut nõ curaſſe,cum Paulinus omiſſo archiepiſcopatu Eboracẽſi,Roceſtrenſem obtinuerit minus locupletẽ. Diœceſis aũt Eboracẽſis deinde per aliquot annos,inter tyrannorũ perſecutiões,à Lindiſarnenſib. epiſcopis adminiſtratæ, poſtremo Cedda ſanctus antiſtes curã ſuſcepit. Hũc ſecutus eſt Vuilfredus,qui multa paſſus incõmoda, bis intra ſpacium xlv annorũ, quibus ſedit, ob regũ inſolentiã, archiepiſcopatu pulſus eſt. Is itaq; & Cedda bene de religione meriti,& ambo ad diuorũ numerũ adſcripti ſunt. Huius diui Vuilfredi opus eſt templum ad pagum,quẽ dicunt Riponem,ubi collegiũ inſtituit ſacerdotũ, eo loci hodie eius corpus religioſe ſeruatur. Succeſſit Boſas,& Boſæ Ioãnes à Paulino quintus. Poſt Eduinũ in pugna interfectũ,Northumbrorũ regnũ inter Oſricũ,& Enfredum diuiſum cõſtat;huic Bernicia,illi Deira obuenit. Ii etſi Chriſtiani erãt,

eò tamẽ à uitijs quorũ multis notatiſſimi erãt maculis, breui tẽpore tracti ſunt, ut religionẽ ipſam repudiarint. Sed nõ tulit iſtuc diu flagitiũ Deus, nanq; uix annus interceſſerat, cũ Cadouallo Britannorũ rex ambos ferro ꝑdidit. Quare ſunt, qui eos tum ꝓpter turpem uitã, tum ꝓpter exiguitatẽ temporis, minus in numero Northumbrorũ regum ponãt. Oſualdus deinde Ethelfredi filius ſextus ab Ida, Northũbriæ rex creat̃. Is poſt interitũ patris, apud Scotos diu exulauit, ubi Chriſtianus factus, florẽ iuuentutis per bonas artes, inter bonos ſtudioſe exercuit, ac in primis per laboris uſum, militiã didicit, quã perinde ut religionẽ colebat, ſic, ut bellum nemini niſi prouocatus faceret. Quo fiebat, ut Cadouallo rex Britannus eum penè cõtemptui haberet, ſiquidem is interemptis paulò ante duobus regulis, omnia audacius crudeliusq; deuaſtabat, & q̃a nullus ita ſequenti ſeſe opponebat, idcirco animo elatus, præ ſe Anglos omnes contẽnebat, negligebat, uituperabat, quod imbelles, quod lenti, quod inertes eſſent, ita ut palàm prędicaret, ſe ad perniciem illorũ eſſe natũ. Atq; ea inſolentia animus ferox agitatus, nihil periculi formidabat. Ita Britannus ſuperbus Oſualdũ bello petijt, neutiquã ſecum cogitans, quantũ hoſtis ualeret armis. Anglus nihil cũctatus in planũ campũ copias duxit, ubi Aetiani milites olim ad arcendos Pictorũ incurſus, murũ conſtruxerãt: & licet ad certamen eo die quo illuc acceſſerat, prouocatus eſſet ab hoſte, attamen ſe caſtris continuit, ac interim dominicã crucem per caſtra circũferri, & armatos eam adorare, diuinumq; auxiliũ ad rem bene gerendã, implorare iuſſit. Quo facto, crux eo loci tanq; trophæum futuræ uictoriæ locata eſt. fuit poſtea loco nomen Cæleſtis Campus. Altero die ubi illuxit, ſacris rite peractis, in hoſtẽ pugnã efflagitantem eduxit, æditoq; ſigno, in certamen ferociter deſcẽdit. Cõmittitur utrinq; ingẽs præliũ, in quo æquis uiribus uſq; eò pugnat̃, dum audacia Britannorũ ſeſe paulatim remiſit. Quo cognito, Oſualdus redintegrato certamine ferociſſimũ hoſtem primũ in fugã uertit, deinde fugientẽ conſecutus, cum omnibus ferè copijs interemit. Hunc exitũ uitæ habuit Cadouallo, Anglici nominis hoſtis crudeliſſimus. Fuit is natura & uultu multo terribilior, qua de cauſa, ferũt Britannos illi poſtea ſtatuã poſuiſſe, ut hoſtibus eam intuẽtibus formidini eſſet. Succeſſit patri Cadoualladrus, qui fatis Britannicas res ad exitũ trahentibus, relicto regno, ut ſuprà dictũ eſt, Romã petijt, ibiq; mortẽ obijt. Hoc bello ꝓſpere cõfecto, Oſualdo regi pietate inſigni, ut Deo pro uictoria, cęteriſq; acceptis beneficijs, gratias ageret, nihil potius fuit, q̃ cultui diuino augẽdo, religioniq; in ſuo regno ꝓpagandæ operã impenſiſſime dare, quocirca Aidanũ epiſcopũ rebus omnibus ornatũ, cuius ſanctiſſimis monitis dum in Scotia exularat, animũ ſuum recte inſtituerat, per legatos orauit, ut ad ſe ueniret, & illũ aliquãto poſt perlibenter in Northumbriã uenientẽ, hoſpitaliter & benigne accepit. At bonus epiſcopus ſtatim ut eò peruenit, nihil prius ſibi curandum ſtatuit, q̃ ut inter Northumbros, religionis perpetuò duraturæ fundamẽta iaceret, quare à rege petijt locũ appoſitũ, in quo ſedem epiſcopalẽ locaret: & cũ alij aliũ locũ tanto diuino operi conſtruendo aptũ iudicarent, uiſa eſt ei Lindifarnis inſula in primis cõmoda, ubi ea ſedes inſtitueret̃, quia illa procul omni celebritate erat, in qua tanq; in ſolitudine facilius liceret diuinis rebus incumbere. Itaq; hic Aidanus eam ſedem poſuit, riteq; omnia quę ad pontificiã pertineret dignitatẽ, inſtituit, prouiditq;. Fuit is annus ſalutis humanæ DCXL.

Eſt

Eſt locus iſte circa limitē Angliæ & Scotiæ, ad orientē, in dextero inſulæ littore, qui bis in die incitante ſe æſtu, quod toties accidit, ſemper horarū duodecim ſpacio, aquis circūcirca cingitur, adeò ut planè inſula fiat, idemꝙ recedentibus pari tēporis ſpacio undis, remaneat reliquæ terræ coniunctus, atꝙ ſiccus. Circuitus eſt trium circiter millium paſſuū. Hodie Angli hunc locū uocant Holy Ilond, id eſt, ſanctā inſulam, quod ibi Aidani Cutheberti, ac aliorū diuorū corpora ſepultura data fuiſſent. Seruat etiam nunc locus naturā ſuam: quo fit, ut errent, qui credant Lindifarnē eam eſſe inſulam, quā nunc Farnem uocant, diſtantem circiter milliaria ſeptem, de qua infrà plura memorabimus. In ea igitur inſula locata epiſcopali ſede, Aidanus uir ſanctus non ceſſabat erudire populū euangelio. Sępius in ea concione, res ſpectaculo digna contingebat: cum enim Aidanus qui nondum Anglicā linguam ſcienter callebat, quæ ut rudis & planè Saxonica, ac nondū eius elocutione emendata, parum affinitatis per id tempus cū Scotica habebat, ſuo ſermone Chriſtianū dogma doceret, & rex qui Scoticæ linguæ probe ſciens erat, ex ore ſanctiſſimi uiri uerba excipiēs, populo mira charitate explanaret; inde fiebat, ut epiſcopus & rex uno tempore euangeliū prædicarent, & populus partim ſacerdotali, partim regia maieſtate adductus, diligētius illud attenderet, imbiberetꝙ. Creſcebat hoc pacto indies magis magisꝙ religio, inter Northumbros, paſſimꝙ ſacræ extruebātur ædes, & in primis in Campo Cæleſti, templū magnifico opere conditū eſt. Hic enim ſtatim ut pius rex dominicā crucem erexerat, locus cœpit multis crebro æditis miraculis, longe celeberrimus eſſe: quippe in tota Beniciorū regione, ante illam crucē ab Oſualdo erectā, nullum templū, nullū rei ſacræ monimentū fuerat. Nec minus interea res Northumbricæ imperio augebant. Oſualdus ſola ingentis animi pietate, qua cunctos æque comiter complectebat, citra ferè cædem, atꝙ ſanguinē, Britannos, Pictos, Scotos, & Anglos diuerſarū linguarū nationes, partim in amicitiā, partim in ditionem accepit. Sic Deus bonū principem augebat opibus, ſic per uiam rectā ad cœleſtia pręmia tendentē ducebat: cæterū nunꝙ imperij aut opum magnitudo ſapientiſſimi hominis animū ab humanitate alienauit. Mira fuit in homine ſanctitas, mirū pietatis ſtudiū, nulli unquā malum pro malo reddidit, ſed Chriſti regis ſummi exemplū imitatus, ijs etiā bene precabat, à quibus accepiſſet iniurias. Quid, quod nō immemor illius ueteris ſchemæ, A fructibus eorū cognoſcetis eos, de omnibus iuxta bene mereri cupiens, identidem ægrotantiū cubilia circuire, morbo affectos uerbis & muneribus leuare, nexos ſoluere, aut cuſtodia liberare, alieno ære creditoribus ſoluto, pupillos, uiduasꝙ circumſcriptorū fraude preſſos, ab iniuria tueri, alereꝙ paterna charitate, ac circumſcriptores punire ſolebat? Inter hæc pietatis opera, unū cum primis referunt memoratu dignum. Ille eo die, quo Ieſus Chriſtus à morte uitam reſumpſit, dum prandebat, diſcumbente forte cum eo Aidano, à miniſtris intellexit frequētes pro foribus domus circūſtare pauperes cibū petentes: tum pius princeps charitate motus, lancē argenteā cum cibarijs, quæ ad manus prima aderat, pauperibus minutim diuidendā dedit. Aidanus ob huiuſmodi præclarū liberalitatis facinus, ad regē conuerſus, & eius dexterā prehendēs, inquit: Nunꝙ pereat iſta manus. Quod, uti credere par eſt, uir alioqui ſanctus, diuino afflatus ſpiritu, cecinit: equidem illa manus conſumpto mox corpore, integra ſemper manſit,

quæ capſula decenti condita in Vrbe Regia, in diui Petri templo, multa cum ueneratione, diu ſeruata eſt. Vbi loci Regia Vrbs fuerit, infrà demonſtrabit. Oſualdus poſtremo recõciliatis in gratiam Deirorum & Berniciorũ animis, nam antea inter ſe controuerſias habebant, pro Chriſtiana religione, de qua hactenus bene erat meritus, bellum aduerſum illius hoſtes ſumendum conſtituit, iam ei enim obrepſerat uitæ finis. Sæuiebat Penda Merciorũ rex uir longe truculentiſſimus id temporis, in homines Chriſtianos, ſpoliabat ædes ſacras donarijs, nomen ipſum pietatis delere tam affectabat, quàm conabatur. In hunc itaq; tyrannum ſic furentem Oſualdus arma tulit, qui inito prælio, inſidijs undiq; barbarorũ circumuentus, inter impios prę lians morte occubuit. Regis interitu perculſa Northumbrorum acies, terga ſtatim uertit. Regnauit Oſualdus annos nouem, uixit octo & triginta. Hunc poſtea quia uitam ſine labe egiſſet, quia Deum ſemper ſanctiſſime coluiſſet, quia deniq; pro religione mortem oppetijſſet, non immeritò inter diuos, patres retulerũt, cuius memoria bene multis etiam nũc apud mortales celebratur miraculis. Vrbs Regia olim Debba ſeu Bebba, utrunq; ſcriptum reperio, à nomine cuiuſdam reginæ dicta eſt: autor Bedas. poſtea cum in ea Northumbrorũ reges ſedem haberent, Regiam Ciuitatem appellarũt. erat ſita in dextera inſulæ ora, quæ ad orientem ſpectat, cõtra Farnem inſulam, diſtantem circiter duo millia paſſuũ ab ea. Hodie nulla extant urbis ueſtigia, ſolum ſita eſt eo loci arx, quæ an id temporis condita fuerit, uel poſtea, eſt omnino incertum: hanc Angli nunc Dunſtanburghum uocant. Inſula uero Farna ſiue Farnis ſemper marinis circundatur aquis, cuius circuitus uix mille continet paſſus. Igitur cum Lindifarnis bis in die, recedentibus marinis undis, adiri pedibus poſſit, uti ſuprà expoſitum eſt, alia omnino inſula eſt à Farne: tametſi nominis ſimilitudo eandem eſſe indicare uidetur. Quæ res etiam nunc trahit multos in errorem, ut credant Farnem eſſe, quam olim Lindiſarnem dicebãt: ab initio tamen utriq; inſulæ Farnis nomen fuit, uerum poſtea hæc à Lindo amne, qui ad eum locũ, per ſubterraneos meatus, ita in Oceanum erumpit, ut non uideatur, niſi cum mare decreuerit, Lindiſarnis dicta eſt, & illi uetus uocabulum remanſit. Eſt tertia in eo tractu maris inſula, diſtans à Farne circiter milliaria decem, quam nuncupant Cochetam. Secundum hanc acceptam plagam, diuiſo iterũ Northumbriæ regno, Oſuuius Oſualdi frater ab Ida ſeptimus Berniciã obtinuit, & Oſuino filio Oſrici, quem ſuprà diximus à Cadouallone fuiſſe interfectũ, Deira obuenit. Ii initio principatus, mira animorũ concordia conſilia cõmunicare, arma aduerſus hoſtes ſociare cœperũt, quos haud multo pòſt cupiditas imperij ad domeſticũ bellum ſolicitauit. Quare coactis utrinq; copijs, confligere ſimul ſtatuerũt: uerum ubi rabies contracti inter utrunq; odij, quæ mortalium animos plerunq; obcæcare ſolet, paululum refrixit, & quiſq; maturius præſentis periculi molem agitare animo cœpit, conſultò certaminis diem extrahere placuit. Interim Oſuinus lõge uiribus impar, arbitrãs ſibi tutius fore impręſentia cedere, quàm dimicare, clàm ab exercitu, uno comitatus ſeruo, de nocte fugit domũ cuiuſpiã, quẽ ſibi amicũ putarat. Is homo ꝑfidioſus, egregiũ iuuenẽ Oſuuio necandũ ꝓdidit. Per hunc modũ, Oſuuius integrũ regnũ adeptus, maiora inde tentãda ratus, in primis Pendã Merciorũ regẽ, qui Eduinũ & Oſualdum eius fratrem, uti ſuprà memoraui, occiderat, armis quamprimũ

inuadere

inuadere conſtituit, ſi ferum hoſtem, quẽ cuncti æque mortales pertimeſcendum cenſebant, non poſſet prius placare muneribus: quod cum fruſtra tentarit, tum ſibi demum armis utendum putauit. Quod quidem bellum, quamuis plenũ periculi eſſet, diuina tamen ope fretus, minoribus multo, quàm pro tanto negocio opus foret, copijs hoſtem adoriri nihil cunctatus, primo impetu fugauit: tum ab equitibus fugientium, magna facta eſt ſtrages: inter quos & Penda cecidit. Oſuuius uero Mercios confeſtim in deditionem accepit, atque ita ſuũ decus, ſuorumq; mortes inſigniter ultus eſt. Hæc uictoria inſuper res Northumbricas reſtituit, iuuitq; plurimũ Chriſtianã religionẽ, quæ Oſualdi morte, tantũ damni fecerat, ut parum abfuerit, quin ſit ab ipſo Penda ſæuo hoſte exterminata. Oſuuius deinceps ſatis præſenti rerum ſucceſſu contentus, arma depoſuit, ac tollendæ infamiæ, qua propter cædem Oſuini paulò ante æditam, flagrabat, purgandiq; ſceleris cauſa, cœpit Deum religioſiſſime colere, ueniam delictorũ precari multis cum lachrymis, inopibus dona largiri, ac deniq; de cunctis enixiſſime bene mereri. Quibus officijs breui factum eſt, ut Deo, ſicut credere decet, & hominibus chariſſimus effectus ſit: nanq; præter cætera pietatis opera, autor fuit, ut Mercij depoſita tandem animorũ feritate, in Rempublicã Chriſtianã uenerint. ſanè deuicto Penda, cõfeſtim atq; regno Mercio eſt potitus, gnauiter curauit, ut populus ille Chriſtianis moribus inſtitueretur, dedit in matrimoniũ Aluchefredam filiam Pedæ Pendæ filio iuueni egregio, ac dotis nomine, partem Merciæ meridionalem, uti ſupra expoſitũ eſt, ſub ea conditione, ut religionẽ amplecteretur: quod iuuenis hortatu præſertim regis, mature fecit. idem fecerũt & Mercij eius exemplũ ſecuti. Imperauit Oſuuius Mercijs, tris duntaxat annos, nam illi libertatis cupidi derepente defecerunt. Item optimus rex condidit cœnobiũ, quod eſt ad Vuittby pagũ, ibiq; monacharũ collegium inſtituit, cui præfecit Congildam ſanctiſſimã mulierem, eiq; in diſciplinã dedit filiam nomine Edelfredam, quę monacha facta eſt. Verum longo poſt tempore cœnobiũ iſtud à barbaris dirutum, monachi Benedictini inſtaurarũt, habueruntq;. Ex eo poſtea loco extiterunt monachi præſtantiſſimi, qui deinde cœnobiũ illud magnificũ diuæ uirgini Mariæ dicatum, proxime mœnia Eboraci poſuerunt: quamuis ſint, qui opus aſſignent Alano Richemondiæ comiti, ſed illud haud ſcio, quàm uere. At nos ad rem. Poſt hæc, dum bonus princeps id tantum ſtuderet, quod in rem Chriſtianã eſſet, in ualetudinem incidit, qua breui conſumptus eſt, anno ſalutis DCC. Vixit annos quinquagintaſeptem: fecit hæredem Egfredum filiũ ſui pariter regni atque uirtutis. Is regnum adeptus, per omnia ſe bonum principem, & Reipublicæ utilem præbuit: cum primis egit, ut Cuthebertus uir ſanctitate uitæ, & doctrina clarus, Lindiſfarnenſis epiſcopus crearetur: poſtea Etheldredam Annæ Orientaliũ Anglorũ regis filiam, puellam longe formoſiſſimã, ac multo optimã in matrimoniũ duxit. Hæc una memorabile omni æuo, pudicitiæ exemplũ ædidit: bis enim nupſit, & corpus tamen uirilis cõplexus omnino expers ſeruauit: ſed cum priore uiro, qui ſtatim poſt factas nuptias, mortẽ obijt, illud facile factu fuit: cum Egfredo uero iuuene ætate florente, cum duodecim uixiſſet annos, & nunq; ab eo inita fuiſſet, id adeò dignũ admiratione eſt, ut propè neſcias, utrum magis fœminæ cõſtantia, aut uiri amore flagrãtis patiẽtia laudanda ſit; atqui utrunq; par gloria comitat̃. Sanè quotuſquiſq; eſt,

qui ita titillanti carni modum imponere ſciat? Res ad extremum citra uim, in certamen adducta eſt: etenim Egfredus ſuſcipiendę prolis deſiderio agitatus modo blandiētis, modo minitantis ſimilis uxorem ſtimulabat, quò uellet unà ſecum, uelut ius matrimonij poſceret, liberis procreādis operam dare. Etheldreda contrà quæ Deo uirginitatē ſuam dedicarat, nullius uoluptatis ſeu uerborum illecebris à propoſito auertebatur. Rex qui ſuapte natura placido erat ingenio, licet quo magis uxor negabat, hoc maiore amore, ſic enim negata auidius cupimus, flagraret, manus tamen à uiolentia abſtinebat, qui ut nihil intentatum relinqueret, eam de ſentētia deducendi negocium dedit Vuilfredo Eboracenſi archiepiſcopo, cui uirgo multū confidebat. Verūtamen ille etiam nihil profecit, adeò mens illius immota manebat. Etheldreda interim aſſiduis precibus uirum fatigare non ceſſabat, quò ſibi per eius uoluntatem, coniugali uinculo ſolutæ, liceret priuatam & cœlibem degere uitam: idq; tandem impetrauit, nam prudens princeps non potuit non amare in uxore uirginitatem, quam certo ſciebat Chriſto dedicatam eſſe. Virgo libertatem nacta, contulit ſe ad monacham Ebbam, Egfredi uiri ſui amitam, quæ id temporis ſanctitate uitæ florebat, eratq; abbatiſſa, quam dicunt, monacharū cœnobij, quod erat ad id loci, ubi memoria noſtra, eſt pagus, in finibus Scotiæ, quem uocāt Coldingham, ibiq; monacha facta eſt. Poſt hæc pia uirgo augendæ religionis cupida, ad ſuos orientales Anglos redijt, ac quamprimum in inſula, quam Elym nominant, cœnobium inſtaurauit, atq; in eo monacharū collegium inſtituit: cui ipſa præfuit, & uita mox functa in diuorū numerum adſcripta eſt. Cœnobium enim iſtud ab initio, autore diuo Auguſtino archiepiſcopo, ſumptibus Ethelberti regis Cantiani conditū, ac diuæ uirgini Mariæ dedicatū tradunt, eoq; loci collocatū monachorū ordinis diui Benedicti collegium, circiter annum ſalutis humanæ DC. Verum deinde cum Penda Merciorū tyrannus, in Orientalibus Anglis uaſtas ſolitudines feciſſet, cœnobiū quoq; illud euerſum eſt, quod, ut diximus, Etheldreda mox inſtaurauit. At poſtea circiter annum ſalutis DCCCLXX, Dacis, duce Agnero, in Anglos Orientales debacchantibus, & aras omnes & templa funeſtantibus, cœnobiū rurſus complanatur, quod paucis pòſt annis, nonnulli boni patres preſbyteri refecere, ſacerdotumq; collegium in eo inſtituerunt. Hos poſtremo circiter annum ſalutis humanæ DCCCCLXX, Etheluoldus monachus Vintonienſis epiſcopus, cum apud Edgarum regem, tum apud Ioannem xiij. Romanū pontificem, inde deijciendos, atq; ſuos monachos introducendos curauit, qui etiam nunc locum habent. Elys autem inſula, aquis dulcibus circunfuſa, ad auſtrum, intra fines Cantabrigienſis comitatus ſita eſt, quæ ad ſeptentrionem, attingit Northfolchiam, ſpectatq; ad orientem ſolem, unde eius lōgitudo in occaſum uerſus patet paſſuū millia circiter ſex & uiginti, latitudo uero quatuordecim. Ita inſula omnis in circuitu eſt octuaginta milliaria. quæ cum paludibus hyberno præſertim tempore redundet, ex eo Elym nominatam exiſtimāt, quod ἕλος Græcis palus dicitur. Sunt in ea aliquot pagi celebres, & in primis ille, qui eodem nomine Elys nuncupatur, ubi ciuitas Elyenſis, ac epiſcopalis ſedes locata eſt, quemadmodum alibi demonſtrabitur. Egfredus poſtea toto triennio quo uixit bello implicitus, cum Mercijs primū male pugnauit, deinde nulla laceſſitus iniuria, in Hyberniam exercitum miſit, qui inſulanos imprudētes

crudeliter

crudeliter afflixit, poſtea Eugenium quintũ Scotorũ regem, ſuis principibus ſumme orantibus, ne amicos læderet, bello uexauit: poſtremo daturus deli-ctorũ pœnas, in Brudeum Pictorũ regem arma mouit, etiamſi Cuthebertus antiſtes dehortatus eſt, ut ne id faceret: qui inſidijs exceptus, cum bona copiarum parte, perijt. Regnauit Egfredus annos quindecim, uixit quadraginta. Alfredus ex cõcubina, ut ferunt, Oſuuij filius, fit inde rex ab Ida nonus. Is regnante Egfredo fratre, exul, ingenij facilitate aſſiduaꝗ opera in literis hærendo, doctiſſimus euaſit. adeptus ergo regnum hoſtium iniurijs deuaſtatũ, bonis artibus inſtaurãdum, fouendum, atꝗ tuendum miro ſtudio curauit, & contentus finibus, quos poſt cladem fratris, à Pictis uictoria hoſtiliter cupideꝗ uſis recipere citra certamen potuerat, paci ac honeſto ocio pariter ſtuduit, atque ab externis armis per decem & nouem annos, quibus regnauit, quieuit. Per hæc tempora, Ioannes Eboracenſis antiſtes diuinarũ literarũ ſtudijs clarus maxime floruit, qui tædio publicæ uitæ affectus, dimiſſo archiepiſcopatu, ſe Beuerlacũ, qui agri Eboracenſis celebris eſt pagus, contulit, ubi loci ædem ædificauit, presbyterorũꝗ collegium inſtituit, ac quatuor annos poſtmodum uitam procul curis ſanctiſſime duxit, atꝗ demum finiuit: hodie eo loci bene multis fulgens miraculis, religioſiſſime colitur, quippe qui iampridem inter diuos relatus eſt. ſedit annos trigintatres. Succeſſit Vuilfredus ſecundus eius diſcipulus, quem poſt annum decimumquintũ, quàm ſedere cœperat, uita defunctũ, ſecutus eſt Egbertus à Paulino ſeptimus. Huic trigeſimoſecundo pòſt anno, ex humanis rebus adempto, ſucceſſere Albertus, Embaldus, Embaldus ſecundus, Vuilſius, Vimundus, & Vuilferus à Paulino tertiusdecimus. Sederunt iſti archiepiſcopi circiter annos centũ & uiginti. Poſtea ſecuti ſunt Adelbaldus, Lodeuardus, & Vulſtanus à Paulino ordine antiſtitũ Eboracenſium, ſextusdecimus, de cuius ſanctitate loco magis appoſito dicemus, in uita Adelſtani regis. Poſt Alfredum, reges fuerũt Oſredus, Chenredus, Oſrichus, & Ceoloulphus ab Ida tertiusdecimus. Huic Bedas inſcripſit opus eccleſiaſticę hiſtoriæ gentis Anglorũ, qui eodem tempore uitam cum morte cõmutauit. ſcripſit præterea in acta apoſtolorũ, in euangeliũ Lucæ, de temporibus libellum, & homilias, quarum hodie frequens eſt uſus, in primis apud Anglos. Ceoloulphus poſt octauũ, quàm regnare cœperat, annum, dato imperio Egberto patrueli, monaſticã deinde uitam duxit. Iſte itidem poſt alterũ & uigeſimum annũ, quàm regnare cœperat, relicto regno, fit monachus. Ex illo res Northumbricæ peſſum ierunt, populo per factiones, in partes diuiſo. Succeſſit Oſoulphus, qui breui domeſtico odio oppreſſus perijt. Hũc ſecutus eſt Altredus, qui decimo pòſt anno, diſcordia itidem ciuili fatigatus, imperio cedere eſt compulſus. In cuius locum Ethelbertus ſubſtituitur, quem breui tempore regno deturbatũ, Aſualdus ſecutus eſt: & is malo omine principatũ auſpicatus, undecimo poſt anno populi ſeditione opprimitur: cuius exẽplo territus Oſredus, qui ei ſucceſſit, uix imperij anno circumacto, ſe ad priuatã uitã recepit. Poſtremo Ethelbertus ſeu Adelredus ab Ida uigeſimus & ultimus curam regni tot antea regulis exitialem ſuſcipere eſt auſus, qui tamen fatum ſuperiorũ effegere nequiuit: poſt quartũ enim annũ, quàm illud occuparat, à ſuis quoꝗ occiſus eſt. Vacauit regnum aliquãdiu, nullo amplius id ſibi petere audente, utpote quod uelut equũ Seianum, ut aiunt, uniuerſi formidabãt. Equus Seianus

Res ſanè mirabilis, porrò nullũ tam pernitioſum imperiũ exiſtit, quin mortales quamplurimi cupiditate acti, illud ipſum ſibi nõ optent. Sic Northumbria exitio domeſtico agitata, deinceps triginta & amplius annis, tam finitimorũ populorũ, quàm barbarorũ iniurijs obnoxia fuit, nanꝗ eam Daci ſedibus patrijs egreſſi & in inſulam delati, interea etiam tenuerũt, quibus ad ultimũ deuictis, Egbertus Occiduorũ Saxonũ rex, regnum ita ſeditionibus domeſticis barbaricaꝗ feritate deuaſtatum, per deditionem à Northumbris factam, uti infrà appoſite dicetur, ſuo adiecit imperio. Ad hunc modum deſitum eſt à Northumbrorũ gente regnare, anno ſalutis DCCCXXVII. Poſtea Aluredus rex, ut in eius uita demonſtrabitur, pręfecit Northumbris Gormonem Dacum. Ita Northumbria rurſus in barbarorũ poteſtatem uenit, quã poſtremo Adelſtanus ab eorum manibus eripuit, ad ſuamꝗ ditionem adiunxit.

SEPTIMVM regnum Occiduorũ Saxonũ, quod anno aduentus Anglorum circiter altero & ſeptuageſimo, ſalutis humanæ DXXI exordium à Cerdicio primo rege ſumpſit. Fines huius regni ab initio, non omnino anguſti fuerunt, quippe qui, ſicut coniectura aſſequi poſſumus, in eandem longitudinem, & latitudinẽ patebant, atꝗ tempeſtate noſtra, Bathonienſis & Vuellenſis, item Sarisberienſis ac Exonienſis diœceſes patent. Verum poſtea maiora rerum incrementa ſecuta ſunt, nam eiuſmodi Occidentales reges nõ contenti ea occidua inſulæ parte, quam principio adepti fuerãt, ſibi totam poſtremo uindicarũt, quam Britanni antea poſſiderant. Cerdicius ultimus omnium cum nonnullis copijs, ex Germania, ſuis auxilio in Britanniã uenit, qui primo appulſu, ab inſulanis bello exceptus, multitudinẽ effuſe inuadentẽ nullo ferè negocio repreſſit, in fugamꝗ uertit. Qui belli ſucceſſus illi quietem peperit: porrò poſt illũ diem, Britãni aliâs uicti, minus in eum arma mouere auſi ſunt. Sic occiduas inſulæ partes Cerdicius paulatim occupauit, ibiꝗ regnare incipiens regnum ſibi ac poſteris longe plucherrimũ comparauit, reliquitꝗ ab ſe in dies ſingulos maioribus auctum opibus. Deinde Cenricus à patre accepto imperio, regnat. poſt Cenricum, Ceaulinus. Ceaulino ſucceſſerunt Celricus, & Ceoloulphus ſiue Quichelmus, utrunꝗ ſcriptum reperio, apud autores, quos ſequimur, tametſi ſuper eiuſmodi regulorũ nominibus, parum inter ſe conuenientes. Ii dicũtur diuiſo æqua lance regno, facile conſenſiſſe, & ut ambo iuſti pari uoluntate, ac ſtudio, ſuis mite imperaſſe: quod equidem tam uiſu, quàm auditu rarum eſt, factuꝗ non utiꝗ facile: & huic integritati diuina acceſſiſſe gratia, quod uterꝗ mox Chriſtiani facti ſint, ac ad ultimum ut ſimul cœperant, ita regnare deſinerent, per idem ferè tempus, mortem oppetiuiſſe. Cæterũ Ceoloulphus, ut alijs placet, quorũ haud me pœnitet ſententiæ eſſe, aliter uitã inſtituit, finiuitꝗ: nam à principio cum inſidias feciſſet Eduino Northumbrorũ regi, quemadmodũ in eius uita prodidimus, poſtea cum eo pręlio congreſſus, interimitur. Inde Cynigillus ſecutus eſt, quo regnante, populus Occiduus opera Berini epiſcopi, quem Honorius Romanus pontifex in inſulam, ad prædicandum euangeliũ, id temporis miſerat, Chriſtianũ dogma recepit. Fuit Berinus homo Italus, & poſt hominũ memoriam ſanctiſſimus, qui Dorceſtriæ, quod oppidum ab Oxonio aberat millia paſſuũ ſeptem, ſedem epiſcopalẽ primitus poſuit, quæ quadringentis & ſexaginta circiter pòſt annis, rege Gulielmo Rufo, Lincolniam translata eſt. Sed cætera proſequamur.

concordiæ exemplum

Poſt

Poſt Cynigillum, Cenoualchius regnat à Cerdicio ſeptimus. Is initio principatus, cum peſſimis, poſtremo cum optimis principibus cōparari potuit: ſtatim enim poteſtatem nactus, inſtitutū uitæ longe turpiſſimū ordiri cœpit, & ut ille cui nihil ſatis placebat, impatiens quietis, acie conflixit cum Vuilfero rege Merciorū, à quo uictus Vectem inſulam amiſit, neglexit religionem, repudiauit uxorem Pendæ Merciorum regis ſororem, quæ res calamitati ſimiliter atq; ſaluti ei fuit: nam Penda ob iniuriam repudiatæ ſororis, eum bello confeſtim petijt, regnoq; priuauit. Cenoualchius ea affectus clade, ad Annam Orientalium Anglorū regem confugit. Annas iuuenem primo benigne hoſpitio accepit, deinde acriter increpauit, quod religionem ſpreuiſſet, quod uxorem ablegaſſet, quod deniq; ſe ita turpiter uitijs dediſſet. Tum ille pœnitentia præteritæ uitæ ductus, incredibile dictu eſt, quàm ſubitò ex malo, bonus, monitis Annæ, euaſerit: magis enim in rebus aduerſis, quàm in ſequundis peccata noſtra agnoſcimus: recepit quamprimū euangelicū dogma, recepit uxorem, & ob eam rem, Deo gratior effectus, haud multo pòſt regnum totum recuperauit: qui memor accepti beneficij, uelut amātiſſimus cultor religionis condidit templum opere magnificū Vintoniæ, in quo ſedes epiſcopalis locata fuit: ſed poſtea illa diuiſa eſt, & inde epiſcopatus Sariſberiæ inſtitutus. Rex ita pietati intentus, poſt annum trigeſimum, quàm regnare cœperat, naturæ conceſſit. Vxor nomine Sexburga, inde anno uix integro regnat, cui ſatis erat animi ad obeunda regni munia, ſed morte præuenta, uirtutē oſtentare nequiuit. Secuti ſunt reges Elcuinus, & Centuinus, ambo iuuenes uirtute & armis inſignes, ſiquidem ille Mercios, hic Britannos clade affecit: ſed breuitas uitæ, diuturniorem eis felicitatem inuidit, qui uix nouem regnarant annos, cum è uita migrarūt. Inuenio apud quoſdam, cōmuni imperio hos regnaſſe: quibus Bedas non adſtipulatur, qui ait illos inter ſe diuiſiſſe regnum. Deinde Cedoualla imperium obtinet, ordine regum à Cerdicio decimus, qui ab initio, præclariſſimorū facinorū famam quærens, finitimos bello uexandos exiſtimauit. Itaq; primo quoq; tempore Auſtrales Saxones armis petijt, attriuitq; plurimum: Cantianos abacta ex eorū agris præda, uehementer oppreſſit: quamuis in eo bello, fratrem nomine Molonem amiſerit: Vectem inſulam hoſtiliter ingreſſus parum abfuit, quin protinus deleuerit: poſtea ad humanitatem liberalitatemq; cōuerſus, de omnibus iuxtà mortalibus bene meritus eſt, adeò, ut nihil ferè plus officij & gratiæ in homine deſiderari poſſet, qui noſtra nondum religione perfuſus eſſet. uerum haud multo pòſt in Chriſtianorū collegium uenire cupiens, Romam ſe contulit, ubi à Sergio pontifice baptiſmi lauacro admotus, Petrus eſt appellatus, ac breui pòſt uita functus, in æde diui Petri apoſtolorū principis funeratur. Placet quibuſdam, ut à Sergio non baptizatus, ſed iam antea Chriſtianus factus, chriſmate perunctus, uti eſt moris, fuerit, nomenq; inde mutarit: quod procul uero eſſe plures alij ſentiunt. Poſt hunc, Inas à Cerdicio undecimus, uir conſilij magni & uirtutis, rex creatur. Is inito principatu, ut ſtrenuus ad militaris diſciplinæ ſummā laudem ſibi aſpirādum conſtituens, in Cantianos, indicto bello, magnum exercitū duxit: ſed tantum abfuit, ut hoſtes ſubita belli mole territi ad manus uenerint, ut pacem grandi auri pondere redimere maluerint, quàm belli fortunam tentare. Re ita cum Cantianis feliciter compoſita, deinde bellum uertit in Aldinium Auſtralium

Saxonum regem nominis occidui hoſtem, quē nullo uicit negocio, ac regno Auſtralium Saxonũ potitus eſt. poſtremo domi foriſq; clarus, bonis artibus duntaxat intentus, ac iuſti æquiq; per omnia amans, cum animaduerteret per adminiſtrationē publicarũ rerum, non licere ſibi in honeſto atq; bono acquieſcere, regio honore ſpreto, haud multo pòſt ſecundum Chriſti præceptũ, crucem ſuam ſuſcepit, ac Chriſtũ ipſum ſecutus eſt. Cæterum antequã id faceret, uoluit religionē ſuis opibus iuuare: quippe uir ſapiētiſſimus ducebat uiliſſimũ ſtultiſſimũq; eſſe, in alterius fidem permittere opes in uarios uſus erogandas, quas ille qui acquiſiuiſſet, poſſet ipſemet largiri. Itaq; Vuelliæ ædem ædificauit magnifico apparatu, eamq; diuo Andreæ apoſtolo dedicauit, in qua ſedem epiſcopalē collocandum curauit, & eam poſtea multis locupletauit poſſeſſionibus. Floret ibidem memoria noſtra collegium ſacerdotũ percelebre, in quo continenter uiri ſunt bonis moribus, & doctrina clari. Quare mihi neutiquã modico honori duco, q̃d abhinc annos quatuordecim, archidiaconus Vuellenſis factus ſim eius collegij unus, habeamq; in ipſa Vuellenſi diœceſi iuriſdictionem, quæ nos interdum meliores reddit: ſanè cum mihi laborandũ ſit, ut alij bene uiuant, neceſſe habeo, eam mihi cum primis legem præſcribere, quo ex rectoris uita, alij ſuam rectius metiri queant. At Vuellia urbs in ea inſulæ parte quæ ad occidentem ſolem ſpectat, ſita eſt, ad radices montis, quem Mendepiũ uocant, qui inſtar perpetui muri, à ſeptentrione imminet, admodũ nutriendo pecori utilis. Sed unde aberrauimus, iam reuertamur. Extruxit idem princeps & templum Glaſconienſe, cum cœnobio monachorũ familiæ diui Benedicti, idemq; prædijs locupletauit ampliſſimis. At ipſum cœnobiũ cum ſingulari hoſpitalitate, tum monaſticæ uitæ obſeruatione, facile cunctis præſtat. Eo loci memorauimus ſecundo huius operis uolumine, famam eſſe Ioſeph Arimathienſem qui Chriſtum ſepeliuerat, paruulum ſacellum condidiſſe. Quare arbitror Inam ob eius rei celebritatem, illud ibidem cœnobium poſuiſſe. Officia autem eius regis pietatis plena infinita referuntur, & illud in primis, quod regnũ ſuum Romano pontifici uectigale fecerit, ſingulis argenteis numis quos denarios uocãt, in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exemplo, ut opinor, ductus Offa Merciorũ rex, qui nõ multo poſt id tempus regnauit. Fuit is annus ſalutis circiter DCCXL. Hoc uectigal prout quidam ſcribunt, auxit poſtmodũ Etheluolphus ſeu Athulphus rex, qui ut proximo libro demonſtrabitur, totius ferè inſulæ imperium obtinuit. Omnis Anglia hoc tempore iſtuc uectigal pietatis & religionis cauſa, Romano pontifici pendit domeſticatim collatum, & numi illi argentei uocantur uulgò denarij diui Petri, quos pontificius quæſtor, quem nõ inſcienter collectorem nuncupant, exigit. Nos hanc olim quæſturam aliquot per annos geſſimus, eiuſq; muneris obeundi cauſa, primum in Angliã uenimus. Inas poſtremo regni ſtatum melius collocandi percupidus, ut ſuos ad bene beateq; uiuendum inſtitueret, ſanctiſſimas leges cõdidit, quas improba poſteritas paulatim antiquauit. nouiſſime hortante Ethelburga uxore muliere prudētiſſima, rerum humanarum tædio affectus, regnũ tradidit Ethellardo conſanguineo ſuo uiro probo, quem antea fecerat hæredem. Quo facto, Romã ſe contulit, ibiq;, ut quidam perhibent, monachus effectus, breui inde uita exceſſit. Ethelburga itidem regina inter monachas, in cœnobio, quod poſitum eſt, ad ripam Thameſis fluminis,

esse nonnulli [illegible], qui suũ Romano pontifici [illegible]gali fecit.

minis, in pago, quem dicunt Berchyngiũ, ſanctiſſime uitam finiuit. De Ethellardo nihil habeo dicere memoratu dignum. Succeſſit illi Cuthredus, uir animo ferox. Is multis initio principatus affectus iniurijs à Mercijs, bellum illis intulit, fortiterq; uicit, deinde à curis externis quieuit, bono ſemper uſus ocio. Per idem tempus extitit uirgo Oxonienſis Frideſuida ducis cuiuſdam, cui nomen fuit Didano, filia: hanc regulus nomine Algarus amabat, eiq; ſtuprum offerebat, cui & neganti manus intentare conatus eſt. Sed Deus ſceleris ultor adfuit: ſanè cum puellam fugientem regulus perſequeretur, illa ſe repente in oppidum recipiente, ei porta clauditur, lumenq; oculorum eodem momento adimitur. Verum mox uirgo ſuis precibus Deum Algaro placauit, qui rurſus uidere cœpit. Hinc fama eſt, innatam poſtea regibus religionem, ut formidarint in urbem Oxonium introire. Adeò facile mens humana ad ſuperſtitionẽ rapitur. Extat hodie Oxonij cœnobium canonicorũ regulariũ quos dicunt, Frideſuidæ dedicatũ. Sed unde aberrauit oratio, redeat. Sigibertus regnum deinde obtinet, homo domi crudelis & ſæuus, foris uecors ac ignauus, qui cum ſuos non libenter audiret conſiliarios, unum præter alios, nomine Cumbranum, uehementius ex animo bene admonentem, interfecit. Qua re indignati reliqui, facta coniuratione, eum primo imperij anno regno deturbarũt. Tum Sigibertus, ut erat natura timidus, peiora timens, ſeſe in loca ſylueſtria abdidit: ſed malam fortunam perſequentem ne eo quidem pacto auertere potuit, ibi enim à uiliſſimo Cumbrani ſeruo, qui porcos paſcebat, trucidatus eſt. In eius locum principes ſubſtituerunt Cineuolphum egregium iuuenem, & regia ſtirpe natum, à Cerdicio decimumquintum. Is unum cõmiſit prælium cum Offa Merciorum rege, in quo inferior fuit, non utiq; magno accepto incõmodo. dum deinde in ocio erat, eiecit in exilium fratrem Sigiberti nomine Cineardum iuuenem manu promptum, quem ſuſpectum habebat. Ille iniuriæ impatiens non multo poſt cum non mediocri perditorum hominũ manu, clàm in patriam redijt, regemq; in ædibus cuiuſdam nobilis mulieris, cuius conſuetudinem habebat, inuentum, de improuiſo circumſedit. Cineuolphus ancipiti diſcrimine permotus, primum fores domus claudi iuſſit, ſperans aut blandis uerbis inimicos delinire, aut maieſtate deterrere. ſed cum neutrum procedere, & nihil eſſe, quod confideret ſe ſine certamine euaſurum, animaduerteret, ira deinde percitus, paſſis repente foribus, in Cineardum qui in primis inſtabat, proſiluit, parumq; abfuit, quin illum interfecerit. hic dum mortem omnino futuram propè ultus erat, fortiter pugnans occubuit. Cognito facinore, eius cohors quæ in proximo erat, in percuſſores confeſtim erumpit, renouatoq; certamine, cædem principis uindicare conatur. Dimicatum aliquandiu eſt, his pro uita, illis pro gloria, ſumma ope nitentibus, tandem Cineardus qui iamiam uictoriam manu tenebat, præliando cecidit, cuius caſu reliqui perculſi, ad unum contrucidanẽ. Britrichus inde rex factus eſt, ordine regum à Cerdicio ſextusdecimus, uir quietus atque modeſtus, pacisq; quàm belli ſtudioſior, cui propterea Egberti uirtus qui illi poſtea ſucceſſit, ualde formidoloſa erat, nam regium genus quod à Cerdicio primitus cœperat, ita id temporis confuſum erat, ut fortiſſimus quiſq; Occiduorum regnum ſibi uindicandum iudicaret, & cum primis Egbertus, qui regio tamen ſanguine ortus erat. Igitur rex, ut ſecurius degeret, hunc iuuenem in Gallias, in exilium

Oxonium cur formidant reges ingredi.

ire iuſſit: id quod ille patienter tulit, perinde quaſi certo ſciens illud ipſum ſibi bono, ſicut poſtea contigit, futurum. Sic Britrichus ocium trahebat, cum repente prædones aliquot Daci in inſulam delati, ad Humbri oſtium deſcenſionem fecerunt, ac oram maritimam primo, loca deinde interiora infeſtare, atque prædari cœperunt. Verum cum rex ad primum nuncium, miſiſſet bene magnam armatorum manum, quæ Dacos reditu ad naues prohiberet, illi ubi in ſe undique inſulanos concurrentes conſpicati ſunt, relicta præda, ad portum raptim pedem retulerunt, aſcenſiſq; nauigijs, eò unde uenerant, remigrarunt. Sed ea res initium fuit uenturi mox magni mali. Daci etenim cognita ſoli ubertate, haud multo poſt in inſulam rediere, ac uſque eò cum Anglis bellarunt, quoad bonam partem occuparunt, prout alius edocebit locus. Britrichus exin anno cum regnare cœpit, ſextodecimo, & ſalutis humanæ DCCC, naturæ conceſſit: cuius morte audita, Egbertus ex Gallia propere in patriam reuerſus, omnium conſenſu rex creatur. Cæterum antequam reliqua proſequamur, de ſtatu rerum Scoticarum, qui id temporis erat, referre libet. Ambercletum regem, de quo in fine libri tertij meminimus, in bello Pictico interfectum, ſecuti ſunt Eugenius ſeptimus eius frater, Mordacus Ambercleti filius, Etfinus, uiri ſemper domi militiæq; pacis autores, in rebusq; gerendis ualde ſpectati: item Eugenius octauus, Ferguſius tertius, homines in uitijs uerſati, ſed ambo tandem digno mactati ſupplicio, hic à ſuis domeſticis, ille à ciuibus: poſtea Soluatius, & Achaius Etfini filius. Is princeps omni laude cumulatus, Saxonum opes quæ maiorem in modum in dies ſingulos creſcebant, pertimeſcens, primo quoque tempore, cum magno Carolo fœdus icit, ijs conditionibus, ut ſe mutuò iuuarent. Non ſine dei numine, id factum prædicant, quando etiam nunc amicitia inter Scotum, & Gallum, inuiolata manet, ita ut alter cum altero in perpetuum conſentiat, id quod etiam ferunt aſſignandum odio inter uicinos ſuis ſemper finibus timentes orto, & idcirco illud utrique in Anglum, & Anglo uiciſſim in eos, cõmune eſſe. Ille item ad Carolum, qui nouas conditurus academias, ad ſe uſque ab extremis orbis partibus, eruditos uiros aduocabat, Clementem, & Ioannem homines doctiſſimos miſit, per quos Carolus poſtea & Lutetiæ & Ticini bonas artes cunctos mortales docendos curauit. Secuti ſunt autem reges Conuallus ſecundus, Dungallus, & Alpinus. Is bellum à Dungallo in Pictos ſuſceptum fortiter geſſit, ſed ad ultimum infeliciter cum illis congreſſus capitur, nulloq; regiæ maieſtatis habito honore, ilico ſecuri percutitur. Cuius rei indignitate Chenedus filius permotus, bellum protinus renouauit, nec prius ab incœpto negocio deſtitit, quàm Druſchenũ hoſtium regem ceperit, pariq; ſupplicio affecerit: qui ita uictoria uſus, poſt paulum omne ferè Pictorum genus deleuit. Atque per hunc modum, Scoti regnum in Britannia quale nunc eſt, iampridem obtinuere. Fuit ille annus ſalutis humanæ DCCCXL. & Pictorum regni in Britannia, DCCLIII. Verum ſi quibuſdam Anglicis annalibus credimus, non hunc res Pictica exitum habuit: in illis enim traditur, Pictos non armis, ſed dolis uictos, eorum principibus ſpecie humanitatis, ad cœnam uocatis à Scotis, ac ſubitò interfectis. Quod multi fabulæ perſimile ducunt, cum una alioqui cœna non facile potuiſſet tot abſorbere principes, ac uniuerſum populum. Chenedo ſucceſſit Donaldus frater, quod Ethus

eius

eius filius per ætatem non eſſet utilis ad Rempublicam gerendam. Is homo quamuis diſſolutus, & ob id poſt ſextum annum, quàm regnare cœperat, uſus ſua manu, interierit, tamen à ſuis fortiter adiutus, in reliquos Pictos arma iam parantes mouit, funditusq; ſuſtulit. Deinde fiunt reges Conſtantinus, & Ethus. Hunc Gregorius uita pariter atque regno ſpoliauit, ſed facinoris infamiam officio delendam iudicans, opes Scoticas mirum in modum adauxit, redacta in poteſtatem Hybernia inſula. Gregorio ſucceſſit Donaldus ſecundus, & Donaldo Conſtantinus tertius, filius Ethi, de quo plura in uita Edouardi regis Angli, dicemus.

Sed iam libri finem faciamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVINTVS.

DE PRINCIPIO ſeptem regnorũ, atque de fine ſex eorundem, id eſt, Cantiani, Meridionalium Saxonum, Orientalium Anglorum, Orientalium Saxonum, Merciorum, & Northumbrorum, item de bellis inter regulos geſtis, deq; eorum ſeditionibus, ſuperiore libro diximus: nunc autem de incremento Occidui regni, & quando ad illud cætera regna adiuncta fuerint, exponendum eſt, quo tandem & regum & rerum ſeries ſimul ubique quadret. Egbertus iuuenis egregiæ indolis rex Occiduus à Cerdicio decimusſeptimus ab omnibus, uti ſuprà demonſtratum eſt, conſalutatus, poteſtate adepta, auſpicatiſſime uti cœpit, ſanè peritiſſimus pugnandi: quippe qui apud Gallos, dum exulauit, militarem artem ſtudioſe didicerat, bellica facinora in primis ſibi obeunda ſtatuit. Itaque Britannos, hoc eſt, Vuallos ſtatim initio principatus, domuit, qui adhuc libertatis cupidi, minimam nacti occaſionem ab Anglis crebro deficiebant, in eosq; quotidie inſurgebant, ut qui uicti modis omnibus uinci nolebant. Hoc proſpere & celeriter confecto negocio, iam ob famam rei geſtæ, ſumma autoritate, atque nomine ualebat, territabatq; finitimos regulos, utpote qui uidebant eum talem eſſe in militari arte, ut iamiam ſuis fortunis imminere animo cernerent. Ea res in primis pupugit animum Bertulphi Merciorum regis uiri fortiſſimi. Is enim quamuis probe ſciret periculoſum eſſe, cum uiro forti & perito bellandi, acie confligere, attamen ex altera parte, non ignorans facinus multo glorioſius fore, ſi bene caderet, ſtatuit cum Egberto contendere: itaq; parato mature exercitu, illi bellum indixit. Non abnuit Occiduus rex certamen, qui impigre circunductis breui ſpacio copijs, hoſtem aggreditur, initaq; pugna, dimicatur utrinque acriter, ac ancipiti prælio: ad extremũ Mercij itinere & longo certamine feſſi, fugam ſenſim capere cœperũt. Quod Occidui ſentientes, maiore ui iam repulſos hoſtes inſecuti, ingentem ædiderunt cædem. Hanc uictoriã Egbertus adeptus, in eam ſpem uenit, ut iam ſibi perſuaderet, poſſe ſe facile finitimos populos ſuperare, quippe quorum res manifeſte inclinatas cernebat: & ante alios decreuit armis inuadere Etheluolphum Can-

tianum regem, hominem in Cantianis parui omnino nominis, minimæꝗ exiſtimationis. Itaque cum omni exercitu Cantianum ingreſſus agrum, diu nemine qui ferè reſiſteret, inuento, regionem quaquauerſum depopulatur, uicosꝗ omnes incendendos diripiendosꝗ militibus tradit. Etheluolphus qui parum ſuis uiribus confidebat, ſubitæ rei motu territus, tantum abfuit, ſicut nonnulli tradunt, ut pugnam inire ſit auſus, ut etiam ſeſe fugæ dederit, uitamꝗ inde in exilio egerit. Veruntamen alij cum quibus conſentio, ſcribunt, eum collecta quamcelerrime potuit, militum manu, fortiſſime prælium cum hoſte commiſiſſe, atque inſigniter dimicantem captum fuiſſe. Verum utcunque res geſta ſit, talem euentum habuit, ut Egbertus uicerit, Cantianoꝗ regno ſit potitus. Creſcebant hoc pacto mirandum in modum, Occiduorum opes, & finitimis formidoloſiores fiebant, quamobrem facilius omnes Egberto parebant. Is igitur ut Merciorum quoque uires infringeret, Orientales Anglos, quorum amicitiam & ſocietatem renouato fœdere, paulò ante ſibi adiunxerat, hortatus eſt, ut parato exercitu, in Merciam irrumperent. Quod illi partim ut regi ſatisfacerent, partim quò ulciſcerentur iniurias ab ipſis Mercijs acceptas, quippe qui eorum fines paucis antè diebus deuaſtarant incurſionibus, neutiquam grauate fecerunt. In ea pugna etſi tumultuaria Bernulphus rex Mercius primo congreſſu cecidit, dein ira & odio ſtimulantibus, iterum congreſſi, & in certamine Ludicenus, qui Bernulpho ſucceſſit, interemptus eſt. Ita Merciorum rebus debilitatis, Egbertus iam aperto Marte, Vthlacum qui Ludiceno ſucceſſerat, adortus cepit, captumꝗ ſub iugum miſit. Tali rerum ſucceſſu Northumbri exterriti, de gradu, ut aiunt, repente deijciuntur: quippe qui maluerunt ſeſe dedere, quàm hoſtilia arma pati, aut experiri. Porrò ij eiectis interfectisꝗ regibus ſuis, ac Dacorum iugo excuſſo, domeſticis ſeditionibus barbarorumꝗ depopulationibus afflicti, ad Egbertum legatos de deditione miſere, qui oppida, ciues, agros, omniumꝗ oppidanorum fortunas publicas & priuatas illius fidei traderent, ut ſe deditos tueretur. Accepit libenter eam deditionem rex Egbertus, ac deditos bene ſperare iuſſit, pollicitus fore, ut nunquam amplius barbarorum iniurijs afficerentur. Sic Northumbrorum nobile regnum ab Occidentalibus Saxonibus ad extremum occupatum eſt. Sunt tamen, qui aliter tradant de eiuſmodi regni exitu, referentes regem Occiduum bello impetijſſe Ethelbertum, ſiue Adelredum ultimum Northumbrorũ regem, eumꝗ deuictum unà cum regno, in hoſtis poteſtatem ueniſſe. Quod nequaquam multum à uero alienum ducerem, ſi ratio temporis pateretur: nam, ut ſuperiore libro prodidimus, conſtat poſt eiectos reges, triginta & amplius annos interceſſiſſe, cum Egbertus rebus Northumbricis eſt potitus. Per idem quoꝗ tempus, Egbertus Sutthredam Orientalium Saxonum regem, parua omnino negocio uictum regno ſpoliauit. Creuerunt per hunc modum, ita ad eum diem, res Occiduorũ, adiectis eorum imperio tribus opulentiſſimis regnis, ut illud totum quod ad occupandam omnem inſulam, ſemper Scotiam excipimus, ſupererat, id eſt, regna Merciorum, & Orientalium Anglorum, pro nihilo haberetur, utpote quod iam uiribus uacuum breuiꝗ caſurum, ſicut mox contigit, in Occiduorum poteſtatem erat, non ſecus, quàm Egbertus ſperabat, aut fore arbitrabatur, qui perinde ſumma iam rerum quaſi

potitus,

potitus, partim ut deleto Britannico nomine, ſui generis memoria in inſula perpetuaretur, partim ut eodem iure, eodemq; nomine, omnis populus cenſeretur, primus Britanniam Angliam, & uniuerſam gentem Anglos appellauit, idq; edicto ſanxit perpetuò manſurum. Poſt hæc, ſapiens princeps tanto rerum ſucceſſu, id quod facile ſolet mortalium animos fatigare, nihil elatus, eadem aduerſus omnes humanitate, gratia, munificentia, pacisq; ac quietis ſuorum ſtudio maxime erat, cum ecce, Daci, ocium honeſtum patriæ, (ſic ſunt humanæ res ſexcẽtis caſibus quocunq; temporis puncto obnoxiæ) ruperũt. Hi parata claſſe, per mare prædabũdi, & ad littus Germanici Oceani appulſi in terrã deſcendunt, prædamq; agere incipiunt. Qua re ſtatim nunciata, rex paucis ſecum ſumptis militibus, prout in repentina fortuna fieri ſolet, it hoſtibus obuiam, eosq; nullis ordinibus firmatos prorſus incaute adoritur. Fuit ab initio, pugna Anglis aduerſa, urgebat tamen rex militem ſuum, cum fortiter præliando, tum commemorando, quàm turpiſſimum foret, eos milites à piratis & latronibus demum ſuperari, qui reges plures uiciſſent. Interea Daci ubi cognouerunt ægre reſiſti, & haud dubiam hoſtium laſſitudinem eſſe, tum ſeſe magis concitãt, multisq; paſſim cæſis, Egbertum circunſiſtunt. Iam nox aduentabat, cum rex deſperata ſalute, uix ægreq; cum paucis fugiens elabitur. Dacus uero tametſi ſuperiorem ſe eſſe ſciebat, trepidus tamen, ne in terra hoſtili inſidijs circumueniretur, à perſequendo hoſte deſtitit. Occiduus rex ea nocte, cuius præſidio mortem euaſerat, nequaquam accepto incommodo fractus, cum diuerſi ex ſuis, integri, intactiq; de certamine abiſſent, militem magno ſtudio colligit, reficitq;: interea etiam orto rumore aduerſæ pugnæ, multi ad regem captis repente armis, proficiſcebãtur. parato itaq; ſatis idoneo exercitu, omnes copias in hoſtes educit, commiſſoq; iterum prælio, eos externo certamine defatigatos nullo negocio fudit. Pars Dacorum ibi cæſa, pars ad naues elapſa, uento confeſtim ſe dedit. Poſt hanc uictoriam, Egbertus quem uirtutis gloria cum ſumma laude, ad cœlum extulerat, quippe qui regnum quod paruum admodum acceperat, induſtria ſua amplisſimum reddidit, ſenio iam confectus, uita exceſſit, anno cum regnare cœperat, XXXVII, ſalutis humanæ DCCCXXXVII. Reliquit filium Etheluolphum iuuenem, qui ei ſucceſſit. Hunc pater cum nõ ignoraret regem qui laudem mereri uellet, oportere eſſe fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, liberalem, & beneficum, à puero ita inſtituit, ut ea ipſa regia laude omni tempore dignus fuerit: qui præterea à principio religioni dedictus eſt, ſubdiaconatus ordine initiatus: ſed mox Leonis Romani pontificis autoritate, eo ſolutus uinculo, Osburgam electiſſimã puellã uxorẽ duxit: de quo antequam plura referamus, commodũ de origine Dacorum, qui à ueteribus etiã Daui uocati ſunt, dicẽdum duxi. Ii enim ſedibus egreſſi, uſq; eò Anglos modo prædonum more, eorum agros ac domos diripiendo, modo iure iuſti belli dimicando, infeſtarũt, dum in inſula, regno potiti ſint. Sed hæc poſtmodum loco perappoſito dicẽtur, nunc de ipſa origine tam feræ quondam gentis diſſeramus. Gothi Germanicũ ſiue Scythicum, non enim de ea re ſcriptores inter ſe conſentiunt, genus hominum ferociſſimum, modo Getæ, modo Daci à priſcis autoribus nũcupati ſunt: ex quibus Strabo libro Geogr. ſeptimo, autor eſt, Getas diſcretis ſedibus diuerſos à Dacis habitaſſe, ut Daci me-

diterranea loca tenerent, Germaniam uerſus, & Iſtri fontibus uiciniores, qui olim Daui uocati ſunt: Getæ in Pontum uerſi, magis Orientales eſſent. Igitur Getæ & Daci uidentur gens una fuiſſe, atq; tantum ſedibus diſcreta: quando eodem teſte, utriſq; eadē erat lingua. Iis ab Auguſto pax data eſt, uetitiq; ſunt Danubij limitem tranſcēdere: à quibus haud multo pòſt uiolatis finibus, duo Romani duces primum, Oppius Sabinus, deinde Domitiano principe, Cornelius Fuſcus ad eam iniuriam uindicandam miſſi, cum omnibus copijs cæſi ſunt. Exegit mox Traianus princeps èam gentē Romanis finibus, atq; in ſuas ſedes cōpulſam uehementer afflixit. Poſtea Antoninus cui Caracallæ cognomen fuit, cum duceret aduerſus Parthos exercitū, Dacos quod parū quieturi uiderētur, ex improuiſo adortus, domuit. Et inde Gordianus minor illos res nouas molientes nullo negocio compeſcuit. Maiores deinde eius gentis motus ſecuti ſunt: enimuero Philippo principe, qui primus Romanorum imperatorum Chriſtianus effectus eſt, pleriq; ferociſſimarū gentium populi Romani imperij finibus tumultuoſe uiolatis, Thraciam, Lyſiamq; maxime uexarunt. Quo quidem tempore, aut nō multo pòſt, quando iam fata Romani nominis gloriam ad exitum trahebāt, eiuſmodi feces hominum in omnes orbis partes facto agmine, eruperunt: nam Gothi Aſiam inuaſerūt, Bithynia prius uaſtata, cum Macedoniæ & bona Thraciæ parte. Hanc demum barbarorū colluuiem ita euagantem, Claudius ſecundus Romanorū princeps in Myſia, propèmodū ad internecionem deleuit, CCC millibus hoſtium cæſis, aut captis. Nec multum aut uſpiam quieuerunt, ſed poſtea arma mouentes, ab Aureliano trans Danubiū, uno prælio uicti ſunt. Atq; ita demum Gothi tot cladibus alijs ſuper alijs affecti, diu armis abſtinuerunt, donec poſtmodum obtinente Oriētis imperium Valente, ab Hunnis quoq; uicti fugatiq; ſunt. Ii etſi Gothi in primis fuiſſe dicuntur, tamen quia nunc à ueteribus, ut dictum eſt, Getæ, nunc Daci nominati ſunt, & ſatis omnino conſtat inter illos ferociſſimarum gentium populos, qui Gothorum ductu, Romani imperij fines Philippo principe, ingreſſi ſunt, Getas & Dacos potiſſimū fuiſſe. Igitur hos Dacos ſeu Getas tot cladibus affectos, finibus ſuis pulſos, nouas ſedes quæritando, ad ultimum in aquilonarem Germaniæ partē ſeſe contuliſſe, atq; Daciam ex ſe dixiſſe ferūt. Hæc pars in Oceanum ſeptentrionalem inſtar brachij humani uerſa, Cherroneſi formam habet. At ne Geticum aut Dacicum nomen à Gothico diſiungeretur, inſulā quoq; in Oceano haud longe à Dacia, in Arcton protenſam, quam fortè aut tunc aut poſtremo occuparūt, Gothiā appellaſſe tradūtur. Et hæc ſimul cum ipſa Cherroneſo, ab eadē gente poſſidetur, quæ obliterato prorſus antiquæ patriæ nomine, ut dictū eſt, ex eius incolatu Dacia nuncupatur. Sanè hanc quondā terram Cimbri, quos C. Marius uicit, tenuere, quam nunquam ferè una gens coluit: quo factum puto, ut appellatio priſca interierit. At Dacia antiqua Pannonijs uicina, hodie Valachia nūcupatur, ex eo, quod Dacis inde expulſis, & alias ſedes quæritantibus, Romana colonia illuc miſſa eſt: nam Valach lingua eorum, Italicum ſignificat. Valachorum deinde duæ factiones fuere, Dragulæ, & Dani: ſed Dragulæ Danis impares, noſtrorū patrū memoria, Turcas in eam terrā induxerūt, qui Danos penè deleuere, quos Ioānes Hunyades, Matthiæ regis Pannoniorū pater, reſtituit, atq; Turcis ereptos ſibi nominiq; Chriſtiano uindicauit. Hinc ergo co

gnoſcere

gnoſcere licet, qui impræſentia Daci aut Dani ſint, ut ne eos Danos appellemus, qui Cherroneſum Cimbricam habẽt, cum illi etiã nunc in ſua Valachia ſint: ſed Dacos, qui patrijs ſedibus eiecti, in eam peninſulã ſe ad extremũ contulerunt. Quod uerum eſſe, uel illud arguit, quod eius regionis dominus non ſe Danorũ, ſed Dacorũ regem uocitat, uti ex illius diplomatibus liquidò conſtat. Quare ſcriptores illi dubio procul errant, qui in ſuis hiſtorijs eiuſmodi Oceani accolas Danos pro Dacis pōnũt. In hac hæreſi cum primis eſt Saxo Grammaticus eius gentis recẽs rerum geſtarũ ſcriptor, ſi codex formis excuſus nõ eſt mẽdoſus. Quocirca ne nos in eadem erroris naue uerſaremur, non libuit tales in hac parte ſequi autores. Sed, ad inceptũ redeamus. Hæc itaq; gens ferox, quæ Germanicum nunc Oceanum accolit, quæq; trans Iſtrum, olim ſedes habuit, cum domi indies magis magisq; multitudine ſuorum premeretur, tandiu Anglos (haud enim Dacia longo Oceani maris interuallo, ab Anglia diſcreta eſt) armis diuexauit, dum ſubegerit. Hæc ſummatim de Dacorũ origine. Cæterũ ad Etheluolphum redeo. Huic uiro rebus omnibus apprime ornato, qui meritò poteſt cum patre cõferri, quem haud dubie ad humanitatem & iuſtitiã natura genuerat, nihil potius fuit, quàm de ſuo populo continẽter optime mereri, ac æquiſſimos quoſq; rebus agẽdis ſemper præficere. Cuius rei autores cum primis erant diuus Suitinus, & Adelſtanus præſules, id tẽporis uitæ ſanctimonia & prudẽtia celebres, quos rex in intimis habebat. Quare pax & iuſtitia ubiq; florebat, cum manus ingens Dacorũ ex patrijs ſedibus profecta, ac prædandi ſtudio, iterum per inſulam uagata, multis incõmodis inſulanos affecit, in quos ita populabũdos rex ſumptis neceſſariò armis, à quibus libẽs ſuapte natura manus abſtinebat, ſatis ferociter eſt ſępius inuectus. Impia tamen gens atq; huc atq; illuc more ferarũ curſitando, ac crudeliter in omnes ſæuiẽdo, diuerſa loca regni, & præſertim Cantium maxime deuaſtauit: ſed eam ingẽti præda onuſtã, inſulani poſtremo toto regno expulerunt. Rex ea moleſtia liberatus, haud multo pòſt, Romã uoti cauſa petiuit, ubi à Leone quarto põtifice benigne acceptus, fecit Romano pontifici eam quoq; inſulæ partẽ quam Egbertus pater ad regnum adiũxerat, uectigalem, imitatus Inam: id quod ſuprà memorauimus: legeq; ſanciuit, ut qui ex ſuis poſſeſſionibus, triginta denariorũ uectigal in ſingulos annos caperẽt, aut plures domos haberẽt, pro ijs, quas habitarent, ſinguli ſingulos denarios quotannis Romano pontifici, ad diem feſtũ apoſtolorum Petri & Pauli, uel ſummum, ad uincula Petri, ſoluerent. Quam legem quidam, licet falſo, Aluredo eius filio aſſignant. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCXLVII. Idem fertur inſtauraſſe Romæ ſcholã quandã primitus ab Offa Merciorũ rege conditam, & paulò ante eius aduentũ in Vrbem, incẽdio ferè cõſumptam. Ipſam autem ſcholã, ubi Romæ Angli duntaxat manebãt, bonisq; artibus operam dabant, eo loci fuiſſe opinor, quo poſtea hoſpitalis domus diuo Thomæ dedicata poſita eſt, ad quam Angli homines receptũ habẽt. Rex Etheluolphus moratus eſt Romæ maiorem anni partem: poſtea domum reuerſus nõ modo ſe clementem principem, ſed optimũ parentem omnibus ſuis præbuit, ut qui cuncta ad honeſti cultũ, modeſtiamq; referebat. Genuit ex Oſburga uxore, filios Ethelbaldũ, Ethelbertũ, Ethelredũ, & Alfredũ, ſiue Aluredũ, egregiæ indolis & formæ iuuenes, quos bonis artibus imbuẽdos ſummopere curauit:

ſed nihil æque elaborauit, quàm ut liberales & largi euaderent: ſciebat enim ſapientiſſimus pater, nullum fermè uitium pernicioſius auaritia poſſe in principem cadere, quippe qui cum multis imperet, per multorum fortunas id malum peruadat, neceſſe eſt. Illi igitur ita à patre bonis moribus inſtituti, nõ immeritò poſt eius mortem, ſinguli deinceps regnarunt. Cum Etheluolphus in hac morum uitæq; modeſtia ageret, leui repente morbo tentatus naturæ conceſſit, anno cum regnare cœperat, uigeſimo: eius corpus Vintoniã delatum, ibi honorifice ſepelitur. Per idem tempus florebant ſanctitate uitæ uirgines Modeuena, apud Hybernos, Achea & Oſitha apud Anglos. At iſta à Dacis morte afficitur, illæ uero nullis fortunæ telis petuntur. Ita Oſitha martyr, & Modeuena atq; Achea uirgines in diuorum numerum poſtmodum adſcribuntur. Ethelbaldus fit deinde rex à Cerdicio decimuſnonus, qui tantũ menſibus quinq; regnum obtinuit, nam ſubitò in febrem incidit, ex eaq; mortem obijt: quem ita immatura morte extinctũ Ethelbertus ſecutus eſt, uir auo, patre, maioribus ſuis multò digniſſimus. Statim initio eius principatus, manus ingens Dacorum in inſulam irrupit, quæ per agros Cantianos aliquandiu uagata, multis incõmodis incolas affecit: quibus haud multo pòſt rex impigre obuiam factus, non prius à perſequẽdo deſtitit, quàm multa ædita cæde, eos omnes inſula exegerit. Dum poſtea princeps hac re bene geſta, maiora in dies ſingulos, ad augendũ tranquilli regni ſtatũ, animo agitat, uix quinto anno cum regnare cœperat, completo, moritur. Ethelredus deinde Ethelberti frater à Cerdicio uigeſimus alter rex creatur, uir domi placidus atq; humanus, qui fama & gloria quadam optima, omnes ad amicitiam beneuolentiamq; alliciebat: foris uero non item, nam militaris diſciplinæ ſciens, nihil nõ ſeuerius agebat: atq; ita tam pace quàm bello clarus fuit, licet ei negatum fuerit, aut diu in humanis, aut in ocio eſſe, uixit enim ſex duntaxat annos, & toto ferè eo temporis ſpacio, cõtinuis bellorum fluctibus agitatus eſt. Quippe Daci qui inſulæ ubertate iampridem cognita, ſæpius ingentem prædã inde exportarant, modo inſidijs, modo aperto Marte, adnitebantur uires Anglorum ita infirmare, ut tandẽ aliquando, non ſecus atq; paulò poſt accidit, imperiũ in inſula obtinerẽt, quare quotidie tumultuarijs prælijs inſulæ ſtatum turbabãt. Cum iſtis Ethelredus collatis ſignis ſæpe cõflixit, uaria licet fortuna. Quapropter Daci uictoriam animo cõcipientes, cum uiderent nihil eſſe, quod amplius tumultuantium more, rem tentarent, mox inſtructa acie inſulam inuadendam ſtatuerunt. Itaq; non multo pòſt Iuarus eorum rex cum ingenti claſſe adfuit, delatus in Humbri oſtium, qui de ſumma rerum certare affectans, hoſtiliter agrum ingreſſus eſt. Interea rex nihilo ſegnius eò quô hoſtem adueniſſe audierat, adproperauit, ac ubi in conſpectũ uenerat, ſuos in aciem eduxit, quos ad hunc modum inſtruxit: In ſiniſtro cornu, partẽ equitum cum omnibus auxiliarijs, quibus Aluredum minorem natu fratrem, uirum ſingulari uirtute præfecit: in dextro uero cornu, alteram partem equitum cum bene magno ſagittariorum numero, & peditum flore, locauit, ubi ipſe erat. Dum ita Anglicus exercitus ad pugnam ſe expedit, Daci in quibus plus audaciæ & temeritatis inerat, iam paratis antea ordinibus, appropinquant, ac ſigno ad unum temporis punctum utrinq; dato, concurritur acriter, uarieq; pugnatur. Sed Angli cum uidiſſent hoſtes infeſtis pilis quanta maxime potuiſſent ui, procurriſſe,

curriſſe, & animaduertiſſent, non occurri poſſe à ſe æqua conditione, tum ut uſu periti ac ſuperioribus pugnis exercitati ſenſim ſe repreſſerunt, & ad medium ferè ſpacium conſtiterunt, ut non conſumptis uiribus, appropinquarēt, & interea hoſticus ille furor aliquantulū refrigeret. Ita paruo intermiſſo temporis ſpacio, ac rurſus reuocato curſu, celeriter in hoſtes inſurgunt. Neque Daci huic rei defuerunt, qui & impetum Anglorū tulerunt, & ordines conſeruauerunt, ac uniuerſi ſtrictis gladijs procurrerunt, omniſq; multitudo ſagittariorū ſe profudit. quorum impetum Anglus non tulit, ſed paulum loco motus ceſſit, iamq; fugam meditari cœpit. Id ubi rex animaduertit, equites omnes ad excipiendum illum impetum conuertit. Daci nihil loco excedentes, curſum aliquantulū repreſſerunt. hoc idem iam aduentante nocte, Angli fecerunt. quod utriſque gratiſſimum fuit, nam à mane ad ueſperum, pugnatum erat, & nox prælium iam in ſiniſtro cornu, quô ſe multo labore fatigati contulerant, dirimere cœperat, atq; corpora interfectorū ubique iacentia pugnam utrobiq; maxime impediebant. Igitur facile ab utraq; parte receptui ſignum datum eſt, & illud Anglis peropportunū, qui adeò ægre reſiſtebant, ut iamiam fama eſſet, eos eſſe uictos, ita, ut nihil propius fuerit, quàm ut Northumbri hortantibus Mercijs, rebellarent. Ea nocte Daci admodum ſoliciti, nimirum quibus ſatis cognitum erat, oportere in terra hoſtili aut mori aut uincere, corpora cibo curant, congeſtiſq; in unum defunctorū cadaueribus, ac uulneratis ſimul curatis, ſeſe uiciſſim quieti dant. Angli uero qui eo die penè ſuperati fuerant, noua ſubſidia parant, concurrentibus continenter undiq; multis mortalibus ad ſuppetias ferendas ſuis: & ita poſtridie iam albente cœlo, cum recentes atq; integri multi defeſſis ſucceſſiſſent, magnis animis ſeſe ad pugnā expediunt, quam hoſtes tametſi externo prælio fatigati, nulliſq; ſuorum uiribus aucti, haudquaquam detrectarunt. Certamine itaque iterum cōmiſſo, parum admodum æqua conditione pugnatum eſt, nam Iuari interitus, qui inter primos præliantes ſtatim confoſſus cecidit, ita Dacorū animos repente terruit, ut eueſtigio ſe in fugam dederint: ex quibus, antequam in tutum ſe reciperent, bene multi trucidati ſunt: poſtquam autem locum caſtris idoneum ceperunt, protinus Agnerum & Hubonem fratres, quorum ſuprà mentionem fecimus, ſibi duces conſtituerunt, qui miro ſtatim ſtudio exercitum reparare nituntur. Cum his non conſentiunt, quæ à Saxone Grammatico produntur, qui ſcribit Iuarum ubi uidiſſet leonis pellem non peruenire, quô uolebat, uulpinam aſſuiſſe, hoc eſt, uiribus ſuis non ſatis fidentem, fraude petiſſe hoſtem. Porrò, ut idem ait, Iuarus compoſita cum Anglo pace, tantum arui ab eo impetrauit, quantum equino poſſet circundare tergo, & illo in minutiſſimas corrigias ſecto, amplum urbi condendæ locum occupauit: qui deinde renouato bello, rerum hoc pacto potitus eſt: ſed biennio pòſt, relicto Agnero inſulæ præſidio, domum ob rerum nouarum motus redire, neceſſe habuit. Non ponit Saxo nomen urbis ab Iuaro ſubitò ædificatæ, quamobrem minus ei fidei habetur. Sed ad rem reuertamur. At Ethelredus tametſi magna potitus uictoria, nihil tamen hoſtium uires aſpernatus, reliqui negocij gerendi nullam dimittebat facultatem: quippe qui intelligebat ingentem hominum multitudinem in inſulam continenter accurrere ſuis ſuppetias laturam, quæ haud inde multo pòſt adfuit. Daci decimoquinto die, poſt acceptam cladem, refecto

exercitu,cum Anglis congreſſi haud dubia ſpe,ita illos fuderunt,fugaruntꝗ, ut parum abfuerit, quin ille ultimus ijs dies conferendi ſigna cum Dacis fuiſſet. Victor deinde exercitus ad prædam faciendam conuerſus,late omnia uaſtare cœpit: qui cum libere nimis percurreret hoſtium agros,inopinans incidit in inſidias,quas Ethelredus illi ſic furenti coactis in unum ex curſu ſuis,fecerat. Ibi non mediocris ab Anglis Dacorum fugientium ſtrages eſt ædita, haudquaquam tamen incruento milite,inter quos & ipſe Ethelredus uulnus accepit, cuius cruciatu intolerabili afflictus, breui pòſt expirauit. Fuit ille annus cum regnare cœpit Ethelredus,ſextus: qui rerum geſtarum fama adeò nomen ſuum celebrauit, ut immatura morte nihil damni feciſſe uiſus ſit, cum præſertim Aluredo fratri uirtutis ſplendore pari, negocium ſuſcipiendæ curæ regni moriens mandarit, quem iampridem hæredem fecerat. Aluredus rerum potitus, primo quoꝗ tempore, uoti cauſa, Romam profectus eſt, ubi regiæ coronæ honore ab Hadriano ſecundo Romano pontifice rurſus honeſtatur. qui fuit annus ſalutis DCCCLXXII. Quocirca quadrare non poteſt, ut à Leone quarto id decoris ſuſceperit, ſicut quidam rationi temporis alte indormientes falſo prodiderunt. Non quieuerunt interim Daci, qui primum Merciam ingreſſi,Bertulphum regem imperio ſpoliarunt: ſed non multo pòſt à Burthredo inde expulſi fuere, quem etiam paruo pòſt tempore, regno deiecerũt, & Mercia potiti Ceouolphum, prout ſuperiore libro abunde memoraui,eius regionis regem fecerunt: deinde Northumbros adorti,intra Eboracum metu incluſos ſuperarunt,urbemꝗ captam diripuerunt. Quibus rebus proſpere geſtis, elati Orientales poſtremo Anglos uicerunt, interfecto Edmundo illorum rege,uiro ſanctiſſimo: ac ijs ita ſuperatis Guthormum unum ex ſuis ducibus regem conſtituerunt: cui poſtea ſucceſſit Ericus etiam Dacus,quem crudeliter dominantem ipſi Angli ad ultimum occiderunt. Sic Daci per id tempus, Merciam tenebant, ſimulꝗ Anglis Orientalibus imperabant, totis uiribus intenti, quomodo Occiduos opprimerent, quorũ opes ita creſcere,magnopere dolebant.Erat Aluredus tam rebus externis laudandus, quàm domeſticis inſtitutis admirandus, item ſummo ingenio, ſummaꝗ prudentia,cui ab initio principatus, omnia difficilima fuerunt,deinceps uero omnia plena laboris, cæterum feliciſſima. Tot uirtutes optimo principi inuiderunt cum primis Daci, conatiꝗ ſunt eum quamprimum opprimere: cum enim ille aliquando eſſet in uilla,quam in Londinenſi agro habebat,ibiꝗ animi gratia,interdum in uenatione foret,Daci qui Londini morabantur,certiores facti datam eſſe occaſionẽ perdendi inimici, ſubitò illuc cum bene magna armatorum manu aduolant, ac derepente regem uillæ parietibus includunt. Re ſubita perterriti milites Angli,qui admodum pauci erant,perſuadere regi conantur, ut dum ipſi erumpunt, fuga ſibi conſulat. Ille autem exiſtimans id, ut indecorum minimeꝗ dignum maieſtate regia,ſibi crimini datum iri, occurrendum periculo delibera,atque factus irruentibus obuiam fortiter pugnat: ſed ubi uidit, ſe ac ſuos à multitudine hoſtium circũueniri, tum demum etſi inuitus neceſſariò fugam capit,non tamen latebras quærit,uerum ut bonus imperator impræſentia hoſtili rabie à tergo omiſſa, exercitũ quamcelerrime poteſt, undecunꝗ conflat, fitꝗ Dacis obuiam, qui nunciato hoſtium concurſu, non auſi in medium procedere,ſeſe Londinum receperunt, regisꝗ uires maxime

xime formidantes, per legatos de pace agere cœperunt. Pacis autem conditiones erant, ut res occiduas nullo unquam tempore poſthac infeſtarent, ac pacti ſeruandi cauſa, obſides darent. Sunt, qui ſcribant pacis leges in primis fuiſſe, ut Daci de inſula exirent, nunquam amplius redituri: id quod tam à uero eſt alienum, quàm à facto fuit: quia illi iam late dominantes, niſi extrema ui adacti, quæ nondum exiſtebat, illud modis omnibus facturi non erant. Has conditiones rex minime eſt aſpernatus, quippe qui præ bono ocio, iam bellum oderat, quò ubi ab armis eſſet ceſſatum, poſſet patriam literis, quæ per id tempus adhuc raræ erant, decorare, legibusq; firmare. Igitur acceptis obſidibus, fœdus cum hoſtibus percuſſit breui tempore duraturum: nam Daci qui religionem & fidem præ ſuo commodo poſtponendas ducebant, ſtatim pòſt Londino mouẽtes, maximis itineribus Exoniam proficiſcunt, urbemq; per uim capiunt. At ubi Aluredus ſcelus reſciuit, ſubitò pro uiolato fœdere, obſidibus merita pœna affectis, in hoſtes mouit. Nõ expectauit Dacus, dum rex accederet, qui ſiue ut eum pòſt ſequentem defatigaret, ſiue re uera timore perculſus relicta Exonia, Londinũ uerſus propere regreſſus, ad Chipenhamum, qui eſt pagus proximus Briſtollium, ad decem & ſeptem paſſuum millia, caſtra poſuit, ibiq; circũducto uallo ſe muniuit. Qua re cognita, rex de uia haud multo pòſt diuertit, caſtriſq; propter hoſtem factis, eum ad certamen prouocare conuicijs, probriſq; nititur. Daci quibus ſatis conſtabat, aut pugnandũ, aut moriendum eſſe, neutiquam contati ad pugnam ſe expediũt. Clamatum utrinque ad arma, ut arma quiſq; caperet. Sine ſigno, in prælium ruere Angli, etſi inordinati paucioreſq; numero erant, ac tanto animorũ impetu, in hoſtem primum irruperunt, ut ipſa audacia maiorem illum in modum terrerent, deinde rari in confertos illati, cum paucitas parum tuta eſſet, reſpicere alij alios, & undiq; pulſi coire in orbem cœperunt. Quod quamuis optimum fuerit conſilium, tamen urgentibus undiq; Dacis, adeò in arctum compulſi ſunt, ut uix mouendis armis ſatis ſpacij eſſet, ita tamen conglobati multos ex Dacis trucidarunt. In ijs Hubo Agneri frater, ac plerique alij nobiles duces fuerunt. Poſtremo Angli qui corona hoſtium cincti, ad multum diei ex omni parte cædebantur, eruptione facta, in caſtra ſe retulerunt. Fuit eo prælio ita æquo Marte pugnatum, ut neutra pars cognorit, qui uicti, aut uictores euaſerint. Poſtea curarunt uulneratos, cæſoſq; ſepulturæ dederunt. Daci in primis corpus Hubonis magna pompa funerarunt. Quo facto, incœptum iter ire, pergentes Abyndoniam, qui pagus eſt ad ripam Thameſis ſitus, & à Londino diſtat circiter milliaria quadragintaquinq;, peruenerunt, ibiq; caſtra fecerunt: quo etiam Angli breui pòſt adfuerunt, caſtraq; prope hoſtes, metati ſunt. Interim fama quoquouerſum diuulgarat, Aluredum eſſe à Dacis profligatum, propterea quod dimiſſo ſenſim prælio, ſuos in caſtra reduxiſſet. Quæ res illi bono fuit, nam multi mortales ſuppetias ferentes ad regem ſuum concurrerunt. Aluredus poſtridie illius diei, quàm eò peruenerat, copias ſuas ſatis auctas in aciem eduxit, nec hoſtes extraxerunt pugnam, quam acriter cœptam uiriliter tolerarunt, coactoq; ſimul exercitu, nunquam aliâs tantis ferè copijs, tantis animis dimicarunt: quippe tanto irarum certamine geſta res eſt, ut ab neutra parte emiſſa ſint tela: gladijs pugna cœpit, & acerrime commiſſa, quæ adeò anceps fuit, ut non cum Dacis ſæpe antea fuſis, fu-

Abyndonia

gatis, atque etiam uictis, ſed cum aliqua noua gente uideretur dimicatio eſſe. Nihil ab ulla parte mouebatur fugæ, adeò ad ultimū laboris, & periculi uentum eſt, ut equites utrincꝗ emiſſis equis, pedeſtrem inter ſe pugnam facerent: iam cruor ubique exundabat, corporacꝗ cadentium paſſim ſtrata æquo ſemper Marte pugnantes impediebant, cum nox eos oppreſſit, quæ demum glorioſius nunquam poſt homines natos, certamen diremit. In quam uero partem ſe uictoria inclinarit, penitus incertum eſt, ita pari conditione eſt certatū. Pari deinde periculi gloriæcꝗ euentoꝗ ſepties eo ipſo anno, inter Anglos & Dacos, armis dimicatum tradunt, & ad ultimum cum uires utrinque ſatis debilitatæ forent, facile inter eos pacem conueniſſe, his conditionibus, ut Daci armis abſtinerent, nullum Anglis bellum inferrent, aut inſidias tenderent, néue nouos milites ex Dacia, in inſulam aduocarent. Sunt, qui ſcribant Dacos ex eo fœdere, cunctos in patriam remigraſſe, quod ſicuti parum fideliter ab illis proditum, ita ab iſtis minime factum eſt. Fuit is annus quintus, cum Aluredus regnare cœpit: quo quidem anno ipſi Daci, ut ſæpe ſolebant, Londini hybernarunt. Nunc autem de aduentu Rollonis in Angliam, & inde in Galliam, à quo duces Normanorum originem habuerunt, qui & ipſam Angliam tenuerunt, dicendum eſt, ut hiſtoria ſuo ordine procedat. Rollo itaque homo Dacus, anno ſalutis humanæ circiter DCCCLXXXVII, cum multitudine iuuenum nouas ſedes quærentium, in Angliam uenit, ut ſeſe ad ſuos adiungeret, iunctiſcꝗ copijs, genus nomencꝗ Anglicum deleret. uerum cum ſuos Dacos iam longo bello feſſos in fœdere eſſe cum Anglis accepiſſet, illud iniquo animo tulit: qui tamen nequaquam ab armis abſtinendum ratus, ad laceſſendum hoſtem prælio, erupit in agros, omnia ferro ignecꝗ deuaſtans. Incidit ex ea re, nonnihil terroris atque moleſtiæ regi Aluredo, qui iam pauliſper ab armis ceſſare ſperabat, ſed exiſtimans in noui hoſtis aduentu, nullam rem celeritate tutiorem, confeſtim ire obuiam illius cœptis, atque obſiſtere parat. Itaque conſerta pugna, multi utrinque mortales deſiderati ſunt, ſed maior omnino Dacis iactura fuit. Poſt hæc, cum Rollo fortè ſomno raperetur, ueluti accidere ſolet corporibus feſſis, ferunt eum per quietem, imaginatum ſe uidere examen apium ſupra ſe, atque exercitum ſuum uolitare, magnocꝗ clamore tranſmiſſo mari, continentē petere, ibicꝗ congregatas uarios arborum flores depaſcere, atque inde occidentalem partem littoris Gallici Oceani peragrare, collectoscꝗ flores in unum congerere locum: ac ipſum ſtatim experrectum cœpiſſe huiuſmodi rem ſecum ſæpe reputare, lococꝗ præſagij habere, quaſi certo ſcientem ſibi futuram felicitatem requietemcꝗ laborum in Gallia portendi. Imò ſunt, qui rem aliter referant, tradentes eum ſomniaſſe ſe elephantia ſubitò correptum, & fonte cuiuſdam montis lotum fuiſſe ſanatum, aſcendiſſecꝗ poſtea incolumem eius montis uerticem. Quod ſanè ſomnium ita quidam coniector interpretatus dicitur, ut elephantia eſſet uana deorum religio, qua ille tenebatur: & fons baptiſmatis lauacrum, in quo ablutus uoti denicꝗ compos fieret: atque ſic ad montis uerticem, hoc eſt, ad ſummam gloriam poſtremo aſpiraret. Hinc igitur Rollo bonæ plenus ſpei, & minus inimico in Chriſtianos homines animo, quod ſomnium in rem ſuam maxime fore ſperabat, uelis in altum datis, in Galliam tranſmiſit, in eacꝗ primo Celticæ partem populando occupauit, quæ ad littus Oceani Gallici, citra Se-

quanam

quanam flumen, pertinet: deinde nactus Sequanæ cõmoditatem, Rothomagum usque ciuitatem aduerso flumine peruenit, urbemque oppugnare aggressus est, quam ciues ad extremum cum auxilia frustra diu expectassent, sibi rebusque suis timentes, ultro tradiderunt. Hanc urbem, teste Cæsare, olim Aulerci tenuerunt. Potitus ea urbe Rollo, ad finitima loca occupanda, animum intendit, ratus huic rei maturandæ maxime conducere, quod tres fluuij nauigabiles, Sequana, Ligeris, & Garumna, sibi usui esse possent. Itaque comparato quammaximo potuit exercitu, instructaque classe, pars per Ligerim amnem, pars itinere terrestri profecti, omnem Galliam prædabundi ingenti terrore ac cæde complent. Rollo ad uexandos hoc pacto hostes maiore in dies singulos coacto numero ex finitimis, qui ad ipsum confugiebant, quoquouersum armatos dimittit. Omnes uici atque omnia ædificia quæ quisque conspexerat, incendebantur, prædaque ex omnibus locis abigebatur, cum Carolus Galliæ rex cognomento Simplex, uir certe integritate uitæ, non item militaris disciplinæ gloria præstans, ratus se posse ferum hostis animum potius bonis monitis, quàm armis mitigare, misit legatos à Rollone trium mensium inducias petitum. Quæ res quoniam Daco itidem peropportuna erat, quippe qui militem suum à tantis laboribus reficere cupiebat, neutiquam negata. Itaque datæ sunt in tris menses induciæ Gallo, quæ statim ut exiuerunt, Rollo copijs in aciem eductis, Carnutes armis inuadit, ad eorumque oppidum oppugnandum aggreditur: quod ubi obsidione cinxit, Ricardus Burgundionum (ij quondam Sequani appellati sunt) dux cum magna militũ manu, obsessis auxilio uenit, ilicoque hostes adoritur. Qua re ab oppidanis cognita, collectis animorũ uiribus, omnes præcedente loco signiferi, antistite, & ferente tunicam interiorem, quam ferunt uirginis Mariæ fuisse, atque diuinam opem implorante, in hostes erumpunt. Non sustinuit irrumpentium impetum Dacus, qui non sine magna suorũ strage, in fugam uersus, ad locum haud procul confugit, ibique ira & furore accensus, suos quamcelerrime potuit, ex dissipato cursu coëgit, ac mox in omnes partes erumpens militibus imperauit, cædem atque populationes in hostes facerent. Illi partim spe prædæ, partim odio exagitati, rapiendo, cædendoque truculentissime in miseros Gallos sæuiebant, neque ætati, neque sexui parcentes, quin deorum templa, priuatasque domos crudelissime inflammarent. Hoc pacto barbari diuina humanaque fœdabant. Contrà interim Franci regem suum uituperabant, quod tardus & iners esset, atque uim ui repellendam minime omnium curaret: cum ipse Carolus qui longe magis Dei optimi maximi auxilio, quàm armis confidebat, quippe uidebat plus nimio hostium uires inualuisse, quàm ut tutò ijs resistere posset, uehementer studens feram & moribus & natura gentem ad perceptionem ueritatis trahere, ac ad suam amicitiam adiungere, legatos iterum ad Rollonem misit, qui eum ad Christianam pietatem hortarentur, dicerentque, si fide integra, eam amplecteretur, se esse illi filiam nomine Aegidiam, forma simili ac moribus ornatam, cum grandi dote in matrimonium daturum. Fuit princeps legationis Francio Rothomagensis episcopus, homo Rolloni notus atque acceptus. Quocirca ille qui iam continuis bellorum motibus defatigari, & Gallorum consuetudine mitioris ingenij esse cœperat, libentius legatos audiuit, ab eisque proposita cum suis cõmunicauit. Placuit omnibus non aspernari con-

ditiones pacis,ſed legatis non aliud datum reſponſum,quàm quod Rollo cuperet cum rege Carolo colloqui. Legati propere ad regem reuerſi, legationem renunciant. Quare habito mature concilio, Carolus demum cum Rollone congreſſus ei filiam locauit,ſimulq; dedit filię dotis nomine,eam Celticæ partem, quæ id temporis Neuſtria fuit, ad citerioremq; Britanniam pertinebat. Hanc terram Rollo receptam Normaniam dixit, quod eam homines à ſeptentrione profecti occupaſſent: Normanum enim ſeptentrionalem hominem interpretatus eſt: porrò North Dacorũ lingua, ſeptentrio eſt, Man uero homo. Hęc ex Normanicis ſcriptoribus, quàm accurate, ſed neſcio, quàm uere, quia cum ijs non conſentiunt reliqui hiſtorici, magis ad fidem ſcribentes: quando ſatis conſtat Normanos ante Rollonis in Gallias acceſſum, Gotthofredo & Sigifredo regibus, in eam regionem unà cum Dacis penetraſſe, & poſtremo facta pace, à Carolo Craſſo Neuſtriæ partem incolendam accepiſſe. Quare tradunt Rollonem ſe cum ſuis Normanis iunxiſſe, ac ſedes eo loci firmaſſe, Carolo Simplice Francis imperante: at neq; Aegidiam filiam Simplicis fuiſſe, ſed Lotharij regis, quam ipſe Craſſus Gotthofredo Normanorũ regi collocauit. Quæ nempe res errorem præbuit, ut ſcriptores illi ſuſpicati ſint eam nupſiſſe Rolloni, quem palàm eſt duxiſſe in matrimoniũ Opem Berengarij Bellouacorũ comitis filiam. Iſta admonenda duxi, ut meo uterer inſtituto, qui pollicitus ſum hiſtoriam multo ſynceriſſimã texere, & idcirco libuit ſcriptorum opiniones appoſite repetere, quò legentes in rebus quamuis obſcuris minus ambigerent. Sed reuertamus rurſus eodem. Rollo ita in hoſtili terra rerum potitus, iam minus mortalibus infeſtus erat. Quid, quod tam humanus breui quàm pius effectus, ut religionis nequaquã abhorrens, ultrò à Francione epiſcopo Rothomagenſium ſit baptiſmatis lauacro admotus, ac Robertus appellatus, à Roberto Pictonum comite, quem recepti ab ſe ſacri teſtem adhibuerat? Sunt, qui ſcribant Normanos iuſſos eſſe annuũ uectigal pendere Francorũ regibus, ut Neuſtriæ dominis, ne terra bello quæſita crederetur, ſed Caroli conceſſu adepta. Is igitur Rollo primus fuit Normanorũ dux, à quo alij duces Normani originem habuerunt, unde poſtremo Gulielmus nothus dux ortus eſt, qui, ut appoſitus deinceps demonſtrabit locus, regnũ Angliæ obtinuit. Rollonem poſtea ſenio confectum, uitaq; functum, Gulielmus filius ex Ope genitus ſecutus eſt, de quo alibi cõmodum dicemus. Ad Aluredum redeo. Erant in fœdere Daci, ut dictum eſt, cum Anglis, quũ uiolata fide, Aluredi equites qui circa fines regni ſtatiua habebant, ſubitò adorti imprudentes ad unum interfecerunt. Rex rei indignatione motus, hoſtem uſq; Exoniam perſecutus eſt: ſed quia ille primo impetu urbem ingreſſus, ſe ad reſiſtendum parabat, incepto negocio ſuperſedendũ ratus, iterum hoſti acceptis obſidibus, pacem dedit, ut magis ſæuienti fortunæ hoc pacto tantiſper reſiſteret, donec reſpiraret, quàm quod illius cognitæ perfidiæ fidem haberet. Sed Dacus ne ad punctum quidem temporis, poſt ictum fœdus, ut pacis hoſtis quieuit. Tum rex continuis bellorum motibus male acceptus, cum arcere hoſtem nequiret, nouos militum delectus paſſim haberi iuſſit, ipſe interim animo fracto afflictoq; ſeſe in paluſtria loca Somerſeti comitatus cum paucis ſuorum recepit: hic magnis ſolicitudinum ſcrupulis preſſus, dum opem Deum poſcebat, ac quid conſilij capiendum foret, ſedulò agitabat,

aliquot

aliquot dies per dubitationem conſumpſerat, cum ecce tibi, obuium habuit hominem admodum inopem, ſicut præ ſe ferebat, qui fruſtum panis ſuppliciter petijt, cui rex libens dedit: at poſtero die, quàm id muneris dederat, per quietem uidit diuum Cuthebertum atteſtantem ſe pauperem illum eſſe, cui panem dediſſet, ac iubentem ut bono animo eſſet. His auditis, Aluredus ualde recreatus, confeſtim ad ſuos milites redit, ac multis magniſꝗ præſidijs undique concurrentibus, ſatis munitus, de integro bellum ſumit. Sic pius princeps tot miſerijs paulò ante coopertus, quibus haud dubie breui corrumpendus erat, uelut ex alto, in portum delatus, repente eſt in priſtinum ſtatum reſtitutus. Itaque magno ſtudio exercitum cogit, ciuitates quæ defecerant, aut formidine, aut oſtentando præmia, recuperat: communit oppida: arma, tela, aliaꝗ quæ ad bellum gerendum neceſſaria uidebantur, parat: claſſem reficit, & opportunis locis locat, cum ad arcendam Dacorum multitudinem in inſulam continenter uenientem, tum ad prohibendum eos reditu, qui iam ueniſſent, at interim audaci magnoꝗ animo mutato habitu, hoſtium caſtra ingreſſus, tempus ad inuadendum idoneum explorat, poſtea illos palantes magna ui aggreditur. Daci primo tanquam uagantes nonnullo incommodo afficiuntur, ſed paulatim deinde ſeſe colligentes tantum aberat, ut hoſtem formidarent, ut etiam pugnam ubiuis locorum minime detrectarent. Eſt ita terra mariꝗ uaria ſæpius inter eos fortuna bellatum, cum demum Roceſtria, Londino, & Ceſtria ciuitatibus Dacorum obſidione leuatis, Anglus tum terreſtri, tum nauali certamine ita hoſtes afflixit, ut ex illis, qui cædi ſuperfuerant, alij unde uenerant, remigrarint, alij uitandæ mortis cauſa, Chriſtiani facti ſint. In ijs fuit Gormo eorum rex, quem Aluredus loco filij amore complexus, Northumbris præfecit. Sunt, qui ſcribant, eum etiam à rege donatum fuiſſe prouincia Orientalium Anglorum: ſed illi haud dubie errore ducti, propterea quod Ericus, natione Dacus, id temporis Orientalibus Anglis imperabat, quem poſtea Edouardus regno ſpoliauit, id falſo prodiderunt. Is Gormo patria feritate inſignis, duodecim annos crudeliter Northumbros rexit, quem inde filius nomine Sithricus, & nepotes ſecuti ſunt, quos Adelſtanus, uti paulò poſt dicetur, dominatu priuauit. At Aluredus per idem tempus, deuicto Ceuolpho rege, Merciorum regno potitus eſt, qui ita maximis demum bellis atque laboribus perfunctus, primum de Chriſtiana religione, deinde de liberalium omnium artium diſciplinis, poſtremo de Republica, boniſꝗ hominum moribus bene mereri maxime ſtuduit: enimuero memor diuini oraculi, ſibi qui omni bona ſpe lapſus iam deſperabatur, à diuo Cutheberto æditi, ſicut ſuprà memoraui, multis donarijs templum quod Ceſtriæ erat, ubi reliquiæ ipſius Cutheberti aſſeruabantur, ornauit. Siquidem id temporis circiter annum ſalutis DCCCLXXXIII, Lindiſarne inſula à barbaris deuaſtata, in hoc oppidum quod proximum Dunelmo eſt, ad ſex paſſuū millia, ſedes epiſcopalis translata eſt, atꝗ inde quadrageſimoſecundo pòſt anno, Dunelmū unà cum corpore Cutheberti, poſtremo traducitur, qui fuit annus CCLXXXV, cum eam ſedem Aidanus in Lindiſarne primitus poſuerat. Dunelmum autem urbs eſt maritima, ſpectatꝗ ad aquilonem, quam Vuerus fluuius attingit. Is amnis mille circiter paſſus, ab ipſa urbe loco præcipiti al-

ueum habet admodum ſaxoſum, ſic, ut ſaxa utrinꝗ ingentia extent, quæ non teguntur aqua, niſi cum ex imbribus flumen redundarit. Sed eo loci, mirum dictu, accidit, ut ſi aqua imponatur ſuper ea ſaxa, parumꝗ miſceatur, repente fiat ſalſa, quæ antea dulciſſima fuerat, id quod alibi toto fluminis alueo, non accidit. Cæterum illud fieri uidetur, aut quod talis ſit eorum lapidum natura, uel cruſta ſole uentóue aduſta, ſalſedinem gignet. Nunc ad rem redeo. Aluredus præterea condidit tria cœnobia apparatu magnifico, unum Vintoniæ, quod nouum monaſterium nuncupatur: alterum in pago, quem dicunt Shaftisburiam, diœceſis Sarisberienſis, & illud uoluit monacharũ eſſe, quibus præfecit filiam nomine Ethelgeram ſiue Elginam: tertium uero eo loci, quo uarijs anxius curis à diuo Cutheberto bene ſperare iuſſus fuerat, & cœnobium illud monachis familiæ diui Benedicti donauit, atque unà cum alijs duobus, ditauit magnis poſſeſſionibus. Eſt locus iſte paululum æditus ad formam inſulæ, intra magnam paludem, quæ æſtate ſiccatur, ſitus, & ad orientem ſolem, alluitur fluuio nomine Thone, qui marinum æſtum creſcente mari accipiens, uſque ad eum locum ſalſas habet aquas: olim dicta eſt inſula Ethelingea, nunc uocatur Athelnea, abeſtꝗ à Tantonia oppido, circiter millia paſſuum quinque. Fuit is annus, cum Aluredus hæc pia fecit opera, poſt alterum & uigeſimum, quàm regnare cœperat, & humanæ ſalutis DCCCXCIII. Dedit Aluredus iam uiginti natus annos operam literis, atque ita doctus euaſit breui, ut diui Gregorij dialogos, opus Boëtij de conſolatione philoſophiæ, & pſalmos Dauid, ex latino, in patrium ſermonem uerterit, quò à cunctis facile intelligerentur. Licet dialogos & Boëtij opus quidam tradant eius rogatu, Verefredum antiſtitem Vigornienſem tranſtuliſſe: quibus minus accedo, cum ipſe ſic eruditus eſſet, ut par ſit credere, eius fuiſſe opera. at pſalmos morte præuentus, non omnes omnino interpretatus eſt. Studebat rex optime animatus per id tempus, quo literæ apud Occiduos longe rariſſimæ erant, ſuos quouis modo bene uiuendi rationem docere, mortaliumꝗ animos ad bonas artes diſcendas generatim inflammare. Memoriæ quoque proditum eſt, Aluredum haud facile pati conſueſſe, quempiam in ſacerdotum collegium uenire, niſi uir probus, atque homo literis inſtitutus eſſet, utpote qui probe ſciret ſacerdotes ſecundum uetus uerbum, ſpectaculũ factos eſſe mundo, ac propterea alios mortales uiuendi modũ facile ab illis mutuari: & quoniam perpauci admodum tales apud ſe eſſe cernebat, idcirco undecunque uiros uitæ ſanctitate & doctrina claros arceſſebat, qui regale ſacerdotium, uti apoſtolorum princeps appellat, obirent. Aluredus Neotum in primis monaſticæ profeſſionis uirum ſanctiſſimum, ob eximiam eruditionem, miro amore complexus eſt, quo hortante, Oxonij gymnaſium inſtituit, propoſita mercede omnibus, qui publice bonas artes profiterentur, quò multi doctrina clari confluxerunt, docendi gratia. Equidem ab eo tempore, quo Sigibertus Orientalium Anglorum rex, ſcholas in ſuo regno extruxerat, de qua re, libro quarto meminimus, deinceps fuere uiri ſemper in inſula erudiſſimi, qui tanquam doctrinarũ riuuli ab illo fonte perpetuò decurrentes, non modo Angliam, ſed Galliam quoꝗ mellifluo diſciplinarũ nectare irrigarunt. Nam Carolus Magnus Albinum ſeu Alchuinum ab Offa Merciorum rege,

uti alibi

uti alibi eſt expoſitum, in Galliam miſſum, conciliandæ amicitiæ cauſa, cum uideret in homine plurimas eſſe literas, quamobrem meritò ei honor eſſet habendus, ex legato hoſpitem fecit ſuum, ex hoſpite præceptorem, uetus Athenienſium, credo, imitatus exemplum, qui Gorgiam à Leontinis publice ad ſe miſſum, legationis munere defunctum, Athenis detinuerunt, eius capti eloquentia. Alchuinus itaque homo Anglus, in Gallia deinde moratus, Lutetiæ Pariſiorũ bonas literas profiteri cœpit, eoq́ autore, non multo pòſt ipſe Carolus in ea urbe primus gymnaſium collocauit, & in Italia Ticini, quæ nunc Papia nuncupatur, alterum. Fuit is annus ſalutis noſtræ circiter DCCXCII, cum duos ferunt monachos ex Hybernia, ſiue ex Scotia, ut quibuſdam placet, in Galliam delatos, ſe ſapientiam uenalem habere, magna uoce teſtantes, mercedis loco cibaria & ueſtiaria duntaxat petijſſe: & iſtorum alterum qui Clemens nominabatur, à Carolo Lutetiæ retentum, eiq́ ex omni ordine ciuitatis, traditos iuuenes, in diſciplinam: alterum uero in Italiam tranſire iuſſum, ac Ticini docuiſſe. Non nemo id aſſignat quatuor Bedæ diſcipulis, Rabano, Alchuino, Claudio, & Ioanni Scoto. Sed utcunque res ſe habeat, ſatis conſtat Anglos primos Lutetiæ bonas artes publice docuiſſe, quandoquidem Alchuinus & Ioannes cognomento Scotus in primis inter Anglos, doctiſſimi fuerunt. Cæterum ad academiam Oxonienſem reuertor. Hæc ſtatim à principio, tum diuinarum humanarumq́ literarum ſtudijs, tum mira hominum doctrinis incumbentium frequentia multo celeberrima eſſe cœpit, deinceps q́ uſque eò floruit, ut iam facile cum quouis alio totius orbis gymnaſio de nominis gloria certare poſſet: in qua ſcholaſtici ipſi, ut cuiuſdam religionis obſeruatione à primo imbuti, neutiquã minus animos bonis moribus, quàm literis excolunt: habent enim cœnobia magnifico apparatu conſtructa, multorumq́ cum epiſcoporum, tum regum, hominumq́ nobilium, ac fœminarũ probatiſſimarum muneribus opulentiſſima, quæ collegia uocitant, quod eorum collegia eo loci collocata ſint: quorum magiſtri ſunt uiri doctrina in primis probati, & honeſti. Igitur ibi cum abunde ſuppeditentur facultates, communiter uiuunt, ac quotidie bene mane, ſacris prius aut operam dant, aut interſunt, quàm ad rem literariam aggrediantur: atque ita Deum cum primis uenerantes, ſeſe caſtiſſimo ſimul uiuendi genere, & doctrinarũ omnium ſtudijs exercent, unde iugiter ſingulari pietate & eruditione uiri uelut ex quodam totius orbis ampliſſimo diſciplinarũ theatro, exiſtunt, qui tam pie, quàm utiliter nunc docendo, nunc ſcribendo mirum in modum rem Chriſtianam iuuant, celebrant, tuentur. Quemadmodum ex nõnullis paucis quidem nihil floret, qui omne uitæ curriculum ibidem ſeſe molliter curando tranſigunt, qui malis exemplis iuuentuti plurimũ interdum nocent. Quæ ſanè morum labes minime fieret, ſi illi qui etiam nunc noua in dies ſingulos inſtituũt collegia, tandem aliquãdo certos darent ſcholaſticis annos, ut aut docti ſuo tẽpore domũ redirent, aut ueluti aſini ad lyram, ut dicitur, loca alijs relinquerent, qui ualde multũ poſſent in literis proficere. Certat nominis celebritate cum hoc Oxonienſi gymnaſio, academia, quæ Cantabrigiæ apprime floret, quæ tametſi ſcholaſticorũ numero, ac cœnobiorum magnificentia minus uincit, bonarum tamen artium feracitate nequaquã impar eſt. Quid, quod ut uera integritatis mater gloriatur, ſe nunquã alumnos habuiſſe, qui de religione male ſenſerint?

At uero antiquitate longe præstat, ab hac enim academia Cantabrigiæ posita, usque ad initium gymnasij Oxoniensis, interfuere anni CCLXV. nam hoc Oxonij, Aluredus post annum quàm regnare cœperat, circiter uigesimumtertium, qui fuit humanæ salutis DCCCXCV. illam uero Sigibertus Cantabrigiæ circiter annum eiusdem salutis DCXXX, collocauit. Verum, si commentarijs credimus autoris incerti, antiquior est tam oppidi, quàm gymnasij origo. Ferunt enim positam fuisse olim ciuitatem nomine Chergrantium, ad radices uicini monticuli, quem uocant Vuythyll, eoq; docendi causa, rege Gurguntio Bellini filio, Bartholomæū quendam hominem Cantabrum peruenisse, & illum deinde duxisse uxorem Chembrigiam regis filiam, condidisseq; oppidūm ex uxoris nomine, Cantabrigiam dictum, atque in eo primum docuisse. Sed ad historiam redeo. Cæterum Aluredus postquam in regno suo literarum fundamenta iecerat, bonis moribus augendis intentus tulit sanctissimas leges, quas in antiquissimo codice conscriptas reperi: sed cum apud Anglos, in obliuionem iampridem ierint, nihil esse putaui, quod eas subijcerem. Nullo præterea non uirtutis genere claruit, omnibus enim hominibus, præsertim indigentibus, de re familiari sua libens impartitus, ac iustitiam in primis seruauit: quippe qui ut nocentes merita pœna semper affecit, ita innocentes mira charitate fouit. clarissimus item omnium regum bellicis artibus, cum haud quisquam eorum unus plurium bellorum uictor fuerit. Suscepit ex Etheluitha uxore, filios mares Edouardum cognomento Seniorem, & Adeluoldum: fœminas tris, Elfredam, Ethelgeram, seu Elginam, & Etheluitham. Elfreda locata fuit cuidam Ethelredo inter Mercios principi uiro, accepta Merciæ parte, dotis nomine. Hæc uenereæ uoluptatis spernendæ ualde memorabile ædidit exemplum, à uiro enim facta grauida, cum pariendo uehementer laborasset, postea eius rei memor, perpetuò uiri complexum abhorruit, dictitans stultissimum esse, eiusmodi uoluptati indulgere, aut operam dare, quæ tantum doloris factura esset. Aluredus prouecta iam ætate, leui morbo tentatus testamentum fecit, quo Edouardum filium instituit hæredem, & ut plures sui memores redderet, uaria munera suis militibus, familiaribus, seruis, scholasticis Oxoniensibus, atque sacris ædibus cum reparandis, tum ædificandis distribuit: post hæc, aggrauata ualetudine, & iam supremo aduentante die, Vintoniæ mortem obijt. Corpus in nouo cœnobio quod ipse extruxerat, sepelitur: regnauit annos duodetriginta. In eo postmodum cœnobio, secularium quos uocant sacerdotum collegium institutum fuit, & rursus inde monachorū, sicut alibi demonstrabimus.

QVIBVS bellorum motibus, ac eorum euentibus imperiũ Anglorum & Britannia, quæ hodie Anglia eſt, ortum fuerit, & paulatim ad ætatem perueneꝛit, ut ita dicam, uirilem, duobus ſuperioribus libris tradidimus: nam ut homo primum uitam auſpicatur, deinde adoleſcit, mox in iuuentæ florem ſe induit, & poſtremo ſeneſcit, ita regna incipiunt, creſcunt, florent, atq; ad ultimum cadunt. Cœpit prima regni ætas, id eſt, infantia, rege Hengiſto, ſalutis noſtræ anno circiter CCCCL. Inde ſecuta eſt ab Hengiſto, adoleſcentia, ſub ſeptem, & aliquando octo, ut perappoſitus oſtendit ſuprà locus, regibus, uſque ad Egbertum Occiduorum regem decimumſeptimum. Is Cantiano, Northumbrico, atq; Orientalium Saxonum regnis potitus, primus Britanniam Angliam, & Anglos omnem gentem, ut alibi dictum eſt, nominauit. Durauit ea ætas ſuum ſenſim incrementum capiens, circiter CCCL annos, quæ nempe tum uiris, tum armis celeberrima fuit. Exin ab Egberto, uirilis cœpit ætas, quæ amplius CLXXV uiguit annos, uſque ad diuũ Edouardum martyrem, quando tandem triſtis ingruit ſenectus, quæ ut ſolet in mortali corpore, uarijs morborũ generibus laborare, ſic in humanis rebus ſolicitata hominum inertia, multa ſecum incõmoda affert. Porrò id temporis Daci primũ, deinde Normani Anglicum regnũ occuparunt: ſed & hæc eadem ad extremum ætas in iuuentam præter ſpem omnium, tranſiuit: nam Normanicũ nomen paulatim in Anglicum uerſum, ut infrà planius fiet, & populus generatim dictus eſt Anglus. Nũc igitur quæ ipſi Angli in ea uirili atq; ſenecta ætate domi militiæq; geſſerint, tam hoc quàm proximo uolumine proſequemur. Succeſſit Aluredo Edouardus filius, ordine regum uigeſimustertius, quem Athelredus Cantuarienſis archiepiſcopus more maiorũ inunxit, coronauitq;, anno à natali Chriſti DCCCCI. Diximus ſuprà libro huius operis quarto, Brithoualdum ab Auguſtino ordine præſulum Cantuarienſium octauũ, primum Anglorũ, in Theodori uita functi locum, archiepiſcopum Cantuarienſem ſurrogatũ fuiſſe: quem deinde ſpacio circiter CXX annorũ, uſque ad Athelredum, ſecuti ſunt archiepiſcopi numero nouem: Taduinus, qui ſedit annos tres: Notelinus quinq;: Cuthebertus Herefordenſis antea epiſcopus, duodeuiginti: Brethuinus, tres: Lambertus abbas diui Auguſtini, uigintiſeptem: Adelardus, treſdecim: Vuilfredus, is Romæ à Leone quarto pontifice Romano creatus fuit, & ſedit annos trigintaocto: Theologildus ſiue Pleogildus, tres: Celnotus ſeu Chelutus, decem: cui Athelredus ab Auguſtino decimusoctauus Vintonienſis epiſcopus, uir & uirtute & autoritate ſummus, ſucceſſit. Sed ad incœptũ redeundum. Edouardus inito principatu, cuncta ſibi è Republica, à primo facienda exiſtimans, loca omnia præſidijs munire, urbes quas hoſtibus aduerſum ſe opportuniſſimas fore ducit, ſingulas obire, ſuorum atq; hoſtium res pariter attendere, barbarorũ inſidias anteuenire, magno ſtudio maturat, ut hoc pacto ſuos bellis continuis aſſuetos partim in officio, atque fide teneat, partim ne ijdem remoto metu, latius licentiusq; effuſi ab hoſtibus de improuiſo opprimantur, atque ita ipſis Dacis in primis nouitatis auidis, qui id temporis Northumbris & Orientalibus Anglis dominabantur, occaſio mouendi belli modis omnibus adimeretur.

Veruntamen huic ſtudio bellum Scoticum ſubitò præuertendum fuit, quod Conſtantinus rex continenter Anglicos fines uiolabat. Itaq; Edouardus primo quoq; tempore, bellum ei intulit, quod multa utrinque cæde geſtum eſt. ſed Scotus maioribus affectus incōmodis, non inuitus ab armis diſceſſit, pace ab Anglo impetrata. Edouardus poſt hæc, Vuallos uacillantes ad ſanitatem reduxit: totamq; Merciam, ut infrà dicetur, poſt obitum Elfredæ ſororis ſuæ recepit, nec eo tamen pacto hoſtium inſidias retardare, in ocióue eſſe potuit: enimuero Daci qui tum in Northumbria erant, permoleſte ferentes res Anglicas in dies ſingulos creſcere, ſubitò bellum intentant: & quoniam ipſi illud mouere non audebant, idcirco alienis armis odium explere nituntur. Itaq; ad Adeluoldum iuuenem Edouardi fratrem ſuapte natura regnandi auidum clàm adeunt, ſolicitantq;, admonentes tempus idoneum eſſe, quo facile poſſit, ſi modo uelit, regnum expulſo fratre, obtinere, cum impræſentia ipſe Edouardus iam ſuis omnibus atque finitimis æque infeſtiſſimus eſſet, quod contrà ac ius fasq; foret, res ſuas producere, & alienas contrahere plus nimio ſtuderet: & ad id maturandum negocium, ultrò auxilium pollicentur, atq; omne periculum damnumq; inde futurū liberaliter præſtare paratos ſe dicunt. His monitis atq; pollicitis eò iuuenem perpulerunt, ut continuò animum intenderit in regnum fratris, ac confeſtim comparato exercitu, hoſtiliter illud inuaſerit. Sed rex cum nihilo ſegnius iniuriæ obuiam iuiſſet, tum inops conſilij, ut qui omnia temere fecerat, metuq; perculſus, fugam cœpit, ac ad Dacos in Northumbriā ſe recipere contendit, ut ab illis adiutus prælium conſereret. Quod ubi regi innotuit, tanta celeritate eſt inſecutus, ut iuuenis omittere incœptum iter, ac ad mare tendere, indeq; continentem petere coactus ſit: ubi uix annū moratus, inde ad Northumbros belli innouandi cauſa redijt. Hunc Daci qui Edouardum metuebant, perbenigne acceperunt, ducemq; belli ſibi conſtituêre. Adeluoldus accepto imperio, plenus irarū aduerſus fratrem, ingenti ui armorū, eius regni fines ingreditur, cuncta ferro igneq; uaſtantibus Dacis: & in Merciam conuerſus pariter dat omnia prædæ: poſt hæc, aliò uerſum contendens, Thameſim tranſit, ac uſque ad pagum, quem uocant Baſyngſtochum, crudeliter omnem regionem populatur. Rex contrà inſtructa acie, fit hoſti ita furenti obuiam, quem ſoluto agmine uenientem magno impetu adoritur. Certatum eſt eo loci ſummis utriuſque partis uiribus: fuit atrox pugna, ac diu anceps, multis utrinq; cadentibus. Adeluoldus in primis inter hoſtes fortiter prælians occubuit, cuius ob interitum, nihil tamen prælium à Dacis eſt intermiſſum, quippe qui ſuos habebant duces, quorum uirtutibus freti, Adeluoldo ſummam imperij tradidere, quo Anglus ſuis ipſius armis conficeretur. Dum ſic aliquandiu acriter pugnatur, poſtremo regij milites uicti terga uertunt: Daci uero longo feſſi certamine, non modo à perſequendo hoſte facile deſiſtunt, ſed præter ſpem eo prælio ſuperiores, bello deinceps abſtinendum ducentes, pacem à rege petunt; quibus Edouardus ut maiori ſit terrori, non pacem, ſed inducias dat. Interea frumentum propter ſiccitatem, anguſtius prouenerat, id quod in cauſa fuit, cur ne ſtatim induciæ à Daco uiolatæ ſint, qui tamen interim quietis impatiens ſolicitabat finitimos ad bellum faciendum, cum ijs ſecreta conſilia continenter conferendo. Cui futuro periculo Edouardus obuiam eundum ratus, repente in Northumbros mouit, populatoq;

latoq́ agro, tot damna intulit, ut inde ultro in officio permāſerint. Imminebat præterea ex altera parte bellum ab illis, qui Orientalibus Anglis præerant, quorum rex erat Ericus. Is Anglico nomini infeſtiſſimus, alios Dacos in ſocietatem belli adducere ſecretò ſtudebat, quò iunctis armis, ſimul Anglorum opes uno tempore tererent. Cæterū cum omnia ab eo temere fierent, interim Edouardus eius inſidias præueniens, fines regni ingreſſus, agrum multo crudeliſſime deuaſtat. Dacus qui iam ſuos in armis habebat, ira pariter atq́ ulciſcendi cupiditate ardens, pręceps in hoſtem fertur. Ita pugnam ferociter conſerunt, quæ ut à Daco temere inita, ita exitu calamitoſa fuit, poſt tetram ſuorū cædem. Ericus nullo ferè negocio uictus fugatusq́ eſt, quem mox ob eam odioſam, funeſtamq́ plagam acceptā, crudelius ſolito imperantem ipſi Orientales Angli ſæuo dominatu irritati interfecerūt. Nec perinde illis hoc factum bono fuit, ut fore putarant, quando breui pòſt tempore uiribus debilitati, in Edouardi poteſtatem uenire compulſi ſunt. Atq́ talis fuit Anglorum Orientalium regni præpotentis occaſus. Edouardus Orientalium Anglorū regno potitus, Merciam deinde omnem in ſuam poteſtatem redegit: uita enim functo Ethelredo, qui Mercijs præfuerat, ſine liberis, Elfreda eius uxor non minus iuſte quàm prudenter aliquot annos Merciam rexit: qua mortua, Edouardus Merciam reliquam recepit. Per hunc demum modum, is rex fines regni ita propagauit, ut iam pręter Scotiam, totius inſulæ imperium obtineret, licet penes Dacos, in Northumbria, aliquid adhuc ditionis eſſet. Sunt tamen, qui ſcribant Edouardum, deuictis Dacis, etiam Northumbria potitum eſſe: qui ut parum in ſcribendo diligentes, ſibimetipſis alibi repugnant, tradentes huiuſce regis filiam nomine Editham haud multo poſt patris obitum, nupſiſſe cuidam Sithrico Daco, qui per id tempus, Northumbros regebat, quem ſatis conſtat rege Adelſtano, mortem obijſſe. Igitur cum Northumbria à Sithrico gubernaretur, dum etiam Edouardus in humanis agebat, in confeſſo eſt, nequaquam illi paruiſſe: quod infrà in uita Adelſtani, longe planiſſimum faciemus. Edouardus ad extremū pacato iam regno, legibus condendis maxime ſtuduit, quæ etſi ſalutares erāt, apud poſteriores tamen facile antiquatæ ſunt. Conſtruxit arcem prope Bedfordiam, opere & loci natura munitiſſimā. genuit ex Edgina puella forma eleganti, filium nomine Adelſtanū, qui eius ſucceſſor fuit. Eſt operepræcium, ſi ſatis uulgo facere uolumus, qui prodigijs delectatur, appoſite ſubijcere præſagium, quo Edgina puella ſpem conceperat, gignendi filium, qui quandoq́ eſſet regnaturus: ſomniauit enim ex utero ſuo lunam exortam, quæ totam Angliam pleno lumine illuſtraret. id quod cum cuidam matronæ narraſſet, illa non aſpernata ſomnium, quod poſtea euentu mirabile extitit, puellæ obſcuris natæ parentibus, bonis educandi moribus curam ſuſcepit. Hanc itaque iam uiro maturam Edouardus cum fortè uillam quandam animi cauſa peteret, conſpicatus, eiusq́ repente forma captus compreſſit, ex qua, ut dictum eſt, Adelſtanum genuit. Item ex Elfreda uxore poſtmodum liberos uirilis ſexus ſuſcepit Etheluardum & Eduinum, qui ſtatim poſt eius obitum, uita exceſſerūt: fœminas uero Elfredam, Edginam, ſiue Elginam, Edburgam, Ethildam, Editham, & Elgidam. Elfreda & Edburga uirginitate florentes monachæ factæ ſunt. Edgina ſeu Elgina locata eſt Carolo Simplici Francorum regi, & Editha Sithrico Northumbrorū regulo.

Edgina ex utero suo exortā somniauit, Angliam suo lum. lustrarent.

Suſtulit Edouardus ex altera uxore nomine Edgina filios duos, Edmundum, & Eldredum, qui deinceps poſt Adelſtanum regnarunt. Per idem tempoꝛis, Chriſtiana pietas multum apud Occiduos Anglos frigeſcebat, quia nullus in ea regione erat epiſcopus, qui populum doceret, eiusq; rei culpa in rege reſidebat, quod per eum, qui magis bello, quàm rei diuinæ inſeruiret, non liceret ſacerdotibus ſuo officio fungi. ¶Qua re Ioannes decimus pontifex Romanus ualde cõmotus, per literas Edouardum uehementer caſtigauit, minatusq; eſt, ſe illum unà cum populo, religionis hoſtem denunciaturũ, niſi mature accerſiret epiſcopos, qui priſtinam religionis diſciplinam ſeruandam curarent. Quod ubi rex intellexit, negligentiam reſarcire ſtudens, ita egit cum Pleimundo Cantuarienſi archiepiſcopo, qui Athelredo poſt annum quàm ſedere cœperat decimumoctauum, uita functo, paulò ante ſucceſſerat, ut ille conuentum fecerit, in quo plures epiſcopi creati ſunt, qui diœceſes regerent. Poſtea Pleimundus uir doctrina & uitæ integritate clarus, facti purgandi cauſa Romam profectus, pontificem placauit. Fuit Edouardus forma eximia, ac per omnes ætatis gradus decentiſſima: cuius dignitas etſi nonnihil deflореſcere cœpit in ſenectute, ui morborũ, quibus frequenter tentatus, ad ultimum conſumptus eſt, poſt annũ quàm regnare cœperat uigeſimumquartũ, qui fuit ſalutis humanæ DCCCCXXV. corpus Vintoniã delatũ, ubi ſepulturæ datur. Eiſdem ferè temporibus, Rollo ſeu Robertus, id enim ei poſtq; Chriſtianus eſt factus, nomen fuit, dux Normaniæ fato conceſſit, uir profectò bello clariſſimus: quippe haud quiſquam omnium alius ſecundum eum, in terra hoſtili, ſibi atq; poſteris maiore uirtute, principatum parauit, qui ita exiguis inchoatus initijs, uti deinde dicetur, creuit, ut cæteris quibuſq; maximis regnis par uiribus fuerit. Reliquit Rollo Gulielmum filium nequaquam aut prudentia, aut uirtute bellica ſe inferiorẽ, cuius autoritas apud Gallos in primis ſumma fuit, quod, ut perſpicue demonſtremus, altius repetendum eſt. Carolus Simplex rex Francorum duxit in matrimonium, uelut dictum eſt, Edginam ſiue Elginam Edouardi regis filiam, ex qua ſuſcepit filium nomine Ludouicũ. Is poſtquam cum Rollone fœdus fecerat, ingens ſibi apud ſuos odium conflauit, adeò, ut bona pars principum ab eo defecerit. Eſt poſtea inter utroſq;, uſque eò uarie bellatum, dum ad extremum principes peiora Reipublicæ ſuæ timentes, regi reconciliati ſunt: qui tunc ſimul iuncti aduerſus Robertũ Aquitaniæ ducem in Carolum mouentem arma tulerunt, cõmiſſoq; prælio, ducem cum omnibus copijs deleuerunt. Quod Robertus Viromanduorũ comes, iniquo animo ferens, ultionisq; cupidus, perinde quaſi gratulandi cauſa, eſt uictori Carolo redeunti obuiam factus, ac primo congreſſu, homo uafer tot precibus regem orando defatigauit, ut Peronam in oppidum ſuum duxerit, atque eo loci in uincula coniecerit. Qua re cognita, Edgina Caroli uxor cum Ludouico filio, ad Adelſtanũ fratrem regem Angliæ confugit. Interea Galli ne carerent, qui ſummã rei adminiſtraret, Rodulphum Ricardi Burgundiæ ducis filium regem dicunt, quo poſt duodecimũ quàm regnare cœperat annum mortuo, ac Carolo per idem ferè tempus, in carcere uita quoq; functo, Gulielmus Normaniæ dux autor fuit, ut Franci principes Ludouicũ Caroli filium ex Anglia domum per legatos reuocarint, ac uenientem regem conſalutarint. At quintus uix annus interceſſerat, cum omnes ferè optimates re-

gni à

gni à Ludouico deſciuerunt, qui ita ſuorum auxilijs deſtitutus, miro ſtudio curauit cum Henrico ſeu Othone eius filio, ut quidam malunt, Germaniæ rege gratiã inire, quod opera atq; conſilio Gulielmi ducis duntaxat conſecutus eſt. Hæc poſtquam heroës intellexere, ultro ſui principis beneuolentiã popoſcerunt. Sic Gulielmi nomen ob eius uirtutis famam, apud omnes multo celeberrimum erat, quippe qui tanquã ad bonitatem tantum natus, negocijs amicorũ operam non uulgarem enauare, miſeros opibus iuuare, iniuria affectis opitulari, præſidio deniq; cunctis ſine diſcrimine, eſſe magnopere ſtudebat. Quibus rebus factum eſt, ut poſtremo Herlouinus homo nobilis Monaſteriolo caſtro ab Arnulpho Flandrenſi principe ſpoliatus, ad Gulielmũ tanquã communem iniuriarũ uindicem confugerit, cum eoq; expoſtulauerit. Gulielmus cognita cauſa, ita egit, ut confeſtim caſtrum iuueni reſtitutum ſit, prohibuitq; eum ab iniuria, id quod ei, etſi ſuo immerito, cum primis malo fuit: nam eam rem Arnulphus ægre ferens, duci inſidias facere apud ſe ſtatuit, quem haud multo negocio, charitatis nomine, fefellit. Porrò ita breui uſu uenit, ut Arnulphus traxerit ducem in colloquium, ad Pinciniacum, ubi de re propter quam conuenerãt, multis ſermonibus egerunt: mox ut digreſſi ſunt, cum Gulielmus nauiculam ingreſſus (in inſula enim quam eo loci Sequana effecit, id colloquij habuerũt) ut flumen tranſiret, à ſatellitibus Arnulphi ſimulantibus ſe perinde quaſi aliquid dicturos, quod à perfido principe foret omiſſum, repente ad ripam reuocat̃, ibiq; crudeliter trucidatur. Normani autẽ ad alterã ripam fluminis uociferantes, aluei profunditate impediti, ſuo principi opem ferre nequiuerunt, qui poſtea cadauer Rhotomagum delatum honorifice ſepelierunt. Erat Gulielmo filius Ricardus admodum puer, cuius ac totius Normaniæ tutelam Rodulphus & Bernardus, Normanis omnibus autoritate & nomine pręſtantes, ſuſceperũt. Sed de his infrà cõmodum dicemus. Iam redeundum, unde digreſſi ſumus. Adelſtanus à Cerdicio uigeſimusquartus, ex cõcubina Edouardi filius, rex à populo conſalutatur, atque ad Kyngſtonum oppidum ad ripam Thameſis ſitum, longe à Londino circiter millia paſſuum decem, eſt hodie pagus omnino celebris, more maiorum, coronatur ab Athelmo archiepiſcopo Cantuarienſi. Is ordine præſulum Cantuarienſium uigeſimus, Pleimundo ſucceſſit, qui fuit annus ſalutis DCCCCXXVI. Adelſtano cum principio ſui principatus, fama eſſet Conſtantinũ Scotorum regem in armis eſſe, & per agros congregare armatos, atq; Vuallos ad defectionem ſpectare, nihil prius fuit, quàm ut periculo quod iamiam ſupra caput erat, obuiam iret. Itaque magna ui in utroſq; raptim mouit, quos pari fortuna compeſcuit, uicit, in poteſtatemq; redegit. Sed Conſtantinũ ita uictum, in uerba ſua iurare iuſſit, id quod ille fecit, quò ſibi per eum liceret, in poſterum tempus, uita atq; regno uti, frui. Idem aliquot deinde Scotorũ reges feciſſe traduntur, quod recentiores eorum ſcriptores multis argumentis diſputant. Nos uero tale quid agere, noſtri muneris minime eſſe ducimus, cum hiſtoria rerũ geſtarũ narratio, non item contentio ſit, qui proinde ea quæ annales Anglicani antiquiſſimi loquuntur, nobis ſcribenda conſtituimus, quò ſine ulla cuiuſpiam populi offenſione, inchoatum opus perficiamus. Ita à principio præfari libet, ut non ſit deinceps quiſquam omnium, qui ab hiſtorico de quauis re præteritis ſeculis geſta, officium iudicis requirat, flagitet, deſideret. Ad rem redeo. Interea Si=

thricus rex Northumbrorũ è uita migrauit, quæ res occaſioni fuit Adelſtano Northumbriæ potiundæ, nam Analaphus & Gotthofredus Sithrici filij, ut iuuenes imperandi plus æquo auidi cœperunt ſtatim noua Anglo faciundarum inſidiarũ inire conſilia, finitimorũ animos ad id clàm pertentare, ac literas paſſim atq; huc atq; illuc mittere, quæ ad ultimum interceptæ perſpicuũ facinus fecerunt. Igitur rex cognito hoſtium conſilio, Northumbriam infeſto animo petijt, quem iuuenes ut in cõſultando leues, ita in propoſito minus conſtantes, nequaquam uenientem expectarunt, ſed alter in Hyberniam, alter in Scotiam fuga lapſi ſunt: quos Anglus fruſtra inſecutus, Northumbriã principe orbatam omniq; præſidio deſtitutam, facile ad deditionem compulit. Ita Adelſtanus rebus ſuis conſulens, neceſſe habuit nepotes ex Editha ſorore, priuare principatu. Dum hæc alibi gerũtur, Gotthofredus apud Scotos, nonnihil uirium comparauit, quibus fretus Dunelmum ex improuiſo circũſedit, quammaxima ui potuit, oppidanos ad defectionẽ ſolicitans, qui tametſi principem ſuum ultrò recipere auebant, uidentes tamen eum longe eſſe infirmiorem, quàm ut ſe aut urbem poſſet tueri, ut ne ſibi defectio fraudi eſſet, in officio permanſerunt, quamuis eos pauor ac trepidatio peruaſerit. Fecit ea res Adelſtanum non mediocriter Conſtantino Scotorum regi iratum, quod ſuo inimico opem tuliſſet: ſed purgato crimine, breui Scotus cum eo in gratiam redijt. Analaphus alter frater conſtituens indignitatem amiſſi regni aliquo audaci facinore uindicandam, paucis ſuorum comitatus mutato habitu, in caſtra Anglica introiuit, cauſa explorandi, quo pacto hoſtem incautum opprimeret, idq; tam caute fecit, ut nihil fuerit propius, quàm ut regem interficeret: noctu enim in tentoriũ regiũ incurrit, tanto tamen impetu, ut Adelſtanũ de ſomno excitarit: qui ubi cognouit ſibi manus intentari, cuſtodibus ad arma uocatis, gladium è uagina arripere conatur, quo, ut in metu accidit, qui mentem conſiliumq; mortalibus eripit, forte non reperto, aliquantiſper animi dubius, ut ſe humana ope deſtitutum ſentit, diuinam ilico implorat, eodemq; momento iterum ad uaginam manum admouet, inuentoq; enſe, hoſtem aggreditur, ac facta ſtrage, in fugam uertit. Quidam ferunt in eo tumultu Conſtantinum Scotorum regem fuiſſe, ac interijſſe: qui, ut parum fideliter illud ſcribunt, ita parum uere tradunt Analaphum Hyberniæ regem fuiſſe: haud dubie errore ducti, propterea quod is fugiendo antea in Hyberniam ſe receperit, ſicuti ſuprà eſt demonſtratum. Ille uero gladius tanquam teſtis maximi Dei beneficij, diu inter regia inſtrumenta aſſeruatus eſt. At Adelſtanus per hæc, deuictis paſſim hoſtibus, permagnum obtinuit imperium. Iſta fuit regni matura atque uirilis ætas, quæ uiris ac uirtutibus maxime floruit: ea enim tempeſtate fuerunt uiri doctrina & ſanctitate clari, Firtheſtanus Vintonienſis epiſcopus, cui ſucceſſit Birſtanus: item Vuilfemus ſeu Vuilſelmus Vuellenſis epiſcopus, ac Vulſtanus Eboracenſis archiepiſcopus, quem rex Adelſtanus ob ſingularem eius animi uirtutem, uitæq; ſplendorem, unice amauit, eiusq; cauſa, Eboracenſem epiſcopatum plurimum locupletauit. Sed longe plures militari arte floruerunt, quorum nomina ſcriptorum incuria, minime æduntur. Athelmus Cantuarienſis antiſtes, per idem tempus moritur, cui ſucceſſit Vuilfemus Vuellenſis epiſcopus: & in Vuilfemi poſt decem quàm ſedere cœperat, annos, uita defuncti locum, Odo antiſtitum ordine uigeſimus ſecundus

dus, ſurrogatus eſt, homo ualde conſideratus. Poſtremo Adelſtanus magno imperio potitus, omne ſtudium ad religionē colendam, ac pacem fouendam, ſuorumq́ commodum augendum contulit, quippe duo ædificauit cœnobia monachorū ordinis diui Benedicti, alterum apud Meltoniam pagum Sariſberienſis diœceſeos, alterum ad Michilneium uicum, Somerſeti comitatus, loco paluſtri, ut ne monachi fortè hyeme præſertim uagarentur, contrà atque lex ordinis iubet, quando ipſe locus eo tempore adiri uix poteſt, niſi nauicula, poſſeſſionibusq́ utrunque locupletauit: item leges nonnullas antiquas nimis ſeueras correxit, nouasq́ plurimas apprime utiles tulit, quæ ex uſu omnium maxime eſſent: quod fuit eius humanorum operum ultimum, nam ſtatim pòſt ſine liberis, poſt ſextumdecimum annum, quàm regnare cœperat, è uita migrauit. Edmundus eius frater regum ordine quintus & uigeſimus ſucceſſit, qui ſex duntaxat regnauit annos, quem à ſummis laudibus uitæ breuitas abduxit, quibus poſteri in cœlum tuliſſent. Sed quicquid ille ſui expectationis fecerat, Edgarus eius filius ſuis poſtmodum accumulatiſſime reddidit. Sunt, qui falſo tradant Edmundum domuiſſe Northumbros, uiciſſeq́ Scotos, quod nos, ſecuti autores nequaquam pœnitendos, ſuprà Adelſtano aſſignauimus. Tulit Edmundus leges nonnullas regno utique commodiſſimas, quæ cum alijs, in obliuionem ſenſim ierunt. De morte regis uarie referunt: alijs placet, ut quū ſeruo ſtrictis gladijs ab inimicis petito, opem repente ferret, in eo tumultu ſit interfectus. Secundum alios, ille fortè conſpicatus ante ſe hominem latrocinio inſignem, & ob id, diu ſibi antea inuiſum, ſubitò inuaſit, ac in terram ſtrauit, quem cum ita iacentem cæderet, ab eo tum immemore futuri periculi, ut præſens euaderet, eſt cultro confoſſus, latro uero in ueſtigio dilaniatur. Genuit ex Elgida uxore, Eduinum & Edgarum, qui cum ætate pueri eſſent, poſt Eldredum deinde regnarunt. Edmundum ſecutus eſt Eldredus frater à Cerdicio uigeſimus ſextus, quem anno ſalutis DCCCCXLVI, Odo Cantuarienſis præſul ad Kyngſtonum inunxit. Is rex factus, continuò omnium ſtudium habuit, erat enim innocentiæ fautor, omniſq́ noxiorum hominum generis longe inimiciſſimus, item militaris diſciplinæ apud cunctos peritiſſimus cum primis habitus, unde facile citra arma, Scotos iam ante id tempus, ab Adelſtano fratre in fidem receptos, in officio continuit. Poſcit locus, ut de ſtatu rerum Scoticarum commodum dicamus. Conſtantino, quem ſuprà oſtendimus iuraſſe in uerba Adelſtani regis, ſucceſſit Malcolmus. Malcolmum ſecuti ſunt reges Indulphus, Duffus, Culenus, Chenedus tertius, & Conſtantinus Caluus. Is per uim regnum eſt adeptus, unde populus cauſam arripuit ad factiones, quæ poſtea haud facile extingui potuere. Conſtantino per ſeditionem interfecto, Grimus ſucceſſit, homo eiuſdem factionis. Hunc Malcolmus ſingulari certamine uictum, ac peremptum, ſequitur, eius nominis ſecundus. Deinde ſucceſſere Duncanus, & Maccabæus, homo ſcelere & audacia ſingulari, qui per uim eſt regno potitus. Sed ad rem reuertor. Eldredus pacatis ubique locorum rebus, in augenda religione ſe exercens, ut Deo in primis gratum faceret, & ſibi beneficio aliquo deuinciret Etheluoldum ſanctiſſimum monachum ordinis diui Benedicti, Edginæ matris rogatu, inſtaurauit cœnobium Abyndonenſe, olim

ab Ina rege conditum,ſed tum dirutum:qui ita bene agendo,poſt nouem annos,quàm regnare cœperat,deceſſit. Datur illi uitio, quod leui de cauſa, eiecerit in exilium Vulſtanum Eboracenſem archiepiſcopum, qui tamen anno pòſt, reuocatus eſt in patriam, ac biennio uix inde exacto, moritur: cui ſucceſſere Oſcitellus, Adelualdus, & Adelualdo Oſualdus ordine antiſtitum decimusnonus,uir ſanctiſſimus,de quo plura alibi dicemus. Defunctum Eldredum ſecutus eſt Eduinus alter Edmundi filius grandior natu, ordine regum ſeptimus & uigeſimus:qui fuit annus ſalutis DCCCCLV. Hunc Odo inter ſacrificandum, ad Kyngſtonum, more maiorum, ſacrauit, cuius uitam, tametſi breuem, priuſquam perſcribamus, ad Ricardum Normanorum ducem nobis redeundum eſt,ut duces Normanicos ordine ponamus. Erat Ricardus puer, ut paulò ſupra memoratum eſt, in tutela Rodulphi & Bernardi, qui inter Normanos, primi habebantur, cum Ludouicum Francorum regem extemplo libido inceſſit, amicitiæ ſpecie, puero principatus eripiendi. Sanè ille accepto Gulielmi cædis nuncio, aliquam cauſam ſibi quærendam ſtatuens, quamobrem meditatum negocium mature exequeretur, confeſtim Rothomagum proficiſcitur, ſimulatque amici mortem uelle ulciſci, cum tamen aliud animo ſecum agitaret. Admirati ſunt tutores pueri ante omnes, regis pietatem, quare perbenigne atque humaniter eum uenientem acceperunt. At Ludouicus ubi fraudem Normanos latêre ſenſit, haud mora, in ſpem uoti potiundi uenit, atque protinus petit Ricardum tanquam in regia aula educandum ſibi tradi: ſed id poſtremo cum minaciter faceret, difficilimum eſt enim non fraudem uno uel altero modo prodere, leuiter in ſuſpicionem apud populum cecidit, qui iam palàm murmurare incipiebat,eum ueniſſe,non iuuandi Ricardi, ſed atque adeò Normaniæ, prout re ipſa erat, ad ſuas opes adiungendæ cauſa. Ex qua re, eſt ingens pariter populi tumultus exortus, atque inſidiæ regi intentatæ, quippe ciues antea arma parauerant ulturi ſuæ libertatis iura, ſi quis ea imminuere conaretur. Ille huic periculo obuiam eundum ratus, ad ſedandam impræſentia populi iram, Ricardum puerum in medium duci iubet, atque ipſe populo prope furenti oſtendit, dictitans eum eſſe illorum ducem, nullamq; aliam ob cauſam ſe cupere pueri curam habere, atque apud ſe eſſe, niſi ut bonis moribus inſtituatur. Suſtulit rex hoc pacto uulgi opinionem, qui nihilo tamen ſegnius quod excogitarat, ſibi modis omnibus efficiendum iudicans, ita egit, ſingulos principes nominatim appellando, ut per eos ſibi licuerit Ricardum in Franciam ſecum ducere: & quia acceptam à Normanis iniuriam cum primis uindican dam deſtinauerat, tempus obſeruabat idoneum: ac ne conſilium diluceret, puerum interim regio cultu educabat. Hoc nonnihil terruit Arnulphum Flandrenſem principem, qui Ricardi patrem paulò ante inſidijs oppreſſerat, & magnopere uerebatur, ut id facinus ſibi aliquando fraudi eſſet. Quare ad Ludouicum confeſtim ſui purgandi cauſa properauit, de eóque qui omnia artificio agebat, ingenti auri pondere ueniam criminis redemit, uel redimere ſimulauit. Poſtea rex haud belle cogitans, modo clàm, modo palàm Ricardum iugiter male uerbis accipiebat, ut aſſidua caſtigatione, par-

tim

tim conceptum odium euomeret, partim illum tanquam ſuapte natura prauum omnibus inuiſum redderet, quò eius poſtea caſu aliquo extincti minus apud Normanos deſiderium fieret, qui uſque eò feruere cœpit, ut puerum propalam nothum appellarit, minatusq́ ſit, ſe eum fortunis honoribusq́ priuaturum. Ita demum res ad uim ſpectare incipiebat, cum Oſmundus Ricardi præceptor, importunam regis ſæuitiam omnibus precibus deteſtatus, puerum ab ſe ante bene doctum, ſine mora paluſtrium herbarum faſce inuoluendum, ac clàm Lauduno exportandum curauit, deindeq́ rem geſtam Barnardo Syluanecti comiti, qui adoleſcentem Ricardum miro amore complectebatur, ordine patefecit. Is adiuncto in ſocietate belli magno Hugone Pariſiorum comite, coactisq́ extemplo nonnullis armatorum copijs, Ricardum Syluanectum perduxit. Interea Ludouicus audiens Ricardum ſibi ereptum eſſe, Hugoni imperat, ut puerum reſtituat: qui cum per literas ſignificaſſet id in ſua non eſſe manu, inde à rege Compendium accerſitur, ubi poſtquam multa ſunt collocuti, rex pollicetur ſe Hugoni nonnulla oppida Normaniæ dono daturum, ſi uelit ſecum ſtare. Quibus promiſſis Hugo illectus, Ludouici partem ſequitur, & ambo iunctis armis, Normaniam petunt. Iis non ui ſed artificio Barnardus Syluanectenſis reſiſtendum ratus, ita cum Barnardo Daco, qui Normaniæ præfectus erat, quamprimum egit, ut ille legatos ad Ludouicum miſerit, qui totius populi nomine referrent, Normaniam, populum, fortunas, & denique omnia regis eſſe, ac propterea ſe orare, ut ſine armis, ad ſuos ueniret, qui morem geſturi eſſent. Delectauit ea res, ut quæ extra ſpem acciderat, mirandum in modum regis animum, adeò ut confeſtim Rothomagum contenderit, ibiq́ ex ſententia, ſicuti arbitrabatur, rebus compoſitis, Laudunum profectus ſit. At Barnardus Dacus, ut dum rex aberat, Normaniam in officio erga Ricardum teneret, Haraldum eius appellationis quintum Dacorum regem, qui à Suenone filio, paulò ante regno pulſus, in Normaniam cum bona nobilitatis parte, uenerat, ac tunc circa Conſtantienſium fines morabatur, per literas docuit, tempus eſſe, quo tutò poſſet regium præſidium pelli, & propterea rogabat, ut uellet, aut auxilio protinus ire, aut militem ad ſe mittere, quoniam eo pacto omnino futurum eſſet, ut Ludouicus cum eo ad colloquendum congrederetur. Nihil ſpes fefellit, Haraldus enim cum exercitu præſtò adfuit, & Ludouicus de repentino eius aduentu certior factus, illi ſubitò obuiam fuit, atque circa Sequanæ ripam congreſſi. Dum hic reges de cæde Gulielmi loquuntur, & cuncti manus abſtinent, uſu ita uenit, ut Dacus quidam conſpicatus de improuiſo Herlouinum, cuius negocij cauſa, Gulielmus occubuerat, interemerit. Quo factum eſt, ut atrox certamen eodem momento ortum ſit, in quo Galli fuſi fugatiq́ ſunt, ingenti paſſim cæde ædita. Ludouicus in primis captus, quem Normani poſtremo accepto Lothario filio obſide, Gallis reddiderunt. Ricardum uero iam imperio maturum ducem ſuum declararunt. Nec illud omiſerim, quoſdam hiſtoricos falſo appellare hunc regem Dacorum, qui auxilio fuit Normanis, Aigroldum, ſeu Aigrotum, cum nemo homo eius nominis apud Dacos, ſiue Danos,

quos uocant, regnarit, id quod ex historia Saxonis colligere licet, qui planè ostendit id temporis Haraldum, sicut diximus, quintum à Suenone filio expulsum regno fuisse, quod uel illi autores affirmant, tametsi Saxo non meminit de hoc bello aduersus Francos, ab ipso Haraldo gesto. Non quieuit postea Ludouicus ultionis auidus aduersus Normanos, multa sæpius fauente Othone Germaniæ rege, frustra moliri: nam cum Rothomagum ambo infesto agmine petissent, ciuitatemq; multis incommodis affecissent, ad extremum tamen ab incœpto non sine nota, atque suorum cæde, destiterunt. Fuit is annus à natali Christi DCCCCLVI, cum primis nobilis morte Ludouici, cui Lotharius filius successit. Is autore Theobaldo Carnutum comite, cœpit ingentes inimicitias cum Ricardo duce exercere, tum quod pater semper duci infestus fuisset, tum etiam quod ille ita præpollens effectus erat, ut iam finitimis populis meritò formidolosus esset. Itaq; primum insidias Normano fecit, quæ cum minus ex animi sententia processissent, deinde bellum intulit, in quo uaria fortuna inter eos sæpenumero dimicatum est, postremo nonnullis heroibus ad amicitiam utrunque principem hortantibus, pax conuenit. At Ricardus deinceps gestarum rerum gloria pariter ac uirtutis fama præclarus, de religione Christiana itidem bene mereri maximè studuit, quippe qui nonnulla condidit templa opere egregia, multisq; donarijs ea exornauit. Fuerunt illi filij tantum duo, quod sciam, Ricardus & Emma. hæc Etheldredo nupsit. obijt mortem, anno salutis humanæ DCCCCXCVI. cui Ricardus filius successit, de quo alibi perapposite memorabimus. Sed ad Eduinum ueniamus. De hoc rege aliquid scribere, & exiguitas temporis quo regnauit, & eius uitæ turpitudo penitus uetaret, nisi id ordo posceret: eo enim die quo rex dictus est, consanguineam suam uxorem cuiusdam nobilis uiri inuitam stuprauit, idq; fermè propalam brutorum animalium more fecit, sic, ut fama sceleris breui per omnem Angliam peruaserit. Quapropter cum Dunstanus qui paucis antè diebus factus fuerat abbas Glasconiensis, eum bonis uerbis reprehenderit, admonueritq;, ut à tanto flagitio manus deinceps abstineret, tantum abfuit, ut homo nempe nequam sanctis monitis paruerit, ut etiam scelus scelere cumulando, protinus optimum patrem ablegauerit: quod ipsi cum primis malo fuit, nam Northumbri & Mercij regis uitia horrentes defecerunt, Edgarumq; eius fratrem regem renunciarũt, faustis omnibus acclamationibus prosequentes. Ea res tantum Eduino inussit doloris, ut citò deinde perierit, post annum quartum, quàm regnare cœperat. Ita regnum Edgarus adeptus est, uir & animi dotibus, & corporis robore longe princeps. Hunc Odo archipræsul Bathoniæ, seu, ut quibusdam placet, Kyngstoni coronauit, circiter annum salutis DCCCCLIX. Inito principatu, omnia humana studia præ pace, cuius nomen sciebat dulce esse, & rem ipsam salutarem, spernere cœpit: quæ deinde parta, ut ne ab externis frangi posset, ingentem classem parauit, eam'que tripartito circa oram maritimam locauit, quæ barbaros continenter infestantes ab ingressu insulæ arceret. Item Scotos & Vuallos in officio retinuit. Reperio in annalibus, Vuallos, qui semper inuiti Anglorum imperio paruerant, ex sua tandem gente, sibi principem constituisse, & rege Edgaro, habuisse regulum

regulum nomine Ludouallum, & illum pependiſſe tributū ipſi regi Anglo, atque deinceps aliquot annos, principes tales fuiſſe. ſed quo tempore Vualli id beneficij ab Anglorum regibus conſecuti fuerint, non omnino conſtat, nec traditur, quod ſciam, à quopiam autore graui. Edgarus imperauit Ludouallo Vuallorum regulo uectigalis nomine, in annos ſingulos, tricenos lupos, quò genus tam malefici animalis & gregibus ouium ualde pernicioſi, quod tunc in ea inſulæ parte plurimum abundabat, prorſum deleretur. ſi uero lupi defeciſſent, tum loco illorum, neſcio quam pecuniæ ſummulam conferret. Sic rex finitimos populos rebelles in officio atque fide tenendos putauit, quo ſibi per id, nullo tempore excluſo iam liceret oſtendere, ſe ad bonitatem natum eſſe. Itaque confeſtim Dunſtanum ab exilio reuocauit, eumq; Vigornienſem epiſcopum creandum curauit: cui etiam cum id temporis homines deeſſent, qui meritò alijs præeſſent, Londinenſis epiſcopatus adminiſtratio data eſt, quam ille haudquaquam ſuis, ſed populi commodis ſeruiendi cauſa, ſuſcepit: nam id temporis epiſcopi non plus opum, at plus doctrinæ, plus ſanctitatis, plus prudentiæ quàm alij habebant. Interim Elfreda regina moritur, ex qua rex Edouardum filium ſuſceperat: cuius interitus cauſa fuit, quamobrem ille importuniſſimum flagitium fecerit. Nempe per idem temporis fama peruaſerat, Horgerium ducem Cornubiæ filiam habere nomine Alfredam, forma longe elegantiſſima, quam Edgarus in matrimonium ſibi ducendam conſtituens primo quoq; tempore, dedit negocium Etheluoldo familiari ſuo puellæ uiſendæ, ſuiſq; uerbis & nomine, à duce eius connubij petendi, ſi modo pulchritudo famæ reſponderet. Proficiſcitur iuuenis in Cornubiam, ad ducem: qui ubi puellam uiderat, cœpit inſano protinus ardere amore, adeò ut immemor mandati regij, eam ſibi nuptum dari magnopere petiuerit, quod & impetrauit. poſt hæc, ad regem reuerſus, refert puellam non eam eſſe, quā deceat nubere regi: ac non multo pòſt ubi ſenſit principis animum hoc pacto ab amore alienatum, incipit paulatim apud eum agere, ut ſibi eius uoluntate, liceat puellam in matrimonio habere: id quod rex qui illius iam formā aſpernatus erat, ultrò conceſſit. Etheluoldus ita Alfredæ ſibi exitium pariturae nuptias conſecutus eſt. Crebreſcebat deinde indies magis Alfredæ pulchritudinis rumor, ut quæ iam nupta in conſpectu hominum frequentius uerſabatur, cum rex cupidus uidendi, de induſtria, uenandi gratia, ad uillam Etheluoldi acceſſit, ubi ſtatim atq; Alfredæ oculū adiecit, mirabile dictu eſt, quàm citò eam deperire cœperit, ita ut breui poſt tempore Etheluoldo mortem machinatus ſit, atq; Alfredam in matrimonium duxerit. Mulier faces incendit, quibus rex flagrauit ad cupiditatem huiuſmodi ſceleris ædendi: nam ubi uir regem aduentare intellexit, fertur rem omnē uxori aperuiſſe, oraſſeq;, uti communis ſalutis cauſa, ſe negligentius ſolito comptam iuueni furenti oſtenderet: at fœmina immemor coniugalis amoris, ac filij pignoris beneuolentiæ ab Etheluoldo ſuſcepti, & ſui ſemper ſimilis, ut leuis, auara, ſuperba, quam elegantiſſime potuit, regi uenienti obuiam facta, ultroq; caſtum reſoluit pudorem. Dedecorauit ea res plurimū regis nomen apud omnes, quare ſæpius à Dunſtano reprehenſus eſt: quem licet facti puderet, pœniteretq;, amori tamen nō indulgere nequiuit. Ipſam autē Alfredam ferunt nō modo criminis nō pœnituiſſe, ſed ualde ſuccenſuiſſe Dunſtano, quod bene admonuiſſet regē. Genuit

ex Alfreda Edgarus Edmundum, qui paucos uixit dies, & Etheldredum. Is dum baptizabatur, cum ſubitò in ſacrum fontem excrementa emiſiſſet, traditur Dunſtanus prædixiſſe ita futurū, ut ille quandoq; ingens patriæ incommodum dedecusq; afferret. Dilexit item Edgarus Vuilfredam monacham, ſeu ob metum ſtupri, ut quibuſdam placet, nullis initiatam ſacris inter monachas ſeruatam, ex qua Editham filiam ſuſcepit, quam aiunt ob uitæ ſanctimoniam, in catalogum diuorum adſcriptam. Hęc ſunt Edgari iuuentæ uitia, quæ poſtea ſummis cum corporis tum animi uirtutibus ſuperauit: fuit enim armorum ſimiliter atque equitandi peritiſſimus, ac laborum ſupra fidem patiens, qui ſuos ſemper in officio continuit, & barbaros qui ſolebant crebris inſulam incurſionibus infeſtare, ita ab initio terruit, ut nunquam ſint auſi ſedibus patrijs egredi. Item delictorū inquiſitor & punitor acerrimus, quod tamen citra ſæuitiam faciebat: quippe quandoq; ad crimina leuiora non grauate conniuebat, ut ſalubrem magis quàm ambitioſum principem ſe præberet. Abſq; his uirtutibus, pietatem præcipue coluit, quando præ religione Chriſtiana, nihil magnopere augendum putabat: quippe qui uiros magnæ doctrinæ, ſanctitatis, integritatis, atque prudentiæ, cum primis in ſuum domeſticum conſilium delegit, illosq; populo Chriſtiano præpoſitos tantum uoluit. Itaq; ſecundum Dunſtanum, miro amore complexus eſt Etheluoldum, uirum ingenio & eruditione ſingulari, qui eius opera, Abyndonienſis prius abbas, deinde Vintonienſis epiſcopus factus eſt. Item eiuſdem beneficio, Oſualdus Floriacenſis monachus creatur Vigornienſis epiſcopus, ac deinde Eboracenſis archiepiſcopus, cui in Vigornienſem epiſcopatū Dunſtanus ſucceſſit. Tantum is princeps tribuit iſtorū in primis trium pręſulum doctrinæ ac uitæ ſanctitati, quam illi præ ſe ferebant, quemadmodum monachi tale quid interdum miro artificio facere ſciunt, ut partim eorum rogatu adductus, partim cōmotus, quod principes ſacerdotes adhuc ſuas retinerent uxores, contrà, atq; patres paulò ante decreuiſſent, bene multis fatigauerit precibus Ioannem tertiumdecimū Romanū pontificem, quò bonis de cauſis, quas monachi ex uſu ſuo inueſtigarant, uellet concedere, ut ipſis liceret apoſtolica autoritate eijcere ex Vintonienſi, & Vigornienſi collegio presbyteros, quos ſeculares uocant canonicos, atque in eorum locum, ſuos inducere monachos: quod & impetrauit. Item & Etheluoldo, atque Dunſtano autoribus, in alterum Vintonienſe collegium nouum ſeu cœnobium, quod Aluredus, ut ſuprà oſtendimus, extruxerat, in illudq; quod Shyreburniæ in pago Sariſberienſis diœceſeos inſtitutum erat, eiectis quoque presbyteris, monachi ſunt introducti, & illud cœnobium de Hida, & hoc Shyreburnienſe appellarunt: nam ibi Occiduorū Saxonum princeps epiſcopalis ſedes locata erat, cuius diœceſis epiſcopus cum primis fuit diuus Aldelmus. Atque ita per idem tempus, monachi in alia alibi ſacerdotum collegia uenerunt, mox uelut iure ſuo ubique gentium opes immodicas ſibi comparare cœperunt, quod poſteris damno fuit: dum enim monachi diuinis duntaxat rebus intenti, hominum cœtum fugiebant, ac ſolitudines, unde ſibi nomen uindicant, quærebant, tum profectò monaſticæ uitæ inſtitutum rite ſeruabant: contrà ubi omiſſa ſolitudine, celebritatem colere, ubi diuitias recipere libuit, incredibile dictu eſt, quantum à maioribus ſuis degenerauerint; quippe quos etiam inuitos humanarum ſimul re-

rum curam

rum curam ſuſcipere oportuit, quæ bonam hominis partem ſemper occupat. Quid, quod eadem diuitiarum peſtis ſic reliquos pariter ſacerdotes peruaſit, ut bona pars à priſca pietate patrum, ad tyrannidem exercendam uerſa ſit? cum perpauci ſciant illud cauere, quod uetat propheta: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Illi enim partim ſanctitate uitæ, partim ſuo ſanguine ſacerdotij decus auxerunt, iſti auctum licenter uiuendo, non ſatis bene ſeruant: illi honores oblatos cunctanter & uerecunde acceperũt, eoſq; alijs optimis quibuſq; detulerunt, iſti malis ſæpe artibus ambiunt eoſdem, ac mox acquiſitos inſolenter exercent: & ut in illis multum liberalitatis, & innocentiæ fuit, ita in iſtis multum aliquando auaritiæ, ac improbitatis: illi deniq; paucis contenti temperanter uixerunt, at iſti opibus, ut ita dicam, oppreſſi, pro ſuo iure uitam ducere nequeunt, dum in alios hoſpitales eſſe coguntur. Quæ ſanè humanitas, ita enim uulgò uocatur, tantum abeſt, ut humanitas ſit, ut per hoc ſeruitus potius & quidem longe peſtilentiſſima habenda, quando eius rei cauſa, ſæpe ſacerdotes peccant. Quotus enim quiſq; eſt, cuius ſenſus non titillentur, poſt quàm multum biberit, ſeſeq; uarijs cibariorum generibus fartim ſaturauerit? id quod uelint nolint interdum illi ſacerdotes qui domos ualde hoſpitales habere iubentur, faciunt, dum alios laute paſcunt. Iam ad propoſitum redeo. Eodem tempore moritur Odo archiepiſcopus Cantuarienſis, poſt annum quàm ſedere cœperat, decimumnonum, ſeu ut alij ſentiunt, tertiumdecimum: in cuius locum Dunſtanus ab Auguſtino ordine Cantuarienſium præſulum, uigeſimustertius ſucceſſit, qui, uti non nemo tradit, unà cum Oſualdo Eboracenſi archiepiſcopo, Edgarum multis cærimonijs ſacrauit, atque inunxit, id quod falſo incuria ſcriptorum, Dunſtano attribuitur, qui, quemadmodum ſuprà memorauimus, exulabat, quando Edgarus rex eſt factus, à quo poſtea fuit in patriam reuocatus. Edgarus rebus regni ita pacatis, ac tantum pietatis operibus intentus, plura cœnobia aut deintegro condidit, aut inſtaurauit, uel ampliſſimis donis locupletauit, & in ijs cœnobium monacharum ordinis diui Benedicti, quod Vuiltoniæ, in pago proximo Sariſberiam urbem, locauit. In eo cœnobio Editha ipſius Edgari filia uirgo monacha, poſtquam aliquot per annos familiæ ibidem præfuerat, talem abbatiſſam dicunt, uitam ſanctiſſime finiuit. Poſtremo, ut ſuos ad bene beateq; uiuendum inſtitueret, leges apprime utiles tulit, quas uetuſtas in obliuionem fermè adduxit: qui demum anno ætatis trigeſimoſeptimo, & cum regnare cœpit, ſextodecimo, conceſſit fato. Succeſſit bono patri Edouardus filius, nequaquam animi dotibus eo inferior, ordine regum undetrigeſimus, ac eius nominis ſecundus. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCCLXXV. cum Dunſtanus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotum conuentum habuit, ad res religionis recte conſtituendas, melioremq; earum ſtatum collocandum. Dum hæc geruntur, iuuenes quidam honorum cupidi, quos quieta Republica deſperabant, perturbata, ſe conſequi poſſe arbitrabantur, turbas faciunt, quas in primis adaugebat ira eorum presbyterorũ, qui à monachis, ſicut ſuprà oſtendi, ex ſuis collegijs exacti, de repetundis agendum ſibi conſtituerant. Quamobrem cauſa iudicibus delata eſt, qui cum Vintoniæ, in monachorũ conclaui, de ea re, in frequenti conſeſſu agerent, & iam maior pars decerneret presbyteros eſſe reſtituendos ad priſtinos honores, ecce, ſubitò uox audita eſt, Non bene ſentiunt,

qui presbyteris fauent: perinde quaſi ius magis faceret cum monachis, qui aliena rapuerint, quàm cum presbyteris, qui ſua repeterent. Verũ quia imago Chriſti de cruce pendentis quæ ibidem proſtabat, uiſa eſt eam reddidiſſe uocem, ita fides habita eſt oraculo, ut presbyteri cauſa ceciderint, & turba omnis ſedata ſit. Atque ſic monachi ope diuina, uel humana potius, nam etiam tum non defuerunt, qui id oraculum Phœbi magis quàm Dei fuiſſe, hoc eſt, hominum fraude, non Dei nutu, æditum putarint, utcunque parta retinuerunt. Edouardus inuita Alfreda nouerca, rex dictus eſt, qui ſanè iuuenis ſummæ ſanctitatis & frugi, ea modeſtia principatum iniuit, ut omnibus chariſſimus eſſet, quippe qui paternas uirtutes nauiter imitabatur. Quæ res Alfredæ animum maxime angebat, quæ dominationem expectabat, ac Etheldredum filium Edouardo extincto, regnare cupiebat. & quia deſperabat ſe id poſſe con ſequi, ut iniuſta nouerca ipſamet necem priuigno machinari cōſtituit, quod ut tandem maturaret, caſus huiuſmodi occaſionem dedit. Rex uenatum ierat in eum ſaltum, quem uulgò uocant nouam Foreſtam, & rumpentibus undique feris, ubi pro ſe quiſque, ſicut fieri ſolet, ferarum canumq; ſimul curſum inſecutus eſt, fortè à ſuis deſtitutus ad ædes Alfredæ, quæ in proximo erant, bibendi, ſeu Etheldredi fratris uiſendi cauſa, acceſſit. Eſt eo loci hodie arx, quam appellant Corphim. Hunc ubi ſæua mulier uenientem conſpicata eſt, iuſſit ſeruo, ut imprudentem interficeret: at interim ne iuueni quicquam ſuſpicionis incideret, ei obuiam facta eſt, petentiq; potum mite ac reuerenter bibere dedit, quem ita dum equo inſedebat, ſcyphum haurientem ſeruus percuſſit. Rex accepto uulnere, equum in curſum eueſtigio uertit, ad ſuos ſe recipiendi cauſa, ſed dolore urgente, equo lapſus ſtatim expirauit. Impia nouerca poſtea corpus innocentiſſimi uiri, ut ne facinus patêret, intrò auferri, atque humari iuſſit: ubi deinde miracula ædi cœperunt: nam fama eſt, non ſine Dei nutu, haud ita multo pòſt, ueniſſe in mentem cuidam mulieri, quæ oculis capta erat, eo loci excubare, & precari martyrem, ut eius beneficio ſubleuaretur, ac eam ſimulatq; orauerit, ſubitò lumen recepiſſe. Multa deinde miracula extiterunt, quamobrem Edouardus non immeritò inter diuos relatus ſit. Fuit poſtmodum eius corpus ex uili illo loco, ad Glaſconienſe cœnobium deportatum, ibiq; ſepulturæ honeſte datum. Pœnituit interea Alfredam commiſſorũ, quæ & ieiunio & uerberibus corpus ſuum afficiens, omne patrimonium aut indigentibus hominibus partiendo, aut ſacras ædes ædificando, reconcinnandoue effudit: quam ferunt duo condidiſſe monacharum cœnobia, unum Amisberiæ in pago Sarisberienſis diœceſeos, ordinis Cluniacenſis, & alterum ordinis diui Benedicti, ad Vuheruuellum uicum, Vintonienſis diœceſis, & in hoc illam uitam egiſſe. Fuit is annus quo Edouardus interfectus eſt, tertius, cum regnare cœpit: licet quidam his tribus annis menſes ſex adijciant. Huius optimi principis exitum interitus uirilis ætatis regni ſecutus eſt, nam quemadmodum ille in flore iuuentæ, uiribus corporis integris, repente cecidit, ita omne regni robur debilitari ſic cœpit, ut mox rege Etheldredo, ætate iam ſenecta ineunte, ſumma eiuſdem infirmitas acceſſerit, de qua libro proximo commode exponemus.

IN DEMORTVI Edouardi locum, Etheldredus à Cerdicio trigeſimus rex ſubſtituitur, cuius ſocordia publicæ res in talem peruenerunt ſtatum, ut meritò ſub eo, regni ſenecta ætas cœperit: repente enim fames, peſtilentia, atque bellum ſæuit. Ea mala Dunſtanus archiepiſcopus paulò antequam ſequerent̃, fore prædixerat. recuſabat bonus antiſtes Etheldredum regem ſacrare, qui per cædem fratris, ad regnum aſpiraſſet: ſed cum id facere coactus eſſet, tum prædixit futurum, ut populus Anglicus ammiſſa libertate, generatim pœnas miſerabiles daret. Erat Etheldredus minime omnium militaris diſciplinæ ſciens, ut homo uecors, & ocij acq; luxus amator. Quæ res ſatis nota omnibus efficiebat, ut à ſuis paſſim male audiret, & à finitimis ac barbaris longinquis minime pertimeſcendus putaretur. Quare piratæ Daci ſatis animis fidentes, inſulam tumultuoſe inuaſerũt, facta ſtrage rerum omnium, quaquauerſum pedem primũ intulerant: & quia loca maritima nullo præſidio munita erant, facile in primis ea prædæ habuerunt. Quo ſucceſſu Daci ferociores facti, in omnes partes uertũtur: quibus ita omnia paſſim uaſtantibus, cum rex obuiam ire non auderet, neceſſariò ingens auri pondus dedit, quo in patriũ ſolum ſe primo quocq; tempore reciperent. Fefellit ea pacis conditio ualde regem, nam tantum abfuit, ut regnum ſuum pręſenti moleſtia leuarit, ut etiam multo grauiore affecerit: Daci enim auro illecti haud multo pòſt fracto fœdere, iterum inſulam armis adoriũtur, & hoc necq; ignauiter aut temere faciunt, ſed conflato ingenti exercitu, claſſecq; inſtructa negocium gerunt. Terruit fama noui belli regem, ut qui hoſtes accepto præmio contentos ſperabat nihil eſſe molituros, & propterea ad bellum gerendum minime paratus erat, attamen quamcelerrime potuit, claſſem inſtruxit, præfecitq; Elfricum, uirum animo & uiribus ferocem, cæterum, neſcio qua de cauſa, minus fidum. Is itacq; aduentantibus Dacis, ſimulato animo obuiam factus, dum ad pugnam ſe fingit expedire, ad hoſtes deficit. Fregit ea res adeò inſulanorum animos, quod longe ſecus acciderit, quàm quiſquam putarat, ut nihil propè pugnatum ſit, ſed momento aliæ naues ſint media trepidatione delapſæ, aliæ captæ, plures numero medijs fluctibus depreſſæ. At Daci in terram idonea tempeſtate delati, quoquouerſum prædabundi erumpunt. Sed qui ſunt Northumbriã ingreſſi, dum pro ſe quiſcq; in prædam temere incumbunt, ab agreſtibus partim cæſi, partim fuſi, fugaticq; ſunt. Et qui Londinum oppugnaturi petierant, obſidionecq; cinxerant, quia ciues omnium opinione conſtantius ſuſtinuerunt, deſperata expugnatione, ſponte negocio ſuperſederũt. Cæterum poſt huiuſmodi accepta incõmoda, illi nihilo ſegnius Anglum urgebant, premebant, diuexabant: qui poſtremo coacti in unum non amplius more tumultuantium, ſed ſeruato militari ordine, hoſtem paſſim oppugnabant. quibus cum Etheldredus longe uiribus impar reſiſtere non poſſet, conſternatus animo, miſit legatos de pace. Qui miſſi ſunt pacem cum hoſte ea conditione compoſuerunt, ut in annos ſingulos, Anglia uectigal Dacis penderet: quod etſi ignominioſum, pro temporũ tamen neceſſitate, ualde opportunũ fuit. Elfricus poſt hæc præfectus claſſis regiæ apud hoſtes ſpe fruſtratus, ad Etheldredum

rediјt,ueniam commissi delicti impetrandi causa,cui rex oculis pro crimine ef fossis,uitam condonauit.Pax erat per hunc modum uix parta,cum Etheldredus ea male uti cœpit, dum enim per ocium uitam agebat, suis grauior truculentiorq́; solito factus,quotidie alios speciatim locupletiores facultatibus spoliabat,alios ignominia afficiebat,alios demum in exilium agebat, propter leuissima etiam crimina:item delatoribus libertas permissa circūueniendi,quos uellent, quorum calumniјs eius aures adeò patulæ erant, ut nullus à periculo uacuus esset. Quibus rapinis ita animus populi uulnerabatur, ut uniuersi palàm ei maledicerent. Hoc ubi Dacis innotuit,subitò de inuadenda iterum armis Anglia cogitationē susceperunt, arbitrantes populum uitiјs principis ad defectionem satis irritatum, haud multo negocio in deditionem redigi posse. Itaq́; Sueno eius appellationis primus eorum rex, ad bellum Etheldredo inferendum,statim flexit animum, sensim copias nō contemnendas comparans: quod priusquā explicemus,hic apposite Ricardi eius nominis secundi Normanorum ducis, prout superiore libro promisimus, mentionem faciemus,ut ordo eorum ducum seruetur. Erat Ricardus uita moderatus, militaris disciplinæ peritissimus,& paterno dignus principatu, quem modice administrabat, quippe eius institutum erat, ut dum bellum gerebat, militibus ediceret, ne amicos uiolarent, néue sacris rebus manus intentarent, quò pariter domi atq́; militiæ ad honesti cultum, religionemq́; cuncta referret. Huius bellicam uirtutem in primis expertus est Robertus rex Franciæ Hugonis Capeti regis filius,qui cum à nonnullis ex suis principibus impetitus esset insidiјs,sola Ricardi ope & cōsilio postremo illas declinauit.Erat tamen tantæ uirtuti nō nihil uitiј admistum,nam in libidinis infamia fuit, quod plures amasset fœminas,& in iјs puellam quandam haud claro genere ortam, à cuius cōsuetudine etiam à suis principibus cōmonefactus tantum abfuit ut abstinuerit,ut contrà quàm illi suasissent,in matrimonium duxerit. Ex hac creauit filios tris mares, Ricardum & Robertum,qui Normanis deinceps præfuerunt, & Gulielmū, qui monasticā uitam duxit.Item fœminas totidem: Alisiam,quę maxima natu Reginaldo Britannorū comiti locata fuit: Aleonoram,quæ Balduino comiti Flandriæ: & tertiam,quæ Nauarræ regi. Ricardus demum multa uita excessit,cui Ricardus filius successit eius nominis tertius,uir illustrissimus,qui post triennium,quàm inierat principatum,mortuus est,non sine suspicione sumpti ueneni:quem Robertus frater secutus est,de cuius rebus gestis alius apposite edocebit locus. Nunc ad Suenonem Dacorum regem redeundum. Is quàm multis nauibus profectus ad orientalem Angliæ oram peruenit,ubi expositis militibus, cum ab exploratoribus accepisset accolas locorum imparatos esse, egressus leui præsidio nauibus relicto,uicos ui expugnat,inflammat tecta,hominum pecudumq́; prædas agit, & ad septentrionem contendens, ac dulcedine prædandi longius euagatus, nullis resistentibus, Northumbros primū inuadit. Illi partim præsenti periculo territi,partim memoria tenentes se aliâs Dacis, uti suprà demonstratū est, paruisse, & ob id arbitrantes eos tanquam ad suos non ad hostes redire,ultrò deditionē faciunt. Deinde Mercios adortus nullo propémodum negocio uincit: postea ad australem partem uersus, omnes accolas subigit. Hoc rerum successu Dacus ferocior effectus, Londinum, quô audierat Etheldredum se recepisse motus causa, aggrediendum constituit.

conſtituit. Itaque iam ſatis omnibus inſtructis comparatisq;, ad ciuitatem oppugnandam pergit, eamq; repente circunſidet, ut ultimo hoc periculo, aut hoſtem terreat, aut quid ualeat, exploratū tandem habeat. Contrà ciues tametſi trepidi improuiſo metu, attamen cogitantes ſecum ſuum caſum, cum totius patriæ caſu coniunctum eſſe, quod ea princeps ciuitas eſſet, ſeſe acerrime defenſitant: nam alij obuiam ire, alij ex muris hoſtes deturbare, & denique ab omnibus partibus ſimul illorum uim pro ſe quiſq; ferre impigre nituntur. Ad extremum licet Daci fortiſſime inſtarent, Angli tamen ut regem ſuum ab iniuria uindicarent, hauquaquā tam aſpero negocio territi ſunt, quin ſimul conferti apertis portis in hoſtes currere auſi ſint, atq; contra hoſtiliter pugnare. At Dacus dum ſuſtentare ſuos, & propè iam adeptam uictoriam retinere cupit, circumuentus ab hoſtibus dextra ſiniſtraq;, multis ex ſuis occiſis, inter tela hoſtium erumpit, ac cum reliquo exercitu facto die noctuq; itinere, uſque dum bidui abeſſet, Bathoniam concedit. Fuit ſingulare certamen, in quo Angli ſuam bellicam uirtutem maxime oſtentarūt, quippe qui Etheldredo duce homine & animi & conſilij inope, tam fortem hoſtem ab oppugnanda urbe auerterint. Sueno dum Bathoniæ morabatur, tanta inopia rei frumentariæ laborare cœpit, ut coactus ſit facere poteſtatem Anglo redimendi de ſe uectigal, paulò ante inſulæ impoſitum: qui ita accepta pecunia, in Daciam eſt reuerſus, cum maiore militum manu, primo quoq; tempore rediturus. Etheldredus interea arbitrabatur illam uectigalis uenditionē eò pertinere, ut Daci deinceps quieſcerent: uerum principes non item, qui eum hortabantur, ut quamcelerrime poſſet, exercitum pararet. At Sueno haud multos moratus dies, perinde ac Anglici heroës iudicarant, rurſus celeri curſu in Angliam conuolat. Nec longior inde mora, cum Anglus adfuit, & paribus odijs animisq; eſt utrinque concurſum. Fuit pugna ab initio utriſque difficilis, ſed mox deficientibus nonnullis Anglis ad hoſtem, adeò funeſta extitit, ut Etheldredus ad ultimum cognouerit rem ſuam in apertum diſcrimen eſſe deductam: quare poſt acceptam cladem, ſuis in concionem uocatis, ſic uerba fecit: Perpetuò mihi principes ſilendum eſſet, ſi nobis penitus paterni animi uirtus, in conſilio dando, in regno bene adminiſtrando, aut militibus noſtris robur in patria defendenda, deeſſet. Equidem mortem pro patria, præclaram eſſe fateor, & me uel deuouere, pro regno noſtro, uel in medios me mittere hoſtes paratus ſum. hic patriam uideo, & quicquid Anglorum eſt, perditum iri, niſi mature ſit prouiſum. Vincimur à Dacis, non armis, ſed noſtrorum proditione. Paraui principio ingentem in hoſtem claſſem, quā perfidus Elfricus illi prodidit: deinde ſæpius noſtrorum itidem fraude, infelici euentu dimicauimus, unde turpe fœdus cum barbaris facere coacti fuimus, ut neceſſitati pareremus, quam ſolus Deus ſuperare poteſt. Quod quidem fœdus ad perniciem noſtram ictum eſt, quando impios hoſtes apud quos nihil ſancti, nihil ueri eſt, illud ipſum contrà quàm ius faſq; eſſet, ac extra ſpem noſtram, rumpere non puduit. Atq; ita eò uentum eſt, ut non modo timendum ſit, ne imperium amittamus, ſed ne nomen noſtrum perpetuò deleatur. Igitur cum hoſtes ſupra caput ſint, uobis nunc quibus ſcio mea ſemper cura fuiſſe mandata, libeat prouidere, conſulere, patriæq; cadenti ſuccurrere. His dictis, pro ſe quiſque ad cōmunem ſalutem magis intenti, & quid tandem præſtaret, excogitaturi,

conuocato concilio, quod facto opus ſit, inter ſe deliberant. Hic tamen diu anxij ac dubij fuerunt, ut qui lupum auribus tenebant, uti in græco prouerbio eſt: ſi enim pugnæ ſe committerent, proſpiciebant futurum, ut penè plus à ſuis qui iamiam timore perculſi, ad defectionem ſpectabant, quàm ab ipſis hoſtibus eſſet timendum: ſin uero cederent, futuram eſſe fœdam ignominioſamꝗ deditionem, quod tamen minus malum eſſe ducebant, arbitrantes per hunc modum, multos à cæde ſeruatum iri, qui olim ſalui patriam in libertatem uindicare poſſent. Placuit hæc ſententia omnibus. Itaque rex ſeſe ac fortunas omnes fidei Ricardi ſecundi Normanorũ ducis, cuius ſororem nomine Emmam in matrimonio habebat, committere decreuit: ſed ut ne id temere faceret, Emmam cum Alfredo & Edouardo liberis, ad Ricardum eius fratrem animi ducis tentandi cauſa, præmiſit. Accepit Ricardus ſororem cum filijs perbenigne, auxiliumꝗ pro tutando regno, eius uiro Etheldredo pollicitus eſt. Occupauerat interim Sueno maximam partem Angliæ, ſenſimꝗ quod reſtabat, in deditionem redigebat, dedentibus ſe ob timorem populis. At Etheldredus iam tum cedendum eſſe patria hoſti exiſtimans, poſt annum quintum & trigeſimum, quàm regnare cœperat, in Normaniam ad Ricardum confugit. Ac Sueno tum demum totius Angliæ imperium adeptus eſt, & ſic Daci ex aduenis, ſecundum Anglos, regnum in inſula obtinuerunt. Is fuit annus à natali Chriſti MXIIII. At Sueno crudeliſſime in Anglos uictoriam exercebat, quatenus illis debilitatis, ipſe ab omni deinceps eſſet periculo uacuus: uerum ita modus ſæuiendi, alienaꝗ diripiendi aberat, ut ne à ſacerdotibus quidem, aut rebus ſacris manum abſtineret. Enimuero homo impius tam Anglicum nomen delendum, quàm religionem Chriſtianam modis omnibus ex mortalium pectoribus euellendam deſtinans, poſtquam inſulanos nobiles exinaniuerat, ac multas ſacras ædes donarijs diſpoliarat, poſtremo diripuit cœnobium Burienſe, in quo iacet corpus diui Edmundi regis, & martyris, ſimul omnem agrum circunquaque populatus. Sed Sueno meritas pœnas monachis, quos miracula delectant, ſtatim poſt dedit: nam ferunt, eum dum apud ſuos milites lætabundus ob regnum adeptum gloriaretur, repente uelut pugionis ſuperne dimiſſi ictu confoſſum in terram cecidiſſe uociferantem, mortem ſibi eſſe illatam, ac actutum expiraſſe, & omnes qui aderant, ſubitæ rei miraculo ſtupentes, percuſſorem nuſquam cernentes, arbitratos id deorum ira eſſe factum. Ad poſteros multo belliſſima etiam fama manauit, illum eo ipſo cultro fuiſſe interemptum, quem diuus Edmundus dum in humanis erat, geſtarat. Verum longe feliciorem ac alium uitæ exitum Sueno habuit, ut Saxo Grammaticus tradit, qui autor eſt, hunc regem poſt uarios rerum caſus, ſubegiſſe Anglos, ac ea conditione pacem dediſſe Etheldredo regi, qui licet in Saxoniano codice, haud recte Adelſtanus nuncupetur, ut poſt eius mortem, omnis hæreditas ſibi ueniret: & Suenonem poſtremo Chriſtianũ effectum multa pietate purgaſſe facinora, quæ in priore uita feciſſet. Iſta minus à ueritate abhorrent, ut Sueno uitam Chriſtiano more finiuerit, & Etheldredus deinde precario regnauerit, quando ſatis conſtat illum, poſtquam regno ſpoliatus fuerat, non in exilio, ſed in Anglia obijſſe mortem. Cæterum illud non omiſerim, certum Suenonis pietatis argumentum eſſe, quod eo rege, Daci Chriſtianum dogma receperint.

mirifice pugionis ictu ...itur, nullo conspecto ...ssore.

Sed

Sed reliqua perſequamur. Nec ita multo pòſt quàm Sueno interierat, Daci Canutũ eius filium iuuenem optimæ indolis, ac Chriſtiana pietate inſignem, regem fecerunt, eius appellationis ſecundum. Angli quibus nihil potius erat, quàm Dacorum iugum à ceruice excutere, audito Suenonis caſus rumore, lætitia exultantes, ſtatim per literas Etheldredo mortem hoſtis nunciant, hortanturq;, ut uelit quamprimum redire, ad regnum à manibus alienorum eripiendum: ad idq; efficiendum, operam opesq; omnes pollicentur. Adauxit ea res animum regi, quippe qui plenus ultionis nihil cunctatus eſt, ad negocium maturandum, ſed ueritus inconſtantiam uulgi, de ſuorum ſententia, Edouardum grandiorem natu filium in Angliam præmiſit, qui pertentaret, an ſui in fide manerent. Aduolauit iuuenis, ſigillatimq; animos omnium magna ſagacitate perſcrutatus, rediſt in Normaniam, pari propè atque iuerat, celeritate, renunciauitq; patri omnia ſatis tuta fore, ſi feſtinatione uteretur. Eo nuncio Etheldredus in bonam ſpem adductus, ſtatuit fortunam tentare. Itaque cum Ricardi ducis auxilio fultus, tum ſuorum fide fretus, propere in Angliam adnauigauit. Fuit eius aduentus inſulanis maiorem in modum gratus, quippe quibus Dacorum dominatio ut generi ac nomini Anglico exitialis, odio uehementer eſſe iampridem cœperat: tametſi Canutus omni liberalitate ac humanitate illos in fide tenere maxime ſtudebat, qui ut diuina etiam ope in bene adminiſtrando regno iuuaretur, fertur ſecundum Deum, in primis diuum Edmundum Suenoni patri antea iratum, precibus & multis muneribus ſibi placandum curaſſe. In ijs donis, apud uulgus fama eſt, fuiſſe coronam, mox ſi luberet, grandi pecunia redimendam, ac inde morem inoleuiſſe, ut reges deinceps itidem facerent, quem tamen haud diu ſeruatum ferunt, uel potius nunquam: nam, ut Perſius ait, In ſacro quid facit aurum? Item templum uarijs donarijs, & monachos amplis prædijs ditauit. Paucis poſt diebus, quàm Etheldredus in Angliam applicuerat, ingenti exercitu parato, in Canutum qui tunc ſe Lincolnia continebat, repente mouit, è locoq; fugauit, ac prouincia tota igne ferroq; uaſtata, bonam incolarum partem interfecit. At Canutus qui uiribus impar ceſſerat, ingreſſus nauem, quam ad oſtium Humbri paratam habebat, ad oram Cantianam in Sanduicum portum reuectus eſt, ubi loci eius claſſis in anchoris ſtabat, ibi quoſdam Anglos ex nobilitate, Suenoni per pacis conditiones olim obſides datos, truncis naribus, atque manibus deformauit, ac relicto ad defendendum portum præſidio, in Daciam extemplo conceſſit, rediturus ad ulciſcendam iniuriam, cum per negocia domeſtica liceret: qui interim bello Anglico præuertere domeſticum coactus, Sclauos cum maxime rebelles, bello domuit. Qua re præclariſſime confecta, maiora inde animo agitans, ſicut uſu uenit, ut unius rei euentus, alterius ſæpiſſime initium faciat, deſtinauit & Noruegienſes armis aggredi, à quibus paulò ante regno auito defraudatus fuerat: ſed inter rerum initia, haud tutum ducens tot ſimul obire bella, rem in aliud tempus reiecit: nam Noruegienſes audita morte Suenonis, ut ne alieno amplius parêrent, Olauum ſibi regem optarunt. Quare ille impræſentia Anglico bello intentus, quæ huic rei neceſſaria eſſent, ſtudio parabat. Per idem ferè tempus, prodigia uaria nunciata ſunt, quibus facile conſtare prædicabant, portendi

regni mutationem : ſed in primis eius futuræ calamitatis ſignificationem feciſſe Oceanum, qui ſine ulla euidenti cauſa, quæ poſſet rem miraculo eximere, in altitudinem inſolitam exiuerit, atque pagos, multosq́ mortales abſorbuerit. Etheldredus interea, utpote qui pigritia omnia faciebat, non exercitum contra hoſtem uenturum, non bello gerendo quæ opus eſſent, parauit, ſed more mulieris ultionis auidus, in Dacos, qui iam liberos ex Anglicis uxoribus ſuſceperant, & fortunas omnes in inſula habebant, ita ſæuit, ut poſt ingentem æditam cædem, bene multi capti, atque per cruciatos necati ſint, inter quos Sigifredus & Morgandus Dacorum nobiliſſimi, fuerunt falſi criminis inſimulati apud regem ab Edrico Stratonio, qui uir erat magna ui corporis & animi, non item ingenio bono præditus. Quo ſcelere aliud deinde ſcelus cumulatum eſt : inter captiuos enim erat uxor Sigifredi, mulier pudicitia ſingulari, & forma longe elegantiſſima. Hanc Edmundus filius regis prius ſtuprauit, quamuis poſt necem uiri, in matrimonium duxerit. Hæc ſtatim ut Canuto nunciata ſunt, ita eius animum irritarunt, uti propere rebus in Dacia compoſitis, in Angliam iniuriæ ſuorum cum primis uindicandæ cauſa redierit, relictisq́ qui nauibus præſidio eſſent, populabundus Cantium ingreſſus, ad Occidentales Saxones peruenit, nulla incolumi relicta re, in itinere, cui ferro aut igne noceri potuerit. Tentabatur tum Etheldredus morbo, qui ita tempore excluſus Edmundum filium exercitū cogere, in hoſtemq́ ire protinus iuſſit. Erat Edmundus tum animi tum corporis uiribus ferox iuuenis, unde Ferreum latus cognominatus eſt, quem Etheldredus non ex Emma, ſed ex altera uxore nomine Ethelgina, humili genere orta, creauerat, qui ſua egregia uirtute, & patri gloriam, & matri nobilitatem peperit. Iuuenis igitur explorato hoſtium itinere, quammaximas poteſt copias parat, ac per tramites occultos, hoſtes anteuenit, eos derepente inuaſurus. Erat ſocius belli, ac conſiliorum omnium Edricus Stratonius, qui gloriam iuueni inuidens conſuluit, ut in hoſtem ne irrumperet : cuius artificium eò pertinebat, ut hominem perderet. Paruit dicto Edmundus, expectans dum melior pugnandi occaſio daretur. Edricus interea ut perfidus enixe ſtudebat Edmundum hoſtibus prodere : quod ubi minus procedere animaduertit, non amplius diſſimulandum ratus, iam palàm Canuti fidem ſecutus eſt. Quo factum eſt, ut bona inſulanorum pars timore perculſa, ultrò datis obſidibus, in Dacorum fœdera ac poteſtatem uenerit. Soli Mercij in officio perſtabant, affirmantes ſe nunquam defecturos, modò ducem haberent. Dum hæc geruntur, Etheldredus pauliſper morbo leuatus, in hoſtes progreditur : ſed accepto aduerſæ rei nuncio, dolore ac tædio uitæ tam infelicis affectus Londinum diuertit, ubi grauius ſolito ægrotare cœpit. At Edmundus in tanta rerum perturbatione uirili uſus animo, quamoptimum factu arbitratus eſt, ſi omiſſis hoſtibus, aliquot ciuitates quæ metu defecerant, pugnando recuperaret. Itaque id conſilij inſectationi hoſtium impræſentia anteuertens, nonnulla loca aggreſſus ſubitò expugnat, alia complanat, grauius in eos qui deſciuiſſent animaduertit, quò alij ſimilis ſupplicij metu, in officio permaneant. Cognouit Canutus hoſtis conſilium ſibi malo futurum, niſi mature infringeret : quocirca partem copiarum extemplo miſit in Northumbriam, ad præ-

dandum

daridum principatum Vtredi, primi ab Etheldredo facti eius regionis comitis, uiri admodum ſtrenui, qui Edmundi exercitum ductabat, quò ille ſua defendendi cauſa, neceſſariò pedem domum referret. Nihil fefellit ſpes Dacum, Vtredus enim confeſtim accepto nuncio illatæ iniuriæ, in Northumbriam aduolauit, qui licet ſe aliquandiu fortiter oppoſuerit, ad ultimum tamen deſperata ſalute, cum tota Northumbria ſe hoſti dedidit: ſed mox perfidia ſumma, contrà atque ius belli iuberet, iugulatus eſt. Edmundus interim deſtitutus auxilio Vtredi, Londinum ad patrem confugit. Quod ubi Canutus cognouit, firmata præſidio Northumbria, nauem conſcendit, ac in oram Cantianam, ad claſſem ſuam reuertit. Eo anno Etheldredus morbi longitudine, pariter atque animi mœrore confectus naturæ conceſſit, uir à principio magis ocio quàm bello gerendo aptus, magis'que corporis uoluptatibus, quàm animi uirtutibus addictus, ſed ætate iam ſenecta, longo rerum uſu melior effectus maxime nixus eſt, etſi fruſtra, patriam ſuſtentare cadentem. Sepultus eſt magna pompa Londini, in templo diui Pauli. Genuit ex Ethelgina priore uxore, ſiue, ut quidam minus uere tradunt, concubina, filios Edmundum, Eduinum, Adelſtanum, & filiam unicam Edginam: Item ex Emma Edouardum uirum ſanctiſſimum, & Aluredum ſiue Alfredum. Tulit uel optimas leges. Fuit is annus cum regnare cœperat, trigeſimus octauus, & tertius, cum in Normaniam fugerat, ſalutis uero humanæ MXVI. Fuerunt id temporis uiri ingenio & ſanctitate clari, & in ijs Etheluoldus monaſtici ordinis, qui ob ſingularem doctrinam, Vintonienſis epiſcopus factus eſt, cuius pietatis opera extant, & in primis duo egregia cœnobia, alterum Vintoniæ, monacharum, alterum monachorum ordinis diui Benedicti, quod Burgum Petri nominant, quia diuo Petro dedicatũ fuerit. eſt ad orientem ſolem locus ualde paluſtris, Lincolnienſis diœceſeos. Ille enim cœpit iam tum cum uitam degebat, miraculis clareſcere, quam ob rem poſtea mortuus, in diuorum numerum relatus eſt. Succeſſit Etheluoldo Elphegius, uir omnibus rebus ornatus, qui poſtmodum Cantuarienſis archiepiſcopus creatus, capta à Dacis Cantuaria, ac direpta, dum propagandæ religionis ſtudio, barbaros qui inter hoſtes erant, ad ueræ pietatis cultum prædicatione & exemplo hortabatur, martyrij palmam aſſecutus eſt. Incidit in hæc tempora Dunſtanus, qui pariter de patria recte conſulendo, prudenterq́; monendo, atq; de religione, rem diuinam augendo, bene meritus eſt, cuius ſanctitas pietasq́; mortalibus perſpecta, Deoq́; grata faciebat, ut & illius memoria indies magis perpetuaretur, & dum uiuebat, multis miraculis eniteret. Is per omnes dignitatis gradus, ad archiepiſcopatum peruenit. fuit prius abbas Glaſconienſis, deinde epiſcopus Vigornienſis atq; ſimul Londinenſis, quippe qui idoneus dignusq́; erat, qui magnis ac multis fungeret̃ honoribus. poſtremo Cantuarienſis archiepiſcopus factus, Edouardum atq; Etheldredũ reges ſacrauit: qui ætate iam decurſa, uita exceſſit, anno cum ſedere cœperat, octauo & uigeſimo, fuitq́; inter diuos ob uitæ ſanctitatẽ relatus. Succeſſere archiepiſcopi Ethelgarus, Siricius, & Aluricius, qui circiter decem & octo annos eius diœceſis rectores fuerunt. Secutus eſt Elphegius antiſtitum Cantuarienſiũ ordine uigeſimus ſeptimus, quem quidam intra tempora Etheldredi ponunt, quod tamen quadrare

non poteſt, ſi recte annorum numerus initus eſt: nam ab obitu Dunſtani, uſque ad mortem Etheldredi, interfuerunt anni quatuordecim, cum Aluricius ſedebat. Igitur Elphegium neceſſe eſt poſt id tempus, diœceſim Cantuarienſem adminiſtraſſe, per martyriumq; uitam finiſſe, dum Canutus Edmundo interempto, totius Angliæ imperium obtinebat. At circiter annum ſalutis DCCCCLXXIX, Oſualdus Eboracenſis archiepiſcopus moritur, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumtertium: fuit uir qui ob puritatem uitæ, in diuorum catalogum adſcribi meruit: cuius etiam pietatis teſtimonium præbet cœnobium ordinis diui Benedicti, quod ille extruxit in pago Lincolnienſis diœceſeos, quæ Ramiſia dicitur, quæ Elym inſulam proxima eſt. Secuti ſunt Adulphus, Vulſtanus, Alfredus, Chinſius, & Aldredus ordine antiſtitum uigeſimusquartus. Is cum Aluredo Cantuarienſi antiſtite, ſacrauit Haraldum regem, de quo in uita Gulielmi, qui eum deuicit, plura dicentur. Iiſdem temporibus ſedes epiſcopalis quæ erat in Lindiſarne inſula, Dunelmum translata eſt, eoq; corpus diui Cutheberti delatũ, quemadmodum alibi expoſitum eſt. Edmundus defuncto patre, à Londinenſibus rex renunciatur: ſed cæteri populi partim metu, partim libidine nouandarum rerum, Canutum regem ſuum appellabant. At Edmundus animo ferocior ſtatim ex hybernaculis militem ſuum reuocat, ac in ſpem recipiendi loca amiſſa ingreſſus, cum exercitu expedito magnis itineribus in occiduam inſulæ partem contendit, & quo plus terroris hoſti inijciat, acie inſtructa accedit, ac primum omnium Gloceſtriam, Briſtolliumq; ad expugnandum aggreditur. Hic non minore audacia, quàm conſilio, Dacos qui oppidis præſidio relicti erant, metu obſidionis, cum in diem uiuerent, foras ad manus uenire coactos adoritur. Suſtinent hoſtes etſi ſubitæ rei tumultu perterriti parumper impetum, deinde in fugam uerſi, dum pro ſe quiſq; ſalutis cauſa, ad loca tuta feſtinant, ab inſequentibus circumuenti complures interficiuntur. Qua re aliquot ex uicinis populis perculſi, datis obſidibus, deditionem neceſſariò faciũt. Peruenere interea nonnulli ex Dacis, qui illam cædem euaſerant, ad Canutum, in Cantium, euentumq; rei geſtæ enunciarunt. Ille perinde quaſi nullam à ſuis acceptam plagam intellexiſſet, alacriter coactis copijs, Londinum petit, iuſſisq; nauibus eodem per Thameſim accedere, urbem obſidione circundat. Dum iſta geruntur, & bellis omnia feruent, Emma cum Edouardo, & Alfredo filijs, ad Ricardum fratrem ducem Normanorum confugit. Cæterum tantum abfuit, ut Londinenſes ciues qui fideliſſimi erant, armis & uiris muniti, aduentu hoſtium territi ſint, ut apertis portis aduerſum eos confeſtim irruperint ita, ut illi impetum minime ſuſtinentes ſubitò ceſſerint. Cædes haud magna ædita eſt, cum nihil ferè temporis pugnatum ſit, Canuto feſtinante cum Edmundo confligere, quem interea audierat, Andoueram, qui eſt pagus ad XV milliaria, prope Sariſberiam, reuertiſſe: quô ubi peruenit, caſtra in conſpectu hoſtium loco plano poſuit, ſuosq; in aciem eduxit. Nec detrectauit certamen Edmundus, ut ſigna ab hoſte efferri uidit. ab hora tertia, iam fermè ad noctem pugnam extraxerant, & ipſa pugna in neutram partem inclinata adhuc ſtabat, cum Edricus prælio egreſſus, Anglos territandi cauſa, in ſpeculam quandam aſcendit,

ibiq;

ibiq; uociferans Edmundum interemptum, enſem oſtentabat cruore manantem: quem ita clamantem nihil propius fuit, quàm ut ſagittarij Angli interficerent. Cæterum ea res autoribus haud bono fuit. Anglus ea indignatione accenſus, ſuos ſimul cohortatus, tanto impetu in hoſtes prorupit, ut primum è loco mouerit, dein animis feruentibus in fugam uerterit: feciſſet ingentem cædem, ſi per noctem, quæ iam multa erat, licuiſſet. Canutus ita profligatus totam noctem itinere facto, Vintoniam uerſus, in locum tutum ſe recepit. Edmundus uero, ut apud quoſdam inuenio, hoſtem minime perſecutus, Saris beriam flexit iter, ſuppetias laturus ciuibus, qui ab altera Dacorum manu oppugnabantur. Adfuit non multo pôſt Canutus: tum non longe ab urbe, iterum inſtructis aciebus, manum conſerunt: fit pugna atrox recentibus animis, corporibusq;, quam æquo Marte utrinque diu commiſſam, nox omnibus iam feſſis militibus diremit. Poſtero die Angli à ſole orto, uſque eò in acie ſtetere, dum Canutus in certamen deſcendit: pugnatum eſt acriter, pari tamen euentu, & multa ædita cæde, & cum iam ueſper diei inſtaret, Marte æquo diſceſſum eſt. Deinde altero die uterque exercitus per ocium, cibum capiunt, ac heſterno prælio interfectos in unum congeſtos cremant, neque interea arma deponunt. plus uiginti millia hominum utrinque deſiderata. Nocte inſequenti, Canutus ſilentio mouit caſtra, & Londinum uerſus abijt, quam urbem eius claſſis penè obſederat. Edmundus ubi lux fugam hoſtium aperuit, ueſtigia ſecutus eſt, ac leui certamine ciues obſidione leuauit, quare magna pompa, ac gaudio triumphans, urbem iniuit. Canutus ſpe fruſtratus, acta ingenti præda ex locis uicinis, claſſem ſuam reuiſit, quæ pauloante ſe in flumen receperat, quod Roceſtriam præterfluit. Hunc fluuium olim Medeguaram, hodie Medueiam uocant. Hic aliquot dies Canutus moratus eſt, partim ut maiorem exercitum faceret, partimq; hoſtium conſilium per exploratores cognoſceret, id quod nullo negocio intellexit. Edmundus enim impatiens moræ, coactis quamcelerrime potuit copijs, non procul caſtris hoſtium conſedit, ibiq; quammultis uerbis adhortatus milites, ut memores tot antea cōmiſſorum præliorum, tum demum contunderent ferociam hoſtium, eatenusq; urgerent, inſtarent, quoad uno certamine eos adorti debellarent, quò tandem aliquando tantorum finis fieret laborum. His irritati milites adhortationibus, ſimulq; affecti tædio, inſolentiæ hoſtium quotidie inſtantium, laceſſentiumq;, pro ſe quiſque in Dacos acriter prodierunt. Canutus itidem qui ſuos in dies horasq; ante Anglorum aduentum, paratos eſſe iuſſerat, in aciem deſcendit: pugnatum eſt amplius quatuor horis, cedere inde Daci cœpere: quod ubi Canutus uidit, equites in primam aciem ire iuſſit: ſed dum alij trepidi cedunt, alij ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt, deinde prorſus fuga, & uincente pudorem metu, terga dederunt. Tria millia Dacorum, & quingenti cæſi ſunt, & in ijs, multi ſummæ nobilitatis duces: ex Anglis, ſummum ſexcenti, & illi quidem pedites fuerunt. Voluit Edmundus uictoria uti, hoc eſt, hoſtes perſequi, ut illo die omnes inimicos deleret, quod haud dubie, niſi fata obſtitiſſent, effeciſſet: dum enim de perſequendo hoſte, tanto perfunctus bello agitat, uiſum ei eſt, in rem ſuam fore, ſi diei quod reliquum erat, noctis'que inſequentis, quietem & ipſe ſibi ſumeret, & feſſis daret militibus. Ita mora eius diei ſatis creditur Daco ſaluti, Anglo exitio fuiſſe.

Poſtridie eius diei Edmundus ubi illuxit, ſpolijs colligēdis intentus, ſuos expediebat, ut hoſtes inde ſequeretur, cum eos iam ex diſſipato curſu ſimul iunctos Thameſim traieciſſe, ac in Orientales Anglos arma uertiſſe factus eſt certior, qui illuc ſuis opem laturus extemplo aduolauit, ſignoq; dato, hoſtes uno ictu contendens aggreſſus eſt, & quamuis alij poſtremos cæderent, alij à ſiniſtra ac dextera medios ferirent, Daci tamen nihil cedebant. hortabatur pro ſe quiſq; ſuos: ſed Edmundus inter primos, præliando cõmonefaciebat militem, identidem uociferans, eum diem aut omnes labores, & uictorias confirmaturum, ſi parum adhuc inſtaret, aut maximarũ ærumnarũ initium futurum, ſi parum pedem referret. Hac uoce prælium atrox ita repente exarſit, ut Daci iamiam ſenſim cederent. Quod ubi Canutus conſpexit, ilico in ſiniſtrum cornu, unde plus periculi impēdebat, impreſſione facta, it ſubſidio ſuis, ac obuios quoſque magna ui proſternit. Quo factum eſt, ut Anglorum bona pars longo certamine feſſa, audito cędis rumore, territa confeſtim ſe in fugam uerterit: quos Edmundus ſeſe ante omnes eijciens parumper remoratus eſt, attamen diſiectis iam ordinibus, pugnam à ſuis omiſſam inſtaurare nequiuit. Hic Angli uijs ab hoſtibus præcluſis, cum neq; animus ad reſiſtendum, neq; ad fugam cuiquam ſpes ſupereſſet, omnes ferè ad unum cæſi ſunt, in quibus omne fortiſſimorũ militum robur fuerat. Edmundus cum paucis admodum militibus, itinere non intermiſſo, ad Occiduos Anglos confugiens, Gloceſtriam ſe recepit: quem Canutus ſpacio duarum horarũ ſecutus, conſequi non potuit. Hæc accepta clades, licet Anglorum pariter uires debilitaſſet, atque animos fregiſſet, cum præſertim Londinum, multaq; alia loca non ignobilia ad Dacos tum demum metu defeciſſent, Edmundus tamen nihilo ſegnius exercitum parabat, id quod Dacus iam fecerat, qui ad hoſtem magnis itineribus accedebat. Porrò futurum erat, ut ſi rurſus confligerent, de ſumma rei prælio hoc uno ageretur, cum Edmundus ſeſe demum ad aleam exponendũ in proximo certamine ſtatuerit. Itaque iam uterque exercitus infeſtis ſignis expeditus ad pugnam capeſſendam ſtabat, in conſpectu, non procul ripa Sabrinæ, cum Edricus, ut quidam tradunt, agere cœpit, uti reges inter ſe prius colloquerentur, quàm dimicarent, qui certum ſciebat eam rem perinde ad commodum Dacorum, ac Anglorum pertinere. Studebat Edricus qui antea improbiſſime omnia fecerat, tum demum probitatem ſimulare, in concilianda pace, inter duos ſtrenuos imperatores: qui eius conſilium pro tempore non contemnendum rati, quanquam uana omnia futura ducebant, congrediuntur, aliquantulumq; inter ſe locuti ſunt, non ſine magna omnium expectatione, uerum de compoſitione rei omnino ambigitur. Quidam tradunt pacem conueniſſe, & ex fœdere, Canuto Merciam, & Edmundo Occiduam inſulæ partem obueniſſe. alij uero quos nõ pœnitet ſequi, ſic rem geſtam produnt, ut unus ex ducibus, is Anglus ne, an Dacus fuerit, parũ liquet, nactus loquendi facultatem, ita coram regibus uerba fecerit: Satis optimi imperatores armis utrinque certatum, ſatis ſanguinis utriuſq; gentis effuſum, ſatis deniq; ueſtra ac militum ueſtrorũ uirtus perſpecta eſt, & tamen nec bonã nec malam ferre fortunam poteſtis, ſeu alter uincat, ferociter inſtat uicto, ſeu alter uictus ſit, inſtaurat cum uictore certamen. Quæ malum eſt iſta ueſtra inuicta uoluntas? Quorſum tandem aut libido imperandi, aut ueſtra honoris cupido tendit?

Si pro

Si pro regno pugnatis, diuidite uobis opulentiſſimũ regnum, quod olim ſeptem regibus ſatis fuit: ſin uero gloria uos ad incertã imperij ſeruitijꝗ aleam ire inſtigat, inueniatis aliquam uiam, qua ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſꝗ populi, decerni poſſit, uter alteri præſtet. Hæc ille. At poſterior ſententia non diſplicuit Edmundo: eadem Canuto quoꝗ probata, cui fata fauebant. Itaꝗ ratio inita eſt, ut reges inter ſe ferro contenderent, & qui uiciſſet, huic alter uictus regni poſſeſſione cederet. Erat non procul paruula Sabrinæ inſula, cui Oluea nomen eſt, in hanc ambo reges armati deſcenderunt, circũſtantibus utrinꝗ ad ripas fluminis, copijs minime lętis, quippe quæ ſuſpenſæ animis in parum gratum ſpectaculum intendebant. Datur ſignum, infeſtisꝗ armis reges concurrunt, ac ſingularem pugnam faciunt. Edmundus cui corpus magnitudine & animoſo pectore eximium erat, uelut moles ſuperne imminens porrecto leua ſcuto, in aduenientis arma hoſtis cæſim cum ingenti ſonitu enſem deijcit. Canutus uir mediocri ſtatura uiribus & animo ingenti tanto ictu aliquantulum reiectus, in hoſtem iterum inſurgit. Hic diu crebris inuicem ictibus cõminus dimicant, ſed cum certamen æquo Marte extraheretur, & uictoriæ ſpes dubia euaderet, tum Dacus ut qui omnino uiribus impar iam iam terreri cœperat, quammaxima uoce potuit, Ecquæ nos, inquit, neceſſitas uir fortiſſime urget, immaturam pro regno oppetere mortem? præſtat profecto, depoſitis cum odio, armis, pacem inter nos conuenire: utere tu, prout lubet, Canuto tuo, qui præſtò eſt, ut tibi gratum faciat. His uerbis ferox iuuenis lenitus, eueſtigio proiectis armis, dat aduerſario dexteram. Itidem faciunt exercitus, qui eandem patriæ fortunam expectabant, ac ſui reges pugnando feciſſent: poſtea facto in multos annos fœdere, inter ſe regnum partiuntur. Edmundo pars occidentalis, Canuto Mercia obuenit. Sed fluxæ ſunt, & caducæ nimium mortalium res. Dum Dacus Londini agebat, Edmundus qui bellis tantis perfunctus, adepta pace fruebatur, ſubitò è uita exceſſit. Mors huius principis ſanè miſerabilis fuit, tum quod florem eius ætatis ante diem rapuerit, tum quod totum regnũ in pręceps dederit. Multos circa unam rem, ambitus facerem, ſi ea quæ de Edmundi morte uariant autores, omnia exequi uellem. Quidam, quos inclinat animus ut ſequar, tradunt filium Edrici, eius nomen non ponitur, quod ſciam, impulſore parente, regem corpus purgantem furtim adortum, ac ferro uentrem & inguina interſcidiſſe. Alij quibus fabellæ cordi ſunt, perhibent ipſum Edricum ita domi ſuæ aptaſſe in manu cuiuſdam imaginis mucronem, ut quoties uellet, accedentem ad eam feriret, atꝗ feciſſe Edmundo cœnam, & dum ille contemplaretur imaginem, eo mucrone eſſe confoſſum. alij poſtremo, ut cæteros omittamus, morbo perijſſe. Perſuaſit tamen per animos hominũ fama non incerta Edricum iſtuc ædidiſſe ſcelus, ac ſtatim pòſt interfectum Edmundum, ſalutaſſe Canutum totius Angliæ regem, caputꝗ interempti obtuliſſe, & id facinus Dacum abominatum proditorem Edricum merito affeciſſe ſupplicio. Alij contrà ſcriptum reliquerũt, Canutum miro amore hominẽ eſſe proſecutum, ad ſummosꝗ perduxiſſe honores, quod per eum tandem aliquando regnũ integrum obtinuiſſet. Sed iam ſubijciamus, quæ Saxo Grãmaticus de his geſtis rebus, memoriæ prodidit. Is meminit de diuiſione regni Anglici, inter reges, atꝗ de Edmundi cæde, ſed ſuos Dacos prælio ſuperiores affirmat; nanque tradit reges ſimul conſeruiſſe

manum, & Dacorũ aciem iam inclinatã Thimonis cuiuſdam anteſignani uirtute reſtitutam, euaſiſſe uictricem, ac tum Edmundum animo conſternatũ feciſſe regni conſortem Canutum, atq; ſeptimo pòſt anno, extincto Edmundo, iuuenes quoſdam audaculos primo per iocum, appellaſſe Canutum dolo, nõ uirtute, totius Angliæ regem, & deinde extra iocum, diuulgaſſe regem Anglum eius fraude interfectum, & illum ob id iratum, in detractores crudeliter animaduertiſſe, atq; ne illud facinus ſibi aſſignaret, ſemper negaſſe Edmundi cædis ſe conſciũ fuiſſe. At nos iſta appoſite tetigimus, quatenus hiſtoria multorum teſtimonijs planior fieret. Ad incœptũ redeamus. Regnauit Edmundus annum unum, qui magna pompa in Glaſconienſi cœnobio funeratus eſt. Cecidit cum hoc principe, omnis maieſtas regni, quod deinde uelut corpus humanũ ſenio confectum ac grauiter à Dacis affectum uigintiſex pòſt annis, rege Edouardo filio Etheldredi, nonnihil reualuit, citò omnino, uti alius edocebit locus, interiturũ. Canutus tanto potitus regno, conuentum principum primo quoq; tempore facit, in quo more maiorũ, rex creatur, & ab Aluredo Cantuarienſi præſule ſacratur. Fuit is annus humanæ ſalutis MXVII. Canutus ſic rex Angliæ factus, ſtatim ſenatum ſibi domeſticũ delegit, de cuius conſilio cuncta regni negocia gererent: cui poſt hæc, nihil potius fuit, quàm Edmundum & Edouardum Edmundi regis filios proſcribere. Quare illi in Pannoniam profecti, ac ibi bene accepti, uitam in exilio finierunt. Is Edouardus reliquit filios duos mares, Edmundum & Edgarum: ac totidem fœminas, Margaritam, & Chriſtianã, de quibus in uita Gulielmi Normani regis commode plura dicemus. Rex ita domi rebus compoſitis, quia Haraldus & Sueno, ex Aluina concubina, ei tantum filij erant, cum cuperet filium legitimũ ſuſcipere, qui iure ſuccederet, in matrimonium duxit Emmam, olim Etheldredi regis uxorem, quæ cum Edouardo & Alfredo filijs, in Normania exulabat, apud Ricardum fratrem ſuum, cui ipſe Heſtritham ſororem uiciſſim locauit. Item in eo conuentu egit, ut principes, ac deinde uniuerſus populus toto regno, in eius uerba iurarit. Dein Hircium Northumbriæ, Thrugillum Orientalium Anglorũ, homines Dacos, & ſecundũ aliquos, Edricum Merchiæ comites fecit: poſtremo leges ualde ſalutares promulgauit, atq; ſanxit: quas mox Normanica peruerſitas cum alijs, penè aboleuit. Soluto conuentu, in primis regnum moribus & nobilitate ornandum, ac bene de Anglis generatim merendum ſibi conſtituebat, cum repente factus eſt certior de Noruegienſium facto in Daciam impetu, rogatusq;, ut quamprimũ ſuis auxilio iret. Haud modici momenti res uiſa eſt: ſanè Olauus Noruegiæ rex, cum audiret opes Canuti plus creſcere, quàm tutum ſuis putaret rebus, qui uerebatur, ut ab ſe auitum regnũ repeteret, interpellandi eius uictorias cupidus, unà cum Haraldo fratre uiro ſtrenuo, Daciam ingreditur, agrosq; paſſim populatur, ac quotidiana prælia cum locorum præſidijs faciens, uidebatur breui tempore omnia occupaturus, niſi tanto impendenti periculo mature occurreretur. Quare Canutus momento temporis delectum militum cum Anglorũ tum Dacorũ habet, quibus paratis, nauẽ conſcendit, ſequundoq; uento in Daciam incredibili celeritate uectus, offendit hoſtes uaſtatis undique agris, in armis ſtare: tum ſigna ferri, ac ſequi armatos iubet: ſed citius dicto omnia fiebant, cupientibus Anglis aliquo egregio facinore uirtutem oſtentare, quò ſe apud principem ſuum,

ſuum, in maiore gratia ponerent. Initur prælium, ac tanto animorū impetu cōmittitur, ut clamor cœlum oppleret: fuit diu anceps, ad ultimū urgentibus Anglis, hoſtes fuſi fugatiꝙ ſunt. Poſtridie Canutus hoſtem ſecutus, iter Noruegiam uerſus fecit, quô ubi peruenit, legati de pace, de deditione, qui de ſalute omnium orarent, obuij fuerunt: quos benigne audiuit, ac acceptis obſidibus, clementer remiſit, quicquid in ſe deliquiſſent. Atꝙ ita Noruegia recepta eſt. Olauus uero deſperata uictoria, ad ſocerum Gerithaslauū Orientalium ducem ſe recepit, ut ibi tutius domo exularet: qui ita dum uoluit rem alienam turbare, ſuam perdidit: perdidit tamen nihil uir innocens, qui per eiuſmodi calamitates, multo probatiſſimus inuentus, omniū iudicio habitus eſt ſanctiſſimus. Eſt autem Noruegia peninſula ad ſeptentrionē, in Germanico Oceano poſita, ſolum habens parum frugibus bonum, ut paſſim lapidoſum, ſalebroſumꝙ. Eſt & Suetia in eodem maris tractu, quæ ab occaſu Daciam, Noruegiamꝙ reſpicit. Has putant eſſe, quas noſtri Gleſſarias, & Græci Electrides, propter electri copiam, appellant: nunc utranque Dacorum rex habet. Compreſſit Canutus & breui pòſt coniurationem in ſe ab Olauo & Vluone heroë factam, qua nimirum oppreſſus fuiſſet, niſi eam naſcentem & uidiſſet, & mature diſſoluiſſet, autoribus morte affectis. Ad rem redeo. In ea pugna Canutus cum Anglorū fidem tum uirtutē potiſſimū expertus eſt, quos ob id deinceps mirifice dilexit, maximisꝙ præmijs remunerauit. Quibus compoſitis in Dacia rebus, rex haud multo pòſt in Angliam reuertit, ubi honorifice omnes ſpeciatim principes appellando, muneribus afficiendo, onera magis antiqua minuendo, quàm noua imponendo, nulli ſpem aut cauſam bellorum dando, ciuitates omnes in pace & in officio atꝙ amicitia continebat, cum animo iampridem ad cultum diuinæ pietatis adiecto, de religione in parte aliqua bene merendū ratus, conſtruxit cœnobia duo, alterū apud Anglos, in Northfolchia, intra paludes, quod uocatur Diuus Benedictus, ubi loci antea eremitanum ſacellum poſitum fuerat: diſtat locus à Nordouico, circiter milliaria ſeptem: alterum uero in Noruegia. Poſtremo anno ſalutis humanæ MXXX, & cum regnare cœperat, tertiodecimo, uoti cauſa Romam petiuit, ubi à Ioanne uigeſimo pontifice Romano benigne acceptus eſt, qui perſoluto uoto, paucis pòſt diebus in Angliam incolumis redijt. Non interceſſerant multi inde dies, cum neceſſe habuit ingens obire bellum, aduerſus Ricardum Normanorum ducem, quod is legum parum metuens, per idem tempus Heſtritham uxorem, quæ erat, ut ſuprà demonſtrauimus, ipſius Canuti ſoror, ob leuem cauſam repudiaſſet, repudiatamꝙ cōtumelijs affeciſſet. Cuius iniuriæ Dacus pœnas à Ricardo repetiturus, inſtructa quamprimū multarū nauium claſſe, in Normaniam traiecit: uerum milite de nauibus educto, uix caſtra in hoſtili terra fecerat, cum de Suenonis filij Noruegiæ præfecti, quē unice diligebat, morte factus eſt certior, quæ res ita animum eius uulnerauit, ut in febrem inciderit, qua breui conſumptus, è uita migrauit. O humanas opes ſemper infirmas, dum Canutus beatiſſimus eſſe uidebatur, ecce tibi, fatalis uis eum è medio uitæ curriculo, aliò rapuit. Milites ſecundum hæc, pacti cum Normanis abeundi facultatem, poſtquam funus regis Rhotomagi fecerunt, unde uenerant, confeſtim ſe receperūt. De hoc bello Normanico annales Anglici mentionem non faciunt, neꝙ Canutum ibidem obijſſe mortem tradunt, uti poſtea

oſtendemus. Quam equidem rem haud magni æſtimandam ducimus, cum omnino parui referat, ubi quis moriatur, uel ſepeliatur, cuius uita non ignoratur. Cæterũ Canuto paulò ante mortem, nihil longius fuit, quàm extrinſecus aut bene aut male uiuendi ſuſpenſas habere rationes, quippe qui nõ aliunde, quàm ex pietate pendebat: id quod perſpicue demonſtrat eius facinus cum primis memorabile. Sanè uſu ita uenit, ut animi cauſa, aliquando ſecundum Oceani littus, haud procul Suthantonenſi portu, ambulauerit, ibiꝗ per ociũ, à milite auribus ſeruiẽte appellatus ſit rex regum longe omniũ potentiſſimus, qui hominibus, qui mari, qui terræ late imperitaret: tum tacitus animo repente ad Dei potentiam contemplandam erecto, ut ſuorum uanas aſſentationes aliquo argumẽto coargueret, ueſtem exuit, ac ex ea globum fecit, ſuperꝗ ſedit, quamproxime aquam, æſtu tum fortè ex alto ſe incitante, ac inquit: Vnda tibi iubeo, ut ne pedes meos tangas. Quæ ubi eſt fatus, ſuis demirantibus, quatenus iſta faceret, unda inſurgẽs totũ madefecit. Tum ille retro progreſſus, En, inquit, principes uocatis me regem, qui hanc paruulam undam meo imperio cohibere uel remorari nequeo? Nullus nempe mortalium eſt tali nomine dignus: eſt rex unus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo ille regnat, cuius nutu cuncta reguntur: hunc ueneremur, hunc regẽ appellemus, hunc regum, hunc populorum omniũ dominum, hunc cœli, terræ, maris rectorem non ſolum confiteamur, ſed etiam profiteamur, præterea neminem. Poſt hæc Vintoniam profectus, coronam quam geſtabat, capiti ſimulacri Chriſti crucifixi, quod in templo apoſtolorum Petri & Pauli pendebat, ſuis manibus impoſuit, nunꝗ poſthac eiuſmodi ornamento capitis uſus inſigni. Deceſſit Canutus poſt annũ uigeſimum, quàm regnare cœperat, & Vintoniæ ſepultus eſt. Genuit ex Emma uxore Canutũ, quem Anglici ſcriptores perperam Hardecanutum uocant: & Gonnildam, quæ Henrico imperatori nupſit. Floruerũt ijſdem temporibus uiri ſanctitate clari Alphegius, de quo ſuprà memorauimus, qui circiter nonum huius regis annum, capta Cantuaria, poſt annũ quàm ſedere cœperat, ſextum, martyrio coronatur. Liuingus itidẽ Cantuariẽſis archiepiſcopus, & Achelnotus ab Auguſtino uigeſimus nonus. Is autem fuit Canuto chariſſimus, quippe cuius opera & ingenio in rebus agendis maxime uſus eſt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER OCTAVVS.

IO IPSO qui fuit ſalutis humanæ M XXXVI anno, principes concilium creãdi regis cauſa Oxonij habuere, ubi diu diſceptatum eſt: alij Haraldum, quem pater ad Normanicum bellum proficiſcens, præfectũ inſulæ reliquerat: alij uero Canutum ex Emma genitum, ut legitimum patris hæredem, qui tunc Daciam regebat, regem optandum ſentiebãt: tandem pluribus in unam ſententiã euntibus, Haraldus ordine regum trigeſimustertius rex factus eſt. At apud tranſmarinos, omnia pariter mors Canuti turbauit, nam Noruegienſes facta ſubitò rebellione, Magnum Olaui filium ſibi regem conſtituunt. Daci uero Canutum eius nominis tertium, cui omnis

hæreditas

hæreditas iure ueniebat, regem consalutant. Atq; ita Dacorũ præpotens imperium est repente diminutum. Per idem tempus Angli cum regia prosapia penè extincta esset, ualde anxij erant de regũ successione, & ea cogitatio cum in primis Brithouoldi monachi Glasconiensis uiri sanctissimi, qui postea Vintoniensis, seu, uti apud quosdã autores inuenio, Vigorniensis episcopus fuit, animum subiret, fama est eum noctu per quietem esse imaginatum se uidere apostolum Petrũ sacrare Edouardum Etheldredi filium regem Angliæ, qui id temporis in Normania exulabat, atq; interrogare ipsum apostolũ, ecquis Edouardo succederet, & illum respondisse: Ne talia cures, nam regnum Angliæ, regnum Dei est. Quod extra iocum, multis equidem argumẽtis ita esse comprobatum est, & eo præsertim, quod licet Angli ex suo ueteri instituto, minime omniũ Rempublicã curent, monopolijs, uti alibi declarabitur, tantũ studentes, ac nobilissimũ regnum fuerit toties iniurijs affectum, atq; passim populationibus uastatum, primo à Dacis, postremo à Normanis populis ferocissimis, qui non contenti tantũ imperium Anglis ademisse, omne etiam genus Anglicum delere conati sunt. item leges sanctissimas à superioribus regibus latas, gens male animata bona ex parte aboleuerit, & ueluti quæ peius quàm aliud quicq; oderat Anglicum nomen, suas leges, prout infrà subtilius dicemus, minus æquas intulerit, attamen stat ipsum Anglorum regnum, nec casurũ unquam esse uidetur, ut quod Deo optimo maximo curæ in primis esse credere fas est, quando apud hunc populum, tam pietatis studium in dies singulos maxime feruet, quàm apud bene multos plurimũ friget. Iam satis aberrauimus. Haraldus in regnũ, nõ item Canuti patris in mores successor, statim atq; factus rex est, ab iniuria suis faciẽda, principatũ auspicatus est: Emmam enim nouercam proscripsit, ciues & nullo numero habuit, & ualde oppressit, multorum scelerum maculis notatissimus: sed breuitas uitæ eius famæ consuluit, nam è uita migrauit post annũ quàm regnare cœperat, quartum. Ipso illo etiam anno Athelnotus Cantuariẽsis præsul moritur, cui Edsinus antistitum ordine trigesimus successit. Interim Canutus cognita morte Haraldi, protinus habito militum delectu, classeq; parata, Angliam petit: qui in oram Cantianam post sextũ diem, quàm nauem conscẽderat, sequundo uento delatus, ac Londinum profectus, libentissimis animis accipitur, communiq; omnium consensu rex dicitur. Is Haraldum fratrem imitatus, initium regnandi à sæuitia facit: nam memor iniuriæ sibi pariter ac matri Emmæ factæ, corpus ipsius Haraldi apud Vuestmonasteriũ paulò ante sepultum exhumari, ac truncato capite, in Thamesim demergi iubet: quod mox à piscatoribus inuentum iterum terra humatur. Item principes quod regnũ sibi debitum Haraldo antea detulissent, sigillatim punire, ac uectigalia intolerabilia populo imponere cœpit, quod ei multum conflauit odij. Sed inde ad pietatem conuersus reuocauit Emmam matrem, quæ tum in Flandria degebat, cuius cõsilio unà cum opera Goduini comitis Cantij uiri sagacissimi, potissimum usus est. Venit eo anno Edouardus ex Normania, salutatum Canutum fratrẽ, ac matrem, qui paucos dies moratus, unde uenerat, mature redijt. Sunt, qui scribant iussu regis, in Edouardum atq; Normanos quos secum duxerat, esse sæuitũ, & eum ægre euasisse. Sed plures tradũt Canutum perbenigne accepisse fratrem, id quod à uero minus abhorret. Erat Canutus suapte natura homo tam mitis, quàm li

Britholuoldus vir sanct[...] apostolu Petru Edovard[...] di filiu regem Angliae s[...] se videre imaginatus est

beralis, & præsertim in conuiuijs, qui suos conuiuas in prandijs & cœnis ampliter atq; nitide accipiebat, epulumq; populo frequẽter dabat, ter in die obsonijs appositis uesci uolentibus. solebat etiã apud alios cœnitare, quare postremo inuitatus ad nuptias cuiusdã principis, cum in conuiuio discumberet, è regione Vuestmonasterij, ad alterã ripam Thamesis, in uico, quem uocant Lamehithum, inter bibendum repente cecidit, atq; expirauit, non sine suspicione sumpti ueneni, biennio pòst, quàm regnare cœperat. Verũ Saxo Grammaticus, cui sanè fides abroganda nõ est, horum temporũ historiam longe aliter digerit: tradit enim quemadmodũ Haraldus Canuti filius præfectus fuerit Anglis, & illi ante obitum patris defuncto in præfecturã successerit Sueno Hestrithæ filius: quippe Hestritha quæ postea uidua locata fuit Ricardo Normanorum duci, à principio nupserat Vluoni homini Sueuo, ex quo hunc filium genuit: atq; ita docet Haraldũ nunquam regnasse, sed Canutum filium Canuti ex Emma in regnũ successisse, & eundẽ in Angliam profectum quũ opera & industria Suenonis præfecti omnia tuta offendisset, impertisse imperium Edouardo fratri ex Emma matre, & Ethelredo nato: sed quia Edouardus homo erat bonæ frugi, non item experiens, aut gerendis rebus ualde idoneus, idcirco reliquisse uicarium suũ ipsum Suenonem, qui unà cum Edouardo, rempublicã gubernaret: ac Canuto biennio pòst mortuo, Suenonem, credita cura regni partim Edouardo, partim Goduini comitis Cantij filijs suis consobrinis, uti infrà ostendemus, redijsse in Daciam repetitũ auitum regnũ, quod iam antea Magnus Olaui filius Noruegiæ rex occuparat, sibi tam iure fœderis, quàm testamento Canuti debitũ. Ac rem Dacicã per hunc modum in contentionem uenisse, Saxo demonstrat, de qua alibi latius explicabimus. Sed iam domum pedem referamus. Cognita morte Canuti, optimates regni pro se quisq; cupientes sese aut in libertatẽ uindicare, aut saltem regẽ hominẽ Anglum habere, in unũ conueniunt, atq; consultant, quod pro salute patriæ, quam optimũ sit factu. Ad ultimũ cogitantes quàm sub Daco nobiles pariter atque plebei Angli omni tempore male accepti, ac sine gratia, sine autoritate fuissent, ita ut præ se, cunctos mortales beatos putarent, & iam illum diem adesse, cum eiusmodi alienorũ iugũ tutò possent à ceruicibus suis depellere, deliberãt regem facere Alfredum Etheldredi filium, uirum magnæ indolis, ac Dacos sine discrimine, ad internecionem persequi. Itaq; extemplo Alfredo clàm accersito, factoq; impetu, in Dacos passim sæuiunt. Concitatur multitudo, partim atrocitate rei, partim spe per occasionem recuperandæ libertatis. Dacus nunc pugnãdo, nunc fugiendo, se prohibere ab iniuria nititur: postremo cum nullus modus fieret cædibus, omnes ad unum aut cæsi, aut in continentem fugati sunt. Tum communi cõsensu, lege exceptum est, ne posthac ullus ex Dacis, apud Anglos in perpetuũ rex crearetur. Per hunc igitur modum, desitum est à Dacis in Anglia regnari, post annum octauum & uigesimum, quàm Sueno primus Dacorum totius Angliæ imperium est adeptus. Quo quidem temporis spacio, Etheldrẽdus post mortem Suenonis in patriam reuersus duos annos regnauit, & Edmundus unum. Hinc Dacos patet uigintiquinq; tantum annos in Anglia regnum obtinuisse. Non minus interea mors Canuti in Dacia omnia innouauit: cum enim nemo ex stirpe regia reliquus esset, cui hæreditas eius regni iure ueniret optimo, Hestrithæ

filius

filius Sueno, ex Vluone Sueuo genitus, cõciliatis quorundã nobiliũ Dacorũ animis, id obtinere conatur. Quare Magnus Noruegienſium rex, uirtutibus ac ingenio uere magnus, qui huiuſmodi regnum iure ſibi deberi aſſerebat, indignatus, ſtatim Dacos cum præmijs, tum ſuæ uirtutis fama illectos, à Suenonis fauore auertit, ac eum pariter à tanto incœpto deſiſtere cogens, regno Daciæ potitur. Sueno tali iniuria affectus, quamcelerrime poteſt copijs undique auxilijsꝙ coactis, ac Sueuis unde oriundus erat, peropportune in belli ſocietatem adſcitis, in Magnum mouet, qui nihil cunctatus in prælium uenit. Eſt pugnatum à mane, ad ueſperum: ad extremum deuictis hoſtibus, Magnus ſuperior fuit, qui uſque eò poſtea dum uixit, æque Dacis ac Noruegienſibus ſine tumultu imperauit: at eo defuncto, Sueno tum demum Daciæ regnum conſecutus, eius appellationis ſecũdus. Regnum uero Noruegiæ poſt Magnum, adeptus eſt Haraldus frater illius Olaui, quem humanis rebus ademptum, inter diuos relatum perhibent. Sanè Haraldus profligato Olauo fratre, uti ſuprà expoſuimus, Byzantiũ aufugit, ubi à barbaris falſo homicidij inſimulatus, obiectus eſt leoni, quem ut homo ualens præter omniũ opinionem occidit: quod fecit, ut & ſupplicium remiſſum, & abeundi facultas data. Quare ille domum reuerſus, regnum adhuc à nemine homine occupatum nullo negocio obtinuit. Poſcit locus, ut prius de Roberto duce Normanorum, & Gulielmo eius filio apposite referamus, quàm cætera de Alfredo, & Edouardo exequamur. Ricardo tertio Normanorum duci, prout ſuprà dictum eſt, ſucceſſit Robertus frater, homo feſtiuus, liberalis, fortis, prudens, qui ſuos ab omni inimicorum iniuria gnauiter prohibuit, qui finitimis ſæpius opem tulit, qui pauperes & inopes opibus iuuit, qui denique in omnes liberalitate uſus eſt: ſed defendit cum primis Henricum Francorum regem auxilium implorantem, aduerſus Conſtantiæ matris conatus, quæ filio paulò ante ingens negocium exhibuerat. Is ex quadam puella forma eleganti concubina, Gulielmũ filium ſuſcepit. Exponam facinus huius puellæ belliſſimum, quamuis parum honeſtum, dignum ue, ut referatur, quando hiſtoriæ nulla lex impoſita eſt, ut facta aliqua ſileat: ea enim nocte, qua primum cum duce cubauit, pudoris cauſa, noluit interiorem tunicam lineam exuere: ſed cum Robertus expediret ſe ad operam enauandam liberis procreandis, ilico eius partem anticam interſcidit: & interrogata à duce cur ita faceret, reſpondit, non decere ſe eam tunicæ partem extremam quæ ſibi pedes circuiret, ad os domini ſui uertere. Eadem puella prius quàm pareret, ſomniaſſe fertur inteſtina ſua in altum ferri, explicariꝙ per omnem Normaniam, ac Angliæ ambitum. Ex qua re, futura Gulielmi magnitudo facile à matre ſperari cœpit. Robertus poſtremo, ut quibuſdam placet, pœnitentia ductus, quod fratrem ueneno necaſſet, cum Hieroſolymam uoti cauſa eſſet iturus, filium Henrico Gallorum regi commendauit, conſtituitꝙ, ut ſi ipſe in itinere fato concederet, ille Normanorum dux fieret. Itaque primum Romam proficiſcitur, ut Benedictum nonum pontificem Romanum abeundi facultatem, uti mos eſt, rogaret: ubi magnas fecit largitiones, ueſtiuit enim ſtatuam Conſtantini imperatoris pallio aureo, dictitãs Romanos eſſe ingratos, qui talem principem non donarent in annos ſingulos, ueſte: templis uaria donaria intulit. Inde di

greſſus, fortè in itinere ita uſu uenit, ut cum procul ſuis eſſet, & altercaretur cum homine agreſti, ab eo uapulauerit, quem tamen prohibuit ab iniuria ſuorum, inquiens, ſe eas plagas merito ſuo accepiſſe. Profectus deinde Conſtantinopolim, fuit perbenigne à Conſtãtino Duca imperatore acceptus. Is cum antea audiuiſſet ducem liberalem & urbanum eſſe, dedita opera, prohibuit illi atque aliȷs heroibus Normanis ſellas apponi pede & dimidio altiores, in quibus prandendo ſederent. Quo factum eſt, ut dux, quem in re ſubita, haud ingenium admodum promptum defecit, exuerit continuò ueſtem, ac ſuper eam inſtar globi implicatam ſederit. Fecerunt itidem & Normani principes, qui mox finito prandio, relictis ueſtibus abierunt. At imperator ſubridens admonuit, ut ueſtes ſuas reſumerent. ad ea dux: Non eſt, inquit, mos Normanis ſedes ſecum ferre. Poſt aliquot dies, dux iter ſuum ire pergebat, quũ quodam ualetudinis genere tentatus eſt, ſic, ut equitare non poſſet, quare neceſſe habuit, locorum agreſtes conducere, qui eum humeris ferrent. Interea cum unus ex ſociȷs, in Normaniam rediturus peteret, ecquid de eo referret ſuis Normanis: tam lepidiſſime quàm facetiſſime reſpondit: Dicas te uidiſſe dæmones ferentes Robertum ducem in cœlum. Ita innuit ſe ab idolorum cultoribus geſtari, quos non inepte dæmonibus comparauit: & Hieroſolymam cœlum appellauit, quod inde noſtra profecta ſit ſalus. At ubi eò peruenerat, tanta liberalitate in omnes uſus eſt, ut cuſtos templi humanitate motus, reſtituerit bonam pecuniæ partem ſolutæ pro ingreſſu templi, uti moris eſt: quam ipſe non recepit, ſed pauperibus diſtribui iuſſit. Inde perſoluto iam uoto digreſſus, in Bithyniam regionem minoris Aſiæ aduerſam Thraciæ, in qua eſt Conſtantinopolis, peruenit, ibiꝗ morbo abſumptus deceſſit, anno à natali Chriſti circiter M X L. In Normanicum principatum Gulielmus nothus ſucceſſit, uir inter uiros, & prudens inter prudentes, apud quem Alfredus & Edouardus diu exularant. Sed unde digreſſi ſumus, iam redeundum eſt. Alfredus accepto nuncio de morte Canuti, propere in Angliam uenit. Interea principes regni in unum conuenerant, deliberaturi quem ſibi regem optarent: ubi Goduinus qui curabat, aut filiam nomine Editham, locandam futuro regi, uel ita omnia turbanda, quò Haraldus demum filius, quem unà cum puella illa, & Biornone, ac Toſtone filiȷs, ex Thira uxore Canuti ſecundi ſorore creauerat, regnum obtineret, cum pertimeſceret Alfredi ingenium, deſperaretꝗ poſſe ſe uoti fieri compotem, cœpit apud ſingulos in ipſum Alfredum inuehi, prædicans illum ducere ſecum magnam manum Normanorum, ȷsꝗ promiſiſſe bona ciuium, quos iampridem ad cædem animo deſtinaſſet. Hæc uera an uana iaceret in uulgus, ita tamen heroum animos mouerunt, ut iam tum pro ſe quiſꝗ timeret, ac optaret, ut aliquid aduerſi contingeret, quamobrem Alfredus regno minime potiretur. Quibus rebus cognitis, Goduinus audacior factus, Alfredum primo quoque tempore uita priuandum conſtituit. Itaque cum bene magna armatorum caterua, it obuiam, & in itinere iuuenem inopinantem cum toto comitatu interficit: at Normanos capit, captosꝗ ad unum necat. Goduinus poſt nefarium flagitium factum, ſtatim Londinum reuerſus, nouas inſidias molitur: primum enim multis rationibus conatur delere crimen cædis Alfredi; deinde, uti fides

des habeatur nouæ fraudi, perſuadet populo, ut ad accerſiendum ſuo nomine Edouardum uirum optimum fratrem Alfredi, ex Normania ad regnum capeſſendum, legatos mittant: id quod continuò factum eſt. Non fuit autor huiuſmodi rei Goduinus, quod aut Edouardum diligeret, aut ſalus regni ei curæ foret: ſed eius fucoſa charitas inde ſubitò orta, quia Edouardus uir erat mitis ingenij, minimeq; ſagacis, & apprime bellorum ac cædis abhorrens, ita ut etiam exul dicere ſoleret, malle ſe uitam priuatã perpetuò degere, quàm per hominum cædem, regnum recipere: propterea ſperabat fore, ut eum qui pro ſuo iure, res gerere neſciret, aut ſuo arbitratu facile regeret, aut aliquando perderet. Edouardus cognito ſuorum deſiderio, à Gulielmo duce opera atque opibus adiutus, in Angliam optato redijt, atque rex eius nominis tertius factus eſt, tanta publica lætitia, ut certatim pro eius felici principatu, cuncti uota facerent, & id ſanè magis ex animo, quod ipſe incendebat ſtudia hominum omni genere humanitatis. Qua re Goduinus fretus, ad eum ſupplex adiuit, ac quoquo modo potuit, ſeſe purgauit de cæde fratris, cui quod pœniteret, rex culpam remiſit, eſtq; eius deinceps opera & conſilio maxime uſus, contra Emmam matrem, cui multis de cauſis ſuccenſebat: primum enim ei obijciebatur, quod Canuto patriæ hoſti nupſiſſet, deinde quod filios exules nihil iuuiſſet, & poſtremo quod rumor eſſet, eam ipſis filijs mortem eſſe machinatam. Quas ob res, bonis omnibus impulſore Goduino ſpoliatur: cui ad has calamitates, acceſſit alia, quò fama quoque ſpoliaretur: nam haud multo pòſt inſimulatur criminis uiolatæ pudicitiæ, cum Aduino Vintonienſi epiſcopo. Quare ambo Vintoniæ in cuſtodiam traditi, ubi alter alterius læſæ perperàm famæ mœrore cruciabatur, angebatur, diſrumpebatur. Sed eius rei indignitas ita Emmam pupugit, ut innocentia freta palàm offerret, ſe periculum ſeruatæ continentiæ per ignem eſſe facturam. Ad ea rex, qui alieno potius, quàm ſuo ducebatur conſilio, inſtigatus, nihil eſt motus, imò matri diem dici paſſus eſt, quo ingens ſupplicium ſubiret. At mulier partim conſcia recti, nam ueritas cum ea faciebat, partim noctu, ut perhibent, per quietem à diuo Suitino monita, forti animo ſuper ignitos uomeres nudis pedibus gradiens illæſa euaſit, ſic pudicitiæ decus per ignem, & aquam, uti uulgò dicitur, ulta. Quo miraculo rex motus, mira pietate poſthac matrem coluit, obſeruauitq;. Fuit is annus, cum regnare Edouardus cœpit, quintus. Illo ipſo anno piratæ Daci in Sanduicum portum delati, atque in terram egreſſi, omnem maritimam oram deuaſtarunt, qui tamen haud multo negocio, partim cæſi, partim fugati ſunt. Nullum poſt hoc bellum, domeſticum ſiue externum per decem & nouem, quibus Edouardus regnauit, annos, extitit, quin uel ſtatim parua cæde confectum, uel nullo memorabili euentu, pace mutatum ſit. Quod proculdubio diuino numine factum dixerim, uoluit enim Deus hunc regem, qui iam inde ab initio, ſibi æque de religione atque hominibus bene mereri ſtudendum conſtituerat, hisq; ſtudijs paſcebatur, his delectabatur, his perfruebatur, ab earum rerum curis uacare, quas ſapientiſſimus quiſque ſemper fluxas, caducas eſſe duxit, quo liberius cœleſtia contemplaretur. Goduinus interea locauit filiam Editham, ſuſceptam ex Thira ſorore Canuti ſecundi, non ex altera uxore, ſicut quidam male ſentiunt, Edouardo,

multumꝙ apud eum autoritate iam pollebat, cum ecce, ingens diſcordia inter eos orta eſt, cuius rei cauſa fuit aduentus Euſtachij comitis Bononienſis, qui olim Edginam ſororem regis in matrimonio habuerat. Is applicauit ad littus Cantianum, Cantuariamꝙ recta uia profectus eſt, regis uiſendi gratia, ubi inter eius miniſtros, & nonnullos ex oppidanis, facta fortuitò turba, unus ciuis ferro interijt. Qua re Cantuarienſes generatim permoti, ſumptis confeſtim armis, Euſtachij cohortem inuadunt, ac bene multos interficiunt. Tum Euſtachius furore accenſus, in ciues crudeliter ſæuit. pugnatur utrobique acriter: ſed Euſtachius ſuis paſſim cadentibus, timore perculſus, omiſſo paulatim certamine, Londinum ad regem profugit, narratꝙ iniuriam uiolati hoſpicij acceptam ab Anglis. Tulit rex eam rem iniquo animo, ac iuſſit autores facinoris ſupplicio affici. Cantiani ad Goduinum comitem ſuum confugiunt, auxiliumꝙ implorant aduerſus Gallos, inimicos Anglici nominis, ita enim uociferabantur, quod illi primi interfecto ciue Cantuarienſi, iniuriam feciſſent, ac idcirco argumentabantur ſe ut uim ui non ſecus quàm ius eſt, repellerent, & ſuos tuerentur, in hoſtem erupiſſe. Goduinus indignitate rei permotus, edicto regis haudquaquam obediendum putat, qui parato extemplo exercitu, ſuos ab iniuria defendere ſumme contendit. Contrà rex magis atꝙ magis exaſperatus, coactas ſubitò copias in Goduinum paucis antè diebus, cum tota familia, hoſtem declaratum, mittit. Iam utrinque ad conferendas manus parati erant exercitus, cum Goduinus regijs uiribus territus, deſperata uictoria, unà cum filijs in Flandriam fugit. Tum Edouardus affectis ſupplicio ſontibus, uxorem Goduini filiam repudiat, ac illius bona publicat. At Goduinus interim adiuuante Balduino comite Flandriæ, parat claſſem, raptimꝙ omnem maritimam inſulæ oram infeſtat, cui ſubitò claſſis regia fuit obuia. Hic prius quàm dimicaretur, Dei nutu, ut credibile eſt, admonitis ducibus, quàm turpe foret, unam gentem ſuis uiribus perditum iri, repente concordiæ reconciliatio ſecuta eſt, reſtituto in priſtinum honoris locum Goduino, qui Edouardo Biornonem & Toſtonem filios, ut pignus ſeruandæ fidei obſides dedit: rex itidem uxorem recepit. Verum Goduinus nullo conſilio euadere potuit meritum ſupplicium. porrò non interceſſerũt multi dies, cum Haraldus filius, qui regium poculum miſcebat, Edouardi prandenti, dedit bibere, & fortè uno pede offenſo penè lapſus, auxilio alterius pedis ſeſe à caſu recepit, ſtetitꝙ, uino nequaquã effuſo. Tum pater qui cum rege diſcumbebat, Nunc, inquit, frater fratrem iuuit. Ad hæc uerba etſi per iocum facta, Edouardus turbatus animo, nam in mentem uenit ſubitò interitus Alfredi fratris, in Goduinũ conuerſus ait: Sic mihi meus frater auxilio eſſet, ſi per te licuiſſet. Tum homo facinoroſus iram regis ueritus, cœpit ſeſe excuſare, diuinumꝙ numen ad innocentiã declarandam, iuſiurandum adijciendo, perinde quaſi cum ignaro ageret, appellare, dicens: Si unquam, rex, quicquã in necem fratris tui, aut in te machinatus ſum, precor, ut Dei nutu, iſta panis buccella me ilico ſtrangulet. Quæ ubi dixerat, ſumpto pane, ſubitò præcluſis faucibus expirauit. Talis fuit exitus uitæ Goduini, qui ſecundũ illud euangelicũ, Petite, & accipietis, petijt, & accepit, non ſcelerũ ueniam, prout debuerat, ſed perniciem ſuis factis dignã. Vtinã multi tali exemplo aliquãdo uapularent, qui ne pedem quidẽ in-

ferre

ferre sciunt,nisi duce periurio. His temporibus, Emma mater regis decessit. Item Gulielmus dux Normanorũ à rege rogatus, uenit in Angliam: quippe desiderabat Edouardus,ut beneficiorũ memor duci gratificari: quare eum benigne hospicio accepit,& multis ac uarijs muneribus donauit. Præter hæc humanitatis officia, sicut autores habeo, Edouardus promisisse fertur se facturũ ducem hæredem, si fortè sine liberis moreretur, de eaq́ re antea promissum dedisse, dum in Normania morabatur, quod, ut alius edocebit locus, patriæ malo fuit. Tradidit rex Gulielmo abeunti Biornonem & Tostonem obsides à Goduino datos,ut in Normania custodirentur. Hic illud non abs re admonuerim, scriptorũ quosdã perinde hos Goduini filios ac plures alios,uti uetustarum rerum parum scientes, nescio quibus inauditis nominibus perperàm appellare, quò sic historiam peruertant, obscurioremq́ faciant. Erat annus duodecimus, cum regnare cœperat Edouardus, qui terra mariq́ parta iam pace,non minus suorum,quàm suæ ipsius saluti prospiciens,uelut natura propensus ad diligendos homines,quod fundamentũ iuris est, primum omnium putauit leges sibi constituendas, quas utiles duxisset. Sanè in usu erant multiplices leges,quas olim Britanni,deinde Angli,ac nouissime Daci ædiderant: & bene multi quotidie mortales omnia utilitate metienda existimantes,sic eas ad suos mores accõmodabant, ut sæpius pro iustitia,iniquitas coleretur. Igitur Edouardus ex immensa eiusmodi legum copia, optima quæq́ & necessaria elegit, legesq́ paucas & salutares usurpandas sanxit, quæ deinceps rectũ omnibus æque uiuendi modum præscriberent. Has leges posteri cõmunes appellarunt: & cum à Normanis alijs datis legibus,sibi ademptas quererentur, uelut optimam partem uitæ repetiuerunt armis, sæpeq́ reges eas in pristinum usum restituêre,ut sibi minus fructuosas negantes magnis affecere incõmodis, ut infrà apposite demonstrabitur. Hoc iustitiæ fundamento iacto, rex ut liberalitas, ut pietas, ut charitas ab se perinde quasi à fonte in alios manaret, cœpit miro studio inopes iuuare, religionem colere, de cunctis æque bene mereri. Quibus uirtutibus ita Deo habitus est acceptus,ut meruerit miraculis clarere: quæ si referre uellemus, haud dubie tempore nimium excluderemur: attamen nõ omittam quædam memorabiliora. Cum enim exactores tributi populo impositi, aliquando ingentem aceruum pecuniæ ex eo tributo collatæ, delectandi ipsius animi gratia, coràm adduxissent, ille subitò dæmonem circa ipsum aceruum, ludentem uidere uisus est, qui ob id huiusmodi pecuniam,ut rem funestam abominatus,ilico auferri ab oculis,restituiq́ populo iussisse fertur. Insuper inter sacra,uidisse in eucharistia puerum Iesum, ac eundem Leofredus Merciorum comes, uir sanctissimus, qui aderat, contemplatus,& alios repente prorupisse in risum, ac interrogatus ecquid esset, respondisse,se uidisse Dacos infestis armis Angliam inuadere,ac subitò prætoria naue demersa, in Daciam contendere,id quod paulò post accidit, atque inde facile cognouisse regnum suum esse Deo curæ. Prospexit etiam ut futurorum præscius breui tempore fore, ut Normani per uim, regno potirentur: nam Haraldus per idem tempus, enixe apud eum instare cœpit, quò permitteret se ire in Normaniã uisum fratres, qui apud ducem, uti diximus, obsides erãt,licet fortasse aliud animo destinasset. Ad ea rex sic respondit: Eas,quãdo quidẽ obstare non licet: sed,mihi crede,rem & tibi & patriæ nociturã tentas.

Profectus eſt Haraldus, & cũ aliquandiu ducem oraſſet, ut obſides redderet, occaſionem illi præbuit, aperiendi ſibi conſilij. Enimuero dux qui iampridem in ſpem uenerat adipiſcendi regni Anglici, narrauit Haraldo, quemadmodũ Edouardus ſemel atq; iterum, ſicut ſuprà expoſitum eſt, promiſiſſet ſe facturũ ipſum hæredem, ſi liberos non ſuſciperet: & cum nulla iam ſpes regiæ ſobolis eſſet, orauit, uti uellet hoc negocium apud eum procurare, & ſi id conficeret, iam tum poſſet cũ multa præmia, tum ſummos honores ab ſe expectare. Hæc Haraldus iureiurando fidem dedit ſe pro uiribus curaturũ, atq; inde recepto Toſtone altero fratre, quem dux eius rogatu miſſum fecerat, in Angliã redijt, expoſuitq; ordine omnia Edouardo, quæ Normanus ſecum egiſſet. Tum rex reſpondiſſe fertur: Nónne hæc mala te patriæ inuſturũ prædixi, ſi ad Gulielmum adires? Sed ita faxit deus, ut iſtiuſmodi fatum aut auertatur, aut, ſi omnino futurum eſt, noſtro non ueniat tempore. Hinc colligere licet, uel Edouardum non ſeruaſſe fidem Gulielmo, quam à principio de hæreditate regni non ſatis conſiderate dederat, more exulantium, qui ut ne ab amicis deſtituantur, maria & montes facile promittunt: uel nullum, quod ueriſimilius eſt, dediſſe promiſſum. Solebat rex Edouardus diuinitus ſolo tactu, ſanare ſtrumoſos, hoc eſt, ſtrumam patientes: eſt enim ſtruma morbus, quem Itali ſcrophulam uulgò uocant, à ſcrophis, quæ ea mala ſcabie afflictantur. id eſt humor, in quo ſubtus concretæ quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, ac plurimum per pectus, & guttur ſerpit. Quod quidem immortale munus iure quaſi hæreditario ad poſteriores reges manauit, nam reges Angliæ etiã nunc tactu, ac quibuſdam hymnis nõ ſine cærimonijs prius recitatis, ſtrumoſos ſanant. His diuinis indicijs Edouardus Deo longe chariſſimus effectus, iam uigeſimumquartũ propè annum regnarat, cum ei, ut conſtans fama eſt, allatus fuit à quibuſdam Hieroſolyma uenientibus annulus, quem ipſe diu antea pauperi clàm dederat, qui pro amore, quem erga diuum Ioannem euangeliſtã habebat, eleemoſynã petierat. Sic ijs diuinis monitis mors regis annunciata eſt, qui haud multo pòſt morbo tentatus, per quietẽ à Deo opt. max. illud ipſum edoctus, animam cœlo reddidit, poſt annũ quàm regnare cœperat, quartũ & uigeſimũ. Sepultus eſt in templo Vueſtmonaſterij, ac breui poſt tempore inter diuos relatus. Ille annulus in eodem templo, multa ueneratione perdiu eſt ſeruatus, quod ſalutaris eſſet membris ſtupẽtibus, ualeretq; aduerſus comitialem morbũ, cum tangeret ab illis, qui eiuſmodi tentarentur morbis. Hinc natum, ut reges poſtea Angliæ conſueuerint in die paraſceues, multa cærimonia ſacrare annulos, quos qui gerunt, hiſce morbis omnino non uexant. Sanctiſſimus rex filios ex ſe non genuit. Fuerunt id temporis ampliſſimi uiri Edſinus Cantuarienſis antiſtes, qui tenuit eam ſedem amplius annos undecim, in cuius locũ Robertus epiſcopus Londinenſis, natione Normanus, ſubſtitutus eſt. Is principio mirè ab Edouardo dilectus, in honoreq; habitus eſt: poſtmodũ cum perſuaſiſſet illi, ut Emmã matrẽ ſtupri accuſatã cogeret, uti ſe per ignẽ purgaret, & illa diuinitus, ueluti ſuprà memorauimus, euaſiſſet, pœnitentia timoreq; ſimul affectus in continentẽ fugit, ubi breui anno ſecũdo ſui præſulatus, mœrore animi abſumptus eſt: quẽ ſecutus eſt Stigandus, ordine præſulũ trigeſimus ſecũdus. Claruit ſanctitate & doctrina Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, q mox uita functus, inter diuos relatus eſt. Floruit Suardus homo Northũber,

bellicis

bellicis artibus præclarus, is cum profluuio uentris laboraret, ac ſenſim deficientibus uiribus, haud dubiam mortem præſentiret, ſeipſum armauit, ſtetitq; perinde acer in armis, ut Vergilius ait, ac ſi cum hoſte eſſet congreſſurus, dictitans, non decere hominem fortem iacendo more iumentorũ mori, atq; ſic è uita migrauit, imitatus in hac parte Naſamonũ Libyæ populorũ inſtitutũ, quod nos libro de rerum inuentoribus tertio, abunde expoſuimus. At Edouardi mors ualde ſuſpenſos dubioſq; tenebat regni principes, quippe qui neſciebant, cui illud regium munus deferrent: enimuero non erat quiſquã unus omniũ regendo regno aptus, qui id iure obtineret: tametſi Edgarus cognomento Ethelyngius, genitus ab Edouardo filio Edmundi, cui cognomen fuit Ferreum latus, per eos dies, unà cum matre, & ſororibus, ex Pannonia ubi natus fuerat, in Angliam uenerat, ſed is puer id ætatis nondum regno gubernando maturus erat. Item territi multis oraculis, quæ ſuſpicabantur portendere regni mutationẽ, mirum in modum formidabant ducem Gulielmũ, tum quod Normanus, tum quod prædicabat ſibi regnum iure euenire, ut legitimo hæredi ab Edouardo inſtituto, propterea quod illum ſecũdo & tertio cognationis gradibus attingeret: nam Ricardus primus dux Normaniæ, genuit ex ſe Ricardum ſecundum, & Emmam: hæc ex Etheldredo Angliæ rege, ſuſtulit Edouardum: ille filios ſuſcepit Ricardum tertium & Robertum, qui Gulielmũ creauit ex concubina. Dum hæc animo optimates agitant, Haraldus Goduini filius ex ſorore Canuti, genere & uiribus fretus ſe regẽ, etſi malo omine, ſicut infrà declarabitur, renunciat. Non diſplicuit omnino id factum populo, qui plurimũ ſpei in Haraldi uirtute habebat. Itaq; more maiorum ſacratus eſt ab Aldredo Eboracenſi præſule, ſeu, ut quidam tradunt, ſeipſum nullis cærimonijs, diademate ornauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ MLXVI. Is ſtatim initio ſui principatus, memor ſe per uim regnum occupaſſe, ad promerendã ſuorũ beneuolentiã, neq; liberalitate, neq; clementia, nec comitate utendi ullam occaſionẽ omittebat, qui grauiora uectigalia aut aboleuit, aut minuit, militibus ſtipẽdia, miniſtris mercedem adauxit: ſed hæc præ religione colenda, non multo accuratius agebat. Dum hac popularitatis pietatiſq; oſtentatione tenetur, ex improuiſo ueniunt legati à Gulielmo Normano, qui iam omnia reſciuerat, quæ de adminiſtratione regni erant geſta, celeriter miſſi, à quibus bene multis uerbis iuriſiurandi olim ab ſe duci dati admonitus eſt, atq; ſimul rogatus, ut conuentis ſtaret. Ad ea Haraldus reſpondit, ſe Gulielmo gratificaturũ, modò non cuperet regnũ, quod iam ipſe obtineret. Normanus accepto reſponſo, ut prius conſilio quàm armis omnia experiretur, rurſus per legatos Haraldum cõmonefecit, ut ſi in cæteris fidem ſeruare nollet, ſaltem non negligeret connubiũ filiæ, quam licet nondum maturã uiro ei, uelut quidam prodiderunt, cum in Normania fuerit, ſpoponderat. Huius puellæ nomen non ponitur à quopiam, quod ſciam, quia, ut puto, nõ diu ſuperſtes fuit. At Haraldus qui malo ſuo genio ducebatur, ſuperbo truciq; uultu legatos intuens, neutrum ſe facturũ dixit, atq; cum hoc reſponſo, eos dimiſit. Secũdum hæc, ne imparatus offendatur naualẽ bellum quãmaxima ui poteſt, comparat, milites quoq; deligit, præſidia diſponit locis opportunis, ut pariter terra ac mari Normanos finibus arceat, ſi eos uiolatũ uenerint. Dux ubi à legatis ferox regis reſpõſum accepit, ſuos ad colloquiũ uocat, atq; de tanto bello in Anglum ſumendo agitat.

Interea Haraldus cœpit uexari domeſticis ſeditionibus, quod ei negocium Toſto frater exhibuit: ſed ut id planius faciamus, nobis altius repetendũ eſt. Erant in Haraldo iam inde à pueritia, permultæ cum corporis tum animi dotes, forma per ætatis gradus egregia, & cui nõ minus dignitatis ineſſet, quàm gratiæ, præcipuũ robur, docilitas ad omnes ferè artes, armorum & equitandi peritia ingens. quæ res faciebant, ut mirifice ab omnibus, & præſertim ab Edouardo rege diligeretur. Contrà illi tot amplas uirtutes Toſto minor natu frater, qui paulò ante cum eo ex Normania redierat, uti ſuprà demonſtrauimus, ita inuidebat, ut præſente rege, eius capiti proteruiter inſultauerit, cum eoꝗ aliquandiu conflixerit. Poſthæc, Toſto à rege acriter increpatus, Herefordiam diſcedit, ubi crudeliter in Haraldi cohortem ſæuit, quam ob rem à rege proſcriptus, in Gallias profugit. Is igitur cognita morte Edouardi, comparatis undiꝗ nauibus, in Haraldum mouens Vectem inſulã capit, captamꝗ diripit: deinde Cantium uerſus tendens, totã illam oram latrociniȷs infeſtam reddidit. Ea res perincõmode Haraldo accidit, nam coactus eſt unà cum exercitu reuocare claſſem in Normanos diſpoſitam, ad hanc iniuriam propulſandam. Quo cognito, Toſto territus, iter in Northumbriã confert, ſuisꝗ in terram expoſitis, omnia cædibus complet: ſed ab accolis locorum qui eum ut cõmunem populatorem magno odio proſequebãtur, & pariter à claſſe regia in fugam uerſus, in Scotiam nõ ſine nauium ſuorumꝗ incõmodo, ſe proripuit. Vix tumultus iſte ſedatus erat, cum aliud mox grauius malum Haraldo acceſſit. Equidem cum Toſto rebus ſuis nihil auxiliȷ à Scotis expectaret, ſublatis repente uelis, in Noruegiã profectus eſt, fretus Haraldi regis opibus, & fortitudine, cuius id temporis nomen ubiꝗ gentium percelebre erat. Hic regem rogat, ut ſe adiuuet, quem multis pollicitationibus eò impulit, ut deſiderio potiundi regni, inter domeſticas Anglorũ ſeditiones, accenſus, confeſtim non mediocri inſtructa claſſe, mare ingreſſus ſit, ac ſequundo uento ad Anglicũ littus acceſſerit, penetraueritꝗ in oſtium Tynnæ fluminis, quod flumen Nouũ caſtrum Dunelmenſis agri nobile oppidum alluit. Non adſtipulor illis ſcriptoribus, qui tradunt Noruegienſem regem, poſtquã cognouit fratres inter ſe diſſidere, ſponte ſua, ac ſola imperandi libidine ductum, hoc ſumpſiſſe bellum: quod tantũ abeſt, ut ſit uerum, ut ne ueriſimile quidem uideatur. Ecquis enim crederet Haraldum magno conſilio ac ratione uirum, locorũ pariter atque hominũ ignarum, quippe cui nihil unquam cum Anglis fuit, nec quicquã ab eis iure repetere poterat, uoluiſſe tam longinquam edicere expeditionem, unde nullum neꝗ periculum futurum, neꝗ emolumentum certum cerneret? Proinde conſentaneum eſt, eum euocatum fuiſſe à Toſtone, id quod Saxo atteſtatur, cui de rebus præſertim apud ſuos geſtis, fides utiꝗ abroganda non eſt. Igitur Haraldus & Toſto poſtquam ad oſtium Tynnæ, aliquot dies morati ſunt, donec militem à laboribus reficerent, pararentꝗ ad bellum obeundum, poſtremo ſimul iter ingreſſi, copias diſponũt, quibus interea Edouinus & Morcatus fratres comites Merciæ & Northumbriæ, cum exercitu nõ ſpernendo, obuiam facti ſunt. Hic dato utrinꝗ ſigno, prælium cõmittitur: fuit aliquandiu anceps, ſed ad ultimum Anglus hoſtium multitudine circumuentus ſuperatur, datisꝗ obſidibus, deditionem facit. Haraldus qui ſuis auxilio ueniebat, in itinere de re male geſta certior factus, nihil animũ remittit, ſed citato

greſſu,

greſſu,poſt quartū diem,quàm pugnatū erat, Stanfordiam peruenit, ubi loci Noruegienſes parum ultra Vylandam flumen conſtiterant,ac pontem occuparant, ut ne hoſtibus ex improuiſo iter daret. Altero die inſtructis copijs, rex propius acceſſit, ut pontem exercitū traduceret, ubi ad multum diei, uirtute unius Noruegienſis retardatus, priuſquam poſſet pontem tranſmittere. Is loco munimenti forte illo die in ſtatione pontis poſitus,cum Anglos repentino impetu decurrere in pontem uerſus uidiſſet, uadit in primū aditum pontis,truces circunferens oculos,primum,deinde alterum,mox plures facto impetu, pontem ſuperare conantes,aut cædit, aut de loco deturbat. Quo facto, hoſtes ipſo miraculo audaciæ ſtupefacti, quod unus tandiu obſiſtere poſſet, uno momento huic uni inſidias tendunt, quem ui ſuperare non poterant, erat enim pons ligneus,& eius medius tranſitus multas rimulas habebat.dum igitur alij Noruegienſem in pugna occupatum tenent, unus ſub ponte, lyntre clàm uectus,telo inguina perfodit. Atq; hoc demū pacto,uir ille cuius nomen immortalitati cum primis mandandum,non ſine ingentis gloriæ damno,memoria non habet,poſt multā factam ſtragem,cecidit. Haraldus ſuperato ponte, hoſtes palantes à tergo cædit,interfectis primo impetu rege Noruegienſi & Toſtone fratre. Quo cognito, cuncti repente in fugam ſe uertunt. Cædes inde fugientium qualis, ubi ira magis quàm uirtute res geritur, ad perniciem propè hoſtium facta eſt, non ſine tamen Anglorū incōmodo, quando uictoria haud incruenta fuit. Reliqui uero Noruegienſes,qui claſſi præſidio relicti fuerant,ſtatim ut ex curſu ſuorū, qui ad naues fugiebant, de regis interitu cognouerunt,naues ipſas ſoluerunt,celeriterq; è conſpectu terræ ſublati, in patriam curſum direxere: quô ubi peruenerunt,omnia mœrore oppleuere, referentes tam calamitoſam acceptā eſſe plagam. Quare omnis Noruegia in luctu repente fuit,atq; ita ſuo orbata principe, non multo pòſt in Dacorū ditionem rurſus cecidit. Cæterum me piget hoc loco quorundam recentiorū ſcriptorū notare negligentiā,qui falſo contendunt bellum iſtuc à Dacis,quos more ſuo, Danos uocitant,non à Noruegienſibus aduerſus Anglos geſtum, rege Haruico,tametſi nemo homo eiuſmodi nominis apud ipſos Dacos,regnum obtinuiſſe traditur: nam Sueno id temporis Dacos regebat, ita domi occupatus, ut foris rem bellicam obire non poſſet. Quare dixerim Toſtonem ob id, non iuiſſe rogatū auxilium ab eo. At uel de rebus Anglorū geſtis, ijdem ſcriptores,quorū nominibus libens parco, ita omnia diuerſa ſæpe referunt, ut facile iudicares eos nunquā illius populi annales uidiſſe, id quod in primis nominū tum locorū tum hominū uarietas manifeſte arguit. Hæc cōmodum admonuimus, partim ut ſatis foret de hac re meminiſſe ſemel, partim ne aliena inſcitia, ſeu incuria, noſtrę officeret aliquando hiſtoriæ,cum legentes rerū huiuſmodi nominumq; differentiā deprehenderint. Sed reliqua perſequamur. Haraldus rex hac uictoria plurimū lætus Eboracū perrexit, ut prouinciam tot bellorū fluctibus adhuc turbatam placaret,ordinaretq;. Interea Gulielmus dux Normaniæ cognouit per exploratores, Anglum Noruegienſi bello teneri, ac maritimā inſulæ oram,quæ ad auſtrum ſpectat,quô curſum ſuarū nauium futurū ſperabat, nullis præſidijs cuſtodiri: quocirca extēplo iuuentute electa in claſſem impoſita,in Angliam ſpe omniū ac ſermone celerius,cum triginta & amplius nauibus traiecit, deſcenditq; in terram,ad maritimū uicum, quem uocāt

Haſtyngum, ac ibi collectis militibus, caſtra poſuit. Hic omen futuri imperij accepiſſe fertur: cõfeſtim enim ut è naui egreſſus eſt, parum lapſus fixit alte in arena pedem. Quo uiſo, miles lætabundus ait: Iam dux firmo pede Angliam tenes. Cæterũ uicinorũ locorũ incolæ repentino ducis aduentu perculſi, qui tantas contra ſe copias eſſe inſtructas uidebãt, haud cunctanter ea omnia per literas regi nunciant, cui ingentem curam res ſubita atq; inopinata addidit: porrò amiſerat in bello Noruegienſi omne ferè militũ robur: multi itidem propter prædam quæ in bello parta erat, nequaquã æque diuiſam, male animati erãt, quos pertimeſcebat. Quibus rebus Haraldus etſi pungebatur, attamen magno, ut erat, animo, ad primum nuncium, totius itineris conſiliũ mutat, ac continuò coactis copijs, Londinũ neceſſariò reuertitur, atq; in hoſtem proficiſcitur, creſcente paſſim exercitu, illis ſcilicet ad ſuum regem confluentibus, quibus patriæ ſalus curæ eſſet. Itaq; confecto itinere, circiter decem millia paſſuũ, prope hoſtes caſtra poſuit. Normanus quoq; motis caſtris, in conſpectũ hoſtium uenit, ad pugnam faciendam expeditus. Hic autores habeo, multas utrinq; conditiones interpoſitas fuiſſe, ut ſine cæde pacificarẽtur, quas tamen uterq; ut belli fortunã tentandi auidus ſpreuit, ac ſimul pro ſe quiſq; ſuos tum hortando, tum monendo, ad certamen inſtigare cœpit. Sed Haraldus prior concione aduocata, huiuſcemodi orationem habuit: Audiuiſtis equidem milites, maiores noſtros hoc excellens atq; nobile regnum iam inde à principio non ſine labore, multoq; ſanguine eſſe adeptos, ac continuis deinde bellis uexatum, ab iniurijs finitimorũ uindicaſſe, & demum ita ſua uirtute propagaſſe, ut nunc opes noſtras populi alij formident, alij nobis inuideant. Formidant autem finitimi, qui nobis quotidie de pace ſupplicant: inuident barbari, qui domi rerum omnium anguſtijs preſſi, aliena appetentes, coguntur foris magis more latronũ, quàm iure iuſti belli, arma mouere, ſeq; periculis obiectare. Sic Dacus per multos annos nos infeſtauit: ſic nuper, ne plura referam, Noruegienſes nos repente inuaſere, quos ueſtra uirtute uos profligaſtis: ſic denique impræſentia Normanus nos bello petit, genus hominum à Dacis profectum, quos uicimus, quos in turpibus habemus eſſe apud nos, niſi ſeruos. Nunc tamen Gulielmus homo in concubinatu natus, collecta latronũ manu, bona noſtra rapere, regnum fœdare, nobilitatẽ tollere conatur. Quapropter uos moneo, uti forti atque parato animo ſitis, & cum prælium bene iuuante Deo inibitis, memineritis ueſtram pariter atque totius populi Anglici ſalutem in dextris ueſtris poſitam eſſe. Si uicerimus, patriam perpetuò inimicorũ iniurijs liberabimus: ſin ſuperabimur, quod omen Deus auertat, pro patria moriemur, quod pulchrum atque decorum eſt. Hæc ubi dixit, pro ſe quiſque promittunt dato ſigno, ſe hoſtem intrepide inuaſuros. Normanus itidem ſic ſuos hortatus dicitur: Quocunq; fideliſſimi atque fortiſſimi hominum circũfero oculos, plena omnia uideo animorũ, ac roboris: contemplor non ſine animi gaudio, uos ſocios bello ſemper ſtrenuos, qui Rolloni generis noſtri autori nauiter uirtute reſpondetis: ſanè quem ille principatum quondam in aliena terra, multo labore ſibi ac poſteris parauerat, maiores noſtri ſuis uiribus dilatarunt, uos uero florentiſſimũ reddidiſtis, ad quẽ nunc fauente Deo, Angliam adiungetis, quæ noſtra eſt, quam nobis rex ille præſtantiſſimus Edouardus conſanguineus noſter ultrò condonauit: cui equidem terræ non bellum infe-

rimus,

rimus, sed Haraldum Goduini proditoris filium eam perperàm tenentem è possessione deturbare enitimur, ac pœnas uiolati iurisiurandi ab eo petimus, penes quem nihil fidi, nihil sancti est, qui ijs permagnis peccatis sibi iampridem, uti credere par est, Deum opt. max. iratum fecit. Igitur uictoria in manu nostra est, cuius quo maior spes est, hoc audacius in eam adipiscendam incumbitote, ut qui pro certo præmio pugnaturi estis. His adhortatiōibus cum utrincꝫ ad certamen accensi militum animi essent, pridie Iduum Octobris, eductis in aciem copijs, signa prius uetusto more dant, ac dein maximo ædito clamore, cum infestis signis occurrunt: sagittis & missilibus primo prælium incipitur, inde gladijs conseritur. Angli pristinæ uirtutis memores, acriter instigant, Normani haud timide resistunt, maxima ui certatur. Postquam aliquandiu æquo Marte est pugnatum, multa facta utrinque cæde, Haraldus cum expeditis equitibus, primam aciem ingressus est. Hic laborantibus suis succurrit, ac integros defessis substituit. Interea Normanus ubi uidit Anglos magna ui contendere, equites in mediam aciem ire iubet, quò ordines perturbent, qui passim cadentes cum nihil Anglum è loco mouissent, tum dux peritissimus belli optimum factu ratus, si sui fugam simularent, mandat à suis sensim pugnam remitti, pedemcꝫ referri, ut hoc pacto hostes insequentes ordines frangant: nam Angli qui numero pauciores erant, sese aduersus multitudinem, confertim in unum constiparant, quæ res uictoriam peperisset, si seruata fuisset. Itacꝫ Normanus ubi conspexit suos paulatim pedem referentes, ab hoste cædis auido urgeri, statim partem equitū peditescꝫ recentes parum procul loco, ubi pugnabatur, in occulto locat, qui exin hostem obuium de improuiso inuadant. Tum uero coorto tumultu, terga uertere simulantes, paululùm cessere: quos Anglus tum demum ratus uictoriam in manu esse, omissis ordinibus, effuse insequitur, latecꝫ currendo ad locum insidiarum perducitur. Hic Normani repente Anglos per hunc modum cursu dissipatos, facta corona ac præclusis itineribus, adorti, ingentem stragem ædunt. Mirabile dictu est, quanta audacia, quantacꝫ animorum ui, Angli tametsi turbati atque à multitudine circūuenti resisterent, qui nihil certamen remittebant, rege suo cum hortando, tum pugnando, rem sustentante: sed posteaquā eum traiecto ictu teli cerebro, labentem ex equo moribundum uiderunt, tum & ipsi perpauci integri fugerunt: cæteri autem interfecti ceciderunt. At Gulielmus tanta uictoria potitus, immortaliter gauisus est, qui nocte quæ secuta est, per quietem audiuisse dicitur uocem superne ædità: Vicisti Gulielme, regnabis tu, & qui à te creati sunt. Ita quæ auemus, interdum somniamus. Postero die ubi primū illuxit, ad spolia legenda insistunt, corporacꝫ ex labore reficiunt. Quo facto, dux uictoria uti cupiens, expedito agmine Londinum uersus iter tendit, deditionem interim insulanis quaquauersum ille transibat, timore perculsis facientibus. Sed hæc proximo uolumine locus perappositus enarrabit. Post cladem acceptam, Edouinus & Morcatus comites, qui tantæ stragi superfuerant, Londinum confugiunt deliberaturi de rebus agendis, ubi solum luctus audires, tristiacꝫ omnia cerneres. Hæc est nobilis pugna, & multiplici cæde utrinque facta, amplius uiginti hominum millibus interfectis, in qua omne Anglorum robur, cum imperio cecidit: quem casum portendit cometes inusitatæ magnitudinis, qui per aliquot dies apparuit. Haraldus inter suorū

cadauera repertus eſt, cuius corpus ab hoſte Thiræ matri redditum, ſepelitur in æde ſanctæ crucis, ad Vualthamum pagum, quam ipſe ædificare cœperat, aut potius inſtaurauerat, id quod ex eius breuitate uitæ, uerum eſſe conſtat. Erat eo loci cœnobium canonicorũ ſecularium, quos uocant, diſtatq́ȝ à Londino circiter millia paſſuum duodecim, quod Haraldus prædijs locupletauit. Fuit Haraldus ordine regum à Cerdicio ſextus & trigeſimus, qui uix anno regni circumacto, ultimus Anglorum regum uno temporis puncto, & uita & regno ſpoliatus eſt: qui fuit annus ſalutis humanæ MLXVII, & ab aduentu Anglorum, duce Hengiſto, in Britanniam, DCXVII. Intra quod temporis ſpacium, uarie regnatũ eſt: primum fuit regnum Cantianum, quod cœpit anno ſalutis CCCCL. & inde ſex alia regna, alio tempore, ut ſuprà appoſite eſt declaratum, initium ſumpſerunt: quæ cum in ditionem regni occidui deinde ueniſſent, de eiuſmodi temporis ſupputatione dicendum eſt. Cœpit Occiduorum regnum autore Cerdicio, qui primus eorum rex fuit, anno ſalutis DXXI, ab aduentu Anglorum anno LXXI. ad quod mox ſpacio annorum CCCCXVII, cætera regna adiuncta ſunt: qui fuit annus ſalutis noſtræ DCCCCXXXVIII, cum Adelſtanus Edouardi Senioris filius poſt tertiumdecimum annum, quàm regnare cœperat, profligatis Analapho & Gotthofredo Sithrici hominis Daci, ſicut ſuprà ſexto libro proditum eſt, regis Northumbriæ filijs, Northumbros demum in fidem recepit. Atq́ȝ ita primus Anglorum regum totius Angliæ imperium obtinuit, quod deinceps CXXVIIII circiter annos, uſque ad interitum Haraldi à Normanis deuicti, durauit, nequaquã tamen integrum, quippe intra hanc temporis intercapedinem XXV interceſſerunt anni, quibus Daci in inſula regnarunt. Igitur deſitum eſt apud occiduos Anglos regnari, poſt annum DXLVI, quàm Cerdicius eorum primus rex eſt rerum in inſula potitus, aduentus uero Anglorum, anno DCXVII. qui fuit annus humanæ ſalutis MLXVII. quo tempore Gulielmus Normanorũ dux uicto Haraldo, eſt regnum adeptus. Atque res humanæ ſic fluunt, ut nihil ſit in ijs tam certum, quàm certa mutatio, aut in melius, in peius ue.

PROOEMIVM LIBRI NONI.

Hominis cauſa, ut ait Plinius, uidetur cuncta genuiſſe natura: ita nempe eſt, quicquid apud mortales poſſideri poteſt, humanum eſt: nec intereſt, quales ſint homines, boni, uel mali, ſummi, uel infimi, cuncti promiſcue cuncta habent, non ſinguli tamen cuncta, licet tanta omnibus innata ſit habendi cupiditas, ut ſinguli, ſi fieri poſſet, omnia poſſidere uellent. Hinc magnum inter mortales certamen ortum eſt, ut pro ſe quiſq́ȝ quamauidiſſime ſtudeat plus habere. ſed ut cætera omittamus, regnandi in primis omnibus eſt immenſa cupido, nec quo modo homines huiuſce uoti compotes fiant, quicquam penſi habent. Vnde Cæſar Euripidis uerſus uſurpans, dicere ſolebat: Si uiolandum eſt ius, imperij gratia uiolandum eſt: alijs rebus pietatem colas. Quo factum eſt, ut imperia ipſa, magnaq́ȝ regna ſemper prædæ expoſita fuerint, & illa ſæpius tam ignobiles quàm nobiles,

biles,

biles, ſeu malis ſeu bonis artibus quæſita, obtinuerint. Quæ omnia cum notiora ſint, quàm ut hoc loco ſint explicanda, idcirco particulatim referendi labore conſultò ſuperſedemus. Quare profectò ſummæ ſtultitiæ eſt dicere, aut credere, regna & imperia neceſſe eſſe, ad illos duntaxat perueniant, qui nobilitatem iactare poſſint, cum uideamus quotidie nouos homines nõ modo uirtute præditos, ſed bene multis ſæpe uitijs inquinatos, ad magnos honores atque imperia perduci. Ita Deo placitum eſt, ut nos noſtra eiuſmodi bona hoc minoris faciamus, quo magis cõmunia eadem omnibus, & nemini perpetua eſſe uidemus. Obnoxium fuit & huic humanæ uarietatis ſorti Britannorum quoqꝫ regnum, quod primum Romani, uti demonſtratum eſt, ſibi armis acquiſiuere, tenueruntqꝫ diu: deinde Angli inuaſerunt, ac ad ultimum deleta cum nomine Britannico ferè gente, deuictum poſſidere: quod poſtmodum uſque eò uarijs caſibus eſt agitatum, dum ſumma imperij ad unum peruenit. Erat per hunc modum regnum Anglicum omnibus formidoloſum, cum ſenſim fatalis uarietas mutandi poſſeſſoris ingruit. Porrò haud ita multo pòſt ſub Dacorum iugum redactum eſt, quo poſt quinqꝫ & uiginti annos ceruice depulſo, in priſtinum redijt ſtatum: cui tamen ne tum quidem quieſcere licuit, nam cum tandem aliquando moribus & legibus optime inſtitutũ, iam paſſim floreret, ecce tibi, in ſæuam humanæ ſortis neceſſitatem iterum repente inclinatum, in Normanorũ poteſtatem cecidit. Hæc gens à Dacia oriunda ferox ſtatim tanto regno potita mores optimos, leges ſanctiſſimas, diuina humanaqꝫ uertere, ac denique genus ipſum Anglicum perdere conata eſt. Sed iſta uis in eo mitior, minusqꝫ infeſta uiſa eſt, quod quantum in eiuſmodi rebus regno ademit, tantum penè in amplificando, retinendoqꝫ imperio, rependit. Vnde ad extremum obliterato nomine Normanico, paulatim Anglicana res ſibi reſtituta eſt. Talis rerum ſeries iam hinc nobis explicanda eſt, uſqꝫ ad noſtra tempora, ſi mihi id facere licuerit, quibus pace terra mariqꝫ parta, Henricus eius nominis octauus regnat. Nunc ad ea quæ ſequuntur, reuertamur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER NONVS.

GVLIELMVS poſt eam pugnam cæde Haraldi claram, caſtraqꝫ capta, ac direpta, confeſtim Londinum uerſus mouit. Interea Edouinus & Morcatus comites pro conſeruatione patriæ, ſtudio & autoritate laborantes, populum ſolicitabant, ut Edgarum iuuenem ex regia ſtirpe reliquum, de quo ſuperiore libro abunde meminimus, regem faceret. In quam rem etſi bona pars inclinabatur, dum tamen uarijs uotis ferũtur, cuncti generatim timore perculſi uenientem Normanũ in ciuitatẽ recipiunt, datiſqꝫ obſidibus, cum eo de pace orant, manus publice dantes. Ibi Gulielmus perblande ac benigne locutus, ſimulqꝫ magnifica pollicitus, ab omnibus, quanqꝫ non pari alacritate, diem feſtũ celebrantibus, rex declarat̃, ac mox octauo cal. Ian. qui fuit annus ſalutis MLXVII, ab Aldredo Eboracenſi præſule coronatur. Noluit id munus à Stigando Cantuarienſi homine improbo accipere: dein iuratos, ut mos eſt, prȩſules atqꝫ populi principes in uerba ſingulos quoſ-

que obſides dare coëgit,eos in optimã ſpem erigens,quod præ ſe ferret identidem tum ius dicendo,tum agendo,non dubiũ,ſicuti tunc apparebat,probitatis ſpecimen. Poſtremo loca omnia munienda,prẹſidījs firmanda,maritimã oram claſſe tuendam miro ſtudio curauit: item domi ſenatũ conſtituit, in quẽ ex ſuis heroibus, qui alios prudentia uincerẽt,delegit, ad quem abſente ſe, omnia referrent. His ita confectis rebus,ac cõflato exercitu,cum obſidibus in Normaniã redījt, reliquitq́ præfectũ totius regni Odonem Baiocenſem epiſcopũ,uirum ſagacis ingenīj,ex matre fratrẽ, quæ poſt mortẽ Roberti ducis, ex altero uiro homine parũ claro, hunc Odonem & Robertũ filios genuerat. Cauſa autẽ redeundi fuit, quod cum proſpiceret oportere ſe in poſterũ tempus,eſſe totũ in negocio ſtatus Angliæ collocandi,uoluit prius ita Normaniæ res ſtabilire,ut ne domũ facile reuocaret. Gulielmus Normaniã triumphanti ſimilis ingreſſus,ubi parum moratus,poſtq́ res omnes ex ſententia conſtitue rat,in Angliã confeſtim remigrauit. Hic cœpit dure in Anglos dominari, arbitrans poſſe ſe facilius ita eos in officio continere. Itaq́ plurimis optimatibus ac priuatis ciuibus bona cũ honoribus adẽpta Normanis diſtrubuebat, noua quotidie uectigalia imponebat, nobilitatẽ nullo habebat numero, ita, ut uniuerſis perniciem per hoc machinari uideret. Quod ubi Anglorũ heroës,qui fortunis ſuo immerito ſpoliabãtur,animaduerterũt,ira & indignitate rei permoti,alīj aliò clàm fugêre,quidã Daciam,quidam Noruegiã petere feſtinant. Edouinus & Morcatus comites in Scotiã ſe receperũt, quô etiã Edgarus cum Agatha matre,Chriſtina & Margarita ſororibus,dum in Pannoniã,ubi loci natus erat,curſum tenebat,tempeſtate actus peruenit. Quæ res effecit,ut cum Malcolmo rege Scotorũ eius nominis tertio,affinitatẽ iunxerit,data ei ſorore Margarita in matrimoniũ, ex qua ille octo ſuſcepit liberos, quorum quatuor, Duncanus, Edgarus, Alexander, & Dauid,deinceps poſt patrem regnarũt. Chriſtina uero altera Edgari ſoror uirgo cõnubīj abhorrẽs,monacha effecta eſt. Rex Scotus igitur dolens Edgari uicem,q̃d regno auito frauderet,libens Anglos profugos recipiebat,quo partim hoc modo fauorẽ iuueni cõpararet, partim uero ut beneficiorũ acceptorũ memorem eſſe ſe oſtenderet: nam dum Maccabæus tyrannus, de quo ſuprà libro ſexto memorauimus,regnabat, is necato à tyranno Malcolmo patre,in Angliam aufugit, ubi perhumaniter ab Edouardo rege acceptus quindecim fuit annos: ſed tandem Scotica pariter nobilitate atq́ Edouardi auxilio fultus in patriã redījt,cõmiſſoq́ cum Maccabẹo prælio,inſigniter uicit,eumq́ occîdit. Ita igitur auito potitus regno,nullũ non humanitatis officiũ in Anglos ultrò conferebat. Gulielmus interea perſpiciẽs Anglos grauate imperio parêre ,& ob id tumultuum metuens magno ſtudio quatuor arces diuerſis in locis cõſtruere cœpit,unã ad Notyngamiã oppidũ, alterã Lincolniæ,tertiã Eboraci,quartã prope Haſtyngum uicum, ubi loci fecerat deſcenſionẽ in terram,quando primũ Angliam adiuit, quò hæc loca inimicis peropportuna,huiuſmodi munimentis firmata,in officio continerẽtur. Interim Oxonium ualidum oppidum defecit,& Eboracũ cum Northumbria nouis tumultibus ſolicitabat. Quo cognito, Robertũ unum ex ſuarũ copiarũ præfectis,uirum ſtrenuũ,non item cautum,in Northumbriã cum parte exercitus præmittit, ipſe uero cũ reliquo exercitu, Oxonium oppugnatũ pergit. Oppidani cum regẽ uenire cõperiſſent,ſeſe intra munimẽta recipiẽtes muros

defendere

defendere parant: ſed ubi uiderunt hoſtes iam circũſediſſe oppidũ, & parato bene magno ſcalarũ, cratium, harpagonũ numero, uelle illud aggredi, ſubitò perterriti, armis proiectis, munitionibusꝙ ſuis relictis, ueniam precantes ſe neceſſariò dedunt. Re feliciſſime celerrimeꝙ geſta, Gulielmus uictoriæ fiducia, Eboracum cõtendit. Interim Northumbri certiores facti ab exploratoribus, Robertũ ſine uigilijs, ſine magno præſidio, nihil formidantẽ ſe caſtris tenere, de media nocte, facto impetu, caſtra adoriũtur, interfectoꝙ duce, cum multis alijs, nullo negocio illis potiuntur. Qua re cognita, Edgarus qui cum expeditis equitibus cupidus nouarũ rerum circũuagabatur, repente ſuperuenit, palantesꝙ Normanos crudeliter cædẽdo inſectatus, ſtragem nõ mediocrem ædidit: qui poſt hæc Eboraci parum moratus, in Scotiã pari atꝙ uenerat celeritate ſe recepit. Eodẽ tẽpore rex in itinere certior factus, fama paſſim teſtante, id quod erat geſtũ, iræ & ultionis plenus in Northumbriã primum aduolauit, ibiꝙ poſt celeriter deuictos hoſtes, defectionis autores ſupplicio affecit: reliquos qui arma tuliſſent, aut captiuos duxit, aut truncatis manibus deformauit, quò teſtatior eſſet pœna rebellium: deinde Eboracũ profectus, pari ſupplicio affectis qui Edgaro fauiſſent, Londinum reuerſus eſt. Dum hæc in inſula gerũtur, Angli qui in Daciã profugerãt, nõ ceſſabãt Canutum regem eius appellationis quartum, ad arma cõtra Normanos capeſſenda ſolicitare, noui belli cauſas ſubnectere, referẽtes regnũ Angliæ eſſe Dacorũ, unde illis omni tempore factæ eſſent honoris & utilitatis maximæ acceſſiones, qui idcirco pati non deberent illud à nouo homine perperàm obtineri, cum præſertim tempus idoneũ adeſſet, quo tantũ aberat, ut Normanus ullo ſuo beneficio, Anglorũ ſeu finitimorum animos adhuc ſibi conciliarit, ut etiam omnibus inuiſus iam tyrannũ palàm ageret: ſed omnino nõ cunctandũ, neꝙ ceſſandũ, quod uictoria in manu eſſet, ſi modo loca opportuna antecaperẽt. His rationibus Canutus motus, bellum ſumendum cõſtituit. Haud me clàm eſt in Anglorum annalibus ſcriptũ reperiri, hunc in Normanos motũ non à Canuto fuiſſe factum, ſed illo ſuaſore, ab Haraldo eius fratre, qui ante eum regnarat: id quod Saxo Grammaticus minime affirmat: nec uero ſimile eſt, quando Haraldus uir fuit laboris admodum fugiens, ac uix biennium uixit, poſtꝙ fuerat rex creatus, ut dubio procul, neꝙ tantũ bellum facere auſus fuiſſet, nec ei id curare uacaſſet. Iam ad incœptum redeamus. Itaꝙ Canutus & exules Angli breui pòſt tempore parata ducentarum circiter nauium claſſe, cum magno exercitu ad oram orientalem inſulæ perueniunt, oſtiumꝙ Humbri fluminis ingreſſi, in terram deſcendũt. Hinc Eboracum uerſus iter intendunt, ferro & igne omnia depopulãtes: quibus cum Angli omnes qui in Scotia exulabant, duce Edgaro, ſe protinus coniungũt. Quod ubi fama ad ciues protulit, miro timore afficiunt, adeò, ut Aldredus archiepiſcopus inter alios mœrore animi interierit. Interea Normani qui ciuitati præſidio relicti erant, ubi per exploratores cognouerũt hoſtes uix bidui abeſſe, & ſe uiribus præſtare, conſilium capiunt, incendendi ſuburbana ædificia, ne Dacis uſui forent, & ſe intra urbem tenẽdi. Iniecto itaꝙ igne, ſubortus repente uentus uagantem flammam adeò in altum lateꝙ euexit, ut ignis frequentes globi intra mœnia cadentes, maius intra quàm extra incendium fecerint, quo penè tota ciuitas cum templo diui Petri abſumpta eſt. Qua re omne præſidium ac ciues

exire cōpulſi,cōfertim fugiētes in hoſtes qui iam appropinquarāt,inciderūt. Ibi Normani,ut fit,quādo ſubitus caſus affert ſalutis deſperationē,acriter aliquandiu pugnarunt, ſed ubi ſe undiq; impeti telis uidere, uirtutis memores inter hoſtes,more furentiū pro ſe quiſq; irruperunt:uerum iam multis uulneribus acceptis paſſim cadentes,nihil magis fecere,quàm quod honeſtam oppetiuerunt mortē. Cæſa ſunt tria millia Normanorum:ex Anglis pauciores deſiderati,propterea quod à Dacis ſeruati ſunt,ut auro uitam redimerent. Re præſtātiſſime geſta, Canutus in Northumbros iter celeriter uertit,qui ultro in eius fidem uenerūt: itidem & alij hoſtium excurſiones timētes fecere. Iam tota ſeptentrionalis Angliæ pars Daco parebat, qui propediem Londinum oppugnatum iturus erat,cum eodem tempore hyems præter cōſuetudinem, gelidior ac niuoſior eſſe cœpit: quæ etiā interim Gulielmū accepto nuncio rei malæ geſtæ,ira & furore licet ardentem remorabatur, quo minus in hoſtem eueſtigio moueret: ſed haud poſt multos dies, cœlo iam placatiore, magnis itineribus in Eboracenſem agrum contēdit,ac prope Trentam fluuium, qui Humbrum influit,cōſedit. Hic cum Dacorum qui obuiam uenerāt, caſtra in proximo eſſe, & opere magno atq; loci natura munita intelligeret,uideretq; ſuos milites itinere feſſos, noluit hoſtes ad pugnam prouocare, ſed non magno interuallo relicto, haud procul hoſte, caſtra poſuit,ac poſtero die egreſſus cum omnibus copijs,cum Daco qui iam in aciē ſe expediuerat,manū conſeruit. Cōmittitur acerrime certamen, iamq; diu æquo Marte dimicatū erat, cum Normani equites cœperunt in altero cornu ſenſim effugare, aut hos ſalutis cauſa,in Scotiam, aut illos ad naues properātes. Quod ſimulatq; cæteri uiderunt,timore perculſi paſſim in fugam ſe quoque uertunt. At Canutus in primis à ſuis ſtipatus ad naues etſi ægre ſe recipit. Edgarus uero celeri curſu in Scotiam cum paucis ſuorum profugit, reliqui ad unum interfecti dicūtur. Sunt, qui ſcribant Dacos præda onuſtos ante aduentum Gulielmi abijſſe. In quam ſententiam non inclinat omnino animus: nam extremæ dementiæ fuiſſet, Dacum qui tanto belli apparatu in Normanum mouiſſet, qui regnum recuperare affectaſſet, qui demum primo ſtatim congreſſu, uictoriā adeptus fuiſſet,ſola præda contentum latronum more, aufugiſſe, nec belli fortunam periclitari uoluiſſe. Gulielmus uictoria potitus,poſtquā in omnes rebellionis autores quos capere potuerat,ſeueriſſime animaduertit,ne quid ex contagione tantæ noxiæ integrum euaderet,ita Northumbriam atque omnem Eboracenſem agrum, qui ab Eboraco, ad Dunelmum pertinet, deuaſtauit,ut toto ferè decennio poſtea uacauerit. Defendit ab eiuſmodi iniuria prædia collegij Beuerlacenſis miles quidam regius, cui tale populandi negociū datum erat, miraculo territus, quod repente lapſus ex equo, qui ceciderat, ac fracto collo expirauerat, facie turpiter deformatus eſt. Fuit is annus ſalutis M LXX, & cum regnare cœpit Gulielmus,tertius. Hoc confecto negocio,rex Londinū reuerſus eſt male in omnes animatus: porrò cœpit eius cor ob iſtiuſmodi nouos quotidie tumultus,frequētiſſimosq; Anglorum defectiones,maiorem in modum ira cumulari: quo accedebat, ut in charitate ciuiū nihil amplius reponeret, ſed exiſtimaret eſſe ſibi regnum tutandū metu, quem ut pluribus incuteret,cœpit in exilium agere,bonis mulctare nō ſuſpectos modo,ſed unde nihil aliud quàm prædam ſperare poſſet. Ita pœna ſine iudicio,in miſeros An-

glos

glos conſtituta erat, quo nihil crudelius eſt, nihil quod minus mortales ferre poſſint, uel debeant. Quin ciuitates, epiſcopatus, cœnobia immunitatibus priuauit, ut eas mox ab ſe carius redimerent: ac inter cætera, ſanxit, ut tempore belli, arbitrio principis, auxilium ferrent. Et quia per uim, & iure belli, regnū ceperat, illius ſtatum idcirco deintegro collocare ſuo arbitratu uoluit: ac primum omnium legem tulit agrariam, qua ſe poſſeſſionum multarum ſimiliter urbanarum ac ruſticarum dominum dixit, quo priores domini eas poſtea redimerent, quarum bonæ partis proprietatem retinuit, ſic, ut qui in poſterum tempus poſſiderent, uelut fructuarij in ſingulos annos, aliquid uectigalis ſibi & poſtmodum ſucceſſoribus, dominij cauſa, perſoluerent. Sed excepit præſcripto, caſus aliquot, quibus eiuſmodi fundi ad ſe tanquam dominum redirent, qui quidem caſus notiores ſunt dominis, quàm ut ſint referendi à nobis. Et id iuris uoluit alios dominos in ſuos habere fructuarios, quos tenentes uocant. Ex hoc nempe fonte res agraria manauit, quæ adeò aucta eſt, ut paulatim magnam impoſuerit fundis ſeruitutem. Vnde fit, ut nihil hodie penè incertius ſit ipſa agrorum poſſeſſione, nec aliunde plus litium exiſtat. Deinde conſtituit, ut quater quotannis, in multos dies, conuentus celebrarentur, eo loci, quo ipſe id fieri iuberet: quibus in conuentibus iudices ſedibus diſcreti forum agerent, iusꝗ populo dicerent. Item alios inſtituit iudices, qui ſine prouocatione, iuriſdictionem ac iudicia exercerent, à quibus uti à ſinu principis, cuncti litigatores eò confluentes iura peterent, & ad eos ſuas controuerſias referrent. Hæc iuris dicundi forma etiam nunc ſeruatur. Id autē forum à principio apud Vueſtmonaſterium fuit, ubi poſtea Rufus huius Gulielmi filius baſilicam magnificentiſſime extruxit, uti alius appoſite edocebit locus. Præterea idem præfectos alios conſtituit, qui comitatus regendo, aut maiorum magiſtratuum mandata exequerentur, aut maleficia uindicanda curarent: hos iuſtitiarios pacis, illos uicecomites nuncupauit. Poſuit & fiſcum, fecit præfectos, cum poteſtate magna, qui eſſent regis procuratores, qui omnia uectigalia caperent, qui ærarium curarent, eiusꝗ pecunias acceptas & expenſas in tabulas publicas referrent, ac eas tabulas ab ſe in ſingulos annos confectas aſſeruarent, ut per eas ratio omni tempore reddi poſſet, quantum acceptæ pecuniæ retuliſſent, & quantum expenſæ tuliſſent. hos barones, locum autē quod corrupta uoce ſcacarium dicitur, ſtatarium appellauit, quod eſſet ſtabilis, & ibidem firma regni ſedes, quando nihil æque regnum ſtabilit, quàm ipſa regina pecunia. Inſtituit item ſcribarum collegium, qui diplomata ſcriberent, & eius collegij magiſtrum uocauit Cancellarium, qui paulatim ſupremus effectus magiſtratus, qualis hodie habetur. His ita conſtitutis, nouiſſime leges penè omnes à ſuperioribus ſanctiſſimis regibus olim ad bene beateꝗ uiuendum latas aboleuit, nouasꝗ ædidit minus æquas, quas poſteriores non ſine ſuo damno ſeruarunt: perinde quaſi nefas eſſet, eas malas leges reſcindere, quas parum amicus populi Anglici loco bonarum tuliſſet. Non poſſum hoc loco nō memorare rem tametſi omnibus notam, admiratione tamen longe digniſſimam, atꝗ dictu incredibilem: eiuſmodi nanque leges quæ ab omnibus intelligi deberent, erant, ut etiam nunc, Normanica lingua ſcriptæ, quam neꝗ Galli, nec Angli recte callebant. Quamobrem uidiſſes iam inde à principio, quotidie partim iniquita-

te legum, partim inſcitia eorum, qui illas male interpretabantur, hunc bonis auitis priuari, illum iudicio imperitiſſimorum hominum criminis damnari, morteq; mulctari, alium litibus inextricabilibus perpetuò irretiri, ac deniq; diuina humanaq; miſceri, atque ea omnia, ne fidem abrogas dictis, publice priuateq; mortales teſtari, ſimulq; deteſtari. Sanè Normanus pro ſuo inſtituto, non potuit alias dare leges, quando non alia eſt natio, quæ peritius ſciat calumniari, præuaricari, atque tergiuerſari, id eſt, per fraudem, & cauillationem, ac diſſimulationē, fruſtrationemq; litigare, ſeu uexare litibus. Modus autem iudicandi erat talis: In omni cauſa, grauiores uiri cæterum iuris plurimum neſcientes eiuſdē comitatus, cuius reus litigatorue colonus eſſet, numero duodecim inſtar duodecim apoſtolorum, ut in numero ſaltem exiſteret religio, à iudicibus conſtituebantur, qui in curiam ſimul conuenientes ueluti in cuſtodia claudebantur, uſq; dum examinato negocio, uel reum condemnarent, uel abſoluerent, ſeu uni aut alteri litigatorum rem controuerſam adiudicarent. Quo facto, ad iudices reducebantur, quibus quale feciſſent iudicium referebant: tum iudices pro tribunali ſedentes, iudicium eiuſmodi reo uel litigatoribus patefaciebant, ſimulq; grauitatem pœnæ quam lex iniunxiſſet, indicebant. Ita duodecim uiri à principio iudicabant, quorum poſtea iudicia alijs præiudicia fuere, hoc eſt, exemplum præbuere, ad iudicandum in quacunque cauſa. Hæc formula iudicandi hodie utcunque pariter ſeruatur. Cæterum cum uulgus ſoleat nobilitatem plurimum ſola antiquitate metiri & ponderare, fortaſſe ſunt, uel erunt aliquando, qui poſthac contenderint bonam partem iſtiuſmodi legum atque inſtitutorum introductam fuiſſe à priſcis regibus, qui ante Gulielmum hunc regnarint, quo maior patrijs inſtitutis accedat autoritas. Ego uero cum diligenter omnia ueterum monimenta perſcrutatus ſim, ad ea non habeo dicere aliud, niſi quod in compendiario quodam libello legum Aluredi regis inueni, ex centum hominibus electos fuiſſe decemuiros, quos iuſtitiarios appellabant, qui ruri, de damnis datis, de controuerſijs cognoſcerent, cauſasq; definirent, uerum illos oportuiſſe de capitalibus criminibus ad maiores iuſtitiarios referre. Vnde cognoſcere licet, penes hos iudicandi de eiuſmodi maleficijs & eorundem puniendorum poteſtatem fuiſſe, atque illud terribile duodecim uirorum iudicium nondum id temporis natum. Nunc ad lationem legum redeo. Quid, quod illas leges ipſi etiam Normani reges parum iuſtas eſſe non negabant? nam quoties Gulielmus Rufus, item Henricus, huius Gulielmi filij, beneuolentiam populi ſibi conciliandam putabant, uti alibi planum faciemus, primum omnium pollicebantur paternis antiquatis legibus, ſe meliores laturos, reſtiturosq; eas, quas diuus Edouardus utendas decreuiſſet. Fecit & itidem Stephanus qui ſecutus eſt, ac deinde alij reges ſic populi gratiam inire ſtuduerunt. Verum tantum abfuit, ut omnes Normanicæ leges abrogatæ ſint, ut etiam bene multis ne derogatum quidem ſit, utpote quæ ex uſu magis principis, quàm populi eſſent. At Gulielmus poſt hæc ad faciendam pecuniam intentus, tributum populo generatim impoſuit, pecuniasq; à templis aut cœnobijs antiquitus depoſitas, peſſimo exemplo tolli iuſſit, ac à uaſis ſacris ne manum quidem abſtinuit, qui ex alia parte, religionem iuuandam exiſtimauit: nam id temporis, cum celebris antiſtitum con

uentus

uentus Vintoniæ haberetur à duobus Cardinalibus, ab Alexandro ſecundo pontifice Romano legatis, ad ſtatum rei Chriſtianæ apud Anglos recognoſcendum, melioremꝗ collocandum, ſi opus foret, aliquot tum epiſcopi, tum abbates nonnullis criminibus accuſati, eius operatione officio priuati ſunt. In ijs fuit Stigandus Cantuarienſis præſul, qui deſecratus eſt. Huic obiecta multa ſunt crimina, & illud in primis, quod uiuo Roberto archiepiſcopo, de quo in uita Edouardi meminimus, Cantuarienſem ſedem occupaſſet: deinde quod unà cum eadem, Vintonienſem epiſcopatum poſſediſſet: ac poſtremo quod pallium accepiſſet à Benedicto, ordine Ro. pontificum decimo, quem ut perperàm electum patres repudiarant. Hanc tamen rem ſcriptores nonnulli Gulielmo uitio uertunt, aſſerentes, ideo eum procuraſſe Anglicos antiſtites honoribus ſpoliandos, quò eorum in locum ſubſtituerentur aut Normani, aut alij externi: quod & factum eſt. Sedit Stigandus annos decem & ſeptem, qui haud multo pòſt quàm deſecratus fuerat, Vintoniæ in carcere perijt. Succeſſit illi Lanfrancus anſtititum ordine trigeſimustertius, Cadomenſis abbas, homo Italus, ſingulari uirtute, conſtãtia, grauitate præditus, cuius opera & cõſilio in rebus agẽdis rex in primis eſt uſus. Per idem temporis Thomas ſacerdos Normanus, uir etiam moribus & doctrina clarus, creatur archiepiſcopus Eboracenſis, ordine antiſtitũ uigeſimusquintus, qui poſt longã diſceptationẽ, quam de autoritate archiepiſcopali, cum Lanfranco habuit priuſquam conſecraretur, iureiurando adactus promiſit ſe deinceps nõ uenturum contra Cantuarienſem archipræſulem, in ijs quæ ad religionem pertinerent. Ab eo optimo patre conſecratus fuit Michaël Glaſguenſis electus in Scotia epiſcopus, qui munere conſecrationis accepto, more maiorum, in archiepiſcopi uelut totius Scotiæ primatis uerba iurauit. Fecit idem poſtea Tothadus diui Andreæ epiſcopus, deditꝗ ei obedientiæ prómiſſum, & id quidem ſicut in annalibus pontificum Eboracenſium extat, iuſſu Malcolmi tertij Scotorum regis multo præſtantiſſimi, ac eius uxoris Margaritæ fœminæ ſanctiſſimæ, qui ita prouidendum putarunt, ut ne contrà quàm patrum decreta iubent, epiſcopi inter ſe, pro ſuo iure, conſecrarent, cæterá ue peragerent, ſine autoritate Eboracenſis archiepiſcopi, quæ à principio ex illius uoluntate fieri conſueuerant. Quamuis, quemadmodum infrà libro xiij. dicemus, Scoti epiſcopi deinceps propter bella, quæ frequenter inter utrunque populum orta ſunt, utpote quæ impedimento fuere, quo minus ad ſuum principem præſulem adiuerint, coacti ſint rurſus ſuo eatenus uti perperàm inſtituto, quoad poſtremo Sixtus quartus Romanus põtifex, ob eam ipſam cauſam, crearit epiſcopũ diui Andreæ totius Scotiæ primatem, quò propter eiuſmodi tumultus, ne amplius epiſcopi Scoti uelut agnata eccleſiæ membra ſuo capite carere diceretur, quanquam ad id multum reclamãte Georgio Neuyllo Eboracenſi archiepiſcopo, illiꝗ duodecim ſubiecit epiſcopos, Glaguenſem, Roſſenſem, Brechnẽſem, Dunkeldẽſem, Doumblacenſem, Aberdonenſem, Cathanenſem, Candidæ Caſæ, Liſmorẽſem, Morauenſem, Orcadenſem, & Sodrenſem: huius ſedes in Mona inſula locata eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ M CCCC LXXI. Interea Angli principes uidentes ſe pariter bonis ac honoribus ſpoliari, apud principem nullo eſſe numero, ab omnibus odio contemptuiꝗ haberi, ac uelut fures paſſim in uincula duci, ſtatu-

unt potius relinquere ſua omnia,ac permittere prædæ eſſe regi,quàm uidere præſentem calamitatem. Itaq; duce Morcato comite, qui tametſi paulò ante ex Scotia reuerſus in gratiã cum rege redierat, tamen rurſum offenſus cœpit ab eo animo eſſe alieno,cum Egeluino Dunelmenſi epiſcopo, clàm in deſerta regionis loca exeunt,uagantesq; per ſolitudines,atq; ſyluas,manũ aliquam ſociorum facere nitũtur : ad extremum in Elym inſulam perueniunt,ibiq; nacti locum natura munitum, uitam licet miſerrimam procul Normanorum ſæuitia,agendam conſtituunt,donec aliqua recuperandæ libertatis occaſio daretur . Spectat locus ad ortum ſolis,& undique dulcibus aquis paludibusq; ſeptus,ut alibi demonſtratum eſt. At nonnulli alij Angli heroës duce Eduino,in Scotiam proficiſcũtur,ubi breui pòſt ipſe Eduinus à ſuis occiditur.Gulielmus ubi cognouit Anglos Elyenſes paludes occupaſſe, optimum factu ratus,ſi prius eos opprimeret, quàm huiuſmodi cõſpirationis uirus longius ſerperet,parato exercitu, eò ſubitò contẽdit: & quia paludes ipſæ ita ubiq; altæ erant,ut equos facile uorarẽt, cœpit pluribus locis, cratibus,& lignis,cum lapidibus dimiſſis,eas peruias facere,uſquequo aquæ profunditas permiſerit, & in illis locis milites locare; poſtea ex ea parte,quæ occidentem uergit,pontem conſtruxit . Quo facto, ſuperuenere nauiculæ ex Oceani portu, quem uocant Lynum. Hunc portũ aquæ dulces quæ fluunt ex ipſa inſula,efficiunt, abluuntq; oppidum maritimum eiuſdẽ nominis . Erat hoc pacto inſula ſimul terreſtri, ſimul nauali manu obſeſſa, & magna ui Angli repugnabant, cum Morcatus ad ultimum animaduertens non poſſe reſiſti,tentato cum ſuis animoſe aditu,demum nauigio euaſit in continentem,& inde in Scotiam. Epiſcopus uero Dunelmenſis & cæteri ſe regi dediderũt,ex quibus alij alia pœna mulctantur. Rex poſtmodum cognoſcens Scotiam ſolam receptaculum eſſe perfugarum, unde quotidie noui orirentur tumultus, eam quoq; armis inuadendam decreuit. Itaq; Gallouidiam ingreſſus,quô ſuos aduerſarios ſe contuliſſe acceperat,aliquot dies in perſequendis ipſis exulibus, militem defatigauit: abdiderãt enim ſe hoſtes,aut in mõtes,aut in paludes,de induſtria regem ludificantes,ſimulq; tentantes, ſi in inſidijs excipere poſſent. Verum ubi Gulielmus uidit ſe cum iniquitate, tum inſolentia locorum, parum proficere, in Laudoniam tranſiuit, ac in Malcolmum regem tanquam inimicorum caput itam conuertit. Igitur nactus idoneũ certamini locum,in hunc hoſtem aciem inſtruxit. Malcolmus ubi ante ſe Normanum proſpexit, ſuis actutum ad pugnam expeditis,cõſtitit. Hic Scotus qui uidebat, durũ eſſe contra ſtimulum calcitrare,ut uulgò dicitur,dum multa animo uerſat, non dubia ſui timoris ſigna oſtendens,legatos de pace ad Normanum mittit,quos ille haud grauate audiuit, exiſtimans melius eſſe, pacem dare,quàm ſe in locis ignotis,belli fortunæ committere. Eſt itaq; pax data Scoto ſub ea lege, ut in Gulielmi uerba iuraret. At Anglis exulibus rogatu Malcolmi, impunitas conceſſa eſt. Rex compoſitis per hunc modum rebus in Scotia, Dunelmum reuertit: unde miraculo territus, haud cunctãter Londinum ſe recepit: uoluit enim tentare,an corpus diui Cuthebert i eo loci eſſet,quo adorabatur: ſeu potius intentare manus precioſæ arculæ, qua diui corpus ipſum erat incluſum : ſed ab incœpto deſtitit,ſubita corporis & animi anxietate,defluente ſenſim ſudore,affectus. Cœpit interim Normania propter abſentiã principis, ad defectionem ſpectare,

ctare: quod ut regi nunciatum fuit, quamuis maiores motus domi timeret, quàm foris cerneret, tamen rem tranſmarinam domeſticæ præuertendã putauit: & quia celeritate opus erat, delectu habito militum, præſertim Anglorum, quorum uiribus magis in aliena terra, quàm in natali ſolo confidebat, in Normaniam tranſmiſit, ubi domitis rebellibus, omnia pacata reddidit. In eo negocio præcipuam Anglorum uirtutem perſpexit, magnifecitq;. Quod cum primis bono fuit Edgaro iuueni, quippe qui licet bis fracta fide, ad Scotos deſciuiſſet, tamen impetrata uenia, deinceps magno in honore apud regem habitus eſt. Dum Gulielmus in Normania moratur, Rogerius comes Herefordenſis cum Rodulpho comite Cantabrigiæ, & Gualtero filio magni uiri Suardi, de quo mentionem fecimus, in fine uitæ Edouardi, coniurauit in regem. Is homo perdita autoritate, facinoroſaq; uita, quippe cuius conſilio Gulielmus theſauros ex templis abſtulerat, contrà atque rex iuſſerat, locauit ſororem Rodulpho. dum eiuſmodi nuptiæ magno apparatu fiebant, habito clandeſtino colloquio, multos tum Anglos, tum Vuallos (erat Rodulphus matre Vuallica natus) coniurationis ſocios fecit, & in primis ad hanc rem maturandã Dacos ſolicitauit. Cæterũ interim Gualterus memor quàm alienum foret à uiro forti quenquam proditione opprimere, extemplo ad regem in Normaniam aduolauit, patefecitq; Rogerij conſilia. Quæ res maiorem in modum animum regis irritauit, qui propere in Angliam reuerſus tantum timoris conſpiratis iniecit, ut raptim alij aliò fugerint: affecit tamen multos ſupplicijs uarijs, coniectis in uincula Rogerio, & Gualtero: hunc inde magis furore quàm aliqua iuſta cauſa agitatus, ſecuri percuti iuſſit. Interea Daci piratæ ad littus aliquos naues appulerant, ſed cum audiuiſſent refrixiſſe tumultum, eò unde uenerant, primo quoque die redierunt. Quieuit deinceps parumper Gulielmus: quo tempore, autore Lanfranco, factus eſt Londini antiſtitum conuentus, in quo decretum eſt, ut aliquot ſedes epiſcopales quæ in oppidulis, ac pagis antea fuerant, in ciuitatibus & locis celeberrimis collocarentur. Quo factum eſt, ut Bathonia, Lincolnia, Sarisberia, Exonia, Ceſtria, atque Ciceſtria ciuitates, huiuſmodi nouo epiſcoporum incolatu nobilitatæ ſint: id quod infra perappoſitus magis perſpicue edocebit locus. Intererat conuentui Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, uir etſi literarum neſciens, ſanctitate tamen uitæ multo clariſſimus. Hunc Lanfrancus ut hominem imperitum, & ob id, quemadmodum prædicabat, minime ea dignitate dignum priuauit: quanquam illud, ut uulgò ferebatur, non ea in primis de cauſa fecerat, quod rudis ingenij eſſet, ſed ut potius in locum eius, uoluntate principis, homo Normanus ſurrogaretur: quod Deus non permiſit. Porrò Vulſtanus iuſſus indumenta pontificalia deponere, diuino ſpiritu repente afflatus, regi inquit: Melior te, his me ornauit, cui & reddam. atque deinde ad ſepulchrum diui Edouardi, cuius beneficio epiſcopus factus fuerat, profectus, & ueſtitu inſigni ſe exuens, baculum ita alte in lapide monimenti infixit, uti nulla ui extrahi poſſet. Quo miraculo rex & Lanfrancus territi, magnopere uirum ſanctum orarunt, ut ſumptis indumentis inſignibus, ſuo potiretur honore. Fuit is anuus à natali Chriſti, M LXXVIII. Normanorum uero aduentus XI. Secundum hæc, in eo conuentu, nihil non quod ad conſeruationem rei Chriſtianæ pertineret, multo ſanctius curatum eſt: ſed

lolibus mos vivendi vibitur.

ante omnia, mores ſacerdotum parum puri quamproxime potuit, ad priſcorum patrum religionem reuocati ſunt, eſtque illis in poſterum tempus, recte uiuendi modus præſcriptus. Dum Gulielmus domeſticis rebus uacat, Robertus maximus natu filius, uir undecunque præſtantiſſimus, ſi paulò conſideratior ac à leuitate remotior fuiſſet, ope & conſilio Philippi regis Francorum Normaniam ingreſſus, aliqua loca capit: nam Philippus Gulielmo, cuius rerum magnitudo iam ei formidoloſa eſſe cœperat, negocium exhibere aliquod cupiens, quo eius uictorias infirmaret, ita in patrem clàm filium armauit. Promiſerat huic pater diu ante ſe Normaniam adminiſtrandam daturum, quare iuuenis cupidus imperij, ui à patre conſequi ſtudebat, quod expectare longum cenſeret. Quibus nunciatis rebus, rex uehementer facinoris nouitate perturbatus, ſubitarium ſcripſit exercitum, ac in Normaniam confeſtim traiecit, paratisque copijs, in filium mouit. Hic magno utrinque ædito clamore, prælium ineunt: dum pugnatur acriter, Robertus præmittit in hoſtem pedeſtri iam turbatum pugna, equites, qui proruptis ordinibus, in nouiſſimam aciem penetrant, quos ipſe inſecutus incidit in patrem, quem transfoſſo brachio, de equo in terram deturbat: ſed ubi ex uoce, patrem eſſe cognouit, omiſſo equo, eum tollit, petitque ueniam commiſſi. Rex motus patria charitate, in amplexum filij accurrit, quem deinceps morem ſibi gerentem in oculis ſemper tulit. Amiſit rex multos ſuorum eo prælio, pluribus unà cum Gulielmo Rufo filio ſaucijs. Res Roberti poſthac propter eiuſmodi, uti iudicare licet, impietatem peius quotidie cadentes, infelicē ei demum, quemadmodum alibi dicemus, uitæ exitum attulerunt. Gulielmus cum ipſo Roberto, in Angliam paulò poſt redijt, quem in Malcolmū regem Scotiæ, qui fracto fœdere, finitimos incurſionibus uexabat, protinus miſit: ſed ſub eius aduentum, hoſtem ſeſe intra fines ſuos recipientem, ille perſequi deſtitit. Rediens igitur Robertus in itinere ſtatiua poſuit, ad ripam Tynnæ fluminis, in ora inſulæ ad ortum æſtiuum uerſa, ubi loci caſtellum, id eſt, arcem ædificauit, unde oppidum hodie Nouumcaſtrum appellatur. Per id tempus, Odo Baiocenſis epiſcopus ad ulciſcendam digna expiatione mortem Gualteri Dunelmenſis epiſcopi, quem Northumbri paulò ante occiderant, cum bene magna militum manu in Northumbriam mittitur, quam miſerabiliter afflixit. Gualtero epiſcopo ſucceſſit Gulielmus, per quem monachi iam palàm tam opum inhiantes, quàm ſolitudinis fugientes, expulſis presbyteris, quos ſeculares uocant, in poſſeſſionē collegij Dunelmenſis uenerūt. At Odo haud multò poſt in ſuſpicionem cecidit apud regem, à quo in Normaniam ignominioſe ablegatur. Erat iam annus decimus & ſextus, cum Gulielmus regnare cœperat, quo tempore ei placuit cenſum agere, hoc eſt, quicquid gentium ſuo parēret imperio, cunctas ſimul ciuitates, oppida, uicos, pagos, epiſcopatus, cœnobia, item quantum quiſque terræ poſſideret, quantum quotannis uectigalium acciperet, milites inſuper qui ſtipendia facerent, ac ſingula iuga boum paſſim omnibus locis recenſere, in nouasque tabulas referre. Quod negocium ubi confectum eſt, facile cognouit, aliquid adhuc Anglicis ouibus uelleris ſupereſſe, quod tonderi poſſet. Quocirca impoſito nouo tributo, per ſingula iuga boum, exegit ſenos Anglicos ſolidos: conſtat enim ſolidus ex duodecim denarijs, quo etiam nunc utuntur. Habeo autores, illum

iugeratim,

iugeratim, id eſt, per ſingula iugera, uel per ſingulas hydas, ut Anglico utar uerbo, terræ, talem feciſſe uindemiam: quod non affirmauerim. Eſt autem hyda menſura terræ, quæ XX continet iugera. Anglicanum uero iugerum quod acre uulgò nuncupatur, conſtat in longitudinem, ex perticis, quas uocamus, XL. in latitudinem, quatuor. ac perticæ longitudo eſt pedum XVI. Atq; ita iugerum patet in longitudinē pedes DCXL, in latitudinē LXIIII. Hyda præterea apud Anglos, ut ne hoc quoque omittamus, corium bubulum dicitur: & quia, quemadmodum oſtendimus, pro menſura accipitur, idcirco uidetur ad illud alluſum eſſe, quod tradit Vergilius, de origine Carthaginis, libro Aeneidos primo:

Mercatiq; ſolum, Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Nam corium in tenuiſſimas corigias ſectum, amplum terræ ſpacium occupat. Ex quo, non ab re, pro genere menſuræ ponitur. Sed unde diuerti, iam redeamus. At Angli uniuerſi ſuum eiuſmodi malum gementes, patriæq; incommoda lugentes, magis fremebant, quàm quiſquam unus hiſcere auderet, in dies q; ſingulos, peius omnibus rebus, oderant alienos tam inimicos. Contrà Normanus ratus Anglo ſui ſolius cauſa, tum primum cœpiſſe externas gentes ſummo eſſe odio, magis ei ſuccenſebat. Cæterum mala miſeris Anglis indies magis magis que ingraueſcebant, qui poſt amiſſas opes, uoluptatibus quoque honeſtis priuantur, nam iam tum nobiles perinde in uenatione eſſe ſolebant, atque nunc multum ſunt, & pro ſuo iure, damas & ceruos qui in publicis eſſent ſaltibus, paſſim inſectari. Sed cum Gulielmus eos ſaltus ſibi paulò ante uindicaſſet, pecuniam per feras, uenandi cauſa, indixit grauem pœnam, ſi quis deinceps eas caperet: quam ne quiſpiam facile euitaret, ſimul curauit, ut eiuſmodi ferarum amplior multo copia foret. Porrò eam inſulæ partem, quæ à Sarisberia, ad littus Oceani, in auſtrum uerſus, ſpacio triginta circiter millium paſſuum, pertinet, omni humano cultu uacuauit, atque in luſtra ferarum redegit, complanatis paſſim templis, domibus, caſis, & eiectis accolis uociferantibus, lachrymantibusq;, quod patriam, quod lares, quod dulces agros feris relinquerent. Vocant hos ſaltus Nouamforeſtam. Igitur quicunque has feras occidiſſet, grauiter mulctabatur. Quæ ſanè facinora multo immaniſſima, non modo mortales omnibus precibus deteſtabātur, ſed terra ipſa exhorruit, quod portento teſtata eſt: nam per idem tempus ita tremuit, uti multa repente corruerint ædificia: fuit & frigoris præter modum aſperitas. At non nemo tradit, Gulielmum idcirco uoluiſſe ea loca uacare, ut quia illuc ex Normania, acceſſus eſt commodus, ne eſſent, qui ſuos Normanos littore arcerent, ſi forte aliqua ita uſu ueniret, ut aliquando regno expellerentur. Sed fac eſſe quoduis, fuit omnino importunum facinus. Sunt etiam, qui hanc regis in Anglos ſæuitiam non magis eius animi feritati, quàm ipſius populi inconſtantiæ aſſignent, quod ſuis crebris defectionibus principis animum antea mitem magis magisq; exaſpiraſſet, atque ad eiuſmodi immanitatem rapuiſſet: quibus non eſſet fortaſſe temere accedendum, ſi Gulielmus ipſe ſæuiendi finem tandem aliquando feciſſet, qui omnino ab ineunte ætate, mores habuit ingenuos, & iam tum facilis, liberalis, clemens, & uitiorum inimicus acerrimus eſſe cœpit: ſed eas uirtutes poſtea, partim militando, partim dure regnando, immutauit, tunc nanque

nimia pariter ſeueritate atque cupiditate palàm notatus eſt. Animi uero magnitudine, ac rei militaris ſcientia præſtãs, & fortuna belli ſequunda felix, at uitæ continentiſſimus, ac ſine ſuſpicione ullius uitij, ingenio ſagax & gloriæ cupidiſſimus, laboris omnis, uigiliarum, frigoris atque æſtus patientiſſimus fuit, licet ſtatura fòret procera, & corpora ualde obeſo. Quarum uirtutum ſpecimen ſtatim parente orbatus palàm præ ſe tulit, unde inimicis formidoloſus, ſuis inuidioſus effectus eſt. Quippe Henricus Francorum rex iam inde à principio, cœpit infeſto eſſe in Gulielmum animo, ob non traditam ſibi Tegulariam arcem, quemadmodum Gulielmus promiſiſſet, quam eo ſtudioſius occupare cupiebat, quod eſſet loco opportuno ad offendendum ſuos poſita, uel ad recipiendum agrorum populatores perappoſito: & bona nobilitatis Normanicæ pars grauatiſſime ferens habere ſe hominem nothum ducem, in eum cõſpirauit, freta ipſius Henrici ope. Sed Francus prior erumpens, Tegulariam arcem ui cepit, captamq; diruit, quam tamen poſtea ſui facti pœnitens rurſus ædificauit, præſidioq; firmauit. Quo facto, ne conſpirationis Normanorum autor haberetur, ne ue accepti beneficij immemor diceretur, nam à Roberto Gulielmi patre olim adiutus fuerat, contra Conſtantiæ matris conatus, uti ſuprà memorauimus, uenit duci protinus auxilio, & ambo iunctis ſimul armis, coniuratos fortiter uicerunt. Secundum hæc, Henricus adhuc inuidia laborans cœpit Neuſtriam, quod olim Francorum ditionis fuiſſet, repetere, occaſiones quærens, ut honeſtius ab amicitia recederet. Itaq; coacto celeriter exercitu, in Normaniam contendit: cui Gulielmus haud multo pòſt obuiam factus, eum paruo negocio profligauit, interfecto bene magno Francorum numero. Ex hoc infelici rei euentu, cognouit Henricus ſe ſuo ingrato animo offendiſſe Deum, quare pœnitentia adductus, per nuncios ducis amicitiam petijt, ac conciliatam deinceps conſtantiſſime ſeruauit, reddita arce Tegularia. At ex recentioribus hiſtoricis, quidam exiſtimant Normanum non reportaſſe hanc uictoriam, quod ille domeſticis ſeditionibus longe infirmiſſimus eſſet: quibus minime adſtipulandum cenſeo, quando eorum etiam teſtimonio ſatis conſtat, ante initium iſtiuſmodi belli, coniurationis Normanicæ furorem extinctum fuiſſe. Sed unde digreſſi ſumus, reuertamur. Fuit Gulielmus ætate præſertim iam propè decurſa, mira in Chriſtianam religionem pietate: quippe qui tria magnifica cœnobia diuerſis locis condidit, & ea multis prædijs ac uarijs donarijs locupletauit: duo in Anglia, unum enim eo loci, quo cum Haraldo conflixerat, pro expiatione animarum eorum militum, qui ibi pugnando uitam amiſiſſent, quod diuo Martino dedicauit, appellauitq; cœnobium ad Bellum, ut ſimul monimentum partæ tanto bello uictoriæ perpetuò foret. diſtat locus ab Haſtyngo, quinq; millia paſſuum. alterum prope Londinum, quod ſancti Seruatoris cœnobium nuncupatur: tertium uero in Normania, Cadomi, ubi loci Mathildis eius uxor alterum monacharum cœnobium fecit. Quorum ædificandorum operum cauſam fuiſſe ferunt, quod cum matrimonium inter ipſum regem, & Mathildem Balduini comitis Flandriæ filiam, eò minus rite contractum eſſet, quia genere propinqui erant, Rothomagenſis archiepiſcopus nomine Maugerius, illis ob eam rem ſacris interdixiſſet, & hanc cenſuram Gulielmus ægre ferens urgẽte uxore, ut ſunt mulieres uindictæ ſemper auidiores,

diores, bonum antiſtitem archiepiſcopatu priuandum curaſſet, ac ut facinus culpa uacaret, prædicaſſet hominē ideo fuiſſe honore deiectum, quod rebus ſacris minus intentus foret. Poſtremo igitur uir & uxor dolore affecti quod iuſtum epiſcopum uel ſibi conſanguineum, fuit enim frater Roberti patris Gulielmi ex concubina, perperàm damnaſſent, ad expiandam tantæ impietatis labem, duo hæc cœnobia conſtruxerunt. Aderat iam annus ſalutis humanæ M LXXXVII, & aduentus Normanorum XXI, cum rex Anglis iam quietis, miſerabiliterq; in ferendis tributis exinanitis, in Normaniam cum ingenti auri pondere profectus eſt, ubi paucis pòſt diebus morbo tentatus, cœpit ſe diutius ſolito, continere cubiculo. Quod ubi Philippus Francorum rex filius Henrici intellexit, per iocum in eum quod uentrioſus eſſet, cauillatus, hæc uel eiuſmodi locutus eſſe dicitur: Cubat nunc rex Angliæ Rothomagi, aduentante puerperio. Hoc ſcomma mox fama uulgatum, extra iocum Gulielmus accepit, & minabundus ad id reſpondiſſe fertur: Cum ego partu leuatus ad templum me purificatum, ſic enim mulieres enixæ faciunt, iero, tunc in Francia mille lucebunt faces. Ita non interceſſerunt multi dies, cum Gulielmus paululum confirmatus, igne & ferro finitimorum Francorum agros eſt crudeliter depopulatus: quod ei in primis malo fuit, læſis ex ſaltu equi inteſtinis, quorū dolore intolerabili haud multo pòſt, VIII iduum Septembris, migrauit è uita, anno ætatis ſuæ quarto & ſeptuageſimo, & cum regnare cœperat, uigeſimo altero, diebus undecim minus. Atque talem exitum uitæ habuit Gulielmus uir nempe magnus, atque longe feliciſſimus, ſi illud tantummodo ponderes, quod in aliena gente regnum adeptus ſit, nouisq; legibus ac inſtitutis in perpetuum, ut apparet, duraturis, firmarit, ſic, ut ab eo poſteriores ſeriem regum inchoauerint, perinde ac ſi deintegro ille regnum ipſum inſtituiſſet, regesq; qui ſecuti ſunt, uſi ſimiliter ſint ut nunc utuntur, inſignibus regijs, quæ dederat. Nam reges qui ante id tempus fuerant, ſua quiſq; inſignia habuere, quemadmodum nos in codice peruetuſto depicta uidimus. Sunt autem tris inſignes leones iubati, cum totidem floribus lilijs, & in breui ſcuto ita affabre ponuntur tris flores ſuprà, in parte dextera: in loco uero inferiore leones: contrà in altera ſcuti parte leones ſuprà, at infrà lilia totidem. Nunc ad incœptum reuertor. Corpus nobiles Normani Cadomum deportarunt, quod magna exequiarum pompa delatum in templum diui Stephani, quod ipſe condiderat, antequam ad ſepulturam daretur, neceſſe fuit pro ſepulchro ſolui precium cuidam clamanti ſe loci illius eſſe dominum, ubi ea ſacra ædes extructa erat. Vnde cernere licet calamitatem humanam, quod principi ditiſſimo uita functo non eſſet tantū terræ, qua conderetur, ſine alterius iniuria: id quod cæteris cum primis principibus documento eſſe poteſt, ut ſecundum illud euangelicum, reddant ſemper quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo. Suſtulit Gulielmus ex Mathilde uxore, filios mares quatuor: Robertum, cui Normaniam legauit: Ricardum, qui in primo ætatis flore, morbo interijt: Gulielmum cognomento Rufum, & Henricum, qui deinde apud Anglos, ambo regnarunt. Huic Henrico fertur pater prædixiſſe fore, ut poſt fratres, & Anglis & Normanis ſimul imperaret, cui bonam theſauri partem teſtamento reliquit. Filias uero quinq; ſuſcepit: Ceciliam, quæ monacha facta eſt: Conſtantiam, quæ Ala

no Britanniæ citerioris duci nupſit: Adelam, quam Stephanus Bleſenſium comes in matrimonium duxit, ex qua Stephanus natus eſt, qui poſt Henricum regnauit. Nomina reliquarum duarum antiquitas obliterauit, quæ ante diem mortem obierunt, quàm nubiles eſſent. altera ex illis Haraldo regi deſponſata fuerat, quam ille ſuo fato malo, ut ſuprà memoraui, repudiarat. Aiunt Gulielmum in eo articulo temporis, quo mors appropinquabat, cum multorum commiſſorum pœnituiſſet, in primis indoluiſſe, quod ita ſeuere tractaſſet Anglos, ſicuti par eſt credere, cum apud eos honore & imperio auctus fuerit. Poſt obitum Gulielmi, eſt ſtatim fame & peſtilentia laboratum, ac cœlum crebris tonitruis reſonare, fulminibusq; coruſcare mirabiliter cœpit: id quod cum raro apud Anglos accidat, idcirco prodigij loco habetur. Eſt itidem ferè tota Anglia incendijs paſſim infeſtata. Atque hæc futuræ calamitatis eſſe prodigia, quam Rufi principatus poſtea terræ Angliæ attulit, iam tum uulgus mente conceperat. Eiſdem temporibus fuerunt uiri ſanctitate & doctrina clari, Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, Hermanus primus epiſcopus Sarisberienſis, qui ſedem epiſcopalem ex Shyreburnia nobili pago, in eam urbem ſecundum decretum conuentus à Lanfranco habiti, tranſtulerat. Item Oſmundus ſecundus Sarisberienſis epiſcopus, uir ſanctiſſimus, cui nihil antiquius fuit, quàm ſummæ probitatis exempla paſſim ædere: quippe qui ſpretis omnibus uoluptatibus, ita uixit, ut uſque ad tempora noſtra, non facile parem habuerit, nedum ſuperiorem, uel ſanctitate uitæ, uel diligentia in rebus agendis, uel doctrina ac ſcriptis: nam horarias preces, hoc eſt diuinum officium, quod uocant, digeſſiſſe primitus fertur, quas tota ferè Anglia etiam nunc uſurpat. Item ædem ædificauit opere & ornatu magnificam prope urbem, ad mille paſſus, intra regiam arcem, cuius hodie tantum ueſtigia extant, in eaq; ſedem epiſcopalem locauit, quæ eo loci manſit annos circiter C X L, uſque ad annum ſalutis M C C X V I. quando Ricardus epiſcopus eius nominis primus, cum ſuis ſacerdotibus illinc iuſſu Ioannis regis eiectus, intra quatuor deinde annos, templum Sarisberiæ condidit, illucq; ſedem inuexit: quô & Oſmundi corpus apportatum eſt, quod etiam nunc bene multis claret miraculis. Incidit in hæc tempora Berengarius Andegauenſis homo, & diaconus omnino in doctrina non improbatus, qui præſtigijs dæmonum actus, in hæreſim eſt facile lapſus: arbitrabatur enim in euchariſtia non eſſe uerum Chriſti corpus, niſi ut ſignum myſterij: quem quidem errorem poſtmodum urgente Nicolao ſecundo pontifice Romano, & Alberico diacono perſuadente, publice confeſſus eſt, affirmans illud eſſe uerum corpus & ſanguinem integrum. Lanfrancus errores eiuſdem Berengarij præclaro opuſculo notauit.

GVLIELMVS cognomento Rufus, mortuo patre, ſummam poteſtatem nactus, antequam paterno funeri iuſta ſoluiſſet, confeſtim omnium opinione celerius ex Normania uenit in Angliam, ac Lanfrancū Cantuarienſem antiſtitem, omnium conſiliorū participem efficit, in cuius fide & probitate multum ſpei habebat, atq; rogat, ut apud principes regni agat, quò primo quoq; die, perinde ut pater teſtamento ſtatuerat, rex fiat: ac ſimul interea ipſe heroibus grandia munera pollicetur. Anglis uero, tametſi pauci admodum id temporis autoritate pollebant, quos generatim paternis iniurijs uulneratos uidebat, ac ob id in primis ſibi conciliare ſtudebat, promittit ſe meliores leges quàm pater dediſſet, laturum, ac priſtina iura cum libertate, redditurum. Lanfrancus qui iuuenis indolem iampridem amauerat, omni cura & ſtudio nititur modo hortando, modo pollicendo, beneuolentiam populi comparare. Is nimirum uidebat plures inclinare in eam ſententiam, ut Robertus maximus natu, Gulielmi frater, uir rei bellicæ aſſuetus, magnoq; animo ac liberali præditus, rex crearetur: quippe multi formidabant Rufi naturam, quaſi diuinantes illum principem malum eſſe euaſurum, quos nequaquam opinio fefellit. Sed poſteaquam Lanfrancus ſua autoritate, qua apud omnes maxime ualebat, & aſſiduo ſtudio optimates prouocauerat, ingentibus promiſſis muneribus, frequentes ad Vueſtmonaſterium, in conſilium conuenere, ubi loci poſt longam conſultationē, Gulielmum Rufum regem fecerunt, quem Lanfrancus ad quintum calendas Octobris, anno ſalutis noſtræ MLXXXVIII, Normanorum aduentus XXII, ſacrauit. Sic Rufus regnum adeptus, & iam uoti compos, ut populo gratificaretur, Vintoniam profectus eſt, ubi ingenti theſauro inuento, magnas fecit largitiones, captiuos omnes uinculis pariter atque cuſtodia liberauit, ac denique omni genere popularitatis ſtudia hominum incendere conatus eſt. Cura etiam & diligentia Lanfranci nonnihil augebat populi fauorem erga principem. Is enim iam tum cœpit perſpicere ſubeſſe Rufo immite ingenium, propenſumq; ad ſæuitiam, quod uel ipſa ætas inſequens declarauit, quare mira diligentia curabat deterrere iuuenem à uitijs. Rex conciliatis per hunc modum ſuorū animis, eo anno Londini multa uarietate, multaq; rerum omnium magnificentia, natalem Chriſti diem celebrauit. Interea Robertus qui eo tempore quo Gulielmus deceſſerat, in Germania aberat, certior factus de morte patris, in Normaniam protinus redijt, eſtq; ab omnibus principibus ſummo cum populi gaudio, dux ſalutatus. Huic à primo cum ſecum animo ſæpius cogitaret, quàm indecorum foret, ut Rufus minor natu frater regnum Angliæ poſſideret, in mentem ueniebat identidem, uim atque arma fratri intentare. Defraudauerat Gulielmus pater Robertum regno Angliæ, partim non oblitus eius in ſe contumaciæ, partim ueritus, ſi ille id obtineret, ne eius facilitas qua præditus erat, ad defectionē non prouocaret Anglos, quos ipſe læſerat. Quapropter rem tutiore loco fore putauit, ſi Rufo, cuius iampridem morum pariter acerbitatem atque immanitatem naturæ cognitam habuerat, cōmitteretur. At ſimul præterea ad meditatum facinus maturandum, nonnihil etiam

ferocem iuuenis animum ſtimulabant,cum nobiliſſimi quique Normani,tum Angli, qui frequentes ex Anglia effugiebant, ad præſens imperiū Rufi euitandum. Vrgebat & negocium Odo patruus Baiocenſis epiſcopus,qui multa quotidie auribus iuuenis per literas & certos nuncios inculcabat,quamobrem eum incitaret ad ſuſcipiendū bellum in fratrem, cui ipſe quoq; ualde erat infenſus. Is uir non minimi uſus diu chariſſimus fuit Gulielmo fratri, quippe qui eius opera aliquot annos uſus fuerat: uerum cum deinceps animaduerteret regem ſibi præponere Lanfrancum, ac conſiliorū omnium participem habere,ſubiratus cœpit primo clàm pecuniam tranſmittere,cuius ingentem copiam congeſſerat,deinde ſimulās ſe Romā iturum,multos ſibi itineris ſocios delegit, cum re uera aliò profecturus eſſet, ad machinādum aliquid inſidiarū in principē. Quam ob rem iam regi ſuo meritò ſuſpectiſſimus effectus,in carcerem traditur,ubi uſq; ad obitum Gulielmi fuit: at eo mortuo,unà cum Rufo in Angliam uenit, donatusq; eſt Cantiano comitatu, ut nouo beneficio fieret nepoti obnoxior. quanquā ſunt, qui tradant illi antea à fratre Gulielmo eum principatū dono datum. Sed paulò etiam poſt eiuſdem perfidiæ nota inuſtus eſt: ubi enim uidit Lanfrancum à rege ſibi præferri,quem peius quàm mortalium quenquā oderat,quod arbitratus eſt,eo autore,ſe in cuſtodiam tractum fuiſſe, cœpit contra Rufum conſpirare. Itaq; iam multis in ſocietatem adſcitis, per literas Robertum ducem Normaniæ admonuit, ut bellum compararet, atq; quamprimū in Angliam ad recuperandum regnum properaret, ſignificans ſe copias iam expeditas habere, quæ ei uenienti obuiæ eſſent. Hæc duci de huiuſmodi bello gerendo prius conſilia ineunti accidêre: uiſa eſt facultas eſſe rei bene gerendæ,itaque delectatus hoc nuncio confeſtim exercitum parare cœpit,& quia pecunia deerat, Henrico fratri,cui ex hæreditate paterna, multum pecuniarū obuenerat, partem Normaniæ oppignorauit, ad itineris faciundas impenſas,atq; inde Odoni reſcripſit,uti ſe propediem expectaret. Odo interim qui non ignorabat magna eſſe in celeritate rerum momenta, in agrum Roceſtrenſem profectus coniurationis ſocios, quorum alios auaritia, alios iracundia,& temeritas impellebat,ad incurſiones quaquauerſum faciendas concitat. Ipſe primo Roceſtriam urbem ingreſſus, arcem ualidis præſidijs munit: deinde per Cantium iter faciens,uillas regias,ac prædia cum pagis, ac Cantuarienſis antiſtitis poſſeſſiones truculenter deuaſtat. Itidem pro ſe quiſq; faciunt coniurationis ſocij. Gaufredus enim Exonienſis epiſcopus Briſtollio mouens,Bathoniam unius horæ momento capit,nulla re incolumi relicta, quæ ferro, aut igne uaſtari potuerit. Rogerius Montigomericenſis Cantabrigienſem agrū pari iniuria,ac Hugo Northumbriā afficit. At Gulielmus epiſcopus Dunelmenſis, qui regis ſecretior familiaris erat, Bernardus Nouimercatenſis,Rogerius Lacius,Rodulphus Mortimerius,hi enim homines Franci omnes,aut Normani erāt,Rogerius comes Salopiæ,iunctis ſimul uiribus,atq; ingenti collecto exercitu,agros ad Vualliam pertinētes ingreſſi, omnia cædibus, incendijs, rapinis cōplent, magno numero hominū interfecto,aut capto. deinde ad Sabrinā progreſſi, Vigorniā oppugnāt,ſuburbanis ædificijs primo impetu igne correptis. At ciues clauſis portis, quanq; ſubito rei motu territi,tamē reſiſtunt audacter,delatiſq; bonis cū liberis & coniugibus in arcem, uniuerſi deſuper è turribus & propugnaculis urbē defenſant.

Aderat

Aderat Vulſtanus epiſcopus omnibus ob integritatē uitæ chariſſimus, quem oppidani hortabantur, in arcem ſe reciperet, ne ſi grauius immineret periculum, caperetur: quandoquidē ſanctiſſimis uiri precibus freti, ducebant in rem cōmunem fore, ut epiſcopus in primis ſaluus eſſet. Non refragatus eſt ſuorū uotis Vulſtanus, qui poſtremo introiuit & ipſe quoq; in arcem. Poſt hæc, ciues ſpeculantes hoſtes paſſim præda illectos uagari per agros, & oppugnationi negligentius ſolito intendere, ſpem bonam concipiunt, iudicantq; tempus eſſe idoneum erumpendi in eos, ſi modò Deus adſit, qui bene agentes ſemper iuuat. Itaq; delecta fortiſſimorū iuuenum manu, paratiſq; armis, priuſquam in hoſtes pergant, Vulſtanū conſulunt, ſimulq; uelut ducem poteſtatē faciat inuadendi, rogant: quibus pius antiſtes diuino repente afflatus numine, Ite, inquit, filij, ite ſecuri, defendite patriam, freti diuina ope, omnem pellite timorem, totis uiribus & forti animo procul pellite hoſtes, hodierno enim die, duce Deo, magnū uirtutis ueſtræ periculum facietis, ac ſimul ciuitati noſtræ, & regno ſine incōmodo ueſtro, ſaluti eritis. ſed, tantum oro, à cædibus abſtinete manus. Hæc ubi fatus eſt, patefactis ſubitò portis, pro ſe quiſq; aduerſus hoſtes irrumpit. Tum Anglica iuuentus memor iniuriarū, quibus à Normanis toties affecta fuiſſet, more furentium inter primos facto impetu inuadens, non auertit ſolum in fugam hoſtes, ſed paſſim cadentes truculenter obtruncat. Verum ecce ſubitò ira ſimul Dei grauius Normanos oppreſſit, nanq; Vulſtanus execratus fuerat eos paulò ante, cum admoniti à uaſtando agro deſiſtere noluiſſent. Ex quo diuino nutu, factum tradunt, ut tanta repente tabes illos peruaſerit, ut alij ea contagione tentati, oculos amitterent, alij imbelles effecti proſtrati iacerent, alij ſtupefacti & neſcientes quorſum irent, in arma hoſtilia temere ruerent, nihil interea à cæde Anglo ceſſante. Cæſa aut capta ſunt plus quinq; millia hominum, reliquis uix fuga in uicinorum oppidorum mœnia abditis. Dum ijs tumultibus tota ferè Anglia quatitur, Lanfrancus Cantuarienſis præſul, qui rerum publicarum præcipuus gubernator erat, hominum audaciæ minime cedendum ratus, amicos regis conuenit, docetq; eorum eſſe, prouidere, iuuare, defendere, ne ſuo principi noceatur: quos ubi uidit paratos eſſe incumbere in ſalutem patrię, hortatur ut Rufus primo quoque tempore, in aduerſarios exeat. Ille igitur claſſe circa loca maritima, aduerſus Robertum fratrem diſpoſita, cum ingenti exercitu in Cantium proficiſcitur, ubi initium ſeditionis factum erat, & primum arcem quæ ad Tumbrigium pagum ſita eſt, adortus, nullo negocio Gilbertum præfectum ad deditionem compellit, reddita arce: deinde Odonem perſequens, arcem quam Hornecaſtellum uocabant, aggreditur, qua, etſi falſo, audiuerat illum ſe tenere, quippe paulò ante in caſtrum Penynſeum ſe receperat. Hanc arcem ſtatim captam ſolo æquat: poſtea caſtrum Penynſeum circumſidet, ubi erat Odo, qui armis & commeatu locum ſatis abunde muniuerat, propter quod non facile erat illud capere. Tenebat tamen Rufus obſidionem pertinaciter, cupidus Odonem coniurationis caput in poteſtatem redigendi. Itaq; quinquageſimus obſidionis iam dies aderat, cum nunciatum eſt Robertum eius fratrem in portum Antonenſem applicauiſſe, atque expoſitis in terram militibus, propediem belli ſocijs opem eſſe laturum. Hic diuerſa referunt ſcriptores: alij ſcribunt Robertum non ueniſſe auxilio ſuis fautoribus, in Angliam,

ſed præmiſiſſe partem exercitus,& illam à claſſe regia profligatam fuiſſe. Alij produnt regem miſiſſe legatos ad fratrem ad portum, qui blandiendo (eius enim facilem naturã cognitam habebat) iram hominis lenirent, cum eiuſmodi mandatis, auere ſe in primis inire gratiã à fratre, & idcirco ſe ad omnia deſcendere paratum, ac agere non regem, ſed uicarium Roberti, atq; eum ipſum ut maiorem natu, ut potentia & ſapientia longe ſuperiorem, ſolum colere, & obſeruare, ac propterea orare, uti tanquam nobiliſſimus princeps permitteret, ſe fratrem curam habere regni Angli, qui ut dedititius Roberto domino ſuo in ſingulos annos terna millia marcharum (marcha enim apud Anglos, tres ualet aureos numos, quos uulgò ducatos uocant) ſolueret. & ita Robertũ ijs demum uerborũ illecebris pollicitationibusq; circũuentum, re infecta in Normaniam redijſſe. Liberũ eſt unicuiq; in ijs, quæ ambigue traduntur, credere, quæ uelit: at mihi propius uerum uidetur, Robertum ueniſſe in Angliam, & cognita ſociorum clade, ſuo conſilio fruſtratum neceſſariò inducias in aliquot menſes pactum fuiſſe. Sed utcunq; res cõpoſita ſit, rex nihilo ſecius obſidioni uſq; eò intendit, dum Odo deficientibus cibarijs, deditionem facere eſt compulſus, qui à rege uita donatus, quod epiſcopus ac eius patruus eſſet, ad Robertũ ſe contulit, cui ab eo ſumma totius Normaniæ adminiſtrandæ traditur. Rex per operam & ſtudium duorum antiſtitum Lanfranci & Vulſtani, præſenti moleſtia periculoq; liberatus, in reliquos cõſpirationis ſocios crudeliter animaduertit. Supererat Gulielmus Dunelmenſis epiſcopus, qui aquilonares inſulæ partes non mediocriter uexauerat, ac tunc audita ſociorum cæde, ſeſe intra Dunelmum urbem præſidio ſatis pro temporis anguſtia munitam continebat, quam Rufus magnis itineribus profectus obſidione circũſepſit. Verum cum oppidani aliquandiu pertuliſſent, ad ultimum defatigati egerunt, ut Gulielmus pactus impunitate, deditionem fecerit, qui cum ſuis aſſeclis, in exilium eijcitur. Cæterum duobus poſt annis, ad priſtinum honorem reuocatus, miro ſtudio in gratiã cum principe redire ſtuduit, qui nec eo tamen modo ſuſpicionem ab ſe depellere potuit, quam cum purgare conaretur, mœrore animi confectus fato conceſſit. Rufus eiuſmodi rerum ſucceſſu, ad liberalitatem utendam erga ſuos, qui ſtrenue pugnaſſent, prouocatus, bona proſcriptorũ aut ſuis militibus, aut ciuibus qui in fide permanſiſſent, condonauit. Iam erat annus tertius, cum Rufus adeptus eſt regnum, inſignis morte Lanfranci Cantuarienſis antiſtitis, qui deceſſit poſt annum, quàm ſedere cœperat, decimum nonum: fuit uir tam diuinis, quàm humanis literis doctus, qui recognouit non minus diligẽter quàm emendate utrunq; inſtrumentũ: ſcripſit & libellum admodum utilem, quo Berengarij errores collegit, reuellendosq; curauit. Item in rem diuinam domi foriſq; augendam dum erat abbas Cadomenſis, & inde præſul Cantuarienſis, gnauiter incubuit: in rebus uero agendis, nemo homo hoc uno caſtius conſuluit, ſanctius egit, impenſius quod è Republica eſſet, omni tempore fecit, quapropter & de regno & regibus mirum in modũ bene meritus eſt, quaſi cõmunis patriæ pater, quippe ſua prudentia atq; animi pietate, qua apud omnes apprime clarus erat, ſæpius tum Normanis tum Anglis magno rerum turbine fluctuantibus præſidio adfuit. Leniuit primi Gulielmi regis, quammaxime potuit, ſemper duritiem: fouit Anglos mira charitate: identidem precibus, pollicitationibus, præmijs hortando, ut in fide, in officio permanerent,

permanerent, coërcuit feram Rufi naturã, rabiem, furorem, uti poſtea clarius patuit, eiusꝗ iuuentam ratione, conſilio, præceptis diligentiſſime rexit: conciliauit pari ſtudio Anglorum animos eidem. Quæ res iuueni ſaluti fuit: nam ille omnino armis coniuratorum, de quibus paulò ante mentionem fecimus, occubuiſſet, niſi Lanfrancus fuiſſet, qui id malum iuuantibus ſimul Vulſtani precibus, auertit. Non caruit tamen Lanfrancus calumnia, cui crimini datum eſt, quod autor fuiſſet priuandi Vulſtanj pontificia dignitate, quod utiꝗ non tam mortali homini aſſignandum dixerim, quàm diuino conſilio attribuendum, quando uidelicet per id factum, Vulſtani integritas longe cunctis notiſſima facta eſt, adeò, ut in omni eius uita, nihil propè extiterit ad laudem illuſtrius, quàm calamitas illa, cum penè prius ad honorem priſtinum fuerit reſtitutus, quàm priuatus. Ad Lanfrancum redeo. Sunt præterea huius uiri opera, inſtauratio templi Chriſti Cantuariæ, & multa prædia monachorum collegio, quod ibidem eſt, reſtituta: duo item xenodochia non longe ab urbe condita, id eſt, duæ domus hoſpitales, ubi pauperes & peregrini acciperentur hoſpitio. Huiuſmodi etiam pietatis operum particeps fuit cœnobium diui Albani, ab eodem antiſtite inſtauratum. Rufus defuncto Lanfranco, perinde ut ſolutus uinculis omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfregit, præcepsꝗ in omnem licentiam abijt, qui præ utilitate, quod ſibi poſceret honeſtas, haud magnopere attendens, à principio illud Hebræorũ uetus prouerbium cum primis ob oculos dies noctesꝗ ſcriptũ habuiſſe uiſus eſt: Argento obediunt omnia: quando honeſta ſimul atque inhoneſta, & humana pariter ac diuina ſibi quæſtui, prædæꝗ eſſe conſtituit. Itaꝗ ut facinora illa quæ deinceps æditurus erat, leuiora minoraꝗ iudicarentur, ſui cõmodi ex rebus ſacris augendi initium fecit: etenim tantum abfuit, ut in locum demortui Lanfranci quempiam ſurrogandum putauerit, ut etiam in quatuor annos, archiepiſcopatus ipſius Cantuarienſis uectigalia grandi pecunia plus offerenti locarit. Fecit itidem quoties contigit, ut aliquod cœnobium ſuo rectore careret, adeò, ut habendi auiditate captus, in publica etiã auctione paſſim ea uectigalia uenditum iri pateretur. Quapropter fuerunt ſacerdotes, qui querimoniam de ijs rebus peſſimis, apud Vrbanum ſecundum Rom. pontificem habuerint: ſed Vrbanus uexatus domi ſeditionibus Normanorum, qui in Apulia de regno certabant, tantũ per literas Rufum reprehendit, admonuitꝗ officij, quod ab optimo principe præſtari deberet, id q̃d ille paruifecit. Quo fiebat, ut omnis religio labefactaretur, ſacraꝗ bona iuxtà dilacerarentur. Inter hæc tamen extitit unum Rufi factum, memoratu dignũ, quod referre nõ tædebit, quo unuſquiſꝗ intelligat neminẽ hominẽ omnibus horis malũ eſſe. Cum enim cœnobium quoddã uacaret, duo monachi ſemper poſcentes, ſemper rapiẽtes, ſanè talibus id temporis, eiuſmodi honorũ aditus patebat, & ob id, pecunioſi inter ſe pactionẽ faciunt, ut ſe ita inuicem adiuuent, quò alter cœnobio præficiatur. Hoc itaꝗ capto conſilio, ad regem proficiſcũtur, ac certatim pro præfectura adipiſcenda pecuniã offerunt. Interea rex conſpicatus coràm alium monachũ hominẽ bonæ frugi, qui comes illis duobus cõpetitoribus fortè uenerat, ad ſe uocat, quæritꝗ ab eo, ecquid dare uelit, ſi abbas fiat. Is reſpõdet ſe nihil prorſus daturũ, referens eo animo ſeſe iſti uitæ principio dediſſe, ut ſpretis facilius diuitijs, atꝗ honoribus, in ſanctitate uitæ acquieſcens, tantũ Deo ancillaretur.

Ad hæc rex inquit: Tu ergo dignus es, qui cœnobio tuo præſis: id quod fieri ſtatim iuſſit, illis duobus competitoribus, non ſine ignomina ab ſe repulſis. Hic libet cõmemorare rem non certe dignam, quæ in obliuionem eat. Gulielmus Rufus auaritia inflammatus, uectigalia ex ſacris prædijs capiebat, quam ob rem à cunctis ferè mortalibus male audiebat, quod uideretur flagitium facere longe importuniſſimũ: uerum ita uſu paulatim uenit, ut quo illud ab initio magis ab omni iure, pietate, religionę uacuum exiſtimatũ erat, hoc poſtea iam conſuetudine uſitatum æquius ſanctiusq; eſſe receptum ſit: quippe reges qui ſucceſſerũt, Rufi inſtitutũ ſecuti, cõſueuerũt tam epiſcopatuũ uacantiũ, quàm cœnobiorũ, quæ maiores eorũ condidiſſent, uectigal unius anni capere, perinde quaſi iſta bona Deo conſecrata per hunc modum, tantiſper ad priſtinum datorem iure redirent, quoad eſſent, qui ea rurſus poſſidenda reciperẽt: eſtq; eiuſmodi conſuetudo ita deinde rata habita, ut etiam nunc regibus fas ſit, uectigal quoddam capere, ex cœnobijs uacantibus: nam ratio inita eſt, ut quoties uacent, ex pacto, quædã pecuniæ ſumma debeatur regi, ut fundatori, qui etiam poteſtatem faciat monachis nouum eligendi ſibi præpoſitum. Item per idem ius, ipſis regibus licet & epiſcopatuũ uacantiũ prædia recipere, ac prouentus in ſex menſes, uel in integrum annum, debitos capere, aut ab illis quibus ea ſacerdotia dantur, exigere: quemadmodũ interea dum uacant, primas prouinciæ præſul in epiſcopatibus ipſis iuriſdictionẽ habet, & quicquid emolumenti inde eſt, ei eſt. Sed ad rem redeamus. Rufus ſacra pecunia locupletatus, atq; per id multo audacior effectus, cum iam induciarũ tempus completũ eſſet, in fratrem mouendum conſtituit, ad ulciſcendas iniurias. Itaq; in Normaniã hoſtili animo profectus, Fanum Valerij, ac quædam caſtra capit, agros populatur, ædificia incendit. Sed cum maiora mox imminerent prælia, Roberto iam iniuriam armis propulſare parato, amicorũ opera pax inter fratres ea conditione cõuenit, ut caſtra ui capta regis eſſent, ac alter alteri tum in Anglia, tum in Normania, prædia & oppida mutuò donaret, quæ & fidei ſeruandæ, & fraterni amoris pignora forẽt, & ut alter ſuperſtes alterius decedentis hæres fieret: in idq; fœdus ambo iurarunt. Alij tradunt caſtra à rege capta, ex conditione pacis, duci fuiſſe reſtituta: id quod pro certo habendum cenſeo. Interea Henricus minor natu frater, arbitrans Normaniã ex ea diſcordia fratrum, iam prędæ datum iri, comparatis copijs, oppidum quod eſt ad promontorium diui Michaëlis, natura munitiſſimũ, in Oceanoq; contra Normanicũ littus Britanniæ citeriori affine eminet, celeriter occupauit, quò ipſe etiam aliquid prędæ faceret. Quod ubi rex cognouit, ſimul cum duce ad expugnandũ oppidum profectus, multis tumultuarijs prælijs, non ſine ſuorũ militum ac iumentorũ cæde, fruſtra montem aſcendere tentauit: poſtea poſitis circa radices montis, caſtris, amplius quadraginta dies obſedit, ſed tandem infecto negocio, rerum inopia eſt coactus abire. Henricus poſtmodum ultrò abiectis armis, in fratrum beneuolentiã & concordiam uenit. De iſtiuſmodi Henrici motu in fratres, non utique omnes loquuntur annales. Ego uero dixerim, aut Henricum nequaquam ueniſſe contra fratrem Robertum, aut ſi id fecerit, impulſu Rufi, cuius amantiſſimus erat, feciſſe, ut Roberto maius negocium faceſſeret, quo ille implicitus, non facile deinde res nouas moliretur. Rufus compoſitis rebus cum fratribus per hunc modum inuicem reconciliatis, in Angliam

protinus rediȷt comitatus à Roberto fratre, in Scotumq; mouit. Malcolmus enim rex Scotiæ hac fratrum diſcordia fretus, in Northumbriã interim incurſiones fecerat, magnamq; inde omnis generis abegerat prædam: qui poſtea ubi accepit odium pace & concordia mutatum, ac Gulielmum contra ſe ire, ſponte ab eo pacem petiȷt, eamq; impetrauit. Variant ſuper hac re, ſicut ſolent ſcriptores, quidam enim aliter ſentiunt, atq; retulimus, tradentes Rufum ſimul terra, ſimul mari, ingentes copias in Scotum debellandum paraſſe, ſed poſtquam claſſis in altum ſe recepiſſet, oborta repente tempeſtate, omnes ferè naues ſubmerſas fuiſſe, exercitum quoq; terreſtri itinere Scotiam petentem multis incõmodis affectum pedem retuliſſe: ac tunc Robertũ ducem nomine regis, opera & conſilio Edgari militis Normani id tẽporis exulis, qui ſub Scoto ſtipendium faciebat, cum Malcolmo qui cum ualidiſſimo exercitu prope ſuos fines in armis ſtabat, operiens Anglorum aduentum, pacem compoſuiſſe, ac nõnulla loca ex ea pactione Scoto reſtituta, quæ ille rege primo Gulielmo, in Anglia poſſediſſet. Quibus rebus peractis, rex redeundo Carlioli aliquot dies ſubſtitit, qui oblectatus ſitu loci, decreuit illud oppidũ ducentis ferè ante annis à Dacis dirutum inſtaurare, tanquam obicem fortiſſimũ poſitum Scotis ad occidentalem inſulæ partem tutandam: quare urbem primũ muris & arce opportuno loco cõdita muniuit, deinde templis ac priuatis ædificiȷs ornauit: & quia habitatore carebat, coloniam ex auſtralibus Anglis delectam eò deduxit. Eſt, uti opinor, haudquaquã ſilentio prætereundum hoc loco magnum & memorabile facinus, quod rex Malcolmus eſt auſus, & poſteritas in cœlum tulit. Erat uir Malcolmus amicitia facilis, bello clarus, mitis ac liberalis in omnes, ȷs tamen uirtutibus nequiuit domeſticũ odium euitare, quod ex inuidia, quæ perinde ſolet potentes ſequi, ac infelices miſericordia, ortum erat. Porrò aliquot Scoti iuuenes in regem ſuum coniurarunt, magnoq; ſtudio pro ſe quiſq; locũ & tempus obſeruabãt, quo ſine ſtrepitu, illum ferro aut ueneno opprimerent. dum talia etſi clàm machinabant̃, cœpit tamen conſilium cædis cum multis cõmunicatum paulatim denudari ſic, ut Malcolmo innotuerit. Is neq; ira motus, neq; uindicandæ iniuriæ cupidus, nõ iuſſit ſtatim de ſontibus ſuppliciũ ſumi, ſed ut animo magnus autorem coniurationis (nomen eius non ponitur à quopiam, quod ſciam) hominẽ natura ferocem, uehementer manu promptũ, inter uenandum de induſtria, tanquã ſi quid cum eo ſecretius acturus eſſet, remotis arbitris, in altã ſyluam duxit, atq; ibi omiſſis equis, ſic fermè locutus fertur: Sumus hic ambo armis & uiribus propè pares, & neuter noſtrum à ſuis auxilium expectat, age igitur, ut fortem uirum decet, cape arma, atq; cum eo nunc manum confere, quem turpiter tu cum cæteris coniuratis, per inſidias necare ſtatueras: ſi me enim pugnando occideris, merebitur uictoria laudem: ſin occubueris, nobilem reddet uicti mortem uictoris honor. Hæc ubi fatus eſt, ſtricto ferro hominem aggreditur. At ille partim ſceleris conſcientia, partim regis animi magnitudine territus, ei ad pedes repente iacuit, rogitans ne ſibi uel ſociȷs id facinus fraudi eſſet: quod Malcolmus libens cõceſſit. Hoc Malcolmi fortitudinis, ſed aliud eius temperantiæ accipe opus. Fuit enim iam inde à principio apud Scotos inſtitutum, ſeu lex, ut liceret unicuiq; plures pro opibus ducere uxores, & nobilitati plebeiorum uxores habere cõmunes, ac domino loci uirginem nuptam ante uirum inire. Illa duo

ſuperiora religio Chriſtiana ſtatim ſuſtulit, atq; eam Scoti ſunt cõplexi: iſtud poſterius longo poſt tẽpore, Malcolmus ſanctiſſimæ Margaritæ uxoris hortatu, uti inſtitutũ poſt homines natos turpiſſimũ penitus extirpauit, qui ſanxit, ut uirgo nupta numum aureum pudicitiæ redimendæ cauſa, domino loci penderet, id quod etiam nũc ſeruatur. Eiſdem temporibus Robertus qui aliquot menſes apud Gulielmũ fratrem, ſpecie ſimulati magis quàm ueri amoris, manſerat, in Normaniã reuertitur. Memoriæ proditũ eſt, ſtatim poſt Roberti diſceſſum, ad XVI calendarũ Nouembris, miram uentorũ uim ſubitò ortam, multas domos prẹſertim Londini, multasq; ruri caſas deieciſſe, & turrim Vinchelcumbenſis cœnobij de cœlo tactam cecidiſſe. Et hæc fuiſſe indicia deterioris in dies magis magisq; Rufi principatus, iam tum in uulgi animo inhæſerat. Equidem cum ille nihilo melior fieret, uoluit Deus, credo, ut homo aliquo incõmodo edoctus, ad ſe reuocaret, & quoniam res ſecundæ eum inſolentiorem fecerant, aduerſa corporis ualetudine affecit, ut deſtitutus humano auxilio diuinũ quæritaret, præq; illo in poſterum diuitias malo modo partas ſperneret, ac iuſte atque integre omnia ex æquo metiens diſceret gubernare. Igitur morbo tentatus ubi ſenſit medicos nihil opitulari, uota facere, opem diuinam implorare, ac promittere cunctis palàm ſe uitam melius inſtituturum, cœpit: & quia ſibi in primis crimini dari intelligebat, quod ſacerdotũ ſpolijs ſuas auxiſſet opes, huic idcirco uulneri primum medendum ratus, archiepiſcopatum Cantuarienſem qui quatuor iam annos præſule caruerat, Anſelmo abbati Beccenſi uiro longe ſanctiſſimo atque doctiſſimo detulit, ac cœnobijs nonnullis quæ diu uacauerant, rectores dandos curauit. Verum durus princeps eam pietatem nequaquã ex ſyncera animi ſententia exercuit, uti poſt manifeſte apparuit: nanq; ſtatim ut febre liberatus eſt, belleq; ſe habere cœpit, immemor diuini beneficij efficitur, ac ad ſolitam conciliandæ pecuniæ curam rapitur. Porrò per idem tempus Lincolnienſis epiſcopatus mortuo Remigio epiſcopo, incidit in eius retia, qua præda delectatus ad rapinas faciendas rurſum conuertitur. Labefactabantur omnia, clamoribus miſerorũ cœlum reſonabat, terra criminibus horrebat, cum Deus ex alto gemitũ populi exaudiẽs, eiusq; calamitatẽ miſeratus, peropportune Rufum ſalutari morbo petijt, qui eo repente correptus, eluendi peccati cauſa fecit, ut Robertus cancellarius Lincolnienſis epiſcopus crearetur: item mutaturũ ſe uitæ inſtitutũ, & priſcas leges à patre antea antiquatas reuocaturũ promiſit. Ea res populum tot malis fractum abiecto aliquantulũ metu, ad aliquam libertatis & priſtinæ dignitatis ſpem erexit, quæ tamen uana fuit, quippe tantum abfuit, ut Rufus in bonitate quæ omnino fucoſa erat, conſtiterit, ut breui tempore uelut quem grauior exitus manebat, ubi firmus fuit, uehemẽter doluerit, quod ad Lincolnienſem epiſcopatũ procuraſſet gratuito Robertum uocari. Quare de induſtria illum in ius uocandum curauit, eiq; obijciendum, prædia quædam cum ipſa urbe Lincolnia, perperàm ab eo poſſideri, quæ Eboracenſis archiepiſcopi eſſent. A qua ille inſimulatione nequaquam prius ſe liberare quiuit, quàm quinq; millia librarum ei perſoluiſſet. Libra enim paulò plus quatuor ualet aureis. Mulctauit multos principes ob minimam legum tranſgreſſionẽ, & Anſelmũ cum primis, exacta ab eo pecunia tributi olim impoſiti, quam etſi conſtabat à Lanfranco fuiſſe ſolutam, ut quem pœniteret ſe gratuita liberalitate iuuiſſe. Atq;

ſic

ſic princeps in dies magis magisq́ auaritia flagrãs, ſuis acerbior multo, quàm hoſtibus erat, apud quem nullius quiſquã delicti accuſabatur, quin idem continuò condemnaret̃. Delatoribus præmia propoſita erant, ſi quempiam quouis modo circũuenirent, quò ſic deniq́ fortunis omnibus cuncti iuxta ſpoliarentur. Item erant procuratores creati, qui antiſtitum, heroum, ac ciuium morientiũ bona uelut proſcripta ſtatim raperent, omnesq́ in poſterum tempus, epiſcopatuũ atq́ cœnobiorũ uacantium redditus in ærarium efferrent. At ut ne ijs malis remedio eſſet, ex inſula aliquò terrarũ migrare, quando leuiora ſunt ea quæ audimus, quàm quæ uidemus, ut ait Cicero, publico edicto uetuit, ne quiſpiam abſq́ cõmeatu ſuo, ex Anglia egrederetur. Hinc ſunt, qui ſuſpicentur ortum eſſe eum morem ſeu legẽ interdicendi cuipiam exitu regni, qui mos lex ue dicitur, Ne exas regno, quæ adhuc, cum ita res requirit, uſurpatur, quia exemplis, ſi quæſtuoſa ſint, facile inhæremus. Id temporis Rufus magno prælio uicit Vuallos, ad Brechenotum oppidum, ubi loci eorum præfectus, quem regem appellabant, poſitis caſtris, obuius regi fuit, ac re male geſta, perijt. Venerat eodem tempore negocij gratia, Malcolmus ad regem, qui morabatur ad Gloceſtriam oppidum, quod Sabrina fluuius præterfluit, qui ut inhumanus non modo Scotum amicum alloqui noluit, ſed ne uidere quidem, quinetiam uehementer deſpexit. Ferens id iniquo animo, ut par erat, Malcolmus, in Scotiam reuerſus, exercitum propere coëgit, atq́ Northumbriam ingreſſus, agros uſque ad oppidum Alneuichum, crudeliter populatus eſt, ubi duce Roberto comite Northumbriæ, à regijs copijs inſidijs exceptus occiditur, unà cum Edouardo filio maiore natu, cæteris Scotis aut cæſis, aut fugatis. Corpus Malcolmi ſepulturæ datum eſt, ad Tynmuthum pagum. Margarita uxor, mulier ſanctiſſima, quæ tunc fortè ægrotabat, cognito uiri & filij interitu, duplici perculſa dolore, dicitur poſt ſumptã euchariſtiam, ſibi quoq́ precata mortem, quæ aliquanto poſt compos uoti è uita migrauit, quã ferunt ob ſanctitatem uitæ, in diuorũ numerum relatam. Scoti mortuo Malcolmo, Dunaldum eius fratrem, illius nominis tertium regem creant, quem Duncanus filius nothus ipſius Malcolmi auxilio regis Gulielmi Rufi, apud quem iuuenis obſes erat, intra paucos dies regno deiecit: at ipſe quoq́ breui à populo expulſus eſt, qui bifariam diuiſus, hinc Dunaldum, illinc Duncanum petebat regem: uerũtamen plures fauebant iuueni, quem ea conditione in regnum receperunt, ut nullum neq́ Anglum, neq́ Normanũ militem haberet: nam cum ille paulò ante Rufi beneficio, regnum recuperaſſet, in eiusq́ uerba iuraſſet, homines apprime Anglos & Normanos diligebat, quod Scoti iniquo animo ferebant: ſed nulla ratione aut ſtudio fatum uitare potuit, anno enim proximo, per inſidias à ſuis Scotis occiditur, ac in eius locum iterum Dunaldus ſubſtituitur. Regnauit is parum admodũ temporis, Edgarus enim filius Malcolmi cum Alexandro & Dauid fratribus, qui ſuperſtites erant, ad Rufum regem confugit, à quo nõ multo pòſt, ui & armis deturbato Dunaldo, in regnum paternum reſtituitur. Fuerunt per idem tempus in Anglia imbres maximi, & quidem frequentes, unde ingens aquarũ inundatio manauit, ac gelatio tanta ſecuta eſt, uti flumina gelu durata plauſtra tranſeuntia ſuſtineret̃. At dum res Scotorũ componũtur, Robertus dux Normaniæ laborans continenter de regio honore ſibi prærepto, per legatos fratrem periurij criminatur, quod non

ſeruaſſet cōditiones pacis. Rufus uehemēter ob eam rem indignatus, in Normaniam cum magnis copijs extemplo nauigauit, habens in animo ita fortunā belli aduerſus fratrem tentare, ut potius ſemel ſubiret periculū, quàm aut caueret ſemper, aut tali moleſtia perpetuò uexaretur. tamen ira tēporis momento lenita, non ad arma ſtatim conuertitur, ſed facta una uel altera leui excurſione per agros, in colloquiū cum fratre uenit. Ibi poſt longam altercationē, amicorum rogatu, ſumma omnium iniuriarū quorundam grauiſſimorū uirorum arbitrio cōmittitur. Illi cognita cauſa, ſecundum ducem iudicantes, regem multandum decernunt, quod pacem excurſionibus uiolaſſet, contrà quàm paulò ante conueniſſet. At rex audita arbitrorū ſententia, protinus ira accenſus, eorum iudicio ſtare minime uoluit. Quapropter iratis animis utrinque, à colloquio ad arma concurſum eſt. Rex Burenſe caſtellum ui capit. Robertus regis Philippi auxilio auctus, aggreditur ea loca, quæ Rufus in Normania ex fœdere, quod ſuprà memorauimus, poſſidebat, ac primo impetu Argentonium expugnat, capto Rogerio Pictauienſi præfecto, cum octingentis armatis: dein pari fortuna caſtrum Vlmenſe occupat. Tum rex uidens opus eſſe maioribus uiribus, ad bellum quod ſuprà caput erat mature conficiendum, primo quoq; die circiter uiginti millia armatorū in Anglia conſcribi, ad ſeq; duci iuſſit. Cum autem ſtatuto tempore, ad naues prope Haſtyngum in ancoris ſtantes, omnis militū multitudo conuenerit, & tranſmittere uellet, ecce regis præfectus occurrit, ſignificauitq; principem eorum laboribus parcere cupientem mandare, ut ſinguli denos ſolidos ſoluerent, ac eo pacto præſente negocio ſuperſedentes domum redirent: quod bona pars facere maluit, quàm ſe nauigationis periculo cōmittere. Sanè conſtituerat auarus princeps non ferro, ſed auro cum hoſte dimicare, confidens ſe eius belli nomine, tantum pecuniæ à ſuis exacturū, quantū ſatis eſſet, ad redimendam pacem, & oblectandam ſuam habendi cupiditatē: qui tamen ex altera parte, non uidebat ſibi dedecori eſſe, ſi diuitias militari gloriæ, ac emptū rapina ocium bello præponeret. Itaq; cum utrinq; inſtructæ ſtarent acies, ad pugnam ineundam, Philippo muneribus placato non iuuante, omnis uis belli ilico cecidit: nam Robertus per hunc modum ope Philippi deſtitutus, neceſſariò, tametſi inuito animo, à fratre pacem petiuit, & impetrauit. Hac re ex ſententia geſta, Rufus in Angliam redijt, qui in grauius repente bellum incidit. Vualli enim audita fratrū renaſcente diſcordia, more ſuo prædabundi arma arripiunt, in finitimorumq; agros egreſſi, uicos ac ædificia incendunt, pecora abigunt, Normanos pariter atque Anglos aut capiunt, aut obtruncant, arces, oppida cōplanant. Hæc ubi regi nunciata ſunt, ſuis ſubuenire, & agros populationibus prohibere maturans, itinere celeriter confecto, rebelles de improuiſo hoſtili manu adoritur. At Vualli non modo impetum ſuſtinent, uerumetiam eum detrimento non mediocri affectū repellunt. Quare rex qui tridui uiam iam progreſſus erat, fortunæ impræſentia cedens, ad parandum fortiorem exercitum, Londinum diſcedit. Poſt Rufi diſceſſum, Vualli animo elati caſtrū Montigomerienſe in Vuallia munitiſſimū obſident, quod per aliquot dies à præſidio regio acriter defenſum demoliri incipiunt, ac ita muris demum nudatū capiunt, cunctis qui intus erant immaniter interfectis. Cæterū rex domeſticis inſidijs interim impeditus, præſenti bello præuertendum ratus, in Northumbriā proficiſcitur, ubi nouæ conſpi-

rationis

rationis autores arma in eum parauerant. Porrò Robertus comes Northumbriæ, propterea quod ſe duce, Malcolmus rex Scotiæ per inſidias interemptus fuerat, identidem fructũ ac præmiũ tanti officij poſtulabat: & quia illud eius deſiderio tardius proueniebat, uſq; eò permotus eſt, ut accitus à rege per literas, palàm negarit ad eum ire, ac interim conſilia occulte agitarit, de regno illi abrogando. Sed forte quadam patefacta coniuratione, rex nonnullos eius conſilij participes inopinantes opprimit, & Robertum qui ex conſcientia, digna factis timebat, fugientem perſequitur. Is ſe cum filijs, & uxore, in arcem Bomboriam recepit, quam rex confeſtim obſidione cinxit: & quoniam locus natura & opere munitiſſimus armis uidebatur inexpugnabilis, eum tabulatis includere inſtituit, quò prohiberẽtur cuncti introire, uel exire uolentes. Tum Robertus rebus ſuis, ſeu ſuorũ fidei diffidens, ubi uidit tabulata inchoari, noctis ſilentio aufugit: ſed militibus regijs perſequentibus, Tynmuthum petere coactus, eo loci in ædem diui Oſuuini martyris ſe recepit, ex qua mox uiolenter extractus, ad regem captiuus ducitur. Reliqui qui in arce erant, cum conſtanter adhuc reſiſterent, rex ad maiorem terrorem illis faciendum, pro foribus arcis Robertum in conſpectum adduci iuſſit, edictumq; propoſuit, ut ei in ueſtigio effoderentur oculi, niſi ilico arx redderetur. Quo uiſo, incluſi ſibi atq; comiti pariter timentes, deditionem ad extremũ fecerunt, quorũ pars in exilium acta, pars auribus deſectis, aut ſingulis effoſſis oculis, deformata eſt, ut eſſet reliquis documento, ac domum remiſſa. Robertus ad Vindeſoriũ caſtrum ductus, in carcerẽ conijcitur. Hoc cõfecto negocio, Rufus omnes uires in Vuallos ſine modo ſæuientes conuertit, & primo quoq; tempore cum robore ſuarũ copiarũ in Vualliam profectus, ubi uidit hoſtem nullã pugnandi dare facultatem, ſed conſultò ſeſe in ſyluas abdere, cœpit populationes facere, & omnia loca etiam aditu difficilia tentare, quò cum rebellibus conſereret manum. Vualli contrà aut montes aut ſyluas frequentabant, qui pro tempore parati & inſtructi, derepente modo hic, modo illic in regium exercitũ prorumpentes, bene multos mortales uel uulnerabant, uel occidebant. Qua re fiebat, ut rex ulciſcendi auidus, cupide magis quàm caute per montes, & paludes, maiore ſua quàm hoſtium iactura, perſequeretur: qui ita demum cõpluribus tum uiris, tum equis amiſſis, cum uideret nihil eſſe, quod ſperaret poſſe ſe proficere, non ſine nominis nota bello ſuperſedens, iterũ ab incœpto deſtitit. Per idem tempus, celebre erat apud Italos Normanorũ nomen, qui duce Guiſcardo, in Apulia rerũ potiebantur. Quare cum Rogerius & Boëmundus fratres poſt obitũ Guiſcardi patris, inter ſe de principatu, alijsq; cauſis ex diſcordia ortis contendentes, totam diuexarent Italiam, eumq; motum Henricus imperator cum primis augeret in dies ſingulos, Vrbanus ſecundus pontifex Romanus cernens ob id ipſum haud uſpiam tutam ſibi ſedem eſſe, poſteaquam Placentiæ antiſtitum conuentũ, ad corrigendos malos ſacerdotũ mores fecerat, in Galliam profectus eſt, atq; ibi rem in primis Reipublicæ Chriſtianæ utilem eſt aggreſſus, memor quàm miſerabili ſeruitio Hieroſolyma, quæ Terra Sancta dicitur, à Saracenis premeretur, quod præſertim à quodam eremita homine Gallo ciue Ambianenſi, cui fuit Petro nomen, acceperat, qui ſuperioribus annis Hieroſolymam profectus, omnes iniurias quas noſtri ab idolorũ cultoribus paterentur, à Symeone Hieroſolymitano epiſcopo edoctus fuerat.

Bonus enim paſtor,cui ſuum ouile ſummæ curæ erat,ad Claromontẽ Aruernorũ urbem,quæ olim Gergobia appellata eſt,Chriſtianis antiſtitibus principibusꝗ conuentũ edixit: quô cum ad diem conſtitutũ frequẽtes cõueniſſent, ipſe habita longe luculentiſſima oratione, bellum ſacrum decreuit,idꝗ rebus omnibus anteuertendũ eſſe docens,ita principes Galliæ cæterosꝗ Chriſtiani nominis duces ad recuperandã Hieroſolymã à Saracenis diu occupatã incendit,ut anno ſalutis humanæ MXCIIII, ad CCC millia hominũ nomina dederint. Deſignati ſunt ductores Gotthofredus, Euſtachius,& Balduinus fratres cognomento Boliones,uiri magnitudine animi & ſapientia illuſtres,atꝗ in omni fortuna principes bello paceꝗ, Raimundus Toloſatium comes, Hugo cognomẽto Magnus,Philippi regis Francorũ frater,Robertus dux Normaniæ, Robertus alter comes Flandriæ, Stephanus Carnutum comes: duo item duces ſacri,Hugo epiſcopus Podienſis,& Petrus eremita,qui pro populo Chriſtiano iter faciente,perinde orarent, ac olim Moſes & Aaron uota fecerant pro Hebræis ex Aegypto in Iudæam redeuntibus, quo diuina ſimiliter atque humana ope munitus, res feliciter gereret. Itaꝗ Robertus dux,cui deerant nerui bellorum, hoc eſt, pecunia, petijt quamprimum mutuò à Rufo fratre millia librarum decem, ad impenſas in id bellum faciendas, offerens ſe daturum ei Normaniam pignori. Fuit pergrata duplici de cauſa,ea res Rufo: primum quod ſpecie charitatis erga fratrem, nactus eſſet occaſionem iterum imperandi ſuis ciuibus pecuniam, deinde quod domeſtica moleſtia liberaretur,qua quotidie afficiebatur à fratre. Porrò ille nõ mouebatur exemplo aliorum principum,qui pro Republica Chriſtiana,in eo bello nedum res, ſed uitam in diſcrimen offerre decreuerant: non pietate tangebatur, qua nimirum tot millia hominũ, totꝗ præſtantiſſimi duces ſeſe bello religionis cauſa ſuſcipiendo deuouerant: ſed auaritia cæcus, minime omniũ de ea re laborandum ratus,omnia ad cõmodum ſuum referebat, ſi cõmodum tamen rapinis comparatum dici debeat,quod poſſidenti ſemper ſolicitudini, & illis à quibus uenit, malo eſt. Certe alioqui Rufus iampridem ad ſtudium auaritiæ animũ adiunxerat,nihilꝗ eo habebat potius, à quo illum reuocare poſtea non poterat. Itaꝗ ſtatim tributo prope intolerabili impoſito, ingentem à populo pecuniæ ſummam exegit. Quid, quod eo plus adhuc exigere omnibus modis nitebatur, quo ratio & cauſa ſacri belli, honeſtior uidebatur, honeſtiusꝗ eiuſmodi præſcriptione res longe turpiſſima tegi iudicabatur? Quocirca nonnullis epiſcopis ac monachis conquerẽtibus de tributi grauitate, affirmantibusꝗ ſe nõ eſſe ſoluendo, quanquam uaſa quoꝗ uſui ſacro dedicata in pecuniam conflarant,ſic reſpondiſſe dicitur: Non habetis ſcrinia ex auro & argento confecta, mortuorũ oſſibus plena? Innuebat ſcilicet parum ſanè pius princeps,ut loculi quibus diuorum reliquiæ continebantnr,in uſum pecuniæ redigerentur,quo ſimul humana diuinaꝗ prędæ eſſent,atꝗ ipſe ſolus poſſideret,quicquid ante id tempus, longa hominũ ætas in unum congeſſiſſet. Ita Rufus regnum Angliæ prædæ potius,quàm curæ habere uidebatur, qui confecta ingenti pecuniæ ſumma,in Normaniam traiecit,ubi conuenta pace,datisꝗ fratri Roberto mutui nomine,decem millibus librarum,eius principatus adminiſtrationẽ ſuſcepit,eatenus eum poſſeſſurus quoad mutua pecunia reddita foret, atꝗ confeſtim mox in Angliam redijt. Robertus cum delecta fortiſſimorũ iuuenum

manu,

manu,alios ductores cruce insignes secutus est, cuius inclyta uirtus cũ in Antiochena,tum in Hierosolymitana oppugnatione, magno sæpissime nostris usui fuit. Rex secundum hæc memor accepti biennio antè detrimenti à gente Vuallorum,in id bellum rursus sibi sedulò insistendũ statuit. Itaq; nouum ueteri exercitum mature coniungit, copias duplicat,ac positis ad fines Vuallię castris,consilium capit,de nouo genere pugnæ faciendæ,quo feroces homines domare deniq; possit. At Vualli interea nequaq; ignari auctarum uirium hostis,qui plus locorũ iniquitatibus,quàm armis confidebãt, sparsi more suo per syluas,locis opportunis insidias faciunt. Hæc ubi regi nunciata sunt,exercitum educit, atq; diuersis in locis armatos locat,turresq; uarias ædificat,non enim audebat loca amplius inuia,quorũ insolẽtia iam terrebatur,tẽtare,unde detrimentum acceperat,ut per hunc modum,obsessis omnibus Vualliæ itineribus,ad deditionẽ rebelles compellat. Cæterum cum ea res magis regios milites defatigaret,quàm hostes diuexaret, qui intra syluas euagãtes Normanũ Anglumq; ludificabãt,negocio rursus infecto discessit. At aliquanto pòst ira inflammatus,quod à suis opprimeretur, decreuit cõtinuo bello Vuallicã gentem atterere,atq; in primis aggredi Angliseã insulã,quod ei perfugium esset. Hoc igitur bellũ gerẽdum Hugoni Salopiæ, & alteri Hugoni Cestriæ comitibus uiris bellicæ artis peritis dedit. Ii statim profecti, & primo aduẽtu insula potiti,ut quæ nullo certo firmata esset præsidio, crudelitatẽ in omni memoria penè inauditam exercent: nam alios effossis oculis, alios truncis naribus, alios desectis brachijs aut manibus,alios testibus abscisis, deformant,fœminis simul passim stupro coinquinatis. Est memoriæ proditum,cuidã sacerdoti post oculum erutum, & linguam præcisam,Dei nutu sermonem fuisse restitutum. Adfuit auxilio insulanis classis ex Hybernia,seu,ut alij sentiũt,ex Noruegia,quæ ad littus appulsa,armatos in terrã exposuit: quibus Hugo comes Salopiæ obuiam factus,ex ictu sagittæ perijt. nullo alio memorabili euentu, res ibi gesta est. Alter Hugo in Vualliam profectus,atrociter incolas iam longo bello fessos attriuit,atq; perdomuit. Rex deinceps uacuus à bellis ad publica opera faciẽda animum adiecit: cinxit enim turrim Londinensem nouis muris, & basilicam ad Vuestmonasterium,miro apparatu ædificauit: quæ tametsi magna est, tamen spacio ampliare decreuerat. Hanc hodie aulam appellant, in qua quater quotannis in multos dies iudicia exercentur,forumq; frequenti litigatorum conuentu agitur. Sed hæc est merces malorũ,ut eorum benefacta,aut crimine corrumpantur,aut in deteriorẽ capiantur partẽ. utrunq; in Rufum cecidit,qui dum eiusmodi rebus intentus erat,imposuit nouum tributum,unde uulgò rumor manauit,ideo illum hæc inchoasse opera,ut honestius per eam occasionẽ, rapinas rursum faceret. Transiuit illo ipso tempore Rufus in Normaniam, ad cognoscendũ illic statum rerũ suarum. In Anglia, post eius profectionem, ferunt fontem manantem sanguine prope Abyndoniam,tres cõtinuos dies ebulliuisse, & uisum esse cœlum ardere. Regi deinde reuerso subitò nunciatur Constantiã uetustã urbem,hæc olim Augusta dicta est,quam deinde Constantius Cæsar, ita ex suo nomine appellauit,à Francis obsideri. Quo rumore nonnihil ille perterritus,impigre cum paucis ad mare aduolat,nauemq; ingressus dat se uẽto. Erat tum mare flante austro,ualde turbatum,quare nautæ admonebant,nõ esse tutum,ut se pelago cõmitteret. Ad

Sacerdos quidã ex lingua loquebatur.

ea rex inquit: Date protinus uela uẽtis, raro enim audiui regem aliquẽ undis ſubmerſum. Ita ſublatis uelis, ac repẽte quaſi diuinitus mutato uẽto, pacatoq́ mari, in Normaniã tanta celeritate peruenit, ut longe famã aduentus ſui præceſſerit. Hoſtes ſubito regis acceſſu territi, cõfeſtim obſidionẽ ſoluerũt, in pedes ſe late dantes, quos ille inſecutus atrociter profligauit, capto autore tanti tumultus, cui nomen erat Helias. Is cum à Rufo tanq́ uecors illuderetur, magna animi audacia in eum cõuerſus dixiſſe traditur: Cepiſti me fortuito rex, qui ſi liber eſſem, facerẽ, ut intelligerẽs me haud cõtemptui habendũ. Cui ille miſſo ſtatim facto, Vade, ait, ac q̃ peſſime potes, contra me agito. Sic Helias cuſtodia liberatus, nihil quod conſtet, poſtea in regẽ molitus eſt. Sunt tamen qui eũ nõ ueniſſe in poteſtatẽ uictoris, ſed fuga euaſiſſe prodãt. At Rufus ea uictoria ſublatus, poſtq́ in Angliam reuertit, cum militiæ omnia iam tuta putaret, domi more ſuo ſæuiẽs, totũ regnũ ad exitum & uaſtitatẽ uocare uidebatur, niſi Anſelmus Cantuariẽſis archiepiſcopus, unus omniũ ad communẽ ſalutẽ uigilans, uicemq́ patriæ incredibiliter dolẽs, auſus fuiſſet principẽ admonere, ut tandẽ aliquando manũ ab alieno abſtineret. Verũ tantũ abfuit, ut Rufus uoluerit monitorẽ officij pati, ut in Anſelmũ omnẽ ſtomachũ eruperit: nã inde ſuccẽſendi occaſionẽ nactus, grandẽ eidẽ multã dixit, ſed poſtea mitius agens pepercit, ſolũ rogitans, ut ille ſibi impedimẽto ne eſſet, ſed potius faceret, quod in rem eius quoquomodo eſſet. Quæ ut parũ æqua cũ uir ſanctiſſimus abhorreret, ac præſenti animo ſe facturũ negaret, tum eum prius bonis omnibus ſpoliauit, exin in exilium egit. Vir multo innocentiſſimus patienter omnia ferẽs, Romã perrexit, ubi à Paſchali ſecũdo pontifice perbenigne accipitur, quem de miſerrimo Angliæ ſtatu abunde docuit. At Rufus interea auaritiæ ſtimulis in dies magis magiſq́ punctus, ubi uidit Anſelmo eiecto, neminem unũ in ſuo regno eſſe, qui aduerſus ſua facta, iam mutire auderet, tũ quaſi deintegro ad quammagnã faciendã pecuniã rurſus animũ intendit: & quia iam deguſtarat pinguẽ eſſe panẽ Chriſti, & delicias præbere regibus, ſecundum Iacob oraculũ, idcirco lætas ſacrorũ prædiorum ſegetes metere cum primis libuit. Itaq́ publicani poſtremo nouem, ſeu, ut quibuſdã placet, decem, & duorũ cœnobiorũ quæ præfectis carebãt, item Vintonienſis, & Sariſberienſis epiſcopatuum, ac Cantuariẽſis archiepiſcopatus uectigalia magno precio redempta habuerunt. Ad hoc cõmune ac luctuoſum religionis malum, aliud inde grauius acceſſit: ſacerdotũ enim uita quæ rectoribus carebat, multo ſolutior facta eſt. Cui morbo, ut ne medicina ulla adhiberetur, rex ipſe nunq́ eſt paſſus, ut epiſcopi conuentũ quempiã haberẽt: id eo fecerit, ut ne in ſe conſpiraretur, an ut ſua cõmiſſa minus publice damnarẽtur, parum exploratum eſt. Atqui uulgus more ſuo, credidit Deũ eodẽ tempore uoluiſſe admonere regẽ prodigijs futuræ cædis, quò prius mores corrigeret: nam paucis antè diebus uiſus eſt per quietẽ, abruptis brachiorũ uenis, ſanguinẽ mittere, ſimulq́ ferũt monachũ quendã imaginatũ eſſe ſe uidere regem de cruce pendentis Chriſti imaginẽ mordere, ac crura rodere dentibus, & poſtea ab ipſo Chriſto pedibus in terrã proiectum. Quod ſimulatq́ ei narratũ fuit, cachinnum ſuſtulit: quippe ad ſedandam praui ingenij naturã, morte opus erat, quæ animorum uitijs ſola medetur. Ad extremũ Rufus urgẽte fato, uenatũ iuit in eos ſaltus, quos uulgo Nouamforeſtam uocant, ubi inter uenandum à quodam Franco

milite

milite nomine Gualtero, cui cognomen fuit Tyrello, dum ille parum caute in ceruũ, ſeu nimis accurate in regẽ iacularetur, ſagitta tranſfixus eſt, atq; uno gemitu ſine uoce ædito, exanimis ex equo in terram cecidit. Gualterus nemine perſequẽte, fuga euaſit. Cadauer uehiculo impoſitũ Vintoniam apportatur, ac ibidẽ in æde apoſtolorũ Petri & Pauli ſepelitur. Cognita morte Rufi, gaudium ingens eſt ubiq; ortũ, ſic, ut populus uelut carcere eductus, aut uinculis ſolutus, renaſcẽte iam libertate, frequẽs ad templa adire, & uota Deo ſoluere quæ antea pro libertate feciſſet, perinde feſtinaret, ac ſi ille dies qui regis uitæ extremus fuit, ſempiternã patriæ ſalutẽ peperiſſet. Hinc principes cũ primis degendæ uitæ documẽta hauriant. Ecquid enim cuiuis homini infelicius contingere poteſt, quàm in uita male ſemper audire, & poſt mortẽ, nomen eius perpetuò execrari? Nunc ad incœptũ redeo. Hunc uitæ exitũ princeps ſortitus eſt, cui nihil potius fuit, quàm religionẽ negligere, quàm aliena rapere, quàm ſuos generatim perſequi, ac exinanire, cui præterea nihil minus cordi, quàm regis officium facere, quod eſt populi cõmoda ſuis anteponere, amare cum primis bonos, odiſſe malos, & ut hos pœna, ſic illos beneficio afficere. Quæ equidem mala per quæ nõ licuit Rufo uiro eſſe probo, ex uno dũtaxat auaritiæ riuulo manarũt: quippe ex altera parte nõ deerant uirtutes, quæ ornamento eſſe potuiſſent: erat enim militiæ peritus, laboris patiẽs, ſui bene gerens negocij, fidei datæ obſeruãtiſſimus, in obeundis bellis tam diligẽs, q̃ felix, & à principio liberaliſſimus. Quas ſanè uirtutes auaritia ſola, ut dictũ eſt, partim in uitia uertit, partim fœde cõtaminauit. Interijt IIII nonas Auguſti, anno ſalutis humanæ MCI. Vixit annos tres & quadraginta, regnauit decẽ & tres. Statura corporis paulò minus iuſta fuiſſe tradit, capillo rufo, id eſt rubro, unde Rufus ei cognomen fuit: uentre paulò proiectiore, oculos habuit quibuſdã maculis aſperſos, linguã nequaq; expeditã, quæ hæſitaret, præſertim intumeſcẽte ira, corpus ad omnia incõmoda tolerãda ualidiſſimum: filios autẽ ſpreto cõnubio non genuit. Fuerunt ea tempeſtate uiri præſtãtes, Remigius Lincolnienſis epiſcopus, ſanctitate & doctrina clarus. Is ex Dorceſtria oppido, quod ab Oxonio ſeptẽ millia paſſuũ aberat, tranſtulit ſedẽ epiſcopalem Lincolniam, quæ nondũ eo in loco cõſtituta erat, quemadmodum in conuentu Londinenſi fuerat primo Gulielmo rege decretum. Et Henricus qui quanq; aliquãdo peccarat, quod dum Remenſienſis cœnobij abbas erat, cum omnia uenalia cerneret, emiſſet epiſcopatum Nordouicenſem, ſed tamen reliquam ætatem integerrimã uixit, quippe quem adeò pœnituit, ut delictorum eluendorum cauſa Romam profectus, ſponte ſe dignitate abdicauerit, traditis indumentis inſignibus in manum Vrbani ſecundi pontificis, à quo mox omnis peccati labe iam deleta, munus ſpretũ obire iuſſus eſt, qui poſtmodum domum reuerſus, ſedem epiſcopalẽ ex oppido Thetfordia, Nordouicum, hominum cõuentu & negociatorũ copia maxime celebre, inuexit: ubi loci collegium monachorũ ordinis diui Benedicti doctrina & religione excellentium inſtituit, qui ibi dies noctesq;, Deo hymnos canerent, quibus omnia ad uictum neceſſaria ãbũde ex ſuo ſuppeditauit, ut ne diceretur imminuiſſe epiſcopatus ſui prouentus: templum uero Thetfordienſe Cluniacenſibus monachis donauit. Ioannes itidem Vuallenſis epiſcopus, homo Gallus, per idem tempus cœnobium Bathonienſe rectorũ incuria penè labefactatum ad ſuum

Vuellenſem epiſcopatum adiungendum curauit, auctis uectigalibus, quibus monachi uiuerent: atqꝫ ita anno ſalutis humanæ M XCVI Bathonia ciuitas pari honore acceptæ Vuellenſis epiſcopalis ſedis ornatur. Ad Ceſtrenſem quoqꝫ ſedē, autore Roberto eius diœceſis præſule, Conuentrēſis adiūgitur. Vulſtanus uir ſanctiſſimus, de quo ſuprà abunde meminimus, id tēporis uitā cum morte cōmutauit. Florebat doctrina & ſanctitate Anſelmus, is acceptis à Paſchali pōtifice literis ad regē, quibus ille uehemēter increpabatur, admonebaturqꝫ, ut mutato uitæ inſtituto, melius deinceps de religione mereri uellet, ac mitius cum ſuis, & præſertim cum ipſo Anſelmo ageret, cum iter in Angliam haberet, de infelici uitæ Rufi exitu cognouit, qui magnū ob id dolorē accipiens, orauit ſuppliciter Deum, ut illi cū primis remitteret, quæ in ſe commiſiſſet. Id pietatis ante omnia, credo, ipſi Deo cordi fuit, quando ſtatim pòſt Henricus rex Rufi frater bonū antiſtitem ab exilio reuocauit, in omniqꝫ præcipuo honore habuit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE
HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RVFO ſine liberis uita functo, & Roberto Normaniæ duce nondum ex Hieroſolymitano bello reuerſo, Henricus natu minor frater per hæc occaſionem adipiſcēdi regni nactus, primum in omnes fortunas fratris inuadit, quibus male partis ille uti, frui non potuit, ac ut auarus neſciuit: deinde ſumma ope intendit hominū ſtudia in ſe uertere, partim dando, partim grandia pollicendo munera: ſed quia leges quas tulerat pater eius Gulielmus, neutiquam æquas populus iudicabat, illas in primis tollere promittit. Quo factū eſt, ut perducta ad ſuam ſententiam maxima heroum parte, nonis Auguſti, anno à natali Chriſti M C I, & Normanorū aduentu XXXV. poſt factum fratris funus, Vintoniæ ab omnibus rex conſalutatus ſit, quem Mauricius Londinēſis epiſcopus in æde ad Vueſtmonaſteriū, more maiorū inunxit, eiuſqꝫ capiti coronā impoſuit. Henricus igitur eius nominis primus dictus, & per hunc modū regno potitus, ab initio ſacerdotalis ordinis dignitatem quam frater maxime corruperat, reſtituendam, ſimulqꝫ rempublicam ſubleuandā, conſeruandam, tuendam ſibi cōſtituit. Itaqꝫ Anſelmū antiſtitem Cantuarienſem ab exilio reuocat, epiſcopatū Vintonienſem miſerabiliter uaſtatum Gulielmo Gyffardio uiro graui dat, ac cœnobijs quæ diu uacauerant, probatos monachos præficiēdos curat, uectigalia publica noua ac grauia aufert, & Ranulphum Dunelmenſem epiſcopū hominē cuicunqꝫ flagitio promptum, illius rei ac aliarum rapinarū præcipuū ſuaſorem, impulſoremqꝫ in carcerem cōijcit: leges quas Edouardus tertius utēdas dederat, in priſtinū uſum reuocat, quæ tamen ſenſim ſunt abolitæ, Normanis pro cōmodo principis, ad incommodum Anglorū, leges à Gulielmo primo conditas conſtantiſſime uſurpantibus. Ita populus tantis leuatus oneribus, ac tot uno tēpore acceptis beneficijs, lætus agebat, adeò ut meritò illud Eſaiæ ſcitum iam prouerbij uice receptum canere poſſet: Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributū? At per hæc officia, atqꝫ beneficia in populum collata, regno iam pacato, rex habito ſuorum principum cōcilio, poſtquam ea quæ ad Remp. pertinebant, mature tractauit,

tractauit: poſtremo de uxore ducẽda cum ſuo domeſtico ſenatu, quem ſibi ex grauiſſimis quibuſq; uiris cõſtituerat, agitat. Erat Edgaro regi Scotorũ ſoror noĩe Mathildis puella cũ forma elegãtiſſima, tum ingenuis moribus nutrita, quæ poſt mortẽ parentũ, ut procul omni eſſet iniuria, inter monachas uitam degebat, ſua uirginitate, uti quidã prodidere, Deo dicata. Hanc Henricus de ſuorum conſiliariorum ſentẽtia, ſibi uxorem depoſcit: quem puella quæ à connubio abhorrebat, facile repudiauit. Qua repulſa cœpit iuuenis magis magisq; inſano amore flagrare, ita, ut iterũ Edgarũ per legatos rogarit, ut ſuam affinitatem ne aſpernaretur, quæ utriq; commodo foret. Edgarus qui nõ minus magni regis iram timebat, quàm amicitiam concupiebat, ſororem etſi inuitam Henrico ad extremum in matrimoniũ dedit. Dicitur hæc puella cum uidiſſet ſibi uotum uirginitatis eſſe uiolandũ, omnibus precibus execrata eſſe prolem, ſi qua ex ſe crearetur: nec uidetur tam diræ execrationi defuiſſe euentus: nam, quemadmodũ perappoſitus infrà demonſtrabit locus, eius filij infeliciter perierunt. Sunt qui tradant hanc puellam non ab Edgaro fratre, ſed à parentibus Henrico regi locatam fuiſſe, quanq; ijdem in uita Rufi, de illorum obitu abunde meminerunt, adeò oportet mendacem eſſe memorem. Interea recuperata à noſtris Hieroſolyma, Robertus dux in Normaniã optatiſſimus cunctis mortalibus redijt. Legimus in omnibus ferè Anglicis annalibus, duces Chriſtianos in eligẽdo rege Hieroſolymorum, ad rogandam Dei ſententiam conſtituiſſe, ut ſinguli in templo ante principẽ aram, cereas candelas ardentes tenerẽt, orantes Deum, quò ſibi mentẽ donaret bonã, ut illud munus homini digno deferrẽt: & accidiſſe, ut Robertus diuino nutu rex deſignatus fuerit, quod eius candela ſubitò extincta, ac mox accenſa eſt: ſed illum ſpreto oraculo, id minime cæteris ducibus patefeciſſe, imò ut non nemo affirmat, id decoris à cunctis ſibi delatũ temere repudiaſſe, ut qui ad regnũ Angliæ opulentius ac quietius iampridem adipiſcendũ animũ adiunxiſſet. Ex quo ferunt ex eo die, nunquam Roberto poſtmodũ fortunam, hoc eſt, ſequundũ rerum euentum aſpiraſſe. Cæterũ alij autores nõ contemnendi, qui cum primis diligenter iſtuc Hieroſolymitanũ bellum ſcripſerũt, Gotthofredum uirũ poſt hominum memoriam excellentiſſimum, tradunt de communi omnium ſentẽtia regem creatũ, nulla facta mẽtione, neq; de Roberto, neq; de eiuſmodi modo regis optandi. Sed unde digreſſi ſumus, nunc redeamus. Vbi in Angliam fama aduentus Roberti perlata eſt, nonnulli quibus Henrici imperium graue iam uidebatur, & innouandi omnia magnũ ſtudium erat, crebris literis eum ſolicitant, ut ad regnum ſuum recuperandũ primo quoq; tempore ueniat, ac opes & auxilia pollicentes, omnia cum eo ſe gratiſſimis animis conſociaturos eſſe affirmãt. Quibus rebus licet dux ſatis ad bellũ faciendũ inclinatus eſſet, nõ perinde motus eſt, quod Anglicos principes generatim accuſabat, qui dũ ipſe Reip. Chriſtianæ cauſa, lõge gentiũ abeſſet, paſſi eſſent, ut à fratre regno paterno fraudaretũ: ſed diſſimulandũ ratus, haud multo pòſt plus fidei habuit nuncio à Ranulpho Dunelmẽſi epiſcopo, qui paucis antè diebus clàm & nocтu ex carcere aufugerat miſſo, adeò ut tum ſuis, tum auxiliarium fultus uiribus, exercitũ extemplo cõflarit. Quod cum Henrico nunciatũ eſt, nihil ſegnius tam nauales quàm terreſtres copias cogit, & ut hoſtes finibus arceat, propere claſſem in locis opportunis locat, duceſq; iubet ſpeculari à longe, & quà

naues hoſtium curſum tenere uiderint, eas à littore propulſare. Ipſe uero non longe ab Haſtyngo uico caſtra ponit, uti, ſi fortè Normani in terram deſcendant, ilico obuiam fiat. Robertus pari celeritate impoſito in naues exercitu, in Angliã uerſus iter facere incipit, præmiſſis nonnullis nauibus, quæ locum eligerent, ad deſcenſionẽ faciendam idoneum, ac tutum. Hæ fortè inciderunt in claſſem regiam, quæ tamen nullo tentato certamine, ad ducem reuerſæ, ſignificarunt in proximo hoſtes adeſſe. At Robertus nihil formidans, ſed confidens naturæ animi omnibus gratæ, qua facile ſibi hominum fauorem conciliabat, propius claſſem regiam acceſſit, cœpitq́ milites blande alloqui, pollicendo, ac dando dona, quorum ad ſe bonã partem allexit. Illis igitur ducentibus, in portum peruenit, ad oram Oceani auſtralem, quem Portimuthum uocant: ubi poſtquam exercitũ per aliquot dies à labore refecit, Vintoniam uerſus mouit, paſſim ad eum ſocijs confluẽtibus. Rex certior factus de aduentu pariter hoſtium, ac ſuorũ defectione, protinus copias eduxit, & non longo ab illis interuallo cõſedit, quid agerent, molirẽturq́, expectaturus. Parabant ſe fratres ad prælium committendum, cum haud minimi uſus principes quidam utriq́ parti ex æquo fauentes, ac ob id, tam nefariam diſcordiã in primis abhorrentes, agere de pace cœperunt, quæ demum per hunc modum conuenit. Placuit ut Henricus, qui patre rege natus eſſet, nam eum Gulielmus pater poſt regnum adeptum genuerat, Angliæ regnũ obtineret, & quotannis in ſingulos annos, terna millia marcharum Roberto daret, & qui prior ſine liberis decederet, alterum hæredem teſtamento ſcriberet: inſuper ut Anglis ac Normanis ſine fraude prorſus eſſet, quod uel Henrici, uel Roberti partes ſecuti fuiſſent. Hoc negocio mature cõfecto, dux qui erat homo fortis, nõ item uir conſtans, ſatis huiuſmodi fœdere icto contentus, non multò poſt in Normaniam reuerſus eſt. Rex uero externo bello liberatus, tum ſeditiones domeſticas ſedare cupiẽs, Robertum Salopiæ comitem, Hugonis, de eius interitu proximo libro memini, filium, hominem perfidioſum in exilium eiecit, capto caſtello Arundello, ubi ille cum ſuis ſimilibus, noua conſilia turbandi regni conferebat. Quo facto, pacatiſſimus ſecutus eſt regni ſtatus, quod tamen ipſi Henrico bono non fuit. Is nimirum hac præſenti felicitate elatus tantũ ſibi ſumere cœpit, ut ſua duntaxat autoritate, & epiſcopos faceret, & factos iuberet epiſcopatus ingredi. Sanè circiter hæc tempora, principes ubiq́ gentium cœperunt illud ſibi ius declarandorũ epiſcoporũ uindicare, quod & hodie mordicus tenent, quemadmodũ nos in noſtro de Inuẽtoribus rerum opere, libro quarto, capite decimo, demonſtrauimus. Ad rem redeo. Hos Anſelmus Cantuarienſis antiſtes, ut abortiuos religionis filios quos uocãt, ſacrare recuſabat, imò quicquid de eorũ electione actum foret, pro nihilo habẽs, principẽ ſumme admonebat, ne ſanctos ritus, ne ue religionis iura, & cærimonias uerteret, pollueretq́. Veruntamen tantũ abfuit, ut rex ijs moueretur monitis, ut etiam in ſententia obſtinatius permaneret: quippe paulò ante Thomas Eboracenſis archiepiſcopus è uita migrauerat, & in eius locum ſurrogatus fuerat Girardus, homo ſagacis ingenij, ſed honoris & gloriæ ultra quãm par erat, cupidus. Hunc igitur Henricus rogauit, ut epiſcopos ab ſe renunciatos non repudiaret, qui protinus ei morem gerens, quamuis illud contrà eſſet, atq́ liceret, omnes eiuſmodi epiſcopos conſacrauit, præter Gulielmum Gyffardium Vintonienſem

tonienſem epiſcopum electum, qui id conſecrationis munus ab eo accipere abnuit, propter quod facultatibus ſpoliatus, in exiliũ ablegatur. Affectus eſt etiam multis contumelijs Anſelmus acerrimus cauſæ defenſor, qui cum uideret eam labem in dies magis magisq; multis locis fieri, nam cæteri etiam priuati homines exemplo regis, ſuo arbitratu presbyteros ſacerdotijs præficiebant, & breui omne ordinis robur eſſe corrupturam, niſi remedium adhiberetur, ſtatuit potius uitæ periculum adire, quàm Reip. unquam deeſſe, ſecundum illud euangelicum, Paſtor bonus animã ſuam dat pro ouibus ſuis. Itaq; nunc orando, nunc urgendo, nunc minitando, deum non eſſe talem impietatem laturum, eò regem perculit, ut ſponte dixerit ſe rem omnẽ controuerſam ad Paſchalem Romanum pontificem relaturum, eiusq; decreto ſtaturum, ac ad id mature agendũ, miſſurum cum literis legatos, qui primum, ut mos eſt, pollicerẽtur ipſum fore ipſius Ro. pontificis dicto ſemper obedienter audientem, deinde cauſam hanc agerẽt. Similiter quò pro ſe quiſq; qui ſacerdotia & dignitates eiuſmodi conſecuti eſſent, res ſuas impigre tuerẽtur, omnibus qui ire uellent, poteſtatem Romam pergendi ſe facturum promiſit: quod & protinus fecit. Regij oratores profecti ſunt, Herbertus Nordouicẽſis, & Robertus Lichefeldenſis epiſcopi, quos Henricus in conſilio habebat: inde ſecutus eſt Anſelmus, Girardus Eboracẽſis, ac Gulielmus deſignatus Vintonienſis. Accepit eos Paſchalis pontifex Romanus perbenigne, atq; animo libenti audiuit: ſed in primis ſummum habuit honorem Anſelmo, quippe cuius probitatem, modeſtiam, grauitatem iampridem nouerat. Legati functi primo legationis officio, proponũt cauſam ortæ cõtrouerſiæ, inter regẽ & Anſelmum, eamq; acriter defendunt: contrà Anſelmus & cæteri æquis rationibus ut iniquam confutant. Quare pontifex cum illud quoq; põtificio iure conſtitutum ſit, ratam non eſſe adepti ſacerdotij poſſeſſionem, quam epiſcopus non tradidiſſet, mandauit, ut in poſterũ tempus, neq; rex neq; quiſquam alius eiuſmodi ius ſibi eſſe contenderet, ſed epiſcopos antea factos cõfirmauit, ne illud ſeminarium foret diſcordiarum, ſi repudiaſſet. Ita re peracta, legatos regios dimiſit, & Anſelmum magnis muneribus, Girardum uero archiepiſcopũ Eboracenſem pallio donauit, qui paulò poſt in Angliam reuerſi, pontificis decretum regi renunciarunt. Ille qui à malis ſacerdotibus ſubornatus iudicauerat ſacerdotalem ordinem eſſe debilitandum, nec libens id audiuit, nec prius manum abſtinuit, quàm multis Anſelmi cum precibus, tum rationibus uictus, ad extremum grauatiſſime apoſtolicum præſcriptum admiſerit. Anſelmus per hunc modum animo regis ab errore reuocato, celebrem epiſcoporũ conuentum toto ſacerdotũ cœtu coacto, Londini habuit, in quo multa ſuſtulit, quæ religioni obeſſe uidebãtur, multaq; ſalutaria cõſtituit: quamobrẽ ſtatus rei ſacerdotalis multo florẽtiſſimus eſſe cœpit. Sed illud in primis non magis iuſte quàm pie egit, quod aliquos de religione male meritos, aut contra ius fasq; ſacerdotia conſecutos, partim deſecrandos, partim ipſis ſacerdotijs priuandos decreuit: uerũ cum bonam illorũ partem poſtea pœnituiſſet, miſericordia motus pari ſtudio apud pontificem Ro. egit, ut ad priſtinam dignitatem rite reſtituti fuerint. Rex etiam nonnulla in eodem conuentu conſtituenda curauit, quæ ad bene beateq; uiuendũ conducerẽt. Sunt, qui ſcribãt hunc conuentum antè factum fuiſſe ab Anſelmo, quàm Romã peteret, & ipſum poſtea redeun

tem Lugduni aliquot dies moratum, ibiq; ab Henrico exulem denunciatum fuisse, ac paulò post archiepiscopatu priuatum, propterea quod fuisset autor, ut pontifex Ro. contrà quàm ille cuperet, de re cõtrouersa iudicauerit. Multa præterea à uero longe aliena referunt, quæ si uerbis persequi uellem, multo quàm par sit, longius me à proposito traherẽt. Per idem temporis, Robertus Normaniæ dux in Angliam uenit. Hunc uirum alioqui facilem æque ac liberalem, Henricus qui iam sedulò suis cõmodis studebat, ita blandis uerbis affatus est, ut sponte sua, illa tria millia marcharũ, quæ quotannis ex fœdere persoluebat, in perpetuum ei remiserit, qui ita uacuus paucis pòst diebus in continentem reuersus est. Pœnituit secundum hæc Robertum liberalitatis, qua erga fratrem minime indigentẽ & tempore non necessario usus fuisset: quare se tenere non potuit, quin animo inimicissimo diceret se ab eo fallaciter circunuentum. Hæc ubi Henricus resciuit, pari atq; ille flagrans ira, cõfestim bene magnam armatorum manum in continentem misit, quæ Normaniæ fines uexaret. Milites profecti late cuncta profligãt, quibus tantũ abfuit, ut quisquam se opponeret, ut etiam propè faueret: nam nobilitas iuxtà atq; plebs leuitate Roberti ducis offensa erat, quod ille antea semel atq; iterum Henricum ut sui regni occupatorem infestis armis petiuisset, & cum iam uictoriã in manu teneret, repente ac inconsiderate cum eo pace se coniunxisset. Igitur regij milites quaquauersum ibant, impune omnia deuastabant, tametsi Roberto duce pro uiribus resistente. Interea rex cognito tali rerũ statu, tum in spem erectus potiundæ Normaniæ, cum ingenti exercitu confestim illuc traiecit, ubi primo aduentu, deficiẽtibus à duce fortissimis quibusq; Normanis, nullo fermè negocio, Cadomum & Eburouicum ciuitatẽ agro circumquaq; populato, in suam ditionem redegit: quas urbes cum præsidio firmasset, præcipitante iam æstate, hac uictoria impræsentia cõtentus, in Angliam redijt. At Robertus interim cogitans secum quàm longe uiribus impar esset fratri, deficientibus passim ad illũ Normanis suis, uel in quo periculo res suæ forent, & quàm difficile esset, illis remedium inuenire opportunũ, cum præsertim Britanni atq; Andegauenses populi finitimi, quos Cæsar Andes appellat, cum rege starẽt, decreuit citra arma, spem omnem pacificationis in charitate fraterna ponere: & quia parum spei in legatorũ missione habendum existimabat, ipsemet cum paucis, in Angliam ad fratrem uenit, qui id temporis Northantoni morabatur. Hic dux supplex pacem à rege petit, oratq; per omnes deos, per nomen propinquitatis, ut si non sit memor fraterni amoris, at suæ humanitatis, si nõ gratiæ & misericordiæ, at cogitet quemadmodũ neq; bellũ inter fratres sine dedecore geri, neque uictoria laudi honori'ue esse possit, & propterea nolit oblatam ab se pacem, amicitiam, beneuolentiam concupitam repudiare, cum etiã se ac omnia sua ultro dedere paratus sit. Rex ad hæc nihil motus, sed dedignabundus quædam presso ore minaciter locutus sese auertit, ut qui uel antea experimẽtis nouerat fratrem ingenio esse mobili, uel destinauerat in eum ad internitionem sæuire. Robertus fratris superbiam auersatus, detestatus, execratus, extemplo domũ reuertitur, sese ad aleam belli expositurus, quippe qui uidebat nihil esse, quod amplius quicq; in fraterno amore poneret. Itaq; summa ope bellũ comparat, undecunq; auxiliarijs copijs cõquæsitis, quanq; Henricus parũ spacij ad arma paranda dederat, qui eum abeuntẽ derepente

in Normaniam ſecutus eſt,cum nouo militum ſupplemento. Hic haud longo inter ſe interuallo,caſtra ponunt,impigre ſeſe ad pugnam faciendã expedientes. Rex qui præſtabat numero armatorũ,prior militem in aciem educit:dux itidem nihilo ſegnius facit. Sic alteros alteri ſtimulãtes, dato utrinq; cõfeſtim ſigno,prælium committũt. Regij milites plus nimio multitudine freti,ſine ordine egreſſi, quacunq; libet prorumpẽtes, hoſtem ferro maxime urgent. At Normani à ſuo duce militaris diſciplinæ optime gnaro inſtructi,in ſuo pro ſe quiſq; gradu obnixi inſtant,ipſo interim Roberto nunc præliãdo,nunc hortando, ſuum officiũ faciẽte, ac ſimul Gulielmo comite Moritonij acriter inter primos dimicante,ita ut acies regia quæ,ut dictum eſt,ſua ſponte erat ordinibus egreſſa, iam penè ſuis diffiſa uiribus,ſenſim in fugam ſe uerteret. Stabat tamen contrà dux ſuos in ordine tenens, ac continenter preſſo pede hoſtem feriens: iamiamq; uictoria in manu erat,paſſim cadẽtibus hoſtibus, cum rex animaduertens ſuos iam manifeſte fugere,magno clamore in fuga continuit, ac ſubitò uniuerſos equites in hoſtiũ aciem à lateribus prorumpere iuſſit,qui tanto impetu inuaſerũt,ut eam fregerint. Quo facto, omnis regius peditatus ſimul cum ipſis equitibus undiq; emergentibus, ſe quanta maxima potuit ui, in Normanum cõcitauit. Tolerauit hoſtis impetum aliquantiſper,donec magna ex parte circunfuſus fugam capere cœpit, ſicuti fieri ſolet, quando pauci curſu diſſipati à multis undiq; ferro petuntur. Deinde rex uictor ita fugientes inſecutus ingentem ædidit cædem,nõ incruento tamen milite,Normanis deſperata iam ſalute, ferociter etiam inſurgentibus in perſequentes. Robertus cum comite Moritonij inter cõfertiſſimos hoſtes, etſi maxime omniũ pugnans,capitur,ſeu à quibuſdam ſuis precio corruptis proditur, ut non nemo tradit. De numero utriuſq; partis occiſorũ non eſt,qui planè meminerit,cum tamen prodant non aliã ad eum diem pugnã in Normania pugnatam maiore cæde inſignem: propter quod,apud uulgus fama eſt,cometem eo loci aliquot per dies apparuiſſe,& aliquanto pòſt duas lunas ſuo orbe plenas uiſas,unam ad orientem, alterã ad occidentem ſolem coruſcantem. Henricus tanto bello perfunctus,& Normania præſidio firmata, cuius demũ imperio potitus eſt, perinde ac pater olim futurũ eſſe prædixerat,cum fratre captiuo,in Angliam rediens more triumphantis, à ſuis accipitur. Fuit is annus ſeptimus cum regnare cœpit Henricus,& ſalutis humanæ M CVIII Roberti ducis calamitate nobilis,qui honoribus,fortuniſq; omnibus ſpoliatus, in carcerẽ datus eſt, ut oppidum Vualliæ,quod Cardiffum dicũt,ubi loci uigeſimoſexto pòſt anno,partim ſenio, partim animi mœrore confectus mortẽ obijt,uir certe præſtantiſſimus,& cum quouis belli duce cõparandus,ſi aut paulò cautior,aut in ſentẽtia conſtãtior fuiſſet. Sunt,qui ſcribãt regẽ poſt aliquot annos eum miſſum feciſſe,mãdaſſeq; ut intra quadraginta dies & duodecim horas (eo enim temporis ſpacio,bis ſe æſtus Oceani ex alto incitat) Anglia & Normania patria iureiurando repudiata,quamprimũ nauem conſcẽderet in perpetuũ exilium iturus, & inde neſcio quid inſidiarũ in regem molitum captũ fuiſſe,luminibusq; priuatum,ac rurſus in cuſtodiam traditum. Hæc forma exilij indicendi olim à diuo Edouardo,cuius lex de ea re extat introducta,hodie etiam ſeruatur,quoties quis delicti reus ad templum confugerit,excepto,quod uſque ad littus crucem manu geſtat ueluti ſignum ſeruatæ uitæ, per religionem. Ac

Robertus sortitus est hunc miserabilē uitæ exitum, quo eum dignum dicunt, propter impietatē, qua patrē persecutus est. Vxorem duxit in Sicilia, ex Hierosolymitano bello rediens, filiam Rogerij Apuliæ ducis, & ipsius insulæ comitis hominis Normani, ex qua suscepit unicũ duntaxat filiũ, nomine Gulielmum, quia uxor paucis pòst diebus, quàm enixa est, interijt. Nomen mulieris, quod sciam, nō ponitur. De hoc Gulielmo clara indole puero, aliàs plura memorabimus. Atq; sic Normania ad Angliæ regnũ adiuncta est. His temporibus inundante præter naturam Oceano, multi ex Flandris, ipsius maris accolæ, patrijs sedibus pulsi in Angliam applicuerũt, qui ab Henrico locum ad habitandũ petētes, Orientalem insulæ partē occuparũt: sed quadriennio pòst, loco coloniæ, inde in occidentalem Vualliam ducti sunt. Eo etiã anno, qui fuit octauus, cum Henricus regnare cœpit, moritur Edgarus Scotiæ rex, cui Henrico fauente, Alexander frater successit. Concessit etiã naturæ per id tempus, Philippus rex Francorum, eius nominis primus, quem Ludouicus filius cognomento Crassus secutus est, iuuenis sagacis ingenij, & militaris artis nō imperitus. Quare rex suspicatus, ut in Normania noui motus à suis fierent, Gallis instigantibus, eô primo quoq; tempore profectus est, ubi licet omnia pacata essent, tamen ad omnem nouarum rerum euentum, ualidioribus præsidijs locos omnes firmauit. Quo facto, in Angliã redijt: cui statim fuere obuiam legati Henrici quinti paulò ante imperatoris designati, qui peterent Mathildem eius filiam quamuis nondum nubilem ipsi in matrimonium dari. Audiuit eos rex perbenigne, & nequaquam affinitatē aspernatus, filiam Henrico despondit, factisq; uaria ludorum celebratione sponsalibus, legatos uoti compotes, ac nō illiberaliter donatos domum dimisit. Iam aderat annus cum Henricus regnare cœperat, decimus, nobilis morte Anselmi Cantuariensis antistitis. Is homo Italus Augustæ, quæ urbs est ad radices Alpiũ sita, claris parentibus natus, in Normaniam fortè peruenit, dum admodũ puer & literis pro ætate satis eruditus, patris sæuitiã fugiebat, quam nullo neq; officio, neq; humanitatis genere lenire potuerat. Hic itaq; suapte natura bene institutus, Lanfrancũ magni nominis & doctrinæ uirũ audire cœpit, quo doctore, multo peritissimus modestissimusq; breui euasit, adeò ut longe suos cōmilitones anteiret: quem postmodũ quinq; & uiginti iam natum annos, Lanfrancus ad institutũ uitæ monasticæ cultusq; æmulationē duxit, qui inde Beccensis abbas creatus, nō magis pie quàm diligēter suos monachos instituit: postremo Cantuariēsis antistes factus nihil antiquius habuit, q̃ de religione mirum in modũ bene mereri, quamuis passus multas à Rufo, uti alibi diximus, iniurias, quem sacerdotalem ordinē labefactantem inclyta uiri sanctitas omnibus modis coërcuisset, si ille aliquando salutaribus monitis aures patulas habuisset. Anselmus præter cætera pietatis officia, quibus iugiter intētus erat, cũ multa doctrina clareret, omnē studiorũ suorũ rationem ad religionis usum cōtulit: scripsit enim libros de Meditationibus, Cur Deus homo: de Libero arbitrio, de Similitudinibus, de Cruce, de Ioãne Baptista. Et ad extremum, ut tradunt, cōdidit cœnobiũ Cestriæ, monachorũ ordinis diui Benedicti. Moritur post annũ q̃ sedere cœpat, decimũsextũ: uixit annos septuagintasex. Fuit ille annus salutis humanæ MCXI. Sepultus est in æde Christi Cãtuariæ, & inter diuos haud multo pòst relatus. Illo ipso anno defuncto Gerardo Eboracensi

archiepiſcopo, Thomas regis domeſticus ſacerdos ſucceſſit, ordine Eboracenſiū antiſtitū uigeſimusſeptimus. Id quoq; tēporis epiſcopatus Elyēſis inſtitutus eſt: quippe cœnobiū monachorū ordinis diui Benedicti in inſula Ely opulentiſſimū, abbas nomine Ricardus regebat, illudq; unà cū inſula, ac Cantabrigienſi comitatu, Lincolniēſis erat diœceſis. Huic itaq; eius dignitatis cupido in mentē uenit, ibidē pontificiā locare ſedē, quò & locū & ſe celebraret: qui primū cum rege, deinde cū Lincolniēſi epiſcopo agitauit, de nouo inſtituendo epiſcopatu: quibus demū conſentientibus procurauit, ut ipſe comitatus Cantabrigiēſis unà cū inſula, Elyēſi futuræ diœceſi, & monachis ac præfecto quem Priorē uocāt, qui illis loco abbatis præeſſet, prouētus nō mediocres aſſignati fuerint. Quæ ita peracta, Paſchalis Ro. pontifex ſua autoritate comprobauit. Verū inter hæc, Ricardus abbas morte obita, deſtinati honoris cōpos fieri nequiuit: quare Hēricus Bangoriēſis antea præſul, primus Elyēſis epiſcopus creatus eſt. Atq; ita uſu uenit, ut alius fuerit, qui ſeminauerit, & alius, qui meſſuerit, ut prouerbiū eſt. Cæterū ea res bono fuit tam ipſi cœnobio, quod hac noua ſede ualde honeſtatū eſt, q̄ Lincolniēſi epiſcopo, qui cū latā habeat diœceſim, nōnihil hoc modo cura leuatus eſt. Per idē tēpus, multa prodigia nunciata: ſanè memoria proditū eſt, flumen Trentam per totū integrū diem, ſpacio mille paſſuum non fluxiſſe, ſed perinde quaſi aliò curſum flexiſſet, eam partē aluei adeò per id ſpaciū uigintiquatuor horarū deſeruiſſe, ut homines ultro citroq; per ſiccā arenā graderētur: at poſtea more ſuo fluere cœpiſſe. Item porcā enixā eſſe fœtū facie humana inſignē, & pullū gallinaceū quadrupedē natū. In continēti interea Fulco Andegauēſis comes, qui rebus Anglicis iam palàm inuidebat, dolebatq; Roberti ducis uicē, & in armis erat, Conſtātiam ciuitatē occuparat, conciliatis pecunia ciuibus. Quod ubi ad regē perlatū eſt, ſtatim in Normaniā profectus, urbē amiſſam recuperauit, datis ad ſuppliciū nonnullis ex ciuibus, multisq; incōmodis comitē affecit. Quo ex ſentētia expedito negocio, in Angliā reuertit. Reſtabat adhuc aliud bellū conficiendū, hoc eſt, ſtudiū pecuniæ dirimendū, quod bene multos angebat, torquebat, diuexabat, uidētes principē ſenſim alienis fortunis imminere. Siquidē quintus iam erat annus, cum Cantuariēſis archiepiſcopatus uacaret, cuius rex interim uectigalia capiēs, cū admoneretur ut ad eam dignitatē aliquē graue uirū euocandum curaret, reſpōdere ſolitus erat, ſe quærere hominē, qui doctrina, qui probitate, qui prudētia nō longe inferior eſſet Lanfrāco, aut Anſelmo: & quia nullus talis occurrebat, propterea pati illā uſq; eò ſedē uacare, dum Deus uirū quempiā offerret idoneū: perinde quaſi eā rem magis curæ, q̄ cōmodo haberet. Sed tandē ſentiēs ſibi palàm id uitio dari, ut ea careret infamia, Rodulphū uirum probū Roſenſem epiſcopū, ordine antiſtitū trigeſimūquintū, archiepiſcopū dixit. Obijt mortē eodē ferè tempore Thomas Eboracēſis archiepiſcopus, quē Truſtinus uir magno animo & doctrina ſingulari ſequitur. Is ſtatim de autoritate cum Cantuariēſi certare cœpit, & quamuis à rege rogaretur, ut ſeruaret q̄d cæteri archiepiſcopi Eboracenſes ex officio feciſſent, acquieſcere tamē noluit, cū præſertim Rodulphus morbo implicitus cauſæ corporis curā præuertere cogeret. Truſtinus nōnullos cōſecrauit epiſcopos Scotos, & ante alios, Gillam Aldanū Cādidæ Caſæ electū epiſcopū, qui mox dixit corā ſe paratū ei omni tempore obedire, iusq; iurandū, uti moris eſt, cōceptis uerbis

dedit.Per eos dies, Vigornia incẽdio tota ferè absumpta est,quæ cũ ad Vualliam pertineat, eam putarunt flammã prodigiũ fuisse Vuallici motus,qui secutus est.Porrò Vualli quibus magna fiducia orta erat,ex infelici euẽtu bellorũ, à Rufo cõtra eos gestorũ,& qui pacẽ atq; ocium iuxtà fastidiebãt, Anglicos agros populari, finitimos populos eodẽ momẽto ad arma cõcitare cœperũt. Quapropter ingẽs Henricũ libido inuasit, eos domãdi, ut ne ita à suis turpiter ob oculos quotidie tumultus fierẽt. Itaq; cõflato ad punctũ temporis ualidissimo exercitu,in Vualliã proficiscitur: & quia Vualli magis locorũ iniquitatibus q̃ armis cõfidentes,passim per syluas, & loca deuia errabũdi hostem expectabãt,idcirco omnes saltus milite circũsidet,ac mox intra syluas immittit,qui Vuallos more ferarũ uagãtes insequãtur. Quo facto,nulla adhortatio regis opus fuit, quãdo suus cuiq; animus memor ignominiæ notæ antea inustæ adhortator aderat: igitur strictis gladijs,rapido cursu in hostẽ undiq; feruntur:nihil illic imperatoriæ aris in ordinibus, aut subsidijs disponẽdis fuit, omnia ira militari agente. Itaq; rebelles ex omni parte ferro impulsi atrociter cæduntur. Ex quo nõ facile tantũ aliâs sanguinis atq; cædis factũ fuisset, nisi armis temperatum foret:ubi enim Henricus uidit Vuallos passim cadere,& omissis armis,late fugiẽtes in ipsa fuga trucidari,iussit milites parcere. At qui supfuerãt tantæ cladi, ueniã orãtes ultro sese dediderũt.Rex per hunc deniq; modum, Vuallis populis ferocissimis domitis,postq̃ loca omnia præsidio firmauit,summo gaudio triumphans Londinũ redijt, post annũ q̃ regnare cœperat,quartũdecimũ. Quo tẽpore cũ Mathildis regia puella iam uiro matura ab imperatore Hẽrico cui despõsata erat,peteret,rex causa dotis illi parãdæ, tributum iugeratim,hoc est, per singula iugera terræ,soluendũ populo imposuit:ex quo ubi multũ pecuniæ exegerat, puellã cum grandi dote,ad uirũ primo quoq; tẽpore deducendã curauit. Secuti sunt istud institutũ quærendarũ dotiũ ad collocationẽ filiarũ,cæteri deinde reges,adeò posteritas suorũ cõmodorũ tenax semper fuit. Henricus post hæc in Normaniã profectus,eius regionis Gulielmũ filiũ ducẽ fecit, uniuersumq; populũ in eius uerba iurare iussit. Hinc mos inoleuit, ut reges deinceps filiũ maiorẽ natu quẽ sibi successorẽ optassent,Normaniæ principatu donarẽt. At rex postq̃ statũ Normaniæ pacatissimũ reddidit,in Angliã statim reuertit. Ipso eo anno sexto Iduũ Octob. adeò magnũ in Oceano circa insulæ orã, decrementũ aquarũ fuisse traditur, ut per longũ spacium unda sese in altũ recipiens,siccum littus in æstuarijs reliquerit,idq; durasse totũ integrũ diem,ac pro miraculo habitũ. Præterea ferũt aliquot flumina, quæ ex æstu Oceani bis semper horarũ duodecim spacio augentur,minuũturq;,ita decreuisse,ut bene multis locis facile uadarẽtur. Henricus cũ domi forisq; uacaret à rebus bellicis, cõuersus hinc ad cõfirmandum regni statũ,tam sacerdotũ q̃ reliqui populi principes Sarisberiã conuocauit. Hic habito cõcilio,quod è Republica esset,maturè prouisum. Item si quid publice aut priuate discordiarũ aut litium inter optimates erat,simul compositũ, sedatumq; est, præter causam inter Cantuariẽsem & Eboracensem diu antea agitatã,cum Trustinus decreto stare noluisset,propter quod rex uehementer iratus,iussit eum aut parẽre,aut episcopatu se abdicare,qui,uti quidã prodũt, neutrum fecit,sed à Calisto secũdo Ro. pontifice defensus,pertinaciter cõtra Cantuariensem in sentẽtia perstitit. Alij scribũt eum maluisse dignitatẽ deponere,

nere, quàm ſibi cum Cantuarienſi iuriſdictionis cõmunitatẽ eſſe. Cæterũ ſatis conſtat illũ poſt multa accepta ob eam pertinaciã detrimenta, & archiepiſcopatũ retinuiſſe uſq; ad ſenectã ætatẽ, nam tũc ſe ſponte pontificatu abdicauit, monachusq; effectus eſt, & cũ Cantuarienſi ſemper de iuriſdictionis iure decertaſſe. Hinc cernere licet, iam tum epiſcopos cœpiſſe delirare cupiditate ac ambitione cęcos, qui nõ uiderint ſuũ officiũ eſſe, ſpretis omnibus, quæ uulgus miratur, hominũ animarũ ſaluti tantũmodo cõſulere. Poſtremo in eodẽ concilio omẽs principes regni ſuo more cõceptis uerbis ipſi regi pariter, ut Gulielmo eius filio iuſiurandũ dederunt. At illud appoſite dicere habeo, reges ante hęc tẽpora, nõ cõſueuiſſe populi cõuentũ cõſultandi cauſa, niſi perraro facere, adeò ut ab Henrico id inſtitutũ iure manaſſe dici poſſit, q̃d tam altis defixũ, uti etiã nunc, radicibus ſemp̱ ſtetit, ut deinceps quicq̃d ad Rempub. bene gerendam, eiusq; cõſeruationẽ deliberandũ foret, illud ad conciliũ referret: & ſi q̃d aut regis aut populi iuſſu decretũ factũq; eſſet, id totũ pro nihilo haberet, niſi eiuſmodi cõcilij autoritate foret cõprobatũ. ac ne imperitę uulgi multitudinis cuius ꝓpriũ eſt nihil ſapere, iudicio conſiliũ impediret, certa lege exceptũ fuit à principio, qui ex ſacerdotũ cœtu, quíue quot ue ex reliquo populo uocari deberent ad conciliũ. More Gallico, uulgo parliamentũ appellãt, q̃d unuſquiſq; rex initio ſui principatus habere ſolet, ut ibi ſi quid ex antiquis inſtitutis, legibus ue tollendũ, ac rurſus condendũ ſit, id de cõſilij ſentẽtia fiat: qui & deinde quoties res poſtulat, ſuo arbitratu, illud ipſum indicit. Modus aũt conſultandi eſt eiuſmodi. Cum em̃ de principũ pariter atq; cæteri populi cõmodo, in concilio agatur, ut æqua unicuiq; loquendi poteſtas fiat, alteri ab alteris diſiuncti conſulunt: nam rex, pontifices, principes, & abbates in unũ conueniũt locum, ibiq; cõſident: at procuratores ciuiũ populiq; in alterũ proximũ, ubi de rebus agendis inter ſe diſputãt. Iſti ex ſe unũ uirum grauẽ optant, quẽ prolocutorẽ uocant, is proponit res agitandas, rogat ſingulorũ ſentẽtias, de ijs quæ decreta ſtatutaq; ſunt, ad principes refert, etenim nihil ratum habetur, niſi q̃d maior pars utriuſq; conſeſſus ſenſerit, idq; rex cõprobarit, qui idcirco poſtremus omniũ ſententiã rogat à cancellario regni, qui apud principes prolocutor eſt. Hanc formã uel epiſcopi habẽt in ſuo conuentu, quippe illi, abbates, priores, id eſt, monachorũ præpoſiti unà cõſident, alibi uero decani quos dicũt, archidiaconi, ac reliqui ſacerdotũ cœtus procuratores ſe congregant, quorũ prolocutor de rebus actis patres docet, apud quos, archiepiſcopus ex ſententia maioris utriuſq; partis eas definit, legesq; ſimul ædit. Ex iſtiuſmodi igitur regũ populiq; decretis autoritate concilij ſancitis ius conſtat propriũ gentis, ac municipale quod uocant, caputq; legum omniũ, quando illa ius aliud quod ciuile dicunt, nõ admittit. Talis erat ſtatus Angliæ, cum bellũ Gallicũ cum periculo, & militũ robore, tum ducum uirtute maxime nobile ex parua admodũ diſcordia, inter Ludouicũ Craſſum Galliæ regem, & Henricũ ortum eſt: cuius quidem belli initiũ feciſſe tradunt Theobaldum Campanorũ comitem ex familia Bleſenſium comitum natum, ac per hoc Henrico affinitate coniunctũ, quod Adela eius ſoror Stephani Bleſenſis comitis uxor eſſet. Porrò is uel ex fiducia generis, uel opum, eò audaciæ inuectus eſt, ut impetrato ab Henrico auxilio, aduerſus Ludouicum arma tulerit, uarieq; diuexauerit. Quod ille ſuprà quàm dici poſſit, indigne ferens, cœpit conſilia inire cũ Balduino Flandriæ &

Fulcone Andegauiæ comitibus,de adimenda per uim,aut proditionẽ, Normania regi Anglo,& illa restituenda Gulielmo Roberti ducis filio,ut per hũc modum sociatis armis, iniuriã uindicaret ab eo sibi illatã. Quæ ubi rex Henricus persensit (persensit autem à principio) primum omniũ populo imponit graue tributũ, causa noui belli gerendi, id q̃d apud posteriores reges in consuetudinẽ uenit: deinde in Normaniã profectus,adiuncto sibi Theobaldo,bellum parat. Crassus qui spem omnem bene gerendæ rei in celeritate posuerat, sub aduentũ Henrici, noctu Normaniæ fines ingressus,decreuerat lucescente sole,derepente late agros populari,& loca nonnulla ad defectionẽ compellere: uerum cognito hostis aduentu,nec satis suis uiribus confisus,in aliud tempus differendũ certamen ratus,infecto negocio pedem retulit: sed non multo pòst fortunã belli tentandi auidus,sæpe tumultuarijs prælijs cum Anglo conflixit,nullo memorabili pugnæ euento, prærerq; mortis Balduini comitis, ut quibusdam placet,quibus non assentior,quando satis constat,illũ post id tempus interisse, uti infrà perappositus locus id planũ faciet. Anno qui insecutus est,ingẽs præliũ inter ipsos reges cõmissum est,de quo priusq; memoremus, esse operæpretiũ putamus,docere,quàm parũ autores utriusq; populi inter se cõsentiant: & ne uetustissimos citemus,ea satis erit in mediũ adducere,quæ recentiores de rebus Francorũ gestis perscripsere. Ii enim aliã huiusce belli causam fuisse,alioq; exitu rerũ finitũ referũt. Aiunt enim Henricũ regẽ post captũ Robertũ fratrem,& Normaniã adeptam,in uerba Crassi tanq; eius terræ domini iurasse,quod Rollo primus dux Normaniæ accepta Neustria,quã Normaniã appellauit,nomine dotis uxoris, ut in quinto huius operis libro meminimus,iussus est annuũ uectigal regi Franco ut domino loci pendere, ne terra bello quæsita crederet: & inter eos cõuenisse,ut qui prior recepisset à Pagano uiro forti arcem Gisortij oppidi,quod est ad Heptã flumen positũ,uelut limes Franciæ & Normaniæ,is intra quartũ diem arcem ipsam cõplanaret. ac Henricũ quia Gisortiũ occupasset, & per nuncios missos, atq; remissos admonitũ, demoliri ex fœdere arcẽ noluisset, leuibus quibusdã prælijs à Francis impetitum, & hostes demũ facta ex oppido eruptione, ipsum Francũ repulisse: atq; eam rem initiũ fuisse magni belli,ac illud ita inchoatũ secundo deinde anno finem sortitũ,non sine graui utriusq; partis incõmodo. Nam,uti ijdem autores sunt,Henricus uno tempore à Francis tripartito inuasus est,Fulcone comite à Cenomanis, Balduino à Pontiuo comitatu erumpentibus, ac Crasso è medio urgente,qui ut hosti grauius negociũ exhiberet,palàm Gulielmũ Roberti ducis filiũ, Normaniæ ducem renunciauit, ac Hugonẽ regium cubiculariũ cum nõnullis alijs perpulit,ut illum necaret: sed patefacto scelere,proditores ilico pœnas morte soluerũt. Ex illo Henricus multo cautius rebus suis prospicere cœpit,cui tamen in tanto periculo ac mœrore, præsens adfuit solatiũ, quippe cum nihil dimisso animo,acriter resisteret. Balduinus accepto uulnere,prælio excessit, & simul Fulco ad eum desciuit, data filia Gulielmo eius filio in matrimoniũ. Deinde uero uarie inter eos bellatũ est,modo in unam,modo in alterã partem inclinante se fortuna. Arx uero Gisortiana integra stetit, permittente Crasso,qui id Gulielmo Henrici filio sibi dicto audienti cõcessit. Hanc primus Gulielmus rex eo loci condiderat, ut aduersus Francorũ incursus esset firmissimus obex. Quo fiebat,ut illi tantopere optarẽt eiusmodi opus cõplanatũ iri.

Cæterum

Cæterũ Angli autores quos sequimur, haud dubie uerius de euentu huius belli referũt. Iam agebatur annus decimusoctauus, cum Henricus regnare cœperat, quando Crassus gliscente in dies ira, ad fines Normaniæ ualidissimo munitus exercitu profectus, castra posuit, atq; per dolum, Nicasianũ oppidũ cepit: cui nihilo segnius infestis armis Henricus obuiã factus. Itaq; cõueniunt ducũ copiæ, hinc Normani cum Anglis, illinc Franci cum auxiliaribus: præliũ faciunt, pugnatũ est amplius horas nouem utrinq; acerrime: nusquã Angli maiore ferè animorũ robore congressi sunt, nusquã maior cædes obstinatiõe animorũ facta est: nam prima utrinq; acie disiecta, adeò cominus ferro dimicabatur, ut Henricus ex ui ictuũ, quos crebro in capite etsi galea bene munito accipiebat, sanguinẽ ex ore miserit. Quod ubi uidit, non territus, sed ut leo in percussores insurgens, in terrã aliquot primo sternit, ac inde in extremã hostium aciem irrumpens, post ingentẽ æditam stragẽ, Francos fudit, fugatq;, Nicasiano oppido cum primis recepto. In eo prælio multa hominũ millia cæsa, captaq; sunt. Balduinus comes Flandriæ ex uulnere interijt. Henricus uictore cum exercitu Rothomagũ profectus, urbem triumphans longo ordine præcedentibus sacerdotibus, ac pro uictoria adepta, gratias Deo agẽtibus, iniuit. De Crasso post acceptã plagam, Angli scriptores non meminere, sed Gallici, qui autores sunt illum, ut aduersus Henricũ iram quoquo modo expleret, in Carnutes, qui Theobaldi ditionis erant, impetũ fecisse, animo ciuitatis delendæ: sed occurrente ei uenienti cum diuorũ reliquijs, sacerdotũ cœtu, religione motum sese collegisse, animumq; placasse. Videtur idem fecisse Theobaldus, & cum Crasso in gratiã redijsse: nam cum Crassus parasset ingentẽ exercitũ aduersus Henricũ imperatorẽ, qui per idem tempus iratus Francis, quod fauissent Calisto secũdo pontifici Romano, Rhemos delere cõstituerat, Theobaldus auxiliũ tulit Crasso regi, etsi mox imperator tanto belli apparatu territus, ab incœpto destitit. De hac controuersia inter Calistum & Henricũ imperatorẽ, nihil est q̃d hoc loco referamus, quando Platina qui uitas pontificũ scripsit, omnia planiora facit, q̃ ut sint à nobis repetenda. Eodẽ anno Mathildis uxor Henrici castissimis moribus, & uitæ sanctitate illustris, mortẽ obijt. Post deuictos prælio Francos, intercessit Henrico affinitas cum Fulcone Andegauiæ comite, locata illius filia Gulielmo filio. Interea dum ista geruntur, & Francus rex Rhemis solicitus de nouo bello cum Germano imperatore gerendo detinetur, tradunt Henricũ Franciã derepente ingressum late agros depopulari cœpisse, uerũ pari celeritate facto obuiã Almerico Montifortis comite, qui tuendæ regioni præerat, nõ sine incõmodo repulsum fuisse. Sed illud satis cõstat, Fulconẽ uirum optimũ, post iunctã cum Henrico affinitatẽ, cũ existimaret utrunq; regẽ iam fortunã belli, licet nõ pari euentu, expertũ, pacẽ ut in rem cõmunẽ maxime futurã nequaq; aspernaturos, ita egisse, ut inter eos cõcordia conglutinata fuerit, æquis cõditionibus, quibus in primis exceptũ est, ut sine fraude essent, qui Francorũ aut Anglorũ partes secuti fuissent: multaq; præterea acta sunt, quamobrẽ pax inuiolata maneret. Cõpositis per hũc modũ gallicanis rebus, rex Henricus uotorũ cõpos, in Angliã ex Normania sequũdo uẽto delatus, magno cũ gaudio triũphãtis more à suis accipit: uerũ huiusmodi cõmune gaudiũ est statim pòst ingenti mœrore mutatũ, cognita morte filiorũ regis. Gulielmus eñ dux ex Malthilde genitus, & Ricardus, ut quidã sentiũt,

ex concubina natus,ac Maria ſoror aliquanto poſt patris profectionẽ nauem ingreſſi,dum flante auſtro,curſum in Angliam tenebant, ecce tibi, ſubitò per nautarũ incuriam,naui ſcopulo illiſa,ac perfracta,perierunt, cum omni comitatu,numero ad centum & quinquaginta,uno duntaxat incolumi,qui malum nauis tenaciter complexus,ad terram quæ non procul aberat,poſtero die delatus eſt. Euaſiſſet etiam Gulielmus,ſi pietatem ſaluti non prætuliſſet:nam fracta naui, e ueſtigio in cymbam deſcendit, ad terramq́ꝫ contendebat, cum eius opem ſoror,quæ iamiam cum morte luctabatur,fœmineo ululatu implorauit: qui protinus charitate motus , reuerſus eſt , ac cymbam naui admoueri iuſſit, ut ſororem exciperet : quæ ubi appropinquauit , tanta fuit præcipitantiũ ſeſe in eam multitudo, ut momento ſubmerſa ſit. Hunc Gulielmi interitum haud dubie Mathildis mater prædixit, uti ſuprà memorauimus, cum inuita matrimonio obſtringeretur . Facta eſt & Mathildis filia, quæ Imperatori nupta erat,materni ominis particeps, quæ, ſicut infrà perappoſite referemus,aduerſis nimium rebus afflictata eſt. Ob tam acerbam filiorum mortem, Henricus accepit dolorem incredibilem,ut qui ſucceſſore priuatus erat:quare haud multo pòſt,alteram uxorem duxit nomine Adeliciam,ex ueteri Lotharingiæ ducum proſapia, puellam moribus & forma ornatam, ex qua tamen nullum ſuſtulit filium. Dum his Henricus intentus erat,per literas cognoſcit Vuallos, quos rapinas facere maxime iuuabat, finitimorũ agros prædari , uicos & uillas incendere,ac pecora paſſim rapere. Quæ res ita eum mouit,ut coactis ſtatim copijs, in Vualliam eo animo ſit profectus, ut in prædones crudeliſſime ſæuiret. Verum ubi fama de regis aduentu per Vualliam peruaſit,tantum abfuit, ut Vualli ad manus uenire uoluerint, ut etiam legatos miſerint obuiam, qui ueniam criminis orantes,pacem ſuppliciter peterent. Rex illorũ precibus motus,acceptis obſidibus, ueniam haud grauate dedit, quoniam in eiuſmodi bello cum prædatoribus gerendo,minorẽ emolumenti ſpem,quàm diſpendij metum ineſſe cernebat. Veruntamen ne finitimi populi Vuallorũ incurſionibus rurſus uexarentur, negociũ retinendi illos in officio, mandauit Vuarino comiti Salopiæ. Is optimus princeps ſummaq́ꝫ pietate præditus,præter cætera memoratu digna facinora, duo poſuit Benedictinorũ cœnobia, alterum in ſuburbijs Salopiæ , alterum ad pagum Vuenelochum nuncupatum , & hoc diuæ Milburgæ, illud uero diuis apoſtolis Petro & Paulo dedicauit. Eo qui ſecutus eſt anno, qui fuit uigeſimusſecundus, cum regnare cœpit Henricus, nihil memorabile geſtum, præterquam, quod ipſe totam eam regni partem, quæ ad Scotiam pertinet, diligenter obiuit, de ſingulis locis, ac de rerum ſtatu,hominumq́ꝫ moribus,inſtitutis,legibus prouidendo.Eodem anno Thruſtinus, uti quidam tradunt, in gratiam redijt cum rege, & Rodulphus Cantuarienſis antiſtes è uita migrauit, poſt annum quàm ſedere cœperat, octauũ: cui ſucceſſit Gulielmus ordine Cantuarienſium pontificum uigeſimusſextus. Eſt etiam Henricus nepos regis Stephani comitis Bleſenſium filius Glaſconienſis abbas Vintonienſis epiſcopus creatus, qui ſingulari bonitate & modeſtia præditus,ſemper Anglis acceptiſſimus fuit. Interea cognita morte Gulielmi ducis filij regis,cœperunt in Normania, autore Roberto comite Melani, noui motus fieri. Quod ubi ad Henricum delatum eſt, ſtatim in Normaniam profectus caſtrum quoddam ipſius comitis Roberti obſedit, & cepit.

Non

Non quieuit Robertus interim acceptæ iniuriæ memor, ſed quæſitis undiq; auxilijs, unà cum Almerico Montifortis comite, Normaniã hoſtiliter ingreſſus eſt, omnia ferro & igne deuaſtans. Hoc ut primũ Gulielmus copiarũ regis pręfectus cognouit, obuiam ilico factus hoſtibus inſidias tetendit, in quas Robertũ, qui per iram & cupiditatẽ omnia agebat, ſimul cum Almerico incaute delapſum, poſt longum certamen cepit, regiq; captiuũ tradidit. Moratus eſt magnã partem anni, Henricus in Normania, quo tempore Henrico imperatore ex humanis rebus adempto, Mathildis filia quæ nullũ ex eo uiro genuerat filiũ, ad eum uenit, quam proximo anno, compoſitis Normaniæ rebus, in Angliam rediens, ſecum duxit. Mathildis poſtea ex eo Cæſaris toro, ut ſunt mulieres honoris appetentiores, Auguſta dicta eſt. Sunt, qui tradant eam à uiro adhuc uiuo, ad patrẽ confugiſſe, atq; Gaufredo, uti infrà dicetur, nupſiſſe, in familiã Andegauenſiũ comitum. Per idem temporis, Carolus comes Flandriæ qui Balduino in principatũ ſucceſſerat, cum Brugis in templo diui Donati ſacris intereſſet, per proditionẽ à ſuis occiditur: cui cũ nulli eſſent liberi, Craſſus rex qui infeſto in Henricum erat animo, in illius locum Gulielmũ Roberti ducis Normaniæ filium ſubſtituit, quod etiam paterno genere à Balduino Pio comite originẽ duceret, nam Mathildis comitis filia primo Gulielmo, uti ſuprà docuimus, matrimonio iuncta fuerat, qui Robertum huius Gulielmi patrem ex ea ſuſcepit. Item Craſſus omnes Caroli percuſſores diuerſis ſupplicijs affecit. At Henricus ubi cognouit Gulielmũ nepotem eſſe factũ Flandriæ comitem, illud iniquo animo tulit, cum præſertim iuuenis ferox palàm cõminaretur ſe patris iniurias eſſe ulturũ: attamen præ bello, quod ſibi cum Franco futurũ proſpiciebat, facile nepotis iram negligebat. Quare quamprimũ conuocato Londinũ tam antiſtitum quàm principum ſuorum concilio, poſtquam multa de nouo bello, ac militũ ſupplemento, de ſtatu totius regni agitauit, nouiſſime de conſilij ſententia, Malthildem Auguſtam filiam eiusq; filios ſi quos deinceps crearet, hæredes ſibi inſtituit. Quod factum iureiurando ab uniuerſis generatim comprobatũ eſt. Adfuit in eo concilio Dauid Scotorũ rex, qui paulò ante Alexandro fratre ſine liberis uita functo, ob ſuas egregias uirtutes, Henrico annuente, rex factus fuerat. Interfuit & Stephanus comes Bononienſis, filius Stephani Bleſenſium comitis, & regis Henrici ex Adela ſorore nepos. Ii quoq; ambo conceptis uerbis in uerba Mathildis iurarunt. Sed in primis Stephanus id iuſiurandum ultrò dedit, qui illud prior erat uiolaturus. Porrò ita uſu uenit, ut qui maiora acceperint beneficia, citius obliuiſcantur. Stephanus opera Henrici auunculi paulò ante in matrimonium duxerat Mathildem unicam filiam Euſtachij comitis Bononiæ, & eo defuncto, comitatũ dotalem aſſecutus erat, amplius etiam in Anglia poſſeſſionibus donatus, attamen uti mox dicetur, fidem non ſeruauit. Poſt hæc, cum Henricus nullam ſpem procreandorũ filiorum ex ſe haberet, ad propagandum genus Mathildem filiam Gaufredo cognomento Plantagenetæ, filio Fulconis Andegauorum, Turonum, & Cenomanorũ comiti locauit, qui ex ea filium nomine Henricũ ſuſcepit, qui poſtea regnũ Angliæ obtinuit. Interim Gulielmus Flandriæ comes, ut nouus princeps minimeq; diues, magnas ſuis populis pecunias quotidie imperabat, atque à publicanis pecuniam nondum debitam exigebat, ab amicis mutuam accipiebat, & denique undecunq; ſedulò quærebat; quippe

cui deliberatum erat, paternum Normaniæ principatum armis recuperare, uel patrem ipſum captiuũ liberare cuſtodia, in qua à fratre Henrico rege tenebatur. Ob has pecuniarũ exactiones, bene multi Flandrorũ taciti indignabantur, ſic, ut pars nobilitatis clàm cœperit ad Theodoricũ Alſatiæ comitem Roberti comitis ex filia nepotem, pars uero ad Arnoldum Caroli paulò ante interfecti comitis ſororis filiũ confugere, illisq́ referre quanta in uaſtitate res Flandrica eſſet, & quiſq́ pro ſe hortari, multaq́ polliceri, ſi modo libêret debitum principatũ à Normano repetere, quem iniuſte poſſideret. Hęc atq́ alia huiuſmodi ita utrunq́ mouerũt, ut ambo ſummo ſtudio præpararent, quæ futuro tumultui uſui forent. Sed Theodoricus ut genere propinquior, ita prior rem aggreditur, & primo acceſſu Brugas, Hypras, atq́ Gandauum oppida occupat, ultro dedentibus ſeſe oppidanis. Perculit ea res uti inopinata mirum in modum Gulielmi animũ, attamen mature occurrendum ratus, ſumptis repente armis, eò contendit, oppidanosq́ blande appellando ad officium reuocare nititur: quod quia non procedebat, ſtatim per literas à Craſſo auxilium petit, atq́ impetrat. Inter hæc Arnoldus adfuit, & Flandriam tanquã prædæ expoſitam ingreſſus, Fanum Odomari oppidum munitiſſimũ cepit: uerum ſubito Francorũ aduentu, qui Gulielmo comiti auxilio ibant, territus, incolumitatem cum illis pactus, perinde ac uictus domum abijt. Hæc confeſtim atque Henrico regi qui nepoti infenſus erat, innotuerant, in Normaniã tranſgreſſus Franciam inuaſit, cæde & luctu omnia complens, nec inde pedem prius retulit, quàm Craſſus copias ſuas ex Flandria reuocare ſit coactus, ne ſuis deeſſet, dum alienos iuuare ſtudebat. At Gulielmus etſi auxilio deſtitutus, nihilo ſegnius cum Theodorico manum conferit, ac poſt longum certamen fundit, fugatq́, & fugientem uſq́ ad Aluſtum oppidum perſequitur. Hic oppidani accepto mœnibus Theodorico, ſe acriter defendunt. Contrà Normanus uictor nihil ſibi amplius inexpugnabile ratus, magna ui oppidũ expugnat. Sed uide hominẽ nil equidem aliud eſſe, quàm bullam, ut in ueteri prouerbio eſt. dum tantus multusq́ eſt circa expugnationẽ loci Gulielmus, ecce ſubitò ex muro percuſſus telo, in terram mortuus cadit. Creditum eſt uulgò potiſſimã Gulielmi interitus cauſam fuiſſe, Henrici regis felicitatem, quæ frangi non poterat. Tum Theodoricus qui iam uictus erat, mutata per hunc modum derepente fortuna, Flandria potitus eſt. Rebus in Gallia ſic expeditis, rex Henricus primo quoq́ tempore in Angliam reuertitur. His temporibus Honorius ſecundus Romanus pontifex, miſit in Angliam cardinalem quendam (nomen uiri nullo certo eius damno, minime æditum eſt) legatum ad cognoſcendũ ſacerdotalis ordinis ſtatum. Is celebrem antiſtitũ conuentũ Londini habuit, in quo inter cætera ſeuere corrigenda, de uita & moribus ſacerdotũ ſummo omnium ſtudio cœptum eſt agitari, de eaq́ re legatus acerrime cõcionatus, duriter inuectus eſt in ſacerdotes, qui in aliqua libidinis infamia eſſent. Quod cum nõnullos tangeret, & illi iam antea odorati eſſent cardinalem hominem eſſe impurum, ac ſemicæcum, qui ſecundum illud uerbum euangelicũ, Feſtucam in alterius oculo uideret, in ſuo trabem nõ animaduerteret, putarunt nihil minus eſſe ferendum, quàm rationem ab alijs uitæ repoſcere eum, qui ſuæ non poſſet reddere. Itaq́ cœperunt eum ita obſeruare, ut breui pòſt in peccato deprehenderint. Quo ille probro affectus, aliáue de cauſa reuocatus Romam abijt. At

epiſcopi

epiſcopi qui conuenerant,poſt diſceſſum legati,nihilominus conuentum continuarunt: in quo poſtquam multa ſanctè decreuerant, unumquenq; ſacerdotem rationẽ uitæ reddere coëgerunt: ex quibus cum aliqui inuenti eſſent,qui aliâs moniti adhuc minus caſtam uitam degerent,ſtatutum eſt,ut illi omnibus modis pœnas luerent meritas. Quo audito,rex ratus poſſe ſe inde pinguem facere prædam, cœpit iuſtitiæ ſeruandæ ſpecie, perinde quaſi ad ſuum commodum nihil reſpiceret,cum epiſcopis agere,ut permitterent ſibi poteſtatem pœnæ illis conſtituendæ:id quod antiſtites facile conceſſerũt,arbitrantes regem & mite cum eis acturum, & ita uſu uenturũ, ut ſacerdotes poſthac metu regiæ caſtigationis, continentius uiuerent. Rex igitur ſuſcepto negocio,ſingillatim cunctos criminis conuictos, bene magna pecuniæ ſumma multauit, nulla habita cura, ut concubinas ablegarent. Quapropter epiſcopos principes gregis Chriſti paſtores cognoſcentes ſe temere oues ſuas lupo cõmiſiſſe, ualde huiuſcemodi facti puduit, pœnituitq;. Aderat iam annus ſalutis humanæ MCXXXI, cum Henricus in Normaniã tranſmiſit, ubi crebris uiſionibus per quietem agitatus eſt: nam modo uiſus eſt uidere multitudinem agreſtium cum inſtrumentis ruſticanis,modo militum cum armis,ac demum antiſtitum cum baculis, in ſe ruentium, unde mox expergefactus arreptis armis, amenti ſimilis clamitare ſolitus erat:cui cum de ea re mature cõſuleret,reſponſum eſt,ut pœnitendo,largiendo,abſtinendo,cõmiſſa dum liceret,ſedulò dilueret. Quare ille initium quoddam alterius uitæ ordiri cœpit. Ferunt eodem tempore Mathildem à uiro ſuo Gaufredo repudiatã,ad Henricum patrem ueniſſe. Cauſam repudij,quod ſciam,nullus eſt qui prodat,quæ haud dubie parui fuit momenti,cum aliquanto pòſt uir eam ultrò receperit. Idem quoq; temporis, Honorio ſecundo uita functo, Innocentius qui ſecundo loco id nomen tulit,Romanus pontifex renunciatur,qui continuò poſt initum pontificatum, Rogerio bellũ facit. Fuit is Rogerij Siciliæ comitis filius,qui à Gulielmo Apuliæ duce,in quo omnis Guiſcardi defecit progenies,hæres factus,ſibi Apuliã repetebat. Poſuerat Rogerius caſtra ad Fanum Germani,quem pontifex primo impetu loco depulit,tantum ualuit Romani exercitus robur. oppido inde dedito, ad Gallutium aliquandiu obſedit. Venit eò Gulielmus Calabriæ dux patri auxilio, unoq; proſpero prælio non ſolum patrem periculo exemit, ſed pontificem , & cum eo aliquot cardinales cepit, habitosq; ſummo in honore miſſos fecit. Quam ob rem deinceps quod uoluit uiciſſim à pontifice obtinuit, præter regni ius integrum,quod maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contendebat. At interim ut Romano pontifici plus exhibeatur negocij, Petrus quoq; dicitur pontifex,Petri Leonis filius,homo Romanus,natus clara illuſtriq; familia,qui Anacletum ſe nominat. Quod prodigio præſcitum ferunt: nam per id tempus, in Gallia innumeræ aues aperto cœlo dimicantes, exanimes ad terram defluxerunt. Is templorũ theſauros ſpoliat, & in ijs aureum Chriſti ſimulacrũ ex cruce pendentis, & coronas ex eadem materia ex templo apoſtolorũ principis aufert, unde ingenti conflata pecunia, ſacrilega largitione ſtudium populi ſibi comparat. Mutato per hæc ciuitatis ſtatu, cum omnia ad uim & arma ſpectarent, Innocentius nuper Romam reuerſus, nam eo abſente, eſt illud incendium in urbe factum, furioſo homini neceſſariò cedendũ ratus, Piſas primo, inde Genuam, poſtremo in Galliam tranſijt. Ana-

cletus interea ſtudio principum habendo intentus, ut ſupra domeſticas opes, Rogerium quoq; in ſuas partes traheret, eum utriuſq; Siciliæ, quod ab Innocentio fuerat denegatum, regem creat. Innocentius conuentu ad Claromontem habito, quo Anacletũ & eius factionis ſocios damnauit, Aurelianũ quod olim Genebum eſt dictũ, iuit. Hic Ludouicũ Craſſum, ſi modò uera eſt apud Francos temporum ſupputatio, non Philippum, prout Platina & cæteri ſcriptores ſentiunt, uidit, benigneq; ab eo acceptus, Carnutes inde petijt. Factus eſt illi obuiam in itinere rex Henricus, atq; ut uero pontifici omnem operam, opes, ſtudium ultrò pollicitus eſt, ad iniurias inimicorum propulſandas. Egit pontifex regi gratias, pro tam ſingulari erga ſe beneuolentia: uerum quia ſanctiſſimũ paſtorem maior cura dominici gregis conſeruandi, quàm rerum domeſticarũ tenebat, eum duntaxat magno ſtudio hortatus eſt, ut in Saracenos bellum compararet, qui Chriſtianorũ fines crudeliter uiolarent. Innocentius non ita multo pòſt in Italiam profectus, iuuante Lothario Germanorũ rege, qui cum ingenti exercitu ei auxilio uenerat, Romam deuictis inimicis ſe tutò recepit. Secundum hæc, Henricus rex in Angliam rediens, ſubitò oborta aduerſa tempeſtate, penè ſubmerſus eſt, qui id cõmiſſorum cauſa accidiſſe ratus, multa uota fecit, atque deinde ad cœnobium diui Edmundi profectus, ibi pie orauit. Inde reuerſus multo melius in omnes animatus, tributa minuit, ac iuſtitiam etiam erga infimos diligentius ſeruauit. Item reddendam curauit Mathildem filiam uiro ſuo, quæ nõ multo pòſt grauida facta, Henricum filium enixa eſt, qui poſtea regnum Angliæ obtinuit: nam ipſe cum liberis careret, habito ſuorũ principum conuentu, eum puerũ unà cum Mathilde matre, hæredem rurſum fecit, cunctis generatim in utriuſque uerba iurantibus. Poſt hæc curauit, ut Carlioli noua ſedes epiſcopalis poneretur, in qua Arnulphus antea præfectus diui Buthulphi primus epiſcopus creatus ſedit. Prodigia uaria eo anno qui fuit trigeſimusquartus, cum regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCXXXV, facta dicuntur, quæ principis mortem quæ paulò poſt ſecuta eſt, portendiſſe uulgò creditum eſt: nempe terra tam horride mota eſt, ut ædificia paſſim corruerint: defectus ſolis & lunæ, quem Græci eclypſim nominant, præter modum factus eſt: ignis in pleriſque locis per rimas terræ aliquot dies ſpirans, neque aqua, neque alia materia extingui poterat. Henricus poſtremo in Normaniã, ut quotannis, aut tertio quoque anno facere conſueuerat, proficiſcitur, ubi toto eo anno animi cauſa, regionem omnem obiuit, ſuos paſſim aut muneribus donando, aut mira beneuolentia complectendo, amiceq; appellando, quippe qui uotorum ſuorum iam compos, ſibi de omnibus bene merendum exiſtimabat: ſed nihil animum lætum maiore affecit lætitia, quàm quod Mathildis filia, alios duos filios Gaufredum & Gulielmum peperiſſet, unde ſibi hæredes minime defuturos iam certo ſciebat, licet ij filij ex paterno genere, alterius eſſent familiæ. Dum ita ſe gerebat Henricus, cœpit ſenſim morbo tentari, nec cauſa ſatis apparebat, quamobrem langueret, quare relaxandi animi gratia, uenatum iuit, atq; eo ſeceſſu paululum leuatus grauedine, & domum reuerſus, murena, etſi medico uetante, ueſci uoluit, quod eius cibi quamuis ei maxime noxij auidiſſimus eſſet. Itaque uitio ipſius piſcis læſo ſtomacho, in febrem incidit, qua breui tempore abſumptus eſt, Cal. Decembris, ſeu, uti quibuſdam placet, iiij. Nonas eiuſdem menſis, annum agens æta-

tis

tis septimum & sexagesimum, qui fuit trigesimusquintus, & amplius tribus mensibus, diebusq; undecim, cum regnare cœperat: corpus deportatur in Angliam, ad Redyngium oppidum, magnaq; funerali pompa sepulturæ datur, in cœnobio monachorum ordinis diui Benedicti, quod ipse iampridem ædificarat, opulentissimisq; prædijs locupletarat. Genuit ex priore uxore Gulielmum, qui in mari interijt, & Mathildem, quam unà cum filijs hæredem testamento fecit. Ex concubina filiam nomine Mariam, & Ricardum, qui eo quoq; naufragio interierunt: ex altera concubina, Robertum, quem fecerat comitem Glocestriæ. Is Mathildis sororis partes secutus, Stephani regis uires & animum maxime debilitauit. Corpore fuit robusto, carnosoq;, atq; statura penè iusta, crine nigro, & circa frontem raro, oculis amplis & ualidis, facie honesta, atque intuentibus iucunda, uultu hilari suapte natura, sed præsertim cum in iocis esset. uirtutibus animi tribus in primis floruit, prudentia, fortitudine, & gratia fandi: hæc illi studium populi auxit, cæteræ duæ in rebus atque bellis gerendis gloriam & decus attulerunt. Verum sunt, qui scribant, has tantas Henrici uirtutes totidem uitia quibus irretitus esset, uicissim comitata, nonnihil enim earum candorem suffecit auaritia, crudelitas, & libido: nam pecuniæ studio intentus, assiduis tributis suos populos uexauit. habitus est crudelis, præsertim propter Robertum fratrem, quem in carcere finire uitam coëgit. Item multarum fœminarũ notitiam habuisse traditur. Veruntamen non ijs uitijs ita se dedit Henricus, quin uirtute bene longe præstaret, quandoquidem fuit omnino uir animo magno, amicitiæ potius quàm odij memor, facetus, mira naturæ gratia præditus, in bello gerendo imperator strenuus, atque felix. Tulit initio sui principatus, aliquot leges, quas nec ipse, nec reges qui secuti sunt, bene seruarunt. Eius opera sunt cœnobia aliquot, tum in Normania, tum in Anglia, & præsertim illud unum Redyngiense, & uilla opere magnifica, procul Oxonio, circiter septem millia passuum, ad Vodestocum pagum, ubi loci condidit uiuarium muro circunseptum, quo uiuæ feræ tenerentur. Hæc uulgus Parcos appellat, in quibus damæ & cerui in primis clausi seruantur, quæ proprie apud Anglos, roboraria, sicuti antiqui dixerunt, nominari possunt, quod eiusmodi loca roboreis sudibus ferè ubique circundentur. Atq; hæc uita, factaq; sunt Henrici Normanorũ regum ultimi, quippe in quo omnis Gulielmi nothi uirilis sexus legitima prosapia defecit, quasi quod secundum illud uetus Sapientiæ uerbum, Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Regnatum est in Anglia àb aduentu Normanorũ, ad initium principatus Stephani, qui successit Henrico, annos nouem & sexaginta, ac menses tres. Ita breue fuit eius gentis apud Anglos imperium, ob uirilis sobolis inopiam, quod ad Francos seu Gallos homines postea peruenit. Sed reliqua explicemus. Vixerunt cum Henrico uiri bonarũ artium studijs eruditi, Anselmus, de quo suprà abunde memoratum est: Rodulphus, qui Anselmum secutus est: Thrustinus Eboracensis antistes, qui in Stephani tempora incidit. In Gallia itidem per idem tempus florebat diuus Bernardus, de quo infrà plura referemus.

HISTORIAE LIBER DVODECIMVS.

POST mortem Henrici, Stephanus homo Francus ſiue Gallus, eius nepos ex ſorore Adela, Stephani comitis Bleſenſis filius, qui paucis antè annis, defuncto Euſtachio ſocero, Bononienſem comitatum, dotis nomine, aſſecutus erat, partim Theobaldi fratris Bleſenſiū comitis potentia fultus, partim alterius fratris Henrici Vintonienſis epiſcopi & Glaſconienſis abbatis opibus fretus, regnū occupat, licet ipſe cum alijs heroibus in uerba Mathildis Auguſtæ ac filiorū qui ex ea naſcerētur, iampridem iurarit. Quapropter perturbatis uehementer ferè omniū animis, alij facinus abhorrebāt, deteſtabanturq́, alij admodū pauci periurij immemores audacius quàm honeſtius probabāt, atq; eius partes ſequebant̄. Stephanus uir ſolertis ingenij, & militaris artis peritiſſimus, ubi uidit diuerſum eſſe aduerſus ſe populi ſtudiū, extemplo munera dare, grandia polliceri, leges longe meliores ſe laturū, ac omnibus æque pro uirili parte plena manu gratum facturū, promittere cœpit, uſus ad hæc patrocinio Henrici fratris ſui Vintonienſis epiſcopi, qui rebus omnibus ornatus, cunctis acceptiſſimns erat. Quo factū eſt, ut ultra q̄ credere par ſit, ſibi multorū principū ac reliqui populi beneuolentiā conciliauerit. Ex quo mox ad viij. Cal. Ianuarij, anno ſalutis humanæ MCXXXVI, ad Vueſtmonaſteriū rex creatur, atq; à Gulielmo Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorum inungit̄. Tum demū propè omnes eum regē una mente cōſalutātes appellarūt, adeò ut uoces in uulgus paſſim iactatæ ſint, nimis turpe eſſe fœminæ parêre. In Mathildem enim id dictū erat, cui quidā qui rectius ſentiebāt, adminiſtrationē regni eatenus dandam putabant, quoad Henricus eius filius eſſet maturus imperio. Cæterū crimen uiolati iuriſiurandi cūctis uiolatoribus ſuo tēpore fraudi fuit: porrò tam antiſtites quàm principes qui cōtrà ac iurati erāt, Stephano ſuū officiū & fidem præſtiterūt, alij alio infeliciſſimo caſu aut perierunt, aut uarijs calamitatibus oppreſſi ſunt. Stephanus uoti compos Oxoniū proficiſcit̄, atq; ibi principū conuentū habet, quo in conuentu, inter cætera, ut ſuorū animos ſibi deuinciret, uectigal illud quod alij reges per ſingula iugera terræ, ſæpe exigere à populo ſolebāt, prorſus ſuſtulit, atq; promiſit ſe curaturum, ut deinceps epiſcopatus & aliæ præfecturæ ſacerdotales ne puncto quidem tēporis uacarēt, nec recepturū alienas ſyluas, licet priuati homines in illis uenati fuiſſent. Sanè genus eiuſmodi pœnæ ab Henrico excogitatū fuit, ut illi agrorum poſſeſſione regi cederent, qui in ijs eius damas ceruoſue cepiſſent, adeò uenatio id temporis quæſtuaria fuerat. Item ſtatuit, ut unicuiq; liceret caſtellū, uel arcem quo uellet loco, condere, & hoc ob id præſertim conceſſit, q̄d ſperabat ea munimenta ſibi aliquādo præſidio fore, quippe qui pertimeſcebat aduentū Mathildis in Angliam, cui optime ſciebat præſtò fore, qui opem ferrent. Ita in Stephani imperio nihil erat acerbū, nihil crudele, ſed omnia plena manſuetudinis, humanitatis, clemētiæ. Interim dum iſta gerebant̄, nōnulli nobiles Angli à præſente Reipub. ſtatu abhorrentes, in Scotiā ad Dauid regem iuerunt, narrarūtq́, quantū ſcelus æditū eſſet ab optimatibus Anglis, quod omnis ſacramēti olim Mathildi Auguſtæ ac eius filijs dati, rupta religione, Stephanū feciſſent regē, atq; ideo eum hortabant̄, rogabāt, & etiam orabāt, ut armis hanc iniuriā uindicaret, ſimulq́ Mathildi regnū reſtitueret, q̄d tam Deo,

quàm

quàm hominibus gratiſſimũ foret. Mouit ea res ita Dauid animũ, ut nihil ſegnius quàm fide optimi regis dignũ erat,cũ ualido exercitu Angliã ingreſſus ſit, ac primo impetu Cumbriã comitatũ,in quo eſt Carliolũ ciuitas, ac deinde Nouũcaſtrũ,loca utrinq; ad fines Angliæ ſita, & maxime opportuna ceperit. Quod ubi Stephanus cognouit,cõfeſtim ad ulciſcendũ ardens,Armis,inquit, recuperabimus,quod inſidijs ab hoſte raptũ eſt. Itaq; cõfeſtim iam ſatis omnibus inſtructis cõparatisq; copijs, ad hoſtem pergit, cuius ut prius cognoſcat uires,quàm periculo ultimo tentet,haud lõge à Carliolo,ueſperi caſtra ponit, mane prælĩu initurus. Scotus tametſi ferox & auidi ingenij ad pugnã, tamen ubi procul ſigna Anglica uidit, haud omnino grauate amicos utrinq; de pace cõponenda agentes audiuit,qui ad regem Stephanũ profectus,in eius amicitiam uenit,ac reddito Nouocaſtro,eius permiſſu Cumbriã retinuit. Fecerat id Stephanus,ut Scotũ ſibi fideliorẽ redderet,in qua tamen re ſpe fruſtratus eſt. Nam cum aliquanto pòſt ab eo iuſiurandũ exigeret,tantũ abfuit ut ille obtemperauerit,ut etiã palàm dixerit ſe illud Mathildi prius dediſſe:attamẽ ut morẽ gereret regi, iuſſit Henricũ filiũ id facere, propter quod Stephanus iuuenem Huntyngtona comitatu donauit. Hoc negocio celeriter cõfecto,rex Londinũ reuerſus,multa animi hilaritate,ac rerũ omniũ apparatu ſplendidiſſimo natalem diem Chriſti celebrat, qui ut tẽpus poſcebat, dum in uoluptate erat, ecce tibi,ſubitò fama per omnem Angliã peruaſit,eum eſſe mortuũ. Ea res quanq; uana & nullius impræſentia momẽti,multorũ tamen malorũ poſtea cauſa fuit: nam audito hoc rumore,magna per inimicos populi ſeditio excita eſt. Nõnihil etiam amicorũ animi alienati ſunt,& in primis Normanorũ,qui iam palàm periurijs & proditionibus fœdati,omnia ſibi facinora audacter facienda rati, alij alia loca occupant. Hugo enim Bigotus uir ſtrenuus Orientaliũ Anglorũ comes Nordouicũ, Baldouinus Reduerſus Oxoniũ,ſeu Ceſtriam,Robertus Quiſquerius arces nõnullas. Quæ ubi Stephanus cognouit,quãuis repentina fortuna permotus,nihil tamẽ territus, Viuimus,ait,idq; breui tẽpore inimicis innoteſcet: qui inſidiarũ tantũmodo metuens,omni celeritate & ſtudio incitatus,in aduerſarios cõtendit,quorũ conatus quanq; ſtatim infregit,loca tamen amiſſa,non paruo negocio recepit. Qua re cõtentus,uti uictoria neſciuit: nam cũ ipſos aduerſarios perſecutus non fuiſſet,illi poſtea audaciores facti,ut infrà dicetur,plura in eum ſunt machinati. Quieuit aliquãtiſper Stephanus,& dum domeſticis rebus uacabat,perſentiens bene multos in dies ſingulos in ſe male animatos fieri, cœpit ſenſim ea populo adimere, quæ initio principatus ultro cõceſſiſſet,ac ſimul negare quæ promiſiſſet,ſecundũ illud adagiũ: Quod dedi, datũ nollem,q̃d reliquũ eſt,non dabo. quod cauſa fuit,quamobrẽ magnã ſibi apud omnes conflarit inuidiã, cum interim maiores in Normania motus fieri cœpiſſent,Gaufredo Andegauenſi comite omnia turbante. Sed anteq; in Anglia iſta nunciarent,rex mouit in Balduinũ,qui paulò ante eiectus ab Oxonio ſeu Ceſtria,ægre ſe in inſulã Vectẽ proripuerat,atq; ibi nouas inſidias moliri nõ ceſſabat. Itaq; in inſulã delatus,eam primo impetu cepit,Balduino in exiliũ extra regnũ acto. Re feliciſſime geſta,& fama iam paſſim diuulgãte nouos tumultus,qui in Normania fiebãt,ſumptis protinus armis,eò traiecit: cui ſtatim obuiã fuit Theobaldus frater,cum ualida armatorũ manu. Hic habito de inuadendo hoſte,quẽ bidui abeſſe intelligebat,cõſilio,ſuũ equitatũ tripartito diui-

ſum præmittit,ut ſi uſpiã facultas detur, prælient̃ ilico. Equites uix unius diei uiam progreſſi, Gaufredũ ueniente offendunt,leui præſidio munitũ,ſubitoq; adorti profligãt,magna paſſim cæde ædita. Quo negocio ex ſentẽtia cõfecto, Stephanus iunxit amicitiã cũ Ludouico eius nominis ſeptimo rege Galliæ,cui ex more iuſſit Euſtachiũ filiũ recens Normaniæ ducẽ creatũ iuſiurandũ dare. Per hũc modũ cõfirmatis rebus in Normania, rex in Angliã reuertit,qui uix in terrã deſcẽderat,cũ factus eſt certior de nouo belli in Scotia apparatu. Scoti em̃ ſpecie ſeruandæ fidei Mathildi,q̃uotidie nouos motus in Anglos faciebãt. Quare Stephanus optimũ factu ratus, ſi cõtinuo tumultui rem aliam nõ præuerteret, Bedfordiã, q̃d oppidũ ad fines Huntyngtonæ comitatus,quẽ paulò ante Henrico filio regis Dauid dono dederat,pertinet,& id temporis à Scoto tenebat̃,copias duxit,atq; oppidũ circũſedit,ſæpe ui,ſæpe muneribus,ad deditionẽ nequicq̃ ſolicitando oppidanos. & ne puncto quidem tẽporis ſpaciũ hoſtibus daretur,ſeſe reficiendi à laboribus,ipſo etiã die natali Chriſti oppugnationẽ reſpirare nõ permiſit: ita iam oppidũ trigeſimũ diem oppugnabat, cum illud ui paulòpoſt ceperit. Quod ubi Dauid rex ex literis ſuorũ cognouit, qui iam in armis erat,maxime cõcitatus extẽplo in agrũ Northumbricũ exercitũ traducit,dataq; poteſtate militibus prędandi, nullo facto ætatis aut ſexus diſcrimine,ita in omnes ſæuit,ut etiã mulieribus grauidis minime parcendum putet,ſimul pecora rapit,ædificia incendit,uicos & quicq̃d hominũ uel iumentorũ uſui erat, igne ac ferro deuaſtat. Interea Stephanus de aduentu hoſtium edoctus,maximis itineribus ſuis auxilio uadit,qui ea itineris celeritate tantum terroris Scotis intulit, ut ſeſe intra ſuos fines confeſtim receperint. Sed dum externã uim propulſat,domeſtica petitur, iam manifeſte Deo periurij pœnas ab eo poſcente, utpote qui contra ius faſq; in regnũ ſibi minime debitũ inuaſiſſet,ac ita acceptũ non retuliſſet Henrico regi,quod per eum honore pariter atq; opibus auctus antea fuiſſet: nam Robertus Gloceſtriæ comes,de quo libro proximo meminimus,ut par erat,nõ aberat à conſilijs ſororis Mathildis, qui dies noctesq; tacite ſtudebat, quomodo apud principes uocaret Stephanum in inuidiã,quò illorũ beneficio, regnũ Mathildi & Henrico eius filio tandem aliquãdo reſtitueret̃,coràm exponens acerbũ eſſe,ab aliquo circũueniri, at acerbius,à ꝓpinquo: calamitoſum eſſe,bonis priuari,at calamitoſius,regno fraudari: indignũ eſſe ab alieno ſuperari,at indignius,ab eo quẽ auxiſſes beneficijs multis. Ita eiuſmodi uocibus amicorũ animi cõcitati ſunt,ut dum rex Scotico bello tenebatur,eo autore,multi ex nobilitate,quos memoria beneficiorũ quæ ab Henrico acceperãt ſimul ſtimulabat,cupide cõiurauerint,primũq; capto Briſtollio nobiliſſimo oppido,alij alia deinde loca natura & opere munitiſſima occidentalis plagę repente occuparint. Hæc ſtatim ut Stephano nũciata ſunt, ualde eius animũ ſolicitũ habuere, decreuerat enim Scotũ prius ſubigere,q; illinc copias reduceret, ut ne toties à finitimo hoſte infeſtaret̃: cõtrà domeſticæ peſti occurrendũ quamprimũ exiſtimabat,ne ſi morã faceret,fruſtra mox aduerſus coniuratos potentiores effectos arma moueret. Itaq; præſenti negocio domeſticũ bellum quod inſtabat,anteuertendũ ſibi eſſe ratus,in Angliam propere redit,magnoq; animo aduerſarios proſequit̃,aliquot locis primo aduentu recuperatis: qui tamen optime gnarus Scotos nõ eſſe quieturos, rediens adit Thruſtinũ Eboracenſem antiſtitẽ, eiuſq; fidei patriã cõmendat:

maiorem

maiorem in modũ rogitãs,ut ſi quid ab inimicis innouetur,uelit ſuis præſidio eſſe:id quod ille ſe facturũ ultro promittit. Erat per hoc Stephanus parũper metu liberatus,atq; eodẽ animi robore ea paſſim loca obſidebat,quæ rebelles per inſidias cepiſſent, ſed aduerſarij perterriti nequaq; reſiſtere auſi,alij aliò turpiter fugiebãt, quos regius equitatus quacunq; per uiarũ difficultates licebat,inſecutus,à tergo cędebat. Ita iam uictoria in manu erat,& loca propè omnia recepta,cũ Scotus audiẽs Anglum domeſtico tumultu teneri,infeſtis armis in Angliã contendit,dimiſſosq; quòquo uerſum equites omnẽ agrũ deuaſtare iuſſit. Interim uenit ei in mentẽ Eboracũ oppugnare,& eo loci,ſi potiretur,belli perpetui aduerſus Stephanũ ſedẽ locare. Quocirca reuocatis à præda equitibus,inſtructo agmine Eboracũ uerſus proficiſcit̃, atq; nõ longe caſtra ponit. Thruſtinus interea cui maxime omniũ abſente rege, incumbebat tuẽdæ regionis officiũ,cõſilio hoſtiũ cognito,nobiles Anglos ad arma capeſſenda,pro patria ſeruãda quanto maximo poteſt ſtudio accẽdit,identidẽ commemorãs uillas exuri,agros uaſtari,pecus abduci,caſtella & oppida dirui,& demũ ciues,aut interfici, aut in catenis teneri impune à Scotis, & illos peiora inde molituros,niſi armis uim arceãt. Mouit ita antiſtitis adhortatio principũ animos,ut cõfeſtim Gulielmo Albermario, altero Gulielmo Nothyngamio, Gualtero & Gilberto ex Laſciorũ familia uiris fortiſſimis electis ducibus,cuncti qui per eam ætatẽ arma ferre poterant, ultro ſeſe ac ſuã ſalutẽ in diſcrimen pro defendẽda patria offerentes,nomina dederint,atq; ita in apertũ campum exiuerint proxime hoſtẽ. Hic quanq; nullus in exercitu erat intactus cupiditate pugnæ,ſummi enĩ infimiq; homines æque intẽti erãt prælio faciũdo,Rodulphus tamen epũs Dunelmẽſis miſſus ad exercitũ hortãdi gratia, à Thruſtino tũc aduerſa ualetudine laborãte,ſic cõcionatus eſſe fert̃: Tametſi nobiliſſimi Angli atq; Normani ſtrenuiſſimi uideo uos ſatis animorũ habere,ad hoſtes repellẽdos,tamen ne eã uim cũ reſiſtendũ fuerit, aliq̃ caſu remittatis,ego uicẽ patriæ dolẽs, cuius uos incõmodis mederi cupio, pauca uerba faciã,non quod horter,ut cuiq̃ iniuriã faciatis,ſed atq; adeò,ut uobis faciẽtes depellatis. Igitur ſcitote uos cũ eo hoſte eſſe pugnaturos,quẽ ſæpius uiciſtis,quẽ ſæpius periurij maculis notatũ pœnis affeciſtis,quẽ deniq; more latronis truculẽtiſſime in omne genus noſtrũ ſæuientẽ,tẽpla ſpoliantẽ,bona noſtra rapientẽ,abdere ſeſe in loca inuia nup coëgiſtis. In hũc igit̃ pro tot criminibus puniendũ inſurgite,fortiq; animo eũ finibus prohibete: nam,ut uideo, uictoriã in manu tenetis,certe iuuabit Deus,qui diutius huiuſce populi peccata tolerare nõ poteſt. Quapropter qui perdiderit animã ſuã in hoc tã iuſto bello, haud dubie, ſicut ſeruator noſter docet, inueniet eam. Inter hæc appropinquabat hoſtiũ agmen,& iam aliq̃t equitũ turmæ præmiſſæ erãt,quæ locũ pugnæ ſuperiorẽ caperẽt. Quod ubi Anglus cõſpexit,nõ expectat dũ ab hoſtibus prius impetus,prius clamor incipiat,ſed bellicũ repẽte canit, Scotumq; nihil etiã pugnã detrectantẽ aggredit̃. Incipit̃ præliũ miſſilibus, dein cõminus pedites manũ conſerũt:pugnatur utrinq; acriter,cũ Hẽricus Dauid filius qui alterũ cornu in acie Scotica habebat,cũ parte equitatus in primã aciẽ hoſtiũ irrumpit,turbatq; eã primo impetu,ſed illa ſtatim in unũ cõferta hoſtẽ intrare prohibet,factaq; repente ala,Scotos equites intercludit,atq; paſſim foſſis equis interficit, & qui reſiſtere conãtur,in uiam ſe dare cogit. Quod ubi reliqui uiderũt,con=

ſternati animo fuga ſalutẽ quærũt. Deferť huius fugæ rumor ad alterũ cornu ubi rex Dauid acriter hoſtẽ urgebat, incutitq́ tantũ timoris alijs, ut paſſim fugere incipiant. Nititur hinc rex ſuos in pugnã reuocare, inſtat illinc Anglus infeſtis cuſpidibus cædem longe ingentiſſimã faciens. ex quo Dauid coactus eſt ſuos ſequi fugiẽtes. At Henricus eius filius Huntyngtonæ comes nihil fuga patris aut ſuorũ motus, ut gloriæ appetẽtior extremã fortunã magna audacia tẽtat. Itaq́ iuuenis equo prouectus ſuis iam effuſe cedẽtibus, Quô pergis, inquit, miles? & hic arma & uires inuenies, nec uiuo duce tuo, cui operã dare debes, niſi uictor abibis, proinde elige cum hoſte pugnare, an turpiter ſupplicio affici malis. Hæc dicẽte duce, Scotus in pugnã redit, redintegratoq́ prælio, magnã cædem facit: ſed pauci urgente à fronte Anglico pedite, & à tergo equite, circũuenti in medio, aut cædũtur, aut capiũtur. Henricus ubi rem inclinatam uidit, fortunã aduerſam incuſans fugã itidem facit. Referã de numero interfectorũ, quod ſcriptũ reperio, etſi nõ facile eſt fidẽ habere, cũ utrinq́ fortiter ſit dimicatũ. Occiſorũ itaq́ numerus fuit amplius decẽ millia, extra captiuos, & qui uulnerati diuerſis in locis procul eo loco, ubi eſt pugnatũ, interierunt. Ex Anglis, ſolũ Gilbertũ unũ ex ducibus ferũt eo prælio cecidiſſe, cum paucis equitibus, & modica peditũ manu. Stephanus certior factus de uictoria adepta, immortaliter gauiſus eſt, atq́ magnis laudibus cũ ſuos Anglos & Normanos, tum Thruſtinũ ad cœlum extulit. Ipſe etiã eadẽ fortuna ſuos aduerſarios partim domuit, partim in Galliã fugere cõpulit. In ijs fuit Robertus comes Gloceſtriæ, qui ad ſororẽ Mathildem ſe recipere coactus eſt. Rex his rebus præclariſſime geſtis, cum intelligeret Scotorũ uires, poſt acceptã tam inſignẽ cladem, ita debilitatas eſſe, ut facile ſubigi poſſent, eodẽ anno qui fuit tertius, cũ regnare cœpit, traducto exercitu in Scotiã, primũ peruaſtat agrũ, deinde cũ egreſſis ad tuẽdos fines dũ depugnare parat, Dauid qui ſe longe uiribus imparẽ ſentiebat, legatos de pace mittit, quã tandẽ dato obſide Hẽrico filio, impetrat. Re Scotica per hũc modũ cõpoſita, Stephanus lætus Henricũ ſecũ ducens, cum in Angliã reuerteretur, iter flexit in Vualliã, ubi Ludloium oppidũ totius regionis princeps ab aduerſarijs occupatũ expugnauit. In ea oppugnatione Hẽricus obſes dũ prope muros pugnabat, fortè ab oppidanis adunco ferro ex equo abſtractus, nutu omnino Dei à rege ſtatim accurrente præſenti periculo liberať. Poſt hæc Stephanus Oxoniũ pergit: dum eo loci morať, incipit paſſim diuulgari rumor de aduẽtu Mathildis, ac Roberti eius fratris, quod ipſe præcipue formidabat. Quæ res effecit, ut minus multo ſuis deinceps cõfideret, utq́ eum ualde pœniteret, à principio conceſſiſſe, uti unicuiq́ liceret arces cõdere, quas cũ multi diuerſis in locis ædificaſſent, omnes apud eũ in ſuſpicionẽ uenere, inter quos in primis fuerũt Rogerius Sariſberienſis, & Alexãder eius nepos ex fratre Lincolniẽſis epiſcopi, ambo multæ autoritatis & potentiæ. Porrò Rogerius duas arces munitiſſimas extruxerat, alterã ad Schirburnum pagum, alterã opere magnificã apud uicum, qui Viſis uocatur. Alexander uero arcem ad Neuuarcum oppidũ poſuerat, procul Lincolnia urbe, circiter millia duodecim. Itaq́ miſſo utroq́ antiſtite in carcerem, & Nigello Elyenſi epiſcopo eiuſdem Rogerij nepote in exilium acto, ea omnia loca occupauit, ubi theſauros Rogerij ad quadraginta millia marcharum reperit. Ob quam rem, tantus Rogerio infixus animo dolor hæſit, ut bre

ui pòſt tẽpore uita exceſſerit. Per idem tẽporis, Gulielmus Cantuarienſis archiepiſcopus poſt annum ꝙ ſedere cœperat decimũquintũ, è uita migrauit: cui ſucceſſit Theobaldus abbas Beccenſis, antiſtitũ ordine ſeptimus & trigeſimus. Nõ multo etiã pòſt Thruſtinus Eboracẽſis mortuus eſt, poſt quẽ Gulielmus Stephano propinquitate cõiunctus electus eſt, ſed Henricus Murdacus monachus Ciſtercienſis uir ambitioſus, affirmãs eam electionẽ eſſe uitioſam, per dolũ archiepiſcopus ab Eugenio pontifice Ro. creatur: quo ſeptimo pòſt anno ex humanis rebus adempto, Gulielmus meritũ honorẽ aſſecutus eſt, de quo plura alibi dicemus. Henricus tamen ſuo diligẽter functus eſt officio, ſic, ut Eboracẽſis prouincia nullũ fecerit damnũ. Is cõſecrauit Ioannẽ Optatũ epiſcopum Orcadum inſularũ, cui ille obedientiæ promiſſum ſecundũ ſolitã uerborum formulã conceptũ dedit. Sæuiebat Stephanus in omnes, ſpeciatim in ſuos adiutores, dũ omnes timebat, id quod bona pars mortaliũ diuinitus fieri arbitrabatur, ut ſcilicet illi periurij pœnas lueret, qui eum regẽ cõtra ius faſꝗ feciſſent. Pertimeſcebat inſuper Stephanus externã uim, cũ audiret Auguſtã undecunꝗ ſibi auxilia cõparare: quapropter ratus in rem ſuã potiſſimũ fore, ſi Ludouicũ regẽ Galliæ in amicitia cõtineret, quamprimũ dedit ad eũ literas, ſimulꝗ legatos cũ muneribus miſit, qui Cõſtantiã eius ſororẽ peterẽt nuptũ dari Euſtachio filio. Non abnuit Ludouicus Angli affinitatẽ: collocata enim ſorore Euſtachio, operã & ſtudiũ ſuum Stephano ultrò pollicitus eſt. Cõfirmauit ea affinitas animũ regis ſpe quadã ſempiternæ pacis exultãtis. At Conſtantia puella extincto paucis pòſt annis Euſtachio, nupſit Raimundo Toloſatiũ comiti: quod ſolũ attẽdentes quidã recẽtiores ſcriptores, de hac cum Anglo affinitate minime meminerunt. Nunc ad incœptũ redeo. Sextus iam erat annus ab eo, quo regnare cœperat Stephanus, cũ Mathildis Auguſta traiecit in Angliã, ac ſe rectà contulit Arundellũ, quod quidẽ oppidũ cum Suthſexia comitatu, tenebat Adelicia eius nouerca, ſibi nomine dotis aſſignatum. Venerant cum Auguſta, Robertus frater, & Hugo Bigotus, cuius ſuprà mentionẽ fecimus. Hic nõ conſentiũt ſcriptores: alij tradũt Mathildẽ duxiſſe magnum exercitũ, ut cõiũctis copijs cũ Ranulpho comite Ceſtriæ, qui partes Roberti generi ſui ſequebãt, quoties opportunũ eſſet, cum Stephano manũ cõſereret. Alij referũt, quibus magis accedo, eam cum parua manu ueniſſe, fretã primũ ope diuina (nam Deus iure pugnãtibus ſemp adeſt) deinde amicorũ auxilio, qui patris deuincti beneficijs contra Stephanum uenire parati eſſent. Quare Robertus ut mature exercitũ faceret, & aduentũ ſororis omnibus nunciaret, relicta Mathilde in arce Arundellia cum duodecim equitibus, & totidẽ ſagittarijs equeſtribus, facto per terras hoſtiles itinere, Gloceſtriam peruenit: & licet oppidũ regio præſidio teneretur, oppidani tamen ubi Robertũ uiderũt, eiectis qui in præſidio erãt, ultrò ad eum defecerũt. Hic Robertus partim nouum exercitum cõflat, partim uicina loca ad uoluntariã deditionem ſolicitat. Stephanus interim cognito hoſtiũ aduentu, propere Arundellũ profectus arcem circũſidet, ubi aliquot diebus uana ſpe cõſumptis, qui clàm Auguſtæ adiutores erãt, eius auribus inſtillant eam arcẽ eſſe inexpugnabilẽ, & ideo nihil eſſe quod amplius inſtet, ſed potius optimũ factu, ſi ſoluta obſidione permittat Mathildẽ exire, ac aliò fugere, ubi facilius eam opprimere poſſit. Eo adductus cõſilio rex, nõ animaduertẽs latere anguẽ in herba, ut uulgò dicitur, cum

nihil propius eſſet, ꝙ ut hoſtis fame propè ſuffocatus in manus ueniret, milites ab obſidione ita procul traduxit, ut hoſtes cognoſcerent ſe tutò poſſe aliò uerſum ſe cõferre. Quo uiſo, Mathildis quæ more fluminis, uires eundo acquirebat, nihil cunctata, de media nocte ex arce exiuit, ac maximis itineribus Briſtollium perrexit, quod iam in fratris poteſtatẽ uenerat. Quod ubi cognitum eſt, certatim principes regni ad eam deficiũt, quippe qui memores erant, ſe olim illi & filijs per iuſiurandũ obligaſſe. Obſidebat interea rex arcem Vallinfordienſem, quæ in Oxonienſi agro, ad ripã Thameſis ſita eſt, cũ intellexit Mathildem uiribus auctã Briſtollij cõſidere, qui mali cõſilij ſera affectus pœnitẽtia, omiſſa arcis obſidione, Briſtolliũ uerſus ire iter maturat, ut eo loci hoſtem includat. At Auguſta cognito regis cõſilio, primũ Gloceſtriam, deinde Lincolniã contẽdit, ubi ſtatim commeatũ parat, urbẽ præſidio firmat, propugnacula bello tuta facit, ut ſe tandiu ea ciuitate tenere tutò poſſit, uſq; dum aut fortuna belli à fratre tentetur, aut ſine armis per adiumentũ populi, eiecto Stephano, regnũ ſibi ac filio reſtituat. Rex eam ſecutus, Lincolniã corona militũ circundedit, ſimul omnes aditus tentans, qua parte poſſet muros aggredi. Interea Robertus & Ranulphus obſeſſis ſuppetias ferentes, inſtructo agmine Lincolniã ueniũt, caſtraq; prope hoſtẽ ponũt, ac poſtridie ubi primũ illuxit, ſuos in aciẽ ducunt, atq; prius ad pugnandũ acriter hortati iubẽt intẽtos eſſe, & ſignum ad erumpendũ ſpectare, idq; ilico dant. Tum milites pro ſe quiſq; multo incitatiſſimi in hoſtẽ ſublato clamore incedũt. Nec rex detrectauit certamen, qui itidem ædito ſigno, ſuos in hoſtes eduxit. Ingentibus animis uario euentu pugnatũ eſt primo cõcurſu, dein adeò res regia inferior fuit, ut eius milites partim caderent, partim fugerent, & in primis equites. Quæ ubi ipſe cognouit, nihil animo tardatus, ſed pedites qui ipſum circunſtabãt cohortatus, in hoſtes erũpit. Hic quotquot obuios habet, ſternit, atq; ferro uiã inter medios hoſtes facit. Adæquant pedites qui pauci præ hoſtiũ numero erãt, ducis uirtutẽ, adeò, ut pugna raro ulla magis ſæua, & cũ utriuſq; partis pernicie clarior fuiſſet, ſi prior regia acies quæ primo cõgreſſu non ſine ſuſpicione proditionis diſſipata eſt, parũper impetũ hoſtiũ toleraſſet. Ad ultimũ rex cum comite Ceſtrenſi cõgreſſus, à multitudine circũuentus capitur, eius itidẽ peditibus aut captis aut cæſis, ac continuò ad Auguſtã ducitur, ut mulier uiſo hoſte captiuo, ſciret ſe ſatis iniuriam eſſe ultam, quæ eum turbato ſpiritu aſpexit, ac ſtatim Briſtolliũ in carcerẽ miſit. Gaufredus uir Mathildis certior factus de re proſpere geſta in Anglia, Normaniã repente armis adortus, eam occupat, atq; fama capti regis diuulgata, principũ ſimul ſtudiũ in ſe uertit. Dauid itidẽ Scotorũ rex Northumbriã ingreſſus, eã ſibi Mathildis iuſſu poſſidẽdã capit. At ipſa Auguſta ſuapte natura mulier prudentiſſima, uictoria ſibi utendũ iudicans, nihil ſuæ cauſæ indormit, ſed uigilãter omnia curãs primũ Ceſtriã, inde Vintoniã proficiſcit, ubi autore Hẽrico epiſcopo, licet frater eſſet Stephani, honorifice accepta, eas ciuitates præſidio firmat, deinde Oxoniũ reuerſa totã mediterraneã partẽ obeũdo in poteſtatẽ ſuã ultrò uenientẽ recipit, ac ad Fanũ Albani iter tendẽs Londinũ uenit, à ciuibus generatim libẽtiſſimis animis accepta, qui ei ſummos honores habuerũt. Hic autẽ dũ de ſtatu regni collocando agitat, rogat à Mathilde uxore Stephani, ut uiro parcat, detq;, ut reddito ſibi regno, uitã cum bona pace priuatã degat. Quod tantũ abfuit, ut illa con-

ceſſerit,

ceſſerit,ut etiã nihil ad rogatum,ſed cum uerborum contumelijs reſponderit. Quare regina quæ etſi animo triſti ſaucioq; erat, animaduertẽs armis pacem petendam eſſe,confeſtim Euſtachium filium,qui in Cantio erat,admonuit,ut exercitũ pararet,quod ille impigre agebat. Auguſta item Londinenſibus de iniurijs ab Henrico eius patre acceptis conquerentibus, ac more ſuo leges di ui Edouardi repetentibus, palàm ſuccenſuit: quapropter populus uehementer commotus, ei inſidias quamprimũ faciendas ſtatuit. Quod ubi illa perſenſit,clàm & noctu Oxonium aufugit,adeò mulier fortunæ uarietatis impatiẽs principibus infeſta erat, & ante omnes regi,quem iuſſerat cõpedibus teneri, ac uili & perparco cibo ali. Henricus Vintonienſis antiſtes ubi irã Mathildis in ſuos in dies magis renaſci cognouit, ſeruiendũ tempori ratus,arces omnes ſuæ diœceſis quas ipſe apud Vualthamum,& Farnamũ pagos, ac alijs in locis condiderat,ualido firmat præſidio,ac continuò poſtea ſeſe in arcẽ Vintonienſem recipit,ſpectaturus quorſum fœmineus furor euaderet. Quo cognito,Mathildis accerſit Dauid regem Scotorũ ſuũ auunculũ,qui ad eam ſubitò aduolat, ac ambo ſimul cõiuncto exercitu, Vintoniam proficiſcũtur,arcemq; obſident. Adfuerũt ſtatim Mathildis regina & Euſtachius filius cum potẽti bellatorum manu. Properarunt illuc & Londinenſes,qui muliebrẽ animum ſibi infeſtum formidabãt, ac deniq; omnes qui Stephani ſequebãtur partes, ad reginã ierunt,atq; uno momẽto facto impetu, hoſtes fuderũt fugaruntq;. Auguſta ſimulata morte,ut cadauer Gloceſtriã delata eſt: Robertus eius frater unà cum multis alijs capitur,qui regẽ captiuũ tenebat Briſtollij,in oppido ſuo. Hic à regina duriuſcule accipitur,quò forſitan probè ſciret illud euangelicum uerbũ ueriſſimũ eſſe: In qua mẽſura metimini, in ea metiẽtur uobis alij. Nam ille de Stephano nihil bene meritus erat. Regnum itaq; in has duas factiones iampridẽ abiuerat,iamq; inde ciuitates ac populi tabifico diuerſarum partiũ ueneno imbuti,tãto ardebãt odio,ut breui ciuilibus armis regnũ ipſum perditũ,funditusq; euerſum iri uideretur. Quorũ malorũ cauſa, Stephanus qui iniuſte ſibi dominatũ uindicauerat, & Robertus ꝗ iure ſorori opitulabat̃, in primis erãt,qui cũ captiui ambo forẽt, in eam ſpem uniuerſi erecti erant,ut tum demũ Deus miſeratus labores populi,huiuſcemodi calamitatibus finem imponeret. Quare principes regni qui boni cõſulebant,ut recõciliatio cõcordiæ per captiuorũ permutationẽ, inter partes tandẽ aliquãdo ſequeret̃, ſummopere agitantes,cõditiones pacis ſtatuebãt,ut rex libertate donatus regnũ retineret, Robertus uero comitatũ ſuũ haberet,cõſentiretq; cum rege, & ſeceſſionẽ ullã non amplius faceret. Reſpuit comes eas cõditiones,perinde ut ſi ſui iam iuris eſſet,nec Auguſta niſi regno ſibi reſtituto,ad pactionẽ aliquã deſcẽdebat. Ex quo negocio,inimicitiæ magis atq; magis inter utranq; factionẽ gliſcere cœperũt,ita ut ad extremũ rex ac comes carceris moleſtia defatigati, & in fortuna belli cõfiſi, nulla amplius facta pacis mẽtione, ſeinuicẽ cuſtodia liberauerint,ac cõfeſtim mutuis offenſis,atq; capitali odio accẽſi bellũ redintegrarint. At nõ nemo parũ rerum geſtarum peritus,tradit hic per eiuſmodi mutuã regis & comitis permutationem, pacẽ conueniſſe, id quod falſum eſſe perſpicue arguit bellũ,q̃d confeſtim eſt inter eos ſecutũ. Ad rem redeo. Rex Vintoniã profectus arcẽ quandã loco opportuno ædificare incipit: quem Robertus qui ſimulatq; dimiſſus fuerat,nõ muris extruẽdis,ſed numero militum

augendo ſtudebat, derepente adortus in fugam uertit, multis captis cæſisq́ ex eius militibus. Stephanus hac ignominioſa fuga cõmotus, ac ſarciẽdæ infamiæ cupidus, ſtatuit nullum amplius aduerſarijs laxamentũ dandum, at continuò bello inſultandum. Itaq; euocata magna militum copia, & omnibus rebus paratiſſimus Oxonium contendit, ubi ſe Mathildis cõtinebat, atq; ſubitò circunſidet, ac ut oppidanos uel ad deditionem compellat, uel aditu eos prohibeat, qui obſeſſis auxilio uenire tentarẽt, in agrum cum parte copiarũ exit, omnia ferro & igne deuaſtans. At Robertus interim arbitrans oppidum munitius eſſe, quàm ut citò expugnari poſſet, & uidẽs ſupra uires ſuas eſſe, cum tam numeroſo hoſte cõgredi, tempus & locum quærebat, quo illud tutius faceret. Erat iam propè tertius obſidionis menſis, cum deficiente cõmeatu, nulloq; ſuppetias ferente, intra oppidum tumultuari cœptum eſt. Quod ubi Augusta ſenſit, conſilium fugæ neceſſariò capit, cum præſertim ſæuiret hyems intolerandi frigoris, nixq; omnem campũ oppleret, adeò, ut milites hoſtium gelu torpentes ſegniter uigilias agerẽt. Mathildis igitur albis ueſtibus induta, ut ſpecie niuei coloris hoſtes falleret, noctis ſilentio egreſſa eſt oppido, & ſcapha per Thameſim uecta, ad arcem Vallinfordienſem peruenit, atq; ibi à ſuis in arcem accepta eſt. Oxoniẽſes poſt diſceſſum eius deſperato ſubſidio, ſe atq; oppidum regi dederunt. Quo negocio ita cõfecto, rex ad arcem expugnandã dum iter properat, occurſu aduerſariorũ ſubito repellitur, cogiturq; aliò diuertere, qui in itinere ex altera parte inuaſus, à Roberto in fugã uerſus, ægre ſe in locum tutum recipit. Ibi Gulielmus Marcellus uir ſtrenuiſſimus captus eſt, quem rex nõ prius liberare potuit, quàm aduerſarijs reddiderit arcem Schirburnenſem. Poſt hæc, aliquantiſper armorum furor deferbuit. Interea rex Londinum uenit, ubi celebrem principum ac antiſtitum conuẽtum habuit, in quo talia uerba fecit: Cum principes fideliſſimi me hactenus ueſtræ libertatis defendendæ ducem ſecuti fueritis, quæſo, ut ne in poſterum deſeratis; mihi enim nunquam animus defuit, tempora defuerũt, per quæ nõ licuit officium præſtare, quod ne nunc etiam præſtare ſine ueſtro auxilio poſſum. Sed ne mediocrem rem factã arbitremini, hoſtes ita debilitati ſunt, ut uelint nolint, manus breui ſint daturi. Tantũ reſtat, ut ueſtris opibus uelitis iuuare bellũ, quod Reipublicæ nomine, ueſtro cum cõſilio, tum conſenſu ſuſceptum eſt: nam à principio abhorruiſtis à fœminæ imperio, nunc illud aliqui ueſtrũ experti multo magis horrent, quod uelut graue iugum tandem ab omniũ ceruicibus perpetuò depelletur, ſi collibuerit me unum libertatis uindicem ſtudio, conſilio, patrocinio deniq; tueri, ſequi, amplecti. Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, niſi fortiter pugnauerimus futurũ eſſe, ut turpiter fœminæ ſeruiamus? quo homini præſertim libero nihil calamitoſius accidere poteſt. Igitur cum gratiſſimis animis arma ſumite, & ne populus tributo prematur, pro ſe quiſq; depugnet, & quibus pugnare aut per ætatem, aut per leges nõ licet, dent pecuniam, dent uicarios, dent arma ad patriã tutandam. His dictis, cuncti præſidium ſalutis ac libertatis defendendæ ſe daturos pollicentur. At epiſcopi cum ſuis ſacerdotibus, quia pugnare fas nõ eſt, pecuniam conferre promittunt, quibus ut aliquid gratiæ referretur, in eodem conuentu conſtitutum eſt, ut quicunq; deinceps ſacris initiatos percuterẽt, aut alicuius criminis reos epiſcoporum iniuſſu caperent, impij importuniq; haberentur, nec ab aliquo

præterquam

præterquam à Romano põtifice, in piorum cœtum reſtitui poſſent, quemadmodum iure põtificio prius exceptum eſſet, ſed apud Anglos ante id tempus minus ſeruatum. Quod idcirco decretum eſt, quoniam quotidie ſacerdotes inter ciuiles tumultus, aut interficiebantur, aut capiebãtur, & ita capti grandi pecunia ſe redimere cogebantur. Sub idem tempus, ad Fanum Albani, Gulielmus, ſeu Gaufredus, utrunq; ſcriptũ reperio, comes Magniuillæ, dux belli ueteranus, qui Auguſtæ partes ſequebatur, captus eſt, nõ ſine multa militum regiorũ cæde, quem Stephanus bonis ferè omnibus multauit. Quare ille inopia ductus, ad rapinas ſe conuertit, & primo cœnobium diui Albani, deinde Rameſienſe eiectis monachis ſpoliauit, ac paſſim quocũq; ibat, omnẽ agrum deprædabatur, donec inter prædam faciendã, ſagitta tranſfixus inglorius perijt, ut ita ſacrilegij pœnas perſolueret. Aderat nonus annus cum regnare cœperat Stephanus, quo tempore Ranulphus comes Ceſtrẽſis Lincolniam tenebat, nequaquam magno præſidio munitam. Ex quo rex ſpem cõcipit loco facile potiendi, nec moram ullam faciens intempeſta nocte urbẽ obſidet, atq; uallo includere maturat. Comes improuiſo hoſtis acceſſu aliquantulum primo perculſus, dein ubi de muro ſpeculatur hoſtem eſſe rarum, ſuos ſe armare iubet, ac mox apertis portis erumpit. Nõ expectauit rex impetũ, ſed raptim aufugit. Comes qui hoſtem ſequi nequiuit, adortus illos, qui uallum faciebãt, octoginta homines obtruncauit. At uero poſt bienniũ, quàm iſta geſta ſunt, & uarias tumultuariasq; pugnas, Ranulphus cum rege in gratiam redijt, & cum ad eum libere ſe conferret, perfidioſe captus, nõ prius dimiſſus eſt, quàm omnia loca quæ regiæ ditionis fuerãt, modis omnibus reſtituiſſet. Peperit ea res Stephano nouas cum dedecore inimicitias, quippe quem bene multi perinde ac ſi fœnum haberet in cornu, uti in prouerbio eſt, diligẽtius poſtea ſibi cauendum ſtatuerunt. Ille uero uiſus præclarum quippiam feciſſe facinus, ſibi triumphum perinde quaſi iure non fraude partũ decreuit, ac Lincolniam unà cum alijs locis receptam corona redimitus, multa pompa triumphantis more ingreſſus eſt. Sunt tamen, qui tradant Stephanum idcirco eam pompam duxiſſe, ut nouam religionẽ ex hominum mentibus tolleret, qui cum multis antè annis, in ea urbe regem ornatum corona nõ uidiſſent, eum arbitrabantur non ſine ſua noxa introire poſſe, atq; ita ingreſſum ſuperſtitionem ludificaſſe. Per idem tempus, Gaufredus uir Mathildis uita exceſſit. Quo audito, Henricus filius, qui apud Dauid regem Scotorum erat, quò citra periculũ præſtò eſſet, ut matrem uictricem ſequeretur, cõfeſtim domum reuertitur, & paternũ principatum aſſecutus, inde in Normaniã proficiſcitur. Is cum iuuenis optimæ indolis eſſet, atq; eam ànimi magnitudinem præ ſe ferret, qua facile quiſq; prudentiſſimus iudicaret eum uirũ magnũ euaſurum, Normani ultrò ſeſe in eius fidem & poteſtatem permiſerunt, cum præſertim animo cernerẽt omnes Stephani conatus male breui tempore caſuros. Rebus felici auſpicio ita compoſitis, maior cœpit iuuenem cupiditas regni Angliæ recuperandi, fretum præcipue maximis amicorum opibus. Itaq; cum centum quadraginta equitibus, & peditum tribus millibus, primo quoq; tempore in Angliã tranſgreditur, ad quem eueſtigio ex tota inſula, magnus cõfluxit bellatorũ numerus ex ijs, qui matris adiutores erant, atq; ita ingentibus copijs auctus, ad Marlebrigiẽſem arcem (eſt enim Marlebrigiũ pagus in Vuilceria comitatu, quod hodie uocãt

Malmilburim, Sarisberiēsis dioeceseos) proficiscit, ubi Stephani præsidium erat, ac positis non procul castris, locum obsidet, tormentis dies noctesq; uerberat, cuniculos intrò agēdos summopere curat. Quibus cognitis rebus, rex suis auxilio adfuit: quos ubi repentino aduentu obsidione leuauit, magno studio, ut ultionis cupidus, hostē ad pugnā prouocat. Verum Henricus qui hostem præstare numero militum cognoscebat, & confluentibus quotidie ad se nouis belli socijs, utile impræsentia ducebat prælio abstinere, intra castra hostis ferociā consultò eludebat, deinde cum eodē infestis armis decertaturus. Habeo tamen autores, Henricū arcē Marlebrigiensem primo accessu cepisse, & non multum inde cunctatum per fines Conuentrensiū, Northantonensiū, Lecestrensium, Stanfordiā instructo agmine peruenisse, ac eo loco in potestatem accepto, Nothyngamiam oppidū natura & opere munitū, hostiliter contendisse, & eo cōfestim capto, arcem summa ope connixum esse expugnare: quæ cum in loco ædito sita sit, & præsidio illius non facile expugnabilis, atq; demum pertinaciter defenderetur, infecto negocio, ne tempore frustra excluderetur, ad alia loca occupāda properasse, ac ad ultimū ad matrē in Vallinfordiensem arcē se recepisse. Stephanus interim parato ingenti exercitu, tempus & locū obseruabat, quo posset iuuenem nondū aduersam fortunā expertum, & ob id ipsum suis uiribus nimis confidentem, ad singulare prælium trahere, ut una demū pugna, de uita & regno cum hoste decertaret. Cæterū cum Anglia tam multos annos intestinis motibus fluctuaret, essentq; matresfamiliâs passim uiolatæ, uirgines raptæ, templa spoliata, uillæ & oppida direpta, greges ouium reliquiq; pecoris cæsi, in quibus potissimum populi uita consistit, homines sine numero interfecti, Deus tandem uoluit tot miserijs liberare Anglos, quorū iam uicinas gentes mirum in modū miserebat, adeò eorum uulnera omnibus nota erant: & quia omnis causa mali Stephanus erat, qui confidenter in alienas fortunas inuaserat, idcirco fecit, ut ille pacem concupisceret, à qua semper antea abhorruisset. Itaq; dum Stephanus tantopere cum Henrico cōfligere parabat, ecce tibi, Eustachium filiū immatura morte extinctum amisit, quem casum omnino acerbissimū eo grauius tulit, quo magis omniū iudicio, iuuenis uidebatur ad laudē esse natus: par quoq; omnes principes qui eius sequebātur partes, repente luctus occupauit. Sed ante omnes, Constātia uxor ipsius Eustachij dolorē accepit incredibilem, cruciataq; est misera, quod ille nullū ex se suscepisset filiū: quæ paucis pòst diebus cū dote ac uarijs locupletata muneribus, ad Ludouicū fratrē honorifice remittitur. At Stephanus ubi uidit se filio unico cui regnum parauerat, & simul affinitate regis Galliæ, quæ ei magno erat usui, esse priuatū, cœpit sensim animū remittere, à rebusq; bellicis simul auertere, ita ut uideretur iam sua sponte ad pacē inclinari. Quod postq; aliqui ex optimatibus, quibus pax cordi erat, animaduerterūt, Mathildem & Henricū confestim adeunt, monent, hortātur ad concordiā, referētes tutius esse, ut depositis utrinq; armis, æquis cōditionibus cū Stephano cōsentirent, quàm expectare, dum libertas ciuiū, dum ipsorū salus in grauius discrimen adduceret. Assentiūtur cōsilijs amicorū mater & filius, ac primo quoq; die, ad colloquiū cum rege ad Vallinfordiā uicū, ex arce descendūt. Hic post multas & uarias utrinq; cōditiones oblatas, ad extremū inter eos pacificatio secuta est, quæ ut stabili perpetuoq; maneret fœdere, rex antistitum pariter

atq;

atq; heroum cõcilium conuocauit, cuius autoritate pax cõposita, rata, firmaq; habita est. Eius autẽ leges fuerũt, ut Stephanus deinceps tanq; legitimus rex usq; dũ uiueret, regnũ Angliæ eo iure, quo qui optimo obtineret & Henricus Normaniam possideret, atq; ueluti uerus hæres ei succederet: Robertus uero comes aliiq; principes qui unã uel alterã partẽ secuti fuissent, sine fraude suis fruerent possessionibus. Has pacis cõditiones ita libẽs uterq; prĩceps amplexus est, ut Stephanus sibi Henricũ adoptauerit, licet Gulielmũ filiũ superstitẽ haberet admodũ iuuenẽ, ex cõcubina, ut aiunt, genitũ, quẽ in uerba Henrici iurare iussit, & ipse Henricus Stephanũ publice regẽ Angliæ salutauerit, patremq; appellauerit. Fuit ea pacificatio summæ toti populo lætitiæ, qui ob utriusq; factionis simultates, permultis antea calamitatibus affectus, diu in mœrore fuerat. Atq; hæc oĩa anno salutis humanæ MCLIII in acta relata sunt, ut posterioribus nota perpetuò foret. Est insuper Gulielmi regis filii ratio habita, qui Northfolchiæ comes creatur, nonnullisq; prædiis donatur, in agro Nordouicẽsi, quod suo assensu Hẽricus maxime omniũ ratũ habuit. Post hãc concordiã, Dei optimi maximi nutu, omnis factionũ ardor sic refrixit, ut res Anglica mirabilẽ in modum deinceps per aliquot annos floruerit, pace ubiq; parta. Sunt, qui tradãt aliã fuisse causam, qua Stephanus flexus sit ad pacem, qui referũt Mathildẽ amicã potius q̃ inimicã Stephani fuisse, & eam cum uideret rem inter ipsum Stephanũ, & Henricũ filiũ eò deductã, ut armis finienda esset, clàm ad Stephanũ adiuisse, atq; sic eũ allocutã: Ecquid impie ac tui generis immemor facere tẽtas? decet ne patrem perdere filiũ, an fas est, ut filius patrẽ occidat? Amabo te, des locũ iræ, proiiciasq; tela manu, nã Henricũ, uti probè scis, ex te enixa sum. Et his dictis, ordine cõmemorasse, quemadmodũ paulò ante q̃ Gaufredo nuberet, ab eo cõpressa fuisset, ac iis uerbis Stephanũ motũ pacẽ fecisse. Sed hæc uel altera fuerit causa pacis, nihil obstat, quin illud ipsum diuinitus factũ esse credendũ sit: quamuis de istiusmodi notitia Mathildis à Stephano habita, fabulam uulgi esse, ac falso id utriq; crimini datũ dixerim. Fac porrò Stephanũ eam iniuisse, attamen credibile est, nihil ambobus potius fuisse, q̃ cunctos mortales in perpetuum de ea re celare, ne tantũ labis Henrico filio qui pro legitimo habebatur, uel ipsi Mathildi aspergeret, quod sanæ mẽtis homines magnopere curassent. Sed ad incœptũ redeamus. Rebus igitur ita felicissime cõpositis, Henricus dux cũ matre in Galliã ad principatum suũ remigrauit, quem rex Cantuariã usq; deduxit, dein toto eo anno omnẽ ferè Angliã obiuit, multa comitate & beneuolẽtia omnis ordinis uiros passim cõplexus. His tẽporibus Ludouicus rex Francorũ reuersus ex Hierosolymitano bello, de quo Platina in uita Eugenii tertii põtificis Ro. subtilius scribit, q̃ ut nos hoc loco id referre necesse habeamus, Aleonoram ex qua duas filias, Mariam & Alisam susceperat, quibusdã de causis, quæ nequaq; liquidò produntur, repudiauit, quæ filia fuerat unica Gulielmi ducis Aquitaniæ & Pictonum comitis, ex quo à patre hæres facta est. Henricus igitur qui infesto erat animo in Ludouicum, quod Stephanũ iuuisset, hanc Aleonoram in matrimonium duxit. Quæ res materia fuit multorũ bellorum, quæ postea ille cum Francis gessit: nam cum ob eas nuptias, illa pars Galliæ, quæ hodie Aquitania & Pictauia nuncupatur, iure uxorio ei uenisset, & materno Normaniam obtineret, expectaretq; Angliæ regnum, ac paterno, comitatus An

dium, hoc est Andegauensium, Turonum, & Cenomanorum possideret, est admodum potẽs cum quouis ad bellandũ effectus. Interim Ludouicus periniquo animo ferẽs repudiatã uxorẽ nupsisse inimico, cum ingenti exercitu in Henricum mouet, ac Nouummercatũ oppidũ obsidet. Quod ubi dux cognouit, licet suis suppetias laturus statim sumptis armis in hostem profectus sit, tamen Ludouicus prius oppido potitus est, quàm ille accesserit. Quo in itinere audito, in Francorũ fines exit, secundumq́ue Ligerim iter tendẽs, omnẽ agrum late populatur. Inde inter eos aliquandiu uarie bellatũ, donec concordia secuta est, restitutis Nouomercato & Vernone oppidis, quæ rex antea duci ademerat. Iisdem tẽporibus rex Scotorum Dauid, uir tam armis, quàm animi uirtute clarus uita excessit, cui Malcolmus nepos ex Henrico filio successit, eius nominis quartus: & Mathildis Stephani uxor è uita migrauit, fœmina multis dotibus ornatissima. Ita res regis paulatim male cadebant, ut eius statim mox futuræ mortis præsagia, perinde ac contigit: nam ipse post aliquot menses, quàm omnes ferè partes regni animi causa obiuerat, uenit in Cantiũ, ubi in morbũ incidit, quo paucis pòst diebus ingrauescente consumptus est, octauo cal. Octobris, annum ætatis agens nonum & quadragesimũ: regnauit autẽ undeuiginti, amplius undecim menses, diesq́ue septẽ. Fuit is annus à natali Christi MCLIIII. Corpus ad cœnobiũ quod ipse in Cantio ædificarat, prope uicũ quem Feuersamum uocãt, delatum est, ibiq́ue funerali pompa sepulturæ datum, ubi loci & filius & uxor sepulti erãt. Genuit ex Mathilde uxore unicũ filium Eustachiũ, & Gulielmũ ex cõcubina, de quibus suprà abunde meminimus. Statura corporis decentissima, optimo habitu, maximisq́ue uiribus fuisse traditur. Animi uirtutes multæ, atq́ue illæ quidem egregiæ fuerunt: bellandi peritia summa, clementia, & lenitas, ac aduersus omnes liberalitas maxima: nã licet in cõtinuis fuerit bellis, parua uel nulla à populo tributa exegit: multauit tamen non sine Dei nutu, aliquot in primis episcopos, qui apud ipsum in suspicionem ceciderant, ut hoc modo periurij pœnas luerẽt. Vitia uero quibus facile notatus sit, non reperio, præter illud quod regnandi gratia, ius uiolarit. Viri illustres ea tempestate fuerũt, Thrustinus Eboracensis archiepiscopus, qui cũ pro salute patriæ, tum pro dignitate tutãda, & multa incõmoda perpessus est, & sæpissime in periculo uitæ fuit. Item Henricus Vintoniẽsis antistes ipsius Stephani frater, uir unicus in omni fortuna princeps, qui in rebus aduersis æque atq́ue in sequundis constãtissimus fuit. Ornatus est eximijs laudibus diuus Gulielmus Eboracensis archiepiscopus, utpote cuius tam uiui quàm mortui rogatu miracula ædita cõstat: is enim exclusus episcopatu ab Henrico Mordaco, uti suprà scripsimus, post illius mortẽ rursus archiepiscopus designatus, Romã perrexit, ubi ea lectione ab Anastasio quarto Ro. põtifice rata habita, rite est archiepiscopus creatus: cui paulò post in Angliam reuerso, tantus honos ab omnibus habitus est, ut quacunq́ue pergeret, passim mortaliũ concursus ad eum fierent. Quare ita accidit, ut cum Eboracum uir sanctus peteret, & eundo parũ ultra Pontifractũ, transiret pontẽ, qui in flumine est, quod Adierum appellant, tantus hominũ numerus secutus sit, ut fracto repẽte ponte, ligneus enim erat, bona pars in flumen ceciderit. Quod ubi Gulielmus, qui iam in altera ripa erat, ex morientiũ clamore cognouit, euestigio cõuersus ad flumen, & ubertim lachrymans, manus cum oculis in cœlum sustulit, atq́ue Deum suppliciter precatus

ratus diuinum auxilium implorauit, quod ita celeriter cum morte luctantibus in undis adfuit, ut ne unus quidē perierit. Ille eodem ipſo anno mortuus eſt: poſtea uir ſanctiſſimus inter diuos relatus, per cuius preces, etiam nunc mortales ſubleuantur: eius autē corpus in æde principe Eboraci religioſiſſime ſeruatur. Succeſſit illi in archiepiſcopatum nō multo pòſt Rogerius Henrici regis familiaris, ordine epiſcoporum Eboracenſium trigeſimus alter. Incidit in hæc tempora Bernardus Caſtellionenſis, homo Burgundio, nobili loco ortus. Is duos & uiginti annos natus, cum triginta alijs inſigni modeſtia uiris, Ciſtercienſis monachus factus, tantum inde nomen eruditionis & ſanctitatis eſt adeptus, ut cum omni Chriſtiano orbe, & præſertim cū Anglia, eam uirtutem atq; illud ducendæ uitæ inſtitutum partiuerit. Fuerunt quoq; permulti militari arte clari, & in primis Robertus Gloceſtriæ, Ranulphus Ceſtriæ, Rainaldus Cornubiæ, Robertus Leceſtriæ comites, Hugo Bigotus, atque complures alij æque militarem gloriam adepti ſunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DECIMVSTERTIVS.

DVX Normaniæ Henricus, homo Frācus, hoc eſt Gallus, ampliſſima Andegauenſium comitum familia natus, de quo ſuperiore libro abūde meminimus, certior factus de obitu Stephani, ſtatim in Angliam uenit, quem populus fauſtis plauſibus accepit, atq; uniuerſi heroës regē conſalutarunt. Dein coacto ad Vueſtmonaſteriū cōcilio, XIIII cal. Ianuarij rex creatur, & à Theobaldo Cantuarienſi archiepiſcopo ſacratur. Is ordine antiſtitum trigeſimusſeptimus Gulielmo ſucceſſit, ſicut in uita Stephani ſuprà oſtendimus. Sunt tamen qui tradant Gulielmū in huius Henrici tempora inciđiſſe, eumq; inunxiſſe. Henricus qui poſt primū Gulielmū Normanum eius proauū, ſecundo loco id nomen tulit, rex creatus uerba fecit ad populū plena optimæ ſpei, ſimul plebē, ſimul nobilitatē publice priuatimq; benigne appellando, ex quo beneuolentiā ſibi fidemq; omnium conciliauit. Poſt hæc, inito principatu, uiros graues & iuriſperitos ſibi cōſiliarios delegit, quibus cū primum leges recognouit atq; correxit, dein ex ipſius conſilij ſententia, ut ne ius fasq; paſſim uiolaretur ab illis, qui per licentiā bellorum, nullū non audebāt facinus, publico ædicto omnes alienos qui prædā ſecuti ſuperioribus annis in Angliam dum bellis ferueret, certatim aduolaſſent, extra regnū exegit, inter quos magna fuit multitudo Flandrorum, quos peius alijs oderat. Item arces quaſdā, aut à priuatis nō inuito Stephano, prout ſuprà dictū eſt, conditas, aut minus loco idoneo poſitas cōplanauit, quaſdā uero muniuit, poſſeſſiones urbanas & ruſticas quarū proprietas ad regē olim ꝑtinuiſſet, quoquo modo priuatis hoībus datas, à poſſeſſoribus recepit. Quę res multis animū uulnerauit, utpote quæ facile declarauit nihil Henrico fore in poſterū tempus ſuo cōmodo potius. Iam initiū erat alterius anni, ab eo quo regnare cœperat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCLV, cum Aleonora eius uxor enixa eſt filium quem ille nominauit Henricū. Eo illo anno rex Eboracū conceſſit, ubi aliquot arces à priuatis uiris diu poſſeſſas, & in primis Scarboreiā recepit, eripuitq;

Scoto Cumbriã: deinde in Northumbriã profectus, eam quoq; prouinciam totã recuperauit, quam Dauid rex Scotorũ sibi donatã à matre eius Mathilde cuius partes secutus fuerat, primũ tenuerat unà cũ Cumbria comitatu iampridem capto de rege Stephano, & dein Macolmus nepos qui ei successerat, id temporis possidebat: sed ut ne uideretur iniquus, aut beneficiorũ immemor, permisit eum comitatũ Hunthyngtonã retinere, quē iampridē Stephanus, uti suprà diximus, Henrico filio Dauid dono dederat, qui ob id, cōceptis uerbis etiã iusiurandũ sibi daret. Atq; ita Henricus à principio bona regni sui dispersa recipiēda, cōseruãdaq; curauit. Dum in res domesticas augēdas Henricus incumbebat, nunciũ defectionis Vuallorũ accepit: in quos cum repente mouisset, nullo negocio domuit, excisis passim syluis, angustijsq; uiarũ patefactis, quæ rebellãtibus profugio erãt. Sunt tamen, qui scribãt nō aliter Henricũ in domãdis Vuallis laborasse, q̃ cæteri reges sæpe fecissent, ac primo cōgressu locorũ iniquitate ita eius milites ab hostibus repulsos, ut diuulgatũ fuerit, eum cecidisse, atq; huiusce rei famã Vuallis spem, Anglis metũ fecisse: uerũ ad ultimum cum rex terra mariq; parasset eos inuadere, metu territos pacē petētes manus dedisse. Iam erat tota Anglia pacatissima, cũ regi nunciatũ est Gaufredum fratrē in locis transmarinis seditiones facere. Sed causam rei proponere libet. Gaufredus enim pater moriēs tris reliquit filios, Henricum, Gaufredũ, & Gulielmũ: ac testamēto cōstituit, ut posteaq; Henricus assecutus esset cum Normania, regnũ Angliæ, tunc comitatus Andegauēsis Gaufredo cederet. cui interim tria oppida, Chynonē, Leudunũ, & Mirabellũ dedit, ut cũ illi hæreditas eius comitatus uenisset, ne facile possessione prohiberet. & ueritus ne Henricus qui aberat, testamentũ rescinderet, episcopos nōnullos ac nobiles qui aderant, iuramēto adegit, ut promiserint se nō prius passuros eius corpus humari, q̃ filij iureiurãdo recepissent se patris facturos imperata. Quod Henricus etsi grauate cũ primis fecit, ne corpus inhumatũ remanēs, sibi dedecori foret. Cæterũ regno deinde Angliæ potitus, maioreq; ex copia rerũ, ita ut sæpe accidit, habēdi cupiditate incēsus, nescio quibus rationibus cũ Hadriano quarto pōtifice Ro. homine Anglo egit, ut eo sacramēto absolutus fuerit, qui ita ab æquitate, ab lege, à iure recedēdi licentiã cōsecutus, neglecto patris mandato, in fratrē mouit: quo ad punctũ temporis deuicto, Andegauēses in deditionē recepit. dedit tamen prædia quædã Gaufredo, ut ne egēret: q haud multo pòst ita male acceptus, mortē obijt. Per idē tēpus, Aleonora peperit Ricardum alterũ filiũ, & intra bienniũ pòst, tertiũ noīe Gaufredũ. Eodē ferè tēpore quidã malefici doctores ex Germania numero circiter triginta uerè malorum dæmonũ cultores in Angliã uenere. hi etsi Christianos esse se profiterent, attamen baptismũ, eucharistiã, ac coniugiũ detestabant. sed anteq̃ suũ uirus latius funderent, maleficij cōuicti meritas dederũt pœnas. Gliscebat interim odiũ inter Henricũ & Ludouicũ regē Francorũ, ad quod opprimēdũ amicitia uni cum altero intercesserat omnino fucosa, quando ne eo quidē modo ita dirimi aut sisti potuit, quin ex noua causa, facile redintegratũ sit. cũ enim Gulielmus Aquitanorũ dux auus paternus Aleonoræ, in matrimoniũ duxisset unicã filiã & hæredē Tolosatiũ comitis (nomen comitis pariter atq; puellæ nō ponitur, quod sciã) & per idē tēporis, iturus ad Hierosolymitanũ bellũ obeundũ, eum comitatũ Raimundo Fani Aegidij comiti pignori dedisset, ac eo inde defun-

cto,

cto, Gulielmus eius filius, pater Aleonoræ, ſeu ob inopiam, ſeu rerũ ſuarũ negligens eum principatũ nõ redemiſſet, comes ipſe Fani Aegidij illũ ex longa poſſeſſione, ſuũ fecit, atq; dein moriens, Raimundo filio poſſidendũ reliquit. Ex quo cum poſtmodũ Ludouicus rex Franciæ Aleonorã hæredẽ Gulielmi ducis Aquitaniæ in matrimonio haberet, & ſtatim repetiſſet comitatũ, Raimundus comes Fani Aegidij primũ reſtituere palàm negauit, deinde ut uiribus impar ſibi timens, ita regem blandis uerbis appellauit, ut ille nuptũ collocata Conſtantia ſorore, quæ Euſtachio Stephani filio nupta fuerat, ipſum cõtinuare poſſeſſionẽ permiſerit. Henricus igitur poſtq; Aleonorã in matrimoniũ duxerat, dotis nomine, comitatũ ſibi repetendũ conſtituit, quod per nuncios primũ fecit: ſed poſtea cum comes Ludouici affinitate fretus reddere denegaſſet, illi bellum intulit, atq; Vaſconiã ingreſſus, in Toloſatem agrũ contendit. At comes cognito regis aduentu, timore perterritus, uiarũ peritos ad Ludouicũ cum literis mittit, qui orent, ut ſibi ſubueniat. Ludouicus acceptis literis, comiti ſuppetias ire feſtinãs, die ac nocte cõtinuato itinere Tholoſam ꝑuenit, eamq; ingreditur. Hoc ubi Henrico nunciatũ eſt, ſtatim iter cõmutat, ad agrũ populandũ ſe conuertit, ac in aliud tempus oppugnationẽ illius urbis differendam ratus, interim aliqua loca finitima recuperat, quæ ab eo antea defecerãt. Quo confecto negocio, in Normaniã reuerſus maiorem exercitũ parat. Francus quoq; ſtimulante ira, copias adauget, adeò ut uterq; longe infeſtiſſimis animis haud multo pòſt ſibi obuiam facti, ad pugnã capeſſendã iamiam ſe expedirent, cum amicorũ monitu, ſimiliter atq; rogatu adducti pacem fecerũt, quã eodem momento noua affinitate confirmarũt, data Margarita filia Ludouici nuptũ Henrico regis filio magno natu. Atq; per hunc modum, Raimundus comes præſenti periculo liberat̃. Fuit iſte annus eiuſmodi pace felix octauus, cum regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCLXIII. item memorabilis morte Theobaldi Cantuarienſis archiepiſcopi uiri multo præſtantiſſimi. Is ex abbate Beccenſi Cantuarienſis præſul creatus, Romã protinus perrexit, ubi accepto de more pallio, legatus ab Innocẽtio ſecũdo Ro. pontifice factus eſt, in quo muneris genere religionẽ plurimũ iuuit. Manauit id munus poſtea ad omnes Cantuarienſes archiep̃os, qui legati nati dicti ſunt. Dilexit Theobaldus uiros doctrina & probitate claros mirũ in modum, & cũ primis Thomã cognomẽto Bekettũ, qui ei ſucceſſit, in quo cum optimã cerneret indolẽ, ita in oculis ferre cœpit, ut eum primo archidiaconũ Cantuarienſem fecerit, deinde magni regni cancellariũ (ſic enim appellant) creandũ curauerit. Is ciuis Londinenſis, patre Gilberto, matre natione Syra, ſiue Saracena natus. Sedit Theobaldus annos duos & uiginti: uacauit archiepiſcopatus amplius uno anno, quem poſtea Thomas Bekettus conſecutus eſt, antiſtitũ ordine trigeſimus octauus. Eo anno Aleonora regina enixa eſt filiã, cui nomẽ fuit Mathildis, deinde peperit Aleonorã. Tum rex conciliũ ad Vueſtmonaſteriũ habuit, ob nõnulla quæ è Republica erant negocia agenda, in quo inter conſultandũ, ſimultas & odiũ aliquanto antè inter regem, & Thomã Cantuarienſem antiſtitẽ ortum, cœpit feruere. Eodem anno calendis Octobris, per tres ferè horas, uiſi ſunt tres circuli circa ſolem, quibus ſubinde euaneſcentibus, duo ſoles creari uidebantur. Quo prodigio, diſſidiũ regis & Thomæ ꝓnunciatũ iam tum uulgus credidit, quod in dies magis creſcens, ſimultas in apertũ protulit: nam cũ Thomas uir

ſumma integritate atq; prudentia cerneret regem quotidie ſacerdotes minus idoneos, aut eligere epiſcopos, aut ad alia perducere ſacerdotia, ac ex præſcripto Normanicarũ legum iure, ut ille aiebat, ſuo utendo, nihilq; à maiorũ conſuetudine atq; conceſſis alienum faciendo, omnem ſacerdotalis ordinis autoritatem dignitatemq; frangere, & demum ius fasq; conari trahere, quô uellet, primo eum amicè admonuit, ut de negocio deſiſteret, æquiusq; ſe aduerſus populum ſuum gereret: deinde in ea re cum ſe parum proficere animaduerteret, ſtatuit ſuas audentius agere partes, ut de laboris præmio ſatis certum habens. Itaq; omnis uitæ periculi oblitus, cõmunis cauſæ tuendæ gratia, propalam Henrico reſiſtere, multisq; eum argumentis ab incœpto deterrere conatus eſt. Verum poſt multas diſceptationes, tantum abfuit, ut antiſtitem bene monentem audiuerit Henricus, ut poſtquã aliquot epiſcopos in ſuam ſententiam traxerat, eum quod cerneret nihil cedere, nullo in honore iampridem ab ſe habitũ in exilium egerit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo, profectusq; in Galliam, ad Alexandrũ tertium pontificem Romanũ, qui tunc Senone erat, ſe contulit, eiq; exilij cauſam expoſuit, quam hoc loco omnino me puderet referre, ſi talis eſſet, qualem etiam nunc bene multi amentiæ pleni prædicãt, qui inuidioſas opes, inanes honores, inutilem potentiam, lubricam dominandi cupiditatem anteferunt ueræ gloriæ, deblaterantes Thomam conſeruandarum poſſeſſionũ ſacerdotalis ordinis cauſa, tantum accepiſſe iniuriarũ: quod ſi ille feciſſet, quis non uidet, non conſenſiſſe cum Chriſto, qui res huiuſmodi ſpernendas docuit? Iſti, inquam, iſti ſunt, qui eum ordinẽ dedecorent, cum uolunt eius decus cõſiſtere in diuitijs, per quas omnes uitæ rectæ degendæ ſæpenumero leges diſſolui conſtat. Igitur Thomas non in conſeruandam rerum copiam, qui apud Alexandrũ pontificem, ut infrà demonſtrabit̃, ſponte ſe epiſcopatu abdicauit, ſed in dignitatẽ, in autoritatẽ ſacerdotalem, in diſciplinam bonorũ morum tuendam incumbebat, quò ſcilicet Henricus & alij principes eius imitatores non introducerent peſſimos quoſque in ſacerdotum collegia, non imponerent illis ſuo iure & arbitratu leges, non uterentur alienis opibus pro ſuis, ſed contenti ſuis imperijs, ſinerent epiſcopos rite conſtitui, & conſtitutos ſuas obtinere prouincias, officioq; fungi. Hoc agebat, hoc pugnabat bonus antiſtes, hoc fuit, quamobrẽ ad extremũ mortem ſubierit. Ad rem redeo. Miſit in Galliam ad eundem Romanũ pontificem Henricus legatos, qui apud eum cauſam tuerentur, ſed cum illi nihil profeciſſent, tum ira inflammatus omnia bona archiepiſcopi atq; eius domeſticorũ publicauit. Thomas uero benigne acceptus ab Alexandro, cum iudicaret ſe ab hominibus potius, quàm à Deo archiepiſcopatũ conſecutum, & ob id eiuſmodi calamitatibus merito ſuo affici, dicitur ſponte apud Alexandrũ ſe dignitate archiepiſcopali abdicaſſe, quã tamen ei mox põtifex ultro reſtituit, iuſſitq; ut ad Pontiniacũ cœnobiũ ſe cõferret, illicq; uſq; eò maneret, dum res inter ipſum & Henricũ cõponeret. Eſt cœnobiũ iſtuc monachorũ ordinis Ciſtercienſis, ac Altiſiodorenſis diœceſeos. Paruit Thomas libens pontifici, & ad id cœnobiũ profectus, accepto ab ipſo Alexandro nouo ueſtitu, monaſticã uitã ducere inſtituit. Dum eiuſmodi cõtrouerſia Henricus agitabatur, nunciatũ eſt, Vuallos iterum ad arma iuiſſe, finitimorũq; fines ingreſſos, prædam undiq; abigere, ferro & igne omnia deuaſtando. His accenſus omniũ immemor difficultatũ, uadit aduerſus rebelles

magnis

magnis itineribus, eosq; ad montes & loca inuia ad primũ eius aduentũ fuga lapſos undiq; circũuenit. Fuit paululũ laboris, cum enim Vuallus ſenſit ſe ab agmine ſeptum, uerſus extẽplo eſt terror in ipſum, ac dum nulli effugiũ patet, confeſtim abiectis armis, ad ſanitatem neceſſariò redijt. Cædes haud magna ædita eſt, ſed eius conſilij principes ita multati ſunt, ut ſponte in fide permanſuri iudicarẽtur. Iam annos decem & duos Henricus regnarat, cum ex Aleonora ſuſcepit filiolam nomine Ioannam, & anno pòſt filium Ioannem, ambos præclaræ indolis. Per idem tempus, Malcolmus rex Scotiæ, uir militari gloria & animi dotibus clarus, moritur: cui Gulielmus frater ſucceſſit, qui ſtatim ut eſt rex creatus, Londinũ ſe contulit, ac in uerba Henrici, prout etiã Malcolmus fecerat, iurauit. Is poſtea cœpit repoſcere Henricũ in primis Northumbriam, quam eius mater dono dederat Dauid regi. Henricus multa excuſauit, quamobrem minus ſibi liceret id facere. Scotus cognito regis animo, domum redijt, rem ſuam aliquãdo armis repetiturus. His quoq; tẽporibus Conanus Britanniæ citerioris dux, ſine uirili prole, unica duntaxat filia, nomine Conſtantia relicta, naturæ cõceſſit. Hanc puellam Henricus tametſi nondum maturam uiro, in matrimoniũ dandam curauit Gaufredo filio ſuo. Quæ res cum ſub manus recte ſucceſſiſſet, fuit magnæ ipſi Henrico regi lætitiæ, quod iuuenis eſſet totius Britanniæ potitus imperio. Secundũ hæc Mathildis Auguſta mater regis uita exceſſit, mulier ultra fœmineũ ſexum, bellicis rebus & animi robore inſignis. Illo ipſo anno rex Mathildem filiam Henrico Saxoniæ duci locauit, quæ tres genuit filios, Henricũ, Othonem, hic Imperator electus ab Innocentio tertio imperij inſignia accepit, & Gulielmũ. Item Robertus Lincolnienſis antiſtes moritur, in cuius locum nullus eſt ſubſtitutus, ſed epiſcopatus Lincolnienſis deinceps decem et ſeptem uacauit annos, rege interim illius prouentus capiente, exemplo poſt homines natos peſſimo. Exin toto biennio ocium fuit ab externis bellis, quod Henricus ut ne in conuiuijs, aut luxu à ſuis militibus tereretur, in Britanniam cum Gaufredo filio profectus eſt, ubi eam regionem obeundo, nouum quodammodo rerum fundamentũ iaciendo, arces, caſtella, & urbes muniendo, ac cunctos generatim principes amice appellando, maiorem eius temporis partem conſumpſit, deinde in Normaniam reuerſus, res ibi domeſticas compoſuit. Quibus rebus ad nutum confectis, ineunte uere, in Angliam mala actus maris tempeſtate redijt, amiſſa una naui, quæ fluctibus obruta ſubmerſa eſt, in qua fuiſſe ferunt trecentos homines, qui omnes ad unum periere: & reuerſus eo anno, qui fuit ſalutis humanæ M C L X X, ad Vindeſoriũ caſtrum, natalem Chriſti diem celebrauit, ubi omnes principes regni ſimul fuere. Rex itidem Scotiæ Gulielmus, cum fratre Dauid eò uenit gratulatũ Henrico, de rebus feliciter in Gallia geſtis: quos ille multa humanitate cõplexus, uarijs donauit muneribus. Hic dum alij ludos qui ſemper id temporis apud Anglos multo magnificentiſſimi apparatiſſimiq; fiunt, frequentes ſpectabant, quando tunc fas habent honeſtis uoluptatibus operam dare, extra conſuetudinẽ aliarum gentium, quæ paulò ante quadrageſimæ initium, id longe laſciuius faciunt, rex ipſe Henricus auidus perpetuandi inter filios imperij, rem ſibi exitialem, ut poſtremo eius euentus docuit, animo agitare cœpit. porrò cum ſecum cogitaret, nulli ferè animantiũ, præterq; homini uitam eſſe fragiliorem, ac tantam mortalibus ſuapte natura innatam

regnandi cupiditatẽ,ut quoties animū ad imperiū adipiſcendum adiungerẽt, nihil penſi habentes,fas omne,iusq; omne uoti potiundi cauſa uiolarent, atq; peruerterent,non ab re facturū ſe arbitratus eſt,ſi metueret,quod contingere poſſet,ut ſcilicet & ipſe aliquo fortuito caſu concederet fato,ac filij admodum iuuenes atq; per ætatẽ nondum bellicæ artis periti, regno fraudarent. Igitur ut fortunæ caſibus occurreret,Henrico filio maiori natu,qui ſeptemdecim habebat annos,imperiū ſibi uiuo impartiendū putauit,ut per hunc modum iuueni per ſuas manus regnū præberet. Itaq; primo quoq; tempore Londinū uenit, habitoq; tam antiſtitū quàm principū concilio, Henricū conſortem regni dixit:quem deinde Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus ad xvij. calendarū Iulij,coronauit. Solebat id munus Cantuarienſis antiſtes obire,ſed cū adhuc exularet,Rogerio à rege demandatum eſt, quod ille ſine ipſius Cantuarienſis permiſſu,& in aliena prouincia,exequi nõ debuiſſet. De qua iniuria Thomas Cantuarienſis apud Alexandrū pontificem conqueſtus,ita eum mouit,ut per literas ſuas,Rogerio Eboracenſi,& Gilberto Londinenſi, ac Ioſcellino Sariſberienſi epiſcopis,qui iſtiuſmodi coronationi interfuiſſent,adminiſtratione ſacrorū interdixerit. Quæ res ſuprà quàm dici poſſit, apud Henricū inuidiam in ipſum Cantuarienſem cõmouit. Dedit eo ipſo die rex quo filius regia inſignia accepit,epulum,in quo honoris gratia,primū ferculum, ipſemet filio diſcumbenti appoſuit. Ex quo facto,iuuenis aliquanto ſuperbior effectus,cum inſolentius ſolito circunſtantes intueretur,Eboracenſis antiſtes qui aſſidebat, ioci cauſa, ad eum conuerſus, Gaude,inquit, optime fili, non eſt enim alter in toto orbe princeps,qui talem habeat in menſa adminiſtrū. Ad ea iuuenis dedignabundus reſpondit: Quid miraris? non putat pater id facere,ſuæ minus eſſe dignitatis, quandoquidem ille materno duntaxat genere clarus mihi adminiſtrat, qui & patre rege & matre regina natus ſum. Ita iuuenis malo prauoq; ingenio præditus,in patrẽ ex tempore cauillatus eſt. At pater Henricus hæc audiens,ingenti affectus dolore,antiſtiti dimiſſa uoce ait:Pœnitet,inquã, pœnitet extuliſſe hominẽ. Iam inde proſpexit futurū, ut filius ſibi aduerſaretur. Verũtamen etſi ſe male feciſſe cruciabatur,cum factum infectū reddi non poſſe uideret,curauit,ut omnes principes regni unà cum rege Scotorū in uerba eius more maiorū,iurarint,ſed noluit illos ſolutos ſacramento, quo ſe iampridem ei obligarant. Habeo autores,qui ſcribant Henricū non cõmunicaſſe imperium cum filio, ſed ſeſe prius abdicaſſe coram populo regia dignitate, ac dein eum regem creandum curaſſe. uerum in re incerta,id propius fidem eſt, quod ex ſerie rerum geſtarum colligitur. Henricus enim pater quandiu filius uixit, ſe modo conſortem, modo regem geſſit: poſt mortem uero filij, continuauit imperium,nec corona iterum alijs ue regibus inſignibus ſumptis,quod feciſſet omnino, ſi ſe antea ea poteſtate exuiſſet. Sed unde digreſſi ſumus, reuertamur. Ludouicus rex Franciæ ubi cognouerat generum coronatū eſſe, ſine ſua filia illius uxore, uehementer iratus, minatus eſt ſe bellum facturum Henrico patri,niſi primo quoq; tempore Margarita regijs ornaretur inſignibus,quod idcirco omiſſum fuerat,quia puella admodum iuuenis,nondum uiro coniuncta erat. Qua re intellecta, Henricus propere in Normaniam adnauigauit. Hic dum bellum utrinque paratur, Theobaldi comitis Bleſenſis ſingulari opera, reges apud Vernolium,in colloquium ueniunt. Ibi poſt lon-

gum

gum ſermonem, Henricus qui iam tum regis Henrici filij indolem ſuſpectam habebat, ac nihil minus uolebat, quàm neceſſitatē ſibi aliquam imponi decertandi cum eo, pollicitus eſt ſe breui tempore daturū operam, ut rurſum filius Henricus cum uxore coronaretˉ. Hac pollicitatione Ludouicus cōtentus, à colloquio diſceſſit. Henricus uero Vernonē redijt, ubi paucis pòſt diebus incidit in grauem morbū, qui ita eum breui contriuit, ut repente per totā Galliā fama peruaſerit, eum mortem obijſſe: & ipſe quoq; ualetudinē planè perditam arbitrans, teſtamentū fecerit, quo Ricardo filio Aquitaniæ principatū reliquerat, quinetiā locum ſepulturæ deſignarat. Rex Henricus filius interim in Anglia à recta honeſtaq; uiuendi diſciplina ad luxū uoluptatesq; dilapſus, profuſe paterna bona dilapidabat. Quod ut pater audiuit, qui iam ſe confirmauerat, in Angliam continuò reuertit: ſed paucos dies in regno moratus, unà cum filio Normaniā rurſus petijt. Iam penè ſex annos Thomas Cantuarienſis antiſtes exularat, qui tot ac tantis toto eo tēpore affectus fuerat moleſtijs, ſæuiente in eum Henrici furore, ut omnes æque eius miſereret, & in primis Ludouicū regem, qui unà cum Theobaldo comite Bleſenſi uiro integerrimo, dies noctesq; non ceſſabat literis ac nuncijs modo Henricū hortari, ad pacem conciliandā, modo Ro. pontificē rogare, ut ſua autoritate regem cogeret ad id, ut æquū & iuſtum, deſcendere. Sanè Francus currentē, ut dicunt, incitauit, nam pontifex ſponte in rem ſedulò incumbebat, qui tandem partim multis nuncijs ultro citroq; miſſis, partim ſacrorū interdictionē per literas & ipſos nuncios interminatus Henricū eò traxit, ut pacificatoria monita iam nō ſperneret. Quare haud multo pòſt, huiuſce rei maturandæ cauſa, Ludouicus rex & Gualterus Rothomagenſis antiſtes cum Thoma, ac nōnullis alijs epiſcopis, ad locum ſecundū Normaniæ fines utriq; parti cōmodum cōuenere, quô etiam Henricus uenit. Ibi poſt longas diſceptatiōes, rex uidens nullū eſſe amplius dilationibus locū, fide data & accepta, ſanctiſſimū antiſtitem Thomā in gratiā ad ultimū recepit, promiſitq; ſe quāprimū ei de iniurijs plena manu ſatisfacturū, atq; omnes fore ſine pœna, qui eum ſecuti fuiſſent. Igitur per hūc modū, rex & antiſtes in gratiam reconciliati, eodem die ad congreſſum colloquiūq; uenerūt: ubi Thomas ut nihil poſthac eſſet, quamobrē memoria præteritorū refricaretˉ, poſtulauit, ut per eum ſibi liceret in eos epiſcopos animaduertere, qui contra ſacras leges feciſſent. Hoc rex non abnuit, id q̄d poſtea fuit recrudeſcendi odij ſeminariū. His atq; alijs dictis à colloquio receſſerūt. Cantuarienſis nō multo pòſt cum bis intra paucos dies, ad regē adiuiſſet, ille in primo eius aduentu, de induſtria cauit, ne cogeretur inter ſacra, uti moris eſt, optimi patris oſculū pacis accipere, quod fucoſæ reconciliationis indiciū fuit, etſi poſtea eum benigne accepit, ac poſtremo diſcedentē in Angliā, mira comitate proſecutus eſt. Interea Thomas quamuis à ſuis ad accelerandū iter ſolicitaretˉ, iuit tamen prius ſalutatū Ludouicū regem de ſe bene meritū, à quo poſtq; beneficiorū memor gratias egit, abeundi poteſtatē ſibi fieri rogauit. Rex diuino, ſicuti credere par eſt, afflatus ſpiritu, eum primo dehortatus eſt, ne rediret ad inimicos male reconciliatos, perſpexerat enim Henricū animo adhuc ſaucio ueniſſe in id cōcordiæ fœdus, ſed poſtremo cum ille diceret neceſſariò ſe ad ſuſceptā curam reuocari, quanq̄ dolebat eum quē magnopere obſeruabat, cuiq; à cunctis Francis principibus magnus habebatˉ honor, regno ſuo decedere, quam honorifice ab ſe dimiſit.

Tum Thomas ex Gallia discedens post annum septimum, quàm in exilium actus fuerat, incolumis in patriã rediјt, non ignarus futuri martyriј, quo paulò post uitam finiuit, ideoq; lætus uenit, summo gaudio atque animorum lætitia ab omnibus bonis acceptus, à malis uero prauisq; hominibus statim probris contumeliјsq; affectus, quorũ princeps fuit Rogerius Eboracensis archiepiscopus, uir sanè improbus. Iste cui simul sacrorũ usus meritò interdictus erat, & Gilbertus Londinensis, ac Ioscellinus Sarisberiensis episcopi, cum aliorũ infinito numero, facto agmine, Thomam tanquã Ro. pontificis legatum adeunt, petunt, efflagitant, ut sibi per eum liceat suo officio uti. Iis fertur antistes Thomas & ueniam & absolutionẽ non negasse, sed iussisse, ut sponderent se ipsius iusto iudicio staturos, quod autore Eboracensi, facere reliqui recusauerunt. Non consentiũt inter se hoc loco scriptores: aliј tradunt Cantuariensem simulatq; in Angliam uenerat, ipsum Eboracensem archiepiscopũ cum Londinensi & Sarisberiensi episcopis, prius usu sacrorũ priuatũ, impium denunciasse. Aliј scribunt eum duntaxat illis publice interdixisse administratione sacrorum. Quæ cum ita essent, Rogerius ut homo facinorosus, cum sui furoris sociјs episcopis, continuò in Normaniã aduolat, atq; ibi simul ad ulciscendum ardentes, regem adeunt, apud eum nomen Thomæ deferunt, eundem accusant, culpant, criminantur, quod sacerdotiј libertatem, quod ius humanũ pariter atq; diuinum, quod instituta maiorum euertere, corrumpere, delere denique conetur, qui sibi tantum sumat, ut uelit episcopos suo arbitratu Christianorum cœtu excludere, exclusosq; perpetuò exterminare: item regiæ prærogatiuæ derogare, ac cunctis ius ciuium tollere. Præterea si quos sentiant in aula esse, qui inimico sint in ipsum Thomam animo, eos ardentes similiter inflammant, inflammatos armant, concitant ad machinandũ illi perniciem. Sed ne plura, hæc & talia eiusmodi ita regem Henricum mouerunt, ut ira uehementer accensus, aliquando exclamarit: Me miserum, non possum in meo regno pacem cum uno sacerdote habere? nec quisquam meorũ omnium est, qui me hac molestia liberare uelit? Ex huiusmodi uocibus, fuerunt improbi nonnulli, quibus uisa est occulta uoluntas regis esse, ut Thomas è medio tolleretur, qui propterea uelut hostis regis habitus, iam tum cœpit sic uulgo negligi, contemni, ac odio haberi, ut cum uenisset aliquando Strodum, qui uicus situs est ad ripam Medueiæ fluminis, quod flumen Rocestriam alluit, eius loci incolæ cupidi bonum patrem ita despectũ ignominia aliqua afficiendi, non dubitarint amputare caudam equi, quem ille equitaret, seipsos perpetuo probro obligantes: nam postea, nutu Dei, ita accidit, ut omnes ex eo hominũ genere, qui id facinus fecissent, nati sint instar brutorũ animalium caudati. Sed ea infamiæ nota iampridem unà cum gente illa eorum hominũ, qui peccarint, deleta est. Cæterũ aliter decus regis ulcisci deliberant Hugo Moriuilla, Gulielmus Tracius, Ricardus Britto, & Reginaldus Vrcius, uiri sceleratissimi, confidentissimiq;, quos turpitudo morum iampridem cõiunxerat: iј quamprimũ mortem Thomæ meditantur, & arbitrantes gratum se facturos regi, si meditatum facinus primo quoq; tempore æderent, protinus in Angliam ueniunt, Cantuariamq; profecti, Thomam interficiunt, in eiusq; fortunas inuadunt, ac diripiunt, eaq; omnia impune faciunt, quod satellites regis essent: postea ita nefaria cæde fœdati, ac impiјs spoliјs onusti, in agrum Dunelmensem se proripiunt

ripiunt expectaturi, dum intelligant, quam rex gratiam sibi referre uelit, quē se optima fide defendisse prædicabant. Cæterū secus accidit, atq; illi cogitarant, Henricus enim tam nefarium maleficiū pro beneficio non accepit, adeò ut importunissimi percussores desperata uenia, alij aliò fugerint, ac intra triennium male perierint. Ita Thomas archiepiscopus est palmā martyrij adeptus, post annum octauū, & menses sex, quàm sedere cœperat, qui fuit salutis humanæ MCLXXI. At regi Henrico ac cæteris omnibus ea res luctuosa & molesta, dolorem inussit incredibilē, quippe qui ut oues dominici gregis meritò dolebant se pastorem suum amisisse. sed rex cum primis in summo angore erat, quod coniectura prospiceret futurū, ut huius tanti flagitij facile à nōnullis haberetur affinis, perinde ac contigit: nam Ludouicus rex & Theobaldus comes Blesensis, statim cognita morte Thomæ, pari atq; reliqui amici dolore afficiuntur, ac pro certo quasi habentes id facinoris iussu Henrici esse factum, certiorē faciunt per literas & nuncios, pontificem Alexandrū de cæde, eiusq; culpam in Henricū conferunt, atq; rogant, ut tantā iniuriam religioni illatam mature ulciscendā decernat. Doluit Alexander supra modum casum tam tristem, & pro sua dignitate, & pro sceleris atrocitate, quæstionē habendam statuit. Dum ista fiunt, Henricus qui aliquot dies Argentonij ob rem acerbissimam mœrens, nulli mortaliū de quauis causa agitanda, potestatē sui cōueniendi fecit, præ doloris magnitudine, cum se infamia cōmissi criminis notari sentiret, legatos Romam misit, partim purgatū facinus, partim ueniam impetratū à Ro. pontifice, quod ex eo, quia temere ira percitus, in Cantuariensem probra iactasset, sui causam arripuissent ad cædem: partim deniq; oratū, quò ille uellet in Angliam legatos mittere, qui de morte antistitis Thomæ iuxtà atque de sacerdotalis ordinis statu cognoscerent. Post hæc Henricus destinauit animo domare Hyberniam, tum quod Angliæ propinqua est, tum quia Gallis inde administrata sæpius auxilia intelligebat, ideoq; in rem suam maxime fore ducebat, si insulam nunquam ferè antea externis armis uexatam subigeret. Itaq; accitis undiq; militibus, ac nauibus simul in unum coactis, ut ad certum diem classem instructā haberet, ingens bellum comparat. Perueniūt interim legati Romam, & inde Tusculum ubi tunc pontifex erat, profecti, eo loci audiūtur: referunt mandata regis, eum in primis purgantes, quod falsò diceret non alienus consilij cædis Thomæ fuisse. Sed tantū abfuit, ut eorum uerbis pontifex fidem habuerit, ut etiam contrà atque illi dixerant, esse omnia propè senserit. Quapropter duos Cardinales, ut ipsi etiā oratores petebant, in Angliā misit, qui rem ipsam præsentes cognoscerēt. Illi in Normaniā profecti, ab Henrico perbenigne accipiunt hospitio. Hic cum nō satis cōstaret, in quo culpa cædis resideret, post longam disputationē, calumnia sic discussa est, rex iureiurando se purgauit, multoq; afflictus dolore fassus est se tantū peccasse, quod Cantuariensem olim odio insectatus esset, unde nefariæ illius cædis causa orta uideri posset. Cæterū legati pœnam ei indixerūt, ut ducentos milites Hierosolymā mitteret, ad rem Christianā tuendam, atq; intra triennium, ipsemet in Syriam cum alijs Christianis principibus exercitū duceret, facturus cōmuni hosti bellum, quod postea Ricardus eius filius gessit, & de sacerdotali ordine deinceps optime promereri studeret. Quæ omnia ille se præstiturū iuramento affirmauit. Sunt item, qui prodant regem esse passum ita lege sanciri, ut ipse & Hen-

ricus filius ſic Angliæ regnum obtinerent, ut nemo poſt illorũ mortem, regis nomen ferre intelligerẽt, niſi quem Ro. pontifex deſignaſſet. Huiuſce rei annales Anglici necꝗ meminerũt, nec reges qui ſecuti ſunt, obſeruantes fuerunt. Cœpit interea memoria Thomæ, ut qui religionis cauſa occubuiſſet, crebris miraculis clarior fieri, ex quo populus undiꝗ frequens ad illius ſepulchrũ uenerationis cauſa, iam tum cõcurrebat. Legati uero poſtquã mandata quæ ad Henricũ habebant, executi ſunt, ac eius rogatu abſoluerunt omnes epiſcopos ueniam ſuppliciter petentes, qui partim, ut ſuprà eſt dictum, Chriſtianæ religionis hoſtes iudicati, partim ſacrorũ uſu priuati fuerãt, ad pontificem reuerſi legationẽ renunciant, ſimulꝗ docẽt eum de bene multis ac magnis miraculis, quæ ex confeſſo circa Thomæ ſepulchrũ ædita dicebãtur, poſt illius mortem, quibus Alexander permotus, eum in diuorũ numerũ retulit. Ac diuus Thomas non ſolum apud mortales per martyriũ ſanctitatis, ſed etiam cenſus nomine auctus eſt, quando illi poſteritas mauſoleum poſuit, quod hodie eſt princeps Angliæ ſpectaculũ, ubi omnis generis donariorũ meſſis in dies ſingulos creſcit, perinde quaſi bona pars uulgi fortaſſe credat Deum magis auro, argento, uel gemmis, quàm precibus litari. Fuit is annus cum hæc geſta ſunt à natali Chriſti MCLXXIIII. tametſi quidam ita colligũt, ut his annis adijciãt ſex, cuius rei fides ſit apud ipſos autores. Eſt nobis cõmodum aliquanto altius repetendum, ut ordo geſtarũ rerum quẽ hactenus tenuimus, appoſite ſeruetur: nam ne res prophanas diuinis miſceremus, conſulto eas præuertimus deſcriptioni belli Hybernici, quod ante geſtũ eſt, quàm Thomas in diuorũ numero collocaretur, quod hic propterea cõmodius explicabĩt. Henricus itaꝗ parato ualidiſſimo exercitu, cum claſſe nõ mediocri, quæ fuit, ut tradunt, quadringentarũ nauium, circa hyemis initium, celeri curſu in Hyberniã traiecit, qui poſtꝗ in terrã deſcenderat, parum progreſſus non longe à Vatfordia caſtra poſuit, ac illic de modo belli gerendi conſilium capturus, milites paratos eſſe iuſſit, ne incaute ab hoſte inuaderẽt. Dum ille his intentus erat, cognito interim ab incolis eius aduentu, à cõpluribus inſulæ ciuitatibus ac regulis ad eum legati uenerunt, pollicentes obſides dare, acꝗ imperio parẽre. Hos & alij pariter ſuis uiribus minime confiſi ſequũtur. Atꝗ ita dum ſinguli timent, fermè omnes ultro deditionem faciunt. Euenit ea uictoria ſine armis Henrico, præter ſpem, quippe cum inſula parẽret pluribus regulis, ac factionibus & ſtudijs diuerſis traheretur, non aliud magis gentem indomitã impediebat, quo minus reſiſteret, quàm quod cõmune conſiliũ nõ haberet, ad propulſandũ Reipublicæ periculum. Quocirca dum ſinguli aduerſus tantũ regem pugnare formidabant, uniuerſi ferè uicti ſunt. Accepit Henricus libens inſulanorũ deditionem, exegitꝗ ab eis iuſiurandum. Rodoricus autẽ rex Connaciæ ſolus abnuit in fidem Henrici uenire: is uir animo ferox, ſe regẽ Hyberniæ nominabat, qui cum imperium totius inſulæ obtinere contenderet, continuũ bellum cum cæteris regulis gerebat. Quæ certe ſeditio effecit, ut alij, prout diximus, ſeſe Anglo dederint. Tenebat regulus iſte ſylueſtrem inſulæ partem, quæ ad Occidentem ſpectat, quæ quoniam altiſſimis montibus munita, & ſyluis ac aquis hyemali præſertim tẽpore, undiꝗ clauſa eſt, id in primis fuit, cur Henricus Connaciæ regulum non ſit confeſtim bello aggreſſus: nam exploratũ habebat, ſub tempus hybernũ, quod inſtabat, nullum bellum poſſe conflari. Igitur omiſſo im-

præſentia

prĕſentia eo bello, inſulæ prĕſidijs firmandæ, eiusq́ ſtatui collocando ſumma ope ſibi ſtudendũ ratus, Dublinũ quæ eſt inſulæ princeps ciuitas, proficiſcit, ubi cõuocatis regulis ac epiſcopis, agitat de imperio inſulæ ſibi ac ſuis poſterioribus perpetuãdo. Id Hyberni poſſe fieri, niſi autoritate Ro. pontificis negabant, quod iam inde ab initio, poſt Chriſtianã religionem acceptam, ſeſe ac omnia ſua in eius ditionẽ dedidiſſent: atq́ cõſtanter affirmabant, nõ alium habere ſe dominũ, præter ipſum pontificẽ, id quod etiam nunc iactitant. His auditis, rex per legatos quamprimũ Alexandrũ orauit, ut Hyberniã quam ipſe nuper domuerat, ad regnũ Angliæ ſua autoritate adiungeret, quod haud grauate fecit pontifex: nam cum nihil inde emolumẽti haberet, & Hyberni rudes atq́ ſylueſtres matrimoniũ (ſinguli enim pro opibus, quiſq́ quamplurimas uxores habebant) multaq́ alia quæ noſtræ religionis ſunt, nondum rite ſeruarent, eſt arbitratus illos cultiores, rerumq́ diuinarũ peritiores fore, ſi uni duntaxat regi Chriſtiano potentiſſimo parẽrent. Igitur Henricus intelligens his potiſſime de cauſis à pontifice imperio Hyberniæ ſe donatũ eſſe, poſt pacatũ inſulæ ſtatum curauit, ut celeberrimo antiſtitũ conuentu, qui Caſſelli in urbe celebri habitus eſt, omnia emendata ſint, quæ antea minus rite ſecũdum Chriſtianum dogma fiebant. His peractis feliciter rebus, rex ineunte iam uere in Angliam reuerſus, propere in Normaniã profectus eſt obuiam legatis à pontifice miſſis, quos eò iam acceperat ad ſe uenire: cum quibus quid egerit, ſuprà abunde explicatũ eſt. Quoniã autem ad hunc locum peruentũ eſt, non alienũ eſſe uidetur, de Hyberniæ ſitu, moribusq́ gentis exponere. Hybernia inſula in Oceano inter Britanniã atq́ Hiſpaniã poſita, ab ortu habet ipſam Britanniam unius diei nauigatione propinquã, & Galliam ab auſtro, Hiſpaniã trium dierum, ut aiunt, nauali curſu affinem, ab occidente, Oceanũ infinitũ à ſeptentrione: non multũ diſtat à Scotia. Forma eius oblonga ad ſimilitudinẽ oui, ac à meridie, uti etiã Britannia eſt, in ſeptentrionẽ protenſa, ubi latior eſt. Hyberniam ab Hybero duce homine Hiſpano nominatã ferunt, qui primus magna hominũ congregata multitudine, eam occuparit: ſiue, ut alij ſentiũt, id nomen tulit ab Ibero flumine Hiſpaniæ celeberrimo, quod illius accolæ primi inſulã habitaſſent. aut ab hyberno tẽpore, quia ad Occidentẽ uergit. ſed illud ueriſimilius eſt, ut uel à duce Hiſpano, uel à flumine Ibero dicta ſit, quãdo Hyberni cum habitu corporũ, tum uiuendi ritu atq́ moribus nõ ualde diſcrepant ab Hiſpanis uicinioribus. Scoti à Scythia profecti, ut in tertio huius operis uolumine memorauimus, expulſis prioribus incolis, aliquandiu tenuerunt, ab ſeq́ Scotiam appellarũt. Sed poſteaquã illi longo poſt tempore Pictis ſuæ nationis hominibus fœdere iuncti ſupremã Britanniæ partem, quæ ad ſeptentrionem uergit, occuparũt, & ipſi Hiberniæ ſenſim priſtinũ nomen redditum, & pars illa Britanniæ à Scotis occupata, Scotia dicta eſt. Spacium Hyberniæ dimidio minus quàm Britanniæ æſtimatur, quod non amplius milliarijs CCC in longitudinẽ, & LXXXX in latitudinẽ pateat. Cæterum ſolum & cœlum haud multum differt, niſi quod Hybernia montoſior eſt, & aquarũ abundantior, quippe quæ in æditiſſimis etiam montibus paſſim paludes & ſtagna habet. Mira cœli temperies, fertilitas terræ inſignis, etſi Hyberni agriculturæ parum ſtudent. Nullum gignit uenenoſum animal, nec aliunde illatũ nutrit. maleficum habet lupum, & uulpem: reliqua omnia animalia manſueta, & cor-

pore minora,quàm alibi. Apes etiam paſſim reperiũtur,quod falſo quidã negant. Fert Hybernicus Oceanus margaritas,ſed ſubfuſas ac liuentes. Hybernia autem eſt omnis diuiſa in partes quatuor, quarum unam quæ ad auſtrum ſpectat,Momoniam appellant,alteram borealem Hultoniam,tertiam quæ ad ſolem orientem uergit,Laginiam,quartam occiduam Connaciam, & has Hyberni pariter ciuiliores atq; ſylueſtres ſparſim incolunt: cæterum ciuitates à cultu minus abſunt,quod regi Anglo parent,unde mores imbibunt honeſtiores. Momoniã à Laginia Suirus flumen,qui ad Vatfordiam oppidum portum facit,quo ex Anglia breuior eſt tranſmiſſus,& à Connacia Sinneus diuidit,cuius princeps ciuitas occidentalis oræ eſt Limiricũ,quod Sinneo omniũ totius Hyberniæ fluminũ maximo alluitur. Oppida uero celebriora Vatfordia,& ſecundũ Suiri ripam, Charygium,Clomellum,Charris, ac Caſſellum ciuitas firma,& in angulo Corcagia,contraq; eam,altera in ſeptentrionali ora, Cherrium,ubi inſula in auſtrũ uerſus cuneatior eſſe incipit,magisq; ſylueſtris. Altera ſequitur Hultonia, quæ contrà eſt, ſpectatq; ad ſeptentrionẽ, quam à Liginia diſcludit Boandus flumen,quo Druda oppidum maritimũ,ac Midia urbs alluitur,cuius emporium eſt Armachum. & in ora aquilonari Stranfordia oppidum,à quo ad Scotiam, quam ex ea parte finitimam inſula habet,breuior eſt traiectus: & quædam alia paruula oppida,atq; inſulæ complures,per eam oram ſeptentrionalẽ, uſq; ad alterum occidentalem angulum. Item interius ampliſſimus lacus, quem uocant Logſoylum, unde manat Sinneus, qui late fluens interiores Hybernos qui Occidui ſunt, ab Orientalibus diſcriminat, ad Limiricumq; portum facit multarũ nauium capacem. Iam tertiam ponamus partem Liginiam: hæc à Druda orientalis oræ oppido incipit,pertinetq; ad Roſſium oppidum eiuſdem oræ,quod ad auſtrum uergit,in longitudinem circiter millia paſſuũ CXC. Ciuitates habet Dublinum totius inſulæ caput,Midiam,Forneum, ac oppida munita Childariam,Childennium,Toſtonum,Benettibrigium, & huius quoq; bonam partem Hyberni Sylueſtres tenent. Vltima pars Connacia,quæ ad occidentem ſolem ſpectat,multo incultior, quam in auſtrum uerſus, ut ſuprà diximus, Sinneus à Momonia diſiungit, illincq; protẽditur parum ultra Slygarium oppidum oræ ſeptentrionalis, cuius principalis ciuitas eſt Galuia: item portus frequentes,inſulæ admodum paruæ,ac lacus. Hæc uero crebris montibus, atque paludibus plena ferè tota ſylueſtris à pluribus regulis poſſidetur, adminiſtraturq;, quorum princeps unus, qui ſe Connaciæ regem nominat, cuius incolæ ut longe duriſſimũ hominum genus non multum frumento,ſed maximam partem lacte atq; pecore uiuunt: panem quando ueſcuntur,ex farina auenacea conficiunt. Ii Sylueſtres uocitantur,quod fermè ferarum ritu uitam degant, quanq; in ea feritate Chriſtianam religionẽ caſte colunt. Statura ſunt non indecenti,tunicam ex panno lineo confectam induunt,& eam non mutant,donec contrita ſit,quam ne ſordeſcat,croco inficiunt,cui cum in publicum exeunt,aut frigoris uitandi cauſa, ſuperiectũ pallium laneum, & illud quidem uilloſum, atq; in ſuperiore parte iubatum ferunt: & hic pariter uiris ac fœminis cõmunis ueſtitus. Nobiles uero ueſte talari amiciuntur, tegmen à poſteriore parte ad caput inducunt,& id uſq; ad calcanea pendet. calciatũ etiam uſurpant. At reliqui aperto capite, ac nudis pedibus incedunt: porrò ita pedum cutis ſuapte natura callet, ut pueri

qui

qui pedes nondum longo uſu, aut labore durarint, mira quadam pernicitate per loca etiam aſpera currant. Capillum parum ſupra aures circuncidunt: aliqui tamen more uetuſto, capillo uſq; ad occipitium reciſo, in parte capitis anteriore longos gerunt crines. Barbam frequenter radunt, labio duntaxat ſuperiore ad terrorē, ut credere par eſt, intonſo. At gens continuis ſeditionibus agitatur, ac ob id prælijs & rebus gerendis aſſueta, ſolers eſt, atq; ad omnia momenta rerum, imperiumq; obeundum præſtò. Inermes corpore pugnant, idq; pro audacia & robore uirium æque habent, atque ferre arma, pro onere ducunt, etſi paulatim ſuo periculo ſapientiores effecti, arma iam nunc induere incipiunt. Sine ephippijs equitant: equos uero magna cura nutriunt pabulo herbaceo, ac ſub diuo. Arma habent iacula, enſes, ſecurim, & lapides, quibus cum alia arma amiſerint, ſe defendunt. indiſcreta apud eos hæc ſunt. Lingua omnibus eadem, quam balbutientiū ac gementiū more pronunciant: ſubita ingenia, ferocia, & ad ultionem prona, non item fida, ſed mendacio gaudentia, literarū non expertia, nam à pueris grammaticæ & iuri tam pontificio quàm ciuili incumbunt: præterea ſobrij, & inediæ patientiſſimi: comiter & perbenigne colunt hoſpites. In delicijs habent à laboribus uacare: agriculturā cæteraſq; artes nō magnopere exercent, præter muſicam, cuius peritiſſimi ſunt, canunt enim cum uoce, tum fidibus eleganter, ſed uehemēti quodam impetu, ſic, ut mirabile ſit, in tanta uocis linguæq; atq; digitorū uelocitate, poſſe artis numeros ſeruari, id quod illi ad unguem faciunt. Domos habent aut lapideas, aut ligneas, muris è luto confectis. Defunctos magnis clamoribus diu lugent: ſi ſummi ſint uiri, conducunt mulieres, quæ circa demortuos plangant. Miracula autem Hyberniæ quæ uulgò prædicantur, quoniam eo remotius fugere ſolent, quo diligentius inquiruntur, repetere ſuperuacaneū duximus, arbitrantes nos ſatis de ea inſula hic appoſite dixiſſe. Cæterum unde digreſſi ſumus, iam reuertamur. Henricus in Normania poſtquam omnia cum legatis Alexandri pontificis mature compoſuerat, rebus domeſticis intentus, ut ſimultatem & odium Ludouici regis in ſe tandem aliquādo reſtringeret, regem Henricum filium cum uxore, ad coronam iterum ſumendam in Angliam miſit, qui haud multo pòſt Vintoniæ congregato tam antiſtitum quàm principum concilio, à Gualtero archiepiſcopo Rothomagenſi unà cum Margarita uxore coronatur. Interim rex Henricus pater, ſi mens non læua fuiſſet, facile potuiſſet & proſpicere, & conſilio auertere diſcordiā, quæ mox inter ipſum atq; filios orta eſt, ex qua tam magnum quàm nefarium bellum exarſit, quod ægre intra biennium deferbuit: nam ferunt ei fuiſſe diuinitus prædictum, niſi ſanctius iuſtitiam, quæ in ſe uirtutes continet omnes, generatim erga cunctos mortales ſeruaret, futurum eſſe, ut in magnas breui tempore calamitates incideret, quibus tandem confectus infelicem, prout deinde contigit, uitæ exitum haberet. Henricus rex filius, ſumptis rurſum regni inſignibus, in Normaniam ad patrem reuertitur, ac inde officij gratia, ad Ludouicum ſocerum cum uxore proficiſcitur: quod ſanè iter præcipuū fuit ſeditionis alimentū. Accepit eos Ludouicus amanter, uarioſq; ludos quibus illi delectarent ſe, faciendos curauit. Hic, ut quidam prodiderunt, Ludouicus immemor recentis amicitiæ, memor ueteris odij, cum inter iocos & uoluptates cerneret Henricum adoleſcentem ſummā nactum dignitatem ad dominandū ſua ſponte niti, putauit regi Hen-

rico patri negocium exhibendum, quo minus ad nocendum impotens fieret. Itaque cum nihil eſſet, quod moueret iuuenem, tantum conſulentem ſe non eſt dehortatus, ut ne repudiata patris ſocietate, rem ſolus gubernaret. Quid, quod ſignum quoque dedit, ſuum conſilium cum auxilio ei non defuturum? Sed multo magis adulatorum turba ad deprauandam flexibilem ætatem parata, iuuenem ſtimulabat, clamitans eum ad imperium natum, non ad parendum alteri, & propterea nō decere, ut precariam diutius haberet poteſtatem, ſed liberam. His agitatus ſtimulis Henricus, iam tum cœpit alieno à patre eſſe animo, ad quem tamen propere reuertit, qui eum iam acciuerat, ueritus quod erat, atque ob id ratus eſt ex re ſua non eſſe, filium diu abeſſe, quem ſciebat facile poſſe corrumpi, cum ſapientia non cadat in eam ætatem. Eodem anno qui fuit ſalutis humanæ MCLXXV, Ricardus ordine antiſtitum trigeſimusnonus, Cantuarienſis archiepiſcopus creatur. Fuit ante eum electus Rogerius abbas Beccenſis, qui eam dignitatem recuſauit, id quod ambitioſi homines eius ſocordiæ potius quàm ſapientiæ aſſignarunt, adeò difficile eſt placere uulgo, qui omnia honeſta, tantum utilitate metitur. Id quoque temporis Raimundus comes Fani Aegidij uenit in fidem Henrici, eius potentiam pertimeſcens, quò ſic rebus ſuis mature conſuleret. Et Hubertus comes Moritonij, filiam quam unicam habebat, Ioanni filio regis deſpondet. Nomen puellæ non æditur à quopiam autore, quod ſciam, etſi prætereundum non erat, quando per eiuſmodi nuptias, Ioannes defuncto Huberto, eum comitatum dotis nomine conſecutus eſt, qui in Normania non mediocris habebatur. At ea res cauſa regi Henrico filio fuit, cur citius effunderet uirus in parentem, quod paulò ante apud Ludouicum ſocerum imbiberat: cum enim pater uellet quædam oppida in Normania Ioanni filio aſſignare, prout prius comiti Moritonij ſe facturum promiſerat, ſi filiam ei nuptum daret, prohibuit id filius fieri, dictitans ſe regem eſſe, ſuaq; eſſe omnia. Inter hæc, qui à Ludouico ſubornati aut odio moti erant, quo regem Henricum patrem proſequebantur, auribus iuuenis iam male conſulentibus ſatis patulis inſtillare non ceſſabant, non eſſe eius dignitatis, diutius haberi filiusfamiliâs, & idcirco tempus eſſe, ut eiecto patre, ipſe pro ſuo iure regnum regeret, & quo id præcipitantius faceret, auxilium, operam, & ſtudium omne pollicebantur. His itaque amicis & ſocijs rex Henricus filius confiſus, regnum Angliæ cum Normania palàm à patre repetijt. Offendit ea res animum regis Henrici patris grauiter, qui tamen non ignarus tantum temeritatis non tam à filio, quàm ab inuidis male ſuadentibus proficiſci, leniter iuuenem reprehendit, ſperans ſe mitigaturum iuuenilem furorem, iuſſitq; æquo animo ferre moram, quæ ſuo tempore ei bono eſſet. Ad ea iuuenis ne quicquam pertinacia deſiſtens nihil eſt inclinatus, quæ pater monuerat, quippe cui deliberatum erat, regni gubernacula à manibus paternis quouis modo eripere. Quapropter clàm ad ſocerum confugit, ac illi exponit ordine omnia, atque orat, ut ſe iuuet ad regnum recuperandum: quem rex bono animo eſſe iubet, ac beneficiarium ſuum effectum, Normaniæ ducem declarat. Pater cognita filij fuga, miſit repente equites aliquot, qui eum remorarētur, ſed cum ille iam plurimum uiæ proceſſiſſet, conſequi nequiuerunt. Quare nulla facta mora, ut morbo naſcenti mature mederetur, legatos ad Ludouicum miſit,

sit, qui rogarent, ut adolescentem ardentis animi malorum consilio à patria pietate alienatum commonefaceret, ac ita amanter hortaretur, quò ad se primo quocꝫ die reuerteretur, & ne occasionem amplius quicquam tale tentandi ei deinceps datum iri suspicaretur, etiam suis uerbis polliceretur, si quid antea erratum esset, illud ipsum eius arbitratu se quamprimum emendaturum. At Ludouicus ubi audiuit Henricum nominari ab oratoribus regem, spiritu turbatus, Ecquid hoc rei, inquit, est? qua audacia uiuo filio, qui rex est, se regem gerit Henricus? nónne se maiestate regia iandudum abdicauit? porrò quod tale quid audet, contrà facit, quàm ius fasꝗ est: & his dictis, oratores domum dimittit. Redeunt illi celeriter, legationemꝗ renunciantes, omnia ad uim spectare affirmant. Quo cognito, Henricus tam domi quàm foris omnia timere cœpit, nam malo malum aliud accessit, quod uxor Aleonora insignis petulantiæ mulier, inter filios certamen, prout postmodum diluxit, temere fecerit. Itaꝗ rex magnopere anxius, exercitum cogere, fidem hominum diligentius experiri, loca præsertim finitimis Gallis uicina præsidijs firmare, summa ope nititur. Non cessabant interim complures, quos circa se, ipse rex Henricus filius longe sui similimos habebat, hortari, urgere, impellere ad bellum gerendum cum parente, ut quem ratio nulla mouebat, ad regnum restituendum, ui denique atque armis ab eodem deturbaretur, & ad id efficiendum Francus arma largiri promittebat. Quibus stimulis insolens iuuenis instigatus, nihil iam dubitans quid ageret, magno cum armatorum numero, in Aquitaniam descendit. Henricus pater non se statim opponit iuuenili furori, sed ut qui morte magis bellum longe importunissimū enixe uitandum iudicabat, indulgentia ac officio tentat ferum animum lenire. Itaque cum ita usu uenisset, ut nonnulli uiri graues, qui sibi timebant, ne apud eum in offensa essent, si aliter facerent, filium relinquendum statuerint, clamꝗ signum retulerint, quo ille literas obsignabat: tantum abfuit, ut eos receperit, ut etiam protinus ad filium remiserit, iusseritꝗ principi suo diligenter ancillari, atque simul nuncios miserit, qui de concordia suo nomine, cum eo agerent. Verum interea quo ipse pater magis studebat iram filij sedare, eo mater uehementiorem reddebat: dicitur enim Aleonora ob pellices suas furijs agitata, multis uerborum contumelijs, ita apud Ricardum & Gaufredum filios, de uiro esse conquesta, ut eos continuò societatem coire cum fratre rege, & ei in Aquitaniam auxilio ire contra patrem compulerit. At rex Henricus filius gaudens socios belli se habere fratres, & ob id longe superbissimus factus, nuncijs à patre missis respondit, se exercitum depositurum, si sibi integrum relinqueretur imperium, atque confestim milites, qui ita uellent, per iusiurandum promittere coëgit se fideliter sequi, fortiterꝗ cum hoste pugnare: illos uero quibus cordi fuit, alterius esse partis, permisit impune ad parentem adhærescere. At Henricus pater, ubi tam contumax à filio per nuncios responsum accepit, plurimum doluit, quod iam prospiceret rem omnem ad ultimum esse nefarijs armis cōmittendam, qui ut ne imparatus offenderetur, copias suas armatas tenebat. Principes qui filios sequebantur, interim certiores facti per exploratores, de consilijs Henrici patris, qui, ut dictum est, paratus erat, si cogeretur, pugnare, ac filios si id cuperent, ultro atque libens in gratiam recipere, ualde soliciti erant, quonam pacto filios eatenus in odio

contra patrem teneret, quoad eum regno deijcerent. Itaq; nullum neq; diem neq; noctem intermittebant, quin iuuenes ad arma incitarẽt: ſed ante omnes, Ludouicus rex geſtiebat finiri bellum armis, ad quod ſe antea adiutorẽ profeſſus erat, qui ob id cõfeſtim regem Henricum filium ad ſe Lutetiam uenire rogauit. Hic principibus totius regni uocatis, cum Gulielmo rege Scotiæ, Hugone comite Ceſtrẽſi, qui Ranulpho patri, de quo meminimus in Stephani uita, ſucceſſerat, Rogerio Mombraio, Hugone Bigoto, atq; pluribus alijs conſpirationis ſocijs eodem accitis, qui regis Henrici filij fidem ſequebãtur, conſilia conferunt, de bello conſultãt, & ubi initium belli faciendum ſit, ſimul explorant. Poſtquam de his eſt mature deliberatũ, ne aliquid ſit, quamobrem Henricus de ſociorum fide ſuſpicetur, Ludouicus primus ac deinde omnes iureiurando pollicẽtur, eum ſe pecunia & armis uſq; eò coadiuturos, dum regnum recuperaret. His pollicitationibus iuuenis confirmatus, mox ſuis militibus ut eos ſibi deuinciat, agros, oppida condonat, ſuisq; chirographis donationem comprobat. Iſtiuſmodi peractis rebus, pro ſe quiſq; ad comparandum bellum diſcedit. Henricus pater de noua coniuratione interim certior factus in Normania morabatur, ſummo affectus dolore, quod nõ magis externis hoſtibus, quàm domeſticis laboraret: ſed quia tempus minime aptũ bello gerẽdo uidebat, hyems enim iam præcipitarat, & ſperabat interea uſq; dum uer aduentaret, filiorum mentes pacificatorijs legationibus ac promiſſis ad ſanitatem reducere, non omnia eo ſtudio, quo par erat, ad bellũ tam magnum parabat. At Franci non multo pòſt qui conferendi manum cum hoſte auidiſſimi erant, uix adhuc primo ueris tempore appetente, iunctis armis cum rege Henrico filio, uno eodemq; die Normaniam, Aquitaniam, atq; Britanniam, quam etiam inuito Gaufredo duce filio obtinebat, inuadunt, omnia deuaſtando, ac in primis arces, oppidaq; ualidiora munitioraq; oppugnãdo. Per idem quoq; tempus, ut hoſtis ubiq; gentium uno momento diuexetur, Gulielmus Scotorum rex in Anglia nouos facit tumultus: is enim donatus paulò ante in illo nouiſſimo cõcilio Lutetiæ habito, Northumbria ab Henrico, illuc protinus contendit, ac totis uiribus in poteſtatem redigere nititur: ſed quo acrius inſtat, ut ea potiatur, hoc incolæ qui eius imperiũ tam maxime oderant, quàm minime omniũ ferre uolebãt, fortius reſiſtunt, omnibusq; locis hoſtẽ infeſtis telis petũt. Quo factũ eſt, ut nõ ſine ſtrage, Scoti inde terga dare ſint cõpulſi. At in Normania dum alij prædã faciunt, Ludouicus ad oppidũ Vernolium expugnandũ proficiſcitur: & quia altũ & munitũ, neq; ſcalis aut alijs bellicis machinis capi poterat, nec in breui obſidione ſpes ulla erat, quod ex captiuis cognitum eſſet, frumentũ exante conuectũ in multos dies fuiſſe, primũ caſtra ante oppidũ ponit, deinde uallo circundat, ut ita demum oppidanos ad ditionẽ cogat, quod haud multo pòſt ex ſentẽtia ſucceſſit. Interim Henricus pater audiẽs Vernoliẽſes in officio manere, ac ſatis tutos eſſe, tumultuarijs prælijs reliquã partẽ hoſtiũ in agros effuſam perſequitur: ſed dum ita paſſim cum hoſte cõfligit, Vernolienſes citius quàm putarãt, deficiẽte iam annona, inducias triũ dierum à Ludouico his cõditionibus petere coacti ſunt, ut intra illud triduũ, ſi ſibi ignoſceretur, deditionẽ facerẽt, niſi ab Henrico auxiliũ mitteretur. Annuit Ludouicus cõditionibus, acceptisq; obſidibus, ac promiſſa uenia dat inducias. Oppidani uero miſſis nuncijs, opem implorantes de re in extre

mo

mo diſcrimine geſta, Henricū docēt. Magna affectus ſolicitudine hoc nuncio rex Henricus, quod nihil tale futurum metuerat, nulla interpoſita mora, cum res in celeritate poſita eſſet, ſuis ſubſidio uenit, atq; nō procul hoſtium caſtris, caſtra ponit. His cognitis, Francus ueritus ut occaſionem potiundi oppido, ſi armis certaret, impræſentia amitteret, dolo hoſtem deludit: mittit enim legatos ad Henricum, qui referant ſe de reconciliatione filiorum acturum, cupere cum eo ſermonē: habere & ſi Henricus id nō abhorreat, tum rogēt, ut colloquio poſterū diē dicat, quo ſcilicet die induciæ datæ oppidanis exituræ erāt. Audiuit rex libens, atq; dictis inſidioſis fidē habēs, promiſit ſe præſtò adfuturum. Itaq; poſtridie eius diei ad locum uenit, quo Ludouicus quaſi promiſſi ſummam completurus miſſis ſubinde nuncijs, ſe uenturū ſimulās, penè diem conſumpſit, atq; interim Vernolium corona militum cinxit, qui dicerēt Henricum eſſe profligatum, ut ſpe auxilij habendi amiſſa, oppidani pacto ſtarent. Quod oppidani uerū eſſe exiſtimantes, quia intellexerant regem aduentaſſe cum magno exercitu, & promiſſum ſubſidiū nullum eo die ſuperuenerat, deſperata iam ſalute, ſeſe hoſti tradunt: qui diffidens poſſe ſe locum retinere contrà ac promiſerat, oppidū diruit atq; incēdit, captiuis principibus in uincula datis, ſed inde hoſtium impetum ueritus, ſilentio noctis abijt. Henricus fraude perſpecta, complures mittit raptim equitū turmas, qui hoſtem perſequantur: uerum cum Ludouicus iam ſe in tutū intra ſuos fines recepiſſet, quem in primis infeſtis telis petebāt, ad alios qui ultimi fuerāt uerſi, tam equites quàm pedites iam itinere feſſos conſecuti occidunt, nec prius finem cædis faciunt, quàm à perſequendo hoſte nocte quæ tunc obſcuriſſima erat, prohibeantur. Rex autē ſuos ſecutus Vernoliū uenit, ac magna celeritate reparat: dein Rothomagum profectus, cum intellexiſſet Hugonem comitem Ceſtriæ, & Rodulphum Fulgerium uiros ſtrenuos, qui ad Henricum filiū iampridem defecerant, capta in Britannia arce Dolenſi, bello omnia turbare, miſit confeſtim aliquot belli duces ſubſidio ſuis, qui commiſſo prælio, hoſtes profligarunt, ac Hugonem & Rodulphum cum multis alijs captos, ad regem præmiſerunt. Pari fortuna ijſdem ferè diebus in Anglia pugnatum eſt: magna porrò hoſtium multitudo Leceſtriam cōuenit, cuius etiam loci Robertus comes regis Henrici filij partes ſequebatur, ut nacta temporis opportunitatē, derepente Rainaldum comitem Cornubiæ, ac Ricardum Laſcium regij exercitus præfectos, armis adoriretur. Sed illi cognito hoſtium conſilio, nihil cunctati iunctis armis Leceſtriam properant, obuiumq; hoſtem factum nullo negocio fundunt: deinde oppidum oppugnant, quod ab oppidanis impetrata prius recedendi cum bonis, atq; fortunis omnibus facultate, ſtatim traditum ſolo æquaſſent, ſi arcem natura loci tutiſſimam capere potuiſſent. Paucis deinde interiectis diebus, audiens Ludouicus fortunam Henrico aſpirare, ut aliquo pacto eius animum debilitaret, ſi non cederet, aut in ſpem pacis ſi cederet, erigeret, illum cui certum decretumq; eſſe ſciebat omnia malle incommoda pati, quàm cum filijs dimicare armis, apud Giſortium, altera manu uidelicet panem, ut aiunt, oſtendens, altera lapidem ferens, conuenit. Hic Henricus ut pacis alumnus tot conditiones obtulit, ut penè feros iuuenum animos iam ad concordiam flecteret, cum nonnulli turbatores pacis ita cum illis egerunt, ut nullis conditionibus poſtremo contenti, infecto negocio à col

loquio abiuerint. Quamobrem cum in diſceſſu, uerba utrinque contumeliæ plena iactata eſſent, orto eueſtigio clamore, Angli qui illam ludificationem æquo animo ferre nequibant, repentino tumultu Gallos inuadunt: qui tamen à rege Henrico ſtatim reuocati, plus terroris quàm cædis fecerũt. At regi Ludouico qui ſui cõſilij eſſe iudicabat generum à periculo ſeruare, nihil longius fuit, quàm impræſentia ad manus uenire: ſed paucis pòſt diebus, Robertum comitẽ Leceſtriæ, qui paulò ante copijs nudatus in continentem profugerat cum magno armatorũ numero, in Angliã remiſit, qui ſe cum Hugone Bigoto coniungeret, ac ambo partim agros percurrendo, partim hominum animos muneribus ſolicitando, omnem Angliam in poteſtatẽ regis Henrici filij redigere ſtuderent. Comes conſiliũ Bigoti ſecutus, Nordouicũ proficiſcitur, atq; à præſidio uacuum primo acceſſu capit. Interim hoſtium aduẽtu ab inſulanis cognito, magnæ ex finitimis locis copiæ in unum cõueniunt. Adfuere etiam non multo pòſt Ricardus Laſcius, ac Humfredus magiſter equitũ bellicæ artis peritiſſimus cum regio equitatu, qui excurſiones in Scotos paulò ante fecerant. Hic cõſilio capto, Ricardus cui ſumma imperij ab Henrico patre delata erat cohortatur, ut quæ imperarit, diligenter induſtrieq; adminiſtrent. Quo dicto, cunctis una uoce clamãtibus ſe præſtò eſſe, ac ultro imperata facturos, extemplo in hoſtes contenditur. Tum Robertus qui iam caſtra poſuerat ad Burim pagum, ex tanta rerũ mutatione longe aliud ſibi capiendũ conſilium atq; antè ſenſerat, intelligens, nõ iam aliquid acquirere, ſed incolumem exercitum ſeruare cogitabat. Itaq; cum fugere ignominioſum, ſimulq; periculoſum foret, ac caſtris ſe cõtinere per anguſtiam rei frumẽtariæ quæ in diem parabatur, nõ liceret, communẽ ſalutẽ in uirtute animorũ ponendã decreuit: quocirca appropinquantibus cõfeſtim regijs copijs, iam ſuis in aciẽ eductis, obuiam factus pugnã nequaq̃ detrectat. Committitur prælium atrox: Galli quos Robertus de induſtria in hoſtẽ primos emiſerat, quod ea gens in primo cõgreſſu, penè inuicta eſſe ſoleat, ingentẽ ædunt ſtragem: cõtrà Angli optime gnari naturæ Gallorũ, tandiu eum impetum ſibi tolerandũ ſtatuũt, donec hoſtiũ uires lõgo certamine langueſcere incipiãt. Cuius rei ubi indiciũ fecit, quod iam feſſi pedẽ ſenſim referebãt, tum ipſi Angli pro ſe quiſq; colligẽtes animos, magna ui in hoſtẽ erumpũt, ac primũ ordines frãgunt, deinde diſſipatos paſſim cædunt. At Robertus cognita ſuorũ fuga, quanta maxima poteſt diligẽtia annititur militẽ diſperſum ad ſe reuocare, atq; certamen redintegrare, illudq; eo accuratius agit, quod hoſtẽ uidet perſequẽdi ſtudio, ſuum itidem ordinẽ reliquiſſe, & iam feſſis corporibus, audaciã remittere: ex quo ſpem bene gerẽdæ rei facile concipiẽs, uictoriã in manu ſibi fore cõfidebat, ſi modo ſuos in unum reduceret: quod eum nõ fefelliſſet: ſed in omnes partes iam ſparſa multitudo atq; ab hoſtibus oppreſſa nequaq; reuocari potuit. Ipſe dum ita optimi imperatoris officiũ facit, circumuentus capitur. Cæſa ſunt eo die ad decẽ millia hoſtium, capta ferè totidẽ. Qui cladi ſuperfuere, recta uia Leceſtriam conceſſerunt, ut pariter oppidũ atq; ſe hoſtiũ iniuria prohiberẽt. Huius pugnæ fama perlata repẽte nõ in omnes inſulæ partes modo, uerũetiã in Galliã, cæteris hoſtibus terrorem addidit: ſed in primis Ludouicus diffidere cœpit, qui paucis pòſt diebus inducias in ſex mẽſes cũ Hẽrico pactus eſt, iam propè tædio affectus, q̃d tot labores cũ detrimẽtis, alterius cauſa ſubiret. Henricus accepto ui

ctoriæ

ctoriæ nuncio immortaliter gauisus, iussit captiuos ad se in Normaniam deduci: deinde in Andegauenses profectus, ubi loca omnia præsidijs firmauit, quò omni tempore à metu insidiarum uacuus esset. Interim in Anglia etsi animi ferè omnium extra quàm paucorũ ad pacem intenti erant, attamen ita Rogerius Mombraius & Hugo Bigotus qui illi prælio superfuerãt, quo Robertus Lecestrensis captus est, cũ Scotos, tum Anglos solicitare, pecunias pollicendo, item damnatos ac exules promissa uenia, ad se allicere cœperunt, ut non mediocri coacto exercitu, unà cum Dauid fratre regis Scotiæ, in agrum Eboracensem, & Gulielmus ipse rex Scotorum in Cumbriam uno ictu cõtendentes eruperint. Rex primũ circumuallat Carliolum, quod cum diutius obsidionem toleraturũ uideretur, quàm ut citò expugnari posset, relicto præsidio ad oppugnandũ idoneo, ipse in agros egressus, arcẽ parũ citra Edenã flumen sitam, quam incolæ Burgthum, & alterã in eiusdẽ fluminis ripa positã, quam Appelbiam uocãt, cum nõnullis alijs capit. Inde flumen transgressus, ac per Northumbriam populabũdus Alneuicum oppidũ munitissimum petit, atque expugnare, licet frustra, nititur. Interea Duncanus siue Rotholandus, ut alij uocant, uir crudelitate in omni memoria inaudita insignis, regiarũ copiarum præfectus, cum altera parte exercitus Candaliam, quam Kendalam appellant, ac omnem Occidentalẽ oram quæ ad Scotiam pertinet, percurrit, deuastat, in cunctos mortales pariter sæuit. Non parcit impius hostis neque sexui neque ætati, etsi matresfamiliâs, senes, puerique plorantes passis manibus de fenestris obtestãtur, rogant, ut sibi parcat. sed ne à templis quidem manũ abstinet: cum enim sacerdotes ac multi alij sese in ædes sacras passim abdidissent, subitò fractis undique muris, eos itidem crudeliter obtruncat. Celeriter hæc Nouumcastrum deferuntur, conuenerant enim huc undique equites Angli, posteaquam uiderãt nullam esse spem bene gerẽdæ rei in peditatu, aduersus hostium turmas, ut si eos prædandi cupido disseparaoften, deimprouiso adorirentur. Illorum principes erant, Robertus Scoceus, Ranulphus Granula, Gulielmus Vesius, & Bernardus Baliolus. Vbi igitur intellexerũt alibi regem esse, alibi Duncanum præfectũ debacchari in suos, tum alius alium increpantes uociferantur, Ecquid denique restat, si neque pedites quicquam momenti facere possunt, nec nos equites hostem insequimur? His inter se uocibus cõcitati, clamore sublato in regẽ properant, qui haud bidui aberat: uerũ ubi aliquantulũ itineris progressi sunt, orta repente nebula densissima, consistũt deliberaturi utrũ procedãt nec ne: nam cum nescirẽt, ubi loci hostis esset, ne in eum incauti inciderent, uerebãtur. Atque ita cum animi quisque pendens hæsitaret, & quidã redeundum esse sentirent, donec caligo illa sole excuteretur, tunc Bernardus Baliolus, uir prælio strenuus, Quid, inquit, socij acceptæ nuper à Scoto iniuriæ ignominiosius addi potest, quàm ut nos prius terga demus, quàm hostẽ uideamus? leuique aëris obscuritate turpiter terreamur, quæ nobis commodo est? etenim nos, uti opinor, inter hostes palantes, haud dubie nunc uadimus, qui eiusmodi nebula septi eò forsitan tutò perueniemus, ubi hostẽ imprudentem, atque imparatũ offendemus: sed nolo uti uates futura prædicere, quando unum scio, nos oportere omnibus modis culpã ac infamiã qua nuper respersi sumus, quod nostris passim pereũtibus minime auxilio iuimus, uirtute corrigere, ac tanti flagitij abolere memoriã. Igitur quia longe præstat, honeste mo

ri, quàm cum dedecore uitã ſeruarę: & ſi pedem referamus, nouiſſimus error peior priore futurus eſt: quicunq; uoluerit ſaluã eſſe patriam, me ſequatur. & his dictis, incœptum iter continuat. Sequuntur cæteri concitatis ſingulorum animis oratione huiuſmodi in hoſtes. Erat iam multum diei, & boreas uentus ſubitò coortus, nebulam paulatim deijciens loca omnia uicina aperiebat, cum proſpexerũt Alneuicum, quod quia ignorabãt, an à Scoto teneretur, lentiore gradu incedere cœperunt, identidem circunferẽtes oculos, ſi uſpiam hoſtem uiderent: at ubi cognouerunt ab incolis, regem Scotum uictoriam deſperantem eo illo die à loco receſſiſſe, ad ipſum oppidum diuertunt, acceptiq; à ſuis, ea nocte de inuadendo hoſte conſultãt. poſtero die omnes bene mane armati refectis cibo equis, in hoſtem ad prædas abigendas ualde diſperſum exeunt, ac dextra ſiniſtraq; per agrum currentes, corona prædatorum multitudinem cingunt. Scotus Anglos equites procul conſpicatus, milites ſuos quanta maxima poteſt diligentia atq; celeritate à præda reuocat, quorũ pars maior longius dulcedine prædæ euagata ſignũ nequaquam audiuit, nihilo tamen ſecius rex magno animo cum ſuis equitibus, quos colligere potuerat, obuiam fit hoſtibus mirabili uelocitate in ſe uenientibus. Committitur ex improuiſo ſingulare certamen, pugnatur aliquantiſper æquo utrinq; Marte, uerum Anglo acriter inſtante, Scoti equites iam antea in populando agro defeſſi, & idcirco impetum minus tolerantes, aut paſſim concidunt, aut fuga ſalutem quærunt. Rex cum nonnullis alijs, qui primi prælium fecerant, eodem puncto temporis capitur. Multi præterea ex Scotis, qui ab initio pugnæ bene longe à ſuis aberant, & audito equorum hominumq; fremitu, concurrerãt, incaute capiuntur. Fuit ille annus ſalutis humanæ M C L X X V I. Hoc cõfecto negocio, Angli magni affecti gaudio, poſtridie Nouumcaſtrum petentes, regem Scotum ſecum captiuũ abducunt, atq; celeriter Henricũ de adepta uictoria certiorem faciunt, qui per eos dies, Pictones rebelles domabat. Interim Hugo Bigotus nulla calamitate uictus, contracta nõ parua armatorum manu, Nordouicum rurſus capit, atq; diruit. Item copiæ Roberti comitis Leceſtriæ qui captiuus tenebatur, quas ſuprà oſtẽdimus Leceſtriam profugiſſe, ad Northantonum oppidum, quod à Leceſtria ſpacio uigintiquinq; millium paſſuum diſtat, duce Roberto Ferryſo, uiro magnitudine animi & rei bellicæ ſcientia præſtanti, feliciter pugnant, atq; ducentos oppidanos capiũt, interfectis aut uulneratis ferè totidem, ac re bene geſta, eò unde uenerant, raptim ſe recipiunt. Adfuerunt haud multo pòſt regij equites, qui fugientem hoſtem ſecuti nõ potuerũt conſequi. Robertus Ferryſus decem ſummum dies Leceſtriæ moratus, aucto equitum numero, repẽte Northyngamiam aggreditur, atq; capit, præſidioq; regio inde eiecto, incẽdit, oppidanos necat, & eorum bona militibus donat. Quæ res ita finitimorum animos infregit, ut multi in hoſtium fidem ultrò uenerint. Quod ubi rex Henricus filius ex crebris Roberti literis cognouit, animum ex ea uictoria capiens, atq; ſpe inflatus, bellum iterum parare conſtituit. Itaq; impetrato auxilio à Ludouico, qui exactis iam inducijs, illud ſibi nõ iniuria genero ferendũ iudicauit, ad Grauelingam oppidum oræ Gallicæ contra inſulam recto curſu ſitum caſtra ponit, atq; ibi claſſem ad exercitũ traducendum operitur. Cuius rei fama, ut ad Henricum patrem perlata eſt, iuſſis confeſtim militibus naues conſcendere, nactus idoneam ad nauigandũ tempeſta

tem

tem in Angliam rediĳt. Hic primo ad diui Thomæ ſepulchrũ adĳt, & ſemper timẽs ne uox ſanguinis eius clamaret de terra, multis precibus ibidẽ ueniam orauit: deinde militibus loca diſpertiuit, qui hoſtes uenientes littore prohiberent: poſtremo in Suthfolchiam profectus, atq; ad Fremyngamiam arcẽ Hugonis Bigoti contendens, non longe à loco caſtra fecit. Quod cum Hugo qui ea arce cum magna Flandrorum manu ſe tenebat, ex captiuis cognouiſſet, neſcio quo uir aliàs magnus permotus fato, poſtero die impetrata ægre pro ſe ac ſuis uenia, ſubitò arcem Henrico tradidit, ſeq; eius fidei commiſit. Fecerunt itidem Rogerius Mombraius, Robertus Ferryſus, ac cõplures alĳ, qui Henrici filĳ partes ſequebantur, adeò ſemper minimis momentis rerum mutationes fiunt. Atq; rex ita uictor Londinum rediĳt, qui non multo pòſt, uel paulò ante Aleonoram uxorem in carcerẽ coniecit, quod illa nouum ſibi negocium faceſſerat, Ricardum & Gaufredum filios alienãdo, uti ſuprà oſtendimus. Ludouicus rex interea ex profugis intelligens Normaniam nequaquam ualido præſidio firmatam, fines regionis derepente ingreſſus Rothomagũ obſidet: quô haud etiam multo pòſt Henricus filius cum Philippo comite Flandriæ, qui defuncto Theodorico patri ſucceſſerat, præuertens hoc bellum Anglicæ expeditioni, conuenit, ibiq; coniunctis armis, ciuitatẽ oppugnare deliberant. Ciues contrà nihil territi, pro ſe quiſq; munera militaria obeundo, alĳ per muros diſpoſiti, ut ſi uſus ueniat, ſuum quiſq; locum teneat, alĳ arma parant, munitiones faciunt, alĳ pontem qui è regione caſtrorum in Sequana eſt, tenent, ut ſi opus ſit, auxilium admittant. Dum ita oppidani ſe ad defendendum parant, hoſtes de media nocte caſtris egreſſi, ad muros accedunt, admotiſq; ſcalis, urbem oppugnant. At ciues re cognita, ſubitò ſe defenſioni accingentes, ſcalas proĳciunt, fundis, ſagittis, lapidibus hoſtem deturbant, ubiq; impetum, ubiq; prælium dies noctesq; continuum faciunt. Dum oppugnatio continuatur, ecce dies diuo Laurentio ſacer adeſt, quem Ludouicus multis cærimonĳs ac ueneratione ſolennem habebat: hunc igitur diem à labore intermittit, iubetq; militẽ ab armis ceſſare, ac hoſtibus pariter dat ultro in id ſpacium inducias. Illud oppidanis tam gratum fuit, quàm parum abfuit, quin malo fuiſſet: nam illi inſolito labore defatigati, percupide depoſitis ſimul armis, ſeſe quieti ac uoluptatibus eo die dant: ſed dum laſciuius quàm par erat, ludis ac iocis incumbunt, cauſam præbent hoſtibus inſidias ſibi faciendi. Quippe cum notarent Franci, ciues ocium trahere, perinde quaſi nihil impẽderet periculi, rogant regem, ut permittat ſe facto deimprouiſo in oppidanos impetu, oblatam diuinitus potiendæ ciuitatis occaſionem non omittere. Ad ea rex, Nunquam, inquit, hunc diem tanto ſcelere inſignem, apudq; poſteros memorabilem faciam. Milites tamen, ut qui prædæ auidi erant, nequaquam eo reſponſo contenti, adeò principem precibus defatigarunt, ut ipſos ad extremum fortunam experiri permiſerit. Itaq; Frãci ſumptis repẽte armis, admotisq; ad eam partem murorũ ſcalis, quam ſine præſidio eſſe rebantur, muros aſcendere conantur, & iam nonnulli intro ſe coniecerãt, alios ſic deinde ſuſcipiẽtes, cum diuinus extemplo fauor adfuit. Fortè ita caſus tulit, ut duo ex collegio ſacerdotum, animi cauſa, turrim principis ædis illo temporis momento aſcenderint, qui cognitas hoſtiũ inſidias, ciuibus ſubitò indicarũt. Tum Normani diuum Laurentium inuocantes, ad tantam perfidiã ulciſcendã concurrũt ad muros,

Francos introgreſſos obtruncant,ſcalas deijciunt, telis ac lapidibus qui propius acceſſerāt,pugnaciter obruunt,adeò ut reliqui multis undiq; uulneribus acceptis, celeriter repulſi ſe in caſtra receperint. Interuenit aliud oppidanis eodem die auxiliū:rex enim Henricus pater qui paulò ante nouerat ſuos obſidione premi, ex Anglia maximis itineribus profectus,in urbem dum huiuſmodi tumultus fiunt,ſub noctem accipitur. Francus cognito Henrici aduentu,nihil territus,ſed multitudine fretus obſidionem cōtinuat. Anglus interea emiſit ſilentio noctis Vuallos equites, qui quotidie cum hoſtium turmis præliabantur, commeatumq; interdum in caſtra apportari prohibebant:ipſe autem ex altera parte, reſeratis ſæpe portis,in ſingulos propè dies leuibus pugnis hoſtem uexabat. Quocirca Ludouicus quem iam tædebat tantū bellum alterius nomine ſuſcepiſſe,cum animaduerteret oppugnationem longius opinione extrahi,quamprimū Gulielmum Senonenſem antiſtitem ac Theobaldum Bleſentium comitem ad Henricum miſit, qui per inducias ſponſionē facerent ſe ita acturum, ut tandem pax cum filijs conueniret. Henricus eius rei percupidus, inducijs factis, diem dixit, quo Giſortiū cum Ludouico pro negocio conficiendo,cōueniret. Francus confeſtim atq; ab oratoribus intellexit inducias initas eſſe,ſublatis caſtris,domum diſceſſit, ac paucis pòſt diebus Giſortium allocutum Henricum uenit,ubi cum dè pace nihil certi confici poſſet, res in aliud tempus reiecta eſt. Henricus poſt hæc,manentibus inducijs cum Franco & Henrico filio, in Pictones proficiſcitur, quos Ricardus filius dum ipſe bello Gallico tenebatur,maiore ex parte in ſuam ditionem redegerat. Ricardus cognito patris aduētu, ac certior factus de inducijs cum Franco & fratre compoſitis, incertus agitabatur:nam neq; tantum bellum ſine ſocijs poſſe geri,nec in tanta amicorū ueterum perfidia,tutum nouorū fidem in eo diſcrimine experiri ducebat: ad ultimum tamen nihil animo debilitatus,in armis ſpem habens,patri reſiſtendū conſtituit. Itaq; oppida paſſim qua hoſtis tranſiturus erat,præſidio firmat,factaq; non modica armatorum manu, ac poſitis non procul caſtris, tempus obſeruat pugnandi idoneum. Henricus interea quacunq; iter faciebat,loca omnia,partim ui,partim timore incolis iniecto,occupabat,uidebaturq; idem facturus, quoquouerſum ſe uerteret. Quæ res ita Ricardum terruit, ut uiribus ſuis diffidens euagari cœperit, nec uſpiā hoſtes ſequentes expectare auderet: quinimò cum uideret ad extremū quocunq; intenderet,res eſſe in diſcrimen adductas,cum primis ſociorū ingratos animos incuſans,quod immemores datæ fidei ſe deſeruiſſent,deinde nonnihil ſibi de patria pietate pollicitus,ſtatuit mutare ſententiam, id quod ei ſaluti fuit: quippe ſic poſteriores cogitationes,ut aiunt,ſapientiores eſſe ſolent. Itaque ſubitò depoſitis armis, ultro ad parentem Henricum acceſſit, atq; ſupplex ueniam petijt. Accepit eum pater perbenigne, quod ex animo rogare uidebat, multaq; charitate complexus perinde tractauit, ac ſi nihil peccaſſet. quare ne ullum quidē iræ ſignum dedit,quod fecit,ut eiuſmodi clementiæ exemplo alios filios ad recōciliationem alliceret: quod ut mature fieret,Ricardum ad Ludouicum regem & Henricū miſit, qui cum eis de pace ageret. Is tandē utrunq; ad concordiam flectit, conſtitutoq; die colloquij in Turonibus habēdi,ad patrem reuertitur. Gauiſus eſt Henricus,cum audierit Henrici filij animū à nomine pacis minus abhorrere, qui ad diem dictum, ad colloquium uenit, ubi

etiam

etiam Ludouicus cum Henrico & Gaufredo adfuit. Hic demum pater filios in gratiam his conditionibus recepit, primo ut captiui utriuſq; partis incolumes reſtituerentur, & reliqui quod aliȷ patrem, aliȷ filium bellando ſecuti fuiſſent, nulla tenerentur pœna, ac arces tempore belli conditæ diruerentur: deinde Henricus aſſignaret redditus ampliores filiȷs, quibus honeſte, non prodige uiuerent, & ipſi filiȷ deinceps in omnibus agendis rebus morem patri gererent. Atque ita ſimul Henricus & Ludouicus reconciliati ſunt in gratiam, quæ ut ſtabilior eſſet, renouata eſt inter eos affinitas, deſponſata Adela Franci regis filia Ricardo ipſius Henrici filio Aquitaniæ comiti: & quia puella nondum nubilis erat, deducta eſt in Angliam, & regis commiſſa curæ, quoad pubeſceret. His peractis, rex Henricus pater iniuriarum omniũ oblitus, filios per hunc modum reduxit domum. At ipſi filiȷ quibus ea concordia pariter cordi fuit, in Normaniam patrem proficiſcentem ſecuti, primum Ricardus & Gaufredus, ac nouiſſime Henricus in eius uerba iurarunt. Poſtremo Henricus pater Faleſiam profectus, Gulielmum regem Scotiæ, Robertum Leceſtriæ, & Hugonem Ceſtriæ comites, cum nõnullis aliȷs nobilibus, qui ibi cuſtodiebantur, modice multatos carcere liberauit, acceptis à ſingulis obſidibus, & iuramento. At Gulielmus rex cum ſoluendo non eſſet, coactus eſt quatuor munitiſſima caſtella, Beruicum, Caſtellum Puellarum, Roxburgum, & Sterlingum Anglo tradere, ut ſi fidem in poſterũ falleret, & multam centum millium librarum redemptionis nomine impoſitam ad certum diem non ſolueret, eius ditionis in perpetuũ tempus eſſent. qui præterea multatus eſt Huntyngtona comitatu, conuenitq́; ut nullo unquam tempore rebelles Anglos in ſuum regnum reciperet. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCLXXVII, & XXII cum regnare cœpit Henricus. Quibus rebus feliciter confectis, Henricus relicto Henrico filio Rothomagi, Argentonium proficiſcitur, & inde omnem regionem quaquauerſum obeundo, ad Sequanæ fluminis oſtium, quod in Normania portum effecit multarum nauium capacem, peruenit. Hic dum claſſem parat ad traiiciendũ in Angliam, per literas Henricum filium ad ſe aduocat, quem ſtatuerat unà ſecum ducere. Noluit filius à principio patris imperio parêre, quippe qui non putabat ſe in tanta gratia apud parentem poſitum eſſe, ut illum iam offenſionem penitus depoſuiſſe pro certo haberet, ac propterea formidabat in Angliam ire: erat enim ab inuidis eius auribus inſtillatum, ita futurum, ut ſi Angliam repeteret, ſubitò in carcerem mitteretur. Veruntamen ita pater filio eblanditus eſt, ut ille poſtremo ultro Areflorum, quod eſt oppidum ad Sequanæ oſtium ſitum, uenerit, unde paucis pòſt diebus in Angliam ſimul adnauigauerunt: ad quos Londinum ex Portimutho, quo applicauerant, proficiſcẽtes, toto itinere congratulantis multitudinis concurſus factus, & cum ad urbem peruenerunt, maximo clamore & plauſu totius ciuitatis accepti ſunt. Ipſo eo anno factus eſt antiſtitum conuentus frequentiſſimus, in quo multa pro conſeruatione religionis acta ſunt, & in primis prouiſum eſt, ut præfecturæ monaſticæ & alia ſacerdotia quæ hactenus per eiuſmodi nefarium bellum, non licuerit cuipiam obeunda dari, uiris probis deferrentur, quod haud multo pòſt factum eſt. Erat per hunc modum, pacato undiq; regno, tam ab externis quàm à domeſticis bellis ocium; quod ne per ignauiam traheretur, rex ut ſtatus regni

meliore loco eſſet, omnem Angliam obiuit, qui ubi Eboracum uenit, regem Scotiæ cum nonnullis comitibus eius regionis ad ſe accerſiuit, in uerbaq; ſua iurare iuſſit. quo facto, Londinum rediјt. Aliud in eo regum cõgreſſu actum annales Anglici loquuntur præterea nihil. Sub eoſdem dies, uenerunt oratores pacis ad Henricũ, miſſi à Rodorico regulo Connacẽſi ex Hybernia, quos ille audiuit nõ grauate, quippe qui mallebat cum fero populo rem cõponere, quàm bellum parum gloriæ ac minus utilitatis allaturum gerere, ut ne aureo hamo piſcaretur. Itaq; impoſito tributo, quod in bubulis corijs in ſingulos annos penderetur, pacem petenti regulo dedit. Idem annus in Anglia peſtilentiam & famem habuit, quo morbo nõ multo pòſt ſedato, Henricus rebus domeſticis intentus, concilium tam antiſtitum quàm cæterorũ principum Northantonum conuocandũ curauit, ubi interfuit cardinalis quidam nomine Hugo legatus Ro. pontificis paulò ante ab Alexandro miſſus, ad componendas controuerſias, inter Cantuarienſem & Eboracenſem archiepiſcopos. Is eo quoq; loci cõuocatis tam Anglicanis quàm Scotis epiſcopis, conuentũ fecit, quo in conuentu poſt ſedatas lites, ac decreta quædã ex Reipublicæ uſu, atq; ad bene uiuendum facta, contrà quàm fas erat, nõ abnuit ratum habere, quod in regio concilio lege ſancitum erat, ut cuncti etiã ſacris initiati, qui ceruos aut damas intra ſepta regia, ſeu ſaltus occidiſſent, à iudice prophano multarẽtur. Quæ res non modo tunc, ſed in poſterum quoq; tempus, ita ius infregit, ut etiam nunc ſacerdotes in multis cauſis, perinde ac cæteri apud prophanos iudices conueniantur, atq; pro noxa puniantur. Adeò ius ſemel uiolatum facile diſſoluitur. Atq; ordo ſic magnum fecit detrimentum. Poſtremo agitatũ eſt, ut Rogerio archiepiſcopo Eboracenſi qui id temporis eam tenebat ſedẽ, ius in epiſcopos Scotos reſtitueretur, quandoquidẽ Romani pontifices iam inde ab initio ſanxerant ipſum Eboracenſem præſulem totius quoq; Scotiæ atq; Orcadum, cæterarumq; inſularũ primatem. Quam ſanè datam legem eorum locorum epiſcopi per multos deinde annos ſeruarũt, quemadmodum ſuprà appoſite oſtẽdimus. Verũ poſtea cum illi ab officio diſceſſiſſent, ſimulq; eam iniuriam Eboracenſes archiepiſcopi continenter quererentur, tum Romani pontifices, Paſchalis ſecundus, Caliſtus itidẽ ſecundus, Honorius, Innocentius, Eugenius tertius, Hadrianus quartus, cauſam eam ſuſceperũt, crebriſq; miſſis literis, illos ſub Eboracenſis prouinciam rurſum redigere conati ſunt. Sed Scotis generatim reclamãtibus, res demum cõtrouerſa ad Alexandrum pontificem relata eſt, qui tamen eius deciſionẽ nõ fecit. Ipſæ autẽ pontificum Romanorum literæ etiam nunc integræ ab Eboracenſi collegio cuſtodiuntur, quarum ego exempla uidi in codice longe antiquiſſimo, cuius legendi copiam mihi fecit Edouardus Leeus, paucis antè menſibus Eboracenſis archiepiſcopus factus. Cæterum ius iſtuc ab Eboracenſi præſule bellorum in primis cauſa, quæ ſæpius inter utrunq; populum ingruunt, amiſſum cõſtat, cum per illa minus licuiſſet Scotis epiſcopis qui conſecrandi forent, ad ſuum omni tempore adire principem pontificem. At Edouardus Leeus uir natura frugi, ſanctus, religioſus, Latinis pariter atq; Græcis, Hebraicisq; literis eruditus, ac ſumme in noſtra theologia probatus, ut qui ſcit ueri ſacræ ſcripturæ ſenſus delectum habere, cum maxime omnium ob eas uirtutes ſit tanto munere dignus habitus, idcirco ſtatim cœpit reputare rationem rerum ſui epiſcopatus,

ac

ac ita reperit ea monimenta, quibus armatus aliquando acturus eſſe uidetur de eo negocio in pontificum concilio, ſi quod noſtro tempore per principum noſtrorum diſcordias, haberi aliquando tandem licuerit. Habito hoc concilio, rex Henricus filius in Normaniam traiecit, non multo pòſt iturus uoti cauſa, ad diui Iacobi ædem, in Hiſpaniam, quod mox prohibente patre, non eſt executus. Illo ipſo anno Ioanna filia regis data eſt in matrimonium Gulielmo regi Siciliæ. Interim dum Henricus filius in Normania morabatur, qui infeſto in patrem animo à ſui ſimilibus ſubornatus rurſus eſſe cœpit, noua quotidie conſilia inibat, quibus eiecto parente, ipſemet regnum obtineret, ſuiq́ iuris eſſet. Hæc cum Adam eius miniſter ſecretior Henrico patri ſignificaſſet, magna ignominia ab illo ob id eſt affectus. At pater perſpiciens malum filij animum pertinacia non deſiſtere, diſſimulanda omnia ſtatuit, ut qui uidebat iuuenem non poſſe corrigi: & ut ne imparatus offenderetur, primo quoque tempore ſimiliter in Anglia ac in Normania, omnia loca diligenter præſidio firmauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ MCLXXVIII, cum Oceanus ita excreuit, ut multos abſorbuerit mortales. Iam appetebat hyems, & ab armis ceſſatio erat, quando rex repente factus eſt religioſior, quippe magnopere rogare cœpit Hugonem legatum Romanũ, & Ricardum Cantuarienſem, ut epiſcoporum conuentum indicerent, quem illi Northantoni mature fecerunt. In eo conuentu dum multa ac uaria pro Chriſtianæ religionis ſtatu agitabantur, Henricus ut ne amplius male audiret, primo Lincolnienſem epiſcopatum quem penè comederat, Gaufredo filio ex concubina deferendum curauit: ſed iuuenis haud bonæ frugi poſtquam aliquandiu bona dilapidauerat, neglecto tali munere, eam ſedem rurſus uacuam fiſco reliquit. deinde quia iampridem expiandæ cædis diui Thomæ cauſa, uouerat nouum cœnobium, expoſuit ſe cupere autoritate patrum, locum dari, ubi uotiuum Deo cœnobium conderet, ac propterea rogabat, ut inter ſe de ea re deliberarent. At ipſe interim qui cogitarat ex alieno, uotum factum perſoluere, egit priuatim cum legato, atque nonnullis epiſcopis, ut eiectis ſacerdotibus, quos uocãt ſeculares, ex collegio Sanctæ Crucis, quod inſtitutum erat ad Vualthamum uicum, qui à Londino millia paſſuum duodecim abeſt, ſibi liceret in illud regulares canonicos, quos appellãt, inducere: & ne id uideretur magis parcendi pecuniæ, quàm loci cauſa petere, quàm grandia huiuſmodi collegio donaria pollicitus eſt, quæ poſtea nulla ferè dedit. Epiſcopi uero nequaquam abnuerunt petitioni principis, qui ſic eiectis canonicis ſecularibus, ac in eorum locum regularibus ſubrogatis, nihil aliud dignum memoratu egit, quàm quod mutatis in templo Dei miniſtris, exemplum reliquit poſterioribus regibus, quo auderent ſuperiorum ſuorum monimenta euertere: nam rex Haraldus illud ſacerdotum collegium, uti ſuprà docuimus, antea inſtituerat. Sub idem tempus uenerunt legati ab Alphonſo Caſtellæ & Garſia Nauarræ regibus, qui nunciarũt Henrico reges ſuos poſt longas controuerſias de agrorum poſſeſſione, qui circa fines utriuſq́ regni erant ortas, tandem datis utrinque obſidibus, rem omnem ad eum retuliſſe, atque eius iudicio ſe ſtaturos iureiurando promiſiſſe, ac propterea orare, ut uellet ſua autoritate eiuſmodi litem finire. Audiuit libens legatos Henricus inter reges diſceptator factus, & de re controuerſa quamprimum ad ſuum domeſticum

ſenatũ retulit, auditisq́ʒ ſingulorũ conſiliariorũ ſententijs, ita poſtremo ſecundum alterũ iudicauit, ut alter eius iudicio ſteterit. Non multo pòſt Philippus comes Flandriæ uoti cauſa, ad mauſoleũ diui Thomæ Cantuariã uenit, cui rex obuiam factus eſt, atq́ʒ diſcedenti quia iturus erat Hieroſolymã, quingentas marchas dono dedit. Exin Londinũ reuerſus, atq́ʒ inde Oxonium profectus, dum ibi moratur, Roberto comiti Leceſtriæ comitatũ reſtituit, ac Ioannẽ filiũ totius Hyberniæ regulũ facit. Quo tempore, pluuiſſe ſanguine traditur: quo quidem prodigio uulgus more ſuo permotus, iam tum formidare cœpit Ioannis imperiũ. Per eos dies Margarita uxor regis Henrici filij enixa eſt filiũ, qui intra triduũ uitam finiuit. Erat ea tempeſtate per omnem Angliã, ingens Iudæorũ multitudo, quibus cum alibi quàm Londini non eſſet ager ad condenda defunctorũ cadauera, neceſſe habebãt ad eum locum ex toto regno, fœda demortuorũ corpora deferre. Quare ut ab eo incõmodo uacui eſſent, ab Henrico impetrarũt, ut ubicunque in tota inſula degerent, eo loci agrũ ſepulturæ ſuorum aſſignatum haberent. Eodem anno corpus diui Amphiboli martyris, qui præceptor fuerat diui Albani, non procul Fano ipſius Albani repertum, multa cærimonia in cœnobio eiuſdem diui collocatur. Henricus interea in Normaniam traiecit: audiuerat enim priſtinam ſimultatem aliàs ſedatam, ſenſim inter ſe & Ludouicum regem renaſci: cuius rei cauſa erat, quod Henricus Adelam eius filiam iampridem Ricardo filio deſponſatã, quam ipſe penes ſe, ad ſpem coniugij ſeruabat, noua quotidie impedimenta excuſans, filio iungere de induſtria differebat: porrò ſenex libidinis impatiẽs puellã amare, ac multorum uerborũ illecebris ſtuprũ illi offerre cœperat, ſic, ut ei pudorem paulatim ſoluerit, ſecundũ prouerbium illud decantatiſſimum: Corrumpunt bonos mores mala colloquia: atque eam, uti rumor erat, poſtremo uitiarit. Hanc igitur moram fraudis pariter atq́ʒ ſceleris plenam Ludouicus rex ferendam non ducebat, qui ubi Henricus in Normaniam uenit, antequam odium palàm erumperet, longum ac familiare cum eo colloquiũ habuit, cui ille promiſit intra paucos dies, ſe filiæ nuptias facturum. In eo etiam cõgreſſu ambo ſpoponderunt ſe iunctis armis, ſuppetias laturos Guidoni Hieroſolymorum regi, quem id temporis Saladinus rex Aegypti bello premebat. Qua re ita compoſita, rex relicto Henrico filio in Normania, & Ricardo in Pictones miſſo, in Angliam redijt. Agebatur iam annus ſalutis M C L X X X, cum Ludouicus rex in Angliam uenit, ut mauſoleum diui Thomæ uoti cauſa adiret, quem Henricus in littore obuiam factus, magno & gaudio & rerum apparatu accepit, atque inde ſimul Cantuariam profecti, diui martyris corpus multa ueneratione uiſerunt. Ludouicus perſoluto uoto, atque uarijs donarijs eo loci collatis, in Galliam reuerſus paucos dies ſuperſtes fuit, relicto unico filio, cui Philippus nomen fuit, quem ipſe uiuus regem creauerat. Bellatum eſt ſæpius inter Henricum & Ludouicum, uti ſuprà demonſtrauimus, egregie, ac non parum multa alia facinora memoratu digna facta ſunt. Annus deinde proximus nulla memorabili re domi militiæ'ue inſignis fuit; præterquam immatura regis Henrici filij morte, cui ſuo merito negatum fuit diutius uiuere, qui ab impietate dominationem auſpicari maluit: is partim ob breuitatem uitæ, partim quia ſub paterna tutela ferè ſemper fuerat, non ponitur in ordine regum, utpote qui rex deſignatus nunquam regnauit. Cæterum iuuenis

mors

mors ſeminariũ fuit conflandi odij inter Henricum & Philippum, ac ſæpius bellandi materiam ſubminiſtrauit: quippe Vellocaſſinũ, quod eſt pars Giſortiani agri citra Heptam flumen, datũ fuerat nomine dotis, Henrico filio Margaritæ uiro; quo defuncto, Francus Vellocaſſinũ repetebat, contrà Anglus retinere contendebat, uti alius locus magis appoſitus id planũ faciet. At Margarita uidua ſtatim pòſt ad Philippũ fratrem reuerſa eſt, quę nupſit Belæ Panoniorũ regi, eam per legatos petenti ſibi in matrimoniũ dari. Annus item deinde tertius dum ociũ ab rebus omnibus militaribus erat, celebris fuit pontificatu Hugonis Cartuſiani pręfecti Vithamij cœnobij diœceſeos Bathonienſis & Vuellenſis. Is Lincolnienſem epiſcopatũ per annos ferè decem & ſeptem, rectore orbum gubernandũ ſuſcepit, uir ea tempeſtate ſanctiſſimus. Fuit ante eum deſignatus epiſcopus Gualterus Conſtantius, qui cum Rothomagenſis prius præſul factus fuiſſet, quàm eo fungeretur munere, idcirco ei locus non datur in ordine antiſtitũ Lincolnienſiũ. Hunc etiam annum nobilitauit obitus Ricardi Cantuarienſis antiſtitis, qui ſedit annos decem, quem Balduinus Vigornienſis epiſcopus ordine antiſtitum quadrageſimus ſecutus eſt. Exceſſit è uita & per illos dies Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, poſt annũ quàm ſedere cœperat, uigeſimumſeptimũ. Sedes Eboracenſis deinde cõtinuos octo annos uacaſſe dicitur, cuius uectigalia interim, ne perirẽt, fiſcus capiebat. Eiſdem tẽporibus Saladinus Saracenorũ rex uir fortiſſimus mirum in modum rem Chriſtianã in Syria affligebat, nactus occaſionẽ bene gerendæ rei, ex diſcordia noſtrorũ principum in Syria: nam Balduinus quartus eius appellationis rex Hieroſolymitanus cum elephantico morbo afficeretur, cœlebs uiuere uoluit, qui ut rebus ſuis conſuleret, Sibyllam ſororem Gulielmo Montiferratenſi locauit, ſperans ex ea affinitate Gulielmũ uirum ſtrenuum ad quencunq; caſum ſibi præſtò futurũ. Genuit Gulielmus ex Sibylla puerum Balduinũ nominatũ, atq; ita non multo pòſt moritur. Poſt cuius mortem, Balduinus Sibyllam Guidoni Luſciniano ex Pictonũ gente in matrimoniũ dedit, ea cõditione, ut poſtquã ipſe uita exceſſiſſet, tutorio nomine eatenus regnũ adminiſtraret, quoad Balduinus imperio maturus foret. Verũ cum Guido nimis ſe ſuperbe gereret, Balduinus Raimundum Tripolitanũ comitem tutorem in locum Guidonis ſurrogauit. Moritur haud multo pòſt Balduinus rex, & Tripolitanus comes à Sibylla & Guidone prohibitus curã pueri ſuſcipere nequiuit: at puero etiam breui mox uita functo, Guido rex creatur. Tulit eam rem iniquo animo Tripolitanus, confeſtimq; cum Saladino maioris in Guidonẽ cõmouendæ inuidiæ cauſa, inducias pactus eſt, atq; ita hoſtis ferocior factus, magnas quotidie clades noſtris inferebat. Quare ferunt duces noſtros cernentes animo quantũ religionis periculi à ferociſſimo hoſte impenderet, & cupiẽtes mature rebus proſpicere, primo quoq; tempore Heraclium patriarchã Hieroſolymitanũ uirum ſingulari pariter bonitate atq; prudentia præditũ, primũ ad Luciũ tertium Ro. pontificẽ, dein ad reliquos principes ſupplementi militũ habendi cauſa miſiſſe, & eum poſtq; de re tanta cũ Ro. pontifice egiſſet, ueniſſe in Galliam ad Philippũ regẽ, ac poſtremo in Angliã ad Henricũ, cœpiſſeq; rogare, orare, obteſtari, ut tandem aliquãdo pro re Chriſtiana tuenda, ſicut iampridẽ uouiſſet, arma caperet, ac noſtris in Syriam ducibus laborãtibus ſubſidio iret, cũ pro certo haberet, tanti laboris fructũ ſe ab eo accepturũ, qui bene meritos

præmio ſemper remunerat æterno. Henricus ad hæc dicitur reſpondiſſe, ſe tempore ualde excludi, ac propterea non licere ſibi, cum per domeſticas, tum per externas ſeditiones abeſſe, atque idcirco pollicitus eſſe in ſtipendium militum pecuniam. Ad ea patriarcha ſubiunxit: Nihil agis rex, non egemus pecunia, quam abunde multi ſuppeditant, ſed imperatore, qui bellum gerat ſuis fortiſſimis militibus, quales te habere, ſatis omnibus conſtat. Tum Henricus multas occupationes excuſans, quamobrem non poſſet rem impræſentia militarem obire, bonis ac blandis uerbis Heraclium uſque Douerum deduxit, unde in Galliam tranſiturus erat, ac ibi poſtquam onerarat magnificis promiſſis hominẽ dimiſit. Sed antiſtes prius quàm digrederetur, in hunc fermè modum aperto, ut aiunt, pectore, locutus fertur: Ingratiſſimus es princeps, quippe qui non modo non uis operam nauare Deo opt. max. pro tot acceptis beneficijs, ſed etiam uerba das, qui te, mihi crede, meritò deſeret. Et quia, ut uideo, iſta nequaquã libens audis, rex enim ſubiraſcebatur, non ea tamen ſilebo: quandoquidem nihil mihi refert, an hic à te Chriſtiano impio occidar, an in Syria à Saracenis. Cui rex ſubitò reſpondit: Si una duntaxat lingua omnibus meis populis eſſet, haud dubie talia mihi ea lingua non auderet proferre. Verum ais, inquit antiſtes, cum ſis charus nemini, nemo te cõmiſſorum commonefacit, quò malam ſemper uiuas uitam, malamq́ poſtremo mortem obeas. Hæc fatus in continentem tranſmiſit Heraclius. Sunt tamen qui tradant Heraclium accepto primo regis reſponſo, ſpe fruſtratum, ſtatim abijſſe, quibus magis aſſentior. Eodem anno Gaufredus filius regis Britanniæ, dux Lutetiæ, morbo interijt, ſepultusq́ eſt in ea urbe, ad diuæ uirginis ædem, qui Arthurum unicum filium ex ſe genitum, reliquit hæredem. Ita in Anglia ocium erat, & iam annus ſalutis MCLXXXVII agebatur, cum Hieroſolyma paſſione Chriſti ſeruatoris noſtri nobilis à Saladino capta eſt, poſt octauum & octogeſimum annum, quàm à Gotthofredo, & alijs Chriſtianis ducibus fuerat recepta. Cuius rei triſti nuncio in Italiam allato, cum primis dolore animi confectus Vrbanus tertius optimus pontifex, dum nouum ſubſidium parat, Ferrariæ in itinere moritur. Deinde Clemente tertio pontifice de bello in Saracenos gerendo edictum proponente, multi nomen dederunt, inter quos Ricardus filius regis unus fuit. Flagrabat interim odium inter Philippum regem & Henricum, partim ob non redditum Vellocaſſinũ, partim ob non datum iuſiurandum à Ricardo, quod ille dare differebat Philippo debitũ, ex eo, quod Aquitaniã teneret. Quare Philippus, ut præueniat hoſtem, magnis copijs Anglicos fines ingreſſus, agrum ad Caſtrum uſq́ Rodulphi populatur, atq́ eum locum obſidet. Quod ubi Henricus cognouit, coacto repente exercitu, unà cum Ricardo filio, ſuis auxilio uenit, poſitisq́ in conſpectu hoſtiũ caſtris, ſuos ex itinere feſſos reficit, facturus ſtatim pòſt copiam pugnandi Franco. Verum antequã ad certamen uentum ſit, interuentu Ioannis Cardinalis legati Romani pontificis, qui à Clemente ad reconciliandos hos reges, miſſus paulò ante fuerat, pax æquis conditionibus inter eos conuenit. Aduenerunt ſub idem tempus nuncij ex Aſia, qui retulere Saladinũ, poſt captam ciuitatem ſanctam, omnia apud noſtros deuaſtare, & pauca admodũ loca in fide permanere. Quo nuncio, reges Philippus & Henricus in primis mœrore affecti, nõ longe à Giſortio, in colloquiũ uenerũt, atq́ ibi more noſtro, cruce in cõmunes

hoſtes

hoſtes deſumpta, ad parandum exercitū mature digreſſi ſunt. Sed malus quidam, ut reor, dæmon rebus Chriſtianis nimium inuidit, nam conſilium aliter cecidit, quando pax inter reges paululum inuiolata permanſit. Cuius ſceleris perfidiæq́ notam ſcriptores Galli in Anglum contorquent, tradentes Ricardum fœderis ruptorē, bellum intuliſſe Raimundo Toloſatiū comiti. Econtra Angli eam culpam in Franco reſediſſe uolunt, prodentes Philippum tanquā impium, ut Henricū ab expeditione Hieroſolymitana auerteret, in quam impenſe incumbebat, fracta pace, bellum mouiſſe. Atq́ ita eiuſmodi ſcriptores magis patriæ quàm ueri amantes, dum alteri in alteros inuehuntur, non equidem hiſtoriam ſcribunt, ſed inimicitias atq́ inſectationes exercent, quo fit, ut neſcias, quem uti ueriorem ſcribendo ſequare. Verum quicunq́ id fœdus uiolarit, ſatis conſtat Philippū regem ſumptis repente armis, caſtrum Rodulphi, Buſantalum, Argentoniū, Montricardum, Monteſoriū, Vindocinū, Leporoſum, & Paluellum de Anglo cepiſſe, & eodem temporis articulo, Ricardum ademiſſe Toloſatiū comiti Moſacum, cum nōnullis alijs oppidis. At Henricus qui eo tempore in Anglia exercitum belli Hieroſolymitani gerendi cauſa conflabat, accepto nuncio de rebus à Philippo geſtis, ſubitò in Normaniā traijcit, atq́ finitimorū agrum ingreſſus, multa loca ferro igneq́ deuaſtat: ſed quia hoſtis numero militū præſtabat, ac cognito eius aduentu, intra caſtra ſe tenebat, ratus pro tempore differendū eſſe, ad iniuriam ulciſcendam, Giſortium reuertitur. Hic dum moratur Henricus, prioribus acceptis à Franco incōmodis, aliud longe grauius acceſſit. Ricardus enim filius petebat, ut Adelam Philippi ſororem diu apud eum ſeruatam, ſibi iam in matrimoniū ducere liceret, quam amator ſenex multa excuſando, multumq́ procraſtinando tradere negabat, utpote qui illam puellam iam ſecretò compreſſerat, uti ſuprà oſtendimus, ſtatueratq́ repudiata Aleonora, uxorem ducere, atque illa affinitate fretus, ſi ex Adela liberos ſuſciperet, filios ex Aleonora genitos abdicare. Igitur Ricardus impatiens moræ, ac patri ſupra modum iratus, ad Philippū ſe contulit, quem haud multo pòſt Ioannes frater ſecutus eſt, maximaq́ pars militum cum illis ad hoſtem defecit. Quæ res tantum doloris Henrico inuſſit, ut ſtatim pòſt ex mœrore animi ægrotare cœperit. Philippus autem per hunc modum nactus feliciter bellandi opportunitatē, primo quoq́ tempore omnibus copijs in Cenomanos proficiſcitur, agroq́ paſſim direpto, eorum ciuitatem circūuallat, in qua Henricus tunc erat, qui ſiue ut longe impar uiribus, ne uita periclitaretur, ſiue coactus incendio, quod ipſe in uicis ſuburbanis fecerat, ut ne Franco ea loca cōmodo eſſent, & uento adauctum in urbem irrepſerat, repente Chinonem diſceſſit. Atque ita Cenomani puncto temporis præſidio deſtituti, non multo pòſt hoſti ſe dediderunt. Hac uictoria Philippus elatus, traiecto flumine Ligeri, Turones in poteſtatē redigit, eorumq́ urbem præſidio firmat. Quibus rebus feliciter geſtis, exercitum præda locupletem reducit. Henricus tot incōmodis uno tempore affectus, ubi cognouit Cenomanorū urbem in hoſtis poteſtate eſſe, quia præ ea reliquas continentis ciuitates non magnopere curabat, ita commotus eſt, ut continuò temere clamauerit, ſe deinceps à Deo reuocaturū cor, hoc eſt, amorem, qui ei debetur, propterea quod permiſiſſet urbem ſibi tam charam ab hoſte occupari: attamen ſtatim pòſt ſe collegit, agnouit errorem, ac depoſuit. ſed cum animo pariter ac corpore

æger, de rebus ſuis iam planè diffideret, neceſſariò placuit pacem pro tempore, & pro re, per legatos à Philippo petere, de qua nihil ab hoſte impetratū. Hæc autem mala, quæ Heraclius patriarcha Hieroſolymitanus, paucis ante annis ei uentura prædixerat, ſi magnitudinem poteſtatis parcius peccandi licentia metitus fuiſſet, quemadmodum Hugo Lincolnienſis epiſcopus iugiter monebat, haud dubie facile euitaſſet. Quapropter deſperata tam rerum ſuarū quàm corporis iam ſalute, mœrore magis quàm morbo conſumptus, pridie Nonas Iulij è uita migrauit, annum agens ætatis ſexageſimū alterum, qui fuit trigeſimusquintus, ampliusq; menſes nouem, cum regnare cœperat, & humanæ ſalutis MCLXXXIX. Et hic Normanorū, Francorum, id eſt, alienorum hominum principatus in Anglia finis fuit, poſt annos CXXII, quàm Gulielmus primus regno Angliæ potitus eſt: nam qui inde regnarūt, Anglos iure appellamus, quod in Anglia nati, & lingua & moribus Anglicanis imbuti, more gentis uixerint. Atq; ita poſt Normanos, Francosq;, Anglia tandem ſibi reddita eſt. Nunc ad Henricum reuertor. Sepultus eſt Chinone, ubi uitam finiuit. Sunt tamen qui ſcribant delatum eſſe corpus funerali pompa ad nobile cœnobium diui Ebrulphi, ordinis diui Benedicti, Sagienſis diœceſeos, quod eſt poſitum prope Aquilam oppidum, ad uiginti milliaria, in Alenconienſi principatu, ibiq; humatum, & in itinere Ricardo funeri patris obuiam facto, ſanguinem è naribus defuncti ſubitò manaſſe, quaſi indignantis, propter impij filij aſpectum. Mors eius mirabili prodigio præcognita dicitur: paucis diebus ante mortem, ex quodam lacu in Normania piſces noctu in terram exilientes, tanto ſtrepitu ferunt congreſſos, ut multi mortales accurrerint illuc uiſum miraculum, nullumq; piſcem in lacu ſuperſtitem inuenerint. Ex Aleonora uxore ſuſtulit uirilis ſexus liberos, uti ſuprà perappoſitus edocuit locus, Henricum, Ricardum, Gaufredum, & Ioannem. Aliqui his addunt duos alios præmatura ætate mortuos. Filias uero tris genuit, Mathildem, quæ nupſit Henrico duci Saxoniæ, Aleonoram mox locatam Alphonſo eius appellationis octauo regi Caſtellæ, ex qua Blanca orta eſt diui Ludouici Francorū regis mater, & Ioannam, quam Gulielmus rex Siciliæ in matrimonio habuit. Ex concubina ſuſcepit Gulielmū & Gaufredum. Corpore fuit carnoſo & ualidiſſimo, frigoris æque atque æſtus patientiſſimo, amplo capite, pectore lato, uoce fracta, cibi parciſſimus, ut præſertim ne pinguis fieret, propter quod etiā dum à militaribus rebus uacabat, aut uenatione, aut deambulatione corpus excercebat: ſtatura iuſta, forma elegantiſſima, colore ſubrufo, oculis glaucis, ingenio acutiſſimo, memoria longe tenaciſſima eorum quæ legiſſet, uidiſſet'ue, animo magno, & in aduerſis quàm in ſequundis rebus conſtantiore, niſi in extremo uitæ exitu, in quo eum ab amicis omnibus fermè deſtitutum aliquantulum defecit. Liberalitate in omnes uſus eſt, quippe qui ſuis militibus ſæpius donatiuum dedit, & rara à ſuis populis tributa exegit. Artis militaris peritiſſimus, in rebusq; bellicis fortunatiſſimus, milites ſuos magis extinctos deſiderabat, ac collaudabat, aſſiduaq; recordatione deflebat, quàm ſuperſtites diligebat, ut hoc pacto admoneret ſuos, eo minus mortem formidare, quo magis certū ſcirent ſibi deinde uita functis apud poſteros honores haberi. Item non illiteratus fuit, ſicut & prudens habitus eſt. Vitia eiuſdem hæc cōmemorantur: urgente fortuna, nemo mitior, benignior, ac plura pollicens: fauente eadē, nemo

quoq;

quocꝫ acrior,durior,atque ad uiolandum fidem facilior. Auaritia quocꝫ notatus eſt,quippe qui etſi in milites & externos liberalis,in domeſticos tamen ac præſertim in filios nõ item, qua potiſſimũ de cauſa illorũ animos ab ſe auertit. Iuſti & æqui non perinde ut cõmodi amator, libidinis impatientiſſimus,quæ res demum cauſa fuit alienationis tam filiorũ, quàm amicorũ ab eo : nam non cõtentus uxore,multas dilexit fœminas, & in primis puellam quandam ſucci plenã, quam ipſe Roſimundam,uulgus uero Roſam mundi appellabat, quod eſſet forma præter cæteras,liberali atcꝫ uenuſta,cui apud pagum Vodeſtocũ, miro opere domum fecit inſtar Labyrinthi,ut ne ab uxore pellex facile deprehendi poſſet. Sed puella parum ſuperſtes fuit, cuius ſepulchrum etiam nunc uiſitur apud Oxonium,in cœnobio monacharũ,quod Godſtoueium uocant, in quo hoc diſtichon inſcriptum eſt:

Hoc iacet in tumulo Roſa mundi,non roſa munda,
Non redolet,ſed olet,quæ redolere ſolet.

Præterea Henricus res ſacras minus aliquãdo curæ habuit, quàm par fuerat. porrò Thomam ſanctiſſimũ uirum perſecutus eſt:Legatos Ro.pontificis nequaquã prius regni fines ingredi eſt paſſus, quàm iureiurando promitterent, nihil ſe contra conſuetudines quaſcuncꝫ regni præſcripturos, id quod illi ſeu metu ſeu muneribus adducti fecerunt. Nulla auxilia Chriſtianis ducibus in bello Hieroſolymitano laborãtibus tulit, tametſi in illud bellum bis terùe ingredi cœpit, quod tamen minima occaſione impeditus ita ſemper extraxit, ut nunquam geſſerit, quod uel domeſtico diſſidio aſſignari poteſt. Non omiſerim hoc loco rem, quamuis ab omnibus ferè ſcriptoribus decantatam : ferunt enim in comitum Andegauenſiũ familia,unde hic Henricus æditus eſt, principem quandam fuiſſe fœminã triueneficam,maleficamcꝫ,& eam compulſam ad extremũ adorare euchariſtiam, ſubitò è templo per feneſtram à conſpectu hominũ auolaſſe, nec comparuiſſe unquam. Ab hac muliere poſteriores eius familiæ comites originem duxere : quare tradunt diuum Bernardum cum ita aliquando uſu ueniſſet, ut de hoc Henrico ſermonem haberet, prædixiſſe futurum, ut ipſe cum filijs, & filij inter ſe perpetuò digladiarentur, perinde ac planè euenit. Atcꝫ ita ſapiens diuinare ſolet. Viri fama nobiles id temporis uixere Theobaldus Cantuarienſis antiſtes, doctrina & uitæ ſanctitate clarus: Hugo epiſcopus Lincolnienſis,in quo non minor eruditio fuit,quàm morum puritas, poſt mortẽ miraculis nobilitata. Huius obitus in ſextum Ioannis regis annũ incidit, ideocꝫ de eo tum plura dicam, quando ad ea tempora ueniemus. Item Ricardus Vintonienſis, Gaufredus Elyenſis, Robertus Bathonienſis, epiſcopi diuinis pariter atque humanis literis eruditi, & Aldredus Vigornienſis epiſcopus,uir bonus atcꝫ ornatiſſimus,qui Glóceſtriæ cœnobium condidit monachorũ ordinis diui Benedicti, illudcꝫ diuis dedicauit apoſtolis Petro & Paulo. Fuerunt hoc quocꝫ tempore uiri militaribus rebus præſtantes, Robertus comes Leceſtriæ, ubi loci cœnobium regularium canonicorũ quos uocant, condidit, qui filium ſui nominis & gloriæ ſuperſtitem reliquit: Hugo Bigotus,Rainaldus Cornubiæ comes,de quibus in fine uitæ Stephani meminimus : Ranulphus itidem Granula, Gulielmus Veſeius, & Bernardus Baliolus bello & pace longe principes militari gloria ornati.

RICARDVS facto patris funere, Rothomagum proficiſcitur, ibiq́ habito principũ concilio, atq́ ſingulis in eius uerba iurantibus, Normaniæ dux conſalutatur. Dein intentus theſauris patris inquirendis, Stephanũ Andegauenſium præfectum in cuſtodiã tradit, cogitq́ hominẽ quicquid pecuniarũ in diuerſis arcibus iuſſu Henrici, diu ante condiderat, depromere. Dum hæc & huiuſmodi curat, Ioannes frater ad eum uenit, quem perbenigne accepit, atq́ præter omnia, quæ illi pater teſtamento reliquiſſet, Aniſiam filiã unicam Roberti comitis Gloceſtriæ in matrimoniũ dandam curauit: nam Ioannes paulò ante uxorem filiam quondam Huberti comitis Moritonij nullis ex ea ſuſceptis liberis, amiſerat. Poſtremo memor matris Aleonoræ, quæ adhuc in Anglia carcere tenebatur, confeſtim per literas mandauit, ut liberaretur, eiq́, ut par erat, ſummã imperij detulit. Aleonora è cuſtodia educta, magnamq́ præter ſpem, nacta autoritatẽ, omnem Angliam obiuit, mira comitate omnes generatim amplectendo, ut ſibi & filio animos hominũ maxime conciliaret: ſed in primis quoniam experta erat carceris ſuppliciũ eſſe mortalibus grauiſſimũ, quacunq́ iter faciebat, multas cuſtodias dimittebat, ſecundum illud Vergilianum:

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Interea Ricardus facto cum Philippo rege fœdere, loca quæ pater dudum amiſerat, cuncta recepit, unà cum Adela uxore, quam ob ſuſpicionem uiolatæ uirginitatis, non multo pòſt nulla eius habita notitia, repudiauit, ac cum dote, multisq́ muneribus locupletatam, domum remiſit, pactus prius nuptias cum Berengaria filia Garſiæ Nauarræ regis, quàm in Siciliam ad Ioannã ſororem deduci iuſſit, ut eo loci in itinere nuptias faceret. Secũdum hæc, cum noſtri ex Aſia quotidie ſubſidium rogarent, reges deliberant, primo quoque tempore iunctis armis, claſſeq́ parata, in Syriam nauigare, eoq́ cõmunicato conſilio, ambo ad iter faciendum ſe expediunt. Rebus Gallicanis ita ex animi ſententia compoſitis, Ricardus in Angliam profectus, primum Vintoniam, dein Sariſberiam iter diuertit, ubi loci repertis patris theſauris, mirum in modum oblectatus eſt, quod ſcilicet longe maior illic pecuniæ aceruus foret, quàm quiſpiã crediidiſſet: tradunt enim præter lapides, ueſtes, atq́ uaſa precioſa, reperta eſſe noningenta millia librarũ. Quo auſpicio iuuenis ſublatus animo Londinũ properat, conuocatoq́ concilio, rex creatur, & à Balduino Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorũ inunctus ſacratur. Fuit annus ſalutis MCLXXXIX. Is eius nominis Ricardus poſt primum Gulielmum Normanũ, à quo regum inſequentiũ ſeriem ſuprà in fine eius uitæ docuimus, ab Anglis inchoatã eſſe, primus dictus eſt. Item eodem tẽpore Gaufredus eius frater nothus fit archiepiſcopus Eboracenſis, qui in ordine antiſtitũ Eboracenſiũ trigeſimusſecundus ponitur. Ricardus acceptis regni inſignibus, ſummo ſtudio claſſem ac omnia ad Hieroſolymitanũ bellum gerendum neceſſaria parat, & in primis impoſito nouo tributo, undecunque pro ſumptibus infinitis, qui in eum exercitum impendebant, pecuniam congerendam putat. Itaq́ poſſeſſiones omnes, portoria, uectigalia, ac comitatus nonnullos cum præfecturis, partim uendit,

partim

partim pignori dat, ex qua re ingentem summã conficit: sed cum primis Hugonis episcopi Dunelmensis, hominis longe ambitiosissimi fortunas suauiter spoliat, nam pactus ingens precium, eum Northumbriæ comitẽ facit. Quam ob rem, cum ille postea insolenter gaudio exultaret, rex eiusmodi ioculare iactabat: Magnus ego nimirum artifex, ueteranũ enim episcopum feci nouitiũ comitem. Cum ita rex domi suæ, mercatu amplissimo omnia haberet uenalia, ciues quoque Londinenses immanes dederunt in sumptus belli pecunias, qui uicissim autoritate, atq; cõmodo à rege aucti sunt, quia tum primum concessu regis, comitia habere cœperunt, & sibi in singulos annos eligere binos suæ ciuitatis gubernatores, ut consules, quos balliuos appellarunt: & primi fuerunt Henricus Cornhyllus, atq; Ricardus Firriuerius, id est, filius Riuerij. Sed uiginti deinde post annos, is magistratus à Ioanne rege sublatus est, qui nõnullis de causis, ab illis gubernatoribus populo iratus factus fuerat, uerũ postea partim precibus, patim precio placatus concessit, ut ciuibus in perpetuũ tempus posthac liceret creare sibi unum prætorem, & duos uicecomites. Primus fuit prætor Henricus filius Aluini: uicecomites uero Petrus Duke, & Thomas Neellus. Prætor Romano more, maior uocatur: Romani enim urbanum prætorem, maiorem appellabant. Ita per hunc modum ciuitas paulatim apud se Reipub. regimen constituit, factaq; est multo nobilissima ac opulentissima, atque propter grauitatem, celeberrima. Quamuis ita usu ueniat, ut non omnis Londinensis pubes suis interdum maioribus digna uideatur, idq; fatum uulgo Londino assignent, quod solum parentum indulgentia accidere satis liquet: nam illi quantum ab initio, præceptores quibus pueri in disciplinã traduntur, astringunt, tantũ relaxant: unde iuuentus haud sæpe imitatur parentes, qui cum plurimũ noui sint, suis laboribus, ut infrà demonstrabitur, coguntur facultates pariter atq; honores sibi parare. Quocirca uidere licet in tanta ciuitate, admodum paucos ciuium filios, qui eadem habeant domicilia, atque eorum maiores habuerint. Sed ea domus labes partim ex eo fit, quod uiri morientes soleant uxores facere hæredes, & illæ iterũ, etiam ætate prouecta, nubere, ac per id, in alienam familiam bonorũ partem maximã secum ferre: partim quia omni tempore, permultæ ciuium familiæ mercaturæ quæstu satiatæ, uel potius cõtentæ, ex urbe se in agros possessionesq; conferunt, quæ ita Londino oriundæ, & alibi domicilia habentes, cum opum copia, tum nobilitate longe amplissimæ fiunt. Forma autem ciuitatis eiusmodi est. Omnis quasi populus per artificum collegia diuiditur. exempli gratia: Lanifici de rege emunt priuilegiũ, quo sibi liceat inter se societatẽ coire, suum habere collegium, suas condere leges, quibus monopolia instituant, preciũ panno laneo faciant, prohibeantq;, ne alij in urbe uendant. In illud uero collegium potissimũ ueniunt, qui discendo artem, annos septẽ, decem'ue, aut eo amplius, ancillati famulatiq; sunt eiusdem collegij lanificis. Et ij dum famulantur, aliorumq; ministri sunt, uocabulo nõ ineleganti appellantur paremptitij, hoc est, pares emptitijs seruis, quia perinde lanificis in eos, toto illo annorũ spacio, ac dominis in seruos ius ferme est. Post exactos ministerij annos, ciues habentur: tametsi interdum citra famulatũ, etiam precio ciuitate donantur. Eodem quoq; seruitio uel fœminæ in ciuitatẽ adscribuntur. Quapropter quotidie multitudo iuuenũ etiam nobilium æque ut puellarũ usq; ab ultimis regni partibus Londinũ confluunt,

ibiq; eo pacto diuitias, honores, & honesta coniugia consequuntur. Atq; tale est institutū, quo cætera opificū collegia utuntur. Ciuitas igitur ex nobilibus nouisq; hominibus aucta, suum ex ijs senatū, suum annuū prætorem, suos tribunos numero duos, hoc est, uicecomites habet, & hos omnes, ad iura populo dicenda reddendaq;. Sanè ciuitas in quatuor & uiginti diuiditur regiones, quas custodias nuncupant, quibus singulis singuli præsunt aldermani, id est, senatores, nam elder, Anglice, senior, & man homo dicitur: sed e litera in a sonus causa mutata, aldermani uocantur. Ex istis uigintiquatuor senatoribus, prætor optatur, qui prius quàm magistratū ineat, iusiurandum apud præfectum Statarij, quem baronem dicunt, regi dat. Hoc regiminis quoque genus uel non ualde absimile habent cæteræ ciuitates, & in primis celebriores. Satis cōmode diuertimus. Deinde habetur tam episcoporū quàm principum concilium, in quo concilio antistites primum, reliqui mox primarij uiri in uerba regis iurarunt, promiseruntq; se in officio atq; fide mansuros. Fecit idem Gulielmus rex Scotiæ, qui ad cōcilium illud simul uenerat, & Ioannes, atq; Gaufredus Eboracensis antistes Ricardi fratres. At Scotus interim uel rebus suis mature consuluit, quippe qui Castellum Puellarū, Beruicum, Roxburgū, & Sterlingum redemit à rege, quæ loca paucis ante annis, Henrico eius patri loco pignoris dederat. Ricardus post hæc regni statui confirmando intentus, præfecit parti Angliæ quæ ad Scotiam pertinet, Hugonem Dunelmensem episcopū, cui collegas dedit Hugonem Baldulphū, & Gulielmū Brunellum, uiros spectatissimos: reliquam partem regni administrandam cōmisit Gulielmo Longeshampe Elyensi antistiti, quem regni cancellariū fecerat, uiro impigro, cæterum factioso, & potentiæ, honoris, diuitiarū auido. Normaniæ uero & Aquitaniæ præfectum fecit Robertum Lecestriæ comitem. Item domi senatum constituit ex sapientissimis quibusq; uiris, ad quem omnia referrētur. Postremo quasi futurorū præscius, hoc est, prouidens insidiarū, quas fratres in ipsum molituri erant, uetuit Ioannem & Gaufredum usque dum ab domo abesset, Angliam ingredi. Quod tamen decretum ut protinus rescinderetur, mater Aleonora, ne filij inter se diffidere, néue odio laborare uiderentur, impetrauit. Quibus rebus ita constitutis, dum Ricardus iter maturat, fertur sereno cœlo, ad Dunstablum uicum apparuisse medio die in aëre crucem, & in ea imaginem hominis pendentis. Quo ostento rex concipiens animo spem bene gerendæ rei, confestim cum florentissimo exercitu in Normaniam profectus est. Hic cōuocatis ad se tam Britanniæ quàm Aquitaniæ principibus, exquisitim consultat, quot potissimum naues, quantum militum numerum, in Asiam traijceret, eosq; admonet, ut Roberti præfecti dicto audientes sint. Quo facto, & parata iam multarū nauium classe, Girardo Auxitano archiepiscopo, Bernardo Baiocensi episcopo, Roberto Sabeollo, Ranulpho Fulgerio, & Henrico Baldulpho, strenuis ducibus classis præfectis negocium dat cibaria parandi, in sexaginta minimū dies: militibus uero iandiu ante delectis ut equis armisq; instructi atq; ornati adsint, edicit. Interea dum præfecti & milites imperata huiusmodi faciunt, ipse posteaquā multa quæ ex Reipublicæ usu esse uidebātur, constituerat, ut si quid in tam longo itinere humanitus accideret, multa enim pericula impendent, præter naturam, ne hærede careret, sibi in regnum successorē designauit Arthurum ex fratre Gaufredo nepotem

Britanniæ

Britanniæ ducem, iuuenem altæ indolis. Dum iſta gerebantur, & iam tempus ueris appetebat, uenerunt legati à Clemente pontifice Ro. maxime omnium id negocij procurante, qui Ricardo ſignificarent rem Chriſtianam in Aſia ita affligi, ut nullam amplius temporis dilationem ferre poſſet. Sub eoſdem quoque dies, Philippus rex itidem per literas docuit, iam ſe omnia quæ ad nauigandum opus eſſent, paraſſe, ad iterq; expeditum eſſe. Quocirca Ricardus iam rebus omnibus paratiſſimns, & claſſe ad Sequanæ oſtium traducta, eodemq; omnibus peditum equitumq; copijs contractis, militem naues ordine ac ſine tumultu conſcendere iuſſit, ut primo quoq; die, ſequundo ſe uento daret. Itaque ut omnes cum neceſſario commeatu, in nauibus fuerunt, ipſe cum electa parte militum, ætate & uirium robore florentiū, terreſtri itinere Maſſiliam, quæ eſt Narbonenſis prouinciæ ciuitas, contendit, ut eo loci nauem conſcenderet. Per idem temporis Philippus etiam rex dato ſigno, ſoluere naues imperauit, qui Ricardum præcedens, Genuam ſe contulit. Claſſis Anglica nihil poſt profectionem principis cunctata, uento ſequundo ſatis uehementi in altum delata, curſum in Maſſiliam direxit. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCLXXXX. Quantum autem militum, aut nauium ſecum Ricardus tranſportauerit, inter ſcriptores parum conſtat. Peruenit Maſſiliam interim rex, ubi dum aduentum claſſis operitur, cōmeatum & cætera omnia nauigationi neceſſaria magno ſtudio comparat. Claſſis interea uento in altum delata, dum curſum, ut dictum eſt, in Maſſiliam tenet, oborta ſubitò tempeſtate, diuerſa agitur, ac aliæ aliò naues iactantur. Ferunt Anglis penè fluctibus ſubmerſis, & Deum identidem inuocantibus, diuum Thomam martyrem diuinitus adfuiſſe, eosq; bonis uerbis conſolantem, ſalutem certam promiſiſſe, atque ſtatim pôſt ingentem maris tranquillitatē eſſe ſecutam. Vbi tempeſtas per hunc modum ſedata eſt, naues cœptum iter ſequentes, aliæ poſt alias Luſitaniam proximam partem Hiſpaniæ, quam nunc Portugalliam appellant, curſu petunt, quô tamen prius quàm perueniant, à Saracenorum piratis Hiſpaniæ oram latrocinijs infeſtantibus, multis incommodis afficiuntur. Hic dum claſſis ſe reficit, Ricardus tantæ moræ impatiens, ac ſimul arbitrans claſſem tempeſtate impeditam, ad diem conſtitutum adeſſe minime poſſe, conductis undique nauigijs, in Siciliam ire perrexit: qui infero mari celeriter emenſo, poſt trigeſimumnonum diem, quàm à Gallia receſſerat, Meſſanam urbem Siciliæ maritimam attigit, quô etiam paulò ante Philippus rex amiſſa bona parte claſſis, peruenerat, atque ibi ambo hybernandum conſtituunt. Claſſis Anglica interim Maſſiliam profecta, cognito regis diſceſſu, confeſtim Meſſanam traiecit. Sub idem tempus, Gulielmus eius nominis ſecundus Siciliæ rex Panormi moritur, nullo legitimo hærede relicto, cuius regni proprietas ad Romanum pontificem pertinebat. Inſulani tamen heroës, Tancredum ſtatim ſubſtituêre, ex Rogerio auo Gulielmi, & concubina natum, hominem tantæ ſocordiæ, ut eum Gulielmus negaret ex Rogerio genitum. Is licet Ricardum magno apparatu hoſpitio acceperit, non ei tamen fidebat, quod ille dotem Ioannæ ſororis uiduæ quæ Gulielmo regi nupta fuerat, intempeſtiue repetebat, quam ipſe in numerato non habebat, uerebaturq;, ut Clementis pontificis partes ſequeretur, qui in Siciliæ regnum ius ſe habere contendebat: quare omnia loca præſidio firmat, conſilia cum ciuibus Meſſanenſibus clàm con-

fert,quemadmodum cogere poſſit Anglum ab inſula diſcedere, incœptumq́ maturius ire iter. Hæc cogitantibus ciuibus, facile ab Anglo data eſt occaſio tumultus faciendi: porrò cum milites,ita ut fit, in magno hominum numero, laſciuirent licentius, Meſſanenſes minima re permoti,arma ceperunt, factoq́ derepente impetu, Anglos ex urbe eiecerunt, clauſisq́ portis, ſe ad reſiſtendum muniere. Ricardus qui extra urbis muros ſtatiua habebat, ijs rebus cognitis,ira accenſus, militem arma capere, ac ad oppugnandam urbem aggredi iubet. Dum Angli ſe expediunt ad iniuriam ulciſcendam, Tancredus aliquot regni principes ad Ricardum mittit,qui exponant, nihil ſuo aut publico factum conſilio,ſed tumultum ex inſcitia leuitateq́ uulgi ortum, & propterea nolit quicquam grauius de ciuitate iudicare, neque de ſua erga Siculos beneuolentia diminuere, cum ipſe præſertim ſit in autores tanti facinoris acriter animaduerſurus. Interuenit etiam Philippi autoritas, ad controuerſiam eiuſmodi ſedandam. Quibus rebus factum eſt, ut Ricardus in præſens ciuitatem oppugnare diſtulerit. Tenebant ſe interim Meſſanenſes intra mœnia, & læſi principis iram timentes, de induſtria tempus reconciliationis uſque eò extrahebant, dum Anglus ſuperueniente uere,abiret. Non latuit ea res Ricardum, qui animaduertens uerba rebus eſſe contraria, & ſe ab oppidanis ludificari, admotis ſubitò ſcalis, alijsq́ bellicis inſtrumentis ad muros, ſubiectoq́ igne portis, tanto impetu repugnantes adortus eſt, ut unius diei labore, fractis mœnibus, portisq́ reuulſis, urbe potitus ſit, tantum abfuit, ut oppidani diutius reſiſterent. Bene multi utrinque interfecti ſunt, maiorq́ cædes ſecuta foret, niſi Ricardus iuſſiſſet militem ferro abſtinere, motus ciuium precibus, ueniam miſerabiliter rogantium. Sedato tumultu, ac nonnullis Siculis recentioris doli autoribus pœna affectis, Tancredus non multo pòſt adfuit, qui conſcius culpæ, quod Meſſanenſes incitaſſet ad expellendum Anglum, ne Ricardo deinceps ſuſpectus foret, poſtquam immanem pecuniam ab amicis mutuam ſumpſit, reddita Ioannæ reginæ dote, ſe pacem pecunia redempturum,atque eandem noua affinitate confirmare cupiens,filiam (nomen puellæ annalium ſcriptores, ut ſolent, non ponunt) Arthuro Britanniæ duci in matrimonium daturum pollicitus eſt. Vtrunque libens audiuit Ricardus,qui conſulte in gratiam & Siculum recepit, & affinitatem non neglexit. Ita compoſitis rebus inter Siculum & Anglum, grauior inde diſcordia inter Gallum & ipſum Anglum orta eſt, quo,credo, ſemper eſſet aliquod impedimentum, cur cõmunibus rebus minus ſubueniretur: non enim tulit æquo animo Philippus, quod Ricardus coëgiſſet Siculum ſua imperata facere, atque grandi pecunia pacem redimere. Quapropter ardentes inuidia Franci, inſuper iracundia & audacia impulſi, minimam nacti occaſionem, primum ita cum Anglis altercati ſunt, ut deinde ad arma utrinque concurſum ſit. Fuiſſet magna cædes ædita, niſi refrixiſſet ſubitò, nam pro ſe uterque princeps tumultum preſſit. Veruntamen eà pugna cum primis nomini Chriſtiano malo fuit: nam Philippus qui Ricardum uiolati hoſpitij criminis & auaritiæ accuſabat, quod ciues Meſſanenſes, qui cibaria, qui hoſpitia militibus parauiſſent, iniuria affeciſſet, non ſuorum culpa, ſed ſpeciatim Anglorum contumelia, atque inſolentia ad arma uentum eſſe prædicabat. Acceſſit iræ, quod Ricardus in familiari colloquio eſt palàm faſſus, ſe filiam regis Nauarræ ducturum in matrimonium,

trimonium,repudiata Adela eius ſorore. Quare deinceps etſi rem quæ ei erat incluſa medullis,prudens diſſimulauit Philippus,odio tamen incredibili ſemper Ricardum proſecutus eſt, quod demum dum bellum Aſiaticum gerebatur,in medium erupit, in cauſaq; fuit, quamobrem, uti infrà demonſtrabitur, multo pulcherrima uictoria è manibus noſtrorũ ducum exciderit.Quod hercle malum partim pronunciatum eſt uaticinio Ioachini abbatis,ea tempeſtate in Calabria ſanctitatis fama uiri celeberrimi, qui prædicabat nondum adueniſſe tempus,cum Hieroſolyma recuperaretur: partim quoque terrificis prodigijs: quippe dum in Sicilia reges hybernabant, quotidie fermè cœlum ingenti tonitru reſonabat,crebriſq; ignibus micabat, atque aſſiduis fulminibus multi mortales icti peribant. At ineunte iam uere,Philippus prior educta claſſe, è Sicilia digreſſus, proſpera uſus nauigatione, Ptolemaidem quam Acconem uocant,à noſtris diu antea obſeſſam peruenit, qui poſitis non procul urbe caſtris, hoſtes ualde terruit, noſtrorum uero & copias & animos adauxit. Poſt hæc, ubi militem à laboribus refecerat, in oppugnationem ſimul cum cæteris ducibus,totis uiribus incumbere cœpit. Ricardus interea rebus cum Tancredo compoſitis, unà cum Ioanna ſorore,quæ Berengariam puellam filiam regis Nauarræ ſponſam ducebat,nauem ingreſſus eſt, ac cum tota claſſe ex Siculo littore in altum delatus, in grauem incidit tempeſtatem, qua iactatus,in Cyprum inſulam tandem peruenit: & cum ab inſulanis portu prohiberetur, ui ingreſſus, ac eam late populatus, magno ſuorum firmauit præſidio, captiuis nonnullis apud ſe retentis. Hic Berengariam ſibi matrimonio iunxit,factiſq; nuptijs, inde digreſſus, Ptolemaidem in caſtra profectus eſt,cum oppugnaretur tum acrtter urbs , quæ magno Saladini præſidio tenebatur. Interea in Anglia ex inſolentia & auaritia Gulielmi Elyenſis antiſtitis initium magni mali ortum eſt : is homo terræ filius, uti in prouerbio habetur, diu rerum indigus, repente factus diues, cum paulò ante creatus eſſet à Cœleſtino pontifice Romano legatus, mutationem fortunæ male uſurpans ,dominatum ſibi affectabat. Quocirca habito epiſcoporum conuentu, multa ſuo arbitratu ad proprium commodum immutat, ſubornatuſq; pecunia ab Hugone epiſcopo Ceſtrenſi, monachos de ſacerdotum collegio, quod Conuentriæ erat, eijcit, presbyteris in eorum locum ſubſtitutis, qui uulgò ſeculares dicuntur. Exin præfectis quos Ricardus conſtituerat diſcedens omni adminiſtratione deiectis,in Ioannem inſidias machinatur,ueritus,ſicut aiebat,ne is regnum occuparet, ſi fortè Ricardus ſine liberis moreretur. Item Gaufredum alterum Ricardi ex concubina fratrem Eboracenſem archipræſulem, è loco ſacro ui extractum in carcerem mittit,quem tamen rogatu quorundam epiſcoporum, qui pro eo promiſſa fecerant, ſtatim pòſt educi iubet. Poſtremo nobilitatem quam contra ſuam libidinem uenturam tandem aliquando timebat, paſſim fortunis ſpoliat. Cæterum hæc atque alia eiuſmodi quanquam tyrannidem præ ſe ferebant, homo tamen callidus officij nomine calumniam prætegebat: nanque ideo reliquos præfectos regni ſe priuaſſe poteſtate prædicabat,ut ne populus multorum dominatu faſtiditus, quereretur ſe loco unius regis, plures habere reges, & Ioannis ſimul cupiditatibus ſe obuiam ire, ne in regnum aut uiuo Ricardo inuadere, aut eo mortuo, illud Arthuro eripere auderet,

atque demum pecuniam exigere, ut regi tantum bellum gerenti neceſſariam ſuppeditaret. Quid, quod aliam addebat cauſam, ſe ea omnia iuſſu regis facere? perinde quaſi fas eſſet, ius omne principis iuſſu reſcindere. Verum huiuſmodi rationes ut confictæ erant, ita parum ualuere. Quare ſic animi omnium irritati erant, ut nihil propius eſſet, quàm ut ſeditio aliqua fieret: propter quod nõ multo pòſt ab Aleonora matre factus certior de eiuſmodi facinoribus Ricardus, ſtatim principes tumultuantes retinere in officio literis, nuncijs, præmijs, pollicitationibus magnopere ſtuduit, ac ſimul per literas Elyenſem admonuit, ut cum populo mite ageret, quò in fide ſponte ſua permaneret. Atque ſic præceps Elyenſis furor parumper reſtrictus eſt, cum alia parte, parum ante paſcha, orto tumultu inter Chriſtianos & Iudæos, qui Eboraci & Lincolniæ agebant, ciues ſumptis feſtinanter armis, miſeros Hebræos uiros pariter ac fœminas trucidarunt, extra paucos, qui profeſſi ſunt ſe Chriſtianos fieri uelle. Id facinoris rex grauiter tulit, quod in bellum proficiſcens ab ipſis Iudæis fuerat ualde pecunia adiutus. Iam alter agebatur annus, cum in obſidione Ptolemaidis adhuc perſeuerabatur, & hoſtes uidentes aduentu duorum regum, ſic eſſe auctum Chriſtianorũ exercitum, ut ſi facto impetu, urbem oppugnarent, ægre reſiſtere poſſent: tandem ſpoponderunt ſe deditionem facturos, ac partem crucis reddituros, quam in ea ciuitate eſſe ferebant, ſi cuncti qui in præſidio erant, cum ſingulis ueſtimentis, incolumes dimitterentur. Admiſſa conditione, Ptolemais ſiue Accon biennio obſeſſa noſtris dedita eſt. Hic inter Latinos principes, æmulatione imperij atque uirtutis, diſcordiæ iampridem exortæ, manifeſte gliſcere cœperunt, quod inferius planius fiet, & in primis inter Auſtrenſes, hoc eſt, Pannonios ſuperiores & Anglos, id mali ortum habuit. Sanè Auſtrenſes gloriæ captæ urbis inhiantes, primi ſigna in muris poſuere, quæ Anglus ilico in terrã excuſſit, ſuaq́; ſubiecit: quod facinus Ricardo mox malo fuit. Nunc ad incœptum redeo. Recepta per hunc modum Ptolemaide, pars ciuium captiuorum à Philippo educta cum Chriſtianis captiuis commutatur: alteram partem quam Ricardus deduxit, quia dominica crux non eſt reperta, idq́; barbarorum fraude factum credidit, momento interemit: fuerunt numero circiter millia ſeptem: quare Ricardo uitio datum eſt, quod non ſeruaſſet barbaros ad captiuorum Chriſtianorum commutationem: ſed ferox animus ſeipſum continere non potuit. Saladinus Ptolemaide amiſſa, deſperans poſſe reliqua loca tueri, quæcunque urbes uiſæ ſunt ſitu & opere minus idoneæ ad reſiſtendum, eas mœnibus nudauit. In ijs fuerunt Porphyria, Cæſarea, Aſcalon, & Gaza. Ricardus contrà cum Philippus Galliam repetiturus, bello iam abſtinere inciperet, Ioppem inſtaurauit, eóque Chriſtianorum coloniam deduxit. At Saladinus de Hieroſolyma Chriſtianis relinquenda, conſilia iam agitabat, ut tandem aliquando tam longo bello defungeretur, cum audita Philippi & Ricardi diſcordia, in ea retinenda perſeuerauit. Enimuero cum Philippus & Ricardus totis uiribus in oppugnationem Ptolemaidis incumberent, ac ſæpe iunctis armis, ſæpeq́; ſeparatis copijs, muros inuaderent, & modo alijs atque alijs conſilijs ac artibus uterentur, ſimultatum ueterum facile memores cœpere ſenſim

inter

inter se dissentire, ac alter alterius dictum factum'ue ita improbare, ut ex huiusmodi uaria belli gerendi sententia, initium magnæ discordiæ sit factum. Quæ res & multorum ipsorum fortiter factorum memoriam obscurauit, & Reipublicæ nostræ uires maxime debilitauit, corrupit, sicut infrà demõstrabitur. Quocirca Philippus uir & ipse magno animo ac magnarum rerum cupidus, cum fortunam belli aspirare nostris cerneret, & sibi persuasum haberet Ricardum animi magnitudine ac ferocia cæteris ducibus Christianis longe præstantiorẽ non facile posse socium belli gerendi ferre, arbitratus est se cum tali ac tanto belli consorte, nihil ferè suo ductu aut arbitratu gloriosum esse facturum: qui ex ea æmulatione concitatus, & eius cœli grauitatem excusans cui obnoxius esset, ex Syria primo uento nauigat in Apuliam, & inde Romam uoti causa profectus, in Galliam reuertit, relicto Odone Burgundiæ duce in bello Hierosolymitano, qui rem Christianam iuuaret. Cœlestinus tertius Romanus pontifex, qui Clementi successerat, Philippum redeuntem ex Syria, dum Romæ uoti causa fuit, maiorem in modum rogauit, ut nihil in Ricardum in quem infesto perspexerat esse animo, postquam se in Galliam recepisset, moliretur, quò tam utilis Reipublicæ Christianæ dux à sacro bello non auerteretur. Cæterum Philippo ex Syria decedente, Ricardus quem suo Marte facere in primis iuuabat, maiore quidem animo, quàm antea ad rem bellicam aggreditur: quo potissimum tempore, duo sicarij Conradum Montiferratensem Tyri in foro ambulantem interfecerunt, qui ex fuga retracti, exquisitissimis cruciatibus affecti, confessi sunt statuisse se omnibus Latinorum ducibus per eum modum mortem machinari.

Eisdem temporibus in Anglia Ricardus assiduis suorum querimonijs solicitatus per literas, Elyensem antistitem omni administratione priuauit, in eiusq; locum Gulielmum Rothomagensem archiepiscopũ subrogauit. Quo facto inimici gaudentes, in Elyensem iam in ordinem redactum autore Ioanne conspirant. Itaque habito conuentu, cæteri episcopi hominem cum multis alijs, more suo, publice execrantur, quod ille iussisset Gaufredum Eboracensem antistitem in custodiam, prout suprà dictum est, tradi, & reliqui talia iussa executi essent. Quibus rebus cognitis, Elyensis peiora & ea quidem digna factis suis timens, muliebri habitu amictus in continentem transmittere tentat, qui littus ab inimicis circa Douerum teneri resciscens, quippe illis eius fuga clàm minime fuit, atque huc atq; illuc errabundus dum nauem quæritat, fortè cognitus capitur, contemptimq; traductus in carcerem conijcitur, cogiturq; primum arces omnes quas adhuc retinebat, reddere: deinde spoliatus fortunis omnibus proscribitur. At Ioannes inimicus eius acerrimus nequaquam tali contentus uindicta, contendebat ut fœdissimo quoque ignominiæ genere afficeretur: episcopi tamen ordinis memores id fieri prohibentes, continuò eum missum fecerunt. Elyensis in Normaniam unde oriundus erat, profectus, de accepta iniuria tam apud Cœlestinum pontificem Romanum, quàm apud regem Ricardum per literas conqueritur, simulq; obsequio & largitione gratiam ab Aleonora & Ioanne summo studio inire nititur. Optimates regni post Elyensem ab omni administratione deie

ctum ſedulò de Republica bene gerenda agitabant, unà cum Rothomagenſi antiſtite, quem tametſi iuſſu regis gubernatorem regni ſibi delegerant, attamen ſumma rei penes Ioannem, hominem ad humana diuinaꝗ omnia perturbanda natum, erat, ſenſimꝗ creſcebat. Vnde cum multiplex malorum origo, tum præcipue regni Hieroſolymitani ingens manauit labes: nam is dominandi cupiditate incenſus, dum regnum ſibi parare conatur à Philippo ex Syria reuerſo ſolicitatus, ſtatim cum eo ſecreta conſilia de occupando fraterno regno confert, ac non multo pòſt impatiens moræ, iam palàm faciens quod occultauerat, ad Philippum ſimulato negocio, eundum ſibi conſtituit: uerum matris precibus à tanto facinore auerſus eſt: qui poſtremo capto Ricardo in Auſtria, cum Philippo iampridem in eum male animato ſe iunxit, ac in fratrem bellum ſumpſit. Quæ fecerunt, ut Ricardus metuens ſui regni iacturam coactus ſit, rem Chriſtianam deſerere, quam haud dubie nobis paulò poſt reſtituiſſet. Sed de his infrà ſubtilius. Poſt interfectum Conradum, de quo ſuprà meminimus, Henricus Campaniæ comes Iſabellam quæ illi nupta fuerat, ſororem Sibyllæ reginæ, quæ paulò ante in caſtris cum quatuor filijs ex Guidone Luſiniano procreatis, dyſenteriæ morbo interierat, in matrimonium duxit, dotisꝗ nomine Tyro potitus eſt. Ricardus uero Guidonem Luſinianum comiter appellando, Cyprumꝗ inſulam offerendo, eò pellexit, ut ille ei Hieroſolymitani regni iure ceſſerit. Quo factum eſt, ut cæteri deinceps Angliæ reges huius regni titulum aliquandiu uſurparint. Guido libens Cyprium regnum ab Anglo accepit, quod poſt eum, Luſinianorum familia ad memoriam uſꝗ noſtram poſſedit. Ricardus ex his animo auctus, Hieroſolymam oppugnandam conſtituit. Itaꝗ unà cum Odone Burgundionum duce, exercitum iam eò ducebat, cum Saladinus derepente extremum agmen adortus, coëgit noſtros iniquo loco prælium facere. pugnatum à meridie, uſque ad ſolis occaſum, cum hoſtis tandem non ſine magno Chriſtianorum incommodo uictus, ſe ad Bethleem uicum recepit, ibiꝗ metatus eſt, ut interciperet commeatus, quo minus ex Aegypto ad noſtros Hieroſolymam obſeſſuros deportarentur. Ricardus cum Odone, poſtridie illius diei non procul Hieroſolyma poſitis caſtris, conſilia de ea oppugnanda agitabat, cum ab exploratoribus cognouit ingentem camelorum multitudinem ex Aegypto cum commeatibus Hieroſolymam pergere, ex quo ei in mentem uenit, illos intercipere. Itaque delecta non mediocri militum manu, de media nocte profectus prædam omnem cum præſidio cepit, atꝗ in caſtra perduxit. Hactenus res Chriſtiana proſpera, eratꝗ ferè in tuto, cum rex poſt maturam conſultationem, de Hieroſolyma armis petenda, ueritus rei frumentariæ inopiam, & quia iam hyems præcipitabat, atque ita anni tempore excludebatur, relicta tam neceſſaria obſidione, ad quam Cœleſtinus Romanus pontifex miſſis etiam in ſtipendium militum pecunijs, eum uehementer hortabatur, in hyberna Aſcalonem conceſſit. Nudauerat muris hanc urbem Saladinus, quos hybernorum tempore inſtaurauit Ricardus, loci opportunitate allectus. Odo in hyberna ad Henricum Campanum ſuæ gentis hominem diuertit. Atque ita noſtri cum nihil propius eſſet, quàm ut uberrimum adeptæ paulò ante uictoriæ fructum caperent, ac ipſa urbe ſancta potirentur, obſidioni hyema-

tionem

tionem imprudenter anteuerterunt, id quod nocuit tantum rei Christianæ, ut mox omnia ferè pessum ierint: nam uires paulatim nostrorum diminutæ sunt, alijs aliò copijs maritimis dilabentibus. porrò Pisani qui eo triennio militando naues contriuerant, supplementoq; maxime indigebant, in Adriaticum delati Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Veneta classis Pisanam secuta, Polam itidem peruenit. Hic Veneti aucto nauium numero, Pisanos urbe eijciunt, eamq; diripiunt. Cœptum est inde inter eos acriter pugnari, exarsissetq; mutuo urgente odio, bellum ingens, ac toto mari aperte certatum esset, nisi Cœlestini autoritas intercessisset, pacatæq; eius arbitratu res essent. Dum ista gerebantur in Asia, Philippus ratus esse tempus explendi odij in Anglum, cōsilia de bello mouēdo cum suis summo studio agitabat, & quamuis nonnulli recte sentientes dehortarentur, ne Ricardo bellum faceret, qui rem Christianam armis defendebat, dicerentq;, si aliter faceret, dubio procul esse futurum, ut contra religionem fecisse iudicaretur, ille odio tamen magis quàm rationibus ductus, solicitauit quamprimum Ioannem, ad nouas res in fratrem moliendas: utq; facilius iuuenis animum alliceret, promittebat se ei daturum Adelam sororem in matrimonium cum grandi dote, quam suprà docuimus ob suspicionem amissæ pudicitiæ à Ricardi coniugio repulsam fuisse, atque auxilium ad regnum fraternum occupandum laturum. Mouerunt ista facile iuuenem regnandi percupidum, qui nisi cognito consilio à matre Aleonora prohibitus fuisset, confestim specie cuiusdam simulati negocij, ad Philippum aduolasset. Qua re cognita, Francus urgente aliquo malo dæmone, ut par est credere, ultimum Hierosolymitani regni fatum, sumptis repēte armis, Normaniā hostiliter ingreditur, captisq; primo aduētu aliquot oppidis, in quibus Gisortium fuit, quod ei tradidit Gilbertus Vasco loci præfectus, totā eam regionē, licet, uti uidebatur, satis Ricardi præsidio munitam, ferro & igne deuastat. Atq; ita uetus simultas causam dedit Franco mouendi arma in Anglum. Illo ipso quoq; tempore Anglia, ut nihil ad res ubiq; gentium turbandas deesset, opera & largitione Elyensis antistitis, seditionibus passim laborabat. Appetebat iam uer, Ricardusq; Hierosolymam repetiturus rebus omnibus paratus, atque præmissis commeatibus ad obsidionem continuandam necessarijs, mouere copias maturabat, cum ecce tibi subitò nunciatur Philippum regem eo consilio Normanicas res infestare, ut ad Angliam inuadendam sibi uiam referet, & eam adeptus Ioanni eius fratri possidendam tradat. Quo nūcio Ricardus suprà quàm dici possit animo turbatus, domesticam calamitatem cum cæteris ducibus continuò ac dolenter communicat, incusans identidem Philippum, quod nulla habita nominis Christiani ratione, aut religionis reuerentia, eo potissimū tempore in se odium atq; iras explere uoluisset, quo iam de hostibus triūphus penè acquisitus esset. Quæ res non minus tunc nostrorū omnium animos cōsternauit, quàm paulò post iam diuulgata barbaris spem uictoriæ certam fecit. Ricardus itaque tanto affectus dolore, quod tam insignis uictoria inimicorum odio de manibus amitteretur, ueritus ne dum procul à patria pro Republica Christiana bellaret, damnum domi perniciosum non faceret, cum Saladino hoste conditionibus bellum necessariò composuit, ut nostri præter Ptolemaidem, Tyrus enim & alia quædam loca minus illustria iam antea à Christianis tenebantur, cætera

eo triennio de hoſtibus capta reſtituerent, & Saladinus à Chriſtianorum rebus manus abſtineret. Haſce pacis conditiones barbarus callide à noſtris petiuit, ut ſcilicet loca amiſſa recipiendo, ſatis edoceret iſtorum duorum regum conatu nihil eſſe in Syria memorabile geſtum, atq; ita alios inde à bello ſibi faciendo facilius deterreret, quando ſecum cogitarent operam tantorum principum in rem Chriſtianam enauatam fruſtra fuiſſe. Et quia ea pax magis neceſſaria quàm honeſta erat, atque ut ne Chriſtiani nominis uiri qui illic remanebant, parum ſuis uiribus quandoq; confiſi, aut à barbaris fracto fœdere uexati, in deſperationem ſalutis adducerentur, dicitur Ricardus ad confirmandos illorum animos, inuidiamq; leuandam, diſceſſionis quam facturus erat, priuſquam abiret, eiuſmodi uerba feciſſe: Ea quidem principes moleſtiſſime mortales ferre debent, quæ ipſorum culpa male ciciderunt: contrà minus doloris accipere, ſi quid ſecus acciderit, quàm ratio poſcat, quàm prouiſum ſit, quàm religio iubeat. Hæc noſtri erit medicina doloris, quam ipſe mihi feci: quippe ego bellum poſt hominum memoriam longe iuſtiſſimum geſturus, ut nihil eſſet, quamobrem poſtea tempore excluderer, à principio curandum mihi conſtitui, ut nullas hoſtium inſidias domi, nullam foris ſociorum defectionem, nullam inopiam ſtipendij, nullam denique ciuium ſeditionem pertimeſcerem, poſtquam patriæ finibus pedem extuliſſem. Itaq; pacem & amicitiam cum finitimis regibus, & in primis cum Philippo Gallorum rege, qui iuxtà mecum bellũ hoc Reipublicæ Chriſtianæ tuendæ cauſa ſuſcepit, conciliaui, ſimul conſilia cum eodem communicaui, arma ſociaui, uires coniunxi: domi præfectum feci Gulielmum Elyenſem epiſcopum, cui comites & adiutores negociorum publicorum dedi eos, in quibus fidem eſſe putaram, & dignos quibus talia committerem. Ioannem fratrem quem poſſeſſionibus, honoribus, familia ornaram, commonefeci, ut meorum populorum commodo pariter atq; quieti ſtuderet. Opes mecum tuli, ut né meis itineribus homines perterrerētur, ne ue exhaurirentur, neu cōmouerentur. Atq; hæc prouiſio, hæc uitatio rerum omnium fuit, quas duxi mecum aliquando impedimento eſſe poſſe, cur minus incœptum bellum continuarem. Sed ô uanam humanorum conſiliorũ curam, multò enim aliter, & puncto quidem temporis, omnia noſtra ceciderunt, atq; cogitaueramus: primum Elyenſis epiſcopus ad nimiam leuitatē ambitionemq; euectus, domi non ſe Reipublicæ rectorem, ſed tyrannum, non domus cuſtodem, at expilatorē geſſit. Deinde Ioannes frater beneficiorum, humanitatis, item cognationis immemor, ac cupiditate ductus, me opibus, me honore, me regno priuare, excludere, ſpoliare conatur. Ita me maxime omnium ire perditum feſtinat frater, cui plus omnibus credidi. Quis, prò, bone Deus, fratrem de quo ſis plurimum bene meritus, tibi cauendum putaret? adeò tot inuolucris ac uelis quibuſdã hominum natura obtenditur, ut nullo pacto perſpici poſſit. Poſtremo Philippus rex belli ſocius, cui iam inde ab initio cum in eius familiaritatē intraui, omnia tutò credenda duxi, non modo bellum communibus auſpicijs ſumptum gerere noluit, uerumetiã me ſolũ uobiſcum gerentē turbandũ, uexandũ, auertendum à tanto incœpto ſtatuit: qui nunc ſic Ioannem fratrem dementauit pollicitis, ut per eum, res meæ domeſticæ in id diſcrimen ſint adductæ, ut mihi aut paternum regnum amittendũ, aut rebus omnibus prætermiſſis, primo quoq; tempore

domum

domum redeundũ ſit. Hoc poſterius patriæ charitas, officium, decus admonet, ut ſuperiori anteuertam. Ecquis enim ex omni hominum genere non immeritò me culpauerit, accuſauerit, amentiæ cõuicerit, ſi dum Hieroſolymitanum regnum alijs recuperandum curabo, meum amiſero? His igitur de cauſis in Angliam reuocor, uosq; tametſi grauatiſſime deſerere cogor, qui decreueram, aut hic glorioſe mortem oppetere, aut domum cum laude redire, idq; non ſine dolore facio, cum ueſtri forſitan iudicij ſummo errore, qui ſpes ueſtras iampridem in me ſitas habetis. Sed principes meum non eſt peccatum, at potius Philippi, qui fidem, qui ius, qui fas uiolauit, à quo Deum opt. max. breui tempore pœnas meritas petiturum, uobisq; pariter opem laturum confido, poſtq; deſerti ab hominibus, deſerti inquam eſtis, culpa unius eatenus, quoad mihi per haſce peſtiferas ſimultates licebit uobis auxilium ferre, qui interea non debetis deſperare quietem, cum uobis pax ſit cum barbaris, qui longo ſimiliter bello fatigati, pacto ultro dubio procul ſtabũt. Ita fatus ſuosq; conſolatus, Ricardus parata iam claſſe, Berengariam uxorem cum Ioanna ſorore, & magna ſuorum parte, in Siciliam, & inde in Angliam præmittit, ipſe uero cum paucis Thraciam curſu petens, in grauem incidit tempeſtatem, qua iactatus in Dalmaciam defertur, hic mutato ueſtitu per Germaniam iter facere, ac modo equo, modo pedibus in Angliam redire conſtituit. Itaq; lento incedebat gradu, qui ubi ad ſuperiorem Pannoniam peruenit, quam hodie Auſtriam uocãt, cogitãs ſe in bello Hieroſolymitano orta ex re minima, inter Auſtrenſes, & ſuos milites diſcordia, indecẽter iuſſiſſe ſigna Leopoldi ducis Auſtriæ, is etiã in bello interfuit, ex muris recens captæ Ptolemaidis deijci, ſicut ſuprà oſtendimus, ac ſimul certior factus ab exploratoribus famam ſui aduentus per eam regionem paſſim uulgari, cœpit ſibi timere, & ob id nõ niſi explorate ac prætentatis itineribus tranſire. Verum nullo conſilio fatum euitare potuit: ſanè ut primum Viennã ingreſſus eſt, quæ princeps habetur Auſtriæ ciuitas, eum partim lingua hominem Anglum eſſe, partim illud ipſum indicauit, quod carius multo obſonabat, quàm deceret perſonam, quam ipſe cum humili habitu gerebat. Itaque bene multis hoc pacto cognitus erat, cum peruaſit rumor per uulgus, Ricardum adeſſe. Quocirca dux confeſtim cuſtodes circa domum diſpoſuit, ubi ille hoſpitabatur, ut nemo inde homo elabi poſſet, ac mox alios miſit exploratum, quales eſſent intus hoſpites. Ricardus poſteaquam eſt enunciatum ſatellites ducis in ueſtibulo eſſe, tum ſpem fugiendi eſſe nullam uidens, reſumit regium ueſtitum, ac eam animi audaciam qua in bellicis rebus ſemper uſus erat, militibus oſtendẽs, quærit ecquid ſit, cur armati circumſtent: quibus ſeipſum petere uociferantibus, reſpondet, non decere, ut rex alteri quàm duci ſe captiuum tradat, ac propterea ſi dux ipſemet dignetur uenire, eius ſe fidei ultro commendaturum. Itaque duci ilico aduentanti obuiam factus, tradito prius gladio, in illius poteſtatem uenit. Leopoldus talem prædam ex inſperato ſibi eueniſſe gauiſus, regem blande appellando in ſuas ædes perduxit, atque cuſtodiendum certis heroibus commiſit. Fuit is annus ſalutis humanæ M C X C I I I. Audiuerat interea ex fama, quæ iam per totam Germaniam peruaſerat, Henricus imperator Federici eius nominis primi filius Ricardum à duce captum, qui optime noſcens quantæ eſſent Anglicæ opes, cœpit ſedulò cũ duce agitare, quomodo ab eius

manibus tam opulentã prædam eriperet. Itaqꝫ legatos celeriter miſit, qui eum multa admonerent, quamobrem non poſſet apud ſe tutò, nec diutius tantum regem in cuſtodia ſeruare, quandoquidem Ro. pontifex in primis iuberet, ut illum dimitteret, deinde & cæteri principes illud idem flagitarent, qui ſi ipſe dicto non pareret, poſtulationibus ue nõ ſatisfaceret, proculdubio uim adhiberent: & propterea ſibi traderet cuſtodiendum, qui bono modo curaret, ut Ricardus grandi ſe pecunia redimeret. Dux partim his rationibus, partim metu motus, nouerat enim Henricum ex ea re lucrum facere affectantẽ non quieturum, uſqꝫ dum prædæ particeps fieret, regẽ oratoribus tradidit, quem Henricus ad ſe ductum prius quàm alloqueretur, in uincula duci iuſſit, ut Ricardus indignatione & dolore uinculorum ampliorem pecuniam offerret. Eodem tempore Philippus certior factus Ricardum teneri in uinculis, lætitia exultat, & ut cupidus nocendi, confeſtim ſecretis nuncijs Ioannem illius fratrem ad ſe accerſit, hortaturqꝫ, ut nunc data demũ facultate bene gerendæ rei, uelit regnum Angliæ de fratre capere, & ad id maturius perficiendum, auxilium pollicetur. Non mediocris fuit momẽti apud Ioannem, Franci incitatio: quippe qui ſua cupiditate etiã inflammatus, ubi primum in Angliam redijt, facta coniuratione, copulat ſibi aliquot adoleſcentes ſui ſimiles, eoſqꝫ ad uim atqꝫ arma cohortatus, nõnulla derepente loca expugnat, factoqꝫ ex quocunque genere perditiſſimorum hominum exercitu, reliqua loca pari celeritate occupare connititur. At principes regni cognito tam nefario ueſani iuuenis facinore, ſumptis eueſtigio armis, eius conatibus ſe opponunt, atqꝫ primũ obſidione cingunt caſtrum Vindeſorium tanquam locũ natura & opere cæteris munitiorem: deinde ſummo ſtudio exercitum contrahunt. Hæc res ita coniuratorum animos infregit, ut reddito protinus caſtro, alij aliò ſe in pedes dantes capti ſint, atqꝫ merito ſupplicio temeritatem luerint. Ioannes factionis caput, arbitrans fratrem moriturum in uinculis, feſtinanter in Gallias ad Philippum cõfugit, ut ibi nouam armatorum manum primo quoqꝫ tempore faceret. Interea Cœleſtinus pontifex grauatiſſime ferens Ricardum, qui pro re Chriſtiana tutãda, tam graue bellum procul domo paulò ante geſſiſſet, cuſtodia teneri, tam duci Auſtriæ, quàm ipſi imperatori mandat, ut quamprimum eum dimittãt. Cui Henricus tam opimam prædã ſine magno lucro reddere nolens, reſpõdet, ſe paratum eſſe Ricardum miſſum facere, ſi prius tamen ille ſibi reſtituerit, quæ ſuperiori tempore Syriam petens in Sicilia rapuiſſet. Porrò Henricus non multo antè regnum Siciliæ cõſecutus fuerat: nam cum Cœleſtinus põtifex iniquo animo ferret Tancredum in Sicilia regno potiri, Conſtantiam Rogerio natam, qui rex fuerat Siciliæ, monacham occulte ex cœnobio eductam, atqꝫ religione ſolutam Henrico matrimonio locauit, Siciliamqꝫ iuueni cum Calabria & Apulia, dotis nomine dedit, ea conditione, ut tributũ penderet Romanis pontificibus, quo dominij iura ſibi conſeruaret. Eam calumniam quanq̃ facile Ricardus purgauit, affirmans ſe non ſpoliaſſe Siculos, ſed dotem ſororis recepiſſe, attamen illud cum primis certum habebat, ſe niſi grandem pecuniam ſolueret, nullo pacto dimiſſum iri: quapropter Hubertum Sariſberienſem epiſcopum uirum nempe probum, is ex Syria rediens in Sicilia paulò ante nouerat, quemadmodũ rex in inimicorũ manus incidiſſet, & idcirco omiſſo itinere incœpto, ad eum diuerterat, in Angliam miſit, qui re

gij ſenatus autoritate, impoſito pro redemptione tributo, pecuniam colligeret. Dum ille ſummo ſtudio pecuniam exigendam curabat, imperator cum à ſuis atq; alijs principibus rogatus, tum à pontifice reprehenſus, demũ in colloquium duxit Ricardũ, cui multa ac uaria in ſe atq; Leopoldum ducem commiſſa crimina obiecit, de quibus ille poſteaquam abunde reſpõdit, iuuantibus qui aderant principibus, pactus eſt, ut redemptionis nomine ſolueret millia librarum ducenta, ſiue prout quibuſdam placet, centum quadraginta millia marcharum, quarum tertia pars duci Auſtriæ obueniret. Itaq; rex ubi cognouit quanti libertas redimenda eſſet, ad ſuos quæſtores ſcribit, ut ſtatim exactã ex tributo pecuniam ad ſe deferãt. Illi etſi crudeliſſime imperatam pecuniam colligebant, quippe qui non tantum per æſtimationes poſſeſſionũ & rerum, quàm per arbitrium ſuum exigebant, tamen acceptis regijs literis, ita paſſim pro ſuis etiam commodis, omnia rapere cœperunt, ut non tributum pro redemptione regis impoſitũ, ſed publico edicto, omnia generatim Anglorum bona quæſtoribus regijs prædæ eſſe data iudicares. Quo factum eſt, ut præter cæteras priuatas opes, uaſa etiam ſacra aurea ſiue argẽtea ex templis ſublata fuerint, ex quibus multo plus pecuniæ conflatum eſt, quàm principio fuerat imperatum. Interea dum alij tributo colligendo ſtudent quæſtores, ab alijs bene magna pecuniæ ſumma in Germaniam apportata ſoluitur, & pro reliqua parte inde ſoluẽda, relictis apud Henricum obſidum nomine Rothomaſi antiſtite, & nonnullis alijs epiſcopis ac heroibus, qui ex Anglia eò concurrerant, Ricardus poſt decem & quinq; menſes, quàm in carcerem miſſus fuerat, dimittitur, qui magnis itineribus, ac illis quidẽ deuijs, in Angliam contendit: cum enim Henrici fidem ſuſpectam haberet, conſultò quamcelerrime potuit eius finibus deceſſit. Quæ res haud dubie ei ſaluti fuit, nam imperator ſecundũ regis profectionem à Gallo inſtigatus, inſidias meditabatur, ut eum quem iam pœnituerat miſſum feciſſe, in perpetuã cuſtodiam traderet. Redijt Ricardus incolumis in Angliam, atq; inuiſo diui Thomæ mauſoleo, Londinum cum magno populi plauſu, omni multitudine obuiam effuſa ſe recepit. Hæc incommoda atq; uitæ pericula, Ricardus bene multis mortalibus uiſus eſt ſuo ſubiſſe merito, quod ipſe commodis Chriſtianæ reipublicæ, quam defendendam ſuſceperat, ſuum ſtatim commodũ antepoſuiſſet: quod & ea quæ antea pulcherrime fortiſſimeq; feciſſet, poſtremo fructu ueræ gloriæ carere, ac à laude maximi animi, ad opinionem formidinis conuerti uoluiſſet. Quippe illi argumentabantur nihil ſupra eius extitiſſe caput, quod pertimeſcendũ foret, cum neq; Ioannis perfidia, neq; Philippi odium nociturum eſſet Ricardo, pro quo Normani, Aquitani omnes æque atq; Angli, quibus ille imperabat, fortiter pugnabant. Ricardus proinde culpabatur, quod potius ultionis quàm metus cauſa, certam paratamq; uictoriam amiſiſſet, id quod paucis pòſt diebus ſubitus Saladini interitus declarauit, quo nulli dubium fuit, quin minimo conatu res Chriſtiana in ea Aſia terra, in integrum reſtitui potuerit. Ferunt in Saladini funere (haud piget referre rem memoratu dignã) interiorem eius tunicam lanceæ trunco ſuſpenſam inſtar trophei prælatam, præcone clamante, Saladinus Aſiæ dominator ex tanto regno, tantisq; opibus, nihil ſecũ præter hoc unum defert. Fuit certe ſpectaculum tanto rege dignum, cui nihil aliud ad ſummã laudem defuit, præterquam ueræ religionis cognitio. Ricar

Saladini funus

dus cui nihil potius erat, quàm perſequi iniurias à Philippo acceptas, qui etiã tunc Normaniam bello infeſtabat, & domi omnia fratris Ioannis opera, turbata erant, nõ ignarus quanta ex ſeditionibus etiam minimis incommoda ad punctum temporis oriri conſueſſent, ut ne dum foris bellum gereret, domi laboraret proditionibus, principes omnes ad ſe primo quoque tempore uocauit. Hic habito concilio, primum ipſos optimates collaudauit, quod in ſumma fide ſemper ſtetiſſent, quod fratris conatibus reſtitiſſent, quod ſe deniq; & in bello & dum in cuſtodia teneretur, pecunia iuuiſſent: dein Ioannem fratrem & omnes eius ſocios de conſilij ſententia, honoribus atque fortunis priuatos hoſtes patriæ iudicandos, reliquos uero illius ſectæ qui capi potuerunt, merito ſupplicio afficiendos curauit. Item omnia ea quæ ad officium ſuum, aut ad aliquam Reipublicæ partem pertinere putarat, recte conſtituenda decreuit, quo ſuorum ſalutem ſibi charam eſſe doceret. Itaq; eius nutu archiepiſcopatus Cantuarienſis, qui poſt obitum Balduini, qui in Syria mortẽ obiuerat, ad eum uſq; diem gubernatore caruerat, Huberto Sariſberienſi epiſcopo defertur: fuit is ordine antiſtitũ alter & quadrageſimus, quamuis ante eum electus fuiſſet Reginaldus Bathonienſis epiſcopus, qui tamen ex eo quod prius mortuus eſt, quàm illud munus obiuerit, non eſt uiſus locum obtinuiſſe. Et pro uaſis quæ ex ſacris ædibus ablata, ac paulò ante tributi nomine, in pecuniã conflata, quæ rei potiſſimũ diuinæ faciundæ uſui fuerãt, alia principis ſumptibus conficiuntur, atq; ad priſtinum uſum reſtituũtur. præterea iura ac leges cum menſuris & põderibus corriguntur. Hæc poſtquam Ricardus è republica facienda curarat, perſuadens ſibi adeò in hoc negocio publicæ ſeruiſſe utilitati, ut ſi in aliquo alio detraheret quippiam, cunctos æquiore animo paſſuros, cœpit paulatim poſſeſſiones ac cætera omnia quæ ſub profectionem ſuam in Syriam uẽdidiſſet, pignoriue dediſſet, repetere: & ut ne uiolentia uideretur eſſe, ſingulos quoſq; comiter appellando prædicabat ſe certũ habere ſuos principes, ciues, ac amicos nolle ſibi beneficiũ fœnerari, ſed cõtentos uectigalibus, quæ hactenus cepiſſent, non omnino negaturos ea reddere, quæ ipſe eis non uenditionis, ſed tantũmodo mutui nomine locaſſet, cum præſertim cuncti certo ſcirent ipſum non poſſe abſq; redditibus illis, regio ritu uiuere uitam. His blandis uerbis ac terrificis rationibus adeò omniũ uoces præſtrinxit, atq; ora præcluſit, ut nullus auſus fuerit quicq; contrà mutire, præter Hugonem Lincolnienſem epiſcopũ, qui eam poſtulationẽ periniquam eſſe palàm prædicabat. Sic ille ſine precio, bona à redemptoribus mature recepit, quanq; multi ne tertiam quidem partem ſortis ex redditibus poſſeſſionum acceperãt. Sed longe belliſſima arte, monachos præſertim Ciſtercienſes ad liberalitatẽ in ſe utendã prouocauit, ingentẽ enim pecuniam à collegio mercatorũ, qui Caleti ex lana potiſſimum negociantur, mutuam ſumpſit: poſtea monachis retulit ſe inopia coactum, ac eorũ beneuolentia fretum id feciſſe, & propterea rogare, ut uellent tantũ lanæ ipſis mercatoribus pro mutuatis pecunijs dare ſummi beneficij loco, cuius ſe memorem fore pollicebatur. Monachi ijs precibus uicti, ad extremũ regi morem geſſerunt. Ita Ricardus locupletior factus, dum claſſem ad traijciendũ in Normaniã, & exercitũ parat, fit certior Vernolium à Gallo obſideri, ac nihil propius eſſe, quàm ut ille oppido potiatur, niſi mature ſubuentum ſit. Qua re cognita, properato itinere, in Normaniam celeriter

tranſmittit,

tranſmittit, & iam ſuis auxilio ire cõtendebat, cum Philippus cognito hoſtis aduentu, iamq́ʒ ſpe potiundi oppidi amiſſa, quod fruſtra bis antea armis inuaſerat, ſoluta obſidione, in Eburouices mouit, eorumq́ʒ ciuitatem, quam paulò ante bello diuexarat, primo acceſſu cepit, ac magna ex parte euertit. Ricardus contrà ingreſſus agrum Gallicũ, tribus cohortibus ad oppugnandam Ruelli arcem miſſis, Lochias circunſedit, breuiq́ʒ in deditionẽ uenire coëgit. Interea cohortes cum octo dies arcem natura loci munitiſſimam incaſſum oppugnaſſent, ſuperueniente Philippo, populabundæ ad ſuum ducem reuerſæ ſunt, agris atque uicis quacunq́ʒ iter fecerant, deuaſtatis. Philippus poſt hæc, Ruelli arcem, ut ne quandoq́ʒ ab hoſte capta ſibi impedimẽto eſſet, educto præſidio diruit. Dum tantis odijs bellum utrinq́ʒ geritur, rogatu quorundam antiſtitum, reges inter ſe inducias in paucos menſes faciũt. Quæ res nullis profectò cõmodo fuit: nam uterq́ʒ dato iſtiuſmodi breui temporis ſpacio, interim non quieuerũt, ſed urgente odio, bellum redintegrare cupientes, nouos quotidie delectus militum habere, noua auxilia ab amicis petere, arma, claſſem parare, & deniq́ʒ nouas inſidias animo meditari non ceſſabant. Sed uide rem mirabilem, non modo ambobus regibus idem belli, uerumetiam in pecunia à certis ſpeciatim hominibus petenda ſtudium fuit, adeò, ut ſimul unum conſilium cepiſſe uideri poſſent: nam cum pecunia non ſuppeteret ad continuum bellum gerendũ, & populis partim quotidie noua uectigalia ſoluendo, partim ſuis ſumptibus bellando, propè ad inopiam redactis, grande æs alienum multiplicatũ eſſet, uiſum eſt non indignum eſſe, ſi adhuc ſacerdotibus quibus cum religionis cauſa, hactenus eſſet mitius actum, ex ijſq́ʒ nullus haberetur delectus, nouũ tributũ imponeretur, ac ut honeſta cauſa rem minus æquam tegerent, prædicandum conſtituerunt ſe eam pecuniam facere, ut in ſtipendium darent illis, qui in Syria rem Chriſtianam armis tuerentur, quanquam illud minime omnium cogitarant. Itaque Ricardus in Turones profectus, primo à cœtu Turonenſi, deinde ab alijs ſacerdotibus, qui in principatu eius Gallicano erant, grandẽ pecuniæ uim exegit. Philippus itidem, ſed acerbius multo, intolerabiles ſacrorum prouentuum decimas indixit confeſtim ſuis quæſtoribus ſoluendas, qui extra pecunias imperatas colligendo, ſuo etiam priuato compendio ſeruientes, duriter in miſeros ſacerdotes ſæuiebant. Ricardus dum induciæ manebant, in Angliam reuerſus, paucos dies moratus eſt: nam cum audiuiſſet ab hoſtibus copias paratas teneri, ut ſi qua impoſita eſſet dimicandi neceſſitas, ſubitum caſum expeditius ſubiret, in Normaniam propere redijt, & iuxta fines Gallorum metatus, tempus obſeruabat, cum induciæ exirent, ne prælio quicquam præuerteretur. Itidem Philippus copulato ſibi Ioanne fratre Ricardi, militem cupiditate pugnandi ardentem paratum tenebat. Dum his de cauſis, certatim reges celeritatem ſtudent, ut citius furorem animi pugnando emittant, Cœleſtinus pontifex Ro. miſſis ad utrunque nuncijs, quantum in eo eſt, reclamat, deteſtatur, prohibet bellum tam Chriſtianæ rei calamitoſum, per quod Syria hoſtibus proderetur. Verum exacto induciarum tempore, nihil pontificis uocibus moti, iterum erumpunt. Ricardus Iſſodunum, quod eſt oppidum ad Biturigum fines ſitum, quo à Franco exercitũ induci audierat, pergit, eoq́ʒ loci aduentum hoſtis totum diem præſtolatur, ſed ille in rem ſuam eſſe, nõ uenire ratus, haud comparuit. Ricardus

poſtero die inde digreſſus, ad arcem Briſoni mouet, eaque primo acceſſu capta, ac diruta, Nouacortem cõtendit: quô cum ueniſſet, comperiens magno præſidio locum eſſe munitum, non ante tertium diem oppugnare incipit: qui ut ſpes omnis ſubſidij oppidanis adimatur, portas murosque obſeruari iubet, milites diſponit, non certis ſpacijs intermiſſis, ſed perpetuis uigilijs, ſtationibusque, ut contingant inter ſe, & id noctu ſiue interdiu continuent. Quo factum eſt, ut poſtridie illius diei, oppidani deditionem fecerint. Francus interea Damallam, ſeu Albammallam obſidebat, cum Ricardus Nouacorte ſuorum præſidio munita, ſuperuenit, commiſſoque prælio, Francum ab obſidione auertere nititur. Verum Angli ex itinere feſſi, ac in pugnã temere lapſi, impetum hoſtium minime ferentes, non ſine magno detrimento pedem more fugientium referre coacti ſunt. Francus fugato hoſte Damallam repetens, arcem primo expugnat, deinde facta poteſtate præſidio cum armis diſcedendi, oppidum recipit, arce ſolo æquata. Interim Anglus recreato parumper à laboribus milite, Millionem proficiſcitur, oppidumque armis àdortus momento occupat, atque complanat. Poſt hæc, inter reges iam longo bello feſſos de pace cœptum eſt agitari. Quod Ioannes audiens, ueritus ne per conditiones pacis à Franco non proderetur, ad extremum exiſtimauit uni duntaxat fratri præterea nemini confidendum. Itaque ſupplex in conſpectum Ricardi uenit, & eum de ſalute ſua orat, rogat, obſecrat, ut ſibi fraterne ignoſcat, quod non fraterne fecit: fœdus fraternæ pietatis commemorat, fratriſque in ſe merita exponit, quorum ſe ut impium & ingratum immemorem hactenus fuiſſe dolet: quod uiuat, quod uicturus ſit, eidem acceptum refert. Hæc quàm poteſt dimiſiſſime atque ſubiectiſſime expoſuit. Eius oratione rex motus fertur reſpondiſſe, ſe parcere quidem, ſed tantum optare, ut quandoque iniurias ab eo acceptas penitus obliuiſci poſſet. Quibus uerbis confirmatus Ioannes iuramentum dedit, pollicitus ſe errores depoſiturum, officioque ſuperaturum, qui haud ita multo pòſt in priſtinum honoris locum reſtituitur. Eiſdem temporibus in Auſtria poſteaquam famè & peſtilentia eſt aliquandiu laboratum, dux Leopoldus morbo tentari cœpit, qui diu cruciatus miſerabiliter expirauit. Filius qui ſucceſſit, ratus patrem ob id uitam cruciamentis finiſſe quod Ricardum inhumaniter tractaſſet, qui ſacrum bellum geſſerat, primo quoque die Anglicos obſides miſſos faciendos, pecuniæque bonam partem debitam Ricardo remittendã curauit. Fuit ea res Ricardo tam iucunda, quàm ſalutaris, quoniam ipſe poſtea cogitationẽ ſuſcipere cœpit, quanta ſibi quoque crimini danda eſſent, quod ſimul Deum, ſimul homines offendiſſet: mirum dictu eſt, quàm melius uitam deinde inſtituerit. Pax inter reges, de qua ſuprà diximus agitari, nequaquam conuenit, quare ſtatim pòſt Francus ad fines Normaniæ profectus, Vernonem obſidet. Erat intus bene magnum Ricardi præſidium, quod uſque eò hoſtium impetum tulit, dum rex auxilio uenit. Franci cognito regis acceſſu, intermiſſa parumper obſidione, ſe accingũt ad prælium committendum, ut ne imparati offendantur, ſi Anglus pugnandi poteſtatem faciat. Hic aiunt reges autoritate pariter quorundam antiſtitum atque rogatu principum, diuinitus pacem inter ſe compoſuiſſe, illiuſque conditiones eiuſmodi fuiſſe, ut Francus cõcederet Anglo in perpetuum tempus, Iſſodunum, cum adiacenti agro, ſimulque cederet iure ac poſſeſſione Auernorum,

norum, Vaſconumq; : contrà Anglus Giſortium oppidum Franco donaret, quod ille de ipſo antea captũ adhuc retinebat. Verum cum ſatis conſtet, paucis pòſt diebus, maioribus utrinque quàm antea odijs, ad arma concurſum eſſe, ueriſimilius eſt credere, uel inducias in paucos quidem dies inter eos factas, uel bellum continuatum, nulla facta mentione pacis, quæ ſi qua fuiſſet, fucoſa fuiſſet. Poſt receptam à Franco Damallam, Balduinus comes Flandriæ, qui Philippo comiti quinque antè annis ad Ptolemaidem ſine liberis defuncto, ex ſorore Margarita nepos, & Annoniæ regulus in principatum ſucceſſerat, à Philippo defecit, quem Reginaldus Caſtrimartini comitis filius, uir bello ſtrenuus ſecutus eſt. Hos Ricardus ſibi belli ſocios adſciſcit, & ut huiuſmodi bello totis uiribus ſeruire liberius poſſit, Raimundum Tholoſatium comitem cum quo ueteres ac magnas diu inimicitias geſſerat, ſibi affinitate & amicitia deuinciendum conſtituit. Itaque cum paulò ante Conſtantia Philippi regis amita, quæ cum comite nupta fuerat, uita exceſſiſſet, Ioannam ſororem uiduam, quam Gulielmus Siciliæ rex in matrimonio habuerat, ipſi Raimundo collocat, & ea affinitate atque noua comitis Flandriæ ſocietate auctus, maiore quidem animo, quàm ante bellum inſtaurat: qui ubi militem armis paratum uidit, ſignificat Balduino comiti conſilium ſuum eſſe, ut uno tempore diuerſis locis hoſtem pro ſe quiſq; laceſſat, & ſi id ſibi cordi eſt, quamprimum incurſiones in extrema finium faciat, ac diem conſtituat, quo ſimul in Francum exeant. Placuit conſilium comiti, & prior Attrebatium ciuitatem, quæ uulgò hodie Arras nuncupatur, populato circumquaq; agro, armis inuadit. Ricardus itidem Giſortium mouẽs quacunq; ibat, uicis, agris, arboribus, igne & ferro deuaſtatis, ac Corcella arce diruta, oppidum obſidet. Philippus duplici bello uno temporis puncto petitus, miſſis nonnullis cohortibus, quæ ſuis aduerſus Flandrum comitem ſuppetias ferrent, ſtatim in Ricardum unde maior uis belli ingruebat, proficiſcitur: qui ad ſuos in oppidum penetrare nixus, aliquandiu ab Anglo aditu prohibitus eſt, ad ultimum tamen uincente uerecundia metum, ſimulans in certamen deſcendere cum hoſte, qui ob illud ipſum, ſe parum procul muris receperat, & uno ictu contendens non ſine magno ſuorum detrimento in oppidum inuaſit. Anglus poſt ingreſſum Philippi nihil ſe animo dimittens, ſedulò oppugnationem continuat, ſed cum præpotens hoſtis, & obſidio in loco egregie communito in multos dies tolerabilis eſſet, omnis ille labor euaſit inutilis. Quare ille perſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus terat, celeriter illinc Claromontem uerſus diſcedit, & quaquauerſum omnia procurſationibus uexando, ingentem prædam facit: quam cum Bellouacorum ingens armata manus duce Gulielmo Demellio, ad hoſtes profecta magno conatu recuperare niteretur, fortè in inſidias præcipitata capitur. Dum iſta à Ricardo geruntur, Philippus nequaquam minore Normanos detrimento affecit, prædatus omnem agrum à Nouoburgo uſque ad Bellimontem Rogerij. Comes Balduinus interea feliciore euentu bellum geſſit, qui præter multa atque uaria data Francis damna, Fanum Odomari oppidum celeberrimum munitiſſimumq; cepit. Dum ita infeſtis animis armisq; reges inter ſe dimicant, atque paſſim loca omnia humano cruore fœdata rapinis, latrocinijs, iniurijs, ac cæteris ciuilium tumultuum malis opplent, Innocentius tertius Romanus pontifex, qui in lo-

cum Cœleſtini tertij paulò ante ſucceſſerat, & in bellum Aſiaticum iam inde à principio inſiſtere cœperat, fit certior Henricum imperatorem Panormi in Sicilia obijſſe mortem, & Germanos qui illius auſpicijs in Aſia, Maguntini antiſtitis, ac Saxoniæ ducis ductu, contra communes hoſtes bellum gerebant, ob mortem principis animo conſternatos, iam de reditu tantum cogitare, prouidere, parare. Qua de re bonus pater ualde anxius, ualde rei Chriſtianæ uicem dolens, dandam operam ſibi cõſtituit, ut graues & multas principum offenſiones aliquo pacto leniret: qui cõfeſtim ad Philippum & Ricardum reges, Petrum Capuanũ Cardinalem miſit, qui doceret, propter recentem mortem Henrici imperatoris in Aſia cuncta turbari, & niſi reliqui principes Chriſtiani, quorum ipſi capita erant, propere opem ferrent, de re Chriſtiana breui tempore actum iri, ac propterea eos ſuis uerbis hortaretur, ut omnes inimicitias religioni, cuius cauſa agebatur, condonarent, atq; cæteris omiſſis rebus, inita pace, huic bello tandem aliquando operam nauarent, & ea quæ meruiſſent præmia, à Deo opt. max. deuictis hoſtibus, expectarent. Hæc etſi magna ad ſedandam furoris rabiem, non adeò tamen mouerunt obſtinatos regum animos, ut pacem uellent, quando illi nullis neque precio nec precibus adduci potuere, ut res noſtras in Aſia adhuc ſtantes iuuarent, uel caſuras ſaltem miſerarentur. Quare uix in quinque annos induciæ factæ ſunt. Hanc pertinaciam non tam Philippo quàm Ricardo aſſignabant, cui ut priori læſo propoſitum eſſet, uel uincere, uel nunquam cedere. Fuit is annus cum hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCXCIX, & cum Ricardus regnare cœpit, decimus. Secundum has inducias utrinque datas, ſtatim caſus tulit, ut ſimultas quæ inter hos duos reges propediem extingui credebatur, uehementius renouata ſit: nam cum in Germania pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, ex ſorore Mathilde Ricardi nepotem, pars altera Philippum Henrici Cæſaris fratrem atque Hetruriæ ducem, quem Henricus ipſe moriens tutorem filio Federico reliquerat, imperatorem optandum curaret, ut latius ſerperet diſcordia, rex Franciæ Philippo, rex Angliæ Othoni fauere cœpit: quos cum Innocentius pontifex proſpiceret ex iſto negocio facile ad arma rurſum ituros, niſi mature prouideretur, & ut ne ſimul incendium quod huiuſmodi fomitibus alebatur, ad Chriſtiani nominis perniciem gliſceret, Othonem renũciauit imperatorem, ab ijs iam antea factum, quibus imperatoris eligendi ius erat. Quocirca deinceps Philippus quod in creatione imperatoris, aduerſante Anglo, ſpe fruſtratus fuiſſet, & Ricardus quod repugnante Franco, perdifficiliter uoti compos factus eſſet, multo quàm antea capitaliore inter ſe odio perſecuti ſunt. Ricardo tamen per inducias pace domi parta, nihil prius fuit, quàm de repetenda Aſia cum exercitu cogitare, ut Chriſtianis principibus, prout è Syria ſuperioribus annis diſcedens ſe facturum promiſerat, ſuppetias ferret; quod mox præuentus morte exequi nequiuit. Per idem tempus, autore Huberto Cantuarienſe antiſtite, monachi in collegium Conuentrenſe reſtituti ſunt, quos ſuprà ſcripſimus ab Elyenſi epiſcopo Romani pontificis legato, perperàm inde eiectos fuiſſe. Rex conſumpta in bello Gallico magna pecunia, coactus eſt tributum populo imponere, ex quo poſteaquam immanem ſummam confecerat, arcem munitiſſimã in Normania in loco ædito ad ripam Sequanæ, quam

Fortem

Fortem appellauit,eo anno ædificauit: ab incolis Caſtrum Galiardum, hoc eſt,munitum,ualidum uocitatur. Hanc Ricardus cum perfectam contemplaretur, iocabundus ſuis heroibus dixiſſe fertur: Ecce pulchra unius anni filia. Locus autem ubi ea arx condita eſt,ad Rothomagenſem archiepiſcopũ pertinebat, unde magna inter regem & ipſum præſulem lis orta, diu ſub iudice fuit. Verum ad ultimum rex cauſa cecidit, iudicio ſtetit, atque libens Rothomagenſi ſatisfecit. Iam ab omni bello uacuum ocium erat, cum Ricardo in mentem uenit, nonnullos Pictonum principes multare,quod Philippum regem contra ſe uenientem iuuiſſent. Itaq; inſtructo exercitu, dum in Pictones pergit, protinus inſtante fato, quo mortem oppeteret, fit in itinere certior; theſaurum à quodam ſuo milite eſſe inuentum, quare ſubitò ſubſtitit, militemq; ad ſe uocari iuſſit. Ille ratus regem nequaquam æquabiliter theſaurum partiturum, in Lemouices ſe recepit, quod illi licet Angli beneficiarij eſſent, cum Franco tamen ſtabant, atque intra Calacum oppidum receptus, ſui ſeruandi cauſa, bonam pecuniæ partem oppidanis dedit. Ricardus ſecutus militem fugientem, uel atque adeò, ut ita dicam, malum ſuum dæmonem, in fines Lemouicum propere contendit, ac oppidum modis omnibus expugnandum ſtatuit. At in annalibus inueni Ricardum ea de cauſa Calacum petiſſe, quod ibi fama eſſet, uim magnam auri eſſe reconditam, quam habere appetebat: id porrò quod longe ueriſſimum eſſe ducimus. Igitur rex primo acceſſu oppidum acriter aggreditur, ſed quia illud ſuapte natura tutiſſimum erat, & illi qui intus erant, ſatis ſe prius ad tolerandam obſidionem muniuerant, cœptum eſt poſt triduum, utrinque remiſſius pugnari. Tum rex agere in oppidum cuniculum conſtituit: itaque dum ipſe parum caute locum ſpeculatur, per quem cuniculus duceretur, emiſſa de muro ſagitta ueneno, ut creditum eſt, illita, uulnus letale in læuo brachio accepit, quo confeſtim negligenter alligato, tanto deinde animo inſtitutam oppugnationem continuauit, ut duodecimo deinde die, oppidum expugnarit, nullo tamen, quod quiſquam prodat, eo loci inuento theſauro. Quo tempore uulnus male curatum ita eum grauare cœpit, ut ſe ex eo breui moriturum non iguoraret. Quapropter pœnitentia male hactenus actæ uitæ affectus, de peccatis ilico rite confeſſus eſt, ac euchariſtia multa cum ueneratione ſumpta, percuſſori pepercit: licet ille eo inſciente, deinde excruciatus, ſuſpendio uitam finierit. Teſtamento prius facto, quàm in Aſiam iret, hæc addidit, ut pecunia & cætera priuata ſuppellectilia in tres diuiderentur partes, quarum unam Otho imperator ex ſorore nepos, alteram ſui domeſtici, tertiam pauperes haberent. Ad extremum memor ſepulturæ iuſſit, ut corpus ſuum terra humaretur, ad cœnobium diui Ebrulphi, ad pedes patris, de quo palàm faſſus eſt, ſe fuiſſe male meritum: ſed cor Rothomagi ſeruaretur, quoniam eam ciuitatem, ut fidam, miro ſemper amore complexus eſt, ibique multum erat: reliqua uiliora inteſtina in Pictonum terra, ut ſuo principi ingrata reconderentur. His actis, ui morbi ex letali uulnere perurgente, octauo Idus Aprilis expirauit, annum agens ætatis quadrageſimumtertium, qui decimus, ampliusque menſes nouem, ac dies uiginti, fuit, cum regnare cœperat, ac humanæ ſalutis MCC. Corpus trifariam diuiſum, prout ipſe moriens præceperat, ſepulturæ datum eſt.

Ex ſe liberos non genuit. Statura corporis fuit iuſta, læta & honeſta facie, cui multum gratiæ, grauitatisq́ inerat: ſed quo pulchrior corpore, hoc animi magnitudine & ferocia præſtantior, unde non immeritò Cor Leonis cognominatus eſt. Militibus indulgens, in amicos & hoſpites munificus, hoſtis durus & implacabilis, dimicandi cupidus, quietis impatiens, promptus in periculis, ac imperterritus. Et hæ quidem eius uirtutes. At uitia, ſi uirtutes, ſi ætas, ſi denique quæ bella geſſerit, examuſſim conſiderentur, aut omnino nulla, uel puſilla in eo fuiſſe reperientur: apud enim uulgus notatus eſt ſuperbia, quæ plerunque animi magnitudinem ſequitur: item libidinis, quam iuuenilis parit ætas: & demum auaritia, cuius infamiam duces & imperatores pro bellis gerendis, paſſim ab omnibus amicis pariter atque inimicis pecuniam qua maxime opus eſt, exigendã curantes, haud facile uitare queunt. Fuerunt ea tempeſtate uiri ingenio & pietate clari, Balduinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſecutus Ricardum in Syria uitam finiuit: Hubertus, qui illi ſucceſſit: Hugo epiſcopus Lincolnienſis, cui ob uitæ ſplendorem, ſummus generatim ab omnibus habitus eſt honor: ſed de eo plura in uita Ioannis dicemus. Gulielmus Elyenſis epiſcopus, cuius multas uirtutes etſi ingentia uitia æquabant, eius tamen opera ſæpe magno fuit uſui Ricardo. Floruere uel militari gloria complures, Robertus Leceſtriæ comes, Ranulphus Fulgerius, duo Baldulphi, Hugo & Henricus, Gulielmi tres, Mareſcallus, Brunellus, & Magniuilla, ac duo Roberti, Roſſus & Sabeollus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE
HISTORIAE LIBER DECIMVSQVINTVS.

DEFVNCTO Ricardo, uaria Gallicanorũ populorum qui Anglorum ditionis erant, ſtudia eſſe cœperunt. Cauſa ſeditionis erat, quia nobilium pars Ioannẽ Ricardi fratrem, pars Arthurum ex Gaufredo fratre, qui ætate Ioanni anteierat, Ricardi nepotem quem ille teſtamẽto hæredem fecerat, principem ſibi optandum iudicabant. Ioannes autem primo Chinonem profectus, ærarium multa pecunia refertum expilat, dein à Rothomagenſibus acceptus, itidem illic facit, ſumma in omnes liberalitate uſus: qui ita militum populariumq́ animis ſibi largitione conciliatis, Normaniæ principatum occupat. Ciues uero Andegauenſes cum Cenomanis, ac Turonibus, pro ueteri erga ſuum legitimum principem obſeruantia, in Arthuri ducis Britanniæ poteſtatem ultro ueniunt. Interea Aleonora mater Ioannis, cuius autoritas apud Anglos ſumma erat, perſuaſore Huberto Cantuarienſi, cum nonnullis alijs optimatibus minus recta ſapientibus, à tota Anglia iuſiurandum Ioanni dandum curauit. Quod cuncti minus grauate fecerunt, propter Arthuri ætatem, perinde quaſi illi hæreditas uenire deberet, qui legitimo hæredi annis præſtaret. Aleonoram uero ſola inuidia mouebat, quippe quæ perſpiciebat futurum, ut ſi Arthurus regno potiretur, Conſtantia eius mater cuncta ſuo arbitratu ageret, uſque dum filius pro ſuo iure regnaret. Adeò difficile eſt, ut mulierum ingenia natura plurimum diuerſa poſſint uoluntate coniungi. Hæc ubi Conſtantia pueri mater cognouit, muliebri pauore perculſa,

perculſa, filium Arthurum Philippi regis Franciæ fidei commiſit, ut hoc pacto illum eatenus ab inimicorũ iniuria prohiberet, quoad ipſemet ad uim propulſandam, & auitum regnum recuperandum idoneus eſſet. Suſcepit Francus magnificis uerbis tutelam pueri, promittens ſe futurũ illi loco patris, excolendo atque optima ſuggerendo. Itaque Arthurum bonis artibus erudiendum nonnullis ex ſuis heroibus, ſapientia & probitate longe principibus primo committit, ac deinde Britanniam & cætera eius principatus loca Gallico præſidio firmat. Terruit ea res Aleonorã, quæ ut ne Aquitania interim amitteretur, traiecto celeranter mari, ad Ioannem in Normaniam uenit. Hic ambo ueriti, ut popularium animi timore affecti, ab ſe auerterentur, ſumptis repente armis, in Andegauenſiũ agrum erumpunt, eorum ciuitatem primo impetu capiunt, ciues aut obtruncant, aut captos in cuſtodiã tradunt: ſed ſpeciatim crudeliter in eos ſæuiunt, qui Arthurum iuuiſſent. Quo feliciter confecto negotio, tantos metus alijs intulerunt, ut ſponte ad officium redituri, ac in eo deinceps permanſuri uiderentur. Francus qui aliud pro cõmodo ſuo meditabatur, quàm leui occaſione bellũ Anglo facere, rem tunc diſſimulauit. Ioannes relicta matre in Aquitania, quæ eam tueretur, & in Gallijs compoſitis per hunc modum rebus, in Angliã traiecit, ut rex mature crearetur. Quare indicto quamprimum principum concilio, quod Londini frequens habitum eſt, Hubertus Cantuarienſis antiſtes, ut qui cæteris ætate & honore antecedebat, ita dicitur pro concione effatus: Non ambigo honeſtiſſimi pontifices, atque fortiſſimi principes, uos hodierno die eo animo huc ueniſſe, ut uobis regem optetis, qui, ſi opus ſit, de tota re deliberet, qui ea quæ ſuis ciuibus conducere putauerit, prius exequatur, ſi res poſtulet, quàm de ijs conſilium cepiſſe credatur, qui is demum ſit, qui totum animũ, curam, & cogitationem ſuam in eo tantũmodo, quod non ex re ſua, ſed ex Republica eſſe nouerit, ponat, putetꝗ ad patriæ ac totius regni ſui uſum, non ſibi ſoli natum. Et licet certo ſciam uos nõ ignorare iſta omnia abunde in Ioanne duce Normaniæ, uiro forti & homine prouido eſſe, quamobrem debeatis eum imperio dignum iudicare, tamen ueritus ne uos moueat uulgi aura, néue ſtudium ueſtrum eo fortè in alium uertere libeat, quod regnum iure hereditario alteri potius quàm ipſi deberi uideatur, me audiatis oro, & hortor, qui duplicem perſonam ſuſtinens, nõ ſolum exemplo & hortatione, ſed etiam fide & conſilio debeo meæ patriæ eſſe utilis, idꝗ libens hactenus facere ſtudui. Igitur cum in præſens de tanti negocij concluſione agatur, ut non ſit, quod rurſus in poſterum tempus cogitetur, Ioannem uobis ex animo commendo, eiꝗ id munus uobis deferendum iudico, qui in omnibus rebus quas ſtatuet, quas decernet, quas aget, opinionibus ueſtris dubio procul optimis ſuis actibus ſic reſpondebit, ſic ſatisfaciet, ſic ſeruiet, ut uniuerſus populus ſit factum ueſtrum non modo comprobaturus, ſed ſummis laudibus ad cœlum laturus. Iſta uobis polliceor, & quantum in me eſt, omnes etiam caſus futuros, omne periculum ſimul præſto. Hæc ubi ille dixerat, com plures tacuere, multi certatim Ioannem regem conſalutarunt, quem ipſe Hubertus more maiorum, eodem ipſo die ſacrauit, ac cuncti principes in eius uerba iurarunt. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C I. At quidam ex primoribus, qui recte ſapiebant, quiꝗ Ioannem intus & in cute norant, ut dicitur, ualde demirati ſunt Hubertum antiſtitem uoluiſſe cum primis, aut fraudandi

Arthurum optimũ iuuenem regno auito, aut contra ius fasq́, Ioannem regem creandi autorem esse, cum scire debuisset autorem mali sæpe ipso malo peiorem haberi, quãdo per eum non stat, quin cum omnibus longe peius agatur. Quare etiam tunc multi ita futurum iudicarunt, ut res ipsa breui tempore tam autoribus quàm populo male caderet. Ioannes rex factus, promittit se primũ summæ habiturũ curæ cuncta, quæ ad religionem pertinerent, deinde leges emendaturum, ac postremo ius unicuique sancte redditurum: id quod magis fecit, ut institutũ imitaretur superiorum regum, qui initio principatus, grandia polliceri consueuerant, quàm quod in animo haberet, fidem promissorum seruare. Dum ista geruntur in Anglia, Philippus rex Francus coacto confestim ingenti exercitu, in Normanicũ agrum erumpit, Eburouicum ciuitatem, Arcas, nonnullaq́ alia loca capit, atque inde progressus Cenomanos recipit, paulò ante metu abalienatos. Altera parte, impigra Britannorũ manus Gorneium, Butauentum, & Gensolinum oppida occupat, ac uictoriam secuta Andegauensium ciuitatem recuperat, quam proximo anno de principe Arthuro Ioannes ceperat. Quibus rebus cognitis Ioannes ualde permotus, Francum culpabat, quod uiolasset inducias, quas ille in quinq́ annos cum fratre Ricardo pactus fuerat, eiq́ nihil prius uidebatur esse, quàm cum Philippo manus conserere: quare in Normaniã mature profectus, cum congrediendum esset, ut impar uiribus, animo repente defecit, atque ita rem impræsentia querelis, non armis peragere constituens, dum consultando tempus terit, ultro citroq́ missis legatis, conuentũ est inter eum & Francum, ut tempore & loco constituto, in colloquium de pace ueniretur. Itaque post diem tertium, ex eo die, habito colloquio, inducias in quinquaginta dies pepigerunt. Comes Flandriæ Balduinus certior factus de inducijs inter reges factis, doluit per hunc modum, spacium parandi se ad maiorẽ pugnam hosti esse datum, quare ad Ioannem propere Rothomagum uenit. Hic renouato fœdere, de bello gerendo in Francum, posteaquam induciæ exiuissent, simul deliberant. Atque ita inito consilio, comes in Flandriam digreditur. Ioannes noua Balduini societate confirmatus, studio bellum comparat, ut si Francus in spem uincendi ingressus nolit æquis conditionibus facere pacem, tum ipse armis acceptam iniuriam uindicare queat. Cognito ex profugis Angli consilio, Francus itidem se ad pugnam parat. Iam finis propè erat induciarum, cum reges inter Vernonem & insulam Andelinã, de pace agitaturi conuenerũt. Hic Francus ut uictor dare conditiones pacis, non accipere contendit: contrà Anglus accipere ut uictus negat, ac ita re infecta, à colloquio discessum est: neutra tamen pars ad arma concurrit, donec non multo pòst ad colloquiũ iterum uentum est: nam Philippus ideo abstinuit manum ab armis, quia id temporis admonitus à pontifice Innocentio tertio, ut Gelbergam uxorem Dalmatarum, seu Dacorum, quando de ea re autores ambigunt, regis filiam ab se paulò ante dimissam reciperet, dicto audiens non fuit, ex quo ei sacra interdicta fuerunt, qui ea pœna affectus, uxorem demum recipere coactus est. Ioannes uero ut semper imparatus, dum hostis domesticis calamitatibus turbabatur, sponte quieuit, quia homo laboris fugiens, minimeq́ audax, omnia mallebat, quàm dimicare armis. Quod factum ita Arthurum iuuenem opera Gulielmi Rupei uiri probati, ad Ioannem per eos dies profectum mouit, ut fidem regis suspectam habens, qui

hostem

hostem formidabat, statim pòst ad Philippũ reuersus sit. Exactis autem paucis mensibus, reges ad Normaniæ limitem, iuxta Butauentum oppidum rursum cõueniunt, de pace agitant. Ibi perinde ut factum est in altero colloquio, parum utrinq; honestæ conditiones offeruntur, Franco se superbum gerente, partamq; prædam tenaciter se possessurum iactante, & Anglo amissa in primis repetente. Ad ultimũ cum Ioannes non minus consilij quàm animi inops desperaret posse se per ullas pacis conditiones loca amissa recuperare, statuit noua affinitate dedecus tegendum. Itaq; conuentũ est, ut filia Alphonsi eius appellationis octaui regis Castellæ nomine Blanca, Angli ex sorore Aleonora neptis, locaretur Ludouico regis Philippi filio, cui dotis nomine, Ioannes ea omnia oppida præter Andegauensiũ ciuitatem, eam enim ex fœdere recepit, quæ Francus ante illũ diem de ipso cepisset, condonaret. His igitur conditionibus icto fœdere, atq; locis omnibus Franco assignatis, in quibus fuere nobilis Eburouicũ ciuitas, & cum primis oppida in Biturigum finibus munitissima, Castrum Rodulphi, Crasseianũ, & Issodunũ, ac ad Normaniæ limitem Vellocassinum, quod Gisortiani agri pars est, cuius repetundi ius simul omne Anglo ademptũ est. Ioannes qui sic sperabat pacem in perpetuũ esse partam, puellam Blancam primo quoq; tempore ad uirum deducendam curauit, ac eo confecto negocio, in Angliã miro triumphans gaudio rediit. Verum optimates Angli audientes eum ignominiosam pacem composuisse cum Franco, neutiquã læti uenientem acceperunt, sed ut ignauũ ac omnibus consilijs præcipitem contemnere, infestisq; animis insectari maledictis cœperunt, quippe qui eam rem non tam sibi probro ducebant, quàm iam tum animo prospiciebant regnum magnũ ob id damnũ esse facturũ, ita ut breui contigit. Sed Balduinus Flandriæ comes belli socius, hominem cum primis deinceps nullo habuit numero, quare iuncta cum Franco quamprimũ amicitia, ad bellum Asiaticum animum adiecit, quod & gnauiter gessit, uti infra edocebimus. At ipse Ioannes parto iam ocio, illudq; in maxima securitate trahens, delicijs cõtinuò, ut fit, ac uoluptatibus deditus, omniq; prætermisso officio diligentis & moderati imperij, solum ut malis auaritiæ uenenis imbutus conciliandæ pecuniæ studium habebat, qui tributo acerbissime imposito, in omniũ generatim fortunas imminebat, uidebaturq; breui inuasurus. In qua re cum à Gaufredo fratre antistite Eboracensi reprehenderetur, tantum abfuit, ut æquo animo audiuerit, ut eum quoq; spoliarit, ab seq; ablegarit, nec ullo obsequio placari, leniri, mitigari deinde potuerit, ut ante duodecim menses, in gratiam reciperet. Illud Ioannes eo consilio fecit, non quò fratrem peius omnibus oderit, sed ut alios itidem læsos à conquerendo deterreret. Ita spolijs onustus, exin in Normaniam profectus est, ubi repudiata Auisia filia Roberti comitis Glocestriæ, quã in matrimonio habebat, quod eam tertio consanguinitatis gradu attingeret, Isabellam filiam unicam comitis Engolismi, hortatu regis Franciæ, in matrimonium duxit, quam pater antea Hugoni Marchiæ comiti desponderat. Per eos dies, congredientibus iterum prope Vernonem regibus, Arthurus beneficiarius Anglici regis ob Britanniam, ac alia loca, quæ intra eius principatum, ultra citraq; Ligerim possidebat, in uerba Ioannis iurauit, qui tamen non satis confidens patruo ad Gallos rediit. Ioannes paucis pòst diebus in Angliã reuersus, Isabellam uxorem more maiorum coronandã curauit. Venit sub idem

tempus Londinum, ſalutatum Ioannem regem Gulielmus rex Scotorũ, iuſiurandumꝗ dediſſe fertur. Hunc Ioannes rogauit, ut ſe armis iuuaret, aduerſus Gallos. Cui ille multa excuſans poſtremo reſpondit, ſibi non licere tale quid polliceri, niſi de populi ſui ſententia. Ita domũ ire feſtinauit. Eodemtempore quinꝗ lunas prima uigilia noctis uiſas ferunt ita diſpoſitas, unã in occidente, alteram in oriente, tertiam in ſeptentrione, quartam in meridie, & quintam in medio cœli. Quo prodigio facile cuncti ſuſpicati ſunt, ea detrimẽta regno portendi, quæ mox à Franco per pigritiam Ioannis, accepta ſunt. Quam opinionem illud quoꝗ confirmauit, quod hyems frigidiſſima præter naturã locorũ, ſecuta eſt, & imbres continui aduentante uere, cum aſſiduis cœli coruſcationibus, effecerunt, ut extra conſuetudinem, flumina ſolito magis inundarint. Per idem tempus ueris, rex in Normaniam tranſmiſit, pauloꝗ poſt Lutetiam profectus, magno honore à Franco accipit̃, ubi renouato fœdere, paucis pòſt diebus Chinonẽ conceſſit. Dum reges in ocio ſunt, Innocentius pontifex Ro. bello Aſiatico intentus, nonnullos Chriſtianos principes mouit, ut iunctis armis, in Saracenos profecti ſint, inter quos ex Occidẽtalibus fuere Balduinus Flandriæ, Henricus diui Pauli, & Ludouicus Sabaudiæ comites. Anglus uero & Francus, qui clàm pullulantibus mutuis odĳs, domi ſe tenebant, pecunia à ſuis populis exacta, milites ad ſacrum bellum proficiſcentes plurimũ iuuerunt. Interea Hugo Marchiæ comes iratus Ioanni regi, quod Iſabellam uxorem ſibi præripuiſſet, & ob id cupidus negocĳ quippiam ei exhibendi, ſe Arthuro copulat, Pictonesꝗ ab Anglo alienatos armat. Arthurus noua ſociorũ acceſſione auctus, in Turones primo, in Andegauenſes deinde mouet, in deditionemꝗ uenire compellit, ac eorum locorũ ſe comitem Philippo rege ita iubẽte dicit. Aleonora quæ his regionibus præerat, ſubitæ rei euentu perterrita, in Mirabellum Andegauenſis agri oppidum munitiſſimũ ſe recipit, ſimulꝗ ad Ioannem filiũ literas dat, quibus rogat, ut ſibi opem ſubitò ferat. At Arthurus uictoriam ſecutus, paulò poſt oppido potitur, auiamꝗ capit, quam tamen tantum abeſt, ut offendat, ut etiam uereatur, & colat. Ioannes inter hæc acceptis Aleonoræ matris literis, uehementer rei nouitate perturbatus, atque tremefactus, Francum nunc ingratum, nunc perfidum uocitans incuſat, quod fractò fœdere, Arthuri cauſæ iam aperte faueat, qui ita plenus iræ, ut ne amplius matris expectatione, ire auxilio differat, celeriter dies noctesꝗ cõtinuato itinere, prius ad hoſtes peruenit, quàm quid ſit, ſentire poſſint: quippe qui potiti oppido nihil formidantes paſſim uagabantur. Itaꝗ omnibus rebus ſubitò perterriti, & celeritate aduentus hoſtiũ, neꝗ conſilĳ habendi, neꝗ arma capiendi ſpacio dato, perturbantur, neſcĳ copias aduerſus ducere, an fuga ſalutem petere præſtet. Quorũ timor quia fremitu ac concurſu facile ſignificabatur, Angli magno in eos impetu erumpunt, commiſſoꝗ leui prælio, in fugam turpiſſimã nullo negocio conĳciunt, quos circũeuntes paſſim aut interficiunt, aut capiunt: dein inſecuti in oppidum ſe proripientes, tanta celeritate utuntur, ut prius oppidum occupent, quàm ſe hoſtes intrò recipere poſſint. Cædes magna ædita, Arthurus cum reliquo exercitu capitur, qui nõ multo pòſt Rothomagi in cuſtodiam traditus, parum ſuperſtes fuit. ac Pictones, Turones, & Andegauenſes per hunc modũ recepti ſunt. Diſcrepant autores de morte Arthuri: alĳ tradunt eum tentaſſe fugam, in tranſcendendis muris arcis, ac in

Sequanam delapſum, perijſſe: alij, angore animi abſumptũ: reliqui, prout magis conſtans fama eſt, à Ioanne morte affectum. Poſt mortem Arthuri, Guido Vicecomitis Toarſenſis filius, qui Conſtantiã eius matrem in matrimonio habebat, in uxoris opes ſuccedens Britanniã adeptus eſt. At ubi Philippo nunciatum eſt de morte iuuenis, indignatus, hinc cauſam arripit, ad occupandos omnes Anglorũ tranſmarinos principatus: quippe Conſtantia Arthuri mater dux Britanniæ, Ioannis nomen ad Philippum defert, eumq́; parricidij accuſat. Francus diem Anglo dicit, ad quem cum non comparuiſſet, cauſa eum cecidiſſe, ac proprietatẽ omnium locorũ quæ ille ut beneficiarius tenebat, ad ſe redijſſe decernit. Quare confeſtim cum uniuerſis copijs in Normanicum agrum contendens, grauiter loca omnia quacunq́; iter facit, deuaſtat, redactis in poteſtatẽ Conchis, Ruello, & inſula Andelina. Interea Ioannes uidens hoſtis malitiam nihil frigere, idq́; longe ſecus eſſe atq́; ſperabat, dei ac hominum fidem implorat, & in primis Innocentio pontifici de iniurijs à Franco acceptis queritur. Pontifex querelas Angli non aſpernatus, Franco per literas & oratores mandat, ut bello tam nefario abſtineat, quò ſedatis domeſticis factionibus, Chriſtiani principes cõmuniter bello Aſiatico tandem aliquãdo ſeruiant. Verum Philippus cognita Ioannis infirmitate, nequaquã dicto parens, ad oppidum Radepontem tutiſſimũ duxit: & quia capere primo impetu nõ potuit, locum armis ſepſit, quem poſt decimum diem, quàm obſiderat, cepit: deinde uictor Caſtrũ Galiardum, quod, ut dictum eſt, Ricardus ædificarat, ad ripam Sequanæ, aggrediendum conſtituit. Itaq́; paratis omnibus, quæ ad arcem oppugnandam opus eſſe uidebantur, ne fruſtra locum munitiſſimũ armis tentando, ſuis animum minuat, quia intus bene magnum præſidium erat, primo uallum circunducit, deinde turres ligneas diſponit, unde in obſeſſos tela facilius emitti poſſint, ac poſtremo die noctuq́; oppugnationẽ continuat. Obſeſſi contrà freti natura loci atq́; uiribus, & prudentia Hugonis Guarnaij, qui arcis præfectus erat, Francos repellebant, & quo magis hoſtes appropinquare uidebant, hoc magis repentino clamore, telorumq́; multitudine ictus duplicabant, ſic, ut multos mortales uulneribus afficerent. Verum Francus nulla difficultate aut incõmodo uictus, quod laborantibus Normanis neminem uenire ſuccurſum ſentiebat, nihil oppugnationẽ remittebat, qua tandem obſeſſi defatigati, fameq́; preſſi, deſperantes de ſubſidio, deditionẽ neceſſariò fecerunt. Interea Ioannes Rothomagi agebat animi pendens inopsq́; conſilij, miro affectus dolore, qui tamen cognita ſuorum cæde, rerumq́; ſuarum detrimento, amenti ſimilis triſtitiam temporum hilaritate condiens, Sardonium riſum, uti in prouerbio eſt, ridebat, perinde quaſi uiciſſet. Quare principũ quidam eius culpæ palàm aſſignabant, quod pateretur regnum ſuum à Franco tanta ignominia, tantisq́; incõmodis impune affici: quibus ille qui præ ſe alios haud magni uſus eſſe putabat, inquit: Ecquid, quæſo, modo agit Francus aliud, quàm quod furtum facit, quod equidem curabo, elaborabo, efficiam, ut paucis pòſt diebus cum uſura reddat? Ita cum à ſuis male audiret, animo debilitatus, in Angliam ſe recepit. At Philippus ubi cognouit Anglum abijſſe, ut ne grauiter utendo uictoria, ita animos hominum irritaret, quò deſperata ſalute, ſolum pro uita pugnando, acrius reſiſterent, primum parum ab armis quieſcendum, deinde reliquos populos qui ſub Anglico erant imperio, partim muneribus,

partim optimis pollicitationibus ad defectionẽ ſolicitandos ſtatuit. Itaq; dato negocio ſuis præfectis, qui animos populorũ conciliarent, atq; relicto exercitu, qui in Normania hyemaret, in Franciam rediјt, primo quoq; tempore maioribus copiјs eò uenturus reliqua loca expugnatũ, ſi in fide Angli diutius permanerent. Ioannes ubi in Angliam peruenit, non arma, non exercitũ parat, ut hoſti reſiſtat, ſuiſq; opem ferat, ſed omnia poſtponenda præ ſtudio auaritiæ putans, artibus tantũmodo faciendæ pecuniæ exquiſitim ſtudet: quippe qui modo hunc modo illum optimatem incuſando, quaſi non ſua pigritia, ſed illorum culpa, ciuitates, cæteraq; loca tranſmarina amiſiſſet, uniuerſos multat: quod abſq; odio domeſtico, maius ei detrimentum attulit: nam Francus cum cognouiſſet eum omiſſo bello, domi in exigendis pecuniјs ſuorũ odium in ſe uertiſſe, coacto quàm magno ſtatim exercitu, Faleſiam inuadit, qua primo acceſſu capta, Danfrontem oppugnat, quem oppidani non multo labore uicti reddunt: inde uictor in agros exit, repentinoq; curſu prius ſine ullo timore rura incolentes opprimit, quàm confugere in oppida poſſint. Qua celeritate ita animos omnium terruit, ut omnem Normaniæ oram uſq; ad promontorium diui Michaëlis, paſſim accolis in deditionẽ uenientibus, occupauerit. Stabat adhuc in fide Rothomagum princeps ciuitas, & caput totius Normaniæ, ad quam oppugnandam Philippus magnis itineribus acceſſit, ut ciues quos ex fama rei paulò ante geſtæ, terrore perculſos eſſe ducebat, repentino aduentu oppreſſos prius ad deditionẽ cogeret, quàm ut arma parare, aut auxilium ab Anglo petere poſſent. Itaq; caſtris ſecundum mœnia poſitis, copias mediocribus inter ſe interuallis collocat, atq; omnibus uiarum aditis occupatis, horribilem ſpeciem inſpicientibus præbet: & antequam urbem armis adoriatur, quotidie per aliquot dies, ſuos præfectos prima luce ad ſe conuenire iubet, ut ſeu quid agendum, ſeu quid adminiſtrandum ſuper oppugnatione foret, maturius deliberare poſſit: qui demum capto conſilio, urbem oppugnare incipit, idq; certamen per multos dies cõtinuat. & quia parum armis aut uiribus proficiebat, ciues donis deuincire, item hortationibus ac promiſſis ad defectionẽ ſolicitare cœpit, identidem per nuncios admonens, ut conſiderarent inertiam ſui principis, qui non aliud eis auxilium mitteret, quàm aliјs ciuitatibus adminiſtraſſet, nec ſpernerent honeſtas conditiones, quas paulò poſt non eſſent habituri. Permouerunt hæc ita Rothomagenſes, ut de ſe pariter ac de rebus ſuis pertimeſcentes, oblatis obſidibus, inducias petiuerint in aliquot dies, quò poſſent opem à ſuo rege implorare, qui ſi intra illud tempus, obſeſſis non opitularetur, tum demum ſe fidei Philippi cõmitterent. Itaq; impetratis induciјs, miſſi à ciuibus nunciј rogatum auxilium in Angliam, Ioanni exponunt, quo in ſtatu res Rothomagenſis ſit, & quemadmodũ niſi mature ſuppetias ferat, in hoſtium poteſtatem breui ſit uentura. Rex ab armis belloq; multo remotiſſimus, & rei ſuæ negligens, parum ſpei legatis de mittendo obſeſſis auxilio dedit, qui deinde uacui ad ſuos ciues reuerſi retulerunt, nihil ſperandum ab homine ocium maxime trahente, cauſæq; ſuæ alte indormiente, perinde quaſi res ipſius minime ageretur. Hoc uehementer Rothomagenſium animos conſternauit, quod qui aliâs gloriari ſolebant ſe in fide erga ſuum principem ſemper permanſiſſe, idq; Ricardi teſtimonio, ut in fine uitæ illius docuimus, comprobatum erat, qui in ea fideli ciuitate cor ſuum ſepultum uoluerit, nunc demum

niſi

niſi ſe cum bonis omnibus perditum ire fruſtra ac temere uellent, in hoſtium poteſtatē uenire cogerentur, à ſuo principe per ignauiam deſtituti. Quocirca ut ſua fides teſtatior eſſet, deditionē tandiu diſtulerunt, dum expectantes fortunæ uiciſſitudinē, conſumptis intus cibarijs, fame ad extremũ penè ſuffocati ſunt, qua uicti ſe Franco dediderunt. Cuius rei antecedente fama, Arquenſes, & Vernolienſes, ac etiam qui in Anglorũ poteſtatē recens redacti rurſus fuerant, Pictones, Turones, & Andegauenſes exterriti, in Philippi fidem momento uenerunt: qui per hunc modum Normania atq; cæteris in Aquitania locis potitus, in Franciam uictor redijt. Atq; ita Neuſtria, hoc eſt Normania, quam CCCXVI antè annis Rollo dux occupauerat, à Francis recepta eſt. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCV, & cum Ioannes regnare cœpit, quartus. Ioannes eodem anno cum magis eius principes quàm ipſum amiſſio Normaniæ & aliorũ locorum ſolicitos haberet, ſimulans ſe bellum parare, quàm ingentē pecuniæ uim à populo exegit. Quod artificiũ cœlum ipſum deteſtatũ eſt, ſex continuas horas igne rubeſcente micans quaſi furore & ira accenſum. Sub idem tēpus Aleonora mater Ioannis mulier longe prudentiſſima, magis mœrore animi, quàm morbo conſumpta moritur. Quo etiam morbi genere illo ipſo anno Hubertus Cantuarienſis mortem obijt, quem nullius unquam rei in uita tam pœnituit, puduitq;, quàm quod apud optimates, Ioannē regem creandum curaſſet, quem mox tanto regno indignũ cum ſummo ſui animi dolore, clarius cognouit: ſed ſerò pœnitentia fuit, quod non potuit factũ corrigi. Sedit Hubertus annos undecim, & menſes inſuper octo, ac dies ſex. Vacauit Cantuarienſis archiepiſcopatus deinde amplius biennium. Anno inſequenti paſſim uociferantibus cunctis, ob cladem ignominioſam acceptam, principes maiorem in modum regem cohortati ſunt, ut honori conſuleret, ut incōmodis hominũ mederetur, ut ſaluti prouideret, ut Reipublicæ utilitati ſeruiret, quæ tam turpiter ab hoſtibus lacerata, uulnerata, mutilata eſſet. Quibus monitis Ioannes motus, claſſem parat, delectus militum habet, bellum ſimulat, prout euentus rei poſtmodum docuit. Nobilitas uero pro amore, quē in Rempublicam habebat, auida ulciſcendi iniurias, ſtudium principis in parandis armis, ac cæteris bello neceſſarijs æquabat, cum rex uſus eſt tanta celeritate in itinere faciundo, ut de induſtria multos nondum paratos reliquerit poſt ſe uenturos. Igitur inſtructa ad Portimuthum claſſe, ac militibus ad naues iam præmiſſis, ipſe nauem demum conſcendit, ac uela uentis dari iuſſit, qui ubi aliquantulũ in altum proceſſit, mutato repente cōſilio reuertit, excuſans proditionē quorundam nobilium, qui ipſum ſequi quaſi noluiſſent, in quos, quamuis iniuſte, grauiter paulò poſt animaduertit. Per idem tēpus monachi Cantuarienſes inſcio rege, Reginaldũ illius cœnobij monachũ in Huberti archiepiſcopi demortui locũ ſurrogarunt, qui clàm regno egreſſus, Romam petijt, acturus cum Innocentio Ro. pontifice, ut monachorũ legitimã electionē confirmaret. Quæ res multorũ cum malorũ tum ſimultatũ inter ipſum Ro. pontificē, & regem Ioannem ſeminariũ fuit: nam cũ pontifex noluiſſet prius electionē probare, quàm teſtimonio fide digno ſibi cōſtaret, eam eſſe legitimã, eiuſmodi parua mora fecit, ut monachi malũ malo accumulauerint: cum enim accepiſſent Reginaldũ ipſius, uelut illi arbitrabant̃, culpa nondum eſſe pontificis decreto antiſtitem Cantuarienſem factum, ut nouo obſequio regem iratũ ſibi placarent, cōtinuò

rogarũt,ut de eius conſilij ſententia,ſibi liceret archiepiſcopũ optare. Annuit rex libens petitioni,ſimulq; monachos eſt hortatus, ut Ioannem Nordouicenſem epiſcopũ domeſticũ ſuũ ac ſui familiaris ſenatus caput,renunciarẽt archiepiſcopũ,id quod monachi ut principi gratificarent̃,tanquã immemores prioris electionis,quã pro nihilo iam non obſcure habebant,ultro fecerũt,atq; Romam procuratores miſerũt, qui hanc ſecundã electionẽ à pontifice probandã curarẽt. Iam ſextus agebat̃ annus ex eo anno,quo Ioannes regnare cœperat, qui fuit humanæ ſalutis MCCVII, cum Hugo ſanctiſſimus Lincolnienſis epiſcopus è uita migrauit. Is homo Gallus, Grationopoli natus,uir acri ingenio, diuinarũ rerũ ac humanarũ diſciplina mirabiliter excellens,uſq; à puero ſe in optimo degendæ uitæ inſtituto exercuit,in quo adeò profecit,ut primus canonicus,prout uulgus uocat,regularis ſit factus,hortante patre, qui ſe in eum ordinẽ poſt obitũ uxoris, ex qua hũc puerũ ſuſceperat,antea adſciuerat: deinde maioris abſtinentię duriorisq; uitæ cupidus,Cartuſianus monachus efficitur: in quo ordine nõ modo ad unguem omnia quæ alijs aſpera uidebant̃,ſeruauit & pertulit,ſed ſupra fidem uigilias longiores obibat,frequentius abſtinebat, uitam deniq; duriorẽ agebat. Quo factum eſt,ut eius ſanctitatis nomen apud omnes longe celeberrimũ, ita Henricum ſecundum regem Angliæ mouerit, ut eum ex Grationopolitano cœnobio in Angliam accerſitũ miſerit Reginaldum Bathonienſem epiſcopũ : qui poſtquam in Angliam uenit,cœnobio Vithamio monachorũ Cartuſianorũ Vuellenſis diœceſeos præficitur, atq; non multo pòſt Lincolnienſis epiſcopus, ſicuti in uita Henrici ſecundi diximus, creatur. Tum ſanctiſſimo ſacerdotio Hugo præditus,maiorem integritatem, maiorem conſtantiam in rebus agendis præ ſe tulit : quippe qui nihil in ſe habens, quod non uirtute conſtaret, atq; à mortalibus ſumma laude efferretur, non blandiebatur principi, non fauore, non gratia cuiuſquã à recto flectebatur, non denique minis aut armis à recta ſententia deducebatur, adeò, ut cum magiſtratus quempiam ſacris initiatum grauiter multabant,multabant autem quotidie,quod in regijs uiuarijs,aut ſaltibus feras uenando occidiſſet,nequaq̃ uereretur eos à cœtu Chriſtianorũ ſua autoritate eijcere. Quod cum ei culpæ aſſignaret̃,quod contrà ageret,quàm ius patrium foret,tum ut acerrimus iuſti æquiq; conſeruator,nõ ſe reſcindere,uiolarèue legem,ſed ſeruare tantũmodo reſpondens,nihil ab incœpto deſiſtebat. Quin & tributa cum à Ricardo, tum à Ioanne impoſita deteſtabat̃, conſtanterq; ac palàm pernegabat ſe imperatã pecuniã pro impio bello ſimultatũ cauſa inter principes Chriſtianos gerẽdo, ſoluturũ. Quare ita uſu ſæpe ueniebat,ut pecuniarũ exactores regibus iubentibus,in Hugonis bona inuaderent,& ille eos religionis contẽptores publice denũciaret,execrareturq;,ſacris uetuſto more interdicẽdo. Quod equidẽ pro ſupplicio non modico haberi cœptũ eſt:enimuero cũ illis quibus ab Hugone ſacra interdicta eſſent,cuncta deinceps multo peſſime caderẽt,atq; illud uulgò obſeruaret̃,tanto timore cæteri affecti ſunt,ut nullus poſtmodũ etiam iubente rege, auderet aut Hugonẽ uel eius res uiolare. Quid, quod ubi ipſe audiebat regem ob id ipſum ſibi uehemẽtius ſuccenſere, quia ſcilicet tributa ſoluere negaſſet,uel eius quæſtores impiorũ numero habendos denũciando,deterruiſſet,tanta tum modeſtia,ac animi cõſtantia, pariterq; grauitate principẽ ipſum tractabat,ſimul bene monendo, ſimul coarguendo, quãdoq; blanda aſperis,

quãdoq;

quãdoꝗ iocosa serijs uerba miscendo, ut facile iratū eius animū leniret, ab iracundiaꝗ ad risum & hilaritatē flecteret: qui eiusmodi uenerandæ uirtutis periculū non cum uno duntaxat rege, sed cum Henrico, & eius filijs Ricardo & Ioanne, in quorū tempora inciderat, bonus antistes fecit. Tanta etenim est integritatis reuerentia, ut facile nos illorū admonitionē, obiurgationē, reprehensionē patiamur, q̄s certo scimus nō esse improbos. Miraculis tum in uita, tum post mortē Hugo clarus extitit, qui ob id nō immeritò inter diuos relatus est, celebrisꝗ eius sanctitatis memoria ubiꝗ gentiū colitur, & præsertim Lincolniæ, ubi in principe æde eius corpus reuerenter seruat̃. Anno eodem, ut reuertamur unde digressi sumus, Philippus rex Francus, qui iampridem in animo habebat omnia adimere Anglis loca transmarina, quæ adhuc in fide permanebant, cū magno exercitu contendit, positisꝗ castris nō longe à Lochijs, ipsum oppidū paucis antè annis à Ricardo dirutum ac restitutū obsidet, quo tandem capto, Chinonē oppugnatū pergit. Erat intus Rogerius Lascius uir inter uiros, cum bene magno præsidio, qui præsentiēs hostis aduentū, ad resistendū se quamcelerrimè potuit, parauerat. Franci postquā ad locū peruenerūt, neꝗ interdiu neꝗ noctu oppugnatione desistebāt. Oppidani autē de muro se defendendo, multos interim telis, lapidibus, cæterisꝗ missilibus interficiebant, qui post aliquot dies, cōtinuo certamine defatigati, cœperūt sensim animū remittere, quod hostis tantis uiribus instabat, ita ut diutius resisti non posset, ac interea nullū subsidiū à rege Ioanne mitteret̃. Itaꝗ nōnulli timidiores paulatim cœperūt noctu per muros lapsi ad hostes latenter perfugere, qui uitæ seruandæ causa, de statu oppidi abunde docebant. Igitur Franci ubi intellexerūt intus desperata penè salute trepidari, tanto impetu pugnam in omnibus locis redintegrarūt, ut statim oppido potiti sint. Ingens Anglorū numerus captus, & in ijs Rogerius Lascius. Exin Philippus captis aliquot castellis, & illis protinus dirutis, ac cæteris opportunis locis pręsidio firmatis, in Britanniā transmisso Ligeri proficiscit̃, ubi arcem munitissimã expugnat, quæ ad Grapelitū promontoriū posita, Anglis præsidio esse solebat, illuc applicantibus. Causa uexandi Britannos fuit, quod per eos dies Guido dux Britanniæ uir Constantiæ, qui Arthuro priuigno in principatū successerat, & ob id de iuuenis nece ulciscenda nihil cogitabat, se Ioanni copulauerat, unà cum Sauaro Malleonensi, & Almerico Lusiniano heroibus animi magnitudine pariter atꝗ opibus præditis. Ioannes interim noua partim societate, partim tot incōmodis, contumelijsꝗ tandem excitatus, exercitū classemꝗ parat, atꝗ ita Rupellam non multo pòst cursu petit, ibique euestigio in terram eductis copijs, milites quamcitissime fieri possit, paratos esse iubet, dein Andegauū uersus mouet, & ubi iam loco appropinquat, suis cohortibus, equitibusꝗ imperat, ut uno ictu circundatis muris pro se quisꝗ urbem inuadant, & ipse cum peditatu, catafractisꝗ militibus, interim portas ferro & igne aggreditur, quibus ad punctum temporis perfractis, nobilem ciuitatem primū militi prædæ dat, deinde aut captis, aut interfectis ciuibus, mœnia solo æquat, qui postremo in agrum egressus, quicquid obuium est, pari clade afficit. Hac re cognita, finitimi populi ad Ioannem ultro deficiunt, auxiliorū multitudinem se subministraturos pollicentes. Tali ille successu animo sublatus, in Pictones iter intendit, emissis quaquauersum equitum turmis, ad agrum deuastandum. Interea Francus de

his omnibus certior factus, cum inſtructo exercitu fit Anglo obuiam, qui in itinere Britannum ducem, Sauarum & Almericum prædam agentes, de improuiſo aggreſſus capit, omnemq; comitatum armis exuit. Quæ res Anglo & animum & uires plurimũ minuit. Poſt hæc incœptum iter ire pergit, proximeq; hoſtem conſidet, ac poſtero die ut pugnæ auidus bene mane ſuos in aciem ducit. Atque ita magnis utrinq; animis ad prælium cõmittendum, paratis copijs, ſignum iam expectabatur ineundi certaminis, cum interuentu quorundam tam antiſtitum quàm militum, qui apud reges plurimũ poterant, induciæ in duos annos utrinq; datæ ſunt, permutatis inuicem captiuis. Ac ita ab armis ceſſatum eſt, Franco in Franciam, & Anglo in Angliã ſe recipiente. Secundum hæc pœnituit Ioannem uehementer complanaſſe Andegauũ urbem præclaram, præ qua nulla alia ei perinde cordi erat, quod inde ipſe eſſet oriundus, quare miro ſtudio illud inſtaurauit, multoq; pulcherrimum fecit. Per idem tempus Otho Romanus imperator in Angliam uenit, quem Ioannes honorifice accepit, cum quo ſtatim conſilia iniuit, gerendi in Philippum belli: & quia ab eo magna eſt ſpe auxiliorum in eo bello faciendo oneratus, mox domum diſcedenti, ingentem dedit pecuniæ ſummam. Interea Romæ lis ſub iudice erat, de Cantuarienſi pontificatu, inter Reginaldum & Ioannem Nordouicenſem epiſcopum à monachis prius electos, de quorum electionibus poſteaquam Romanus pontifex recte cognouerat, utranq; irritam fecit, atque ſua autoritate egit, ut monachi qui ea de cauſa frequentes Romam conuenerant, poſtremo optauerint Stephanum diui Chryſogoni cardinalem, hominem etiam Anglum, uirum probum atque doctiſſimum, quem ipſe poſtea archiepiſcopum fecit. Quibus rebus ita peractis, pontifex omnia per literas Ioannem edocuit, rogauitq;, ut Stephanum Cantuarienſem rite creatum, ob eius egregias uirtutes, cõmendatum haberet. Tulit rex periniquo animo repulſam Ioannis Nordouicenſis epiſcopi, quem Cantuarienſem creandum curarat, ac uſq; eò iratus eſt, ut primo publicatis omnibus bonis, in exiliũ egerit monachos, qui Cantuariæ erant, & qui Romam iuiſſent, patriæ hoſtes decreuerit: deinde pontifici per literas aculeorum ac expoſtulationũ quàm plenas, reſponderit, ſe nunquam paſſurum, ut Cantuarienſi diœceſi Stephanus præeſſet. Hæc ubi Romæ nunciata ſunt, Innocentius, ut par erat, demiratus, quod Ioannes optimi uiri electionem hominis præſertim Angli non probaſſet, cœpit ut bonus pater crebris literis ac nuncijs regem monere, hortari, atq; rogare, ut abſtineret manũ à rebus ſacris, eiectos monachos reſtitueret, præſulem Cantuarienſem rite factũ ſuam prouinciã obtinere permitteret. Quibus monitis tantũ abfuit ut Ioannes moueret̃, ut etiam multo ſæuius quàm antea, non ſacerdotalis ordinis uiros ſolũ, ſed reliquos ciues, qui Stephanũ iuuiſſent, tractaret. Ita Stephanus à rege nullo ſuo in eum merito, odio habebat̃, & ab alijs qui ipſius cauſa plectebant̃, non poterat non male audire, ſecundum euangelicum uerbũ: Nemo propheta acceptus eſt in patria. Quæ ubi Innocentio innotuere, minime eam ferendam putans contumaciã hominis tantam, quæ non cuiquã uni, ſed uniuerſo ordini perniciem allatura ingentem uidebatur, decreuit morbo late peruadenti remedium adhibere: & quamuis nullum aliud magis opportunũ impietatis denunciatione uideretur, id tamen dedecoris, non enim libens illud faciebat, quamtardiſſime tanto principi imprimendũ ſtatuit,

quò

quò ei ſpaciū daretur ſuiȷpſius peccati agnoſcendi, corrigendiq́ꝫ. Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCVIII, cum Ioannes rex filium ex Iſabella ſuſcepit, quem Henricum nominauit, is uir magnus euaſit, qui patri in regnum ſucceſſit. Innocentius pontifex audiēs interim Ioannē obſtinatiſſime ut inemendabilem in contumacia permanere, uehementer eius uicem doluit, quod homo Chriſtiana pietate à pueris rite inſtitutus, ita religionem negligeret, fasq́ꝫ ac nefas iuxtà duceret. Quare coactus eſt, ut ne malū latius manaret, in eum animaduertere: itaqꝫ per literas mandauit Gulielmo Londinenſi, Euſtachio Elyenſi, ac Mangerio Vigornienſi epiſcopis, ut ad regem adirent, eumq́ꝫ ſuis uerbis commonefacerent, quò tandem aliquando uellet Romano pontifici obedire, religioni fauere, regno ſuo proſpicere, & ſi in errore maneret, tum in eum animaduerterent. Epiſcopi acceptis literis pontificis, quod iuſſi ſunt, diligenter fecerunt, quorum admonitionibus & quidem ſanis nō modo non obtemperauit Ioannes, uerumetiam eis ita bene admonentibus, ualde ſuccenſuit. Illi igitur deſperantes ſe poſſe læſam principis mentem ſanare, ut dicto parērent, tam populo quàm ipſi Ioanni, prius tamen, ut non nemo tradit, per decretum pontificis Chriſtianorum cœtu excluſo ad X cal. Aprilis, in quem diem eo anno incidit paſcha, ſacris interdixerunt, atqꝫ ſimul non multo pòſt in Galliam aufugerunt. Rex ea terrifica cenſura nihil porrò mouetur, ſed tum demum ſacerdotalem ordinem modis omnibus euertendum funditus conſtituens cum ubique à ſacris iam ceſſatum eſſet, bene multos continuò ſacerdotes ac pontifices extra regnum exigit, poſſeſſiones eorum occupat, & ut patriæ procella ædes ſimul ſacras pariter ſpoliat. Quæ ſanè religionis labes ſtatum ſacerdotalem maxime deformauit: ſicut enim miſerabile erat, uidere in templis nulla amplius ſacra fieri, ita multo miſerabilius, non modo uidere, ſed tantum audire ſacerdotes probro paſſim haberi. Ioannes poſt hæc, magis hominum fidem, quàm Dei iram timens, iterum à populo iuſiurandum ſibi dandum curauit, ac cōfeſtim exercitum facere cœpit, ut Alexandrum regem Scotum eius nominis ſecundum, qui paulò ante Gulielmo patri uita defuncto ſucceſſerat, ad quem multos ex principibus Anglis continenter confugere audiebat, armis inuaderet, in eumq́ꝫ grauiter uindicaret. Inter hæc, Stephano Cantuarienſi antiſtite, qui miſerabiliter dolebat ſua cauſa ita patriam uexari, ſuppliciter rogante, pontifex conceſſit, ut nonnullis ſacerdotibus certis diebus rem diuinam facere liceret. At Ioannes cui amici ac optimates ſtudebant perſuadere, ut prius Dei ac hominum gratiam & beneuolentiam ſibi conciliaret, quàm bellum moueret, non multo pòſt nihil confiderans quid deceret, aut præſtaret, parato iam exercitu, in Northumbriam feſtinato itinere contendit, atque inde progreſſus hoſtium fines incurſans, pugnandi poteſtatem fecit. Scotus ſe Anglorum copiȷs imparem ſentiens, & ob id, in rem ſuam non eſſe ducens, ut impræſentia manus conſereret, de amicorum ſententia, abiectis armis ad Ioannem uenit, grandiq́ꝫ auri pondere ab eo etſi ægre concedente, prout ipſe ſimulabat, pacem redemit. Exin Ioannes ſuis multo infeſtior, ut pari incommodo nonnullos populos afficeret, quod ſe ut impium denunciatum in Scotiam ſequi negarint, nouum genus populationis excogitauit: cum enim iam inſtaret finis menſis Iuliȷ, quando in Anglia frumenta matureſcere incipiunt, omnia ſepta quibus cer

ui atq; damæ cum primis continentur, sepimētis nudari, atq; fossas circunductas oppleri iussisse fertur, quò ipsæ feræ late currentes frugum dulcedine allectæ arua depascerētur. Propter quod flagitium agricolæ passim uociferantes, omnibus precibus regem execrati sunt, cum aliter ulcisci nō licuisset, nam feras ipsas occidere, capitale propè erat. Male itidem per eos dies Ioannes audiuit à scholasticis Oxoniensibus, quos singulari affecit iniuria: nam interfecta fortuito muliere à sacerdote, cum regij satellites percussorem inuestigare nequiuissent, tris alios sacerdotes, quos primos habuerunt obuios, facti similiter atq; noxiæ expertes comprehenderunt, nefarioq; iussu, causa minime cognita, suspēdio necarunt. Qua crudelitate cæteri scholastici partim indignati, partim deterriti, alij aliò fugientes, ad gymnasium nisi longo pòst tempore non redierūt. Item eodē anno custos magni regij signi, nomine Hugo, archidiaconus Vuellensis, uir prudens, renunciatur episcopus Lincolniensis, qui cupiens à Stephano Cantuariensi more maiorū sacrari, cum diceret uelle se Rothomagum proficisci, ut ab antistite illius urbis sacraretur, facile à Ioanne eundi potestas facta est. Is ubi in Normaniam peruenit, omissa uia quæ Rothomagum ducebat, Romam citato itinere petit, atq; ibi à suo archiepiscopo Cantuariensi rite fit episcopus. Quod ut Ioannes intellexit, inflammatus ira, bona Hugonis confestim publicauit, cum uectigalibus eius episcopatus, quæ in singulos annos à suis procuratoribus capi iussit: ac eiusmodi longe molestissimis rebus male generatim in omnes mortales animatus, per illos quoq; dies acriter multauit Iudæos, affectis uarijs tormētis aliquot, quod pecuniam dare recusassent. Dum his se Ioannes curis ac suos spoliationibus diuexat, fit certior Hybernos propè ab se esse alienatos, quare ut illi parem acciperent calamitatem, atq; Angli continenter patiebantur, nactus tempestatē idoneam exercitum in insulam traiecit. qui ubi Dublinum peruenit, antequam belli gerendi consilia caperet, omnes qui campestria aut maritima loca incolebant, timore affecti ultro ad eum uenere, iuramentumq; dederunt: quibus ita ad officium reuersis, Ioannē Nordouicēsem episcopū præfecit: reliquos qui summa montium & loca syluestria habitabant, licet parêre noluerint, tamen non est persecutus, cum iam præcipitaret hyems, quæ ibi matura est. Quo celeriter confecto negocio, in Angliā redijt. Et quia illud idcirco susceperat, ut lucrum faceret, & Hybernorū inopia consilium fregerat, Anglorum opibus explendum cogitauit: itaq; affirmans se impensam magnam in id bellum Hybernicum fecisse, ingentē pecuniam à populo exegit. Agebatur iam annus undecimus ab eo, quo Ioannes regnare cœperat, cum ipse circa æstatis exitum, ad obeundā profectus Vualliā, aliquot rebelles subegit, reliquos uero obsidibus acceptis, in fide manere coëgit. Postea domū reuersus, illo ipso anno mutauit formam ciuitatis Londinensis, uti suprà in initio libri xiiij. demonstrauimus. Romanus pōtifex interim quem maxime omniū cura nostræ rei Christianæ iuuandæ mordebat, ualde anxius, quod Saraceni nō modo in Asia, Christianos continēter armis premerent, sed duce Hilmimolino, totam Hispaniā maximis calamitatibus afficerent, publico edicto omnes qui ferre arma possent hortatus est, ad opem nostris ferendā. Sed nihil ei antiquius erat, q̄ Anglum male sanum ad sanitatē reuocare: quare primo quoq; tempore Pandulphum uirum tam iuris & iustitiæ consultum, q̄ integritate clarū, & Durantū unum

ex

ex collegio templariorum, legauit ad Ioannem regem, qui eum hortarẽtur, ut peruersitatẽ relinqueret, errores deponeret, ad se rediret, cogitaretq́, neq; sua neq; regni, neq; deniq; Christianæ Reipublicæ interesse, ut ipse diutius in tanta impietate uersaretur, quæ ei omnium uni in primis malo esset perpetuo. Illi cum eiusmodi mandatis propere in Angliam profecti, cum rege ex Vuallia redeunte non procul Northantono, obuiam facti in itinere congrediuntur, à quo benigne accepti Northantonũ ducuntur. Vbi loci postquam diu de concordia agitatum est, cum Ioannes admissis cæteris omnibus conditionibus, nollet sarcire detrimenta sacerdotibus, aut alijs illata, legati uidẽtes nihil esse, quod morentur, infecto negocio in Gallias reuertuntur, atque pontificem de rebus gestis certiorem faciũt. Ioannes nihil legatorum monitis melior factus, non multo pòst aliquot principes crudeliter multauit, qui hominis uitia ac tyrannidem abhorrẽtes, inuiti sub eo militabant, ac propterea in Vualliam euntem paulò ante minime secuti fuerant. Per eos dies Reginaldus comes Boniæ impius publice iudicatus, quod sacram pecuniã expilasset, & à Philippo rege principatu deturbatus ad Ioannẽ confugit, magnoq́ apud eũ in honore habitus est, dicẽte prouerbio: Pares cum paribus facilime congregãtur. Innocentius interea cognita ex legatorum literis, regis Ioannis peruersitate, uehementer demiratus hominis impietatẽ, cœpit in sacro senatu cum patribus agitare, quonam pacto adduci posset, ut eam mutaret mentem. Post longam consultationem, cuncti censuerunt Ioannem regia dignitate priuandũ, qui ita religionem cõtemptui haberet, qui monita pontificia, imò Christi, quæ ipsius populiq́ conducerent saluti, nihil respiceret, qui se demũ ab omni Christianorũ cœtu in dies singulos magis disiungeret. Itaq; põtifex urgẽtibus ante omnes Anglicis episcopis, qui patriæ mala dolebãt, primũ cunctos populos, qui sub Ioannis imperio essent, iuramẽto absoluit, quo tenebãtur: deinde ipsum Ioannem regni administratione abdicat, ac postremo regem Franciæ, cæterosq́ Christianos principes de huiusmodi abrogatione certiores facit, admonetq́, ut Ioannẽ ita repudiatũ tanq̃ Dei publicũ hostem persequãtur. Veruntamen ut cunctis innotesceret, nihil sibi iucundius esse, quàm ut Ioannẽ ita delicti pœniteret, quò plenus fidei rogaret Deum ueniã, misit iterũ Pandulphũ, qui Romam paulò ante cum bene magno Anglorũ exulũ numero redierat, cum Stephano Cantuariensi antistite, alijsq́ episcopis Anglis in Gallias, ad Philippũ regẽ, deditq́ ei in mandatis, ut cum illo cõmunicaret omnia in Anglũ statuta, hortareturq́, ut Ioannem hominem impium armis insectaretur, &, si id facto opus esse iudicaret, ad ipsum Ioãnẽ inde pergeret, redderetq́ illi literas, quas de meliore nota scripserat, curaretq́ eum de praua deducere sentẽtia. Interea ubi fama per Angliam peruasit, cunctos populos iuramento esse solutos, ac regi imperium abrogatum, paulatim multi cum milites, ciues, præfecti, & locorum custodes, relictis arcibus, tum episcopi cum multitudine sacerdotum à Ioanne decedentes, eiusq́ sermonem & aditum defugientes, clàm in Gallias se proripiunt. In qua fuga nõnulli periere dolore animi cõfecti. In ijs fuit Gaufredus Eboracensis antistes, cui Ioannis improbitas tantũ inusserat doloris, ut ad extremũ succubuerit. Vualli itidẽ qui nullo unq; tempore quiescere potuerant, finibus egressi, agros omnes finitimos depopulãtur, nõnullis castellis solo æquatis. Quæ ubi Ioanni innotuere, ira accensus, obsides quos suprà

diximus ab Vuallis paulò ante accepiſſe, ſupplicio afficit, atqꝫ furenti ſimilis nullaqꝫ ſuorum calamitate ſatiatus bacchatur in omnes, alios enim magiſtratibus, alios præfecturis excludit, priuat, ſpoliat: à monachis alijſqꝫ ſacerdotibus immunitates & iura cõceſſa reuocat, ac rurſus illis redimenda proponit, adeò uniuerſos ſumptu penitus exhaurire geſtiebat. Ipſo illo anno omnia ædificia quæ ſuper pontem Londinenſem conſtructa erant, ex utraqꝫ parte ipſius pontis incẽdio abſumpta ſunt, quod prodigij loco habitũ eſt. Is fuit annus ſalutis humanæ MCCXII, cũ Philippus rogatus à Pandulpho qui iam in Gallias peruenerat, ut in Anglũ arma moueret, impigre ac libẽs exercitum cum claſſe parauit, ut quamprimũ cum alijs principibus ad inuadendum animo & armis paratis, in inſulã trãſmitteret, ac prout põtifex iuſſerat, Ioannem regno pelleret, in eiusqꝫ locum quempiam alium cui ueniret hæreditas, ſubſtitueret. Et quoniã id in primis Francus cupiebat, pro certo habẽs in rem quoqꝫ ſuã fore, ſi Ioannes pelleretur, ſtudioſius multo in illud negociũ incumbebat: quippe qui deducta iam claſſe ad Sequanæ oſtium, ad iter ſe mature accingebat, cum Pandulphus nõ ignarus periculoſum eſſe tãtas copias traducere, & præſertim Francorum, quos numero militũ & armis præſtantes, uel imperio inſulæ potituros, aut ſaltẽ prædas ingẽtes nõ ſine inſulanorũ cæde acturos ſuſpicabatur, ſtatuit præire, atqꝫ rurſus tentare, ſi mentẽ Ioannis dimouere poſſet, ratus ſi perficeret, optime, ſin minus, nihil ſibi uitio dari poſſe. Quod equidem conſiliũ etſi paucis placebat, qui bellũ cum Anglo quàm pacẽ malebant, Pandulphus tamen in inſulam locutũ cum Ioanne, cõfeſtim trãſiuit. Quo tempore ipſe Ioannes cognito per exploratores aduerſariorũ conſilio, multitudinem hominũ undecunqꝫ cõtrahebat, atqꝫ in littore cõtra Galliã diſponebat, ut appropinquãtes littori hoſtes, aqua terraqꝫ prohiberet. parauerat etiã claſſem, ut ſi caſus poſceret, nauale prælium faceret. At ubi legatum adeſſe cognouit, obuiã factus eum ad Douerũ hoſpitaliter accipit, tum ambo ſeorſum progreſſi, poſtqꝫ officij ac honoris cauſa, pauliſper collocuti ſunt, Pandulphus ſic uerba feciſſe dicitur: Non puto te Ioannes ignorare Innocentiũ pontificẽ maximum, ut ne ſuæ deſiderarentur partes, & tuos populos iureiurando quod dederant ab initio, ſoluiſſe, & tibi, ut meritus es, Angliæ imperium abrogaſſe. atqꝫ demum Chriſtianis principibus iuſſiſſe, ut te regno deijcerẽt, alterumqꝫ ſurrogarent, quò contemptæ religionis meritas lueres pœnas. Quapropter rex Francorũ Philippus in primis põtificis imperata facturus, paratũ exercitum habet, inſtructaqꝫ claſſe, ad Sequanæ oſtiũ, uentũ obſeruat ſequũdũ, quo flante, Angliam curſu petat, qui fretus tuorũ, ut ait, auxilio, qui te regem neqꝫ appellãt, nec eſſe uolunt, ſperat haud multo negocio te regno ſpoliatum iri, & ſe illo facile potiturum. Igitur cum Deus tuo tibi merito iratus ſit, & tu tam ab omnibus hominibus male audias, quàm qui contra te ueniunt, bene audiant, conſulerẽ, ut iamiam dũ locus gratiæ eſt, potius obedires iuſtis Romani pontificis præceptis, cuius dicto cæteri Chriſtiani principes ultro audiẽtes ſunt, quàm te ac tua fruſtra luctando perditum ires. His dictis, Ioannes iam rebus ſuis penitus diffidens, ubi uidit ſibi parendi neceſſitatem imponi, animo ualde perturbatus, ac aliquandiu contabundus torue circumſpiciens mente agitat, quale conſilium capiat, qui ad extremum imminentis periculi atque ruinæ mole oppreſſus, inuitus grauatiſſimeqꝫ iureiurando ſponſionem facit, ſe

pontificis

pontificis arbitrio ſtaturũ. Itaq; non multo poſt, perinde ac Innocentius mandarat, primum diadema capiti ademptũ Pandulpho legato tradit, nunquam id ipſe aut hæredes accepturi, niſi à pontifice Romano: deinde promittit ſe benigne recepturum in gratiam Stephanum Cantuarienſem, cum cæteris epiſcopis, atq; alijs exulibus, & illis de iniurijs cumulatiſſime ſatisfacturũ, parſurumq; ſic, ut nulli illorum fraudi ſit, quod rebellaſſent. Tum Pandulphus uidens Ioannem iam malæ actæ uitæ ac facti ſui pœnitere, tanquam Romani pontificis uicarius diadema illi reſtituit. Ex quo fama eſt, Ioannẽ cupientem perpetuare memoriam muneris accepti, ea lege feciſſe ſe Innocentij beneficiarium, ut reges deinceps à pontifice duntaxat Romano iura regni cõſequerentur. Cæterũ has recõciliationis leges qui ſecuti ſunt reges, minime ſeruarunt, neq; annales Anglici de eiuſmodi deditione loquũtur. Quare illa omnia Ioanni tantũmodo qui deliquiſſet, imperata, nõ item ſucceſſoribus ſubeunda fuiſſe ſatis conſtat. Nunc ad incœptum redeo. Quibus rebus peractis, Pandulphus reliqua haud prius perficienda putauit, quàm Ioannes præſtitiſſet quod promiſerat. Itaq; interdictũ haud intẽpeſtiue tollendũ ratus, quamprimum Rothomagum reuertit, regiq; Philippo ac alijs quæ geſſiſſet ordine expoſuit. Apud quoſdam uarie ſcriptum reperio de his quæ inter Ioannem & Pandulphũ, ſuper reconciliatione eiuſmodi geſta ſunt, quæ ut ſcriptorum arbitrio conficta, nequaq; referenda duximus. At Philippus qui ad tranſportandas copias, omnia iam parauerat, ſpemq; magnã uictoriæ adipiſcẽdæ animo conceperat, ubi de pacificatione Innocentij & Ioannis audiuit, ira uehementer accenſus nihil placide reſpondet Pandulpho roganti, ut ne ulterius arma in Ioannem ferat, qui terrore ac metu ultionis diuinæ uictus ad ſe iam rediſſet, ſed de Anglo criminoſe ſimul ac contumelioſe locutus palàm prædicat, ſe nõ quieturum, ut ne fruſtra tantũ temporis atq; pecuniarum in comparando bello cõſumpſiſſe dicatur. Itaq; cum ſuis ducibus quamprimũ conciliũ habet, quibus refert, quemadmodũ in certam ſpem uictoriæ adductus ex opportunitate tam temporis, q̃ aliarũ rerũ, optet, ut ſe ſequãtur, cum præſertim habeat ſecũ epiſcopos Anglos ſedibus expulſos, & in illis reſtituendis, nõ dubitanter plurimum populi Anglici fauoris ſibi acceſſurun ſperet. Probarunt omnes regis ſententiã, præter Ferdinandũ Flandriæ comitẽ: is Balduino ſucceſſerat, & quia Francus partẽ Flandriæ citeriorẽ de eo ui ceperat, clàm cum Anglo & Bononiẽſi comite ſentiebat: nõ mutauit tamen conſiliũ rex, ſed ſtatim iuſſit claſſem ſe ſubſequi, & ipſe cũ expedita manu ſuorũ Bononiã, & inde Grauelinguam cõceſſit, ut in Angliã claſſe proficiſceretur. Dum hic morabatur Philippus, quia Ferdinãdus comes quẽ iam ſuſpectũ habebat, nõ comparauit ad dictũ diẽ, ſtatuit Flandricũ tumultũ Anglico anteuertendũ, ueritus ſi aliter faceret, ne dũ foris bellũ gereret, domi ſeditionibus laboraretur. Itaq; bello iam incœpto omiſſo, cõtra Ferdinandũ uenit, & primo iubet claſſem ad Dammum portũ duci. Dammus eſt alueus humano opere uſq; Brugas deductus, per quem Oceanus influit more fluminis nauigabilis: deinde ex eo loco præmiſſis leuis armaturæ equitibus, in agrũ egreſſus Casletũ & Hypras capit, & ijs præſidio firmatis, Brugas petit. Et quia ciuitas cũ primis firma primo acceſſu capi non potuit, relicta bene magna manu, quæ eam oppugnaret, ipſe cum reliqua parte copiarũ Gandauũ obſeſſum cõtendit. Eſt hoc oppidũ

multò munitiſſimũ procul Brugis millia paſſuũ quinq; & uiginti, quod Scaldis fluuius alluit, & quondã Gorduni tenuerũt. Ferdinandus interea uiribus tanto hoſti longe impar, ad Anglum regem rogatũ mittit, ut tempeſtiua ſubminiſtret auxilia. Ioannes ubi cognouit Francũ omnẽ uim belli in comitẽ uertiſſe, lætus quod metu pariter atq; periculo iam careret, cõtinuò naues omnes bello inſtructas cum ingenti militũ manu, quam, ut ſuprà demonſtratum eſt, metuens aduentus aduerſariorum iam antea cõtraxerat, ducibus Reginaldo Bononienſi, Gulielmo cognomẽto Longaſpata, & altero Gulielmo fratre ex concubina Sarisberienſi comitibus, ire ſubſidio amico iubet. Duces bonã nacti tempeſtatẽ, ubi in altum progreſſi ſunt, conſpiciunt frequentes circa Dammum naues. Porrò cum is portus non eſſet omnis regiæ claſſis capax, magna pars nauium ſtabat in anchoris circa littus, & arbitrantes hoſtium eſſe, eueſtigio iubent nautas depoſitis uelis, curſum ſiſtere. Quo facto, cum paruis cymbis ſpeculatum mittunt, ecquæ naues illæ ſint, ecquo præſidio cuſtodiantur. Ita uſu uenit, ut eodem momẽto præſidium cum bona parte nautarum, exiuerit in agros, prædandi cauſa. Itaq; accedunt exploratores diſſimulatis perſonis, ueſtitu piſcatorio induti, & uidentes naues ſine cuſtodia eſſe, citato curſu redeunt, narrantq; ducibus uictoriam in manu eſſe, ſi modo celeritate utãtur. Duces eo nuncio læti, iuſſis ſuis ſeſe ad certamen expedire, atq; ſublatis uelis, recto curſu naues hoſtiũ petunt: primo acceſſu maiores quæ in anchoris ſtabant, nullo negocio, nautis ut uitã ſibi ſeruent, orantibus, ad punctũ temporis capiunt: reliquas quæ decreſcente Oceano in arena remanſerãt, prius armamentis ac alijs bonis ſpoliatas cõburunt, nautis qui in illis erant, fuga ſalutem ſibi quærentibus. Quo proſpere confecto negocio, alia minora nauigia quæ in portu ſtabant, itidem inuadũt. Hic aliquid certaminis fuit, nam propter loci anguſtiam, nihil multitudo poterat iuuare pugnam, & magna pars præſidij cognito ex clamore & fuga nautarum, aduentu hoſtiũ, ad naues regreſſa acriter reſiſtebat. Sed cum Anglus in terram egreſſus ex utraq; parte portus, telis ac ſaxis urgeret, & naues ſimul iunctæ pedeſtrem quaſi pugnã facerent, non potuerũt Franci diu impetũ ſuſtentare, qui poſt ingentẽ cædem utrinq; æditam, omnes ad unum capiuntur. Duces Anglici tali uictoria præter ſpem parta, incredibili lætitia affecti, naues captas meliores celeriter abducunt, reliquis in portu fractis, incenſis ue, ac exercitum in terram egreſſum in aciem ducunt, ut cum Philippo fortè ſuis ſuccurſum ueniente, in itinere congrediãtur. Quæ res uictoriam antè adeptam illis confirmauit: nam Philippus certior factus de periculo claſſi ac ſuis ex aduentu hoſtium repentino imminenti, ſperans ſe adfuturum ſuis in tempore, dimiſſa obſidione, dum ad naues quanta maxima poteſt celeritate properat, cognoſcit hoſtes claſſe iam potitos cum inſtructis copijs, ſuum aduentũ in itinere operiri, ac Ferdinãdum de uictoria certiorem factum à tergo ſubſequi. Igitur ne temere manifeſto periculo ſe opponat, poſitis caſtris eo die non procul Brugis manet, poſtridie uero in Franciam eo quo uenerat itinere contendit, nullo eum inſequente, quia hoſtis ſatis parta uictoria contentus, perſequendũ non exiſtimauit. Ioannes accepto nuncio adeptæ uictoriæ, mirum in modũ ſe erexit, cõfirmauitq; confidens animo omnia ſibi in poſterũ longe felicius caſura. Erat ea tẽpeſtate eremita quidam nomine Petrus, homo Eboracẽſis, qui aut ſpiritu diuino afflatus, quemadmodum

dum uulgi opinio ferebat, aut magicis artibus eruditus, cõsueuerat prædicere futura, & quia aliquoties, ita ut fit, prædicta accidebant, magna ei idcirco uelut uati neutiquam uano habebatur fides. Is dum Ioannes aduersis afflictabatur rebus, circa calendas Ianuarias, prædixit fore, ut ille ad diem qui ascensioni Christi sacer est, de regno eijceretur, ac siue ut dictis plus fidei haberetur, siue nimis arte confisus, non abnuit se ultro mortem subiturum, si uaticinium careret euentu. Igitur in custodiam traditus, cum aduenisset dies dictus, sine ullo maiore accepto à Ioanne detrimento, ipsius iussu, crudeliter cum filio, laqueo suspenditur. Quod facinus plenum immanitatis nimium omnes abhorruerunt, quia ipse Petrus constanti fama uir sanctissimus apud uulgus habebatur, & filius eius innocẽs supplicio unà affectus est. Rex ut primum cognouit, sicut diximus, de adepta uictoria in Flãdria, sublatus animo, ac nihil pensi habens, quod regnum adhuc interdictum esset, confestim exercitum parat, ut in Aquitaniam aduersus Francos, qui finitima passim loca iam uexabant, quamprimum properet. Verum negantibus suis ducibus se in Gallias secuturos, nisi prius deuotionis põtificiæ uinculo solutus, omnibus de iniurijs satisfecisset, ut placato diuino numine felicius arma in hostes moueret, mutata necessariò sentẽtia, Vintoniam diuertit, ac statim legatos cum literis mittit ad Cantuariensem, Londinẽsem, & Elyensem antistites in Galliam, qui illos rogent suis uerbis, ut cum cæteris exulibus in Angliam redeant, atq; literas tradant, quibus tutum iter, & se simultatum omniũ oblitum pollicebatur cunctis redditurum, quod per iniuriam illis detraxisset. Antistites acceptis literis, in Angliam cum alijs exulibus propere traijciũt, quibus Vintoniæ appropinquantibus rex obuiam factus, ubi propius accessit, prospiciens in Cantuariensem ad pedes ei subitò iacet, ac supplex ueniam petens, eum pariter atq; alios episcopos rogat, ut infelicem patriæ statum miserãtes, uelint deinceps boni consulere. His dictis, obortis ex lætitia utrinq; lachrymis, simul urbẽ ingrediuntur, populo miro exultãte gaudio, ac plaudente, quod uideret Reipublicæ caput cum suis tandem membris consentire. qui fuit annus salutis MCCXIII, & cum Ioãnes regnare cœpit, tertiusdecimus. Hic Ioannes petens suppliciter ab archiepiscopo, qui in Anglia uicarius erat Ro. põtificis, absolutionem, iureiurãdo promittit se primo ordinẽ sacerdotalem ab iniuria prohibiturum: deinde leges à priscis regibus latas, & præsertim quæ diui Edouardi esse dicuntur, penè abolitas ad pristinũ usum reuocaturum, quod populus in primis flagitabat, & postremo omnibus satisfacturum, quibus hactenus damnum dedisset. Quo facto, de impietate absoluitur. qui nõ multo pòst missis oratoribus Romam, qui cum pontifice de tollendo interdicto agerent, cœpit dare operam, ut satisfieret, leges corrigerentur nouæ, ueteres restituerẽtur, ac religionis decus rite seruaretur, & earum rerum curandarũ Cantuariensi in primis negocium datum. Stephanus inde Cantuariam digressus, restitutis in cœnobium Cantuariense monachis, tum demũ suam prouinciã Cantuariensem obtinuit, qui fuit ordine antistitum quadragesimus secũdus: postmodũ rebus regni operã daturus Londinũ reuertitur. At fucosa Ioannis bonitas nequiuit se diutius continere, quin, ut uana erat, euaderet in nequitiam: nam cum Cantuariẽsis cũ tota nobilitate, quæ auida erat pristinæ libertatis, sedulò aliquem statum commodũ regni collocandũ curaret, & iam bene multa melius institu

ta eſſent, ille interim male in ſuos animatus timere cœpit, ne per ea ſibi deinceps minus liceret facere, quod liberet. Ex quo ualde pœnitẽs promiſſorum, quæ dediſſet, ac concordiæ reconciliationis, palàm clamabat ſibi impoſitum eſſe, atq; idcirco nolle conuentis ſtare: eius tamen furorem Cantuarienſis ad tempus compeſcuit, referẽdo de eo iuxtà atq; regno actum fore, ſi datã fidem falleret. Dum his diſceptationibus tempus teritur, peruenit in Angliam Nicolaus cardinalis Tuſculanus epiſcopus legatus à pontifice miſſus, ut ſi Ioannes præſtaret, quæ recepiſſet ſe ſanctiſſime ſeruaturum, interdictum tolleret, quem ille accepit perbenigne, libensq; audiuit. Is curato ſacerdotalis ordinis negocio, nõ eo tamen ſtudio atq; integritate, qua epiſcopi & principes cupiebant, antiſtitũ conuentum cauſa res ſacras rectiſſime conſtituendi habuit: & poſtquam rex Ioannes bonam partem facultatum, quæ integræ erant, reddiderat, atq; dimidium precij per æſtimationẽ earum, quæ abſumptæ fuerànt, dederat ſacerdotibus ac prophanis hominibus, quos perperàm ſpoliaſſet, ad III cal. Iulij, anno ſalutis humanæ MCCXIIII, interdictum ſua autoritate ſuſtulit, poſt annos ſex, ac mẽſes tres, diesq; duodecim, quàm Anglia eo terrifico iuſtitiæ telo percuſſa fuerat. Per eos dies Eboracenſi diœceſi poſt obitũ Gaufredi uacanti, Gualterus Graius Vigornienſis epiſcopus præficitur, qui in ordine Eboracenſiũ antiſtitum trigeſimustertius ponitur. Ioãnes compoſitis hoc modo domi rebus, deinde bellis externis ſibi ſeruiendũ ſtatuit. Itaq; miſſo ſtipendio ſuis ducibus, qui Ferdinãdo comiti Flandriæ aduerſus Francum auxilio ierant, ac cõfeſtim coacto magno exercitu, cum multarũ nauium claſſe, Rupellam petit, ubi in terram deſcenſione facta, Andegauũ inſtructo agmine pergit, illudq;, uti antea inſtituerat, ſtudio inſtaurat. Dum aũt hic moratur, Pictones Francorum dominatu iam perhorreſcẽtes ad eum deficiunt, quorũ ille auxilio auctus, ad rem Britannicam occupandã animum intẽdit, eo præſertim cõſilio, ut Francorũ uires partim debilitet, partim à Flandrico bello auertat, quod propediem imminebat, in quo ductu & auſpicijs Othonis imperatoris de rerũ ſumma agendũ ducebat. Quare ineũte iam uere, in agrum finitimũ cum omni equitatu exit: uſq; ad Nanetum mœnia, ea populatio peruenit, ingentẽ cladem terroremq; faciũt equites. At nõ multo pòſt Britãnica iuuentus, ductore Petro Roberti Druidum comitis filio, qui Adelam Guidonis ducis filiam habebat uxorem, ad prohibendã populationibus patriam, in campum deſcẽdit, ad manusq; cum hoſte uenit. Pugnatur à principio acriter, ſed ſtatim pòſt Britanni armis & metu uicti in fugam ſe uertentes certamen deſerunt. Plus hominũ capitur, quàm cæditur, inter quos fuit Petrus, cum bene magno nobiliũ numero, quos Anglus cõtinuò in uincula datos, Andegauum mittit. Exin arcem munitiſſimam ad ripam Ligeris ſitam, quam Monachirupem uocãt, oppugnare aggreditur: & quia primo aduentu cognouit magnum intus præſidium Francorũ eſſe, & non paruo negocio capi poſſe, uallũ circunducere, tormẽta locis opportunis aptare, ac mœnia uerberare feſtinat. Dum ita oppugnatio non reſpirat, nunciatur Ludouicus Philippi filius cum ualido iuuentutis robore, ſuis ſuccurſum uenire. Qua re cognita, Ioannes qui uidebat ſibi cum numeroſo hoſte rem fore, & Pictonibus parum fidebat, ut ne periculũ adiret, ſoluta obſidione, Andegauum ſe recepit. Ludouicus poſt Angli diſceſſum, affectis ſupplicio defectionis autoribus, Pictones in poteſta

tem

tem redegit. Interea pater eius Philippus pari euentu, ſed ſingulari certamine, ad pontem Bouinum in Flandria, coniecto in fugam Othone imperatore, qui eò cū numeroſo exercitu uenerat, ut rem Anglicā pariter & Flandricam iuuaret, cui ſuprà ſcripſimus Ioannē pecuniā in ſumptus eius belli apparatus dediſſe, Ferdinandum Flandriæ, Reginaldum Bononienſem, & Gulielmum Sarisberiēſem comites cum multis alijs heroibus, qui ſub Ioanne ſtipendium faciebant, uictos cepit, deleto uniuerſo illorum exercitu. Quod ubi ad regem Ioannem perlatum eſt, tantū ei moleſtiæ aſperſit, ut primo totū diem nihil cibi capiēs, uitam inedia finire cuperet: deinde triſtitia animi in furorem uerſa, nullis uerborum cōtumelijs parceret, palamq́; uociferaretur nō poſſe quicq́; ſibi bene cadere, poſtq́; cum Deo & Romano pontifice in gratiam rediſſet: id quod cum ſæpius repeteret, exijt in uulgus non illepidum, incerto autore dictum: Ideo nihil ſequundi Ioanni ſuccedit, quia neq́; Deo neq́; hominibus reconciliatus eſt. Sanè is nuper rerum omniū neceſſitate coactus, pontifici parēre ſimulauit, & de iniurijs præ multitudine mortalium, quos læſerat, paucis omnino ſatisfecit. Ex huiuſmodi igitur rerum euentis diſcant Chriſtianæ religionis homines, illud pſalmi carmen apud omnes prouerbiale longe uerißimum eſſe: Initiū ſapientiæ, timor domini: hoc eſt, ſapiētiæ eſt, timere Deum. quando qui contrà agunt, eos dubio procul cita manet pœna. Porrò ne longe exempla quæramus, creditū eſt Othonem imperatorē, Ferdinandū Flandriæ, Reginaldū Bononiæ, & Gulielmum Sarisberienſem comites apud Bouinum pontem, eo infeliciter dimicaſſe, quod ab Innocentio pontifice iampridem ut Dei ac legum nihil metuētes impij iudicati, & ex Chriſtianorū cœtu eiecti fuiſſent. Sed ipſe Ioānes in primis documēto eſt, qui ob iram Dei, cuius religionem non magni omnino faciebat, & duriſſimam uitam uixit, & miſerrimam mortē obijt. Secundum hæc, Ioannes amiſſis amicis quorum pleroſq́; hoſtis ceperat, cæteri aut ab eo defecerunt, aut ſimulato animo in officio permanebant, & iam ſeditionibus ſenſim domi pullulantibus, ſe in afflicta perditaq́; fortuna eſſe conſpiciebat, qui idcirco tantū ut tutius res domeſticas curare poſſet, externas componendas exiſtimans, miſſis ultro citroq́; legatis, inducias in quinq́; annos cum Franco pepigit, atque ſtatim pòſt in Angliam reuerſus eſt. Parto ita ab externis bellis ocio, dehinc totum regnum diſcors cœpit inteſtino palàm odio flagrare, propter leges diui Edouardi nondum prout Ioannes promiſerat, reſtitutas, abrogatis alijs legibus, quæ regi maxime commodo non item populo erant. Quapropter optimates aliquot arbitrantes non eſſe diutius tantum mali ferendum, ad Burienſe cœnobium diuo Edmundo dicatum conueniunt, ſimulantes ſe ueniæ cauſa eò iuiſſe. Hic de tyrannide regis communiter queruntur, frementesq́; ſecum conferunt ſe militiæ pro regno ſæpe dimicaſſe, & domi continenter à ſuis regibus opprimi, qui freti legum iniquitate omnia auderent, apud quos, ſi qui iniuriam expoſtularent, illos reſpondere, non iniuriam eſſe, ſed ius: & propterea fortium uirorum & magnorum hominum eſſe prouidere, quò hæc mala per bonas leges, quibus eorum maiores quietius uixerint, tollerentur. Iſtis atque talibus dictis uniuerſi ilico concitati, conſtituunt ad Ioannem adire, & ab eo petere, ut promiſſas tandem aliquando leges daret: & quoniam certo quaſi ſciebant principem id iniquo animo laturum, quò ergo poſtularent magis minaciter

quàm ſuppliciter, arma pro ſe quiſq; parare decreuerunt, ut ſi in eiuſmodi poſtulatione legum, fortè manibus non temperaretur, poſſent illis uti. Ac ita coniurati loco & tempore conſtituto, quo regem conuenirent, datoq; negocio ætate grauioribus, qui nomine omnium loquerentur, abeunt. Ioannes interim Vigorniæ erat, ubi clàm certior factus de principum conſpiratione, ſecumq; cogitans rem haud parui momenti ſupra caput eſſe, exacto die natali Chriſti, qui incidit in annum ſalutis M C C X V, continuò Londinum proficiſcitur, quô pari atque ille etiam principes celeritate adfuere, relictis ſuis ad ſuburbanos uicos, ut ſi opus foret, armati præſtò adeſſent. Hic principes regem conueniunt, poſtulant, rogant leges, ac uetera inſtituta, quibus olim reges populum Anglum bene rexiſſent, & quæ ipſe iureiurando ſe in priſtinum uſum reuocaturum promiſiſſet, cæteris recentioribus legibus quas meritò unuſquiſq; iniurias appellare poſſet, abrogatis, atque reliqua omnia flagitant, quæ ille prius recepiſſet ſe ſanctiſſime obſeruaturum. Ioannes ad rogatum aliter atque animo ſentiebat, placide reſpondet, quippe qui putabat cum tutius, tum facilius eſſe, leuibus remedijs concitatos animos flecti, quàm frangi. Itaque promittit paucis pòſt diebus ſe poſtulatis operam daturum, ac ut maiorum fidem uerbis habeant, curat, ut Cantuarienſis & Elyenſis antiſtites cum Gulielmo Mareſcallo comite Gloceſtriæ, cui Aleonoram filiam locarat, pro ſe promiſſa faciant, id quod illi fide optima promittunt. Qua re mitigatis animis, principes domum abeunt. At rex cui nihil longius erat, quàm ex poſtulatis quicquam concedere, quod ex uſu ſuo minime eſſe pro certo habebat, proſpiciens rem breui tempore ad uim ſpectaturam, iam tum ſibi timebat, exercitum parabat, loca tuta muniebat, quibus ſe, cum opus foret, contineret. Principes etiam qui ſtudium regis in comparando bello non ignorabant, copias in unum mature cogunt, quibus ex communi omnium conſenſu, filium Gualteri principis nomine Robertum, uirum conſilio bonum & uiribus ualentem præficiunt, quo iniuriam propulſare poſſint. Secundum hæc ad Cantuarienſem ueniunt, traditaq; ſchedula, in qua petitiones continebantur, rogant, ut ſententiam regis de illis rebus exquirat. Ille cupiens ſeditiones extinguere, regem conuenit, hortatur, etiam atq; etiam ſupplicat, ut ſuis principibus ſatisfaciat, ac ſimul poſtulata oſtēdit. Rex ubi quæ petebantur (petebatur autem noua regni ſtatus magis populo commodi collocatio) inſpexit, furore accenſus iurat, ſe nunquam ea conceſſurum. Quod cum ad principes perlatum eſt, ad arma extemplo concurrunt, inſtructoq; agmine Northantonum properantes obſident. Sed paulò poſt, quia nihil proficiebant, quod oppidani exante muniti erant, & ipſi adhuc carebant machinis bellicis, ſoluta obſidione, ad Bedfordienſem arcem oppugnandam pergunt, quam Gulielmus Bellicampus præfectus loci, qui ſecrete cum eis ſentiebat, confeſtim tradit. Vbi dum moram faciunt in muniendo loco, atq; præſidio firmando, accipiunt literas à ciuibus Londinenſibus male in regem animatis, celeri nuncio miſſas, quibus ſignificabant ſe recepturos noctu intra mœnia, ſi præſidium idoneum ad tutandam ciuitatem celeriter mitterent. Hoc nuncio accepto, mira affecti lætitia, quod longe princeps ciuitas regni ultro ſuas partes ſequeretur, quatuor cohortes Londinum mittunt, quas ciues nocturno tempore introducunt, atque poſtridie quàm receperint, ma-

nifeſtam

nifeſtam faciunt rebellionem. Ioannes qui ad Caſtrum Vindeſorium interea erat, exercitumq; collectum in hoſtes quamprimum educere decreuerat, cognita Londinenſium defectione, conſilium mutat, & illinc diſcedere non auſus penè metu corruit, quia uerebatur, ne ſtudium Londinenſium cæteræ ciuitates ſequerentur. Quapropter ut præſens malum tempeſtiue reprimeret, ſtatuit aduerſarios circumueniendos fraude, ac ſtatim legatos miſit, qui dicerent principibus, ſe omnia ex eorum ſentẽtia facturum, ſi ad Vindeſorium Caſtrum conuenirẽt. Principes cum inſtructis copijs, non enim confidebant Ioanni, à Caſtro longe millia paſſuum tria conſident, quô & ſtatim rex accedit, ac modo hunc, modo illum placide, amicè, honorifice appellando, poſtulata ultro concedit: & ut faciat, quo confidant, permittit aliquot eligi uiros graues, qui quod conceſſerat, rite ſeruandum curent. Hoc inſidioſo beneficio Ioannes mirum in modum omnium ſibi animos deuinxit, effecitq;, ut crederent ipſum omnia liberalitatis, non metus cauſa conceſſiſſe. Atque ita principes læti tanquam uotorum compotes, Londinum diſcedunt. Rex autem qui ira & odio agitatus nihil bona fide promiſerat, poſtero die noctu & latenter cum paucis Suthantonum proficiſcitur, atque in Vectem inſulam tranſmittit. Hic re ad regium ſenatum delata, agitatur ecquid remedij adhiberi poſſit, quò principum mentes ſanentur: & cum alij alias dixiſſent ſententias, bonæ conſiliariorum parti permagnum uiſum eſt, ac peropportunum, ſi à Romano pontifice auxilium peteretur. Itaque Gualterus Vigornienſis & Ioannes Nordouicenſis epiſcopi, cum Ricardo, qui ex Mariſco erat, primo quoq; tempore ad Innocentium pontificem oratores mittuntur, qui eum de ſeditione principum doceãt, exponantq; regem ſuorum uiribus coactum reddidiſſe populo leges, & immunitatem regno exitialem: & quia ea omnia ſine autoritate ipſius pontificis, qui in primis in regnum Angliæ ius habet, acta eſſent, ideo uelit ea ipſa irrita facere, mandareq; principibus, ut ſuo regi pareant. Quibus rebus conſtitutis, regi in Angliam inde regreſſo, non dies nox ùe ulla quieta fuit, quippe qui neque loco neque mortali ſe cuiquam ſatis credebat, ſed atque hic atque illic ſæpe contrà quàm regium decus poſceret, interdiu manebat, ac noctu requieſcebat, ut hoc pacto eatenus à bello pariter atque periculo uacuus eſſet, quoad intelligeret, quale auxilium à pontifice expectandum foret. Principes ſe Londini continebant, & quia ubi gentium Ioannes eſſet, neſciebant, fraudem ſuſpicabantur. Legati interim Romam perueniunt, pontificiq; mandata exponunt. Doluit Innocentius tantum diſſenſionis inter regem & principes eſſe: & quia antiſtites legati regij in patrum ſenatu, cauſa propoſita contentionis, iureiurando affirmarunt, ius cum ſapientiſſimorum hominũ iudicio, facere cum rege, omnemq; culpam in principibus reſidere, pontifex ſua autoritate decreuit irritum & inane eſſe, quicquid immunitatis Ioannes paulò ante metu armorum, populo conceſſiſſet. Item per literas optimates admonuit, ut quamprimum depoſitis armis, ſui regis dicto audientes eſſent. Oratores accepto præſcripto, ac literis eiuſmodi pontificis, in Angliam confeſtim redeunt. Rex cognito oratorum reditu, paulò ante ad Caſtrum Vindeſorium profectus eſt, quô & legati acceſſerunt, à quibus intellexit pontificem Romanum omnia ex ſentẽtia decreuiſſe.

Qua re aliquantulum confirmatus dat operam, ut decreta pontificis principibus declarentur, mandeturq́;, ut illis tandem ſtent. At principes cognita fraude, quam ſuſpicabantur, indignati promiſſa legum diu expectata in ludibrium uerti, non modo decreto tanquam parum æquo non obediunt, ſed pontificis iudicium ut iniquum incuſantes, qui Ioannis & antiſtitum qui ei in conſilio erant circumuentus dolis, ita decreuiſſet, non cognita prius alterius partis cauſa, arma raptim capiunt, uociferantes ſe tantam iniuriam ferro, cæde, & ſanguine uindicaturos, aduerſus iniquum tyrannum, qui ita ſuos principes, ſuos ciues ludificatus eſſet. Itaque exercitum quem penè depoſuerant, extemplo in unum cogunt, atque arci Roceſtrenſi præſidio ſatis ualido firmatæ Gulielmum Albanactum uirum militaris artis peritum præficiunt. Ioannes ubi cognouit principes contempto pontificis præſcripto, magis ſibi quàm antea infeſtos, iratosq́; factos eſſe, iterum legatos Romam mittit, qui pontificem de contumaci principum ſuorum reſponſo certiorem faciant, & deinde Roceſtriam profectus, arcem ubi bona pars nobilitatis erat, circumſidet, atque interim ad Ferdinandum comitem Flandriæ, qui ſe magno precio à Franco non multò ante redemerat, rogatum mittit auxilium, id quod Ferdinandus memor beneficij accepti, libens fecit. Ioannes igitur noui militis aduentu auctus, in cuius uirtute ſpem maximam ponebat, ita obſeſſos die noctuq́; oppugnando preſſit, ut poſt ſexageſimum diem, quàm arcem obſidione cinxerat, ad deditionem compulerit. Quo proſpere confecto negocio, bipertito diuidit exercitum, ut altera pars Londinum oppugnet, cui præficit Sauarum Malleonenſem Pictonem, ac Falcaſium uirū crudelitate inſignem: alteram ſecum ducat in agrū Eboracēſem, aduerſus principes, quos audiebat illic nouū facere exercitum. Per idem temporis pontifex Innocentius permotus, quod principes ſuo præſcripto nō paruiſſent, omnes qui cōtra Ioannem arma tulerint, religionis hoſtes iudicauit, præcepitq́; Petro Vintoniēſi epiſcopo, & abbati Redingienſi, ut illos per totum regnū numero impiorū habendos declararēt, quibus tamen id facere nō licuit per Cantuariēſem epiſcopū, qui principibus fauebat, cui ob illud ipſum poſtea ſacrarū ædium ingreſſu, ſacrificijsq́; interdictū eſt, qui Romam citatus nihil fuit propius, quàm ut archiepiſcopatu priuaretur, ſed ad ultimum quorundā Cardinaliū rogatu, ueniam impetrauit. Cæterum Innocētius nonnihil ſibi inuidiæ apud omnes parauit, ex eo ſtudio, quo Ioannē regem, quem cognorat minus probum, complectebatur. Interea Ioānes in Eboracenſem agrū profectus, quicquid quod ſpeciatim nobilium eſſet, domos, uillas, prædia, igne & ferro deuaſtat, ſimul quoſcunq́; qui in prouincia genere, aut opibus excellerent, omnes generatim, aut ſpoliat, aut ſupplicio afficit cauſa ulciſcēdi, uti prædicabat, iniurias. Itidē facit in agro Londinenſi alter exercitus, qui ad extremum uidēs nullam eſſe ſpem expugnandæ urbis per obſidionē, longe lateq́; progreſſus Bedfordiam cum arce capit, quæ Falcaſio à rege dono datur, ac deinde prædādo uſq́; ad Elym inſulā peruenit: quo tempore cum tanta eſſet uis frigoris, ut per aquas quibus inſula circūdatur, cōgelatas, iter tutū tranſeūtibus præberetur, facto impetu, in inſulam euadit, qua circunquaq́; unà cum templo ſpoliata, magnā prædam abigit. Principes tot malis uno tempore affecti, hinc rege bona dilacerante, li

beros

beros & uxores aut iugulante, aut in uincula dante, illinc pontifice Romano acriter aduersante, quorsum se uerterēt, quid ue consilij, quamobrē inueniretur remediū, caperent, omnino ignorabant: etenim amissa magna parte suorū in arce Rocestrensi, nequaꝙ armis certare cum Ioanne audebāt, & eidem confidere, qui paulò ante datam fidem fefellisset, minime tutū ducebāt. His igitur difficultatibus pressi ab hoste auxiliū petendum constituūt: itaꝙ inito cōsilio, Ludouicum Philippi regis Franciæ filium cum quo, ut suprà dictū est, Blanca Alphonsi regis Castellæ filia, Ioannis ex Aleonora sorore neptis nupta erat, sibi regē optant, missisꝙ nuncijs cum obsidibus in Gallias, iuuenē rogant, ut suis quamprimū suppetias ferat. Philippus nactus hāc opportunitatē Anglia potiundi, quemadmodū arbitrabāt, nuncijs respondet, filiū quamcitissime poterit, adfuturū suis principibus, cum ingenti armatorū manu, ac simul extēplo classem parat. Ioannes cognito principū consilio, celerrimis nuncijs pontifici omnia significat, rogatꝙ, ut sua autoritate Ludouicū remoretur, moneat, prohibeat, ut ne in Angliā traijciat, neue rebellibus quos ipse extra Christianorū cōmunionē eiecisset, opem ferat. Pontifex cupiens Ioanni subuenire, misit legatum nomine Vallonē ad Philippū regem, qui eum modis omnibus à bello Anglico dehortando auerteret. Audiuit Francus quæ legatus exposuerat, sed nullis rationibus adduci potuit, ut auxiliū principibus Anglis negaret, referēs Ioannē non esse legitimū regem Angliæ, quod regnū à principio Arthuro nepoti eripuisset, ac postea tam oblitus sui, ꝙ immemor patriæ, inimicusꝙ suæ dignitatis cessisset ipsius regni iure Romano pontifici, & is illud sibi legitime partum affirmaret: & quia id absꝙ principū consensu fecerat, iam suo delicto, omni regio honore priuatū esse. Igitur legatus cū uideret nihil esse, quod amplius laboraret, ut ne frustra apud Francū tempus tereret, in Angliā properauit, quò Ioannes aduersarios impridē impiorū numero per pontificis decretum habitos per totum regnū, religionis hostes denunciaret. Ludouicus autē ut legatū antecederet, celeriter exercitu in naues ducto, citius opinione omniū ad Sanduicū Cantij portū applicuit, expositisꝙ in terrā copijs, triduū in littore cōsedit, ad eum interim confluētibus principibus, ac sigillatim suaꝙ sponte iusiurandū conceptis uerbis dantibus. Ioannes sub aduentū Ludouici, Douerum profectus, constituerat hostibus in itinere occurrere, atꝙ manū cum illis conferere: uerum ut suapte natura timidus, suspicans ne milites Flandri quorū maiorē numerū in exercitu habebat, ad Francū, quem haud peius quàm Anglum oderant, deficerent, mutato repente consilio, arcem Douerensem muniuit, relictoꝙ loci præsidio Huberto Burgensi uiro longe fortissimo, Cantuariā reuertit, ac inde pauidus atꝙ fugienti similis Vintoniā concessit. Ludouicus cognita Ioannis fuga, tutus ire pergit per Cantium, quo statim cum omnibus arcibus, præter Douerensem, subacto, Londinū peruenit. Hic principes congregati, Ludouicū regem suum declarant, ac pro se quisꝙ in eius uerba ultro iurant, rogantes, ut leges ac uetera instituta seruet. Tum Ludouicus coràm sic uerba fecisse fertur: Accipio uestram principes, doꝙ uobis meam fidem, me instituta patriæ seruaturū, & Anglici populi potius ꝙ meorum cōmodorum memorē, uos qui mihi secundū parētes estis charissimi, omnino ab iniuria prohibiturū: quippe qui non regni uel opum causa, quas pater rex potentissimus

ſatis nobis amplas parauit, huc ueni, ſed ne dicerer ingratus, ſi non ueniſſem uobis auxilio, qui me ueſtrum ſponte regem conſtituiſtis, néue timidus, ſi tam iuſti belli occaſionem neglexiſſem. Igitur fideles eſtote, meq́ ſequimini, efficiam enim, ut regnum Angliæ ſuam dignitatem & uos ueſtram libertatem recuperetis. Hæc poſtquam fama uulgare cœpit, rumorq́ per inſulam peruaſit, populares ultro in noui regis fidem ueniunt, quod complures Ioannis quoque milites faciunt. Atque ita Francus ex inimico factus amicus, Anglo copulatur. Approperauit Londinum ad Ludouicum & Alexander rex Scotiæ, cum electa militum manu, & quia auxilio ibat populo, idcirco ab Anglis toto itinere bene acceptus eſt. Ludouicus ſic uiribus auctus, auſtralem Angliæ partem, præter Vintoniam, ubi ſe Ioannes continebat, & Caſtrum Vindeſorium, primo acceſſu ſubigit, nemine homine facultatibus non ſpoliato: porrò cum Franci milites cupidi prædæ aurum quærerent, non poterant ita à rege contineri, quin paſſim non modo priuatorum opes, ſed etiam templorum aurea argenteaq́ uaſa raperent. At multo crudelius Ludouico peragrante deinde orientalem plagam, illud incendium per fortunas generatim omnium peruaſit. Ludouicus nihil cauſæ ſuæ indormiens, aggreditur ad oppugnandam arcem Nordouicenſem, quam, tametſi non paruo negocio, in poteſtatem redigit, ac inter incluſos capit Thomam Burgenſem fratrem Huberti, qui arcem Douerenſem tenebat, quem ſedulò cuſtodiendum curat, ſperans per eum corrumpere fratrem, quò ſibi eam arcem reddat: ac ita ea ſpe partim fretus, partim inſtigatus à Philippo patre arguente imprudenter ab eo factum, quod locum tam munitum in poteſtate hoſtium à tergo reliquiſſet, continuò Douerum profectus, arcem obſidet, adhibitisq́ omnis generis bellicis tormentis, dies noctesq́ oppugnationem continuat, non citra ſuorum ſtragem, qui ab obſeſſis telis atque crebris ſaxis longe arcebantur. Inter hæc Ludouicus deſperans ſe poſſe armis arcem capere, primum tentat flectere Hubertum ad deditionem metu fraternæ necis, minitans ſe ob eius oculos, fratrem Thomam exquiſitiſſimis excruciatum ſupplicijs, ignominioſiſſimo genere mortis affecturum. Quod cum Hubertum nihil moueret, aurum ad uincendum hominis animum addidit: at ne id quidem conſtantem hominem ad perfidiam ſolicitauit. Tum ille iratus, palàm clamat, ſe non prius illinc abiturum, quàm capta arce, omnes ad unum ſupplicio dederit, atque acrius multo in oppugnationem incumbit. Principes etiam qui Londinum tenebant, eodem tempore Caſtrum Vindeſorium ſubita obſidione adoriuntur, quò nulla in parte langueſcere uideantur. At Ioannes interea ſimulatque cognouit hoſtes occupatos eſſe in huiuſmodi longe difficilimis obſidionibus, confeſtim dimittit quoquouerſum nuncios, qui ad ſe uocent perditiſſimos quoſque, alliciantq́ ſpe prædæ, ad diripiendam omnem inſulæ partem, quæ in hoſtium poteſtate eſſet. Magnus undique numerus hominum celeriter conuenit, quorum uiribus Ioannes animo ſublatus, qui ad ulciſcendum ardebat, Vintonia mouet, ac tanquam fulmen erumpens, omnia proſternit, circumiacentem agrum excurſionibus infeſtando, ferro & igne domos, uicos integros deuaſtando, templa & ſacerdotes ſpoliando. Quo ſucceſſu ferocior factus, totus in Cantabrigienſem agrũ uertitur, quem

cum pari

cum pari clade affeciſſet, ad oram maritimam inſulæ, quæ è regione Galliæ Belgicæ eſt, iter flectens, in ſeptentrionem uerſus pergit, arua hoſtiliter depopulatur, uicos ac oppida capta prius militibus diripienda dat, deinde incendit. In eo itinere direpto pago, quem uocant Burgum diui Petri, cum cœnobio monachorū, ad Crolandienſe cœnobium diuertit, quod itidem ſpoliat. Erat ſpectaculum poſt omnia ſecula, ualde horribile, uidere paſſim crudeliſſimos milites ſequi, miſeros parentes relictis proprijs domibus, fugere cum filijs, occîdi, capi, uirgines uiolari, multos uulneribus acceptis, neque fugerę poſſe, neque quietem pati, & inter ea, humum infectam ſanguine. Item fruges iam maturas comburi, armenta atque greges rapi, & denicꝫ nunquam ferè aliâs grauiorē labem ab homine Anglo, Angliæ fieri. Qua quidem crudelitate Ioannes ita Deum, uti credere par eſt, ſibi iratum fecit, ut ille breui mox tantorum flagitiorū pœnas ab ipſo meritas exegerit: nam cum inde exercitum præda locupletem per littus Oceani duceret, peruenit ad æſtuarium, quod Velleſtramum nuncupant, nam ad id loci labitur flumen Nyna, qui in agro Northantonenſi oritur, & inde paluſtribus aquis prope Crolandium uicum, ubi eſt cœnobium monachorū ordinis diui Benedicti celebre, auctus, in Oceanum fluit. Hic Ioannes cum ignoraret ubi loci fluuius uadabilis eſſet, iuſſit unum ex ſuis, qui fortem & audacem equum habebat, uadum explorare, quà amnis mari infunditur. Is reperto fortè uado, ad ulteriorem ripam progreſſus effecit, ut cæteri audentius nullo ſeruato ordine, in aquam intrarent, adeò, ut currus ſimul quibus impedimenta uehebantur, & copiæ omnes diuerſis itineribus tranſeuntes inciderint in uoragines, quæ frequentes intra arenas eo loci ſunt, quibus momento ſubmerſi, abſorpti ſunt tam currus, quàm equites. Ioannes qui ducem itineris per uadum ſecutus eſt, cum paucis uix euaſit. Et ita ſacrilega præda unà cum prædonibus male perijt. Rex tanto detrimento affectus, ex mœrore animi in febrem incidit aſſiduam, & ualde moleſtam, ex qua grauatus cum equitare nequiret, lectica ex uiminibus facta & ſtramento ſtrata, ſine puluino, uectus Lincolniam contendit: ſed ui morbi ad Sleſordiam arcem, cuius nunc uix ueſtigia extant, ſubſiſtere coactus eſt, ſiue ut quibuſdam magis placet, Neuuarcum iter conuertit, ubi loci in arce, quæ inibi munitiſſima eſt, magis animi triſtitia, quàm morbo, paucis pòſt diebus, decimoquarto Calend. ſiue, ut non nemo tradit, pridie Idus Nouembris, è uita exceſſit, anno ætatis altero & quinquageſimo, cum regnaſſet decem & ſeptem, pluſcꝫ menſes ſex, ac dies ſeptem & uiginti. Sunt qui ſcribant, uel hoc referre libet, quò ſatisfaciamus uulgo, Ioannem poſt amiſſum exercitum, ira & furore accenſum, perueniſſe ad cœnobium monachorum ordinis Ciſtercienſis, quod Suineshedum uocant, & ibi indignatum ob annonæ uilitatem, utpote quo haud quiſquam id temporis Anglicæ genti inimicior erat, iracunde dixiſſe, ſe intra paucos dies ita facturum, ut multo carior eſſet: & ea uoce monachum quendam concitatū, continuò regi adminiſtraſſe uenenum uino infuſum, ab ſe prius deguſtatum, quò liberius ille hauriret, & itâ ambos uno ferè temporis puncto expiraſſe. Corpus Vigorniam delatum, in principe æde humatur. Genuit ex Iſabella uxore liberos uirilis ſexus duos, Henricum, qui ei ſucceſſit, & Ricardum: fœminas tris, Ioannam, quæ nupſit Alexandro regi Scotorum; Iſabellam, quæ locata fuit

Federico ſecundo imperatori: & Aleonoram, quam in matrimonio habuit Gulielmus comes Gloceſtriæ: ac ut quidam memoriæ prodiderunt, quartam filiam nomine etiam Aleonoram. Statura corporis fuit ſatis honeſta, facie iracunda, animo minime forti, etſi ſæuo, quippe qui imminente periculo, eum deficiebat, & cum à periculo uacuus eſſet, ſubitò ſuapte natura recrudeſcebat. At de uirtutibus eius ut exiguis cum nihil ſcribendum ſit, ita de uitijs, de quibus ſuprà appoſite abundeq; memorauimus, nihil hoc loco eſt, quod repetamus. Viri fama illuſtres eo tempore fuerunt abbas quidam nomine Euſtachius diuinarum literarum ualde ſciens, ac concionibus inſignis, Gaufredus Eboracenſis antiſtes, Simon Thuruaius uir doctiſſimus, qui cum plus æquo ſua gloriaret̃ doctrina, repente literas ita oblitus eſt, ut rudiſſimus penitus ſit effectus. Item Hugo ſanctiſſimus Lincolnienſis epiſcopus, & plerique alij ſacerdotes moribus & doctrina clari. Sicuti etiam multi floruerunt militari diſciplina, de quibus perappoſite ſuprà meminimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEXTVSDECIMVS.

PRINCIPES cognita regis Ioannis morte, parum admodum gauiſi ſunt, utpote qui ea mente Ludouicum à principio accerſiuerant, ut eius auxilio, ope, uiribus eatenus libertatem populi Anglici tutarentur, quoad aut Ioannes ad ſanitatem redire cogeretur, aut Henricus illius filius id ætatis foret, qui per ſe poſſet res gerere: & quoniã neutrũ adhuc ſecutũ erat, uerebantur, ne ſi Ludouicus rerum potiretur, Anglia perpetuò in Francorũ ditionẽ ueniret, quod morte magis cauendum ducebant, quapropter rem ex domeſtico odio in diſcrimen adductam, immortaliter dolebant. At Ludouicus mira affectus lætitia, in certã demum ſpem uenit occupandi Anglici regni: igitur maiore animo ac uiribus oppugnationem Douerenſis arcis continuat, ſperans breui tẽpore futurũ, ut illam Hubertus loci præfectus ſua ſponte redderet: quod tantũ abfuit, ut ille fecerit, ut à Gulielmo comite Sariſberienſi (is captus à Philippo in pugna Bouinenſi, in Flandria mox liberatus, Ludouicum ſecutus eſt) ad deditionem ſolicitatus, etiam in fide multo conſtantiſſime permanſerit. Tum Ludouicus, ut ne per oppugnationẽ unius arcis, occaſionem bene gerendæ rei interim amittat, mutato conſilio, obſidionem ſoluit, properatoq; itinere, Londinũ proficiſcitur, & inde in Lincolnienſem agrum contendens, aliquot in itinere arces in poteſtatẽ redigit. Sunt qui ſcribant Ludouicũ ſtatim atq; audiuit de morte Ioannis, rediſſe in Franciã, renouatoq; exercitu, Angliã continuò repetiſſe, quod tam dictu, quàm factu incredibile eſt: nam ſi tẽpore tam opportuno ad nouas res gerendas, in continentẽ abijſſet Francus, haud dubie ſtudium ſociorũ principũ ab ſe auertiſſet, atq; ita hoſtibus animũ auxiſſet, ut illi poſtmodum audacter redeuntẽ ingreſſu inſulæ prohibere tentaſſent, uel omnino facile arcere potuiſſent, quos iam pœnitebat alienum tam impotentẽ, tam formidoloſum in patriam uocaſſe ad auxilium ferendũ. Dum iſta à Franco & principibus geruntur, Gulielmus Mareſchallus regis copiarũ

præfectus,idem comes Gloceſtriæ Henricum nouem annos natum,cum aliјs Ioannis filiјs,Gloceſtriam ducit,atq; eò conuocat omnes,qui hactenus regias ſecuti partes fuiſſent. Illi ubi cognouerũt filios Ioannis in tutũ conductos eſſe, haud mora,Gloceſtriã properant,ſed multo plures qui à Franco paulatim deficiebant, id ſponte faciunt. Hic dum Romani pontificis legatus, qui regiæ cauſæ defenſor erat, Petrus Vintonienſis, Ioſcellinus Bathonienſis & Vuellenſis epiſcopi cum Philippo Albanacto,atq; aliјs optimatibus de rebus agendis agitant, Gulielmus comes conſtituto in eorum conſpectu Henrico adoleſcente, ad hunc modum uerba facit: Ecce puer optimæ indolis,principes,qui nihil ſuo aut alterius nomine in nos deliquit, qui patris errata officiјs ſuperare, qui cum per uos licebit, patriam Francorũ dominatu quam penè in manu tenent,liberare paratus eſt. Hunc igitur libeat regem dicere,cui regnũ ipſum debetur, quo ſi fraudatus fuerit innocens,& id ætatis puer, nos meritò impiј appellabimur,quod contrà,atq; uetus illud uerbum, Filius nõ plectetur propter iniquitatem patris, uetat, paſſi fuerimus Henricum ob cõmiſſa patris puniri. Sed ne plura,quando hæc ſatis ſunt, quamobrem poteſtis abunde officiј eſſe memores. Poſtquã Gulielmus dixit,principes partim illius oratione moti, partim gratia, quam iuuenis præ ſe ferebat,ducti,in ſententiã Gulielmi ueniunt,ſpemq; bonam de puero concipientes, ſummum plauſum dantes,eum regem conſalutant, quem poſtea more maiorum legatus pontificius, ſiue, ut quibuſdam magis placet, Vintonienſis & Bathonienſis antiſtites ad quintum cal.Decembris inunxerunt,ſacraruntq;. Fuit is annus humanæ ſalutis MCC XVII. Is Henricus eius appellationis poſt primum Gulielmum Normanũ, tertius ordine regum, dictus eſt regni non opum quas non habebat, à patre ſuperſtes relictus, Henricus ſic regnum adeptus,traditur bonis artibus inſtituendus curæ Gulielmi comitis. Ille ut hominũ animos Henrico facilius conciliaret,extemplo in omnes partes regni nuncios cum literis miſit,qui noui principis creationẽ paſſim declararent, ac ueniam cum præmiјs pollicerentur iјs, qui in eius fidem uenirent, illisq; nominatim ingentia munera promitterent, qui in officio perinde atq; hactenus fecerint, permanerent. Quo factum eſt, ut amicorũ animi ualde pergauiſi confirmati ſint,& bene multi cum ueniæ cõmiſſorum,ac præmiorũ ſpe allecti,tum odio alienorũ,pariter atq; ſuorum beneuolentia moti,quia Canis,ut dicitur,caninam non eſt, deficientes à Franco ſeſe in Henrici fidem permiſerint. Quod ubi ad Ludouicũ perlatum eſt, ueritus proditionem, præ qua nihil magnopere pertimeſcebat, arces nuper captas, & præſertim Hertefordenſem præſidio firmat, ac inde Londinum regreditur,principum fidem explorandi cauſa, quorum iam bona pars refrixerat, ad Henricumq; defecerat, & reliqui anxiј ac dubiј quem ſequerentur,in conſilio capiendo maxime angebantur: Francum enim deſerere,quem in Angliam uocaſſent, & cui ſe iureiurando obligaſſent,multo iniquiſſimũ inhumaniſſimumq; iudicabant: & eidem confidere diutius,qui propter naturã diuerſam, cum Anglo non ſoleret uoluntate coniungi, neutiquã tutum ducebant. Item nonnihil terrebant,quod ipſi unà cum Ludouico,qui contra præſcriptũ apoſtolicum, eis uenerat auxilio, de Chriſtianorũ cœtu à Ro.pontifice eiecti eſſent: contrà ſequi Henricum licet patriæ amor atq; alta pueri indoles ſuaderet, tamen cum per ætatem,neq; ipſe per ſe arma mouere poſſet,neq; in rebus

gerendis consilium capere sciret, admodum periculosum esse arbitrabantur: nam cum in bello nihil utilius sit, quàm unum habere regẽ, cuius nutu cuncta gerantur, ita nihil perniciosius, quàm cum multorũ arbitrio res ipsæ administrantur. His igitur difficultatibus altera pars principũ, quos pudor tenebat, diu uexata, Francum haud deferendũ sibi statuit, usque dum aut honestius ab eo deficere liceret, aut inter reges aliquod fœdus æquis fieret conditionibus. Itaq; Londinum ad Ludouicũ profecti, de summa rerum inter se deliberant. Sub idem tempus Falcasius collecta magna latronum manu, à Bedfordiensi arce, quam ipse tenebat, usq; ad Fanum Albani, omnem agrum, uicos, & oppida depopulatus est, sed in primis Fanum ipsum Albani cum cœnobio crudeliter diripuit, cuius flagitij postea pœnitentia adductus, supplex tam diuũ Albanũ quàm monachos de uenia orasse fertur, nequaquã tamen bonis quæ rapuisset, restitutis. Et hæc est Falcasij pietas, quam loco miraculi, scriptores quidam habent, perinde quasi iniuria non rerum, sed uerborũ pondere æstimanda sit, & de ea, ratione eadem satisfaciendum: proinde rectius impietatẽ dicerent. Interea reclamante pontifice Romano, ac detestante tam nefarium bellũ, quod principibus regni iuxtà cum principibus, atq; amicis cum amicis intercederet, reges Henricus & Ludouicus inter se in aliquot dies inducias pepigerũt. Quo facto, Ludouicus socio Alexandro Scotorũ rege, in Galliam traiecit, cum Gulielmus Sarisberiensis comes, ac pleriq; alij ad Henricũ defecerunt. Quæ res Francorũ cum uires tum animos ualde debilitauit. Redijt Ludouicus paulò ante quàm induciæ exirent, magnoq; studio paratas copias ad arcem Lincolniensem, quæ ab hostibus tenebatur, oppugnandam misit, dum ipse cum reliquo exercitu Londini morabatur. Franci Lincolniam profecti, nam ciuitas in eorum potestate erat, arcem duobus simul locis ancipiti terrore aggrediuntur. Dum ad Lincolniã ista geruntur, Henrici exercitus duce Gulielmo comite, omnem agrum qui ad Nothyngamiã pertinet, late uastat, loca munita partim capit, partim obsidet: sed cognito Ludouici copiarũ aduentu, cæteris omnibus rebus omissis, quamcelerrimine potest, Neuuarcũ reuertit, atq; ibi adaucto militum numero, Lincolniam contendit, impigreq; armatorũ corona circũdat, & ut hostes ab oppugnatione arcis facilius auertantur, facto impetu, ad portas perfringendas concurrit. Franci uidentes omnem pugnæ molem circa portas incumbere, remissa parumper arcis oppugnatione, hostẽ à portis arcere telis atq; saxis de muro emissis, nituntur. Dum utrinq; ita certatur, Falcasius cum magno præsidio clàm per posticum in arcem recipitur, atq; subitò per alteram partem in urbem egressus, pugnam intus cum ciuibus reintegrat: id quod statim ut Franci ex clamore cognouerũt, accurrunt, & pro se quisq; urgentes Falcasium repellunt. Angli interea duce Sauaro Malleonensi, de quo in uita Ioannis meminimus, fractis portis in urbem erumpunt. Hic intra muros, magno ardore certamen initur, quod aliquãdiu anceps fuit, sed Franci & principes cum in diuersis partibus urgerentur, sensim ad portas pedem referentes se in fugam uertunt, qui ab Anglis equitibus subitò circunuenti, aut obtruncantur, aut capiuntur. Sunt qui falsò tradant Ludouicũ interfuisse pugnæ, ac captum fuisse, qui, ut demonstratũ est, id temporis Londini considebat. Angli profligatis hostibus, Lincolniã diripiunt, magnaq; uictoriæ fiducia freti, sperant reliquos qui in Ludouici fidẽ uenissent, audito eo prælio,

nihil

nihil amplius de bello cogitaturos. Itaq; re felicissime gesta, celeriter ad circũuicinos populos cõtendunt, neq; enim eos consiliũ suum fefellit: porrò omnis multitudo populorũ quacunq; illi ibant, armis proiectis, supplex aduenientibus occurrit, seq; eis dedidit. Ludouicus tanta clade affectus, ut ne per proditionem, quam in primis sibi pertimescendã existimabat, in hostium potestatẽ ueniret, aut minus honestam pacem cum illis pacisci cogeretur, Londini morabatur, nouoq; ex Francia accersito subsidio, interim urbem muniebat, quam Gulielmus cum uictore exercitu eò profectus eodem tempore, ad oppugnandum iamiam aggrediebat, qui hanc nactus facultatem, nullum tempus dimittebat, neq; diurnum neq; nocturnũ, quin de libertate populi, quod cogitandũ esset, cogitaret, quod faciendum, faceret. At principes Angli inter hæc memores beneficij accepti à Franco, quod sibi auxilio uenisset, enixe studebant, quopiam bono modo bellum inter reges finire, atq; quotidie nouas pacis conditiones scriptas Ludouico offerendas ab Henrico curabant. Dum ista geruntur, Hubertus præfectus arcis Douerensis parata aliquot nauium classe, fit obuiam Francis in Angliam uenientibus suppetias Ludouico, quos singulari nauali prælio uincit. Qua re cognita, Ludouicus tum demũ desperato subsidio, & hoc amisso, nullũ aliud tẽpus in terra hostili rei bene gerendæ futurũ ratus, oblatas accepit conditiones pacis, qui primo ingenti pondere auri pro redditis obsidibus accepto, deinde cedens tam iure quàm possessione regni Anglici domũ se contulit, quem antea legatus pontificis simul cum illis omnibus, qui eius partes secuti fuissent, omnis pœna peccati, quod peccasset, quia contra ipsius Romani pontificis mandata uenerat, absoluit, & postea abeuntem principes Angli honorifice, prout decebat, usq; Douerum comitati sunt. Henricus rex præter spem præsenti metu liberatus, ut suorũ animos sibi conciliaret, edixit cunctos sine fraude fore, qui Francũ iuuissent, legesq; antiquas populo se restiturũ promisit. Atq; per hunc modum deniq; regnum pacatum est. At illa parta ab externis bellis quies nõ omnibus grata fuit, nam iuuentus quæ solita erat bellica licentia prædas facere, & ita in diem rapto uiuere, dolebat sibi ademptam esse prædandi facultatem. Quapropter manum abstinere nolentes, plures simul conueniunt, atq; duce Falcasio, primo agros passim incursare, deinde maiora audentes arma in regem mouere incipiunt, captis extemplo aliquot oppidis satis opportunis, sic, ut latronibus undiq; confluentibus, numerus augeretur, ac omnino id mali in ingentem seditionem euasurum uideretur: quod ne latius manaret, Gulielmus comes cum magna armatorum manu obuiam factus, eum demum motum sua ac quorundam magis antistitũ autoritate quàm armis compressit. Idem annus qui fuit salutis humanæ MCCXVIII, ipsius Gulielmi morte nobilis fuit, illi enim paucos pares animi magnitudine, ac rei militaris scientia Anglia tulit. Quo etiam anno Vallo legatus Romam reuertitur, & Pandulphus uir doctus ac homo probus, qui mandata Innocentij Ro. pontificis ad Ioannem regem tam fidelissime quàm fortissime detulerat, confecerat, executus fuerat, ut suprà scripsimus, Nordouicensis fit episcopus. At curam Henrici regis educandi, post mortem Gulielmi, Petrus Vintoniensis episcopus, uir integerrimus suscepit, quippe puer iam penè in orbitatem productus erat, quando Isabella mater per eos dies Hugoni comiti Marchiæ nupserat, cui antè desponsata fuerat, quàm à Ioanne duceret̃ uxor,

ſicut ſuperiore libro demõſtrauimus. Illa autem ut ne à conditione per eas nuptias diſceſſiſſe uideretur, ſe deinceps nihilominus reginã appellauit ſemper, atq; nõ alio nomine à cunctis etiam à uiro ſalutari uoluit. At Vintonienſis ueritus ne plus oneris ſuſtuliſſet, quàm ferre poſſet, nonnullos principes honeſtos proboſq; uiros quamprimũ in regium conſilium deligendos curauit, qui ſe alleuarent, in bene cõſulendo, remq; publicam adminiſtrando. Iiſdem temporibus Innocentius pontifex Ro. moritur, in cuius locum ſucceſſit Honorius eius appellationis tertius, qui ſtatim Ioannem Columnenſem cardinalem, hominem Romanũ legatum deſignauit, qui ad res Aſiæ gerendas cum eis copijs proficiſceretur, quas Innocentius ad eam rem collegiſſet. Itaq; hortante Honorio, Andreas Pannoniæ rex, Henricus comes Niuernenſis, Gualterus regis Franciæ cubicularius, cum nõnullis alijs heroibus Ptolemaidem profecti, & cum Ioanne Brenno Hieroſolymitano rege inito conſilio, Damiatã Aegypti urbem obſidendã conſtituũt, qui anno ſalutis humanæ MCCXIX, menſe Maio, illuc facto agmine contendunt. Heliopolis hæc urbs quondam appellata eſt, ab Helio Pertinace, qui eam triplici muro circũdederat, deducta Nili fluminis particula, quæ urbem inſulæ inſtar effecit. Miſit etiam Henricus rex ab Honorio rogatus, Ranulphum comitem Ceſtriæ cum magna armatorum manu Damiatam, à noſtris iam obſeſſam, ad rem Chriſtianã iuuandam, cuius uirtus in eo bello miris omnium laudibus celebrata eſt. At Henricus qui auitum regnum ciuili bello ac diſſenſionibus uaſtatum, opibus ſpoliatum, atque propè confectum paulò ante adeptus erat, cum rei domeſticæ inopia preſſus, non poſſet ſine auxilio ſuorum, Aſiaticum bellum iuuare, uitamq; regiam decenter degere, principes ſoluto prius tributo, pro eo bello gerendo, poſtea excogitato nouo uectigalis genere, ut regem ſuũ ea inopia leuarent, ultro conceſſerunt, ut quoties quiſpiam eorum qui poſſeſſiones haberent, quarum rex eſſet dominus, antè moreretur, quàm liberi quos feciſſet hæredes uigeſimum alterum agerent annum, tum eatenus tam ipſe hæres quàm patrimonium in poteſtate atque tutela regis foret, & ille patrimonij huiuſmodi prouentus caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: quia apud Anglos, more maiorum peruetuſto, conſeruandarũ facultatũ cauſa, filius mas natu grandior fit ſolus hæres, uel filiæ, ſi mares liberi nulli ſint. Egit rex gratias omnibus generatim pro munere, ac ut ne id humanitatis in obliuionẽ iret, deinceps iſtiuſmodi nobilium hæredum tutelas, ut rem ſibi ualde utilem accuratiſſime ſuſcepit. Sed illud beneficium nequaquã ipſi nobilitati poſtremo bono fuit, quando cæteri reges qui ſecuti ſunt, non habita ratione, quod à principibus olim in Henricum duntaxat collocatũ fuiſſet, ut qui pauper eſſet, decentius perſonam regiam per illud ſuſtineret, ſibi etiam perpetuatũ uoluerunt. Quid, quod ita res curæ omnibus fuit, ut non modo reges, ſed reliqui locorũ domini in hæreditates nobilium defunctorũ eodem modo inuaſerint? id quod etiam nunc fit, & lege certa obſeruatur. Vnum iſtud inſtitutum eſt tandem aliquando corrigendum, quippe quod quantũ uni uel alteri commodi, tantum alijs incõmodi affert: ſanè ita uſu uenit, ut pupillorũ quibus hæreditates ueniunt, tutelæ ſæpe à locorum dominis ad tempus, ſicut dictum eſt, illorum tutoribus per auctionem uendantur, quo ſic facto lucro, ab ea educandorũ puerorũ cura uacui ſint, & qui emunt, emunt autem tam nobiles, quàm homines noui, ſi modò plus

dederint,

dederint, ea præſertim de cauſa redimant, ut pupillos nobiliũ ſuis liberis matrimonio coniugent, idq; ſæpiſſime faciunt, antequam illi pubeſcant, quo ſimul uiuendo, cum primum per ætatem liceat, urgente uoluptatum titillatione, inuicem cõmiſceantur, ut ne poſtea cum adoleuerint, iam mutuò polluti nuptias repudiare queant, qui ſic ſeſe ab ineunte ætate libidinibus dedecorãtes, interdum non homines, ſed ob uirium infirmitatem, planè homunciones gignunt, à maioribus degenerãtes. Atqui nobilitas cum primis eo damnum facit longe ingentiſſimũ, quod homines humili loco nati, per eiuſmodi cõnubia ſanguinẽ cum ea ſocient, contaminentq; in dies ſingulos eius uetuſtum genus, & pupilli ipſi à ſinu matrum per emptionẽ erepti, parum interdum honeſtis in aliena domo inſtituantur moribus. Oritur uel hinc res alia indigna, de qua nunc tacere libet: iſtorũ enim coniugum gratia admodum modica aliquoties exiſtit, cum ante ætatem, & aliquando contra uoluntatem, nobiles fœminæ, uiriq; plebeis copulati, perraro inter ſe ament. Prætereo & illud, quantum patrimonia nobilium, cauſa huiuſce tutelæ, lacerentur à nouis poſſeſſoribus, qui ſuis auarè cõmoditatibus ſeruientes pecus omne non modò tondent, ſed deglubunt egregie. Atq; hoc eſt principum munus, quod regias opes maxime adauxit. Noſtri interim Damiata in Aegypto potiti ſunt. Quo confecto negocio, Ranulphus comes in Angliam reuertitur, relicto in bello Gulielmo Albanacto, cum bene magna armatorum manu. Annus qui ſecutus eſt à natali Chriſti MCCXX, fuit inſignis altera coronatione ad Vueſtmonaſterium Henrici regis, ut is extinctis iam factionibus, de conſilij ſententia rex factus diceretur: item corporis translatione diui Thomæ martyris, atque relatione inter diuos diui Hugonis Lincolnienſis epiſcopi, necnon morte Henrici comitis Herefordenſis. Eodem anno Henricus ædem diuæ uirgini ad Vueſtmonaſterium poſuit, cum nonnulli iuuenes pacis tædio affecti, nouis tumultibus regnum turbare cœperunt, agros paſſim incurſando, ac latronum ritu, prædas faciundo. Ad cuius rei famam concitati quamplures, quibus cædes & rapinæ cordi erant, ad illos ſe raptim adiunxere. Qui quidem rumor noui motus ad Vuallos perlatus, exciuit ad arma capeſſenda Leolinum eius regionis principem, qui Anglorum agros ingreſſus, crudeliſſime fœdiſſimeq; cunctos uexat mortales. Re ad regium ſenatum delata, conſiliarij nonnullis principibus negocium dant repentino malo mature occurrendi. Illi exercitum cogunt, & inter ſe copias partiti, alij in Vualliam mouent, alij in ſuos cõtendunt, quos leui certamine fundunt, captis motus concitatoribus, quibus Henricus facile ut iuuenis neſciens quid momenti ſit parua etiam ſeditio, in populo bellis aſſueto, miſericordiam impartitur. Quæ clementia animum dedit alijs perfidioſis hominibus talia deinde audendi. In Vuallia pari euentu res compoſita eſt, nam Leolinus cognito regiarum copiarum aduentu, ut impar uiribus, abiectis armis, ultro manum dedit. Quibus rebus proſpere confectis, rex qui ineunte ætate, in dies ſingulos uir experientior fiebat, iam pro ſuo iure, regni ſtatum collocare cœpit: & quia in animo habebat, ea cum primis recuperare, quæ pater in Gallia amiſiſſet, Sauarum Malleonenſem Aquitaniæ cuius maiorem partem adhuc tenebat, præfecit, ſimulq; oratores miſit ad Philippũ regem repetitũ omnia loca, quæ ille de Ioanne patre cepiſſet: quibus reſponſum eſt, non eſſe quicquã repetendum, reſtituendum ue, quod iure iuſti belli partũ

foret. Atq; tali reſponſo Henricũ impræſentia contentũ eſſe oportuit. Cæterum mirum dictu eſt, quanta fuerit ſtatus regni ſubitò facta conuerſio, & ea quidē longe melior, ex ipſius regis opera, curaq;: adeò ſemper præſtat, ut qui præeſt, ſuum officium faciat. Exin ut ne dum bella externa obiret, domi pax turbaret, Scotos ſibi uicinos noua affinitate iunxit, locata Ioanna ſorore Alexandro eorum regi. Contrà Hubertus Burgenſis ſororem ipſius Alexandri regis nomine Margaritam in matrimoniũ duxit. Interea autore quodam ciue nomine Conſtantino, ingens ſeditio Londini orta eſt, quæ omnino latius ſerpſiſſet, niſi mature Conſtantinus meritam luiſſet pœnam morte multatus. Per idem temporis rex Francorũ Philippus è uita migrauit, cui ſucceſſit Ludouicus filius. Is ſtatim amicitiã iunxit cum Federico Cæſare ſecundo, ut Germanorũ animos antea auerſos, ſibi reconciliaret. Hunc Federicũ non multo pòſt Honorius Ro. pontifex imperij dignitate priuauit, quod ille poſt Conſtantiæ matris mortem, quæ ipſum in officio continebat, Romam ueniens, ditionem pontificiam hoſtilem in modum uexaſſet. Quam ob cauſam motus Sultanus quem uocant, rex Aegyptius, cui de inimicitijs pontificis & imperatoris iam conſtiterat, maiorem quàm unquã antea contraxit exercitũ, arbitratus ſe hoc modo territurũ Chriſtianos duces. Sed illi nihil formidantes, uſq; ad Nilum obuiam ierunt, Ioannis cardinalis legati pontificis, qui in caſtris erat, ſuaſu. Hic callidus hoſtis ſimulato metu, paululum retro abijt, ut noſtri duces locum quē ſemel occuparant, audacius tenerent, ac Nili inde cataractis repente patefactis, omnia inundatione compleuit, adeò ut aquæ quouis in loco amplius cubitum extarent ſupra terrã. Chriſtiani imprudētes ſubito malo perculſi, cum hoſte egerũt, ut Damiata cum captiuis relicta, ipſi incolumes Tyrum abirent. Sic urbs nobiliſſima tam longa obſidione quæſita, hoſtibus reddita eſt, anno ſalutis MCCXXI. Illo ipſo anno cum alibi multa horrenda prodigia, tum in Anglia maxime id detrimenti quod eſt acceptũ à Barbaris, portendiſſe uulgò creditũ eſt: apparuit enim cometes immenſæ magnitudinis, terra uehementer mota eſt: tota hyeme, quæ illam cladem præceſſerat, audita ſunt cum magno cœli fragore crebra tonitrua, quæ cum raro in Anglia æſtiuo etiam tempore audiantur, eo fit, ut quoties cientur, quemadmodũ alibi docuimus, loco prodigij habeantur. Item imbres continui, cum tanto flatu uentorũ, ut multis deiectis ædificijs, mare latius ſolito euagatũ ſit. Poſt Damiatam amiſſam, Gulielmus Albanactus qui in bello Aſiatico cum multis armatis relictus fuerat à Ranulpho comite Ceſtriæ, domum rediens, antequã in Angliam perueniret, in itinere morbo interijt. Ioannes quoq; Hieroſolymitanus rex, qui rebus ſuis non perinde confidebat, in Galliam reuertitur, & ingenti pecunia à Philippo rege teſtamento legata accepta, in Angliã uenit, quem Henricus hoſpitaliter accepit, magniſq; muneribus donauit. Is inde in Hiſpaniã proficiſcens, cum Cantuariæ eſſet, inuiſit mauſoleum diui Thomæ martyris, ac quatuor precioſiſſimos ſaphiros qui doni nomine in ornamentis eſſent, dedit. Iam aderat annus cum Henricus regnare cœperat nonus, domi foriſq; infeſtus: nam anni principio, de reſtituendis antiquis legibus, poſtulatũ eſt à nobilibus, quibus rex placide quod promiſiſſet, ſe præſtiturũ reſpondit: ſed ne id faceret, à nonnullis perſuaſus, qui Ioannis patris domeſtici fuerãt, & ſui iam cōmodi nō negligens, ſtatuit artificio moleſtiam propulſandã, & id facile fore ratus, ſi repeteret

teret

teret à principibus, q̃æ dono accepiſſent à regibus: atq; ita ut ne uinceret, utq; alios à petitione deterreret, cõtra autores eius conſilij ſibi ueniendũ iudicauit. Itaq; parato ingenti exercitu, ut ſi opus eſſet, armis cõpeſceret libidinẽ aduerſantiũ, primo à Ranulpho comite, qui caput gerendæ rei erat, prædia quædã quæ olim maiorũ ipſius regũ fuiſſent, repetijt, qui timore perculſus ſtatim reddidit. Quo facto, ita deinde reliquos terruit, ut itidem cõtinuò fecerint. Sic illi per hũc modũ diminutis uiribus, deinceps facile quieuere, cum primis cenſuræ ſacræ metuentes, q̃d Stephanus Cantuariẽſis antiſtes identidẽ minabatur ſe quietis turbatores de Chriſtianorũ cœtu eiecturũ: etſi bonus alioqui patriæ pater id curabat, id laborabat, ut tandẽ aliquãdo ipſæ leges ad priſtinũ uſum reuocarent: quod ſperabat, ſe autore, regẽ facturũ populo. Sed ille ſatis uafer magis bona uerba dare, quàm inſtituta mutare cogitabat. Id factũ regis multi indigne ferentes, alij aliò clàm ſe conferebãt, ut ne uiderent, quæ audire etiam pergraue ducebãt. Dum Henricus ita domi res curat, Sauarus Malleonenſis in Aquitania gnauiter prouidebat, aduerſus pericula, quæ à Franco futura animo proſpiciebat, cum repente diſſenſio peſtilens orta eſt, quippe Gulielmus Sarisberienſis comes, qui per eos dies uenerat uiſum rerũ tranſmarinarũ ſtatum, ſuo arbitratu omnia agere uolebat: contrà Malleonenſis qui præfectus erat, & uirtutẽ & generis nobilitatẽ habebat, nõ eſſe ſuæ dignitatis arbitrans, ut in ſua prouincia res alieno imperio gererent, ſtatuit id non pati. Hinc itaq; ortam ſimultatẽ Angli protinus adauxere, qui comiti ut regis patruo fauẽtes, Sauarũ ut alienũ non modo non audire, ſed contẽptui habere cœperũt. Quare ille ut ne ſibi fraudi eſſet, ſi fortè data facultate, cum hoſte confligeret, ac per eiuſmodi cõtrouerſias infeliciter pugnaret, prout uſu ſæpe uenit, ad Ludouicum regẽ profectus eſt, cuius rex ducis belli uirtute cum primis confiſus, mox ingens bellum cum Pictonibus aduerſus Anglum comparandũ ſtatuit. Falcaſius res etiã nouas molitur, is ingenio & manu promptus, ac impatiens moræ, dum in ocio eſt, uicinitates incurſationibus diuexat, latrocinijs corrumpit, legumq; metuẽs quoſdam cenſores, quos iuſtitiarios uulgus appellat, quod ſibi pœnam minabant, ſimul capit, ad arcemq; Bedfordienſem in cuſtodiã tradit. Qua re cognita, rex ualde permotus, ad arcem properat, uiq;, quanq; non paruo negocio captã diripit, ac captiuos ad unum laqueo necat. Ea cædes ita Falcaſium terruit, animoq; cõſternauit, ut non multo pòſt mœrens ac ſupplex ueniam ab ipſo rege poſtulauerit, qua ægre impetrata, in exilium actus, Romam perrexit, ubi deſperans non aliud honeſtius moriendi tempus futurũ, ſcelerũ conſcientia conficitur. Pictones per idem tempus, partim nouarũ rerũ cupidi, partim quoniã Franco inuiti parebãt, clàm per literas & nuncios ſignificarũt Henrico, ſe erga eum uoluntate in officio manere, & idcirco paratos eſſe modis omnibus à Ludouico quamprimũ deficere, ſi modo pręſidiũ mitteret, quo id tutò facere poſſent. Audiuit rex libens Pictonũ nuncios, auxiliumq; pollicitus, claſſem ſtudio parare cœpit. Ludouicus interea memor ſuperiore tẽpore patrem Philippũ Anglo repetenti ea omnia loca citra Oceanũ, quæ ademiſſet Ioanni regi, negaſſe ſe redditurũ, confeſtim exercitũ conflat, ducemq; belli Sauarum Malleonenſem ob notiſſimã ſcientiã, animiq; magnitudinẽ eligit, ac ita nõ expectato hoſtis aduentu, prior in Pictones quos ſuſpectos habebat proficiſcitur, captoq; primo acceſſu Niorto, inde Rupellã oppidum maritimũ petit,

illudq́ ad punctum temporis, dedentibus se oppidanis, adeptus præsidio firmat, ut ne locus ex Anglia nauigantibus ualde opportunus, qui diu in Angli fide fuerat, hostibus usui & cõmodo esset. At Henricus satis per se ad bellum paratus, hac iniuria stimulatus, celeriter Ricardum fratrem quem Cornubiæ & Pictonũ comitem fecerat, cum multo maxima classe in Aquitaniã mittit. Ille sequundũ nactus uentum, celeri cursu Burdegalã peruenit, expositoq́ in terrã exercitu, ad Fanum Macharij oppidum ad alteram Garumnæ fluminis ripam situm, terrestri itinere contendit. Hic primo accessu, arcem ui expugnat, ac oppidum ipsum diripit, aliaq́ nonnulla proxima oppida in potestatem redigit. Quo prospere cõfecto negocio, Rupellam inde obsessum pergit. Quibus rebus cognitis, Ludouicus Hugonẽ Campaniæ comitem cum maximis copijs in Aquitaniã mittit, qui sit præsidio suis. Ricardus certior factus de hostium aduentu, cum parte copiarũ obuiam profectus, in itinere uenientẽ Francũ insidijs excepit, ingentiq́ strage affecit. Post hæc Franco se statiuis castris continente, ac nihil urgente, Ricardus cum satis haberet Vascones in officio retinere, qui de rebellione facienda iampridem per nuncios Ludouico cõmunicarant, soluta obsidione, paulatim ab armis cessauit, cum in Anglia Henricus interea ita egit cum patribus, ut pecunia in rem militarẽ publice decreta fuerit. His tẽporibus Gulielmus comes Sarisberiensis rediens ex Aquitania ita maris tempestate uexatus est, ut paucis pòst diebus morbo interierit. Iam aderat annus salutis humanæ MCCXXVI, & nonus, cũ regnare cœpit Henricus, quo anno conciliũ principũ est habitũ: eo in concilio de regis pariter ac principum sententia, non parum multa priuilegia ordini sacerdotali, atq́ reliquo populo irrogata sunt, multæq́ leges latæ, quas reges qui secuti sunt, ita approbarunt, ut inde bona pars iuris collectum sit, quemadmodum in eo extat libello, cuius inscriptio est Magna charta, & altera, uulgò de foresta, id est, de ferarũ saltibus. Itẽ Otho cardinalis diui Nicolai in Carcere Tulliano, uir summa doctrina & integritate, missus ab Honorio pontifice Romano legatus ad ipsum Henricũ regem, in Angliã peruenit. Is facto antistitũ conuentu, multa cum rei sacerdotalis correctione agitare cœpit, ut illi generatim in annos singulos, Romano pontifici aliquid uectigalis penderẽt, quod ab omnibus negatũ est. Sed, ut alijs placet, quibus magis accedo, solũ petijt decimas sacrorũ prouentuũ, pro bello gerendo contra Saracenos, quas facile impetrauit. Insequenti anno, cum adhuc apud Auenionenses durarent reliquiæ Albigensium hæreseos, quã paucis antè annis in Tholosatibus exortam diuus Dominicus procurante Innocẽtio tertio, mira celeritate cõpescuerat, Ludouicus rex Franciæ hortatu Gregorij noni pontificis Romani, qui Honorio successerat, Auenionem urbem obsedit, atq́ demum reductis ad sanitatẽ uesanis hominũ mentibus, per deditionẽ recepit. Auenionẽ ciuitatem, quam nũc ita uocamus, Volciorũ oppidum quondã fuisse constat. Promeritus est aliquid de re Christiana in eo negocio Henricus, qui paratissimus omnibus rebus statuerat, primo quoq́ tempore sua recuperandi causa, in Francũ arma mouere, sed à pontifice monitus ultro quieuit, ne Ludouicũ à tam pio bello auerteret. At Ludouicus in Franciã uictor reuersus, non multo pòst è uita excessit, cui Ludouicus filius annos duodecim natus successit. Huius tutelam Blanca mater fœmina prudentissima suscepit, quæ cum uideret in eo bonam esse indolem, sed ætatem

flexibilem,

flexibilem,ac multos ad deprauandū paratos, qui aut splēdore honoris obiecto,aut commodorum ratione tantū habita, aciem boni ingenij perstringere possent,à nemine homine adiri patiebatur,nisi ab illis,quorum mores iampridem cognitos habuisset. Quare præceptores optimos dedit, qui puerum bonis erudirent disciplinis,donec id ætatis esset,quo sciret pro suo iure imperio recte uti. Ipsa interim regnum gubernabat. Quæ res effecit,ut Theobaldus Campaniæ, Hugo Marchiæ comites,& Petrus Britannorum dux,facta coniuratione, à Ludouico defecerint. Quod ubi regi innotuit, coacto statim ex matris consilio exercitu, in Britannum mouit. At Theobaldus rebus suis diffidens,ac eo à primo cedendū ratus,continuò ueniam petijt,& impetrauit. Hugo uero propositi tenax ad Henricum priuignum uenit,nam Isabellā eius matrem in matrimonio habebat,uti suprà ostēdimus,docetq; tempus esse recuperādi ea loca transmarina, quæ Philippus de Ioanne patre cepisset, & ad id negocium gerendū, operam & opes pollicetur. Rex per hunc modum ab Hugone solicitatus bellū suscipiendū constituit. Hic non consentiūt autores: alij tradunt Henricū continuò nūcios misisse,qui Normanorū,Britannorum atq; Pictonum erga se animos explorarēt: & quia relatū fuerat à nuncijs,eos populos in Franci fide nō inuitos esse,tum idcirco bellū in aliud tempus distulisse. Alij scribūt illū exactis magnis à populo pecunijs, parasse cōfestim classem,ac cum Hugone ad Britannos adnauigasse, populatisq; agris,qui ad Britanniā pertinēt,urgēte Franco,qui suis auxilio uenit, Angliā infecto negocio repetisse. Cæterū uel hoc uel illud magis secundū fidē sit,nō affirmarim,quando unum satis constat Anglū nihil profecisse,siue nūcios ad solicitādos populorū animos miserit,siue bellū mouerit. Cū Gallicanæ res ita refrixissent,paucis pòst mēsibus Ricardus ex Vasconia in Angliā reuertit:quem quoniā rex prædio quodā hæreditario spoliarat, discordia nō mediocris nempe momēti inter eum & fratrē orta est,quam breui ita studiū principū qui Ricardū sequebant,adauxit, ut nisi rex propere restituto prædio, alijsq; amplissimis beneficijs collatis,sibi fratrē recōciliasset, ad arma uentū esset, cū præsertim omnes ferè principes infestis essent in eū animis, ex eo, quod paulatim immunitates & priuilegia initio principatus,more maiorū,illis irrogata auferret, q̃ bellissime inuidiæ leuādæ causa,excusando se nō sua acta,cū id tēporis haud sui esset iuris,sed tutorū rescindere,atq; rursus redimēda ab ijsdem curaret,unde non mediocre faciebat lucrū. Sed ut cōmuni utilitati in re aliqua cōsulere, seruire, prouidere uideretur,pōdera ac mēsuras correxit:quo etiā tēpore Hubertum Burgēsem Cantij comitē fecit. Is Hubertus quantū à principio gloriæ assecutus est,quod arcē Douerēsem post obitū Ioānis,fortiter aduersus Ludouicū tutatus esset,quod nouā militū manum è Gallia ipsi Ludouico auxilio uenientē nauali prælio,prout suprà docuimus,deuicisset, tantū postremo infamiæ sibi aspersit, quod ab optimatibus seiunctus apud regē semper deinceps egerit, quo minus ille promissas leges atq; prisca instituta populo utēda restitueret: quo factum est, ut quo principi in dies magis magisq; acceptior, hoc populo odiosior extiterit. Atq; ita uir magnus tot meritorū gratiā minus quàm oportebat,perpetuandā curauit. Sub idem tempus,missis à Gregorio pōtifice Ro. per Europam uiris quàm multis præstantissimis, qui concionando Christianos ad arma contra Saracenos concitarent, tanta militum multitudo illorum

opera,breui tẽpore cõparata eſt, quanta nunq; ferè antea, inter quos quadraginta millia Anglorũ fuiſſe ferunt. Is immẽſus exercitus per Germaniã,Pannoniam, Thraciamq; iter faciens,ubi Syriã attigit, per longa terræ ſpacia populabundus cum hoſtibus temere cõgreſſus,ſingulari prælio profligatus eſt. Duces in primis fuere multitudinis Theobaldus Campanus comes,& Philippus Albanactus,quorũ incuria res male cecidit. Eodẽ anno,quo à noſtris in Syria male pugnatũ eſt,Stephanus Cantuariẽſis antiſtes mortẽ obijt,poſt annum uigeſimũ alterũ, quàm ſedere cœperat: cui Ricardus cognomẽto Magnus,ordine antiſtitũ quadrageſimustertius ſucceſſit. Dum iſta atq; alia alibi geruntur, Hugo Marchianus comes cauſa renouandi primo quoq; tempore belli in Francum, ita Normanos & Pictones ad rebellandũ ſolicitauit,ut nuncios clàm ad Henricũ miſerint,qui ſeſe tradere illi ſtatuiſſe dicerẽt,ſi modò arma capere,ac in Gallias traijcere libẽret, qui inſuper tempus rei gerendæ idoneum eſſe docerẽt,quo apud Francos diuiſum principũ populiq; ſtudiũ eſſet, & demum,ut incœptum negociũ bene ſuccederet,in eius tantũ diligẽtia atq; autoritate poſitũ eſſe. Rex tametſi bellũ optabat,tamen cum Huberto comite Cantiano,de rei ſumma prius communicauit,quàm nuncijs reſpõſum daret. Is ſiue quod cerneret regem id ætatis nondum idoneum eſſe ad bella externa gerenda, ſiue quod Hugonis fidem ſuſpectã haberet, conſuluit tantũ bellum eſſe in aliud tempus reijciendum: cuius ſententiã Henricus ſecutus,reſpondit nuncijs,ſe nõ multo pòſt in Gallias uenturum,ſi intellexerit ſuos Normanos cum reliquis populis, in ea interim uoluntate permanere, egitq; gratias pro tanto eorũ in ſe ſtudio,& id multis uerbis. Per eos dies Gulielmus Brãſæus, uir bello ſtrenuus,à Leolino Vualliæ principe dolo captus ſtrãgulatur,quem paulò poſt Henricus tam ob illud facinus, q̃ ob alias acceptas iniurias, grauiter puniuit: cum prodigia multa ea hyeme facta, cœlum aſſiduis flammis coruſcaſſe,turres & templa de cœlo tacta,medio die obſcuritatem aëris immenſam incubuiſſe ferunt. Rex interea parata iam claſſe,atq; ingenti coacto exercitu,magnaq; copia pecuniæ à populo ad bellum gerendũ exacta, cum quotidie tam ab Hugone Marchione comite,quàm à Petro Britãnorum duce ad traijciendum in Gallias ſolicitaretur,demum decreuit tentandã fortunam belli,ut ſua quandoq; recuperaret. Itaq; Martio iam menſe ineunte,poſt annum quàm regnare cœperat,tertiumdecimum, impoſitis in naues militibus proficiſcitur in Britanniam, ubi cum Britanno & Marchione facta belli ſocietate, Francorum agros populari incipit. Creſcebat in dies exercitus,ad famam nominis Anglici,Normanis undiq; confluentibus, inter quos duo fuere Paganelli Fulco & Gulielmus fratres heroës non minimi uſus, cum quadraginta uiris bello egregijs. Ludouicus interea qui paucis antè diebus aliquot oppida de Britanno duce ceperat, in quibus fuerunt Ardonum,Campanellum, & Beleſmum, crebris nuncijs de aduentu Angli certior factus,magnis itineribus in agrum Andegauenſium proficiſcitur,poſitisq; ad ripam Ligeris caſtris,militem diſponit,qui Anglum trãſitu fluminis prohibeat, ne tranſmiſſo Ligeri in Pictones eat,quos ſuſpectos habebat. Henricus cógnito hoſtis aduentu,celerius opinione omniũ traiecto Ligeri, in Pictonum agro caſtra facit,atque inde in Santones ſe recipit. Interim Francus ſequitur hoſtem,quem iam bidui abeſſe intellexerat, ut uſpiam aſſequatur, & itinere intercludat,

qui Fontaneto & Villario oppidis Guidonis Rupifortis Marchiani militis complanatis, Carentũ flumen traĳcit, Santonenſemq́ꝫ agrum populatur. Hic, ſi alĳs ſcriptoribus credimus, utrincꝫ prælium committitur, quod diu atrox ancepsq́ꝫ fuit: ad ultimum Anglis pedem referentibus, Francus ſuperior euaſit, magno hoſtium numero interfecto. Secundũ hanc pugnam, pax inter reges conuenit. Cæterum apud alios ſcriptum legimus, rem per inducias citra certamen tranſactam fuiſſe, quod Ludouicus & Henricus ambo reges ætate florentes, non item adhuc militaris artis perinde ſcientes, facile Blancham reginam, Philippũ ipſius Ludouici patruum qui Reginaldo comiti Bononiæ in uinculis defuncto in comitatum ſucceſſerat, quod eius gener eſſet, & Ranulphum Ceſtriæ comitem pacis interpretes audierint. Atqꝫ ita ab armis diſceſſum, id quod longe uero proximum dixerim. Tum Petrus Britannus dux & Hugo Marchianus cum Ludouico in gratiam ad extremum rediere. Anglus poſt reconciliatã pacem, relicto in Vaſconia præſidio, ſecundũ oram maritimam, in Britanniã rediẽs traiecto Ligeri, ad Nanetũ urbẽ pulcherrimam propter ripam ipſius fluminis ſitam, ſe cõtulit, ubi aliquandiu moratus eſt, ac poſt exactam æſtatẽ, nulla in eo Gallico tumultu re alia memorabili geſta, in Angliã redĳt, & quia multũ pecuniæ in ſumptus eius belli apparatus abiuerat, cõtinuò tributũ ex quinta decima conferendũ imperauit, pro nouo bello ſuſpiciendo, in Mauros Africæ populos, qui id temporis Hiſpaniã continuis populationibus uexabant. Itacꝫ rogatus ab Aragonenſi rege, ut ſe milite iuuaret, ingentem armatorum numerũ primo quocꝫ tempore miſit. Fecit illud idem Ludouicus rex. Hiſpania igitur cũ Anglis & Francis iuncti, pulcherrimam deuictis Barbaris uictoriã adepti ſunt. Per illos ipſos dies, grauis lis orta eſt inter Ricardũ Cantuarienſem antiſtitem, & Hubertũ comitem Cantĳ, is enim occupauerat arcẽ Tumbrigiẽſem, cum pago, ac nõnullis poſſeſſionibus, quæ Cantuarienſis põtificis abſcꝫ cõtrouerſia erant. Quapropter Ricardus de huiuſmodi iniuria apud regẽ conqueſtus, cum uideret nihil proficere, quod ipſe Henricus eã prædã ut ſuã repetebat, pro tẽpore remediũ adhibẽs, ſua autoritate declarauit publice impios illorũ locorũ occupatores, & prouocans ad Gregoriũ pontificem, Romã continuò perrexit. Miſerũt eò procuratores ſuos rex & comes, cõſtitueruntq́ꝫ pontificẽ arbitrũ, qui litẽ terminaret, æſtimaretq́ꝫ. Gregorius cognita diligẽter cauſa, ſecundũ Cantuarienſem pontificem iudicauit. Itacꝫ Ricardus uoti compos dum in Angliã redit, nõ procul urbe Roma, in itinere moritur, poſt annum ꝙ ſedere cœperat alterũ: in cuius locũ ſucceſſit Edmũdus theſaurarius quẽ uocãt, Sarisberiẽſis collegĳ, uir ſanctiſſimus, ordine antiſtitũ quartus & quadrageſimus. Poſt mortem Ricardi, quicquid põtifex Ro. Cantuariẽſi adiudicarat, irritũ euaſit, cũ uacãte ſede, nõ eſſet qui negociũ curaret. Eodẽ tẽpore Leolinus Vuallus, uir uiolenti ingenĳ & prædæ auidus, hoſtiliter Anglicos fines ingreſſus, uicos incẽdio, agros populatione uaſtat. Rex ab incolis certior factus maximis itineribus proficiſcitᷣ, ac iniuriã ulciſci maturat. Sed eius aduẽtu cognito, hoſtes tertiti patrio more in mõtes atcꝫ paludes ſeſe repẽte abdũt. Quæ res fecit, ut rex qui ſe aliquid dignum facere nõ poterat, ne operã luderet, relicto paruo præſidio, pari propè celeritate redierit, atcꝫ illuc cõtẽderat. Vuallus poſt regis diſceſſum, rurſus in agros erũpit, ac nõ modo prædatur, ſed cruore & flãma cuncta delere nititur,

qui dum temere late uagatur, à regio circumuẽtus præſidio,magnam accipit cladem:ſed nec eo fractus animo,maiorẽ deinde exercitum cõflat. Quod ubi Henricus cognouit,ualde permotus, quod tantũ Leolino minimo regulo audaciæ ineſſet,iterum cum multo maioribus copijs hoſtem inſecutus eſt,commiſſoq; prælio,etſi magno labore ob locorum iniquitatem,ad ultimũ domuit. Ille tamen cum in diem rapto uiueret,à latrocinijs manum deinceps abſtinere nõ potuit. Sublatis per hunc modũ bellis,rex habito principũ concilio,exponit ſe rei bellicæ cauſa,factis permultis hactenus ſumptibus,indigere,ac propterea uelint ſibi pecuniã ſuppeditare,quod illi ſe facturos pernegãt,ſuam ac populi inopiam multis rationibus excuſantes. Tum Petrus Vintonienſis antiſtes,cui omnium uni multum dicendi ſalis inerat,palàm regẽ admonet,ut populo aſſiduis tributis exhauſto parcat, ſed ſi egeat,poſſeſſiones quas ab initio ipſe iuuenis parũ conſiderate ſuis donauerat,ab illis recipiat, ſimulq; rapaciſſimos quoſq; qui ampliores præfecturas gerebant, priuet, cogatq; rationem reddere,ut ſcilicet illis pro ſpongijs utatur,quod antea ſic eos madefeciſſet,ut nunc humentes exprimat,quod olim Veſpaſianus factitaſſe fertur,atq; docet eum per hunc modũ,ex ſuo ſatis abundaturũ. Rex non grauate Petro ita admonenti aures dedit,& eius ſecutus conſiliũ, protinus cum ſuis quæſtoribus rationem accepti & expenſi habuit,& cum bonã eorum partẽ reperiſſet plus pecuniarum acceptũ retuliſſe, quàm tuliſſe expẽſum, coëgit ſibi nõ ſine uſura ſatisfacere. Item de magiſtratibus iudicium exercendum curauit,quorũ bene multi repetundarũ pecuniarũ conuicti damnãtur,& in ijs Hubertus Cantianus comes,qui cum ſatisfacere recuſaſſet,in carcerẽ miſſus,acriter multabatũ. Ea res fecit animũ regis eo in omnes ſuos miniſtros offenſiorẽ,quo plus alijs, omnia Huberto comiti crediderat, ita ut illis ab ſe paulatim ablegatis,alienorum opera ſibi utẽdum cõſtituerit. Quod ita principũ animos offendit,ut Ricardus Mareſchallorũ familiæ princeps,tam ſuo q̃ aliorũ nomine auſus fuerit factum regis palàm improbare. Ad ea Petrus Vintoniẽſis antiſtes reſpondit,regẽ nihil ſuper ea re,inconſulte aut intempeſtiue agere,quod cum ſecum cogitaret Anglicos principes patrẽ ſuũ Ioannẽ infeſtis armis & animis perſecutos eſſe,ac nuper miniſtros ſuos quos domi diu aluiſſet,infideliſſimos eſſe, non iniuria exteros homines in familiaritatẽ recipere,atq; ſuis præponere. Id Vintonienſis aculeatũ reſpõſum ita pupugit,ac uulnerauit animos quorundã optimatum,quorũ primus fuit ipſe Ricardus Mareſchallus, ut facta coniuratione,palàm à rege deficientes, alij aliò faciundi exercitus cauſa, diſceſſerint. Hos omnes rex hoſtes patriæ declarauit, publicatis eorũ bonis,ac ſimul magnam militũ manũ ex Flãdria arceſſiuit, quorũ opera in bello uteretur. Dum ab Henrico exercitus paratur, exules ſe ad Leolinum principẽ Vualliæ duce Ricardo adiungunt,ac timentes regis aduentum, proximos agros omni commeatu ſpoliant,armenta abducunt, ſeſeq; ad reſiſtendum muniunt. Non feſellit eos conſiliũ, nam paucis pòſt diebus rex cũ magno exercitu ſuperuenit, ingreſſusq; Vualliam,cum nullũ commeatũ reperiret,ad fines Vigornienſiũ, Salopienſiumq; regreſſus,aliquot illic dies ſtetit. Hic milites dum temere per agros palantes uagantur,& caſtra ſine uigilijs habent,ab hoſtibus noctis ſilentio circumuenti paſſim obtruncatur: fuiſſet cædes maior, niſi in caſtellum quod in proximo erat,quo rex ſe tenebat,reliqui omnes qui in caſtris erãt,de

media nocte,facto agmine,repēte profugissent. Interfecti sunt plus quingēti homines,ac impedimenta omnia amissa. Rex eo affectus detrimento,cum sæpe aliàs expertus esset aduersam ob locorum iniquitatem, insolentiamq;,belli fortunam,ad ulciscēdi aliud tempus,tantam iniuriam reseruandã ratus Glocestriam redijt. Anno qui secutus est,qui fuit salutis humanæ MCCXXXIIII, & cum Henricus regnare cœpit,decimus septimus,laboratũ est primo fame, quia insolita frigoris uis ita fruges retardauit,ut suo tempore maturescere nequiuerint: deinde pestilētia,quæ famis comes semper esse solet. Ricardus Mareschallus eodem tempore nō cessabat cum Vuallis finitimos agros uastare, & quotidie ad eum principes aliquot deficientes regem uehementer solicitabant,cum Ioannes Monumetensis,uir fortis & strenuus,regiarum copiarum præfectus,facto magno exercitu,celeriter ad hostes properauit,sperans q; se illos imparatos,imprudētesq; inuasurum,noctu iter faciebat,ut paulò ante lucem,quod æstiuis noctibus sopitæ plurimum quietis tempus est, dato signo, opprimeret hostes semisomnes,& stratos passim cæderet. Verũ longe aliter euenit,Ricardus enim per exploratores cognito hostiũ consilio,locum prior occupauit,quo uenietes uspiã in itinere insidijs exciperet. Itaq; dum Ioannes nihil tale formidãs ad eum locum cōtendebat,Ricardus facto impetu,hostes inuasit,quos subitæ rei terrore captos nō signum certum, nō ducem sequētes passim fudit,fusosq; late persecutus est. Cædes ubiq; ingens facta est: quibusdam syluæ inter quas insidijs circũuenti sunt,refugio fuere. Ipse Ioannes cum paucis inter tela hostium uix euasit. Ricardus uictor postero die quasdam Ioannis rusticas possessiones quæ ad Vualliam pertinebant, ferro & igne diripuit. Henricus qui per eos dies Glocestriæ morabatur, huiusce male gestæ rei nuncium moleste accipit,cōtinuoq; cum suo domestico senatu,quale remedium tanto malo adhibendum sit,agitat. Post uarias sententias,unum omnes sentiunt,exules condimētis humanitatis esse mitigandos,pacemq; necessariò illis dandam,atq; Petrum Vintoniensem episcopum, & alterum Petrum Riuallem,quorum impulsu omnia in aula immutata essent, exterminandos à regia,cum nonnullis alijs magnæ autoritatis uiris, ac eiectis alienis, Anglos in familiam regiam restituendos. Probauit consilium rex,& primo Vintoniensem antistitem à rebus publicis amotũ, ad obeundã diœcesim suam ire iussit: item Petrum Riuallem,ac complures alios consiliarios,quibus instigantibus, odium sibi principum cōflauerat,à consortio suo familiaritateq; dimisit,eiecit, ablegauit: deinde pristinos domesticos recepit,postremo nũcios de pace ad exules in Vualliã misit. Dum ista gerũtur,Ricardus certior factus Syluestres Hybernos prædia continēter depopulari,quæ ipse in ea insula possidebat,illuc ex Vuallia proficiscitur,comite Gaufredo Mariscēsi,homine Hyberno,uiro manu prōpto,factoq; statim prælio,cum Gaufredus metu uel errore actus ordinē deseruisset, omne ipse pugnæ onus subire coactus uulnus accipit,q̃d profligatis mox hostibus male curatum causa fuit, cur in febrē inciderit,qua paucis pòst diebus uehementer tentatus interijt,uir tam militari gloria,quàm animi magnitudine summus, cuius mortē ipse Henricus ualde doluit,palàm testatus se ducum omniũ principē amisisse. Post hæc,cum nuncij redissent ab Vuallia,retulissentq; exulũ animos ad reconciliationē inclinatos,cōtinuò rex autore Edmũdo Cantuariēsi antistite,illos data fide ad se accersiuit,atq; omni

deposita simultate, in gratiā libēs recepit. In ijs fuere Gilbertus Mareschallus frater Ricardi, Hubertus comes Cantianus, & Ricardus Suardus, uiri amplissimi. Quibus rebus feliciter cōpositis, rex Londinū reuertitur, ad quem statim importunum Iudæorum facinus delatum est, illa enim fex hominum quæ id temporis Nordouici degebat, quendam Christianum puerum furtim captum totum integrū annum nutrierat, ut aduentante pascha, quasi noui nostræ religioni dedecoris imprimendi causa, cruci affigeret: sed deterrimi carnifices paucis antè diebus, quàm sanguinem innocentem effunderent, tanti insimulati criminis, ac cōuicti, merita pœna afficiuntur. Anno deinde qui insecutus est, Isabella soror Henrici, Federico secundo Romanorū imperatori nuptum datur, & in initio alterius anni, qui fuit à natali Christi MCCXXXVI, rex in matrimonium duxit Aleonoram filiam Raimundi comitis Prouinciæ, qui haud multo pòst celebre concilium Londini habuit, in quo nonnullas sanctissimas leges tulit, atq; omnia è republica facienda curauit, quibus deinceps status regni longe melior fieret. Veruntamen quo ille ex ijs officijs plus gratiæ apud populum consecutus est, hoc confidentius nō multo pòst ingentem pecuniā sibi ab ipso populo curari petiuit, adeò, ut nihil nisi ex suo usu fecisse diceret. Quo tēpore prodigia mira facta sunt. Calendis Maij, uisæ sunt in cœlo uariæ hominū formæ, uelut instructis aciebus dimicātes, quod portentum immensi imbres secuti, omnia aquis opplerunt. Iam aderat annus ab eo quo regnare cœperat Henricus, uigesimus, & humanæ salutis MCCXXXVII, cum Mertoni, qui est pagus Surræ comitatus, distatq; à Londino circiter millia passuum septem, ubi loci celebre est cœnobium canonicorum regularium, quos dicunt, olim conditū à Gilberto principe Normano, qui cum primo Gulielmo uenit in Angliam, concilium principum frequens habitum est, in quo concilio quamplurima è republica statuta sunt, quorum sanctio etiā nunc rite seruatur. Anno eo ipso Gregorius nonus pontifex Romanus, rege non inuito, misit Othonem cardinalem in Angliam legatum, qui sacerdotalis ordinis statum recognosceret, ac quatenus opus esset, corrigeret. Is cuius iam uirtus omnibus longe notissima erat, quippe qui superioribus annis eo muneris genere summa cum laude functus fuerat, posteaquam de rebus agendis probe edoctus est, antistitum conuentum Londini celebrem fecit, in quo post longam consultationē, de patrum sentētia, leges plurimas tulit, quæ deinceps sacerdotalem dignitatem maxime conseruarūt. Post hæc, causa iuuādi Asiatici belli, imperandas sacerdotibus decimas omnium sacrorum prouentuum curauit. Per idem temporis rex collocauit Aleonoram sororem quæ nupta fuerat Gulielmo Mareschallo Glocestriæ comiti, Simoni ex Monteforti, uiro singulari uirtute. Id connubiū Edmundus Cantuariensis antistes detestabatur, quod Aleonora post obitum uiri, uouisset perpetuā Deo castitatem: propter quod, rex cœpit succensere antistiti: qui non multo pòst maioribus in dies singulos affectus detrimentis, de iniurijs apud pontificem querendi, ac nonnulla alia domestica negocia curandi causa, Romam perrexit. Illo ipso tempore Federicus Italiam petiturus, ab Henrico ingentem militum numerum accepit, qui ei in bello strenue seruierunt, cum Ioanna soror regis regina Scotiæ in Anglia, quô uenerat fratris salutādi causa, morbo extinguitur. Petrus quoq; Vintoniensis episcopus, uita excessit. Edmundus antistes interea Romæ nihil ex-

eis,quæ petierat, à pontifice impetrauit, ſiue quod Otho legatus,ut quidã tradunt,obſtiterat,qui cum ſancto uiro inimicitias habebat, ſiue quod ſanctitas uitæ à compluribus parui æſtimari ſolet. Itaq; bonus antiſtes uoti omnino impos in Angliam redijt,grauiora inde ſubiturus incõmoda. Anno eodẽ unus ex militibus regijs,homo ualens,cuius nomen,quod ſciam,non proditur,cupiens aliquo audaci facinore acceptam,uti par eſt credere,à rege iniuriam uindicare, deſtinat animo,noctis ſilentio ſibi penetrandũ in cubiculum,atq; eum ibi obtruncandũ : & ut ſine ſuſpicione,tempus & locum ædẽdi ſceleris poſſit liberius obſeruare, ſe amentẽ ſimulat. Erat per eos dies rex in Vodeſtocano ſuo,quibus ille tale facinus animo uoluebat,qui poſtq; omnia accurate explorauit, de media nocte accedens ad cubiculum, clàm per feneſtram introit,ac ad lectum regium aduolans, læua manu,remotis ſtragulis, ferro puluinar frequentibus ictibus percutit,arbitrãs ſe regem fodere,qui ea nocte,ut forte accidit, cubiculũ mutauerat. Cognita re ab una puella reginæ cubicularia,quæ uigilabat,fit clamor,& cum clamore cõcurſus regiorum miniſtrorum,qui hominem capiunt,captumq; ad ſupplicium dedunt. Ita nihil fuit propius,quàm ut rex occideretur. Hinc diſcere licet,etiam principem non poſſe iniuriam facere homini quãuis infimo, ſine ſui capitis periculo. Ex quo expedit,ut unuſquiſq; manus ſemper abſtineat. Principio inſequẽtis anni, Henricus ſuſcepit ex Aleonora uxore filiolum, quem Edouardum appellauit, ob memoriã diui Edouardi,qui eius nominis ſecũdo loco regnum tenuit,antequam Normani illud occupaſſent. Hunc puerum Otho legatus ſacro baptiſmatis lauacro admouit,ſub cuius ortum apparuit ſtella immẽſæ magnitudinis per aliquot dies ante ſolis ortum,quæ per longum cœli tractum,ueloci,crebroq; curſu ferebatur,modo ignẽ præ ſe ferens, modo fumũ poſt ſe relinquens : quo ſanè oſtento,futura Edouardi qui Henrico patri in regnũ ſucceſſit, magnitudo pronunciata fertur. Id temporis Leolinus Vualliæ princeps è uita migrauit: deinde inter Griffinum & Dauid filios eius de principatu aliquandiu diſceptatũ eſt, quem ad ultimum Dauid,etſi minor natu,fauente Henrico,aſſecutus eſt. Ipſe uero Griffinus dolo à fratre Dauid captus, & regi cuſtodiendus traditus,in turri Londinenſi non multo pòſt tentando fugam lapſus ex ſummitate muri per funem,qui ex ui ponderis fractus eſt,decidit in terram,& ilico expirauit. Item per eos illos dies,Thomas comes Flãdriæ, filius Sabaudienſis comitis, qui Ioannam quæ cum Ferdinãdo nupta fuerat,paulò ante in matrimoniũ duxerat,in Angliã profectus benigne ab Henrico accipitur hoſpitio. Sed multo apparatius gratiusq; acceptus eſt Simon Montifortenſis,uir uirtute,conſilio,uita,ratione, ſanctitate mirabili ad omnem Dei & hominũ gratiam promerendam. Huic ab initio admodum iuueni propter iuſtitiam, prudẽtiamq;, ſumma totius belli gerendi in Albigenſes,hominũ genus maleficum,in Narbonenſi Gallia ſubitò exortum, delata eſt à Philippo Francorum rege,qui nobiliſſimã adeptus eſt uictoriã: poſtea neſcio ob quam acceptam à Blancha diui Ludouici matre offenſionẽ,ad Henricũ,ut diximus,tranſiuit,cui ille Aleonoram ſororem locauit,deditq; dotis nomine,comitatũ Leceſtriæ,ac ampliſſimos mãdauit magiſtratus. Verum ad ultimũ cum Simon bene admoneret, ex amico effectus eſt regis inimicus,quod infrà perappoſitus edocebit locus. Opprimebat bello per idem quoq; tempus,Federicus imperator Romanum

pontificem ſimul cum tota Italia, cum Innocentius quartus pōtifex in locum Cœleſtini quarti ſucceſſit. Is uir egregius, cōſtās, diligens, reipublicæ amator, cum impotenti Federici libidini mature reſiſtendū putaret, à principibus Chriſtianis opem & auxilium petijt, quem Henricus autore Othone legato, quantum per affinitatē licuit, quæ ipſi cum Federico intercedebat, pecunia iuuit. Itidem fecere epiſcopi, ac reliqui ſacerdotes. Quod Federicus audiēs, celeriter regem per literas ſumme rogat, ut ne opem pontifici ferat: ſed ſolertia & induſtria Othonis, omni promiſſa pecunia penè iam ipſi pōtifici antea tranſmiſſa, fruſtra fuere imperatoris preces. Edmundus Cantuarienſis antiſtes maxime omnium eiuſmodi legati Romani frequētes exactiones quibus ſacerdotes diuexabātur, libere reprehēdit, ac nō multo pòſt in Gallias ad Pontiniacū cœnobium monachorū Ciſtercienſis ordinis, & Altiſiodorenſis diœceſeos, uti ſuprà libro xiij. diximus, perrexit, illic ſponte exulaturus, diui Thomæ ſecutus inſtitutum, qui ad id loci innocentiæ aſylum confugerat. Cauſam profectionis ſiue exilij alij aliam referunt: quidā tradūt Edmundum ut uirum ſpectatum atq; probatū cum animaduerteret religionē in dies magis negligi, bonis præſertim ſacerdotibus nullum honorem haberi, in manu ſua nō amplius eſſe, ut eiuſmodi malis mederetur apud principē, qui bene monēti aures non daret, ad extremum conſtituiſſe, ab ea regis ſatietate ſui diſcedendum, atq; cedendum uſq; eò, dum ille tandē aliquando incōmodo aliquo edoctus errores deponeret. Non nemo huiuſmodi cauſæ addit alteram: cōſueuerat enim rex ex inſtituto iam inde à Gulielmo Rufo inchoato, uacantiū epiſcopatuū ac cœnobiorū prouētus eatenus capere, quoad aliquos uiros dignos ipſe illis præficiendos curaret: qui eo lucro illectus ſacerdotia eiuſmodi diutius uacare de induſtria permittebat. Huic malo Edmundus occurrendum iudicans, à rege impetrauit, ut huiuſce rei curādæ munus ſolus Cantuarienſis archiepiſcopus obiret, quò per hunc modum epiſcopatus atq; cœnobia rectoribus orba & melius gubernarētur, & citius ſuos præſules ſortirētur. Verum cum aliquandiu ita ſeruatum eſſet, & Henricus animaduerteret nō eſſe in rem ſuam, quod paulò ante conceſſiſſet, illud ſtatim reuocauit, & ſacerdotiorum uacantium uectigalia, prout antea fecerat, capere rurſum cœpit. Quod factū ferūt Edmundum adeò intolerabile iudicaſſe, grauateq; tuliſſe, ut demū alijs quoq; multis de cauſis, quas referre longū eſſet, indignatus, in exilium ſponte abierit. Hic uir ſanctiſſimus, quippe cui nemo id tēporis, uera laude probitatis, integritatis, religionis anteponendus erat, dum in Pontiniaco cœnobio morabat̃, ſpretis opibus, poſthabitis uoluptatibus, atq; omni ambitione & potētia, præ cœleſti uita, ad quam aſpirare nitebatur, corpus aſſiduis ieiunijs domare, pietatē aduerſus omnes exercere, Deum orare, ut apud ſuos Anglos religionē aduerſus impios tueri dignaretur, non ceſſabat: cuius porrò ſanctitatis atq; miraculorum fama, quamobrem iam tum clarus eſſe cœperat, ita omnibus breui tempore innotuit, ut uſq; ab ultimis Galliæ finibus, multi quotidie mortales ad illud cœnobium hominis uidendi cauſa confluerent. Sed paucis pòſt menſibus aduerſa ualetudine tentatus, & ſperans ſe facile confirmari, ſi locum mutaret, non longe à Pontiniaco ſeceſſit ad quoddā aliud cœnobium, ubi uitā finiuit: corpus eius ad Pontiniacum celebri exequiarū pompa terræ redditur. Is igitur antiſtes de religione optime meritus, ita deinceps miraculis claruit, ut ab

Innocentio quarto in diuorũ numerũ ſuo merito relatus ſit. ſedit annos octo. Vacauit Cantuarienſis pontificatus plus annis tribus, cum poſtremo regis iuſſu, monachi Cantuarienſes elegerunt archiepiſcopum Bonifacium natione Sabaudienſem, id eſt natũ in Allobrogibus, qui Aleonoræ reginæ auunculus erat. Hic in ordine antiſtitum quadrageſimusquintus fuit. Ricardus regis frater parata claſſe id temporis Syriam petijt, qui mirandũ in modum rem Chriſtianam iuuit. Eò etiam non multo pòſt Ioannes comes Albamarlenſis, Gulielmus fortis, Petrus Malolacenſis, uiri ſtrenui, cum magna militũ manu profecti ſunt. Apparuit cometes diro aſpectu, per triginta dies ferè cõtinuos, circiter initium anni, qui ſecutus eſt, qui fuit à natali Chriſti MCCXLI, & cum regnare cœpit Henricus uigeſimusquartus. Is annus neque domi, necꝙ militiæ, rem aliquã ferè memorabilẽ habuit. Otho legatus Romã exacto iam ſuæ legationis triennio diſceſſit. Venit in Angliam Petrus Sabaudiẽſis Bonifacij Cantuarienſis antiſtitis pater, uir multo prudentiſſimus, quo Henricus eſt familiariter uſus. Ricardus item compoſitis pro tempore, inter noſtros & Saracenos in Syria rebus, domũ incolumis redijt, cum in Vuallia eſt nouũ bellum ſubitò ortum, id quod Henrico bono fuit, alios enim Vuallorum miſerebat caſus Griffini, quod per proditionẽ auito principatu fraudatus in carcere eſſet, nam nondum interierat, inſidebatꝙ in illorũ animis tanti facinoris memoria: alios autem tenebat ſtudium rerum Dauid, qui imperiũ obtinebat. Itaꝙ cum omnia arderẽt inuidia, & partium furore, ad arma utrinꝙ cõcurritur, magnæ ſimul pugnæ ſimul ſtrages ædũtur. Quibus rebus cognitis, Henricus cernẽs animo id certamen fratrũ quorum alterũ in cuſtodia habebat, alterum ingratum comperierat, ex ſuo uſu futurũ, in Vualliam cum expedito exercitu aduolat, profligatoꝙ Dauid, ac ſeditionis autoribus captis, pœnaꝙ affectis, Vualliam in ſuam poteſtatem redigit. Atꝙ ita prouincia impatiẽs ſemper quietis, atꝙ finitimorũ turbatrix, in ditionem Anglorũ redijt. Eodem anno Iſabella Federici imperatoris uxor, eademꝙ Henrici ſoror moritur, cũ mira fuit ſolis defectio. Exin ſequit̃ annus uigeſimusquintus, cũ Henricus cœperat regnare, bello externo nobilis: nanꝙ Ludouicus Francus rex paucis antè diebus fecerat Pictonum comitem Alphonſum fratrem, qui Ioannam unicã Raimundi Tholoſatiũ comitis filiã in matrimonio habebat, ac ob id, in illius opes ſucceſſurus erat, & ei cum cæteris Pictonũ optimatibus, Hugonem Marchiæ comitem Henrici regis uictricum, quem ſuſpectum cum primis habebat, licet poſt inducias cum Anglo factas, in gratiã receperit, cõceptis uerbis iuſiurandum more maiorũ dare iuſſerat, id quod iure quamoptimo Hugo facere debebat. Hugo dehortante uxore, quæ Ioannæ comitis cõiugi modis omnibus cedere nolebat, negat ſe fidem obligaturum Alphonſo, ac ſimul iterũ ad Henricum deficit, atꝙ ſolicitatis repẽte ad rebellionem Pictonibus, ad eum ſcribit ſe magna auxilia paraſſe, magna eſſe in ſpe, cum omnes Pictones, Britannos, Normanos noui iam belli pariter affectãtes eſſe certũ habeat, & propterea ſolum eius aduentũ expectare. Henricus uiſis Hugonis literis, & per idem tempus alijs à Pictonibus acceptis, qui ſe ad eum deficere paratos eſſe teſtabantur, conuocato primo quoꝙ tempore principũ concilio, de bello gerẽdo communicat. Variæ erant ſententiæ, alij enim ſecum cogitãtes quanti labores, quanti belli apparatus male aliâs cecidiſſent, ac turpe eſſe, manẽtes cũ Franco adhuc

inducias uiolare, regem à bello gerendo magnopere dehortabantur. Alij in aliud tempus differendum iudicabant. Alij demum, etſi perpauci admodum erant, tandiu bellum Franco faciundum affirmabant, donec amiſſa toties fruſtra repetita recuperarentur: nec eſſe, quod de induciarum uiolatione dubitaretur, cum non eſſet contrà quàm leges exciperēt, quocunꝗ tempore prædatores exuere præda: neꝗ item illud argumētum tam magni momenti cenſeri debere, quod aliàs negociū ſub manus nō ſucceſſiſſet, quin poſſet ſuis itidem opinionibus ſuffragari, cum fortuna belli haud ſemper eadē eſſe ſoleret. Placuit hæc ſententia, in qua tametſi plus animi quàm conſilij ineſſe uidebatur, ſic regi, ut tantū poſtea abfuerit, ut cæteris principibus enixe diſſuadentibus auſcultauerit, ut etiam illis mox utcunꝗ in ſuam ſententiam tractis, exercitū ſibi protinus conflandum conſtituerit. Itaꝗ primum omnium cogendis pecunijs operam nauat, & quia in proximo concilio uniuerſi tributum conferre negarant, magna arte à locupletioribus amicè appellando, pecunias partim dono, partim mutuas accipit. Quo facto, negocium gubernandi regni Gualtero Eboracenſi antiſtiti mandat, ac unà cum Ricardo fratre, parata iam claſſe, in Galliā proficiſcitur, expoſitisꝗ copijs, non procul Rupella, quæ magno Francorum præſidio tenebatur, in Pictones contendit. Dum iſta ab Henrico geruntur, Ludouicus certior factus de nouo bellorum motu, in Marchianum comitem mouet, captisꝗ de eo aliquot oppidis, ad turpem deditionem compellit. Quo negocio feliciter cōfecto, iter in hoſtē properat, primoꝗ acceſſu loca in poteſtatē redigit, quæ Anglus à tergo reliquiſſet præſidio parum munita: deinde Taliburgum uerſus iter conuertit, ut cum Henrico prælium faciat, qui paulò ante ſe illuc receperat. Hic inter ſe non conſentiūt autores: quidam tradunt multos in exercitu Francorum, partim peſtilentia, partim grauitate cœli affectos repente mortuos, atque cum quotidie plures in morbum inciderent, ipſum etiam Ludouicum aduerſa ualetudine affectum ſecus atꝗ ſperabat, coactum fuiſſe, renouatis cum Anglo inducijs, abire. At alij ſcribūt non longe à Carento amne, qui Rupellam præterlabens in Oceanum influit, inter Francum & Anglum æquo ferè Marte pugnatum, ſed ad extremū Anglum qui à Marchiano comite deſtitutus militum ſupplementum habere per tempus nō poterat, neceſſariò initis rurſus cum Franco inducijs, in Angliam infecto negocio, uti ſæpe aliàs fecerat, redijſſe. De hoc ſecūdo bello Hugonis impulſu ſumpto, non meminere recentiores rerum geſtarum Francorum ſcriptores, ac proinde aberrātes huius belli cauſam alterius fuiſſe ponunt, ideoꝗ rem rei ſæpe præuertentes, ita interdum hiſtoriam uariant, ut illa perdifficiliter cuipiam conſtare queat. Verum rex Henricus cui ſuſcepto bello nihil antiquius erat, utcunꝗ res bellica ſucceſſerit, eo anno in Angliam non reuertit, ſed Burdegaliam hybernatū profectus eſt, ubi tota ea hyeme multa tentādo, nihil aliud egit, quàm quod nullo memorabili confecto negocio, tempus extraxit, atꝗ omnem pecuniam conſumpſit: qui mox in initio ſequētis anni, qui fuit uigeſimusſextus, cum regnare cœperat, factis cum Franco in quinꝗ annos inducijs, in Angliam reuertitur. Reliquit Henricus in Aquitania, Nicolaum Moliſſum præfectum militum præſidio maritimis etiā locis, quæ in ſua fide eſſe ſciebat, quanquam non multum illis confidebat, porrò ita uſu ueniebat, ut ij populi aſſiduis bellis uexati cogerentur nō ex uoluntate, ſed pro tem

porum

porum malis,modo Anglorũ, modo Francorum imperio parêre, cum præſertim oppida maritima ita diruta eſſent, ut nullis præſidio eſſe poſſent, & proinde cum ad reſiſtendũ non ualerẽt, uictorem ſequi contrà atq; interdum uolebant,neceſſe habebant. Quod fecit, ut Anglus ſæpenumero fretus eiuſmodi oppidis ad iniuriam patentibus, ſpemq; recuperandi amiſſa animo concipiens, ac ad id tutandum inuitatus frequenti uoluntatis commutatione Pictonum,qui dum eam ipſam uoluntatem uni alteri ue regum purgatam uolebant,quotidie per proditiones, maiore ſe ſcelere obligabant,toties Francum nequicquam armis petiuerit. Quibus rebus Henricus ſimiliter atq; Ioannes eius pater ſæpe illuſi,& uitæ periculũ adiuerunt,& immẽſas opes effuderũt, perraro ex animi ſententia,aliquo euento gauiſi,ut appoſite ſuprà eſt demonſtratum. Nunc ad alia. Gulielmus Mariſcẽſis natione Hybernus,uir fortis & ſtrenuus, per eos dies Londini cum ſexdecim ſocijs ſupplicio afficitur. Is paulò ante ob ſeditionem exul factus,comparatis aliquot nauibus,mare ubiq; latrocinijs infeſtum reddiderat, ut per hunc modum, acceptam exilij pœnam quam ipſe iniuriam appellabat,ulciſceretur. Item Ricardus frater regis in matrimoniũ duxit Cynthiam,ſiue,uti quibuſdã placet, Sanctiam filiã Raimundi comitis Prouinciæ,ſororẽ Aleonoræ reginæ,quam Beatrix mater in Angliã deduxit. Hæc fœmina electiſſima magnifico rerum omnium apparatu à rege accipitur,ac cum abiret,magnis donatur muneribus. Rex poſtquam nuptias fratris magnificẽtiſſimis opulentiſſimisq; conuiuijs, ac apparatiſſimis omnis generis ludis fecerat, & uaria munera multis impartitus fuerat,cœpit renauare operam ſtudio belli, quod pro recuperandis rebus in continente amiſſis, iterum gerendum ducebat. Itaq; re ad concilium delata,principes contradicebant, referẽtes toties bellũ eſſe tentatum fortuna nunquam propitia,ut nulla amplius in armis ſpes relinqueretur,niſi plus deinceps ſuis quàm alienis confiderent uiribus: igitur cõſulebant oportere aut abſtinere manum,aut tale ac tantum bellũ parare, quo nullis omnino externis opus eſſet auxilijs,atq; tum demum eorum opinio ferret,uictoriam perfacile in manu fore,quæ hactenus alienorum perfidia negata fuiſſet. His rationibus rex motus, nihil temere de bello tentandum ſtatuit,ſed ut ne deinceps externorum auxilia fruſtra quærere diceretur,prædia omnia quæ Normani in Anglia poſſidebant,publicauit,ut ex eo facto, tam ipſi Normani, quàm Britanni & Pictones intelligerẽt ſe nequaquam amplius uanis rebellium promiſſis crediturum,ut qui tantummodo uellet iam ſuo, ut aiunt,Marte facere,id eſt, ſuis uti Anglis. Atque hoc initium belli & finis pro tempore fuit,quod Henrico nõnihil inuſſit infamiæ, qui ſpecie magnitudinis animi,Normanos iniuſte bonis ſpoliaſſet,atque exinaniſſet. Dum res à bello externo quietæ ſunt, Vualli qui etiã uicti quieſcere neſciebant,Dauid rurſum ſibi principem conſtituunt,regiosq; præfectos imprudentes, inopinatosq; ſtatuto diei tempore, armis inuadunt, atque primo impetu in fugam uertunt,multis paſſim cæſis. Angli interueniente nocte, & Vuallo ſe quieti dante, in unum ſe recipiunt,collectisq; animis cum uiribus, ubi illuxit, rebelles adoriuntur. Pugnatur amplius tris horas utrinque acriter,cum Vualli qui temere certamen iniuerant, ſenſim cedentes,ad ſolita ſyluarum ac paludum profugia ſeſe proripuerunt: Dauid in Scotiam aufugit, amiſſis ferè omnibus in eo prælio militibus,quos ſecum habuerat. Is dum in

Scotia morabatur, Alexandrum regem quotidie ad bellum gerendum in Anglum inſtigabat, accendebat, prouocabat, prædicando Anglos paſſim iactare Scotos ut inertes, infirmos, ſuo imperio parêre, dicto audientes eſſe, ad præſcriptum alienum uiuere, ac multa alia fingebat, quæ cuiuſcunq; etiam patientiſſimi uiri ſtomachum mouiſſent, irritaſſentq; animum ad odium. Accedebat huc, quod rex Alexander paucis antè annis, mortua Ioanna uxore, ut paulò ſuprà oſtendimus, duxerat alteram in matrimonium fœminam, nomine Mariam, ut alij tradunt, Scotam, ut alij uero, Francam: qui ea affinitate fretus, facilius rupto tum pacis, tum amicitiæ fœdere, cœpit minitari, atque Anglos deſpicere, ac ſimul inter hæc, exercitum parabat, Anglicumq; agrum incurſabat. Quæ ubi Henricus cognouerat, uehementer indignatus pari ſtudio copias coactas in Eboracenſem agrum duxit, atq; inde Nouumcaſtrum profectus, cum audiret hoſtem haud procul abeſſe, ſuos expedire arma iuſſit. Dum iſta gerebantur, aliquot principes indigne ferentes, nulla certa de cauſa tantum certaminis inter reges parari, ita ad concordiam conglutinandam ſe interpoſuerunt, laborarunt, egerunt, ut ad ultimum ſint in gratiã reconciliati. Quo confecto negocio, uix rex Londinum peruenerat, cum ecce tibi, Vualli qui timentes ut facta pace cum Scoto, omnis uis belli in ſe uerteretur, iterum tentandam fortunam ſtatuerant, repente recepto Dauid principe ſuo, qui poſt concordiam inter reges ſecutam, in Vualliam clàm ſe contulerat, in Anglos impetum fecerunt: ſed cum temere rebellaſſent, cum multa cæde, notas latebras repetere, ac dicto parêre coacti ſunt. Fecerat rex per huiuſmodi continuos bellorum apparatus, multum impenſarum, quare non multo pòſt habito concilio à cunctis generatim pecuniam petijt, quam ab omnibus negataã ſolitisartibus à ſingulis locupletioribus exegit. Interea Anglia horrendo motu terræ cõcuſſa eſt, quo multa ædificia corruerũt, quæ res quanto rarius in inſula contingere ſolet, tanto tunc pro maiore prodigio habita eſt: ſed in Gallia multo grauius ea labes facta eſt. Iam aderat annus alter & trigeſimus ab eo, quo regnare cœperat Henricus, & humanæ ſalutis MCCXLIX, cum frequens habitum eſt concilium Londini, in quo concilio cum de pecunia exigenda rex ipſe primum agitaret, facile eſt ab optimatibus notatus crimine auaritiæ, ingrati animi, atque uiolatæ fidei, quod ſcilicet ſine fine pecuniam faciendam curaret, quod ſuos plurimum contemptui haberet, ac quod hactenus præ multitudine promiſſorum, pauca ſuo populo præſtitiſſet. At ille arbitrans confeſſionem erroris medicinam doloris fore, concitato populo, ut omnibus uno reſponſo ſatisfaceret, ſi quid peccatum eſſet, ſe emendaturum dixit. Ita mitigatis principum animis, poſtremo tributum pro bello aduerſus Saracenos obeundo imponitur, atque decernitur, ut aliquot duces cum electa militum manu, ſequãtur Ludouicum regem Franciæ, qui anno ſuperiore in Aſiam profectus, Damiatam urbem Aegypti per idem tempus oppugnabat. Is pius rex id bellum ſe ſuſcepturum pollicitus eſt, cum paulò ante graui ualetudine cruciaretur. Itaque Gulielmus Longaſpata, uir & conſilij magni & uirtutis, cum nonnullis alijs artis militaris longe peritiſſimis, ac numero militum nequaquam contemnendo, in Aſiam profectus eſt, qui ſingularem operam in eo bello enauauit. Eò antiſtites aliquot uoti cauſa, eodem anno perrexerunt. Quo etiã tempore particula quædam

dam ſanguinis Chriſti qui Hieroſolymæ ſeruabatur, dono regi data eſt à magno hoſpitalis domus Hieroſolymitanæ magiſtro, ſiue, ut quidam uolunt, à patriarcha eius urbis, quem quidem precioſiſſimū ſanguinem ille monachis Vueſtmonaſterij ſeruandū tradidit. Interea in concilio poſt multa ex Republica pariter acta atq; facta, cum bona pars numorū argenteorū, quos uulgus groſſos uocat, adulterata tonſaq; eſſet, decretum eſt, ut deinceps ijdem numi certo pondere cuderentur, ac ex una quidem parte, regij capitis effigies, ex altera uero crux imprimeretur, & eius crucis brachia producerentur uſq; ad extremas orbis partes ipſius numi, de quibus ſi quid diminutū foret, tum numi pro adulterinis haberentur, & corruptores pœna mortis afficerentur. durat etiam nunc hæc forma monetæ argenteæ. Habeo autem autores, qui tradant, per idem tempus percuſſum eſſe denarium argenteum, quod uulgò ſterlyng, ab effigie ſturni auiculæ uocitatur, quæ in altera parte numi impreſſa eſſet, nam ſturnus Anglice ſterlyng dicitur: & ſex & uiginti denarios fuiſſe, pondere unius unciæ argenti, ac tales ferè, quales hodie ſunt. Quare omnis Anglica moneta etiamnum ſterlyngorum nomine putatur. Sed & cur denarius ſit nota ſturni auiculæ ſignatus, cauſam ponunt, quod ea auis pars foret inſignium, quibus reges id temporis multarum poſſeſſionum uel extramarinarum domini uſi eſſent, quemadmodum reges nunc ſolent inſignibus regijs ſingula ſuorum regnorū inſignia adiungere, quò potentia exiſtat quammaxima: uel quod numulus in altera parte haberet notam ſtellæ, quam Angli ſter uocant. Et iſti denarij etiam hodie reperiuntur. Incidit in hæc tempora mors Alexandri regis Scotorum principis optimi, cui in regnum ſucceſſit filius nomine Alexander eius nominis tertius, qui non multo pòſt Henrici filiam nomine Margaritam in matrimonium duxit. Anno qui ſecutus eſt, cum crebri rumores afferrentur, Ludouicum regem Francum in Aſia in Barbarorū poteſtatem ueniſſe, ac Gulielmum Longaſpatam cum bene multis ſuorum in prælio cecidiſſe, Henricus percupidus ferendi opem Chriſtianis laborantibus in Aegypto, primo quoq; tempore bellum ſibi ſuſcipiendum ſtatuit, qui non multo pòſt cum paratus eſſet ad iter faciundum, à pontifice Innocentio per literas retardatur, quod ille certior factus de conditionibus pacis, quas Ludouicus ab hoſte accipere cogebatur, arbitratus eſt non eſſe opus nouo ſubſidio, cum noſtri re male geſta, pacem cum Barbaris facere modis omnibus compellerentur. At Henricus ita omiſſo bello in hoſtes cōmunes gerendo, totum id triennium quod ſecutum eſt, rebus domeſticis, regniq; firmamentis conſtituendis operam dedit: poſt annum autem quàm regnare cœperat trigeſimumſeptimum, qui fuit MCCLIIII humanæ ſalutis, cum ingenti militum numero in Aquitaniam traiecit, quam paulò ante audierat paſſim ſeditionibus turbari. Itaq; ubi eò peruenerat, captis aut profligatis ſeditionum autoribus, regionem pacauit, ubi ut pacatiorem redderet, hybernauit, atque loca diruta ſimul inſtaurare inſtituit. Dum hic moratur, accerſiuit Aleonoram uxorem cum Edouardo filio, ac cum ea hyeme opera inchoata perficere non poſſet, etiam æſtatem illic egit: & quia iam indigebat, & aſſiduis tributis ſuos populos penè exhauſerat, ut eſſe aliquid uideretur, quamobrem pecuniam petere liceret, Martio ineunte, miſit in Angliam Ricardum fratrem, qui prædicaret apud ſe, noui belli metū uerſari, quod Alphonſus Caſtellæ rex eius nomi-

nis decimus esset sine dubio in armis, ac propediem in Anglicam prouinciam excursiones facturus, & propterea principes rogaret, ut quamprimū uellent ipsum pecunia iuuare, uti eos pro sua erga patriam pietate, liberaliter facturos maxime confidebat. Profectus est celeriter Ricardus, sed frustra iecit rete, ut dicitur, ante oculos pennatorū: nam tametsi apud patres multum cōcionatus est, nihil tamen de tributo persoluēdo libenter audierūt, cum fraus satis omnibus innotuisset: uerum ut ne uacuus ad Henricū rediret, Iudæis quorū ingens multitudo ea tempestate Londini degebat, immanem pecuniā imperauit, atq; inde ad regem propere profectus ei exposuit, quemadmodū optimates pecuniam negassent. Qua re rex ualde permotus, cœpit sensim modo hunc, modo illum priuilegijs antea concessis priuare, minimā etiam nactus occasionē, quo illi aliquā ob ingrati animi uitium, pœnam haberēt. Secundū hęc per nuncios uiros non uulgares agitat cum Alphonso rege, de noua affinitate cum filio Edouardo iungenda: Ferdinandus enim rex Castellæ eius appellationis tertius huius Alphonsi pater, ex Ioanna secunda uxore, filia unica Simonis comitis Pontiui, tris sustulerat filios, Ferdinandū, Aleonorā, & Ludouicū: sed Ferdinando & Ludouico non multo pòst mortuis, sola Aleonora ex stirpe à Ioanne orta superstes fuit. Henricus igitur ubi à nuncijs cognouit Hispanū non spernere affinitatē, partim ob eas nuptias cōficiendas, partim ut simularet se quærere concordiā, misit Edouardū filium ad Alphonsum uerbo pacis, sed re sui negocij apud illum curatorē, ut Aleonorā sororē ipsius Alphonsi uxorē sibi peteret, ac ea affinitate uiderentur omnes simultates & discordiæ, etsi fucatæ, paulò ante ortæ, iam esse sublatæ. Accepit Alphonsus iuuenem Edouardum perbenigne, eiq; libens Aleonorā sororē cum grandi dote nuptū collocauit, qui ob eius nuptias consecutus est Pontiuū, quod ad Ambianorū fines pertinet, cuius Abbatisuilla princeps est oppidū ad ripam Sommæ fluminis sitū. Hoc ex sententia confecto negocio, Edouardus ad patrem lætus reuertitur, cui quę egerat ordine refert. Pergauisus est immortaliter Henricus, & eo prę sertim, quod ipse ea noua affinitate fretus, speraret in posterum se tutius Aquitaniam possessurū, ac filius datum negociū prudenter curasset: quē ita suapte natura tanta indole præditū, ut maturius ad res gerendas idoneum redderet, primo Vualliæ principatu donauit, deinde Aquitaniæ, & Hyberniæ præpo suit. Hinc natum, ut deinceps unusquisq; rex qui secutus est, filium maiorem natu principem Vualliæ facere consueuerit. Fecit & Edmundū alterū filium Lancastri comitem. Henricus secundum hæc, post annum quàm fuerat in Aquitania, in Angliam rediens, per Gallias iter fecit, qui ubi in Carnutes peruenit, obuiam sibi factum habuit Ludouicū regem, paulò ante ex Syria reuersum, à quo benigne acceptus, ac magnifico rerum omniū apparatu Lutetiam ducitur, ubi animi gratia, cum aliquot dies fuisset, postea rectà in Angliam reuertit, ob cuius aduentum, Londinensis ciuitas in primis gauisa est, utpote cui eius absentia detrimento fuerat, quod omnis generis merces plurimum uilis esset, omneq; commercium refrigeret. Veruntamen nec reditus bono fuit, porrò rex pecuniæ egens, cum intellexisset in causarum actionibus ius à ciuibus uiolatum, & quendam monachum furti damnatum, ex publica custodia per negligentiam custodum aufugisse, ob id ipsos ciues acriter multauit. His temporibus Ludouicus rex misit dono Henrico elephantum, animal

post

poſt hominũ memoriã rariſſime in Anglia uiſum, ex quo rei nouitatis cauſa, certatim populi ad belluam uiſendam concurrebant. Prodigia ſimul aliquot à uulgo notata ſunt, q̃d mare præter ſolitũ excreuit, flumina ob aſſiduos imbres mirum in modum undarunt, apparuit cometes, ac crebro loca eminentiora de cœlo tacta. Hæc prodigia ſecuta eſt mors Gualteri Eboracenſis antiſtitis, uiri magnæ uirtutis, qui annos quadraginta eam prouinciã pontificalem obtinuerat: cui ſucceſſit Seuallus præſulũ ordine quartus & trigeſimus, uir pariter doctrina atq; animi integritate ornatus. Interceſſit deinde totum trienniũ, cum nihil ferè habemus ſcribere memoratu dignũ, nanq; regi nihil prius fuit, q̃ in omnibus conciliĳs, quæ eo tempore frequenter habuit, pecuniã exigendã curare, ob id præſertim, quod Aleonora ſoror Alphonſi regis Caſtellæ deducta eſt in Angliã ad Edouardũ uirum ſuum, quæ ingenti patrum ac iuuenũ lætitia accepta eſt. Venit ad has nuptias celebrandas Alexander Scotiæ rex, cũ Margarita uxore, qui ab Henrico comiter acceptus eſt, ac factis nuptĳs, recepit comitatũ Huntyngtonã, quem paucis antè annis Gulielmus eius auus amiſerat. Inſecutus eſt inde annus humanæ ſalutis MCCLVII, & cum regnare cœpit Henricus, quadrageſimus, quando inter principes Germanos, Gulielmo Holandiæ comite paulò ante Romanorũ rege facto, à Friſonũ gente interfecto, de imperatore cooptando, cõtentio orta eſt, in quo certamine duo eliguntur, Alphonſus rex Caſtellæ, & Ricardus Henrici frater comes Cornubiæ, quare neuter confirmatus eſt. Atq; ita interregnũ eatenus prorogatum tradunt ſcriptores Itali, quoad anno à natali Chriſti MCCLXXI, Rodulphus Aſpurgenſis comes ab electoribus Germanis rex & imperator renunciatus, à Gregorio decimo pontifice ea cõditione admiſſus eſt, ut inſequenti anno Romã peteret, coronæ accipiendæ cauſa. Verũ ex Anglicorũ annaliũ memoria, conſtat Ricardo imperatori creato Aquiſgrani Colonienſem antiſtitem diadema impoſuiſſe, atq; eum apud Germanos imperiũ obtinuiſſe. Item & Innocentiũ pontificẽ Romanũ poſt mortem Federici imperatoris, ut Manfredi illius ex cõcubina filĳ tyrannidem à ceruicibus Siculorũ depelleret, miſiſſe legatos ad Henricũ, qui dicerẽt regi, ſibi in animo eſſe, pulſo Manfredo, regẽ Apuliæ & Siciliæ creare Edmundũ eius filium, & Henricũ fidem habentẽ dictis iuuiſſe pontificem pecunia. Sed neutrum affirmant, qui uitam illius pontificis ſcripſerũt, quia liquidò conſtat Vrbanũ quartum qui ſecundo loco poſt Innocentiũ, pontifex creatus eſt, obtuliſſe illud regnũ Carolo Andegauenſiũ comiti, qui mox in Italiam cum exercitu profectus, à Clemente qui Vrbano ſucceſſit, rex Siciliæ factus eſt. Quoniã autem accidit, uti Ricardi mentio facta ſit, ut rem memoratu dignam referamus, de eius uita altius repetendũ ducimus. Is mira ingenĳ natura ab ineunte ætate præditus, magnã ſui om̃ibus expectationẽ fecit, qui deinde ſingularis & animi & prudẽtiæ uir factus, tantũ apud omnes nominis aſſecutus eſt, ut Henricus eius in primis opera optima fortiſſimaq; tam in rebus domeſticis agendis, quàm in bello, ſicut ſuprà docuimus, uſus ſit, ac ad Germanorũ imperiũ, quod omnes fatentur, uocatus fuerit: q̃d ſiue quindecim annos, ut Anglicis ſcriptoribus placet, obtinuerit, quibus uixit, poſteaquã ab electoribus imperator dictus eſt, ſiue minime, prout alĳ uolunt, aſſecutus fuerit, ſatis conſtat eum talem fuiſſe, qui meritò ob inſignem artis militaris, cuius longe peritiſſimus erat, gloriam ac animi probitatẽ, cum quibuſuis & Roma-

norum & Anglorũ regibus conferri poteſt. Obijt mortem ætate iam decurſa, in Anglia, ad Berchanſtedum pagum, qui diſtat ab urbe Londino circiter millia paſſuũ quinq; & uiginti, cuius loci ipſe dominus erat: corpus ad ſepulturã datum eſt in cœnobio Haylenſi, ab ipſo prope Gloceſtriam, ad duodecim circiter milliaria ædificato, quod amplis poſſeſſionibus locupletauit, eoq; loci monachos Ciſtercienſis ordinis collocauit. Genuit ex Cynthia uxore Edmundũ & Henricũ filios. Is Edmundus dum pater in Germania regnũ obtinebat, ut iuuenis apprime pius, cum forte Germanorũ regum monimenta quæ ad cultum diuinum pertinebant, ſtudio attrectaret, uas quoddam aureum reperiſſe fertur, quo ex titulo cognouit, ut fama eſt, ac credere minus à pietate abhorret, portionem quandam ſanguinis Chriſti contineri, cuius rei factus cupidus ita egit, ut partẽ à cuſtode impetrauerit, quã poſtea non minore cura quàm ueneratione ſecum in Angliã detulit, identidem cogitabundus, ubi loci tam nobile noſtræ religionis monimentũ locaret, qui ad ultimũ arbitrans poſt mortem utriuſq; parentis, ſe debere cum primis cœnobiũ Haylenſe tanto munere ornare, in quo illorũ corpora ſepulta eſſent, tertiam etiam ſanguinis partem ad ipſum locum doni nomine tulit, ubi crebra & magna quotidie æduntur miracula: reliquas duas partes ſecrete penes ſe uſq; eò cuſtodiendas putauit, dum diuinitus moneretur, quo in loco ſeruandas perpetuò poneret: qui interim ad diuinũ cultum augendum animũ adiungens, à Deo, ut credere par eſt, admonitus, cœnobiũ egregio opere in colle nemoroſo extruxit, qui parum ſupra Berchanſtedũ eminet, ubi ipſe uillam id temporis magnificã habebat, cuius etiam nũc bona pars extat: loco nomen eſt Aſheruggium. Ditauit bonus princeps cœnobiũ amplis poſſeſſionibus, illudq; uiris nouæ religionis nõ antea in Anglia uiſis, qui Boni homines appellantur, incolendũ dedit. Hi diui Auguſtini regulam profitentur & obſeruãt, habitũ cœrulei coloris induunt eadem penè forma factũ, atq; habent fratres quos uocant eremitani. Fuerunt in eo cœnobio quocunq; tempore, uelut etiam ſunt hodie monachi & ſanctitate uitæ & doctrina præclari. Edmundus igitur comes Cornubiæ poſteaquã hoc cœnobium primo extruxerat, deinde Bonos homines in illud introduxerat, poſtremo reliquũ dominici ſanguinis ſuis manibus eo loci reuerenter poſuit, monimentũ nimirum Chriſtianæ pietatis magnũ & ſalutare, nam multis mortalibus qui fidem rei non abrogant, in grauiſſimo morbo ſaluti eſt, qui ad id ſacrũ quaſi paſſionis Chriſti pignus uiſendum quotidie illuc confluunt. Quo factũ eſt, ut hoc tempore eiuſmodi ſanguis dominicus ab Edmundo in Angliã delatus, in Haylenſi & Aſheruggienſi cœnobijs multa ſit ueneratione. Sed eò unde digreſſi ſumus, reuertamur. Vualli qui quanq; uicti, ſeſe tamen ſæpe efferebant, & ad renouandũ bellum facile reuireſcebant, Dauid per idem tempus mortuo, Leolinũ Griffini filium, qui, ut dictum eſt, in turri Londinenſi interierat, ſibi principẽ conſtituũt, atq; ab Edouardo quod nimis ſuperbe dominari cœpiſſet, deficiunt, præſidia Anglica aut pellunt arcibus, aut prodita per fraudem opprimũt. Qua re nunciata, Henricus confeſtim Stephanũ Bauſanũ qui ſummã rei militaris ſcientiã habebat, cum magno militũ numero, ire cõtra hoſtẽ iubet. Ille ubi in Vualliã peruenit, præuentus inſidijs cum magna ſuorũ parte interficitr. Qua de re rex permotus, ſtatuit in rebelles acrius uindicandũ: itaq; paucis pòſt diebus, ipſemet cum maiore quidem militum manu in hoſtes

profectus

profectus eſt, cuius aduentu Vualli territi, more ſolito in ſyluas atꝗ paludes ſeſe abdentes, nequaquã in certamen pro tempore deſcendendũ iudicarunt. Eſt deinceps ſæpe cum Vuallo pugnatũ, qui nunquam uictus, ſed bene longo defatigatus bello, pacem tandem petijt, atꝗ, ut infrà appoſite demõſtrabitur, impetrauit. Henricus uero exiſtimãs non eſſe ſuæ dignitatis, rebellles per loca inuia perſequi, Rogerio Mortimerio regionis præfecto conſtituto, Londinũ ſtatim pòſt redijt. Per idem tẽpus ſepulchrũ diui Albani in cœnobio ei dicato diuinitus reperit, ubi ædi miracula crebrius ſolito & maiora cœpere. Aderat iam annus humanæ ſalutis MCCLVIII, & ab eo quo regnare cœperat Henricus, alter & quadrageſimus, cum ingens numerus Pictonũ in Angliam confluxit. Ii regio fauore inſperato ſe ſumptuoſius inſolentiusꝗ iactare, erigere, præda quæ aliâs poſſediſſent, repetere cœperũt. Eodem quoꝗ tẽpore uenere in Angliã Odomarus ſacris initiatus, Gulielmus, Gaufredus, & Guido fratres Henrici regis, ex Iſabella eius matre geniti, & Hugone Marchiano comite. Ii partim cognatione, partim humanitate regis elati, ſtatim ſe in ſummam iam autoritatẽ ueniſſe, in cœloꝗ eſſe arbitrantes, nobilitatẽ Anglicam deſpiciunt, ſe cum ea dignitate æquari concupiũt, ac quodãmodo dominationẽ expectãt. Sed in primis uoti compos factus eſt Odomarus, qui Vintonienſem epiſcopatum conſecutus, dein ſuis opibus & alios maxime iuuit. Non tulere diu has contumelias principes Angli, qui de iniurijs apud regem conqueſti, uociferabantur ſe turpiter in natali ſolo alienis hominibus contemptui eſſe, quod ille pati non deberet, cuius intereſſet ſuos tantũmodo tueri, ſubleuare, ſuſtentare. His igitur uocibus ad extremũ impetrarũt, ut odij tollendi, ac conſtituendarũ rerum cauſa, conciliũ Oxonij haberetur: quô ubi conuenerũt, de conſilij ſententia decretum eſt, ut Pictones omnes cum cæteris alienis exterminarẽt, & ne rex aut Edouardus princeps clàm illis opem aduerſus plebem ferret, rogarunt, ut iureiurando promitterẽt, ſe contentos fore concilij decretis, & quamprimum reddituros antiquas leges & inſtituta, id quod ambo magis metu, ꝗ̃ uoluntate fecerunt, nam optimates toties antea eluſi, armati ad concilium uenerant. Spoponderũt & pro illis Ricardus Cæſar, & Simon Montifortenſis, iureiurando itidem adacti. Pictones cum fratribus regis, facile fuit expellere, quippe qui cognito principũ in ſe odio, ſponte remigrarunt in patriã: at leges promiſſæ, ſed non reſtitutæ fuerunt, eo quod ex regis uſu minime eſſent. Illo eodẽ anno Seuallus Eboracenſis antiſtes moritur, cui Gotthofredus ſucceſſit, quẽ non multo pòſt uita defunctũ, ſecutus eſt Gualterus epiſcopus Bathonienſis & Vuellenſis, qui fuit ordine archiepiſcoporũ Eboracenſiũ, trigeſimus ſextus. Hoc tempore cum frumentũ propter ſiccitatẽ anguſtius proueniſſet, ita fame laboratũ eſt, ut homines carne & lacte plurimũ uictitantes, etiam ederint uaria herbarũ radicumꝗ genera, quæ in uſum neceſſitas uerterat. Interea cum pro ſe quiſꝗ tranquillitatẽ ſuorũ temporũ aueret, uarium erat populi atꝗ regis ſtudiũ: populus enim gratulabat̃, talia in Oxonienſi concilio eſſe decreta facta, per quæ facile libertatẽ & leges toties promiſſas ſibi reſtitutas ducebat, atꝗ illis paſſim iam uti incipiebat: ſed quia ſine conſenſu regis, ea minime rata habebant̃, idcirco quotidie à rege flagitabat, ut quæ iureiurando recepiſſet, tandem aliquãdo præſtaret. Rex uero qui uidebat non eſſe è re ſua, ut ſtatuta per conciliũ confirmaret, & dolebat exteros homines ex regno eiectos,

in animo habebat nunꝗ in ea parte deſiderio populi ſatisfacere: & quoniã id palàm aut repente facere, periculoſum ducebat, ꝓpterea de induſtria eatenus procraſtinandum conſtituit, quoad ita res externas componeret, ut ſi bellum domi oriretur, aduerſarijs reſiſtere poſſet. Itaqꝫ primo per legatos, cum Alexandro quarto Ro. pontifice egit, ut eius autoritate fiat, ne iureiurando teneatur, quod in Oxonienſi cõcilio dediſſet, néue promiſſis ſtare cogatur, id quod facile impetrauit, cum affirmaſſet ſe eam ſponſionem non ſponte, ſed metu feciſſe: deinde quum multis ante legationibus nequicquã ultro citroqꝫ de pace inter ſe & Francũ miſſis, nihil certi haberet, ſtatuit ſibi in Galliam eundum, ut externas controuerſias finiendi cauſa, cum Franco quoquo modo poſſet, tandem tranſigeret. Itaqꝫ traiecto Oceano, Lutetiam ad Ludouicum regem proficiſcitur. Hic indicto principum concilio, poſtquam diu de pace agitatum eſt, his demum conditionibus conuenit, ut Anglus in perpetuũ cederet Franco Normania, quam aiebat Rollonẽ per uim, ſibi à principio ademiſſe, & ſe iure recepiſſe, cum Andegauenſibus & Cenomanis, & ille daret Anglo pro impenſa bellorũ facta, millia aureorũ centum & quinquaginta, ac in ſingulos annos, uectigalis nomine, dena millia: Anglus uero contentus eſſet Aquitania, quam à ſeptentrione, Carantus flumen, & à meridie, Pyrenæus mons terminaret. Atqꝫ his legibus Henricus cum domeſticũ bellum iamiam impenderet, pacẽ cum Ludouico facere coactus eſt. Fuit is annus ſalutis MCCLIX, qui multa turbulenta, multa acerba, multa triſtia habuit. Reuertitur exin in Angliam Henricus, qui ubi Londinum peruenit, ſe in turrim recepit, atqꝫ parato confeſtim exercitu, iam palàm prædicare cœpit, ſe nolle conſtituta per concilium, neqꝫ confirmare, neqꝫ permittere, ut illis populus uteretur, frueretur. Ac ijs rebus cognitis, magnæ in regno diſcordiæ uerſari cœperunt, nam optimus quiſqꝫ ualde fremebat, quod rex foris regni finibus diminutis, domi etiã omnia deteriora reddere conaretur. Quare paſſim ad arma conclamãdo, principes qui populares erant, iniuriam armis ulciſcendam ducunt, & in his cum primis Henricus Montifortenſis, Hugo Spenſerius, Balduinus Vuake, Gilbertus Giffordius, Ricardus Graius, Ioannes Roſſus, Gulielmus Marmyonus, Henricus Haſtyngius, Ioannes Fizioannes, Gotthofredus Lucy, Nicolaus Moſgrauus, & Ioannes Veſeius, qui uno omnes conſenſu, ſibi ſtatim duces optant Simonem Montifortenſem, uirum magnæ ſcientiæ in bello, Leceſtriæ, Gilbertum Clarentiæ dominum Gloceſtriæ, ac Robertum Ferryſum Derbij comites, cum nonnullis alijs militaris diſcpilinæ uiris longe peritiſſimis: Simon enim ut fidem datam ſeruaret, cõtra Henricũ uenire coactus eſt. Rex itidem fretus auxilio Ricardi fratris, qui paucis antè diebus ex Germania redierat, in armis erat, cum optimates quidam autores eſſe cœperũt, ut armis abſtineretur, rebusqꝫ componendis incumberetur. Sedatus eſt pauliſper tumultus, habitoqꝫ concilio, cum nihil quod ad leuandas iniurias pertineret, ſit actum, ad arma rurſus utrinqꝫ concurritur, ſed prius quàm manus conſerant, iterum de pace agitando, Ludouicũ regem omnium controuerſiarũ finiendarum diſceptatorẽ faciunt, qui cum ſecundum Henricum, ſẽtentiam tuliſſet, principes quorũ animi ualde saucij, non ſeueritatis, ſed lenitatis medicina indigebant, haud cõtenti iudicio eius, quod iniquũ eſſe dicebant, Vualliam inuadunt, cuius Rogerius Mortimerius præfectus erat. Venit auxilio ſuis Edouardus

dus princeps, qui in inſidias lapſus capitur. Hic iterum ab armis paululū ceſſatum eſt, nam Edouardus cum promitteret, reciperet, ſponderet ſe curaturū, ut pater promiſſa præſtaret, dimittitur: ſed iuuenis ulciſcendi cupidus magis iniuriæ quàm polliciti memor, ut ad ſuos rediјt, infeſtis armis Gloceſtriam aggreditur, ac oppidum momento per uim ingreſſus, diripit, atq; inde Oxoniū quô pater paulò ante à Londino uenerat, eoq; loci maiorem exercitū cogebat, proficiſcens, omnem agrum paſſim deuaſtat. Hinc ambo iunctis armis, Northantonū oppidum Simonis comitis oppugnatū pergunt, quo primo acceſſu capto, Leceſtriam cōtendunt, ac puncto temporis oppido tradentibus oppidanis potiti, Nothyngamiam pergunt, ædificia paſſim & uicos incendentes. Capti ſunt his in locis equeſtris ordinis uiri Gulielmus Ferryſus, Petrus Montifortenſis, Balduinus Vacius, cum Nicolao fratre, Adam, qui ex Nouomercato erat, Rogerius Beltramus, Thomas Manſellus, cum bene magno aliorū nobilium numero. Quæ res effecit, ut Rogerius Clyffordius, Henricus Percius, Ricardus Graius, Philippus Baſſetus, Ricardus alter Suardus, & Hubertus Cantiј comes ſociorū infirmitatē ueriti, protinus ad Henricum regem defecerint. Simon interea Londinū profectus, urbem in fidem recipit, ac præſidio firmat, atq; inde Roceſtriam oppugnatū properat, cuius loci præfectus erat Ioannes Varanius uir fortis & induſtrius. Suſtinuit hoſtium impetū præſidium, quod intus erat, quoad rex ſuis ſuppetias ferens, urbem obſidione liberauit. Quo confecto feliciter negocio, & relicto idoneo præſidio, quod ciuitatem tueretur, proficiſcitur ad oram maritimā, quæ cōtra Galliam eſt, eo loci expectaturus, dum eius fratres Gulielmus, Gaufredus, & Guido Marchiani comitis filiј, cum aliqua militum manu ueniant, quos à nobilitate paucis antè menſibus regno pulſos, ipſe ex Gallia accerſiuerat, qui non multo pòſt affuerunt. His auctus uiribus, Leuiſum, quod eſt oppidum maritimum, & uulgò Leuuis uocitatur, ubi loci cœnobium monachorū etiam nunc extat, ordinis diui Pancratiј, reuertitur, ac ſecundū oppidum caſtra ponit. Non multo pòſt Simon cum exercitu adfuit, factisq; propè caſtris, ad Henricū ſic ſcripſit: Volo rex me tibi eſſe purgatū, ut ne in meam uertas contumeliam, quæ ſalutis populi cauſa egerim: porrò ego ſemper Reipublicæ commoda meis priuatis neceſſitatibus potiora habui, & nunc illud ipſum me cum maxime facere cogit iuſiurandum, quod pro te, populo dedi, & te pariter atq; me obligat ad fidem ſeruandam. Proinde in manu tua pacem eſſe ſcito, ſi tuis ſimiliter ac regni uolueris proſpicere rebus. Reſpondit ad omnia rex, & dum inter ſe magis de iniuriјs conquerentes altercantur, quàm de conditionibus pacis agunt, eductis extemplo in aciem utrinque copiјs, pugnam faciunt. Erant in altero cornu in acie hoſtium Londinenſes, quibus Nicolaus Polygraphus præerat. Hos Edouardus princeps à longe ubi uidit, illos enim ſpeciatim peius reliquis omnibus oderat, quod Aleonorā matrem paucis antè diebus è turri egreſſam, conuiciјs & ſibilis conſectati fuiſſent, inflammatus ira, concitat calcaribus equū, atq; dato ſigno, ut ſe ſui milites ſequantur, curſum in eos dirigit, clamitando: In hæc miles ſeditionum ſcelerumq; omnium capita nūc fortiter adiјcito tela. Londinenſes ut gregariј milites impetum inuadentiū non tolerantes, fugam capiunt. Inſequitur auide iuuenis, paſſimq; cædem ingentē ædit: uerum cum ita cædendo hoſtem temere à ſuis longe abiſſet, pulcherrimā uictoriam de ma

nibus amiſit. Atq; ita ab ira & furore uti nihil unquam honeſti, ſic haud quicquam utilitatis proficiſcitur: nam ubi Simon animaduertit Edouardum ferocem iuuenem cum robore militum perſequi Londinenſes, quibus ipſe ob imperitiam militaris diſciplinæ, parum confidebat, tum maiore animo ſuos cohortatus, hoſtem premit, atque uno momento fundit. Rediјt interim ad ſuos uictor Edouardus, ſed cum inclinata iam eſſet acies, eam ad certamẽ reuocare nequiuit. Henricus confoſſo ex utroq; latere equo, capitur cum Ricardo fratre, & Edouardo filio, atque aliquot ducibus: cæteri partim cæſi, & in ijs tres comitis Marchiæ filij, partim fuſi fugatiq; ſunt. Non nemo tradit Edouardum non fuiſſe tunc captum, ſed poſtmodum unà cum Henrico filio Ricardi, obſidum nomine, in hoſtium poteſtatẽ ueniſſe, quò illi uitæ Henrici patris ac Ricardi patrui parcerent. Sex millia hominum & quingentos ex regio exercitu deſideratos tradunt annales. Optimates tanta uictoria ſtatim pòſt male uſi ſunt, nanq; filij Simonis comitis Henricus, Guido, Simon, ac alter Henricus nomine qui eo prælio egregie pugnarunt, ita inſolentiores effecti ſunt, ut præ ſe reliquos principes deſpicerent, & ſtulta arrogantia nominatim parum honeſte appellarent Gilbertum comitem Gloceſtriæ. Qua re ille permotus, Simoni patri grauiter de temeritate iuuenum ſæpius conqueſtus eſt, qui ad extremum cum uideret ſe parum proficere, tum demum alienatus iniuriæ uindicandæ cauſa, omnibus principibus graue exhibuit negociũ, immemor eorum calamitatẽ cum Republica eſſe cõiunctam. Edouardus enim paucis pòſt diebus ope ipſius Gilberti è manibus hoſtium aufugit, & Vigorniam profectus, exercitum confeſtim parat. Quod audiens Simon comes, accepto nouo militum ex Vuallia ſupplemento, ad Eueſhamum uicum contendit, ut ad arcem Keneluorthem pergeret, quæ opere magnifica ab urbe Virgornia diſtabat millia paſſuum circiter tria, paulóue amplius, ubi ſe cum Simone filio coniungeret, qui ex agro Eboracenſi magnã manum militum ſecum adducebat. At Edouardus & Gilbertus comes cognito Simonis conſilio, celeriter ſuperueniunt, præcluſisq; omnibus uiarum aditibus hoſti pugnandi copiam faciunt. Tum Simon poſteaquam ſine magno incõmodo progredi non poſſe ſe uidet, in eo tẽporis articulo inſtruit aciem, impedimẽtis ex acie remotis, ac in fronte aciei ponit Henricũ regem, quem ſecum captiuũ ducebat, atq; ſuis armis induit, ut ſi fortuna aduerſa ſit, dum ille imperatoris perſonam gerens, ab hoſte petitur, ipſe interim fuga ſaluti conſulere poſſit. Inſtruuntur contrà & hoſtes & animis & uiribus ſuperiores: cõmittitur utrinque pugna, quæ aliquandiu anceps ſtetit. Henricus inter primos hoſtium ictus non pugnat, ſed regem Henricũ ſe eſſe clamando indicat, quod ei ſaluti fuit, quia à ſuis cognitus ſeruatur. Vualli ut ſemel primo concurſum eſt, fugam capientes, alijs timorem iniecerunt. Quod ubi Simon animaduertit, ſuos cohortans, in medios hoſtes prorumpit, qui à multitudine circũuentus, præliando occiditur cum Henrico filio. Cognita ducis morte, bona pars ſalutẽ fuga quæſiuit, occiſis ad hominũ millia quatuor, in quibus fuere equites Hugo Spenſerius, Rodulphus Baſſetus, Ioannes ex Bellicampo, Gulielmus Iorcus, & alter Gulielmus Baliolus homo Gallus. Hanc cladem diſcordia inter Gilbertum & filios Simonis orta, nobilibus pro libertate pugnantibus attulit. Corpus Simonis comitis fœde inhumaneq; laceratum eſſe fertur. Inhæſit in hominũ mentibus opinio conſtans

ſtans deinceps, hunc qui ob patriam ac iuſiurandum ſeruandum, pugnando uitam amiſiſſet, interijſſe martyrem, id quod & uitæ ſanctitas non patitur negatum iri, & miraculis conſtare, memoriæ proditũ eſt. Quare iam tum fuere, qui eius memoriã ut diui cuiuſpiam colere cœperint, compluresq́ꝫ illud ipſum dubio procul feciſſent, ſi regis iram non pertimuiſſent. Rex per hunc modum è manibus hoſtiũ cum Ricardo Cæſare fratre ereptus, Varuicum quod eſſet proximũ oppidum natura munitũ proficiſcitur, ibiq́ꝫ coacto exercitu, paucu los dies moratur, quia primum omniũ inimicos perſequendos ſtatuerat. Itaqꝫ rectà Elym inſulam petit, aduerſariosq́ꝫ qui ſe illic continebãt, facile in poteſtatem redigit. Reliqui principes qui arma in regem mouerãt, ſibi timentes Londinum confugiunt, quæ ciuitas adhuc in eorum fide permanebat. De qua re rex certior factus, ne ſpacium parandi uires hoſtibus detur, propere Londinum pergit, ſed clauſis à ciuibus portis, prope muros caſtra ponit, atqꝫ ad oppugnationẽ urbis machinas bellicas ſtudio comparat. Iam ferè totum triennium ciuile bellũ durauerat, & agebatur annus humanæ ſalutis MCCLXII, ac cum regnare cœperat Henricus, XLV, cum Vrbanus Romanus pontifex, qui Alexandro ſucceſſerat, certior factus de inteſtino bello inter Henricũ & eius optimates, miſit in Angliam Othobonum diaconum cardinalem diui Hadriani legatum, qui omnes tolleret controuerſias, concordiamq́ꝫ coniungeret. Is Londini erat, cum ciuitas regi uenienti portas clauſit: & quoniã contrà atqꝫ ciues uolebant, admonebat, in turrim conijcitur. Sed dum ita generatim omnium irritabiles animi odijs ardebant, Gilbertus comes ac nõnulli alij magnæ autoritatis uiri ita egerunt, ut Londinenſes atqꝫ optimates omnes, qui hactenus contrauenerãt, redierint in gratiam cum rege, ab eoq́ꝫ receperint bona & priuilegia, quibus ante paucos dies, concilij Vintonienſis decreto priuati fuerant. Reliquis uero qui tardius ad ſanitatem rediere, bona publicata redimendi poteſtas facta, præterquam Roberto Ferryſo, qui de ſententia deduci nõ facile potuit. Eſt & Othobonus carcere liberatus, qui pro ſua humanitate, imperitæ multitudini acceptam iniuriam ultro remiſit. Inter eos fuit etiam Simon comitis Simonis filius, nam duo alij fratres ſuperſtites in Gallias profecti ſunt. Guido ſecutus Philippum Ludouici filium, ſtipendium faciebat. Henricus uero qui ſacris initiatus Eboracenſis theſaurarius, quem uocant, erat, Lutetiæ interim literis operam dabat. Is Simon poſteaquã regi reconciliatus eſt, arcem Keneluorthem, quam pater Simon tenuerat, ei reſtitui iubet, ne ea poſſeſſio ſibi deinceps fraudi ſit: ſed præfectus id facere recuſans, miro ſtudio eam munit, ſeq́ꝫ ad reſiſtendũ accingit. Rex cognita præfecti pertinacia, arcem obſeſſum ire maturat, & ne ab illis qui intus erant, eruptio in ſuos fiat, locum primo circumuallat, deinde militibus negocium dat, qui interdiu, quiue noctu oppugnent. Verum multis uulneratis, compluribusq́ꝫ interfectis, parum continuos ſex menſes oppugnando profecere, donec in arce cœptum eſt fame laborari, ac ita qui intus erant, tradita ad ultimum arce, incolumes à rege dimittuntur. Simon poſt hæc contentus annua penſione, Leceſtrenſis comitatus poſſeſſione ceſſit, ad Francosq́ꝫ tranſiuit, apud quos, ut uir multæ uirtutis in magno fuit honore. At Henricus eo confecto negocio, & pace ubiq́ꝫ parta, ingentem pecuniam à populo exigit, qua in primis filium Edouardum iuuaret, qui iter habebat in Syriam, ut noſtris Chriſtianis principibus auxilio eſſet.

Fuit is ſalutis humanæ annus MCCLXVI, & cum regnare cœpit Henricus, XLIX. Quo etiam anno Othobonus legatus conuentũ ſacerdotum frequentem Northantoni, & alterum Londini fecit: ubi poſteaquam res quæ ad religionem pertinebant, cõmodiorem in ſtatum perduxerat, legesq; tulerat, quibus etiam nunc Anglia utitur, denunciauit impios eſſe epiſcopos omnes, qui principum partes temere ſecuti fuiſſent, quos ipſe mox, quoniam delicti pœnituerat, partim abſoluit, partim Romanum pontificem adire coëgit: atq; his peractis rebus, illo ipſo qui inſecutus eſt anno, functus legationis officio, Romam rediſt. Henricus uero poſt annum quinquageſimum alterum, quàm regnare cœperat, concilium cõuocauit Marlebrigium, quod eſt pagus celebris comitatus Vuilceriæ, ſicut libro duodecimo ſuprà diximus, qui in eo cõuentu primũ leges ab ſe antè latas, & præſertim Magnæ chartæ, de conſilij ſententia approbandas, dein alias condendas curauit, quæ ad ſtatum & cõmodum regni maxime conducerent. Per idem tempus Edouardus princeps cum ingenti claſſe in Aſiam traiecit, Syriæ recuperandæ cauſa, uſque eò Ptolemaide cõmoraturus, ita enim inter Chriſtianos duces fuerat conſtitutũ, dum Ludouicus rex Franciæ, qui eodem tempore aduerſus Saracenos bellum gerebat, ex Africa uictor cum maiore exercitu adeſſet. Sed dum Edouardus belli ſocios expectat, nihil propius fuit, quàm ut domeſtica fraude periret: nam cum aliquando in cubiculo ſolus eſſet, ab Arſacida quodam quem ipſe quod multa de ſuæ gentis moribus referre ſoleret, paulò ante in familiaritatem acceperat, tribus petitus uulneribus ægre mortis periculum euaſit, adiuuante cubiculario, qui manum Arſacidæ retinuit, donec à reliquis famulis in ueſtigio trucidatus eſt. Saraceni Arſacidas uocant ſicarios, id eſt hominũ genus infidum, & ſuperſtitioni ſuæ deuotum, qui arbitrantur ſe æternam promereri beatitudinem, ſi hoſte publico quouis modo interempto, ipſi morte etiam crudeliſſima afficiantur. Edouardus autem ubi ex uulneribus conualuit, audiens Ludouicum quem expectabat, per idem temporis in Africa morbo interijſſe, amiſſa ſpe bene gerendæ rei, in Angliam, factis cum hoſte inducijs, redijt incolumis. Præmiſerat Romam Edouardus dum in Syria agebat Theobaldum pontificem renunciatũ à collegio cardinalium, reuocatumq; in Italiam, quem magnis donauit muneribus. Is Romani pontificis legatus cum Edouardo rem Chriſtianam in Syria curabat, quando Viterbij pontifex factus eſt. Quo tempore Carolus rex Siciliæ, ac Philippus Ludouici filius ex Africa redeuntes, Viterbium profecti ſunt, ut creandi pontificis autores eſſent: nam poſt obitũ Clementis quarti, biennio ferè pontifex nullus fuerat, donec Theobaldus Viterbij electus pontifex, Gregorius eius appellationis decimus dictus eſt. Venerat id temporis Viterbium Henricus Ricardi Cæſaris & comitis Cornubiæ paucis antè menſibus uita defuncti filius, negocia quędam apud Romanũ pontificem procuraturus, qui eo loci malo fato ſublatus eſt: porrò cum iuuenis fortè in principe æde, pro maxima ara, rei diuinæ intereſſet, contigit, ut eò Guido Simonis Montifortenſis comitis filius cum rege Philippo, apud quem, quemadmodum ſuprà diximus, à principio ſtipendium fecerat, & poſtea in Italiam ad Carolum regem profectus, cum eo Hetruriæ præfectus erat, eodem tempore uenerit, qui ubi à longe Henricum uidit, inflammatus ira, incautum aggreſſus, uno atque altero ictu interfecit, ultus hoc modo patris Si-

monis

monis mortem, qui,ut ſuprà memorauimus, in prælio ad Eueshamum facto, interfectus eſt,& ultra mortem in eius corpus Henrici ac Ricardi, iſtius Henrici patris acerbitas progreſſa. Guido uero poſt Henricũ occiſum, ad Rufum ſocerum comitem Anguillariũ,qui tunc Hetruriæ præfectus erat, nemine homine perſequente, incolumis euaſit, id quod & Philippo & Carolo regibus Anglus poſtea crimini uertit, quod illi tantũ facinus impune præter ſuos oculos fieri,minime pati debuiſſent.Dum iſta geruntur,iam aderat annus ſalutis humanæ MCCLXXII, & ab eo quo Henricus regnare cœperat LV, cum Bonifacius Cantuarienſis antiſtes poſt annũ quàm ſedere cœperat XXVII, è uita exceſſit, in cuius locum tribus ferè pòſt annis Gregorius pontifex Romanus Robertum ſurrogauit, qui fuit antiſtitum ordine ſextus & quadrageſimus. Id temporis orta eſt ingens diſcordia inter monachos & ciues Nordouicenſes , quæ ita breui tempore creuit , ut populus facto impetu , principem ædem inflammarit. Quo comperto flagitio, rex eò propere contendit, affectisq́ ſupplicio nefandi incendij autoribus,ad cœnobium diui Edmundi uoti cauſa perrexit,quo in itinere haud belle habere cœpit, ſed aliquantulum confirmatus, eo loci concilium habuit, in quo de rebellium animaduerſione cum primis agitauit: at inde urgente morbo,conuentuq́ dimiſſo, Londinũ quamcelerrime potuit ſe recepit, ubi XVI cal. Decembris è uita migrauit. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCLXXIII. Vixit annos LXV. regnauit LVI. Corpus ad Vueſtmonaſteriũ delatum ad ſepulturam datur. Genuit ex Aleonora filios mares Edouardum Vualliæ principem,qui in eius locum ſucceſſit, & Edmundum comitem Lancaſtrium. Poſcit locus ut hinc parumper diuertamus. Extiterunt longo pòſt tempore qui tradiderint hunc Edmundũ fuiſſe maiorem natu Henrici regis filium, ſed quia deformis eſſet, idcirco Edouardum regnũ obtinuiſſe. Quippe hinc poſtmodum duæ factiones, id eſt,duæ nobiliſſimæ familiæ ortum habuerunt,quarum uulgus etiam nunc alteram roſam rubram, alteram albam appellat, quod roſa alba unius, & rubra alterius familiæ inſigne ſit,uti infrà fuſius dicetur. Atq; iſta cõmentati ſunt,quò Henricum eius nominis quartum iure regnũ petiuiſſe probarent, qui ad Edmundum genus referebat, quiq́ per uim in regnum inuaſit,& obtinuit. Nunc ad rem reuertor. Filias uero Henricus ſuſcepit tris, Margaritam, quam locauit Alexandro regi Scotiæ, Beatricem, quæ nupſit duci Britanniæ, & Catherinam,quæ nondum matura uiro,mortem obijt. Fuit corpore compacto,& robuſto, ſtatura iuſta, facie ſatis honeſta, alterius oculi palpebra demiſſiore, ut pupillam penè tegeret, ingenio miti, animo magis nobili quàm magno, præterea cultor religionis, & aduerſus inopes liberalis. Non caruit tamen infamia, quod in rebus agendis inconſiderate interdum ſe tractaſſet, ſtudiumq́ pecuniæ cogendæ,licet magis ex inopia,quàm ex animi cupiditate,habuiſſet: item & regnum non modo non adauxiſſet, ſed Normaniã cum Andegauenſibus,quam pater Ioannes antea amiſerat,poſtquam bellando recuperare non potuerat,conceſſiſſet Franco,iureq́ ceſſiſſet. Qui uero tempore Henrici fuerint uiri aut literis armis ue præclari, cum ſuprà appoſite expoſuerimus, libuit hoc loco illud ipſum repetendi labore uelut inane perinde ſuperſedere, atque meminiſſe Hugonis Balſami Elienſis epiſcopi,qui cum Henrico rege uixerat. Is uir tam frugaliſſimus quàm homo ornatiſſimus , literarum ſtudia in primis

Roſa rubra albaq; regij ſanguinis familiæ

Henr. 3. 3 filiæ

Henr. 3 deſcriptio

Hugo Balſamus ep[iscopu]s

sibi augenda constituit, quod ea omni ætati & utilitatem afferrent, & solatium præberent: quando literæ, quemadmodum Cicero ait, adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium præbent. Hugo itaque Cantabrigiæ collegium collocauit in ædibus quas ipse ædificarat, illudq; diuo Petro dedicauit, in quo memoria etiam nostra, bonæ artes uehementer celebrantur. Cæterum opus illud hoc cunctis mortalibus gratius fuit, quo id temporis scholasticorum collegia multo rariora erant.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE
HISTORIAE LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

...rdus primus anno ...
...i regnare coepit
...arios q̃les sibi delegit
...mus Martonus
...ae cancellarius

EDOVARDVS eius nominis post primũ Gulielmũ Normanum, primus, annum agens quintum & trigesimum rex factus est. Qui fuit annus salutis humanæ MCCLXXIIII. Is initio regni sapientissimos quosq; ac fortissimos uiros ad res bene gerendas, in suum domesticum consilium delegit, fecitq; cancellarium Angliæ Gulielmum Martonum uirum excellenti animo & uirtute. Sed ut populi animum sibi reconciliaret, qui rege Henrico patre frustra de legum iniquitate conquerendo offensus erat, primum generatim nominatimq; in appellandis singulis & uniuersis, signisq; beneuolentiæ permultis impertiendis, propè excessit humanitatis modum, deinde habito non multo pòst concilio, ueteres leges correxit, atque nouas salutares dedit. Postremo præfecit Aquitaniæ Ioannem qui ex Fano Ioannis erat, uirum prudentem pariter atque fortem, iussitq; eum diligentius solito prouinciam tueri, erat enim uehementer iratus Philippo regi ob cædem Henrici patruelis, de qua superiore libro meminimus, eiusq; rei Francum optime gnarum existimabat. Quare ambo odium secreto sub pectore alebant, omni modo aliquando erupturum. Post hæc nihil fuit Edouardo prius, quàm ut Henrici patruelis mortem ulcisceretur, quare cum Gregorio Romano pontifice, qui cum amicitia à principio in Syria conciliata ei intercedebat, primo quoq; tempore egit, ut id nefarium parricidium non pateretur esse impunitum. Gregorius quia Guido Montifortensis percussor potentior factus ex eo, quod in Rufi soceri comitis Anguillariæ mortui opes successerat, capi non poterat, eum ac eius adiutores impiorum numero sua autoritate decreuit habendos. Illo ipso anno post terræmotum, quo multa ædificia corruerunt, sanguine in Vuallia pluisse ferunt, quasi prodigium exitiale illi genti, cuius sanguine breui tempore pòst, ea regio passim maduit. Dominabatur id temporis in Vuallia Leolinus Griffini filius, qui ut nouas partim seditiones in Anglia faceret, partim sibi Francos in societatem adscisceret, per nuncios à Philippo rege diui Ludouici filio, petiuit filiam Simonis Montifortensis comitis Lecestriæ, nomine Aleonoram, sibi in matrimonium dari, quæ cum matre, & Henrico fratre tum in Gallia exulabat. Concessit Francus, & puellam statim desponsatam per Henricum fratrem ad uirum misit. Hæc nauigando ubi Vualliæ appropinquare cœpit, cum fratre capta, ad Edouardum ducitur. Quod ubi Leolinus cognouit, permotus ira Anglicum agrum incurrit, in armis

mis stat, qui primi obueniunt, occîdit, omnia deuastat. Rex audito Vualli furore, suis auxilio uenit, tantaque celeritate oppressit per arua Vuallos euagantes, ut Leolinum ad pacem cum uenia petendam compulerit, quam demum reddita puella haudquaquam uitiata, ægre illi concessit. Vuallus impetrata pace, iusiurandum more maiorum dedit. Edouardus secundum hæc recepit in familiaritatem suam Dauid florentem iuuenem ipsius Leolini fratrem, habuitque in honore, ac ex egenti locupletem fecit. Verum tantũ absfuit, ut Leolinus se huiusmodi beneficiorum præbuerit memorem, ut etiam maleficio paulò post regem remunerauerit, nanque amissa uxore, simulque uiolato iureiurando, iterum in agrum Anglicum egressus, prædas passim agere cœpit: sed deinde territus regis aduentu, qui eò celeriter ad uindicandam tantam iniuriam contendit, depositis armis, ueniam ultro petijt, quam Edouardus iterum non negauit, ut ne cum montibus atque paludibus pugnando, quæ in loca Vuallus uelut in munitiones se ex fuga recipere solebat, operam luderet. Sub idem tempus Robertus Cantuariẽsis antistes, cum Cardinalis atque Portuensis episcopus esset factus, Ioannes Franciscani ordinis uir antistitum ordine septimus & quadragesimus à Gregorio pontifice Romano Cantuariensi diœcesi præficitur. Hinc cernere licet, apud nostros pontifices aliquid synceri iam tum fuisse, cum per legem paucis liceret duas simul obtinere prouincias, quando Robertus Portuensem episcopatum consecutus, se Cantuariensi abdicauit. O legem nunc propè euersam, nam quisque pro opibus, pro potentia, plures habent episcopatus, ut nullum illorum, ita credere par est, rectè gubernent, qui talem commissi gregis curam non officio, sed atque adeò cupiditate metiri uidentur. Ad rem redeo. Quo etiam anno, Alexander rex Scotus Edouardo fidem per iusiurandum, more maiorum, obligauit. Et Thomas uir iuris æque ut diuinarum literarum peritissimus, qui antea fuerat in consilio & familia Henrici tertij, fit episcopus Herefordensis. Is nempe homo tam frugalissimus, quàm integerrimus, ita uitam ac omnem ætatem egit, ut meritus sit post mortem, & à Deo & ab hominibus ad cœlum ferri, qui nunc miraculis clarus existit. Secundum hæc, circiter annum salutis humanæ MCCLXXVIIII, Edouardus pecuniæ egens, rem ex suo usu, nouam excogitauit. Porrò quoquot possessiones urbanas rusticas ue habent, aut colunt, ex instituto à Gulielmo Normano Angliæ rege introducto, perpetui uel ad tempus, usufructuarij censentur, quando ipsarum possessionum proprietas ad certos pertinet dominos, quibus in annos singulos, possessores ut proprietatis signum, nescio quid aut soluunt, præstant ue, seu pensionem reddunt, sic, ut possessiones aliæ ad tempus locatæ, uel in perpetuum datæ, nonnullis de causis, quæ municipalibus legibus excipiuntur, crebro ad pristinos dominos redeant, ac ab illis mox uel alijs colonis locentur, uel uenditentur, seu prioribus possessoribus soluta redemptione confirmentur. Si uero possessiones liberæ sint, ea seruitute carent, pro quibus pensio iure tantum dominij, debetur domino. Igitur rex cum esset bene multarum possessionum princeps dominus, & non ignoraret tabulas siue syngraphas, quas uulgò euidentias aut copias uocant, partim ob temporis longinquitatem, partim ob assiduas bellorum iniurias, aut consumptas, aut amissas esse, publico edicto iussit, uti omnes agrorum domorumque possessores doce-

rent, quo iure, quo'ue nomine illa retinerent, ut per hunc modum possessiones ad se dominum pertinentes, rursus aut uenderentur, aut redimerentur. Visum est omnibus edictum eiusmodi post homines natos longe acerbissimum. Qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio princeps esse repente cœpit? Veruntamen nonnulli de plebe homines nequaquam contra regia iussa uenire audentes, quibus poterant rationibus suarum iura possessionum comprobabãt, quæ eo minus admittebantur, quod nulla tabella constarent. Est ita cum multis de tali negocio disceptatum, donec Ioannes Varanius comes Surræ, homo popularis, uidens regem ad prædam faciendam iam expandere rete, & neminem unum esse qui reclamaret, sibi actioni tam acerbæ intercedendum statuit: itaq; citatus coram magistratibus, quos iustitiarios dicunt, comparuit, interrogatusq; ecquo iure possessiones retineret, educto repente gladio, & illo quidem rubiginoso, Hoc, inquit, iure prædia auita possideo, hoc quoq; eadem defendam. Non nemo, quod nõ abhorret à uero, tradit cõmissa rixa, comitem occidisse Alanum unum ex magistratibus. Cæterum ubi id facinus rex resciuit, sensitq; se omnium sermonibus uapulare, ueritus ne seditio fieret, ab incœpto destitit. Atq; hæc tota res quæ omnibus generatim damno fuisset, unius audacia interpellata subitò deferbuit. Eodem anno mortem obijt Gualterus Eboracẽsis antistes, cui successit Gulielmus cognomine Vickeuanus, qui in ordine Eboracensium archiepiscoporum trigesimusseptimus ponitur. Quo etiã anno Ioannes Cantuariensis archiepiscopus celebrato cõuentu, mirandum in modum religionis statum confirmauit. Rex insequenti anno ægre ferens rei agrariæ artificium non processisse sibi ex sententia, aliam aggressus uiam concilium Londini ad Vuestmonasteriũ habuit, quo in concilio primum omniũ pecuniã imperauit, nemine negante, ne quisq; factæ paulò ante gratiæ ob omissam iuris agrorũ causam, iudicaretur immemor. Deinde permulta quæ è Republica essent, statuta sunt, & illud, ut sacerdos furti criminis cõuictus episcopo repetẽti traderetur, sic, ut episcopus eum non antè missum faceret, quàm rite se purgauisset. Atq; inde episcopis custodiendi damnatos sacerdotes talis demum imposita est seruitus, qualem in uita Henrici septimi esse docebimus. Dum ista domi geruntur, ecce tibi, Dauid quem, ut suprà demonstrauimus, timor qui raro est diuturni magister officij, ad Anglum adiunxerat, ab Edouardo clàm ad Leolinũ fratrem Vuallıæ principem transit, & ambo iunctis armis, finitimis Anglis bellum faciunt. Quæ ubi rex accepit, ualde commotus quod uterq; & Leolinus & Dauid accepti beneficij immemores fidem fefellissent, non ferendas rebellium iniurias amplius deliberat, delectus militum habet, exercitum conflat, atque uindicatum scelus in Vualliam extemplo contendit. Etsi sunt qui tradant regem præmisisse Ioannem Cantuariensem ad rebelles, quos bonis monitis, ac beneficiorũ recordatione in officio cõtineret, & illos cõtemnentes salutaria monita fuisse ab eo antistite extra Christianorũ communionẽ eiectos. Sed cum armis non uerbis ad tantam ferociam compescendam opus esset, illis non puto esse accedendũ. Interea Vualli captis aliquot castellis, ferro & igne omnia deuastant, neq; sexui aut ætati parcunt: at ubi regem appropinquare senserunt, id quod pro nihilo putantes statim more solito fugiẽtes sese in Sonudenum montem editissimum longeq; quam asperrimum, qui ad septentrionem uergit, proripiunt.

piunt. Rex Vualliam ingreſſus, ut nouit hoſtes in montes abÿſſe, cum omnibus copÿs non longo ab illis interuallo, conſedit: poſtero die equitatu ex caſtris educto, omnem eam planitiem quæ radices montium tam ab ortu ſolis, quàm à meridie circumplectitur, complet, pedeſtresq́ꝫ copias paulò ab eo loco abditas in locis ſuperioribus cõſtituit, atqꝫ exin hoſtem ad certamen prouocat, quem ut uidet nolle in campũ deſcendere, ut omnes præcludat aditus, primo inſulam Angliſeam occupat, quod eò Vuallus confugere conſueuiſſet: deinde iunctis ſimul aliquot nauiculis, pontem facit in flumine Moyttho, in quem fluit amnis, qui ad radices ipſorum montium oritur, ut ne trans illud flumen hoſtes caſtra ponant. Sunt qui tradant pontem factum ad Syentum flumen, quo in eam inſulam nauigatur, qui ex æſtu maris, perinde ac Moytthus, horarum duodecim ſpacio, fluit atqꝫ refluit. Cæterum in eo temporis articulo ita uſu uenit, ut antequam pons tabularetur, aliquot iuuenes Angli per littus animi cauſa ambularint, ac ſpaciandi ſtudio longius progreſſi quàm putarant, ſubito interuentu Vuallorum, procul littore, creſcente Oceano, telis & ſagittis reiecti, partim cæſi, partim ab aquis ſubmerſi fuerint. Ex iſtius rei euento, creuit mirum in modum Vuallis animus, quippe qui putabant illud factum eſſe diuinitus, ac oracula ſuorũ uatum antiqua repetentes, quibus etiam nunc plurimũ fidentes uana identidem ſpe eluduntur, ducebant tum demum ueniſſe diem, cum eorum princeps Angliæ imperio potiretur. Itaqꝫ Leolinus in ſpem bene gerẽdæ rei erectus, relicto Dauid fratre, qui loca montana tueretur, ipſe cum electa iuuenum manu, in campum proximũ deſcendit, cui extemplo Edmũdus Mortimerius cum robore militum obuiam factus eſt. Hic certamen utrobiqꝫ committitur, quod amplius horas tris anceps fuit, donec Leolinus pugnãdo cecidit, tum cognita principis morte, Vualli fugam protinus fecerunt, circiter parte eorum tertia interfecta. Edmundus uictor profligatis hoſtibus, ad regem qui tunc ad Rothelandum pagum erat, caput Leolini detulit, quod poſtmodum Londinum deportatum in turris faſtigio pilo infixum diu permanſit, quò rebellium pœna cæteris teſtatior fieret. Sunt qui ſcribant Leolinum nõ fuiſſe in prælio occiſum, ſed ſuis pontem frangere tentantibus, ac ſæpius ab Anglo inde repulſis, ipſum ueniſſe auxilio, & cum alÿ aliò Vualli ab hoſtibus diſſipati fugerent, fortè accepiſſe uulnus, ac deinde cognitum à Stephano Suardo percuſſore tum demum capite obtruncatum: ſed ubicunqꝫ ceciderit, parum omnino refert. Edouardus accepto uictoriæ nuncio, motis ſtatim caſtris, ad perſequendos hoſtes militem ſuũ quoquouerſum ad omnes uiarum exitus dimittit, ac ſimul ipſe diſpoſitis ad radices montium equitibus, cum reliquo exercitu montes ipſos aſcendit. Vualli ubi ſe omni interclusos itinere ſentiunt, more ferarum trepidi pro ſe quiſqꝫ in ſyluas denſiſſimas, aut in ſpecus tendunt, partim per abrupta ſe immittunt, partim demũ fugiendo in hoſtem incidentes, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ÿs Dauid Leolini frater cũ multis alÿs eius ſectæ ſocÿs fuit, qui nõ multo pòſt Salopiæ pœnas capite ſoluit. Rex ſic mõtanis Vuallis perdomitis, ad reliquos ſubigendos, omnẽ obiuit regionẽ, milites in unum confeſtim cogendo, quos diximus uiarũ aditus occupaſſe, qui ingentẽ paſſim cædem ædidit, adeò ut plus tria hominũ millia interfecta fuerint. Poſteaqꝫ omnis prouincia pacata eſt, Edouardus præfectum illius fecit Robertum Torbiſcum, uirum ſingulari uirtute, reli

ctoq; præſidio idoneo, Londinum reuertitur. Atq; ita Vuallia iterum domita eſt, circiter annum octauum, cum Edouardus regnare cœpit, qui interim Glocestriæ diu moratus, conuentum principum eo loci egit, in quo quædam de regni ſtatu decreta ſunt, quæ nunc ut iura æquitate plena maxime uſurpãtur. Exin pacatis rebus, nihil toto triẽnio accidit, quod ſcribere habeamus. Agebatur poſt hæc annus ab eo quo regnare cœpit Edouardus, XI, & ſalutis humanæ MCCLXXXV, inſignis morte Alphonſi, & ortu Edouardi regiorũ puerorũ, cum prodigia uaria fuerũt: principio anni grauitatẽ cœli ſubitò exortam, inde ſiccitas poſt hominum memoriam inuiſa excepit ſic, ut herbas ferè omnes necarit: poſtremo ingentes ſuperuenere imbres, unde annona cœpit ingraueſcere, ac ea fames totam peruaſit inſulam, quæ uſq; ad exitum Edouardi principatus durauit. Eo ipſo anno Gulielmus Eboracenſis antiſtes mortem obijt, poſt annos ſex, quàm ſedere cœperat: cui ſucceſſit Ioannes cognomento Romanus, doctrina & integritate uitæ clariſſimus. Circiter hæc tempora, Gulielmus Martonus Angliæ cancellarius, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, cũ intelligeret ſolas eſſe literas, ex quibus magnus pariter fructus atq; delectatio petitur, ut ſuis eius rei copiam faceret, Oxonij collegium inſtituit ſcholaſticorum, fundiſq; locupletauit. Hodie loco nomen eſt Martono, ex quo uelut ex mari, flumen quoddam bonarum diſciplinarũ iugiter manat. At Martonus poſtquam tale Muſis poſuit opus, factus eſt Roffenſis epiſcopus, dignus nempe, cui eiuſmodi mandaretur munus, tametſi curæ & diligentiæ plenũ. Per illos dies rumor increbuit Burdegalenſem longè firmiſſimam totius Aquitaniæ ciuitatẽ ſecreta cõſilia inire cum Franco, ut expulſis Anglis, eius præſidiũ admitteret: uerũ anteq; quod moliebatur, efficeret, Edouardus de re ſtatim certior factus, tranſmiſſo Oceano cum magno exercitu adfuit, affectiſq; ſupplicio coniurationis autoribus, ciuitatẽ ſuſpectis hominibus protinus purgatã reddidit. Quo cõfecto negocio, dum cæteris rebus prouidendis cum ſuo domeſtico ſenatu uacabat, in ualetudinẽ incidit, qua diu poſtmodum tentatus eſt. Interea res Chriſtianæ duorũ regum diſcordijs maxime turbatæ ſunt, unde facultas regi Edouardo data eſt ulciſcẽdæ cædis Henrici patruelis, id quod cũ primis auebat. Porrò Martinus Ro. pontifex, impulſu Caroli Siciliæ regis, execratus eſt Ioannem Paleologũ imperatorẽ Græcũ, quod Chriſtianam rempublicã perturbaret. Qua ille execratione permotus, cum Petro Aragoniæ rege fœdus iũxit, qui Siciliȩ regnũ repetebat ſibi debitũ iure dotis Conſtantiæ uxoris Manfredi filiæ, quẽ Carolus pariter uita ut regno ſpoliarat. Petrus noua fultus amicitia, cum Ioanne Parochita homine inter Siculos autoritate, uirtute, nobilitate ſummo agit, ut uno ictu, per Siculos facto impetu, omnes Galli cõtrucidẽtur, quorũ ſuperbiã illa gens amplius tolerare non poterat. Ipſe uero interim populato in Africa Hipponenſi agro, cum ingenti claſſe in Sardiniã proficiſcitur, expectaturus illic rei euentum. Nõ multo pòſt Siculi ſtatuto die, circiter ueſperũ, Gallos omnes ad unum interficiunt. Vnde adagium, Veſper Siculus, quod hodie circunfertur, cum ſignificatur ſubitam cædem eſſe factam. Carolus audita Siculorũ defectione, cũm magnis copijs in inſulam tranſit, ac Meſſanam urbem obſidet. Aragonenſis itidem rex, ubi audiuit id eſſe actum, quod expectabat, in Siciliam contendit, eamq; ingreſſus rex ab omnibus conſalutatur. Qua animorum inclinatione perterritus

Carolus

Carolus in Italiam redit præstolaturus auxiliũ, quod ex Gallia accersiuerat. Interim reges mutuo iurgio per nuncios & literas se incessentes, ad singulare certamen uterq; alterum prouocat, ut una pugna de uita & regno dimicetur. locum ex cõsensu Edouardi, Burdegalam dicũt, quo cum centum lectis equitibus eant: sed pontifex intercessit certamini. Tum Petrus classem ductu Rogerij Loriæ uiri fortissimi, Neapolim mittit, qui facto prælio, cum Carolo regis Caroli filio, uictor euadit, iuuenemq; captũ ac protinus in uincula datum in Hispaniã mittit. Pontifex dolens Caroli casum, Petrum impiũ denunciat. Adfuit paulò post Carolus rex, & confirmatis Neapolitanorum animis, in Africam traiecit, ubi demum moritur. Philippus inter hæc Francorũ rex Gerundam Aragoniæ urbem obsidet, cui Petrus obuiam factus, uulnus pugnando accipit, ac breui mox uita excedit. Francus quoque Gerunda potitus febre absumitur. Non est tamen funestũ bellum per hæc finitum, sed ad successores multo acrius delatũ. Filij enim Petri Ferdinandus Aragoniæ, & Iacobus Siciliæ à patre reges cõstituti, enixe suum negociũ gerebant, cum Rogerius Francorum classem, quæ ex Narbonensi Gallia ueniebat, & in oram Hetruriæ descensione facta, Guidonem Montifortensem Anguillariæ comitem sociũ belli susceperat, cepit, & Robertus Atrebas in Italia procurator Caroli iunioris, Catinam Siciliæ urbẽ occupauit. Secundũ hæc, partim hortatu Nicolai pontificis Ro. qui Martino secũdo loco successit, partim autoritate regis Edouardi, pax his cõditionibus conuenit, ut Carolus è uinculis dimitteretur, qui sua impensa Iacobum Petri filium, regem Siciliæ cõstitueret, & nisi id intra triennium fecisset, in carcerẽ rursus rediturũ se pollicitus est, datis nomine obsidũ in Iacobi potestatem duobus filijs Roberto & Ludouico florentibus ac illustribus adolescẽtibus. Rogerius item Loria, nobiles Francos in Gallica classe captos à suis redemptos dimisit: Guidonẽ uero comitem Anguillariæ, qui, ut diximus, paucis antè annis, Viterbij Henricũ Edouardi patruelẽ occiderat, nullis neque precibus neq; precio adduci potuit, ut missum faceret, sed, ut ab Anglo gratiã iniret, in custodia retinuit, ubi enectus est. Ac ita Guido pœnas æditi flagitij Edouardo dedit, & tandem aliquando aras quas innocẽtissimo sanguine polluerat, morte merita expiauit. Nunc ad rem redeo. Edouardus rex facta pace, cuius rei causa, annales Anglici tradũt eum in Aragoniã iuisse, quod ei cum utroq; rege affinitas intercederet, in Angliam incolumis redijt, cum Philippus cognomento Pulcher, mortuo Philippo patre in Hispania, ut ostendimus, rex Francorum factus est. Interea Vualli quietis præsentisq; fortunæ impatientes, ac nihil esse, quod libertatis causa pertimescendum sit arbitrantes, Rhesum Amereducũ summæ hominẽ audaciæ, qui ex Leolini genere originẽ ducebat, sibi principẽ constituũt. Is cõuocatis suis clientibus, facile eos incẽdit, quippe qui simul cum alijs cõtinuò ad arma cõcurrunt: deinde in agris habet delectũ egentiũ ac perditorũ, & coacta non modica manu, quoscunq; obuios habet, incitat, solicitat, hortatur, refert multa, quamobrẽ debeãt Anglico iugo à ceruicibus depulso, se in libertatẽ uindicandi causa, arma mature capere. Ita magnis paratis copijs, Anglos adorit, præsidia ex oppidis ac arcibus minus munitis aut expellit, uel perimit, adeò ut uideret nullo ferè negocio Anglos omnes deleturus, ac prouinciã adepturus, nisi Robertus præfectus & celeritate & maturo cõsilio usus fuisset: ille enim cum animaduerteret

aduerſariorũ copias in dies augeri,ac propterea nõ expedire, ſi ſe uno in loco contineret cum exercitu,quoad interim nouos pararet milites,aut loca magis muniret,omnis periculi immemor,relictis ſine præſidio locis,milites Anglos in unũ coëgit, factoq́ agmine,in aduerſarios contendit. Amereducus ubi cognouit Anglos qui longo militũ numero inferiores erant,aduentare,iam non expectanda auxilia,ſed pugnam eodem ueſtigio ineundam ſtatuens,miro affectus gaudio, inquit ſuis militibus: Iam uidetis hoſtes noſtros,quos & uiribus & numero longe præſtamus, in manus noſtras temere uenire,quod porrò diuinitus factum auguror, ut uidelicet ulciſcamur mortẽ Leolini principis noſtri & aliorũ,quos gens perfida nulla ſeruata belli lege,crudeliter necauit. Quàm uerebar ne Robertus præfectus uir aliàs cautus,tandiu ſe aliquo loco munito cõtineret,dum ab Edouardo ſubſidium mitteretur? Sed ecce nunc in gladios noſtros ſe cum ſuis præcipitem agit. Igitur magno animo iam parate arma,hoſtemq́ acriter inuadite,ad prædam & gloriã properantes. Hæc ubi ille dixit,in Anglum appropinquantẽ pro ſe quiſq́ irrumpit,nulloq́ ſeruato ordine,ut gregarij milites facere ſolent,à fronte,à tergo,à lateribus urget. Pugnatur aliquandiu acriter, & quo Vualli magis inſtant,hoc Anglica acies fortius inhærens reſiſtit,quæ ad extremũ uidens hoſtem defatigatum,facto impetu,in mediũ ſe immittit. Vuallus præter ſpem repulſus,nec fugere,nec reſiſtere auſus paſſim cadit. Amereducus capitur,reliqui ferè omnes interficiuntur. Numerus deſideratorum fuit circiter millia quatuor. Atq́ ita Vualli meritas rebellionis pœnas pependerunt. Ipſe autem Amereducus Eboracum perductus,ibi de regij ſenatus ſententia, ſecuri percutitur. Affecit ea uictoria incredibili lætitia Edouardum, qui antequam iſta acciderẽt,cum iter haberet Burdegalam,anno cum regnare cœpit XIII, ad Vueſtmonaſteriũ conuentum principum fecit. In eo conuentu, leges populo datæ ſunt, ex quibus ius multiplex manauit,ad ſummũ reipublicæ commodum. Item & de regni ſtatu prouiſum eſt. Quibus conſtitutis rebus,rex,uti diximus,in Gallias ſe contulit,qui totum ferè triennium in Aquitania moratus,per eoſdem dies in Angliam redierat: qui fuit annus cum ille regnare cœperat XVI, & humanæ ſalutis MCCXC. Anno deinde qui inſecutus eſt,cõcilium Londini ad Vueſtmonaſterium habetur, in quo in primis agitatũ eſt,de eiectione Iudæorum, quorum erat per omnem Angliam ingens multitudo, quò ſic oues ab hœdis ſegregarentur. Itaque publico edicto iuſſum eſt, ut intra paucos dies,omnes abirent cum bonis. Illi quod iuſſi ſunt,celeriter facientes,alij aliò diſceſſerunt. Ita profuga gens de Anglia in perpetuum exiuit miſera ſemper aliquò terrarum petitura,uſq́ eò dum denique deleatur, cuius occaſus minus doloris reliquis mortalibus inuret,ſi modo ſuas literas ſuperſtites reliquerit,ſine quibus, haud ſcio, quomodo noſtris ſacris bene præcautum fuerit in poſterum tempus. Eodem in concilio,Edouardus expoſuit ſe cupere ire auxilio noſtris in Aſiam, & quia res ad religionem pertinebat,placuit ut ſacerdotes pecuniam ſuppeditarent, quam præ manu dederunt. Verum ille poſt acceptam pecuniam, facile deſtinato bello res domeſticas præuertit. Poſtremo placuit regi ſimiliter atq́ principibus cauere in iure,quò perpetuaretur id,quod ſancitum iampridem fuerat in Magna charta,capite XXXVI. de qua proximo libro memini,id eſt,ut nemini homini liceret dare prædia collegijs monachorũ: nam

additum eſt, ut non liceret etiã monachis, aut alijs ſacerdotibus emere poſſeſſiones, quò ne poſſeſſiones eiuſmodi cœnobiorũ aliorum'ue ſacerdotiorum dotes fierẽt. Et legem hanc ad Manumortuam uocarũt, quod res ſemel datæ collegijs ſacerdotũ, non utiq; rurſus uenderentur uelut mortuæ, hoc eſt, uſui aliorum mortalium in perpetuũ ademptæ eſſent. Lex diligenter ſeruatur, ſic, ut nihil poſſeſſionũ ordini ſacerdotali à quoquam detur, niſi regis permiſſu. Illo ipſo anno obijt mortem Alexãder rex Scotiæ, uir ſingularis uirtutis, qui inter curſum, unà cum equo in terram fortè corruit, ac repente fracta ceruice expirauit: qui nullum reliquit filium ſuperſtitem, id quod breui pòſt tempore tam Scotis ipſis, quàm Anglis multarum cum ſimultatum, tum cædium cauſa fuit. Habuit Alexãder in matrimonio Margaritam filiam Henrici, ut in illius uita ſuprà docuimus, ex qua ſuſcepit filium Alexandrum nomine, & filiam, quam ex nomine matris appellauit Margaritam. Alexãder ante patrem exceſſit è uita, Margarita uero regi Noruegiæ nupſit. Deinde Margarita regina uita defuncta, Alexander rex poſteritati cõſulendi cauſa, in matrimonium duxit filiam Guidonis comitis Flandriæ, ex qua nihil liberorum ſuſcepit, atq; ita extremum familiæ fatum, nullo potuit conſilio auertere. Ex filia autem illius, quam diximus regi Noruegiæ locatam fuiſſe, nata eſt filia Margarita, quæ antequam eſſet matura uiro, fato quoq; conceſſit, in qua genus Alexandri regis defecit. Igitur Scoti mortuo Alexãdro, ualde anxij quem ſibi regem optarent, & timentes ne dum de re tanta inter ſe conſultarent, ad uim non ueniretur, ad Edouardum legatos miſerunt, qui rogarẽt, ut per eum ſibi liceret, ex ſententia principẽ dicere. Audiuit Edouardus libens legatos, pollicitusq; eſt non modo ſe non impediturum, uerumetiam quantum in ſe eſſet, operam daturum, ut in creãdo rege, nulla uis eſſet. Quo accepto reſponſo legati abierunt in Scotiam, legationemq; diligenter renunciarunt. Fuerunt optimatibus Scotis grata, quæ ab Anglo rege per legatos acceperant, & quia factis more maiorum populi comitijs iam diſceptari inter eos cœptum erat, de communi conſilio miſſis nouis legatis, Edouardo faciendi noui regis poteſtatem dederunt. Rex cognito Scotorum ſtudio, cõcilium aduocauit, agitaturus de re mature cum ſuis, antequam legatis reſponſum daret: cum interea in Scotia maxima de regno decertatio erat, inter Ioannem Baliolum, Robertum Bruſium, & Ioannem Haſtyngium, ij enim ex ſtirpe Dauid fratris Gulielmi regis olim Scotiæ genus trahebãt, quia tris Dauid filiæ in familijs eorũ nuptæ fuerant. Atq; ita Scoti principes diuiſi, alij Ioanni Baliolo, qui à maiore natu filia Dauid originem ducebat, alij autẽ Roberto Bruſio, qui ex altera generis originem iactabat, fauebant. Ioanni Haſtyngio pauci admodum ſuffragabantur, quod ad tertiam & iuniorẽ ſororem genus tantũmodo referret. Cæterum ut rem planam faciamus, non piget ſeriem generis ipſius Dauid breuiter repetere. Enimuero Dauid ex Mathilde uxore filia Ranulphi comitis Ceſtriæ, ſuſtulit Ioannem filium, qui ſine liberis mortuus eſt: & filias quatuor, Margaritam, Mathildem, Iſabellam, & Aldam. Margarita prima filia, nupſit Alano Galuidiano, is ex ea creauit duas filias, quarũ altera maior natu nomine Dernogilla, locatur Ioanni Baliolo, quæ ex eo genuit illum Ioannẽ Baliolum, qui primus extitit regni Scotiæ cõpetitor. Mathildis altera filia innupta interijt. Tertia Iſabella nupſit Roberto Bruſio, qui ſuſcepit ab ea Robertum filium pa

trem Roberti alterius regni competitoris. Quarta Alda in matrimonium ducta eſt ab Henrico Haſtyngio, qui ex ea genuit Ioannem filium patrem tertij regni cõpetitoris. Hinc tametſi ſatis licebat colligere, cui ueniret hæreditas, attamen res in dubio uerſabatur, quia ita natura comparatũ eſt, ut unuſquiſq; regnum ſibi optet, ſummæq; ducat gloriæ alijs imperitare. Sed unde aberrauit, iam redeat oratio. Rex Edouardus poſtquam in concilio cum ſuis principibus de re Scotica agitauerat, oratoribus reſpõdit, ſe perinde populi Scotici ac Anglici libertatem, rempublicam ſuo ſtudio, conſilio, patrocinio conſeruaturum: ſed cum interregnum eſſet, & olim Scoti reges fidem ſæpiſſime ſuis maioribus obligaſſent, uelle ſpeciatim à Scotis principibus conceptis uerbis iuſiurandũ ſibi dari, ut Scotiæ terræ domino, atq; cũctas regni arces in ſuam poteſtatem tradi, ac tum demum ſe daturũ operam regi creando. Legati accepto reſponſo, mandata Edouardi ad principes ſedulò detulerunt, quibus etſi petitio uiſa eſt nedum aſpera, at parum iuſta, ut Anglus non arbitrum regis creandi, ſed dominum Scotiæ ageret, attamen quia inter ſe iam diſſidebant, morem regi geſſerunt. Quo facto, Edouardus Eboracum proficiſcitur, eoq; non multo pòſt optimates Scoti ueniunt. Hic poſt longam diſputationem, ex arbitratu regis, octoginta eliguntur uiri ætate graues, & ſapiẽtia longe excellentiſſimi, & in ijs triginta Angli, quibus facultas datur renunciandi regis. Ii poſteaquam recte cognouerũt, cui regnum Scotiæ iure deberetur, Ioannem Baliolum una uoce regem dicunt. Comprobauit eorum ſententiam Edouardus, ipſiq; Ioanni regni Scotiæ poſſeſſionem ſua autoritate confirmauit. Ioannes per hunc modum rex factus, primum omnium in uerba Edouardi iurat: dein in Scotiam reuerſus, eo ipſo die qui diuo Andreæ ſacer eſt, & apud eam gentem maxime celebris, magno cum totius populi gaudio coronatur. Is ut plus fauoris ſibi conciliaret ab Anglis, egregias Oxonij ædificauit ædes, eoq; loci collegium ſcholaſticorum inſtituit, & illud poſſeſſionibus locupletauit, ac ab ſe, Baliolenſe collegium nominauit. Veruntamen Ioannes rex haud diu cum Anglo in gratia fuit, utpote quæ fucoſa erat, ſed maiorum inſtitutum ſecutus, primo quoq; tempore Francorũ amicitiam complexus, paulatim ſe ab ipſo Anglo alienauit, ut infrà appoſite demõſtrabitur. Aderat dum hæc agebantur, iam annus ab eo, quo regnare cœperat Edouardus, XIX, & ſalutis humanæ MCCXCIII, cum Ioannes Cantuariẽſis antiſtes, poſt annũ quàm ſedere cœperat, decimũ & tertium, moritur: cui ſucceſſit Robertus Vyncelſeius, ordine antiſtitum octauus & quadrageſimus: & rex tres filias nuptui dedit, nanq; primam Aleonoram Henrico ſiue Erico, utrunq; ſcriptum reperio, Barri duci locauit, alteram Margaritam Ioanni Brabantiæ duci, & Ioannam tertiã Gilberto Gloceſtriæ comiti. Ac ita Edouardus tris magnos ac potentes uiros affinitate ſibi deuinxit, quæ poſtea ei magno ſæpe uſui fuit. Hoc itidem anno initiũ magni belli inter Anglum & Francum factum eſt: Edouardus enim cauſa tuendæ Aquitaniæ oræ, ſex naues inſtructas Burdegalam miſerat: duæ ex illis ſecundum Normaniæ littus delatæ, nihil hoſtile timentes à Normanica claſſe capiuntur, atque bona pars nautarum crudeliter ſuſpendio necatur. Qua re cõperta, Robertus Tiptoſtus præfectus claſſis collecto magno nauium numero, in Normanos curſum uertit, & cum nullas in mari obuias haberet naues, urgente ira, Sequanæ oſtium ſubita ui adortus diripit hoſtiliter,

ſtiliter, ac multis ex nautis interfectis, ſex inde naues abducit, atque parum in altum delatus dum ſtat in anchoris, ut Francum ad nauale certamen prouocet, nam Angli præterquam quod numero ac robore nauium ualebant, cum eo hoſte ſciebant ſibi rem eſſe, quem ob uiolatum fœdus ſperabant à Deo opt. max. punitum iri, ecce tibi, aliquot Normanorum naues uino onuſtæ ex Vaſconia redeuntes apparent. Tum Robertus facto in eas impetu, nullo ferè negocio capit, tertiaq; propè nautarum parte occiſa, in Angliam mittit. Francus interim acceptam in portu cladem ulturus claſſem ſtudio parat, quam ubi milite ac cæteris quæ ad uſum nauium pertinerent, inſtruxerat, in altum non procul Anglica claſſe, eduxit. Inter hæc nuncij ultro citroq; commeabant, alteris pœnas uiolatæ fidei, alteris bona amiſſa repetētibus: & iam quia iniuſſu utriuſq; regis, primus ille tumultus inter Anglos & Normanos temere ortus erat, ac eo minus offenſi animi facile ad pacem redintegrādam inclinabantur, cum Carolus Valeſij comes Philippi regis frater, uir acris ingenij ultionis cupidus fratrem ad uindicandum iniuriā compulit. Atq; ita ad arma itum eſt. Igitur claſſis Gallica pugnādi ſtudio in Anglos curſum flectit, qui nequaquam certamen detrectantes pugnam acriter capeſſunt. Fuit ab initio anceps certamen, cædesq; multo deterrima, qualem in tam ualidarum claſſium concurſu eſſe oportuit, eſtq; ea dimicatio aliquādiu extracta, demū fuſa diſiectaq; eſt Francorum claſſis. Amiſſarum nauium numerum, neq; annales neq; ſcriptores quos ſequimur ponūt, omnes tamen ingentem plagam acceptam ſcribunt. Philippus de re male geſta certior factus, pergrauiter cōmotus, primo ſpecie iuris ſeruandi Edouardo ut ſuo ob poſſeſſionem Aquitaniæ ac comitatus Pontiui beneficiario diem dici iubet: deinde quia certo ſciebat Anglū minus comparitturum, quippe cui nequaquam tutū eſſet Lutetiam ire, quò per iudices uocatus erat, exercitū parat. Edouardus interim mittit Edmundum fratrem Lutetiam ſuæ cauſæ actorem coram iudicibus. Verū iudices qui magis nodū in ſcirpo, ut dicitur, quàm de cognitione cauſæ quærebant, Edmundi rationes pro fratre reſpondētis minime admittētes, Edouardum contumacem declarant, atque omne Aquitaniæ ius amiſiſſe decernunt. Quibus rebus actis, Francus ſecretos præmittit nuncios Burdegalam, qui ciuitatē ſolicitēt, & eos ſubſequi iubet Arnulphum Nellam magiſtrū equitum, cum bene magno exercitu. Is ubi eò peruenit, Burdegalam ad defectionē iam paratā nullo negocio capit, ac exin populos finitimos, partim principis Aquitaniæ ciuitatis exemplum ſecutos, partim largitionibus adductos in poteſtatem redigit. At Angli cognita populorum defectione, quæ repente perincommodeq; acciderat, ad oppida maritima ſubitò ſe recipiunt, ſed Rionem in primis confugiunt, quod oppidū celeriter muniunt. Poſt amiſſam bonam Aquitaniæ partem Edouardus habito pro magnitudine periculi celeriter ad Vueſtmonaſterium principum concilio, ingentē pecuniæ ſummam à populo ad bellum gerendum contra Francum decretam exigit, atque deinde magnum exercitum parat, ſeq; ad iter expedit. Dum hæc geruntur ab Edouardo, Vualli ſine fine tempus atque occaſionem nouitatis quærunt, qui audita Aquitanorum defectione, rati illud eſſe idoneum, cum liceret per regem tempore excluſum, petere ab eodem pœnas ſui doloris, quem eius ſeueritas cuiq; iampridem inuſſerat, ſubitò in Anglos qui regionem tenebant, inſurgunt, paſſimq; trucidant.

Angli repentina fortuna permoti, arma quæ possunt arripiũt, alij ex arcibus sese eijciunt, fit in hostes impetus eorum, sed confluentibus ad clamorem undiq; agrestibus Vuallis, ad arces redire coguntur. Quo uiso, Robertus præfectus ad Edouardum nuncios mittit, qui ordine omnia referant, petantq; subsidiũ. Rex cognita re ualde permotus duplici cura afficitur, ardebat enim ire in Gallias recuperatum amissa, & impræsentia orta seditione domi, timebat ne hoc malũ grauius serperet, si ipse abesset, ita ut eiusmodi solicitudinum aculeis agitatus aliquãdiu fuerit anceps, dubiusq; animi quid faceret: demum de sui domestici senatus consilio, decreuit sibi domesticæ pesti obuiam eundum, ac duces mittendos in Aquitaniam, qui suis suppetias ferrent. Itaq; Ioannem Britannum uirum consilij magni & uirtutis, cum electa militum manu, & Robertum Tiptostum classis præfectum cum bene magno nauium numero, in Aquitaniam mittit, ipse uero in Vuallos contendit, ac primo accessu subigit. At alter exercitus ubi in Galliam peruenit, tantũ terroris Franco iniecit, ut præcipiti fuga alij aliò se proripuerint, in locaq; munitiora receperint: sunt tamen multi in fuga capti, aut interfecti. Angli pulso hoste, aliquot oppida ui occupant, sed male utentes uictoria sine ordine, prædandi studio, sese per agros temere effundunt, id quod eis malo fuit: nam Carolus à Philippo fratre cum ualido armatorum exercitu missus derepente superuenit, uagantesq; incaute Anglos præda exuit, partem etiam occidit. Quæ superfuit cædi trepida multitudo, ad loca maritima, aut ad classem compulsa est. Duces exercitus Ioannes qui ex Fano Ioannis erat, & alter Ioannes postquam militem ex dissipato cursu collegerant, duas cohortes miserunt Ponteseium, quæ oppidum tuerentur: item totidem ad Fanum Seueræ, ut locum præsidio firmarent, ipsi uero Rionem profecti munitiones facere instituunt. Quod ubi Carolus cognouit, ne spacium sit hostibus maiores uires comparandi, dat Arnulpho Nellæ, cuius ductu antea Burdegala potiti erãt, negocium Ponteseij oppugnandi, ipse uero Rionem cõtendit, quò ubi peruenit, cingit extemplo locum obsidione, oppugnatq; hostiliter. Contrà Angli cum Vasconibus se acriter defendunt, forasq; erumpũt: sed pauci, ut fit, facile à multitudine repri muntur. Dum ad Rionem ita pugnatur, Arnulphus Ponteseium expugnat, confectoq; felicissime negocio, ad Carolum uenit, cum eoq; copias coniungit, ac in oppugnationem Rionensem ambo totis uiribus incumbunt. His cognitis rebus, Angli cum Vasconibus licet terrore perculsi resistũt tamen, pariq; fiducia ubique hostium conatibus se opponunt, identidem tela & saxa in eos iacientes: uerum ad ultimum cum uiderent se non posse amplius locum tueri, nec spes ulla foret subsidij habendi, de media nocte egressi, ad naues confugiunt, quod tamen nõ tutò omnes tentarunt, nam hostes cognita Anglorum fuga, iter præcludunt, atque aliquot primo fugiẽtes assecuti interficiũt. Sed ij numero pauci fuerunt, quia reliqui omnes ubi cognouerãt Francum interclusisse uiam ad naues, ex necessitate facientes uirtutem, usq; eò restiterũt, dum pugnãdo in hostium potestatem expugnato oppido uenerint. Franci uictoriam nõ incruentam adepti, nobiles Anglos captos seruant, reliquis tam Anglis quàm Vasconibus necatis. Carolus postquam Rionem cepit, obsessum pergit Fanum Seueræ oppidum munitissimum, quo post menses tris, quàm circunsederat, per deditionem ab oppidanis fame coactis, incolumitateq; pa-

ctis

ctis factam potitus eſt, ac iſtis rebus proſpere confectis, ad Philippum fratrem uictor rediјt. Angli qui his cladibus ſuperfuerant, duces ſuos duos Ioannes, quos quidam falſo ſcribunt eo loci periſſe, ſecuti, Baionam proficiſcuntur, ſeq; intra muros continent. Hæc olim Tarbellorum ciuitas fuiſſe dicitur. Edouardus nuncio allato de re tranſmarina male geſta, ualde permotus, primo Adulphum regem Germaniæ in ſocietatem belli gerendi contra Francum magna pecunia ducit, cum eoq; fœdus facit: deinde ſuis ſubſidio in Aquitaniam mittit Hugonem Verium Oxoniј comitē, qui primo acceſſu Fanum Seueræ recipit. Erat per hæc bella continua, iam uacuum ærarium regium, quod malum Gulielmus Marchianus quæſtor unus omniū alieno detrimento ſanandum ſtatuit. Is enim nouerat cum in cœnobiјs, tum in templis pecunias eſſe depoſitas, quas ſi iuberet tolli, non utiq; ſe ſcelus ſed operæpretium facturū ducebat, ſi pecunia promeretur foras, ad uſum populi, perinde quaſi omnia eſſent communia, quò ſic pecuniam militi ſuppeditaret, præſentemq; curaret. Itaque præfecti militum quibus ille ſacrilegiј perpetrandi negocium dederat, diſpoſitis paſſim per regnum militibus, uno tempore quicquid pecuniarum in locis ſacris reconditum fuerat, omnibus ueſtigiјs indagatum ad Edouardum afferunt, gemente paſſim populo, quod princeps non putaret manum abſtinendam à pecuniјs, quibus ſacræ ædes reficiendæ eſſent. Rex autem pecuniæ egens rem diſſimulauit, ac nequaquam ea præda contentus, habito non multo pòſt concilio, poſtquam inuidiæ declinandæ cauſa, excuſauerat illud ſui quæſtoris factum, bene multis uerbis ſignificauit, quàm infiniti ſumptus in nouum exercitum impenderent, quàm graue immineret bellum, & quæ pericula pro Republica ſibi atque prophanis principibus quotidie ſubeunda forent, & quia idem per religionem facere non liceret ſacerdotibus, ideo eos debere pecunia iuuare milites, qui per hæc argumenta, illis dimidiam partem omnium ſacrorum prouentuum unius anni imperandam curauit: ſed ut poſt tot impoſita onera, uideretur in parte aliqua, uelle patribus gratum facere, pollicitus eſt ſe conceſſurum aliquid, ſi modò peterent, quod ex uſu ordinis ſacerdotalis eſſet. Epiſcopi capto inter ſe conſilio, poſtularunt, ut legem ad Manumortuam, quam ſuo ordini ualde nocere perſpexerant, antiquaret. At rex cui nihil longius erat, quàm in ea re epiſcopis ſatisfacere, ad id reſpondit, ſibi nequaquam in manu eſſe legem tollere, ſine conſenſu patrum, quorum conſilio conſtituta eſſet, & eo belliſſimo reſponſo, pontifices contentos uoluit. Dum Edouardus ita ex ſacerdotū opibus ſuas auget, Vualli rebellant, ſibiq; duces belli gerēdi Mardocum & Morganum homines ad ſeditionē expeditos, paratosq; cōſtituunt. Ii comparata magna militū manu, Anglos paſſim perſequuntur, locaq; aliquot capiunt, multis interfectis, nullo diſcrimine ſexus aut ætatis facto. Miſit rex Edmundum fratrem cum nō mediocri militum numero, qui ut in Vualliam peruenit, prælio temere cum hoſtibus commiſſo, fuſus fugatusq; eſt, nimirum pecunia ſacrilegio quæſita exitio fuit exercitui, qua in primis ille conductus fuerat. Vbi nunciatum eſt Edmundum ab Vuallis fugatum fuiſſe, Edouardus nouo coacto exercitu, eò celeriter contendit, qui neutiquam paruo negocio ad extremum prouinciam pacauit, capto per proditionem Morgano altero ducum, quem non neci de-

dit, sed lenitate usus tantum subcontumeliose tractatum missum fecit. Est laboratum eo anno, quo hæc gesta sunt, fame tanta, ut passim præ inedia morerentur homines. Agebatur iam annus XXI ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, & humanæ salutis MCCXCV, cum Thomam Turbiuillam paulò ante inter alios in expugnatione Rionis captum, uirum nũquam aliàs perfidum, cupiditas uitæ seruãdæ subegit honestũ dedecorare nomen, enimuero is ut in libertatem se uindicaret, promisit Philippo regi, si in Angliam sibi redire liceret, ita se apud Edouardum acturum, ut præfectus classis fieret, & id muneris cõsecutum, continuò eam classem in eius potestatem traditurum. Placuit Philippo consilium, ac composito dolo, Thomam dimisit, acceptis duobus eius filijs obsidibus. Thomas libertate donatus in cœlo sibi esse uidetur, ac nihil cunctatus in Angliam uenit, & quia uir singularis uirtutis erat, accipitur benigne à rege, qui memor fraudis paucis interiectis diebus, per amicos egit, uti præfectus classis fieret, quod rex nutu Dei, uti credere par est, facere pernegauit. Francus interim paratã classem in altum educit, sublatisque uelis in Angliam cursum tenet, ut causa sit, quamobrem Anglus citius suã classem emittat. Expectat ea classis aliquot dies in anchoris, præter oram maritimam, aduentum Thomæ, qui cum ad dictum diem non comparuisset, una nauis prope littus accedit, exponitque in terram nonnullos regionis peritos, qui causam huiusce moræ explorent. Ii ab Anglis fortè capti cum interrogati conuenientia non responderent, subitò necantur. Quamobrem incensus ira præfectus, recto cursu cum omnibus nauibus Douerum petit, factaque in littus descensione, oppidum diripit. Oppidani subito terrore perculsi longe fugientes alios quaquauersum ad arma capienda concitant, adeò ut magna multitudo in unum collecta sit, quæ ad uesperum Douerum uersus proficiscitur, ac Francos prædandi causa per agros euagantes inuadit, passimque cædit. Præfectus classis Gallicæ, qui toto eo die dispoliando oppido intentus fuerat, audito clamore suorũ ad littus cõcurrentium, statim ad naues cum ea præda, qua potuit, se proripit. Igitur reliqui Franci, qui per agros prædatum exiuerant, ac ad naues in tempore redire nequiuerant, omnes illo momento cæsi sunt, quorum numerus fuit paulò minus octingentis: ex Douerensibus pauci cecidere, quippe qui fugientes mox reuersi hostem cum alijs fugarunt: sed mulierum atque puerorum, quibus hostis non pepercit, ingens numerus interijt. Fuit etiam in eo tumultu monachus quidam, nomine Thomas, uir longe innocentissimus interfectus, per quem deinceps, ut martyrem Deo acceptissimum, crebra miracula ædita ferunt. Dum ista geruntur, Thomas Turbiuilla punctus molestia & cogitatione, quod non potuisset proditionis scelus perficere quod animo destinarat, aliud inde tentandum ratus, solicitat Ioannem regem Scotiæ, ut ab Anglo ad Philippum deficiat, atque simul de excogitato facinore, ipsum Philippum regem certiorem facit, hortaturque, ut exercitum in Scotiam mittat, ad bellum gerendum contra Anglum, quo per nouum negocium alibi exhibitum, ei non liceat Aquitanicis subuenire rebus. Sed neutrum processit: porrò inter hæc agitando, Thomas apud Edouardum proditionis insimulatur, qui conuictus pariter atque damnatus, merita pœna Londini afficitur. Interea Bonifacius octauus Romanus

pontifex

pontifex cupidus ſedandi diſcordias inter reges diu capitali odio alitas, duos cardinales primo ad ipſum Philippum in Gallias, deinde ad Edouardum in Angliam mittit. Hi permulta de pace facienda diligenter agitantes, in medium retulerunt, quamobrem uterque princeps concordiam debuiſſet amplecti: ſed ad extremum cum uiderent inſediſſe in animis principum odium armis finire, infecto negocio Romam redierunt. Quo tempore rex Edmundum fratrem & Henricum comitem Lincolnienſem cum electa iuuenum manu in Aquitaniam miſit, qui Baionam profecti, ibi cum alijs Anglis hyemarent. Moriuntur eodem anno Gilbertus comes Gloceſtriæ, & Ioannes Romanus Eboracenſis antiſtes, cui Henricus eiuſdem collegij decanus, quem uocant, ſucceſſit. Per idem tempus Carolus frater Philippi regis, deſpondit filiam Edouardo filio Ioannis Scotiæ regis. Qua re fultus Scotus, cum Franco ſocietatem coit, fœdus facit, eaq; noua affinitate ac belli ſocietate ſuperbus effectus, iuſſu Philippi bellum aduerſus Anglum ſecretò comparare incipit. Atque ita res magna in motu erat, quæ aut ſupra Scoti, aut Angli caput ſummum periculũ fore oſtendebat. Ioannem autem regem nihil aliud uicit, quàm patriæ ſuæ amor, erat enim natione Gallus, & dominus Aricuriæ principatus in Normania non ultimi, quem poſtea Philippus Valeſius rex comitatũ fecit. Ioannes igitur ea in primis de cauſa iuriſiurandi quod Anglo dederat immemor, nõ dubitauit ſe ad Philippũ regem ſuum & amicum, ſecutus Scotorũ regũ inſtitutũ, adiungere. In Aquitania appetente iam uere, Edmũdus Baiona mouet, ubi hybernauerat, ac in Burdegalenſem agrum proficiſcitur, poſitisq; ſecundũ urbem caſtris, Francis qui ibidem in prȩſidio erant, pugnandi poteſtatem quotidie facit. At Francus ubi uidit hoſtes temere, prout ipſe putarat, ad muros accedere, paſſis repente portis, erumpit, in eosq; præcipiti curſu ſe concitat. Angli ſimulantes fugam longe à ciuitate Francos ſequentes ducunt, pedetentimq; in inſidias quas antea loco idoneo collocarãt, trahunt. Quo facto, conuerſi ſubitò eos paſſim cædunt, fugientesq; in urbem aſſecuti, omnes ferè in itinere obtruncant: plus tria millia hominũ ceciderunt. Ciues receptis ex fuga aliquot ſuorum intra muros, Anglis portas claudunt, qui ita à ciuibus repreſſi, primo uicos ſuburbanos diripiunt, deinde direptos incendunt. Poſt hæc ex Burdegalenſibus nonnulli clàm cum Edmundo agitant, de tradenda ciuitate in eius poteſtatem: quæ tamen res nõ proceſſit, quippe illi in facinore deprehenſi, prius animaduerſione oppreſſi ſunt, quàm præſtarẽt, quod receptiſſent. Id ubi Edmundus comperit, non terendum tempus ſtatuit, non enim machinas bellicas paratas habebat, quæ ad oppugnationẽ urbis pertinebãt, itaque Baionam reuerſus eſt, ubi non multo pòſt morbo interijt: qui reliquit filios tris, Thomam Lancaſtri comitem, Henricũ & Ioannem, quos ſuſtulit ex Blancha, quæ olim nupta fuerat cum Henrico Campano rege Nauarræ, ex qua ille unicam filiam nomine Ioannã ſuſceperat, quã Philippus Pulcher in matrimoniũ duxit. Angli poſt Edmũdi obitum, quamcelerrime poſſunt, loca muniunt, cõmeatus undiq; comparãt, quo ſe tutius ab hoſte defendant. Interim ſuperuenit Robertus comes Atrebas, laturus ſuppetias Burdegalenſibus, qui cognita Edmundi morte, in Anglos mouet, atq; ubiq; fatigat. Edouardus interea rebus ſuis haudquaquam indormiens, traxerat in ſocietatem belli ad-

uerſus Francum, Guidonem comitem Flandriæ, & Henricum ducem Barri, cui non multo antè Aleonoram filiam locauerat. Is Guido genitus ex Margarita quam Thomas, de quo ſuprà meminimus, in matrimonio habuit, & Gulielmo Dampetra natione Burgundione ſucceſſerat, paulò ante Gulielmo fratri ſine liberis defuncto. Itaq; uno tempore dux Campaniam, & comes loca quæ ad Flandriam pertinent, incurſione uexant. Quîs rebus cognitis, Philippus primo Gualterum Creciacum cum magnis copijs ad oppugnandum Barrum mittit, qui ita oppidum opprimere cœpit, ut Henricum neceſſariò domum redire coëgerit, deinde ipſe cum ingenti cum peditum, tum equitum numero, in Flandriam contendit, poſitisq; caſtris prope Inſulam, non multo pòſt oppidum cum arce expugnat. Adfuit etiam ex Aquitania eodem tempore Carolus Philippi frater, cum magno militum robore, cui Guido maximis copijs inſtructus, prope Furnas obuiam factus eſt. Hic cōmittitur prælium, quod diu anceps fuit: ad ultimum ſuperante Franco, Guido Burgas confugit. Edouardus interim in Flandriam traiecit, qui cum paulò ante comperiſſet Scotum ſentire cum Philippo rege, atque nouum percuſſiſſe fœdus, ubi Gandauum peruenit, ita egit, ut Francus qui iam & rerum fluctibus, & tempore excluſus pacem quàm bellum malebat, ultro de faciendis inducijs ſecum tractarit, quæ in biennium inter eos pactæ ſunt. Eo compoſito negocio, rex Edouardus in Angliam redit, bellum parat, legatos in Scotiam mittit, qui Ioanni regi diem dicant, citentq;, ut compareat intra certum diem ad Nouumcaſtrum, dicturus iuriſiurandi uiolati cauſam, atque doceant eum fruſtra ſperare poſſe ſe contrà quàm eſt euangelicum uerbum, dominis ſimul inſeruire duobus, quoniam quantum à Franco gratiæ iniret, tantum odij acceſſionis ſibi ab Anglo faceret, cui morem gerere idcirco putaret ſua cum primis intereſſe. Cum his mandatis profecti legati, quod iuſſi ſunt diligenter exequuntur. Verum tantum abfuit, ut Scotus aliquid reſponderit, quod ad inimicitias leuandas pertineret, ut etiam literas non multo pòſt querelæ plenas ad Edouardum miſerit. Inter hæc Robertus Bruſius, qui arcem ad ripam Tuedæ amnis ſitam tenebat, quam dicunt Vercham, ad Scotum tranſiuit. Qua re cognita, Gulielmus eius frater qui in fide Anglorum erat, arcis tuendæ cauſa, auxilium ab Edouardo petijt, qui centum milites eò miſit. Hos Robertus in itinere adortus, omnes ad unum interficit. Rex allato eius rei nuncio, quantum doloris ob ſuorū cædem, tantum uoluptatis accepit, quod per id facinus, Scotus prior belli initium feciſſet: itaq; Eboracum pergit, ubi habito principum concilio, primum bellum Scoticum decernitur, deinde à Scoto ut ingrato Huntyngtona comitatus recipitur, quem Henricus paulò ante Alexandro regi genero ſuo reſtituerat, quemadmodum ſuperiore libro oſtendimus: poſtremo tributum imponitur. Rex ita exactis à populo immanibus pecunijs, cum quatuor millibus equitum, ac triginta millibus peditum, magnoq; numero auxiliariorū militum Vuallorum Hybernorū in Scotiam proficiſcitur: & quia id bellum putabat extractum iri, ideo ut ad omnes Scotorum motus populus frequentior adeſſet, & principes præſtò eſſent, quos adhiberet ad conſilium, cum de rebus agendis eſſet deliberandum, iuſſit cancellarium, iudices, & ærarij præfectos ire Eboracum, ut eo loci iuridicos conuentus ſuo more haberent,

haberent, iudiciaq; exercerent. Scoti interim, ut uenientem hoſtem finibus prohibeant, in agrum Anglicum egreſſi, ac prædas ubique agentes, Carliolum obſident, atq; caſu inaudito ita ferente incendunt, facto intus incendio ab exploratore Scoto, qui forte captus in cuſtodia erat, auditoq; ſuorum aduentu, & ſe neci & carcerem igni dedit, quem poſtea uentus per omnem ferè ciuitatem diffudit. Sed ubi Edouardum cum exercitu appropinquare ſentiunt, relicta ſubitò obſidione, intra ſuos fines ſe recipiunt. Rex cognita Scotorum fuga, Beruicum oppidum oppugnatum contendit, factisq; propè caſtris, dat oppidanis unius diei ſpacium de deditione deliberanda. Ad id temporis punctum peruenit ad littus eius claſſis quatuor & uiginti nauium. Angli oriente ſole, agmen regium conſpicati, & certamen impendere arbitrantes, quatuor naues prope terram ducunt, ac inde egreſſi, cum accolis pugnant, qui agreſtium multitudine oppreſſi, ad unum omnes interficiuntur. Quo facto, agreſtes ad naues in littore relictas concurrunt, atque incendunt. Eo accepto incommodo rex permotus, propius oppidum accedit, quod oppidani incolumitatem pacti ſtatim ei tradunt: facit idem Gulielmus Dunglas præfectus arcis. Edouardus uictoria uſus, exin Dunbari arce, & Roxburgo oppido de Scoto captis, omnem regionem quæ quaquauerſum ad Beruicum pertinet, in poteſtatem redegit, in quibus operibus totum ferè annum conſumpſit, qui fuit XXIII cum regnare cœpit, & humanæ ſalutis MCCXCVII. Quo tempore finitis inducijs, bis pugnatum eſt inter Francum & Flandrum: primo Francus uicit, redacto in poteſtatem Guidone comite, cum Roberto & Hilermo filijs, deinde orta ſeditione, inſignem cladem accepit. In Aquitania quoq; ad arma itum eſt, nam cum Franci Baionam obſidere tentarent, Angli partim qui intus erant egreſſi, partim qui alibi hyemabant, hoſtium aduentus fama permoti, illuc concurrentes, prælium confeſtim fecerunt: pugnatũ eſt ad noctem, quæ prælium diremit, cædes utrinq; magna ædita, numerus etiam captiuorũ utrinque penè par fuit. Ioannes unus exercitus dux in ea pugna captus eſt. Alter uero Henricus Lincolnienſis comes, ab initio fugam cepit, id quod paratam uictoriam interpellauit. Poſt prælium Robertus Atrebas Aquitaniæ præfectus, Burdegalam hyematum iuit, cum ſuis Gallicis copijs, & Ioannes Britannus tertius Anglorum dux exercitum omnem Baionam in Hybernia reduxit. & quia interea induciæ inter Edouardum & Philippum renouatæ ſunt, bona pars eius exercitus poſt tempus hybernorum in Angliam redijt. At reges poſt factas inducias, captiuos etiam permutarunt. Edouardus poſteaquam omnia Scotorum bona quæ in Anglia erant publicauit, & oppida quæ de hoſte ceperat, præſidio firmauit, Eboracum reuertitur, eatenus illic manſurus, quoad Scotum ad pugnam eliciat. Cuius rei non fefellit eum ſua opinio, nam Scoti cognito regis Edouardi diſceſſu, ſtatim per finitimorũ agros incurſionibus repentinis uaſtas ſolitudines faciunt, eoq; audacia euadit, ut Northumbriam ingreſſi, longe lateq; omnia populentur. Id motus ubi ad Edouardum perlatum eſt, confeſtim Ioannem qui paulò ante in permutatione captiuorũ, à Franco inter alios dimiſſus fuerat, cum robore fortiſſimæ iuuentutis obuiam hoſtibus mittit. Scoti quamuis ſubitò circumuenti ſint, nihil tamen pugnam detrectantes certamen ineunt: pugnatur aliquandiu acriter utrinq;, ad extremum Scoti trepidi terga uertunt, paſſimq; cæduntur.

Ferunt eo die ad decem millia Scotorū cecidiſſe, extra captiuos, quorū bene magnus fuit numerus. Reliqui qui cædem euaſerant, ægre poſt multa accepta uulnera in Scotiam ſe receperūt. Edouardus ut uictoria adepta bene uteretur, & hoſtes tandem aliquando ſubigeret, deleretúe, ipſemet paucis poſt diebus Scotiam ingreſſus, rectà Edinburgum terræ Scotiæ caput petiuit, ductoq́; repente uallo, obſedit, quod poſt octo dies, quàm oppugnare cœperat, per deditionem recepit, conceſſa oppidanis incolumitate. Quo proſpere confecto negocio, ad Fanum Ioannis oppidum ad Tai fluminis ripam poſitum, mœnibusq́; egregie munitū aduolat, atq; capit: qui dum hic moratur, quotidie equites quoquouerſum mittit, ſimul ut cognoſcat ſi hoſtes uſpiam ſint, contraq́; ueniant, ſimul territandi cauſa, cum interim rex Scotiæ Ioannes ſpe uictoriæ iam deſperata, nuncios ad eum de pace miſit. Edouardus poſtquā perbenigne audiuerat nuncios, reſpondit ſe nullo pacto eſſe daturum pacem hoſti iam uicto, ſed uitam pro ſua humanitate conceſſurū, ſi modò Ioannes rex confeſtim ſuæ fidei ſe cōmitteret. Quod ubi Scotus accepit, mirū dictu eſt, quàm ſubitò fuit animo perculſo, abiectoq́;, partim quod cum miſerrimū, tum acerbiſſimū duceret, in illius poteſtatem ſe permittere, quem pro hoſte haberet, partim quod ſuam calamitatē cum Republica cōiunctam uideret: attamen ut uitæ conſuleret, Anglo ſeſe neceſſariò tradidit. Edouardus per hūc modum domito Ioanne, loca omnia pręſidijs firmat, ac ſtatim Beruicū reuertitur, ubi habito principum concilio, ſtatum Scotiæ deintegro collocat, eiusq́; prępoſitū facit Ioannē Varanium, cui Hugonem Chreſyngamium, ac Ioannem Orneby adiungit, quo res non unius, ſed multorū conſilio adminiſtrentur. Iſta ſtatus collocatio tametſi æqua habita eſt, infiniti tamen mali cauſa fuit: nam ſiue quod Angli ſe deinceps ſegniter geſſerint, ſiue quod Scoti libertati ſtudentes ferre Anglorū dominatū non potuerint diu, eſt adeò paulatim odium adauctum, ut cōtinuos ferè triginta annos, ſicut carptim infrà perappoſite dicemus, ſit inter utrunq; populum non ſine magnis cædibus dimicatū. Rex poſt hæc Scotos principes qui aderant, aderant autem ferè omnes, in ſua uerba iurare iuſſit, atq; ita allocutus dicitur: Ego principes ut terræ Scotiæ nobilitatē ac plebem ab omni in poſterum iniuria prohibere, & ſicut iam meos ſubleuare debeo, ita me obſeruare & ſacramenti nunc dati memoriam nulla de cauſa deponere ueſtrum eſt. quod faciatis magnopere obſecro, atque ita omnia affatim à mea liberalitate expectare poteritis: quæ hercle ſpes uos fallet nunquā. His factis atq; dictis, cum exiſtimaret tutiſſimā fore Scotiam, Vuallos & Hybernos milites quibus in eo bello gerendo uſus erat, bene meritos dimiſit, ac paulò poſt Ioannē Scotiæ regē ſecum ducens, uictor in Angliam redijt. Per idem tempus Bonifacius eius nominis octauus Ro. pontifex animaduertens principes Chriſtianos auare & percrebro ſine iuſta cauſa, noua quotidie ſacerdotibus imponere uectigalia, atq; ſine fine arbitratu ſuo, decimam uigeſimam ue ſacrorū prouentuū partem tributi nomine imperare, immunitati ordinis ſibi conſulendū ſtatuit: itaq; habito Lugduni cōcilio, interdixit, ne poſthac principes ſacerdotibus tributa imponerent, néue illi impoſita conferrent iniuſſu Romani pontificis. Id præſcriptū extat in libro tertio libri ſexti, de immunitate eccleſiarū, capite tertio, quod tametſi non erat iniquum, fuit tamen apud Anglos magnæ cauſa diſcordiæ, enimuero non multo pòſt Edouardus in Angliam ex Scotia reuerſus, concilium

concilium habuit, ad cœnobiū diui Edmundi, quo in concilio cum indigeret, primum populo, deinde ſacerdotibus tributum indicendum curauit. Populus qui negare non poterat, pecuniam imperatã ſe ſoluturū dixit: ſacerdotes uero reſponderunt, id ſibi facere per pontificis Romani præſcriptū minus licere. Quo reſponſo rex iracundia permotus, bona ſacerdotū paſſim publicari iuſſit, qui impoſitū tributū ſoluere pernegaſſent. Quo factum eſt, ut bene multi quibus præ quiete, nihil ſatis cordi erat, tantum incōmodi diutius ferre nolentes, alĳ alio modo iniuſtam uexationē redimerint. Solus Robertus Cantuarienſis antiſtes forti animo poſt multas acceptas iniurias, bonaq; omnia amiſſa, principis uoluntati reſiſtebat, prædicabatq; palàm ſcitum illud apoſtolicum: Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. At rex nihil ſanctiſſimi pontificis aut conſtantia deterritus, aut ſalutaribus monitis flexus, in dies magis cuncto generatim populo iraſcebatur, & ſacerdotes ut ingratos duriter premebat, & reliquis qui grauate imperatã pecuniam ſoluebãt, uno uel altero modo nocebat. Quibus rebus ita omniū animi incitati ſunt, ut neq; in agris, neq; in urbibus ſileretur. Quid, quod nec iam ullus locus tale regnū ferre poſſe uidebatur? At optimates in primis inclamabãt, quorum capita extiterūt Humfredus Herefordenſis, & Ricardus Northfolchiæ comites. Hos enim rex cū iuberet in Aquitaniã cum nouo militum ſupplemento traĳcere, ambo palàm ſine eo ſe ituros negarunt, atq; his dictis, ut ne uis ulla inferretur, ſeſe multitudine armatorū munierunt, amicorumq; gregibus ſtiparunt. Continuò complures alĳ qui iam aperte in regem alieno erant animo, iſtos ſecuti, tumultū facere parati erant. At Edouardus nullum timoris ſignū dandum putans, rem diſſimulat, atq; iter in Flandriam parat, rebus Guidonis comitis infirmiſſimis opem laturus: ſed ſuſpicans ne illi duo comites abſente ſe aliquid ſeditionis populi nomine in regno non faciant, néue multi alĳ eorum partes ſequantur, primo Robertū Cantuarienſem archiepiſcopū, deinde aliquot alios quos antea offenderat, in gratiam recipit, iubetq; ipſum antiſtitem curam regni adminiſtrandi ſuſcipere, & ĳs rebus ita cōſtitutis, in Flandriã proficiſcitur. Comites quibus populare nil tam erat, quàm populi cōmodum, poſt diſceſſum regis, ut ne contrà, atq; ratio poſcit, facere uideantur, nihil in principem armis tentant, ſed Londinum ueniunt, palàm dehortantur populum libertatis conſeruandæ cauſa, tributū nuper impoſitū conferre, quibus cupidiſſime populus auſcultat. Fuit ea res tanto regĳs quæſtoribus terrori, ut pecuniam à quoquam exigere deinceps minime ſint auſi. Interim cū Ioannes Varanius homo ætate iam confectus, Scotiam prouinciam negligenter obtineret, non accurate tueretur, & Angli reliqui omnia tuta fore exiſtimantes idem facerent, Scotos qui ad rem ſuam uigilabant, ad ſpem recuperandæ libertatis erexerūt. Itaq; illi ſeruitutis uincula rumpere paratiſſimi, facta coniuratione, ducem ſibi conſtituūt Gulielmum Vallam hominē audacia longe nobiliſſimū, ſed genere & moribus non item. Is coacta in unum magna hominū multitudine, repente Anglos imprudentes inopinantesq; aggredit, incaute opprimit, uagantes paſſim toto campo obtruncat. Angli ſubitæ rei caſu perterriti, pro ſe quiſq; ad arces confugiunt: ſed paucis ea fuga ſaluti fuit, cum ſubitò circūuenti ſpacium fugiendi ſuiq; colligendi non habuerint. Reliqui qui loca munita tenebant, cognita Scotorum defectione, ſe ad reſiſtendum parant, atque ſimul per crebros nuncios à rege

ſubſidium petunt. Dum ita Scotus duce Valla, ſæuit, Robertus Bruſius ratus tempus idoneum potiendi regno adueniſſe, ſe ipſi Vallæ copulat: exin ambo iunctis armis, Anglos late perſequūtur, cædunt, conuulnerant, comprehendunt, acerbiſſimis ſupplicijs afficiunt, nulli neq; ætati neq; ſexui parcunt: quo facto, regreſſi arces paſſim oppugnant, quarum aliquas minus munitas capiunt, & in ijs Deidonenſem, ac Brechinū: poſtea Aberdoniā obſeſſum eunt, & expugnāt. Erat id temporis cum iſta à Scoto geſta ſunt, Edouardus rex in Flandria, qui eò ierat, cauſa ſubleuandi res comitis Guidonis, quem, uti ſuprà docuimus, Carolus Philippi regis frater nō procul Odomari Fano, ſingulari prælio paulò ante uicerat. Hic ubi nuncium de Scotorum defectione accepit, primo fidem nuncio non habuit, deinde tamen cum ad eum literæ uolarent, ac idem nunciaretur, iuſſit omnem exercitū quem in agro Eboracenſi in hybernis habebat, duce Ioanne, qui ex Fano Ioannis erat, ire in Scotiam, ſeq; cum reliquis copijs quibus Ioannes Varanius præerat, coniungere. Ioannes acceptis regis literis, quia res celeritatē requirebat, confeſtim exercitū in Scotiam ducit, initoq; conſilio cum altero duce, rebellem Scotum perſequitur. Scoti per exploratores cognito Anglorū aduentu, ſe in ualles deuias impeditasq; paludes abdunt, ut ita primum hoſtium impetum euadant: qui ubi illos appropinquare ſentiunt, uerbo per nuncios pacem cum delictorū uenia, perinde quaſi de ſalute deſperantes ab Anglo petunt, manus dant, obſides offerunt, re uero inſidias faciunt. Quare nonnulli ut maiorē fidem faciant, continuò ad Anglos transfugiunt, qui eatenus per hunc modum Anglum ludificent, quoad pontem Sterlingenſem, qui in Forthea flumine eſt, tranſeant, ſeq; loco idoneo in inſidijs collocent. Tum poſtquā Angli ſe ab hoſtibus ludificari comperierūt, quippe qui ſpecie faciendæ deditionis, ipſos defatigabant, cōmoti ira, temere pontem tranſire incipiunt, iamq; bona pars traiecerat, cum Scoti qui in armis erant, & tranſitū hoſtium obſeruabant, dato repente ſigno, ex omnibus partibus erumpunt, hoſtemq; circūueniunt. Erat ſpectaculum miſerrimū uidere Anglos, qui pontem tranſiuerāt, à multitudine hoſtium cædi, aut fluminis ripis appropinquantes coanguſtatos in undas præcipitari, & qui citra flumen erant, propter anguſtiam pontis ſuis ſubuenire non poſſe. Scotus poſtquam omnes Anglos qui flumen tranſmiſerant, pugnando interfecerat, ad pontem occupandū concurrit. Hic reintegratur certamen: Scoti totis uiribus pontem capere nituntur, ut eo potiti, quicquid hoſtiū reliqui erat, deleant: contrà Angli qui amiſſo ponte, de ſe actum fore animaduertebāt, omni conatu illum retinere pariter contendunt. In eo ponte cædes cruentiſſima utrobiq; ædita eſt, quem ad extremū Angli ad alteram ripam fluminis fregerunt. Atq; ita altera pars eius exercitus ab hoſtium impetu ſe defendit. Non euaſit eam cladem quiſquam omnium qui trans flumen ierant. Fama tenet circiter ſex millia Anglorū eo interijſſe die. In ijs Hugo Chreſyngamius fuit, quem excoriatū fuiſſe ferunt. Secundū hanc acceptam plagam, Angli animaduertentes ſe ſine nouo militum ſupplemento, haud uſpiam poſſe hoſtibus reſiſtere, in agrum Eboracenſem reuertunt, & quia timebant, prius agmen faciunt, deinde ita inſtructi incedunt, ut ſi qua imponatur in itinere dimicandi neceſſitas, ſubitum caſum expedito exercitu ſubeant. Antequā iſti Beruicum peruenirent, quia præceſſerat fama maioris cædis factæ, quàm erat, illi qui oppidum illud tenebāt, iam

reliquerant,ſeq́ in agrum Dunelmenſem receperant. Ea res igitur Anglos ex Scotia uenientes, non iniuria maximo timore affecit, qui arbitrantes hoſtem alijs itineribus ad eum locũ perueniſſe,ubi parum ultra oppidum trepidi progreſſi ſunt,diſiectis repente ordinibus,pro ſe quiſq; diffugiũt. Quæ profectò fuga tanto cunctis quaquauerſum incolis terrori fuit,ut in oppida ex agris continenter ſe conferrẽt, ſed Northumbri in primis cum bonis & uxoribus ac liberis in agrum Eboracenſem demigrarent. Scoti interea qui fracto ponte hoſtes perſequi non poterant,poſt paulum tam animis quàm uiribus aucti, Beruicum impigre oppugnatũ ueniunt, quod ubi ab Anglis deſertum uiderunt, præſidio muniunt,atq; per hoc cognito hoſtium timore,cætera uicina loca aggreſſi eodem momento recipiunt:poſt hæc auidi prædæ,in Northumbriã irrumpunt curſu,ad direptionẽ peſtemq́ incolarũ, nam quacunq; eunt, omnia uaſtant,diripiunt,auferunt, incendunt, iuuenes iuxta atq; ſenes aut ſupplicio mactant,aut captiuos abducunt: deinde Carliolum uerſus aduolant,ſed quia ciues ſe antea fortius quàm ut capi poſſent, munierant, ad prædam agendam ſe conuertunt. Itaq; Nouumcaſtrũ profecti,oppidum diripiunt,incenduntq́, ac deniq; poſtquã hoſtium cæde ſatiati ſunt, Beruicũ reuertunt onuſti omnis generis præda,quam Gulielmus Vallas,& Robertus Bruſius duces multitudinis,ſingulis prius pro concione collaudatis,quod pro liberanda patria fortiter pugnaſſent,æquabiliter diſtribuunt,atq; non multo pòſt uictorem exercitum domum reducunt. Inter hæc Dunelmenſes & Carliolenſes ciues duce Roberto Clyffordio,Scotorũ fines alio itinere ingreſſi,uſq; Roxburgũ agros late incurſarunt. Atqui domi interim haud ſeditio inteſtina cõſeneſcebat,imò in dies ſingulos latius manabat,acrius gliſcebat,breui aliquò eruptura,ſiquidẽ ſtatus præſens rerũ in ſummo erat odio, quod libertas populi longo tandem morbo mori uiderẽt. Quare omnes generatim populares facta regis & præſertim pecuniarũ exactiones improbabãt,querebantur,dolebant, ac ſine iam ulla rei uarietate aperte loquebanẽ,clareq́ gemebant, & medicinã quærentes cùm nulla afferretur,tandem aliquando reſiſtendum ſtatuunt, etſi non citra alterius partis internitionẽ,id fieri poſſe exiſtimant. Itaq; plebs ducibus Humfredo & Ricardo comitibus,ad ſeruitutem propulſandã dolore excitata arma capit,paratq́ ſe ad certamen,quò finem miſeriarũ domeſticarũ factum iri ſperabat. Hæc ubi Robertus Cantuarienſis,cuius credibile non eſt,quantum in cõſilijs,prudentia, fide rex Edouardus ponebat,ſenſit,ſeſe plebi opponit,refert externum timorem arctiſſimũ ſemper concordiæ uinculum debere apud eam uincere priuatũ odium,idq́ multis uerbis inculcat:ſed cum bona monita pro nihilo haberi animaduertit,tum omniũ ordinum homines ad conciliũ per Edouardum regis filium cõuocandos Londinũ,& in eo de ſumma rei agitandum curat. Itaq; inito conſilio, comites data publica fide, interſunt, præſenti animo populi nomine poſtulant, ut ueteres leges ad priſtinũ uſum reuocenẽ, item ne regi tributũ ullum populo Anglico in poſterum tempus imponere liceat,id quod reges antea ſuo arbitratu ſæpe fecerãt,niſi ex concilij autoritate, neu ſibi & qui hactenus ſuas partes ſecuti erant fraudi ſit, quod pro libertate populi eam domi concitationem feciſſent. Iſta omnia conſilij decreto conceſſa ſunt, ac tam Edouardus princeps qui aderat per iuſiurandũ, quàm eius pater per literas approbauit. Cæterum de reſtituendis legibus cauſa facile perijt:at

de tributo imponendo ita inualuit,ut etiam nunc id decretũ inuiolatũ maneat. Quapropter iam inde uſu uenit, ut deinceps quoties princeps habendũ concilium decerneret, in eoq; de re pecuniaria agendũ putaret,conſueuerit eodèm momento agere cum Cantuarienſi archiepiſcopo, ut ſacerdotũ conuentũ faceret, ad eumq; mittere ex conſiliarijs aliquot, qui rei cauſa expoſita,rogarent ſuis uerbis,ut certas pecunias de conuentus ſententia imperaret. Atq; ita populus Anglicus hoc ad extremũ libertatis à ſuo principe conſecutus eſt,quod & fortiter in manu tenet, ut ne auellatur. Ad rem redeat oratio. Eo illo tempore Aleonora regina morbo mortua eſt,mulier ſingularis prudentiæ. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt,cum regnare cœpit Edouardus, XXIIII. & humanæ ſalutis MCCXCVIII. At Edouardus cuius quamuis permagni intereſſet in Anglia eſſe,tamen adhuc erat in Flandria,& ſæpe in ſuo Pontiuo comitatu, qui interim alienum fundum arans, ſuum incultũ relinquebat, uti uulgò dicitur: porrò cum agitaret de reſtituendo Guidone comite in libertatẽ,qui à Franco Lutetiæ in cuſtodia tenebatur,à Scotis,uti oſtendimus,non modicam accepit cladem: ſed cum res nõ procederet,poſtea Gandauũ profectus,Francos finitimos bello petere iam parabat, cum amicorũ interuentu,Flandris induciæ datæ ſunt,& pax inter eum & Philippum conuenit. Tum Philippus omnem Aquitaniã Edouardo reſtituit, & iam cœlibi Margaritã ſororem deſpondit. Quo feliciter confecto negocio, Edouardus in Angliam redijt, atq; non multo pòſt Eboracum profectus,ſuorũ principum conuentũ fecit,ad quẽ Scotos etiam uocauit,ut tentaret ſi ad ſanitatem redire uellent,qui omnino ire neglexerunt. Qua re ille ualde permotus,ingentem cœpit exercitum parare, diemq; omnibus denunciauit,quo iter in Scotiam haberet: itaq; poſt paulum, armis uirisq; paratis,ad VII. calend. Iunij,qui erat dies conſtitutus ad iter faciendum,in Scotiam proficiſcitur, eamq; ingreſſus inſtructo agmine, loca interiora penetrat,quibus Scotos ſe continere intellexerat,qui nõ procul Vario Sacello caſtra habebãt. Acceſſit prope locũ rex,factaq; dimicandi poteſtate, ex proximo colle in campum deſcendit. Prima luce Scoti aciem inſtruũt,è regioneq; hoſtium caſtrorum ſe oſtentant. Tum Edouardus milites cohortatus ut ſuæ priſtinæ uirtutis memoriã tenerent, dat ſignum prælij: primo concurſu ab dextro cornu ubi Anglicus equitatus conſtiterat,hoſtes pelluntur, atq; in fugam uertuntur: ab ſiniſtro cum primi hoſtium ordines telis transfixi concidiſſent, reliqui tamen acerrime reſiſtebant, qui ad ultimũ circũuenti omnes interfecti ſunt. Amplius quindecim millia Scotorũ eo die cecidiſſe annales tradunt. Rex poſt uictoriam adeptam, cum iam cõmeatus deficerent, quos pro tempore in paucos dies ſecum tulerat,deſtitit à perſequendo hoſte: ſed peragrata ea parte Scotiæ, quæ ad orientem ſolem ſpectat, & relicto præſidio ualido militũ ad loca quæ receperat, Londinũ non multo pòſt reuertit. Eodem tempore oratores à Bonifacio Romano pontifice miſſi uenerũt,qui peterent, ut Edouardus Ioannem Baliolum regem aliâs Scotiæ qui in cuſtodia ſeruabatur, tandem aliquando miſſum faceret, ac Edouardo eius filio prædia quæ in Anglia antea poſſediſſet,reſtitueret. Rex auditis ijs,quæ legati petiuerãt,Ioannem illis tradere quem ad pontificem duceret,non dubitauit, quia ſatis conſtabat Scotos ei minime fauere, ſiue q̃d laboraret odio aduerſæ factionis, ſeu, ut quidam tradunt, quod à principio in Angli uerba temere iuraſſet, aut po-

ſtremo

ſtremo deditionem timide feciſſet, prædia uero Edouardo reddere negauit. Atq; ita Baliolus libertatem nactus uitam mox in Gallia finiuit, poſtquam diu fruſtra expectarat alterã rerum ſuarũ ſortem, quam auebat meliorem. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCXCIX. & ab eo quo ipſe Edouardus regnare cœperat, XXV. Dum autem à bellis ocium, etſi puſillum, erat, rex Margaritã ſibi deſponſatã, ac à Philippo fratre ad ſe miſſam, magno rerum omnium apparatu accepit, nuptiasq; mira pompa celebrauit. Obijt eodem anno mortem Henricus Eboracenſis archiepiſcopus, quẽ Thomas Corbrigius ſecutus eſt. Item induciæ in undecim menſes Scotis qui loca montana tenebãt, datæ ſunt. Bonifacius interea pontifex à Scotis precibus fatigatus, & ſubiratus quod Edouardo Baliolo filio Ioannis nõ eſſent reſtitutæ poſſeſſiones, quas ille in Anglia habebat, interdixit Edouardo regi, ne amplius poſthac Scotos bello uexaret, quod id regnũ antea in Romani pontificis fidem & poteſtatẽ à Scotis ipſis permiſſum fuiſſet, & ideo aſſeuerabat ſibi ſoli integrum eſſe, cuicunq; liberet dare auferreúe. Edouardus accepto pontificis pręſcripto, habuit primo quoq; tempore principum concilium, de eaq; re mature conſuluit: poſtea tam per literas, quàm per nuncios pontificẽ docuit, ius proprietatis terræ Scotiæ ad ſe pertinere, ſecumq; facere, & propterea non paſſurũ ſe eo perperàm priuari. His cognitis Bonifacius ſtatim refrixit, ut ſcilicet ſi pertinacius contenderet, ne inhoneſte cauſa caderet. Poſt annos XXVII, quàm regnare cœperat Edouardus, qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCI, induciæ cum Scotis renouatæ ſunt. Rex interea Ioannẽ Segrauenſem uirum fortem non item prouidum cum magno exercitu in agrum Dunelmẽſem proficiſci iuſſit, ut præſtò adeſſet, ſi Scoti quos nõ diu quieturos quaſi certo ſciebat, aliquid noui repente molirentur, cui ſocium dedit Rodulphum Conferenũ. Ioannes ubi ad loca finitima peruenit, & iam exeuntibus inducijs per exploratores cognouit Scotos in armis eſſe, Scotiam ingreditur, factoq; agmine, Edimburgũ contendit, ubi quia nihil hoſtile à Scotis parari cõperit, qui in montibus agebant, exercitum tripartito ordinat, duabus enim partibus procul ad quatuor millia paſſuũ pari ſpacio inter ſe diſtantibus duce Rodulpho collatis, tertiam ſibi reſeruat, atq; ibi caſtra ponit. Quod conſiliũ potiſſime cepit, ut ſi exercitus uno in loco totus maneret, ne anguſtijs rei frumentariæ premeretur. Sed id hoſtes audaciores fecit: ubi enim Scoti per exploratores certiores facti ſunt, exercitũ hoſtium diuiſum eſſe, & Ioannem ducem cum paucis ſecundum oppidum caſtra habere, repente eò cum electa iuuenũ manu, nocturno tempore properant, ac paulò ante lucem, circum oppidum conſiſtunt, ſeq; ad præliandum expediũt. Cognouit interea Ioannes Scotorũ inſidias, quas quo facilius uitaret, à ſuis admonebatur, ut aut relictis caſtris cum reliquo exercitu ſe cõiungeret, aut ad ſe duas tres úe cohortes accerſiret: neutrum tamen fecit uir ſanè in ea parte maioris animi, quàm prudentiæ, nam ſuos cohortatus, tuba ſignum extemplo dari, atq; in hoſtes iam lucente ſole appropinquantes impetum fieri iuſſit: pugnatur acriter, atq; dubia uictoria aliquandiu, cum ad extremũ Angli multitudine hoſtium undique preſſi, paſſim cadere cœperunt, pauci fugiendo euaſerunt, equites numero uiginti cum Ioanne duce grauiter uulnerato capti ſunt, ſed Ioannes à nonnullis equitibus qui audito fugientiũ clamore, ex proximis caſtris adfuere, ab hoſtibus eripitur. Reliquũ exercitũ poſt hanc acceptam plagam,

in Angliam Rodulphus reduxit, cum cerneret non eſſe, quod tunc cum hoſtibus amplius confligeret, qui & numero & uiribus longe præſtabant. Rex nuncio allato de re male geſta, mature facto principum conuentu, ex eiusꝗ ſententia pecunia in ſumptus noui belli decreta, ac à populo exacta, exercitũ parat, atque haud ita multo pòſt Scotiam petit, ulturus ſuorum cædem. Scoti audito regis aduentu, ad paludes atque montes more patrio confugiunt. Interea Edouardus Beruicum adortus, per deditionem recepit, & inde digreſſus ad ſpem conſtituendæ rei, quacunꝗ ibat agros populabatur, oppida uexabat, qui ubi propè acceſſit, tanto affecit timore rebelles, ut ſuppliciter ueniã petierint, quam & dedit. Tum Edouardus potitus Scotia, nam præter Syluestres aliquot, qui ad occidentem ſpectant, loca omnia tenebat, ſtatuit rei Scoticæ firmamentum ponere, itaque principes ad Fanum Andreæ conuocauit, qui ſtatim conuenere frequentes: ſolus Vallas non comparuit, qui nullo neque precio, neque metu, de fide, de opinione deduci potuit, ut uellet aut ſequi, aut uidere Anglum regnantem. Hic habito concilio, rex multa patria inſtituta introduxit, leges dedit, Odomarum Valentianũ Penbruchi comitem præfectum Scotiæ fecit, dein à ſingulis iuſiurandum dari iuſſit, & poſtremo, ut ne ueſtigium maieſtatis regiæ deſiderij ullum apud populum remaneret, ſedem lapideam in qua inſidentes reges coronari ſolebant, ex Scotia deferendã Londinum curauit, quæ etiam nunc ad Vueſtmonaſteriũ ſeruatur. Quibus rebus ita compoſitis, in Angliam redeundo Beruicum diuertit, idꝗ pręſidio firmat, mœnia reconcinnat, oppidanis largitiones facit: inde Lincolniam uenit, totamꝗ hyemem ibi cõmoratur, eo loci concilium habet, quo in concilio, ut populo generatim gratum faciat, leges, immunitates, & priuilegia ab Henrico patre ſuo ante irrogata, quæ Magna charta cõtinentur, de concilij ſententia approbanda curauit. Ea res ita omnium animos deuinxit, ut populus ex decima quinta parte prouentuũ unius anni tributum pependerit, quo princeps ſentiret ſuum beneficium in uulgus gratum fuiſſe. Item Edouardus regis filius fit Vualliæ princeps. Ipſo illo anno iudices cum magno cancellario, cæterisꝗ magiſtratibus, poſt ſeptem annos, quàm Eboraci conuentus forumꝗ peregerant, Londinum reuocantur. Per eoſdem dies conceſſit naturæ Thomas Eboracenſis antiſtes, cui ſucceſſit Gulielmus Grinfildius. Migrarunt & è uita duo illuſtres uiri Ioannes Varanius, ac Edmundus comes Cornubiæ. Huius Edmundi ſine liberis mortui, omnis hęreditas Edouardo regi uenit. Rex dimiſſo concilio, Londinũ reuertit, qui in belli apparatum deinde toto biennio, quod ſecutum eſt, dum Scoti in officio manebant, mirum in modum incubuit, cum interea Robertus Bruſius qui primum cum Gulielmo Valla in bello gerendo Scotorũ dux fuerat, & poſtremo ad Anglum ſe adiunxerat, ad regnum aſpirandi cupidus, cum optimatibus agitabat, ut ſe regem dicerent, qui aduocata concione ſic uerba feciſſe fertur: Non me equidem fugit optimi principes ſalutem patriæ unicuiꝗ ueſtrum pariter atꝗ mihi curæ eſſe, uobisꝗ nihil antiquius ea unquam fuiſſe, qui poſtquam Ioannem regno pulſum uidiſtis, acriter eam ab Anglis infeſtiſſimis hoſtibus defendiſtis. In qua re, ipſe etiam uos nõnihil iuui, ut tandem aliquando uniuerſi eſſemus ab omni periculo uacui. Nimirum in hac mortali uita nihil eſt deteſtabilius dedecore, nihil importunius, nihil fœdius ſeruitute, quam Angli nõ modo nobis, ſed terræ noſtræ Scotiæ

in

in perpetuũ imponere curant, aliudq; nihil laborant, urgent, pugnant. Prò, bone Deus, ecquis nollet mille potius uitas, ſi totidem haberet, amittere, quàm in ſeruitutem adſeri? cum pręſertim ad decus & libertatem, perinde ac uos in primis eſtis, natus eſſet. Hæc igitur fortiſſimi principes aut teneamus, aut cũ dignitate amittamus, quo teſtemur tentaſſe nos tandem aliquãdo propulſare iniurias factas ab Anglo, qui cum eſſet à nobis regis creandi arbiter factus, non dubitauit ius dominij Scotiæ ſibi adiudicare, quem nos aliquando nõ uoluntate, ſed neceſſitate ſecuti ſumus, quò uitam iſtam ad Reipublicæ uſum reſeruaremus, à qua nunquam mentem deieci. Sed cum ea omnia ob oculos ueſtros poſita uobis nota eſſe, & in ueſtris iampridem animis inſediſſe perſpiciam, ſolum quod factu quamoptimum putem, uobis impræſentia exponam. Pugnauimus non ſatis proſpere hactenus cum Anglis, quos tametſi bis intra paucos dies uicimus, & pertimeſcendum eſt, ne deinceps ab ipſis opprimamur, cum nequaquam pari imperio rem geramus, illi enim regem habent, ad quem omnia referuntur, qui dies noctesq; conſeruandæ Reipublicæ conſilium diligenter capit, at militiæ ei omnes parent, omnia eius auſpicijs geruntur, & deniq; unus eſt rerum omnium moderator ac gubernator, qui ſuis conſilijs, ſua autoritate præſtò ubique eſt. At nos multitudo hominum perinde ſine rege ſumus, ac corpus ſine capite eſt, qui, ut de reliquis taceam, in bello gerendo, ſicuti probe ſcitis, dum de rebus minimis inter nos ſæpenumero diſceptauimus, totum Reipublicæ corpus tueri parum curauimus, unde clades aliquot accepimus, resq; in ſtatum miſerabilem ducta eſt, & niſi mature prouideamus, peiora patiemur. Igitur regem inter nos faciamus, qui ſua autoritate, & tanti nominis maieſtate, nos regat & tueatur. Eſt illud munus mihi iure hæreditario debitum, quod ſi demandare cordi uobis erit, quanquã graue eſt, obire tamen non abnuam. Hæc ubi ab eo grauiter dicta fuerunt, magno omnium qui aderant, accepta ſunt fauore. Vnus tamen extitit Ioannes Cuminus, qui Reipublicæ ſtatum non eſſe mutandum contenderet, ſed eius ſententia non uicit. Itaque Robertus ſtatim rex creatus eſt, aſſumpto ſibi, ut non nemo falſo prodidit, Dauid nomine, quod ad eum, uti ſuprà demonſtrauimus, genus ſuum referret. Ille autem certo ſciens Anglos periniquo animo id factum laturos, contraq; uenturos, ad reſiſtendum ſe parat, ſtudia ſperans ſe ſumma habiturum omnium ordinum. Poſtquam Odomarus præfectus de Roberti coniuratione atque audacia reſciuit, ſtatim ſe cum ſuo præſidio Edinburgum contulit, reliquis militibus ad loca cõmunita miſſis, ac Edouardum rei geſtæ certiorem facit. Rex ubi cognouit Scotos ſibi regem creaſſe, fremere minaciter, palamq; uociferari cœpit, aduolaturum ſe in Scotiam, ac Scotis ad internitionem cæſis, omnia oppida direpturum, direpta ferro & igne excíſurum: itaque irarum plenus, Edouardum filium principem Vualliæ cum bene magnis copijs in Scotiam proficiſci iubet, & quia iuuenem tanto bello gerendo, neque uirium robore, neque conſilio idoneum ducebat, mandat, ut de Odomari præfecti ſententia cuncta gerantur. Iam aderat annus ſalutis humanæ MCCCVI, cum Edouardus princeps in Scotiam peruenit, is agrum paſſim populatur, omnia primo acceſſu de hoſtibus capta, militibus donat, deinde caſtella & oppida natura locorum parum munita aggreditur, prælia cæterum læuia alia alijs locis facit. Erat ſpectaculum uni Anglo iucundum,

cæteris non item, uidere Scotos timore perculſos, aut abiectis armis, manus tendentes mortem deprecari, aut reſiſtentes multis affectos uulneribus paſſim concidere. At Robertus rex ubi de aduentu Edouardi principis comperit, quia nondum iuſtum exercitum cõflarat, in loca abdita abijt, ita ei placuit, ſperanti deinde effuſos hoſtes ſe tutius inuadere poſſe, quos remoto metu, latius licentiusq́ꝫ, uti ſolet uenire uſu, euagaturos putabat. Verum contrà atque ille ducebat, accidit: enimuero princeps, uti faciendum ſtatuerat, oppida caſtellaq́ꝫ munita partim ui, alia metu, alia præmia oſtentando capit, cum magno hominum numero, inter quos fuit Gulielmus Vallas, qui non multo pòſt Londinum ductus, ſecuri percutitur. Dum ita Angli regionem percurrunt, Robertus in montibus exercitum parat, ſimul locum & tempus obſeruans, quo hoſtes inuadat: ſed ut id citra ſui ipſius ſaltem periculum tentet, iubet ſuos ſuper arma induere candidiſſima ſaga, quę in ſingulos milites dederat: eo ipſe ſaga utebatur, ut ne inter alios, ex colore ueſtitus, internoſceretur, néue ab hoſte maiore impetu peteretur. Quo facto in campum planum deſcendit, ſequiturq́ꝫ hoſtes à tergo, ac ſequendo peruenit ad oppidum Calidoniæ Caſtrum olim dictum, ad Taum ſitum, quod incolæ Duncheldinum uocant. Hic non procul conſpicatus Anglos, facto impetu, extremum inuadit agmen. Angli qui extremi in agmine, & primi erant ad recipiendum hoſtium impetum, pauliſper territi conturbantur, reliqui citò ſubueniunt. Cõmittitur pugna utrinque acris: Robertus cohortatus ſuos, inter confertiſſimos hoſtes ſe infert, ter confoſſis equis, humi cadit, atque pedes pugnam facit: ſed dum eo modo cum paucis ſuorum prœliando hoſtes acriter cædit, eius milites qui in altero cornu pugnabant, paſſim aut cadunt, aut fugam capiunt, quos cum ipſe accurrens ſubleuare, & propè iam adeptam uictoriam, omnibus modis retinere nititur, circumuentus ab equitibus in pedes ſe quoq́ꝫ dare cogitur: equites fugientem Robertum aliquot paſſus ſecuti conſequi non potuere. Princeps de parta uictoria ſtatim patrem certiorem facit. Ille immortaliter gauiſus, tum demum ratus tempus aduenisſe, cum in multos annos prouinciã pacare ſine ullo negocio poſſet, continuò in Scotiam aduolat, eam quaquauerſum obit, rebelles partim ſupplicio afficit, partim captiuos in Angliam mittit, quorum nonnulli poſtea Londini pœnas capite ſoluerũt. In ijs fuerunt Simon Fryſellus & Ioannes comes Bochamius honeſti equites. Rex dum Scotos ſic domabat, in aduerſam ualetudinem incidit, qua ualde tentatus Carliolum reuerſus eſt. Robertus rex qui poſt acceptã cladem, cura & ſolicitudine angebatˀ, ubi cognouit Edouardum exceſſiſſe finibus, maiore quàm antea animo exercitũ comparat. At rex interea dum Carlioli moratur, ingraueſcente ui morbi, moritur, nono & ſexageſimo ætatis anno, & poſt quartum & trigeſimum, quàm regnare cœperat, nonis Iulij. In quibuſdã annalibus legimus eum apud Scotos in caſtris obijſſe mortem, præcepiſſeq́ꝫ, ut corpus non prius illinc exportaretˀ, quàm ipſa Scotia penitus deuicta eſſet. Ita ſubitò ac leui labore eam prouinciã ex animi magnitudine putabat ſubigi poſſe. Corpus per milites Londinum deportatum, ad Vueſtmonaſteriũ ad ſepulturã datur. Filios ex Aleonora priore uxore genuit Ioannem, Henricum, Alphonſum, & Edouardũ, iſte ſucceſſit patri in regnũ, illi omnes longe ante diem interierant. Item filias quinque, Aleonoram, quæ Henrico duci Barri locata eſt: Ioannã, quæ nupſit Gilberto comiti Gloceſtriæ:

Margaritam,

Margaritam, quam in matrimonium duxit Ioannes dux Brabantinus: Eliſabeth, quæ bis nupſit, & ſecũdo loco Humfredo comiti Herefordenſi: & Mariam, quæ monacha facta eſt. Ex Margarita ſecũda uxore ſuſtulit Thomam, & Edmundum filios, ac unicam filiam nomine Margaritam. Statura fuit eminenti, colore ſubnigro, corpore ualido, ac minime pingui, id quod continuo exercitio uitauit, facie uenuſta, oculis ſubnigris, qui dum ira inflammabatur, repente ſubrubri efficiebantur, ac inde ignem emittere uidebantur, capillo nigro ac criſpo, ualetudine uſus eſt ſatis proſpera, animo magno, qui in rebus aduerſis nunquam eum defecit, ingenio præclaro, cuicunq; enim rei operam dabat, eam facile imbibebat, prudentia ſumma, religionis ſtudioſiſſimus, inſolentiæ ſacerdotum inimicus acerrimus, quam ex opibus cum primis profiſciſci putabat, quam ob rem legem ad Manumortuam perpetuaſſe fertur, ut ita eorum luxuries coërceretur. Condidit cœnobium monachorum ordinis Ciſtercienſis, in Ceſtrenſi comitatu, quod ex dignitate autoris, & natura loci Valliregale appellauit. Amicitiam conſtantiſſime ſeruabat, contrà quos ſemel oderat, non facile deinceps in gratiam recipiebat. Dum aliquid uacui temporis habebat, plurimum in uenationibus erat. Hæc de primo Edouardo ſcribere habui. Viros autem qui ea tempeſtate ingenio & uirtute clari fuerint, quia ſuprà de illis obiter meminimus, idcirco hic referre ſuperuacaneum duximus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE
HISTORIAE LIBER DECIMVSOCTAVVS.

EDOVARDVS princeps Vualliæ poſt mortem patris, relicto in Scotia firmo militum præſidio, Londinum reuertitur, qui ubi urbẽ ingreſſus eſt, magno omnium plauſu, rex conſalutatur, ac non multo pòſt unà cum Iſabella uxore filia Philippi Pulchri Francorum regis, quam ſub idem tempus in matrimoniũ duxerat, ad Vueſtmonaſterium multa cum cærimonia coronatur, ad X cal. Martias, anno ſalutis humanæ MCCCVIII. dictusq; eſt poſt primum Gulielmum Normanum, eius nominis Edouardus ſecundus. Initio ſui principatus, etſi ad facilitatem ſuapte natura propenſus erat, quorundam tamen ſuorum conſiliariorum coërcitus monitis, ut bonam indolem oſtentaret, grauitatem, probitatem, modeſtiam præ ſe ferre cœpit: uerum haud omnino potuit ita coërceri, quin breui tempore petulantiam ac leuitatem ſenſim quidem primo & occulte uelut iuuenili errore complexus fuerit: at cum poſtea Petrum quendam cognomento Ganeſtonem hominem longe contaminatiſſimum, quem Edouardus eius pater ut à familiaritate iuuenis remoueret, in exilium eiecerat, reuocaſſet, ac ita ſtatim ab exilio reuocatum, apud ſe in maiore gratia poſuiſſet, comitemq; Cornubiæ regniq; gubernatorem feciſſet, adeò eſt illius hominis ſocietate repente deprauatus, ut ad maiora uitia palàm irruperit, nanque tum demum Petro impulſore, ac comprobatore, ad ſuos principes reſpectum non habere, bonas artes minus colere, Rempublicam minus curare cœpit, ſic, ut mox delicijs continuò

ſeſe daret, ac uitam molliſſimam luxuq́ circunfluentem traduceret. Cuius ſtudium ut Petrus qui iuuenem dementare, credo, iurarat, facilius iuuaret, eum à primo armauit ſcurrarum, ganeonum, paraſitorum, citharœdorum, ac omnium uiliſſimorum hominum pariterq́ ſceleratiſſimorum cateruis, ut princeps cum illis dies noctesq́ iocando, ludendo, comeſſando, ac multa alia parum honeſta exercendo tranſigeret. Quid, quod ſui ſimiles iuuandi cum primis cupidus, illis ipſis magnos honores deferendos curabat? Hæc Petri maleficia tantam in regem commouerunt inuidiam, ut optimates non amplius toleranda conſtituerint: itaque ſperantes animum iuuenis principis poſſe mutari, & moribus nondum malum uenenum penitus inſitum euelli, ſi modo corruptor ab eo ablegaretur, in Petrum inſurgunt, eumq́ fugientem in Hyberniam exulatum agunt. Tulit id factum rex moleſtiſſime, palamq́ generatim omnibus uincula, cruciamenta, mortes intentare cœpit, per quos ſtaret, quin Petrus in Angliam continuò reuocaretur. Principes arbitrãtes iſta non tam moleſta exitu, quàm auditu, & animo confidentes regem deinceps facilius ad ſe rediturum, ac Petrum iam metuentẽ ſimilem ſui nunquam futurum, haud ſe rurſus opponendum duxerunt. Cæterum opinio ualde fefellit, nam Petro tali modo ab exilio in Angliam reſtituto, ut timere deſijt, nihil prius fuit, quàm ut in omnes truculenter ſæuiret, exaſperaret, cruentaret regis animum uehemẽtius. Quod ut optimates animaduerterunt, Petrum armis proſequuntur, fugientemq́ aſſecuti paucis pòſt diebus non longe à Varuico obtruncant. Hunc uitæ exitum ſortitus eſt Ganeſto, qui nullam uiuendi habuit rationem. At tantum abfuit, ut Edouardus in poſterum, ob interitum Petri, deterritus ſit, ut etiam flagitioſiſſimos quoſq́ in ſuam familiaritatem, in ſuum domeſticum ſenatum receperit. In ijs fuere Hugones Spenſerij pater & filius duo inſignes eius indolis corruptores, quorum conſilijs cum primis regebatur. Quæ res cum multos angeret, ante tamen alios Robertum Cantuarienſem antiſtitẽ uexabat, qui fore proſpiciebat, ut rex breui regnum ſe'ue ipſum perditum iret: qui tanto imminenti periculo quamprimum remedium aliquod adhibendum iudicans, principes in concilium cogendos curauit. In quo concilio, poſtquam ſtatus regni quaſi deintegro fundatus eſt, datiq́ ſunt noui conſiliarij, qui de ſumma rei decernerent, mitigatis interuentu boni antiſtitis optimatũ animis, rex iureiurãdo promiſit ea omnia ſe ſeruaturum, quæ de concilij ſentẽtia cõſtituta eſſent. Sed cæcus, uti iam uulgò dicitur, parietem palpabat. Sanè iuuenis non reputans quid iurarit, quid'ue in ſacramento religionis foret, nihil quod recepit poſtea ſeruauit. Iam agebat annus ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, quartus, & ſalutis MCCCXII, cum Robertus Cantuarienſis mortẽ oppetijt, poſt annum XIX, quàm ſedere cœperat, qui quantum in eo fuit, de religione iuxtà atq́ de Republica promereri ſtuduit, à qua nunquam diſceſſit, nunq́ oculos deiecit, ita officio ſuo ac omnium commodis ſibi ſeruiendum cenſuit. In Roberti mortui locum ſubſtituitur Gualterus, qui ordine Cantuarienſium antiſtitum fuit XLIX. Item è uita exceſſit Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, quem Gulielmus Meltonus ordine antiſtitum XLII ſecutus eſt. Is pater ornatiſſimus licet colendæ religionis in primis ſtudioſus eſſet, in eaq́ re totus inhæreret, nihilo tamen minus Reipublicæ

blicæ

blicæ commoda curabat, cuius rei causa cum aliquãdo Londini esset, Simon Candidæ Casæ electus episcopus, Eboracum uenit, ut ab eo consecraretur. Quare ille Ioanni Carliolensi episcopo mandatum dedit, ut ipsum Simonem episcopum crearet, ab eoq; obediendi iuramentũ exigeret. Quod mandatum Ioãnes rite executus est. Eodẽ etiã anno Philippus Pulcher rex Franciæ moritur, cui Ludouicus Hutinus maior natu filius successit, idẽ & Nauarræ rex. Dum rex Edouardus ocium trahit, & malorum cõsiljs adductus suorũ principum animos iratos sibi maiorem in modum facit, Robertus rex Scotorũ audiens eum patris simile habere nihil, tum demũ ratus aduenisse tempus, cum patriã seruitute liberare posset, sine ulla mora aggressus Anglicũ præsidium partim fundit, fugatq;, partim interficit, & in ijs Ioannẽ Cuminum, qui Anglicas partes sequebatur, ac ita omnẽ ferè Scotiam uno puncto temporis recipit: qui uidens id incœptum optime sibi cecidisse, inde confestim progressus ad fines Anglicos, omnia cæde & populationibus complet, Beruicumq; oppidum obsidione cingit, quam paucis pòst diebus cum se nihil proficere uideret, sua sponte dissoluit. Quæ statim ut Edouardus cognouit, ira inflammatus, iurat se primo quoq; tempore Scotorum gentem deleturum, ac unà exercitum studio parat, ornatq; pulcherrime, perinde quasi non bellum gesturus, sed triumphum acturus, porrò milites auro, argento, atque gemmis arma ornata ferentes, equis phaleratis insignes preciosas uestes induerãt. Cum eiusmodi igitur copijs non multo pòst in Scotiam proficiscitur, rectaq; uia Castellum Sterlingum petit, quod Philippus Monbraius loci custos fortiter hactenus defenderat, & ibi castra ponit, ac eo loci cum Roberto acie confligit. Quo in prælio Edouardus uictoriæ quasi non incertus ita ordines peruerterat, ut Angli primo congressu disiecti nõ modo comminus opprimerentur à pugnantibus, sed eminus à subsidiarijs acriter conuulnerarentur, qui ita cum multa cæde pressi, salutẽ fuga quærere coacti sunt. Rex cum paucis in agrum Eboracensem se retulit. Interfecti sunt equites aliquot, & in ijs Gilbertus Glocestriæ comes, Robertus Clyffordius, Aegidius Argentinus, Paganus Tiptostus, Gulielmus Marescallus, & Reginaldus Dancortus. Desideratorum numerus fuisse traditur decem circiter millia. Multi tidem ex nobilitate capti sunt, qui postea magno precio se redemerunt. Habuit inde rex Eboraci ubi aliquandiu fuit, conciliũ, in quo de exercitu in primis reficiẽdo, cum suis principibus egit, cupidus sanãdi incõmodi, quod nuper acceperat. Ea quæ secuta est æstate, qui fuit annus salutis MCCCXV, fame primo, deinde pestilentia grauiter laboratũ est. Scoti interim elati tãta uictoria, in Hyberniã duce Edouardo Brusio Roberti regis fratre trajciũt: nam ubi cognouerunt Edouardũ regem in agro Eboracensi substitisse, atq; exercitũ reficere, ne fortunã temere tentarent, nõ persequendũ hostem, sed alibi derepẽte bellum faciendum constituunt: itaq; ubi Hyberniam attigerunt, expositis in terrã copijs, insulam ex improuiso hostiliter adorti late populantur, passimq; uicos, castella, ac oppida minus munita diripiunt, direptaq; incendio deformant. Insulani ex ea trepidatione in unum collecti, sese cum regio præsidio, cui Ioannes Bernyngamius uir fortis præerat, coniungũt, atq; ita iunctis armis, hostium conatibus quamfortissime possunt, resistunt. Est deinde totum quadriennium inter utrunq; populũ mutuis cædibus dimicatum, hinc Scotis imperium insulæ obti

nere conãtibus,quippe qui iam bona parte potiti,Edouardum ducem ſibi regem crearant,illinc Hybernis hoſtem procul pellere nitentibus. Sed uicit ad extremum inſulanorum pertinacia, enimuero cum nihil laxamenti Scotis daretur,ſed irrequieto certamine urgerentur,ſuperueniente tandem ex Anglia nouo militum ſupplemento, uno prælio profligati ſunt, in quo Edouardus eorum dux cecidit,reliqui partim ſimul cæſi,partim in naues quas ad omnem euentum paratas habebãt,repulſi Scotiam repetere coacti ſunt. Sed hoc poſt quartum deniq; annum,quàm Scoti in eam inſulam uenerãt,factum eſt. Amplius triginta millia hoſtium, & inſulanorũ plus quindecim millia,per id tempus interijſſe annales Anglici produnt. Anno qui ſecutus eſt, Ioannes eius appellationis uigeſimus ſecundus Romanus pontifex factus eſt: huic in primis curæ fuit componere pacem inter Scotum & Anglum, audiuerat enim diu multumq; utrinq; certatum eſſe,itaq; duos Cardinales miſit,qui primo in Angliam, inde in Scotiam proficiſcerentur. Ii ubi in Angliam peruenerunt, miſſis ultro citroq; in Scotiam nuncijs, de pace agitant,& quia Robertus nullis æquis conditionibus ad concordiam deſcẽdebat, in Scotiam ire pergunt: uerum antequam eò peruenirent, Robertus qui ex ſuo uſu fore non iudicabat id temporis habere pacem cum Anglo, milites obuiam miſit,qui Cardinales ingreſſu Scotiæ prohiberent. At antiſtites ea iniuria affecti,Scotos ſua autoritate execrantur, illiſq; interdicunt ſacris, ac ita uidentes compoſitione nil eſſe apud Robertum deſperatius, re infecta ad pontificem redeunt. Perſtrinxit animum Roberti ea ſacrorũ interdictio, partim quod ſibi id probro ducebat, partim quod putabat procuratum eſſe ab Anglo, ut ea ignominia afficeretur genus Scoticum, quò diceretur ex piorum cœtu eiectum eſſe:qui ita exagitatus ira,Beruicum oppidum oppugnatum contendit, ac ubi ad locum peruenit, oppidabis incolumitatẽ pollicetur, ſi intra triduum,oppidum tradant,quod ſi non faciant,exitium omnibus denunciat. Oppidani qui intelligebant regem Edouardum alte rebus ſuis indormire, ac propterea nullum ab eo expectandum ſubſidium iudicabant, ſeſe continuò Scoto dediderunt. Robertus potitus oppido Anglos omnes,prout promiſerat, incolumes dimiſit,atq; inde munito ſuorum præſidio oppido, uictor domum redijt. Habeo tamen autores,qui affirment oppidum per proditionem Petri Spaldyngi eius loci præfecti, ante regis aduentum,traditum fuiſſe Iacobo Dunglaſſati,quod à uero non magnopere abhorret, ſiquidem ſatis conſtat oppidum longe munitiſſimum id temporis fuiſſe, adeò ut Scotus paulò ante fruſtra id tentarit per uim capere, quemadmodum ſuprà ſcripſimus. Sed parum refert, quoquo modo res acta ſit, quando amiſſa eſt. Quid,quod omnes Anglorum conatus eo tempore quaſi obſtante fato,male cadebant? nam Henricus qui ex Bellicampo erat,uir multæ uirtutis,comparata nõ mediocri armatorum manu, Scotiam ſub idem tempus ingreſſus, poſtquam multum prædæ fecerat, à Iacolo Dunglaſſate circumuentus præda & magna parte comitatus ſpoliatur. Adauxit domeſticum malum perditiſſima audacia Gilberti Mideltonij, is iratus Ludouico Bellimontenſi, qui nuper repulſo Henrico Stanfordio, Dunelmenſis epiſcopus rogatu Edouardi regis, à Romano pontifice factus fuerat, eum cum Henrico fratre cepit, duxitq; in Mitfordiam arcem, nec prius dimiſit, quàm ambo ſe grandi pecunia redemerint.

Ob

Ob eam rem Gilbertus animo elatus, ſe Northumbriæ ducem dicit, iunctoq; cum Scoto fœdere, Richemondiam comitatum crudeliter populatur. His maleficijs Gulielmus Feltonus & Thomas Hetonus commoti, arcem primo Mitfordiam expugnant, dein Gilbertum cum Gualtero Sebio eius ſocio capiunt, captosq; Londinum mittunt, ubi poſt paulum pœnas ſcelerum dederunt. Edouardus ubi cognouit Beruicum eſſe amiſſum, eò cum paucis copijs profectus, oppidum circunſidet. Adfuit non multò poſt Robertus ſubſidio ſuis, ac confeſtim ut loco appropinquauit, poſitis caſtris, ſuos ad pugnam faciendam ſe expedire iubet: iamq; in hoſtẽ ibat, cum Anglus relicta obſidione, perpetua fuga Eboracum repetiuit. Robertus nihil, fugiente rege, ſibi formidandam ratus, hoſtem uſq; Dunelmum inſectatus, & poſtq; multos interfecerat, magnam redeundo aduexit prædam. Sunt qui tradant Scotum fretum ſuo præſidio, quod Beruici erat, alio itinere Angliam ingreſſum, curſitando perueniſſe ad Suellem flumen, quod flumen Langtonum uicũ præterlabitur, & circa eum locum, ſe fœni cumulis qui tunc in agris freqũetes erant, texiſſe, ac Anglos more ludentiũ obuiam factos repente adortum, ad duo millia interfeciſſe, & eam rem Edouardum ab obſeſſione auertiſſe. Atq; ita omnis regis conatus uno uel altero modo fruſtra euaſit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXVII. & IX, cum regnare cœpit Edouardus. Habebatur iam nomen Anglicum ab omnibus contemptui, propter infelicitatem principis, qui ut deuius & præceps nihil non præpoſtere agebat. Quæ res ita principes angebat, ut iugiter cogitarent, quonam pacto iuuenem non alioqui improbum ad officium reuocare poſſent, quo tandem pateretur exactis Spenſerijs, eos optimates ſui eſſe uicarios, quos concilium iampridem ſibi dediſſe non ignoraret. Itaq; poſt longam conſultationẽ armis agendum rati, Thomam Lancaſtrij & Humfredum Herefordiæ comites, ac duos Rogerios Mortimerios duces ſumma omnium uoluntate ſibi deligunt, atq; ſtatim ſumptis armis, Hugones Spenſerios patrem & filium labes regni nefarias, furias & faces Reipublicæ teterrimas in exiliũ eijciunt. Quo facto, ad regem adeunt, exponuntq; Hugones non odio, ſed regni eiusq; ſalutis cauſa ab ſeſe exterminatos, tanquam duas peſtes, quod illis gubernãtibus, Reſpublica ſalua eſſe non poſſet, ac propterea nihil ægreferat. Rex, ut ſuapte natura lenis, & in quamuis partem non cõſilio magis quàm cuiuſq; perſuaſionibus facile propenſus, ſuorum principum conſilijs acquieſcens, id factum ſatis tum probauit, ac non multo pòſt habito concilio, ipſos Hugones ſuo etiã decreto exules edixit, publicatis ſimul eorũ bonis. Quibus actis rebus, comites Lancaſtrius & Herefordẽſis in Vualliam proficiſcũtur, ut oppida quædã recipiãt, quæ adhuc ab exulibus tenebantur, quæ cum ſatis munita forẽt, præſidiũ quod intus erat, negauit ſe iniuſſu Hugonũ, ea redditurũ. Quo accepto reſponſo, comites ad oppugnandum iam aggrediebãtur, paratis omnis generis machinis, cũ (etenim difficile eſt, tam abſtinere cõſuetudine, quàm non moueri deſiderio eorum hominum qui iampridẽ per uoluptatũ ſocietatem, à te gratiã iniuerint) Edouardus interim ſententiã mutauit, qui cũ pro ſuo iure, nihil ſibi agendũ duceret, & horreret bonorũ monitiones, rurſus habere ſuos Hugones conſiliorũ autores, uoluptatũ ſocios, in omni cogitatione cõiunctos cupiebat. Itaq; primo clàm admonuit Hugonem patrẽ, ut non decederet regno, ſed ſe abderet in loca Vuallıæ

maritima, deinde cum exercitu profectus utrunq; Hugonem palàm ad ſe euocauit. Erant in parte eius complures Hugonum amici, & in ijs Ioannes comes Arundellius, Robertus Baldochus cancellarius, & Simon Redingius homines nō minimi uſus. Cum ijs igitur inito conſilio, quonam pacto factam à principibus iniuriam ulciſceretur, iniuriam enim appellabat, inultamq; eſſe nolebat princeps, quod ab ſe Hugones malarū artium doctores, quibus maxime pollebant, ablegati eſſent, exercitum diuiſit, & partem ſecum tenuit, alteram duce Andrea Hertleio, Derbium uerſus ire iuſſit, ut comites circumueniret, qui interim expugnatis locis ferè omnibus, quæ Hugonum erant, apud Burtonum uicū, citra Trentam flumen, caſtra habebant. Ipſe uero Salopiam progreditur, ac inde recto itinere, pagum proximum Tutberiam, quæ trans amnem eſt, petit, ut à tergo comites adoriatur. At ubi comites per crebros nuncios cognouerūt, regem more hoſtis appropinquare, ancipiti malo perculſi fugam neceſſariò comparant, quippe quod nihil tale impræſentia à ſuo principe formidabāt, licet antea intellexerint eum accerſiuiſſe in patriam Hugones, qui cum globo militum Eboracum uerſus iter conferunt, ſed obſeſſis ab Andrea Hertleio uijs, in inſidias præcipitantur. Hic ingens pugna committitur. Humfredus comes Herefordiæ cum ferocius in hoſtem eueheretur, telo tranſfixus cōcidit. Amiſſo tanto duce, cæteri perculſi animo in fugam uertuntur, paſſimq; fugiendo, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs fuere Thomas comes Lancaſtrius, duo Rogerij Mortimerij, Gilbertus Talbotus, Robertus Clyffordius filius eius, quem in bello Scotico ſuprà oſtendimus ceciſſe: item tres Gulielmi, Varanius, Chenius, & Tuchettus, Ioannes Pagius, ac multi alij nobiles, qui ferè omnes paucis pòſt diebus, alij alio in loco ſupplicio affecti ſunt. Comiti Thomæ poſtquam Pontifracti aliquot dies in cuſtodia fuerat, caput amputatum eſt. Hunc quidam tradūt hominē fuiſſe ſumma integritate atq; innocentia, ac ob eam ſanctitatem, poſt mortem, multo clariſſimum factum miraculis: econtrario iam inde à principio multorum opiniõ tulit, eundē haud puris præditum moribus: adeò perdifficile eſt cuiuſpiā metiri uirtutem uulgi iudicio, cuius propriū eſt, unumquenq; modis omnibus iure uel iniuria carpere. Incidit hæc principū clades in annū ſalutis MCCCXXI, & cum regnare cœpit Edouardus XIII. Rex ſecundum hanc uictoriam, ſuis Hugonibus omnia credere, ſummam imperij deintegro tradere, item gloriabundus quod ſuos dolo oppreſſiſſet, tum demum ſe in cœlo eſſe arbitrari, iracunde minitari, de reliquis omnibus iniurioſe decernere, niſi dicto parerent, ſimul & Iſabellam uxorē quia bene admonebat, iam palàm aſpernari cœpit. Contrà optimates cernentes iam omnia deſperationis plena eſſe, cum in metu, tum in dolore erāt, ac inſuper funeſtæ nobiliū cædis exprobratione moti, iam inde locum & tempus inſidijs perappoſitum quærebant, quo Hugones primo perderent, ac per hoc deinde principem ad ſanitatē reducerent, quem non poterant non odiſſe, ac omnibus precibus execrari, quod tam ſuis nocendum iudicaret, quàm ſuæ ipſius ſaluti minime omnium proſpiciendum curaret. Verum Edouardus quamuis ab omnibus ita male audiret, malis Hugonum artibus inſtructus, non lenire tamen ſuorum principum in ſe odium, aut ſimultatem, ſed augere ſtudebat, ut qui conſilij inops quid periculi immineret, nō animaduerteret: itaq; anno qui inſecutus eſt, Eboracum proficiſcitur,

tur, ibiq; concilium habet, quô pauci admodum accesserunt, quod omnes sibi ab Hugonibus timerent. Quo in cōcilio Edouardus regis filius primum princeps Vualliæ ac Aquitaniæ dux creatur: deinde Hugo pater Vintoniæ, & Andreas Hertleius Carlioli comites fiunt, cuius quidem rei causa huiusmodi concilium habitum est. Interim Gualterus Cantuariensis antistes sacerdotum conuentū Londini fecit, in quo postquam nonnulla constituta sunt, quæ ad statum ordinis pertinerent, rogatu regis publice declarauit duos Hugones perperàm primum in exilium actos fuisse, & inde iure optimo in patriam restitutos. Quæ declaratio ei infamiam pariter atque odium apud populares inussit. Sub idem tempus arx ad Leuisum oppidum Suthsexiæ posita, quæ à principibus tenebatur, deturbata inde præsidij parte, à rege capitur, qui omnes intus captos exemplo post homines natos importunissimo, ad unum necauit. Dum ita domesticis seditionibus laboratur, hinc Scoti Dunelmensem agrum deuastant, illinc Franci Aquitaniam incursationibus uexant: sed isti ne dicerentur pacem aut fœdus rumpere, prædicabant se id eam ob causam facere, quod Edouardus non iurasset in uerba regis Ludouici ut beneficiarius, qui possessor esset principatus ipsius Aquitaniæ, & comitatus Pontiui, cum reuera ipsi, ut illud est hominum genus imperij fines propagādi longe cupidissimum, cognoscentes Edouardum bello parum felicem, & consilio minus bonum non uti cum suis concordia, ac semel atque iterum intra paucos dies plagam à Scoto accepisse grauem, putarent tempus uenisse, cum tandem Anglū omni Gallia haud multo negocio pellerent, quare nomine iurisiurandi exigendi, primo quoq; tempore arma mouerunt. Et hæc causa belli. Nunc ad rem redeo. Edouardus duplici malo uno tēpore affectus, postquam quod facto opus esset deliberauit, in Scotos à quibus uicinius ac magis imminens periculum futurum arbitrabatur, armis à finibus quamprimum arcendos sibi ipsi eundum constituit: ad Francos uero compescēdos, Edmundum fratrem comitem Cantij in Aquitaniam misit. Itaque non multis inde interiectis diebus, cum iam hostes præda onusti intra suos fines se recepissent, non paruo cum militum numero Scotiam petijt, & quia nullos hostiū habuit primo ingressu obuios, audacter & ultra quàm deberet, multa millia progressus, repente à tergo inuaditur ab hostibus, in fugamq; momento uertitur. Scoti postquam fugientes cædendo usque ad arcem Norhamiam insectati sunt, confestim consistunt, atque rei bene gerendæ occasionem nacti, arcem oppugnare aggrediuntur, qua post decimum diem, quàm oppugnare cœperant, potiuntur. Rex Edouardus partim ira, partim ignominia turpis fugæ stimulatus, haud multo pòst exercitum reparat, atq; celeriter in Scotiā iter facere incipit, quem Scotus cum appropinquare cognouisset, obuiam factus prius in fugam uertit, quàm armis inuaderet: nam dum ille ut iam minus insolens infamiæ in loco syluestri ad Blakmuram, id loco nomen est, citra Thesim amnem, magis feris capiendis operam dabat, quàm imperatoris officium faciebat, superueniente hoste, parum abfuit, quin caperetur. Rege per hunc modum fugato, Scoti eodem impetu Eboracum usq; progressi, post uicos & ædificia aliquot incensa, bene magnum numerum frugum atq; pecorum secum in patriam retulerunt, principibus Anglis certe alioqui patriæ uicem dolētibus, sed ex eo nihil iuuantibus, atq; tantum calamitatis æquius ferentibus, quod per id Hu

gonum ſupplicium acceleratum iri exiſtimabant, quando illorum culpa rex ob amicorum inopiam tam infeliciter cum hoſte quotidie congrediebatur. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C X X I I I, & cum regnare cœpit Edouardus, X V. Peruenerat interea Edmundus in Aquitaniam, ſed quia magnis actus tempeſtatibus tardius expectatione ſuorũ applicuerat, iam Franci maiorem partẽ Aquitaniæ occuparant. Quod poſtquam Edouardus cognouit, ut quoquo modo poſſet, rebus ſuis opportune ſubueniẽdi cauſa, cum inimico tranſigeret, initio ſequẽtis anni, Iſabellam uxorem ad Carolum Pulchrum fratrem regem Franciæ qui Ludouico Hutino ſucceſſerat, allegauit, quæ controuerſias componeret. Audiuit Carolus ſororem libẽs, promiſitq; ſe omnia oppida de Anglo capta redditurum, ſi modo Edouardus more maiorum, iuſiurandum daret. Fecit Iſabella uirum certiorem de reſponſo à fratre dato, hortataq; eſt, ut fidem debitam iureiurando daret. Edouardus accepto ab uxore nuncio, ſtatim filium Edouardum duodecim annos natum, quem nuper principem Vualliæ ac ducem Aquitaniæ fecerat, ſicut ſuprà ſcripſimus, in Gallias miſit. Ille iureiurando de more dato, renouatoq; fœdere, omnem Aquitaniam ab auunculo cui iam plena manu ſatisfecerat, recepit. Dum ita Francus placatur, proditio nefaria domi pullulat: cum enim res totius male geſtæ cum Scoto iam Edouardo documento eſſent, ut fortunam belli timeret, ac pacem demum quæreret, negocium dedit Andreæ Carlioleſi comiti, ut bono modo cum Scoto de cõcordia agitaret. Is iuſſu regis in Scotiam profectus, cum Roberto rege nihil de pace, ſed de bello egit, nam ſiue quod deſperaret de rebus Edouardi, cui tam domi quàm foris omnia infeſta erant, idq; mali in primis eius incuriæ aſſignabatur, ſiue quod ſuapte natura, præ fraudibus & dolis, nulla re alia delectaretur, cum Scoto compoſuit, quando, quóue loco inſidiæ Edouardo intenderentur, & ut fides data ac accepta firmior eſſet, eam noua affinitate obſtrinxerũt, deſpondente Roberto ſororem quæ præter cæteras electa atque formoſa erat, ipſi Andreæ. Tali modo dolo iam compoſito, poſt paulum de ea perfidia, tametſi neſcitur à quo, rex certior factus eſt. Adeò difficile eſt de re quam facis, licet id enixe efficere ſtudeas, omnes cælare, & præcipue de proditione, quæ mille graditur pedibus, & quoquouerſum pergit, mille poſt ſe ueſtigia relinquit, quibus facile deprehendi poſſit. Vbi igitur Andreas Carliolum reuertit, à militibus regijs qui illic hybernabant, ipſius regis iuſſu captus, atq; facinoris ſtatim cõuictus morte multatur. Ita Andreas crucem ſibi cõſtruxit, ex qua tandem aliquando penderet. At ſe res aliter habet, non nemo enim cuius ſententiæ me eſſe non pœnitet, tradit Andream patriæ malis permotum feciſſe pacem cum Scoto, & eam quidem honeſtam, ac coëgiſſe præfectos uicinos in eam ſimul iurare: ſed quoniã id negocij iniuſſu regis & Hugonum confeciſſet, idcirco perfidia notatum male periſſe, utpote quem ob alia permulta facinora, talis omnibus modis pœna manebat. Ita homo facinoroſus nuſquam tutus eſt, id quod illa prophetica allegoria ualde prouerbialis perſpicue docet: Si aſcendero in cœlum tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Vtinã tabella huiuſce prophetici carminis præter oculos multorũ eſſet, qui autoritate nixi nihil penſi habet, quod agãt. Ad rem redeo. Attamen Edouardus Scoto diutini belli tædio defatigato, & ob id ipſum pacem deinde ſua ſponte petenti, inducias in decẽ & tres annos dedit, cui poſt-

quam

quam ita Anglo ad tempus reconciliatus fuerat, Ioannes pontifex Romanus perdiu contumaci peccatũ ignouit, ſublatoq; interdicto, omnẽ gentẽ piorum numero habendam cenſuit. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCXXIIII, & cum regnare cœpit Edouardus, XVI. At non omittam obiter illud: ſanè per idem tempus, bene rei literariæ eſt cõſultum. Siquidẽ Henricus ex Stantonia, uir equeſtris ordinis, cum diuitijs redundaret, ſtatuit eas collocare in uſum & commodum bonorum ingeniorum, quæ deinde patriæ honori atq; utilitati eſſent. Is itaque homo magnificus eodem anno cœpit Cantabrigiæ ædes extruere, in quibus paulò poſt ſcholaſticorum inſtituit collegium, dedicauitq; opus diuo Michaëli archangelo, quod hodie bonarum artium cultu ſumme feruet. Eo ipſo anno Edouardus habito Londini concilio, omnes patriæ hoſtes iudicandos curauit, qui ſtetiſſent cum comitibus Herefordenſi & Lancaſtrio, iratus quod alter Rogerius Mortimerius paulò ante aufugiſſet clàm ex turri Londinẽſi. Item cum id temporis, per Hugonum crudelitatem, complures quotidie uarijs afficerentur ſupplicijs, eſſetq; acerbũ ſpectaculum uidere paſſim damnatorum corpora in furcis quas uocant pendẽtia, cibo eſſe auibus, per idem concilium ſtatutum eſt, ut corpora hominum qui deinceps ſuſpendio ſtrangularentur, ſtatim ad ſepulturam darentur, id quod etiã nunc ſeruatur. Poſt hæc iam ineunte uere, cum rex intellexiſſet Edouardum filium iuraſſe, uti moris eſt, in uerba Caroli, & facta pace, amiſſa recepiſſe, continuò Iſabellam uxorem cum eo domum euocauit. Illa accepto nuncio, ſiue quod à fratre detineretur, cui læſa iam patientia, uelut par eſt credere, patefecerat ſe nihil autoritate aut gratia poſſe apud uirum, ſiue quod idcirco grauate reuereretur, ut ne uideret Hugonum conſilijs omnia domi turbari, quæ etiam auditu longe grauiſſima ducebat, ſiue deniq;, ut mulierum eſt, omnia tarde ageret, totã æſtatem reditum de induſtria retardauit, cauſas morandi uarias per literas eodem exemplo datas, excuſando: ſed ut ne apud Edouardum uirum, in ſuſpicionem caderet, cœpit aliquot ex ſuis, quos ſecum in Gallias duxerat, domum pedetentim præmittere. Cæterum rex ob id Carolo cuius conſilio fœminam regi exiſtimabat, ualde iratus, ita egit cum Ioanne Romano pontifice, ut ille per literas Francum increpãdo admonuerit, ut ſororem cum filio, ad uirum remitteret. Et quia nihil eo modo profecerat, & ipſam Iſabellam & Edouardum filium hoſtes patriæ publice declarauit. Qua re cognita, regina animo turbata in Angliam ſibi redeundum ſtatuit. Hic inter ſe diſſident autores: quidam tradunt Iſabellam eo conſilio iter in Angliam acceleraſſe, ut cum uiro in gratiam rediret. Apud alios legimus, eam tam uiro quàm utrique Hugoni iratam decreuiſſe redire, ut facto per ſe populi tumultu, acceptam iniuriam ulciſceretur, id quod ſicuti mox ex rei euentu apparuit, ueriſſimum eſt. Equidem cum mulier longe prudentiſſima intelligeret Hugones excluſiſſe, diſtraxiſſe, ſegregaſſe omnes bonos à ſenatu regio, à Republica, & in locum illorum ſuas operas, hoc eſt, clientes, aſſeclas induxiſſe, ecquid ſpei ponere potuiſſet aut in uiro, qui Hugones libens audiret, præterea neminem, aut in ſuo conſilio, quæ hoſtis iudicata ipſi Edouardo tam cõtemptui quàm odio eſſet? Interea Gualterus Stapyltonus Exonienſis epiſcopus, qui hactenus cum regina in Gallia fuerat, in Angliam ad regem clàm aufugit, ac omnia ei conſilia pariter atq; Iſabellæ ſtudia patefecit. Quæ res, uti infrà dicetur, ipſi in primis

malo fuit. Regina comparata iam nõ mediocri militũ copia, inter quos erant Angli exules, & in primis Rogerius Mortimerius, qui ſummam belli ſcientiam habebat, duce Ioanne Annone Gulielmi comitis Annoniæ fratre, in Angliam cum filio Edouardo nauigat, quô ad VII calendarum Octobris peruenit. Hæc de profectione, ac reuerſione Iſabellæ, ex Anglicis annalibus dicere habui. Verum nonnulli alij qui eorum temporum hiſtoriam ſcripſerunt, aliter de ea re ſentientes, tradunt Iſabellam duorum Hugonum atqꝫ uiri iniurijs offenſam, clàm cum filio Edouardo, Edmundo comite Cantiano, & Rogerio Mortimerio, aufugiſſe in Gallias, ad Carolum fratrem: ſed Hugones ita egiſſe cum Carolo, ut tantum abfuerit, ut ſororem opibus deinde iuuerit, uti etiam regno expulerit ſuo, & illam poſtea perſuaſu Roberti comitis Atrebatis, à fratre occulte ad Gulielmum comitem Annoniæ confugiſſe, atqꝫ ſic demum duce Ioanne comitis fratre, in Angliam redijſſe accitam à maiore principum parte. Sed utcunque res ſe habuerit, ſatis conſtat illam applicuiſſe in eam partem inſulæ, quam Suthfolchiam uocant, quæ ad orientem ſolem ſpectat, unde rectà iter ad Londinum pertinet. Poſteaquam Iſabella in hanc maritimam oram delata eſt, ut ſuos à labore reficeret, ſe Oruellum qui eſt uicus celebris, contulit, quod inde ei iter Londinum eſſet. At ubi fama de eius aduentu, per regnum peruaſit, incredibile dictu eſt, quot uno temporis puncto heroës ſumptis repente armis, in partem reginæ uenerint, adeò ut Edouardum principem pro rege iamiam haberent, conſultarent, obſeruarent, in cœlumqꝫ laudibus ac plauſibus ferrent, & eius patrem aperte clamoribus, conuicijs, maledictis conſectarentur. Erat per eos dies Edouardus rex Londini, qui cum intellexerit uxorem cum filio aduenisſe, & magnos tam principum quàm aliorum ad eos undique concurſus fieri, primo ciuitatem præſidio firmat, cui Gualterum Exonienſem epiſcopũ præponit, deinde capto de ſententia ſuorum Hugonum conſilio, trepidus paruo cum numero militum, in Vualliam contendit, atque ubi Briſtollium peruenit, oppidum præſidio munit, mandatoqꝫ negocio loci cuſtodiendi Hugoni comiti patri, cum Hugone filio Vualliam ingreſſus ad oram regionis maritimam ſe recipit, interim quacunqꝫ ibat, diligenter locorum præfectis de rebus omnibus præcipiebat, ut ne imparati offenderentur. Placuit potiſſimum Edouardo eò ſe cõferre, quod iampridem Vuallos ſua nimia obſequẽtia ſibi fideles feciſſe exiſtimabat, idqꝫ ita in animo hærebat, ut eos pro ſuo iure uiuẽtes quaſi pro certo haberet non eſſe regij decoris ulciſcendi cauſa, neqꝫ laboribus, neque periculis parſuros, ſiue ut inde in Hyberniam confeſtim traijceret, ſi ita caſus ferret, ut ſibi fugiendum eſſet, aut ad extremum ſibi ad aliquem montem, impeditam'ue paludem receptus foret. O res humanas in contraria ſemper mutabiles: rex ritu feræ latebras quærit, qui dum regnũ obtinebat, non utiqꝫ intelligere uoluit, illud tale eſſe, quod gubernatorem dormientem facile obruere, uigilantem uero delectare, augere, ornare poſſet. Interea Londinenſes ciues, qui eo maioribus affecti fuerant contumelijs ab utroqꝫ Hugone, quo rex diutius apud eos conſueuerat eſſe, & licet antea illorum alijs conſilium, alijs occaſio, alijs animus ad uindicandas iniurias defuiſſet, at uoluntas nemini, tum demum ubi reginam aduentare ſenſerunt, ſumptis communiter armis, Gualterum Exonienſem epiſcopũ, qui urbi præerat, deturbato inde præſidio, cum nonnullis

alijs

aliis, qui regis ſtudebant rebus, comprehendunt, atque illos in forum protinus tractos ſecuri percutiunt: dein turrim ui expugnatam ſpoliant, cuſtodias omnes dimittunt, miniſtros regios aut occidunt, aut adminiſtratione priuant, ac eorum bona paſſim diripiunt: deinde nouos præfectos faciunt, qui reginæ & Edouardi principis rebus faueant. Quibus rebus ita peractis, ad Iſabellam reginam legatos mittunt, qui ſignificēt ea quæ in urbe acta eſſent, ac ſe eius dicto audientes fore polliceantur. Hæc ubi regina cognouit, & ſimul certior facta de profectione regis in Vualliam, omiſſo itinere incœpto, Oxonium proficiſcitur, quæ dum hic pauliſper moratur, confluunt undique ad eam populi auxilio iuxtà uenientes, atque incolumitatem gratulantes. Ad iſtos Adam Herefordenſis epiſcopus, quem Edouardus rex paulò ante grauiter multarat, quod diceretur eſſe ſeditionis ſuaſor, concionem habuit, exponens reginā cum filio eam duntaxat ob cauſam reuertiſſe in Angliam, & Hugones perſequi, ut ſtatus regni corrigeretur, ac ita melior fieret: & quoniam propè ad finem tyrannidis contaminatiſſimorum hominum, ac periculorum eſſet peruentum, æquo animo quod parum ſupereſſet laboris, in perſequendis inimicis ferrent, omniaq; ex uictoria & liberalitate reginæ expectarent, quæ ſummum in Rempublicam amorem haberet, cunctaq; ex eius uſu ageret. Quibus dictis, una uoce generatim conclamarunt omnes, quæcunq; illa præciperet, ſe perlibenter facturos. Quo facto, regina iam ingenti ſtipata armatorum agmine, Oxonio diſcedit, ac ſtatim Gloceſtriam petit, indeq; Briſtollium. Eius aduentu audito, Hugo pater qui oppido præerat, ſe ad defendendum parat, prouidet, omnibus locis adeſt. At ubi appropinquarunt aduerſarii oppidum circunſident, ſcalas & alias machinas bellicas admouent, quibus muros aut aſcendant, aut demoliantur, iamq; acriter oppugnare incipiebant, cum oppidani incolumitate pacti ſe atq; oppidum cum arce Iſabellæ & Edouardo eius filio dediderūt. Eodem die Hugo pater furente populo captus, ac extra oppidum per longum ſpacium equorum caudis tractus ſuſpendio necatur, corpus à plebe dilaceratur, caput uero ceruicibus abſciſum fixumq; geſtatur in pilo Vintoniam, ut eo conſpecto, ciues timore perculſi citius in deditionem ueniant, id quod continuò fecerunt. Atque ita potentia per ſcelus quæſita, per ſupplicium concidit. Hos ſequuntur Sarisberienſes, Vuellenſes, Bathonienſes, & reliquæ finitimæ, ac demum totius Angliæ ciuitates, miſſisq; ad reginam legatis, ſe atque omnia ſua in eius fidem & poteſtatem permittunt. Iſabella poſtquam uidit omnes ferè principes atque ciuitates in ſuam poteſtatem ultro ueniſſe, & nihil amplius reſtare, niſi ut Edouardus rex aliquo incommodo affectus diſceret tandem aliquando reſipiſcere, cum toto exercitu Herefordiam proficiſcitur. Hic poſt longam diſputationem, negocium comprehendi Edouardi datur Henrico comiti Lancaſtrio Magni Thomæ fratri, & Rheſo Houello homini Vuallo, qui confeſtim cum electa militum manu, regem perſecutum ierunt. Dum iſta gerebantur, Edouardus qui ſummis ſolicitudinum aculeis atque ſcrupulis dies noctesq; de re ſua cogitando pungebatur, & nullum tempus ad medicinam idoneum reperiebat, nunciata ſuorum ferè omnium defectione, ira pariter accenſus, atque timore perculſus aliquandiu ſuſpenſus manſit, nunc enim fugam tentare, nunc collecta Vuallorum manu, aduerſus inimicos ire peropportunum

ducebat: ſed cum ad extremū omnia timeret, nec quicquam tam calamitoſum putaret, quod non in ſuam fortunam cadere poſſe uideretur, ſtatuit in locum aliquem munitum ſe abdere, ibidemq; expectare, dum amici opera & armis iuuarent: itaq; noctu cum paucis ſuorum, per Sabrinam nauicula uectus ad oppidum Brygnorthum, in arcem quæ eo loci egregie poſita eſt, clàm ſe recepit. Interea Lancaſtrius cum Rheſo ſuperuenit, quærens ubi Edouardus latitaret. Sed in eo reperiendo parum laboris fuit, nanq; præſtò fuere ex Vuallis, qui pecunia corrupti eis locum indicarint, quo ſe rex exanimatus tenebat: igitur cognito loco, ad arcem accedunt, eaq; ſine contentione, primo impetu potiuntur. Hic demum Edouardus cum Hugone filio, Roberto Baldocho, ac Simone Redyngio, captus ducitur ad Keneluorthem arcem, ibiq; in cuſtodiam traditur. Quo negocio mature confecto, comes & Rheſus ducentes ſecum aliquos captiuos ad reginam, quæ nondum Herefordia ſe commouerat, reuertuntur. Ea maiorem in modum gauiſa eſt, quod ſine cæde, omnia pacata eſſent: exin iuſſu Rogerij Mortimerij, cui de conſilij ſententia, ſumma rerum omniū commiſſa erat, Hugo & Simon per totam ciuitatem, multo cum probro traducuntur, ac poſt acerbos cruciatus, publice necantur. Simili atq; illi mactati ſunt ſupplicio, paucis antè diebus affectus fuerat Ioannes comes Harundellius, unus omniū Spenſeriorum longe ſtudioſiſſimus. Hunc finem uitæ duo Hugones cum alijs eorum aſſeclis habuerunt, ſtatim ut paxillus infractus eſt, uti dicitur, hoc eſt, confeſtim atque regio ſunt præſidio deſtituti, quo innitentes potentia & autoritate temere abutebātur. Poteſt talis iſtorum infelix exitus eſſe bene multis documēto, qui idcirco inhumaniſſimi iniuſtiſſimiq; ſunt, quod apud principes plurimum poſſint, ſuoq; arbitratu cuncta agant, immemores ſe precariam habere in alios poteſtatem. Robertus uero cancellarius multis affectus ignominijs poſtquam miſſus factus fuerat, à ciuibus Londinēſibus è manu Adæ Herefordenſis epiſcopi, qui eum diu apud ſe principum iuſſu cuſtodierat, per uim raptus inter fures in carcerem rurſum traditur, ubi ſe tanto mœrori dedit, ut paucis pòſt diebus mortem oppetiuerit. Quibus rebus ita peractis, regina cum filio Edouardo Londinum proficiſcitur: egregie prorſus atque læte, ut populi gratiam captaret, incedebat, nanque inchoato itinere per media oppida atque pagos, ritu triumphantium uehebatur, & quacunq; ibat, inter profuſiſſimos opſoniorum apparatus, populi gaudentes Hugonum tyrannidem è medio ſublatam eſſe, epulum ubiq; publice præbebant, multaq; inter eos facta gratulatione, omnium animi ad lætitiam excitabantur. Sed Londinenſes ciues longe ſplendidiſſimo rerum apparatu, reginam uenientem ſumma omnium uoluntate acceperunt, pari affecti lætitia, tam ob aduentum eius, quàm Edouardi principis, quem inter plaudendum, regem conſalutabant. Cæterum regina quo plus lætitiæ uultu præ ſe ferebat, hoc minus uoluptatis animo capiebat, quod ita uſu ueniſſet, ut neceſſariò ſe oporteret gaudere uirum ex tam amplo ſtatu, tantis ornatum opibus, tantis facultatibus abundantem repente concidiſſe: ſed, ut diximus, uitandæ inuidiæ cauſa, quantū poterat, dolorem diſſimulabat. At poſtquam illa ac principes omnes qui eam ſequebantùr, Londinum peruenerunt, conuocato primo quoque die concilio, de collocando regni ſtatu inter ſe agitant:

placuit

placuit omnibus,ut Edouardus primum concilij decreto priuaretur regno, ac deinde filius rex crearetur: ſed ut pro ſua dignitate iudicij acerbitatem remouerent,uiſum eſt optimum factu,prius tentare,ſi ipſe ſponte uellet ſeſe imperio abdicare, quàm filius in locum patris ſurrogaretur. Quocirca legati ad Edouardum miſſi ſunt, quorum princeps fuit Ioannes Borthonus Elyenſis epiſcopus, qui ei exponerent, optimates auere, ut uellet in poteſtate concilij eſſe,atq; Edouardo filio imperium per manus ſuas dare,& niſi id quamprimũ faceret, ſtatutum cunctis eſſe, unum aliquem quem ſors offerret, ſibi regem optare. Edouardus auditis legatis, non tenuit lachrymas, ſed ſeipſum ſtatim colligens, ac denunciationi parens, reſpondit,ſcire ſe ſuis multis peccatis, in hanc ærumnã incidiſſe,& propterea minus moleſte ferre: ſed primum dolere ſe publicũ ſuſcepiſſe odium, deinde agere generatim principibus gratias immortales, quod acceptarum iniuriarum obliti, tanto complecterentur fauore Edouardum filium,ut eum habere regem cuperent, quare ut illis ſatisfaceret, quando aliter fieri non poſſet, iam ſeſe & regno ac ipſius adminiſtratione abdicare: poſtremo addidit, ſe rogare, ut principes ſibi tam afflicto miſericordiam impartirent. Legati accepto ex ſententia reſponſo,Londinum redeunt ad principes, atque ordine legationem renunciant. Fuit commune omnibus gaudiũ, quod iam optimatibus liceret alium ſibi optare regem. Quapropter habito ad Vueſtmonaſterium concilio, quarto calend. Februar. anno ſalutis MCCCXXVI, Edouardum ſecundi Edouardi filium annos natum decem & quatuor, regem fecerunt, quem eius nominis ordine regum tertium Edouardum nuncupatum, Gualterus Cantuarienſis antiſtes more maiorum ſacrauit. Huic quia per ætatem regia munia obire non poterat, tutores cum primis dantur Edmundus Cantianus, Henricus Lancaſtrius comites, & Rogerius Mortimerius, quod uiri ſingularis uirtutis haberentur. Deinde Iſabellæ eius matri dos multo ampliſſima aſſignatur, unde honeſtam uitam degeret. Poſtremo datur negocium cuſtodiendi Edouardi per hunc modum dignitate nuper deiecti, Thomæ ſeu Mauritio, utrunque ſcriptum reperio, Barkeleienſi, & Ioanni Matreuerſio honeſtis equitibus. Hi ineunte uere, Edouardum ab arce Keneluorthi Barkeleium noctu & clàm abducunt,atque in arcem quæ ibi munitiſſima eſt, cuſtodiendum conijciunt. Eſt arx iſta in medio fere itineris ſpacio ſita, inter Briſtollium, & Gloceſtriam oppida, ad mille ferè paſſus prope ripam Sabrinæ. Dum Edouardus hic tenebatur,non deerant qui eius uicem dolentes, ſummæ principes perfidiæ, ac Edouardum regem & Iſabellam impietatis crimine palàm notarent, inſimularentq;, quia, ut quidam Græcus hiſtoricus ait, Infelices miſericordia, potentes inuidia ſemper ſequitur: ac uictus accepiſſe,uictor feciſſe iniuriam uidetur. Ita fiebat, ut præſens regni ſtatus bene multis non item omnibus, ut ſolet,omnino probaretur. Quare aliquot optimates, autore Edmundo Cantij comite, ſecreta paſſim iam conſilia & ſermones de liberando Edouardo, unà conferre cœperunt, qui inuidis eius calamitatem crimini dabant. Quæ ubi Iſabella & alij tũtores comperierunt,arbitrantes non eſſe tutum initio principatus Edouardi,in autores conſpirationis animaduertere, tantummodo occaſionem inimicis auferendam perficiendi negocij iudicarunt, itaque cuſtodibus iubent,

ut Edouardum captiuum atque huc atque illuc continenter ducant, quò denique ubi loci ſit, nemo homo certum habeat. Ii quod iuſſi ſunt facientes, miſerum principem Barkeleio ad arcem Corfim commouent, & inde ad alia loca nocturnis itineribus traducunt, defatigando uſque eò, dum poſtremò quamſecretiſſime potuerũt, rurſus Barkeleium reduxere. Dum hic Edouardus cuſtoditur, Iſabella uxor ei ſæpiſſime ſalutem ſcribebat, ſignificabatq́ dolorem ſe accipere, quod prohibentibus principibus, uiſere ſibi non liceret, mittebat inſuper munera frequenter. Quæ res tantum ſuſpicionis cuſtodibus attulit, ut de eo necando ſtatim pòſt cogitare cœperint: qui cum eum inhumaniter tractaſſent, uerebantur, ne tandem rex paterna charitate uictus, hortante matre, eum liberaret, & ille mox de ſe ſupplicium ſumendum in primis curaret: ſic hominem paucis pòſt diebus necant, eóque nefario ædito facinore, clàm in Galliam aufugiunt. Quo autem genere mortis Edouardus interierit, non facile conſtat: fama exit in uulgus, illum dum uentrem purgaret, fuiſſe ueru transfixum per clunes, anno ætatis XLIII, & cum regnare cœperat XIX. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXXVII. Corpus nulla funebri pompa Gloceſtriam delatum ad diui Petri cœnobium, ubi loci monachi ordinis diui Benedicti degunt, funeratur. Fama eſt in uulgo, per illum poſtmodum miracula multa ædita, quod fuiſſet natura bona, ingenio miti, non item tamen perſpicaci, qui primo iuuenili errore actus, in aliqua leuia uitia inciderit, quem deinde tametſi in grauiora delicta malorum conſuetudines ac conſilia traxerunt, & ueniam commiſſorum facile à Deo aſſecutus, multas contumelias, atque demum mortem ſæuiſſimam patienter tuliſſet. Creauit ex Iſabella uxore liberos mares duos, Edouardum, qui, ut demonſtrauimus, eo uiuo, rex factus eſt: & Ioannem, qui admodum iuuenis mortem obijt: ac fœminas totidem, Aleonoram, quæ ante nubiles annos mortua eſt: & Ioannam, quæ poſtea Dauid regi Scotiæ nupſit. Fuit ſtatura penè iuſta, corpore ualido, qui proſpera uſus eſt ualetudine: non deerant etiam animi uires, ſi repudiatis malis ſuaſoribus, eas in aliqua re honeſta exercuiſſet, quod ei per conſocios facere minime licuit: adeò curandum eſt, quem à principio in amicitiam aut familiaritatem recipias, quandoquidem ut illius cum quo diu ſocietatem habes, quotidiano uſu perſimilis fias neceſſe eſt, dicente græca parœmia: Si iuxta claudum habitaueris, diſces ſubclaudicare. Nam aliquando literarum ſtudia quæ ipſe, ut dixi, attingere & guſtare non potuit, admirari cœpit, qui Oxonij autor fuit collegij regalis, quod Orial uocant, ac aulæ diuæ Mariæ, ut in his cœnobijs doctrina coleretur, quemadmodum hodie duo hæc ſcholaſticorum collegia bonarum omnium artium plena ſunt.

POLYDORI

RES GESTAS Edouardi ſecundi regis per annos decem & nouem, ac illius cædem, ſuperiore libro perſecuti ſumus: ipſius autē filius Edouardus eius nominis à Gulielmo primo rege Normano, tertius rex factus, aliquandiu fuit in tutela Iſabellæ matris, & optimatum, quos illa à primo in regium ſenatum deligendos curauerat, ad res gubernādas, cauſasq; ſine litium tumultu cognoſcendas. At Edouardus ut primum ex pueris exceſſit, animū ſuum grauioribus conformauit moribus, & cum per ætatem licuit, Scotum reprimendum, &, ſi fortuna belli faueret, in deditionem ſibi redigendum ſtatuit, qui paucis antè annis, Edouardo patre rege ſæpe Anglicos fines impune uaſtaſſet, ac aſſiduis abactis prædis, tam audacior quàm locupletior effectus eſſet: itaq; copijs primo quoq; tempore coactis, Eboracum proficiſcitur, facta omnibus ſuis magna uictoriæ expectatione. Dum autē hic de inuadendo hoſte conſilia agitat, orta diſcordia inter Ioannis Annonis milites, & aliquot Anglicos duces, nonnihil cædis æditum eſt. Quæ diſcordia, etſi iuſſu principis eſt eueſtigio ſedata, tamen quia animi utrinq; offenſi clàm odium alebant, fecit ut omnis regis conatus male ceciderit, nam paucis deinde interiectis diebus, rex cum omnibus copijs Scotiam ingreſſus, Robertum regem parua militum manu ſtipatum obuium habuit, quem à tergo, à fronte, à lateribus circumueniendum ratus, dum milites certis in locis diſponere feſtinabat, ecce tibi, Scotus de re à transfugis certior factus, repente è conſpectu hoſtium in montes proximos cōuolauit. Rex dolens ereptam è manibus fraude ſuorū, bene gerendæ rei facultatem, ut ne fortunā fruſtra rurſus tentaret, qui optime norat nihil boni fieri poſſe à militibus diſcordia agitatis, infecto negocio Londinum confeſtim reuertitur, ac Ioannem Annonem de ſe & matre bene meritum, ampliſſimis donatum muneribus, domum dimiſit. Is non multi interceſſerunt dies, cum autor fuit, ut Philippa fratris Gulielmi filia, ætate & forma longe florentiſſima Edouardo nuptum collocaretur. Quæ equidem affinitas magno deinceps Anglo uſui fuit, quippe quæ ad illum Flandrorū animos aduerſus Francos cum primis, ut infrà declarabitur, adiunxit. Porrò fœdus inter ipſum Anglum & Francum antè percuſſum nō diu inuiolatū permanſit, quoniam eo anno qui fuit humanæ ſalutis MCCCXXVIII, noua cauſa redintegrandi odij ingruit, & magnarū initia rerum, quæ iam tum utrunq; populum ſolicitum habere cœperunt, ac nunquā poſtea exitum habuere: nam cum Carolus Pulcher, qui id temporis uita exceſſerat, reliquus unus ex ſtirpe regia uirili fuiſſet, inde factum eſt, ut diſceptatio de principatu Franciæ orta ſit, quæ adhuc ſub iudice eſt, cum Anglus regnum illud uti certa materna hæreditas ſibi uenire contenderet, contrà Francus idipſum ſe iure quamoptimo poſſidere affirmaret. Quoniam autem ad hunc locum peruentum eſt, non alienum eſſe uidetur, de origine huius magnæ controuerſiæ proponere, ut hiſtoria nihil non in re etiam ambigua, ſi fieri poſſit, planum faciat. Philippus Pulcher rex Franciæ, tris ex Ioanna uxore creauit filios, Ludouicū Hutinum, Philippum Longum, & Carolum Pulchrum: filias uero duas, unam, quam infantem

mors rapuit, & alterã Iſabellam nomine, quæ nupſit Edouardo ſecundo regi Angliæ, ex qua natus eſt Edouardus tertius, de quo nũc ſermo eſt. Illi tres filij deinceps regnarũt. Succeſſit Philippo pater Ludouicus maximus natu filius, is ex Margarita priore uxore, filia Roberti ducis Burgundiæ Ioannam filiam ſuſcepit, quæ mox data fuit in matrimoniũ Ludouico Eburouicum comiti, ſed nullis ex ſe genitis liberis, haud diu ſuperſtes fuit. alteram uxorem Clementiã nomine, filiam Martelli, qui pater fuit Roberti Siciliæ regis, moriens grauidam reliquit, quæ puerum peperit, cui nomen Ioannes eſt impoſitum, qui paucu los dies uixit. Poſt hunc Ioannẽ regnat Philippus Longus, quamuis nonnullis inclamantibus regnum Ioannæ Hutini filiæ deberi, id quod Odo Burgundiæ dux auunculus puellæ cum primis faciebat, plus tamen uis potuit, quàm ius. Philippus deinde poſt annum quintũ, quàm regnũ occuparat, ſine liberis moritur. Poſtremo Carolus Pulcher regnum obtinuit, is ſeptimo pòſt anno mortem obiuit, relicta Ioanna uxore grauida, quæ paucis pòſt diebus filiam nomine Blanchã enixa eſt, quæ ſtatim patris fatum ſecuta eſt. Per hunc igitur modum, regia uirilis ſtirps Philippi Pulchri in Carolo filio defecit, ex quo de regno inter Francum & Anglum contentio orta eſt, quæ, ut antè diximus, etiam nũc ſub iudice reſtat. Edouardus enim rex ſibi ut legitimo hæredi Franciæ regnũ uenire contendebat, quod ipſe ſolus ex ſtirpe regia eſſet, qui Philippum Pulchrũ auum maternũ proximo cognationis gradu attingeret, utpote qui ex Iſabella eius filia genitus eſſet. Quocirca primo quoq; tempore per legatos, cum Francis principibus egit, uti ſe regem dicerent: ſed legati nunquã benigne auditi, domũ re infecta rediere, cum ipſe ſtatim pòſt ſe utriuſq; regni & Franciæ & Angliæ regem appellare cœpit, aliquãdo armis quam iure non poterat, recuperaturus hæreditatem. Cuius quidem tituli appellatione etiam nunc Angliæ reges ſic utuntur, ut ne ſcripto quidem quotidianóue ſermone appellentur aliter. At Franci qui iniuriam filiæ Ludouici Hutini regis paucis antè annis factam pro iure habebant, prædicantes iam inde à principio ſuorũ regum, lege exceptum eſſe, ne regnum Franciæ ullo unquã tempore fœmineo ſexui deberetur, Philippum Valeſium filium Caroli Valeſij, qui Philippi Pulchri frater fuerat, regem fecerũt, quem memoriæ proditum eſt Flandros finitimos populos illudentes regem repertum extra iocum appellaſſe, tanq; non iure creatum. Hinc colligere licet, nullam fuiſſe ab initio legem apud Francos, qua uetitum eſſet, ne regni hæreditas mulieribus ueniret, id quod teſtimonio Odonis Burgundionis ducis potiſſimũ comprobat̃, qui, ut ſuprà oſtendimus, magnopere reclamauit, cum Philippus Longus eſt rex creatus, nec prius negocio deſtitit, quàm Longus locata illi filiarũ maxima, & comitatu Burgundiæ nomine dotis dato, in ſuas traxerit partes. Illud item uerifſimũ eſſe atteſtatur Flandrorũ ſcomma in Valeſium uulgi ſermone iactatũ, quod ille fortuitò non iure ad regnũ perueniſſet. Atq; ita recens cõmentum fuiſſe uidetur, quo Edouardus regno Franciæ eſt fraudatus, quod quemadmodũ ille iure ſibi optimo repetebat, ita nũc Angliæ reges nõ iniuria repetere uident̃. Sed unde digreſſi ſumus, reuertamur. Per idem tẽpus Robertus rex Scotiæ moritur, cui Dauid filius ſucceſſit, is formidãs potentiã Edouardi, & tædio longi belli affectus, quo nouerat Ioannẽ Baliolũ et patrem Robertũ preſſos longe miſerrimã egiſſe uitam, cõfeſtim legatos de pace ad Edouardũ qui tunc Northantoni erat, miſit.

Audiuit

Audiuit rex legatos libens, & quia iam tum Scotico bello Gallicum anteuertendum decreuerat, de ſui familiaris ſenatus ſententia, dedit pacem Dauid regi, ac ſimul eidem Ioannam ſororem locauit. Quod fœdus ut parum honorificum nonnulli ex optimatibus, quibus iuſtitia cordi erat, minime probarunt, periniquum eſſe prædicantes, ut Dauid regnum Scotiæ obtineret, quod Robertus eius pater contra ius fasq́ occupaſſet. Atq́ ita demum ceſſatum eſt ab armis inter Anglum & Scotum, poſt annum trigeſimum, quàm Ioannes Baliolus rex Scotiæ ab Edouardo primo uictus, regno eſt priuatus. Eodem anno moritur Gualterus Cantuarienſis antiſtes, poſt annum quàm ſedere cœperat, XV. cui ſucceſſit Ioannes Stretfordius Vintonienſis epiſcopus, ordine antiſtitū Cantuarienſiū quinquageſimus, uir tam pontificij quàm ciuilis iuris peritiſſimus. Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCXXIX, rex concilium Sarisberiam conuocauit, quo in concilio, poſteaquã ex patrum conſenſu permulta quæ è Republica erant, partim correcta, partim conſtituta ſunt, nouiſſime autem Ioannes regis frater cognomento Helthamius Cornubiæ, & Rogerius Mortimerius Merchiæ Vuálliæ comites facti ſunt. Dum ita Edouardus ad res ſuas domi conſtituendas incũbebat, Philippus rex Franciæ ab eo poſtulauit, ut ſibi iuſiurandum nomine poſſeſſionis Aquitaniæ, & Pontiui daret. Quocirca ille in Ambianos profectus, ubi Philippus erat, in uerba eius, prout eſt mos, iuratus eſt: exin de locis quæ Carolus Valeſius Philippi pater aliàs Edouardo primo regi ademiſſet, nec reddita eſſent, coràm pauca proteſtatus, quamobrem Francus ſuum animũ perſpiceret, in Angliã redijt. Anno illo ipſo Ioannes Cantuarienſis antiſtes conuentum habuit Londini, in quo poſtquam pleraq́ uiolata expiata ſunt, atq́ alia multa ad modum priſtinum à patribus olim inſtitutum redacta ſunt, quibus res ordinis cõmodiorem in ſtatum peruenirẽt, omnes generatim qui mortẽ Gualtero Stapyltono Exonienſi epiſcopo machinati eſſent, eumq́ percuſſiſſent, ex Chriſtianorũ cœtu eiecti ſunt. Hunc Gualterũ, ut diximus in uita Edouardi ſecundi, Londinenſes ſecuri percuſſerunt, qui fortè præſenſerat ſe non poſſe diu ſaluo capite, ſuis ſeruire principibus, idcirco antè duo multorũ ſeculorũ opera Oxonij fecerat, in quibus ſcholaſticorũ collegia collocauit. Iſtorum alterum Exonienſe collegiũ, alterũ Ceruina aula nuncupatur. Rex interea concilium Vintoniæ habet, quo in concilio Edmundus comes Cantij eius patruus proditionis inſimulatus damnatur capite, quod nonnullos de nobilitate concitaſſet, qui, uti ſuprà memorauimus, Edouardũ fratrem clàm è carcere ducerent, ac in adminiſtrationẽ regni reſtituerent. Quare ille urgente Iſabella regina matre regis, quæ cum homine apertas habebat inimicitias, paucis pòſt diebus ſecuri percutitur. Anno deinde qui ſecutus eſt, qui fuit humanæ ſalutis MCCCXXX, & cum regnare Edouardus cœpit IIII, Philippa regina peperit filium, quem Edouardum pater nominauit, moris eſt enim tam regum, quàm priuatorum Anglorũ, ut pater in filio maiore natu plerunq́ ſuum renouet nomen, qui uir euaſit longe præſtantiſſimus, id quod ex rebus eius geſtis, quas infrà perappoſitus docebit locus, perſpicue conſtat. Eodem tẽpore Thomas ſeu Mauritius Barcleienſis unus ex percuſſoribus Edouardi ſecũdi, captus in Gallijs, in Angliã ducĩ, ac merito ſupplicio afficitur. Itẽ Rogerius Mortimerius comes Merchiæ Vualliæ à ꝓditionis ſcelere nõ abeſſe cõpertus, pari pœna multaĩ.

Rex interim ueſtitu incognito in Gallias profectus, illic nõnullas ædes ſacras uoti nomine uiſendi cauſa, aliquot dies peregrinatus eſt. Dum hæc in Anglia gerebantur, Edouardus filius Ioannis Balioli qui rex Scotiæ fuerat, cui diximus in uita Edouardi primi, Carolum Valeſium Philippi Pulchri fratrem locaſſe filiam, qui toto eo tempore ex quo pater regno ſpoliatus fuerat, in Gallia exularat, tum demũ fretus ope Philippi regis Franciæ uxoris fratris, in ſpem recuperandi regni Scotici non incertam uenit, atq; comparata non parua militum copia, in Angliam traiecit, ut partim tentaret, an rex permitteret ſe per Angliam iter in Scotiam habere, quod ualde cõmodum eſſet, partim uero ut in ſocietatẽ belli adduceret aliquot principes regni, qui eodem tempore poſt eiectum Ioannem regem, poſſeſſiones in Scotia amiſerant, quorum ſanè in numero cum primis erat Henricus Bellimontenſis comes Atholiæ, & Ricardus Talbotus, ambo ſummæ uirtutis uiri. His itaq; cum nõnullis alijs Edouardus ſibi copulatis, maiore cum fiducia adit regem, oratq;, ut permittat ſe per Angliam in Dauid regem exercitum ducere, atq; id pollicetur ſine ullo maleficio ſe facturũ. Rex cognita eius poſtulatione, rem ad familiarem ſenatum detulit, ut quid ille agendum argumentarẽt, audiret: qui interim cœpit ancipiti cura ſolicitari, quod diu antea eum pœnituerat initi fœderis cum Dauid, cui nullo iure regnum Scotiæ debebatur, & idcirco ægre patiebatur illum regnare: contrà cogitabat, ſi Dauid regno pelleretur, illud malum illi fore cõmune cum Ioanna ſorore eius uxore. Vicit denique de ſenatus ſententia fraterna charitas, negauit enim ſe daturum iter, noluit tamen, quemadmodum potuit, Baliolum ab incœpto deterrere, quippe qui non inuitus permittebat Scotum bello peti, quem ipſe per hunc modum iam debilitatum tandem aliquãdo ſub imperium ſuum redigendum ſtatuerat. Baliolus accepto reſponſo, & cognito ſecrete regis animo, conducit undiq; naues, atq; in Scotiam nauigat, qui in Fortheam delatus, ubi littus attigit, ecce cõſpicit raros milites quaquauerſum diſpoſitos, qui oram maritimam tuerentur. Qua re cognita, quia hoſtes pauci eo in loco erant numero, cum alij alibi aduentũ eius obſeruarent, præceſſerat enim fama aduentus Edouardi, extemplo in terrã deſcendit, atq; dum primi egreſſi cum hoſte pugnant, reliqui omnes tutò deſcenſione facta, pugnam redintegrant. Hic magna contentione dimicatum eſt, cum illi ea in re uictoriam celerem, & iſti ſuam ſalutem conſiſtere animaduerterent. Sed rem obtinuere Baliolani, nanq; Scoti poſt multa accepta uulnera pedem retulere, hoſtẽ ueniſſe paſſim clamitantes. Baliolus eo ſucceſſu animo elatus, Fanum Ioannis quod & Perthum ueteri nomine dicitur, rectà petit, ad oppugnandumq; aggreditur. Ad hunc clamorem fit cõcurſus adeò frequens, ut breui tempore Patritius Dumbar, & Donaldus Marriæ comes, qui regni gubernatores erant, quod Dauid rex eſſet ætate admodum puer, cum reliquo exercitu adfuerint, confeſtimq; ad hoſtes properarint, qui caſtra in proximis tumulis, ſecundum Ernam flumen, ad Duplynum uicum, metati erant. Hic commiſſo prælio, gubernatores qui omnia negligenter curarant, multitudine freti, profligãtur, amiſſis ex ſuis amplius ſexdecim hominum millibus, in quibus fuit Donaldus alter dux, cum bene multis equeſtris ordinis uiris. Baliolus tanta potitus uictoria, protinus de principum Anglorũ ſententia, Fanum Ioannis repetit, nulloq; negocio capit. Qua re feliciter acta, ſe Scotiæ regem dicit. Hæc ubi rex Edouardus accepit, ualde

ualde gauiſus eſt, quod ueniſſe tempus putaret, cum Scotos ſubigeret: ſed ut ne ſibi crimini daretur, ſi bellum tentaret, cœpit prædicare palàm Scotum nõ eſſe ſecum in fœdere, quod ſe inſciente, qui id temporis legitimã ætatem non ageret, illud factum fuiſſet. Atꝗ ita fracti fœderis culpam delendo, in Scotiã contendit, qui ubi Beruicum peruenit, oppidum obſidione cingit, ac interdiu noctuꝗ continenter urgendo reſpirare non ſinit. Erat loci præfectus Alexander Setonus uir ſingulari uirtute, qui oppidum fortiter defendebat, cum Andreas Morauius qui Donaldo comiti nuper interfecto ſurrogatus fuerat gubernator, regis Edouardi ab obſidione auertendi cauſa, in Angliã incurſiones fecit. In hunc rex Baliolũ qui ad eum paulò ante uenerat, miſit, qui leui prælio apud Roxburgum facto, Andream cepit, fuſo aut cæſo omni eius comitatu. In Andreæ locum Scoti principes Archibaldum Stuartum, uirum æque fortem ac prudentem ſubſtituũt. Is magnis repente inſtructus copijs, oppidanis ſubſidio uadit, qui Deum uiolati fœderis ultorem inuocans, cum hoſte ad Halydonum montem proximum confligit, ac demum uincitur. Rex Edouardus parta uictoria, Beruicũ reuertitur, acriusꝗ quàm antea urget. Tum oppidani deſperato ſubſidio, incolumitatem pacti ilico ſeſe dediderunt. Conciderat in ea pugna à Scoto infinitus hominũ numerus, & præſertim nobilium, in quibus fuit ipſe Archibaldus cum Iacobo Alano & Ioanne fratribus, item Alexander Bruſius Carictæ, Hugo Roſſenſis comites. Captiuorũ numerus penè par. Secundum hanc cladem acceptam, Alexander Setonus datur collega in procuratione regni Patritio. Ii uidentes res domi in ſummo ubiꝗ uerſari periculo, ut conſeruarẽt Dauid regem uix tum decem natum annos, cum Ioanna ſponſa in Galliam miſerunt, qui apud Philippum regem uſque eò eſſet, quoad idoneus foret per ſe obire bella. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCXXXIII, & cum regnare cœpit Edouardus, VII. Cæterum autores habeo, aliam huiuſce belli cauſam fuiſſe, & eam omnino ueriorem, qui tradunt Edouardum regem ideo bellum feciſſe Dauid regi, quod ille pernegaſſet more maiorum, in eius uerba iurare, ut ne per id Anglũ terræ Scotiæ dominũ ſe agnouiſſe fateretur. Sic Edouardus recepto oppido, ac alijs poſtea locis de Scoto captis, Baliolum quem ſibi iureiurando obligauerat, præfecit, cum Ricardo Talboto, relictoꝗ exercitus robore in Scotia, ipſe cum paucis Londinum uictor belli redijt. At Baliolus rebus ſuis minime indormiens, ad Ioannis Fanũ conuentum habet, quô bona nobilium pars conuenit. Hic poſt nouum regni ſtatum de concilij ſententia recte collocatũ, generatim omnes ei iuſiurandum dederunt. Quo facto, Baliolus regionẽ obire, loca paſſim præſidijs firmare, & deniꝗ ubiꝗ regnare cœpit, cum gubernatores nullã moram interponendam rati, conflato repente nouo exercitu, hoſtes adoriuntur. Fuit certamen diu anceps, ad ultimum Angli ſingulari prælio profligantur, cæſis ad magnũ utriuſꝗ partis numerum militibus. Capti Anglorum permulti, & in ijs Ricardus Talbotus, qui poſtea permutatione Andreæ Morauij miſſus factus eſt. Rex allato male geſtæ rei nuncio, in Scotiam ſuorum cædem ulturus aduolat, ſimul terra ſimul mari copijs ductis, quanquam maritimarũ pars aliqua tempeſtate perijt. Fuit Edouardus totum fermè annum in Scotia, qui affectis magnis paſſim ſtragibus aduerſarijs, maiorem partem ad ſanitatẽ reduxit. Quibus rebus feliciter confectis, poſtquam à populo iuſiurandum eſt datum, in

Angliam reuertitur, ducitq; ſecum Baliolum, cuius fidem nondum ſatis exploratam habebat, cõmiſſa rerum ſumma Ricardo Talboto, & Dauid Cumino Atholiæ comiti. Scoti poſt hæc, qui in altera parte erant, ſibi Robertũ Stuartum & Ioannem Ranulphum gubernatores conſtituũt. Illi libertatis cupidi, ſtatim nouis rebus ſtudentes, cum Cumino loco idoneo congreſſi, eum interficiunt, exercitum profligant. Qua re nunciata, rex Edouardus cum Baliolo Scotiã repetit, qui late hoſtes ſeſe in ſyluas & paludes more patrio abdentes, multa cum cæde perſecutus, oppida amiſſa recipit, ac diruta reparat, muriſq; deintegro aut cingit, aut foſſis cõmunit, in quibus fuere Fanum Ioannis, atq; Andreæ, Cuprum, Aberdonia, Dumfermilis, ac arces nonnullæ, eaq; omnia loca præſidijs firmat, ratus ſatis prouidiſſe ſe, ut ne Scotus poſtmodum poſſet ſeu auderet ab officio diſcedere. quo facto, quia multis de cauſis in Angliam reuocabatur, Baliolum in Scotia ſibi relinquendum ſtatuit. Eſt deinceps aliquandiu uarie dimicatum, modo fortuna ſe in unam, modo in alteram partem inclinante, donec ad extremum Baliolus amiſſis partim ui, partim proditione multis locis, & urgente fame, quæ maxime inualuerat, cœpit ſibi timere, animaduertens nullo pacto poſſe ſe Scotorum ſtudium habere, quare ſibi neceſſario ad Edouardum redeundum putauit, cum eodem tempore, hinc orante Ioanna ſorore Edouardi, illinc Benedicto duodecimo Romano pontifice Scotorum precibus moto, eorumq; calamitatem miſerato, ac ob id intercedente tanto certamini, atq; iubente, ne ultra utrinque arma mouerentur, induciæ in aliquot menſes datæ ſunt. His demum rebus ita compoſitis, Dauid rex domũ ex Gallia reuertitur, qui regnum ſuum pariter bellis ac rectorũ incuria, penitus deuaſtatum inuenit, id quod fecit, ut nihil ei deinceps potius fuerit, quàm ſtudere, ut pacem ab Anglo modis omnibus impetraret, ne rurſus in tam exitiale incideret bellum. Edouardus itaq; paſſim relicto in Scotia magno præſidio, Londinum reuerſus cauſa habendi delectus, neruoſq; belli comparandi, quod celeritatis indigere uidebatur, ne poſt finitas iuducias, procraſtinatio ſuis malo foret, concilium conuocat, cauſam belli exponit, auxilium quærit. Patres audiunt, & pro tempore & negocio, pecuniam decernunt in rem bellicam. Poſt hæc & alia multa ex Reipublicæ uſu cõſtituta, placuit prouidere, ne opes quæ mercium uſu in dies ſingulos in inſulam inferebantur, aliquando diſſiparentur: itaq; lege exceptum eſt, ut nemini homini liceret in poſterum tempus, aurum, argentum cælatum ſiue ſignatum in continentem exportare. Quo factum eſt, ut mercatores alieni mercium ſuarũ precia coacti ſint in alias merces inſumere. Quippe decretum iſtuc etiam nunc ſeruatur perpetuatũ uti regno utile ab alijs qui ſecuti ſunt regibus. Dein publice demonſtrantur multorum in Rempublicam merita, quæ eis magnæ laudi, magnoq; decori eſſe deberent. Quare illis noui honores dantur, & ante omnes, reuerentiæ cauſa, Edouardus regis filius fit princeps Vualliæ & dux Cornubiæ, atque ſex creantur comites, id eſt, Henricus filius Henrici Lancaſtrij Derbij, Gulielmus Bonnus Northantoni, Gulielmus Montacutus Sariſberiæ, Hugo Andlaius ſeu Audellus Gloceſtriæ, Gulielmus Clyntonius Huntyngtonæ, & Robertus Offordius Suthfolchiæ. Fuit is annus cum ipſe Edouardus regnare cœpit, X. & ſalutis, MCCCXXXVI, quo Ioannes regis frater comes Cornubiæ paulò antequam illud concilium haberetur, in Scotia morbo interijt.

Eodem

Eodem etiam in concilio, Henricus Lancastri comes, factus est Aquitaniæ præfectus, quô haud ita multo post, cum bene magna armatorum copia profectus est. Per idem tempus Robertus Atrebas transiuit ad Anglum, cuius alienationis causam, ut more nostro planiorem faciamus, ab ouo, sicut aiunt, incipiendum ducimus. Robertus Atrebatium comes uir fortissimus, de quo suprà non uno in loco meminimus, genuit ex se Philippum & Mathildem: hæc nupsit Othoni Burgundiæ comiti, ille ante patris obitum fato functus, reliquit Robertum filium, de quo nunc sermo habetur. Exin Roberto comite in pugna Curtracensi cum Flandro facta, interfecto, Philippus Pulcher rex Atrebatium comitatum Othoni Mathildis uiro dedit, tametsi reclamante Roberto, hæreditatem à Roberto auo paterno & diuino & humano iure sibi uenire debere. Sed uis plus ualuit, sic, ut iudices postea de re controuersa cognoscentes, regis præiudicium secuti, & contrà atque ius poscebat secundum Mathildem sententiam tulerint. Cœpit Robertus magis inde apud suos queri, atque indignari, quod amitæ quam dote tantum contentam iura uolunt, cum stirps uirilis supersit, perperā suus auitus principatus esset attributus. Haud longo pòst tempore cum Valesius Philippus ad regnum euocaretur, Robertus eius cum primis causam aduersus Anglum regnum Franciæ repetentem acriter defendit, idq; fecit, partim quod eius sororem in matrimonio haberet, partim uero quod confideret futurum, ut autoritate regis, tandem aliquando suum reciperet comitatum. Sed contrà accidit. Velesius enim Mathildi aperte fauens, nullo pacto est passus rem utcunque iudicatam rescindi. Robertus ex ea causa, alieno tum à Franco iam animo fuit, & uxore ac duobus filijs Ioanne & Carolo relictis, ad Edouardum profectus est, quem ille quod honesto loco natus esset, liberaliter accipiens, magno in honore habere, ad omniaq; sua consilia adhibere cœpit, ac non multo post Richemondiæ comitatu donauit. At Robertus ex illo, dies noctesq; non cessauit Anglo persuadere, ut Franco bellum faceret, atque ita iniuriam ultus est. Hæc Edouardo de bello iampridem cogitanti accidere uisa est facultas bene rei gerendæ, qui quamprimū bellum ipsum sumendum, & eius initium in Flandria faciendum statuit, nanque Guidoni comiti in carcere apud Francos mortuo, successerat Robertus filius natu maximus, ingenti pecuniæ summa à Franco multatus, quem Ludouicus ex filio nepos secutus est. Is cum pecunia factæ redemptionis ab auo debita nondum Franco persoluta esset, & ob id populum uexaret exactionibus usque eò, ut iam grande æs alienum tam locupletes quàm pauperes iuxtà fecerint, subitò principatu deijcitur, ad Philippumq; Valesium regem cum uxore & liberis confugere cogitur. Tum Flandri certo scientes rem sibi cum Franco breui fore, Iacobum Arteuillam hominem summa audacia, cæterum sordido loco natum, qui Edouardi rebus enixe studebat, ducem eligunt. Initio insequentis anni Benedictus pontifex Romanus audiens tantam belli molem impendere inter Anglum & Francum, qui de iure regni Franciæ, deq; imperio summe contenderent, misit duos legatos ad Edouardum regem in Angliam, qui cognita controuersiæ causa, redirent ad Philippum regem in Gallias, & pacem, si fieri posset, inter eos facerent. Ii postquam cum Anglo de compositione agitarunt, in Galliam pergunt, atque cum Philippo conferunt, quibus conditionibus controuersiæ sedandæ sint. Adfuere simul ex

Anglia Ioannes Cantuarienſis & Ricardus Dunelmenſis antiſtites, miſſi ab Edouardo. Hic tametſi legati pontificis maxime conati ſunt ſua autoritate res componere, pax tamen conuenire non potuit, Franco non ſe accepturum, ſed daturum conditiones pacis palàm proclamante. Atque ita legati infecto negocio ad pontificem redierunt. Cantuarienſis uero cum Dunelmenſi epiſcopo in Flandriam proficiſcitur, illic expectaturus, dum rex ueniat, quem interim per literas, de rebus cum Franco agitatis, certiorem facit, populumq́ confirmat, eius beneuolentiam humanitate & largitionibus Edouardo modis omnibus conciliando. Edouardus ubi cognouit Francum nihil per pacificatoriam pontificis Romani legationem, ad æquas conditiones deſcendere, tum demum armis repetendum iudicat, quod ab hoſte contra ius faſq́ negabatur, & ad id mature obtinendũ ex iuſtitia ſpem bonam animo concipiebat, quando ipſe, ut prædicabat, non inferre ſed propulſare iniuriam cogebatur: ſic paraturus magnũ bellum cum ingenti claſſe quamprimũ in Flandriam traijcit, & ut ne Flandris ulla ſuſpicio ex ſuo aduentu oriatur, ſecum Philippam uxorem ducit, ut illa apud eos quaſi obſidis nomine ſit: qui ubi Anuerpiam peruenit, ſumma omnium principum uoluntate accipitur, cum quibus primum de bello inferendo Gallis agitat, deinde Annoniam petit, atque Gulielmum comitem ſocerum rogat, ut conciliatis ſibi Flandrorũ animis, in ſocietatem belli contra Francum ueniat. Non abnuit Anno, qui data acceptaq́ fide, unà bellum continuò comparat. Cuius rei poſtquam rumor increbuit, ſtatim omnes finitimæ ciuitates præter Tornacenſem & Cameracenſem, quæ in fide Franci regis permanebant, ad ambos certatim legatos mittunt, qui ſuam operam ad omnem euentum polliceantur. Rex concilio aduocato, poſtquam de ſumma rei deliberauit, ita legatis reſpondit: Ego ſimul mea, ſimul ueſtra cauſa huc ueni, ut aliquam rationem inter nos iniremus, qua ipſe meam hæreditatem reciperem, & uoſmet malis leuaretis, quibus nunc uexamini. Quæ incommoda & iniuriæ à Franco duntaxat proficiſcuntur, ille etenim pernegat mihi reddere, quod materno iure debetur: uobis negocium exhibuit, quod cum ueſtris comitibus habetis. An putatis aliam ob cauſam Roberto comiti eum olim millia aureorum ducenta redemptionis nomine imperaſſe, niſi per id ueſtras abſorberet fortunas? quando ipſe Robertus minime ſoluendo erat, id quod poſtea uobis accidit, cum Robertus primo, & Ludouicus deinde ad eam multam ſoluendam uos cogere tentarunt. Præſtat igitur arma capere, ſi in ea libertate quam à maioribus accepiſtis, manere, quàm Francorum ſeruitutem perferre malueritis, cum præſertim certa fiducia confidere poſſimus uictoriam nobiſcum fore, quod noſtræ uires non ſunt infirmæ, quod auxilia ex Anglia, ex Germania licet accerſire. Proinde ueſtris principibus meis uerbis referatis, ut bono ſint animo, & quod ſponte ſunt polliciti, nauiter præſtent, certum habentes me nihil niſi communi conſilio acturum. Ad hæc adiungit, ut quæq́ ciuitas certum militum numerum cogat, ad ſeq́ ducat, cum opus fuerit. Dimiſſa concione, cum ſingulis ciuitatibus fœdus facit, gratias agit, & legatos muneribus donatos domum remittit. Flandris ita in ſocietatem belli adſcitis, & ad amicitiam iunctis, deinde Ludouicum cognomento Bauarum imperatorem in ſuas partes ducit. Ille continuò copias congregat, & ut Edouardo gratum faciat, eum uicarium imperij facit. Quod munus Anglus non abnuit,

ſed

ſed obire noluit, ne Benedicto pontifici diſpliceret, quia Bauarus eius inimicus erat. Dum Edouardus Anuerpiæ moratur, Philippa uxor filium peperit, quem Leonellum appellauit. Fuit is annus cum regnare cœpit XII, ac humanæ ſalutis MCCCXXXVIII. Iſta omnia Philippus facile intelligebat, quamobrem maiorem Flandriæ motum expectans, ex omni Gallia, ac uſq; à Scotia, copias quãcitiſſime poteſt, quærere, cogere præſidia incipit: item belli duces rerum geſtarum fama claros ad ſe euocat, in quibus fuere Ioannes Boemiæ, Ludouicus Nauarræ reges, Ioannes Britannus dux, cum Rodulpho Lotaringo, atque quatuor alijs, adeò ut breui millia armatorum centum conuenerint. Dum uterque rex nouas amicitias ſibi conciliant, & ueteres confirmantes auxilia parant, in Aquitania fit belli initium, nam Carolus Alenconij comes Philippi frater, Anglicos fines excurſionibus uexare primus cœpit. Qua re permoti Angli, in Santones egreſſi, Paracolum oppidum capiunt, agros circa populantur, incenſis paſſim ædificijs, aliquotq́; ſequundis factis prælijs, bellum continuant, cum alia parte Philippus claſſem mittit, quæ omnem Angliæ oram infeſtet. Ea primo Vectam inſulam petit, quô cum prohibente uento, accedere non poſſet, rectà, maioris prædæ faciendæ cauſa, in Suthantonenſem portum ſe appulit. Hic Franci in terram deſcenſione facta, oppidum diripiunt, inde ad oram inſulæ occidentalem curſum tenentes, eam pari modo hoſtiliter deuaſtant, ſed dum in terram aliquot egreſſi, longius euagantur, ſubito incolarum concurſu circumuenti paſſim obtruncantur, aliquot etiam naues minores quæ decreſcente Oceano, in ſicco littore reſederant, captæ ſunt, reliquæ naues cum præda domum ſe receperunt. Atq; tale fuit Gallici belli initium. Edouardus parato interim ingenti exercitu, acceptisq́; auxiliarijs copijs à ciuitatibus, unà cum obſidibus, qui pignora eſſent beneuolentiæ, ac datæ ab eis fidei, ut ſigna ueris prima apparuerunt, Tornacum proficiſcitur, & quia urbs munitiſſima erat, ne terat tempus, per uim expugnando, Cameracum contendit, præmiſſisq́; nuncijs ad oppidanos, ut quæ imperaret, facerent, eos ex timore ſummiſſiores fore ſperabat. Verum tantum abfuit, ut Cameracenſes fuerint dicto audientes, ut freti præſidio Francorum, quod intus erat, portas clauſerint. Tum Edouardus iudicans oppidum inimiciſſimum à tergo non relinquendum, propius accedere ac oppugnare conſtituebat, cum Anno & Atrebas comites admonuerunt, negocium præ bello in Francum iam ſumpto, minimi omnino momenti non eſſe tunc curandum, ſed illud gerendum, ad quod maturandum milites paratiſſimi eſſent, cum periculum eſſet, ne ſi retardaretur, eorum animi elangueſcerent, remitterentq́; uirtutem. His rationibus rex adductus, oppugnationem dimittit, atque fluuio Scalda traiecto, conſtitutum iter ire pergens, Peronam uerſus, quod eſt Veromanduorum oppidum, proficiſcitur. Dum eò properat, nunciatur Philippum Sommam traduxiſſe copias, atque non procul conſiſtere: igitur recta uia ad hoſtium caſtra contendens, millia paſſuum circiter tria, locum caſtris idoneum capit, poſtero die per nuncios hoſtem qui ſtudio pugnandi ardere uidebatur, ad certamen inuitat. Francus dehortantibus ſuis heroibus, & multis argumentis docentibus, non præſtare exponere ſe ad aleam, & niti multitudine militum, noluit ad manus uenire, ſed

Leonellus Ed'3 filius

unde uenerat,retro abijt,fortaſſe intelligens,in tanto negocio minus omnino alieni militis, cuius maior pars in exercitu erat, uiribus confidendum, & idcirco pedem referendum,cum cuiuſuis hominis ſit interdum errare, cæterum in errore permanere tantum inſipientis. Qua re cognita, Edouardus qui feſtinando nullum deſidiæ quietiq́ʒ locum relinquebat,ut hoſtem armis & non obſidione premeret, & ob id magnos cōmeatus non parauerat, Anuerpiam reuertitur, ac inde non multo pōſt relicto exercitu cum Philippa uxore Gandaui,in Angliam redit,ad parandum in militem ſtipendium,cæteraq́ʒ curanda. Fuit is annus quo rex in Angliam redijt, XIII cum regnare cœperat, & ſalutis MCCCXXXIX. Tum conuocato ad Vueſtmonaſterium concilio, ita egit,ut eius autoritate imperatum ſit populo tributum, quod ſtatim cūcti ſoluerunt, præter ſacerdotes, quibus parſum eſt, quò aliàs illi ampliores rogarent pecunias. Interea in Flandria, quæ id temporis belli adminiſtrandi, ſuſtinendi, propulſandi principatum tenebat, poſt diſceſſum Edouardi, Gulielmus Sarisberienſis & Robertus Suthfolchiæ comites, cum parua manu militum, oppidum Inſulam quod Francus cum Betunia, & Aduaticis,nomine pignoris, ob non perſolutam multam olim Roberto comiti indictam, adhuc tenebat, oppugnatum eunt, atque uno tempore obſidione pariter ac oppugnatione opprimere incipiunt. Oppidani miſſis celeriter ad Philippum nuncijs, auxilium petunt, quod ille opportune ſubminiſtrauit. At Angli qui temere ſe inter hoſtes coniecerant, ubi ſubſidium oppidanis miſſum eſſe cognouerunt, deſperata oppugnatione oppidi, in fugam uertuntur, & amiſſo magno militum numero, comes Sarisberienſis capitur. Eſt eodem tempore par clades à Franco accepta, ſiquidem claſſis Anglica ſecundum oram Bononienſem delata, noctis ſilentio bonam militum partem in terram exponit. Ii derepente ſuburbanos uicos incendunt, prædas agunt, dum eodem temporis puncto, reliqui naues aliquot quæ in anchoris conſiſtebant, capiunt, & abducunt onuſtas frumento, ac machinis bellicis. Atq́ʒ ita tam mari quàm terra quotidie incurſionibus utrinque decertabatur, cum Edouardus in Anglia nouum militum ſupplementū parabat, cum claſſe, ad uehendum in Flandriam militem. Quod ubi Philippus per exploratores cognouit, claſſem quadringentarum nauium, quas ex omni littore Gallico collegerat, in Flandriam præmittit, ut Edouardum uenientem littore arceat. Huic numeroſæ claſſi præfecit Hugonem Quieretum, & Nicolaum Bochettum, uiros rei nauticæ peritiſſimos. Illi idoneam tempeſtatem nacti, ubi ad oram Flandricam delati ſunt, portum qui contra Cluſas oppidum eſt, & ad Angliam ſpectat, occupant, ac littus omne diſpoſitis nauibus tenent, ut mox claſſi Anglicæ interceptæ, aut fugatæ, nō poſſint Flandricæ naues quæ ad Cluſas erant, auxilio ire, ac ita inſtructi, hoſtis aduentum præſtolantur, obſeruant, expetunt. At Anglus qui tale quid non ſuſpicabatur, ut comperit hoſtes portum præoccupaſſe, & nullam eſſe uiam, niſi quam ferrum ſibi patefaceret, adauget quamprimum numerum cum hominum tum nauium, in pluresq́ʒ dies commeatus parat: ita paratam claſſem ducentarum & ſexaginta nauium, ad decimum calend. Iulij, anno ſalutis MCCCXL, ex ora inſulæ orientali,quô

naues

naues conuenerant, ſoluit, qui tota ea nocte, quæ ſecuta eſt, ſequundo uento uſus, mane luceſcente die conſpicit ex alto Gallicam claſſem, quæ, ut dictum eſt, portum ac littus omne prior occuparat. Qua re cognita, extemplo iubet uela deponi, atq; milites ſumpto cibo, ſeſe ad pugnam expedire, ut dum ita ſe parabant, ſol qui oriens proſpectum adimebat, interim ſe ad occidentem inclinaret. Ductores Franciæ claſſis hoſtem itidem uenientem conſpicati, ſe ad certamen accingunt, obuiamq; procedunt: qui uix per mille paſſus extra portum in altum exierant, cum Edouardus cum tota claſſe adfuit, datoq; ſigno, ſuos ſeſe in eos incitare præcepit. Hic ubi uentum eſt ad manus, pugnatur aliquandiu utrinque acerrime, donec impellente uento, qui Anglis ſequundus erat, naues Gallicæ ad littoris anguſtias ſenſim tranſcurrerūt, ubi tandem uictoria ab Edouardo parta eſt, captis aut fractis omnibus ferè hoſtium nauibus. Occubuere in hac nauali pugna, ſi autoribus qui ad fidem ſcribere uidentur, credimus, Franci fermè omnes, extra nobiles quàm multos captos: ex Anglis plus quatuor millia ceciderunt. Secundum iſtud ſingulare prælium, Francorum animi uehementer fracti, Anglis autem ſpes ingens addita eſt. Rex ubi Gandauum peruenit, Flandrorum animos ob rem male geſtam ab Anglis ducibus prope Inſulam, territos maxime confirmauit. Philippa regina paulò ante aduentum regis, Gandaui filium enixa eſt, quem Ioannem cognomine Gandauenſem appellauit, quæ res lætitiam adauxit. Rex Edouardus poſt hæc ad exercitum uenit, ubi cum Ioanne Brabantino duce, Gulielmo minore Annoniæ comite, nam eius pater Gulielmus paucis antè diebus mortuus erat, Iacobo Arteuilla, ac pluribus Germanis principibus belli ſocijs, qui arma, qui equos, qui milites polliciti, ſe totos & animis & corporibus in id bellum gerendum contulerant, fœdus renouat. Quo facto, Robertum Atrebatem cum parte copiarum mittit oppugnatum Fanum Odomari, quod ab hoſte tenebatur, qui ubi oppido appropinquauit, obuios habuit Francos, qui intus in præſidio erant, in quos dato ſigno ad inuadendum, equites ſuos concitat, ipſe deinde inſtructa acie ſequitur. Non detrectarunt pugnam Franci, qui non modo ſuſtinuerunt primum equitum impetū, ſed eos loco dimouere, atq; pedem referre coëgerūt. Tum Robertus cum reliquo exercitu in hoſtem delatus, certamen redintegrauit: pugnatum eſt ad ueſperum, ſed uter uicerit, non facile conſtat. Non nemo tradit Francos fudiſſe primo cōgreſſu hoſtes, & in fuga interfeciſſe ex illis quatuor millia & octingētos, ac cepiſſe quadringētos. In annalibus uero Anglicis inuenio Robertū bis in fugam uerſum, ſed ad extremū collectis omnibus ſubſidijs, quæ huic neceſſitati reſeruarat, in hoſtes cōuerſum, poſteaquam ſenſit, nec clamorem hoſtium, nec impetum, nec tela miſſa eandem uim habere, quæ haud dubiam laſſitudinem ſignificabant, quanto maximo potuit impetu incurriſſe in Francos, & illos denique in fugam uertiſſe, magnamq; feciſſe ſtragem, licet beneficio noctis, Francis fugiendi ſpatium datum fuiſſet. Robertus poſtea ad Edouardum redijt, qui interea cum reliquo exercitu Tornacum profectus, urbem obſidebat, & quamuis uallum circunduxiſſet, & dies ac noctes oppugnationem continuaret, ciues tamen muniti ualido

Francorum præſidio fortiter ſe defendebant, cum Philippus inter hæc Tornacēſibus opem laturus, in Atrebates copias duxit. Dum ita reges paruo inter ſe interuallo in armis ſtabant, ac ſimul de pace amici inter eos agitabant, Ioannes Anno ſiue Gulielmus eius ex fratre nepos comes Annoniæ, uter enim fuerit, ambigitur, cum ualido Anglorum robore, ad Fanum Amati oppidum egregie munitum contendit, & quacunq; incedit, ferro & igne omnia deuaſtat, exhaurit, urit: quô ubi peruenit, tanto impetu inuaſit, ut ui ceperit, ac diripuerit, direptumq; inuſſerit. Quo feliciter ac celeriter confecto negocio, omnem proximum agrum incurſat, unde magnum numerū pecoris atq; frumenti adduxit. Vrgebat interim Edouardus Tornacenſes uſque eò, ut nihil ei oppidanorum deditione antiquius eſſe uideretur, cum illi per legatos Philippo ſignificarunt, ſe non poſſe diutius obſidionem tolerare, niſi confeſtim ſuppetias ferret. Qua re intellecta, Francus Tornacum uerſus mouet, ac millia paſſuum tria, ab hoſtium caſtris caſtra ponit. Fuiſſet haud dubie paulo pòſt aliquo ſingulari certamine inter reges dimicatum, niſi induciæ in duodecim menſes factæ interueniſſent, quarum conditiones fuerunt, ut Francus reſtitueret Anglo aliqua in Aquitania oppida belli tēpore capta, ac Flandris debitum omne remitteret, ex multa Roberto comiti irrogata, id quod illi in primis poſtulabant. Igitur ſic compoſitis ad tempus rebus, Ludouicus tandem comes in Flandriam reſtituitur, & Philippus domum repetit, cum Edouardus Gandauum conceſſit, ac non multò poſt in Angliam. Fuit ille annus ſalutis humanæ M C C C X L I, & cum Edouardus regnare cœpit, X V. Quo tempore concilium habitum, quo in concilio bene multi locorum præfecti quod officium non feciſſent, uel multa commiſiſſent, quamobrem cum populo peius actum eſſet, turpiter priuati, multatiq; ſunt, & in locum eorum alij ſurrogati homines multo innocentiſſimi. Eodem anno mortem obijt Gulielmus Meltonus archiepiſcopus Eboracenſis, cui ſucceſſit alter Gulielmus Zonchis, ordine antiſtitum tertius & quadrageſimus. Eo qui ſecutus eſt anno, Dauid rex Scotiæ aliquot derepente cum Anglis finitimis tumultuaria prælia fecit, audacior effectus ex noua amicitia, cum Franco conciliata: nam Philippus rex cum uidetur Anglum repetendo hæreditatem Franciæ regni, futurum in perpetuum hoſtem, putauit peropportunum habere Scotum illi propinquum amicum, qui ſibi inſtar ſagittæ eſſet, quam cum uellet, in Anglum adijceret. Itaque omnis oblitus neceſſitudinis quæ ipſi cum Edouardo Baliolo intercedebat, fœdus cum Dauid iunxit, opibusq; enixe iuuit. Sunt deinceps Franci reges Philippi inſtitutum nauiter ſecuti, adeò ut Scotum in amicitiam acceperint, fouerint, protexerint, rem ſuam cum eo ſemper coniunctam putarint. Quo ille beneficio auctus, etiam nunc Franci regis nutu, atq; renutu, & pacem & bellū cum Anglo exercet, ut qui ſemper paratus eſt, ex eius uolūtate facere id, quod patriæ bono magnopere eſt, etenim Francus Scoto milite continenter utitur, item reliquos in terra Francia, libens dat mercaturam facere, habere agros, habere domiciliū, perinde ac ſi Franci homines eſſent. Sed ego dixerim illam amicitiam iam inde ab initio, ab Achaio rege, uti alibi oſtēdimus, factam eſſe, qui ſe cum Magno Carolo, cōiunxit fœdere perpetuo, ut illud poſtea non factū, ſed renouatū fuerit. Nunc ad prima redeo.

redeo. Dauid non multo pòst sibi timens, quam summississime potuit, rursum ab Edouardo inducias petiuit, ac simul curauit ut Philippus missum faceret ipsius nomine, Gulielmum comitem Sarisberiensem, qui, ut suprà docuimus, apud illum captiuus erat. Quam ob rem rex Edouardus placatus, qui maioribus rebus simul intentus erat, inducias Dauid in aliquot menses dedit. Per idem tempus, subitũ bellum in Britannia ortum est: eius belli causa hæc fuit, siquidem Petro duci de quo suprà sæpe memorauimus, Ioannes successit ex Ioanne Rufo filio nepos, qui moriens filiũ dignitatis superstitem reliquit Arthurum. Is ex Beatrice priore uxore genuit Ioannem & Guidonem, & ex altera Iolantide nomine comite Montifortis sustulit Ioannem. Ioannes maximus natu Arthuri filius dux eius nominis tertius, sine liberis mortuus est. Ex Guidone uero nata est Ioanna cognomento Clauda, quod subclaudicaret. Hæc nupsit Carolo comitis Blesensis filio, ex Margarita Philippi regis sorore procreato. Igitur Ioãne tertio ex humanis rebus adempto, orta est de principatu Britanniæ controuersia, inter Ioannem qui iure materno comes erat Montifortis, & Ioannam Claudam. Ista in senatu Parisiensi, hæreditatem eo sibi uenire contendebat, quod filia Guidonis esset, qui si uiueret, citra omnem controuersiam fratri succederet. Ille econtrario affirmabat ius secum facere, propterea quod esset cognationis gradu propinquior Ioãni duci, quàm Clauda, quæ neptis esset, remq; suã corroborabat exemplo causæ comitatus Atrebatium paucis antè annis actæ. Itaq; iudices ad quos controuersiæ cognitio pertinebat, postquam de causa cognouerunt, secundum Carolum, qui uxoris causam agebat, iudicarunt. Noluit Ioannes eo iudicio esse cõtentus, qui prædicabat illud non iure, sed autoritate Philippi Caroli auunculi factum, quare de controuersis rebus non amplius iure sed armis decertandum iudicans, primo quoq; tempore Edouardi auxilium implorat, atque ita armatus primum omnium pecunias ab arce Lemouicum tollit, quas frater eo loci recondiderat, deinde Nanetes atq; Redones in potestatem redigit, item Brestum cum arce, deiecto Caroli præsidio, capit, ac postremo Venetos in deditionem recipit. Quod ubi Philippus cognouit, qui Carolo fauebat, continuò Ioannem filium ducem Normaniæ in Britanniam mittit. Ille cum exercitu profectus, paucis pòst diebus, quàm eò peruenerat, Nanetes recepit. Hic Ioannes comes captus Lutetiam in Luparam arcem mittitur, ubi ad extremum uitam finiuit, qui ex se filiũ superstitem etiã nomine Ioannem reliquit. At uxor comitis Claudia Ludouici comitis Flãdriæ soror, fœmina nobilissima, quæ se Redoni tenebat, nihil ferè animo territa propter uiri casum, Ioannẽ filiũ impense Britannis principibus qui eius factionis erant, commendat, missisq; legatis, qui auxilia Anglica accersirent, filium ducem renunciandũ curat. Edouardus uicem amici dolẽs, ac tum iure amicitiæ, tum accẽsus ira, succurrendũ censuit, qui habito militũ delectu, paratisq; nauibus, Robertum Atrebatem aduersus Blesensem in Britanniam mittit. Is ubi regionẽ ingressus est, omnia cædibus & incendĳs disturbat, uastat, fœdat: sed ut belli sciens cum animaduerteret maioribus uiribus esse opus ad resistendũ hosti, unà cum Claudia, & Ioanne eius filio, aliquanto pòst redit in Angliam, docetq; Edouardum de Britanniæ statu, deq; belli gerendi ratione: Claudia uero omnibus orat precibus, ut pro sua liberalitate, se opera, cõsilio, gratia, opibus iuuet. His rebus permotus rex

ſtatuit opem ferre, ſed ut iure affinitatis, id honeſtius faceret, Mariam filiam Ioanni duci deſpondit, atq; rurſus Robertum maioribus copiȷs inſtructum cum Claudia in continentem mittit, cum eoq; Sarisberienſem comitem ac Ioannem Burſcherium uirum cum prudentia, tum fortitudine præſtantem adiungit. Illi ſequundo uento uſi, ſimulatq; Britanniã attigere, ecce tibi, ſubitò obuiam habuerunt Francorum claſſem & uiris & armis ualidam, tum commiſſo certamine, ita eſt pugnatum, ut æquo Marte diſceſſum ſit: poſtero die, expoſito in terram exercitu, Robertus Venetos aggreditur, manusq; dare cogit. Adfuit aliquãto pòſt Carolus Bleſenſis cum ualido exercitu, fractaq; una portarum, captam Venetorum ciuitatem recuperauit. Angli per alias portas egreſſi, in Redones ſe receperũt, multis illorum captis, aut interfectis: ibi Robertus Atrebas uulnus accepit, eoq; continuum dolorem faciente acerbe tentatus interȷt, paucis pòſt diebus. Is honeſtum apud regem ordinẽ duxerat, cuius immaturo interitu, res Anglica maximum fecit damnum. Hac clade cognita, rex Edouardus in Britanniam confeſtim traiecit, ac Nanetes obſedit, ubi Carolus ſe tenebat: ſed cũ illi firmo eſſent muniti præſidio, ut ne operam luderet in expugando, inde digreſſus Dinanum oppidum per uim cepit, ac diripuit. Quo facto, Venetos obſeſſum perexit, qui dum eos acriter opprimebat, ſuperuenit Ioannes dux Normaniæ, cum exercitu numeroſiſſimo, poſitisq; propè caſtris, ad pugnam ſe accingebat, cum Clemens ſextus Ro. pontifex, qui in Benedicti defuncti locum ſubſtitutus id temporis Auenione ſedebat, ita per legatos egit, ut induciæ in paucos mẽſes renouatæ fuerint. His actis, rex in Angliam reuertit, atq; ſtatim pòſt legatos Auenionem ad pontificem miſit, quô iam antea Philippi legati conuenerant: pontifex enim pacis conciliandæ cupidus ſe magnopere confidere demonſtrabat, ſi ſibi eius rei eſſet facta poteſtas, fore ut æquis conditionibus omnes controuerſiæ finirentur, qui tamen poſtquam utriuſq; partis audiuit rationes deſperãs de compoſitione, id negociȷ in aliud tempus reiecit. Ita rem ſæpius fruſtra tentatã Edouardus aliquando dimittendam, & tantummodo de bello agendum iudicat, non quo nomen pacis horrere, ſed uictoria, nõ pactione complecti deinceps uelle dicatur. Quocirca naues, arma, uiros, commeatum ſtudio comparat, ut mox in Normaniã ubi initium belli faciendũ deliberarat, profectionem faciat, ac ſimul Henrico Lancaſtrio Aquitaniæ præfecto imperat, ut in armis ſit. Fuit hic annus ſalutis MCCCXLVI, & cũ Edouardus regnare cœpit, XX. Philippus interea regno purgãdo uacabat, nanq; nõnullos qui Angli partes ſecuti fuerant, exilio aut morte multauit, in quibus fuere Oliuerus Cliſſonius, Gulielmus Baccho, & Ricardus Perſeius, qui ſuis & amicorũ opibus Edouardum enixe iuuerant. Vnus fuga euaſit Gotthofredus homo Normanus Ariſcuriæ comitis frater, qui ad Anglum tranſiuit. Altera parte Iacobus Arteuilla opera Ludouici Flandri comitis, Gandaui à plebe interficitur, eiusq; corpus ad ignominiam inhumatum relinquitur, feris eſcæ futurum. Quibus rebus auditis, Edouardo ira ſimul & Gotthofredi ſtimulis incitato nihil deliberatius fuit, quàm ut aliquot Francos captiuos ſupplicio mactaret, ſed humanitatis memor illis pepercit, ex quibus unum Henricum Leonenſem ea conditione dimiſit, qui Philippum ſuis uerbis ad certamen inuitaret, quod ille profectus celeriter fecit. Non abnuit Francus, qui undiq; copias cogebat. Interim induciarum

ciarum finis obrepſerat,cum Lancaſtrius in Aquitania initium belli fecit:is ſocio Gualtero Manio uiro ſingulari uirtute, in Francos arma mouet,illisq; paſſim profligatis, Engoliſmenſes, Villamfrancam, item Rionis & Fani Baſilij arces cum oppidis aliquot minus amplis,capit. Secundum hæc,uenit auxilio ſuis Ioannes Normaniæ dux, qui nonnullis factis cum hoſte prælijs,Engoliſmum cum Villafranca,ſeſe oppidanis dedentibus,recepit. Dum ita Aquitania bello ardet, Edouardus omnibus rebus paratiſſimus in Normaniã transmittit,qui ubi eò peruenit,quia audiebat regionem militibus uacuam,expoſitis in terram copijs, recta uia Cadomum petit, in itinere oppida aliquot capit ac diripit, uicos & ædificia cunctis timoris incutiendi cauſa,incendit. Cadomenſes ſeſe muniuerãt,& pro Vallo ſtabat Rodulphus Francorum equitum magiſter, ac Ioannes comes Tancredouillanus, qui turrim quæ ad pontem ſita eſt,tenebãt. Cum igitur Anglus appropinquauit, in eum impetũ faciunt, ſed nullo negocio repulſi in oppidum effuſe ſeſe concitant, quos ille ſecutus ſimul intrat. Hic aliquid cædis utrinq; æditum, Anglo uiam ferro faciente,& oppidanorum alijs repugnantibus, alijs infirmioribus è tectis ſaxa pariter demittentibus,atque aqua feruenti hoſtes per uias commeantes perfundentibus,cum ad extremum uniuerſis manus tendẽtibus,rex receptui cani iuſſit. Hic Rodulphus & Ioannes comes cum bene multis alijs capiuntur. Poſt Cadomum captum, tantũ Normanos omnes timoris inuaſit, ut uideres non hominum modo turbam mulierũ puerorumq; agminibus immiſtam omnes paſſim complere huc illuc fugiendo uias, ſed pecora quoque præ ſe agreſtes agere, ut omnem Normaniam relinqui ſubitò crederes, necnon oppidanos ultro ſeſe Anglo offerentes,claues oppidorum ac arcium tradere,quos ita faciẽtes Edouardus perbenigne atq; humaniter accipiebat, bonoq; animo eſſe iubebat,ut tali clementiæ exemplo, mox alios in fidem ſuam uenire alliceret. Philippus interea cupiens tot detrimẽta ab Anglo hactenus accepta ſarcire, coactis magnis copijs,& in ijs Ligurum ſagittariorũ mercede cõductis millibus duodecim,claſſem parabat, quo traijceret in Angliã,ut eo omne bellum auerteret,uocatus in eam ſpem, ut par eſt credere, Romanorũ exemplo,qui non prius Annibalem hoſtem acerrimum à ceruicibus ſuis excutere potuerunt,quàm duce Scipione,in Africam bellum mouiſſent: ſed ubi audiuit Anglum Normaniam inuaſiſſe,mutata neceſſariò ſentẽtia,cum illis copijs,quas paratas ad id tempus habebat, hoſti obuiam eundum conſtituit. At Edouardus in cauſam ſuam ſedulò incumbens, utpote qui certò ſciebat uictoriam in celeritate eſſe poſitam, capto Cadomo, ut ne labori neu periculo parcat, poſtq; oppido milites præſidio reliquit, cõfeſtim præmittit Gotthofredum Aricuriam cum electa leuis armaturæ equitum manu,qui iniecto paſſim populis timore ad deditionem ſolicitet, commeatumq; paret. Ipſe deinde cum toto exercitu ſubſequens, Rothomagum uerſus contẽdit,eam ciuitatem quæ regionis caput eſt,primum omniũ petiturus armis: ſed per exploratores certior factus, ciues lõge firmiſſimo munitos præſidio nõ omnino parui negocij fore,aut expugnare,aut ad deditionẽ breui cõpellere,ad pontẽ Archæ qui in Sequana eſt,pergit,quẽ hoſtis præſidio teneri audiens,Piſciacũ proficiſci maturat, ac ſimul quoquouerſum equites dimittit, qui prædam,qui cædem,qui incendia faciãt,ut Francus rex qui prope Lutetiam, ad diui Germani Fanum

cum exercitu erat, ſuorum detrimẽtis motus, ad oram maritimam deſcendere cogatur, ubi loci multis de cauſis præſtare ducebat manus cum hoſte conſerere, & eo in primis, quod ex Anglia continenter illuc auxilia confluebant, quodq; miles præda præpeditus, ac longo itinere defeſſus non libẽter ire longius uidebatur. Itaq; equites longe lateq; euagati magna ædita ſtrage, ingentem fecerunt prædam. Poſtquam rex Piſciacum peruenit, pontẽ qui ibi erat, à Franco diſiectum eſſe inuenit, propter quod poſitis eo loci caſtris, pontem reficere inſtituit. Ea temporis mora damno cum primis fuit uicinis populis, quia ille interim omnem circumiacentem agrum fœde uaſtauit. Ita demum ponte reſtituto, in Bellouacos profectus eſt, atq; inde Caletum oppugnatum contendebat, cum Philippus interea motis caſtris, cœpit hoſtem pedetentim ſequi, ſimul locum quæritãs ad pugnam faciendã idoneum. Sed occultũ erat, quod omnino obſtabat, cur minus cum hoſte cõfligeret Philippus: is etenim talis erat, qui magnum præ ſe ferret animum, & ut id facilius oſtentaret, pro ſuo iure res gerens, minus aliorum conſilio nitebatur, ut etiam qui cibum alienis dentibus molitũ nauſeoſum eſſe ducebat. Quæ tamen animi magnitudo ſiue quod eius mens nihil boni diuinaret, ſiue quod re uera timidus eſſet, nequaquam apparuit in committendo prælio cum Anglo, quod infrà perſpicue demonſtrabitur. Sed ad incœptum reuertamus. Philippus igitur ubi cognouit per exploratores Edouardum in Bellouacos perueniſſe, & inde ad mare feſtinare, arbitrans eum fugere, & ob id ſe uictoriæ compotem fore ſperans, Abbatiſuillam perrexit, ut hoſtem qui comperto eius aduentu, iter commutarat, & ad Arenas uicum profectus ad ripam Sommæ conſtiterat, inuaderet, & ne flumen derepente tranſiret, Godomarũ egregium belli ducem cum magna militum manu, ad alteram ripam præmiſit, qui Anglum fluminis tranſitu prohiberet. Edouardus cognito Philippi aduẽtu, ut ne inter arenas pugna, ſi pugnare cogatur, fluctuet, ſtatim reperto fluminis uado ad trãſeundũ tuto, copias omnes Godomaro nequaquam ſeſe opponere audẽte, traducit, ac recta uia Creſciacum ſui Pontiui comitatus oppidum petit, atq; eo loci factis caſtris, triplicem aciem deducere incipit: in prima, ſuo more, ſagittarij erant, in altera equites, quibus Edouardus Vualliæ princeps præerat, tertiã ipſe cum militũ robore tenebat, qui ſingulos duces cohortatus ut pro ſe quiſq; fortiter pugnaret, ſub ſignis Francum expectabat. Sequitur hoſtẽ Philippus, ac traiecto flumine ab eius caſtris ad tria millia paſſuum caſtra locat, credẽs ſe longius abeſſe: ſed ubi cognouit eò uentum eſſe, ut deniq; aut pugnandum, aut turpiter retro abeundum eſſet, ac ſimul per exploratores intellexit Edouardum inſtructo iam agmine, in campũ qui inter utraq; caſtra intercedebat, reuerti, ut ſe in pugnam traheret, tum neceſſariò maturius quàm conſtituerat, ſuos in aciem educit, in frõteq; locat Ligures ſagittarios, qui arcubus utebãtur, quos baliſtas uocant, quibus plurimum fidebat, ac protinus in campum deſcendit, ipſo illo die, qui fuit dies x cal. Septembris. Datur utrinq; ſignum pugnæ: Ligures tenſis arcubus, prælium incipiunt. Angli ubi primos ictus ſcutis exceperunt, emiſſa ſubitò ſagittarũ nube, ita Ligurem turbant, ut ſpacium tendendi arcus non ſit, ita acriter urgent, ut ad extremum pedem referre cogatur. Id Philippus animaduertẽs ira pariter atq; metu turbatus, iubet equites per medios Ligures impetum in hoſtem facere, quos etiam ſagittis primum propè

confectos

confectos,Edouardus princeps cum equitatu obuiam factus,facile inde fundit. Tum ſagittarij qui ferè ſoli pugnabant,ſpe certa uictoriæ ictibus crebrioribus urgentes, uno temporis puncto, totum hoſtis exercitum diſſipant. Sic Franci in fugam uerſi,poſtmodũ paſſim aut interficiuntur,aut capiuntur. Philippus cognita ſuorum ſtrage,cum paucis ea nocte,quæ ſecuta eſt,in Ambianos ſe retulit. Ceciderunt in ea pugna triginta circiter Francorum millia,in quibus fuere uiri principes Ioannes Boëmus rex,Carolus Alenconij comes Philippi frater, item duo Ludouici,dux Lotaringus, & Flandriæ comes, compluresq; alij. Numerus etiã captiuorum ingens fuit. Interijt & in eo prælio comes Aricuriæ frater Gotthofredi,quare ille rerum ſuarũ ſortem dolens, ad Philippum poſtea redijt, cui uenia data. Eſt res profectò dictu mirabilis, ut tantus ac potẽs exercitus à ſolis ferè Anglicis ſagittarijs uictus fuerit, adeò id temporis, ea arma ualebant. Edouardus tanta uictoria potitus maxime collaudat ſuorum militum uirtutem, atq; omnem prædam illis concedit,deinde corporibus omnium occiſorum ad ſepulturam traditis, Caletum contendit, cui uenienti quoniam oppidani portas clauſerunt, poſitis ſecundũ muros caſtris, iurat ſe nequaq; prius illinc abiturũ,quàm per uim oppido expugnato, omnem necarit ſenatum, atq; ita factis confeſtim ibidem hybernaculis,illud obſidione cingit. Dum hæc alibi geruntur, Ioannes dux Normaniæ neceſſe habet ex Aquitania ire auxilio patri, cuius poſt diſceſſum,adeò Henrico Lancaſtrio eius regionis præfecto animus creuit, ut continuò Santones cum Pictonibus,in ſuam poteſtatẽ redegerit, atq; inde omnis generis prædam Burdegalam abegerit. Premebat interea Edouardus Caletum arcta obſidione, qui ita omnes uiarum aditus diſpoſitis paſſim militum cuſtodijs,tenebat,ac ingenti claſſe omne maris littus anteceperat, atq; diligẽter obſeruabat,ut iam neq; terra neq; mari ſpes ulla oppidanis ſupereſſet habendi aut auxilium,aut uictum à Philippo, qui interim reparabat exercitum. Ita Caletes deſperato omni ſubſidio,ac fame domiti,ad ultimum incolumitatem pacti,ut cum ſingulis ueſtimentis,quô terrarũ uellent,ſibi migrare liceret,præter principes,qui in uictoris poteſtate eſſent,ſe Edouardo dediderunt,poſt undecimum menſem, quàm oppidum oppugnari cœperat. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXLVII, & cum regnare cœpit Edouardus, XXI. Præſidium quod in oppido erat, rex partim dimiſit, partim ad redemptionem retinuit: principes uero oppidanorum,quos,uti docuimus,neci deſtinauerat,cum ſupplicio affici mãdaſſet,Philippæ uxoris uictus precibus ad extremum uita donauit. His actis,oppidum & natura loci & manu munitum,quippe quod ſpecus habet ad Oceanum pertinentes, per quas aqua creſcente æſtu circunduci poteſt,atq; per id inexpugnabile fit, ualido firmauit præſidio,crebraſq; poſuit uigilias,quo ab omni uacuum foret periculo: item & Anglicam eò coloniam deduxit,ſed id aliquanto pòſt fecit,ſicut infrà oſtendetur. Conſiderauit enim prudens princeps locum patriæ peropportunum eſſe, tam ad obeunda bella tranſmarina,quàm ad merces apportandas: porrò oppidum in littore Oceani,ut alibi ſcripſimus,contra inſulam ſitum eſt, à quo ad eam eſt longe breuiſſimus tranſmiſſus, triginta non amplius paſſuum millia. Quare reges etiam nunc id oppidum ut regni arcem cõtinuis cuſtodiunt excubijs. Scoto interea per Francum ſolicitato, cum audiret Edouardum in Gallia bello eſſe ingenti

implicitum, tantũ fiduciæ ac ſpiritus acceſſit, ut omnis immemor induciarum religionis, non de ratione belli innouãdi cum Anglo cogitaret, ſed uiciſſe iam ſibi uideretur: itaq; primo impetu partim cæſis, aut alijs fugatis Anglis, qui locis aliquot quæ ad Scotiam pertinent, præſidio relicti fuerant, in Angliam erumpit, atq; paſſim uicis ædificijsq; incenſis, uſq; Dunelmum, omnes incurſat agros, ac dulcedine prædæ ductus longe lateq; uagatur, ut qui planè confidebat omnem breui tempore regionem incolis iam terrefactis, poſſe ſe in poteſtatem redigere. Sed multũ intereſt inter os & offam, ſicut in prouerbio eſt: nam hunc cum Angli audacius progreſſum uidiſſent, ſperantes intercipi poſſe, confeſtim bene magno ex quocunq; hominum genere, etiam ſacerdotum, quibus neceſſitas pugnandi patriæ defendendæ cauſa, ueniam dabat, coacto exercitu, duce Ioanne Coplando uiro forti, inuadunt, ac ſingulari certamine non ſine tamen ſuorum detrimento haud mediocri, uincunt. Cædes adeò magna fuit, ut pauci euaſerint. Dauid rex poſt ſuorũ ſtragẽ, cum aliquot principibus captus, Londinum in cuſtodiam mittitur. Scoti principes poſt acceptam cladem, ut ne ſuis deſint rebus, confeſtim Robertum Seneſcallum regno præficiunt, adiunguntq; ei conſiliarium Gulielmum Donglaſſatem uirum ſingulari prudentia. Ii mature ex omni hominum genere exercitum cogunt, unaq; per legatos à Philippo Franco rege auxilium rogant, qui paulò poſt illud ultro miſit. Ita breui magnis comparatis copijs, bellum cum Anglo redintegrant, ſolum tamen de reſiſtendo eatenus cogitãtes, quoad æquis conditionibus rex ab hoſte redimi poſſet. Multæ itaque utrinque interim cædes æditæ ſunt, fortuna modo rerum euentus, modo hominum animos uariante. Atque talis ſecutus eſt Scotiæ ſtatus. Per idem ferè tempus, ut cuncta ubique Anglo arriderent, & idem hominum opinione in cœlo eſſe uideretur, Carolus Bleſenſis in Britannia à regio præſidio quod illic ad tutelã Ioannis pueri Montifortis comitis relictum erat, cum duobus filijs Ioanne & Guidone capitur, ſed certis non multo pòſt conditionibus per operam Philippæ reginæ dimittitur, filijs in cuſtodia remanentibus. Dum fortuna ita Francas res affligtat, & adhuc Edouardus Caleti moratur, ueniunt legati à Clemente pontifice Ro. quibus demũ autoribus, induciæ in duodecim mẽſes inter reges factæ ſunt. Hæc induciarũ compoſitio incidit in annũ ſalutis MCCCXLVIII. Eo ipſo anno Edouardus cõſtituto Caleti præfecto Almerico, homine Italo, ciue Papienſi, uictor more triumphantis in Angliam redijt. Eſt ſtatim pòſt primum fame, deinde peſtilentia tam in Gallijs, quàm in Anglia uehemẽter laboratum, quæ infinitum mortalium numerum abſumpſit. Eodem tempore Ioannes Cantuarienſis archiepiſcopus uita exceſſit. Huius extant etiam nunc permulta decreta ſacerdotali ordini ſalutaria. Succeſſit in eius locum Ioannes Offordius, uir pari doctrina clarus, qui poſtea haud diutius decem menſibus in humanis egit: cui ſucceſſit Thomas, & hic non longius anno uixit. Eſt demum tertio loco creatus à Clemente ſexto antiſtes Cantuarienſis, Simon Iſleppus, ordine antiſtitum quinquageſimustertius. Et nõ multo pòſt mortem obijt Gulielmus Eboracẽſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Ioannes Toresbius, qui fuit ordine antiſtitum quartus & quadrageſimus. Philippus interea tantis uno tempore malis affectus, de inuadenda Anglia, cum ſuis conſilia conferebat, certum propemodum habens non aliam aggrediendam eſſe uiam, ad

damna reſarcienda, eaq́ʒ huiuſce rei conſilia non ſuo periculo, ſed Reipublicæ duntaxat utilitate metiebatur, qui tot curis anxius incidit in morbū, quo breui ualde infirmus effectus interijt. Succeſſit patri Ioannes Normaniæ dux. Huius principatus initia Delphini nouo honore aucta ſe feliciter dederunt, ſiquidem id temporis mortuo ſine liberis Humberto Delphinatium principe, qui Francum regem teſtamento hæredem fecerat, Carolus Ioannis filius primus Delphinus creatur. Vnde mos natus, ut regum filij quibus regni uentura eſſet hæreditas, Delphini uocarentur. Hanc olim Galliæ partē Allobroges tenuerunt, cuius caput eſt Vienna numeroſiſſima ciuitas. Contrà exordium eiuſdem Ioannis principatui inauſpicatiſſimum dedit fatum Rodulphi magiſtri equitum, is apud Cadomum captus, & ab Anglo miſſus factus, ubi domum uenit, eſt, cauſa non ſatis cognita, multatus capite: nanq́ʒ ſtatim pòſt cum Gaufredus Charnus, qui Fano Odomari præerat, de Almerico Papienſi Caletum precio redimere tentaret, in emptoris perniciem fraus recidit: Gaufredus enim ſpe deluſus inani, cum ad oppidum occupandū ueniſſet, captus, in Angliamq́ʒ ductus, mox precio quo Caletum emere uoluerat, ſeipſum redimere coactus eſt. Sed felicius ſucceſſit Anglo, qui per eos dies, Guinas oppidum non procul Caleto ſitum, cum arce occupauit. Franci hiſtorici aiunt præfectum arcis pecunia de fide deductum oppidum prodidiſſe hoſtibus: Anglici uero autores tradunt captiuum quendam Anglum dum in ea arce cuſtodiebatur, dormientibus uigilijs, uiam oſtendiſſe ſuis, & eos noctu muros aſcendiſſe, ac ita arce & oppido ſimul potitos. Sed cum induciæ nondum exiſſent, turpe fuiſſet uictori Anglo uiolare inducias. Quare cum Francis ſcriptoribus omnino conſentiendum cenſeo, qui uel illud referunt, Franco poſtmodum iniuriam expoſtulanti, Anglum thracio commento uſum reſpōdiſſe, de rerum emptione nihil induciarum religione eſſe exceptum. Poſt mortem Philippi, Romani pontificis rogatu, induciæ inter Edouardum, & Ioannem regem, in biennium factæ ſunt. Rex Edouardus induciarum tempore dum Reipublicæ domi operam dabat, concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, quo in concilio, poſtquam res regni in commodiorem redactæ ſunt ſtatum, Henricus comes Lancaſtri & Derbij ex comite dux, & Rodulphus Staffordius comes Stanfordiæ facti ſunt. Rex autē inſtituit Garterium ordinem, cui tantus deinde acceſſit honor, ut maximi quiq́ʒ reges pro magno ſemper munere acceperint, in id uenire collegium. Sunt numero ſex & uiginti Garterij equites, ſic enim appellantur, & alius in alij demortui locum per electionem reliquorum cooptatur. Horum autem princeps eques rex Anglus habetur: utuntur pallio cœruleo, crus ſiniſtrum parum infra genu, loro fibulato gemmis & auro ornato cincti, à quo quidem loro nomen ordini inditum conſtat, quod garter lingua Anglica, id ligaculum ſignificet, quo mulieres tibiarum tegmēta ſibi ligant. Illud præterea lorum ornatur eiuſmodi titulo Gallicis uerbis inſcripto: Vituperetur, qui male cogitat. Ordo uero eſt diuo Georgio, ut bellatorum præſidi dicatus, quare equites quotannis diem ei ſacrum multis cærimonijs concelebrant, in templo ad Vindeſorium Caſtrum, ubi loci eius collegij ſedes eſt, opiparoq́ʒ conuiuio diem illum feſtum agitant. Quapropter rex Edouardus ibidem inſtituit celebre ſacerdotum collegium, qui res curarent diuinas. Habēt iſti equites certas leges, quibus illud cum primis eſt exce

ptum, ut mutuò ſe iuuent, defendantq́; ac bellando nunquam turpem faciant fugam. Habẽt inſuper apparitores miniſtros, quos Haraldos dicũt, quorum præfectus armorũ rex uocitatur. Ii belli & pacis nuncij, ducibus, comitibusq́; à rege factis inſignia aptant, ac eorum funera curant. De cauſa autem inſtituendi ordinis omnino ambigitur: fama tamen apud uulgus etiam nunc tenet, Edouardum aliquãdo è terra collegiſſe reginæ ſeu amicæ tibiarum tegmenti ligaculum, quod fortè reſolutum ita, ut uſu uenit, ceciderat, & nõnullis heroibus id uidẽtibus, ac iocalariter cauillantibus dixiſſe, breui tempore futurum, ut eiuſmodi ligaculo etiam ab illis ſummus haberetur honor, atq́; non multo pòſt iſtiuſmodi ordinem inſtituiſſe, ac eum addidiſſe titulum, quo teſtaretur ipſos heroës contrà quàm erat, de ſe iudicium feciſſe. Et fama uulgi talis. Cæterum autores Anglici uerecunde ſuperſtitioſi, fortè timentes ne imminutæ maieſtatis regiæ crimen ſubirent, ſi tale quid ut minus inſigne prodidiſſent, maluerunt tacitũ relinquere, perinde quaſi nunquam aliàs uiſum eſſet, rem ab initio, à parua ſordidaq́; origine ortam, magno eſſe incremẽto dignitateq́; auctam. Ecquid deformius aſpernabilius'ue apud multos olim populos habitum eſt, quàm raſus uertex, qui nunc unicũ eſt ſacri prophaniq́; capitis diſcrimen? An aruales fratres quos Romulus creauit, eo in honore à principio fuere, atq́; poſtremo extiterunt? uti nos utrunque in noſtro de Rerum Inuentoribus opere docuimus. Quid, quod cẽſura magiſtratus olim apud Romanos, ab initio, teſte Liuio, à primoribus omnino ſpreta eſt, at non longo pòſt tempore, omnis Vrbis ordo ſub eius ditione fuit? & id genus exempla ſexcenta ſunt. Proinde origo uera Garterij ordinis nõ erat prætereunda ſilentio, etiam ſi profecta eſſet ab amore, quo nihil eſt nobilius, dicente Ouidio: Nobilitas ſub amore iacet. Quocirca famam uulgi de iſtiuſmodi cauſa rei, dubio procul non uanam dixerim. Nunc redeo rurſus eodem. Edouardus poſtremo pecunias populo ex cõſenſu patrum imperandas curauit, in ſtipendiũ militum, quas omnes libentiſſimis animis ſoluerũt. His actis, cum Innocentius ſextus qui paulò ante Clementi ſexto in pontificatum ſucceſſerat, reclamaret, quod ipſe & Ioannes rex Francus mutuis inter ſe odijs totũ Occidentem ſolicitum haberent, ac demum diſcordiam tam pernicioſam ſedare conaretur, Edouardus primo quoque tempore Henricum Lancaſtrium ducem Auenionem miſit, qui pontificem de ſumma rei controuerſæ doceret, rogaretq́;, ut ſua autoritate litem terminaret. Miſit & Ioannes ſuos oratores, qui cauſam defenderent. Pontifex auditis legatis, cum unam rem peterẽt, hoc eſt, regnum, quod conſortem non patitur, talia mandata dedit: Debere utrunq́; regem pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neque amplius fortunam belli periclitari, cum ſatis eſſent magna utrinq́; incommoda accepta, quæ pro diſciplina habere poſſent, ut reliquos caſus timerent. Atq́; ita legati cum his mandatis domum redeũt, referuntq́; ordine omnia. Hæc ubi uterq́; rex acceperunt, tantũ abfuit, ut quieuerint, ut etiam longe ardentiſſime ad arma eundum cum primum per anni tempus liceret, erat enim hyems, iudicarint. Itaq́; Edouardus habito nouo militum delectu, Edouardum filium principem Vualliæ annum ætatis uigeſimumquartum agentem, iuuenem & indole animi, & uirtutum fiducia ferocem, cum ualido militum robore in Aquitaniam mittit, eiq́; præfectos copiarum ac conſiliarios dat Ioannem Candium, Robertum Canolum

nolum, Francū Hallum, atq; alterū Ioannē Dandellū, equites summa prudentia, summaq; militaris artis sciētia. Ille ubi eò peruenit, cum induciæ iam exissent, per Tolosatiū agrū erumpēs, omnē eam regionē usq; Narbonē ciuitatē populatur, paucis procedere obuiam audentibus, ex tot copijs quæ ad præsidium prouinciæ, passim à Ioāne locatæ erāt, adeò terror eos inuaserat: & inde secundū Garumnā flumen iter tendēs, cum bene magna præda, Burdegalam proficiscitur. Fama interim huiusce cladis Auenionē perfertur, ubi pontifex Innocentius residebat, qui mira affectus molestia, quod sua mādata nihil ponderis apud principes habuissent, duos continuò Cardinales in Aquitaniā misit, qui & Edouardi principis ferociam saltem mollirent, & Ioannē regem ob recentem acceptam plagā ultionis auidū compescerēt, ne dum hic ulcisci tentaret, ille instar leonis irritatus maiore exardesceret ira. Sed summa mādatorum fuit, ut concordiæ in primis inter reges conglutinādæ studerēt, ad quos pontifex etiā literas uno exēplo dederat. Ioānes rex interea duplici cura sese affligebat: una erat, quod Dauid rex Scotiæ captiuus apud Anglū detinerēt, à quo permagna expectarat auxilia, & idcirco eius casus summum ipsius animo inusserat dolorem: altera, quod domesticis laboraret hostibus: sic enim, ut Liuius ait, malum malo aptissimū est: nam cum pecuniā à populo sine modo exigeret, Carolus rex Nauarræ cum nōnullis optimatibus id factū palàm improbans, in Normania magnas facere cœpit seditiones, sed Carolo statim capto, atq; aliquot principibus qui cum illo sentiebant, securi percussis, eum populi motū facile cōpressit. Quo celeriter ex animi sentētia expedito negocio, quicquid Francarū uirium id temporis erat, in unū colligit, ut illud opponat Anglo sæuiēti. Qua re aut illis copijs defendi posse Francorum regnum, aut spem nullā aliam esse, satis declarabatur. Itaq; ut erat recētis animi, & ob id ferocior, nullā dilationē passus omnē exercitū in Carnutū fines educit, & quia audiuerat Edouardum principē, qui tunc in Pictonibus erat, in Turones cum exercitu iter habere, ipse eò præcedit, ut tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, cum hoste agmine minime, uti fit, expedito ueniēte manus cōserat. Verū Edouardus animaduertēs Francū sua sponte ad certamen accedere, quod etiā auebat, ut ne suos atq; huc atq; illuc ducēdo defatigaret, eo loci quo erat, castra posuit, eaq; uallo muniuit. Superuenit non multo pòst Ioannes, & castra adeò prope hostem fecit, ut nisi tria millia passuū inter bina castra essent. Postero die ingētibus animis utrinq; ad pugnā se accingētes, ad mille passus propè accedūt. Quo die pōtificis legati adfuere, qui uarias pacis conditiones utriq; principi præponētes, magnopere studebāt iniurias reuellere, odiū delere, & deniq; à prælio eos auertere. Petebat rex anteq; pax ulla fieret, ut princeps quatuor datis obsidibus, sese cū toto exercitu, ut iam uictus suæ cōmitteret fidei. Contrà princeps offerebat se paratū esse ad restituendū loca omnia, quæ paulò ante de eo cepisset, unà cum captiuis. Noluit rex qui à suo malo ducebatur genio, istiusmodi æquas pacis conditiones accipere. Unde tantus repente ardor inuasit omnes pugnandi, ut nō facile postea inter armorū strepitus, rationes pacis audirētur. Tum legati uidētes rem eo loci esse, ut nihil amplius foret, quod de cōpositione ageretur, etsi dolentes castris excesserūt. Igitur ædito utrinq; signo, prælium cōmittitur. Franci equites qui in prima acie erant, Carolo Delphino duce, in sagittarios Anglos, qui pro uallo

caſtrorũ pugnabãt, ſeſe concitant, ſed crebris ſagittarũ ictibus primo retardati, deinde in fugam uerſi ſunt. Quod ubi Edouardus accepit, laxatamq́ pugnã, & equitatũ hoſtium auerſum uidit, extẽplo equitibus dextera læuaq́ emiſſis, in hoſtem ipſe cum peditũ robore erumpit. Franci qui in ultima acie erant, turbatis iam ordinibus, ſuorumq́ fuga perterriti, nõ ultra ſuſtinuerũt impetum. Capitur Ioannes rex cũ Philippo eius filio, ac nobilibus mille & ſeptingentis. Delphinus fuga ſibi ſalutẽ quæſiuit. Cæſa ſunt eo die ad ſex millia Francorũ, præda magna alia tum omnis generis, tum auri argentiq́, ſigna militaria ultra centũ relata ſunt. Poſtridie facta à ſacerdotibus re diuina, actisq́ Deo gratijs, princeps concione aduocata, in cõſpectu captiuorũ milites collaudat, totumq́ exercitũ donat præmijs, ac inde motis caſtris, Ioannẽ regem ſumma cõplexus humanitate cum reliquis captiuis, ſecum Burdegalã ducit, atq́ confeſtim patri Edouardo in Angliam ſcribit uictoriã populi Anglici eſſe, ac Francorũ exercitum capto Ioanne eorũ rege, in Pictonibus profligatũ. Eſt mira affectus uoluptate rex, ut par erat, ob rem bene geſtam, ſed ubi uictoriæ fama exiuit in uulgus, tanta fuit omnibus lætitia, ut homines uix compotes mentiũ præ gaudio eſſent. Rex uero in primis Deo acceptã referebat uictoriã, quam ob rem primum omniũ egit cum Simone Cantuarienſi antiſtite, ut octo dierũ publicas ſupplicationes decerneret, id quod mature factũ eſt. Parta eſt tam inſignis uictoria XIII. calend. Octobris, anno ſalutis humanæ MCCCLVI, & cum regnare cœperat Edouardus, XXX. Princeps haud multo pòſt Ioannẽ regem cum reliquis captiuis in Angliã ducit, quem ubi appropinquare allatum eſt, tum enimuero omnis ætas, pueri, iuuenes, ſenesq́ currebãt obuij, primus enim quiſq́ oculis uidere captiuos hoſtes, ſpolia opima demirari, ac auribus tantũ gaudiũ haurire cupiebat. Vſq́ Plimuthũ portum, qui in Cornubia eſt, in quẽ princeps applicuit, cõtinens agmen peruenit. Atq́ ita princeps triumphantis more, ſtipatus ingenti mortaliũ caterua Londinũ peruenit, cui Edouardus pater ad pontem Thameſis obuiam factus, inquit: Macte uirtute fili, nobiliſſimã uictoriã hanc tibi meritò gratulor. Deinde multa charitate Ioannem regem complexus iuſſit ſaluere, bonumq́ animũ habere, atq́ ſibi perſuadere ſe iure belli captiuũ ad eos uenire homines, à quibus ut rerum humanarũ uiciſſitudinẽ non ignorantibus humaniter atq́ liberaliter tractaretũ. At uictor princeps in urbem diuerſo apparatu ornatã, mirifico omniũ ætatum ſtudio, atq́ ordinũ incredibili cõcurſu, plauſuq́ acceptus eſt, cunctis generatim eum una uoce in cœlum ferentibus: ab infima autẽ plebe ita uiæ completæ erant, ut uix incedere poſſent equites. Cæterũ in maxima lætitia, & exoptatiſſima congratulatione, ut in primis Deo gratiæ agerentur, & illo ipſo die ſacerdotes orantes uenerunt obuiam uenienti principi, & biduo pòſt ſupplicationes publicas celebrarũt. Vbi demum ad Vueſtmonaſteriũ uentum eſt, Ioannes rex ad ædes ducis Lancaſtri ductus, ibi honeſte unà cum filio Philippo cuſtoditur. Iſtæ olim ædes ad ripam Thameſis eo loci fuerunt, quo memoria noſtra Henricus ſeptimus domum hoſpitalẽ diuo Ioanni Baptiſtæ dicatam poſuit, quem Sauoyam uocant, ita nominatũ quondam à Petro Sabaudienſi. Petrus enim pater Bonifacij Cantuarienſis archiepiſcopi, qui Aleonoræ Henrici tertij uxoris auunculus fuerat, uir ſingulari uirtute ad filiũ in Angliam uenit, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, circiter annum ſalutis humanæ MCCXLI.

Hunc

Hunc igitur propter grauitatẽ,prudentiamq́, rex Henricus humaniter accepit,habuitq́ in conſilio in rebus agendis,ac idcirco tantis auxit opibus, ut ille eo in loco magnificas ædificauerit ædes, quem à patriæ nomine Sauoyam dixiſſe fertur. Ad exorſum redeo. Alij uero captiui partim dimiſſi,pro quibus Ioannes redemptionis ſoluendæ ſponſionem fecerat, partim aliò cuſtodiendi mittuntur. Poſtridie uero ac deinde per aliquot dies, inter iuuenes gloriæ cupidos fuit equeſtre certamen, quod gaudio & uoluptati publicæ finem impoſuit. Interfuit iſti ludicro Ioannes animo quidẽ triſti, uti in uultu indicia exiſtebant,qualis captiuũ decebat, quem cum Edouardus rex & princeps omni humanitatis officio conſolarẽtur,rogarentq́,ut lætitiam cum alijs celebraret,ille dolorẽ quammaxime poterat premens, fertur ſubridendo illud propheticũ iam celebre carmen repetiſſe : Quomodo cantabimus canticũ in terra aliena? At tota Gallia poſt acceptam plagam cum re tum tempore longe maximã, nil aliud niſi gemitus, niſi ploratus, niſi fremitus incuſantiũ illius diei fatum, audiebatur. Carolus autem Delphinus ſuos conſolando non luctu,ſed conſilio, cura,ſtudio, rebus affectis occurrendũ ratus,quamprimũ cum pontifice Romano egit,ut ſua autoritate pacem demum cum Anglo componendã curaret. Quapropter adfuere non multo pòſt ex Auenione,Londinũ legati ipſius pontificis,qui demum pacem facerent inter reges, & in primis ad id hortarentur Edouardũ,eumq́ monerent memorẽ eſſe debere,res humanas eſſe tales,quæ ad punctũ temporis in contraria ſemper mutentur,ac propterea miſericordiã impartiri Ioanni regi,cui nũc in quem ſæuire poſſet,ſi parceret,magnã profecto æderet clementiæ exemplũ. Eſt igitur de pacificatione toto anno qui ſecutus eſt agitatũ, quæ cõuenire non potuit,impetratis tantũ in bienniũ inducijs. Inter hæc Edouardus rex miſerat in Britanniam Henricũ ducem Lancaſtriũ auxilio Ioanni Montifortenſi, qui cum Carolo Bleſenſi iugiter de principatu certabat,ut tandem aliquãdo omnem Britanniã ſub eius imperium redigeret. Itaq́ ubi eò dux peruenit,Redones qui paucis antè diebus ad Bleſenſem defecerant,arcta obſidione,acriq́ oppugnatione premere cœpit,adeò ut illos breui pòſt ad deditionẽ compulerit.Quo facto,omnis belli motus ſubitò refrixit, nam Lancaſtrius certior factus inducias in duos annos Franco eſſe datas, nil amplius hoſtile tentauit, ſed confeſtim in Angliam redijt. His tẽporibus duo Franciſcani ordinis pſeudomonachi poſt multa malefacta, Londini igne necantur,q̊d de religione male ſentirẽt. Annus qui ſecutus eſt nobilis fuit morte Iſabellæ Edouardi regis matris,fœminæ immortalitatis nomine longe digniſſimæ,quippe cuius potentiã nemo ſenſit,niſi aut boni acceſſione,aut leuamẽto mali. Hæc tamen apud nõnullos principes non caruit calumnia,q̊d eſſet perſecuta uirũ,tametſi non nocendi uiro,ſed Reipub.ſuccurrendi cauſa,id facere coacta eſt,quare profectò uenia dãda eſt, ſi ob amorẽ patriæ,præ qua reliqua omnia negligẽda ſunt,minus priuato officio ſeruierit. Corpus Londini in cœnobio Franciſcanorũ ſepulturæ datũ eſt. Per idem tempus Dauid rex Scotiæ qui hactenus in arce quæ prope pagum ſita eſt,quem uocant Odihamũ,in cuſtodia fuerat,poſt annũ decimũ,quàm fuerat captus,dimittitur,decẽ millibus aureorũ redemptus: impetrauit enim multis precibus Ioanna eius uxor à fratre Edouardo,ut tandem in regnũ reſtitueret eo paruo ære. Equidem Dauid ſoluendo non erat iam ita diminutus capite, qui ſuo populo pecuniã imperare

non audebat,cum Scoti ne belli quidem tẽpore,ſoleant ſuũ principem præter operã, facile pecunia iuuare, nec ex poſſeſſionibus uectigalia interim ceperat, quæ in belli ſumptus conſumpta erant,id quod cauſa fuit,quamobrẽ ſerius ſit miſſus factus. Interea Ioannes rex cum filio ad Vindeſoriũ Caſtrum ducitur, ubi loci de pacis cõpoſitione actum propoſitumq́ eſt, eius ſummã hanc fore, ut Angli in perpetuũ Aquitania eſſet ijs finibus, ad quos iungerentur Vaſcones, Pictones, Turones, Santones, Petracorij, Cadurci, Lemouices, Engoliſmenſes, Caleti, Ginarum, Bononiæ, & Pontiuũ comitatus, & ipſe Anglus nullum deinceps neq́ uectigal penderet,neq́ iuſiurandum Franco daret,ſed econtrario ſi quid iuris in Normaniã, in Andegauenſes, Cenomanos ue haberet, illud ipſum remitteret. Francus uero certam pecuniæ ſummã redemptionis nomine ſolueret,atq́ datis obſidibus, liber domum abiret. Has pacis conditiones Delphinus ac principes Franci admittere nequaquã uoluerunt, quocirca finitis iam inducijs,ad arma itum eſt. Primum itaq́ omnium Francis hominibus omnis Anglia interdicitur, deinde Edouardus Lancaſtrium cum quadringentis equitibus & mille ſagittarijs Caletum præmittit, & mox parata tam mari quàm terra in multos dies ingenti cõmeatus copia, ipſe ſequitur cum ualido armatorũ exercitu,qui ubi Caletum peruenit, cœpit cum ſuis ducibus de ratione belli gerendi agitare. Erant qui ſentirent,ut Ludouicus Flandriæ comes,qui Ludouico patri in pugna Creſciacenſi cæſo ſucceſſerat,primo tentaretur,ac inde in Franciam iretur. Verum rex cui decretũ erat,aut in Franciæ poſſeſſionẽ per uim uenire,aut eam funditus deuaſtare,nõ probata ſententia, ante omnes in Atrebates arma uertit, quibus intra triduũ deuictis, Rhemos inde petit, poſitisq́ prope ciuitatẽ caſtris, natalem Chriſti diem ibi celebrat:exin in Campaniam pergit,& Niuernenſes atq́ Senonenſes adortus,in poteſtatẽ redigit. Quo facto,in Burgundiones proficiſcitur,quibus tantus inceſſit terror,ut aliquot millia aureorũ dederint,ne uaſtaretũ ager: igitur ibi paucos dies moratus,dum ſuos à laboribus reficit,ecce pontificis legati ſubitò adſunt,qui de pace iterum locuti: ſed uidentes omnia plena odiorũ,plena diſcordiarũ,plena irarũ eſſe,re infecta dolenter abeunt. Tum ille ſublatis caſtris,rectà Lutetiam cõtendit,ubi Delphinũ cum exercitu eſſe intellexerat,ut cum eo aut præliũ faciat,aut urbem,ſi ita occaſio ſuadeat,oppugnet: qui in ſuburbano agro caſtra metatus,Carolo Delphino pugnandi copiam facit. Sed ille recẽtis cladis in Pictonibus acceptæ memor, fortunã periclitari non audet. Quare factis uſq́ ad muros urbis excurſionibus,uſtoq́ late agro,per Normaniam ducens,in Britanniã perrexit, eo conſilio, ut eam iure belli quæſitã uectigalẽ ſibi faceret,relinqueretq́ integrã Ioanni genero Montifortis comiti, qui ipſius beneficiarius eſſet. Cæterũ dum hic æſtiua habet, cum plures in negocio conficiendo difficultates obijcerent quàm putarat,ut ne militẽ defatiget,quo recentibus uiribus in Lutetiana oppugnatione utendũ ſtatuerat, quieſcit pauliſper, atq́ non multo pòſt Lutetiam oppugnatũ reuertitur, poſitisq́ propè ad mille paſſus caſtris,hoſtes ad pugnã prouocat. Verum Franci qui ſatis habebãt urbem ſeruare,clauſis repente portis, nequaq́ hoſti obuiam fiunt, ſed armati in muris crebras uigilias obeunt,ſe ad laborem conferunt,ad reſiſtendum expediunt, ac ſtationes paſſim militibus dantes urbem tantũ cuſtodiendã curant. Qua re cognita, Anglus caſtra mouit,ac ad diui Marcelli ſuburbanum uicum

uenit,

uenit: ſed ne eo quidem modo ciues, neue præſidium extra urbem ad certamen elicere potuit, licet miles ipſis portis obequitans, inureret circa ciuitatem paſſim domos, adeò ut uideretur omnino à laſſo rixam quærere, uelut in prouerbio eſt. Carolus interim omni ſpe bene rei gerendæ deſperata, legatos ad Edouardum de pace mittit. Audiuit rex benigne legatos, cognitisq́ eorum poſtulatis, reſpondit ſe daturum pacem, ſed illis duntaxat conditionibus, quibus cum Ioanne rege de concordia paulò ante conueniſſet. Quo accepto reſponſo, legati ad Carolum redeunt. Edouardus uero oppugnationem tantæ urbis in aliud tempus differendam iudicans, in Carnutū fines contendit, quos dum late populatur, præfectus claſſis Normanicæ cum magno nauium numero, in oram Anglicam ſubitò delatus, in terram noctis ſilentio deſcenſionem facit, ac Vincelſeium oppidum maritimum oppugnare aggreſſus ante ſolis ortum, oppidanis omnibus rebus imparatiſſimis ad defendendum ſeſe, expugnat, ac diripit, direptumq́ incendit, interfectis ſine diſcrimine, etiam impuberibus, non citra tamen ſuorum cædem, atque ita multa abacta præda, cum uideret ex clamore concurſum agreſtium fieri, eò unde uenerat, celeriter diſcedit. Dum Edouardus in Carnutibus moratur, pontificis Romani atque Caroli legati ad eum redeunt. Hic de pace multis utrobiq́ oblatis conditionibus, aliquandiu agitatum eſt, quæ ad extremum conuenit. Leges ferè eædem fuere, atque antea præſcriptæ erant, de quibus ſuprà memorauimus, excepto quod additum eſt, ut Anglus, ſi quibuſdam credimus, qui res eius temporis ſcripſerunt, & conditiones eiuſmodi fœderum cognitas omnino habere potuerunt, omni hæreditatis iure quod in Franciæ regnum, in alios ue principatus quos in Gallijs ipſius maiores poſſediſſent, ſibi eſſet, Franco cederet, & Francus pariter iure ſeſe exueret, quod in omnes Gallicanas ciuitates, quæ Angli impræſentia eſſent, haberet, ac tam ſui quàm aliorum captiuorū redemptionis nomine, ad certam diem tricies centum millia aureorū ſolueret, datis obſidibus duobus filijs Ludouico Andegauenſiū, & Ioanne Biturigum ducibus, cum alteris duobus ducibus Ludouico Borbonienſi, & Petro Alenconienſi, qui eatenus in Edouardi poteſtate eſſent, quoad promiſſa ſine fraude complerētur. Ex priore item formula exceptum eſt, ut Turones & Boloniæ comitatus Franci eſſent. Quibus rebus ita peractis, Edouardus Ioannem regem poſt quartū quàm captus fuerat annum, Caletum perduxit. Incidit hæc regum concordia in annum ſalutis MCCCLX. & cum regnare cœpit Edouardus, XXXIIII. Huc poſt paulum utriuſq́ gentis principes conueniunt, ubi ex cōmuni omnium conſenſu, compoſitū fœdus iureiurando comprobatꝛ, atq́ Romani pontificis autoritate ratum habetur, quò in perpetuū inuiolatū maneat, quando per id omnes iam cōtrouerſiæ ſublatæ erant, & nunquam in poſterū tempus uidebantur rurſus erupturæ. Verum ſecus accidit, cum enim poſtea iura pacis minime ſeruata fuiſſent, inde reges cauſam utrinq́ arripuerūt ad diſcordias, & bella perpetua, id quod infrà perappoſitus edocebit locus. His igitꝛ rite peractis, Ioannes rex dimiſſus in Franciā, & Edouardus acceptis obſidibus, in Angliā reuertitꝛ. Secundū hæc Edouardus rex iam uoti compos, poſtq̄ Deo gratias egit, quod tot uno tēpore cōſecutus eſſet uictorias, diuo Georgio ordinis ab ſe inſtituti præſidi uotiuū templū intra Caſtrum Vindeſoriū condidit, ibiq́ ſacerdotū collegium inſtituit, quod & ampliſſimis locupletauit

poſſeſſionibus: Item quia eo loci natus erat, regias ædes quoq; ampliauit, magnoq; ædificiorum apparatu exornauit. Ea tempeſtate quietis tandem à bello rebus, ut ne mortales aliquãdo à metu ac periculis uacui eſſent, peſtilentia ingens orta eſt, quæ multos magnos abſumpſit uiros, ex multitudine uero infinita funera fuiſſe tradunt. Sed eam peſtilentiam inſignem mors Henrici ducis Lancaſtri fecit, etenim uir fuit eo tempore domi clarus, foris admirandus, ac rebus omnibus laudandus: is reliquit ſuperſtitem filiam Blancham nomine, quæ poſtea nupſit Ioanni Gandauenſi regis filio, qui per eas nuptias, in ducis ſucceſſit opes. Et Edouardus princeps in matrimonium duxit Ioannam filiam Edmundi comitis Cantij, paucis antè annis ob ſuſpicionem ſeditionis, ut ſuprà eſt dictum, capite multati: & quia Edmundus frater fuerat eius paterni aui Edouardi ſecundi, idcirco cum ea cognatio nuptias infirmaret, haud prius fieri potuerunt, quàm Romanus pontifex id impedimenti ſuſtulerit. Suſcepit princeps Edouardus ex ea duos filios, Edouardum, qui impubes interijt, & Ricardum, is ad facilitatem ac humanitatem natus, auo paterno in regnum ſucceſſit. Ioanna à principio data eſt à patre nuptum priori uiro Ioanni Holandio equiti, ex quo genuerat duos filios, Thomam & Ioannem, quos Ricardus rex, ut infrà appoſite dicetur, duces fecit. Poſt hæc princeps à patre dux Aquitaniæ factus eſt, qui ſimulatq; ob id in eius uerba iurauerat, eò cum uxore ſe contulit. Sub eius diſceſſum, circiter Idus Ianuarij, uentus meridionalis, quem nos Auſtrum, Græci Notum uocant, tanto impetu repente flare cœpit, ut ædificia paſſim deiecerit quamplurima, id quod prodigij loco habitum eſt. Interea Edouardus rex iam cœperat agere annum ætatis quinquageſimum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCLXI. & memor ueteris iubilei inſtituti, quod quinquageſimo quoque anno Chriſtianis celebre erat, decreuit liberalitate aduerſus populum uti. Sed, ut rem planiorẽ faciamus, ſubijciam breuiter, quare ſuæ ætatis ſolennem iubileum celebrare uoluerit. Bonifacius enim octauus Romanus pontifex anno ſalutis MCCC, iubileum retulit, qui generatim cunctis delicta remiſerat, qui limina apoſtolorum centeſimo quoque anno adiuiſſent, ſecutus Hebræorum inſtitutum, quod apud illos, anno iubilei, debitores à creditoribus laxarentur, & ſerui libertate donarentur, quoniam uere liberi dici poſſunt, quibus peccata remittantur. At Clemens ſextus deinde petentibus Romanis conceſſit, ut quinquageſimo quoque anno iubileus celebrarẽt, cum in omni mortaliũ memoria nemo homo id ætatis fuerit, qui iterum Bonifacianum iubileum uiderit. Rex igitur cum eodem anno, quo quinquageſimũ agebat ætatis annum, haberet concilium ad Vueſtmonaſteriũ, poſtquam de concilij ſententia filios Leonellum ducem Clarentiæ, & Edmundum comitem Cantabrigiæ fecerat, exules reuocauit, perduellionibus pepercit, cuſtodias omnes dimiſit, condonatis maleficiorũ pœnis, leges aliquot ſalutares tulit, priuilegia olim à maioribus populo irrogata, quæ uulgus Magnæ chartæ immunitates uocitat, deintegro conceſſit. Hinc ortum dixerim, ut reges etiam nunc iubileum ætatis celebrent. Verbi gratia, Rex ſeu regina in annos ſingulos, tot inopes homines ſuo natali die ueſtit, eisq; largitiones facit, quot illo ipſo die annos ætatis complerit. Poſtremo de eius ſententia decretum eſt, ut iudices item atq; litigatores, patroni, procuratores, cauſarum cognitores, non amplius Gallice uel potius Normanice, quemadmodũ hactenus fecerant, ſed

Anglice

Anglice loquerentur, ac cauſarum actiones, ſententiæ, & cætera acta lingua Anglica conſcriberent, id quod populo fuit cõmodo, quippe quem deinceps in cauſis agendis nõ oportuit interprete uti. Eodem in concilio ſenatus decreuit, ut Angli homines tantum Caletum habitarent. Eam coloniam ſtatim poſt rex deduxit: qui uero ſunt ducti, fuere uiri diuites, qui mercium diuerſarũ, & præſertim lanæ cõmercio, eum locum emporium totius regni non incelebre fecerunt. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCLXII. & cum regnare cœperat Edouardus, XXXVI. At menſe deinde Martio ineunte, Ioannes rex Francus ueritus ne negligẽtia iter amoris & officij nõ interrumperet, ad Edouardum in Angliam uenit, excuſaturus multa, quamobrem nondum ſui promiſſi ſummã compleuiſſet, qui dum de obſidibus liberandis cum eo agebat, in morbum incidit, quo pariter atq; animi triſtitia acerbe tentatus breui interijt: corpus eius inde funerali pompa nobilium humeris ad Pariſios deportatũ, in cœnobio diui Dionyſij more maiorũ ſepelitur. Carolus eius appellatiõis quintus, defuncto patri in regnum ſucceſſit. His temporibus Carolus Bleſenſis ſingulari prælio in Britannia à Ioanne Montifortenſi uincitur, ſuis partim cæſis, partim fugatis, ipſe etiam pugnans interfectus eſt. Ita demum Ioannes, fauente & auxilium ferente Anglo, Britanniæ principatu potitus eſt. Cæterũ Caroli memoria apud poſteros ſanctitatis nomine celebris extitit, quod ille uitam duxiſſet innocentiſſimã. Iam tum deniq; ocium à bellis partum uidebatur, cum repente nouam ſumendi belli occaſionẽ fortuna inuexit, quò ſemper aliquid eſſet, cur minus à cædibus ceſſaretur: nanq; Henricus frater nothus Petri regis Caſtellæ ac Legionis, uir ſagacis ingenij, cum ea tempeſtate animaduerteret Caſtellanos infenſos eſſe Petro fratri, propter crudelitatem, qua in omnes æque graſſabatur, expertus & ipſe ſæuitiam eius, ad Petrum Aragoniæ regem confugit. Hic comiter acceptus in ſpem potiundi regno Caſtellæ adducitur, adeò ut armatorũ manum aliquã mature undecunq; comparandam conſtituerit, quod uidebat in Petro fratre nullum eſſe ingenium, nullam rationem, nullam cogitationem, nullam diligentiam, qui ſua auaritia multitudini odio eſſet, qui ſuos nullis præmijs deuinciret, qui aduerſarios nulla arte, aut humanitatis ſpecie leniret. Itaque poſtquam cum Aragonenſi de ratione belli cõmunicauit, qui eum ad id hortatus auxilium pollicitus eſt, quod ipſe à Petro uexaretur bello, in Franciam pergit, ubi non inuito Carolo rege, qui Petro iratus erat ob uxoris repudium, ſicut infrà demonſtrabitur, ſibi Bertrandum Geſquinum hominem Britannum, uirum fortem ſociat, eoq; duce, bene magnum eorum hominũ numerum, qui pace inter Anglum & Francum nuper facta offenſi, latrocinia paſſim facere incipiebant, cogit, ac per Aragoniæ fines in fratrem ducit: cui ne ſuſpicionẽ afferat, prædicat ſe in Mauros unà cum alijs militiæ exercendæ cauſa ire, ſed res cælari non potuit. Igitur de fratris aduentu Petrus rex, qui nil eſſe quod id tẽporis pertimeſceret, cogitabat, certior factus, ſuis repente diffiſus uiribus, animo ualde infirmo, inter manendi fugiendiq; conſilium deſtituitur, quippe qui nec fugam nec certamen expedire iudicabat: ad ultimũ tamen cum exercitũ paratum non haberet, quo ſtaret contrà, placuit ſalutem fuga quærere: ſic ad Edouardum principem Uualliæ in Aquitaniam profugit, eiusq; auxilium ſuppliciter implorat. Henricus interea regnum à defenſoribus uacuum occupat, ſeq; regem dicit. Petrus in

Aquitaniã fugiens, ſecum tulit partem theſauri, quam ad manus habuit, quo ſe iuuaret: & filias tris ſimul duxit, Beatricem, Conſtantiã, & Iſabellam, quas ex Maria Padilla reginæ pellice genuerat, unà cum filio nomine Alphonſo. Hos filios ſua autoritate legitimos antea declarauerat, iuſſeratq; à populo eo loco haberi, perinde àc ſi nothi non eſſent. Sed Alphonſus paulò ante patris fugam, mortuus eſt. Ex Blancha uxore filia ducis Borbonienſis Petrus nullum ſuſtulit filium, quam contra ius, ac ſine ulla iuſta cauſa repudiauit, quæ nõ multo pòſt mœrore confecta mortem obijt. Fama tamen tenet Blancham pellicis tori æmulæ impatientẽ donaſſe uirum cingulo, cui ille comperit uim ineſſe magicam, arte cuiuſdam Iudæi inſertam, & ob eam cauſam repudiatam. quod factum à Petro fauorem auertit Francorum. Iſtas tres filias Petrus cum paulò poſt Caſtellam unà cum principe armis repeteret, obſidum nomine, Baionæ apud Ioannã principis uxorem reliquit. Edouardus princeps dolens Petri uicem, qui fratris proditione regno deiectus eſſet, pro ſua humanitate, ac gloriæ conſequendæ, cuius uerum guſtum habebat, cupiditate, hominem iuuandum exiſtimat: ſed ne ſibi nimium ſumere uideatur, ſi exulis cauſa uelit ſe tanto bello implicare, primo quoq; die confert de ea re cum Roberto Canolo, & Ioanne Candio conſiliũ, ac de eorum ſententia ad patrem in Angliam ſcribit, narratq; Petrum regem patria extorrem ad ſe ueniſſe rogatum auxilium, & in animo habere illum in regnũ reſtituere, ſi modò id ipſe faciendum decernat. Rex Edouardus ubi cognouit Henricum ope Francorum, regnum Caſtellæ adeptum eſſe, ac certum habens eum ſi regnum diu obtineret, eſſe deinceps illorum partes ſecuturũ, nonnihil etiam motus miſericordia exulis regis, iuſſit principem id bellum màture ſuſcipere. Princeps accepto patris reſponſo, maiorem in modum lætus, quod oblata eſſet occaſio exercendi militis, qui nihil æque atq; pacem & ocium abhorrens, uix imperio contineri poterat, poſtquam militi ſuo cauit ne ſtipendio fraudaretur à Petro, nihil cunctatur, ſed cum ipſo Petro per Nauarram iter faciens, in Caſtellam cum ingenti exercitu mouet, quô incitato agmine, paucis pòſt diebus peruenit, cuius aduentus fama iam antea præceſſerat, multumq; timoris hoſtibus intulerat: fit tamen Anglo obuiam Henricus, & poſitis loco idoneo ad pugnandũ caſtris, ſexcentos leuis armaturæ equites præmittit, qui hoſtem uenientem interdiu noctuq; inſectando defatigent. Iſti aliquot leuibus prælijs factis, circiter ducentos equites Anglos occidunt. Sed felix initium, triſtis excepit ſucceſſus: iam enim Nauerretem princeps peruenerat, ubi ſe Henricus intra caſtra continebat, cum facta pugnandi poteſtate, ſuos in aciem duxit. Non detrectauit Hiſpanus certamen, pugnatur primo utrinq; acriter, dein ſuperante Anglo, Henricus celeri equo uectus fugam facit, capto Geſquino duce, ac multis alijs Francis pariter atq; Hiſpanis ordinum ductoribus, & in his Guidone Dennenſi comite, qui Franco Hallo in diuiſione prædæ obuenit. Deſiderata ſunt plus ſex Hiſpanorũ & Francorũ millia, præda uero non admodum opulenta fuit. Princeps tanta uictoria potitus, ubi Petrum in regnum ſuum reſtituerat, cœpit conquerente in primis milite, poſcere ex pacto ſtipendium. Petrus non inuentis pecunijs, ubi reliquerat, quod eas Henricus frater paulò ante rapuiſſet, tum ſoluendo non erat, quod aliquot dies blande loquendo, comiterq; appellando diſſimularat, ſed ad extremũ cognita eiuſmodi moræ cauſa, ita rurſus

conuenit,

conuenit,ut rex Petrus intra quatuor menſes,dimidiam partem ſtipendĳ ſolueret procuratoribus, quos princeps in Caſtella ob eam cauſam relinqueret, & reliquã intra ſpacium unius anni, ac interim apud Anglum eſſent tres eius filiæ obſides. His ita actis,princeps Burdegalam uictorem exercitũ reduxit. Cæterũ ea uictoria non fuit Petro ſaluti, quippe qui ſtãtim poſt principis diſceſſum, ab Henrico uictus occiditur, ſortitus exitum uitæ ſua crudelitate dignũ. Atq; Henricus deinceps rerũ potitus eſt,anno ſalutis humanæ MCCCLXV. Fuit eo anno uis frigoris ſolito acrior, & cometes per plures dies apparuit, inter occidentem & ſeptentrionẽ, cuius radĳ ad Franciam pertinebant, quaſi demonſtrantes eam paucis menſibus rurſus magnis belli motibus fluctuaturã,perinde ut accidit. Sub idem tẽpus,Ludouicus comes Flandriæ cupidus ineundæ gratiæ ab Edouardo rege,utpote qui duos parietes,uti aiunt, ex eadem fidelia dealbare ſtudebat, uenit in Angliam,quem ille benigno accepit hoſpitio,atq; abeuntem ampliſſimis donauit muneribus. Is Ludouicus Margaritã unicam quam habebat filiam, Edmundo comiti Cantabrigiæ regis filio deſpondit,ſed paulò poſt à Carolo rege Franco ſubornatus, eam Philippo Burgundionũ duci eius fratri locauit. Quæ res Edouardi animum non minus cõmouit,quàm paulò ante offenderat fuga Ludouici Andegauenſis ducis unius obſidum,qui dum Caleti quô ductus erat,à præfecto loci humaniter tractaretur, & aliquando animi cauſa, uenatum ire permitteretẽ, inter uenandum longius à ſocĳs digreſſus, Bononiam celeri curſu ſe proripuit. His temporibus migrauit è uita Dauid rex Scotiæ ſine liberis,cui Robertus Steuartus ex ſorore nepos eius nominis ſecundus ſucceſſit, qui feliciter regnũ obtinuit, cum etiam nunc id decus in ea Steuartorũ familia remaneat. Item Simon Cantuarienſis antiſtes moritur,cuius pontificatus decem & ſeptem habuit annos. Is optimus pater ut de Anglica pube bene mereretur, autor fuit collegĳ Cantuarienſis Oxonĳ,quod hodie celeberrimũ eſt,cum ſcholaſticorũ nobili cœtu,tum doctrinę frequenti cultu. Succeſſit Simoni Isleppo Elyenſis epiſcopus nomine etiam Simon,qui biennio pòſt ab Vrbano quinto pontifice Romano, qui Innocentio ſucceſſerat,cardinalis creatus,archiepiſcopatu ſe abdicauit: in cuius locũ ab eodem Vrbano ſurrogatur Gulielmus Vigornienſis epiſcopus, ordine antiſtitum Cantuarienſium quintus & quinquageſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXVI, & cum Edouardus regnare cœpit XL. Illo ipſo quoq; anno Gulielmus Vuykham conſiliarius regis creatur Vintonienſis epiſcopus. Is ſanè uir ornatiſſimus breui tempore Oxonĳ ſcholaſticorũ collegium collocauit,loco magnifico,illudq; diuæ uirgini Mariæ dedicauit, licet uulgò nouũ nuncupetur collegium, & fundos dedit ad conuictum eorum. Id fecit opus Gulielmus, ut ſui quaſi corporis ſimulacrũ informaret, in quo continenter bona deinde nutrirentur ingenia, quæ effigiem aliquam ingeniorũ poſteris relinquerent. Non equidem fefellit opinio,nam inde uelut ex equo Troiano, uiri omni tempore uirtute excellentes prodeunt. Eiuſdem anni facinus multorũ annorũ angorem attulit, quo aliqua ſemper mala tempeſtas tum Galliæ tum Angliæ impenderet, ſiquidem inſtrumentũ nouæ diſſenſionis ad utrunq; regem delatum eſt,ex recenti fœderis uiolatione: ſed in quo culpa reſederit,neutiquã ſatis cõſtat,ſi uolumus aut Anglicis aut Francis autoribus credere, qui non minus inter ſe ſcribendo altercationibus aliquando decertant,

quàm uterqꝫ populus longe fortiſſime armis dimicarint. Igitur ne nos etiam ad gratiam uel odium aliquid de tanta re ſcripſiſſe dicamur, proponemus ueram uiolati ſacroſancti fœderis cauſam, quam illi referunt, qui de ſuis temporibus hiſtoriam diligenter compoſuerũt. Poſtquam princeps Edouardus reſtituto Petro in regnum ſuum, non potuit promiſſum ſtipendium militi, ut ſuprà memorauimus, dare, reuerſus Burdegalam, ut ne eum mercede fraudaret, pecuniæ egens adauxit Aquitanis uectigalia, ac in ſingula hominum capita tributum impoſuit. Re graui ac inſolita Aquitani permoti indignabantur, præſentem rerum ſuarum ſtatum deplorabant, palamqꝫ prædicabant ſe non paſſuros ita diu opprimi, qui demum ob id uidebant rebellionem facturi, ſi modo autorem inuenirent, cum ecce tibi, duo Armeniacus & Petragoricus comites adfuere, qui maxime omniũ contra principem facere non dubitarũt. Ii Carolum regem Francum continuò appellarunt, ad ſenatumqꝫ Pariſienſem prouocarunt, perinde quaſi ad eos pertineret Aquitanorũ adhuc querelæ cognitio. Interea Ioannes Candius cum alijs principibus, qui ex ea re ſeditionem fore proſpiciebat, principem orabat, ut de negocio deſiſteret. Verum ille militum tantũmodo rationem habens, de ſententia deduci nõ potuit. Ita Carolus data occaſione perſequendi inimicitias, quas ſecreto cum Anglo habebat, comitũ cauſam ſuſcipit, ſed primum omniũ datis fideiuſſoribus, obſides ab Edouardo recipere conatur, ac dein legatos in Aquitaniam mittit, qui principi diem dicant, quo Lutetiam ueniat cauſam in ſenatu dicturus. Legatis mandata executis princeps reſpondit: Referatis Carolo, me breui cum quinquaginta armatorũ millibus Lutetiam uenturum. Et his dictis, abeuntes legatos in itinere retineri iuſſit, ne per eos hoſtem præmoneret. Quocirca comites audaciores effecti, ſumptis repente armis, populos paſſim ad defectionem ſolicitant, & ante alios Cadurcos ad id alliciunt. Secundum hæc, Carolo regi qui uidebat ad arma iam ueniendum eſſe, ita creuit animus, ut primo quoqꝫ tempore Edouardo regi per nuncios bellum indixerit, qui & ipſe ſtomachatus Carolo per eoſdem nuncios, ſe ſuo tempore in armis fore ſignificauit. Atqꝫ ita bellum utrinqꝫ ſummo ſtudio comparatur, quod neutro deinde bono fuit: nam ut regi Edouardo antehac omnia læta atqꝫ proſpera fuerunt, qui hominum admiratione in cœlo erat, ita poſtmodũ uerſa uice, decem quibus uixit annos, cuncta triſtia euenere. Francorũ etiam res non multis inde interiectis annis, Carolo ſexto, ac ſeptimo regibus, in ſummũ diſcrimen adductæ ſunt. Hæc de fracto fœdere ſcribere habui. Iam antea princeps de noui belli motu patrem fecerat certiorem, qui id temporis non belle ſe habebat, tentatus ualetudine, in quam inciderat in Hiſpania, & idcirco non potuit ſtatim ire obuiam iniuriæ à rebellibus factæ. Iſta ubi rex cognouit, conuocato ad Vueſtmonaſteriũ principum cõcilio, coràm de toto negocio docuit ſic locutus: Hodierno die principes rem uobis ſum expoſiturus magni quidem momenti, ſed uobis minime nouam, ſi Francorũ unquam naturam cognitam habuiſtis, habuiſtis autem ſæpiſſime: abhinc ſex annos, pacem oranti Franco dedimus terra mariqꝫ uicto. Is ex illo, nõ ceſſauit clandeſtina inire conſilia, quomodo aliquod nobis graue exhiberet negocium, quippe primum omnium Margaritam Ludouici Flandriæ comitis filiam, Edmundo filio deſponſatam, Philippo Burgundionũ duci locandam curauit: deinde Ludouicũ Andegauenſium ducem, unum ex obſidibus,

contra

contra ius fœderis, fugientem recepit: nuper Aquitanos de uectigalibus diſceptaturos ad ſe uenire paſſus eſt, perinde quaſi non antea omni iure quod in eos habuerat, ſeſe penitus exuiſſet, nobiſq; ceſſiſſet. Quid, quod eò audaciæ inuectus eſt, ut principi Edouardo diem dici iuſſerit? Cadurcos ad defectionem ſolicitarit, ac in fidem receperit? & poſtremo bellũ nobis indixerit, perinde ac ſi de noſtra gente conſueſſet frequentes agere triumphos? Atque ita uiolato turpiter fœdere, noſtris etiam capitibus inſultare non dubitat. Quare ut ne quid de iure aut legibus noſtri regni diminuiſſe dicamur, iam nunc ius in Franciæ regnum mihi iuſte atque ſancte reſumo, & in animo eſt proſequi iniurias, ac non antè finem belli facere, quàm nomini noſtro infeſtiſſimum hoc hominum genus perdomuerimus. Et hoc mei conſilĳ eſt. cæterum ſupereſt, ut uobis cordi ſit, ueterem militiæ gloriam retinere, propulſare iniuriam, gentem crebro ueſtris armis uictam, tandem aliquando ſub noſtrum redigere imperium, id quod facile fiet, ſi auxilium ferre libuerit. Talia dicentem, cuncti Angliæ & Franciæ regem ſalutantes, non oportere plura loqui conclamant, unoq; conſenſu pollicentur ſe omnibus omiſſis rebus, bello iam indicto fortiter operam nauaturos. Rex dimiſſo concilio, ac ſingulis nominatim gratĳs actis, deinde Ioannem Lancaſtri ducem cum ĳs quas habebat expeditas, copĳs, Caletum præmittit, ipſe interim maiores domi parat. Lancaſtrius Caleto mouens, non longe à Morino, uocant hanc ciuitatem hodie Terrauanam, caſtra ponit, qui continuò obuiam habet Philippum Burgundiæ ducem magnis ſtipatum copĳs, quem facta pugnandi poteſtate, ad certamen inuitat. Verum Philippus nolens ad manus uenire, de media nocte, ſublatis caſtris, profectionem fugæ ſimilem in Pariſienſem agrum facit. At Lancaſtrius ſpe pugnandi fruſtratus inde digreditur, ac Rhotomagum uſque omnem populatur agrum, & ea præda contentus dum Pontiuum reuertitur, in medio itinere capit Hugonem Caſtilionenſem, cum aliquot equitibus, qui ſpeculandi gratia circumuagabatur. Moratur Lancaſtrius aliquot dies ad Pontiuum, & quia populum minime ſuſpectum habebat, quod diu ſub Anglico imperio fuiſſet, non cognouit eius conſilia, quæ iam tum de rebellione facienda agitabantur, quare in Angliam hyeme iam ineunte reuertitur, ubi de totius belli ſumma agebatur. At Pontiuenſes poſt ducis diſceſſum, autore Guidone diui Pauli comite, omni ilico deiecto præſidio, ad Francum deficiunt: atque ita longe nobiliſſimus comitatus à Franco receptus eſt, poſt annos centum & duodecim, quàm dotis nomine Edouardus primus illum acceperat. Vſu ueniſſe hoc Pontiuenſibus admodum mirum eſt, & eis, qui à regibus Anglis honores accepiſſent, ut Anglorum patria incolumi, fortuniſq; omnibus, maluerint per proditionem ſe Francorum fidei dare, quàm ſub ſuorum regum ditione manere. Sed naturæ hominum attribuendum eſt, quod prioris rerum ſtatus etſi minus felicis auida, ſemper ſit præſentis faſtidiens. Hæc iactura comitatus portendiſſe uiſa eſt nobilis reginæ mortem: nam eo ipſo tempore Philippa Edouardi uxor è uita migrauit, cuius mors totum regnum dolore oppleuit. Fœmina hæc probatiſſima Anglicam iuuentutem ſuis opibus ad uirtutem pariter excitare ac iuuare cupiens, inſtituit Oxonĳ collegium, magnificis cum templo, extructis ædibus, ut ibi ſcholaſtici & religionem & literas

ſimul colerent, ex quo reginæ collegium eſt dictum. Rex ut primum uxoris funeri iuſta perſoluit, de Pontiuenſium defectione cognoſcit, qui licet duplici dolore perculſus, nihilo tamen ſegnius rebus ſuis prouidet, uacat, inuigilat: itaque confeſtim Robertum Canolum cum eo exercitu, quem toto anno conflarat, Caletum tranſmittit, qui quamprimum uer appetat, in Francos ducat, cum ipſe interim domi ſubſidia rei pecuniariæ comparat. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXVIII Edouardo regi omnino infelix, eo quod ei uel alia id temporis inciderit calamitas. Sanè circiter anni initium Leonellus eius filius dux Clarentiæ, amiſſa Eliſabeth uxore, ſponſalia fecit cum Violanta Ioannis Galeatij primi Mediolanenſium ducis ſorore, eiusq́ rei gratia Mediolanum profectus, ſplendidiſſimis nuptijs ſe cum puella coniugauit, qui cum paulo pòſt domum rediret, in itinere morbo interijt, filia unica ſuperſtite, nomine Philippa, quam ille ex priore uxore ſuſceperat. Ea puella Edmundo Mortimerio comiti Merchiæ mox nubit, ex qua Edmundus Rogerium creat, Rogerius Annam, quæ in Eboracenſium ducum familiam nupta, genti hæreditatem regni importauit, quemadmodum alibi planius fiet. Cæterum cum partim uetuſtate, partim ſcriptorum negligentia, iam omnibus incognitum eſſet, unde duces Clarentiæ nominarētur, nos idcirco eatenus ueſtigauimus, quoad tandem aliquando inuenimus originem, quamuis ob oculos fermè lateret, quæ ne rurſum in tenebras incidat, genus ipſius Eliſabeth prioris Leonelli uxoris à qua hæreditas Clarentiæ principatus duci uenit, demonſtrandum ducimus. Vixit olim cum rege Ricardo primo eques honeſtus, nomine Ricardus, Clarentiæ dominus. Clarentia eſt pagus nobilis comitatus Suthfolchiæ, ad fines Eſſexiæ comitatus, ubi fluuius Clarentius alterum ab altero diſcriminat, munitus ualida arce, quæ nunc bona ex parte diruta eſt. Ricardus Gilbertum creat: is deinde Gilbertum, qui factus Gloceſtriæ comes, in matrimonium duxit Ioannam Edouardi primi regis filiam. Gilberto orta eſt Eliſabeth, ea nupſit Ioanni Borgth equiti, ex qua ille Eliſabeth genuit, quæ cum Leonello nupta eſt. Ita hæreditas Ricardi equitis Clarentiæ domini, ab Eliſabeth filia Ioannis Borgth ultima eius hærede Leonello uenit, unde ille à patre dux factus, Clarentiæ cognomen tulit. Id poſtea manſit nonnullis alijs ducibus, nam Thomas Henrici quarti filius, & Georgius frater Edouardi quarti regis, duces Clarentiæ dicti ſunt, licet eius loci poſſeſſionem non habuerint, quia Anglis mos eſt, ut eiuſmodi tituli arbitratu principis dentur, etiam ſine poſſeſſione locorum, è quibus ipſi tituli petantur. Sed oratio ad ſuum redeat exorſum. Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCCLXIX, & ab eo quo Edouardus regnare cœpit, XLIII, cum Canolus ad prima ueris ſigna, ex hybernis deduxit exercitum, & ſe Caleto cōmouens, quà commodum iter in Andegauenſes per Pariſiorum agrum erat, rebus Aquitanicis quæ in maiore periculo uerſabantur, auxilio ire contendit. Is Rhemos primum, Somma & Oſa fluminibus traiectis, armis adoritur, & quia ciuitas bene communita nullam ſpem expugnandi per uim, impræſentia præbebat, agrum late populatur: inde omnibus copijs, triplici inſtructa acie, Lutetiam proficiſcitur, & ſub muris urbis, ad Iudæam uicum conſiſtit, ac ibi pauliſper ſub armis moratus, facit æquo loco Pariſienſibus, qui omnis generis expe-

ditam

ditam armatorum manum intus habebant, pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta, Pariſienſes nihilo ſecius intra muros ſe continent. Canolus ubi cognouit per Francos ſtare, quo minus prælio dimicaretur, iter incœptum ire pergit: iam ad Ligerim propè uentum erat, cum miles effuſe agros paſſim uaſtare cœpit, atque dulcedine prædæ longius uagari. Interea Bertrandus Geſquinus ſuperuenit, quem in bello Hiſpano à principe Edouardo captum, uti ſuprà docuimus, Carolus rex paulò ante precio redimerat, magiſtrumq; equitum fecerat, & eos Anglos qui per agros palantes prædam faciebant, aggreſſus, non exiguum numerum interficit, amplius centum capit: reliqui fugæ ſe mandantes, ægre ad caſtra incolumes peruenerunt. Qua uictoria ſublati Franci, quod primo aduentu tot ex hoſtibus interfeciſſent, audacius ſubſiſtere, nonnunquam etiam ad caſtra uſque, Anglos prælio laceſſere cœperunt. Robertus conſulto pugna ſuperſedebat, quod in caſtris diſcordia laboraretur, quod omnibus iuxtà nocuit, nam non multo pòſt conſerta bis cum hoſte manu, male pugnarunt. Robertus cum ſuis in Pictones profectus, ſe principi iunxit, qui iam morbo afficiebatur, & officio fungi non poterat, cui ob id Roberti, tametſi milite diminuto, aduentus gratiſſimus fuit. Ad id tempus plures Aquitaniæ ciuitates, quas pecuniarum exactionibus princeps acerbe oppreſſerat, defecerant, ea labe à Lemouicibus facta, qui poſt Cadurcos primi ſe Franco dediderunt. At poſt iter Canoli, ubi rei geſtæ fama per regionem peruaſit, tum ea rebellio ita creſcere cœpit, ut princeps ſatis haberet, & conuenientes contra ſe inimicorum manus diſſipare, & reliquos in fide continere. Hæc ubi Edouardo regi nunciata ſunt, confeſtim Ioannem ducem Lancaſtri, & Edmundum comitem Cantabrigiæ filios cum expeditis copijs in Aquitaniam mittit ſubſidio principi, ij ſequunda nauigatione uſi, celeriter eò perueniunt. Princeps interea Lemouicum urbem quæ illius defectionis caput fuerat, oppugnabat, quam ſub aduentu ducis, per uim expugnauit, atque diruit, interfectis ad unum omnibus qui intus fuerant, ac arma mouerant, ut eiuſmodi crudelitatis exemplo reliquas ciuitates in fide manere cõmonefaceret. Poſt Lemouicum urbem dirutam, princeps quia multis neceſſarijs rebus reuocabatur in Angliam, dato imperio tuendæ prouinciæ duci, ad patrem proficiſcitur. Rex tot ſimul acceptis detrimentis, concilium principum conuocat, quo in concilio, pecuniæ, & quæ belli uſui neceſſaria erant, de principum uoluntate imperata ſunt. Per eos dies Carolus Nauarræ rex ad Edouardum in Angliam tranſiuit, ſeq; eius partes ſecuturum promiſit, ſed fidem facere non potuit. Is equidem paucis antè annis ſocius fuerat belli, quod Edouardus princeps in Hiſpania fecerat, & in itinere non inuitus, uti multorum opinio ferebat, à Francis captus, ſe precio redemit, qui tunc cum eis rurſus inimicitias gerebat, uerum non multo pòſt cum illis in gratiam redijt, quod indicio fuit, non eſſe homini temere fidendum. Item Vrbano quinto Romano pontifice per legatos agente, de pace concilianda agitatur, quæ nullo pacto conuenit. Eſt poſtea uarie ac acriter inter utrunque populum armis certatum, cum pro ſe quiſque ſua aut retinere, aut recipere conaretur, & ex factionibus Aquitanorum, omnia

uaria euaderent. Itaque Robertus Canolus, Thomas Spenſerius, Ioannes Triuettus, & Hugo Haſtyngius partiti inter ſe copias, alij alia oppida recipiunt, quædam nequicquam tentant, oppidanis fortiter reſiſtentibus, ut qui timebant, ne ſibi rebellio antè facta fraudi eſſet. Alia parte Ioannes comes Penbruchi magnis inſtructus copijs, nonnulla etiam loca recuperat, ſed cum animaduerteret hoſtes qui in proximo erant, trepidationis ſignificationem facere, modo inconſtanter prodeundo, modo immoderate circumeundo, caſtra imprudenter adortus profligatur. Ioannes quoque Candius Pictonum præfectus, magnam Francorum manum urbem aggredi conantem in fugam diſſipat, uerum ipſe uulnere ictus poſt paulum interijt. Amiſſo tanto belli duce, Lancaſtrius ingentem accepit dolorem, & in eius locum Thomam Percium protinus ſubſtituit. Secundum hæc, Canolus à Lancaſtrio Caletum remittitur, ut alia in parte hoſtes in bello habeat, & ſi ullam faciat ſucceſſus ſpem, tentet armis Pontiuenſes. Is itaque per fines Pariſiorum iter faciens, in Ambianos uenit. Et quia præ iſtius uiri uirtute, cæteri Anglici duces minus Francis formidoloſi erant, idcirco Geſquinus relicto locis opportunis præſidio, Canolum ſequitur, modo poſtremum agmen carpens, modo à latere infeſtãs. Interdum nonnulla in itinere leuia fiunt prælia, multis utrinque cadentibus. Verum cum nullus felix appareret proceſſus, Canolus depoſito tentandi Pontiuenſes conſilio, ſe Caletum contulit, & Geſquinus retro abiuit. Ita alternante fortuna, ſatietas cædium tam Anglum quàm Francum ſenſim capiebat, uſque eò, ut uterque eorum cuperet iam manus abſtinere. Carolus rex interim Rhotomagi erat, ac ſtudio parabat claſſem, qua poſt exactam hyemem, quæ iam præcipitarat, exercitum in Angliam tranſmitteret, ſi ita res depoſceret. Cuius rei Edouardus optime gnarus, rem nauticam pari diligentia curabat. Cum igitur milites iam hybernatum utrinque ierint, interea Lancaſtrius cum Edmundo fratre in Angliam uenit: is amiſſa paulò ante Blancha uxore, Conſtantiam alteram Petri regis Caſtellæ defuncti ſuperſtitem filiam cui regnum Caſtellæ debebatur, in matrimonium ducit: altera uero Iſabella nomine Edmundo comiti Cantabrigiæ locatur. Iſtæ duæ puellæ unà cum Beatrice ſorore maxima natu, quæ Ferdinando Petri regis Luſitaniæ filio deſponſata paulò ante Baionæ mortem obierat, erant apud Ioannam principis uxorem in Aquitania obſides, ut ſuprà docuimus, quando pater interfectus fuit, quæ poſtea in Angliam ductæ bene habitæ cultæque ſunt. Dux ſimulatque Conſtantiam uxorem duxit, ſe regem & eam reginam Caſtellæ appellare cœpit, mox id regnum armis recuperaturus, quod non multo pòſt tentauit, prout infrà dicetur. Interea in Britannia ſeditione laborabatur, quod bona nobilitatis pars iam inde uſque ab interitu Caroli Bleſenſis, cum Franco ſecretò ſentiret, quod tamen Ioannes dux comperit, timenſque inſidias rogauit Edouardum ſocerum, cuius, ut ſuprà diximus, Mariam filiam in matrimonio habebat, ut ſibi ſubueniret. Edouardus exiſtimans eam rem non parui eſſe momenti, ac idcirco nequicquam deferendam, continuò Canolum qui Caleti erat, naui in Britanniam adiutorem duci ſummittit, ut eius autoritate eatenus Bri

tanni

tanni in officio tenerentur, quoad exacta hyeme, copias eò traduci liceret. Canolus ubi in Britanniam peruenit, uidens rem in periculo eſſe, & diligentiam requirere, conſulit duci, ut ipſemet in Angliam proficiſcatur rogatum auxilium, quoniam nemo homo aliena ut ſua diligenter negocia gerit. Dux itaque ſumma imperij Canolo tradita, in Angliam aduolat, docetq; regem de præſenti rerum ſuarum ſtatu, atq; in primis auxilium rogat, quod uelut infrà explicabitur, facile impetrauit. At ubi rex Carolus per exploratores cognouit, Lancaſtrium ab hybernis diſceſſiſſe in Angliam, & ducem Britannum eodem aduolaſſe, ratus non multũ abeſſe ab eo, quin & tota Aquitania & Britannia potiri poſſet, nouas protinus conſcribit copias, atque cum ijs Geſquinum hybernis nondum peractis, ire iubet primum in Pictones, deinde in Britanniam. Is pari fortuna, in uno atque altero loco rem proſpere geſſit, nam primo ſuo acceſſu, Pictones proxime animo alienatos ab Anglo ob exactiones pecuniarum, in fidem recepit, ac omnem occupauit Britanniam, præter Breſtum & Deruallum, quæ loca in Ioannis ducis fide permanſerunt, ſed non multo pòſt Deruallum etiam expugnauit. Atque ita ſolum Breſtum quod Canolus defendebat, pertinaciter reſtitit. His actis, Geſquinus furtim & itineribus propè deuijs, Rupellam petit, quô etiam poſt paulum Ioannes Biturigum dux adfuit, qui ſimul iuncto exercitu oppidum obſident, & ne oppidanis naualis ſubſidij habendi ſpes ulla ſit, ne'ue fugiendi pateat aditus, naues quas repente cogere poterant, circa portum diſponunt. Edouardus rex certior factus de obſidione Rupellæ, claſſem quadraginta nauium continuò duce Ioanne comite Penbruchi, qui paulò ante cum Lancaſtrio domum redierat, mittit, ut terra & mari ſuis ſuppetias ferat. Interea Henricus Caſtellæ rex qui inimicum gerebat in Anglos animum, auxilio miſit Carolo regi Ambroſium Bochanigrum, uirum ſtrenuum, ac cum eo aliquot belli duces non contemnendos, cum multis nauibus tam uiris quàm armis bene inſtructis. Is ex Hiſpania digreſſus breui in portum Rupellæ defertur, qui per exploratores certior factus Anglicam claſſem appropinquare, protinus extra portum egreditur, atque diſpoſitis nauibus ex utraque parte ſinus, qui ante portus ingreſſum, late in altum patet, inſidias tendit. Adfuit non multo pòſt claſſis Anglica, quæ tota nocte ſequundo uſa uento ſub lucem eò delata eſt. Vbi naues ſinum intrare cœperunt, Hiſpani dextra leuaq; uno ferè tempore, in Anglos qui confecto iam curſu, non ſe ſtatim pugnæ accingere, ſed aliquantulum quieti dare meditabantur, ſeſe incitant. Angli repentina re permoti, ſubitò arreptis arcubus atque ſagittis, multa eminus hoſti uulnera inferunt. Veruntamen ubi comminus pugna iunctis nauibus fieri cœpit, paſſim gladijs interficiuntur, quippe qui ſpacium armandi ſui non habuere: ſic nulla ex nauium numero euaſit, quin fuerit aut depreſſa, aut incenſa, uel capta: homines itidem aut occiſi, uel capti ſunt; & cum ijs, Ioannes præfectus. Ac ita Anglus qui ſuperioribus annis inſignem calamitatem Henrico intulerat, parem in præſens accepit. Incidit hæc clades in eum annum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCLXXI,

& cum regnare cœperat Edouardus, XLVI. Rupellani interim deſperatis præſentibus auxilijs, nihilominus oppugnationem acriter tolerabant, cum Edouardus rex cognita ſuorum clade, quia filius princeps ualetudine propè perdita tentabatur, ſibi eundum ſubſidio ſuis ſtatuit, qui non cunctandum ratus in tanta re, omnes copias quas raptim comparare potuit, ad mare præmittit, ac unà conſcendere naues undiq; conductas iubet: ipſe inde ſuos ſecutus, ubi naues ad iter paratas cognouit, ſignū dedit proficiſcendi, qui uento ſequundo ſatis uehementi profectus, celeriter è conſpectu terræ iam ablatus erat, cum uentus momento perincommode mutatus eſt, ita ut ad terram redire compulſus ſit, & cum uentum contrarium continenter perflare uideret, mutato conſilio, copias omnes duce Ioanne Lancaſtrio, Caletum traijcere iuſſit, ut ille approperandi cauſa, quaquauerſum ferrum uiam patefaceret, ſuis auxilio iret. Itaq; dux inſtructo agmine in Burgundiam, quô primum tetenderat iter, ſine ullo impedimento peruenit, populatis agris, ac uicatim inflammatis ædificijs, quacunque ierat. Hic aliquot dies ad reficiendum militem dum moratur, Franci trans Ligerim paſſim inſidias faciunt, quò hoſtem itinere prohibeant. Quod ubi dux per exploratores cognouit, magnis diurnis, nocturnisq; itineribus contendens, Ligerim tranſire maturat: qui ut in Biturigum agrum peruenit, tripartito exercitum ducit, in prima enim acie equites leuis armaturæ cum parte ſagittariorum locat, in altera pedites, cum parte equitatus grauis armaturæ, ut alas utrinque faciant, in qua ipſe erat, in tertia quæ duas præcedentes ſequatur, reliquum equitatum cum ſagittariorū parte reliqua ponit, qui exercitus ad triginta millia hominū fuiſſe fertur, & ita quantūcunq; poteſt itineris efficiens in Pictones pergit. Franci paſſim Anglos modo in primo, modo in nouiſſimo agmine laceſſebant, dux tamen manum à prælio abſtinens iter continuabat, ſed cum ad Pictones adhæreſcere cœpit, tenens memoria illius populi proditiones, tum demum ſuos quacunq; incederent pugnare, uaſtare, incendere omnia iuſſit. Qua de re Franci qui ibi in præſidio erant, perterriti, ad loca munitiora raptim confugerunt. Ipſe uero nihil de uia recta egreſſus, agris quacunque inceſſerat populatis, ac oppidis nonnullis incenſis, Burdegalam peruenit incolumis. Eius aduentu cognito, & Rupellanis ſtudium defenſionis maius acceſſit, & hoſtibus eadem de cauſa, ſpes potiundi oppido deceſſit. Quare dux Biturigum relicta continuò obſidione, in Pictonum fines pedem retulit, ut eum populum Anglorum armis etiam territum confirmaret. Lancaſtrius collaudatis generatim Rupellanis, ac eorum ſigillatim principibus actis gratijs, pro ſeruata fide, remuneratoq; præmijs toto præſidio, reliquos populos ad defectionem ſpectantes in officio continere ſtudet. Item per idem tempus, uel paulò ante eſt nauali prælio dimicatum inter Anglum & Flandrum, qui cum Franco ſentiebat, & uictoriam Anglus obtinuit. Sed ſtatim pòſt conciliata inter eos pace, bellum nequaquam latius ſerpſit. Deteſtabatur interea omnibus precibus Gregorius eius nominis undecmius, qui triennio antè in Vrbani defuncti locum pontifex Auenione factus ſucceſſerat, regum diſcordiam, quod Reipublicæ Chriſtianæ calamitoſa cum primis eſſet. Is miſſis ad

Biturigum urbem legatis, iuſſit & eò principum conuenire oratores, qui præſtò fuerunt. Multa legati pontificis nomine coràm pronunciarũt, quamobrem ab armis eſſet mature diſcedendum, multas propoſuerunt conditiones, quas uterque princeps & dare & accipere deberet, idꝗ multis uerbis. Verum animis commotis nihil uidebatur æquum. Ac ita deſperato negocio, legati ad pontificem redierunt. Rex Edouardus interim habuit Londini ſuorum principum concilium, quo in concilio cum eſſet ſtipendium in militem petiturus, uoluit omnes ad id libenti animo dandum beneficio quopiam hortari, adducereꝗ: itaꝗ populo nonnulla irrogauit priuilegia, ſacerdotibus uero iureiurando promiſit, per ſe non ſtaturum deinceps, quo minus eſſet integrum, optare ſibi quos uellent epiſcopos, aliosꝗ præfectos, atque idem à Romano pontifice concedendum ſe curaturum. Pontifex Romanus tum primum illud conceſſiſſe uidetur, cum etiam nunc apud Anglos nihil poteſtatis habeat, in eligendis epiſcopis, ſed tantum à principe deſignatos faciat. Sic reges ſuo conſtanter utuntur inſtituto, quippe qui ſuo arbitratu epiſcopos deſignant, id quod Edouardus ipſe paulò poſt facere eſt perſuaſus ab ambitioſis ſacerdotibus. Porrò illi in aula diu uerſati, cum non ſperarent poſſe ſe tam facile ſui ordinis honores de collegarum ſententia, quàm à principe conſequi, & pontificis & regis irrogati priuilegij ut ſibi minime commodi autores uiolandi extiterunt. Atque ita res priuata publicam ſuſtulit. Ad Edouardum redeo. Rex poſtquam ſic cunctis gratificatus eſt, patres ex eius animi ſententia, pecuniam ad neceſſarios belli ſumptus faciendos imperarũt, cuius magnam partem ſacerdotes ſoluerunt, collato ex decima tributo, tum enim primum annui redditus omnium poſſeſſionum ordinis ſacerdotalis æſtimati ſunt, ac ſecundum eam æſtimationem, poſtea ſacerdotes cum regi, tum Romano pontifici decimas ſoluerunt, cum antea quiſꝗ ex decima uectigalium, quæ in ſingulos annos caperet, tributum conferret. Quapropter ea æſtimatio poſtea ordini damno fuit, cum prouentus multorum ſacerdotiorum ita diminuti ſint, ut decima interdum quintam partem abſorbeat. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCCLXXIIII, & cum regnare cœpit Edouardus XLVIII. Quo anno Gulielmus Cantuarienſis antiſtes moritur, cui ſucceſſit Simon Londinenſis epiſcopus, ordine Cantuarienſium antiſtitum ſeptimus & quinquageſimus. Iam tum obſoleuerat decretum illud, quo exceptum erat, ut epiſcopi à ſacerdotum collegijs eligerentur, quandoquidem Simon Cantuarienſis & alij deinde præſules non ſacerdotum ſuffragijs, ſed pontificum Romanorũ, regumꝗ arbitrio & autoritate deſignati factiꝗ ſunt, donec ad extremum ita uſu uenit, ut ſoli reges Angli epiſcopos deſignarent, & epiſcopi minores præfectos facerent. Ac ita demum Romanus pontifex paucis poſt annis, omne ius quod ei olim fuit in Anglia in epiſcopos, ac alios præfectos creandos, habere deſiuit, quemadmodum uel breui mox poteſtatem imperandi ſacrorum prouentuum decimas amiſit. At neutrum Angliæ malo fuit, quando illa per id minus omnino ſuas opes alienis deinceps impartire coacta eſt, id quod iam tum deguſtare cœpit, ſiquidem rex Edouardus in eodem conuentu, primus omnium de concilij ſententia, indixit pœnam immanem illis, qui in poſterum tempus impetrarent ubiuis gentium Anglicana ſa

sacerdotalis redditu[s] annuus census est

cerdotia à Romano pontifice, aut cauſas, niſi per appellationem ad eundem deferrẽt, eamq́ pœnam ad illos etiam pertinere uoluit, qui talia audenti adiumento eſſent. Quod quidem decretum poſteriores reges non modo ſeruandum paulatim curarunt, ſed puniendi ſeueritate multo ſemper terribilius reddiderunt, cum pœna eiuſmodi ſit, ut uiolator legis & bona amittat, & ipſe in æternas carceris tenebras abdatur. Verum reo datur tempus duorum menſium, antequam ad cauſam agendam aggredi cogatur, unde lex prouiſionis, ſiue de præmoneri uocitatur, tametſi uulgò de præmoniri nuncupatur, quod illa ſcilicet tali pœna ita præmonita ſit, ut uiolari nequeat. Cæterum lex non manſit in ſuo inſtituto, quando nunc tot gerit horrida tela manu, ut perdifficile ſit ea uitare. At ubi Gregorius undecimus, qui id temporis Romanus erat pontifex, de ea re reſciuit, ualde multũ reclamauit illud aliud eſſe nihil, quàm Chriſtianam eccleſiam diuidere, quàm religionem exinanire, quàm ius faſq́ denique reſcindere. Quare primo quoque tempore cum Edouardo egit, ut legem tolleret. Exin orto ſchiſmate, non fuit pontifex, qui tale quid curaret, donec poſtremo Martinus quintus ſuper ea re, literas uehementiores ad Henricum ſextum regem ſcripſit: ſed utrique unum datum eſt reſponſum, non poſſe reſcindi decretum concilij, ſine autoritate concilij, & propterea futurum eſſe, ut tale concilium quamprimum haberetur, quod tamen poſtea nunquam eſt actum. Anno eodem moritur Ioannes Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Alexander Neuyllus, ordine antiſtitum quintus & quadrageſimus, quem octauo pòſt anno morbo mortuum ſecutus eſt Thomas Harundellius Elyenſis epiſcopus. Dum hæc gerebantur, Ioannes Britannus dux, cuius ſuprà mentionem fecimus, apud Edouardum regem partim precibus, partim pollicitationibus agebat, ut ſe adiuuaret. Re ad regium ſenatum delata, placuit omnibus, cum ob uetus hoſpitium, quod ipſis cum Britannis erat, tum quod ducis calamitatem cum ſuis rebus coniunctam iudicabant, ut Edmundus regis filius id bellũ cum Ioanne duce ſuſciperet. Itaq; bene magna comparata manu, & in naues impoſita, ambo in Britanniam proficiſcuntur, qui ubi littus attigerunt, obuium habent Robertum Canolum, qui, uti ſuprà docui, Breſtum tenebat. Hinc ſingulis ducibus datis muneribus, tripartito copias ducunt: nonnullæ ciuitates ſponte in ducis poteſtatem ueniunt, aliæ contrà portas claudunt. Verum aliquot captiuis in medio campo ob rebellium oculos iugulatis, tantum formidinis omnibus iniecere, ut oppida maritima uno propè temporis puncto, in fidem uenerint. Adfuit aliquanto pòſt Ludouicus Andegauẽſis dux, ut ſuis contra Anglum, auxilio eſſet: cæterum cum hoſtem accedere ſciſſet, ſiue propter militum paucitatem, metu affectus, ſiue propter ſuſpectam incolarum fidem, retro impigre abijt, ſuis qui in præſidio erant, iuſſis tantiſper intra oppida ſe continere, quoad cum maioribus copijs rediret: illi tamen auxilium depoſcebãt, ſed eum remorari non potuerunt. Tum plura mediterranea oppida deditionem facere cœperunt, cum Angli uictoria utendum iudicantes, omnem impetum in Francum præſidium fecerunt, quod fortiter ubique reſiſtebat. Ita res Britannicæ in articulo uerſabantur, cum per idem temporis, autore pontifice Romano, qui pacem inter reges componere in primis ſtudebat, induciæ in duodecim

cim menses factæ sunt, quæ Anglo nihil commodi attulere: sanè Edmundus cum Canolo certior factus de inducijs, Ioannem ducem deserere coactus est: & Lancastrius qui positis in propinquo statiuis, suos instructos armatosq́; habebat, ut cum Biturigum duce in Santonum agro acie confligeret, de inducijs edoctus prælio itidem abstinere iussus est. Et quanquam penes quem uictoria futura esset, in incerto erat, attamen cum Angli maiore animorum alacritate, quàm aliàs unquam reuiuiscente spe, parati & expediti pugnam efflagitarent, ut qui pro iusta causa, ardētius pugnaturi erant, contrà & Franci numero longe inferiores, in solo, quod Anglorum iuris erat, omnia suspecta habentes trepide ad certamen accederent, ut re ipsa postea compertū est, quippe qui ob inducias factas, mire gauisi sunt, haud dubie res Anglica superior euasisset. Atq; ita compositio pacti intempestiua paratam Anglis interpellauit uictoriam. Quapropter Franci læti oppida omnia de hoste capta præsidio firmant. Angli uero certum habentes uictoriam de manibus amissam, tristes dicto parent. Rex autem Edouardus eo cōsilio istas inducias pactus est, ut aduersæ fortunæ impetum infringeret, eo præsertim tempore, quo & ipse id ætatis erat, ut minus bello utilis esse inciperet, & princeps Vualliæ in quo omnes spes eius erāt, ex morbo admodum infirmus esset. Sed Ioanni Britanno duci induciarum pactio cum primis damno fuit, qui in cursu medio desertus, pedē referre coactus est. Cæterum ille nihil animo territus, post finitum induciarum tempus usq; eò pugnauit, ut toto principatu sit ad extremum potitus, Francis reliqua oppida quæ per uim amplius retinere nō poterant, per pacis conditiones restituētibus. Per hunc modum quietis aliquantisper à bello rebus, ut ne ocium domi iucundum esset, pestilētia orta est, qua multi mortales periere. Incidit hæc lues in annum salutis MCCCLXXVI, & cum regnare cœpit Edouardus, L. Quo anno Ioannes comes Penbruchius, quem suprà ostendimus nauali prælio uictum ab Hispanis captum fuisse, grandi pecunia redemptus, dum in Angliam redit, in itinere moritur. At Ioannis comitis uxor nomine Maria, quæ erat è Sancto Paulo Belgicæ Galliæ oppido ad fines Atrebatum sito, fœmina nobilis, pia, sancta, ut suo beneficio iuuentutem Anglicam excitaret ad studia literarū, quarum auxilio intelligebat rem Christianam summe adiuuari, collocauit scholasticorum collegium Cantabrigiæ in ædibus, quas ipsa ad id extruxerat. Illud nunc uocitatur Bembruchensis aula, uerè morum, modestiæ, doctrinæ magistra. Rex interea multis solicitatus curis ad Vuestmonasterium concilium habuit, in quo primum de uarijs rebus, quæ ex usu Reipublicæ esse uidebantur, cum suis principibus, deinde de tributo imponendo, cogitauit, quod uniuersi se collaturos negarunt, argumentantes quod moueret se, quamobrem nollent id facere, ac multa pariter conquerentes de eius quæstoribus. Audiuit rex patienter populi querimonias, ac habita quæstione, nonnullos ex quæstoribus in culpa esse comperit, acriterq́; puniuit. Quo facto, dum incœptum negocium studet, agit, curat, ecce tibi, Edouardus princeps longitudine morbi cōfectus, ad VI Iduum Iulij mortem obijt, annū ætatis agens XLVI. Quam ob rem populus in summo protinus dolore fuit, & hoc etiam acriore, quod talem princeps omnibus expectationem suæ uirtutis mouerat, ut eum si regnum obtinuisset, facile confiderent maiorum suorum gloriam superaturum. Cæterum ante omnes

Edouardum patrē mœror lacerauit, uulnerauit, confecit, adeò ut decimo pòſt menſe ex angore animi in morbum inciderit, ac eo grauiter tentatus mortuus fuerit: ſed ut rebus ſuis ne deeſſet, belli cura addita, ſtatim ut filij funus fecerat, ac concilium dimiſerat, miro ſtudio exercitum nouum facere cœpit, quo finitis inducijs, de ſumma rei cum Franco decertaret. at, ut diximus, uis fati mortalem animum uicit, quia morte præuentus eſt. Corpus ad Vueſtmonaſterium ſepulturæ datur: uixit annos LXV. regnauit LI. Filios ex Philippa uxore ſex, ſiue ſecundū alios, ſeptem genuit: Edouardum principem Vualliæ, Gulielmum, qui puer mortem obijt, Leonellum Clarentiæ, Ioannem Lancaſtri duces, Edmundū Cantabrigiæ, Thomam Bochyngamiæ comites. Hunc Ricardus rex, prout proximo docebitur libro, Gloceſtriæ, & illum Eboracenſium duces fecit. Item alterū Gulielmum, qui impubes interijt. Filias uero tris reliquit, Mariam Ioannis Britanniæ ducis uxorem, Iſabellam Bedfordiæ, & Margaritam Penbruchi comitibus locatas. Huic regi abſꝗ cæteris naturæ dotibus, cum primis formæ dignitas ſuffragabatur, ingeniū prouidum, perſpicax ac mite, nihil porrò non ſapienter, non conſiderate agebat, & homo permodeſtus & frugi, illos ſumme diligebat, honoribusꝗ ornabat ac amplificabat, qui probitate, modeſtia, atꝗ uitæ innocentia alios antecederent. Corporis habitus congruens, pulchra uirilisꝗ facies, oculi micantes, canities in ſenecta ætate decora, quæ omnia ad gratiam comparandā ei magnopere conducebant. Militaris diſciplinæ apprime ſciens fuit, ut res ab eo geſtæ teſtimonio ſunt. At liberalitatis & clementiæ exempla paſſim non uulgaria ædidit, ita ut unus omnium fermè regum inuētus ſit, qui nullis uel leuibus obnoxius fuerit uitijs, ſicut nec malorum expers fuit, nanꝗ ut regnans rebus omnibus quadraginta annos beatiſſimus fuit, ita reliquo tempore grauē fortunæ commutationem ſenſit, adeò noſtra humana negocia raro ſub manus, perdiu ſuccedunt. id quod fecit, ut ille de altera uita frequentius cogitationem ſuſceperit, in remꝗ diuinam multo ſtudioſiſſime incubuerit, qui idcirco templum diuo Stephano magnificum ad Vueſtmonaſteriū locauit, in eoꝗ ornatiſſimum ſacerdotum collegium inſtituit, & alterum Cantabrigiæ, quod aulam regiam appellant, deditꝗ facultates, quibus ibi uiuerent, qui ſe in bonis exercerēt diſciplinis. Sed breui tempore præter morem atꝗ legem, cœperunt collegæ loca uendere. Quod quidem inſtitutum non uetante rege, cuius autoritate emptio facta approbatur, etiamnū & durat, & bene multis minus utile uidetur, quoniam ſæpenumero nonnullis illorum qui de collegis loca mercantur, potius in ocio, quàm in literis eo loci uitam uiuere conſtitutum eſt. Fuere ea tempeſtate uiri longe ſanctiſſimi, multo doctiſſimi atque fortiſſimi, quorum ſuprà mentionem appoſite fecimus, idcirco nihil eſt, quod de eis rurſum commemoremus. Extitere & aliqui inſigni infamia, quorum caput & princeps fuit Ioannes Vuythcliffus: is, ut fama eſt, à primo indignatus, quod non potuiſſet ad ſummos ſacerdotalis ordinis aſpirare honores, factus inde ſacerdotum omnium inimicus, cœpit diuina ſcripta peruerſe interpretari, atꝗ nouam inſtituere ſectam, uſꝗ eò, ut in nobili Oxonienſi gymnaſio publice ſit in ſacerdotes ut legis euerſores debacchatus. Et ut impune tantum facinoris fautore pariter atꝗ audacia armatus faceret, regi ante omnes ſummum in cunctos ordinis præfectos imperiū, iusꝗ tribuit. Prætereca homo nocēdi cupidus, certum

habens

habens non facile uiros doctos ueneno infici, utpote qui rationes admittunt, cogitauit imperitum uulgum in ſuam in primis ſectam ſibi trahendum, quod ille pertinacius ſoleat, id quod ſemel imbiberit, modis omnibus retinere. Nō contentus itaq; impleuiſſe codices latine ſcriptos de ſua hæreſi, etiam ex illis commentarios patria lingua conſcriptos fecit, atq; protinus ædidit, ut etiam agreſtes maleficæ ſuperſtitionis peritos redderet. Certe eum non fefellit ſua opinio, ij nanq; cōmentarij quamuis breues, longo tempore durarūt, ut etiam nunc è manibus plebis auferri nequeant, tametſi ob id ſcelus, nonnulli uiui interdum comburuntur, cum ſuis libellis. Ad extremum homo nimium confidens cum iuſſus eſſet ad bonā redire frugem, tantū abfuit ut parēret, ut etiam maluerit uoluntarium petere exilium, quàm mutare ſententiā, qui ad Boëmos profectus, à rudi gente magno in honore habetur, quam pro accepto beneficio confirmauit, ſummeq; hortatus eſt in ea remanere ſententia, ut ordini ſacerdotali parū honoris, & ad Ro. pontificem nullum reſpectū haberet. Hæc de Vuythocliffo qui illius temporis æqualis fuit, habui breuiter memorare, quò hiſtoria quæ rerum geſtarū expoſitio eſt, ſuas etiā in hoc partes ageret.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER VIGESIMVS.

POST Edouardi mortē, principes regni habito ad Vueſtmonaſteriū concilio, Ricardum principis Edouardi filium eius appellationis ſecundū undecimum agentem annum regem dicunt, ad XVII cal. Auguſti, in eiusq; uerba more maiorū iurant. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCLXXVII. Propter ætatē regis, iam inde ab initio in procuratione fuere Ioannes Lancaſtrius dux, & Edmundus Cantabrigienſis comes eius patrui, ac pleriq; alij paterni amici. Erat in iuuene bona indoles, ſed ætas flexibilis, quæ faciebat, ut tutores à patribus dati omnes adhiberēt machinas, ad continendū adoleſcentē: ſed cū pro ſe quiſq; poſtremo magis ſuis quàm publicis commodis ſeruire cœpiſſent, aditum patefecerunt alijs, qui ad deprauandum parati, ubi uiderunt Ricardum pro ſuo iure agere, paulatim ſeſe ad eum adiunxerunt, & ſplendore falſi honoris obiecto, ita ingenij aciem perſtrinxere, ut ad extremum infatuarint, ſeq; pariter atq; eum perditum ierint. Et hæc Ricardi principatus malorum initia fuere, quæ Francis ſic animum dederunt, ut illi poſtea finitis iam inducijs, duce Geſquino equitum magiſtro, in Aquitania incurſiones facere, prædas abigere, terra mariq; irrumpere cœperint: quibus exercitus fortiter reſiſtebat, quem Lancaſtrius audita morte patris, rediens in Angliam illic paulò ante reliquerat. Illi tamen partim ui, partim incolarum uoluntate, aliquot oppidis potiuntur, in quibus fuere Fanum Macharij, Caſtellio, Bergeracum, & Duraſſi arx. Dum ita inter ſe alibi prælīatur, pars hoſtium cum uniuerſa nauium claſſe in Angliam repente delata, omnem maritimā oram latrocinijs infeſtat, nam priuſquam Angli parata claſſe obuiam eant, omnes ferè occiduos inſulæ portus, qui frequentes ac locorum natura ampli ſunt, incenſis circumquaq; ædificijs, ac uicis, & nauibus aut abductis, aut inuſtis, ſpoliat, indeq; magnam uim hominum ac pecoris, & omnis gene-

ris prædæ trahens, in Normaniam ſe refert. Sed hæc præda Francis funeſta fuit, ſiquidem procuratores regni coacto repente ingenti exercitu, Thomam Edouardi regis defuncti filium, Caletum mittunt, iubentꝗ in Franciam protinus erumpere. Is igitur traiecto mari, ac ſe Caleto mouens per Atrebatium fines, iter in Veromanduos, Sueſiones, Senones & Carnutes uertit, tenetꝗ, dum haud procul Lutetia eſt, ac omnem quaquauerſum regionem bene multis paſſim oppidis uicisꝗ aut incenſis, aut exciſis, incurſat. Ita Anglum omnia uaſtantem ac bidui abſentem ſequebatur à tergo Ludouicus Andegauenſis dux, qui ad congrediendum uſpiam cum eo, tempus & locum idoneum obſeruabat, ſed à Carolo fratre prohibitus tentare fortunam nõ eſt auſus. Equidem Carolo regi tot cladium ab Anglo ante acceptarum memori, iam inde ab initio ſtatutum decretumꝗ erat, per duces tantummodo bellum cum tali hoſte gerere, nec ipſos duces permittere ad manus uenire, niſi manifeſta foret ſpes uincendi, ut res Franca ne amplius in extremum adduceretur diſcrimen, quamobrem ſæpe paſſus erat ante id tempus, omnẽ agrum uaſtari, ſub muris etiam Lutetiæ, quæ regni caput eſt. Quod hercle ſtrategema eo magis eius rebus utile fuit, quod quemadmodum Anglorum uirtus, niſi ſint longo belli uſu exercitati, in præſenti negocio recens habetur, ita mora cuius longe impatientiſſimi ſunt interpoſita, facile langueſcere ſoleat. Quocirca Angli in ciuili bello omnia, ſicut alibi docuimus, uni prælio committere conſueuerunt. Ad Thomam redeo. Is ex Carnutibus præda onuſtus pari locorum populatione in Britanniam ſe recipit, cuius aduentus res Ioannis ducis maiorem in modum confirmauit. Hic enim aliquot dies moratus, breui omnem ferè Britanniam metu perterritam in fidem ſui ducis uenire compulit, exin in Vaſconiam ad ſuos profectus eſt, qui etiam per eoſdem dies, Turones, Andegauenſes, Cenomanosꝗ iniectis paſſim ignibus, incurſionibus uexarant. Interea Geſquinus Caſtrumnouum oppidum in Auernorum finibus ſitum obſidebat, quod Anglorũ clientes tenebãt, ubi ille morbo correptus interiit. Dum per hunc modum Angli & Franci æternum, ut ita dicam, inter ſe bellum ducunt, ambo tædio affecti, Carolum quartum imperatorem pacis interpretem faciunt. Huius iuſſu, continuò Gandauum utriuſꝗ populi legationes conuenere, ubi cum de pace agitaretur, ſubitò ex diſcordia Vrbani ſexti, & Clementis ſeptimi pontificum, orto ſchiſmate, Carolus neceſſe habuit id negocij intermittere. Quare dimiſſo conuentu, rurſus ad arma itur, uarieꝗ pugnatur. Cæterum paulò poſt ſatietas cædium fecit, ut ceſſatum ſit aliquãtiſper à bello inter Francos & Anglos, quod illi mortuo per idem temporis Carolo rege quinto, ac in eius locum Carolo filio ſubſtituto, de rectoribus regni conſtituendis ſoliciti eſſent, & iſti Ricardo puero rege nuper facto, ſtatus regni bene collocandi pari ſtudio & cura tenerentur. Itaꝗ optimates nacti pacis aliquid, de autoritate regis concilium ad Vueſtmonaſterium cõuocant. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXXX, & cum regnare cœpit Ricardus, III. Ante initium eius anni, ut uel hoc facinus non prætereamus, ædes diui Petri ad Vueſtmonaſterium fœdiſſimo homicidio funeſtata eſt, obuenerat enim, ut ſuperiore libro diximus, in diuiſione captiuorum prælij Nauerretenſis Franco Hallo uiro fortiſſimo, Guido Denneſis comes, & quia nondum facta redemptione, Francus moriens eam prædam Roberto filio reliquerat, idcirco Ioan-

nes dux Lancaſtri qui iure hæreditario, quemadmodum infrà demonſtrabitur, regnũ Caſtellæ poſcebat, ac ob id Hiſpanis ſumme iam fauebat, miſit Rodulphum Ferryſum, qui à Roberto comitem repeteret: quem cum ille negaſſet ſe miſſum facturũ, niſi prius multa ſoluta foret, inde orta diſcordia, Rodulphus perfidioſe Robertum dum ſacris intereſſet, occìdit, comitemq́ in libertatem aſſeruit. Ad rem reuertor. In eo concilio poſtquam acta correctaq́ multa ſunt, ad ultimũ, ſicuti iam tum mos inoleuerat, & nunc idem eſt, de pecunia exigenda agitari cœptum eſt. Principum nõnulli tributũ ſacerdotibus iuxtà atq́ reliquo populo imponendum iudicabant, quod imperari ab epiſcopis rogatu regis, hactenus cõſueuerat. At alij qui Rempublicam gerebãt, aliter ſentientes affirmabant, plus pecuniarum eſſe neceſſarium, ad explicandos rei militaris ſumptus, quàm per tributũ exigi poſſet, cũ præſertim Edouardus rex aduerſa poſtremo fortuna preſſus tantum pecuniæ cõſumpſiſſet, ut nihil nepoti reliquerit, & ideo populum oportere liberalius ſuum iuuare regem. Hæc illi ſiue dicerent, quod ita optimũ factu cenſerent, ſiue quod ſuæ auaritiæ plus alimenti futurum arbitrarẽtur, ſi grande tributum ſolueretur, cuius ipſi quæſtores eſſent, ad extremum decretum eſt, ut nouum tributi genus miſellæ plebi imponeretur, tametſi qui magis populares erant, huic rei quæ mox multorum malorũ cauſa fuit, aures non facile accõmodabant, uicit tamen regis procuratorum autoritas & ſententia. Itaque tributum in capita ſingula utriuſq́ ſexus hominum, qui id ætatis eſſent, quam iuriſconſulti legitimam uocant, impoſitum eſt, ut ſinguli numos ſingulos argenteos, quos groſſos dicunt, ſoluerent. Et hoc pauperũ fuit onus. Diuitibus uero ac ſacerdotibus amplior pecunia, ut par erat, imperata eſt. Hæc exactio cum noua & inſolita tum intolerabilis, ita plebis animum uulnerauit, ut poſteaquam pauperes qui ſoluendo non erãt, paſſim conquerẽtes diras uoces in autores tanti facinoris iactarunt, & nihil ſe eo modo proficere uiderũt, arma demũ capienda ſtatuẽtes, iamiam mortes & manus ubiq́ exactoribus intentarint. At non nemo principum auribus ſeruiens, aliam tradit tantæ ſeditionis cauſam, cui non accedo, cum ſcribat quendã Ioannem Vallæum ſacerdotem tam ſuĳpſius quàm ſui ſimilium generis humilitatem horrentẽ ſolicitaſſe plebem Cantianam, ut armis ſe cum nobilitate exæquaret, & populũ nouitatis auidum uanis hominis uerbis motum ad arma temere concurriſſe, perinde quaſi populus Anglicus non antea ex plebeiorum ac patritiorum ordine cõſtitiſſet, & tum primum fremere debuiſſet, quod plus uni quàm alteri honoris acceſſiſſet. Sed dum alibi plus minarum quàm cædiũ fit, Cantiani & illi qui ad alterã Thameſis ripã, Eſſexiam incolunt, id comitatus nomen eſt, ſimul iniurias conqueruntur, uociferantes actum de ſe, ac fortunis ſuis eſſe, quando aliud agendum cogitandum ue non ſit, quomodo reſiſtatur, niſi ut plebs ſeipſam defendat, ac propterea unũ eſſe ad hoc conſilium optimũ, ut ui & armis regios procuratores perſequatur, qui rem tam horrendã & in omni memoria inauditã facere auſi ſint. His uocibus alij alios incitantes, Ioannem quendã Strauum & Gualterum Tylerum de plebe homines mortalium omniũ feces, cæterum manibus promptos ac conſilĳs præcipites ſibi duces conſtituũt. Quo facto, ducibus bellicum canẽtibus, concitati homines ueluti ad prælium ſe expediunt, ac Londinum approperant, conſidentq́ aliquot dies in mõticulo, qui prope urbem eſt, ad millia paſſuum

quincꝫ, quē Blakhethum dicūt. Interim missis ultro citroꝗ nuncijs, ad ripam Thamesis demum descendunt, prædicant, inclamant, denunciant, si per consiliarios liceat, uelle se regem cōuenire, ac nonnulla quæ è Republica essent, coràm cum eo cōferre. Qua re cognita, Ricardus ut semina malorū in ipso exortu extingueret, nauicula uectus ad ripā uenit, & de flumine cum eis colloquitur. Sed cum in terram descendere nollet, quod ipsi uehementer poscebant, tum demum maiore quàm antea furore commoti ad urbem cōcurrunt, suburbanum diui Georgij uicū primo accessu spoliant, fractoꝗ publico carcere, custodias omnes liberant, in societatem recipiūt. Inde urbem ingressi turrim oppugnant, quô se rex cum toto senatu suo, paulò ante declinans furentis plebis impetum, receperat. Hic primo accessu Simonem Cantuariēsem antistitem, Robertum Halisium diui Ioannis Baptistæ militū collegij præfectum, & Ricardum quendā ordinis Carmelitani monachum, qui regis confessionem audire solebat, ad se missos contrà quàm ius fasꝗ erat, retinent, ibiꝗ in subiecta area, eodē temporis momēto securi percutiunt, gaudētes ac uociferantes sibi eos pœnas dedisse, qui cū primis nocuissent. Ferūt illos tres per uim ex turri à populo furente abductos fuisse, quod omnino tam dicere, quàm credere absurdum est: nam si uulgus ita concitatus turrim expugnasset, non eos utiꝗ tris duntaxat, uti credere par est, sed & regem & reliquos omnes quos in primis ad supplicium petebat, interfecisset. Item nec uerisimile est, Cantuariēsem & & cum eo illos duos honestos uiros tam temere sese populo armato obiecisse, atꝗ primo cōgressu captos fuisse, qui alterū accidisse necesse est, si illud quod falso scriptores nōnulli tradiderūt, uerū sit, ut cæteris saluis, illi duntaxat per uim, ex turri abstracti sint. Quocirca illud pro certo affirmauerim, quod autores quos sequimur produnt, regem existimantem condimētis humanitatis multitudinē mitigandā, de concilij sentētia misisse Cantuariensem antistitem cum alijs duobus uiris, & ordine & uitæ sanctimonia præclaris, extra turrim ad concitatam plebem, qui bene admonēdo ac orando, furorē tantū omnibus modis sedarent, lenirentue, quoniā credibile erat, populū etsi ira agitatū non esse uiolaturū sacerdotes Dei in primis ministros, & ea de causa, bonos uiros incidisse in manus inimicorū, qui perfidia abusi sunt, ad eorū exitiū. Cantiani ædito tanto scelere læti & alacres, perinde quasi ex sententia uicissent, ac in omnes regis cōsiliarios quos neci destinarāt, iuxtà iam uindicassent, gratulationem inter se faciētes omittūt turris oppugnationē, atꝗ ad diripiendā ciuitatē se conuertunt: itaꝗ in omnes uicos penetrāt, aduenas, ciues passim occidunt, domos, templa, cœnobia depeculātur, sed ante omnia, ædes ducis Lancastri, ac cœnobium militum diui Ioannis diripiunt. Tunc si qui erant in urbe fures, ganeones, ac reliqui parricidijs cōtaminatissimi, atꝗ flagitiosissimi homines, in medium prodeūt, rapinas simul faciunt. Quid, quod ubi rumor per agros peruasit, momento diei ingens perditissimorū hominū numerus eò aduolat, ad prædamꝗ pariter incumbit? Postꝗ omnis ciuitas direpta est, in uetus templum irrumpūt, & inde in Vuestmonasteriū, ubi loci incenso statario, uulgus quemadmodū alibi docuimus, schacariū uocat, pleno antiquarū tabularum, quibus monimēta regni continebātur, & multa facta præda, urbem repetūt, fractisꝗ reliquis furum custodijs, quod reliqui erat fortunarū in tota urbe rapiunt: quam ubi rapinis & incēdio fœde deformauerāt, ac iam omnibus præ-

da onuſtis, tumultus paululum refrixerat, tum Ioannes Strauus princeps ductor concitatæ plebis, ut urbis imperium penes ſe eſſe teſtaretur, per præconem quædã ſuo nomine publice denunciãda curauit, quæ obſeruãda forent, quod homo ſordidus maioris dedecoris tam regi quàm prætori ciuitatis imprimẽdi cauſa, fieri uoluit, quia eorũ iuſſu talia huiuſmodi denunciari populo ſolerent. Hæc ignominia fecit, ut formidinẽ audacia neceſſariò uicerit: porrò Gulielmus Valuorthus prætor in eum annum ciuitatis, ac omnis ſenatus ea re permoti, cõtinuò timore excuſſo, pubem urbanam & ſellularios atqꝫ opificũ uulgus quamuis parũ pugnæ idoneũ cogunt, eos armant, hortantur ad ſuum ulciſcendum decus. Rex itidem copia interim armatorũ comparata, in urbem egreditur, ut populi licentiã contumaciamqꝫ coërceat. Dum ubiqꝫ in rebelles arma parantur, Gulielmus prætor uir ſingulari uirtute urbanæ iuuentutis ſtipatus caterua iuſſu regis, in uicum diui Georgij, ſiue, ut alij ſentiunt, in forum equinũ quod Smythfildum uocãt, ad plebem proficiſcitur, quæſiturus ecquid deniqꝫ illa ſibi uelit. Admiſit turba ſine maleficio, aduenientẽ prætorẽ, utpote quæ inops conſilij furore iam remiſſo, incipiebat animo deficere, ignorabatqꝫ quid amplius ſibi faciendũ foret. Seduxit prætor Ioannem Strauũ ductorem in colloquiũ, quaſi de pace agitaturus. Hic ubi hominem tot malorũ autorem coràm habuit, ira accenſus, ſtricto pugione paulum infra iugulum uulnerat, atqꝫ interficit. Hunc ſimulatqꝫ multitudo interemptum eſſe cognouit, mirum dictu eſt, quanto repente perculſa ſit timore, nam nihil cunctata in fugam uertitur, in qua multi fugiẽdo, aut interficiuntur, aut comprehenſi ad ſupplicium trahuntur. Alij uero qui euaſerant, ſtatim ex ſe delectos miſerunt ad regẽ, qui mortem deprecarẽtur. Iſti habitu reorum, regem cum lachrymis adiere, eiqꝫ ad pedes iacentes orarunt, ut ueniam miſeris aut errore lapſis uel furore compulſis daret. Spes ueniæ oſtenſa, cæterũ rex quæſtione habita, quorũ opera tumultus eſſet factus, quos ſontes cõperit, ſupplicio affecit, reliquos grauiter multauit. Atqꝫ ita Cantiani cum ſocijs, poſt tertiũ diem, quàm Londini inſanire cœperant, ad ſanitatem multa cum ſuorum cæde, redire coacti ſunt. Incidit hæc populi ſeditio in annum ſalutis M C C C L X X X I, & cum regnare cœpit Ricardus, I I I I. Rex ſedato per hunc modum Cantianorum tumultu, Gulielmum Valuorthum prætorem, & cum eo quinqꝫ ciues de Republica bene meritos, equeſtri ordine donauit. Initio anni qui ſecutus eſt, terræmotus ſubitò exortus, multa paſſim ædificia diruit. Quæ res cũ rara in Anglia præſertim, tum horrenda ita hominũ mentes turbauit, ut toto eo anno maximus eos terror occupauit, quippe præter accepta in præſens detrimenta, aliquid grauius eum motum terræ in poſterũ tempus portendere ſuſpicabãtur, cum nihil ob factũ tumultum, à tributi exactione ceſſaretur. Ea iſtorũ temporum uis fuit, ut totus Occidens ciuilibus ſeditionibus ob unam eandemqꝫ cauſam, ortis ſimul turbaretur, ſiquidem dum Anglia eo morbo afflictabatur, multo grauiore Flandria laborabat, idem enim temporis Ludouicus comes noua uectigalia impoſuit mercibus, quæ nauibus eò ueherentur: item rerum capitalium cognitiones ad ſe pertinere contẽdebat. Contrà Flandri reclamabant, rogabant, ut portoria tolleret, iudicia non uiolaret: ſed cum minus audirentur, arma corripuere, ducem Ioannẽ Leonẽ fecere, inſigne factionis tegmen capitis album, quod capitium dicunt, induere. Atqꝫ hinc belli initium, quod

Gandauenſes omniũ primi fecerũt. Illi igitur plebe albatorum armata ſtipati, primo ædes comitis, quas ille magnificas in ſuburbano uico Gandaui habebat, funditus cõplanant: deinde Brugas profecti dare obſides cogunt, Dammum expugnant, Hypras occupant, ac demum omnem Flandriam ſuarum partium efficere contendũt, comite Ludouico acriter furori reſiſtẽte. Exin de pace actum ſæpius eſt, ſed plebis imperitæ amentia rationẽ ſuperante, nunꝙ certa conuenit, quia comes factam cum ea pacem quam ipſa dare non accipere uolebat, non pacem ſed pactionem ſeruitutis fore ſuſpicabatur. Quocirca Gandauenſes poſtremo cum Anglo fœdus iunxere, atq; inde bellum, uti infrà docebimus, multò acrius renouatum. Peruaſit ea peſtis per Franciam, pari atq; alibi furore ſæuitũ eſt, nanq; rectores regni cum pecuniæ ad ſumptus rei militaris faciendos indigerent, tributum impoſuerunt. Ea res ita plebem commouit, ut præceps ad arma conuolarit. Pariſij primi à quibus ea iniuria cœperat, impetum facientes in regios quæſtores & exactores, Rhotomagenſem, ac cæteras uicinas ciuitates ad arma capienda concitarunt. Qui quidem populi motus fecit, ut Francus domi ſeditionibus eiuſmodi impeditus nihil in Anglum moliri potuerit, quod paulò poſt ſedatis motibus, ut infrà oſtendetur, impigre fecit. Sed iam unde aberrauimus, tandem redeamus. In locum Simonis Cantuarienſis antiſtitis poſt annũ quàm ſedere cœperat ſeptimũ, à Cantianis, uti dictũ eſt, crudeliter occiſi, ſurrogatur Gulielmus Corteneius, & huic poſtea Thomas Harundellius Eboracẽſis archiepiſcopus ſucceſſit antiſtitum ordine nonus & quinquageſimus. Eboracenſis uero archiepiſcopus fit Robertus Valdby, cui breui tempore defuncto, ſucceſſit Ricardus Scruppus, qui fuit ordine antiſtitum octauus & quadrageſimus. Interea altercationes pernitioſæ non ſine mutuis odijs, factæ ſunt inter Vrbanum ſextum pontificem Romanũ, & cardinales Gallos numero decem & tres, quod iſti poſt illum renunciatum pontificem, argumentantes id neq; iure, neq; rite factum, hominem Gallum pontificem faciendum curabant. Ex ijs igitur octo, reliqui enim cum Vrbano ſentiebãt, non multo pòſt Gebennenſem cardinalem pontificem dixerunt, eumq; Clementem ſeptimum appellarunt. Hinc nouum ſchiſma ortum, hinc diuerſa principum ſtudia, diuerſi urbium fautores. Iuuabat ante omnes Clementem pontificem, Ioanna Apuliæ regina, & Carolus rex Francus eius partes pari ſtudio ſuſceperat. Quo factum eſt, ut magnus Francorum exercitus, quem paulò ante Gebennenſis ipſe legatus à Gregorio in Italiam miſſus ſecum duxerat, Romam properauerit, ad res Romanas noui pontificis nomine recipiendas, qui à populo Romano Vrbani ſtudioſo ad Marinum oppidũ, penitus deletus eſt. Hæc accepta iniuria effecit, ut Vrbanus ualde infenſus Carolo, rogarit Ricardum regem Angliæ, ut pro ſua in Romanum pontificem obſeruãtia, uellet ſe gratia, conſilio, opibus iuuare, & quo id facilius faceret, decimas ei ſacras conceſſit, ueniamq; ad remiſſionem peccatorum, pro tam iuſta cauſa, pugnaturis dedit. Rex põtificis rogatu, continuò millia peditũ quindecim, equitũ amplius duo millia coëgit, illisq; præfecit Gulielmum Bellicampenſem, uirum militaris artis ſcientem. Attributi ſunt huic belli duces longe bellicoſiſſimi, Hugo Chauerellus, Thomas Triuettus, Gulielmus Helmus, Hugo Spenſerius, pluresq; alij. Item Henricus Spenſerius epiſcopus Nordouicẽſis, uir & animi magnitudine & multarum rerum

experien

experientia prestans, cõſtitutus erat ab Vrbano pontifice legatus in exercitu, ut eius conſilio & autoritate cuncta gererentur. Is exercitus ubi Caletum peruenit, cœptũ eſt agitari, ubi loci bellum inciperetur: & quia rex ducibus præceperat, ut in eos duntaxat populos arma mouerẽt, quos conſtaret Clementis ſectam ſequi, placebat ferè omnibus prius Francos inuadere, quos nemo homo ignorabat eum enixe iuuare. At Henricus epiſcopus aliter ſentiens, iudicauit nihil Flandrico bello præuertendũ, quod paulò ante Ludouicus comes ubi intellexerat regem Ricardum percuſſiſſe cum Gandauenſibus fœdus, homines Anglos toto ſuo principatu expuliſſet. Itaq; ſic iubente Henrico, Grauelingam oppidum confeſtim oppugnãt, & capiunt: inde Dammum petunt, conſertaq; cum magna Flandrorũ multitudine, ſecundum oppidum, manu, nouem millia hoſtium perimunt, oppidoq; potiuntur. Inde Hypras circumſident, ſed cum oppidani fortiter reſiſterent, in aliud tempus eam oppugnationem reijcientes, Casletum contendunt, atq; per uim occupant, ibi magnã prædam faciunt. Poſt hæc Borburgum profecti, primo acceſſu per deditionem recipiunt, præſidioq; muniunt. Sic à Cluſis oppido uſq; Dammũ, paucis diebus loca omnia in ſuam poteſtatẽ redegerunt. His actis, Hypras redeunt, obſidionemq; inſtaurant, euocatis illuc Gandauenſiũ auxilijs. Ludouicus comes interea ſuis diffiſus uiribus ad Carolũ regem Francorũ confugit, docetq; Anglos oppida aliquot occupaſſe, atq; magnis uiribus Hypras obſidione premere, & propterea rogat, ut mature ſibi ſubueniat. Carolus qui de Anglorũ aduentu antea cognouerat, & idcirco iuuentute omni ex tota Gallia excita, exercitũ non mediocrem iam conflarat, ubi à comite audiuit tantum periculi ab Anglo imminere, uelut nouis agitatus ſtimulis, protinus cum numeroſa armatorum manu Dammum contendit, nulloq; negocio oppido, Anglis qui intus erant ad ſuos ſe recipientibus, potitur. Qua feliciter re expedita, Borburgum proficiſcitur, quô Angli cognitum habentes eius aduentum, omiſſa Hyprarũ obſidione, ſe antea contulerant. Dum hic poſitis caſtris, de oppugnando oppido cum ſuis agitat, amicorũ opera cum Anglis paciſcitur, ut illi relicta terra Flandria, cum capta de hoſte præda Caletum repetant. Atq; ita tantũ bellum finitum eſt, id quod opportunius Ludouico comiti, quàm Vrbano pontifici cecidit, cui illud bellum nullo fuit uſui. Ludouicus poſt partam quietem, morbo ſtatim mortuus eſt, in cuius opes Philippus Burgundionũ dux cum Margarita uxore comitis filia ſucceſſit. Is Gandauenſes ab Anglis deſtitutos poſt paulum domuit, coëgitq; parêre imperio. Sed Angli in patriam reuerſi apud Ricardum in ſuſpicionẽ proditionis facile ceciderunt, prædicantibus cunctis paſſim illos pecunia corruptos, uendidiſſe Francis comitatũ Flandriæ, quem iam penè in ſuam redigiſſent poteſtatem, ex quo nihil propius fuit, quàm ut omnium ordinum duces ſecuri percuterentur. Ita iſti duo populi odio quamgrauiſſimo ſe inuicẽ proſequebãt, ut nulla pacis ratio animos mutare poſſet, tametſi tot quotidie malis per hæc bella reges affecti, nõ grauate ad pacẽ inclinabãt, ſed modus conglutinãdæ cõcordiæ multo utriq; difficilimus uidebat, tamen quia optimates erant, qui ſuam operã pollicerent, ut aliqua ratione fœdus iniretur, miſſi ſunt ultro citroq; legati frequẽtes, per quos conuenit, ut Caleti de cõcilianda pace mature agitaret. Venit illuc prior Ioãnes Lancaſtrius dux, quô etiam non multo pòſt adfuit Ioannes Biturigũ dux à Carolo miſſus.

Hic quoq; cum nulla medicina inueniretur, quæ grauiter affectos ſtomachos ſubleuare poſſet, ut ne ſub nomine pacis, bellū lateret, quod uelut tectus ignis aliquādo uehementius late manaret, repudiata tali pace fucoſa, induciæ in paucos menſes factæ ſunt. Ricardus quietis aliquantiſper à bello rebus, Annam Vinceslai Romanorū imperatoris filiam in matrimoniū duxit, quam à patre in Angliam miſſam, miro rerum omnium pari ac ludorum apparatu accepit. Collocatio iſtius puellæ incidit in annū ſalutis humanæ MCCCLXXXIIII, & cum regnare cœpit Ricardus, VII. Dum rex inter uoluptates & gaudiū, uxori blandiebatur, & regni oſtentabat opes, ac ſumma in omnes liberalitate utebatur, ſubitò extitere nonnulli domeſtici, qui ſuæ utilitati ſeruiendi cauſa in eum inuidiam deriuarent. Siquidem illi quod à rege gratuito impetrabant, alijs precio concedebant: qui abſq; precio, gratias agebant, perinde quaſi gratia nō à principe, ſed à uenditoribus fieret. Res iſta effecit, ut in caput Ricardi ſit conſpiratū, quò eo adempto, omnis inuidendi materia tolleretur. Ita princeps beneficiū ſerebat, ut fidei fructum meteret: ſed quia in immeritos priuatim conferebat, nihil à ſuo populo beneuolentiæ conſequebatur, quinimo odium generatim ſibi cumulabat, uſq; eò, ut iam tum permulti fremerent male cum rebus publicis agi, paſſimq; iactarent illud Hebræorū prouerbium: Væ terræ, cuius rex puer eſt. Iſtæ autē uoces ad principis aures non penetrabāt, utpote qui ſemper ultimus omnium uerum haurit: cæterum non mediocriter mouebant optimates nonnullos, qui tametſi ſtudebant, è latere regis ſummouere malos, cupientes quamoptimos in eorum locum ſurrogari, nihil tamen profecere, fato quaſi obſtante. Eſt igitur conſpiratū, ſed odium quod tandem in regis caput emiſſurū erat fulmen, ſubitò erumpens, partim conſpirationē in præſens patefecit, partim ipſum regem ad præcauenda in poſterum tempus pericula eiuſmodi admonere potuit. Erant in domo regia Ioannes Ansleius eques, & Hugo Cartonus duo teterrima capita, qui iampridem inter ſe non amarant, poſtremo ſcelere coniuncti coniurarāt aduerſum Ricardum regem, ſed urgente maleuolentia, ambo in ſuſpicionem facinoris adducuntur, ut alter diceret alteri, certum ſibi eſſe cum ſuis pediſſequis, in regem impetum facere, eumq; occidere. Hoc Ansleius ad præfectum cubiculi regij detulit, ille ad regem: res delata ad ſenatum regium, introductusq; Cartonus, pernegauit ſe unquam cum Ansleio contuliſſe, ſed affirmauit Ansleium uoluiſſe ſecum coniurare, & non dediſſe aures, ut ille prior peccaret, & eum ueritum ne non inſimularetur, ſuum falſiſſime detuliſſe nomen. Cæterum poſt altercationes, cum certus index non interfuiſſet, qui teſtaretur, in quo culpa eſſet, & illi alios, ſi qui erant, coniuratos indicare nollent, placuit inter ſe dimicare, & palàm per præconem denunciari, eum proditorem habitum iri, qui ab altero uictus foret, non quo ſic uictus, incognita cauſa puniretur, ſed ut aliquod rei indicium fieret, per certamen. Quo facto, certamen ineunt, pugnāt pro honore, pro uita, pro fortunis, nituntur, urgent, inſtant, magna populi expectatione, ad extremum Cartonus accepto graui uulnere, humi proſternitur, iamq; ſpiritum ædens, ut criminis conuictus, culpam faſſus, ad ſupplicium trahitur. Erant reges adhuc in inducijs, cum faſtidio belli, pacis cupidi facti, Francus Biturigum principem, & Anglus Lancaſtrium rurſus Caletum miſerunt, qui de fœdere agerent. Hi poſtquam ad locum conuenerunt, & uarias inui-

cem

cem conditiones contulerunt, ad extremū cum nulla pacificationis ſpes eſſet, infecto negocio abeunt, nam neuter ad æquas pacis cōditiones inclinabatur. Carolus ubi cognouit nullam fermè amplius ſpem eſſe pacis, Angliam deniꝙ armis ſibi inuadendā conſtituit, ut eò bellum auerteret, unde uenerat, qui conuocato ſuorū principū concilio, exponit ſe ueteribus externisꝙ multis exēplis admoneri, qua demū ratione poſſit bellum cum Anglo finiri, atꝙ ita argumentatur, memoriæ proditū eſſe inſulam Britanniā primum à Romanis nullo ferè negocio occupatā, deinde ab Anglis Germaniæ populis ſedes quærētibus captam, & ab ijs diuturna poſſeſſione Angliā dictam, atꝙ hanc longo poſt tempore Dacos uictis Anglis, aliquot annos tenuiſſe, ac poſtremo Normanos uno duntaxat cōmiſſo prælio, eandem cepiſſe. Iſtam igitur toties uictā facile poſſe armis Gallicis uinci, cum præſertim ex Gallia trāſmiſſus in inſulam breuis, tot ubiꝙ portus claſſi hoſtili aperti ſint, & Scotia amica in eadē inſula portio extrema ſeptentrionalis, item paſſim circa littus, loca conſiſtendi procedendiꝙ tuta non negentur, & eas ob res, ſibi tantū animi eſſe, ut ſi placeat hoc bellū illi præuertere, quod domi tot iam annos ſine fine cū hoſte tranſmarino geritur, non dubitare ſe ita facturū, quò breui tempore audiant unà & traieciſſe ſe, & bello ardere Angliā, ac eam protinus uel captam, aut uectigalē eſſe factā. Auditus eſt lætis animis Carolus, ſummaꝙ alacritas & cupiditas eius belli ſumendi multis ſimul innata eſt, qui illud ipſum facile factu arbitrabātur, quiꝙ in primis iuuenē animo & ætate florentē, ad eam rem mature obeundā antea incendere ſtuduerāt. Itaꝙ principis conſiliū fertur in cœlum, ac ſimul claſſis ingens, & omnia quæ ad bellū gerendū opus ſunt, ſummo ſtudio parantur. Sub idem tempus Leo rex Armeniæ Turcarū crudelitatē & potentiā effugiens, primo in Italiam ad Vrbanū pontificē rogatum auxiliū, deinde in Gallias ad Carolū regem uenit. Carolus miſertus fortunæ regis Leonis aduerſæ, reſpondit ſe maxime omniū illud primum auere, ut ſibi tandem aliquando liceret in communes religionis hoſtes arma mouere, ſed id impræſentia & tempore excluſum, & bello Anglico occupatum minime poſſe facere. Qua re cognita, Leo impigre curare cœpit, ut compoſitis controuerſijs, ipſi reges iunctis armis ſacrum bellum ſuſciperent. Quamobrem confeſtim in Angliam traiecit, qui poſtquam cauſam aduentus ſui expoſuerat, cœpit de pace concilianda magno ſtudio agitare. Accepit eum Ricardus perbenigne hoſpitio, audiuitꝙ benignius, atꝙ reſpondit ſe pacem quidem amplexurū, ſi modo æqua eſſet, & eo confecto negocio, non defuturū cum eius priuatis, tum Chriſtianæ Reipublicæ rebus: & ut edoceret ſe utrunꝙ eſſe grato animo præſtaturū, ſi ita fieri per ſimultates aliquando licitum foret, deſignauit quamprimum nouos legatos, qui pacis faciendæ cauſa, Caletū peterent. Miſit & Francus ſuos legatos Bononiā, qui cum Anglo rem componerent. Sed fata obſtabant, odium quod utrique populo in alterum erat, turbabat omnia: ſuperbia nonnihil officiebat, cum alter alteri nulla in re concederet. Sic multis conſumptis diebus, de pace nihil conſtitutū eſt. Leo interim magno apud Ricardum in honore habitus, ac nullo non humanitatis genere acceptus, poſtquā non modica ad neceſſitatem belli aduerſus Turcas gerendi, pecunia donatus eſt, in Galliam reuertit. Francus ubi cognouit nil de fœdere eſſe tranſactum, tum demum in Angliam primo quoꝙ tempore tranſmittendū iudicat: itaꝙ nihil moræ, claſſem mille

nauium iam paratam atꝙ exercitũ Cluſas conuenire iubet. Quô poſteaꝙ uentum eſt, & iam milites ordine naues conſcenderant, gubernatores incipiente ſequundo uento flare, ſignum proficiſcendi à rege ædi petunt. Ille autem ſiue quod iam eum tanti cœpti pœniteret, ſiue quod ita fieri oporteret, cœpit de induſtria iter extrahere, excuſans abſentiã ducis Biturigum, qui id temporis in celebrandis nuptijs filij, qui Caterinã regis ſororem in matrimoniũ duxerat, Lutetiæ detinebatur. Verum haud multo pòſt cum dux acceſſiſſet, ita ab eo perſuaſus eſt, ut nihil non quamtardiſſime agere inciperet. Nimirum dux uir certe alioqui prudens non putabat è Republica fore, ut rex in alieno terrarũ orbe, quo ſubſidia ex Francia accerſiri, Oceano intercedente, haud facile poſſent, fortunã tentaret, nec multum mouebatur exemplis, quibus cõſtabat inſulam aliàs fuiſſe captam, cum ſecum reputaret, non omnes unum in bello gerendo ſortiri ſucceſſum, ac non idcirco quempiam debere ſe periculo cõmittere, quod quis antea illud adiuiſſet ſine noxa, admonente prouerbio: Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contigit nauigatio. Quare poſtremo placuit, ut ne rex tantũ animi quod præ ſe ferebat, abſꝙ ſucceſſu aliquo remiſiſſe diceretur, periculũ facere per duces, ecquid Francorũ uires in terra Anglia ualerẽt. Igitur Ioanni Viennenſi uiro ſtrenuo prouidoꝙ id negocij datũ, qui ſexaginta nauium claſſe copias in Scotiam traduceret, quam pro uetere ac perpetua erga Francos fide, præſtò adfuturã confidebant. Is itaꝙ accepto exercitu, magna omniũ expectatione iter ingreſſus eſt, ſequũdoꝙ uento uſus, in Scotiam celeriter peruenit. Dum hæc ad Cluſas à Franco deliberãtur, orta interim tempeſtas ita naues onerarias quæ ad anchoras erãt alligatæ, afflictauit, ut cõpluribus nauibus fractis, multæ aliæ funibus, anchoris, reliquisꝙ armamẽtis amiſſis, ad nauigandũ inutiles factæ ſint. Vnde magna totius exercitus perturbatio orta effecit, ut Carolus eo demum bello multo facilius abſtinuerit. Ita multorũ dierũ labor & impenſa, ſimul deliberandi mora, ſimul tempeſtatis ui, male cecidit. At Viennenſis à rege Roberto liberaliter accipitur, qui ubi exercitũ refecit, hyeme nondum confecta, iunctis cum ipſo Scoto armis, de improuiſo in fines Northumbrorũ contendit, & priuſquã illi aut conuenire, aut profugere poſſint, magna facta præda, & ea militibus conceſſa, uaſtatisꝙ agris, aliquot oppida & pagos incendit, rectaꝙ uia Dunelmũ pergit, ut eam urbem armis aggrediat̃: ſed per exploratores certior factus, Dunelmẽſes duce Henrico Percio Northumbriæ comite, in armis eſſe, in itinere cõſiſtit, nouaꝙ ex Scotia auxilia euocat, quibus aliquãto pòſt acceptis, in agrum Eboracenſem incurrit, eo conſilio, ut Eboracum obſidione tentet. Ricardus rex interea certum habens Francum terra mariꝙ in ſe bellum parare, pari ſtudio claſſem comparat, & diſpoſitis paſſim circa littora militum cuſtodijs, exploratores conſtituit, qui uenientem Francam claſſem obſeruent. Verum cum paulò mox cognouiſſet hoſtem amiſſa maiore parte claſſis, nihil eſſe moliturum, & eodem tempore nouos motus in locis Scotiæ finitimis fieri, cum magnis copijs Beruicum proficiſcitur. Præceſſerat fama eius aduentus, quæ effecit, ut Franci & Scoti ſpe ſubitò lapſi oppugnandi Eboraci, ac diffidentes poſſe ſe tam longe gentium progreſſos cum præda in Scotiam tutò remeare, deuitandi hoſtium impetus cauſa, in Vualliam diuerterint, quam pari populatione deuaſtare cœperunt. Quod ubi Ricardus comperit, ratus ſe facile poſſe uno tempore & Scotiam

milite

milite uacuam deuincere,& hoſtes qui in Vualliam conceſſerãt,itinere intercludere,ducem Lancaſtrium mittit,qui locis omnibus circa Sabrinam præſidio firmatis, hoſtes ſi ex Vuallia excedere tentent, aditu ac frumẽtatione uſꝗ eò prohibeat,quoad fame domiti in poteſtatẽ uenire cogantur. Ipſe uero Scotiam ingreſſus,Merchiam Laudoniamꝗ igne ac ferro deuaſtat,expugnatisꝗ aliquot arcibus ac caſtellis, Edimburgum capit, captumꝗ hoſtiliter diripit. Dum hic moratur,ad eum ſecretò adit Robertus Verius comes Oxonienſis, admonetꝗ inſtantis periculi, dolo ne, an quod ita ſentiret, in incerto eſt, ac hortatur, ut quamcitiſſime poteſt, ex hoſtili ſolo omnibus rebus omiſſis, in Angliam diſcedat,& ut iuuenem magis terreat, docet eius conſilĳ principem eſſe Lancaſtrium. Credidit Roberto Ricardus, qui ita illius uerbis cõmotus eſt, ut ſtatim Beruicum redierit,datisꝗ Scoto inducĳs,inde Londinum male in ducem animatus. Enimuero dux non inſidiabatur uitæ regis, nec ei rerum geſtarum gloriam inuidebat,ſed cum bellum ab omni uacuum utilitate animo cerneret, rebus pacandis ſtudebat, ut maturius ſuo negocio quod regni Caſtellæ recuperandi gratia,gerendum ſibi iampridem ſtatuerat, ſeruire poſſet. At Scoti qui in Vuallia penè conſumpti fame erant, cognito regis diſceſſu, cum Francis patriã confeſtim repetunt. Rex Robertus tot acceptis detrimentis, iam iratus erat Ioanni Viennenſi, quod bellum tranſtuliſſet in Scotiam, quare eum bonis ferè omnibus ſpoliatũ domũ redire coëgit, ut aliquid ſolatĳ ſuis Scotis ex eo bello fuiſſe uideret. Fuit hic annus ſalutis humanæ MCCCLXXXVI, & cum regnare cœpit Ricardus, IX. Cæterum ſunt, qui tradant Viennenſem anno antè,in Scotiam traieciſſe,& domum reuerſum poſtquam de moribus utriuſꝗ gentis,& inſulæ ſtatu docuiſſet,Carolo perſuaſiſſe, ut traductis copĳs,bellum Anglis faceret,quod facile eſſet illos domi nõ item foris uincere, & Carolum eius ſecutum conſilium comparaſſe bellum,de quo ſuprà memorauimus. Ortum eſt ea tempeſtate graue bellũ, inter Ioannẽ eius nominis primũ regem Caſtellæ,ac Legionis filium Henrici ſecundi,& Ioannem Luſitaniæ regẽ. Cauſam belli hanc fuiſſe conſtat: habebat in matrimonio Ioannes Caſtellanus rex Beatricem filiam Ferdinandi regis Luſitani,quo ſine uirilis ſexus legitimis liberis mortuo,regnũ Luſitaniæ iure hæreditario uxori ac ſibi debitum repetebat. At Ioannes filius nothus ipſius Ferdinandi,qui ab initio factus monachus in ordinem diui Benedcti,ſiue,ut alĳs placet,Ciſtercienſium uenerat,ubi accepit de morte patris,exutus monaſtico habitu,uocantibus eum Luſitanis principibus, regnum paternum obtinuit. Eſt non multo pòſt nauali prælio inter reges dimicatum, in quo Caſtellani ſuperiores fuerunt. Ioannes poſt acceptam cladem cupidus ulciſcendi, ad Ioannem ducem Lancaſtrium legatos miſit, ut auxilium ferret aduerſus communem hoſtem, qui regnum ei debitum per uim retineret. Dux nactus idoneam conterendi, debilitandi, infirmandi uires inimici occaſionem, rege Ricardo non inuito, Edmundũ fratrem comitem Cantabrigiæ cum mille equitibus grauis armaturæ, & bene magno numero peditum pariter ac ſagittariorũ, mittit in Hiſpaniam. Is celeriter tranſmiſſo Oceano,liberaliter à rege Luſitano accipitur, ambo cõmunicato conſilio,in fines hoſtium quamprimũ eundum exiſtimant. Itaꝗ cum copĳs iam iter facere incipiebant, cum intellexerunt Caſtellanũ fiducia adeptę nuper uictoriæ elatum contra ſe exercitũ ducere, tum neceſſariò

approperandū iudicantes,ad hoſtiū caſtra quàm poſſunt proxime accedunt, cohortatiq́ʒ ſuos,ut priſtinæ uirtutis memores eſſent,dant ſignum prælij. Primo concurſu,ab dextero cornu,ubi ſagittarij conſtiterāt,hoſtes pelluntur:ab ſiniſtro,quem locū equites tenebant, eatenus incerto uictoriæ exitu acerrime pugnatū,quoad ſagittarij accurrentes,hoſtem à tergo ſunt adorti,qui impetū uictorū ſuſtinere non potuit. Deſiderata ſunt Caſtellanorū millia circiter decem,capti amplius mille: ex Anglis ſummum ſexcenti cecidere, ex Luſitanis paulò minus duobus millibus. Ioannes Caſtellanus rex cōtinuato die noctuq́ʒ itinere,in Caſtellam aufugit,paucis cinctus equitibus,qui tantæ ſtragi ſuperfuerant. At Luſitanus ita omni periculo functus,non amplius impręſentia fortunam belli tentare auſus,quieſcendum tantiſper ſtatuit,quoad ſibi regnū confimaret,& dux ipſe Lancaſtrius cum maioribus copijs in Hiſpaniam accederet: quæ ſpes, ut alibi perappoſite demonſtrabitur, eum nequaquam fefellit. Edmundus uero magnis donatus à Ioanne muneribus,& ſtipendio militi ſoluto, cum uictore exercitu in Angliam redijt. Ricardus interea ad Vueſtmonaſterium ſuorum principum conuentum habet, in quo conuentu poſteaquā de regni ſtatu confirmando mediocriter prouiſum eſt,aliquot uiris ſummis de patrum ſententia,maiores deferuntur honores: nam Edmundus & Thomas regis patrui,ex comitibus,hic Gloceſtriæ,ille Eboracenſium duces creantur. Item Robertus Verius ex comite,Marchio Dublinenſis:iſtum,ut non nemo ait, Ricardus poſtea ex Marchione ducē Hyberniæ fecit: Henricus Bolyngbrochus filius Ioannis ducis Lancaſtri comes Derbij, Edouardus filius Edmundi comes Rutlandiæ, Ioannes Holandius ex matre frater ipſius Ricardi regis comes Huntyngtonæ,& Michaël Pola comes Suthfolchiæ. Exin idem Michaël, Angliæ cancellarius,& Thomas Mombraius Notyngamiæ comes magiſter equitum dicuntur. Poſtremo deniq́ʒ loco,eodem in conuentu,ut ne ambigeretur, néue contentio foret, cui Ricardi hæreditas, ſi ſine liberis è uita excederet, uenire deberet, Edmundus Mortimerius Merchiæ Vualliæ comes, ſucceſſor regni renunciatur, ex eo, quod in matrimonio haberet Philippam filiam unicam Leonelli ducis quondam Clarentiæ. Hinc ad poſteros manauit declarandi ſucceſſoris inſtitutū ad extirpandas ſeditiones quamoptimū, tametſi id potius Ricardo primo aſſignandū iudico, qui, ut in eius uita docuimus, iturus ad bellum Aſiaticū cum cœlebs eſſet, Arthurū Britanniæ ducem ex Gaufredo fratre nepotem hæredem publice fecit. Ad rem redeo. Is etenim Leonellus filius fuit tertius Edouardi tertij, & cum fratres eius natu maximi Edouardus princeps & Gulielmus,qui admodum puer mortuus eſt,extra Ricardum, nullos reliquiſſent liberos,ſine cōtrouerſia iam tum Philippæ omnis Ricardi hęreditas,ſi ſine liberis mortuus fuiſſet,iure optimo ueniſſet. Sed quoniam locus perappoſitus uidetur, non alienum ducimus, genus Edmundi & Philippæ referre,quò planum faciamus, utrum iure iniuriáue poſtmodū orta ſit de regno controuerſia,inter Eboracenſes & Lancaſtrios duces. Edmundus itaq́ʒ ex Philippa ſuſcepit liberos Rogerium & Eliſabeth. Hæc Henrico Percio comiti Northūbriæ locata fuit. Rogerius ex ſe genuit filios duos, Edmundum & Rogerium:ac totidem filias,Annam & Aleonorā. Iſti moriuntur omnes ſine liberis, ſola Anna ſuperſtite, quæ maxima natu erat, ea Ricardo comiti Cantabrigiæ filio Edmundi ducis Eboracenſium minori natu nupſit.

Atq́ʒ

Atq; ita omnis Leonelli hæreditas & eorũ qui principe Edouardo orti ſunt, nomine dotis Annæ, Ricardo Edmundi ducis Eboracenſium filio uenit. Ex quo ipſi duces Eboracenſium poſtea uſq; eò regnum iure obtinere debere petierunt, dum ad extremũ conſecuti ſunt. Sed age, iam eius domus ſtirpem ponamus. Edmundus enim primus Eboracenſis dux, Edouardum Rutlandiæ, & Ricardum Cantabrigiæ comites creat: ille ſine liberis moritur, hic ex Anna Ricardum cognomine Plantagenetã. Quo quidem Ricardo Plantageneta & Cecilia eius uxore orti ſunt Edouardus, qui, ut alibi demonſtrabit̃, regnũ adeptus, eius appellationis quartus fuit: Gulielmus & Henricus in puerili ætate mortui: Edmundus comes Rutlandiæ, Georgius & Ricardus, horum alterũ Clarentiæ, alterum Gloceſtriæ duces poſtea fecit Edouardus rex: Ioannes & Thomas, qui in flore ætatis mortem obierunt. Item Anna, Eliſabeth, Margarita, & Vrſula. Et hoc commode habui dicere de ſtirpe generis, quod deinde Edouardus quartus & Ricardus tertius illius frater reges ad Leonellum per Philippam eius filiam referebant. Ex hac domo, per matrem, Henricus eius nominis octauus, qui nunc regnat, genus etiam ducit. Sed ad incœptũ redeamus. Dimiſſo concilio à rege poſt tertium menſem, quàm conuocatũ fuerat, cum populus uideret nullas Reipublicæ uitioſas partes eſſe per id ſanatas, ac non modo illius ſuccum & ſanguinem, ſed etiam omnem ſpeciem amiſſum iri, moleſte ferebat, & occurrendũ omni modo ratus, ex ſe aliquot uiros graues primo quoq; die delegit, qui apud Ricardum ſuo nomine expoſtularent. Illi patrocinio Thomæ ducis Gloceſtriæ uiri popularis fulti, regem qui ad Caſtrũ Vindeſoriũ id temporis erat, adeunt, coramq; humili ac lamentabili uoce, de rapinis, quæ ab eius quæſtoribus quotidie fierent, deq; iniquis iudicijs, quæ iudices pecunia corrupti, nullo iuris ſeruato ordine, aut forma darent, conqueruntur. Rex auditis oratoribus populi diem dedit, quo Londini adeſſent, expoſituri querimoniarũ cauſas patruis ſuis ducibus Gloceſtrenſi & Eboracẽſi, alijsq; conſiliarijs. Quo accepto reſponſo, oratores abeunt. Interim ambo duces, Thomas Harundellius archiepiſcopus Cantuarienſis, Ricardus eius frater Harundelli, alter Ricardus Varuici, Henricus Derbij, & Thomas Notyngamiæ comites, nacti occaſionẽ idoneam male multandi aliquot magiſtratus, cõmunicato conſilio, populum ſolicitant, ut ſtatuta die adſit, audacterq; ſuas querimonias proferat. Quod nauiter factũ eſt, adfuit enim populus frequens ad diem, palamq; multos repetundarũ, alios aliorum flagitiorũ inſimulat, rogatq; ſibi dari præfectos, & iudices, qui ius æque omnibus dicant, qui nihil loci gratiæ eſſe ſinant, qui rapinas non faciant. Re iuſſu regis ad ſenatum delata, multi non modo adminiſtratæ Reipublicæ, ſed exactæ etiam uitæ rationem reddere coguntur, quorũ habita quæſtione, alij præfecturis priuantur, alij urgente conſcientia, ante damnationem in continentem transfugiunt: alij uero cum plus rapuiſſent, quàm ſoluendo eſſent, in carcerem mittuntur. In ijs fuerunt Simon Beuerleius, Thomas Triuettus, & Gulielmus Helmus, qui accuſabantur ſubſtracti à militibus ſtipendij: ſed Thomas per eos dies excuſſus ab equo inter curationẽ antè ſpiritum ædidit, quàm furti conuinceret̃. Gulielmus qui falſo accuſatus fuerat, facile ſe purgauit. Simon uero qui repetundarũ reus eſt factus, in carcerẽ conijcitur. At Robertus Tryuilianus, alter Robertus qui ex Bellicampo erat, ac complures alij in paris delicti crimen uocati ad

regem confugiunt, qui rerum suarũ parum accurans, animi causa in Vualliam proficiscebatur. Hos Robertus Verius Marchio Dublinensis præ cuius consilio Ricardus reliquorũ principum monita, ne flocci quidem faciebat, à præsenti periculo defendit, nisusq; est Simonẽ quoq; seruare. Sed Glocestrensis uir alioqui seuerus & propositi tenax, nequaquã confici pertulit mandatum regis, qui per literas iusserat Simonem missum fieri, quinimo regiæ literæ accelerarunt homini mortem, nam dux impatiens moræ, Simonem inter hæc capite multari iussit. Qua re cognita, Ricardus ita permotus est, ut haud multum abfuerit, quin ducem arripi, in uinculaq; duci iuberet, sed ueritus ne tumultus fieret, tantum uehementioribus uerbis illum deinceps hominem facinorosum uocitare, puniendumq; clamare, quod per speciem seruãdæ iustitiæ, optimum quenq; perdere destinasset: nonnihil etiam succensebat duci Eboracensi, ob fratris audaciam, licet ille mitis ingenij uir Reipublicæ utilitatem citra cædem ac crudelitatem, quærendam cum primis iudicaret. Atqui Glocestrensis & bona principum pars eius consilij particeps, quanto minus regis minis mouebantur, tanto maiore rumpebantẽ dolore, quod Marchio unus omnia iam apud Ricardum posset, quem cum uiderent nec cõmodum populi, nec leges, nec libertatis iura chara habere, sed discordijs delectari, exterminandum constituerunt. Itaq; primum substitutis amicis in damnatorũ magistratuum locum, concilium ad Vuestmonasterium alicuius status collocandi causa, sua autoritate indicunt, dein ad id peragendum Ricardum inuitant. Interea Dublinensis Marchio cum suis asseclis, maiorem inuidiæ flammam ac materiam criminibus suggerendo, iustumq; odium incendendo, persuasit regi, ut exercitum pararet, quo se ac sua tueretur aduersus patruos duces, qui eum perdere curarent. Credidit facile iuuenis Marchioni, credidit turbulentis, credidit suis, qui dum duces Londini conuentum faciebant, ipse ad Bristollium copias undecunq; cogere cœpit, sed antequam aliquid hostile tentaret, de consilio Marchionis, Robertum Tryuilianum uestitu incognito Londinũ præmisit exploratum, si quid illic patrui in se molirentur. Is fortefortuna cognitus capitur, ac eodem momento Glocestrensis iussu trucidatur. Rex cædis Roberti certior factus uociferari, ultorem inuocare Deũ, illam uim esse, quod patrui suos consiliarios occidere, exilio multare, bona eorum rapere, iniussu suo auderent, inclamare non cessabat. Gulielmus Scruppus domesticus quæstor ac Marchio iram principis adaugebant, ipsi quoq; exclamantes iam ducum fraudes satis dilucere. Verum postquam paululum conquieuit furor, rex Marchionẽ in duces quamprimũ armat, cum exercitu Londinum uersus proficisci iubet. Marchio qui diffisus uiribus omnia timebat, ab ea ducum tyrannide, ita eorum regimen appellabat, Exoniæ constitit, aut ibi maiores copias paraturus, aut propter loci opportunitatẽ pugnaturus, si ita usu ueniret. Adfuere non multo pòst duces cum magno militum numero, commissoq; prælio, Marchionem ad primos impetus in fugam uertunt, qui cum Michaële Pola comite Suthfolchiæ, continuato cursu, in Scotiam se contulit, ac ambo paulò post de Ricardi rebus desperantes in Flandriam profecti, uitam demum in exilio finierunt. Non equidem putauit Robertus Marchio tantam suam potentiam & autoritatẽ tam citò ad nihil recasuram, qui à principio se cœlum digito attigisse duxerat, quod Ricardus omnia sibi crederet, præterea nemini.

At

At ubi de prælio rumores non boni ad Ricardum allati ſunt, actutum animi defectione turbatus, deſperare potius quàm ſperare cœpit. Duces ubi hoſtilem exercitum diſiectum eſſe uiderunt, ſuis per præconem præcipiunt, ut aduerſariorũ neminem niſi reluctantem, aut arma ferentem percutiant. Quo cognito edicto, milites depoſitis armis, mortem deprecant̃, quibus parſum eſt. Ex ducibus uero qui ſe in pedes dederant, Ioannes minor Bellicampenſis, & alter Ioannes Salbery in fuga deprehenſi ſecuri percutiuntur. Sedato hoc ciuili tumultu, duces uoti compotes Londinum redeunt, uocatoq́ principum concilio, Cantuarienſem archiepiſcopum oratorem deſignant, qui ad regem proficiſcatur, eumq́ doceat de ſtatu regni ad meliorem modum per ſe redacto, atq́ ex ſua parte roget, ut Londinum redeat ad curam & cuſtodiam regni ſui. Interim Nicolaus Brembræus eques, qui ex pugna Exonienſi in Vualliam profugiebat, deprehenſus in fuga, Londinum ducitur, ac ilico iuſſu ducum capite multatur. Is fuit Londinenſis ciuis unus, ex illis ſex, quos rex ob enauatam ſingularem operam, in ſedando Cantianorũ tumultu, ut in principio huius uoluminis demonſtratum eſt, equeſtri ordine donauerat. Peruenit Cantuarienſis Briſtollium, cum regeq́ congreditur, cui poſtquam mandata ducum expoſuit, ac ſpem bonam fecit, cœpit multis iuuenem hortari, atq́ rogare uerbis, uti Londinum reuerteretur, affirmans eius reditum ſimiliter ducibus patruis, atq́ omni populo futurum ſolatio: poſtremo ſui etiam purgandi cauſa, docuit in ea regni cuſtodia, propter quam Londini conuentus erat habitus, nihil prius ducibus reliquis ue optimatibus fuiſſe, quàm ut omnia agerentur, quæ tantũmodo è Republica eſſe iudicarentur. Ricardus qui licet neq́ acris, neq́ ſagacis eſſet ingenij, recte tamen ſciebat Cantuarienſem caput eſſe factionis, à ſuis ante admonitus, ad ea paucis reſpondit, ac ut potuit, odium & conceptam ob cædem ſuorum indignationem in præſens diſſimulans, relicta Anna uxore Briſtollij, haud ita multo pòſt Londinũ profectus eſt. Acceperunt uenientem principem libentiſſimis animis duces, & populus Londinenſis. Poſt hæc concilium habetur, eo in concilio duces quorum fides tam regi, quàm principibus iam in dubium uenire cœperat, facta ſua multis rationibus purgare conantur, referentes peropportune fuiſſe, afficere pœna aliquot magiſtratus, quæſtores, præfectos regiæ domus, qui ex longa patientia principis, adeò licentiam atq́ improbitatem in promiſcuo eſſe uoluerunt, ut ſibi impune liceret rapere, ſpoliare, uerberare, uulnerare, occidere, ſtuprare matronas, rapere uirgines, ac idcirco illa omnia iam impudenter facerent: ſimul cætera multa expoſuerũt, quibus oſtenderent ſe non ex ſuo, ſed ex regni tantum uſu, malos male multaſſe. Poſtremo, ut tutior hominum fides erga regem foret, placuit, ut populus in eius uerba rurſum iuraret. Ea res bene multis præſertim ducibus & illorum clientibus documento eſſe potuit, quantũ ſibi deinceps eſſet cauendum: ſiquidem dum ſigillatim cuncti principes ordine iuſiurandum coràm dabant, non potuit iuuenis non odium ſimul & beneuolentiam unicuiq́ oſtendere, quos enim oderat, truculenter, quos amabat, comiter aſpexit, id quod in eum maiorem multo inuidiam commouit. His actis, ad belli uſum tributum populo imponitur. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXXXVIII, & cum regnare cœpit Ricardus, XI. Dum hæc in Anglia fiunt, dux Lancaſtri in Hiſpaniam ad recuperandum regnum Caſtellæ & Le-

gionis proficiſcitur, ducens Conſtantiam uxorem, & Catherinam filiam ex ea genitam, ac duas filias, quas ex priore uxore ſuſceperat. Is itaque cum ingenti apparatu egreſſus, in Luſitaniam primo peruenit, ubi facto cum Ioanne rege fœdere, atque Philippa una filiarum eidem deſponſata, deinde in Caſtellam procedit. Obtinebat regnum Caſtellæ, uti ſuprà docuimus, Ioannes Henrici ſecundi filius, qui ubi de aduentu ducis accepit, loca munire, exercitum parare, ſuos in fide continere uehementer ſtudet. Dux cum in fines Caſtellæ celerius omnium opinione perueniſſet, eosq; uiolare cœpiſſet, populi undiq; ad eum legatos miſerunt, qui dicerent ſe ſuaq; in eius fidem permittere, & paratos dare obſides, & oppidis recipere, iuuareq; cõmeatu, ac imperata facere. Hac populorum deditione confiſus dux, nihil dubitandum exiſtimans, quin rectà Burgum oppidum peteret, caſtra mouet, diebusq; paucis propè accedit. Fit illi obuiam Aluarius Perreſeus uir bello egregius, quem Ioannes rex cum ſexcentis equitibus, & magno peditum numero præmiſerat, ut hoſtem uenientem aditu, ac frumentatione prohiberet, aut loco idoneo, ſi ita præſtaret, cum eo manum confereret. Lancaſtrius ubi comperit Aluarium in ſe uenire, compoſito agmine, ſuos confertim ire iubet, ut ſimulata militum paucitate, eum ad certamen alliciat. non fefellit eum ſuum conſilium, porrò Aluarium per eam artem ad pugnam duxit, nulloq; ferè negocio in fugam uertit. Secundum hæc, non armati ab Hiſpano, ſed legati de pace ad Anglum frequentes miſſi ſunt, quippe ille eo quod ſibi timebat, honeſtas offerebat conditiones, ac ante omnia, affinitatem cum duce petebat. Cunctas pacis conditiones dux ducebat abnuendas, utpote cui in animo erat, modis omnibus eo potiri regno. Fames interim in caſtris erat, & rerum penuria, quæ mala pòſt peſtilentia ſecuta eſt, qua cum multi paſſim mortales morerentur, cœptum eſt neceſſariò inde commoueri, atq; unde uentum erat, in Luſitaniam remeatur. Rex Caſtellanus qui pacem quàm bellum malebat, nihilo ſecius legatos rurſum ad ducem mittit, qui de pace, qui de nuptijs cum eo agant. Ii poſtquam coràm uenerunt, mandata regis exponunt, & in primis docent multis rationibus in rem utriuſq; principis fore, ſi mature facta pace, Catherina unica ex Conſtantia uxore ducis filia, locaretur Henrico Ioannis filio. Dux auditis legatis, cum id quoq; temporis per literas fratrum, intellexiſſet omnia domi ſeditionibus turbari, & ob id bellum quod gerebat, multo periculoſius fore, cum nullum inde expectandum eſſet ſupplementum, tantum abfuit ut oblatas conditiones amplius repudiarit, ut etiam non inuitus admiſerit. Itaq; fœdus cum rege ad ultimum factum eſt, cuius conditiones huiuſmodi fuerunt, ut dux Catherinam filiam nuptum daret Henrico Ioannis filio, ac ipſe & Conſtantia eius uxor cederent omni iure, quod in regnum Caſtellæ & Legionis haberent. Contrà rex Ioannes dotaret puellam & matrem, aſſignaretq; ambabus dotales fundos, ac duci & Conſtantiæ in ſingulos deinde annos penderet uectigalis nomine, aureorum uicena millia, atque poſtmodum pro impenſis in id bellum factis, certo tempore tercentena millia. Iſtud pro conditione rerum, Caſtellanus iugum ferre non recuſauit, quippe qui iam norat quantum periculi ſupra caput eſſet, niſi cautioribus uteretur cõſilijs, in poſterumq; prouideret. Quibus peractis rebus, & Catherina puella uiro coniuncta, Lancaſtrius mox cum Luſitano affinitatem iunxit, locata ei Philippa filia, quam

ille

ille tamen non prius ſibi copulauit, quàm Vrbanus Romanus pontifex uinculum religionis ſoluerit, quo innodatus eſſe dicebatur, quia, uelut ſuprà ſcripſimus, Ioannes antè monachus fuerat, quàm regnum obtinuiſſet. Atque ſic denique Ioannes dux Lancaſtri rebus in Hiſpania compoſitis, domum cum Conſtantia uxore, atque exercitu, reuertit incolumis, poſt menſes decem & tres, quàm eò conceſſerat. Peruenit in Caſtellam ſub idem tempus, quo inter reges factum eſt fœdus, Ludouicus Borbonienſis dux, cum bene magna armatorum manu, quam Carolus Ioanni regi auxilio mittebat. Hunc Caſtellanus poſt actas pro beneficio gratias, & partem ſtipendij militi datam, multis donauit præmijs, atque domum dimiſit, acceptum perinde referens finem belli Franco, ac ſi eius ſolius opera, is factus re uera fuiſſet, ut ne apud amicum diceretur ingratus. Interea Ioannes Britanniæ dux animaduertens Anglorum uires ſeditionibus paſſim inter principes factis, in dies ſingulos infirmiores fieri, & dolens ſuum principatum à Franco partim poſſideri, partim uaſtari, tandem aliquando patriam eo malo liberandam conſtituit, itaque amicitiæ Caroli ſe dedit, receptisꝗ oppidis amiſſis, in eius quoque uerba iurauit. Angli autem qui ei præſidio relicti fuerant, ſine fraude dimiſſi, alij in patriam, alij in Aquitaniam ſe recipiunt. Renouauit ea res inter Anglum & Francum furorem: Robertus Canolus Aquitaniam prouinciam obtinebat, qui audita Britanni ducis defectione, confeſtim ſuos hoſtium fines uexare iuſſit. Miles ſi uſpiam prædæ aliquid eſſe nouiſſet, eò concurrebat, leuiaꝗ quotidie prælia faciebat, cum ita uſu uenit, ut Angli qui in Lemouicibus erant, cum excurſiones crebro in Aruernos facerent, circumuenti ſubito à magna Francorum manu & præda exuti, & poſt tumultuariam pugnam in fugam uerſi fuerint, aliquot captis, qui poſtea grandi auri pondere ſe redimere coacti ſunt. Ii dolore incenſi, quod ita inſidijs temere excepti eſſent, cladem per hunc modum uindicandam excogitant, cum expeditis enim equitibus noctu Monferandum accedunt, & quia oppidum à præſidio uacuum eſſe ſciebant, nihil cunctati prope portas conſiſtunt. Hic oppidanum quendam caſu eo noctis tempore domum redeuntem capiunt, quem ad unam portarum accedere cogunt, admonentꝗ, ut cuſtodes excitet, illisꝗ referat, ſecum eſſe aliquot mercatores, eosꝗ cum oneratis iumentis ad nundinas uenire, quæ illic breui futuræ erant, & propterea roget, ut ex itinere feſſis aperiant portas, quò in diuerſorium ſe recipere poſſint. Oppidanus non ignarus omnia libertate patriæ poſteriora ducenda, & nulli mortalium quicquam ea antiquius eſſe debere, primum negauit ſe tam nefaria mandata executurum, poſtea tamen cum Angli cruciamenta, ſupplicia, mortem intentarent, uti doctus erat, cuſtodes excitauit. Illi nihil tale ſuſpicantes portam pandunt, qua ſubitò occupata, Angli cuſtodes obtruncant, oppidumꝗ ingreſſi diripiunt, tantum templis ab omni maleficio, & mulieribus à dedecore uacuis relictis: poſtero die multa abacta præda, captiuisꝗ abductis Chalucetum oppidum, unde uenerant, propere repetunt. Atque ita Anglus inuſtam paulò ante per fraudem ignominiæ notam, fraude autoribus facta, deleuit. Erant per huiuſcemodi clades mutuò acceptas, uterque rex diuturni belli tædio magnopere affecti, ita ut ſolum bellandi finem optarent. Qua de cauſa Carolus per nuncios egit, ut Ricardus miſerit

Lancaſtrium Lutetiam, ſiue, ut non nemo tradit, in Ambianos. Huc poſtquam conuenere legati, inter ſe uarias conditiones pacis conferendo, in contentionem uenire incipiebant, cum dux ita effatus eſt: Ecquid oportet nos de noua forma fœderis faciendi cogitare, cum illa iampridem præſcripta nobis fuerit à Ioanne & Edouardo patre meo regibus? Illud ergo fœdus ſummo utriuſque populi conſilio, conſenſuq́ ſancitum permaneat, ſitq́ eo contentus Carolus rex, atque ita tandem ab armis diſcedere licebit. Ad ea Franci oratores reſpondere, per ſuos reges non ſtetiſſe, quo minus id fœdus corroboratum foret, ſed ab Edouardo principe contra iuriſiurandi religionem fuiſſe uiolatum, & propterea Carolum quintum, & ſextum, de pace poſtmodum ſæpiſſime expertos nihil potuiſſe efficere, niſi uoluiſſent pactionem pacis talem facere, quæ ſeruitutis lex foret, & id Anglorum cauſa factum, qui pacem dare, non admittere, & datam nunquam ſeruare uellent. Inter has diſceptationes, cum utraque pars non pacem quam ſumme quærebat, ſed eius conditiones repudiaret, induciæ tantum in tris annos factæ ſunt. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C X C I, & cum regnare cœpit Ricardus, X I I I I. Quo anno multarum rerum agendarum cauſa, concilium habitum eſt ad Vueſtmonaſterium: eo in concilio regi pariter atque principibus uiſum eſt è Republica ſua Anglicana fore, ſi pars aliqua imperij Romani pontificis Oceano terminaretur, quod multi quotidie uexarentur, ob cauſas, quas Romæ non facile cognoſci poſſe putabant: quapropter ſancitum eſt, ut nulli mortalium deinceps liceret, pro quauis cauſa agere apud Romanum pontificem, ut quiſpiam in Anglia eius autoritate, impius religionisq́ hoſtis publice declararetur, hoc eſt, excommunicaretur, quemadmodum uulgò dicitur, ne'ue exequi tale mandatum, ſi quod ab illo haberet. Pœna uero ijs conſtituta eſt, qui legem uiolarent, ut amiſſis omnibus bonis, uitam in carcere finirent. Iam arma ubique depoſita erant, cum ecce tibi, ab Aquilone nouum erumpit malum: nam Scoti quibus quinquennio antè induciæ datæ, & ut Anglici annales tradunt, nondum finitæ erant, cupidi prædandi, contrà atque fas erat, in finitimos agros egrediuntur, ac ſubito acceſſu, uicis, ædificijsq́ quæ adire potuerant, incenſis, hominum pecudumq́ prædas agunt, & dulcedine prædandi, uſque Dunelmum excurrunt. Hinc ciuium occurſu, qui ex fuga agreſtium de hoſtium aduentu cognoſcentes ſe armauerant, repelluntur: uerum quia Angli qui ſumptis repente armis, obuiam ierant, pauca millia paſſuum proſecuti ſunt, quod ipſi longe numero præſtarent, non fugiunt, ſed leniter cum præda Nouumcaſtrum uerſus contendunt. Hæc ubi paſſim nunciata ſunt, Henricus Northumbrorum comes cum armatorum manu hoſtes à tergo ſecutus, non longe ab eo oppido inuadit: dimicatur utrinque acriter, ac incerto euento, & cum anceps cædes fuiſſet, aduerſæ tamen rei fama in Anglos uerſa eſt, quod nonnulla amiſiſſent militaria ſigna. Paucis deinde interiectis diebus, eſt iterum inter Nouumburgum, & Nouumcaſtrum ſingulari prælio pugnatum, & ibi quoque æquo ferè Marte certatum, multis utrinque interfectis. Ex Scotis ducibus Iacobus comes Dunglaſſatium graue uulnus accepit, quo non multò pòſt ingraueſcente, uita ſolutus eſt. Poſt hæc exercitus utrinque reficiuntur,

tur,

tur, & ad nouam ædendam pugnam pro ſe quiſque parant, hinc Scotis, illinc Anglis recentioribus auxilio ſuis uenientibus, ita ut rurſum omnibus copijs ad manus uentum ſit, tantis nunquam aliàs antea cum copijs, tum animis dimicarunt, tantoq; irarum certamine res geſta eſt, ut à neutra parte emiſſa ſint tela, ſed gladijs & cœperint, & finierint pugnam, in qua demum Scoti ſuperiores fuerunt. Captus eſt Henricus comes, totque alij nobiles, ut illis ſua redemptio conſtiterit centum aureorum millibus. Cecidit Anglorum plus tertia pars: Scotorum uero dimidio minus. Quieuerunt poſtmodum Scoti, cum intercedere inducias inter Francum & Anglum comperiſſent, nam, uti alibi docuimus, in perpetua Francorum amicitia atque gratia ſunt, & Ricardus ſe per omnia ſegnem gereret, qui acceptam plagam in primis ulciſci debuiſſet, ſed iuuenis uoluptatibus deditus, ac ſuorum æqualium colluſorum ſodalium ſocietate corruptus, haudquaquam libens bella obibat. Quid, quod ut omnem bellandi materiam ab ſe uerteret, ſuadentibus ſuis, qui ei ſeruiebant, ei lenocinabantur, donauit patruum ſuum ducem Lancaſtrium Aquitaniæ principatu. Eò ille continuò profectus eſt, ut in poſſeſſionem ueniret: cæterum Aquitani animo cernentes breui tempore futurum, ut Francis prædæ eſſent, niſi principem haberent, à quo ab iniuria defenderentur, non dubitanter ducis imperium abnuerunt, atque uenienti tantum abfuit ut gratulati ſint, ut etiam denunciarint, nolle ſe in eius uenire poteſtatem. Quo facto, legatos ad Ricardum miſerunt, qui dicerent ſe regi parêre aſſuetos, non poſſe ab officio diſcedere. Excuſatio Aquitanorum à rege accepta eſt, ac ita legati uotorum compotes domum remittuntur. Dux autem ut uir prudens, æquo animo repulſam tulit, qui nihil ea re motus, in Angliam paucis pòſt menſibus reuertit. Attulit eius aduentus in Aquitaniam, ſuſpicionem Francis, etſi induciæ adhuc non exiuerant, adeò, ut nihil propius fuerit, quàm ut tumultus concitaretur ab ijs, qui in præſidio erant. Verum ubi conſtitit nihil hoſtile à duce tentari, facile eſt temperatum armis. Finis tertij anni iam propè obrepſerat, ab eo, quo induciæ factæ fuerant, cum Carolus rex ſpe pacis componendæ, legatos Bononiam, Ricardus ſuos Caletum miſit. Legati ſumma uſi diligentia & ſtudio, ad extremum poſtquam nulla negocij pacis concluſio eſſe potuit, inducias in quatuor annos prorogarunt. Eſt res mira tam dictu, quàm creditu, ut pax toties utrinque petita & cupita, nunquam conuenire potuerit, cum præſertim utrique populo commoda æque ut peropportuna uideretur. Equidem Franci facile animaduertebant, bellum neutiquam in rem ſuam fore, quod Carolus rex mentis errore affectus, iam tum rebus agendis uacare minus paratus erat. Anglis uero nec ſpes magna uictoriæ erat, quod domi ſeditionibus laboraretur, & Ricardus quanquam diues operis, tamen expers laboris non inuitus bello ocium ſæpe præuerteret. At eiuſmodi tamen rationes uincere non poterant obſtinatos animos, quo tandem aliquando pace facta, ab armis ceſſarent, cum alter nihil de poſſeſſione, & alter de iure proprietatis dimittere uellet. Id temporis uita exceſſit Robertus rex Scotiæ, cui Ioannes filius in regnum ſucceſſit. Placuit optimatibus huic no-

men patris imponere, quod Ioannes parum esset nomen regibus fœlix, omen à Ioanne Francorum rege accipiẽtibus, qui inauspicato cum Anglis pugnasset. Franci interim per inducias nacti ocium ac simul Genuensium precibus defatigati, bellum in Afros, qui omnem oram, insulasq́ Italiæ latrociniјs infestabant, suscipiunt. Ricardus quoque rogatus auxilium, mittit Henricum comitem Derbiensem cum electa Anglicæ pubis manu, ad id bellum faciendum. Igitur Franci Angliq́ uiribus & animis consociatis, in Africam traјciunt, qui ubi littus attigere, eatenus à barbaris descensione prohibiti sunt, quoad Anglorum sagittariorum uirtute factum est, ut aditus patêret: in terram egressi rectà Tunetam urbem regiam petunt, ac obsident. Barbari timore affecti de pace ad eos legatos mittunt, quam nostris dare placuit, ut soluta certa pecuniæ summa, ab omni deinceps Italiæ Galliæq́ ora manus abstinerent. Ita compositis rebus, post paucos menses, quàm eò itum erat, domum reuersum est. Eisdem temporibus rex Ricardus bellum sumere repente cogitur, cum enim nunciaretur Hybernos Syluestres excursiones in agros facere, atque omnem prouinciam populari, iudicauit in insulam cum exercitu traјciendum: itaq́ dato imperio regni administrandi duci Eboracensi, non multo pòst unà cum Lancastrio, & Glocestrensi ducibus, Bristollium profectus, nauem conscendit, sequundoq́ uento usus in Hyberniam transmisit. Quô ubi peruenit, cum intelligeret prædatores raros per agros uagari, ac nullo certo loco se tenere, equites quoquouersum dimisit, qui palantes hostes inuaderent. Ipse uero cum peditatu subsecutus obseruabat, si uspiam liceret, cum aliqua collecta prædonum manu congredi. Hyberni ubi se undique armis peti conspiciunt, pars incipiunt dare se in pedes, pars stare incerti, utrum progredi, an regredi tutius foret: inter cunctationem, imprudentes passim opprimuntur, cædes tamen modica ædita est, quoniam superueniente nocte, in suas syluas se facile incolumes receperũt. Aliquot Angli equites in persequendo hoste, dum incaute feruntur, iaculis conficiuntur à fugientibus, quibus adiјciendis illi plurimum ualent. In iјs Edmundum Mortimerium comitem Merchiæ fuisse opinor, quem, ut suprà ostendi, Ricardus sibi hæredem fecerat, quẽ omnino aut tunc, aut prius posterius'ue ab Hybernis interemptum fuisse constat. Cæterum tantus terror Hybernos inuasit, ut quatuor reguli ultro Dublinum uenerint, ubi Ricardus erat, seq́ eius fidei commiserint, quos tantum abfuit ut ille pro commisso delicto pœna afficiendos statuerit, ut etiam equestri ordine donauerit, reliquos uero quos sontes comperit, partem supplicio affecit, partim hostes iudicauit, eorumq́ bona publicauit: & ut ne Syluestres posthac loca insulæ culta populatum exirent, præsidia opportuna posuit, quæ eos transitu prohiberent. Pacata per hunc modum insula, cum Ricardus eodem tempore ex literis Eboracensis intellexisset Annam uxorem esse mortuam, citius quàm decreuerat in Angliam reuersus est. Qui fuit annus salutis humanæ MCCCXCIIII. Regi autem ut in Angliam accessit, cum nullos ex Anna suscepisset liberos, nihil fuit optatius, quàm ut de nouo cogitaret connubio, & quia nullus erat in regno, cum quo placeret genus & sanguinem

guinem miſcere, legatos protinus miſit ad Carolum regem, qui Iſabellam eius filiam octauum agentem annum ſibi uxorem peterent. Audita eſt benigne legatio, ac poſteaquam de modo iungendæ affinitatis aliquandiu tractatum eſt, puella Ricardo deſpondetur. Secundum hæc, miſſis ultro citroq́ legatis, de pace inter reges continenter agitatur, quæ ad ultimum nullo pacto fieri potuit, ſed tantum induciæ in triginta annos pactæ ſunt. Atque ita fœdus totidem annos duraturum factum eſt, ſed quibus conditionibus, nullus, quem ſciam, ſcriptor ponit, adeò negligenter ea tempeſtate res geſtæ literis mandatæ ſunt. Fuit hic annus cum utrinque induciæ datæ ſunt, MCCCXCVI, & cum regnare cœpit Ricardus, XIX. His actis, Ricardus Caletum proficiſcitur, ibiq́ ad accipiendam quamhonorificentiſſime uxorem, omnia quæ uſui neceſſaria ſunt, quamliberaliſſime parat. Interea Carolus rex cum puella Arderam uenit, quô Ricardus ſe poſtridie contulit. Hic reges mutuis amplexibus congrediuntur, blandisq́ appellationibus paria inter ſe paribus reſpondentes, multa facta congratulatione, alter alterum certatim honore, dignitate, gratia tractat: Ricardus enim Carolum patrem, Carolus Ricardum filium appellat. Deinde Carolus epulum dat opiparum, precioſiſſimisq́ donat Anglos muneribus, facit & idem Ricardus erga Francos. Poſt hæc, factis ſponſalibus, puella Iſabella etſi nondum matura uiro traditur Ricardo, quam ille ſecum Caletum primo, deinde traiecto mari, in Angliam magna cum pompa ducit. Si cæteri omnes ex ea affinitate aliquid lætitiæ cœperunt, non item Thomas dux Gloceſtriæ, is enim grauiore erat in Gallicum nomen odio, & quamuis affinitas intercederet, attamen nullum fœdus cum Franco ratum religioſumq́ fore putabat, ſed maior inuidiæ cumulus ex eo accedebat, quod Francus retineret principatus aliquot in Gallia, quæ Anglicæ ditionis fuerant, & toties repetita non reſtituerentur. Et quia Ricardus talia detrimenta minime ſarcienda curabat, non poterat ſe continere, quin eum ignauiæ paſſim accuſaret, clamaretq́, hoſtibus qui toties datam fidem fregiſſent, non eſſe fidem ſeruandam. Quibus uocibus cum nihil rex moueretur, dux moræ impatiens, ut ei aliquod exhiberet negocium, quo locum daret uoluptatibus, & ab ocio ad arma auocaretur, Londinenſes ſubornauit, ut regem adirent, rogarentq́, ut iam pacatis rebus, & cum Franco in multos annos renouatis induciis, uellet ſuos ciues leuare tributo, quod belli cauſa impoſitum, perſoluendum erat. Ad rogatum populi, ita dux Lancaſtrius reſpondit, ut ille eius reſponſo contentus ab incœpto negocio deſtiterit, tributumq́ ſuo tempore pependerit. Per eos dies uenit in Angliam Guido comes diui Pauli miſſus à Carolo, ut officij ac amoris gratia, eius uerbis Iſabellam filiam & Ricardum ſalutaret. Rex multa conferendo aperit comiti, quemadmodum dux Gloceſtriæ ſumma ope nitatur, ut bellum Carolo inferatur, & quia id ex animi ſententia obtinere nondum potuerat, populum ad ſeditionem ſolicitet, quò domi bellum ardeat, quod foris gerendum ſumme concupiuerat. Item docet eundem ducem iniuſſu ſuo, bene multos ex ſuis domeſticis & amicis, affeciſſe ſupplicio, ac denique ſibiipſi exitium machinari. Hæc ubi comes accepit, extemplo reſpondit, non eſſe diutius tantum iniuriarum ferendum,

ſed continuò uindicandum, ſimulq́ præcauendum malum, quod omnino futurum eſſet, niſi mature obuiam iretur. His comitis uerbis Ricardus permotus, ex illo tempore ſtatuit ducem & Ricardum Harundellium comitem, ut duos ſeditionis autores, ac eorum clientes modis omnibus è medio tollendos: ſic, ut quod deſtinarat animo, quamcitiſſime perficeret, cœpit diligentius facta dictaq́ ducis notare, & quoniam qui ſuſpicantur, ita uſu uenit, ut peiora ſemper conijciant, quàm uideant, idcirco nihil non in malam capiebat partem, ita ut de ipſo duce identidem eius fratribus Lancaſtrio & Eboracenſi quereretur, quod ille contra ſe, rebus in omnibus ueniret, ad interitum ſuum, ad perniciem ſuorum domeſticorũ, ad diſperditionem regni. Duces autem ut ab omni ſuſpicione iuuenis animum liberarent, ad ea reſpondebant, ſe haud clàm eſſe, Gloceſtrenſem fratrem ut interdum imprudentem plura ſæpenumero effundere, quàm ut efficere poſſet, uellet'ue, & ea tamen ex fidelitate proficiſci, quod ille in primis doleret regni fines anguſtiores fieri, ac propterea bono eſſet animo, quandoquidem nullum caperet detrimentum, nullumq́ ei crearetur periculum, quandiu ſana non ſperneret conſilia. Hæc animum regis ad tempus confirmarunt. Gloceſtrenſis interea non ceſſabat omnia tentare, quibus inducias frangeret, adeò bello ſtudebat: quod cum minime procederet, uſque eò furere cœpit, ut iactarit ſe coniecturum Ricardum tanquam hominem imbellem minimeq́ regendo idoneum in aliquam arcem, ubi ſine Reipublicæ iactura, pro ſuo iure ocium traheret. Quæ uerba ubi in uulgus exiuere (exiuere autem ſubitò per eos, qui duci inuidebant) fratres eum acriter caſtigarunt, id quod ille paruipendit. Ea de cauſa, duces qui uidebant non eſſe quod amplius fratrem monerent, & ſe propter eius inſolentiam, iam omnibus ſuſpectos fieri, proſpicientes fore, ut ille in dies criminoſior fieret, ſi ipſi Rempublicam diutius gubernarent, exiſtimarunt per aliquot menſes ſibi aula cedendum, quò Gloceſtrenſis minus fraterna autoritate fultus mitius ſe gereret. Itaq́ Lancaſtrius in principatum ſuum, Eboracenſis Eboracum ſe contulit. Cæterum ſecus euenit, atque illi cogitarant, ſeceſſus enim fratrum, Gloceſtrenſi exitio fuit: nam ubi duces procul regia fuerũt, non defuere contra Gloceſtrenſem accuſatores, qui regem incenderent, ad eum necandum, quiue hortarentur, ad ulciſcẽdam mortem ſuorum conſiliariorum: ita demum iuuenem ad flagitium faciendum incitarunt, ut ille ſtatuerit, nõ ultrà timoris ferre moras. Poſt ducum diſceſſum, ſucceſſionem quoq́ fecerat Gloceſtrenſis in Eſſexiam ad uillam ſuam, quam iuxta celebrem pagum habebat, quem Chelmisfordiam dicunt, illicq́ ſe tenebat. Rex interim cum Thoma Mombraio equitum magiſtro, conſilium opprimendi ducis capit, compoſitoq́ dolo, ambo uenatum eunt: Thomas in medio itinere ſe in ſyluam abdit, rex uero uenando, ad ducem cum paucis uenit, ibiq́ ſumpto cibo, negocium ſimulat, quamobrem ſibi Londinum actutum redeundum docet, eumq́ rogat, ut feſtinãdi cauſa, paucis cõtentus comitibus ſecum Londinum eat, ac reliquos ſuos miniſtros poſt ſe eò uenire iubeat. Dux nihil tale quod ei mox accidit, ſuſpicatus, cum Ricardo iter facere incipit: pergunt ſimul colloquentes uſq́ eò, dum loco inſidiarum appropinquant: inde rege de induſtria præcedente, dux inſidijs excipitur, inclamãs alta uoce, atq́ regis opem implorans.

rans. Rex nihil eo clamore motus perinde quaſi non audiret, iter continuat: Gloceſtrenſis uero à Mombraio ad Thameſim trahitur, ibiꝗ in nauem ad id ante paratã imponitur, atꝗ Caletum perducitur, ubi loci peſſimo poſt hominum memoriã exemplo, poſtridie illius diei ſtrangulatus eſt. Hic exitus fuit ferociſſimi ducis uiri præcipitis ingenij: corpus poſtmodum funerali pompa in Angliam deportatum ſepulchro infertur, quod ipſe ſibi in ſua uilla poſuerat. Ricardus ubi Londinum peruenit, duos Ricardos Harundellij cum Thoma eius filio, & Varuici comites, item Ioannẽ Cobanum & alterũ Ioannem Chenium equites, à ſuis ſatellitibus arripi, & in cuſtodiam tradi iubet. Quo facto, conuentũ ad Vueſtmonaſteriũ indicit, ut in eo ſibi populi fauorem conciliet, ad cætera quæ deſtinauerat peragenda. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXCVII, & cum Ricardus regnare cœperat, XX. Duces Lancaſtrius & Eboracẽſis cognita nece fratris, dolere, ſimulac ſibi ualde timere cœperunt: nam cum ſecum reputarent regem cõtaminatorum conſilijs adactum non abhorruiſſe à tanto facinore, non ab re arbitrabantur eum alia atque alia peiora in dies auſurum. Itaꝗ confeſtim exercitũ parant, ac armis ſtipati Londinum proficiſcuntur, quos ciues receperunt libentiſſimis animis, utpote qui pari mœrore ob Gloceſtrenſis necem angebãtur, eam indignam querentes, quapropter regi maiorem in modum irati, contra eius uoluntatem atque mandatum, ducibus uenientibus portas aperuerunt. Hic de rebus agendis inter ſe conſultant, diuerſa conſilia afferebantur, quibuſdam placebat, Gloceſtrenſis mortem per uim ulciſci, alij Mombraium, & Ioannem Holandium comitem Huntyngtonæ, nõnullosꝗ alios ut malorum omnium autores petendos cenſebant, qui regis animum iam inde ab ineunte eius ætate, uitijs & malis artibus inquinaſſent. Sed duces ad extremum ubi aliquantulum dolor deferbuit, pro tempore angoris aculeos occultare, & ſi iuuenis melius uitam inſtitueret, etiam iniuriarũ obliuiſci decreuerunt. Rex interim prope Londinum, ad quatuor millia paſſuum, in Helthamo uilla ſe tenebat magno armatorum numero ſeptus: currebãt ultro citroꝗ optimates quamplurimi, qui regem & duces inuicem in gratiam recõciliandos magnopere curabant. Diluebat rex crimen cædis multis rationibus, quod Gloceſtrenſis inducias quas ipſe cum Franco pepigerat, uiolare ſe inuito tentaſſet, quod populum ad ſeditionem ſolicitaſſet, quod deniꝗ ſuæ uitæ inſidiatus fuiſſet. Contrà duces fratrem immerito ſuo morti deditũ, quod ab eo nihil foret tentatũ, factum ue, quamobrem tali pœna afficiendus eſſet, indubitanter aſſerebant. Inter has diſceptationes, cum rex ad ultimum fidem daret, ſe in poſterum tempus nihil acturum, niſi ex ducum conſilij ſententia, illi cum eo in gratiam redierunt. Sed iuuenis iam omnia per imperium ſibi facere licere ratus, tantũ abfuit ut promiſſis ſteterit, ut etiã multo inſolẽtius ſe deinde geſſerit: quippe cum ad diem principes conueniſſent, primum omniũ in eo cõuentu ducũ uulnera refricare cœpit, coràm exponẽs aliquot cõſpiraſſe in ſe, & eius flagitij caput fuiſſe Gloceſtrenſem, ac propterea uim parantem ui coërcitum eſſe, & merito primũ pœnas dediſſe, reliquos uero in uinculis haberi, ut communi omnium iudicio condemnarentur. His dictis, eos produci iuſſit, qui quæſtione eius arbitratu acriter habita, ut læſæ maieſtatis rei damnantur, eorumꝗ bona publicantur. Verum de Ricardo Harundellio tantũ ſumpto ſupplicio, & altero Ricardo Varuicenſi in

exilium acto, alios in cuſtodijs perpetuò habendos decernitur. Ferunt etiam Thomam Cantuarienſem exilio multatum, quod aliqui negant. Secundum hæc, regni ſtatu pro tempore conſtituto, in quo aliquod populi compendium eſſe uideretur, captandæ regi beneuolentiæ cauſa, nõnulli augentur honore: nam ex comitibus, Henricus Herefordiæ, Edouardus Abermaliæ, Thomas Surræ, Ioannes Exceſtriæ, & alter Thomas Northfolchiæ duces fiunt: comites uero Hugo Spenſerius Gloceſtriæ, Rodulphus Neuyllus Vueſtmerlandiæ, Thomas Percius Vigorniæ, Gulielmus Scruppus Vuylshyriæ, & Ioannes Montacutus Sariſberiæ, at Marchio Dorceſtriæ, Ioãnes Sommerſeti comes creatur. Rex dimiſſo conuentu, & rebus ex animi ſententia compoſitis, non modo quicquam conſultius agere, uel ducum patruorum ſuorum conſilijs inhærere non cœpit, ſed ex ſequundis rebus animum ſumens ferocius omnia uolũtate, omnia imperio, omnia immanitate metiebatur, quàm ſolitus erat, qui generatim omnibus cruciatus & mortes intentabat, niſi dicto parêrent, & demum quo magis ſuo utebatur imperio, hoc plus uiolentiæ præ ſe ferebat, ita ut principes iamiam ab eo tanquam inſaniente cauerent, ſibiꝙ timerent, quem ſimul oderant. Quocirca erant quamplurimi, qui hæc mala deplorarent, & apud eos præſertim quorum conſilijs ſciebant regem deprauari, & ob id illos in eius intimis eſſe, ut uel illi à male conſulendo deſiſterent, uel iuuenis male audiendo ad bonos mores ſe reuocaret. Sed neutrum ſecutum eſt, nanꝙ non multo pòſt Henricus dux Herefordiæ caſu ſermones conferendo cum Thoma Mombraio duce Northfolchiæ, multa dolenter potius quàm libenter queſtus eſt, quod Ricardus principes ſuos negligeret, nullo numero haberet, & quantũ in eo eſſet, perdendos curaret, cum alijs exilium, alijs mortes minaretur, ac nõ ei aliquoties ueniret in mentẽ quanto eſſet ſibi dedecori, & Reipublicæ damno, pati per ſuam inertiam regni fines anguſtiores fieri, ac cuncta domi iuxtà atꝙ militiæ labefactari, & cum ea ante omnium oculos uerſarentur, eum maxime omnium debere regem admonere, à quo ſolitus eſſet facile audiri. Hæc Mombraius ubi accepit, non boni conſulit, ſed ratus ſe prædam facturum, per quam apud principem, in maiore ſe poneret gratia, tacitus impræſentia ſeruat, uerum paucis pòſt diebus forſan timens ne ſibi fraudi eſſet, ſi ſileret, nactus tempus idoneum gaudens, ut delatores eſſe ſolent, quando habent quod auribus principis inſtillare poſſint, quæ & quomodo audierat, ad regẽ defert, & ut faciat quod nunciaturus erat, grauius delictum, multa affingit. Ea res uehementer incendit Ricardi animum ad iracundiam, ſed ira poſt paulum euaneſcente, placuit rem conſiderate cognoſcere, itaꝙ uocatis ad ſe duce Lancaſtrio & Henrico, Mombraium referre coràm, quæ ſibi antè indicaſſet, de ipſo Henrico iubet. Mombraius præſenti animo uerba in regem prolata repetit. Iſta ubi Henricus audiuit, ſiue ſubitæ rei caſu territus, ſiue ira percitus, aliquantiſper tacitus regem aſpexit, deinde collecto animo, ac dimiſſo honoris gratia uultu, poſtulat à rege, ne quid de ſe facile credat, & his dictis, conuerſus in delatorem conſtanter quæ ei dixerat, fatetur, docetꝙ eius rei rationem, at falſo obiecta pernegat, aitꝙ ſe inſontem eſſe, & id crimen armis, ſi modo rex permittat, in caput autoris relaturũ. Contrà Mombraius pertinaciter obſtinatoꝙ animo delata ab ſe aſſeuerat ueriſſima eſſe. Ad ultimum inter eiuſmodi altercationes conſtitutus eſt dies, quo ſui purgandi

cauſa,

cauſa, alter cum altero ſingulari certamine dimicaret. Cæterum cum id regio conſilio pro uerbis tantum, ſi qua facta fuiſſent, permittendum non probaretur, rex uetuit eos in certamen deſcendere: & quia ab utro culpa abeſſet, non conſtabat, ut neutri eam cõcederet, utrunqꝫ exilio damnauit. Sed mitius Henrico exilium indicitur, nam decennium prius, dein ſexennium tantũ exulare iuſſus eſt. Mombraius uero diutius, ac longe gentium. Itaqꝫ Henricus in Gallias profectus eſt, quem Carolus cognita exilij cauſa, quam nullius momenti eſſe iudicabat, perbenigne accepit. Mombraius in Italiam ablegatus Venetias ſe contulit, ubi angore animi, uitam breui pòſt finiuit. Atqui Ricardus permoleſte tulit Mombraij fatũ, qui animo iam deſtinarat eum ut hominem ſibi multo chariſſimũ ab exilio reuocare, quem propemodũ inuitus damnari permiſerat. Sed ita fraus autoris fuit. Henrico uero ea pœna bono fuit, quippe qui non odio priuato, ſed amore patriæ, inertiam principis coarguerat. Is natura longe humaniſſimus ita omnibus charus erat, ut eum in exiliũ euntem perinde ac unicum patriæ patrem, & iam uita defunctum uniuerſus populus fleret: in Gallia itidem tam cum Carolo rege, quàm cum optimatibus in ſumma eſſet gratia, ita ut dux Barri ei cœlibi filiam deſpõderit, priorem enim uxorem paulò ante amiſerat, quàm in exiliũ eijceretur. Veruntamen id matrimonium ſtatim refrixit, impediente Ricardo, qui cum animaduerteret populum Anglicum miro teneri deſiderio reditus Henrici ducis in patriam, cogitauit nequaquam in rem ſuam fore, ſi ipſe Henricus affinitatẽ cum duce Barri uiro magnæ autoritatis coniungeret, quam propterea, ut diximus, impediendã curauit. Fuit is annus cum hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCCCXCVIII, & cum Ricardus regnare cœpit, XXI, nobilis morte Ioannis ducis Lancaſtri, cuius corpus Londini in æde diui Pauli, ad læuam prope princeps altare ſepultum eſt. Contrà eſt ſacellum ab ipſo poſitum, ubi duo ſacerdotes quotidie pro eius ac totius Lancaſtriæ familiæ animis orant. Idem fit Leceſtriæ à collegio ſacerdotum, quod ille ibidem collocauit, deditqꝫ fundos ad conuictum tum ſacerdotum, tum multorum pauperum, qui ætate confecti eo loci ſuſtentantur. Cæterum ducis mors Ricardi uitam breuiorem fecit, nam ille in eius fortunas inuaſit, Henricũ filium hæreditate fraudauit, nudauit, ſpoliauit, ſuis de alienis bonis dedit. Id factũ generatim cunctis optimatibus longe importuniſſimum uiſum eſt, quod Henricus ducis filius nullo ſuo merito patria extorris, paterna hæreditate priuaretur, qui iam tum de Ricardo male cogitare, male de eius exitu augurari cœperunt. Sed Edmundo Eboracenſium duci ea res cum primis bilem commouit, quod rex omnia iam iura diſſolueret, quod antea parricidio, & poſtea rapinis ſe obſtrinxiſſet. Is enim hactenus tentauit, quid patiẽtia proficere poſſet, qui fratris necem, qui nepotis exilium, qui ſexcentas iniurias regis adoleſcentiæ & errori iuuenili aſſignarat, tribuerat, condonarat, conceſſerat, ſed nihil cum proficeret, atque animo cerneret, ex eo ingentem Reipublicæ labem factum iri, quod ipſe Ricardus per ſe parum ingenio ualeret, & officij monitorem neminem hominem probum pateretur, prudentis eſſe putauit in tempore locũ tutum petere, ac in caſtris relinquere tam deuium imperatorem, qui plumbeo gladio ſeipſum iugulare tandem aliquando uellet. Tali capto conſilio, cum Edouardo filio Abermaliæ duce, domum abijt, illudqꝫ deinceps ſolatij habuit, ut ſe autore nihil de Republica decretum

ſit, qui tantū precabatur, ut Deus omen auerteret, quod in Ricardū pedetentim incurrere proſpiciebat. Interea rumor erat Hybernos Sylueſtres omnem inſulam Hyberniam latrocinijs atq; incurſionibus uexare, ac bonam partem regij præſidij quod ibi erat occidiſſe, aut fugaſſe. Qua re cognita, Ricardus ineunte uere, cum non utiq; mediocri exercitu, Briſtollium primum, tranſmiſſo deinde Oceano, Hyberniam petijt, rebellemq; Hybernum domare inſtituit. De hac belli expeditione alij aliter ſentiūt, qui tradunt Ricardum non traieciſſe in Hyberniam, ſed Briſtollij conſediſſe domeſticis territum factionibus, quippe qui in itinere factus eſt certior Henricum Percium comitem Northumbriæ ac bene multos alios principes cum eo alieno eſſe animo in ſe, neque uelle ſequi in Hyberniam, & ea de cauſa, noluiſſe tam longe gentium abeſſe, ſed eo loci conſtitiſſe, & inde per nuncios comitem ad ſe accerſiuiſſe, illumq; qui timebat iram principis, & ob illud ipſum cum Roberto rege Scotiæ ſecretam iunxerat amicitiam, ut in Scotiam, ſi ita res poſtularet, receptum haberet, reſpondiſſe ſe impræſentia nō poſſe commode ex principatu ſuo diſcedere, nihilq; in eo Hybernico bello eſſe, quod ſe unum ex tam longinquo loco euocaret, cum ipſe armatorum copiam haberet. Rex contrà quàm ſperabat, accepto reſponſo, ſanè comitem ad ſe uenturum omnino putarat, nō mediocriter angi cœpit, nimirū ubi uidit homines claros, qui ſumma erant apud populum autoritate, contra incœptum ſuum uenire, timuit excedere regno: & quanquā grauatiſſime bello Hybernico haſce rixas præuertebat, attamen præferendum exiſtimauit coërcere ſuorum furorem, ut domeſticis diſſenſionibus liberaretur: ita omiſſo bello, Henricum Percium cum eius aſſeclis hoſtem patriæ iudicat, eorumq; bona publicat, ut metu pœnæ, alios ab officio non diſcedere doceat. Cæterū dum Ricardus Briſtollij moratur, ſiue, ut alijs placet, quibus minime adſtipulandum cenſeo, Hybernos domat, complures principes qui præſentem ſtatum regni continenter deplorabant, per literas Henricum ducem Herefordenſem, quem poſt mortem patris, ducem Lancaſtri appellabant, ſolicitant, ut quamprimum in Angliam redeat, eiq; omnem operam & ſtudium ſuum pollicētur, ſi Ricardo eiecto homine minime rebus gerendis apto, ipſe regnum obtinere uelit, atque ſimul aliquanto poſt Thomam Cantuarienſem archiepiſcopum incognito habitu, ad eum mittunt, qui nomine Anglici populi, cum eodē ſtatuat, prout ex fide, fama, req; ipſius populi uidebitur. Ille homo magnæ prudētiæ diligentiæq; ducem in eam ſpem potiundi regni adduxit, ut confeſtim commeatu, ſpecie uiſendi Ioannis ducis amici & neceſſarij ſui à Carolo impetrato, in Britanniam profectus ſit, & inde magna Britannorum manu comitatus acceſſerit ad læua inſulæ littora, in Portimuthum portum, iamq; decimum hic diem conſumebat, cum amicorum concurſus ad eum factus eſt, exin duce Cantuarienſi, Londinum contendit, quem ciues ſumma omnium uoluntate, urbe recipiunt, adeò ut nihil exoptatius eius aduentu fuerit. Sed quæ alij ſcriptores de eius aduentu proponunt, proſequamur. Dux Henricus ubi principum erga ſe ſtudium cognouit, unà cum Thoma Cantuarienſi archiepiſcopo, & Thoma comite Harundellio Ricardi comitis filio, qui paulò ante è cuſtodia ad eum aufugerat, in agrum Eboracenſem traiecit, quô ubi peruenit, ſine mora, tam de nobilitate, quàm de plebe homines, ut eſt mortalium natura nouitatis auida, ad eum confluunt, re-

gemq;

gemq; ſuum ſalutant, maledicta atq; probra paſſim in Ricardum regem ut imprudentem, inertem, nulloq; imperio dignum dicunt, iactant, congerunt. Poſteaquam magna hominum multitudo in unum conuenit, atq; de pellendo Ricardo conſilium ceperunt, arma momento temporis capiunt, & alij ad alia loca opportuna diſcedunt, ut initium belli contra eos ubiq; faciant, qui Ricardum iuuandum curarēt. Hæc interea in Hyberniam nunciantur, quæ ubi rex accepit, pacatis iam rebus Hybernicis, propere in Angliam redijt, periculo obuiam iturus, atq; in arcem munitiſſimam, quam Flyntum dicunt, ſe recepit. Eſt arx iſta poſita in ora maritima, ad fines Vualliæ, prope Ceſtriam oppidū, ad decem millia paſſuum. Hic Ricardus ubi comperit populum facto agmine, ad Henricum deficere, diu in incerto habuit, quidnam conſilij caperet: in una enim parte, uidebat ius pugnandi iuſtum, ſpem nō exiguam in fide Vuallorum ſitam, conſcientiam, ut ipſe prædicabat, de nulla culpa: at in altera, maiores inimicorum uires, defectionem ſuorum, ac demum omnia pro ſe incerta. His rebus magis territus, quàm illis confirmatus, neceſſariò decreuit, uſq; eò ad id loci conſiſtere, dum tutiora omnia proſpiceret, qui iam tum ſenſerat, norat ſe inductum, relictum, proiectum ab illis, per quos ſibi reſipiſcere per tempus non licuit, cum id demum facere ſerò foret. Ea tempeſtate unum hoc profectò exemplum æditum eſt, quod illis qui alijs præſunt, documento in perpetuum eſſe poteſt, ut Henricus ad regnum uocaretur, ac tanta haberet hominum ſtudia, qui de ipſo regno adipiſcendo forſitan antehac ne quidem ſomniarat, & Ricardus ſubitò à ſuis desereretur, qui ſi quid peccatum erat, iuuenili potius errore, quàm animi ſæuitia id fecerat: adeò ſemper mortales futura meliora putātes, præſentia minus probant. Dux ubi cognouit de aduentu Ricardi ad Flyntum, uel, ut atque adeò dicam, fletum, quod eo loci iuuenis de ſummo demigrauit ſtatu, magno confeſtim conflato exercitu, ne occaſio temporis aduerſarios opprimendi omittatur, ſe Londino commouet, ſiue, ut alijs placet, ex Eboracenſi agro contendit, atque Briſtollium proficiſcitur, ibi Gulielmum Scruppum regis quæſtorem, Ioannem Buſsheum, & Henricum Greneum ſubitò deprehenſos ſecuri percuti iubet: inde Ceſtriam uerſus iter ſuum confert, quem ubi Thomas Percius frater comitis Northumbriæ præfectus regiæ domus aduentare ſenſit, quia iam antea in Ricardum male animatus eſſet, quod fratrem hoſtem iudicaſſet, in aula regia bacillum quod more maiorum geſtabat, nam baculum domeſticæ præfecturæ inſigne eſt, præſente tota familia frangit, atq; rectà ad ducem tranſit. Quo facto, reliqui ferè omnes miniſtri alij aliò repente dilabūtur. Accedit interim Henricus, ac nullo negocio Ricardū ab omni ſuorum comitatu nudum capit, captumq; Londinum ducit, atq; in turrim conijcit. Dux potitus uoto primum omnium principum conuentum habendum ſtatuit, ut eo in conuentu mox cætera mature expediantur. Interea Ricardum luctu afflictum, fractum, confectum, nōnulli miniſtri qui ad eum aditum habebant, erigunt, ſuſtentant, conſolantur, ac poſtremo hortantur, ut nunc ſuæ ſaluti uigilanter proſpiciat, illudq; cum primis præſtare, ſe cogitare aiunt, ut pro temporis conditione, non inuitus patiatur ſe omni dignitate pariter deijci, ac opibus ex aduerſariorum uoluntate euerti, quò ſine eius cæde, Henricus dux regnum obtineat, cum iam diluxiſſet, patuiſſet, apparuiſſet illum aliud nihil affectare, quò per hunc modū, uitæ

ad extremum prudenter conſulat, ſeq; bonæ ſpei quæ homini uiuo ſemper comes eſt, reſeruet. Bellum mehercle pro neceſſitate conſilium, ſed nullius momenti, ut rei poſtea exitus oſtendit. Quàm illud ſanè præſtitiſſet, ſi dum licuit, Ricardus qui ſe regem, hoc eſt, cuſtodem populi profitebatur, cogitaſſet ſe in primis ſui capitis cuſtodem eſſe oportere, qui ab omnibus deſertus, quos ipſe ut malus cuſtos antea deſeruerat, facile in poteſtatem inimicorum uenit. Cæterum non fuit difficile homini longe ærumnoſiſſimo miſerrimoq;, cui iam ferè omnia deſperata erant, perſuadere, ut ſe imperio abdicaret: itaque nihil ſe facturum negat, atque per cuſtodes quamprimum colloquium petit, &, ſi fieri poſſit, cum duce ab alijs ſemoto uelle ſe quædam communicare docet, quæ ex eius uſu quammaxime forent. Cuſtodes ducem de re certiorem faciunt, qui confeſtim ad eum uenit. Hic Ricardus multa conferre cœpit, ſed ante omnia, ſe optime ſcire nimis uera eſſe, quæ de ſe ad patres delata eſſent, hoc eſt, male gubernaſſe regnum, quapropter auere ſe ea cura liberari: at cum eo de ſalute poſtremo orauit, atque obſecrauit, ut ſui miſereretur, beneficia in eum ab ſe collata commemorando. Dux ad ea reſpondet, ut bono animo ſit, ſaluumq; fore pollicetur, ſi modo ſe abdicauerit imperio: exin cum patribus congreſſus, refert quæ Ricardus dixiſſet: ſed in rebus tantis agendis, ducis Eboracenſis patrocinio potiſſime utitur, qui per eos dies audiens omnia turbari, Londinum uenerat. Placuit cunctis, ut Ricardus ſponte faceret, quod cupidiſſime petebant, ut ne per uim regno expoliatus uideretur. Itaque non multo pòſt conuocato in turrim principum concilio, Ricardus regio ornatus ueſtitu, corona redimitus, ac ſceptrum gerens, ſic fermè coràm uerba feciſſe fertur: Ego Ricardus rex Angliæ, dux Aquitaniæ, ac dominus Hyberniæ, fateor patres me per iſtos duos & uiginti annos, quibus hactenus regnum obtinui, partim malorum conſilijs deprauatum, partim iuuenili errore actum, uoluptatumq; illecebris à primo captum non feciſſe, ut debueram, omnia è Republica, ex qua re meritò plus doloris, quàm quiſquam ueſtrûm, uti mea opinio fert, accipio, qui ad id deueni, ut miſero mihi neque ullus amplius miſericordiæ locus relinquatur, nec concedatur delicta corrigere, in ætate præſertim hac maturiore, quæ haud dubie cuncta in melius mutaſſet. Etenim quotuſquiſque inuenitur tanta uirtute iuuenis, & ita moratus, qui eius ætatis calore agitatus non peccet, & cum grauior annis fuerit, non emendauerit tandem aliquando errata? Cæterum poſtquam id mihi non datur, ut ex meo caſu regnū deinceps ſubleuetur, nullumq; amplius damnum faciat, & uobis ſimul per me liceat Henricum ducem conſanguineum meum uirum imperio dignum regem facere, iam nunc ipſe ultro omni dignitate me abdico, regniq; poſſeſſione, ac iure cedo. His flebili uoce, triſtiq; uultu dictis, ſceptrum atque coronam ſuis manibus Henrico tradidit, nominatim cunctos rogitans, ut ſibi deinceps priuatam liceret uiuere uitam, cuius dulcedine ductus princeps, ne ad ſupplicium progredi neceſſe haberet, cuncta quæ habebat, dedit tanquam pignora iniuriæ, qua tamen non multo pòſt inimicorum perfidia priuatus eſt, nanque regia exutus maieſtate, paucis pòſt diebus in eadem turri interijt. Sed, ut nonnullis placet, quibus libens accedo, non diu fuit in turri, ut procul hominum cœtu, ſine minore parricidarum infamia atque calumnia necaretur, ſiquidem, ut natura morta-

lium

lium eſt, bona iam pars optimatum Ricardo in tanta mala præcipitato miſericordiam impartiri, & Henrico duci ita repente in altum ſublato inuidere cœperat. Quare primo infelix princeps tot ærumnis coopertus, in Cantium ad Ledeſeam arcem mittitur, deinde aliquanto pòſt Pontifractum ſecretò ductus, ubi loci inedia, uti conſtans fama eſt, interijt, quæ refert cibaria in ſingulos dies more regio adpoſita fuiſſe, quo ſic facinus occultaretur, ſed eſurienti non licuiſſe, non modo deguſtare, uerumetiam ne attingere quidem. Quod ſanè crudelitatis genus dixerim haudquaquam in Henricum hominem temperatum cecidiſſe, cum morte ipſa peius ſit, in aqua perire ſiti. Hæc oportuit non omittere, ut uulgo etiam ſatisfieret, qui facile aniles fabellas ad poſteros ſermone propagat. Vixit annos XXXIII, regnauit XXII. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXCIX. Corpus mortui ad Langleium cœnobium Prædicatorum, quod à Londino diſtat paſſuum millia XX, defertur, eoq; loci ſepelitur, quod poſtea iuſſu Henrici quinti regis exhumatum, ad Vueſtmonaſterium maiorum ſepulchro illatum eſt. Fecit id, credo, Henricus fidei patris Ricardo datæ & pòſt uiolatæ expiandæ cauſa. Fuerūt id temporis permulti uiri ampliſſimi, in quibus fuit ingenium & literatura, quorum facta mentio ſuprà perappoſite facit, ut non ſit quod repetatur. In Ricardo autem fuit formæ gratia, ſpiritus non uilis, quem conſociorum peruerſitas, improbitas, inſulſitas extinxit: fuit item ſumma infelicitas, qui in talem calamitatem incidit, ut in maximi beneficij partem acceperit, abdicare ſe imperio, pro quo, mortales ſolent cætera omnia proijcere. Hæc & eiuſmodi in eos principes ſæpiſſime cadunt, qui dum ſtant, nullum ſibi caſum pertimeſcendum putant.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXI.

POSTQVAM fama quoquouerſum peruaſit, Ricardum ſe regio abdicaſſe imperio, omnis populus una uoce congratulari cœpit Henrico, gratia nominis eius. Ille autem ut ne ardor populi frigeſceret, primo quoq; tempore concilium habendum curauit, quo in cōcilio ad III Iduum Octobris, eodem anno, quo Ricardus mortem obiuerat, rex creatur, atque à Thoma Cantuarienſi antiſtite more maiorum ſacratur, inungiturq;, qui eius nominis, quartus Henricus eſt nuncupatus. Dum coronabatur, ut ne ad id honoris per uim ueniſſe diceretur, erant qui ſuaderent, ut publice declararetur, eum idcirco regno iure potitum, quod illi ueniſſet hæreditas Edmundi comitis Lancaſtri, quem fama tenebat filium fuiſſe Henrici tertij maximum natu. Sed id commentum de quo alibi memorauimus, quia paucis non item multis probatum eſt, ideo placuit aliter ius parti regni corroborare. Itaque pro ſuggeſtu, à præcone facto ſtatim ſilentio, denunciari iuſſit, ideo ſe regnum obtinere, primum quod illud iure belli acquiſiuiſſet, deinde

quod à Ricardo ſucceſſor renunciatus, & ab eo ſceptrum & coronam accepiſſet, poſtremo quod ipſe regia ſtirpe natus, & ſanguine proximus Ricardi hæres eſſet. Fuit utique hæres, qui in cuncta defuncti bona inuaſit, quanquam Rogerius comes Merchiæ filius Edmundi, quem ſuprà docui in Hybernia periſſe, ijſdem temporibus uiuebat, qui paterno nomine, ut in ſuperiore libro illud planum fecimus, iure regnum obtinere deberet. Sed quemadmodum uſu ſæpe uenit, uis ius uicit, neque ille eſt auſus id temporis Henrici potentiæ ſe opponere. Henricus igitur rex creatus ſtatim Henricum maiorem natu filium tredecim natum annos principem Vualliæ, ducẽ Cornubiæ, ac comitem Ceſtriæ facit, deinde cædem ducis Gloceſtrenſis, ac cæteras iniurias ulciſcendas ratus, parricidas qui ducem ſtrangularant, comprehendi, ac ſupplicio affici iubet: item Ioannem Montacutum comitem Sarisberienſem, nonnulloſq; alios, qui apud Ricardum autoritate ualuerant, in carcerem mittit, quibus tamen poſtea multorum principum precibus mitigatus ignouit. Amicos autem ſuos, Ricardum comitem Varuici, compluresque alios à Ricardo aut in exilium actos in patriam reuocat, aut carcere damnatos in libertatem aſſerit: recipit & in gratiam Ioannem Holandium fratrem Ricardi ducem Exceſtriæ præfectum Caleti, qui paulò ante uehementer permotus, quod frater imperio uiolenter ſpoliatus eſſet, in animo habebat, nouos motus in regem moliri, quamobrem citius hominem in amicitiam recipiendum exiſtimauit. At ubi quæ Ricardo acciderant in Gallias nunciata ſunt, Carolus rex ac principes omnes atrocitatem facinoris horrentes, execrantes, deteſtantes tantam iniuriam principi, ut prædicabant, longe innocentiſſimo factam, ſine mora uindicandam iudicant. Verum cum poſt hæc magnum appararetur bellum, tanta animi indignatio Carolum inuaſit, ut in ſolitam inſaniam inciderit, nanque, ut ſuprà memorauimus, iam manifeſte nauigabat, uti dicitur, Anticyram, etſi interdum ad ſanitatem redibat adiutus remedijs, quæ permulta & uaria adhibebantur. Quæ res ſola impedimento fuit, cur nihil à Franco extra minas, tunc hoſtile tentatum ſit, contra Henricum regem. Sed cum fama deiecti regia dignitate Ricardi per Aquitaniam peruaſit, protinus cuncti in ſummo metu, atque mœrore fuere, pars dolebat uicem Anglici populi, quod in perpetuum eius gloria læſa eſſet, ob memoriam tanti æditi in principem ſceleris, alij ſibi & libertati iuxtà timebant, ſuſpicantes ob eiuſmodi calamitoſas Reipublicæ factiones, omne regni robur breui tempore ad nihil caſurum. Sed Burdegalenſes in primis Henrico infeſti, quod Ricardus in ea ciuitate natus eſſet, id facinus iniquiſſimo animo ferebant, exclamantes nunquam aliàs poſt homines natos, importunius, crudelius, nefarius factum flagitium, qui ita dolore pariter affecti atque ira inflammati, paſſim uociferabantur bonum principem à perfidis hominibus proditũ, ius omne uiolatum, ac identidem Deum optimum maximum tantæ iniuriæ ultorem omnibus precibus inuocabant. Hunc Aquitanorum dolorem ubi Franci odorati ſunt, mirandum in modum gauiſi ſunt, quod Angli iam manifeſte ſic in eorum odium & offenſionem irruiſſent, ut facile tota prouincia potiri ſe poſſe ſuſpicarentur, ſi potentiæ neruos primo quoque die contenderent. Itaque Ludouicus dux Bor-

bonienſis

bonienſis Agennas uenit, & inde crebris nunciĳs uicinas ciuitates ad defectionem ſolicitat, quibus multa præmia ſe daturum recipit: ſed nihil profecit, nam populi certo ſcientes præ iugo Francorum, longe leuiſſimum Anglorum eſſe, quod aliàs experti eſſent, illos grauiſſimis uectigalibus atque exactionibus ſolere ſuos ciues, miſeramq́ plebem diuexare, premereq́, maluerunt in fide permanere, quàm ob eam indignationem, ſe nouis periculis exponere. Henricus rex interim de ea re certior factus, confeſtim Thomam Percium cum magna militum copia, in Aquitaniam miſit, qui ſe cum Roberto Canolo regionis præfecto coniungeret, ſtuderetq́ populos in fide confirmare. Is ut eò peruenit, blande principes appellando, multiſq́ uerbis hortando, ita populum placauit, ut ab officio minime diſceſſerit: ipſe uero ſecundum hæc, domum protinus rediĳt. Dum hæc alibi geruntur, non minuebatur furor ulciſcendæ iniuriæ Ioanni Holandio duci Exceſtriæ, ſed in dies ſingulos plura agitabat, quibus Henrico regi mortis periculum procrearet, qui primum ſibi copulat Ioannem Montacutum, Thomam Cantiĳ ex fratre nepotem, & Hugonem Spenſerium Glroceſtriæ comites, deinde pleroſque alios nobiles, ĳs aperit conſilium ſuum, quod eiuſmodi erat, ut ludi ſtatuto die Oxoniĳ fierent, cum equeſtri certamine, & ad id ſpectaculum rex Henricus inuitaretur, qui dum ludis intentus eſſet, ſubitò inter ludorum pompam obtruncaretur, ac ita Ricardus qui adhuc ſuperſtes erat, in libertatem & regnum reſtitueretur, & ſi poſt hæc, maioribus uiribus opus foret, tum confeſtim nuncios ad Carolum regem mitterent, rogatum auxilium. Fuit cordi conſilium omnibus, & data acceptaq́ fide, coniurant, indictiſq́ ludis, arma quamſecretiſſime poſſunt, parant, dein regem rogant, ut ſpectatum hoſce ludos uenire uelit, qui nihil fraudis ſuſpicans, ſe iturum promittit. Itaque coniurati quod deſtinarant mature agentes, ſuo tempore ludos apparant, diſpoſitis armatis hominibus, qui regem incautum, imprudentem confoderent. Rex erat ad caſtrum Vindeſorium, & iam ad iter faciendum paratus, equum adduci iuſſerat, cum ecce tibi, per amicos, de dolo qui parabatur, factus eſt certior, qui re cognita, mirabilem in modum turbatus, nuſquam diſcedendum, neque eum diem ludis, ſed uitæ ſeruandæ dandum iudicans, ibidem expectat, dum certum habeat, quid inimici moliantur. Sunt, qui tradant illos ludos in eodem caſtro apparatos, ſed cum ea armatorum manus qua coniurati cincti erant, nequaquam eo loci occulte fieri potuiſſet, malo alios ſequi, qui haud dubie magis ueriſimilia ſcripſere. Coniurati interim ex mora aduentus principis, ſuſpicantes illuſtratum eſſe de inſidiĳs, quod clàm tentarant, aperto Marte ſibi maturandum conſtituunt: itaque iuuenem quendam Ricardo non abſimilem, regio indutum ueſtitu, ſimulant Ricardum eſſe, prædicantes per cuſtodes è carcere clàm dimiſſum, ac quadrato agmine, eum præcedentem ſequuntur, ut Henricum ueluti hoſtem patriæ perdant. Dum ita compoſito dolo, cunctis referti copiĳs Vindeſoram rectà contendunt, Henricus de inimicorum aduentu certior factus, de media nocte Londinum ſe recipit. Illi uero ſub lucem pagum ingreſſi, caſtrum inuadunt, quod uacuum reperientes, Londinum uerſus pergunt: ſed in itinere mutato

conſilio, Fanum Albani petunt, ubi dum morantur, ſiue timore affecti, ſiue cœpti pœnitentes, uel uiribus diffiſi, id quod magis apparebat, uno puncto temporis alij aliò abeunt, qui non multo pòſt ferè omnes trucidati, aut ſupplicio mactati ſunt: nam comites Cantianus & Sariſberienſis ad Ciceſtriam, quô confugerant, commiſſa cum ciuibus pugna, poſt multam utrinque æditam cædem, interfecti ſunt, ſuis propè omnibus militibus amiſſis. Sunt tamen qui ſcribant, illos poſt ſuorum ſtragem captos, capite ad id loci multatos fuiſſe. At Ioannes Holandius in Eſſexia comprehenditur, & ad uillam ducis Gloceſtrenſis, ſecuri percutitur, ut illius, opinor, oſſibus pœnas daret, quando dux eo etiam impulſore, neci datus eſt. Ita par pœna ſemper nocentem manet, qui alterum uiolarit. Vtinam eiuſmodi exempla non pauci aliquando recordarentur, qui ſua continua maleficia uiribus, autoritate, potentia metiuntur, quò tandem ab offendendo manus abſtinerent. Eodem ferè tempore Hugo Spenſerius Briſtollij pœnas capite ſoluit, & alij alibi equites, ac tam ſummi & medij quàm infimi homines eius coniurationis ſocij ſupplicio affecti ſunt. Capita principum coniurationis pilo ſuffixa Londini poſtea perdiu ſpectaculo fuerunt, quò ſic pœna eorum teſtatior eſſet. Cæterum ita uenit tempus, cum ſocij unà omnes malarum uoluptatum fructum caperent, nam cum ſontibus, inſons coniurationis crimine & miſellus Ricardus in arce Pontifractenſi eodem ferè momento morte afficitur, iuſſu Henrici regis, qui illo alto ſtratagemate, quo paulò ante inimici uſi fuerant perculſus, uoluit ſe liberare metu, & materiam nocendi tollere, ut ne quiſquam omnium amplius Ricardi perſona ſe armaret in ipſum. Quapropter defuncti corpus aperta facie ad Langleium cœnobium delatum, & ibi, ut ſuprà ſcripſimus, ad ſepulturam datum eſt. Eius rei fama ubi in Gallias peruenit, Francorum animos à bello gerendo auertit, qui iam ingentem claſſem parauerant, ut primo quoque tempore Ricardo adhuc uiuo opem ferendi cauſa, in Angliam tranſmitterent. Iiſdem temporibus Ioannes dux Britanniæ uita exceſſit, qui ex Ioanna altera uxore, nam ex Maria filia Edouardi regis priore uxore, nullos ſuſceperat liberos, tres ſuperſtites reliquit filios, Ioannem, Ricardum, & Arthurum. Ioanna eius uxor poſtmodum, uti infrà demonſtrabitur, Henrico regi nupſit. Item Edmundus dux Eboracenſis, uir temperatus, modeſtus, innocens, mortem oppetiuit, qui reliquit duo uera ſui ſimulacra Edouardum & Ricardum filios uiros illuſtres. Fuis is annus MCCCC humanæ ſalutis. Carolus rex eo ipſo anno per literas & nuncios cum Henrico egit, ut ad ſe filia Iſabella Ricardi uxor cum dote remitteretur. Reſpondit Henricus ſe propediem miſſurum legatos in Galliam, qui cum eo de rebus omnibus agitarent: ita haud multo pòſt, Edouardum ducem Eboracenſem, qui patri in eum principatum ſucceſſerat, & Henricum comitem Northumbriæ Caletum miſit. Caroli quoque legatio, cuius Borbonienſis dux princeps erat, Bononiam uenit. Conuenere legati frequenter ſimul modo in unum, modo in alterum locum. Borbonienſis ante omnia repetebat Iſabellam puellam, & id à Carolo eius patre ſe mandatum habere docebat. Angli contrà eam puellam Henrico principi Vualliæ nuptum dari petebant, quod nequaquam fieri potuit, Carolo negante ſe deinceps uelle

cum

cum Anglo affinitatem iungere, cum eiuſmodi neceſſitudo male antea ceciſſet. Exin cœptum eſt de pace agitari, quæ cum minime conueniſſet, induciæ cum Ricardo quadriennio ante in triginta annos factæ, confirmatæ ſunt. Autores alij nouas inducias, & eas quidem in paucos dies pactas produnt, quorum ſententiam ſequi me non pœnitet. His actis, legati domum abierunt, unde uenerant. Henricus poſt aliquantum Iſabellam cum magno principum matronarumq́ comitatu, non mediocribus donatam muneribus ad Carolum patrem remiſit. Hanc puellam poſtea Carolus Ludouici Aurelianenſis ducis filius in matrimonium duxit. Atque ita foris aliquid pacis futurum per inducias apparebat, cum maiorem in modum cœperunt domi omnia ſeditionibus flagrare, ſiquidem erant plures, qui iniquo animo ferrent, Henricum præter omnium opinionem, ac bene multorũ uoluntatem, conſecutum eſſe regnum, & Ricardum quem uiuum impie deſtituerant, iam mortuum more imperiti uulgi deſiderarent. Vſque eò hæc animis indignatio inhærebat, ut mortales paſſim ex bile, & ſtomacho, uerſiculos & id genus ſcripta cum maledictis in regem dicerent. Quibus probris ille laceſſitus, autores requiſiuit, & Rogerium Claryngtonũ equitem, ac octo Franciſcani ordinis monachos, cum nonnullis alijs per indicem cõpertos, ut læſæ maieſtatis reos ſupplicio affici iuſſit. Item Thomas Percius comes Vigornienſis eodem tempore dicitur deſtinaſſe tumultus, & multa, quibus regem opprimeret, quæ mox perficere tentauit, ut infrà appoſitus explicabit locus. Cauſam odij quo Thomas teneretur in Henricum regem, quod ſciam, non prodit quiſquam autor, cui fides ſit habenda: poſſumus coniectura augurari inuidiam fuiſſe, quam illi regnum nullo labore adeptum conflauerat. Interea ut ſpes nulla requietis eſſet, Vuallia quæ ſemper ad nouos motus intenta erat, mutuis quorundam nobilium odijs exagitata, ad defectionem propemodum ſpectare uidebatur. Quod ubi rex cognouit, eò celeriter cum exercitu proficiſcitur, qui uix aberat bidui, cum Vualli perterriti ſeſe extemplo in ſyluas atque paludes abdiderunt, copijs regijs poſſe ſe reſiſtere, non dubitanter deſperantes: non omnibus tamen fuga ſaluti fuit, quippe aliquot in ea capti merita pœna afficiuntur. Dum iſta aguntur, Georgius Dumbar Merchiæ comes in Angliam uenit, is deſponderat filiam nomine Eliſabeth, Dauid Roberti regis Scotiæ filio, dotemq́ depoſuerat apud patrem. Id factum Archibaldus Dunglaſſatium comes iniquo animo ferens, ita apud regem egit, ut Dauid repudiata ſponſa ſua, duxerit Mariolam eius filiam, non reſtituta pecunia dotis nomine depoſita. Quare Georgius indignatus, cum tota familia ad Henricum Northumbriæ comitem confugit, iniuriam aliquando armis uindicaturus. Quo cognito, Robertus rex primum comitem poſſeſſionibus priuat, deinde Henricum regem rogat, ut eum è regno ſuo exigat. Quod cum minime factum ſit, ad arma uentum eſt, & primum omnium Northumber cum Georgio Scotiam ingreſſus, poſt multam factam prædam, eſt acriter pugnatum, Marte tamen æquo. Rurſus paucis pòſt diebus, eodem ambo reuerſi magna affecerunt clade aduerſarios, belliq́ uictores redierunt in Northumbriam. Sub idem tempus cometes immenſæ magnitudinis apparuit per plures dies, qui haud dubie cædem denunciauit, quæ deinde facta eſt. Siquidem Thomas Vigornienſis comes, qui nouarum rerum cupidus præſentem regni ſtatum oderat, ubi uidit Henricum Vuallico

bello implícitum, ea impulſus occaſione, Henricum ex fratre nepotem comitem Staffordiæ ſummæ audaciæ iuuenem, cum quo iam antea de bello faciendo clandeſtina contulerat conſilia, per crebros nuncios ad ſe cum exercitu accedere iubet. Henricus accepto nuncio, cum ſuis copijs Vigorniam ad patruum contendit, prædicans ſe regi auxilio ire, ut ne aduerſarijs ſuſpicionem afferat. Hic ambo cum ſuis militibus conſilia cõmunicant, hortantes eos ne ullum periculum communis ſalutis cauſa recuſent, néue labori parcant, nam palàm profitebantur ſe nulla alia ratione bellum facere, niſi ut Angliam in libertatem aſſererent, quæ nõ à ſuo rege ſed à tyranno teneretur. His dictis omnes pollicẽtur ſe pro patriæ libertate egregie pugnaturos. Erant in exercitu Henrici Percij Scoti milites ualentiſſimi. Ii non pro ſalute Angliæ, ad quos ea cura non pertinebat, ſed aut pro ulciſcendis antiquis iniurijs, aut pro laude, ſe primos in hoſtem ituros recipiunt. Rex interim certior factus à comitibus in ſe bellum parari, quamcitiſſime poteſt, militem ſuum cogit, præſentemꝗ tumultum Vuallico anteuertendũ ratus, Salopiam reuertit, ueritus ne à tergo ab inimicis intercluderetur. Vix eò peruenerat, cum intellexit comites inſtructo agmine aduentare, qui tanta ferocia accedebant ad dimicandum, ut in propinquo caſtris poſitis auſi ſint incurſare hoſtes. Rex ubi propiorem ſpe dimicationem uidet, ut ne militum uirtuti mora damno ſit, aciem inſtruit: inſtruũtur contrà & hoſtes animis & uiribus pares, datoꝗ utrinꝗ ſigno, initur magnis ſublatis clamoribus prælium: primo congreſſu, regia prima acies quæ peditum erat, à Scotis qui initium pugnæ fecerunt, paululum loco cedere cogitur, ſed mox in ſuo pro ſe quiſque gradu obnixi, ſine reſpiratione pugnant. Interim Vualli qui poſt regis diſceſſum, ex ſyluis ac paludibus egreſſi de nouo bello audierant, ſubinde uenientes ad comites, feſſis integri ac recentes ſubibant. Quod ubi regi nuncius trepidus attulit, ipſe quacunꝗ in parte ſuos premi ad laborem ſentiebat, opem cum ualido uirorum robore qui eum ſequebantur, diligẽtius ferre ſtudebat, impigreꝗ hoſtem maiore ui petebat, & ita ſuos ubique tuebatur. Aequabat nauiter patris ſtudium Henricus princeps Vualliæ, qui ardenti animo per confertiſſimã hoſtium turbam, impetum paſſim faciebat, & quamuis in facie ex ictu ſagittæ uulnus accepiſſet, haud tamen prælio excedebat. Tres fermè horas pugnatum erat, & ubique atrociter, cum Thomas Vigornienſis comes lancea transfixus cecidit, cuius interitu cognito, fuga eodem temporis puncto cœpit hoſtium. Iam nec montes, nec flumina obſtabant pauori, per omnia arcta prærupta ꝗ uicti euadunt: uictoria tamen non incruenta fuit, cædes enim utrinꝗ facta ſit magna neceſſe eſt, cum diu anceps certamen ſteterit. Henricus Percius uiuus captus, ilico ſecuri percutitur, reliquiꝗ captiui ſupplicio afficiuntur. Qua re nunciata, Henricus Northumbriæ comes ſibi timens, in Scotiam ad Georgium Merchiæ comitem amicum ſuum ſe cum omnibus fortunis ſuis contulit, expectaturus dum armis aut concordia rebus ſuis conſulere poſſet. Nam Georgius paulò ante in principatũ ſuum reſtitutus fuerat. Rex uero Henricus in hoc prælio non minus boni militis, quàm imperatoris officium fecit, fertur enim ſex & triginta homines eo die pugnando confodiſſe ferro, qua de cauſa, non immerito poſt adeptam uictoriam, cum tanti belli uictor more triumphantis rediens Londinũ ingrederetur, populus ei magnos plauſus dedit, ac uoce maxima uictoriam gratulatus

eſt.

eſt. Incidit hæc comitum conſpiratio in eum annum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCCI, & cum Henricus regnare cœpit, III. Princeps Henricus ſecundum hanc uictoriam in Vuallum rebellem duxit, quem patris belli fortuna ſequunda perterritū, nullo ferè negocio domuit, Ouino uiro natura ſeditioſo qui factionū caput fuerat, exilium ultro adire coacto, ubi uitæ exitum ſuis factis dignum ſortitus eſt, nam rerum omnium egens miſerrime mortem obijt. Hæc domi, at foris longe maior belli motus expectandus erat: equidem ubi Carolus rex Francus de rebellione Vuallorū cognouit, nam, uti ſuprà docuimus, induciæ inter reges, in paucos dies conuenerāt, ſtatim Iacobum Borbonienſem comitem Marchiæ cum mille ducentis equitibus, ac magno peditum numero, in Vualliam traijcere, ſeq; quamprimū cum Vuallis contra Henricū coniungere iubet. Comes ut erat præceptū, ex Sequanæ oſtio diſcedens cum claſſe cui præerat, nauium triginta, uento ſæuo, non aduerſo in Cornubiam uenit: inde parum progreſſus, Plimuthum portum occupat, relictisq; aliquot maioribus nauibus in anchoris contra portum, & noctu in terrā facta deſcenſione, uicos ſpoliat, incendit, complanat. Sed dum prædæ milites in agris ſtudent, orta ſubitò tempeſtate, duodecim naues ex illis, quæ ad cuſtodiā portus in anchoris ſtabant, pereunt. Quo accepto detrimento, comes exercitus infirmitate laborans, colligit repente milites, ac in altum egreſſus, in Britanniā ſe refert, amiſſis bene multis ex ſuis qui in agro ab agreſtibus inter populandum interfecti fuere. Qua re nunciata, rex Henricus Thomam filium cum claſſe multarū nauium in altum mittit, qui ſi fuerit occaſio, manu, ſin minus, populatione iniuriam ulciſcatur. Ille poſtquam aliquot portus ſecundum Normaniæ oram ſpoliauit, ac nōnullas onerarias naues, quas in mari caſu offenderat, cepit, præda onuſtus, pari propemodum celeritate atq; ierat, domum reuertit. Quo etiam tempore Valleranus comes diui Pauli pagum ad tria millia paſſuū à Caleto diſtantem, quem Marchum uocant, ſubito acceſſu diripuit, ſed cum cognouiſſet Ricardum Aſcthonū præfectū Caleti, cum expedita militū manu aduentare, relicta præda, celeriter fugit. Cæterū Franci poſtmodum ſeditionibus domeſticis maxime laborantes, externo bello abſtinere coacti ſunt. Idem quoq; facere compulſus eſt Henricus, ſuorū crebris cōiurationibus uexatus. Quibus de cauſis, reges in aliquot menſes inter ſe inducias pepigerūt. Per idem temporis rex adhuc cœlebs, Ioannā quæ nupta fuerat cum Ioanne Montifortenſi duce Britanniæ, in matrimoniū ducit, & Blanchā filiam Ioanni ducis Bauariæ filio locat. Dum ita Henricus res domeſticas curat, Ricardus Scruppus archiepiſcopus Eboracenſis, frater Gulielmi Scruppi quæſtoris, quem Henricus Briſtollij, uti in uita Ricardi demonſtratū eſt, ſupplicio mactarat, cum nonnullis ex familia Thomæ Mombraij equitum magiſtri, quem ſuprà oſtendimus Venetijs in exilio mortuū fuiſſe, populum primum Eboracenſem & Dunelmenſem ad defectionē ſolicitat, deinde magnū cogit armatorū numerū, idq; incallidius facit, quàm ut res poſtulabat, quod eius animus ad ulciſcendū maxime arderet. Coniungunt ſe cum eo & Northumbri, ac nouiſſime Scoti, ſed iſti, ſicut infrà dicetur, in tempore non adfuerunt. Rex edoctus interea de coniuratorū conſilio, præſentis periculi uitandi cauſa, arma cepit, ac nullo interpoſito ſpacio Eboracū contendit, tantaq; celeritate uſus eſt, ut prius eò peruenerit, quàm autores coniurationis de eius aduentu quicquā

certi habuerint. Capitur ſubitò Eboracenſis antiſtes, & cum eo aliquot factionis ſocij. Exin Henricus concilio principum Eboracum conuocato: de coniuratione quæſtionem habere inſtituit. Hic de Ricardo archiepiſcopo una uoce omnes grauem ſententiā pronunciant, quod eius conſilij caput fuiſſet, de alijs uero mitius iudicant: ſed de Ricardo more maiorū ſumpto ſupplicio, cæteri quoq; aut capite, aut ſuſpendio pœnas ſoluunt. Per hūc modum extincta coniuratione, rex Henricum principem cum exercitu mittit, qui Scotum auxilio coniuratis uenientem in itinere armis adoriatur, cui adiungit Edouardum ducem Eboracenſem. Princeps ubi in itinere hoſtium neminē offendit, quippe qui per exploratores cognorant, coniuratione patefacta, de autoribus ſupplicium ſumptum eſſe, ac ob id finibus ſuis non exceſſerant, Scotiam ingreditur, ac quacunq; pergit, ſata, uicosq; incendit. Quæ res tanto hoſtibus terrori fuit, ut confeſtim de pace legatos miſerint, quam princeps negauit, ſed datis tantummodo in paucos menſes inducijs, cum præda omnis generis Londinum redijt, ut patri præſtò eſſet, qui ſatis habebat negocij in ſanandis uulneribus, quæ quotidie per ſeditiones inferebantur. At iſti rerum ſucceſſus nō potuere male ſanas hominū mentes ad ſanitatem reuocare. Quid, quod tam graui populus odio erat in principem ſuum, ut ad præſens imperiū euitandum, nullam omitteret nouandarū rerum occaſionem? nanq; uoces quædam incerto, uel, uti nō nemo tradit, uili quodam homine autore, in uulgus iactatæ ſunt, Ricardum regem uiuere, ac inter Scotos uerſari: quibus tantū plebs fidei ſubitò habere cœpit, ut niſi mature ſuppreſſæ fuiſſent, inde haud dubie ſeditio rurſus orta fuiſſet. Fiut ille annus ſalutis MCCCCVII, & cū regnare cœpit Henricus, VIII, inſignis morte Roberti Canoli. Is magnæ uir nobilitatis domi, ſcientiæq; in bello, uirtutis & fidei, ætate iam exacta, ex Aquitania domū paulò ante redierat, conſtituto Henrici iuſſu regionis præfecto Thoma Belfordio, uiro pariter forti atq; prudente: corpus eius Londini in cœnobio Carmilitanorum terra humatur. Anno eodem in Ricardi Scruppi Eboracenſis archiepiſcopi locū Henricus Bouettus antiſtitum ordine nonus & quadrageſimus ſurrogatur. Rex anni extremo nouis uel atq; adeò perpetuis uexatur ſuorum ſeditionibus, quippe quæ ubi ille uno in loco eas reuellerat, multo alibi uehementius renaſcebātur: nam Henricus comes Northumbrorū qui poſt fratris & filij cædem, quos ſuprà Salopienſi prælio occiſos ſcripſimus, ſe in Scotiam receperat, contractis multis hominū tam Anglorū quàm Scotorum millibus, auidus ulciſcendi in principatū ſuum redijt, petiturus inimicos armis, ubicunque forent. Erat comes longe potentiſſimus effectus noua Georgij comitis Merchiæ hominis Scoti neceſſitudine. Is enim iratus Roberto ſuo regi, quod Dauid eius filius Eliſabeth filiam ſibi deſponſatam repudiaſſet, dote non reſtituta, quæ apud regem depoſita fuerat, cum Henrico ſe coniunxit, atq; ambo multis incōmodis Robertum regem & Dauid pugnando, incurſandoq; affecerunt, quemadmodum ſuprà appoſite docuimus. Northumber igitur ſuis & amicorū Scotorū opibus fretus, cœpit excurſiones facere, qui in agrum Eboracenſem iam peruenerat, cum Henricus rex de re certior factus obuiam profectus eſt cum exercitu, qui commiſſa protinus tumultuaria pugna, hoſtes in fugam uertit, & eos ſecutus, magnū numerū cæcidit. Qua in fuga ipſe comes ac nonnulli copiarū præfecti capiuntur, qui Eboracum perducti, capite mulctantur.

tantur. Poſt hęc ineunte uere, cum rex intelligeret mare paſſim à piratis præſertim Britannis latrocinijs infeſtari, claſſem multarũ nauium omnibus refertam quæ belli uſui neceſſaria eſſent, miſit in altum, duce Edmundo Holandij Thomæ comitis Cantij filio, ſiue fratre, de ea re ſcriptorũ incuria ambigitur, quē ſuprà memorauimus ad Ceſtriam captum, ſecuri percuſſum fuiſſe. Cantianus comes ubi ſe uento dedit, cum per aliquot dies obeundo omnem Gallicam oram, nullos inueniſſet piratas, ac per exploratores comperiſſet, eos ſuo aduentu territos, in Britanniam ſe recepiſſe, eò pugnandi ſtudio curſum flectit, & quia illi iam naues in portum ſubduxerant, cum quibus nauali prælio certare non poterat, expoſitis derepente in terram militibus, Fanum Brioci ciuitatem maritimã oppugnare aggreditur. Ciues contrà telis ſaxisq́ ex improuiſo ſe defendunt, impigre cætera parantes, quibus poſſint obſidionem tolerare. In hoc primo congreſſu Edmundus comes ex ictu lapidis in capite uulnus accepit, eoq́ interijt, quinto pòſt die. Angli amiſſo duce, nihilo ſecius oppugnationē continuant, oppidumq́ capiunt, diripiunt, incendunt, necata bona oppidanorũ parte. Quo facto, in Angliam abiere. Secuta eſt eo anno tanta frigoris uis, ut bona pars ouium intolerabili frigore perierit. His temporibus mortuus eſt Philippus Burgundionũ dux, cui Ioannes filius ſucceſſit, homo acris ingenij, cupidus imperij, magni animi, magnæ inter Francos autoritatis, cui ciuiles diſcordiæ in primis cordi erant. Is itaq́ in Ludouicum ducem Aurelianenſiũ fratrem Caroli ſexti regis odium præ ſe ferebat, quod ille regnum gubernaret, quod cunctis rebus arbitratu ferè ſuo moderaretur, nam Carolus, ut ſuprà diximus, iampridem mentis errore affectus, publicis conſilijs non multum intererat, res non gerebat. Aurelianenſis etiam ſuis laborabat uitijs, uir uehemens, qui pari odio Burgundionē inſectabatur, quod eum uideret ſumma ope niti primas in Republica tenere partes. Vſque eò ſimultas breui tempore creuit, ut omnis Gallia in duas factiones diuiſa ſit: alij enim principes regni Aurelianenſis, alij Burgundionis rebus ſtudebant, id quod magnum Galliæ inuſſit multorũ annorum malum. Dum ita duces mutuis inter ſe odijs flagrant, à Carolo Lutetiam euocantur, ab eoq́ uterq́ acriter caſtigantur. Sed tantum abfuit ut ea caſtigatione mouerentur, ut paucis pòſt diebus Burgundio Rodulpho Auctouillæ familiari negocium dederit Aurelianenſis interficiendi. Ille quod iuſſus erat, faciendi cupidus, ſeſe ſatellitum caterua ſtipat, ac Ludouicum ducem ex regia de nocte domum redeuntem interficit. Accepit Carolus ob fratris cædem magnum dolorem, ſed ne peius inde malum renaſceretur, iniuriam & moleſtiam deuorare, rem diſſimulare coactus eſt, ueritus ut Burgundio cuius naturæ immanitatem recte nouerat, adiungeret ſe ad Anglum, ſi ob id facinus in eum aliquid grauius ſtatueret. Quare non multo pòſt regis atque principum opera, Burgundio ac Carolus dux Aurelianenſis ipſius Ludouici nuper interempti filius reconciliantur in gratiam quanquam fucoſam, dato acceptoq́ iureiurando, ut nunquã poſthac inimicitias inter ſe exercerent. Sed apud animos diris exagitatos furijs iuriſiurandi religio nullum habuit momentum, nimirum Aurelianenſis renouato haud multo pòſt uehementius odio, Burgundioni bellum fecit, quo cum ille premeretur, ad Henricum regem protinus legatos miſit, rogatum auxilium. Rex ratus inimicorũ diſcordias ſibi quandoq́ commodum allaturas, libens

auxilium pollicetur, qui magnã armatorũ manum duce Thoma Harundellio comite, quamprimũ in Flandriam ad Burgundionẽ tranſmittit. His Burgundio auctus copijs, Lutetiam diurno nocturnoq́ itinere nõ intermiſſo, contendit, ac poſtridie quàm eò peruenit, pontem diui Clodoaldi qui in Sequana eſt, per uim capit, interfectis omnibus militibus, quos Aurelianenſis ponti quem antea occuparat, præſidio reliquiſſet. At quæ ſecuta eſt nocte, Aurelianenſis facto è regione diui Dionyſij ponte, ſe in tutum fuga recepit. Tum Burgundio iam ſolus rerum potiebatur, Carolũ regem ſuo arbitratu regebat, quare ratus ſe in tanto rerum motu, omnis iam difficultatis nodum expediuiſſe, cum uideret rem ſuã incipere melius ire quàm putarat, Anglos auxiliares donatos multis muneribus domum dimiſit, id quod Henricus eius leuitati aſſignauit, quod prius auxiliũ ablegauerit, quàm motus belli refrixiſſet, quàm denique perſpexiſſet, quo loco res ſua eſſet. Interea dum hæc alibi gerunt, Henricus rex Londini ſuorũ principum conuentũ habet, in quo poſtquã quæ è Republica erant tractata ſunt, tres eius filij quos ex priore uxore poſt Henricũ principem ſuſceperat, Thomas Clarentiæ, Ioannes Bedfordiæ, Humfredus Gloceſtriæ duces fiunt, ac Edouardus patruelis eius in locum patris Edmundi ducis Eboracenſis ſubſtituitur, item Thomas Bedfordius comes Dorceſtriæ creatur. Sed in quibuſdã annalibus reperio eos duces factos fuiſſe Henrico quinto huius Henrici filio rege, in concilio, quod anno primo, cum regnare cœpit, Leceſtriæ habitũ eſt, quod mihi minime probatur. Per idem temporis Carolus Aurelianenſiũ dux animaduertens Burgundionẽ dimiſiſſe Anglos, quos antea omnibus pollicitationibus accerſiuerat, eos ſibi copulandos ſtatuit, atq́ Albertum uirum ſummæ induſtriæ ad Henricũ allegat, qui oret, ut ſecum conciliata amicitia, ſibi opem ferat, aduerſus cõmunes inimicos. Audiuit Henricus Albertũ libens, auxiliumq́ ferre non negauit, quippe qui iratus erat Burgundioni, quem feciſſe non belle putabat, quod paulò ante auxiliares copias neglexiſſet, & ducebat futurũ, ut eiuſmodi Francorũ diſcordia non multo pòſt regno Angliæ, quemadmodũ uſu uenit, bono eſſet: itaq́ Thomã filium Clarentiæ ducem, & cum eo Edouardũ Eboracenſem cum octingentis equitibus, ac ſagittariorũ nouem millibus, quamprimũ in Franciam mittit Aurelianenſi auxilio. His auditis, Carolus Delphinus omnes controuerſias ſuorũ prius componendas quàm Angli ſe cum Aurelianenſi & Biturigenſi, qui eiuſdem factionis erat, ducibus coniungerẽt, tanto ſtudio curauit, ut fama de recõciliatione principum, quanquã ſecuta non eſt, paſſim uulgata ſit. Quod Angli traiecto iam Ligere audientes, cum Aurelianenſis promiſſum ſtipendium nõ daret, ira conciti Bellilocũ, quem primũ locum attigerant, diripiunt, unà cum cœnobio. Dux Clarentiæ deinde reuocato à præda milite, in Vaſcones proficiſcitur, & inſtructo agmine procedit, ut ne imparatus in itinere offendatur: quacunq́ incedebat, prædæ omnia dabat, ita ut multa paſſim ædita cæde, magnũ tum pecorum, tum auri & argẽti numerũ ſecum abduxerit. Ea in præſens præda miles cõtentus, facilius expectauit, dum ſtipendiũ ab Aurelianenſi daretur: nam à principio eius frater dux Engoliſmenſiũ obſes datus, pro centum & nouem millium aureorũ ſumma in milites ſoluenda, in Angliam miſſus fuerat, ubi eatenus fuit, quoad promiſſa pecunia curata eſt. Dux autem Clarentiæ poſtq̃ in Vaſconia ad nutũ Aurelianenſis, amplius tribus menſibus fuit, & ille ad ſpem

concordiæ

cõcordiæ erectus, nihil eſſe putauit quod auxilio uteretur, in Angliã incolumi exercitu reuertit. Poſt hęc Henricus rex memor nihil homini debere eſſe antiquius, quàm ad officiũ iuſtitiæ quæ ad hominũ utilitatem pertinet, omne ſuum ſtudiũ conferre, protinus omiſſo ciuili bello, quo pudebat uidere Chriſtianos omni tempore turpiter occupari, de Republica Anglica bene gubernanda, de bello in hoſtes cõmunes ſumendo, de Hieroſolyma tandem aliquãdo recipienda plura deſtinabat, claſſemq; iam parabat, cum ei talia agenti atq; meditanti caſus mortem attulit, ſubito enim morbo tentatus, nulla medicina ſubleuari potuit. Mortuus eſt apud Vueſtmonaſteriũ, annum agens XLVI. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCCXIII. Regnauit annos XIIII, ampliusq; menſes VI, ac dies duos. Corpus funerali pompa Cantuariã delatũ, in templo Chriſti ſepelitur. Filios ex Maria priore uxore altera filia comitis Herefordiæ & Eſſexiæ quatuor ſuſtulit, Henricũ principem Vualliæ, Thomã Clarentiæ, Ioannem Bedfordiæ, & Humfredũ Glóceſtriæ duces. filias uero duas, Blancham, quæ fuit locata filio ducis Bauariæ, & Philippã mox datam nuptũ regi Daciæ. Ex Ioanna ſecũda uxore nullos, quod ſciam, genuit liberos. Homo ſtatura honeſta & iuſta, membris gracilibus, ac animo magno fuit. Poſt bella ciuilia, & uarias ſuorũ cõiurationes extinctas, longe humaniſſime cunctos accepit. Sub Henrici mortẽ, Iacobus Steuartus Roberti regis Scoti unicus filius, nam Dauid maior natu alter filius iam antea perierat, ab Anglica claſſe capitur. Is duodecim natus annos, à patre in Gallias miſſus, ut apud principes Francos, mores & linguam gentis addiſceret, fortè in naues Anglicas dum eò proficiſceretur incidit. Henricus regium adoleſcentem non modo non neglexit, ſed magnopere curauit, ut ille ſe in bellicis ac ciuilibus rebus exerceret. At Robertus pater ex ea re tantum accepiſſe doloris fertur, ut qui filium iam pro perdito haberet, uti breui poſt è uita migrauit. Tum Scoti principes Reipublicę rege orbæ præfecerunt Robertum ipſius Roberti regis defuncti fratrem, qui id imperiũ amplius decem poſtea obtinuit annos.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXII.

PRINCEPS Henricus facto patris funere, concilium principum ad Vueſtmonaſteriũ conuocandũ curat, in quo dum de rege creando, more maiorum, agitabatur, ecce tibi, derepente aliquot principes ultro in eius uerba iurare cœperunt. Quod beneuolentiæ officiũ nulli antea priuſq; rex renunciatus eſſet, præſtitũ conſtat: adeò Henricus ab ineunte ætate, ſpem omnibus optimæ indolis fecit. Creatur itaq; rex ad quintũ Iduũ Aprilis, eo anno, quo pater è uita exceſſerat, & quintus eius nominis Henricus dictus eſt. Hic uir, hic fuit, qui à primo docuit honores, ut eſt in prouerbio, debere mutare mores, quippe qui ſtatim ut eſt rex factus, ſtatuens alio atq; habebat, uitæ inſtituto ſibi utendum, omnes ſuos æquales quibus cum pueritiã quæ laſciuiæ & inſolentiæ plurimũ eſt plena, egerat, ab ſe relegauit, illiſq; regia interdixit, ac loco illorum fortiſſimos grauiſſimos quoſq; uiros in familiaritatẽ recepit, ut eorũ conſilio, monitis, prudentia iuuaretur. Is profectò unus fermè

omniũ princeps iam inde ab initio cognouit regem animo eſſe oportere, conſilio, grauitate, uigilantia, cura, fide, & propterea obtinere regnum, non tam honorem, quàm onus, non tam alienæ quàm ſuæ ipſius uitæ rationẽ eſſe, quando ſui ingenij facultatibus minime confiſus, uoluit habere circa ſe uiros qui pariter ſubleuarent in ferendo imperij onere, atq; optima quæq; ſuggererent, quo ſuis ſingulare uirtutis exemplum aliquod ædendum curaret. Enimuero uidere licet uitioſum principẽ plus exemplo, quàm peccato nocere, cum ſemper permulti exiſtant principis imitatores. Ex quo non tantũ, uti Cicero ait, mali eſt peccare principem, quanquam eſt magnum hoc per ſeipſum malum, quàm quod alios corrumpit, & facit, ut ſua mutata uita, mutentur populi mores. Equidem qui præeſt, idcirco honore amplificatur, ut regat, prouideat, corrigat populi mores, & ijs ſtudeat rebus, quæ ſibi gloriã & alijs cõmodum afferre poſſint, nec delectetur uoluptatibus, quæ de ſordida etiam plebe hominibus cõmunes ſunt. Ea ſi quis agere noluerit, uel neſciuerit, is hercle nõ princeps, ſed ſeruus eſt potius habendus. Ecquid enim turpius eſt, ut qui imperare debeat, ille per ignauiam & inſcitiam uelut pupillus non octo, decem ue, ſed uiginti, triginta, ac eo amplius annos natus alijs parere cogatur, & non regat, ſed regatur? Talis fuit Ricardus ſecundus rex, ut ad res Anglicas redeamus, à principio nõ peſſimæ indolis iuuenis, quippe cuius omnino non tanta fuerat pectoris anguſtia, aut ingenij infirmitas, ſeu egeſtas animi, quin non potuerit bonum conſiliũ capere, recipere, retinere, ſed eum poſtremo perditiſſimi conſiliarij corruperũt. talis & Edouardus ſecũdus, ac uterq; eundem longe infeliciſſimũ exitum habuere: quorũ fortaſſe periculo Henricus doctus, ſuos æquales malarum uoluptatum autores, ſatellites & miniſtros ſibi cauendos non immeritò putauit, ac ſummos uiros adiungendos curauit, per quos bene imperare diſceret. Iacto igitur tali prudentiæ fundamento, cum multa egregia facinora facere, animo deſtinaret, ac ſciret omnia noſtra diuinitus gubernari, humanasq; uires præ cœleſti potentia, multo infirmiſſimas eſſe, ſtatuit à pietate atque iuſtitia imperium auſpicari: itaq; primum omnium duo cœnobia prope uillam regiam, cui hodie Richemondiæ nomen eſt, & per ſeptem millia paſſuum à Londino abeſt, miro operis apparatu ædificare cœpit, magnisq; tum prouentibus, tum irrogatis priuilegijs locupletauit, honeſtauitq;: alterũ autẽ ſacrauit nomini Ieſu, appellauitq; Bethleem, idq; Carthuſianis monachis poſtea incolendum dedit. Eſt hoc cœnobium in læua Thameſis ripa è regione alterius, quod in altera fluminis ripa ſitum, dedicauit pariter Ieſu, atq; deiparæ uirgini, ac diuæ Brigidæ, quod eius diuæ ordinis uiris & fœminis commune eſt, appellauitq; Sion. Indidit pius princeps huiuſmodi cœnobijs Bethleem & Sion nomina, ut per hæc, memoria terræ ſanctæ unde ſalus noſtra profecta eſt, in regno ſuo perpetuaretur. Secundum hæc uiros probos ac iuris apprime peritos iudices legit, ampliſſimos magiſtratus illis cum primis mandauit, quorum uirtutes iampridem cognitas habuiſſet. Poſtremo Vuallos & Scotos à quibus continenter ſeditiones, tumultus, bella impendere nouerat, in officio, & fide, ac amicitia continere diligentiſſime ſtuduit, ut quietis domi rebus, poſſet deinceps externis maturius ſeruire bellis, incumbere in Reipublicæ commoda, ſe dare ad regni gloriam comparandam, augendam, conſeruandam. Ita rebus militiæ gerendis ocio domi parto, rex in concilio,

cum

cum ſuis principibus, de bello in Francos ſuſcipiendo deliberat, cuius ut ne iura uiolentur, primum omnium de repetundis agendum cuncti iudicant. Itaque legati ad Carolum regem mittuntur, qui regnum Franciæ Edouardo tertio ac poſteris regibus Anglis debitum repetant. Accepit uenientes legatos Carolus perbenigne, ſed ad mandata ab eis expoſita nullo dato reſponſo, promiſit primo quoque die legatos ad Henricum ſe miſſurum, qui eius poſtulatis coràm reſponderent. His auditis, diſceſſere legati: quos Franci oratores ſecuti, eodem propè tempore atq; illi in Angliam peruenerũt. Eos paulò mox quæ pro re loqui uellent iuſſos, cum poſt multa acriter dicta, iam conuicia facere inciperent, Henricus leniter interpellauit, inquiens: Summa rei ſit, meis uerbis regi hæc dicite ueſtro, Anglos intra pauculos dies in Franciam uenturos, non legationibus, ſed armis ius ſuum repetituros. Illis in Franciam abeuntibus, Henricus confeſtim bellum ex conciliĳ ſententia decernit, iuuenili ardore accenſus, ad fines regni longius propagandos, qui potiſſimum ex eo ſpem bonam concipiebat, quod compertum habetur, uictoriam ſemper fore in ea parte, quæ iure pugnet, utpote cum qua iuſtitia & ueritas facit. Eo item in concilio, de ſtatu regni quaſi nouo collocando prouiſum eſt, & illud quoq; lege cautum, cum enim per idem tempus multi præſertim monachi homines Galli in Anglia ſacerdotia haberent, cœnobĳsq; præeſſent, & continenter in patriam ſuos iuuandi cauſa, magnam pecuniam mitterent, ad Reipublicæ commodum ſancitum eſt, ut poſthac eiuſmodi alienis hominibus nullius Anglicani ſacerdotĳ poſſeſſio traderetur, niſi de regis uoluntate, id quod aliàs rege Ricardo ſecundo, conciliĳ decreto cautum tradunt, cum ſatis conſtat Ricardum conſtituiſſe, ne illi qui in Anglia nati non eſſent, ſacerdotiorum prouentus abſentes caperent, ad idq; mature prouidiſſe. Henricus rex decreta mox ad bellum pecunia, ac dimiſſo principum conuentu, omnia quæ ad bellum opus erant, ſtudio parare cœpit, quem ſimul interim multo maior cura tenebat, unà cum cæteris Chriſtianis principibus, ſedandi diſcordiam communem, cuius cauſa concilium omnium gentium conſenſu, ad Conſtantiam præclaram Germaniæ urbem indictum erat. Huic igitur rei haud bellum Gallicum præuertendum iudicat, qui paululum negocio ſuperſedens, legatos ſine mora Conſtantiam mittit, qui communem Reipublicæ cauſam diligenter agant. In hoc conuentu Ioannes uigeſimustertius pontifex Romanus ob crimina obiecta, quibus ſe purgare nequiuit, priuatur. Nec multo pòſt Gregorius duodecimus per Carolum Malateſtam, in cuius fide erat, ſe pontificatu abdicauit. Benedictus tertiusdecimus cum pertinaciter ſe uerum Chriſti uicarium prædicaret, ac nullis amicorum perſuaſionibus de ſententia ſua deduci poſſet, adeò honores ſitiebat, imò adeò inſaniebat, inuitus priuatur, electusq; eſt deinde poſt annum tertium, quàm id concilium haberi cœperat, omnium conſenſu, pontifex Otho Columnenſis homo Romanus, qui ſe Martinũ nominauit. In eodem concilio damnata eſt Ioannis Vuittclyffi hæreſis, ac duo id temporis uiri qui eius ſectæ capita erant, in ea urbe combuſti ſunt. Quod ubi reliquis conſocĳs, qui etiam tunc in Anglia erant, innotuit, tanquam furĳs agitati, primum coniurationes in omnes ſacerdotes, deinde in regem, quod pius eſſet cultor religionis, faciunt, protinusq; conuentus paſſim habentes, ſuam ſuperſtitionem armis defendendam ſtatuunt:

itaque Ioanne Oldecaſtellio uiro forti cæterum impio, cuius rei cauſa, paulò ante ab exercitu regio relegatus fuerat, & Rogerio Actono ducibus, ac bene magna deſperatorum hominum comitante caterua, Londinum concurrunt, ut ciuitate potiti, maiorem inde ſui ſimilium manum cogant, atque regem opprimant. Qua re nunciata, rex omnibus conſilijs anteuertendum exiſtimat, ut prius in armis ſit, quàm ea hominum colluuio in urbem irruat, qui celeriter obuiam factus, expectat loco idoneo ad pugnandum, dum illud agmen accedat. Verum perditi homines, ubi de regis aduentu cognouerunt, ut iam iam uicti alij aliò turpiter, perinde ac ſi longo curſu agitati antea fuiſſent, ſe in pedes dant, quorum aliquot in fuga deprehenſi, igne ilico necantur. Capiuntur non multo pòſt ambo ductores, in carceremq́ conijciuntur, ſed Ioannes ex turri Londinenſi noctu aufugit, Rogerius uero merito afficitur ſupplicio. Ob id tamen non fugiebat principem ſe nequaquam funditus tanti ueneni radices de hominum longe opinioſiſſimorũ pectoribus euelliſſe, quare publice edixit, ut ſi uſpiam deinceps reperirentur, qui eam ſequerentur ſectam, perduelliones haberentur, quo citra omnem lenitatem, ſeuerius ac maturius de illis ſupplicium ſumeretur, ita animum & cogitationem poſuerat in ea delenda. Eſt hæc parua pro nominis Chriſtiani cõſeruatione, geſta domi à principio res, quæ ſine dubio potuit monſtrare uictoriam, quæ poſtea in Gallijs parta eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXV, & cum Henricus regnare cœpit, II, quo Thomas Harundellius Cantuarienſis antiſtes annum iam tunc ſedens tertium & trigeſimum, è uita exceſſit: in cuius locum ſucceſſit Henricus Chicheleius Meneuenſis epiſcopus, ordine Cantuarienſium archiepiſcoporum ſexageſimus. Secundum hæc claſſe nauium iam parata, copijsq́ collectis, cum Henricus audiret duces ſuos tot amiſſos menſes rei gerendæ queri, ac illis nihil procraſtinatione odioſius eſſe, indulgendum animorum ardori ratus, uere iam ineunte, ad Suthantonenſem portum profectus eſt. Dum hic militibus in naues imponendis operam dat, à fideli indice cognoſcit Ricardum comitem Cantabrigiæ, fratrem Edouardi ducis Eboracenſis, Henricum Scruppum, & Thomam Graium equitem facta coniuratione, mortem ſibi machinari, quos ita patefactos comprehendi ſtatim iuſſit, dolens quod amittere cogeretur eos cum primis, quorum uirtute ſe hoſtibus terribiliorem fore confidebat. Ii quæſtioni admoti, tam de coniuratione fatentur, quàm non inficiantur, accepta à Franco grandi pecunia, ſtatuiſſe ſe regem, uel uiuum in hoſtium poteſtatem tradere, uel prius interficere, quàm Normaniam attingeret. Henricus ubi ſatis explorata ſunt, quæ uoluit, principes in unum conuocat, ſontesq́ in conſpectum ſuum adduci iubet, quos ita alloquitur: Si me ad cædem deſignaſtis, qui ſum patriæ caput, dubio procul & de omnium etiam interitu uos cogitetis, & patriam funditus perditum ire nitamini, neceſſe eſt. Cæterum ſi aliqua uos priuata mouit iniuria ad necem ueſtro regi parandam, id profectò non erat faciendum in caſtris, quæ ſine duce, ſtare non poſſunt, nec cauſa communi placendi hoſti. Scelus igitur ſcelus ædidiſtis importuniſſimum, cuius ſi quis in noſtro exercitu ſit conſcius, ut ueſtro ſupplicio à facinore perficiendo terreatur, hinc iam ad meritam pœnam ſubeundam faceſſite. Poſtquam illi in militum conſpectu, ſecuri percuſſi ſunt, rex ad heroës conuerſus, inquit: Vi-

dete

dete ſummam hominum audaciam, me perſequuntur, qui omnia mea ſtudia ad utilitatem Reipublicæ dies nocteſq́ me ſtimulando confero, qui eius rei cauſa, nullis parco laboribus, qui denique de omnibus iuxtà bene mereri ſtudeo, & ad id natum me eſſe duco. Vtinam in uobis non ſit quiſquam, qui tanta perfidia laboret, ut malit me perditum, quàm patriam incolumem, ac auctam imperio cernere. Ego tamen de uobis nihil tale ſuſpicor, ſed omnia æqui boniq́ facio. Si mihi per uos licuerit patriam iuuare, & maiorum decus aduerſus Gallos ulciſci, id omnis periculi immemor ultro faciam, ſin nolueritis, illud uobis modis omnibus aliquãdo fraudi erit, ita uolente Deo. Talia dicenti cunctorum ordinum duces ad pedes protinus iacuere, pollicentes futurum, ut ſemper eius dicto audientes eſſent, nec paterentur ſuum imperatorem inimicorum inſidijs circumueniri. Atque ita cõfirmatis omnium animis, coniuratio eſt ſubitò extincta. Cæterum ſi Henricus adieciſſet igni iam facto oculum, uidiſſet nempe horribilem ex eo facem ad parietes ſuæ domus accenſam, qua illa ad extremum conſumpta eſt, & fortaſſe in ipſo extinxiſſet ueſtigio: nimirum credere licet Ricardum comitem communicato conſilio cum Henrico & Thoma ſocijs, non utique paraſſe regem interficere, ut hoſti morem gereret, ſed ut ipſemet regnum obtineret, ac patefacta coniuratione, maluiſſe poſtremo fateri ſe à Gallis ſtimulante rei familiaris inopia, corruptum eſſe pecunia, quàm regnum affectaſſe, quo ſua iam deſperata ſalute, liberis ſuis per eum modum proſpiceret, in quos facile Henricus cognito patris conſilio, ſæuiſſet. Porrò habebat in matrimonio Ricardus comes Annam filiam Rogerij comitis Marchiæ, quæ reliqua una erat ex ſanguine Leonelli ducis Clarentiæ, ſicut in uita Ricardi eſt ſuprà demonſtratum, cui regni hæreditas ueniebat. Iſtius rei Ricardus eius uir optime gnarus, non hercle iniuria, regnum ipſum obtinere nixus eſſe fertur, quod poſtea Ricardus eius filius dux Eboracenſis non occulte ſed palàm repetijt, atque ad ultimum Edouardus ipſius ducis filius, uti appoſite alibi declarabitur, armis acquiſiuit. Nunc ad rem redeo. Exin Henricus circiter Idus ſextiles, flante ſequundo uento, ſignum ædit proficiſcendi, in Normaniam'que curſum teneri iubet, quô ubi peruenit, expoſitis ſine ullo incommodo in terram militibus, Harfleum oppidum maritimum inter duos monticulos ad Sequanam poſitum, armis oppugnare aggreditur. Franci interea cum fama eſſet Anglum in continentem traijcere, duce Buſſicaudo equitum magſtro, non uno duntaxat in loco, ſed paſſim præſidia diſpoſuerant, oræ maritimæ tuendæ cauſa, qui ubi cognouere Harfleum repentino hoſtium aduentu obſideri, confeſtim ad Caudebecum, quæ arx eſt non longe ab oppido, ſuppetias ſuis laturi ueniunt, atque loca omnia circunſiſtunt, quô ſi Angli pabulatum frumentatum'ue egrediantur, ut illos facturos confidebant, facto quoquouerſum impetu, infeſtent, impediant, intercipiant: ſed ſpe fruſtrati quod hoſtis commeatum in plures dies ſecum portarat, dum procul inſidias faciunt, atque ſuis ſubſidio ire non audent, Anglus nullo dato oppidanis temporis interuallo, obſidionem acriter continuat. Humfredus enim Gloceſtrenſis dux cui oppugnandi oppidi negocium datum erat, actis ad muros cuniculis, admotis'que paſſim machinis, pugnam continuam cum oppidanis faciebat. Rex interea in cliuo monticuli qui oppido propior eſt,

poſitis caſtris, ſimul & Gallos aditu prohibebat, ut ne ſuis ſuppetias ferrent, & oppidanis ſpem omnem futuri ſubſidij penitus adimebat. Quod oppidani qui tam pertinaci hoſtium obſidione premebantur, animaduertentes, deſperato omni ſubſidio, à rege paucorum dierum inducias petierunt, ut ſi priuſquam illæ exiſſent, ſibi non eſſet ſuccurſum, tum dedito oppido, cum triginta principibus obſidibus, captiuorum nomine, omnes reliqui inermes liberi abire permitterentur. Conceſſit rex oppidanis, quod poſtularant, ut ne illic tempus quo iamiam excludebatur maioribus intentus rebus, tereret. Illi igitur finitis inducijs, cum à ſuis nullum uiderent mitti ſubſidium, oppidum poſt ſeptimum & trigeſimum diem, quàm obſideri cœperat, dediderũt, cum captiuis, qui mox ſe redimerent: præda omnis militi conceſſa eſt. Henricus ob eam rem bene geſtã auctus lætitia & uoluptate, longius progrediendum exiſtimat, ſed impeditus hyeme, quæ maturius ſolito iam præcipitare incipiebat, conuocato concilio, de itinere faciẽdo conſultat. Varijs dictis ſententijs, una omnium melior uiſa eſt, ut Caletum peteretur, & ne profectio fugæ ſimilis uideretur, terreſtri itinere per medios hoſtes eundum decernitur, quod eo periculoſius iudicabatur, quia militum numerus ualde erat diminutus, multis paſſim ex morbo pereuntibus, qui id temporis per eam regionem peruaſerat, quod etiam in cauſa fuit, quamobrem de reuerſione ſit citius deliberatum. Itaq; rex poſtquam Thomã Dorceſtriæ comitem capto oppido reliquit præſidio, iter facere inſtructo agmine incipiens Pontiuum contendit, eo conſilio, ut prius Sommam copias traducat, quàm pontes interrumpantur. Franci interea cognito hoſtis conſilio, omnes pontes atque fluminis uada antecapiunt, item quaquauerſum Anglum tranſiturum conijciunt, agrum pabulo, frumento, cæteriſq; cibarijs ſpoliant, ut eum omni pariter itinere intercludant, ac inopia rerum omnium premant. Anglus eiuſmodi incommodis uno temporis puncto affectus, nihil territur, ſed iter incœptum ire pergens ad Sommam uenit, ibi certior factus pontes ab hoſte eſſe interruptos, ſine mora equites leuis armaturæ mittit exploratum, quid hoſtium, quid inſidiarum, quid periculi ad dexteram, quid ad ſiniſtram ſit, item ubi loci uadum fluminis ad traijciendum tutum. Equites celeriter officio functi omnia plena hoſtium renunciant. Quibus rebus cognitis, rex non ſecus ac inſtituerat, leniter incedebat, atque ſui negocij bene gerens dextra læuaq; circunſtantibus hoſtibus ita aciem inſtructam ducebat, ut ſpeciem terroris inſpicientibus præ ſe ferre uideretur. Quo factum eſt, ut nulla impoſita dimicandi neceſſitate, uſque Corbias peruenerit. Hic nocturno agreſtium aduentu, & matutino militum qui oppido relicti erant præſidio, retardatur, ſed ea res perbono ei loco fuit, nam præſidio cæſo, fugatoq; intra mœnia cum agreſtium turba, poſtridie illius diei inuento inter Corbias & Peronam uado, ante id tempus nunquam, ut fama eſt, cognito, flumen tranſmittit, atque properato itinere Caletum rectà pergit, ut qui propter paucitatem ſuorum, niſi aliter ratio poſceret, minime pugnandum decreuerat, erant enim Anglici equites ad duo millia, ſagittarij ad decem & tria millia. Afficiebantur Angli inter eundum ſexcentis incommodis, cum neque ipſi cibaria in tot dies neceſſaria paraſſent, neque in itinere facile inuenire poſſent, frumento ab hoſtibus antè compreſſo: abſtinebat tamen Henricus ſui militis

militis manus in tanta rerum penuria à ſacrilegijs, quippe qui eiuſmodi edictum exercitui iampridem propoſuerat: Ne miles unquam ſacras ædes ſpoliato, ne ue uiolato: quod ſi feceris, debito ſupplicio ſcelus luito. Ex quo cum accepiſſet militem quendam rapuiſſe de templo uaſculum, in quo eucharistia aſſeruabatur, fertur iuſſiſſe agmen conſiſtere, ac non prius illinc abire permiſiſſe, quàm reſtituto uaſculo, miles perſoluiſſet capite pœnas. Hinc fiebat, ut cum eius rei fama per agros peruaſiſſet, uicinorum locorum incolæ contrà ac iuſſi eſſent, cibaria agmini ſubminiſtrarēt. Franci uehemēter indignati quod hoſtis ſine certamine elaberetur, per nūcios inuitant Henricum ad pugnam. Reſpondet ad ea Anglus: Mihi curæ eſt, ne quid fiat ſecus, quàm Deus uult, quamq́ oportet: nam ego Francos armis prior non aggrediar, at ab eis prouocatus, certamen non detrectabo: interea Caletum pergam. Si quis autem me in itinere prohibere tentarit, id ille non ſine ſuo faciet malo. Quare ne quiſquam unus illud temere audeat, maxime aueo, ut hæc humus ne Chriſtiano ſanguine infeliciter madeat. His dictis, nuncios non indonatos ab ſe dimittit. Principes Franci accepto reſponſo, caſtra apud Blangium oppidum metantes, hoſtem ultra progredi prohibent, parati omnino ad manum conſerendam, qui ita aciem inſtruunt. In prima fronte tria millia equitum collocant, ſecundam aciem firmant Carolus Aurelianenſis, Ludouicus Borbonienſis, Edouardus Barri duces, ac Niuernenſis comes, cum peditum tum equitum multitudine multo numeroſiſſima ſtipati. Poſt hos, ordine incompoſito, ad ſubſidium ferendum turba militum infinita tertiam tenet aciem. Henricus cum uideret dimicationem propiorem eſſe quàm crediderat, neq́ ſe tutò diſceſſurum arbitraretur ex propinquis caſtris, ubi pridie illius diei conſederat, in aciem exercitum educit in proximam planitiem, quæ ampla patet circa Blangium oppidum: & ne militum uirtuti locus pugnæ damno ſit, prope uiculum, quem Dagincurtum dicunt, locum eligit, cui à tergo imminebat colliculus undique arboribus ſylueſtribus atque denſiſſimis ueſtitus uepribus, qui ad inſtar muri, munimenta præbebat, ne hoſtis à tergo inuaderet. Hic aciem inſtruit, ſagittarios in dextro cornu quod contra hoſtes erat, collocat, quibus Edouardum Eboracenſem ducem præficit, in ſiniſtro & circa latera, equites diſponit. Ipſe uero cum robore militum in mediam aciem ſe confert. Verum cum hoſtis numero militum equitumq́ præſtaret, ueritus ne non pariter in fronte atque latere ſuorum pugnaretur, ad arcendam equitum uim & impetum, ut ne peditatus ſui in quo omne exercitus robur conſiſtebat, ordinem turbarent, ne ue frangerent, ſepta ad utrunque latus fecit ex palis ſex uel paulò minus pedibus oblongis utrinque ferratis ac præacutis, quò ſi equi in eos incurrerent, ſubitò transfigerentur, dedit que negocium certis gregarijs militibus, qui ut caſus & res poſceret, ipſos palos refigerent, rurſusq́ eo loci figerent, quo pedites ſe commouerent pugnando. His igitur palorum ſeptis ſiue uallo, acies peditum ſe continebat, equitatus uero omnis ab lateribus, extra palos ſtabat. Iſtum quidem modum muniendi aciem Angli etiam nunc ſeruant, inuentis ad hæc alijs machinis, quibus equites procul ſuo peditatu arceant, nam ſi temere equi in ipſas machinas incurrerint, aut in ueſtigio confodientur palis, uel læſis pedibus, cadere cogentur. Ad propoſitum redeo. Rex inſtru-

ctá ad hunc modũ acie, impedimẽta in unum coniecta, locum in caſtris etſi leui præſidio munitis relinqui iuſſit: poſt hæc apud milites concionem habuit, hortatusꝗ eſt, ut bonam animo ſpem conciperent, quandoquidem illud ſibi perſuadere deberent, ſe ad id loci qui quàm paucitati militum idoneus ad pugnandum, tam multitudini inutilis eſſet perueniſſe, duce Deo, qui fœdifragis non fauet, qui eos qui alieno manum afferunt, non iuuat, quorum nempe criminũ maculis recte ſcirent Francos ſuos hoſtes cum primis notatiſſimos eſſe. Quare nihil timerent, quod hoſtes longe plures numero eſſent, quoniã etiam ſcire deberent in magna militum multitudine, neceſſe eſſe maiorem partem rei bellicæ multo imperitiſſimam eſſe, quæ bonis ſtrenuisꝗ militibus ſemper præliando, impedimentum afferre ſoleret. Et quamuis omnes æque militaris artis ſcientes forent, non eo tamen pertimeſcendum, cum pro patria dimicandum eſſet, pro qua nihil non parato animo ferendum eſſe. Item quamuis uitæ iactura fieret, glorioſum tamen eſſet, equidem ſi uincerẽt, illud ſuis uirtutibus certum haberent apud cunctos mortales aſſignatum iri, ſin uero à tanta hoſtium multitudine uincerentur, nihil demum ignominiæ ſe ſubituros iudicarent, quod pauci à multis ſuperati eſſent. Ac poſtremo certo ſcirẽt uictoriam in manu eſſe, ſi primo congreſſu pugnã magno animo inirent, quod omnino eos ita facere oportere illud edoceret, quod non ignorarent ſibi cum Franco rem eſſe, quem antea ſæpiſſime uiciſſent, quem ad prælium committendum tam promptiſſimũ, quàm ad lõgioris pugnæ onus ferendum infirmiſſimum iampridem nouiſſent. Loquente adhuc rege, militum ardor tantus eminere cœpit, ut ingenti clamore ſignum pugnæ flagitarent. Idem duces Clarentiæ Eboracenſis atꝗ Gloceſtrenſis mature faciendum ſentiebãt, affirmantes moram hoſti duntaxat commodo eſſe, confluentibus ad illum undiꝗ nouis militibus. Regi tamen aliquid moræ facere placuit, ut ne quid inconſiderate ageret. At Francis interea paucitatem hoſtium negligentibus pro nihiloꝗ putantibus, tantum fiduciæ ac ſpiritus acceſſit, ut nõ de ratione belli cogitarent, ſed uiciſſe iam ſibi uiderẽtur, qui paſſim gaudebant, in cœlo ſe eſſe putabant, gloriabantur, iactabãt ſe Anglum incluſum habere, nulloꝗ negocio uictum iam in manu eſſe, duces ordinum iam ſpolia diuidere, captiuos ſortiri, ac currum parare, quo rex captiuus in triumpho duceretur, ſimul milites hortari, conclamare, Ad prædam, ad gloriam properate, ut iam de præmĳs ueſtris, de referenda gratia cogitemus. Eò euaſit lætitiæ licet uana eſſet libido, ut quoquo uerſum nuncios ad ciuitates mitterent, qui iuberent, ut publice ſibi gaudentes de uictoria perinde quaſi incerta non eſſet, gratularentur, Deoꝗ gratias agerent, nequaquam ſuſpicantes breui futurum, ut uenti ſua gaudia ferrent. Hinc colligere licet tam dementiæ eſſe de exitu rerum futurarum quicquam certi iudicare, quàm prudentiæ, non iudicare. Quid, quod & ad Henricum nuncium miſerunt, quæſitum quanti uellet ſe redimere: quem ferunt reſpondiſſe, ſe ſperare intra duas tres'ue horas, ita uſu uenturum, ut potius Francis quàm Anglis eſſent de redemptione cogitationes ſuſcipiendæ. Inter hæc autem, copĳs ab utraque parte inſtructis, ad VIII cal. Nouembris, qui fuit dies pugnæ, circiter meridiem, ueniũt tandẽ ad manus, ſigno enim eodem temporis puncto utrinꝗ dato, concurritur acriter, uarieꝗ confligitur: ſanè ſagittarĳ Angli ita Francos equites peditesꝗ unà obuiam factos primo impetu urgẽt,

ut

ut aliquandiu multis affecti uulneribus non facile queant pedem conferre, qui paſſim cadentes non mediocrem ſuis terrorem, hoſtibus animum præbebant. Cæterum ubi cõminus pugnari cœptum eſt, bona pars ſagittariorum Anglorum proiectis actutum more ſuo arcubus, ſumptiſq; quæ ſemper ad manus habent, telis & gladijs, magno impetu in uenientem hoſtem fertur. Franci contrà ubique urgent, inſtant, laborant: nam equites dum alij cum peditatu Anglico dimicãt, in dextero cornu, obiectis ſcutis, à latere hoſtem inuadere ſumma ope nituntur, ſed nõ ſine cæde, tum à reliquis ſagittarijs, tum ab equitibus qui prope palos aſtabant, repelluntur. Itaque certamen ubique acre, & anceps erat, in ſuo pro ſe quiſq; gradu obnixi urgentes ſcutis & gladijs ſine reſpiratione, alij pro uictoria, alij pro ſalute pugnabant. Poſtquam tris propè horas utrinq; fortiter eſt dimicatum, rex circunductis paululum equitum alis, à tergo ipſe pedeſtrẽ aciem adoritur: clamor nouus inde ortus Francorum animos ita terruit, ut pedem referre extemplo cœperint. At rex ubi turbata ſigna ac fluctuantem aciem uidit, tum milites parum hortatus tanto impetu inſecutus eſt, ut Franci in fugam ſubitò uerſi, alij aliò fugerent, proiectiſq; armis, de ſalute tantum orantes manus darent. Interea equites Franci duce Roberto Borimuillenſi, qui primi terga uerterant, cum accepiſſent impedimenta Anglorum procul armatis, ſine præſidio, ſine munimento eſſe, partim faciendæ prædæ, partim accepti incommodi aliquo pulchro facinore ſarciendi ſtudio concitati, impetum in caſtra uacua defenſoribus faciunt, impedimentaq; omnia rapiunt, captis aut interfectis, qui præſidio relicti fuerant. Quod ubi regi nuncius trepidus attulit, ac clamor puerorum aliorumq; auditus eſt, qui aduentante hoſte, in pedes ſe dederant, ac diripi paſſim, ferriq; fortunas militum uociferabantur ueritus ne non hoſtes ex diſſipato curſu in unum coacti pugnam redintegrarent, ac ſibi ſimul cum captiuis, & hoſtibus nouum certamen eſſet, neceſſariò contra animi lenitatem, iuſſit ipſos captiuos quorum ingens numerus erat, protinus interfici, atque milites ſe iterum ad præliandum expedire. Illi autem imperata facientes, poſtquam bonam partem captiuorum occiderunt, omnis repente laboris per diem penè totum tolerati, uulnerumq; obliti, perinde ac ſi integri recenteſq; eſſent, uno ictu contendunt, in aciemq; redeunt, ſeq; in hoſtem quanta maxima poſſunt ui, concitant. Sed cum ille præda iam potitus longius abeſſet, quàm ut eum conſequi poſſent, ſua ſponte à perſequendo deſtiterunt. Atque hæc eſt nobilis ad Dagincurtum pugna, & inter primas memorata populi Anglici uictoria: decem millia Francorum in acie cæſa ſunt, captiuorum numerus penè par, ſi in caſtris ab hoſte trucidati non fuiſſent: multi poſtea utrinque ex uulneribus interiere. Ab Anglis cecidere uix centum, ſi credimus illis, qui miracula ſcribunt, cum Edouardo duce Eboracenſi. Autores alij quingẽtos, alij ſexcentos Anglos in eo prælio deſideratos tradunt, quorum nõ pœnitet me ſententiæ eſſe: cum enim amplius tribus horis ſit ſtrenue dimicatum, dubio procul Anglos qui inter arma uerſabantur, ſua quoq; accepiſſe uulnera, par eſt credere. At regi tanta potito uictoria nihil prius fuit, quàm ut eo loci flexis genibus, multis oraret precibus, Deoq; immortales ageret gratias, cui deinceps ea dies, quæ diuis Criſpino & Criſpiniano ſacra eſt, ſolennis perpetuò manſit. Secundum hæc, paulò ante noctem redijt in caſtra, quæ ab hoſte ſpo

liata, ut oſtendimus, inuenit, ſed eius ſpolijs mediocriter repleuit, ubi ea nocte à laboribus feſſum refecit militem: poſtero die ad locum pugnæ reuerſus omnes pariter ſuos atque alienos in eo prælio deſideratos ſepultura affecit, corpus uero Eboracenſium ducis in Angliam reportandum curauit, ut eius maiorum ſepulchro inferretur. Hoc facto, cum Aurelianenſi & Borbonienſi ducibus, ac alijs de nobilitate captiuis, primum Caletum, deinde in Angliam redijt, qui urbem Londinum ritu triumphantis imperatoris, uictore cum exercitu iniuit, cum interim per totum regnum, ſupplicationes multorum dierum habentur, ut dum uictoriam eius diei cuncti congratulabantur pro ſe quiſq; regem in cœlum laudibus ferentes, in primis Deo gratiæ agerentur. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCCXVI, & cum ipſe Henricus regnare cœperat, III. Carolus rex Francus ob acceptam plagam, magna animi perturbatione commotus, ſumma ope ſtudet Ioannem Burgundiæ ducem diu antè ab ſe alienatum ſibi recõciliare, timens ne accidat, ut dum domi ciuili diſcordia laboratur, foris ab externo hoſte grauius aliquid accipiatur. Item Ioannem Arminiacum comitem, qui ſummum in re militari uſum habebat, magiſtrum equitũ in locum captiui apud Anglum Buſſicaudi ſurrogat, ſperans futurum, ut is eſſet, qui res Francorum inclinatas armis ſubleuaret. Tho mas inter hæc comes Dorcheſtriæ præfectus Harflei certior factus de uictoria adepta, cum tribus millibus armatorũ in finitimos agros egreſſus Rho tomagum uſq; excurſiones facit, is inde dum præda onuſtus redit, Arminiacum comitem forti militum robore refertum obuiam habet, commiſſoq; leui prælio, in fugam uertitur, qui plus trecentos ex ſuis perdidit. Sed Franci non contenti uictoria, ſequẽdo propius oppidum, quàm ut cõduceret, progreſſi, cum præſidio quod obuiam ſuis uolarat, manus conſeruerunt, ac leui pugna repente facta, non ſine cæde pedem referre coacti ſunt. Dum iſta alibi fiunt, Sigiſmundus Romanus imperator, uir magnæ uirtutis ac fidei, qui aliàs apud reges de pace componenda, cum longe gentium abeſſet, per literas frequen ter egerat, cum Caroli regis legatis in Angliam uenit, quem Henricus pro ueteri hoſpitio, quod ei cum illo erat, perbenigne accepit. Is ſtudioſus pacis modis omnibus rem utrique regi utilem tandem aliquando conficiendam cu rare cœpit, ſed Francorũ fatalis obſtabat caſus, qui poſtea accidit, quo adhuc maiora detrimẽta acciperent. Enimuero dum concordia in foribus penè erat, ecce tibi, noua maioris diſcordiæ ac inimicitiarum cauſa acceſſit: ſanè Henricus certior factus de cæde ſuorum in Rhotomagienſi agro ab hoſte ædita, ita iraſci cœpit, ut ne quidem de nomine pacis tum audire uoluerit. Quocirca im perator negocio parum ſuperſedit, ac ſtatim poſt iram regis, quæ citò deferbuit, nihilominus rem aggreditur, quam & compoſuiſſet, ſi Franci nouum bellum non paraſſent. Quippe illi duce Arminiaco, ex re proſpere paulò ante geſta, animo aucti, Harfleum ſibi omnino recipiendum ſtatuunt, qui poſt paulum diuerſo itinere, quàm poſſunt occultiſſime cum omnibus copijs, quas eo momento coëgerant, oppidum oppugnatum eunt. Itidem Ioannes uiceco mes Narbonenſis, qui claſſi præerat, facit, omne uicinum littus pari celeritate occupat, circunſidet. Sed dolus nõ proceſſit, quod antequam ad oppidum peruenirent, animaduerſum eſt à ſpeculatoribus ex arce, hoſtium cohortes accedere. Qua re cognita, Thomas præfectus ſuos intra muros recipit, nun

cios

cios crebros, ac literas ad regem mittit petitũ auxilium. Franci uero quamuis uiderent nullam amplius oppidi de improuiso occupandi facultatem dari, nihilo tamen secius tam terrestribus quàm maritimis copijs ad oppugnationẽ aggrediũtur, quibus Angli pro tempore fortiter resistunt. Interea Henricus accepto nuncio, cognoscit suos in magno periculo uersari, remq; diligentiam requirere, quare nulla facta mora, classem parat, suisq; subsidio ire maturat. Retardauit eum tamen Sigismundus imperator, dehortatus magnopere, ne ipsemet proficisceretur, sed ducem aliquem mitteret, qui eam impendentem procellam propelleret, quandoquidẽ non præstaret, & tunc nihil esset, quod princeps in quo totius Reipublicæ summa consisteret, omnibus se obiectaret periculis. Ita monitis amici cohibitus, Ioannẽ fratrem ducem Bedfordiensem cum multarũ nauium classe, quamprimum in Normaniã mittit, qui sequundo usus uento, celeri cursu ad Sequanæ ostium peruenit. Hunc cum uicecomes Narbonẽsis cognouisset appropinquare, se subitò ex omnibus partibus, dato signo, in hostes cõcitat, faucesq; portus occupat. Ioannes cum classem hostilẽ audacius egressam uidisset, naues aliquot fortiores in eam præmisit, quæ primo impetu duas Francas naues incautius progressas cum remigibus defensoribusq; suis ceperunt. Adfuit statim pòst ipse studio incitatus cum reliqua classe, qui certamen fortiter redintegrauit. Est aliquandiu acriter pugnatum, cum Angli ad extremum bonam hostilium nauium partem aut submersẽrũt, aut ceperunt, reliquas uero turpiter fugere coëgerunt. Tum Ioannes per flumen ad oppidum delatus, sine ullo impedimẽto descensionem pariter facit, ac suos uno tempore & commeatu & nouo militum supplemento iuuat. Arminiacus interea certior factus per literas & nuncios, male à suis ad Sequanæ ostium, nauali prælio esse pugnatum, relicta obsidione, in Parisios se cõtulit, ut qui in nulla spe erat oppidum per uim expugnandi. Post hanc acceptam cladem, res Francorũ multo infirmiores extiterũt, quod principum studium diuersum esset, utpote qui ueterum inimicitiarum stimulis incitati iam Reipublicæ munia grauate obirent, & per simultates adeò labefactari inciperẽt uiribus, ut libertate in discrimen adducta, parum abfuerit, quin patriam perpetuæ seruituti, uti infrà dicetur, subiecerint: quod omnino secutum fuisset, si Henricus rex paulò longiorem uixisset uitam. Et quanquam Aurelianensis dux alterum factionis caput in Anglia captiuus erat, tanto tamen simultatum furore Carolus Delphinus, & Burgundiæ dux agitabantur, ut dum alter alterum armis, fraudibus, insidijs opprimere conabatur, & reliqui principes eisdem factionibus ac studijs trahebantur, nemo quisquam illorum esset, qui propulsandum cõmune periculum quod impendebat ab Anglo, magnopere curaret. Ita in hoc statu multa mala, alienatio mentis Caroli regis, belli periculum, principum discordia & improbitas, sexcenta præterea alia, quæ rem totam ærumnosam faciebant. Sed ad propositum redeo. Bedfordiensis dux re prospere gesta, continuò in Angliam redijt. At Sigismundus imperator animaduertens nihil esse, quod de pace amplius agitaretur, quod Franci proxima Harflei obsidione, uehementer offendissent Anglorum animos, quibus etiã ipse ob id ipsum iratus erat, omisso diu antea inchoato pacis negocio, fœdus cum Henrico fecit, quod quidem tantum abfuit ut deinceps uiolauerit, ut etiam pro se quisq; eorum seruare, & colere maiorem in modum studuerit,

id quod cõmodo utriꝙ fuit. Imperator poſt hæc multis ac uarijs donatus muneribus in Germaniam tranſmiſit. Incidit hæc regum ſocietas in annum quartum, cũ regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCCCCXVII. Eodẽ anno rex principum conuentum facit, apud eos concionatur, recentes Francorum iniurias in ſe commemorat, occaſionem gerendi belli oſtendit, diſcordias Francorum principum docet, multa refert, quamobrem bellum in eos deintegro ſumendum, ac totis uiribus in illud mature incumbendum iudicet. Item orat ut pecuniam imperandam ac militum delectum primo quoꝙ tempore habendum decernant, quo inimicorum iniurias perſequi tandem liceat. Hæc dixit, & ad eius nutum cuncta à patribus decreta ſunt. Sed pecunia in primis imperatur, quò ſumptus in copias mature fiant: nempe nullus erat, cui id bellum non maxime cordi eſſet, uidereturꝙ tam utile, quàm opportunum. Deinde ex ſenatuſconſulto, Ioannes Bedfordienſis dux regni præfectus renunciatur, caputꝙ regij ſenatus, qui eatenus id imperij obtineret, quoad rex belli gerendi cauſa, in terra Gallia eſſet. Quo facto, circiter VI cal. Auguſti, cum mille & amplius nauium claſſe in Normaniam traijcit, expoſitisꝙ in terram militibus, cum ſuis ducibus de rebus agendis conſilia confert. Normani cognito hoſtis aduentu, ingenti perculſi pauore, mœſtitiaꝙ ſimul affecti, ex agris cum liberis, fortunisꝙ ſuis, in oppida concurrunt, ipſaꝙ oppida muniunt, frumenta ac cætera uſui humano neceſſaria apportant, tela, arma parant, quibus hoſti reſiſtant, ad Carolum regem legationes mittunt, ut ſuos ciues ab hoſtium iniurijs defendat. Franci milites qui locis præſidio relicti erant, unà cum agreſtium turba, in oppida ſe recipiunt, ut oppidanis intus auxilio ſint, qui foris hoſtium uiribus reſiſtere poſſe ſe deſperabãt. Hæc per omnem Normaniam fiebant, adeò uniuerſi magno erãt timore, cum Henricus poſtquam rei gerendæ conſilium cepit, ad Tucham arcem opere & natura munitam caſtra poſuit, eamꝙ oppugnare aggreſſus, etſi ab ijs qui intus erant fortiter defenſam, cepit: dein Cadomum petendum conſtituit, ratus id quod officium poſcebat, Francos laborantibus ſuis auxilio uenturos, ibiꝙ præliũ fore, quod in primis cupiebat, quare cum expedito exercitu eò ire cõtendit, agros late populatur, prædam facit. Cadomum eſt oppidum in plano campo poſitum, foſſis, altisꝙ muris munitum, ut alibi oſtendimus, & id temporis nullius rei egens, quod oppidani ante aduentum hoſtium, commeatu & armis illud referſiſſent. Igitur rex ubi ad oppidũ peruenit, mœnia à ſuis caſtris munitione ſecludit, ut ne de oppido eruptionem incluſi facere poſſint, ac diſpoſitis paſſim militibus, tela in hoſtiũ munitiones adigi iubet. Nihil ea res Cadomenſes terruit, qui infenſi intentiꝙ ſine tumultu manebant: ita prælium undique incipitur. Angli pro ingenio quiſꝙ pars eminus ſagittis, lapidibus, alijsꝙ tormentis pugnabant, alij ſuccedere, ac murum modo effodere, modo ſcalis aggredi conabantur, & ſolum cupiebant pugnam manibus facere. Contrà Cadomenſes in proximos ſaxa uoluebant, ſudes, pila, præterea picem ſulfur & tedam miſtim ardentia mittebant. Eſt ad hunc modum per aliquot dies continuatum certamen, bene magno numero Anglorum interfecto, quod plus detrimenti acciperent ab illis, qui in munitionibus dimicabant, quàm inferrent. Quod Henricus animaduertens, militem à pugna reuocat, & ſolum muro perfodiendo deijciendoꝙ ſtudendum putat. Itaque actis ad oppidum re-

pente

pente cuniculis, adhibitisꝗ in diuerſis locis machinis, ſtatim magna ui murum aggreditur, & ne opus incœptum ab oppidanis impediatur, iterum milites admotis ſcalis, alios murum aſcendere, ſummaꝗ capere, alios infeſtare telis iubet. In hos oppidani acriter ſe defendendo lapides, ignem, aliaꝗ id genus tormenta torquent. Dum ita in muris pugnatur, Angli ipſos muros uarĳs in locis perfrangunt, iamꝗ ab illis qui in cuniculis fundamenta effodiebant, paſſim foueæ factæ erant, per quas miles in oppidum penetrare poterat, cum rex miſertus oppidanorum, quos ſibi ſeruandos ſi in fidem uenirent, non perdendos ſtatuerat, ac ſimul ueritus ne ſi per uim oppidum expugnaret, cogeretur illud diripiẽdum dare militibus, per præconem eos admonuit, eſſe adhuc apud ſe clementiæ locum, ſi confeſtim deditionem facerent, quod illi ſpe ſubſidĳ confiſi pertinaciter ſe facturos negarunt. Tum Anglus rurſus murum aggreditur, per foueasꝗ introire nititur. Hic momento unius horæ, eſt conflictatum, cum Angli irrumpere conarentur, & Cadomenſes loca omnia defenderent fortiſſime, ſed tandem Angli uirtute uicerunt. Rex oppido potitus, cunctos arma in unum locum inferre imperauit, quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſſisꝗ palmis proiecti ad terram flentes ab eo ſalutem petierunt, cõſolatus ſurgere iuſſit. Hoc facto, ad principem ædem more ſuo, acceſſit, ibiꝗ aliquandiu orauit, gratias Deo pro re feliciſſime geſta agens. Ea nocte non ſe quieti dedit, ſed exercitum perinde in armis eſſe uoluit, ac ſi à periculo uacuus non eſſet, ne quô miles licentia nocturni temporis ad prædam laberetur, uel oppidani clàm diſcederent. At prima luce, cenſu habito ſenatus, partim morte pro ueſana pertinacia, partim bonis multauit, deinde militem etiam atꝗ etiam collaudatum omni præda de hoſte capta donauit, quod in ea oppugnatione eius excellentiſſimam uirtutem fuiſſe, optimeꝗ eum de ſe meritum iudicabat. Sanè uidetur Henricus eo potiſſimũ prælio uoluiſſe tam ſuam ipſius, quàm ſuorum bellicæ artis doctrinam oſtendere, quò Franci intelligerent ſibi cum eo hoſte rem eſſe, qui multum uirtute poſſet, aut quod fortaſſe non erat ignarus in bello gerendo, ſtudendum eſſe famæ, ac prout prima cedunt, fore plurimum uniuerſa. Arx adhuc ſtabat in fide Francorum firma atque egregie munita, cuius præfectus ut fidem magis ſeruaſſe uideretur, palàm iactabat ſe prius excidium expectaturum, quàm hoſti traderet: quod Anglus minime faciendum conſtituit, ut ne pulchrum opus & oppido cuſtodiendo neceſſarium dirueret, quod mox reficere oportuiſſet. Itaque rex præfecto ac reliquis militibus qui intus erant, incolumitatem pollicitus, diem præſcribit, quo arcem dedant. Quo audito, ac deſperato iam ſubſidio, deditionem fecerunt. Ac ita Henricus Cadomo cum arce, ad extremum potitus eſt, qui eius uictoriæ bonam antea ſpem animo concepiſſe dicitur, eo quod inter orandum, eum ferunt uidiſſe crucem inter ſuas copias emicantem. Ita uſu uenit, ut bene precantibus ac iuſtum bellum facientibus, præſens numen eſſe ſoleat. Dum hæc ab Anglo ita fiebant, Franci neque iuſtum exercitum paratum habebant, neque ipſi parati erant ire ſuis ſubſidio, domeſticis hoſtibus laborantes, qui ne emergerent, noua extitit cauſa, cur ſeditiones maxime renouatæ ſint: cum enim rex Carolus pro ſuo iure, res gerere neſciret, accidit, ut nil eſſet eo egentius, nil regno ſpoliatius, quod pro ſe quiſque bona publica diſſiparet. Solus Carolus Delphinus patriæ mala deflebat, ſolus

in Rempublicam incumbebat, ſolus hoſtibus reſiſtendũ curabat, ſed inopia affectus ſolicitudine mordebatur, qui ad extremum de conſilio Armeniaci equitum magiſtri, pecunias quas Iſabella mater congeſſerat, ex diuerſis locis ſuſtulit, ſubleuandæꝙ patriæ cauſa, eas in parandum exercitum inſumere cœpit. Ea re mulier immemor periculi inſtãtis, memor iniuriæ offenſa, filium cum Armeniaco pro hoſte habet, ambos perſequendos iudicat, Ioannem Burgundiæ ducem in ſumma apud Carolum uirum gratia ponit, eiꝙ imperium rerum omnium dat, defert, cõfirmat. Burgundio facultate data ulciſcendi iniurias, ſe in Delphinum armat, quò eo debilitato, publicis hoſtibus pro uirili parte reſiſteret. Mouit par ratio & Delphinum, qui domeſticum tumultum bello externo præuertendum ratus, in Burgundionem factionis caput arma uertit, eumꝙ quouis modo perditum ire contendit. Hinc igitur magna regni labes facta eſt, quæ nihil propius fuit, quàm ut illud funditus deleret. Ardebat itaque Gallia bello, & nemo ferè erat, qui in tanto mœrore curam belli ſuſciperet, ſuſtineret ue. Inter hæc Thomas Clarentiæ dux cum expedita militum manu, ſecundum oram Normaniæ maritimam profectus, Bellocaſſorum, hoc eſt, Baiocenſium, ut hodie nuncupãtur, ciuitatem de Franco capit. Item Humfredus Gloceſtrenſis dux eius frater Lexouiorum oppidum armis adortus, nullo ferè negocio occupat. Rex interim Cadomi cauſa firmandi præſidio loci morabatur, cum ibi ſingulare ædidit pietatis exemplum, reperit enim in arce magnas ciuium fortunas, quarum in numero erant pecuniæ in templis diu depoſitæ, ac ſacra uaſa, ea omnia tantum abfuit ut ipſe teti gerit, ut etiam in templa ſubitò referenda, ciuibusꝙ cuia erant, reſtituenda curauerit, ut ne præter inſtitutum ſuum, ſacrilegio rapina ue turpificaretur. His actis, conuocato ſuorum ducum conſilio, de ſumma rerum agitabat, cum rumore interim quoquouerſum de eius lenitate clemẽtiaꝙ perlato, omnes propemodum uicinarum ciuitatum principes Cadomum conuenerunt, ſeꝙ eius fidei commiſerunt. Quare placuit omnibus publico edicto denunciari populis, eos fore cum fortunis ab omni periculo uacuos, qui ſua ſponte in Anglorum ditionem rediſſent, ueniſſentꝙ. Quæ mehercule res effecit, uti bene multi quotidie populi à Franco ad Henricum deficerent. Rex poſt hæc Argentonium oppugnatum Cadomo proficiſcitur, quo adueniens potitur. Venit deinde in eius fidem Alenconium, Conſtantia, Faleſia, Fanum Landi, nonnullaꝙ alia oppida multo munitiſſima, adeò ferè omnes miſerrima Cadomi memoria ſolicitos ſimilem caſum timentes habebat, ut mallent Anglo ſe dedere, quàm fortunæ fortaſſe cum ſuo magno malo periculũ facere, cum præſertim nullum Caroli exercitum proxime ſe uiderent, nec audirent uenturum ſibi ſubſidio. Henricus autem tot uno tempore potitus oppidis, ſolum ſibi laborandum eſſe ducebat, ut Rhotomagum urbem totius Normaniæ caput in poteſtatem redigeret, quô ex cuncta regione, Normani omnem pecuniam, chariſſimasꝙ res comportarant, quodꝙ inito bello, operibus maximis munierant, quare inſtructis copijs, caſtra mouet, atque iter Larcham, quod oppidum ad Sequanæ ripam ſitum à Rhotomago circiter millia paſſuũ octo abeſt, ire contendit. Quod ubi Franci qui ad præſidium loci erant, animaduertunt, pontem qui eo ipſo loco in Sequana eſt, ante hoſtis aduentum, ualido præſidio firmant, ſimulꝙ ad alteram fluminis ripam milites diſponunt,

qui

qui prohibeant, ne ille flumen pontibus aut cratibus uel ſcaphis tranſeat. Poſtquam Henricus ad oppidum peruenit, pontem confeſtim oppugnare aggreſſus, cum uideret eum à Francis acrius defendi, quàm ut paruo negocio capi poſſet, eodem momento retro copias reduxit, circiterq; millia paſſuum tria, ſecundum ripam progreſſus, ad aquam fecit caſtra, atque inde paratis ratibus, lintribusq;, partem exercitus noctu in alteram ripam tranſmiſit, nullo ex hoſtibus ſe opponente: nam qui ad alteram ripam erant, arbitrantes Anglum aliò uerſum iter uertiſſe, non ſunt ſecuti, quod ſatis negocij haberent in tuendo oppido. Quo facto, ad oppugnationem de media nocte regreſſus, oppidum utrinque obſidione cinxit. Quod ubi oppidani ſenſerunt, deſperato ſubſidio, deditionem faciunt. Rex potitus oppido, iam cum tutum patêret iter, Rhotomagum proficiſcitur. Quod poſtquam præſidium quod intus erat, cognouit, omni propemodum equitatu celeriter educto, acieq; equeſtri inſtructa, obuiam exiuit, factoq; cum anteceſſoribus equitibus agminis Anglici leui prælio, cum iam premeretur, neceſſe habuit eò ſe repente recipere, unde uenerat. Tum rex quamproxime mœnia accedens, urbem obſidet. Fuit ille annus ſalutis M C C C C X I X, & cum regnare cœpit Henricus, V I. Angli opus incœptum facientes, duabus ex partibus uineas, aggerem, cuniculum ad ciuitatem agere inſtituunt, quibus perfectis, quotidie cum incluſis pugnabant, ſed parum proficiebant, quod Rhotomagenſibus nulla res ad uirtutem deerat, neque quiſquam omnium erat, qui non in eius oppugnationis caſu, ſuarum omnium fortunarū euentum conſiſtere exiſtimaret, quare ſeſe mutuò animis confirmantes eo conſilio decertabant, ut nullum aliud tempus ad conandum habituri uiderentur, qui capta urbe, omnia extrema ab hoſte patiēda putabant. Hanc animorum perſeuerentiam ubi Henricus perſpexit, mutato ex neceſſitate conſilio, ſtatuit hoſtem fame domare, quem armis ſuperare non poterat, id quod factu eo facilius ducebat, quod Franci domeſticis occupati, ut dictum eſt, ſeditionibus, ſubſidio ſuis uenturi minime uiderentur. Itaque diſpoſitis paſſim per opportunas ſtationes armatorum cohortibus, & ſuprà infraq; clauſo omni fluminis Sequanæ quo urbs alluitur, aditu, ita ciues breui tempore rerum omnium penuria affectos conſternauit, ut illi poſtremo ſpe quoque ſubſidij cum cibo deficiente, in eius poteſtatem ultro uenerint. Rex opulentiſſimam ciuitatem adeptus, eodem ferè momento omnia propinqua loca in poteſtatem redegit, accepit & in fidem Ioannem Britanniæ ducem. Is porrò rebus ſuis timens, ſponte id temporis ſeſe amicitiæ Angli dedit, quod uideret Francorum uires in dies ſingulos magis infirmas fieri, ueritus ne ſi aliàs id facere coactus, non acciperetur. At ubi Rhotomagenſiū deditionis fama per Gallias peruaſit, incredibile dictu eſt, quantus omnes terror inceſſerit, quantusq; dolor occupauerit, utpote qui uidebant, quas quotidie ciuilis ſeditio importaret clades, & ad id mali prohibendi nullum adhiberi remedium. Sed Burgundionem ducem in primis ea res uexabat, angebat, cruciabat, quod duplici malo uno tempore teneretur, ſiquidem imperium obtinebat, & ſuo arbitratu Carolum regem regebat, & idcirco ſine inimicitijs eſſe ſe nō poſſe, & quicquid cladium accipiebatur, ſibi ſoli aſſignari certò ſciebat, quare tam è Republica quàm ex ſuo uſu futurum

iudicabat, ſi uiam inueniret ad reconciliandos in gratiam reges, quod tunc ab externo uacuus metu, facile decus ſuum aduerſus Carolum Delphinum ulciſci, & ſe odio publico, inuidia, infamia liberare, patria bello liberata, poſſet. Hoc capto conſilio, per legatos cum Henrico agere inſtituit, ut pacis componendæ cauſa, uellet cum Carolo de ſumma totius rei colloqui. Non abnuit Anglus id facere, ſed perinde ac legatis promiſerat, paucis poſt diebus Meulanum conuenit, quô Carolus cum Iſabella uxore, & Catherina filia longe formoſiſſima, ſiue, ut quidam tradunt, regina ſine Carolo, quia non erat mente ſana, cum Burgundione antea uenerat. Ibi de pace, ueluti aliàs factum eſt, fruſtra agitatur: tantum profuit congreſſus, quod Henricus uiſæ puellæ forma captus, multo mitiſſimus eſt hoſtis effectus. Interea principes Franci communem patriæ fortunam miſerantes, rerum ſuarum ſortem incuſabant, quod uires ad externa bella ſatis ſupereſſent, ſed ijs abuterentur inter ſemetipſos certando. Quocirca aliud nihil eſſe uiſum eſt, quod ægras ſanaret mentes, niſi commune colloquium, quod per illud inimicitiarum furor facile extingui, iniuriæq́ euelli poſſent. Probata ab omnibus ſententia: colloquium ad Monſteriolum, quod eſt oppidum eo loci ſitum, quo Iona fluuiolus in Sequanam influit, indicitur, quô cum primis Delphinus & Burgundio duo factionum capita acceſſerunt, ut ciuiles diſcordiæ aut funditus in eo conuentu extirparentur, aut tantiſper intermitterentur, quoad bellum finiretur, quod ipſa ſeditio domeſtica exciuiſſet. Sed ſecus accidit, atque in expectatione erat, quoniam dum ſpes concordiæ omnes complebat, dolus ab odio inteſtino compoſitus parum abfuit, quin libertatem in perpetuum omnibus ademerit. Equidem ubi de habendo colloquio, inter principes conuenit, ecce tibi, ſubitò Guidoni Caſtrenſi uiro immani ad omne facinus audacia, uenit in mentem memoria Ludouici Aurelianenſium ducis, ſub quo ſtipendium fecerat, decretumq́ eſt illius ulciſci cædem, quam ſuperiore libro autore Burgundione, æditam docuimus. Sunt tamen qui tradant Guidonem id conſilij impulſore Delphino cepiſſe, quod à uero minime abhorrere uidetur, nempe Delphinus qui æternas cum duce ſimultates habebat, forſitan per eum modum Burgundionis potentatum ſine ulla ſua perfidia, uti putabatur, comprimendum exiſtimauit. Sed ne plura. Venit dies colloquij, & Delphinus ac Burgundio ſatellitibus ſtipati adfuerunt. Hic poſtquam in unum conuenere, cuncti uno ore pacem petebant, cum interim Delphinus & dux cœperunt inter ſe exprobrare beneficia, de iniurijs expoſtulare, conuicia facere. Ita altercatione inualeſcente, Guido ratus tempus eſſe ædendi ſceleris peropportunum, de improuiſo Burgundionis manum arripuit, atq́ primo ictu hominem confecit. Quo uiſo, cuncti utrinque gladios aut ſui defendendi, aut tumultus ſedandi cauſa, educunt, non credentes Burgundionem mortifero uulnere eſſe affectum, ſed cum uidiſſent corpus exanimum iacere, non tam pugnandi quàm diffugiendi ſtudium habuere. Atq́ ita à colloquio diſceſſum eſt, & talis Ioanni duci mors accidit, qui præ ciuilibus diſcordijs, ſalutem ſuam parum curandam duxerat, quò (credo) Aurelianenſis ducis cineribus pœnas daret, ſic uolente diuina iuſtitia, ut ſemper autori ſuo parricidium fraudi ſit. Philippus Ioannis Burgundionis filius qui ſe Lutetia

tenebat,

tenebat, ubi cognouit patrem ab inimicis perfidioſe interemptum, confeſtim deſtinat animo tale illis exhibere negocium, quo conflictati ad extremum meritas parricidij pendant pœnas. Itaq; primo per ſecretos nuncios, cum Henrico pacem paciſcitur, conſiliaq; cõmunicat, poſtea nomine Caroli regis, quem à patre traditum in ſua poteſtate habebat, legatos de communi pace ad eundum mittit, qui ſimul rogent, ut uelit Trecas, quæ Campaniæ ciuitas eſt, uenire ad colloquium, cum Carolo, ubi tandem aliquando confidere poſſet, & pacem bonis conditionibus conuenturam, & ſe eius filiæ connubium conſecuturum. Audiuit Anglus animo libenti legatos, & ſe ad locum ab eis dictum primo quoq; tempore iturum promiſit: qui his auditis, quamuis exultaret gaudio facultatem bene gerendarum rerum ſibi præter ſpem dari, haud tamen tantum fidei pollicitis habuit, quin iudicaret omnia prius per exploratores cognoſcenda, quàm ad colloquium accederet, quod memoria recentis Burgundionis cædis eum faciebat cautiorem, ut timeret Francos, & dona ferentes, ut apud Vergilium Laocoon de Græcis ait. Verum ut cognouit ſine fraude cuncta fieri, nihil cunctatus, Trecas proficiſcitur, quô poſtquam qui miſſi fuerant, legationem renunciarant, Philippus cum Carolo ſub eos dies acceſſerat. Hic habito Francorum principum conuentu, initur fœdus, nouaq; affinitate corroboratur, collocata nuptum Catherina Caroli filia regi Henrico. Forma fœderis eiuſmodi fuit, ut Henricus uſque eò dum uiueret Carolus, regnum Franciæ gubernaret, adminiſtraret, regeret, idq; poſt Caroli mortem, eodem obtineret iure, quàm qui optimo: & ſi contingeret, ut Henricus prior moreretur, eius filio magno natu ex Catherina genito regni hæreditas ueniret, ac principes Franci conceptis uerbis, ipſi Henrico iuſiurandum darent, atq; Carolus Delphinus omni deiectus honore quem gerebat, hoſtis patriæ perpetuò haberetur. Secundum hæc Henricus gerendarum rerum munere ſuſcepto, Franciæ regens nuncupatur, in cuius uerba principes qui aderant, incipiente Philippo Burgundione duce, ultro iurarunt, quod eos iampridem ex fama rerum geſtarum, uiri admiratio cepiſſet, & maior præſentis ueneratio caperet. Sed utrum fronte, an mente id fecerant, dubitabatur. Sanè iam ſenſerant eum eſſe ad conſilia capienda prudentem, ad militarem diſciplinam ac eius uſum peritum, ad belli labores impigrum, ad omnia pericula fortem, & ad fortunam atque caſum ſemper felicem, unde illa admiratio in primis proficiſcebatur. Hos rex ita alloquitur: Omnes meas curas principes una demum occupat, ut continenter cogitem, & agam, quonam pacto utrunq; regnũ tandem Dei immortalis beneficio, alterius acceſſione unum effectum ac feliciter auctũ, queam à factionibus uacuũ noſtris poſteris relinquere, ut ſicut in præſens maius regnũ non habet Europa, ita in poſterũ tempus, non aliud habeat. Quare primum omniũ ciuilium ſeditionũ reliquias nobis perſequendas ſtatuo, quæ in ſolo Carolo, qui ueſtro nuper iudicio, Delphinatus honore eſt priuatus, remanent. Hunc igitur ut imperio pareat, ſubigendum mecum curate, quò Reſpublica ab omni liberetur periculo. Ecquem enim putatis eum fore regem, ſi regnũ obtineret, qui id ætatis adoleſcens nõ erubuit ſeſe nobiliſſimi Burgundiæ ducis ſanguine turpificare? Proinde mecum ſtate, qui ſucceſſurus ſum Carolo ſocero, in ueſtrum regnũ, meis primo maioribus, & deinde mihi

ure hæreditario debitum. Nec uos illud moueat, quod ſum homo Anglus, qui cum ſim regni hæres, non utique poſſum debeóue uobis alienus uideri, qui niſi uelim ab officio longe diſcedere, uos in oculis ſemper ferre pro ueſtra in me humanitate, neceſſe habeo, eiusꝙ officij initium faciam erga Carolum ſocerum, quem loco patris habeo. His dictis, ac dimiſſo conuentu, copias cogit, ex Trecenſibusꝙ mouens, in Senones ire contendit, qui in Delphini fide erant. Poſtquam Senonum fines effuſis populationibus peragrauerat, ad eorum urbem accedit, qua aduenìens potitur. item Moretum & Monſteriolum recenti Ioannis Burgundionis cæde nobile, capit: inde Meledunum obſidet. Erat præſidio loci præfectus Barbaſanus uir bellicoſiſſimus, qui oppidum impigre tuebatur, ſed & is rei frumentariæ inopia uictus, in deditionem uenire cogitur. Conceſſa eſt omnibus abeundi facultas, præterquam illis in quibus Burgundionis cædis culpa reſideret, nam eò aliquot facinoris ſocij ſe contulerant. Rex recepto oppido, ſontes ibi deprehenſos in quibus Barbaſanus fuit, ad quem illius ſceleris contagio pertinere compertum eſt, Lutetiam in cuſtodiam mittit: poſtremo Meldem circūſidet, ſed oppidani non diu obſidionem tolerarunt, qui paucis pòſt diebus, ſubſidio deſperato, deditionem fecerunt. His proſpere geſtis, ad Carolum Trecas redit, & inde ambo cum Philippo Burgundione duce, Lutetiam proficiſcuntur, quorum acceſſus fuit ciuibus multo gratiſſimus, quod tum demum odijs domeſticis, inteſtinisꝙ bellis finem impoſitum exiſtimabant. Henricus poſtquam Lutetiæ fuit, primum de captiuis qui Burgundionis cædis conſcij compedibus uincti tenebantur, & de alijs qui tunc in ea noxa eſſe reperti ſunt, ſupplicium ſumi iubet: deinde regni ſtatus collocandi cauſa, ſenatum conuocat, patribus exponit, quæ è Republica eſſe ducat, & multa inſtare, quamobrem in Angliam reuocetur, propterea uelint deſignare præfectos, qui in eius abſentia res gerant. His cauſis cognitis, ex uoluntate ſenatus, ducibus Humfredo eius fratri Gloceſtriæ, & Philippo Burgundiæ, imperium Reipublicæ adminiſtrandæ datur, ac Thomas Clarentiæ alter frater cum Ricardo Varuici comite, uiro ſingulari uirtute, in Normaniam mittitur, qui in regione præſit. Poſtquam eſt rebus ita prouiſum, Henricus Angliam cum Catherina uxore repetit, cuius aduentus tanta lætitia ab omni ætate concelebratus eſt, ut homines præ nimio gaudio, uix compotes mentium eſſent. Sanè non iniuria Angli ſibi gaudebant, quando res ex animi ſententia ſucceſſerat, obtento in Francia regno. Quare Henricus uoti penè compos, Deo gratias agi publice cupiens, cum Henrico Cantuarienſi antiſtite egit, ut ille confeſtim in quadriduum ſupplicationem indixerit: ipſe deinde coacto principum concilio, res ab ſe ordine geſtas exponit, docetꝙ in eo eſſe ſtatu apud Gallos, ut ſine eorum opibus nequeant in tutum reduci, & idcirco rogat, ut ad bellum pecunia decernatur. Patres libentiſſimis animis morem principi geſſerunt, ſeꝙ ac ſuas opes præſtò eſſe dixere. Poſt hæc Catherina regina more maiorum, in eo conuentu coronatur. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCXXI, & cum Henricus regnare cœpit, VIII. Dimiſſo concilio, rex primo ex nobilitate, plus militum quinque millia, ex agreſtibus, alterum tantum conſcripſit, dein imperatam pecuniam ſtudio exigere inſtituit, ut citius ad exercitum in Gallias rediret.

Poſcit

Poſcit locus, ut aliquid de re Scotica ſubijciamus, in eo enim principum Anglorum conuentu, de quo ſuprà memorauimus, Iacobus rex Scotiæ eius nominis primus miſſus factus eſt, poſt annum decimũ, quàm ab Henrico quarto captus fuerat, cui Ioanna Clarentiæ ducis priuigna locata fuerat, ut ex dote puellæ, partem redemptionis ſolueret, cum pro altera obſides dediſſet, qui ex fœdere in primis promiſit ſe nunquã contra Anglum uenturũ. Is in patriam reuerſus res parum quietas reperit, quod ſub idem tempus Robertus Albaniæ dux regni gubernator è uita exceſſerat, quare confeſtim principum conuentum fecit, in quo poſtquam ipſe cum regina coronatus eſt, & regni ſtatus recte conſtitutus, cum ſenatu egit, ut ſe pecunia iuuaret, quod libenter cuncti fecerunt. Rebus ex ſententia ita actis, tanta gloriæ cupido eum inceſſit, ut mature bonas literas paſſim docendas per uiros doctiſſimos precio accitos curare, ac iuſtitiam, bonos mores quos apud Anglos didicerat, colere, cum ſuis heroibus de uirtute certare, iuuentutem legibus continere, bellicisq́ exercere artibus, ut ne animi per licentiam & ocium inſolentes fierent, cœperit. Et quia nouerat apud ipſos Anglos, quantum in bello ars ſagittandi ualeret, idcirco pubem Scoticã uſum eius rei diligentius ſolito perdiſcere uoluit. Quid, quod pœnam ijs ſtatuit, qui à puero arti operam non dediſſent? Talibus ſtudijs imperium exercebat Iacobus, cum illa Syluestres Scoti duce Cheneto uiro forti, non item probo, impedire conati ſunt, qui populationes in meridionalem agrum facere cœperunt. Sed eam procellam multo maiorem fecit Alexander inſularum, ita eius regnum uocitant, regulus, qui ſe cum Syluestribus copulauit. Verum Iacobus comparato protinus exercitu, tam citò naſcenti malo remedium adhibuit, ut priuſquam erumperet, in ipſo propemodum ueſtigio ſanauerit, reductis ad ſanitatem eius labis autoribus. Nunc domum redeo. Interim Thomas dux Clarentiæ cum parte exercitus, ex Normania in Andegauenſes profectus, apud Belliforte oppidũ caſtra ponit, & ibi audiens Francos qui Delphini fidem ſequebantur, in propinquo eſſe, eò cum paucis equitibus procurrit, qui dum in hoſtem temere fertur, inter primos interficitur, reliquis aut captis, aut unà interemptis. Angli qui ad Belliforte conſidebant, ubi de morte ducis cognouerunt, celeri fuga in Normaniam unde uenerant, ſe recepere. Henricus accepto de fratris cæde nuncio, ualde permotus, primum omniũ Edmundum Somerſeti ducem, magni uſus & nobilitatis uirum in Normaniã præmittit, qui loco Clarentiæ ducis, prouinciam obtineat: dein cum Ioanne fratre duce Bedfordienſi, & copijs quas parauerat, Caletũ quamcelerrime poteſt tranſmittit, & inde pari ſtudio profectus, ſextis caſtris ad Vincentianum Nemus (id nomen eſt regiæ uillæ à Lutetia circiter paſſuum millia tria ad ripam Sequanæ ſitæ) peruenit, ubi Carolus cum regina erat. Hic multa agitant, quæ in rem opus eſſent, ſed Henricus cum Burgundione ſecreta conſilia confert de Delphino omnibus modis opprimendo, quod certo ſciret, illo incolumi, nunquam factiones extinctum iri. Dum talia aguntur, Catherina quam Henricus domi prægnantem reliquerat, ad Vindeſorium caſtrum enixa eſt filium, qui patris nomen eſt ſortitus. Fama etiam nunc in uulgo eſt, Henricum regem cum intellexiſſet filium in eo caſtro natum, male de eo eſſe ominatum, perinde quaſi ille locus naſcenti puero fatalis fuerit. Catherina ſimulatq́ partu leuata eſt, ad uirum uenit, multa congratulatione

accepta. Reges mox Lutetiam conceſſerunt, ubi relicto Carolo, Henricus cum Burgundione, Carnutibus auxilio ire inſtituunt, quos per eos dies Delphinus obſidione cinxerat, adiutus à Scotis, quorum bene magnus numerus ducibus Ioanne Stuarto Burchaniæ Roberti gubernatoris filio, & Archibaldo Dunglaſſate Victoni comitibus, ei auxilio uenerat. Verum non expectauit aduentum hoſtis Delphinus, qui uiribus ſuis diffiſus omiſſa obſidione, in Bituriges contendit, illum enim locum ut imperij tutiſſimam arcem ſibi à principio partim eius natura, partim populi fidelitate fretus eligendum ſtatuit, ſeꝗ eatenus eo continendum, quoad mutata fortuna, liceret rem ſuis reſtituere, qui ob id interim ioculatoria appellatione, Biturigum rex uulgò dictus eſt. At Henricus conferendi manum cum hoſte cupidus, poſtquam Drocas, Vindocinum, nonnullaꝗ alia loca recepit, ſecundum Ligerim iter tendit, in Belſiaꝗ caſtra facit, incolas à priuatis focis excludit, ſpoliat, diſtrahit. Belſiam hodie uocant eam partem Celticæ, quæ à Ligeris ripa, ad Sequanam pertinet, Pariſiorum & Senonum incluſa finibus. Inde Villamnouam oppidum quod eſt ad amnem Ionam, in Senonenſi agro ſitum, oppugnatum ire contendit. Hoc adueniens capit, & ad Ligerim regreditur, copijsꝗ trans flumen ductis, in Bituriges proficiſcitur, quô ſe Delphinus, uti dictum eſt, receperat. Hic loco æquo poteſtatem pugnæ ipſi Delphino facit, quam tantum abeſt ut ille tentare uelit, ut ſtatim in urbem intret. Quo uiſo, Henricus propius accedens eius urbis ſitum contemplatur, quem animaduertens defendentibus non item oppugnantibus idoneum ac commodum eſſe, poſtquam agrum quaquauerſum populatus eſt, Syluanectum pergit, ac ibi copiam commeatus qui iam defecerat, ſtudio comparat. Interea Carolus Delphinus, qui magno artificio manus à prælio abſtinebat, quod infirmum exercitum haberet, & ob id nullum conficiebat iter, quod ab hoſte nō bidui minimum abeſſet, ubi cognouit Henricum ex Biturigum finibus longe exceſſiſſe, continuò Conenſes qui Ligerim attingūt, obſidet, ac partē copiarum ad uaſtandos fines Philippi mittit, ut illum ab Anglo diſiungat. Non fefellit eum ſua ſpes, Burgundio enim mature ſuis auxilio iuit, & cum ſatis haberet hoſtibus reſiſtere, per literas Henricum admonuit, ut Conenſibus ſubſidium mitteret, qui datis obſidibus hoſti, recepiſſent ſe niſi ad certum diem ſibi ſuccurreretur, deditionem facturos. Reſpōdit rex, neminem ſe miſſurū auxilio, ſed ſe magnis itineribus iturum: quod urgēte fato, efficere nequiuit, nam ſiue nimio labore fractus, ſiue cœli grauitate affectus, cœpit non belle ſe habere, qui cum febre in ipſa uia ſubſedit, neceſſarioꝗ retro abijt. Quo uiſo, Bedfordienſis dux confeſtim Conenſibus opem tulit, qui ea obſidione liberati, datos obſides ab hoſte receperunt. Delphinus autem ducis aduentu territus, non modo Conenſes diuexare deſtitit, ſed etiā reuocatis omnibus copijs, quas in Burgundiones miſerat, in Bituriges ut in tutam arcem ſe cōtinuò retulit. Rex Henricus interim corpore paulum alleuato, ſe Syluanecto ad Vincentianum Nemus commouit, qui protinus ex itinere multo grauius uehemētiusꝗ affli ctari cœpit, ad quem paucis pôſt diebus aduolarunt Bedfordienſis & Glocestrenſis duces eius fratres, cum Ricardo comite Varuici, alijsꝗ ordinum ducibus. Iis uenientibus rex comiter dexteram porrexit, & cum lachrymarētur, conſtanti animo, ſineꝗ ullo triſtioris mentis argumento, eos conſolatus eſt.

Deinde

Deinde ingraueſcente ui morbi, ubi deploratam planè ſalutem ſuam ſenſit, ſupplex ueniam petens, Deo opt. max. gratias egit, quod ſibi mentis compoti ac nondum aduerſam experto fortunam in flore uictoriarũ ſuarum, mors accideret, ac conuerſus ad fratres reliquosq; qui aderant, eiuſmodi uerba fecit: Vos principes uideo mortem meam dolere, at ego non item, nam hæc uitæ breuitas mihi fidei, integritatis, iuſtitiæ, probitatis, clementiæ teſtimoniũ dabit, facietq;, ut gloriam in morte, nõ ignauiæ reprehenſionẽ aut magnæ culpæ uituperationẽ relinquam, quæ longinquitas temporis fortaſſe nõ præſtitiſſet, ſed atq; adeò ademiſſet, cum mortales animi puncto interdum temporis mutari ſoleant. & hæc ad me refero. Cæterũ uos noſtra immatura mors non immeritò angit, non immeritò patriæ dolorem inurit, quod in tanto rerum motu uos intempeſtiue deſero principe orbos, ueruntamen ferendum minus moleſte eſt, quod res humanæ tales ſunt, ut illis ad ſummã ſemper aliquid abſit. Conſulite uos, proſpicite, prouidete pro uirili parte cõmuniter, ut iter quod ipſe tenui, tandem aliquando conficiatis. Oro, obteſtorq; uos, ut Henricum filium infantem ametis, beneq; inſtituatis, quo is ueſtra opera, cura, gratia, uir euadat, qui tanto imperio dignus habeatur. Meam chariſſimã uxorem nunc omniũ ærumnoſiſſimã ueſtris officijs ſuſtentate, in eamq; amorem eundem, quæſo, uelitis habere, atq; ipſe erga uos ſemper habui. Quod ad præſentem rerum ſtatum attinet, in primis admoneo, ut concordes, unanimesq; ſitis, atq; perpetuam cum Philippo Burgundione duce amicitiam pacemq; habeatis, & ſi ita uiſum omnibus fuerit, Humfredus frater Gloceſtrenſis dux regni noſtri Anglici adminiſtrãdi curam ſuſcipiat, nec aliqua de cauſa ex finibus excedat, quoad Henricus filius imperio maturus erit: at Ioannes Bedfordienſis dux cũ Burgundione, regnum Franciæ gubernet. Sed illud exiſtimatote, aut uobis Carolum quem Delphinum uocant, modis omnibus ita armis ſuperãdum, ut manus tandem det, aut illi poſſeſſione Franciæ cedendum: proinde cauſæ ueſtræ nõ indormiatis, dum gerendæ rei facultas datur. Et poſtremo quicquid uſu uobis uenerit, illud enixe curatum uolo, illud præcipio, illud iubeo, ut Normaniam noſtris nuper uiribus receptam, in perpetuũ retineatis. Talia dicenti Henrico, reſponderũt omnes ſe imperata facturos, tametſi tanta frangebãtur miſericordia, ut præ dolore uix loqui poſſent. Ille cum poſtea amplius unum diem uixiſſet, mortem obiuit, unicum id temporis decus, & lumen patriæ, quo nemo uir animi magnitudine ac uirtute clarior natus, nemo pietate præſtantior, cuius deſideriũ etiam nunc apud mortales pariter permanet, atq; à principio apud ſuos fuit: nam ubi per uulgus fama mortis eius peruaſit, cuncti generatim ſubito dolore conciderunt, quibus ita mœror omnes fermè mentis partes ademit, ut more inſanientiũ, paſſim fortunam incuſarent, quæ tantam gloriam patriæ inuidiſſet, nimirũ regis immatura mors quantũ ſpei potiendi Francorũ regni Anglis ademit, tantum recuperandæ libertatis ipſis Francis fecit. Quocirca iam tum fuere, qui ſuſpicati ſint illum interijſſe ueneno. Regnauit annos IX, menſes V, dies XXIII. uixit annos XXXVI. Corpus in Angliam deportatum ad Vueſtmonaſterium, maiorum ſepulchro infertur.

Fuit ſtatura corporis quæ iuſtam excederet, corpore gracili, membris æqualibus ac ualidis, facie decora, collo oblongo, artis militaris peritiſſimus, ac eius gloria illuſtriſſimus.

MORTE Henrici regis, quanquam res Anglicæ infirmiores uidebantur, principes tamen nihilo ſecius magno animo bellum inſtaurandum, & domi pariter atq; foris omnia curanda, quæ ex uſu eſſent, ſtatuunt. Nam primo quoq; tempore Humfredus Gloceſtrenſis dux in Angliam reuertitur, cõuocatoq; principum concilio, exponit quæ Henricus rex eius frater moriens mandaſſet, atq; quo in ſtatu res Gallicanæ eſſent. Poſteaquam omnia principes intellexerunt, placuit ut ipſi Gloceſtrenſi ex Henrici mandato ſumma imperij traderetur. Is obiuit munus, & ne ſuorum factorum conſiliorumue aliquando pœniteret, ut memor aliorũ, oblitus ſui, ſumma cum laude ſe tractare, cuncta quæ ad regni dignitatem utilitatemq; publicam pertinerent, prouidere, conſtituere, parare cœpit, & illud à primo curæ habuit, ut Henricus nepos bonis inſtitueretur moribus, quem Catherinæ matri quam ſecum in Angliam paulò ante deduxerat, & omnibus officijs cõplectebatur, cõmendandum curauit, ſicq; rebus domeſticis conſtitutis, deinde alia parare quæ ad uſum belli neceſſaria erant, pari diligentia inſtituit. Itaq; habito confeſtim militum delectu, quos in Anglia, in Galliáue bello gerendo idoneos iudicauit, eos rebus omnibus paratos eſſe iuſſit, quibus & duces dedit, qui militaris diſciplinæ ſcientes eſſent, ut cum res poſceret, prẹſtò eſſent. Poſt hæc ex ſenatus decreto, pecuniæ ſummam confecit, quæ ad explicandos rei militaris ſumptus opus erat, ut nihil eſſet, quod retardaret bellum. Hæc dum apud Anglos à Gloceſtrenſi fiunt, in Gallijs Ioannes Bedfordiæ dux, quem ut caput rerum omniũ gerendarũ Franciæ regentem appellabant, cum Philippo Burgundione duce, pari ſtudio omnibus quæ erant neceſſaria, prouidebat, ſed in primis Carolum Delphinũ in poteſtatem redigere, ut Henricus facere deſtinarat, nitebatur, cum Carolus rex è uita migrauit, ob cuius mortẽ magna accidit rerum cõmutatio, quæ adeò Delphinianis rebus opportuna fuit, ut earum conſeruatio uiſa ſit Deo cum primis curæ fuiſſe. Porrò bene multi ex Francis principibus, qui ante id tempus, partim Anglicanarũ opum timentes, partim ueriti ne ſibi fraudi eſſet, ſi ab officio diſcederent, cum Carolo ſteterant, ubi de morte regis cognouerunt, nil amplius quicquam penſi habent, quibus modis patriam pulſis Anglis recuperent, ad ſuosq; ſe adiungant, itaq; uno momento ad Delphinum tranſeunt, ſeq; ac omnia ſua in eius fidem permittunt. Quod animaduertentes Bedfordienſis regens & Burgundio, uno tempore ad loca opportuna diſpoſitis præſidijs, coactoq; in unum exercitu, principes ſuos ad ſe euocarunt, ac apud eos regens concionem habuit, admonuitq;, ut ne fidem datam fallerent, néue aut autores eſſent, uel paterent Henricum puerum auito regno fraudari, per perfidiſſimorũ hominum odia, uel inimicitias inter Francum & Anglum iampridem extinctas rurſus reuouari, deberentq; recordari regnum Franciæ & Angliæ Dei beneficio, unum ex duobus poſt hominum memoriam, pulcherrimũ fœdere æterno, & animis effectum, ac nuper ita ſtabilitũ, ut nulla humana uis ei reſiſtere poſſet, & quamuis bellando detrimentũ acciperent, illud tamen breui in bonum uerterent, ſi Henricũ regem ſuum colerent, obſeruarent, amarent, ac eius hoſtes perſequendos ſtatuerent, quare

præſtaret

præſtaret,ut darent operam ſuo principi fortiter,fideliterꝗ. Hac habita conciōne,Henricum cōmuni omniū conſenſu regem Angliæ & Franciæ dicunt, eius appellationis ſextum,principesꝗ qui aderāt,in eius uerba iurare iubent, reliquosꝗ ex toto regno ad id iuſiurandū adigunt. His actis, copias ex omni parte accerſiunt,ſeꝗ ad inſtaurandum bellum omnibus rebus parant. In Anglia itidem Henricus rex renunciatur, eiusꝗ nomine cuncta geruntur, ut ita per populos maieſtatis regiæ decus peruaderet. Delphinus uero per eos dies in Pictonibus erat, qui cognita morte patris, animū ſtatim triſtitia & gaudio permiſtum habuit, nempe de obitu patris dolebat,gaudebat autem,quod res ad ſe perueniſſet,quam regio nomine auctus,facilius poſſe ſe defenſitare ſperabat,qui conuocatis ſuæ factionis principibus ſe regem pronunciat,edictoꝗ ſic appellari iubet,& ita ſpe tandem certa uacuandæ patriæ hoſtibus erectus, maiore animo bellum comparat. Sunt ſtatim ab initio tumultuaria prælia ab utriſꝗ facta,quoties caſus tulit,ut alteri alteros de improuiſo inuadere potuerint,ſed aliquanto pōſt conflato utrinꝗ exercitu,more iuſti belli,cœpere inter ſe rem gerere. Carolus ſequūdis uentis uſus,ut nullas amplius interponat moras, quibus fortaſſe ipſe infirmari, hoſtis melior fieri poſſit, exercitum paucis diebus magnū facit, ac Meulanum Normaniæ oppidum ad Sequanæ ripam poſitum ſubito acceſſu oppugnare aggreditur,ad punctumꝗ temporis capit, ac omnes Anglos qui in præſidio erant,ad unum interficit. Quod ubi Bedfordienſis accepit,Thomam Montacutū Sarisberienſem comitem, uirum animi magnitudine ac uirtute magis cum ueteribus Romanis, quàm cum eius ſeculi hominibus cōparandum,& Ioannem Lucemburgenſem, qui Burgundionis ducis magiſter equitum erat,cum electa militum manu,Meulanum recuperatum mittit. Hi oppidum circūſident, & quia Carolus modicū præſidium illic reliquerat,breui expugnant,ac in Francum militem ita ſæuiunt,ut ne quiſquā omnium euaſerit. Qua re feliciter confecta, Sarisberienſis in Campaniam in qua præerat,cum parte copiarū proficiſcitur,ac paucis pōſt diebus,Sedanam oppidum Briæ (eſt Bria hodie pars illa,quā Campaniæ finitimā duo ſepiunt flumina Sequana & Matrona) obſidet,ac expugnat,interfectis omnibus,qui in pręſidio erāt,& in ijs Gulielmo Marino eorū præfecto. Pariſij interea cum animaduerterent Carolum in dies ſingulos augeri uiribus,quamobrem breui futurū ſperarent,ut in eius ditionem redirent,quod maxime auebant,ne eatenus quoad ex animi ſententia id accideret,ſua fides in dubium Anglis ueniret, legatos in Angliam ad Henricum regem miſerunt rogatum auxilium,quibus poſt actas pro officio gratias,reſponſum eſt,ut in fide permanerent,quandoquidem nullum eorum urbi auxilium atꝗ præſidium defuturū eſſet,ſi ipſi modo ſibi non deeſſent, hoſtisꝗ fidem non ſequerentur. Item illo ipſo anno qui fuit humanæ ſalutis MCCCCXXIII, & primus,cum regnare cœpit Henricus, Humfredus Gloceſtrenſis dux Iacobinam principem Bauariæ in matrimoniū duxit, quæ nupta erat Ioanni duci Brabantino adhuc ſuperſtiti. Quæ res magnam hominibus admirationem præbuit, quod Gloceſtrenſis contrà quàm ius fasꝗ erat,alterius uiri uxorem in matrimonio habere uellet: ſed plus ipſi Gloceſtrenſi importunæꝗ mulieri moleſtiæ quàm alijs admiratiōis aſperſit,quandoquidem ſuo merito diu à Brabantino uexatus, bello ad extremum coactus eſt,uti infrà fuſius dicetur,alienā uxorem miſſum facere. At Ioannes

Bedfordiæ, Philippus Burgundiæ, & Ioannes Britanniæ duces Ambianũm conuenere, ibiq; inter ſe fœdus renouarunt, his additis conditionibus, ut alius alium ac ſimul omnes Henricum regem armis defenderent, ab iniuriaq; prohiberent: idq; fœdus noua affinitate corroboratur, locata Anna Burgundionis ſorore Bedfordienſi, qui id temporis cœlebs erat, quam ille dimiſſo conuentu, Trecas ſecum duxit, ibiq; fecit ſplendidiſſimas nuptias, atq; inde Lutetiam rediјt. Interea nõnulli ciues qui inuiti Anglorũ imperio parebant, cùm uiderent Bedfordienſem procul eſſe, ſtatuerunt Carolum urbe recipere, atq; non prætereundum tantum commodum exiſtimantes, Carolum conſilіј admonent, diemq; ſtatuunt, quo ad portas ſit ueniendum. Cæterum dolus non proceſſit, ſed autoribus exitio fuit. uenit Bedfordienſis per tempus, & celerius coniuratorũ opinione, qui de coniuratione certior factus, quos reperit delicti affines, pœna affecit. Secundum hæc ex ea re cognito ciuium animo, dux impigre inſtituit urbem munire, cuſtodias paſſim diſponere, inſidias Francorũ anteuenire, nihil apud ſe remiſſum uolens, nihil apud illos tutum ducens. Inter hæc Carolus Crauantũ obſedit, quô confeſtim concurrit Sarisberienſis, & Gulielmus Pola Suthfolchiæ comes, cum quatuor armatorũ millibus, commiſſoq; prẹlio, Francos cædunt, fundunt, profligant, duobus millibus ex illis occiſis, & quadringentis captis, quo in numero fuit Bucatius equitũ magiſter. Hac re proſpere geſta, cum Sarisberienſis intellexiſſet aliquot arces in agro Laudunenſi à Francis interim occupatas, eò celeriter cõtendit, pariq; fortuna loca omnia recepit. Contrà Franci eodem tempore Compendio, & in Morinis Croteio oppidis per deditionem oppidanorũ potiuntur, quæ Angli mox primo aduentu territis eorum animis qui in præſidio erant, nullo negocio recuperarunt. Dum hæc in Gallіјs aguntur, Gloceſtrenſis habito in Anglia militum delectu, decem armatorũ millia ad Bedfordienſem, Lutetiam miſit, quibus ille præfecit Sarisberienſem, & Robertum Vuyllugby hominem ſummo genere natum, ac Gulielmum Polam: ipſe uero ſecum habebat mille & octingentos equites, ac peditum millia octo. Cum іјs copіјs Bedfordienſis ex Pariſіјs mouens, in Normaniã proficiſcitur tentaturus, ſi uſpiam poſſit Carolũ ad æquum certamen allicere, quippe qui eo non uicto, putabat res ſuas nunq; perbono eſſe loco: ſed cum hoſtis nuſquam compareret, Hyueram arcem in Normaniæ finibus longe munitiſſimã obſedit. Erat intus magna electorũ militum manus, qui ſe fortiter defendebant, quos Anglus circũdare uallo & aggere, atq; operibus oppugnare adortus, poſt paucos dies quàm obſidere cœperat, ad deditionem faciendam ſubegit. Carolus qui id temporis in Turonibus morabatur, iam inde à principio de ea re certior factus, non magnopere curare negocium eſt uiſus, qui interim partim loci natura, partim ſuorum uiribus fretus, copias tantũmodo cogebat, quibus ex æquo poſſet cum hoſte acie confligere. Itaq; ubi exercitũ numero ampliorem contraxit, Ioannem Alenconіј ducem ſuis ſubſidio mittit, iubetq;, ut ſi ita res poſtulet, non detrectet certamen. Dux celeriter profectus, antequam loco appropinquat, de arcis deditione cognoſcit, atq; tum iter neceſſariò cõmutans, Vernolium petit, paruoq; negocio expugnat, occiſa bona parte ex Anglico præſidio: quo magnis munito operibus, mox à Carolo donatur, quod id ſuæ ditionis eſſe debere iampridem contendiſſet. Quod ubi Bedfordienſi nunciatum eſt, nihil cunctatus

cum inſtructo exercitu Vernolium contendit, eoq́ modo ad caſtra hoſtium procedit. Franci ex improuiſo hoſtium aduentu aliquantulum territi, quid facere expediat, inter ſe agitant. Placebat ferè omnibus, ut in caſtris expectarẽt, dum quid ipſi hoſtes molirentur, facilius cognoſcerẽt: nam memores ſe antea ſæpius uictos fuiſſe, quoties æquo certamine cum Anglis pugnaſſent, non inuiti ad pugnã conſerendam cunctabantũ: ſed ubi aciem hoſtium magis magisq́ appropinquare uiderunt, ſublatis animis, cum uarijs ululatibus, cantuq́, more ſuo, arma capiunt, ac pro caſtris cõſiſtunt. Prælium miſſilibus incipitur, ſed ſtatim illis miſſis, pedes conferũtur, nudatisq́ utrinq́ gladijs, magno clamore concurritur: pugnatur acriter, atq́ adeò æquo Marte, ut utro ſe uictoria inclinaret, nequaq́ facile internoſcerẽt, multis paſſim utrinq́ cadentibus: fremitus æqualis, tenorq́ idem pugnæ: ubi plus periculi impendebat, ibi pro ſe quiſq́ acrius reſiſtere ac propulſare nitebatur. Itaq́ amplius horas quatuor, extractũ erat certamen, cum etiam tum euentus incertus eſſet. Dux Alenconij interea non deſiſtebat ſimul orare, ſimul hortari milites, ne deficerent, néue paterẽtur hoſtes iamiam fugientes uincere. At Bedfordienſis ipſe quoq́ circumire, hortari, renouare prælium ubiq́ ſtudebat, qui ad extremũ cum animaduerteret Francos labore & æſtu languidos (ea enim eſt natura Francorũ, ut diutius prȩliando, laborem nequeant tolerare, plusq́ terroris incutiant, quàm uirium in certamine habeant) minus ſolito inſtare, tum deniq́ totis uiribus in hoſtem fertur, quem ſui ſequentes tanto impetu inuaſerũt, ut primum hoſtem loco mouerint, inde præcipitẽ egerint. Ceciderunt in ea pugna ex Francis quinq́ millia hominũ, quo in numero fuit Ioannes Stuartus homo Scotus, quẽ ſuprà oſtendimus ueniſſe auxilio Carolo, ac amplius decem ordinũ duces homines Franci. Capti ſunt plus ducenti, & in ijs Ioannes dux Alenconij. Sed fama eſt occiſos captosq́ fuiſſe ad quindecim millia: ex Anglis duo millia deſiderata ſunt, partim peditũ, partim equitum. Accepta eſt hæc plaga à Francis eo anno, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXXV, & cum regnare cœpit Henricus, III. Bedfordienſis poſtq́ tanta eſt uictoria potitus, in ueſtigio protinus genu nixus, & ad cœlũ tendens manus, gratias Deo immortales pro tanto beneficio egit, aliquandiuq́ præ gaudio lachrymatus ſuppliciter orauit: deinde facta poteſtate Francis abeundi, Vernolium recepit, impoſitoq́ præſidio, in Pariſios redijt. Sarisberienſis uero Cenomanorũ ciuitatem opibus & armis opulentiſſimã oppugnatũ contendit. Ciues quanquã cum ſubito hoſtis aduentu, tum Sarisberienſis nomine apud hoſtes pariter atq́ ſocios celeberrimo territãtur, tamen ſe magno ſtudio ad defendendum parant, quod intus redundarent fortiſſimorũ militum multitudine. Anglus quamproxime potuit ſine ſuorum incõmodo poſitis caſtris, mœnia tormentis æreis quæ bombardas Itali uocant, & quorũ uſus non antea Gallis perinde erat cognitus, tanta ruina quaſſare cœpit, ut intra paucos dies bona murorũ parte urbem nudauerit. Quo uiſo, Cenomani etiam deſperato ſubſidio, quod ad eum diem fruſtra expectarant, impetrata militum qui in præſidio erant, incolumitate, deditionem fecerunt. Firmata ciuitate præſidio, cui Gulielmus Suthfolchiæ comes uir fortis prȩficitur, ad Fanum Suſannæ oppidũ eiuſdem regionis nõ incelebre exercitus ductus. Erat in oppido Ambroſius Delorus uir militari gloria illuſtris, cum magna armatorũ manu. Sarisberiẽſis ubi ſitum naturamq́ loci ſpeculatus eſt, ad eam

partem ubi oppidum minus munitũ uidebatur, oppugnare aggreditur: ſcalæ admotæ, & clamore primo, impetuq; ad murorũ ſumma penè peruentũ erat, cum oppidani cum Franco præſidio, qui in pugnã extra oppidum deſcendere non audebãt, uim hoſtium ab ſe arcentes fortiter reſiſtere cœperũt. Certatum eſt eo die, ac deinde ſæpius multis utrinq; conuulneratis, atq; interfectis, ſed oppidani nihilo minus bello intenti erant. Quod ubi Sarisberienſis uidit, atq; ſimul animaduertit ſe nihil eiuſmodi leuibus pugnis proficere, reductis in caſtra copijs, uallo primũ foſſaq; mœnia circũdat, deinde iubet milites quibus id negocium datum erat, locis minus munitis tormenta admouere, ac ita mœnia ipſa dies noctesq; uerberare: quod ſine mora factum eſt, ita ut muri in magnã longitudinẽ paucis diebus deiecti ſint. Qua re Delorus territus, deditionẽ fecit, duobus aureorũ millibus pro ſua ſuorumq; incolumitate ſolutis, ut tantum inermes cum ſingulis ueſtimentis abirent. Exin Sarisberienſis Mena arce, ac oppidis nõnullis partim ui, partim pactionibus potitur. Interim fama eiuſmodi rerum per Gallias perlata, alijs terrorẽ, alijs mœſtitiã afferebat, cum in Anglia acceptis uictricibus literis, quas Bedfordienſis frequentes dabat, cuncti mortales gaudio exultarent, quod ſui duces ſingulari prælio hoſtem uiciſſent, totq; uno tẽpore oppida recepiſſent. Quare ſenatus ſupplicationes habendas confeſtim curauit, quò eas uictorias Deo potius quàm ſuorũ uirtutibus acceptas referre uideretur. Carolus interea tot uno tempore incõmodis affectus, nihil rebus ſuis indormiendũ ratus, undecunq; militẽ colligit, & in primis Iacobũ regem Scotiæ auxiliũ poſcit, quod ille non modo nõ negauit, ſed ſtatim Robertũ Patillocũ uirum ſtrenuũ cum ualida armatorũ manu in Galliam miſit, qui ſe cum Archibaldo cõiungeret, quanq; Gloceſtrenſi Angliæ procuratore reclamante, ac per legatos agente cum Iacobo, ut ne contrà faceret, quàm iuberent iura fœderis, quod paulò ante cũ Henrico rege feciſſet. Sed plus amicitia quàm iuſtitia apud Scotum ualuit. Dum ita res in Gallijs feliciter ab Anglis gerũtur, dux Gloceſtrenſis cum Iacobina uxore, tranſmiſſo Oceano, Montem quod eſt Annoniæ oppidum percelebre, & quicquid locorũ Ioannes Brabantiæ dux nomine dotis uxoris Iacobinæ tenebat, de eo capit. Quod factum Philippus Burgundiæ dux, qui Brabantini cauſam tuebatur, moleſte tulit, & non dubitãs, quin quod honeſtius, id duci pro ſuo in eum amore, futurũ eſſet antiquius, per literas Gloceſtrenſem admonuit, ut negocio deſiſteret, palàm teſtatus, tam ei turpe eſſe aliena loca occupare, quàm alienũ uiolare torum. Verum tantũ abfuit, ut Gloceſtrenſis ſalutaria amici monita audienda duxerit, ut etiã ſiue amore, ſiue auaritia captus, armis quæ de Brabãtino cepiſſet, ſe defenſurũ iactauerit: qui cũ paucis pòſt diebus ob res graues quotidie impendẽtes, neceſſariò in Angliam reuocaretur, Iacobinã cum magno militum Anglicorũ numero in Annonia reliquit, quæ ſe & poſſeſſiones ſuas ab iniuria ducis Brabantini prohiberet. Cæterum ubi Gloceſtrenſis ex finibus exceſſit, ecce tibi, Brabantinus bellũ mulieri intulit, quo ambo aliquandiu cõflictati ſunt, cum ad extremũ res ad Martinũ quintum Ro. pontificem delata eſt. Is cognita cauſa, ſecundũ nuptias Iacobinæ cum Brabantino iudicauit, ſuaq; autoritate matrimoniũ quod Iacobinæ cũ Gloceſtrenſi intercedebat, irritũ decreuit. Atq; ita re cõpoſita, Iacobina ad priorem adhæſit uirum, Gloceſtrẽſi nõ inuito, utpote quem ius æque rexerat, ac mulieris importunitas ſupra modum iam faſtidire

cœperat.

cœperat. Per idem tēpus Edmundus dux Somerſeti, qui Normaniæ præerat, Fanum Iamæ dirutū olim oppidum quod Britannis finitimū eſt, reparauit, ualidoq; præſidio firmauit. Is Edmūdus ſucceſſit in principatū Ioanni ſuo fratri primo duci Somerſeti, qui unicā tantū filiam nomine Margaritā reliquit, quæ, ut alibi dicetur, ex Edmundo comite Richemondiæ, genuit Henricū ſeptimū regem. Ioannē autem & Edmundū fratres creauit Ioannes comes Somerſeti, quem, ut ſuprà eſt demonſtratū, Ricardus ſecundus fecit Marchionē Dorceſtriæ, quod ille Ioanne duce Lancaſtrio eius patruo ortus eſſet, genitus ex Catherina tertia eius uxore. Illud belle admonendū duxi, nihil iniurię factū fuiſſe Margaritæ, quod Ioanni patri in Somerſetenſem principatū non ſucceſſerit, ſiquidem ex ueteri inſtituto apud Anglos, duces & comites titulos dignitatis à comitatibus ſortiuntur, in quibus ſæpe nihil opum, nihil ditionis habēt, ſed eorum opes in agris ac cæteris poſſeſſionibus conſiſtunt. Quocirca parū refert, quis in eos titulos ſucceſſerit, quos rex ſuo arbitratu illis diſtribuit, quos duces aut comites facit. Iam ſatis diuertimus. Cum ita ſorte belli fortuna uariaret, uenit in mentē Ioanni Britanniæ duci præteriti temporis, quo Angli tentarāt in terra Britannia imperiū obtinere, & impræſentia pertimeſcendū exiſtimabat, ne Francis uictis oculū ſuo principatui adijcerent, qui talem morbū lateri iam iam adhęrentē, quemadmodū ille falſo ſuſpicabatur, exhauriendū ſtatuens, ad Carolū defecit. Confirmauit ea res maiorē in modum animū Caroli, qui ob res paulò ante male geſtas, in terrore erat. Quapropter ducis cauſa, Arthurū eius fratrē quem Angli Richemondiæ comitatu donauerāt, & cum fratre defecerat, magiſtrū equitum dicit, quod munus obiuerat Bucanus in Vernoliana pugna interemptus. Dux uero haud diu pòſt ſuperſtes fuit, qui tris reliquit filios Franciſcū, Petrum, & Egidiū. Franciſcus patri ſucceſſit. Ad Arthurū redeo. Is gloriæ appetentior per nouū magiſtratū factus, putauit apprime ſe facturū Franco gratū, ſi Fanū Iamæ deiecto Anglico præſidio, in poteſtatē redigeret: itaq; coactis in unū propè uiginti hominū millibus, oppidū circūdat, fortiterq; oppugnare aggreditur. Inopinātes Angli re ſubita perturbātur, ac uix portas tuentur, ſed paulatim collectis animis, captoq; conſilio, reſiſtere incipiūt, cum interim pars per portam arcis, quæ ad mœnia pertinet egreſſa, & altera ex oppido ſeſe eiecit, ac facto cuneo, antè & à tergo prorupere. Tum Franci ſubito hoſtiū impetu circūfuſi deſperata oppugnatione, partim fugam faciūt, partim interficiūtur, aut in lacu oppidū proximo ſubmergūtur. Ita omiſſa obſidione, Arthurus in caſtra quæ in propinquo erant, reuertit, quô etiam ex fuga multi ſuorū antea ſe receperant. Nocte autē inſequenti, indignati inter ſe Franci ob rem male geſtam, cum alij alijs culpā adſcriberēt, quippe res bellicæ ita ſeſe habent, ut in uictoria ignaui etiam glorietur, in rebus uero aduerſis optimis quibuſq; militibus ſimul dedecus aſſignet, orto repente tumultu, omnes deſertis caſtris abierūt, etſi Arthurus maxime reclamabat, præſertim quod tormenta hoſtibus relinquerent. Cæterū Arthurus dolens tantū conatū male cecidiſſe, ut ſuorū fugæ turpitudinē uirtute deleret, in Andegauenſes inde aduolauit, quacunq; iuit, omnia uaſtauit, diripuit, abſtulit, ac unū uel alterū oppidū cepit. Quo facto, omnis refrixit ſubitò ardor, & impetus, cū dux Bedfordiæ in Angliam diſceſſit, partim nōnullas ſimultates inter principes regni ex inuidia ortas cōponendi, partim noui militū delectus habendi cauſa. Is confeſtim conuocat conciliū, de cōtrouerſijs diligēter cognoſcitur, & ad quos eius mali labem

pertinere constat,acriter castigãtur,quod tẽpore belli per suas priuatas inimicitias populũ ad seditionẽ,ad arma uocarent, quo potissimũ deberet omnibus iuxtà una esse uoluntas. Ille postea hortatur,ut dignitatẽ & existimationẽ Henrici regis,cuius auspicijs id temporis Gallia sub imperiũ Anglicũ penè redacta esset,omnibus officijs defendere uelint. Hæc ita principes mouere, qui odijs mutuis agitabantur,ut statim alij cum alijs inuicem in gratiam redierint, ac de senatus decreto, ingens militũ numerus conscriptus fuerit. Quibus rebus ex animi sententia confectis, dux eadem propè atq; uenerat celeritate in Galliam reuertitur,cum illa electa militũ manu,cui præerat Ioannes Talbotus uir inter uiros,& nobilitate generis,& animi uirtute amplissimus,clarissimusq́;,qui tot deinceps bellorũ uictor fuit,ut eius nomen tam maxime formidabile Francis, quàm apud omnes gentes plurimũ celebre extiterit, uel etiam nunc. Secutus est ducem & Henricus Vintoniensis episcopus,ac diui Eusebij cardinalis, Ioanne duce Lancastrio, & Catherina eius tertia uxore natus, à loco natali, cognomento Belfordus,uir multo frugalissimus,qui res Anglicas sæpe afflictas consilio & opibus iuuandas maxime omnium curauit. Bedfordiensis paucis pòst diebus, quàm in Galliam reuertit, fit per exploratores certior, Montargeum quod est Aurelianensis agri oppidum à præsidio esse uacuum, adeò ut nullo ferè negocio capi posset. Quo audito,partem copiarũ ex Parisijs,supplementumq́;, quod ex Anglia adduxerat, duce Ricardo Varuicensi comite eò mittit. Ille quãmaximis potuit itineribus peruenit ad oppidum,quod animaduertens ualidiore firmatum esse præsidio, quàm fama erat, non adoritur, sed castra propè ponit, atque obsidione cingit. Celeriter hæc fama ac nuncijs ad Arthurum Francorũ equitum magistrum perferuntur, qui cum uideret rem requirere diligentiam, & ipse tempore exclusus nequiret ire suppetias oppidanis,misit confestim Stephanũ Hyrum Francum equitem cum bona exercitus parte,qui hostem ab obsidione arceret. Postquã eò uentum est,Franci sua multitudine freti qua maxime præstabant, castra hostium inuadunt, primoq́; impetu effractis munitionibus,post magnã æditam cædem,Anglos in fugam uertunt. Apud quosdam autores inuenio mille & quingentos Anglos partim ferro cæsos,partim in proximo amne qui in Ionam influit,fracto ob transeuntium impetum ponte,demersos fuisse. Cæterũ id temporis uidetur nihil Francis lætum,quin illud idem tristitia admistum esset,cõtingere potuisse: sanè per eos dies Nicolaus Borthus à Somerseti duce missus ad uexandos hostes, in fines Britannorũ,qui paulò ante,ut suprà ostendimus,se Francorũ amicitiæ dederant,exiuit,dimissis in omnes partes equitibus, quibus quoquouersum excursiones sine impedimẽto facientibus,omnes passim uici, omnia ædificia incenduntur,præda ex omnibus locis agitur, oppida minus munita capiuntur, oppidanis interfectis,aut captiuis abductis,ut se redimerent. Tali modo finibus populatis,Nicolaus in Normaniã sine suorum uulnere,cum ingenti præda ad exercitum redijt. Hæc igitur sociorum clades non immerito Francorum animos ob uictoriam sublatos nonnihil depressit, infirmauitq́;, quos uicissim plurimum confirmauit Ioannis ducis Alenconij reditus. Is superiore anno in Vernoliana pugna captus, datis pro redemptione coronatorum numûm millibus centum,ab Anglo per eos dies dimittitur. Dum hæc alibi geruntur, Cenomanorũ defectio tentata est, nonnulli enim principes ciuitatis qui iam antè se populi Anglici imperio subiectos dolebant,cum intellexissent

Britannos

Britannos repudiata ipſorum Anglorum amicitia, Caroli fidem eſſe ſecutos, rati eam partẽ breui tempore ſuperiorẽ fore, Francum urbe recipiendum ſtatuunt. Itaq; ratione rei cõficiendæ habita, temporeq; cõſtituto, per ſecretiſſimos nuncios ſua clandeſtina conſilia Francarũ copiarũ præfectis, qui in propinquo ſtationes habebãt, patefaciunt. Illi tantã occaſionẽ nacti collaudatis ciuibus reſpondent, ſe in tẽpore adfuturos, ac ſimul omnibus pollicitationibus atq; præmijs eos ſolicitant, ut quod deſtinaſſent, nauiter maturẽt. Vbi is dies uenit, præfecti nocturnis itineribus accedunt, factaq; per ignẽ aduẽtus ſignificatione, urbi appropinquãt. Ciues qui in muris eorũ aduentũ obſeruabant, uiſo à longe igne, idẽ ſignũ reddũt: extinctæ deinde utrinq; flãmæ, & Franci ſilẽtio ad portã ducũt. Cõiurati intus ex improuiſo ad portã ſopitos uigiles in cubilibus ſuis obtruncãt, portamq; aperiunt. Franci cũ peditatu ingrediũtur, equites ad portã ſubſiſtere iubẽt, ut quô res poſtularet, occurrere libero cãpo poſſint, tũ ſuos paſſim dimittũt, qui Anglos cædãt. Tumultus erat, clamorq;, qualis eſſe in capta urbe ſolet, ſed quid rei eſſet, nemo extra paucos cõiuratos, ſatis pro certo habebat. Reliqui ciues Anglos ad diripiendã ciuitatẽ credebãt coortos. Anglis uidebatur ſeditio aliqua cum fraude ab oppidanis facta. Gulielmus Suthfolchię comes loci pręfectus primo excitatus tumultu, ubi ex clamore ſuorum, qui paſſim per urbẽ, ex ſtationibus ea nocte fortè dilapſi trucidabãtur, cognouit Frãcos intromiſſos eſſe, cum ſuo præſidio in turrim quæ ad portã ſita eſt, quam diui Vincẽtij portã uulgò uocãt, propere cõfugit, atq; inde celeres nũcios ad Ioannẽ Talbotũ qui Alenconij in præſidio erat, cum literis mittit, qui petãt atq; orent, ut ſibi ſubueniat. Literis perlectis, Talbotus cum expedito exercitu in Cenomanos cõtendit, præmittitq; nunciũ ad præfectũ, qui ei referat ſe celeriter ſubſidio uenturũ, horteturq; omnes, ne animo deficiãt. Interim Frãci capta dominabãtur in urbe, ac nihil formidãtes perinde ſeſe ocio inertiæq; dabant, ac ſi nullũ ab hoſte immineret periculũ, quippe qui ſe à tãtis laboribus quos ſuſtinuerãt reficiẽtes, arbitrabãtur Anglos uelut in ea turri in quam ſe receperãt, incluſos, nihil hoſtile molituros, ſed iamiã de ſua ſalute ſecũ acturos. Adfuit protinus Talbotus maximis itineribus profectus, & à ſuis per eam portã receptus, quam ipſi occuparant, urbẽ ingreditur, & id quod rebatur, ſoluta omnia, rebus ut fit ſequũdis, inuenit, nullã ſtationẽ ante portas, & ipſas patẽtes, uictorem uagum, ac tantũmodo ciuium libertate, & hoſtiũ clade gratulantẽ. Iterũ igitur ciuitas ab Anglo capitur, ac uictores Franci paſſim trucidãtur, neq; ſe cogẽdi, aut arma capiendi ſpaciũ datur. Quapropter pro ſe quiſq; ad portas tendunt, & quia eas ab hoſte occupatas inueniũt, ſubitò de fuga deſperãtes uitam deprecari iam incipiebãt, cum Talbotus per præcones iuſſit arma deponi, & inermi parci, nec præter armatos quenquam uiolari. Spe uitæ per hunc modum facta, Franci arma iactãt, ſeq; hoſti dedunt, eorum pars necata, pars uero in cuſtodias diuiſa. Quo negocio proſpere cõfecto, Talbotus Pontoſonem contendit, ac aduenięs capit. Gulielmus uero præfectus de Cenomanorum coniuratione quæſtionẽ habere inſtituit, & de illis qui eius cõſilij principes fuerãt, ſuppliciũ ſumpſit. Anglicæ res ea tẽpeſtate cũ ſic ubiq; proſperæ eſſent, haud temere ſpem fecerunt Thomæ Montacuto Sarisberiẽſi comiti Aureliano potiundi. Eſt ea opulẽtiſſima ciuitas, quam olim Genebum uocabãt, ad ripã Ligeris poſita in ea parte Galliæ, quam Celticam appellant; uerum quia ſitus loci ſuapte natura longe munitiſſi

mus erat, & idcirco expugnatio nõ uidebat̃ opus esse unius diei, placuit rem tanti momẽti ad conciliũ deferri, tametsi ipse solus erat, cuius uirtute populus Anglicus Francis longe terribilior ubiq; gentium existebat, cui suo arbitratu multa decernere, multa facere licebat, in quo, ut postea eo ex humanis rebus adempto facilius apparuit, omnis Reipublicæ Anglicæ salus cõsistebat, quod nempe is homo esset semp̃ multo paratissimus, multo expeditissimus, cui plurimum audaciæ ad pericula adeunda, plurimumq; cõsilij, inter ipsa pericula: nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat, ex quo milites non alio duce plus cõfidere, aut audere solebãt. Postq; in cõcilio de tanto negocio aliquandiu disputatum est, placuit omnibus Sarisberiẽsis sententiã probare, quamuis opus arduũ ac difficilimũ factu iudicarẽt, quod ipse tamen urgẽte fato, ut credere par est, facilimũ ducebat, nam eius mortaliũ operũ, uti infrà dicetur, ultimũ fuit. Itaq; ille plenus spei bonæ atq; animi, cõparatis omnibus, quæ ad urbẽ oppugnandã opus essent, cum Gulielmo comite Suthfolchiæ, ac Talboto, Aurelianũ ducit, atq; à mille ferè passibus castra ponit, tũ ex propinquo contẽplatur sitũ urbis, mœniaq;, & quæ pars tutissima mœnibus, uel flumine, quæ ue custodijs maxime esse uideat̃. Quibus rebus bene perspectis, quia nulli extra portas milites in agro apparebãt, usq; ad muros accedit. Hic ex loci natura Sarisberiẽsis consiliũ capit: erat pons in Ligeri, per quem commeatus ex agris cõtinenter inferebãtur, item oppida uicina ad ipsum flumen pertinẽtia, quæ pariter rerum copiã subministrabãt, ista primũ in potestatem redigit, præsidioq; firmat, pontemq; custodijs tenet, ac longo circuitu propugnacula facit, communitq;: deinde ex munitione in munitionẽ perducta fossa, urbẽ circumuallare, ac tormẽtis locis opportunis locatis, uexare instituit. Aurelianenses contrà sub hostis aduentũ, omnia ad defensionẽ necessaria parãt, ædificia suburbana incendũt, agrũ ex omni parte cõmeatu & pabulo spoliãt, eaq; in urbem ferũt: sed ubi hostẽ cinxisse mœnia uiderũt, tum tormẽta aduersus illius tormẽta ponunt, interiore spacio perpetuas munitiones efficiunt, ne quo loco fractis fortè aliquà muris, Anglus introire possit: armatorũ numerũ parãt, qui satis sit ad ipsa mœnia tuẽda, quibus præficiũt Stephanũ Hyrũ, & Ioannẽ filium nothũ Caroli ducis sui, qui paucis antè annis in Dagincurtensi prælio captus adhuc apud Anglos in custodia erat. Accessit itaq; ad muros Anglus, atq; summa ui oppugnare cœpit, quotidie leuia fiebãt prælia, modo ciuibus erumpẽtibus, modo in propugnaculis certãtibus. Angli suis locis sic sagittarios quorũ magnũ habebãt numerũ, locabãt, ut bene multi ex oppidanis uulnerarẽtur, magnusq; incideret timor sagittarũ. Dum ita utrobiq; certatur, Carolus mittit Aurelianensibus subsidio Ludouicũ Borboniensiũ ducẽ, cum expedita militum manu: is in itinere factus certior aliquot Anglicas cohortes magnam cõmeatus copiã ex Parisijs in castra ferre, eas ex improuiso inuadendas statuit, atq; cõmutato itinere, ad eas pergit. Cognouit aduentũ eius Ioannes Fastolus, qui cohortibus præerat, ab eq̃tibus antecessoribus, & in uestigio currus cõsistere, ac ijs circũductis, coronã fieri iussit. Quo facto, dimissis equis, aduenientis hostis impetũ tanto animo excepere, talemq; stragẽ facere cœperũt, ut Borboniẽsis amplius ducẽtis ex suis amissis, spõte pedẽ retulerit, qui Aurelianũ profectus ægre cum paucis est ingressus. Fastolus uero suo itinere usus, cum cõmeatu sine impedimẽto ad castra peruenit. Res per nuncios delata in Angliam gaudiũ publicũ duplicauit, quod per eos dies, circiter octa

uo

uo Idus Nouẽbris, Henricus puer multa cærimonia, more maiorũ, coronatus est, annũ agens ætatis octauũ, qui fuit salutis humanæ MCCCCXXIX. Iam maiorem partem hyemis durauerat Aurelianensis obsidio plena periculi, plena uulnerũ, plena mortis, nanq; Angli acerrime oppugnando, multos passim ex hostibus aut interficiebãt, aut uulnerabant, contrà oppidani fortiter se defendendo, par pari referebant, cum inter hæc, ita casus tulit, ut Sarisberiensis moræ impatiens, ac potiundæ urbis cupidus, ex quadã fenestra ædium, quas in ædito loco habebat, oriente sole, subiectam ciuitatẽ contemplari rursus diligentiusq; solito inspicere cœperit, ut locum obseruaret idoneum nouæ oppugnationi, quam omnibus uiribus tentandã statuerat, ut qui eam urbem expugnatam aut deditam uolebat. Dum ita faciebat, & sexagesimũ iam diem uehementius ciues diuexabat, ecce tibi, pila ferrea siue lapidea magna ui tormenti ænei, è regione domus missa, alterũ fenestræ latus percussit, fregitq;, ac illius aliquot fragmenta in faciem eius iecit, quibus ita saucius interijt biduo pòst. Reliquit Aliciam effigiem morũ suorum, probitatis, honestatis unicã filiam, quam, uti deinde dicetur, Ricardus Neuyllus in matrimoniũ duxit. Cæterũ quantũ damni immaturo Sarisberiensis interitu Respublica fecerit, iam tum perspicue apparuit, nimirũ inde dubio procul cœpit transmarinarum rerum Anglicarum infirmitas, quam etsi ipsi Angli ut longe ualentissimũ corpus primum nõ sensere, postea tamen eam tanq; pestem & morbũ uires intrinsecus paulatim corrumpentẽ perpessi sunt, nam statim post huius uiri mortem, fortuna belli mutata est, uti infrà perapposite declarabitur. Fuit proinde comitis mors æque omnibus ducibus longe maximo dolori, qui postquã ei iusta quæ mortuo debebãtur, rite fecere, nihilo secius obsidioni studẽt, quærũtq;, quod Sarisberiensis facere decreuerat, quo pacto per uim urbem capiãt, uel saltem ciues ad deditionem mature compellant. Cum primis huic rei non indormiebat Gulielmus Neuyllus uir impiger, & peritus militiæ. Is cõtinenter hostes diuexabat, & suos diligentius noctu uigilias ducere, atq; interdiu præliũ continuare hortando, pugnãdo, magno animo incõmoda omnia patiendo, cogebat. Reliqui etiã duces nihil prætermittebant, quod ad debellãdos hostes opportunũ putarẽt. Quibus deniq; rebus factũ est, ut Aurelianẽses spe subsidij penè lapsi, de deditione facienda inter se agitare cœperint. Post uarias dictas propulsandi periculi sentẽtias, plures in summi dedecoris ultimiq; urbis excidij loco ponebãt, ducebantq;, se Anglis Franci generis parũ amicis subijcere: ex altera parte timebãt hostiũ uictoriã, quod ex ea cum multa mala, tum certe tyrannis interdũ existere soleat, qui propterea arbitrabantur tam imprudentium esse, nõ ista cauere, quàm nõ nisi seruire uolentiũ illa uelle, posse ue pati. sed cum uiderent rem in discrimen adductã, ad ignominiã similiter atq; miseram sortem declinandã, unum rebus suis consentaneũ iudicabãt, ut Philippi Burgundionis ducis fidei se ac omnia sua committerẽt, quod ille antiquissima regũ Francorũ stirpe ortus esset, & omniũ opinione perciperetur ita usu uenturum, ut tandẽ aliquãdo Anglorũ amicitiã repudiaret, id quod mox accidit. Probata hac sentẽtia, & cognito per secretiores nuncios de ea re Burgũdionis consilio, qui respõderat se id æquis cõditionibus admissurũ, si modo Bedfordiensi factũ probaretur, legatos Lutetiã ad Bedfordiẽsem mittũt. Ille autẽ auditis legatis concilium cõuocat, exponitq;, quas Aurelianenses ciues pacis

conditiones offerrent. Erant qui cenſerent eas deditionis leges eſſe admittendas, quò tam magna ciuitas & opulenta per hunc modum ab amicitia Caroli auerteretur: Bedfordienſis uero & bona concilij pars turpe ac nefariũ exemplum fore iudicabant, ſi ciuitas tam longa obſidione preſſa, & auſpicijs Henrici regis penè capta, in alterius ad extremũ quàm in ipſius regis poteſtatem ueniret, quod aliæ ſcilicet ciuitates Aurelianenſes facile ſequerentur, atque idcirco eiuſmodi conditiones minime concedendas. Vicit hæc ſententia, & legatis reſpõſum eſt, bellũ Henrici regis nomine geri, & eius imperio ſubijci oportere. Atq; his mandatis Bedfordienſis legatos ab ſe dimiſit. Sed paruo caſu, magna crebro fit rerum commutatio, duplex enim inde malum accidit: Burgũdionis animus primum offenſus eſt, qui arbitrans Anglos ſuæ gloriæ inuidere, iam tum de ijs malam animo opinionẽ imbibere cœpit, ac non multo pòſt reconciliata pace, Caroli partes ſecutus eſt, deinde Angli obſidionem Aurelianenſem relinquere coacti ſunt. Dum pacificatorijs legationibus Aurelianenſes cum hoſte agunt, Carolus copias undiq; accerſiendas, principes Francos ab Anglorũ amicitia omnibus pollicitationibus alienãdos curabat: item commeatum quem ad obſeſſos Aurelianenſes mitteret, ſtudio parabat, cum ad eum puella quædam nomine Ioanna, uiginti circiter annos nata ducitur. Hæc ob ſeruatam uirginitatem, Puella dicta, & ſingulari prædita animo ac fatidica, cum ad Carolũ adiuiſſet, eum primò habitu incognito perſonam diſſimulantẽ internouiſſe, deinde ita ſalutaſſe fertur: Bono rex animo es, atq; mitte timorem, uinces enim, & me duce, patriamq; tandem in libertatem priſtinam uindicabis, ſi non dedignabere fœminæ opera uti. Carolus qui rebus ſuis iam affectis ualde timebat, facile dictis credidit, in ſpem bonam omnino ingreſſus, ut qui iam tum aliquid diuinitatis in mente Puellæ ſibi perſuadebat ineſſe, ex eo, quod ueſtitu nõ regio indutus, ab ea fuiſſet rex ſalutatus. Sed aliud fuit, quamobrem in eam ſpem uenerit: Puella enim petijt gladium, quem diuinitus, uti aiebat, erat facta certior in templo diuæ Catherinæ in Turonibus, inter antiqua donaria pendere. Miratus Carolus, gladium inquiri, ac inuentum protinus Puellæ afferri iuſſit, & periculi potius eius uirtutis faciundi cauſa, quàm quod magnopere cõfideret facinus aliquod egregium à fœmina ædi poſſe, armatorum manum cum parte commeatus attribuit, ut obſeſſos ſubleuatum iret. Puella ita armata, dux agminis Aurelianum proficiſcitur, ac ſiue fruſtrata cuſtodes, ſiue numine tecta, noctis ſilentio inter tela hoſtium in urbem intrauit, commeatumq; intulit, ſine ullo ſuorum incõmodo. Angli interea qui certũ habebant ciues ob rei frumentariæ inopiam, non poſſe diutius obſidionem ferre, remiſſius ſolito urgebant, negligentiusq; excubias ducebant: ſed ubi cognouerunt Ioannã Puellam commeatũ ſupportaſſe, etſi contemptui habebant fœminã, quæ militaria munera obiret, tamen ob datũ ſubſidium ira accenſi, acrius multo hoſtem premendũ ſtatuũt. Itaq; duces ſuos cohortati, ut aliquãdo pro tantis laboribus, fructũ uictoriæ caperent, ijs qui primi murũ aſcẽdiſſent, præmia proponũt. Qua re pronũciata, ſubitò ex omnibus partibus euolãt, murumq; complẽt ſimul tormẽtis cuiuſq; generis, ſimul telis hoſtes à defenſione murorũ arcentes, idq; ſine intermiſſione faciunt. Hoſtes quãuis re noua perterriti, ſeſe tamen nõ deſerebãt, nec animo dimittebãt, cũ Ioãnes Nothus per nũcios celeriter Carolo ſignificauit ciuitatẽ inopia premi,

mi,ac uſqꝫ eò hoſtem urgere,ut non poſſent uires cuiuſquam ſatis eſſe,& rem deniqꝫ in tali periculo uerſari, ut breui male caſura eſſet, & ne id accideret,po ſitum in eius diligentia atqꝫ uirtute. Quibus rebus cognitis, Carolus quamce lerrime potuit, & ſubſidiũ & cõmeatus copiam miſit:exercitus Aurelianum ductus,ac caſtra à millibus paſſuum duobus poſita. Tum Franci ſui aduentus Puellam quæ Aureliani erat, admonent,rogantqꝫ,ut poſtero die cum electa ſuorum manu obuiã ueniat, ſeqꝫ tutò intromittẽdos curet. Quod ubi per An glum facere licuit, qui ex uſu ſuo fore ducebat, ſi quamplurimi in urbe eſſent, in qua iam fame laboraretur, poſtridie illius diei omnes uno ictu contenden tes de urbe erumpũt,proximumqꝫ propugnaculũ continenti impetu petunt, quod poſt multam factã utrinqꝫ ſtragem capiunt, atqꝫ incendũt,deinde maio ribus animis aliud longe maius oppugnant. Hic quia bene magna defenſorũ manus aderat, acrius depugnatur. Frãcus qui numero præſtabat, facta coro na, undiqꝫ urgebat. Anglus uitio munitionis,quæ iam frangi cœperat,omni bus rebus premebatur,ægreqꝫ ſuſtinebat,cui ita laboranti ne Talbotus quidẽ qui in propinquo erat, & tertiũ tenebat propugnaculũ, ſubſidio ire poterat, ueritus ne ſe abſente,ea quoqꝫ munitio amitteretur. His igitur difficultatibus Angli aliquandiu preſſi, ad ultimũ loco ſummouẽtur, qui facto repẽte cuneo ad Talbotũ in tertiũ propugnaculũ ſe receperũt. Talbotus nulla facta mora, cum expedito exercitu aduerſus multitudinẽ contendit, qui nõ mediocri ter rore illato,& ſuos firmauit,ut ſe ex magno timore colligerent, & hoſtes com preſſit,adeò ut protinus ſe intra mœnia coniecerint. Cædes ab Anglo minor facta,quod munitio minus firma fuerat, in qua primum erumpentium impe tum excepit. Haud ita multo pòſt Talbotus conuocato concilio,cauſas quàm multas docet, quamobrem obſidionẽ ciuitatis diu oppreſſæ & perinde quaſi ope diuina defenſæ, aut modis omnibus relinquendam, aut in aliud tempus reñciendam exiſtimet, cum meliore omine id opus tentari licuerit,ut ne tem pus teratur,quo hyeme iam confecta, ad bellũ magis neceſſarium eatur. Pro bata generatim à cunctis ſentẽtia,& dato profectionis ſigno, Magdunũ per gunt. Diſceſſu Anglorum omnia repente apud Aurelianenſes lætitia & con gratulatione plena ſunt,quod tantum periculum uitaſſent: quare id beneficñ Deo acceptum referentes,plures dies ſupplicationem habuerũt,oraruntqꝫ in templis,communem uictoriam expoſcẽtes. Hinc profectò uidere licet,illum aliquoties minus conſequi,qui plus nimio poſcit:equidem Angli uincere po tuerunt, ſed exiſtimantes ſuæ dignitatis non eſſe admittere Aurelianenſium deditionem aliter quàm petebant factam,neglexere uictoriam,perinde quaſi in manu eſſet:uerum tantũ mox abfuit,ut Aureliano potiti ſint, ut eos neceſſi tas ab incœpto auerterit. Franci autem ob pulſum hoſtem gloriantes, reliqui negocñ gerendi facultatem nequaquam dimittendam ſtatuunt,qui continuò agrum Aurelianenſem percurrũt, oppida quæ hoſtis præſidio tenebat,recu perandi cauſa,& primum Gergeum petunt, paucisqꝫ pòſt diebus capiũt, am plius ducẽtis Anglis interfectis,& quadraginta captis:ex ſuis uero militibus trecentos deſiderarunt. At Talbotus, quem oſtẽdimus relicta Aurelianenſi obſidione,Magdunum ſe contuliſſe, poſtquam oppidum præſidio firmauit, Lauallum contendit, iuxtaqꝫ murum caſtra poſuit,ac perſpecto loci ſitu,ſuos cohortatus tanto impetu oppugnare cœpit, ut poſt tertium diem, quàm eò

peruenerat, oppido cum arce ſit potitus, oppidanos quorũ pertinaciam pœna afficiendam iudicabat, grauiter multauit. Franci poſt receptũ Gergeum, omnibus copijs duce Puella, Magdunum proficiſcuntur, atq; ſub mœnibus conſiſtũt. Qua re nunciata, Talbotus & Ioãnes Faſtolus cum inſtructo agmine ſuis protinus auxilio ire maturant. Quod ubi Arthurus Francorum equitum magiſter per exploratores cognouit, haud mora, accerſitis ad ſe Puella & Ioanne Alenconij duce, cum omnibus copijs ad impediendum iter profectus, ad Pataium oppidum, quô hoſtes uenturos eſſe iudicabat, caſtra fecit, atq; equites pro caſtris inſtructos locauit, qui in uenientem hoſtem præcurrerent, prælioq; inopinantem exciperent. Angli dum cœptum iter eunt, uiſo à longe hoſtium equitatu, inſidias ſibi cauendas rati conſiſtũt, peditesq; ſuos uallum palis more ſuo, circunducere iubent: cæterum tanta celeritate equites Franci in eos delati ſunt, ut nullo ſui colligendi dato ſpacio, equeſtrẽ pugnam committere coacti ſint. Hoc loco cum eſſet amplius tris horas pugnatũ, equitatus Anglicus multitudine preſſus, in fugam uertitur. Peditatus uero omnibus ferè telis cõſumptis, gladijs diſtrictis confertus pergit, & parte equitum adiutus, ad ſuos incolumes Magdunum peruenit. Angli in primo congreſſu circiter mille cecidere: captiuorum numerus centum, & in ijs Ioannes Talbotus. Ex Francis interficiuntur milites amplius ſexcenti. At ubi fama per Gallias peruaſit Talbotum eſſe captum, cõfeſtim omnium opinione res Anglicæ inferiores iudicantur, adeò ut multa oppida uno momento ad Francos defecerint. Nempe omnes generatim incenſi rapiebantur ad libertatem recuperandam, ſperabant tum demum optima, confidebant Deum uelle Rempublicam Francam ſaluam, quod ſoleat precibus placatus afflictos ſubleuare. Carolus de parta uictoria certior factus, iam tandẽ ſibi rem reſtitutam opinione certa mente concepit, qui ea animi præſtantia hactenus fuerat, ut rebus aduerſis preſſus, nunquam ſe deſeruerit, ita nunc Sariſberienſi comite ſublato, & Talboto capto, duobus excellentiſſimis aduerſariorum ducibus, eadem uirtute auctus maiora audere cœpit, atque ita primum omnium Rhemos petendos ſtatuit, ut ea potitus urbe, ibi more maiorum, & ſolita cærimonia, ſacraretur, quo cunctis cõſtaret ſe perinde rite, ut iure, ſicut prædicabat, regem eſſe, ac appellari. Itaque cum ingenti exercitu, duce Puella, quem ut oraculum de rebus agundis conſulebat, iter per Campaniam faciens, Altiſiodorum contendit, quô ubi appropinquauit, legati ex ciuitate obuiam ueniunt, libenter ſe omnia facturos quæ uellet, pollicentur, ſi modo datis in aliquot dies inducijs, eius uoluntate liceret, officij gratia, prius cognoſcere, an ab Anglo ſubſidium eſſet expectandum nec ne. Carolus ne gratos in ſe ciuium animos iniuria læderet, inducias dedit, & caſtris haud longe ab urbe communitis, ac præſidio modico impoſito, ne oppidani fidẽ fallerent, Trecas duxit. Hanc urbem quæ caput eſt Campaniæ, bis intra paucos dies obſidere aggreſſus eſt, quam demum per deditionem recepit, facta Anglis qui in præſidio erant, abeundi poteſtate. Itidem Cathalauni fecerũt: ibi impoſito præſidio, Matronam amnem trãſgreſſus, Rhemos armis adortus eſt, quos nullo ferè negocio recepit, quippe ciues quo Anglorum imperia grauius ferebant, hoc obſidionem minus tolerarunt: ſed ne proditionis crimine notarẽtur, Anglis qui in præſidio erant, incolumitatem à Carolo impetrarunt. Carolus recepta ciuitate, more maiorum,

rum inũgitur, ſacraturq;,ad quem totius eius factionis legati principes ciuitatum protinus gratulatum cõuenere,referẽtes intelligere ſe iam tandẽ aliquando Deum optimum maximum Franciæ labores miſeratum,reddidiſſe libertatem,quam à ſuis olim accepiſſent maioribus. Altiſiodorenſes quoq; finitis per eos dies inducijs,& nullo ab Anglis miſſo ſubſidio,in eius poteſtatem uenere. Bedfordienſis interea animaduertens famam capti Talboti rebus ſuis ſic nocere, ut aliquot ciuitates ab omni metu uacuæ non dubitarint rebellionem facere,& complures in dies ſingulos ad defectionem ſpectare, periculo occurrendi cauſa, modis omnibus manum cum Carolo conſerendam ſtatuit, ut ipſe euentus uictoriæ, quam Deo iuuante ſuis promittebat,reliquos populos in officio & metu contineret. Itaq; Lutetia profectus in Carolum contendit,qui paulò ante à Rhemis diſceſſerat Damartum,& in itinere aliquot occupatis ignobilibus oppidis, collocatoq; præſidio, eo loci manebat, ut Pariſios pecunia uel promiſſis ſolicitaret. Acceſſit Bedfordienſis, & caſtris loco natura ædito poſitis,antecurſores equites miſit, qui hoſtem ad certamen prouocarent. Carolus tum quoq; ſibi dubitandũ non putauit,quin productis copijs, prælio dimicaret,ſed cũ per exploratores cognouiſſet Anglũ & numero & uiribus parẽ eſſe, ſtatuit potius ſine periculo abſtinendũ,quàm cum periculo prælium tentandum,ne curſum rerum ſuarum quæ iam proſperæ eſſe cœperant,temeritate interrumperet. Factæ ſunt igitur leues pugnæ tantummodo inter equites in medio ſpacio, quod inter utraq; caſtra intercedebat. Cæterum Carolus cum cerneret Anglorum ſtudium & alacritatem pugnandi,ſuſpicatus ne morando nõ committeret, ut aut inuitus decertare cogeretur,aut magna cum infamia ſe caſtris continere,de media nocte caſtris ſublatis pedem referre cœpit. Qua re multo mane comperta, Bedfordienſis ſuos ægre retinuit,ne hoſtem inſequerentur,quod conſultò fecit,ut ne fortunam temere tentaret:qui ita deſperans Francum ad pugnam tum elici poſſe, Lutetiam reuertitur animo augendi exercitus,ut cum in poſterum facultas daretur,maioribus uiribus Carolum aggrederetur. His tẽporibus Boëmi qui aliam ſectam habent,ac cæteri Chriſtiani, propterea quod Ro.pontifici non parent, partim ſuæ hæreſeos tuendæ cauſa,partim,ut fit,odio in alienos concitati cœpere finitimos uexare bello. Quod ubi innotuit Martino quinto Ro.pontifici, ſtatim per literas eos admonuit, ut & ab infeſtando manus abſtinerent, & ſe rurſus ad piorum cœtum adiungerent. At tantum abfuit,ut illi eſſent dicto audientes, ut etiam acrius ſolito bello ſtuderent. Qua de cauſa,pontifex primo quoque tempore legatos in Germaniam miſit, qui pios principes aduerſus Boëmos tanquam Chriſtianæ religionis hoſtes, ad arma concitarent:item Henricum diui Euſebij cardinalem Vintonienſem epiſcopum legatum fecit, qui ad id bellum gerendũ ex Anglia cum aliqua armatorũ manu proficiſceretur,cui ſimul iuſſit,ut religionis iuuandæ gratia, ſua autoritate,decimam ſacrorum prouentuum ſacerdotibus imperaret. Henricus communicatis pontificis mandatis cum ſenatu regio, & illo nihil quicquam huic rei præuertendum decernente,pecuniam pariter exegit, ac non mediocrem militum numerum confecit,quamuis nõ ſine patriæ incommodo,tot quotidie uectigalia ſoluerentur, totq; delectus haberentur, atque ita rebus paratiſſimus per Germaniam iter propediem ſuſcepturus iam ad littus peruenerat, milesq; naues con

ſcendere cœperat, cum à Bedfordienſi literæ ad Gloceſtrenſem allatæ ſunt, quibus nouum militum ſupplementũ petebat. Gloceſtrenſis magna affectus ſolicitudine hoc nuncio, quod nullum paratũ haberet exercitum, quem tranſmitteret, neque ſpacium eſſet in eo articulo temporis, quo cauſa belli gerendi in Boëmos, nouus habitus erat militum delectus, ad contrahendas nouas copias, cum præſertim res in celeritate poſita eſſe uideretur, neceſſariò nulla interpoſita dubitatione, Henricum Vintonienſem magnopere rogauit, ut primum cum exercitu, quem ducebat, ad Bedfordienſem ſe conferret, iuuaretꝗ ſuos in prælio, quod Bedfordienſis cum hoſte propediem facturus erat, & inde eo cõfecto feliciter negocio, prout fore confidebat, in Boëmos pergeret. Henricus etſi permoleſte ferebat ſuum iter impediri, tamen ne ſuis deeſſet, tranſmiſſo Oceano, Lutetiam ad Bedfordienſem conceſſit. Interea Carolus factus ab exploratoribus quos in omnes partes ſolicitatum populorum animos ad defectionem dimiſerat, certior, Compendienſes, Bellouacosꝗ grato in ſe eſſe animo, ac maxime cupere ab Anglorũ dominatione liberari, & propterea paratos eſſe ſibi uenienti aperire portas, ſi modo id ſine capitis periculo fieri liceret, cum expedito exercitu Compendium petijt. Qua re cognita, Bedfordiẽſis maioribus copijs quas Henricus duxerat, auctus, obuiam hoſti perrexit, ut tandẽ ad æquum certamen eum traheret, qui uix in Syluanectenſem agrum peruenerat, cum Carolus ad montẽ Piliolum qui inter Compendium & Syluanectum eſt, iter auertit, ubi idoneum locum nactus copias collocauit, ſuos ex caſtris non facile ducturus. Hæc ad Bedfordienſem per ſpeculatores ſtatim deferuntur, qui actutum educto in aciem exercitu, propius hoſtem accedit, pugnæꝗ poteſtatem facit. Franci monte Piliolo ſe cõtinent, & cum hoſte aliquot tumultuarijs tantũmodo ab equitibus pro caſtris factis prælijs, nil amplius tentant. Conſiderabat enim Carolus quantum in bello fortuna, hoc eſt, ſubitus atꝗ inopinatus rei etiam minimæ accidentis euentus poſſet, cui detrimenta prius crebro accepta pro diſciplina & documento erant: item cum per exploratores cognouiſſet multas ac amplas Galliæ ciuitates grauate Anglorum perferre imperium, ac paratas eſſe quamprimum tentare rebellionem, ſperabat ſine certamine, ipſos Anglos modis omnibus tota Gallia breui tempore expulſum iri, & illud eſſe iudicabat, quamobrẽ Bedfordienſis ut uir prudens ac ſuorum uulnerum minus expers, de ſumma rei uno prælio decertare tantopere cuperet. Quibus rebus edoctus, in animum induxerat nullo loco, niſi quantum neceſſitas cogeret, ſe fortunæ committere, idꝗ in rem ſuam fore maxime iudicabat. Bedfordienſis qui Pariſios cum primis ſuſpectos habebat, nec multum Burgundioni confidebat, cuius rei cauſa mox perappoſite dicetur, ubi animaduerterit hoſtẽ conſultò certamen detrectare, Lutetiam repetiuit. Tum Henricus cardinalis legatus Romani põtificis ſumpto ſecum exercitu, quem ex Anglia antea duxerat, poſt quintum & quadrageſimum diem, quàm in Galliam uenerat, iter ſuum in Boëmos continuauit: quô ubi peruenit, cum omnia flagrare bello reperiſſet, rem Chriſtianam pro uirili parte fortiter iuuare cœpit, manſitꝗ in Boëmis aliquot per menſes, uſꝗ eò, dum cum alijs legatis reuocatus eſt à pontifice, miſſo cum maioribus copijs ad id bellum Iuliano Cæſarino ſancti Angeli cardinale. Ac ita Henricus poſt egregiã ſacro bello enauatam operam, domũ incolumis redijt. Carolus

poſt

poſt Bedfordienſis diſceſſum, Compendiũ, Bellouacos,& Syluanectum, oppidanis ultro in ſuam poteſtatem uenientibus recepit: qui licet ita fauente fortuna gauderet, nõ ſperabat tamen prius poſſe ſe Anglos patria exterminare, quàm eorum & Burgũdionis conſocietatem diſiunxiſſet, quod tandẽ aliquando uſu uenturũ confidebat. Itaq; crebris nũcijs apud ipſum Burgundionem ſe primum purgatum uoluit, quod non fuiſſet mortem patri machinatus: atq; eum monitũ, nihil eſſe turpius, aut fœdius, aut quod minus deceat, quàm contra ciues, contra patriam facere, quàm uel ob priuatas iniurias, cum perpetuis hoſtibus conſentire, deinde de pacificatione agitare, offerre conditiones minime negligendas, polliceri plura, quàm præſtare poſſet, tanto cœpit ſtudio, ut eius conſiliũ Bedfordienſi facile innotuerit. Quocirca ille maioribus curis anxius, cum uideret Anglicas res ualde infirmari, ſtatuit quodcunq; aduerſi incideret, primum omnium magnopere curandũ, ut ſi loca omnia quæ Henricus rex eius frater in Gallijs recuperauerat, nõ poſſent retineri, conſeruari, defendi, ſaltem Normania à maioribus perdiu poſſeſſa non amitteretur, perinde ac ipſe Henricus moriẽs faciundũ mandarat. Quapropter dato imperio ciuitatis Lutetiæ Ludouico Lucemburgenſi Morinorum epiſcopo, ac Franciæ cancellario, & præſidio non modico relicto, in Normaniã proficiſcitur, quò ubi peruenit, principes ciuitatum ſpeciatim ad ſe euocat, quibus primum commemorat beneficia omni tempore à ſuis maioribus in Normanos collata, iura & leges redditas, ſimul antiquam Normanorum ducum ſtirpem, qua Angli reges orti eſſent, deinde ſingulos nominatim hortatur, ut animo pariter atq; uiribus uelint incumbere in negociũ pacis ſeruandæ, fideiq; non fallendæ, idq; ſi faciãt, iam poſſe omnia præclara & magna ab Henrico ſuo rege meritò expectare. Dum hæc agit Bedfordienſis, fit certior nonnullos legum metuẽtes de oppidis, de agris demigrare: qua re permotus cõuocat conciliũ, ad idq; adhibet omniũ ordinum duces, quos rogat de populo Normanico in officio continendo, ſentẽtias dicere. Cuncti partiendum exercitum in plures ciuitates iudicant. Itaq; pars una ad oram maritimam tuendam Ricardo Eboracenſium duci datur, altera oppidorũ præſidio collocatur, tertia Rhotomagum ducẽda Edmundo Somerſetenſi duci attribuitur. Sic rebus conſtitutis, copijsq; diſtributis, Bedfordienſis Lutetiam retro repetit. Dum hæc apud Anglos in Normania geruntur, Carolus Fanum Dionyſij per proditionem occupat, præſidijsq; uincire maturat, ac exin Ioannem Alenconij ducem, & Puellam præmittit, qui Lutetiam uſq; percurrãt, ciuium animos ad defectionem tentandi cauſa, & ſi ex re eſſe uideant, urbem oppugnare aggrediantur. Illi quod iuſſi erant facientes, proficiſcuntur, urbiq; appropinquãtes cum magna ſuorum cæde repelluntur ab Anglico præſidio. Quibus rebus auditis, Bedfordienſis accelerato itinere ad urbẽ redijt, collaudatisq; ciuibus gratias egit, quod Dionyſianos ſecuti non eſſent. Tum Carolus ſpe fruſtratus aliam rem aggreditur, quæ ſucceſſit: miſit enim Ambroſiũ Delorum Latiniacum, quod eſt ad Matronæ fluminis ripam poſitum, cui uenienti oppidũ traditur. Haud multo pòſt Carolus eò diſceſſit, impoſuitq; præſidium, quod loco per ſe munito plurimum confidebat, qui in Andegauenſes iter habebat, cum Angli ex altera parte Fanum Dionyſij armis adorti recuperarunt, tentarunt & Latiniacum recipere, ſed cum Puella in præſidio eſſet, quæ acriter reſiſtebat,

defenſum egregie oppidum eſt. Per eos ipſos quoque dies, Angli qui Rhotomagi in præſidio erant, duce Thoma Terello uiro ſtrenuo, per hoſtium agros populabundi curſitantes, Claromontem oppidum, quod leui præſidio teneri audierant, primo impetu capiunt: ſed quia locum præſidio propter ſuorum paucitatem, munire non poterant, primum murorum parte nudant, inde diripiunt, ac præda omnis generis referti redeunt, unde uenerant. Alia ex parte Burgundiones duce Ioanne Lucemburgenſi, cum bene magna Anglorum manu, Compendium petunt, ualloq; circundant. Sed neque oppugnatione facile capi poterat oppidum munitum, neque in obſidione uis magna ineſſe uidebatur, quia frumentum ſatis antea conuectum fuerat, attamen aut longo certamine expugnandi, aut ad deditionem cogendi ſpe adducti, ad mœnia ſubeunt, bifariam diuiſo exercitu, & dies ac noctes alij telis, tormentiſq;, alij cuniculis ad muros actis, alij prælio propè continenti oppidanos uexant, in idq; potiſſimum incumbebant, ut deditio maturius fieret, cum ſubitò Ioanna Puella Dei uates, uti uulgò appellabatur, at ſuæ omnino ſortis neſcia, ſubſidio uenit, ac in oppidum fortiter ſe recepit, ſed paulò poſt cum oppido egreſſa in hoſtes temere erumperet, à Lucemburgenſi capitur, Rhotomagumq; ad ducem Somerſeti mittitur. Hæc Puella cum ultra fœminæ uires, citraq; peritiam militaris diſciplinæ, quam nunquam didicerat, multa facinora, & illa quidem egregia faceret, apud uulgus in ſuſpicionem uenit, ut diceretur magicis artibus ea omnia agere, quamobrem in ueneficij crimen uocata, primo iubente duce Somerſetenſi, diligenter examinata eſt, an bene ſentiret de religione Chriſtiana, deinde quia uirili uſa erat ueſtitu, & omnino uenefica habebatur, ſeuere damnatur, atque comburitur. Sed Puella infelix priuſquam ea pœna affecta ſit, memor humanitatis, quæ unicuique innata eſt, ſimulauit ſe grauidam eſſe, quo aut hoſtes miſericordia frangeret, aut faceret, ut mitius ſupplicium ſtatuerent. Verum poſtquam ob eam cauſam, nouem menſes eſt ſeruata ad partum, & res uana apparuit, nihilominus crematur. Viſa eſt ea profectò ſententia in Puellam lata longe poſt homines natos duriſſima, quæ neque molliri, neque mitigari tempore potuit. Sanè fœmina pro patria ad uirilia decora excitata digna fauore uidebatur, cum præſertim permulta extarent parcendi exempla, & illud potiſſimum à Porſena Hetruſcorum rege æditum. Is enim compoſita cum Romanis pace, cum obſides accepiſſet, & in ijs Clœliam uirginem, & illa dux agminis aliarum uirginum fruſtrata cuſtodes inter tela hoſtium Tyberim tranaſſet, ad ſuosque confugiſſet, ac inde ex fœdere reſtituta fuiſſet, non affecit uirginem pœna, ſed collaudatam & parte obſidum donauit, & domum remiſit. Ad rem redeo. Hunc exitum Ioanna Puella habuit, magicis, uti uulgi opinio ferebat, artibus quàm bello gerendo aptior. Franci tamen illam etiam nunc ad pellendum patria hoſtem ex cœlo dimiſſam ferunt, quippe quam uirginem interijſſe prædicant. Poſt Puellæ caſum, Franci non ſe deſeruerunt, qui hoſtes cum aſſiduis ex oppido eruptionibus, tum in campo ſæpius pugnando, tot incommodis affecerunt, ut illi deſperata expugnatione, ſua ſponte receſſerint. Res Anglicæ per hunc modum, in dies magis magiſq; in terra Gallia, infirmiores fiebant, quod uarie afficiebat principes, quorum pars occupatis ægritudine animis, horum temporum malum præ illo, quod impendere proſpiciebat,

prospiciebat, leue admodum ducebat: pars quod acciderat, grauissimum existimabat, quia uidebat hostis uires per id auctas, & suas plurimum debilitatas: ac ita tacitis incensi curis, pro se quisque animo uersabat, ecquid remedij rebus prope affectis adhiberi posset, cum ad extremum omnibus uisum est, in rem præsentem maxime esse, ut Henricus rex cum nouo exercitu, primo quoq; tempore Gallias peteret, partim suos confirmandi, partim Francorum animos, aut metu, aut gratia, quam puer id ætatis plurimam præ se ferebat, in officio continendi causa. Quocirca conscriptis copijs, quæ satis uiderentur ad iter faciendum, & pecunia ad sumptus necessarios corroganda ex tributo cum sacerdotibus tum reliquo populo imposito, cōfecta, Henricus duce Henrico cardinale, ex Anglia profectus, primum Rhotomagum, inde Lutetiam uenit. Fit illi obuiam tota ciuitas, adolescentemq; optimæ indolis faustis plausibus regem salutat, etsi permulti fortasse erant, qui id officij simulate præstarent, attamen dies ille cunctis æque læte concelebratus, populusq; pro concione collaudatus pecunia, frumento, uino donatur. Bedfordiensis post hæc conuocato principum conuentu, sic locutus fertur: Ecce principes humanarum rerum successus, Henricus quintus cum iure, tum ex fœdere rex uester futurus erat, sed ante diem uita functus, reliquit filium, qui succederet, ac auitum regnum possideret. Is apud nos est, eaq; de causa, impræsentia huc accessit, ut more maiorum coronaretur, suumq; Francum populum cognosceret, ab eoq; unà cognosceretur, qui unus omnium ex ueteri instituto, solet regem suum loco Dei, ut ita dicam, habere, & colere, ac fideliter & obedienter dicto eius esse audiens. Et quamuis sint, qui Carolum sequantur, id tamen errore, non perfidia fieri constat, quare qui ad officium redierint, sine fraude erunt. Igitur tantum superest, ut uos uestra fide, quemadmodum hactenus nauiter fecistis, uelitis deinceps dare operam, ut populus in officio permaneat, quo sanè beneficio tantum de uestro rege bene merebimini, ut omnia ab eo ampla expectare potueritis, cuius animum erga uos fore gratum ex uestra tantum conscientia metiamini, licet. Dimisso conuentu, Henricus decimum agens ætatis annum, in æde deiparæ uirginis solita cærimonia ab Henrico cardinale coronatur. Facta re diuina, principes Franci in Henrici uerba iurant, dein per præconem edicitur, omnes sine noxa fore, qui intra certum diem, in Henrici ditionem redierint. Fuit is annus salutis humanæ MCCCCXXXII. Dum hæc Lutetiæ aguntur, Meledunum, Corbolium, cum nonnullis alijs locis, partim proditione, partim ui à Carolo recipiuntur. Sed alibi alio euentu res gestæ sunt. Erat bene magnum Francorum præsidium apud Bellouacos: hos Thomas comes Harundellius sperans ad pugnam elici posse, positis procul castris, loco idoneo & occulto, prope ipsam urbem pedites equitesq; simul collocat, deinde aliquot equites leuis armaturæ præmittit, qui hostes ad eruptionem prouocent. Illi quod iussi erant, sedulò facientes, usque ad portas progressi, ubi Francos ad insequendum paratos conspiciunt, simulantes fugam, in insidias ducunt, se temere sequentes. Franci insidias intrantes, passim occiduntur, unà cum oppidanis, qui simul in hostem concurrerant. Nonnulli cognito ex fremitu equorū dolo, in ciuitatem ad suos se ægre receperunt, reliqui interiere. Non ponitur, quod sciam,

ab aliquo autore occiſorum numerus, qui omnino non mediocris fuiſſe creditur. Item Ricardus comes Varuicenſis apud Gorneum, eodem tempore cum hoſte pari fortuna congreſſus complures interficit, ac ſexaginta equites cepit. Similem fortunæ uim Rhenatus dux Barri, qui Carolum opibus maxime iuuabat, per eos illos dies paſſus eſt, Rhenatus enim qui ueteres inimicitias cum Antonio Vallimontis comite habebat, contracto magno exercitu, Vallimontem oppidum oppreſſum contendit, quem ubi comes appropinquare audiuit, ne ab hoſte intercluderetur, relictis militibus quos ſecum habebat, præſidio oppidanis, ad Bedfordienſem & Burgundionem quorum partes ſequebatur, rogatum auxilium aduolauit, & eo impetrato, ipſe & Antonius Tolongonius præfectus Burgundionum cum ualida armatorum manu, ſuis quos hoſtis acriter premebat, protinus ſubſidio uenerunt. Quod ubi Rhenatus cognouit, ueritus ſi hoſtes appropinquarent muris, idq́ præſidium ſentiret, quod in oppido erat, ut uno tempore, & ex oppido eruptio fieret, & à tergo à comite inuaderetur, relicta obſidione, ſuos in uenientes hoſtes conuertit, impreſſionemq́ facere iubet. Pugnatur aliquandiu acriter inter equites, qui primi impetum exceperunt, donec peditatus acceſſit, qui tanto impetu certamen ſubijt, ut Franci non modo ſuſtinere non potuerint, ſed confeſtim in fugam uerſi ſint. Capitur Rhenatus, cum ducentis militibus. Occiſa ſunt tria circiter millia. Non minor per idem temporis occaſio bene gerendæ rei alia in parte Anglis oblata eſt, ſi eam imprudenter non omiſiſſent: Robertus enim Vuyllugby & Matthæus Gogthus homo Vuallus, uir audax, Fani Selerini arcem natura loci munitam obſident, inſtantq́ per uim capere, contrà præſidium quod intus erat, ſtrenue locum tuebatur. Quo cognito à Carolo, celeriter Ambroſium Delorum cum nonnullis alijs ducibus, ſuis ſubſidio miſit. Ille quia præfectus arcis erat, & à præſidio quod ipſe ibi collocarat, defendebatur, cupidus ſubueniendi ſuis, prior iter facere cœpit, ſed mox ueritus ne non circumueniretur, conſtitit ad Bellimontem, expectaturus dum eò reliqui duces cum ſuis copijs peruenirent, quo inde omnes ſimul in hoſtes irent. Dum ad eum locum conueniunt Franci, interim Angli qui in obſidione arcis erant, id quod hoſtis agebat, per exploratores edocti, occurrendum ſtatuunt, antequam alteri ad alteros perueniant. Itaque bona pars de media nocte ſine ullo tumultu egreſſa, caſtra hoſtium adeò neglecta reperit, ut plus mille homines prius in uallum intrauerint, quàm quiſquam penè ſentiret, ſed cædes in ipſo uallo facta excitauit hoſtes, quos inopinantes tantus terror pauorq́ repente occupauit, ut nemo aut arma capere, aut caſtris pellere hoſtem ſatis conaretur. At ubi illuxit, Angli prædæ ſtudentes hoſtem atque huc atque illuc fugientem non perſequuntur, ſed contenti tanta præda, eam dum abducere conantur, ecce accidit, ut derepente Franci qui in itinere erant, exaudito clamore pugnantium, ſeſe concitantes ſuperuenerint, atque hoſtem præda præpeditum magno inuaſerint animo. Accurrunt etiam reliqui Franci ex fuga reuerſi ad ſuos, committitur utrinque atrox prælium, diuq́ æquo Marte certatur, ſed ad ultimum ſuperante multitudine, Angli pedem retulerunt. Eorum nonnulli capti, & in ijs fuit Matthæus Gogthus. Ex Francis multi cecidere, ſed complures capti,

quorum

quorum in numero Ambroſius Delorus fuit. Robertus obſidionem poſtea reliquit. Adeò imperatori uictoria curanda, præterea nihil, quæ ita difficilis partu, ita fugax eſt, ut qui eam putat in manu eſſe, antequam teneat, falli ſemper ac damnum incurrere poſſit, aut qui eam habet, niſi retinendam curet, cum incommodo facile amittat. Angli dum prædæ ſtuduerunt, partam uictoriam perdiderunt. Dum autem ita Angli Franciq; de potentatu, de principatu, de uita denique certant, in terra Gallia per bellorum licentiam, mortalium omnium facultates rapiuntur, theſauri ſacri ſpoliantur, homines paſſim occiduntur, aut conuulnerantur, cruciatu & ſupplicio afficiuntur, matronæ conſtuprantur, uirginum raptus fiunt ex complexu parentum, quotidie oppida capiuntur, quotidie diripiuntur, atque oppidanorum opes aliò exportantur, ædificia, uiciq; incenduntur, ac nullum denique crudelitatis exemplum in miſeros Francos non æditur, mitto ſexcenta alia calamitatum genera, quibus pariter premebantur. Nec Anglia eiuſmodi iniuriarum expers erat, quæ in ſingulos dies ſuorum funera, cædes, uulnera, ac tributis aſſiduis opes ſuas diminui uidebat, ita ut communia propè mala eſſent, ploratibusq; utriuſque gentis, totus Occidens ſonaret, ac fama triſtimoniæ pleniſſima in omnes orbis partes peruaderet. Quapropter non erat, qui non miraretur, quomodo hi duo populi ad patiendum ſatis eſſent, ac maxime miſereretur, & cum primis id faciebat Eugenius quartus Romanus pōtifex, qui cupidus ineūdæ rationis, qua importuniſſimi belli finis fieret, Nicolaum Cardinalem ſanctæ Crucis in Gallias miſit ad conciliandam pacem inter reges. Is ubi eò peruenit, ad Carolum primum adit, eiq; exponit mandata pontificis, inde eadem Bedfordienſi refert, hortatur pacem, demōſtrat, declarat, argumentatur eam ſemper honeſtiorem eſſe, quàm bellum, in Chriſtianis principibus, qui ſuorum commodis ſeruire, qui iuſtitiam ſeruare, qui ſe ratione regere, qui remittere ſemper aliquid de ira, de iniuria, deberent, quæ per bella fieri non liceret. Iſta in animos principum inducere conanti legato, uterq; reſpondit ſe paratum ad omnia deſcendere, cæterum cum res cœpta eſt agi, tantum abfuit ut honeſtis conditionibus eſſent contenti, ut etiam magis atque magis in pertinacia permanerent. Id Cardinalis animaduertens, deſperata pace, ut ne fruſtra tantum laboris ſubijſſe diceretur, inducias in ſex annos confecit, quas ut ægre ambo principes rogatu Cardinalis conceſſerunt, ita poſt eius diſceſſum ſubitò fregerunt. Non nemo ex recentioribus autoribus tradit Francos priores illas uiolaſſe, qui paſſim Anglorum Burgundionumq; amicos multarint. Quo factum eſt, ut irritatis utrinque animis, acrius ſolito ad arma itum ſit. Fuit ille annus ſalutis humanæ M C C C C X X X I I I.

Cæterum ad Henricū regem reuertamur. Henricus poſt aliquot dies, quàm eſt Lutetiæ coronatus, Rhotomagum conceſſit, ubi dum moratur, Henricus Cardinalis in Angliam reuocatur, ad ſedandum tumultum per quoſdam perditiſſimos factum, qui ſpecie perfundendi hominum animos noua religione, quietem regni turbandam ſtatuentes coniurarunt. Sed Gulielmo Mandeuillenſi eius maleficij autore capto, ac pœna affecto, cæteri mortem deprecantes confeſtim ad ſanitatem rediere. Cardinalis cum Gloceſtrenſi de tranſmarinarum rerum ſtatu communicat, idq; quod rebatur, docet ſe ſuſpi-

cari inducias per Francos breui uiolatum iri, & propterea præſtaret, ut ſupplementum militum cum pecunia ad uſum belli neceſſaria pararetur. Quibus rebus cognitis, Gloceſtrenſis concilium conuocat, de cuius decreto delectus habetur, pecuniaq́ imperatur. Dum hæc aguntur, Iacobus rex Scotiæ ad Gloceſtrenſem de pace legatos miſit. Gloceſtrenſis quia rex aberat, de ea re ad concilium retulit. Poſt longam diſputationẽ pax conceditur, quod ſpes eſſet longæ concordiæ, ex eo, quod Iacobus domeſticis laboraret ſeditionibus, & inter ipſum Anglum & Francum, ſex annorũ induciæ intercederent. Dimiſſo concilio cardinalis cum copijs coactis, & bene magna pecuniæ ſumma confecta, Rhotomagum ad regem reuertitur. Acceſſit etiam illuc Bedfordienſis ex Pariſijs, de rationibus rerum gerendarum agendi cauſa. Hic rem omnem ad concilium deferunt, magnaq́ inter eos exiſtit diſputatio: aliqui ſuſpicabantur Francos haudquaquam in conditione atque pacto manſuros, cum ſatis conſtaret illis ferè omnibus magnũ iniuſtum eſſe dolorem, quod Normania, Lutetia, ac tot egregia oppida ſub Anglicum imperium redacta eſſent, & propterea perſuadere nitebantur, ut nihil de bello remitteretũ, ne uiolatis repente inducijs, cogerentur in ſummo periculo, de ſummis rebus ſubitum conſilium capere imparati, cum à militibus, tum à pecunia. Contra ea nonnulli affirmabant, non poſſe continuari bellum tam longo ſpacio induciarum, ſine illarum uiolatione, referentes perdifficile eſſe, militis manum à maleficio abſtineri, qui quotidie ob metum hoſtis, in armis eſſet, & ideo ſibi uideri firmatis præſidio locis magis opportunis, debere militem domum mitti, donec induciæ manerent. Hac in utranque partem habita diſputatione, priorem ſententiam Bedfordienſis, Somerſetenſis, & Eboracenſis duces ſecuti, quod ad bellum opus eſſet parandum, militi ſtipendium dandum, & ad omnem caſum, maiorem exercitum conflandum deliberant. Finito concilio, Henricus rex Caletum primum, ac inde in Angliam reuertit. Bedfordienſis comitatus regem uſque Caletum, illic aliquod dies eſt moratus, cum interim nonnulli milites priſtinæ licentiæ militaris memores cœperint paſſim rapinas facere. Quod poſtquam ille cognouit, hanc paruulam puniendi cauſam nactus, eius maleficij autores comprehendendos, ac ſupplicio mactandos curauit, quo deterreret alios, ut ab alieno facilius manus abſtinerent. Atque ita Bedfordienſis oppidum facinoroſis hominibus purgatum nouo præſidio firmauit, qui Lutetiam iter habebat, cum aliud interim negocium uenit in mentem: ſanè paucis antè menſibus amiſerat Annam uxorem Burgundionis ſororem, cuius mors effecit, ut facilius Burgundionis animus ab Anglorum amicitia ſit poſtea alienatus, qui, ut ſuprà diximus, alijs etiam de cauſis, ad id ſolicitatus fuerat, quare ſtatuit in matrimoniũ ducere Iacobam filiam Petri Lucemburgenſis comitis diui Pauli uiri illuſtris, ut ob eam nouam affinitatem, uetus hoſpitium quod ſibi cum illa nobili familia intercedere gaudebat, arctiore beneuolentiæ uinculo firmaret. Itaq́ Caleto profectus iter Morinũ uerſus, ubi comitis erat ſedes, contulit, quẽ ipſe comes multa congratulatione accepit, & id quod petebat, filiam Iacobã ei locauit. Ita Bedfordienſis uoti compos, poſt factas ſplendidiſſime nuptias, cum uxore Lutetiã uenit. Tulit iniquo animo id factũ Burgundio, qui cum in animo haberet Caroli fidẽ ſequi, dolebat Anglũ auctũ eſſe affinitate Lucemburgẽſis

familiæ

familiæ ueteris ac præpotentis,quæ ei maximo ubiꝗ uſui eſſe poſſet. Per idem tempus Ioannes Talbotus, quem ſuprà oſtendimus ad Pataium oppidum, à Francis captum fuiſſe, ſoluto grandi auri pondere, ac reſtituto in libertatem Ambroſio Deloro paucis antè menſibus capto,miſſus factus ab hoſte in Angliam reuertitur. Dum alia alibi fiunt, Franci milites cum ſtipendio carerent, & inter eos bene magna eſſet hominum multitudo, quos ſpes prædandi, ſtudiumꝗ bellandi ab agricultura,& quotidiano labore reuocarat,cœperũt primo furtim modo Anglos,modo Burgundiones, ut occaſio offerebat,capere, eosꝗ pro facultatibus multare,& quamuis per inducias minime licitum eſſet, idem tamen palàm deinde facere haud ueriti. Qua iniuria Angli affecti,arma poſt ſextum menſem,quàm induciæ factæ erant,rurſus capere coguntur. Atque ad hunc modum bellum renouatum eſt. Atqui Franci induciarũ ruptores nihil cunctati ad arma concurrunt,ac Fanum Valerij oppidum in Normaniæ finibus ad oſtium Sommæ ſitum capiunt. Altera eorũ manus Ambroſio Deloro duce excurſiones in agrum Cadomenſem,eodem illo momento facit. Contrà Angli duce Bedfordienſi Latiniacum oppidum ad ripam Matronæ, quemadmodum ſuprà diximus, poſitum,paruum quidem, ſed operibus munitionibusꝗ alte ſeptum magnis uiribus oppugnant,quod quia primo impetu expugnare non poſſunt,munimentis caſtra firmant,occupatoꝗ ponte,tutandi cauſa,caſtellum ſuperimponunt,ac undique tormentis uerberant. Contrà oppidani acriter ſe defendunt,& interdum duce Ioanne Notho Aurelianenſi,qui præſidio præerat, erumpunt, non ſine ſua tamen cæde. Ibi per aliquot dies ita certando,ſtatiua habita,cum re longe maioris momenti urgente, Bedfordienſis aliò reuocatur,qui omiſſa obſidione,Lutetiam repetijt,ne per ſuam abſentiam,ciuibus qui male ſanis erant mentibus, tentandi aliquid in ſe facultas interea daretur : quô ubi peruenit, nulla facta mora, Petrum Lucemburgenſem ſocerum comitem diui Pauli,& Robertum Vuyllugby cum parte copiarum,ad recuperandum Fanum Valerij miſit. Ii cum omnium animi ad ulciſcendum arderent,celeriter profecti,oppidum circumſident,& oppugnare acriter aggrediuntur. Franci qui in præſidio erant,poſtquam aliquot dies reſiſtendo conſumpſerunt, deſperato ad extremũ ſubſidio, paciſcuntur incolumitatem cum hoſte,atque oppidum dedunt. Exin Lucemburgenſis & Vuyllugby præſidio impoſito, ad Bedfordienſem eius belli uictores rediere,quod in oppido,ſiue ob grauitatem cœli, ſiue ob cibaria diu ſeruata minus ſalubria, quibus miles ueſcebatur,cœpit peſtilentia ſæuire, ut, credo,infelix oppidum poſt tot acceptas clades, quales iam bis ab obſidentibus Francis primum, ab Anglis deinde paſſum erat, etiam mortifero tentaretur morbo. Item Franci paulò ante Burgundionum quoque fines uiolarant, aliquot oppidis & arcibus aut captis, aut ſolo æquatis. Hæc loca dum Burgundiones recipere nituntur, Bedfordienſis Vuyllugby & Thomam Terellum cum aliquot cohortibus, amicis propere auxilio mittit. Illi mature profecti, ubi in Laudunenſem agrum peruenere, fortè obuiam habuerunt magnam hoſtium manum, & cum ea congreſſi ſubitò fuderunt, interfectis centum & ſexaginta militibus,ac captis aliquot, quos poſtea necarunt. Angli poſt hæc incœptum iter euntes ſe cum Burgundionibus coniungunt, qui ita iunctis armis, breui loca omnia recepere. Interim Talbotus habito in Anglia militum delectu,

magnum armatorũ numerum in Gallias tranſportauit, Rhotomagumq; uenit, ubi poſtq; militem refecerat, Lutetiam ad Bedfordienſem profectus eſt, cuius aduentus mirum dictu eſt, quantũ ſpei ſuis, quantumq; metus hoſtibus fecerit: optimus porrò dux belli habebatur, & eius recte cognita bellando uirtus meritò Francis formidoloſa, ſuis uero plena fiduciæ erat. Talbotus ſimulatq; de rebus agendis, à Bedfordienſi ſatis edoctus eſt, cum expedito exercitu Bellimontem oppidum oppugnatũ contendit, quod puncto temporis expugnat, uicinas ſimiliter arces pari ſucceſſu in poteſtatẽ redigit. Inter hæc comes Harundellius obſidebat arcem Fani Selerini, qua poſt tertium menſem, quàm op pugnare cœperat, potitur, interfecto præſidio, quod intus erat. Exin Sillum oppidum munitiſſimũ petit, atq; obſidet. Oppidani ob recentem ſtragem ad Fanum Selerini factam, territi, datis ſubitò obſidibus, promiſerũt intra trigeſimum diem ſe oppidum dedituros, niſi ſibi à Carolo ſubueniretur, atq; ſtatim certos homines ad Carolũ miſerunt. Carolus de ea re certior factus, Arthurũ cum aliquot ordinum ducibus, Sillenſibus confeſtim ſubſidio miſit. Poſtq; illi in conſpectu fuerũt, Harundellius obſides oppidanis reſtituit, & Francis poteſtatẽ pugnæ fecit, loco haud procul caſtris ad id idoneo, quem ſub aduentũ hoſtis elegerat. Arthurus etſi dimicare optabat, tamen cum uideret Anglum locũ tenere, qui ſuæ multitudini minime cõmodus foret, noluit aduerſus prodire, ſed nocte inſequenti oppidanis cõmeatu ac pręſidio mediocriter adiutis, unde uenerat, abijt. Poſt hoſtis diſceſſum, Harundellius oppidũ expugnauit, ac in Normaniã diſceſſit, populatis quaquauerſum, qua iter fecerat, agris, atq; nonnullis Cenomanorũ Andegauenſiumq; caſtellis in poteſtatẽ redactis. Eò etiam redire Vuyllugby, & Terellus ex Burgundia uictores, uti ſuprà memorauimus, qui in itinere Louerium oppidum munitiſſimũ occuparũt, pręſidioq; firmarũt. His temporibus ingens agreſtiũ Normanorũ, qui Oceanum attingunt, manus, ſiue à Francis ſolicitata, ſiue mutationis rerum cupida, quod uulgus plurimũ auet, paſſim arma ſumit, deiectisq; per uim præſidijs, loca aliquot occupat, ac ſolum Anglum perſequendũ ubiq; uociferat. Hinc nimirũ cognoſcere licet prius Aethiopem poſſe mutare pellem, uti dicitur, quàm qui terram incolunt Galliam, ualde multum diligere Anglos. Quippe Normanus diu pa ruit Anglo bene acceptus, qui nunc immemor officij, memor odij, non dubita uit uenire contra ſuos principes. Ea turba ita concitata, facto agmine, Cadomum uerſus iter tendit, ut eo loci aucto armatorũ numero, de ſumma rei con ſilium capiat. Interim Somerſetenſis & Eboracenſis duces audito agreſtium tumultu, ac de eorum itinere certiores facti, nulla interpoſita mora, Harundellium comitem & Vuyllugby cum ſex millibus ſagittariorũ, ac mille trecentis equitibus leuis armaturæ immittunt, qui eos omnibus modis morentur atque impediant, ut ne egrediantur, progrediantur ue. Harundellius itinere diuerſo profectus, Vuyllugby cum parte equitum ac duobus millibus ſagittariorũ præmittit, qui uſpiam prope uiam, inſidias uenienti multitudini faciat. Ille ut imperatum erat faciens, in inſidijs ſe locat, atq; per nuncios docet Harundellium de loco inſidiarum, quò intelligat, quando inuadendi ſignum ſit dandum. Quo facto, ipſe à tergo antecedentem multitudinem ſequitur, quaſi ceruorum agmen in retia urgens, qui ubi ignauam turbam loco inſidiarum appropinquare conſpexit, ædito repente ſigno, Vuyllugby antè coortus,

& ipſe

& ipſe à tergo eam uno momento adoriuntur, quæ ſubito caſu territa manus tendere, & proiectis armis mortẽ deprecari cœpit. Quibus precibus motus Harundellius, militem à cæde ſubitò reuocauit, cõprehenſisq; ſpeciatim illis, quorũ operatione plebem concitatã exiſtimabat, reliquos domum dimiſit incolumes. Fuerunt tamen prius mille homines interfecti illo primo impetu, q̃ miles ad ſigna reduci potuiſſet. Ita ſedato tumultu, & frenis ſubitò tanto furori iniectis, quæſtio acriter habita, & omnes in quibus culpa erat, dãnati necatiq; ſunt. Franci interim duce Petro Rupifortenſi, Dieppam & quædam alia oppida minus cõmunita de hoſte capiunt. At Harundellius poſt tot egregia facinora, aliud non multo pòſt tentauit, quod eius ultimũ extitit opus. Erat Gerberoia arx in Bellouacis loco munito poſita, ſed ſiue humana ui, ſiue temporis uetuſtate penè tota cõplanata. Hanc quia locus peropportunus ad arcendos repentinos hoſtiũ incurſus erat, Carolus Stephano Hyro negociũ reficiendi dat. Hyrus magno munitus militum præſidio, ad locũ proficiſcitur, parataq; materia, atq; adhibita fabrorũ diligentia, arcem impigre extruendam curat. Quod ubi Harundellius cognouit, continuò ex Normania in Bellouacos operis interpellandi cauſa, cum modica admodum armatorũ manu contendit. Franci repentino hoſtium aduentu permoti, locum fabris dant, ac arma corripiunt, ſeq; foras eijciunt. Fit eorum ingens in uenientes impetus, quem illi paulisper ſuſtinent, ſed cum Harundellius graui uulnere accepto, ex equo cecidiſſet, tum facto cuneo, paulatimq; omiſſo certamine, pedem neceſſariò retulerũt. Harundellius uero ita ſaucius, paulo pòſt moritur, uir ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate præditus, cuius interitus in tantis rerum fluctibus, maxime ſuorũ animos perturbauit. Franci poſt diſceſſum hoſtis, inchoatũ opus perficiunt. Incidit Thomæ comitis Harundellij mors in eum annum, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXXXIIII, & cum regnare cœpit Henricus, XII. Ipſo illo anno Fanum Dionyſij bis eſt captum, ſemel à Franco per proditionẽ, & rurſus ab Anglo per deditionem. Item Corbolium, Vicennas, & Meulanum Francus in poteſtatẽ redegit: adeò enim oppida maiore ex parte muris nudata habebantur prædæ, ut oppidani qui nihil fide præſtare poterant, primis ſemper oppugnatoribus quoties per præſidia licebat, ſe dederent, ut ne extrema omnia paterentur. Quo fiebat, ut nil Gallia perturbatius, nil ſpoliatius, nil egentius eſſet. Sed neq; cum milite melius agebatur, qui tametſi gaudebat præda, interim tamen trucidabatur paſſim, dum uterque rex ciuitates ſuæ factionis principes in fide retinere modis omnibus ſtudebat. Igitur iam cædium ſatietas utrunq; populũ ceperat, iamq; tot damna utrinq; illata erant, ut quiſq; generatim ſe oppreſſum, laceratum, perditum ingemiſceret, doloreq; ſummo angeretur, diſrumperetur, cruciaretur, ac per id animi quamuis obſtinatiſſimi ad pacem inclinarentur. Simul urgebat ad hoc rerum omnium inopia, paſſim enim agri deuaſtati, inculti manebant, cum præſertim homines pro uita tuenda, non arua colere, ſed bello ſeruire neceſſariò cogerentur. Ita tot urgentibus malis, neuter à pace abhorrebat, ſed alter ab altero eam aut petere, uel admittere turpe putabat. Quare neceſſe fuit, ut Eugenius pontifex tantæ cõpoſitionis autor arbiterq; eſſet, qui tandem extorqueret ſua autoritate, conſilio, hortatione arma de manibus tam inuictorũ bellatorũ, qui nunquã receptui ſignum, nunquam reuocationem à bello audire uellent: qui in bonam

ſpem pacificationis in primis adducebatur, quod fama eſſet Philippum Burgundiæ ducem iam ſui facti pœnitere. Is etenim à principio cupidus cum paternæ cædis uindicandæ, tum retinendi imperij dignitatisq́ꝫ, Anglum omni obſequio complexus eſt, cogitans nec ſibi iuncto cum ipſo Anglo fore neceſſe, peccare in Rempublicam, quam ſuo iure & arbitratu tunc regebat, nec cum Anglo conſentienti de ſtatu dignitatis recedendum eſſe: at cum ſecus ac putarat, poſtea cõtigiſſet, quod Anglus iure hæreditario, iam imperio uti, ac omnia iudicia, leges, paces, bella penes ſe eſſe uoluiſſet, & id paulò ante cognitum fuiſſet, cum de deditione Aurelianenſium ageretur, quam negatum eſt eius nomine fieri, poſtremo decreuit redire in uiam, de qua aberraſſet, & ſtare, & ſentire cum ſuis, cum primum ſpecie aliqua honeſtatis liceret, ut ne ſe nouis ſceleribus obligare, néue ea in Anglicum populum concipere diceretur. Eugenius proinde Ro. pontifex certior factus de eiuſmodi hominũ mentium motibus, quaſi pro certo habẽs pacem conuenturã, primo quoque tempore Nicolaum cardinalem rurſus in Gallias miſit, qui ubi eò peruenit, conuentũ ad Atrebatium ciuitatem indixit, quô conuenere Henrici regis legati, Henricus Vintonienſis cardinalis, Henricus Eboracenſis antiſtes, Gulielmus Suthfolchiæ, & Ioannes Huntyngtonæ comites eius legationis principes. Item Franci legati Rhemorũ archiepiſcopus, dux Borbonienſis, Arthurus comes Richemondiæ, ac honeſti equites nonnulli. Burgundio etiam ſuos miſit, Leodienſem, Cameracenſem, & Atrebatenſem epiſcopos, cum pleriſque heroibus uiris equitibus. In hoc frequenti conuentu, poſt longam diſputationem, Nicolaus cardinalis homo ſpectatus in iudicandis rebus, fit omnium conſenſu, rei diſceptator: is rurſus ſingulos ſententiã rogauit, quò ſecundum iuſtitiam iudicaret. Petebant Angli, ut Carolus declararetur Henrici beneficiarius, contrà Franci alterius factionis Carolo imperium liberum non precarium eſſe uolebãt. Nicolaus his auditis, nihil de poſſeſſione tunc decernendum iudicans, leges fœderis in publico propoſuit, quas pro præſenti rerum ſtatu, utrinq; dandas & accipiendas iure cenſebat. Has tamen uterq; reſpuit. Atq; ita negocio infecto, à conuentu diſceſſum eſt. Ea res fecit, ut Burgundiones & Franci cœperint mox inter ſe de concordia agitare, quam multis de cauſis, ut ſuprà planum fecimus, ipſe Philippus Burgundio diu antea optarat. Conuenit itaq; pax eiuſmodi conditionibus, ut Carolus Burgundioni præter nõnulla loca Burgundiæ finitima, quæ eius maiorum ditionis fuiſſent, Artheſio, & oppidis Ambiano, Corbia, Perona, Fano Quintini, Abbatiſuilla, ac Pontiui, & Bononiæ comitatibus cederet. Multa alia promiſit Francus, quæ poſtea pręſtare nequit: nanque ipſe nihil ex poſtulatis Burgundionis detrahere auſus eſt, utpote qui putabat ſe repente fore in cœlo, ſi cum tali aduerſario non honeſtam & quam optaſſet, at neceſſariã, & ad præſentem fortunã longe cõmodiſſimam pacem habere poſſet: quæ ei poſtea bono fuit, quod iam tum fore perſpexit: ſanè cum paucis pòſt diebus accideret, ut congrederẽtur, ferunt Carolum ita reſalutaſſe ducem: Sis tu quoq; felix, nunc tandem aliquando ab omni me metu uacuum ſentio, quod tu quem Francia ſecundũ regem habet principem potentiſſimũ, plurisq́ꝫ facit omnium hominũ neminẽ, ad tuos optato te retuliſti: inhærebat nempe menti meæ ſemper illud euangelicũ uerbum: Omne regnum contra ſe diuiſum deſolabitur. Quàm pertimeſcebã, ne non id per noſtras fieret diſcor-

dias: nunc proinde ſalua res eſt, cum unà mecum Anglos cõmunes hoſtes perſequendos, ex finibusꝙ Galliæ exterminandos quamprimũ curabis: curabis autem, ſicut confido: à me uero omnia tibi ampla expectato. Ad ea Burgundio reſpondit, ſe daturum operam, ut ne ſuæ deſiderarentur partes. Facto ita fœdere, Burgundioni nihil potius fuit, quàm celeriter mittere legatos ad Henricum regem in Angliam, qui docerent ſe longo feſſum bello, ac querimonĳs ſuorũ, qui in dies ſingulos maiora à Franco acciperẽt detrimenta, qui ingemiſcerent, qui palàm quererentur, quod ipſe ſolus Anglos in gentem ſuam aluiſſet, auxiſſet, armaſſet, & illorũ in terra Gallia retinendorũ quàm Caroli regis conſanguinei reſtituendi ſtudioſior eſſet: ad extremũ coactum fuiſſe cum Carolo pacem componere, & quoniam longe honeſtiores pacis conditiones à Carolo offerrentur, idcirco hortarentur eum ſuis uerbis ad id fœdus. Cæterũ Burgundio cui res omnino inſigni infamia uidebatur, magis fugiendæ culpæ cauſa legatos miſit, ut uidelicet turpis facti notam deleret, quod diceretur per proditionem ab Anglorũ amicitia diſceſſiſſe, quàm quod ipſe magnopere cuperet rebus Anglicis bene conſuli. Audita legatione, omnes qui aderant rei indignitate accenſi, neꝙ ita iram temperare, neꝙ linguam moderari potuerũt, quin Burgundionem proditorem, perfidum, ac fallacem appellarint. Sed ubi rumor uiolatæ fidei in uulgus exiuit, à uerbis ad uerbera uentum eſt: etenim populus tam ingrato nuncio concitatus, in omnes Flandrici generis mortales qui Londini erant, ſæuire uſque eò cœpit, ut multi prius uulnerati, cæſiꝙ fuerint, quàm publico regis edicto plebs cohiberi potuiſſet. Voluit princeps ſuos ab innocentium cæde abſtinere manus, cum ipſe placide legatis reſpondit, ut ſuo nomine duci referrent, ne ſine cauſa, hoſtis populi Anglici fieret, ſed magis ueterem amicitiam coleret, quæ nouo bello potior eſſet, néue deberet pro incertis, certa mutare, proinde ſibi conſuleret, neu res ſuas florentes cum Caroli penè perditis miſceret. His mandatis legati dimiſſi, cum interim rex negocium aliquod duci exhibendum ſtatuit, quo implicitus minus poſſet Francum ſuis iuuare opibus. Itaꝙ nuncios ſecretos continuò in Flandriam miſit, qui principes ciuitatum pecunia ſolicitarent, ad res nouandas, quibus ſuopte ingenio intenti eſſe ſolerent. Nuncĳ officium fecerunt, & Gandauenſes cum primis pro ueteri hoſpicio tentarunt, ſed nihil profecere, quod illi populi iam opinione certa perceperãt res Anglicas tranſmarinas in dies infirmiores fore. Fuit hic annus cum hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCCCCXXXV, nobilis morte Ioannis ducis Bedfordię, uiri tam pace optimi, quàm bello fortiſſimi, qui Lutetiæ morbo mortuus eſt, corpus Rhotomagum delatum, in principe æde ad ſepulturam datur. Poſt mortem Bedfordienſis Franciæ regentis, ad nihil omnia cadere cœperunt, ut omnino uiderentur regente carere, nam tum Franci populi metu penè ſoluti non modo deficere, ſed palàm arma in Anglos capere auſi ſunt. Ita puncto temporis, magna rerum Anglicarũ commutatio accidit. Veruntamen Angli non ſe deſerunt, ſed omniũ conſenſu, ſumma imperĳ Edmundo Somerſeti & Ricardo Eboracenſiũ ducibus traditur, in quibus poſitas omnes ſuas ſpes habebant. Illi ſtatim Robertũ Vuyllugby Lutetiam mittunt, qui ciuitati præſidio ſit. Carolus autẽ eiuſmodi ſequundis rebus ſublatus, poſtquam auxiliares copias à Burgundione miſſas accepit, Arthurũ equitum magiſtrũ cum bona exercitus parte, ad Fanum Dionyſĳ oppugnan-

dum mittit, quod eo oppido recepto, ciuitatem Pariſioru̅ ſe in poteſtatem redacturum confidebat. Arthurus, ut imperatum eſt, facit, celeriter ad Fanum Dionyſij ducit, atq; paucis diebus expugnat. Quo feliciter expedito negocio, Lutetiam mouet, quem ubi ciues accedere cognouerunt, rati tempus eſſe, quo tutò rebellionem facere poſſent, ſubitò in Anglos inſurgunt, ac uno tempore uiri per uicos & compita Anglos armis inſecta̅tur, & ex feneſtris ac tectis fœminæ ſaxa & aquam calidam in eos dimittunt. Erat intus Robertus cum præſidio, ſicut ſuprà oſtendimus, qui aliquandiu conatus rebellem compeſcere populum, ubi uidit ſe non poſſe reſiſtere, in turrim quæ è regione ædis diui Antonij eſt, confugit. Interim Arthurus cognito tumultu in urbe orto, portis appropinquat, illiſq; multo mane à ciuibus patefactis ingreditur, ac protinus locum quo ſe Angli tenebant, ſumma ui oppugnare aggreditur. Defenderu̅t ſe Angli aliquot per dies fortiter, quod ſperarent ſubſidium à Somerſetenſi & Eboracenſi ducibus miſſum iri. Sed duces ignorantes in id loci ſuos ſe receptſſe, quod obſeſſis ab hoſte itineribus, certum nuncium in tempore accipere non potuerant, ſuppetias nullas tulerunt, qui rumore defectionis percrebreſcente, omnino exiſtimaba̅t Vuyllugby cum toto præſidio aut captum, aut in tanto populi tumultu eſſe occiſum. Igitur Vuyllugby ad ultimu̅ deſperans de ſubſidio, facta deditione, incolumis cum ſuis Rhotomagum ſe contulit. Atq; ita Lutetia longe princeps totius Galliæ ciuitas poſt quindecim annos, quàm in Angloru̅ ditionem uenerat, à Francis recepta eſt. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCCXXXVI. At ubi fama amiſſæ Lutetiæ per Galliam peruaſit, tum generatim cuncti penè populi Angloru̅ tranſmarina oppida pro derelicto habent, item nullam eis certam ſedem quô concurrant, iacere inſuper totos, nullum amplius animum, nullum conſilium, nullum firmum exercitum eſſe, ſed tantum fugam deſperatione breui tempore quæſituros ducunt, exiſtimant, pro certo habent. Quæ hercle opinio ante omnes in Philippi Burgundionis ducis animo inſederat, is enim id temporis permotus, quod Henricus rex paulò ante ſolicitaſſet Gandauenſes, ac reliquos Flandros ad ſeditionem, cum infeſto exercitu ad uaſtandos Anglorum fines proficiſcitur, Caletumq; uenit, ac obſidet, totiſq; uiribus expugnare conatur, eodemq; te̅pore partitis copijs, Guinas proximu̅ oppidum aggreditur. Cæterum oppidani aduerſus hoſtem muniti non mœnibus modo & armis, atq; uiris, uerum multo magis locoru̅ natura, fortiter ſe defendunt. Quibus rebus cognitis, Burgundio longe alia ratione oppidanos ad deditionem eſſe compellendos exiſtimans, atq; à principio tentarat, uni rei ſtudendum curat, ut illi omni commeatu atq; ſubſidio prohibeantur, quò fame domiti, manus tendere cogantur. Itaq; diſpoſitis paſſim militum ſtationibus, omne littus occupat, tormentis, telis, ſagittis hoſte̅ dies noctesq; uexat, ut nemo homo de muro ſuos offendat, repugnetue. Dum ita Burgundio obſidione̅ continuat, dux Gloceſtriæ cunctis copijs refertus, ſuis ex Anglia auxilio uenire maturat, quem ubi ad alterum littus traijciendi exercitus cauſa, horribili celeritate perueniſſe rumor diuulgauit, Burgundio ſpe uoti potiundi lapſus, ſilentio noctis, relicta obſidione, domum pedem ſtatim refert. Adfuit bene mane ad Caletu̅ Gloceſtrenſis, qui ad ſtationes hoſtiu̅ egreſſus, plurima præda potitur, quia hoſtes trepide ſtatiua deſere̅tes partem impedimentoru̅ neceſſariò reliquerant, deinde expedito agmine ad

populandos

populandos hoſtium fines contendit,eosq; ingreſſus,omnia ferro igneq; uaſtat,prædas paſſim agit,nec ſolum agrum deuaſtat, ſed caſtella & uicos incendit,ac præda inuitatus longius procedit, atq; oppida in quæ timor agreſtium turbam compegerat, leuibus oppugnationibus infeſtat. Ita demum uſque ad Fanum Odomari,nullis obuiã factis,graſſatus,cum multa abacta præda Caletum primo,& inde in Angliam reuertitur. Poſt hæc amicorũ perſuaſu,inter Henricum regem,& Burgundionẽ,induciæ in paucos annos agitatæ,ad extremum cum uxore,quam id temporis Philippus in matrimonio habebat, habuit autem tris,& ex ultima nomine Iſabella Carolum filium ſuſceptũ reliquit, factæ ſunt:eius nomine cuncta deinceps inter Anglũ & Burgundionẽ geſta tradunt. Quod ideo factum uideri poteſt, aut ne diceretur Anglus Burgundioni credere, quem paulò ante fœdifragum eſſe nouiſſet, aut ne Franco tantum ſuſpicionis oriretur, cum intelligeret inducias cum uxore, non cum duce factas, quas uir nullo iure ſeruare teneretur. Solent principes utilitatis cauſa, interdum eiuſmodi uanis commentis promiſſa ſua uelare, quæ poſtea cum libuerit, facilius fallant. Sed qui ſoluit pactum, num effugiet? ut quidam ait. Hinc certe illud eſt, quamobrem uidemus quotidie permultis cum priuatis tum principibus uiris ob uiolatam fidem,minus multa bene cadere. Per idem tempus moritur Henricus Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Ioannes Chempuis,ordine antiſtitum quinquageſimus. Item è uita exceſſit Catherina mater Henrici regis,quæ ad Vueſtmonaſteriũ maiorum ſepulchro illata eſt. Hæc mulier mortuo Henrico quinto eius uiro,cum id ætatis puella eſſet,ut minus ſciret animo decernere,quid deceret,occulte nupſit cuidam Ouino Tyderio homini Vuallo nobili genere, ac multis uirtutibus mirabili, qui genus ſuũ ad Cadoualladrum ultimum Britannorũ regem referebat, ex quo genuit tris filios mares,Edmundum, Gaſparem, & tertium, qui monachus ordinis diui Benedicti effectus,non diu pòſt ſuperſtes fuit: ac unam filiam,quæ monacha quoq; facta eſt. Poſtmodũ Henricus rex Edmundum Richemondiæ,& Gaſparem Penbruchi comites fecit, quod ex matre Catherina ſibi fratres eſſent. Ouinus uero poſt Catherinæ mortem,iuſſu ducis Gloceſtrenſis,bis in carcerem coniectus eſt,quod auſus fuiſſet per Catherinæ puellæ connubiũ miſcere ſanguinẽ ſuum,cum regum ſtirpe nobiliſſima,qui ad ultimũ ſecuri percutitur. Is Edmundus Richemondiæ comes ex Margarita filia Ioannis ducis Somerſeti ſuſtulit filium nomine Henricũ,qui,ut alibi perappoſite ſcribemus,regnũ adeptus,eius appellationis ſeptimus Henricus eſt dictus. Illis ijſdem temporibus Ricardus Varuicenſis comes Rhotomagi è uita migrauit,corpus eius in Angliam mox delatum in nouo templo, quod Varuici eſt,ſepelitur. Iacobus item rex Scotiæ iunxit affinitatẽ cum Carolo,qui Margaritã filiam Ludouico eius filio nuptum collocauit,eumq; ſibi enixe iuuandum conſtituit. Itaque Iacobus immemor fœderis,quod paucis antè annis cum Henrico rege fecerat, primo quoq; tempore exercitui ſuorũ qui adhuc apud Carolũ militabant,ſupplementũ ſcripſit, eratq; bellum ſimul Anglo facturus, cum repente è medio eſt ſublatus:quippe Gualterus eius patruus Atholiæ comes,homo ſeditioſus & regni affectans,facta cum quibuſdã perditiſſimis hominibus coniuratione, principem inopinantẽ ad Fanum Ioannis occidendum curauit. Quod Anglis incõmodo non fuit,quia cum Iacobus uir eſſet longe fortiſſimus,nactus occa-

ſionem, quæ poſtea accidit, haud dubie res Anglicas Henrici & Edouardi factionibus turbatas mirum in modum afflixiſſet. Succeſſit patri Iacobus filius eius nominis ſecūdus, qui à principio domeſticis ſeditionibus uexatus, potius ſuis quàm Anglis infeſtus fuit, quod alibi abunde ac appoſite diſſeremus. Decimumſeptimum annum iam regnauerat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCCCCXXXIX, cum Londini ad Vueſtmonaſteriū concilium conuocauit, cauſa rerum pariter domi, ac militiæ recte & opportune conſtituendarū: in quo concilio multa quæ belli neceſſitas, ac non parum multa quæ regni ſtatus requirebat, agitata, prouiſa, ſtatuta ſunt, & illud quoq;, ut alienis mercatoribus non amplius liceret ſuas merces in regnū importatas alienis uendere, ut ne monopolia inter ſe inſtituerent. Quæ nempe lex ut Reipublicæ cōmoda etiam nūc ſeruatur. Interea Carolus poſt Pariſiorū ciuitatem, multaq; loca alia biennio antè in poteſtatem redacta, iam in certam propè ſpem uenit, poſſe ſe nullo negocio Normaniā recipere. Itaq; Arthurū & cum eo Ioannem ducem Alenconij cum ualidiſſimo exercitu mittit in Normaniam. Ii celeriter profecti, Obruncas petunt, protinusq; obſident. Eſt ea urbs in colle poſita ad eam regionis partem, quæ ad Oceanum Britannicū pertinet, altis mœnibus munita, quam magnum etiam tuebatur præſidium. Iam hoſtis per multos dies in obſidione fuerat, parumq; profecerat, cum ecce tibi, ſubitò Talbotus & Thomas Dorceſtrenſis comes cum inſtructis copijs adfuerūt, atq; quamproxime potuerunt, hoſtium caſtris caſtra admouerunt, ut pugnandi facultas daretur. Franci oblata facultate certandi, tantum abfuit ut uoluerint ad manus uenire, ut etiam ſeſe magis caſtris continuerint, muniuerintq;. Quod ubi Angli cognouerūt, paulum ex eo loco circiter ad ſecundum milliariū digreſſi, locum minus idoneum pro ſe ad pugnandum ceperunt, ut timorem aduerſarijs minuerent: ſed cum ne eo quidem modo Francū ad certamen elici poſſe animaduerterēt, ſublatis caſtris in conſpectu hoſtiū, Obruncas intrarunt, atq; eruptione inde facta, Francos remoto iam metu, latius licentiusq; effuſos, in fugam uerterūt, interclusoq; itinere, bene multos exceperunt, exceptosq; interfecere. Eodem tēpore altera Francorū manus temere uſq; ad Rhotomagi muros populando dilapſa, à Thoma Terello profligatur. Inter iſta Carolus poſt tot acceptas calamitates, cum iter rerum ſuarum ſequundarū non dubitaret amplius interruptum iri, imò in dies ſingulos plus conſolationis expectaret, ecce procella ingens impendere cœpit, qua nil miſerius, nil perditius, nil fœdius accidere poterat, quam niſi matura principum conſilia auertiſſent, dubio procul & ipſum Carolum perdidiſſet, & Rempublicā Francam in perpetuū labefactaſſet, obruiſſet, deleuiſſet. Siquidem Ludouicus Caroli filius iuuenis natura immani, moribusq; acerbis, cupidus ante tempus ſui eſſe iuris, cum ſuis æqualibus aduerſus patrem coniurat, quorum capita erant Ioannes Alenconij, & alter Ioannes qui Ludouico patri paucis antè annis ſucceſſerat, Borbonienſiū duces, ac exercitū facit, curamq; regni ſuſcipiendam, ſeq; rerum omnium non ad patris præſcriptum, ſed ſuo arbitratu moderatorem faciendum ſtatuit. Qua re cognita, Carolus etſi magno ſtatim dolore intercluditur, ſeq; ad miſeriam natum inclamat, quod quaſi parum ſit, tot annos in patrio ſolo, cum alienis, cum ciuibus, de dignitate pugnare, ut etiam cum filio de imperio certare cogatur, attamen ut uir cōſilij magni & uirtutis, ac malis iampridem aſſuetus, non con-

cidit animo, ſed principio obſtandum putans, antequã in ſe impetus fiat, ſuos quibus fidebat ad ſe principes uocat, de tantoq; euitando periculo, cũ eis communicat. Bona pars ſentit non armis, at conſilio & lenitate id mali auertendũ. Quapropter primum literis pro parte Caroli, quoquouerſum ad ciuitates ſcriptis præcipitur, ut nemo homo ſit Ludouici dicto audiens, deinde coniuratis impunitas promittitur, ac poſtremo per principes uiros graues, cum Ludouico ac ducibus de recõcilianda pace ſumme agitur, doceturq; nihil aliud eſſe impręſentia de imperio certare, quàm patriam perditum ire, quæ hoſtium armis penè confecta eſſet. His conſilijs & rationibus factũ eſt, ut coniurati depoſitis armis, confeſtim in gratiam cum Carolo redierint. Atq; ita magna labes quæ Rempublicam obrutura uidebatur, prius eſt reſtincta, quàm fieri cœperit. Angli interim audita hoſtium domeſtica ſeditione, maioribus animis bellum inſtaurant, atque aliquot arces in Normania paulò ante amiſſas recuperant, & Lutetiam oppugnatum ire iam maturabant, cum de reditu Ludouici in gratiam cum patre, rumore peruulgato, nunciatum eſt Carolum Pontiſaram oppugnare. Id oppidum Ioannes Clyffordius uir militari arte egregius, bene magnæ armatorum manus præſidio tuebatur. Quibus rebus compertis, dux Eboracenſis & Talbotus cum electo militum robore Pontiſaram proficiſcuntur, poſitisq; prope hoſtes caſtris, Carolo dimicandi copiam faciunt. Ille autem citra pugnam atque periculum, rem confici poſſe confidens, certamen omnino abnuit, ſed relicta parte exercitus ad oppidum oppugnandum, caſtra mouit. Qua re cognita, Eboracenſis certior factus præſidiũ quod in oppido erat, ſatis idoneum eſſe ad defendendum ſe, & idcirco nihil eſſe, quod illic ſtatiua diutius haberet, ratus, hoſtem ſequitur, præmittitq; Talbotum cum equitibus, qui explorato loco, eum modis omnibus ad pugnam eliciat, ſed Carolum neque ibi in certamen traxit. Ita dux multa abacta præda, Rhotomagum redijt. Inter hos bellorum fluctus, crebro literis à pontifice Romano ad reges commeantibus, de pace rurſus Caleti à legatis utriuſq; populi agitatur, quæ cum fieri non potuiſſet, in aliud tempus id negocium reiectum eſt. Ductus fuit per eos dies Carolus Aurelianenſis dux Caletum, ut eius pacificationis autor eſſet, qui boni uiri officio functus, cum per eum non ſtetiſſet, quin pax conueniret, tandem dimittitur, poſt annũ uigeſimumſextũ, quàm in pugna Dagincurtenſi captus fuerat. Fuit ille tandiu apud hoſtem captiuus, quod ſoluendo non eſſet, cum ad ultimum etiam non fuiſſet ſine precio liberatus. Initio anni inſequentis, duces Eboracenſis & Somerſetenſis belli conſilia conferentes, ſtatuerunt diuerſis in locis hoſtes armis infeſtandos, ut cum illi ſingulos duces in ſe uenientes perſequerentur, omnis uis belli Normaniæ cui prætimebant, uſque eò finibus auerteretur, dum caſus aliquis fortunam belli mutaret: quæ ſanè conſilia pro temporibus non incauta, ualde reliquis omnibus probata ſunt. Itaq; ineunte uere, Robertum Vuyllugby cum magno militum numero in Ambianos ad populandum agrum proficiſci iubent, Ioannem Talbotum cum parte copiarum mittunt, qui Dieppam circunſideat, ipſi uero Andegauorum fines medio tempore uexare parant. Profectus Vuyllugby, cum fines Ambianorum attigit, ut ne aliquod incurſionis ſignum ædatur, quod incendio ædificiorum in primis intelligi ſolet, interdicit ignem inijci in uicos. Quo accidit, ut ſine timore ullo, rura colentes prius

ab equitatu opprimerentur, quàm confugere in oppida poſſent, multis hominum millibus captis. Franci qui uicinis oppidis præſidio erant, clamore agreſtium excitati obuiam hoſtibus fiunt, præliumq; cum ijs faciunt: pugnatur acriter aliquandiu, donec Franci cæde ſuorum, qui primi certamen inierant, territi, terga uerterunt: quos fugientes partim Angli conſecuti interfecerunt, partim Petrus diui Pauli comes, qui Anglis auxilio ueniebat, in uia ſpoliauit. Amplius ſexcenti milites Franci interfecti. Vuyllugby re feliciter geſta, ingenti præda onuſtus Rhotomagum redijt. Dux itidem Somerſetenſis magnam prædam ex Armoricis ciuitatibus abegit. Talbotus interim Dieppam fortiter oppugnabat, ubi quotidiana committebantur utrinque prælia, qui poſuit caſtra prope oppidum, in loco ædito, quibus præfecit Gulielmum Poyntum, hominem attentum, ipſe munitiones tuebatur. Obſidio in multos iam dies extracta erat, cum Carolus miſit Ludouicum filium cum ualido militum robore, oppidanis auxilio. Is ubi eò peruenit, munitiones oppugnare aggreditur, ubi atrox pugna facta eſt; cecidere in primo congreſſu multi utrinque, ac ſimul multi uulnerati ſunt, concurſabunt pro ſe quiſque ex utraque parte, huc illuc ſigna transferentes, dum alteri intra munitiones alteros cohibere, & alteros alteri procul arcere conniterentur. Ad ultimum ad manus uentum eſt: fuit circum munitiones ingens certamen, quibus denique Angli eiecti in caſtra ſe receperunt, atque inde ſpe potiundi oppidi amiſſa, obſidionem relinquentes Rhotomagum conceſſerunt. Carolus interea Fanum Selerini per uim expugnare fruſtra tentauit, à præſidio Anglico ſtatim repulſus. Dum hæc alibi fiunt, Philippus dux Burgundiæ bellum Petro Lucemburgenſi comiti diui Pauli intulit, quod ille adhuc ſtaret, ſentiretq; cum Anglo, quem haud magno negocio uictum coëgit, contrà quàm fides Bedfordienſi data poſcebat, Carolum quoque ſequi, quod opes Anglicas nonnihil debilitauit. Cum per hæc res Anglicæ parum lætæ eſſent, & Francorum ſucceſſus ipſis Francis cædes, uulnera, uariaq; detrimenta afferrent, iterũ inter reges de pace agitatum eſt, quæ quia conueniri non potuit, induciæ tantum decem & octo menſiũ factæ ſunt. Sic refrixerat aliquãtiſper belli furor, cum rex Henricus in matrimoniũ duxit Margaritam Rhenati Andegauenſiũ ducis, ac regis Siciliæ filiam, puellam tam ultra alias fœminas pulchram, quàm prudentem, ac animo præter naturam ſexus, præditam ingenti, quod eius res geſtæ quas ſuo ordine memorabimus, perſpicue declararunt. Angli aliquot ordinum duces interim in Angliam redierunt, ſtudio uiſendi patriam, liberos, uxores, necnon parandi ſupplementi, quod ueteri exercitui ſcribendum ducebant. Itaque rex Henricus non multo pòſt concilium habuit, in quo belli comparandi multa ac uaria conſilia inita ſunt, ad extremum nemo unus id faciendum negauit, cum ſatis conſtaret huic rei Francum pariter ſtudere, ut finitis inducijs, ad arma iretur. Quocirca primũ pecunia imperata, dein de militũ delectu habendo decretum eſt. Sed interim ut populo gratum aliquid fieret, priuilegiũ irrogatur, ut cum quarterius (eſt menſuræ genus) tritici non uenditur amplius ſex ſolidis, & octo denarijs, & ſiliginis quatuor, hordeiq; tribus ſolidis, tum unicuiq; liceat emere, & exportare eas fruges in continentem, dummodo ad hoſtes Anglorum non deferat. Hanc poſtea legem Edouardus quartus, ad commoditatẽ populi approban-

dam putauit. His conſtitutis rebus, regni ſtatus talis collocatur, quo rex deinceps utilitati communi plus quàm unius alicuius aut ſuæ cõſulere uideatur. Poſtremo ſenatus nonnullos principes honoribus augendos pro regis uoluntate, ſanxit, quos fuiſſe inuenio Humfredum Staffordiæ, & Henricum Ricardi, de cuius exitu ſuprà meminimus, filium Varuici comites, quorum alter ſui Varuici comitatus, alter Buchyngamiæ dux creatus eſt: item Thomam Dorceſtriæ & Gulielmum Suthfolchiæ comites, & ambos marchiones factos. Sed Gulielmus haud multo pòſt ex marchione dux eſt creatus. ac Ioannem Huntyngtonæ comitem, qui Exonienſis dux factus fuit. Reperio præterea Ioannem Talbotum de patria optime meritum, Salopiæ comitem factum. In eo conuentu Gloceſtrenſis, qui iam animo cernebat rerum mutationem uſu uenturam, quæ hominum animos plurimum languefaceret, multis uerbis egit, ut omnes Reipublicæ tuendæ fideliter ſtuderent, quod certò ſciret hoſtes & tempus & occaſionem fraudis & doli quærere, ac idcirco non expectandum cenſebat, dum induciarum finis obreperet. Hæc dux auribus audientium conculcauit magis audaciæ quorundam comprimendæ cauſa, quos eius, opinor, coniectura ferebat ſine fide, ſuo capiti inſidiaturos, quàm quod Francorum fidei diffideret, quos ſimilis belli moleſtia iampridem ceperat, atque Anglum uexabat. Sed nihil profuere bona monita animis malis prauisq;. Fuit ille annus noſtræ ſalutis MCCCCXLV, quo Henricus Chicheleius Cantuariẽſis antiſtes mortuus eſt, poſt annũ quàm ſedere cœperat, nonum & uigeſimum. Is longe ſapientiſſimus pater animaduertens hominum ingenia ad percipiendã colendamq; uirtutem literis in primis adiuuari, nihil potius habuit, quàm curare, ut ſui Angli quamdoctiſſimi euaderẽt, qui Oxonij binas ædificauit ædes, in quibus duo collocauit ſcholaſticorum collegia, deditq; poſſeſſiones ad uictum eorum, qui ad literarum ſtudia ſe conferrent: & alterum omnium mortuorum animarũ memoriæ, alterum diuo Bernardo dedicauit, uelut duas omnium uirtutũ aras, quarũ ſanè opus in ijs cœnobijs etiam nunc maxime feruet, ſic, ut nullus autoris neque labor, neq; impenſa perierit. Succeſſit Henrico Ioannes Staffordius epiſcopus Bathonienſis & Vuellenſis, ordine antiſtitum alter & ſexageſimus. Sed iam ad ciuiles diſcordias ueniamus. Dum manebant induciæ, ut nihil deeſſet domi, quamobrem mortalium animi continenter ſolicitarentur, initium turbandi omnia à fœmina factum eſt. Erat Henricus rex uir miti, ſimplicíq; ingenio, qui pacem bello, qui requietem ſolicitudini, qui honeſtum utili, & ocium curis anteponebat, & quo demum nihil caſtius, nihil probius, nihil ſanctius, nihil melius: in eo pudor, modeſtia, integritas, patientia ſumma, qui humanos caſus, ærumnas, omnia id genus uitæ tormenta perinde æquo animo ferebat, ac ſi ipſius culpa contracta eſſent, continebat ſe, ut facile quibus præerat, contineret, non inhiabat opes, non ſitiebat honores, at animæ tantum ſaluti ſtudebat, qua ſola ſapienter quidem bona, eiusq; amiſſione mala metiebatur, & definiebat. Contrà Margarita uxor fœmina ſatis prouida, gloriæ auida, rationis, conſilij, officij, uirilium operum plena, in qua multum ingenij apparebat, multum diligentiæ, multũ uigilantiæ, multũ curæ, ſed nõ expers muliebris naturæ, quæ uehemẽs ac propenſa in mutationẽ eſſe ſolet. Hæc cum animaduer-

teret Henricum uirum non ad suum, sed ad Humfredi ducis Glocestrensis præscriptum regnare, & eundem non magnopere in gerendis rebus diligentiam cogitationemue ponere, statuit sibi curam rerum suscipiendam, ac ducem omni paulatim autoritate qua maxime pollebat, priuandum, ut ne diceretur ipsa nihil quoque sapere, quæ pateretur maritum ætate iam prouectum sub tutela esse aliena. Itaque Margarita quod decreuerat, aliquāto pòst efficere nititur. At ubi mulier id sua sponte tentauit, subitò extiterunt, qui inuidiam iampridem susceptam aduersus Glocestrensem adhuc retinētes eam stimularent, hortarētur, ac suaderēt, ut res domesticas respiceret, ad calculos duceret, per quos tandē comperiret Glocestrensem non tam rem publicam hactenus, quàm suam priuatam gessisse. Nonnihil etiam rex Siciliæ Margaritam filiam instigabat, ut ipsa cum uiro, regnum gubernaret. His persuasionibus mulier accensa, Rempublicam cum Henrico uiro capessit: & quamuis illud aliud nihil esse diceretur, quàm arare boue & asino, ut aiunt, tamen illa munera omnia magno animo obire cœpit, quæ primum omnium non solum Glocestrensem à rebus publicis exclusit, sed dein ab inimicorum iniuria ne quidem prohibendum putauit, conspirarunt enim haud ita multo pòst nonnulli principes in ducem, eumq; in bene multorum delictorum crimen uocarunt, sed in primis, quod scelerum conuictos grauioribus pœnis affecisset, quàm lex Anglica iuberet. Porrò dux uir seuerus cum esset iuris quod ciuile uocatur, peritus, & nocentes acriter plectendos curaret, conflauit sibi scelestorum hominum digna factis timētium odium. Quid, quod etiam nunc legulei cum uolunt ius ciuile quod hoc peius oderunt, quo magis ignorant, more suo, detestari, istuc seueritatis exemplum adducunt? perinde quasi non debeat ad Reipublicæ utilitatem referri, si animaduersio aspera sit, & non maiorem pœnam maior culpa poscat? Dux quanquam non sine sua magna laude, obiectis criminibus respondit, tamen quia iam ad necem destinatus erat, nihil causam suam iuuit, nisi quod ea animi molestia se liberauit, ut neq; damnationem nec horam mortis nouerit, nam coniurati ueriti ne non tumultus fieret, si homo popularis palàm mactaretur supplicio, eum inopinantem opprimendum statuerunt. Itaque ex autoritate regis, concilium ad Buriense cœnobium indicitur, quô ad diem dictum principes conuenere, & cum ijs Glocestrensis, qui subitò comprehensus nocte insequenti, exemplo post hominum memoriam pessimo, strangulatur, omni eius cohorte eodem momento coniecta in uincula, sed eo necato, nemo ex cohorte perijt, tantummodo nonnulli ignominiæ causa ad supplicium tracti, uita mox donantur. Corpus ducis ad cœnobium diui Albani deportatum, eo loci funeratur. Atque tali procella ab inimicis immissa, dux repente obrutus est, post quinq; & uiginti annos, quàm regnum gubernare cœperat. Adeò illis qui præsunt, nullus locus, neque curia summum omnium auxilium, neque domus commune præsidium, neque deniq; lectus ad quietem datus, uacuus à mortis periculo est. Cæterum uidetur illud Glocestrense nomen honoris causa, comitibus, ducibusq; datū fatale fuisse, ad eorū perniciem, qui illud tulerint, cum ante Humfredū, Hugo Spenserus & Thomas Vodestocus Edouardi tertij regis filius, ille comes, hic dux Glocestriæ, miserabili supplicio uitā finierint, & post illos Ricar

dus

dus tertius rex Gloceſtriæ dux ciuili bello trucidatus eſt, ita ut nomen illud perinde in prouerbium de calamitoſis hominibus uerti poſſet, ac olim equus Seianus uenerat. Ad rem redeo. Vbi de nece ducis fama per uulgus manauit, multi ſubito metu corruere, multos horror perfudit, adeò ſumma uiſa eſt omnibus facta immanitas. At Reſpublica ob mortẽ ipſius ducis, magnũ nempe damnum fecit, cum nemo unus id temporis eſſet, quo magis inniſa ſtaret, quod euentus rei docuit, equidem poſt indignam Gloceſtrenſis necem, boni ſibi timentes ſua ſponte ex aula ſe remouerunt, in quorum locum ſucceſſere plerique, qui & ipſi ſibi imperium optantes facile uiam patefecerunt nouis factionibus, quæ haud antè extingui potuere, quàm res tranſmarinæ amiſſæ, & Henricus regno pariter atque uita ſpoliatus fuerit. Et ut hoc exitium citius ueniret, anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXLVII, è uita exceſſit Henricus cardinalis Vintonienſis epiſcopus, qui unus omnium erat, cuius & conſilio & opibus quibus ualebat, ita Henricus iuuari potuiſſet, ut depulſo animi periculo, facile in perpetua pace domi fuiſſet: quanquam eam grauem iacturam, quam Henricus rex in eius morte fecerat, ſarcire poſſe uiſus eſt Gulielmus Vuanfletus, qui illi in epiſcopatum Vintonienſem ſucceſſit. Is etenim homo propter iuſtitiam, prudentiamq́ꝫ, diu Angliæ cancellarius fuit, & cum permulta egregia opera feciſſet, illud unum in primis præclarum extitit, nam ut patria eruditiſſimis hominibus in dies magis magisq́ꝫ afflueret, Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit loco opportuno & ampliſſimo, poſſeſſiones quoque dedit, ex quarum uectigalibus, ſumptus neceſſarij ad illorum conuictum ſuppeditarentur: & opus diuæ Mariæ Magdalene dedicauit, ut quemadmodum bona fœmina pedes Chriſti ſuaui olim refecerat unguento, ita illa loci præſide, bona ingenia ibidem perenni doctrinæ nectare paſcerentur, id quod ab eis ſedulò fit. In concilio autem quod committendæ fraudis cauſa indictum fuerat, poſt æditum ſcelus nihil agitatum eſt memoratu dignum, excepto quod Gulielmus Suthfolchiæ marchio factus eſt dux, quippe qui eo quod eius nefarij conſilij princeps fuiſſet, uti poſtea diluxit, ut Gloceſtrenſis necaretur, dignitate auctus eſt: quo etiam autore, ingens populo tributũ eſt impoſitũ, omnibus potius inuitis, quàm negantibus, quô illinc ubi tantum facinoris erat factum, citius abire liceret, etenim cum bonæ principum parti uideretur iam poteſtas libere decernẽdi, eſſe erepta, cuncti ſtatim partim dolore affecti, partim uoto potiti domũ diſceſſerũt. Ac ita conuentus eſt dimiſſus. Dum hæc in Anglia fiunt, Franciſcus Aragonenſis Normanus eques ſingulari uirtute, qui ſemper Anglorum partes ſecutus erat, Fulgeras oppidum Normaniæ finitimũ ac ueterum fortunis opulentum de Franciſco Britannorũ duce ex improuiſo capit, bonisq́ꝫ ſpoliat. Quo detrimẽto accepto, dux per nũcios docet Carolũ de iniuria ſibi facta, & quia induciæ erant, rogat, ut uelit ab Anglo repetere, quod contrà quàm fas eſſet, Aragonenſis rapuiſſet, qui illius fidem ſequeretur. Carolus auditis querimonijs ducis, legatos protinus ad Somerſetenſem ducẽ miſit, qui repeterent Fulgeras, cum rebus induciarũ tempore raptis. Somerſetenſis audita legatione, reſpondit ſibi nõ probari factum, quod ſuo pariter atq́ꝫ regis Henrici iniuſſu commiſſum eſſet, ſed ſi Carolus mitteret legatos Loueriũ, eodẽ ſe miſſurum aliquot uiros graues, qui ſimul de repetundis agerẽt. Conuenere legati ad lo

cum, & una facientes iudicarunt Fulgeras cum bonis eſſe reſtituendas: quod Franciſcus facere negabat, multisq; rationibus factum ſuum tuebatur. Ad ultimum cum Francus res ſociorum repeteret ab Anglo, & Anglus affirmaret non eſſe ſibi in ſua manu, ut id redderetur, quod alter poſſideret, ac culpæ uitandæ gratia, promitteret, ſi Francus bona ablata armis à Franciſco repoſceret, ſe eum non eſſe defenſurũ, re infecta à colloquio diſceſſum eſt. Interea Franci, qui, ut natura ſunt uehementes, non magis de repetendis rebus à ſocio ablatis, quàm de noua iniuria faciẽda, ob recentem acceptam, cogitabant, Larcham per proditionem occupant, dimiſſis Anglis, qui nihil tale timentes ſubitò oppreſſi ſunt. Per hunc modum, reddita iniuria iniuriæ, induciæ uiolatæ ſunt, & ad arma iterum concurſum eſt. Et quia res ſpeciem iniuriæ magis, quàm doli præ ſe ferebat, Somerſetenſis non armis, ſed per legatos Larcham à Franco repetere cœpit. Ille autem ſe redditurum oppidum reſpondit, ſi Fulgeræ Britanno duci reſtituerentur. Cæterum dilucere deinde breui Caroli conſilium cœpit, qui cum intelligeret rem Anglicam poſt Gloceſtrenſem extinctum, orbam conſilio, & ſeditione ardere, cernebat animo facultatem ſibi recuperandæ Normaniæ breui datum iri, quare ſtatuit nihil ex fortuna ſequunda remittendum, ſed tempori ſeruiendum. Itaque copijs tripartito uno tempore dimiſſis, & ad uictoriam fama rei prius geſtæ iuuante, intra paucos dies per defectionem redegit in poteſtatem Mantenſes, & Lexouium, etſi haudquaquam incruento ſuo milite. Quibus rebus ex animi ſententia confectis, Carolus animo & uiribus auctus, Vernonem ingenti ardore militum expugnare adoritur. Oppidani quamuis re repentina territi, tamen freti præſidio, & ſpe ſubſidij ſeſe inuicem cohortantes, per dies complures fortiter reſtiterũt: ſed poſtquam tardius deſiderio, & opinione omnium, auxilium differebatur, coacti ſunt cum hoſte paciſci, ut ſi intra certum diem ſibi non ſubueniretur, dimiſſo Anglico præſidio incolumi cum ſuis fortunis, deditionem facerent. Adfuit eodem momento Somerſetenſis dux. Quo cognito, Carolus obſidionem reliquit. Ita bellum ante finem induciarum ſubitò ortum, quo nihil incommodius cadere potuerat, cum ſatis per ſeipſum duces Anglicos ſolicitos haberet, acceſſit, ut repentes populorum defectiones impedirent, quo minus res ſuas affectas ſubleuare poſſent: ſanè dum uni ciuitati opem ferre parabant, tres quatuorue fortunam ſequentes ad hoſtes deficiebant. Cuius rei cauſa potiſſimum erat, quod fama per omnem Galliam iam peruaſerat, poſt interitum Gloceſtrenſis, populum Anglicum per principes factionum, in diuerſa trahi ſtudia, & Gulielmum nuper ex Marchione ducem Suthfolchiæ factum, cum nonnullis alijs, qui, ſicut poſtea liquidò patuit, necandi Gloceſtrenſis patris patriæ autores fuerant, ita ipſum populum conficiendæ pecuniæ gratia, diuexare, premere, ſexcentis afficere incommodis, ut animi hominum non bello externo intenti, ſed de propulſandis domeſticis iniurijs cogitabundi eſſent, & eas ob res, non ſtipendium militi, non ſupplementum exercitui, ut facto opus erat, parari. Quæ mala cum rex ut humana & modici momenti negligeret, utpote qui tam maxime omnium rebus diuinis intentus erat, quàm minime omnium mortales curas magnopere reſpiciendas cenſebat, & Margaritæ eius uxoris penes quam totius regni regimen erat, ac ut mulier plus nimio credula malis conſiliarijs confidebat,

fidebat,

fidebat, non eſſet ea depellere, inde procul dubio factum, ut ubi cognitum eſt, quo in caſu res Anglica eſſet, & hoſtibus animus creuerit, & Normanis, Aquitaniſq; diminutus uſque eò ſit, ut omni ſubſidio deſperato, ad Francum certatim deinde deficerent. Igitur poſt paucos dies, quàm fama tantæ infirmitatis per Gallias diuulgata eſt, Franci haud ullo ferè negocio potiti ſunt Conſtantia, Giſortio, Galliardo, Caſtro, Fano Landi, Fecano, Alenconio, Nouocaſtro, & in Vaſconibus Mauliſſone, cum eiuſmodi locorum arcibus deditis ad extremum ab ipſis Anglis, qui repentinis populorum defectionibus compulſi in eas ſe receperant. Item pari euento Rhotomagum occuparunt. Hanc urbem Somerſetenſis, Talbotus, & cæteri belli duces aliquandiu fortiter defenderunt, defendiſſentq; haud dubie à præſenti periculo, ſi plus negocij non habuiſſent in continendo populo in fide, quàm in reſiſtendo hoſti, qui tamen ſine fide tempus doli quæritans ubi eſt faciundæ fraudis occaſionem nactus, nullo pacto coërceri potuit, quin Francum intra muros receperit. Qua re cognita, duces cum præſidio in arcem cōfugerunt. Hic per aliquot dies ſe fortiter tenuerunt, identidem urbem miſſilibus infeſtantes, poſtremo ſpe ſubſidij, ac cibo deficiente, neceſſariò pacti cum hoſte incolumitate, Cadomum ſe receperunt. Franci poſt hæc ſequentes uictoriam & rerum geſtarum fama freti Hareflorum ducunt, atque oppugnare adoriuntur. Erat oppidi præfectus Thomas Curſonus uir animo magno, qui accepto triſti de re Rhotomagenſi nuncio, nequicquam deterritus primo congreſſu hoſtem magna clade affecit, qui temere muros ſcalis capere tentauit. Factus deinde ſuo periculo cautior Francus munitiones fecit, & admotis tormentis, dies noctesq; uerberare cœpit. Ita in multos dies oppugnatio extracta, cum Curſonus nihil uideret ſubſidij à ſuis dari, pactus incolumitatem oppidum Franco reliquit. Adfuit non multo pòſt Carolus, & Harfleum alterum oppidum maritimum cis Sequanam adortus, etiam per deditionem recepit. Adeò fortuna immodica eſt, quæ uehementiſſime aut fauet, uel perſequitur. Dum hæc alibi gerũtur, Thomas Terellus accepta noua, ſed omnino mediocri militum manu ex Anglia, Lexouium oppidum oppugnare aggreditur, quo breui potitur, impoſitoq; præſidio, Cadomum raptim contendit, ut ſe cum Matthæo Gogtho, qui, ut ſuprà oſtendimus, in obſidione arcis Fani Selerini captus fuerat, ac paulò ante ſe redemerat, cōiungeret, atque ſimul hoſtem quem fama erat Cadomum petere, prius uſpiam adorirentur, quàm eò perueniret. Sed in itinere ipſe ſolus illo ipſo die cum parte hoſtium quam fortè obuiam habuit, auſus certamen cōmittere, poſt magnam utrinq; æditam cædem, profligatur. Francorum altera pars iam Cadomum peruenerat, quod quia Terelli caſus omnem ciuibus ſpem ſubſidij præciderat, paucis pòſt diebus per deditionem recepit, data Somerſetenſi qui in arce erat, cum reliquis Anglis, libere abeundi facultate. Simili quoq; conditione Baiocenſiũ urbe & Falleſia potiuntur, ſed in deditione Falleſiana præter incolumitatem Anglis conceſſam, Talboto & alijs qui intus erant, datum etiam eſt, ut fortunas omnes ſecum ferrẽt, quandoquidẽ Franci pro ſuo ueteri inſtituto, non in auro, ſed in orbis terrarum imperio potiundo, gloria ſe & prædicatione efferunt. Quibus rebus reliqui Normani inuitati, omni iam dubitatione depulſa, ſe per legatos in Caroli poteſtatem permittũt, ita ut ſola Chereburgi arx ma-

ritima retineretur ab Anglis. Ad eam poſtremo Franci acceſſerunt, factisq́ circa locum paruulis prælijs, etiam per deditionem potiuntur. Duces autem Somerſeti & Eboracenſis cum reliquo exercitu in Aquitaniam proficiſcuntur, rem ibidem quoq; cadentē iuuandi cauſa. Tali modo Henricus rex amiſit Normaniā, poſt annos triginta, quàm Henricus quintus eius pater illā armis recuperauerat. qui fuit annus ſalutis humanæ M C C C C L I, & cum ipſe regnare cœpit, X X I X. Circiter exitum eiuſdem anni, migrauit è uita Franciſcus Britanniæ dux ſine liberis, cuius operatione, ut etiam nunc fama eſt, Aegidius eius frater homo clariſſimus neci datus eſt. Petrus in fratris opes ſucceſſit, ſed eo breui ex humanis rebus adempto, Arthurus eius patruus dux creatur, & hic uix biennio exacto, morbo interijt, ſine liberis. Ex quo hæreditas uenit Franciſco illius nominis ſecundo, ex Ricardo eius fratre nepoti. Deuicta Normania, Carolus nullum bellandi tempus intermittit, optime gnarus, uariam ac mutabilem ſæpe eſſe belli fortunam, qui primo quoq; tempore in Aquitanos ducit, quos non multo labore in poteſtatem redigit: ubi enim fama amiſſæ Rhotomagenſium urbes ad eos peruenit, iam tum rebus Anglicis diffidentes uidere uiſi ſunt futurum eſſe, ut in Francorum ditionem redire cogerentur. Quanquam duces poſtquam eò peruenerunt, non deſiſtebant loca communire, copias debilitatas augere, populum hortari, ut in fide, ut in officio permaneret, item crebris pariter literis atque nuncijs Henricum regem de periculo amittendæ prouinciæ docere, rogareq; auxiliū, at nullum tamen ex Anglia comparuit. Quo factum eſt, ut Aquitani cum poſtea ob oculos habuerint hoſtem non magis ad uincendam, quàm ad uaſtandam prouinciam paratum, pro ſe quiſq; nihil prorſus aliud niſi agros, niſi uillas, niſi rem familiarem curarint, ac ita negligētius timidiusq; bellum pararint, quò ne reſiſtendo amplius damnum facerent. Angli tamen qui ſuapte natura etiam in morte animo concidere non ſolent, totis uiribus connixi ſunt aduerſam auertere fortunam, qui poſtquam nonnulli populi ad Francos deſciuere, & iam Burdegalenſes tumultuare cœperūt, ueniētibus hoſtibus obuiam facti, haud procul ciuitate prælium faciunt: pugnatum eſt aliquandiu acriter, ſed ad ultimum ſuperante multitudine, Angli fundūtur, multi quidem cæſi, ſed aliquot etiam capti. Ex Francis qui numero bis altero tanto præſtabant, amplius decem millia deſiderata tradūt, qui idcirco hoſtem minus perſecuti ſunt, cōtenti ea uictoria tametſi admodū cruenta, per quam poſtremo in Aquitania rerum potiti ſunt: nam hæc clades ita demū Anglicas opes afflixit, ut ubi ad uicinas ciuitates perlata eſt, è ueſtigio legatos de deditione ad Francos miſerint, atq; non multo pòſt ueram deditionem fecerint. Poſt Burdegalam receptam, Baiona ultima Aquitaniæ ciuitatum, in Francorum poteſtatem uenit. Angli tantis calamitatibus deuicti, qui cædibus ſuperfuerant, ducibus Somerſetenſi & Eboracenſi, ad claſſem ſe recipiunt. Hic nihil infeſtante hoſte, qui eorum diſceſſu gaudebat, ad iter ſe parāt, & poſtquam ſuos captiuos ab hoſte redemerunt, naues conſcendunt, ſequundoq; uento in Angliam redeunt. Atque ita Aquitania amiſſa eſt, poſt annos circiter C C X C I X, quàm Henricus Andegauenſium comes, qui mox rex fuit Angliæ eius appellationis ſecūdus, illam nomine dotis Aleonoræ uxoris, uti ſuprà libro duodecimo docuimus, poſſidendā acceperat. qui fuit annus ſalutis M C L I I I, & poſt annos C C X X I I,

quàm

quàm Henricus tertius eandem à Philippo Auguſto Francorum rege Ioanni eius patri paulò ante ademptam receperat. Fuit is annus ſalutis humanæ quo ab Anglo in Aquitania deſitum eſt regnari, M C C C C L I I. Has autem uíctorias fortiter à Carolo adeptas, non tam Francorum armis, quàm animis aſſignandas manifeſte conſtat, ſanè non uſq; eò Anglorum opes id temporis diminutæ erant, quin bello gerēdo ſatis eſſent, uerum perpetuæ populorum, qui in eam gentem male animati erant, defectiones fecerunt, ut uis nulla ualeret. Equidem cum iam inde ab initio fuerint, qui dicerēt aliam rationem eſſe ciuium, aliam reliquorum, & per id affirmarent nullam externorum habendam, factum eſt, ut communis humani generis ſocietas dirempta, ac naturale quoddam odium gentibus inter ſe, ſua ſponte innatum ſit. Hoc igitur uenenum iampridem multos infecit populos, adeò ut (de alijs taceamus) fieri quodammodo non poſſit, ut quiſpiam in terra Gallia natus multum diligat Anglum, uel econtrario, Anglus diligat Francum, eo odio ex contentione potentatus & imperij orto, ac ut ſuprà demonſtrauimus, in multos annos, per cædes & ſtrages utrinq; factas, aucto. Hæc igitur labis cauſa fuit, quæ tranſmarinis Anglorum rebus tanta uenit. Cæterum Carolus Francorum decus & lumen, ac imperator fortiſſimus unus fuit, qui ſuis pugnādo reſtituit rem, atque iure belli auxit. Finito externo bello, diſcordia domeſtica reuiuiſcere cœpit: ſanè bona pars principū ob res male & infeliciter geſtas, fremebant, alij in alios culpam conferentes, & uniuerſi unum omnium Gulielmum Suthfolchiæ ducem omnibus precibus deteſtabantur, quod pecuniam publicam dilapidaſſet, quod exercitui ſtipendium non dediſſet, quod ſupplementum mittendum non curaſſet, quod aulam bonis conſiliarijs uacuaſſet, quo ſuo arbitratu cuncta ageret. His uocibus factum eſt, ut multitudo concitata ducem cum eius clientibus, parricidij, peculatusq; accuſarit, ac publice ad ſuppliciū petiuerit. Quo uiſo, regina metuens ſeditionis agit cum rege, ut multitudinis leniendæ cauſa, ducem in carcerem conijciat, quod factū eſt. At paucis pòſt diebus, regina rata plebē eiuſmodi ignominia, qua Gulielmus affectus erat, ſatiatam eſſe, eum cuſtodia liberari iuſſit, ac apud regem in priſtina gratia poſuit. Ad ea multitudo magis quàm antea agitata cœpit uociferari, indignum eſſe facinus hominem tot ſcelerum maculis notatiſſimum in regia manere, ac in honore haberi. Quæ poſtquam rex audiuit, tum demum animaduertens nihil eſſe quod amplius diſſimularetur, primo clientes ducis noxiæ ſocios ſupplicio affecit, dein ipſum ducem in exilium ire iuſſit, eo conſilio, ut inde ſopita multitudinis ira, ad ſe euocaret, eo quod in reginæ oculis habitaret. Cæterum homo flagitioſus nullis potuit ſeruari modis, qui cum nauem conſcendiſſet, & Galliam peteret, ſubitò ab aduerſarijs captus interficitur. Atque ita Gulielmus à Deo, uti par eſt credere, meritas habuit pœnas, qui abſq; multis alijs facinoribus, dictus eſt necem Gloceſtrenſi eſſe machinatus, quo ſic hominis innocentis ſanguis tandem eius cæde lueretur. Sed extincto Gulielmo Suthfolchiæ duce, frui pace per inteſtina mala non licuit, quorum cauſa atque initium, ut dictum eſt, ex certamine factionum eſt ortum, quæ fuerunt ſemper, eruntq; populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames, morbiue, quibus in primis delectabātur Cantiani populi tam iniuriarū impatientes, quàm nouarum rerum ſemper cupidi. Ii enim aut à Ricardo Eboracenſi duce ſolici-

tati, qui cupiditate regni adductus nouis rebus ſtudebat, cuius conſilium eò pertinebat, ut per diſcordiam populi ſibi autoritatem faceret, caputq; factionis eſſe inciperet, aut auidi ulciſcendi iniurias à quæſtoribus regis ſibi ſpeciatim factas, arma capiunt, Ioannem quendam cognomento Caddum ducem ſibi conſtituunt, atque facto agmine, Londinum contendunt, qui ubi propè acceſſerũt, in proximo colle caſtra faciunt. Hic inito mature conſilio, eligunt qui ſua poſtulata plena querimonijs ad regem deferant, doceantq; ſe communis libertatis cauſa, arma ſumpſiſſe aduerſus nonnullos eius conſiliarios, qui per acerbiſſimas pecuniarum exactiones populum uexaſſent, atque ſi de illis meritum ſupplicium ſumeretur, paratos eſſe arma deponere. Rex non audiendos rebellium legatos exiſtimans, ut concitato populo furoris mature frenos inijciat, Humfredum Staffordium equitem cum electa militum manu, aduerſus Cantianos protinus mittit. Cantiani uenientem Humfredum armis inuadunt, primoq; congreſſu profligant. Qua re feliciter geſta, multitudinem cum urbanam tum agreſtem undique ad ſpem prædæ euocant, atque unà urbem infeſtis armis petunt, in quam primo ſine ullo maleficio intrant, deinde uero cupiditate prædæ adducti, quorundam ciuium domos magis opulentas ſpoliant, & ne prædæ ſtudere dicerentur, ſe iniurias aduerſus eos ciues ulciſci prædicabant. Sed ea res ad ultimum illis damno fuit, nanque plures optimates quos is tumultus occulte delectabat, ut qui in ſpe erant alicuius Reipublicæ correctionis, ubi animaduerterunt Cantianos ad prædam ſe conuertere, ſibi timentes non ultra expectandum iudicarunt, quorſum ille furor euaderet. Verum dum ita Cantiani in ciues ſæuiunt, nulli prius illis reſiſtere conantur, quàm Ioannem Sayum principem Angliæ quæſtorem cum pleriſque de nobilitate uiris, ſecuri percuſſerint. Tunc ciues tanto malo quouis modo obuiam eundum ſtatuentes, magnam militum manum propere comparãt, & quia Ioannes ductor multitudinis cis Thameſim, ad ſuburbanũ uicum diui Georgij ſuos continebat, eoq; in ſingulas noctes ſe recipiebat, duce Matthæo Gogtho, de media nocte in rebelles impetum faciunt, pontemq; interfectis cuſtodijs, cum pręſidio occupant: ſed non imparatos offenderunt Cantianos, illi enim qui ex metu, in armis quocunq; tempore erant, ubi ex clamore ſuorũ cognouerunt ciues pontem tenere, extemplo in eos inſurgunt, fit prælium puncto temporis atrox. Matthæus ubi uidit contra atque ratus erat, magna ui reſiſtere Cantianos, protinus ſuos cohortatus nõ ultra procedit, ſed locum pugnæ tantiſper tenere nititur, donec illuceſcat, ut reliqui ciues ex clamore exciti certò ſciant, ubi loci ſuis laborantibus ſuccurrendum ſit. Verum tanto impetu multitudo urgere cœpit, ut paulatim ciues pedem referre, deinde paſſim cadentes, pontem relinquere coacti ſint. At Cantiani celeriter ſubeuntes ubi pontem tenuerunt, utrinque in domunculas quæ ſuper pontem conſtructæ erant, ignem inijciunt. Tum uero lugubre ſpectaculum cerneres, nam alij ignem fugientes in aduerſos gladios morituri præcipitanter ruebant, alij ut matres cum liberis, in ſubiectum flumen ſe eijciebant, alij demum uociferantes ab ipſis flammis ſuffocabantur, multi præterea aduerſis uulneribus in ipſa pugna conciderunt. In ijs Matthæus Gogthus uir ſumma uirtute, pietate in patriam, gloria militari, qui amplius annis uiginti, cum magna laude, in exercitu tranſmarino fuerat, ſed ad extremũ ita uſu uenit, ut qui toties cum externo

hoſte

hoſte pugnarat,inuictusq́ euaſerat, à ſuis demum mortis præmio muneraretur. At rex ubi uidit Cantianos armis ſuperari non poſſe, eos lenitate compeſcendos putans,publico edicto omnibus qui in eo tumultu fuiſſent,impunitatem concedit,præterquam Ioanni Caddo ductori,cui id facinus ut ſceleris capiti fraudi eſſe omni modo uoluit. Quo audito,plebs ut uoti compos domum cum ciuium ſpolijs confeſtim properat, relicto ſuo duce, qui aliquanto pòſt captus,pœnas capite ſoluit. Hoc ita ſedato Cantianorum tumultu,alter mox longe pernicioſiſſimus derepẽte ortus eſt. Ricardus dux Eboracenſiũ, qui eo iure quo ſuprà in uita Ricardi ſecũdi docuimus Eboracenſi familiæ regni uenire hæreditatem,fretus, regnum affectabat,ubi accepit Cantianos nihil ſuo furore profeciſſe, tum maiora auſus cœpit Eboraci noua conſilia conferre,cum Thoma Corteneio comite Deuoniæ, & Edouardo Brucho uiro acris ingenij,quo pacto citra perfidiæ notã,poſſet uoti compos fieri: & quia ſolus id temporis Edmundus dux Somerſeti erat,qui uigilijs,curis,periculis, quæ plurima adierat,& ſententijs officium boni conſiliarij faciebat,cum primisq́ regnum factionibus purgatũ, regem ſaluum, res quietas uolebat,eum contra ſuam uoluntatem,contra conatum uenturum non dubitans,ſibi petendum ſtatuit, quo aut extingueret, aut populi odium, principum inuidiam in eundem commoueret. Itaq́ parare exercitum, allicere donis iuuenes quoſq́ fortiſſimos,de ſe ingẽtia pollicẽdo, ſummo ſtudio maturat, & ut ne in regem quicquam moliri uideatur, ſpecie ulciſcendi publicas iniurias, palàm magno artificio prædicat ſe armis perſecuturum malos aliquot regis conſiliarios,qui populum Anglicum contrà quàm neceſſe eſſet ſexcentis quotidie detrimẽtis afficerent,regnumq́ prædæ haberẽt,multaq́ alia in uulgus iactat,ut ne ſuum conſilium aduerſarijs diluceat. Ita pro commodo Reipublicæ, ſe id bellum ſumere prædicando, exercitum bene magnum in Cantianum agrum ducere pergit,quô ubi peruenit,locũ caſtris deligit,à Londino longe millia paſſuum decem,ibiq́ per certos exploratores,in ſingula diei tẽpora,quæ apud regem agantur,cognoſcit,& ut,ſi ad manum ueniendum ſit,ne militum ſupplemẽto careat,iubet Edouardum filium comitem Merchiæ,uirum animi pariter atq́ conſilij magni, nouas interim domi copias contrahere, ſeq́ cum illis ſequi. Quæ cum Henricus rex cognouiſſet, ſenatu aduocato, res quæ ad ſe de Eboracenſis aduẽtu in Cantianum agrum eſſent delatæ,omnibus exponit,quæritq́ à ſingulis quid de eo motu iudicent,quidq́ remedij domeſtico tanto bello adhibendum. Viſum eſt cunctis peropportunum eſſe,ut celeriter cum expedito exercitu, iretur obuiam Eboracenſi, poſitisq́ in conſpectu caſtris,ab eo quæreretur, ecquid eſſet, quamobrem more hoſtis patriæ, arma ſumpſiſſet. Hoc comprobato conſilio, rex penè quadrato agmine inſtructo, in conſpectum hoſtium celerius opinione eorum, exercitum adducit,indeq́ mittit legatos, qui cauſam tanti motus intelligant, agitentq́ de concordia, ſi modo cognoſcãt,iuſta ab aduerſarijs poſtulari. Ricardus dux poſtquam audiuit legatos, ſiue certaminis periculo, ſiue ſubito regis aduentu, ſiue expectatione melioris occaſionis motus, reſpondit, ſe depoſitis armis, ultro ad regem uenturum,ſi antea dux Somerſeti eius iuſſu, in cuſtodiam mitteretur, reſpõſurus ad ea,quæ ipſe illi obijceret. Hoc accepto per legatos reſponſo, rex cum animaduerteret, ſe non poſſe ſine pernicioſo certamine, ducem ad ſanitatem re-

T 2

uocare, neque ſine tumultu, domeſticas ſeditiones reprimere, ſi armis uteretur, cauſa componendæ pacis, iuſſit Somerſetenſem conſultò ſe in domum abdere. Quo facto, Eboracenſis exercitum dimittit, ac ad regem uenit, multaq́ de Somerſetenſis ſuperbia & auaritia queritur, ac ſolum eum criminando ab aliȷs gratiam inire ſtudet. Non potuit ſe continere Somerſetenſis, quin in caſtra ueniret, ac coràm obiectis criminibus reſponderet, ipſumq́ Eboracenſem perduellionis accuſaret, quod conſilia de occupando regno cum ſocȷs iniſſet. His uocibus factum eſt, ut rege Londinum repetente, Eboracenſis ut captiuus ductus in urbem fuerit. Hic rex habito principum concilio, dum de cauſa cognoſcere inſtituit, duces acerbius inter ſe congreſſi, alter alteri crimina nefaria aſſignant. Sed Somerſetenſis qui cernebat animo, quæ mox acciderunt, maxime urget, ut Eboracenſis arripiatur, & per quæſtionem cogatur perſpicua facere ſua conſilia, atque de crimine fateri, & confeſſus de maieſtate damnetur, ut unius principis iactura, bellum inteſtinum finiatur, ac filiȷ hoſtes patriæ iudicentur, ad idq́ Deum deuocat, ut ne inimicus euadat. Hoc agebat Somerſetenſis, quia pro certo habebat, Eboracenſem regnum affectare, ac ſe pariter atque Henricum regem ad necem deſtinaſſe. Sed non potuit fati neceſſitas ullis rumpi humanis conſiliȷs, nanq́ quo minus Somerſetenſis ſententia uinceret, multa obſtiterunt, primum fiducia Eboracenſis ſine exercitu ad regem uenientis, quæ uiſa eſt multis argumentum fraudis minime committentis, tametſi inſidioſa erat, deinde rumor nouus, quo ferebatur Edouardus ducis filius manu ingenti iuuentutis delectæ ſummæq́ ſpei ſtipatus Londinum properare, & poſtremo legati à Burdegalenſibus miſſi, qui ſignificarent Henrico, ciues facta coniuratione, paratos eſſe in eius poteſtatem redire, ſi in Aquitaniam exercitum mitteret, & ad id inuitare occaſionem, quod nullæ Francorum copiæ apud ſe eſſent, quæ ad prælium committendum idoneæ forent, ac propterea nil debere eſſe, quod huic bello anteuerteretur. His igitur de cauſis, Ricardus dux Eboracenſium permiſſu regis domũ liber diſceſſit, plenus iræ & indignationis, qui iam tum ſtatuit animo extrema etiam audenda, quò inimicorum iniurias tandem aliquando ulciſceretur. At Somerſetenſis per eiuſmodi certamen, Eboracenſi duce in exilium quodammodo acto, maiorem nactus autoritatem, unà cum Margarita regina, rerũ potit. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCLIII, & ab eo quo regnare cœpit Henricus, XXXI, cum natus eſt Edouardus unicus ipſius Henrici ex Margarita filius, is ſtatim ab ineunte ætate, ſpem optimæ indolis præbuit, qui ſumma uirtute florere cœpit. Quo etiam anno Ioannes Staffordius Cantuarienſis archiepiſcopus moritur, in cuius locum ſubditur Ioannes Chempius Eboracenſis epiſcopus, ordine antiſtitum ſexageſimus ſecundus, quem Nicolaus quintus Romanus pontifex cardinalem fecit. Eboracẽſi diœceſi præficitur Gulielmus Bothus Conuentrenſis & Lichefeldenſis epiſcopus, qui fuit ordine Eboracenſium epiſcoporum alter & quinquageſimus. Audita Burdegalenſium legatione, placuit renouare bellum, collaudataq́ Burdegalenſium ciuium fide, rex recipit ſe Talbotum cum exercitu in Aquitaniam miſſurum, bellumq́ Franco terra mariq́ illaturum. Legati accepto ex animi ſententia reſponſo, clàm quemadmodum uenerant, domum reuertunt, expoſitoq́ Henrici mandato, ſuos ciues confirmant. At Tal

botus

botus ubi à rege copias contrahere, & contractas quamprimum in Aquitaniam transportare iussus est, tanta animi alacritate id bellum obiuit, ut nunquam aliàs rebus bellicis magis studuisse uisus sit. Quid, quod angebatur singularum horarum expectatione, dum exercitus fieret? Ita (credo) accidit, ut quia illud fuit ultimum eius mortalium operum, in morte etiam eandem animi acrimoniam ostentaret, ac in uita, præsertim in subeundis periculis, semper præ se tulerat. Igitur milites deligit optimos quosque, tela, equos, & cætera instrumenta militiæ, item commeatum affatim, ac denique omnia parat, quæ in bello uario & multarum rerum egente, esse usui solent: sic omnibus rebus ex sententia paratis, atque nauibus instructis, in Aquitaniam proficiscitur, qui ubi uento non aduerso eò peruenit, in terramq; copias exposuit, omnem agrum Burdegalēsibus uicinum percurrit, emittitq; quoquouersum cohortes aliquot, quæ late procurrentes incolis terrorem incutiant. Burdegalenses audito Talboti aduentu, ad eum multa de nocte, secretos nuncios mittunt, ut propius accedat. Interim tantus repente terror omnes extra eos, qui coniurationis conscij erant, intus inuaserat, ut omnia turbata essent. Sed milites Franci in primis qui urbi præsidio erant, Talboto appropinquante, profugere conantes, in manus hostium incidunt, quos arma abijcientes Talbotus incolumes seruat. Recepta Burdegala, atque præsidio firmata, Talbotus inde progressus aliquot uicinis oppidis cum arcibus, nullo ferè negocio potitur, cuncti enim eius regionis populi generatim libentissimis animis in Anglorum potestatem se permittebant, quod à Francis ob diuturnū bellum, inopia rerum omnium affectis, crebra detrimenta acciperent. Quamobrem eodem tempore ex longinquis etiam ciuitatibus, legati ad Talbotum ueniunt, & quæ imperasset, sese cupidissime facturos pollicentur. Interea Carolus qui in Turonibus erat, ubi quæ Talbotus agebat, ex crebris nuncijs accepit, & simul de Burdegalensium aliorumq; populorum defectione certior factus, magnis continuò coactis copijs in hostes proficiscitur, præmittitq; bonam exercitus partem in agrum Petragoricensem, quæ Castillionem oppidum, quod Angli receperant, ac præsidio tenebant, oppugnet. Franci quæ iussi erant facientes, oppidum circunsident, munitiones opportunas faciunt. Re cognita, Talbotus cum parte exercitus, magnis itineribus Castillionem petit, aliquot Francos per agrum incaute uagantes intercipit, iuxtaq; hostium munitiones castra ponit, postridie instructa acie, hostem qui se uallo continebat, inuadit. Fit prælium atrox in eo ipso uallo, adeoq; anceps, ut nulli diu constaret, utro se uictoria inclinaret. Sed cum Franci post paulum, suis integris defatigatos subinde iuuantibus, acrius pugnam redintegrassent, & Talbotus ictu tormenti eodem momento percussus, ex equo cecidisset, Angli postremo casu ducis territi, sese in pedes dederunt, multi tamen in uestigio interfecti, ac pedites ipsi alij aliò dilapsi sunt, qui præcipitante nocte, conferti ad suos ægre se retulerunt. Mille & amplius desiderati sunt Angli homines, & in ijs Talbotus, ac pleriq; uiri illustres, qui honestum duxerant ordinem. Hunc exitum uitæ habuit Ioannes Talbotus comes Salopiensis, post quatuor & uiginti annos, quàm in Gallijs cum summa gloria bellauerat, uir nempe clarissimus, fortissimusq;, cuius uirtute populi Anglici nomen maxime Gallis formidolosum extiterat. Equites Angli qui fugam primi fecerant, alij ad

proxima loca quæ à ſuis tenebantur, alij Burdegalam ſe receperunt. At Franci uictoria utẽtes, acrius ſolito Caſtillionenſes urgent, quos haud multo pòſt omnem ſubſidij ſpem abijcientes deditionem facere compellunt. Caſtillione recepto, reliqua oppida paucis pòſt diebus, aut per uim, aut per deditionẽ de Anglo capiunt. Reſtabat Burdegala, in qua omnis uis Anglorum erat, hanc oppugnare Carolus aggreditur, multisq́ue fruſtra conſumptis diebus, nihil hoſtibus nocebat, quinimò ipſe multis quotidie afficiebatur incommodis, cum Angli ex turribus, quas in littore fecerant, frequenter irrumperent, & ex altera parte ciues coniurationis ſocij, qui locum ueniæ apud Francum minime futurum ſuſpicabantur, fortiter ſe defenderent. Sed ad extremum utrique fame penè ſuffocati, neceſſariò conditiones à Carolo ſæpius ante oblatas reddita ciuitate, minus repudiarunt, quæ eiuſmodi fuere, ut proditio nulli ciuium fraudi eſſet, & Anglis abire liceret, qui ita dimiſſi cum armis ac fortunis in Angliam incolumes rediere. Hic demum finis externorum bellorum, & idem domeſticarum cladium renouatio fuit: nanque ubi metus hoſtilis, qui adhuc in bonis artibus regnum retinebat, mentibus principum deceſſit, ita gloriæ & dominationis certamen inter eos eſſe cœpit, ut iam tum manifeſte in duas factiones populum perinde traxerint, atque duo, Henricus rex qui ex Lancaſtria familia originem ducebat, & Ricardus dux Eboracenſis, qui genus ſuum maternum ad Leonellum Edouardi tertij filium referebat, de regno inter ſe certabant. Ex quo tantum breui tempore iſtæ duæ factiones apud omnes pollere cœperunt, ut multos mortales perdiderint, regnumq́ue multum labefactauerint, dum alteri alteros uincere quouis modo, & uictos acerbius ulciſci arderent. Sed initium eiuſmodi turbandi omnia, ut ſuprà diximus, à Ricardo duce Eboracenſi ortum eſt, hunc enim libido inuaſerat potiundi regni, nec id quibus modis ſibi pararet, deſinebat animo excogitare, cui nihil potius uiſum eſt, quàm optimatum inuidiam concitare in Somerſetenſem, cuius nutu periniquo animo ferebat regnũ gubernari. Itaque ſtatum Reipublicæ paſſim apud omnes principes, multo miſerrimum eſſe prædicare, eundem deteſtari, lugere non ceſſabat, & cauſam tanti mali Somerſetenſi duntaxat adſcribebat, quem iniquum, perfidum, inſolentem, ac dirum tyrannum appellabat, conſcindebat, uituperabat: Henrico etiam regi permulta uitio dabat, quod uir eſſet ignauus, uecors, & omnino ad Rempublicam recte gerendam minime idoneus, & propterea optimatum intereſſe aiebat ad remedium cogitare, uel potius excogitare. Talia querendo dux breui effecit, ut bene multi principes præſentem regni ſtatum quo utebantur, itidem minus probarent, ac ſimul mutari omnia ſtuderent, quippe quos ambitio iuxtà atque auaritia iampridem inuaſerat, impræſentiaq́ue uehementer urgebat. Igitur cum uaria ſenſim eſſe cœpiſſent partium ſtudia, Eboracenſis ſuæ factionis ſocios in primis facit duos Ricardos Neuyllos, alterum Sariſberiæ, alterum eius filium Varuici comites. Hic uxorem duxerat Annam ſororem Henrici ducis Varuici, paucis antè menſibus mortui, & nomine dotis ipſius puellæ, eum comitatum aſſecutus eſt. Is erat iuuenis non ueris tantũ uirtutibus mirabilis, ſed etiam arte quadam ab ineunte ætate, in oſtẽtatione earum uirtutum compoſitus, nanq́ue ſumma ingenij facultate, comitateq́ue, in mira apud multitudinem gratia erat, ad quam ineundã ſimul eius in omnes liberalitas iuuabat,

præterea

præterea animi magnitudo cum paribus corporis uiribus, eandem fauoris auram augebat. Quibus rebus populus adductus perſuaſum habebat, nullã eſſe tam grandem rerum molem, quam ipſe Ricardus ferre non poſſet. Quapropter tantum breui tempore ualere cœpit, ut quô ille ſe inclinaret, eò quoq; maioris partis populi ſtudium ſeſe uerteret. Hæc de filio. Alter Ricardus Neuyllus pater pari uirtute, ſed gratia diſpari, is in matrimonio habebat Aliciam unicam filiam Thomæ Montacuti comitis Sarisberienſis, quem ſuprà ſcripſimus in obſidione Aurelianenſi interijſſe, in eiusq; opes ſucceſſit, ac ex ipſa Alicia ſuſcepit liberos Ricardum Varuici comitem, Ioannem, & Georgium. Ad propoſitum reuertor. Dux Eboracenſis poſtq; duos Ricardos patrem & filium ſecum eſſe uidit, bellũ comparat, in idq; totus & mente & animo inſiſtit, ac nõ multo pòſt cum expeditis copijs, Londinum uerſus iter facere incipit. Londino terrori ſummo fuit fama tanti tumultus, cum quiſq; ſe aut in magno periculo, aut apud unum, uel alterum principem in offenſa fore proſpiceret. Rex cognito aduerſariorũ aduentu, exercitum cogit, celeriterq; contrà proficiſcendum ſtatuit, ut uſpiam in Eboracenſi agro manus cum eis conferat, procul Londino, quod eam ciuitatem ob inconſtantiã plebis nouarum rerum cupidam, ſuſpectam haberet. Cæterũ non longius bidui uia aberat, cum nunciatur Eboracenſis adeſſe, qui magnis itineribus uenerat, tum neceſſariò caſtris ad Fanũ Albani poſitis, ſuos ſub armis tenet, ac interim aduerſarijs per legatos præcipit, ne contraueniant, néue ut patriæ hoſtes populum ſeditione uexent. Hoc dum Henricus pacis potius, quàm belli appetens agit, Ricardus Varuicenſis comes bellicum canit, primus omniũ regios milites prælio laceſſit, quod eius pars multitudine & peditatus robore præſtaret. Illi contrà nihil cunctantes in campum pariter deſcendunt. Pugnatur acerrime utrinq; aliquandiu multa cum cæde, donec ad ultimum alijs integris ex aduerſariorũ multitudine, alijs feſſis ſuccedẽtibus, regiæ copiæ fuſæ, fugatæq; ſunt, multis militũ interfectis, cum ſuis ducibus, in quibus fuere Edmundus dux Somerſeti, Henricus eius nominis ſecundus comes Northumbriæ, Ioannes Clyffordius, ac pleriq; alij equites fortiſſimi. Sed ob Somerſetenſem ducem amiſſum, Henricus rex magnum atq; incredibilẽ accepit dolorem, quod in eo omnes ſpes ſuas poſuerat, quodq; talis belli dux qui tot annos pro patria, aduerſus Francos ſtrenue pugnaſſet, ad extremũ à ſuis ciuibus occiſus eſſet, apud quos tamen nonnihil uiri uirtus ualuit, quod eius corpus in proximum diui Albani cœnobium delatum ſepeliendũ curarunt. Reliquit Edmundus tris filios, Henricum, Edmundum, & Ioannem, qui Henrici regis etiam partes ſecuti ſunt. Multi præterea capti, quo in numero & Henricus ipſe. Fuit is annus ſalutis MCCCCLVI, & cum regnare cœpit Henricus, XXXIIII, fœdatus hac domeſtica clade. Quo anno Ioannes Chempius Cantuarienſis archiepiſcopus moritur, uix triennio eius pontificatus finito: quẽ ſecutus eſt Thomas Burſcherius Elyenſis epiſcopus, ordine antiſtitũ Cantuarienſium ſexageſimustertius, qui mox cardinalis tituli ſancti Ciriaci factus eſt. Per idem temporis Oſmundus qui olim Sariſberienſis epiſcopus fuerat, per Caliſtum Romanũ pontificem, inter diuos refertur, quod uir ſanctiſſimus fuiſſet: eius corpus etiam nũc Sarisberiæ in principe æde multo cum cultu aſſeruatur, quod ibidem crebra ædantur miracula. Migrauit & è uita Carolus Francorum rex, qui ſe per crebras calamitates in

omni memoria celebrauit, non enim is iuuentutem ſuam in uoluptatibus, ſed in laboribus exercuit, qui ſatis habuit auitum recuperare regnum. Hinc cognoſcere licet calamitatẽ plerunꝗ illuſtrem eſſe ad gloriam, contrà uoluptatem nunquam. Succeſſit patri Ludouicus eius nominis undecimus. Eboracenſis dux poſt adeptam uictoriam, reputans ſecum à principio prædicaſſe, idcirco ſe arma ſumere, ut Reſpublica ad commodiorem ſtatum perueniret, muniuit ſe lenitate, miſericordia, & liberalitate, quando tantum abfuit ut Henrico regi manus intentarit, ut etiam eum non ſecus ac belli uictorem Londinum deduxerit. Hic habito confeſtim concilio, cum ſuis duobus Ricardis Neuyllis, & nonnullis alijs principibus, quos ad id conſilium adhibendos putauit, ſe regni protectorem, Ricardum Neuyllum patrem magnum Angliæ cancellarium, & Ricardum Neuyllum filium Caleti pręfectum creandos curauit, quo penes ſe, & Ricardum cancellarium regimen eſſet, & alter Ricardus res bellicas curaret, atque Henricus uerbo, non item re, rex eſſet, cui tunc parcendum ducebant, ut ne populi furorem in ſe concitarent, quod propter uitæ ſanctitatem, magna apud plebem in gratia eſſet. Quibus rebus ita actis, ipſi tres tam domi quàm foris ſummam imperij habent, qui ut etiam ſuo arbitratu cum libuerit, citra certamen poſſint Henricum aut regno uitáue ſpoliare, paulatim conſiliarios ueteres ſenatu excludunt, honore deijciunt, autoritate priuant, ac nouos ſuæ factionis homines in locum illorum ſubſtituũt: idem de magiſtratibus toto regno decernunt, conſtituunt, peragunt. At interea Henricus Somerſeti, qui patri Edmundo in principatum ſucceſſerat, & Humfredus Buchyngamiæ duces, ac complures alij principes qui cum Henrico rege ſentiebant, ſtabant, eiusꝗ uicem dolebant, cum non ignorarent, quorſum illa ducis Eboracenſis inſidioſa humanitas tenderet, primo quoꝗ tempore prouidendum iudicant. Itaque ſecretò ad Margaritam reginam adeunt, cum ea conſilia communicant, exponuntꝗ Eboracenſem fraude regem petere, ut ſcilicet eum per artificia inopinantem facilius opprimat, & propterea uelit rebus mature proſpicere, quod nauiter faceret, ſi uirum ab inſidiatoribus ſecerneret. His monitis regina ualde permota, quæ ſibi ac uiro æque timebat, paucis pòſt diebus nacta occaſionem per anni tempus hortatur uirum, ut ſpecie quærendi ſeceſſus magis ſalubris, Conuentriam ſe conferat, ibíque rebus ſuis prouideat. Rex igitur uidens ſe in periculo uerſari, nulla facta mora, eò concedit, conuocatoꝗ ſuorum amicorũ concilio, Ricardum Eboracenſem ducem regni regimine, & Sarisberienſem comitem magiſtratu deijcit, atque per literas ambos ad ſe euocat. At illi ea noua iniuria offenſi, poſtquam inter ſe per aliquot dies tractarunt, quatenus & quomodo ſibi agendum foret, ad ultimum ita indignati ſine tumultu, Ricardus Eboracum, Sarisberienſis in ſuum principatum, & Varuicenſis Caletum proficiſcitur. Quid uero inter ſe ſtatuerint, quóue conſilio abiuerint, certum non habeo, quod tradam, niſi fuerit, quod rebus ad bellum gerendum imparatiſſimi erant. Recrudeſcentes ſic ſeditiones animũ in primis Londinenſi plebi dederunt tumultuandi, quæ ex leui turba concitata, in alienos præſertim negociatores, more ſuo, inſurrexit, multosꝗ illorum uulneribus affectos, prius fortunis omnibus ſpoliauit, quàm à ſenatu coërceri potuiſſet. At rumor eiuſmodi turbatarũ rerũ ad Francos delatus, maioris de-

trimenti

trimenti cauſa fuit, Franci enim qui id temporis Normaniæ littora claſſe tuebantur, audiētes omnia apud Anglos ſeditionibus turbari, & ſpe prædæ adducti, cum aliquot nauibus oram Cantianam ſubitò petunt, ac de nauibus deſcenſionem faciunt, incenſisq; paſſim uicis, magna præda potiuntur. Inuitauit & hæc ciuilis diſcordia Iacobum Scotiæ regem ad bellum aduerſus ipſos Anglos gerendum. Is à principio inimicitias ſuſcepit cum Gulielmo Donglaſſatium comite uiro nobili, & multæ cognationis, quod ſibi perſuaſum haberet, eum affectare regnum. Vſque eò creuit ſuſpicio, ut rex poſtremo comitem in colloquium euocatum, & forſitan innocentiæ fiducia, acriter obiectis reſpondentem, in ueſtigio interficiendum curauerit. Qua iniuria Archibaldus Morauiæ comes, & Hugo comitis fratres permoti, regem armis perſequendum ſibi ſtatuūt, bellumq; ei palàm faciunt, quod diu Iacobum habuit, multisq; incommodis affecit, ſed ad extremum ſuperatis aduerſarijs, regnum pacauit. Quo facto, cum audiret Anglos inter ſe de regno decertare, ſtatim eorum fines populatum contendit, & quia nuſquam armatorū manus ulla apparebat, Roxburgum obſidet, tormentisq; admotis, oppugnare aggreditur. Dum ita in id negocij inſiſtit, ecce tibi, repente unum ex tormentis æneis rumpitur, cuius fruſtis ille percuſſus interijt. Scoti tamen ob mortem regis, facultatem reliqui negocij gerendi haudquaquam dimittunt, ſed fortiter urgentes paulò poſt Roxburgo potiuntur. Reliquit Iacobus filios ex Maria uxore tris, Iacobum, Alexandrum Albaniæ ducem, & Ioannem. Iacobus eius nominis tertius ætate puer rex creatur, cui præceptor datur Iacobus Chenedus diui Andreæ archiepiſcopus, penes quem diu fuit etiam regimen, quod uir eſſet probus, atque homo rebus omnibus longe ornatiſſimus. Interea Henricus certior factus, ducem Eboracenſem nihil hoſtile aduerſus ſe domi moliri, Londinum reuertitur, & conuocato concilio, exponit Gallos cognoſcentes regnū ciuilibus diſcordijs fluctuare, nuper auſos fuiſſe oram Cantij uexare latrocinijs, & Scotos ex altera parte eadem re inuitatos Roxburgum cepiſſe, ac ueriſimile eſſe, neutros quieturos, niſi intelligant inter principes concordiam conueniſſe, & ut id tandem aliquando fiat, ſe uelle dare operam, ut Eboracenſem recōciliet, omniumq; uoluntates recuperet, quo ne libertas regni in diſcrimen per ciuilia odia adducatur. Probato ab omnibus eius conſilio, quamprimū uiros ætate graues ad Eboracenſem atque alios illius factionis principes legat, qui eos ad ſe uenire iubeant. Venit obedienter dux Eboracenſis, & Sariſberienſis comes, cum reliquis ſocijs Londinū, magno armatorū numero ſtipati, ne temere in inſidias quas in primis curabant cauendas, inciderēt. Varuicenſis quoq; comes Caleto profectus adfuit. Hic poſtquam de antiquis iniurijs, multa utrinque facta ſunt uerba, & de peccatis tam recentibus quàm iam ferè obliteratis, multæ ſimul querimoniæ in medium miſſæ, tandem metus externi belli tantum ponderis habuit, tantum omnium animi à nefario bello abfuerūt, ut poſtpoſitis priuatis odijs, principes ſalutis patriæ ſtudioſi, dato à ſingulis iureiurando, in priſtinam concordiam reducti ſint. Quæ ſanè res tantum omnibus lætitiæ attulit, ut paſſim principes plebeiq; inuicem ſibi congratulantes ſummo gaudio exultarent. Quocirca gratias Deo agendi cauſa, toto regno & in primis Londini ſupplicationes publicæ multa cum ueneratione habitæ, quibus ipſe rex & regina cum magna nobilium cohorte interfuerunt,

Fuit hic annus humanæ ſalutis MCCCCLVIII, & cum regnare Henricus cœpit, XXXVI. Sed perfidioſi ſeditioſiq; homines, concordiæ ſimiliter atque ſacramenti memoriam facile depoſuerunt, quod ita uſu uenit, ut ij nec priuatos focos, nec publicas leges, nec fœderis iura chara habeant, quos diſcordiæ, quos cædes ciuium, quos bellum delectat. Non enim multis poſt diebus quàm ita principes cum ſuo rege in gratiam redierant, ſubitus tumultus, caſu ne, an aſtu, non ſatis conſtat, ortus eſt: ſanè aliquot ex regia familia, uenerunt ad manus cum comite Varuicenſi, ad Vueſtmonaſterium, ubi poſt longam dimicationem, comes auxilio eorum, qui ſeſe tumultus ſedandi cauſa, pugnantibus oppoſuerant, adiutus, ægre ſe ad flumen recepit, atq; inde ſcapha uectus, periculum euaſit. Ad hunc motum, tantum repente exarſit bellum, ut cuncti generatim mortales in diſcrimen armorũ adducti ſint. Comes poſt acceptam iniuriam, ſe Eboracum ad ducem, ad patrem comitem Sariſberienſem contulit, illisq; expoſuit, qua affectus fuiſſet contumelia à regijs ſatellitibus. Hæc cum queſtus eſſet, ueritus ne non per abſentiam præfectura deturbaretur, Caletum traiecit, ibi expectaturus diem ex die, dum de ſumma rerum dux deliberaret. Dux & comes ea offenſione accenſi, minaciter uociferabantur inter ſe, id nihil aliud eſſe, niſi fraudem, niſi fœminæ (de Margarita regina intelligebant) rabiem, cui pro libidine omnia ſibi licere ducenti nihil prius eſſet, quàm per muliebres artes, omnem regni nobilitatem cruciare, diuexare, perdere. Sed poſtquam uerba fecerunt, ad rem ueniunt, ſtatuũt enim inter ſe, ut comes magno inſtructo exercitu, Londinum proficiſcatur, atque cum rege de iniuria expoſtulet uiolatæ concordiæ, & ſi præſtare cognouerit, non omittat occaſionem ulciſcendi ſuum decus, aduerſus reginam, eiusq; conſiliarios male Rempublicam gubernantes: atque ita capto conſilio, Sariſberienſis iter facere incipit. Interea regina in primis quæ Somerſetenſis & Buchyngamiæ ducum conſilio fulta, ducta, atque adiuta, uirili diligentia, uigilantia, celeritate plena erat, pro certo habebat comitem Varuicenſem de induſtria proximum illum tumultum feciſſe, ut eam nactus occaſionem, deſtinatum facinus omnibus modis æderet, quo tandem aliquando Eboracenſis rerum potiretur. Quare non imprudentiſſima mulier exiſtimans nihil eſſe, quod unquam amplius cum aduerſarijs de concordia agitaretur, ubi cognouit comitem Sariſberienſem in armis eſſe, concilium conuocat, rebusq; male ſanis remedium quærit. Plerique cenſebant expectandum comitis aduentum, quo cognoſceretur, utrum bellum uel pacem poſceret. Alij argumentum ſumebant ex tumultu nuper orto, non poſſe rem ſine dimicatione tranſigi, & idcirco de obuiam itione, celeriter ſtatuendum. Hæc uicit ſententia, atque confeſtim Iacobus Tuchettus Audley regulus cum exercitu mittitur, qui Sariſberienſi comiti in itinere occurrat, cum eoq;, ſi ita res poſcat, manus conſerat. Iacobus magnis itineribus profectus, in Lichefeldenſem agrum peruenit, quò iam conuenerant hoſtes, & quamproxime potuit, eorum caſtris caſtra propinqua poſuit. Poſtero die Sariſberienſis oblatam pugnandi facultatem non dimittit, ſed prima luce prælium incipit. Eſt acerrime pluribus horis pugnatum, uicit ad ultimum Sariſberienſis, magna cum hoſtium tum ſuorum facta ſtrage. In eo fuit numero Iacobus Tuchettus, ita ut præter paucos nobiles captos, omnis regius exercitus propè deletus ſit.

Poſt

Post hoc prælium Ricardus dux Eboracensis animaduertens consilia sua iam patefacta, illustrata satis innotuisse regi & reginæ, qui omnibus locis conabantur futurum malum procul auertere, iam tum existimauit non esse amplius apud eos dissimulationi locum, ac idcirco tam regni adipiscendi, quàm uitæ tuendæ causa, sibi fortiter in id negocium incumbendũ statuit. Itaq; unà cum Ricardo Sarisberiensi omnium consiliorum ac fortunæ socio, nouum exercitum conflat, atque simul ambo breui ingenti militum multitudine in unum contracta, in Eboracensi agro castra ponunt, ibiq; uel hostes operiri, uel inde uenientibus obuiam ire constituunt. Quæ ubi tumultu maiore etiam quàm res erat, nunciantur Londinum, rex extemplo undecunq; exercitum coëgit, magnaq;, ut in rebus trepidis fit, usus celeritate, prius in agrum Eboracensem peruenit, castraq; non longe ab hostibus posuit, quàm illi certò propè scirent eum esse uenturum. Sed bellum haud memorabile fuit, nanque coniurati diuersi subitò abierunt, cuius rei causam subijciam. Venit ex Caleto ad id bellum Ricardus comes Varuicensis, cum magna militum manu, seq; cum duce & patre coniunxit. Dux ita auctus copijs, statuit postridie illius diei cum hoste prælium committere, sed interim Andreas Trolopius, uir summæ belli scientiæ & fidei, qui diu sub Henrico rege Caleti stipendium fecerat, ubi animaduertit contra ipsum regem esse ueniendum, cuius crediderat Varuicensem conseruatorem, non desertorem fore, continuò cum suis militibus noctu ad Henricum transiuit, à quo uti fidelis ueteranus belli dux perbenigne acceptus est. Quod simulatque Eboracensis cognouit, animi pendere mirandum in modum cœpit, quippe cui dubitanti quid se facere conduceret, permagnũ pondus afferebat, quod certò sciret regem multitudine militum præstare, & doleret Andream optimum ducem sibi aduersarium factum esse, cuius uirtus tantum postea formidinis, quantum antea fiduciæ afferebat. Ita cum nullum consilij sui exitum reperiret, statuit impræsentia, ut tempus ferebat, cedere. Itaque ipse transmisso Oceano, in Hyberniam se compegit, omnibus ferè necessarijs eius consilij expertibus: comites uero Sarisberiensis & Varuicensis cum Edouardo eius filio comite Merchiæ, Caletum se receperunt, reliquus exercitus partim captus, partim dissipatus est. Rex post fugam hostium, in Vualliam magnis itineribus cõtendit, ut ducem Eboracensem quem per eam regionem ad littus properare acceperat, in itinere cõprehenderet, præmisitq; aliquot equites, qui littus omne antecaperent. Verum Eboracensis magno precio naue conducta, antea iam traiecerat, quàm equites appropinquarent. De qua re rex in itinere certior factus, ad Ludloium constitit. Hic dum moratur, habito suorum principum concilio, aduersarios omnes patriæ hostes denunciat, illorum bona publicat, ac uxores cum liberis custodiri iubet, præmia bene meritis distribuit, rebelles captiuos aut supplicio afficit, uel multat, siue exilio damnat, de controuersijs ueteribus cognoscit, finitimos qui eum maxime saluum se uelle ostendebant, ac illuc concurrebant, in fidem recipit, optimates uiros probos sibi amicissimos prouincijs Eboracensi & Dunelmẽsi tuendis, defendendisq; præficit, ac postremo Henricũ Somerseti ducem Caleti præfectum facit. Sed uerum est uetus uerbum: Vt matura satio sæpe decipit, ita sera semper mala est. In hoc nempe negocio gerendo, mora sola nocuit regi, qui si à principio eum locum à manibus aduersariorũ eripuisset, procul

dubio nullo eos ferè negocio deleuiſſet. His actis,rex Londinum reuertit, ac magnopere fretus fauore militũ, qui eius ſtipendio conducti in præſidio Caleti erant, nulla interpoſita mora, Somerſetenſem ad ſuam præfecturã in continentem mittit. Dux Caletum proficiſcitur, expoſitoq; regio mandato,ſibi oppidum tradi iubet, quod Varuici comes ſe facturũ negat, atq; clauſis portis,eum procul eijcit. Ille perterritus, quod omne præſidium conſentire intellexit,Guinas,quod eſt proximũ ditionis regiæ oppidum,profectus eſt, & illud à præfecto qui dicto audiens fuit,recepit: tum grauius acriusq; ad ulciſcendum iniuriã incumbens, cœpit quotidie tumultuaria prælia cum comitis militibus facere. At Varuicenſis dum ſui ita leuibus dimicationibus cum Somerſetenſi tempus terunt,contracta magna nauium copia,mittit bonam armatorũ partem quos ſecum habebat,in Cantium ad Sanduicũ portum,qui locum ſpolient,prohibeantq; acceſſu aduerſarios. Illi ſubitò in portum delati, naues aliquot inſtructas & ad traijciendũ paratas,quæ Somerſetenſi auxilio mittebantur,de improuiſo adoriuntur,ac nõ multo labore capiunt,ducuntq; cum bene magna præda Caletum. Tum Varuicenſis uidens nullum ab hoſtibus periculum impendere, in Hyberniã ad ducem Eboracenſem tranſuolat, ac de rebus agendis cum eo cõmunicat, agitat, deliberat. Quo facto, confeſtim Caletum reuertitur, renunciatq; patri & Edouardo Merchiæ comiti,ducis ſententiam eſſe, ut primo quoq; tempore cum inſtructo exercitu in Angliam tranſeant, nullaq; gerendæ rei facultate omiſſa, regem Henricũ armis uſq; eò infeſtent, dum ipſe cum magno militũ numero ſubſidio aduenerit. Illi hoc comprobato conſilio, in Angliam protinus delati, Londinum proficiſcuntur, nam ciuitas nullis firma præſidijs,nullis belli apparatibus locuples,uenientibus patêret, neceſſe fuit. Hic de ſordida plebe homines & quoſcunq; ad ſe concurrentes armant, cæteraq; bello neceſſaria parant, atque inde cum numeroſo exercitu, Northantonũ contendunt,quò rex paulò ante uenerat. Quibus rebus cognitis,regina Somerſeti atq; Buchyngamiæ ducum opibus & cõſilio adiuta,quæ his rebus magis quàm rex intenta erat,in qua una ille acquieſcebat,magno animo exercitũ cogit,uocatiſq; undiq; ad ſe principibus ſuæ factionis,qui ſinguli cum electo armatorum robore conuenerant, breui ingentes copias conficit. Rex poſtq̃ ſtudio atq; opera ducum & reginæ cognouit ſe non contemnendum habere exercitũ, ſtatuit cum aduerſarijs confligere, atq; extra oppidum in proximis pratis ſecundum Nynæ fluminis ripam, caſtra poſuit, & ubi hoſtes adeſſe intellexit,uenientibus obuiam factus, ſignum pugnæ dedit. Non detrectarunt hoſtes certamen: à mane diei cœptum eſt pugnari, & iam meridies appetebat cum rex uincitur: paulò minus decem millia hominũ cecidere, & in ijs Humfredus Buchyngamiæ dux, Ioannes Talbotus comes Salopiæ iuuenis præſtantiſſimus,maiorumq; ſuorũ ſimilimus, Thomas Egromondiæ regulus,compluresq; alij. Captiuorum autem numerus multo maximus fuit, quod equitibus bene multis placuit,dimiſſis equis, more ſuo, pedeſtrẽ facere pugnam,& ante omnes in aduerſariorũ poteſtatẽ Henricus rex cecidit,homo ad miſeriam humanã,calamitatem,& ærumnam natus. Reliqui principes qui tantæ ſtragi ſuperfuerũt, pro ſe quiſq; cum regina, & Edouardo principe,in agrum Eboracenſem,& inde in Dunelmenſem fuga ſe contulerunt, ut eo loci aut exercitũ reficerent,aut ſi nulla in præſens ſpes ſalutis eſſet,in Scotiam pergerent,

gerent,ibi expectaturi,dum melior bene gerendæ rei facultas daretur. Victores comites Henricum captiuum Londinum ducunt,conuocatoq; principum concilio, illum omni regia poteſtate deijciendum ſumme curabant, cum dux Eboracenſis certior factus de adepta uictoria, ex Hybernia ſtatim adfuit, ingreſſusq; curiam,primo locum occupauit,qui regi in ſenatu datus eſt, deinde coram omnibus ſe regem dixit, docens id iure ſe feciſſe. Sed ad extremũ habita eſt reuerentia maieſtatis, nam ſenatuſconſuto decretum eſt, ut poſt mortem Henrici,hęreditas regni familiæ Eboracenſi ueniret,ac interim Ricardus dux Eboracenſis regni rector eſſet. Sic erat placitum Deo, uti Henricus uir ſanctus per tot calamitates,quibus continenter afficiebatur,regno terreno priuaretur,mox cœleſte habiturus : nam nõ poteſt unquam uir bonus, quamuis mille affectus ſupplicijs,non eſſe beatus. Cæterum illud infortuniũ apud uulgus prodigio creditur eſſe demonſtratum, quandoquidem ferunt, cum ipſe Henricus paulò ante in ſenatu ornatus regio habitu conſederet, ſubitò coronam è capite in terrã cecidiſſe. Fuit is annus quo hæc acta ſunt,ſalutis humanæ MCCCCLX, & cum regnare cœpit Henricus, XXXVIII. Secundũ hæc Eboracenſis certò ſciens, reginam non contentam fore decreto concilij, in agrum Eboracenſem propere contendit,ut eam perſequatur. At regina quæ uirum armis repetere deliberarat, & ob id iam magnum exercitũ fecerat, ubi cognouit hoſtes appropinquare, confeſtim obuiam facta, eos prælio aggreditur, horæq; momento cæſos fuſosq; ſuperat. Cecidit in pugna Ricardus dux Eboracenſis illius factionis caput,cum Edmũdo filio comite Rotlandiæ, pluribusq; alijs : captus uero inter alios eſt Ricardus comes Sarisberienſis, alterum eius conſpirationis caput,qui aliquanto pòſt,cum nonnullis alijs, capite multatur, quorũ capita lanceis fixa Eboracum deportata ſunt, ut ſpectaculo eſſent populo, reliquisq; aduerſarijs terrori. Exin regina cum expedito exercitu Londinum ad liberandum uirum approperat, eratq; ad Fanum Albani, cum obuiam habuit comitem Varuicenſem, qui ſecum Henricum captiuũ ducens,ibat ſubſidio Eboracenſi. Hic mulier haud minore animo,quàm in agro Eboracenſi fecerat,hoſtem adorta fudit,fugauitq;,atq; uirum recepit. Margarita regia coniunx multo hercle felicius ſuis,quàm mariti auſpicijs bella gerebat,nam,ut infrà demonſtrabitur, rex alio belli exitu aliquanto pòſt cum hoſtibus manum conſeruit. Varuicenſis qui unus omnium erat,in quo cuncta belli moles nitebatur,poſt acceptam ad Fanum Albani plagam,certior factus Edouardum Merchiæ comitem, poſt illud Eboracenſe prælium, quo dux eius pater interierat, in Vualliam ſe cõtuliſſe, ibiq; profligato Gaſpare comite Penbruchi,qui Henrici partes ſequebatur, & ei ſe uenienti oppoſuerat,nouũ parare exercitũ, ad eum iter contulit, quem in itinere cum bene magna armatorum manu ueniẽtẽ, ad fines agri Oxonienſis offendit. Hic ambo de ſumma rei diſputantes ſtatuunt Londinum petendum,quod pro ſe ſtare compertum habebant. Atq; ita capto conſilio, Edouardus à ſuis rex declaratur, abrogata omni prorſus regia poteſtate Henrico, quod non ſtetiſſet pacto, neq; paruiſſet ſenatuſconſulti decreto, perinde ille iam quaſi uiciſſet. At Henricus interea qui Londinenſes ſuſpęctos habebat, ac eo neutiquã accedendum ducebat, quod aduerſariorũ reliquias ex altera parte ſupra caput eſſe proſpiciebat,ex Fano Albani Eboracum pergit,atq; ibi copias auget,qui iam ad finem

laborum ac periculorũ extinctis aduersæ factionis capitibus, peruentum esse putabat, adeò ut uno denicꝫ prælio, quod reliquum erat, se deleturũ speraret. Sed secus atcꝫ Henricus rebatur, euenit, quãdo pro duobus capitibus, unum longe ualentissimũ extitit, quod deprimi non potuit. Erat enim Edouardus in desiderio Londinensium, in gratia cum plebe, in ore, in sermone omnium, habebat cum humilium tum amplissimorũ hominum studia, à cunctis propter liberalitatem, clementiam, integritatem, fortitudinem, generatim in cœlum laudibus ferebatur. Quapropter miro omnium ætatum & ordinum studio mortalium concursus ad eum fiebant, ut alij sua ad bellandum nomina darent, alij ex parte ciuitatum, operam & opes pollicitarentur, ac in eius uerba iurarent. Quibus rebus Edouardus in spem uictoriæ adductus, quammaximas poterat copias parabat, ut commisso cum hostibus certamine, unus denicꝫ dies omnes labores ac uictorias confirmaret. Itacꝫ his munitus copijs, Eboracum contendit, atcꝫ non procul muris castra ponit. Henricus ubi cognouit hostes adesse, non statim castris exiuit, quod dies palmarum, quem uocant, domino sacer instaret, quo potius orandum, quàm pugnandum sibi statuerat, ut postridie eius diei felicius prælio seruiret: sed miles more suo impatiens moræ, effecit, ut eo ipso die prima luce, postquam multis uerbis hortatus est, ut pro se quiscꝫ fortiter pugnarẽt, signum prẹliandi dederit. Aduersarij nihilo secius idem fecerunt: à sagittarijs pugna incipitur, sed breui consumptis sagittis, res cõminus geritur tanta cæde, ut cadauera sola pugnãtibus impedimento essent. Ita amplius horas decem erat dimicatum, dubia adhuc uictoria, cum rex Henricus uidit hostium copias augeri, & suos paulatim pedem referre, quos rursus hortatus cum acrius instare coëgisset, ipse cum paucis equitibus paulum ex eo loco progressus euentum pugnæ expectabat, cum ecce, subitò sui in fugam uertuntur: quo uiso, in pedes se quocꝫ dedit. Desiderata sunt ex utracꝫ parte plus uiginti millia hominũ. In ijs fuere Henricus comes Northumbriæ eius nominis tertius, & Andreas Trolopius, compluresꝙ alij principes. Numerus uero captiuorũ aut conuulneratorũ, quorum partim curati, alij mortui sunt, omnino fuit millia decem. Ea pugna mirabilẽ in modum debilitauit Reipublicæ Anglicæ uires, quando ij qui cæsi sunt, & numero & robore ad quæuis externa bella gerenda satis fuissent. Edouardus ut bene uictoria uteretur, postquã suos parum à tanto labore refecit, aliquot equites leuis armaturæ misit, qui in fuga Henricum aut reginam comprehenderẽt. Sed illi tota ea nocte continenter ierunt, ita ut nullam partem noctis aut diei insequentis itinere intermisso, in fines Scotorũ die secundo incolumes peruenerint, qui statim misere ad Iacobum regem, ut pro ueteri hospitio & amicitia regno reciperẽtur, atcꝫ eius opibus in tanta calamitate tegerentur. Erant in procuratione regni, propter regis ætatem, complures principes, & in primis Iacobus Chenedus diui Andreæ archiepiscopus, uti suprà ostendimus. Horum cõsilio monitus puer Iacobus, postquam audiuit, qui missi fuerant, tantum abfuit ut Henrici preces uel fortunã despexerit, ut etiam confestim illi obuiam factus sit, atcꝫ in regiam duxerit, quem postea plurimum consolatus, ut parato æquocꝫ animo ferret, quod proximus belli euentus tulisset, multo humanissime accepit, toto tempore, quo in Scotia fuit. Hac humanitate deuinctus Henricus, ut regem in cuius auxilio omnem spem impræsentia ponebat, quopiam beneficio sibi obli-

garet,

garet, ſiue ut aduerſariorũ opes minueret, Beruicum oppidum ei tradidit, in perpetuũ habendum: fama tamen tenet Henricum ea miſeria coopertum non ſponte id feciſſe, ſed inuitum, quò ſibi in terra Scotia eſſe tutò liceret. Verum quoquo modo res tranſacta ſit, ſatis conſtat Iacobum recepto oppido, promiſiſſe ſe Henrico ſuum officium præſtiturũ, id quod haud ſegniter poſtea fecit. His actis, Margarita cum Edouardo filio in Gallias ad Rhenatũ patrem Andegauenſium ducem ſe contulit, exercitum illic ope patris paratura. Henricus autẽ in Scotia cum aliquot principibus ſuæ factionis, qui eum ſecuti erant, morari ſtatuit, dum per amicos rurſus arma capere, ut breui fore ſperabat, & ſibi ac rebus ſuis conſulere liceret, qui tamen ita incaute egit, ut non multo pòſt, ſicut alibi planum fiet, iterum quaſi urgente fato, in hoſtis poteſtatem uenerit. Hæc de Henrici ſexti regis uaria fortuna hactenus, qui regnauit annos XXXVIII. Veruntamen cum ille poſt decimum annum, quàm pulſus fuerat, regnum denuò recuperaſſet, cõmodum in proximo libro reliqua de eius pariter uita atq; morte perſequemur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIIII.

EDOVARDVS poſt Henricum profligatũ, partim tanta uictoria, partim cõmuni principum populorumq; ad ſe defectione elatus, triumphantis imperatoris ritu Londinum reuertitur, conuocatoq;, more maiorum, concilio, ſtatim poſt ad Vueſtmonaſteriũ, ad III. calend. Iulij, rex creatur, eiusq; appellationis poſt primum Gulielmum Normanum regem, quartus Edouardus nuncupatus eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCLXI. Eo ipſo anno iterum Edouardus concilium habuit, in quo primũ regni ſtatus quaſi de integro collocatur, quod è Republica propter ciuile bellũ diu neglecta, ualde fuit: dein ex eius ſentẽtia omnia Henrici regis conſtituta repudiantur, reſcinduntur, tolluntur: poſtremo duo eius fratres natu minores Georgius Clarentiæ, & Ricardus Gloceſtriæ duces, item Ioannes Ricardi Varuici comitis frater Montacuti marchio, & Henricus Burſcherius frater Thomæ Cantuarienſis archiepiſcopi Eſſexiæ, ac Gulielmus Facombrigius Cantij comites facti ſunt. Huic Henrico Burſcherio uiro longe nobiliſſimo, optimo, rerumq; geſtarum ornamentis clariſſimo, Ricardus dux Eboracenſis nuptum dederat Eliſabeth ſororem ſuam, ut eum in primis certum belli ac fortunæ ſocium omni tẽpore haberet. Poſthac illud idem fecit, ut Edouardus rex ipſius Ricardi filius eundem Eſſexiæ comitem crearit, quo & pater & filij iuxtà ſui adiutores eſſent. Suſceperat enim Henricus ex Eliſabeth uxore filios mares quatuor, Gulielmũ, Thomam, Ioannem, & Henricũ, atq; unicam filiolam nomine Iſabellam, quæ pauculos uixerat dies, in quibus in agendo induſtria, in negocijs labor, in periculis fortitudo, & in prouidendo ſummũ fuit conſilium, ſed cum primis in Gulielmo maximo natu eiuſmodi extitere uirtutes. Is in matrimoniũ duxit Annam ſummo loco natam & probatiſſimã puellam, Iacobi Lucemburgẽſis diui Pauli comitis filiam, ex qua creauit filios Henricum, qui nunc comes eſt Eſſexiæ, de quo libro XXVI. plura dicemus, ac Ceciliam atq;

Isabellam: hæc ante ætatem nubilem morbo perijt, illa Gualtero Ferryso nupta est. Sed ad suum redeat oratio exorsum. Dum ita omnia Edouardo belle cadebant, Henricus Somerseti dux iam rebus Henrici regis diffidēs, ad eum deficit, à quo perbenigne accipitur: sed ducem protinus facti pœnituit, nanque interea Henricus rex cōparato apud Scotos non modico exercitu, ex improuiso in Dunelmensem agrum aduolauit. Quo audito, Somersetensis clàm ad eum se cōtulit, multique regis amici eum sunt secuti, sed multo maximus hominū numerus spe prædæ undique celeriter conuenit, adeò ut Henricus existimaret armis nō longe impar hosti. Cuius rei famā augebat, quod quaquauersum ille pergebat, oppida, agros uastaret, incenderet, prædasque ageret: peruenit ita populando ad pagum, quem Exhamū uocant, ubi loci Ioannem marchionem Montacuti obuiam factum inuasit, cōmissoque acri prælio, ut crebro antè acciderat, profligatur, amissa maiore exercitus parte, ipse cum paucis continuato cursu in Scotiam se recepit, alij aliò dilapsi salutē fuga quæsiuerūt. Capti sunt Henricus dux Somerseti, Robertus comes Hungerfordi, & Thomas Rossus. Somersetensis ilicò mutati consilij pœnas capite luit, illi uero Nouumcastrū ducti, morte quoque nō multo pòst affecti sunt, quò alij sperare desisterēt, quum suis principibus ægrotis non amplius animas esse uiderēt. At rex Edouardus etsi ea noua uictoria res demum suas satis confirmatas esse pro tempore arbitrabatur, tamen magnopere curabat, ut ne Margarita Henrici uxor ad solicitandos hominum animos, in Angliam rediret. Quocirca toto littore præsidia disponebat, maritimos aditus claudendi causa, scribebatque ad singulos meridionalis oræ populos, ne mulierem uenientē reciperent, néue ulla re iuuarent, qui si recepissent, aut iuuissent, se eódem loco illos, quo aduersarios habiturū: ad eam item partem quæ ad Scoticum agrum pertinet, custodias habebat, ne quispiam ad Henricū ex regno adiret. Sed quicquid periculi ab Henrico imminebat, statim sublatū est, quippe ille siue metu deposito, siue mentis errore atque adeò affectus haud in arcano diu fuit, qui in Angliam persona per uestitū dissimulata, redire ausus, uix pedem intulerat, cum ab exploratoribus excipitur, Londinumque ad Edouardum ductus, in custodiam traditur. Tum capto Henrico, regni status pacatior factus est, cum homines eius factionis minus deinceps rebus nouis studendum sibi omnino iudicarent. Quare Edouardus ab hostili metu penè uacuus, rebus domesticis belle constituendis totum ferè quadrienniū proximū liberius impertiuit, qui, ut est in ueteri uerbo, Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere, primum omnium suis militibus bene meritis agros illorū, qui Henrici partes sequebātur, distribuit, dein generatim populum ad sui beneuolentiā omni genere liberalitatis incendit, amplissimaque munera principibus suis largitur, atque ut ab uniuersis gratiā iuxtà ineat, sese cum plebeis tum nobilibus hominibus, ultra quàm par esset, familiarem præbet, quod uitæ institutū postea non mutauit: item leges partim corrigit, partim nouas ædit, monetā tam auream quàm argenteā quæ hodie in usu est, diuidit, quos numos aureos alios regales, alios nobiles, argenteos uero grossos appellant: postremo edicto toto regno peruulgato, omnibus aduersarijs qui depositis armis, sese in eius fidem permitterēt, iniuriam condonauit, ut qui non permisissent, ob id illi meritò pœnas subirent. Hæc officia quantū in eius rem fuerint, qualiue ob ea ipsa populus erga eum animo extiterit, facile

illud

illud planum fecit,quod solo populi fauore fultus,omniũ deinceps bellorũ uictor fuit,adeò ut semper inimicorũ conatus male ceciderint,sicut infrà demonstrabitur. Sed nõ contentus suorũ beneuolentia,nouas externorũ quoq; principum amicitias quærendas,& eas affinitate firmandas statuit,ut uel illi,quando opus esset,sibi auxilio forent,uel saltem non nocerent. Itaq; primũ Margaritam sororem Carolo Philippi Burgundionũ ducis filio collocauit,quæ affinitas unicũ ei in calamitate domestica prẹsidiũ attulit: deinde Ricardum Varuici comitẽ in Gallias legauit, qui puellã nomine Bonam Carlottæ reginæ Franciæ sororẽ, ac Ludouici ducis Sabaudiensiũ filiam, quæ postea Ioãni Galeatio Mediolanensiũ duci nupsit, sibi uxorem peteret, id quod negocij ciuile bellũ renouauit. Dum comes in Galliam profectus,cum Ludouico rege apud quem erat Bona puella,quæ reginæ sorori ancillabat̃,de noua affinitate agitat,Edouardus mutato repente consilio,Elisabeth Ricardi Riuerij comitis filiam,quæ olim nupta fuerat Ioanni Graio equiti,qui ex ea binos liberos Thomam & Ricardum susceperat, in matrimoniũ ducit, de eoq; matrimonio,ob mulieris humilitatẽ,non modo necessarios principes,uerumetiã Ricardum patrem mulieris cælat. Qua de causa,ubi fama rei actæ per regnũ peruasit,cuncti protinus mortales mirari,principes uero fremere, passimq; uoces emittere, regẽ ex sua dignitate non fecisse, easq; nuptias ei crimini dare, dedecori assignare, quod cæco amore non ratione ductus esset, non cessabant. Sed inde uel initiũ profectum est simultatis postea ortæ, inter Edouardũ & Varuicensem, uel occasio latentis odij effundendi sumpta creditur: nanq; Edouardus postq; per Varuicensem,ut nemo homo ignorabat, regnum adeptus est, cœpit eius autoritatẽ quam summã fecerat,sic suspectam habere,ut eam minuendã duceret,quò pro suo iam iure cuncta domi ac foris ageret. Ita usu uenit,ut amici inter se perraro paria paribus respondeãt,imò sæpissime ingentia beneficia ingenti culpa animi ingrati compensent. Hæc Ricardum Varuicensem non fugiebant,qui etsi magnã sibi gratiam relatum iri sperabat, tamen pro tempore eatenus dissimulandum putabat,quoad facultas daretur talis,qua per impotentiã regis liceret beneficia exprobrare. Nec abhorret à ueritate Edouardum tentasse,ut aiunt, nescio quid in domo comitis, quod ab honestate omnino abesset, cum homo esset,qui facile puellis oculos adijceret,easq; deperiret. Cæterũ quicquid fuerit,siue iniuria,siue æmulatio imperij,quamobrem amicitia fracta sit,posteaq; comes per literas amicorũ cognouit ipsum regem latenter habere uxorem,& irritũ infectumq; euasisse, quicquid ipse in ea legatione de noua affinitate iungenda,apud Ludouicũ regem egisset, tanta repente animi indignatio eum cepit,ut iam tum ipsum Edouardũ ut hominẽ imperio minime dignũ omnibus modis regno pellendũ iudicarit. Fama tamen etiã nunc in uulgo est,discordiæ causam extitisse,quod comes dehortatus fuisset regem,ne Margaritã sororem Carolo Philippi ducis Burgundiæ filio collocaret,quẽ ipse peius quàm mortalem quempiã odisset, ac propterea quod Edouardus noluisset eius audire consilium,tantũ simultatis inter eos ortum,perinde quasi ea res tam parui momẽti potuisset,aut debuisset comitẽ alienare à suo principe. Et hæc mera uulgi fabella. Sed ad propositũ redeamus. Varuicensis ita stomachatus,cõmotus,iratus, ut ne se atq; consiliũ suum prẹcipitaret,dissimulanter tandiu tantas iniurias patiendas decreuit,quoad tempus perficiẽdo negocio idoneũ adesset,qui paulò

poſt in Angliā reuerſus, regem more ſuo adiuit, atq; legationē ſine ullo, ut potuit, conceptæ iræ indicio renunciauit. Exin non interceſſerūt multi dies, cum comes non ſine regis cōmeatu, in ſuum comitatū cum animi tum ualetudinis cauſa, ſicut prædicabat, ſe contulit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCLXVII, & VI, cum regnare cœpit Edouardus. Quo etiam anno Georgius Neuyllus comitis frater, in Gulielmi archiepiſcopi Eboracēſis nuper demortui locum ſurrogatur, antiſtitū ordine quinquageſimusſecūdus: & Philippus Burgundionū dux moritur, cui ſucceſſit Carolus filius, uir & animi magnitudine & belli ſcientia longe præſtantiſſimus. Erat in ſuo comitatu Varuicenſi Ricardus, ut diximus, cum ad ſe euocauit Georgium archiepiſcopū Eboracenſem, & Ioannem Montacuti marchionē fratres, cum ijs poſt unum atq; alterū diem, de uarijs rebus locutus, & tandem querendi de rege appoſitam nactus occaſionē, ſuum conſiliū cōmunicat, hortaturq; multis uerbis atq; rationibus, ut unà ſecum uelint Henrici regis partes ſequi, iuuareq;, quò in regnum reſtituatur, ſic inquiens: Non me leuitas fratres, ſed iudiciū mouet, quod tandem mihi facere licuit de Henrico rege & Edouardo, ille porrò uir eſt ſanctiſſimus, ſuorū amiciſſimus, ac beneficij memor, qui filium habet Edouardū ad laudem, ad gratiā, ad liberalitatē natum, à quo unuſquiſq; expectare plurima poterit, qui patrem in calamitate ſubleuandū curarit. Hic contrà homo cōtumelioſus, ingratus, uoluptati deditus, & iamiam omnis laboris fugiens, qui nouos homines potius quàm ueteris proſapiæ uiros in honore habendos ſtatuit, quare futurū eſt, ut aut ille nobilitatē, uel eum nobilitas breui tempore perditū eat. Sed ante omnes nobis audendū eſt, qui priores læſi ſumus. Is enim, non ignoratis credo, poſt adeptū regnū, primo ſecrete, deinde palàm honori domus noſtræ inuidere cœpit, perinde quaſi ille nos eo honore, nō nos eum dignitate auxerimus, ac ob id nuper ab eo in legatiōe Gallica, nullo numero habiti ſumus, quò exiſtimatiōis fama quā ipſi apud omnes principes regni, partim uirtute patris, partim noſtris laboribus collegimus, penitus minuerēt, infirmarēt, pro nihilo putaretur. Duxit his rationibus facile in ſententiā ſuam archiepiſcopū, at marchionē non item, quippe qui à principio moueri non potuit, ut quicquā in Edouardum tentandum eſſe probaret, ſed ad ultimū cum Varuicenſis multorū principū operam & opes polliceretur, tractus tandem in ſocietatem belli eſt, qui ut inuitus conſenſit, ita in eo ciuili bello magis Edouardi quàm Henrici partibus, ſicut appoſite infrà demonſtrabitur, ſemper fauit, quod iuxtà ei ac fratribus exitio fuit. Poſt hæc Varuicenſis uir ſagaciſſimi ingenij perſentiens Georgiū ducem Clarentiæ, neſcio quam ob cauſam, non eſſe bono erga Edouardum fratrem animo, primum apud eum, tentandi gratia, de rege paululum conqueritur, deinde cum dux idem apud eum faceret, patefaceretq; nōnullas iniurias à fratre acceptas, tum maiora auſus, aperit conſilia ſua duci, rogatq;, ut ea ſequi uelit: ſed ne ulla leuitatis ſuſpicio oboriatur, docet quàm illa cauta, quàm expedita, quàm euigilata ſuis cogitationibus ſint, atque hortatur, ut ipſe etiam de tanto negocio, curam & cogitationem ſuſcipiat, quò omnia prouiſa, perſpecta, certa quodammodo habeantur, cui poſt multas pollicitationes filiam quam habebat nubilem deſpondet. Dux ſuaſu, rogatuq; Varuicenſis fatigatus, ex eius uoluntate omnia ſe facturum recipit. Varuicenſis ita cum duce cōmunicato conſilio, Caletum cuius loci adhuc præfectus erat, & ibidem

uxorem

uxorem ac filias ſeruabat, redire ſtatuit: ſed ut initium tantæ ſeditionis, qua poſtea per plures annos Anglia agitata eſt, tandem aliquando fieret, iuſſit archiepiſcopum Eboracenſem & marchionem fratres ſtatim poſt diſceſſum ſuum, aliquem tumultum in agro Eboracenſi concitandum curare, quo ita bellum ciuile dum ipſe longe gentium abeſſet, inchoaretur. His conſtitutis rebus, probatisq; conſilijs, cum duce Caletum proficiſcitur. Hic poſtquam iureiurando dux promiſit fidem datam ſe perpetuò ſeruaturum, Iſabellam filiam comitis natu grandiorem ſibi deſponſatam in matrimonium ducit. Quo expedito negocio, maturius ambo de bello gerendo conſilia & rationes inter ſe conferre incipiebant, cum non ſecus ac præceptum erat, ingens factus eſt tumultus in agro Eboracenſi, cui initiũ dedit impietas. Erat Eboraci uetus ac opulentiſſimũ xenodochiũ, id eſt, domus hoſpitalis, diuo Leonardo dicata, ubi mendici & inopes homines hoſpitio accipiebãtur curabãturq; ægroti. Huic domui tam ſanctæ tota ea prouincia pietatis cauſa, numerum quendam frumẽti ut frugum omniũ primitias, qui pauperibus uſui eſſet, quotannis contribuebat, quem quidẽ frumenti numerum agrorũ cultores perſuaſu quorundam Varuicẽſis factionis principũ, uelut fama erat, dare primo recuſant, argumentantes id quod dabatur, nõ pauperibus, ſed diuitibus loci præfectis eſſe: deinde procuratores hoſpitalis debitũ frumentũ flagitantes armis inuadunt. Ex ea re conuentus occulti, coniurationesq; fiunt, ita ut intra paucos dies, ad quindecim millia hominũ in unum cõuenerint, factoq; agmine, Eboracũ uerſus approperarint. Vbi fama freques tanti motus peruenit in urbem, omnia metu repleuit, ciues animo excubãtes mutuo pauore ſuſpenſi incertiq; manebant, utrũ obuiam furenti agreſtiũ turbæ irent extra muros, an intus ſe continentes eorũ uiolentiã ex muris propulſarẽt. Sed marchio eius regionis præfectus metum cõtinuò ciuibus ademit, qui conſiliũ uitandi periculi peropportunum capiens, factus eſt ueniẽtibus obuiam in ipſis ciuitatis portis, ubi poſt longum certamen, Robertum Huldernum ducem cepit, atq; ilico capite multauit, quo facto, ſuos multa iam de nocte à pugna reuocatos intra mœnia recipit. Plebs morte ducis nihil territa, ſed magis furore accẽſa, Eboracum quod oppugnare non poterat ſine bellicis machinis, quas ſecũ non habebat, præteriens Londinum uerſus cõtendit, cupida turbandi omnia. Quod autẽ marchio ducem plebis concitatæ à ſuis cõſpirationis ſocijs ſupplicio affecit, illud idcirco feciſſe uidetur, ut uel conſilium tegeret, uel quia iam tum deſtinaſſet animo, cum Edouardo ſtare, cum quo uti poſtea apparuit, gratiæ cõiunctionem habebat. At rex cui iam cœperant tam Varuicenſis quàm Clarentiæ ducis fratris conſilia innoteſcere, id quod erat ratus, ubi crebris nuncijs ac literis, quæ ad eum uolabant, ſignificatum eſt, eam hominum multitudinem infeſtis armis Londinum petere, continuò Gulielmũ Harbertum quem biennio antè comitem Penbruchi fecerat, cum magna Vuallorũ manu obuiam mittit, mandatq;, ut ſi uſpiã facultas detur, cum multitudine cõfligat. Comes celeritate uſus haud longe à Northantono, Eboracẽſem plebẽ caſtra habere reperit, ubi & ipſe poſitis caſtris, poſtero die cũ ea prælitũ fecit, in quo ad punctũ temporis profligatur. Eboracẽſes ea uictoria cõtenti ſubitò refrigẽt, qui nõ progrediũtur, ſed præda onuſti retro domũ abeunt expectaturi, dum Varuicenſis ueniret, qui haud multò poſt cũ duce Clarentiæ genero, ad eum tumultum

Caleto profectus adfuit, multitudinisꝗ ducibus collaudatis,ac omnibus militibus generatim cōgratulatus uictoriam, exercitū mature parare cœpit. Rex uero nihil territus quod comes Penbruchēſis rem à primo male geſſiſſet,eum rurſus cum ſupplemento, quod pro rei neceſſitate paratū habebat, aduerſus hoſtes mittit,ipſe cum paucis ſubſequitur: qui ut ad omnia paratior eſſet, in itinere ſuas utcunꝗ poteſt copias ex hominibus ſuæ factionis ad ſe confluentibus auget,omnibus referens ſe ſtirpem ſceleratorum hominū perditum ire. At Varuicenſis ubi cognouit aduerſarios appropinquare, ſine mora ad Clarentiæ ducem,qui cum exercitu in propinquo erat,mittit,ut celeriter ad ſe copias adducat, ſignificās prælij faciundi tempus adeſſe. Dux accepto nuncio, confeſtim ad comitem accedit. Ita ambo exercitu coniuncto,ad pagum quem Banbericum uocāt, ubi hoſtes caſtra poſuiſſe intelligebāt,pergūt,ibiꝗ commiſſo certamine, Penbruchenſem capiunt, cæſo aut fuſo omni eius exercitu. Inter alios,de nobilitate interfecti ſunt Ricadus comes Riuerius pater Eliſabeth reginæ, ac eius filius Ioānes Vdeuyllus. Rex Edouardus circiter extremum diei tempus, cum mediocribus copijs deinde aduenit, cognitaꝗ ſuorū ſtrage,ad quinꝗ paſſuum millia longe ab eo pago conſtitit. Varuicenſis cum uictore exercitu ad oppidū ſuum reuertit, ubi biduo pôſt,comes Penbruchi cum reliquis ex nobilitate in pugna captis, ſecuri percutitur. Interea agi de pacificatione cœptum eſt, propter quod frequētes ultro citroꝗ nuncij à rege ad comitem, & à comite ad regem commeabant,cum iam rex in ſpem concordiæ adductus minus caueret, minusꝗ extrinſecus timeret, perinde quaſi res omnis tranſacta eſſet. Quo per exploratores cognito, Varuicēſis cum ualida ac expedita militum manu,de nocte quamoccultiſſime poteſt,ad regia caſtra uenit,cæſisꝗ militibus qui pro uallo excubabant, regem inopinantem capit, ſecumꝗ Varuicum ducit, & ut fallat amicos, inde eum nocturnis itineribus, in agrū Eboracēſem ad arcē quam Middelamiam uocāt,cuſtodiendū mittit. Sed nullus locus tam longinquus erat,quô fama capti regis nō repente peruaſerit,quæ multos mortales pauore atque trepidatione affecit. Ipſe uero ubi in arcem cōiectus eſt,cœpit ita præfectū ac cuſtodes arcis blande appellare,rogare,atꝗ tanta præmiorū ſpe onerare, ut ab illis promiſſorū copia corruptis miſſus factus fuerit,tametſi rumor diſſipauit id nō inuito Varuicēſi eſſe factū, quod credibile eſſet, ſi comes poſtea ab armis diſceſſiſſet. Sed hoc fuit infelicitatis Henrici regis,quādo hinc mehercle perſpicere licet, iam tum extremū eius domus fatū ueniſſe, quod nullo potuit neꝗ cōſilio,neꝗ humanis opibus auerruncari,ita fortaſſe Deo cordi erat: Varuicēſis enim ac eius amici unius in primis Henrici iuuādi, defendēdi,conſeruādi cauſa, ſua corpora opponebāt, opesꝗ effundebāt,quod pro certo haberēt,uiuo Edouardo,neꝗ ſe neꝗ Henricum poſſe rerū potiri,& tamen illi in poteſtatē redacto ſpaciū effugiēdi periculi dederūt: adeò quādo res noſtra ad nihil recaſura eſt, nobis omnes mentis partes nūc metus,nunc audacia,nūc amētia,nūc angor adimit. Sed domū redeamus. At Edouardus ita ab inimicorū manibus ereptus ſe protinus Eboracum contulit,ubi à ciuibus magno gaudio acceptus,duos in urbe dies cauſa faciēdæ armādæꝗ alicuius militū manus,moratus eſt,ſed cū ibi exercitū cōficere nō poſſet idoneū, & ſibi Londinū etiā per medios hoſtes proficiſcendū conſtitueret, inde Lancaſtrū petijt, ubi Gulielmus Haſtyngius eius cubiculi

præpoſitus

præpositus confidebat. Hic adiutus à Gulielmo copias suas auget, ac illis instructus, Londinum incolumis peruenit. Cæterum Varuicensis & dux ubi regem Edouardum per proditionē suorum, manus euasisse suas, ac uno puncto temporis, omnes priores conatus male cecidisse cognouerunt, dolore dis rumpuntur, torquentur, anguntur, & statim principes amicos in unum conuocant, consilium rursus communicant, rationes hostium explorant, quò aliud initium belli faciant, quod capto rege, iam finitum putarant. Iis principibus augebat interim animum, quod bene multi quibus præ discordia, minime pax cordi erat, gratuito se nouo bello seruituros pollicerentur. Studebat & rex pari atque hostes faciebant, diligētia rebus bellicis, ut aduersarios per uim, aut ad sanitatem reduceret, aut deleret, quò per eos tandem aliquando omnibus tutam degere uitam liceret. Erat per eiusmodi principum seditiones, status regni longe miserrimus, quādo templa passim domusq; spoliaban tur, cædes, incendia fiebant, armis, cadaueribus, cruore, luctu omnia complebantur, agri uastabantur, oppida, ciuitates fame suffocabantur, aliaq; mala accidebant, quæ ex sæuitia bellorum proficisci solent. Quas ob res, multos ex optimatibus casus Reipublicæ miserebat, qui quotidie tam apud regem, quàm apud Varuicensem, & ducem, de recōciliatione accurate agebant, suadentes eis uicissim, uellent plus beneficiorū gratiam apud semetipsos, quàm iniuriæ dolorem ualere, & recordari, cum nefarium sit non alere parentes, multo nefarius esse, patriam communem parentem per contentionem perditum ire, quò tandem seditio intestina ac exitiosa è medio tolleretur. Flexit principum cum autoritas tum deprecatio ita mentē regis & comitis, ut ultrò data, acceptaq; fide, comes ipse cum duce Clarentiæ, Londinū modica omnino pro periculi magnitudine, armatorum caterua stipatus uenerit, atque ad Vuestmonasterium cum rege longum de compositione sermonem habuerit, ubi inter irarum plenos, nulla ad ultimum de pace actio esse potuit. Itaq; rege diui Thomæ Cantuariensis uoti causa, mausoleum uisente, comes cum duce, Varuicum discedit, nouumq; exercitum in Lincolniensi agro parat, ac illi præficit Robertum equitem filium Ricardi Vuellsi, uirum bello strenuum. Hæc celeriter Londinum perlata mouent regem uehementer, qui aduersarios ad aliquas potius concordiæ conditiones, quàm amplius ad arma uenturos sperabat: sed quo magis præter spem, rumor noui belli ingruit, hoc properantius exercitum conscribit, atque eodem tempore crebris nunciis uocat ad se Ricardū Vuellsum. Ricardus ita accitus primo ualetudinem ac occupationem excusat, deinde cum excusatio non admitteretur, sperans se factum suum facile apud regem purgaturum, Londinum proficiscitur, ducitq; secum Thomam Demochium equitem, cum quo soror nupta erat, qui ubi Londinum peruenit, ab amicis fit certior regem sibi ualde succensere, ita ut timore affectus in asylum quod est ad Vuestmonasterium, raptim cum Thoma confugerit, ibi mansurus dum ira principis consenesceret. Edouardus uero qui sperabat sine armis istum tumultum supprimere, data fide, eos ex asylo ad se uocauit. Illi fide regia freti ueniunt. Tunc rex iubet Ricardum admonere Robertum filium, ut ab armis discedat, atque interim paratis copiis, in hostes ire pergit, ducens secum ipsum Ricardum, & Thomam, uix que bidui aberat à Stanfordia oppido, ubi hostium castra erant, cum intellexit

Robertum nihil paternis literis motū in armis eſſe, qui ea re indignatus, tam Ricardo quàm Thomæ contrà ac fides data erat, peſſimo exemplo, protinus caput ceruicibus abſcindi iuſſit. Robertus uero ubi uidit regem accedere, atq; accepit patrem cum Thoma, morte eſſe affectum, aliquandiu dubius ſtetit, pugnaret nec ne, quod magni periculi res eſſet, cum tantis copijs dimicare, ante aduentum Varuicenſis: ſed ad extremū iuuenili audacia accenſus in certamen deſcendit, pugnatur acriter diu, multisq; utrinq; cadentibus, denique Robertus dum retinere ſuos iamiam ſe fugæ dantes cupit, ab hoſtibus circumuentus capitur, unà cum Thoma Delalanto equite, multisq; alijs, quo ita capto, omnis exercitus fuſus fugatusq; eſt. Rex uictoria potitus, Robertum & Thomam cum nonnullis alijs, eodem momento morte multauit. In hac pugna fama tenet ad decem millia hominum cæſa. At comes Varuicenſis, qui id temporis ad oppidū ſuum erat, atq; propediem ad exercitū uenturus, ubi cognouit celerius opinione ſua, prælium commiſſum, ac à ſuis male pugnatum eſſe, quamuis rebus ſuis iam minus cōfideret, tamen neceſſariò diſſimulandum ratus, quod in bello ſæpe uana pro ueris ualuere, ut ſocios quibus res deſperata uidebatur, iamq; omnes in fuga erant, cōſolaretur, uerbo pariter atque re, nouas cœpit parare copias, & ſimul multis promiſſis niti ad ſtudium ſui perducere Thomam Stanleium, qui eius ſororē in matrimonio habebat, quod cum efficere non potuiſſet, negante Thoma ſe arma in Edouardum laturum, tum demū uidens nihil eſſe, quod diutius tempus tereret, ac deſperans poſſe ſe inimicorum uiribus reſiſtere, cum duce Clarentiæ genero, Exoniam proficiſcit, dumq; hic pauculos dies moratur, cū omnia deeſſent, quæ opus forent ad bellum, deliberat Ludouicū Francorū regē cum quo amicitiā paucis antè annis, dum apud eum legationis munus obiret, conciliarat, quamprimum adire, ſpe aut alicuius habendi auxilij, aut commouendi regis in Edouardum, & ad iter interim naues undiq; conducit, ac in portum quem Dartmuthum uocant, adducendas curat, quas nō multo pòſt armis, cæterisq; rebus neceſſarijs inſtructas, ambo cum uxoribus, & magno ſuorum familiariū numero conſcendūt, atq; primo uento in Normaniam nauigāt, quos præfectus eius regionis liberaliter accepit, ſtatimq; Ludouicū regem de aduētu Varuicenſis certiorem facit. Cœperat iampridem Ludouicū ex fama rerum geſtarum, admiratio Varuicenſis tanta, ut nihil ei optatius eſſet, quàm homini gratum facere, qui ubi cognouit terram Galliam attigiſſe, magno perfuſus gaudio miſit illi obuiam aliquot principes, qui referrent ſe diu optaſſe occaſionem, qua liceret eum iuuare, & nunc oblatam non omiſſurum, ac propterea rogarent, ut non grauaretur Ambaſiam (eſt ea regia uilla ad Ligerim poſita) ad ſe uenire, cum duce genero, quoniam futurum eſſet, ut nunquam eius laboris pœniteret. Incidit hæc Varuicenſis fuga in annum nonum, cum Edouardus regnare cœpit, qui fuit ſalutis humanæ M CCCC LXX. Fuga aduerſariorum curam Edouardo maxime acuit, quod Varuicenſis abſentia in dies magis magisq; augebat omnibus deſiderium eius uidēdi, quippe qui ſolem excidiſſe ſibi è mundo putabant, adeò celebre huius hominis nomen apud populum erat, ut non aliud magis coleret, ad cœlumq; ferret. Quid, quod illud unum loco cantilenæ, in ore uulgi potiſſimum reſonabat, cum publice plauſus daret? Quo factum eſt, ut comitis factio intra paucos dies mirabilem in modum adaucta ſit. Quocirca

ea rex duplici cura angebatur, qui timebat hoſtem foris & domi, ſed reditum Varuicenſis in primis ſibi cauendum exiſtimabat. Itaq; primo quoque tempore ad Carolum ducem Burgundiæ, quem ſuprà demonſtrauimus Margaritam eius ſororem in matrimonio habere, nuncios rogatum miſit, ut ipſe qui cum Francis in fœdere eſſet, Ludouicum regem admoneret, ne Varuicenſem & ducem Clarentiæ hoſtes Edouardi regis ſocij ſui, ac ſibi affinitate arctiſſima coniuncti, armis aut pecunia iuuaret. Carolus non modo id impigre fecit, ſed etiam Ludouico minatus eſt multa, ſi illis opem ferret. Ea tamen tantum abfuit, ut Francus ponderanda duxerit, ut etiam facile contempſerit, qui ad illa reſpondit, ſe integro fœdere, poſſe & uelle iuuare amicos, & præſertim eos, qui ſuis haberentur factis clari, cuiuſmodi eſſet Varuicenſis comes, & id, ſi faceret, neque ei oneri, neque ſumptui fore. Hæc ubi in Angliam nunciata ſunt, moleſtiam aſperſerunt, curamq; Edouardo addiderunt, ut diligentius per quæſtionem captiuorum explorarit, qui eſſent aduerſariorum amici. Quare factum eſt, ut permulti ſibi metuentes partim in aſyla fugerint, partim in regis fidem uenerint. In ijs fuit Ioãnes Montacuti marchio, qui rurſus ſeſe Edouardi amicitiæ dedit, deuouitq;, quem ille multa comitate blandiſq; modis accipiebat, ut ad amicitiam alios inuitaret. Interea Varuicenſis cum duce, Ambaſiam proficiſcitur, cuius uidendi cauſa, paſſim per totum iter, populorum concurſus fiebant, adeò eius fama inter Gallos etiam celebris erat, ubi accipitur à Ludouico perbenigne, comiterq; habetur, cui ſui aduentus cauſam longo ſermone expoſuit. Ludouicus non minus præſentia amici, quàm fama captus delectatuſq;, opes ſuas ei non defuturas pollicetur. Adfuit non multo pòſt Margarita uxor Henrici, cum Edouardo filio principe Vualliæ, Gaſpare Penbruchi, & Ioanne Oxonij comitibus, qui paulò ante ad Margaritam traiecerant. Hic poſteaquam multa inter ſe communicarũt, quæ ad ſuam ſalutem pertinerẽt, ad formam fœderis uenitur, autore Ludouico rege: primum omnium Anna Varuicenſis filia, quam ſecum adduxerat, Edouardo principi deſpondetur, deinde comes & dux iureiurando promittunt ſe non prius arma depoſituros, quàm Henrico aut Edouardo Angliæ regnum reſtitutum foret, poſtremo regina & princeps ſe facturos comitem & ducem Reipublicæ gubernatores, qui eatenus id imperij obtinerẽt, quoad Edouardus per ſe ad tale munus obeundũ idoneus eſſet, eaq; omnia ſanctiſſime obſeruaturos recipiunt. Multæ præterea cõditiones quas tam ratio quàm negocij magnitudo poſcebat, inter eos cõferuntur. Iuncto ſic fœdere, Ludouicus rex largit̃ Varuicenſi arma, uiros, naues, quibus inſtructus Angliã tutius adire queat. Rhenatus quoq; Margaritæ pater eundẽ pro uirili parte iuuat. Iam exercitus non contemnendus conſcriptus, & claſſis ad Sequanæ oſtium parata in anchoris ſtabat, cum comes ab amicis ex Anglia literas accepit, quibus ſignificabant tantã eius reuerſionis hominibus paſſim toto regno expectationẽ fieri, dari, moueri, ut iamiam in armis ubiq; eſſent eius aduentum præſtolantes, & propterea iter maturaret, ſine ullis etiã copijs, quoniã ut primũ littus attingeret, multa ſtatim armatorum millia, uti mox contigit, in ipſo littore præſtò adeſſent, ad omnia munia obeunda: & iſtuc plebis ſtudium. ſed multos quoque principes eſſe quàm paratos ſuppeditare pecuniam in bellum, dare arma, mittere commeatum, & manibus & opera iuuare. Acceptis literis, comes ſtatuit

tantam bene gerendæ rei facultatē non omittere, & quia Margarita cum filio nondū ad iter expedita erat, ipſe & dux atq; Oxonienſis & Penbruchi comites cum parte exercitus, ac paratæ claſſis, præcedere decreuerunt, ad tentandam primā belli fortunam, ut ſi illa bene ſuccederet, tum Margarita cum principe ſubſequeretur. Rem igitur adminiſtrandam ſine ulla mora, & confeſtim gerendam Varuicēſis ratus cum duce, ac reliquis ſocijs, poſtquam quantum potuerat, gratijs agendis, Ludouici merita in Henricum regem, in ſe extulit, ab eoq; dimiſſus eſt, ad claſſem uenit, ſuisq; militibus in naues impoſitis, Angliam curſu petijt. Interea Carolus dux Burgundiæ iniquo animo ferens comitem à Ludouico rege adiutum contra Edouardum exercitum ducere, claſſem multarum nauium circa Normanicum littus diſponit, ut eum uenientem intercipiat: ſed Varuicenſis nullo à Burgundionis claſſe affectus incommodo, incolumis cum omnibus ſocijs in Dartmuthum portum peruenit, unde ſexto antè menſe, in Gallias traiecerat. Vbi in terram facta eſt deſcēſio, comes per præconem, nomine Henrici regis, edici iubet, ut omnes qui per ætatem id facere poſſint, arma capiant, aduerſus Edouardum ducem Eboracenſem, qui impræſentia contrà quàm ius faſq; eſſet, regnum occuparet. Quo facto, dici non poteſt, quàm celeriter fama aduentus Varuicenſis per omnes regni partes peruaſerit, atque ad primum nuncium, quot unà armatorum millia ad eum conuenerint. Comes tantis copijs refertus Londinum uerſus iter facit. At Edouardus rex ubi cognouit Varuicenſem accedere, lapſus in præſens ſpe bene rei gerendæ, ac eo in poſterum tempus, extremos conatus reſeruandos ratus, non de parando exercitu cogitat, quo aduerſarijs reſiſtat, ſed de ſua ipſius ſalute anxius, cum Ricardo fratre duce Gloceſtriæ, Lynum maritimum oppidū petit, ibiq; nauem ad iter paratam nactus, in Flandriam, ad Carolum, uento admodum ſæuo, ac ob id, non ſine magno uitæ periculo, nauigauit. Eliſabeth uero eius uxor per idem temporis grauida ad Vueſtmonaſterium confugit, ſeq; aſylo incluſit, ubi filium peperit, quem Edouardum nominauit. Cognita fuga Edouardi, Varuicenſis iter accelerat, cunctiſq; cedentibus, Londinum peruenit, & urbem Cantianorum tumultu, qui ſub fugam Edouardi ſuburbana ſpoliarant, turbatam pacat. Quo beneficio gratius ab omnibus acceptus, inde ad turrim uenit, ac Henricum regem carcere liberat, regioq; indutum ueſtitu ad templum diui Pauli per mediam urbem, populo dextera, ſiniſtraq; gaudente, plaudēte, gratulante, ducit, ibiq; pro re ex animi ſententia geſta, Deo gratias agit. Fuit ille annus quo Henricus in regnum eſt reſtitutus, humanæ ſalutis MCCCCLXXI. Ita Henricus toties uictus regnare iterum incipit, paucos poſt menſes in calamitatem recaſurus. Quod ideo illi accidiſſe iam tum multorū ferebat opinio, quia homo longe innocentiſſimus, pietate potius quàm dominatione alios mortales antecedere ſtuderet, adeò ut præ ea ſtudij cura, uel delectatione, in qua totus acquieſcebat, non magnopere quærendum duceret imperium, quod raro fugientem ſequitur. Verum inimici illud eius ſocordiæ aſſignabāt, quod homo nullius eſſet uſus. Ita qui ea contemnit, quæ uulgus miratur, pro inſano haberi ſolet: qui autem illa ipſa minus ſpernit, is ſapiens eſt: cum re uera talis ſapientia uelut uulgò dicitur, ſtultitia apud Deum ſit. Quidam autem alij illud infortunium diuinæ adſcribendum iuſtitiæ autumabant, quod regnum ab Henrico quarto huius

Henrici

Henrici auo per uim quæſitum, non poſſet ab ea familia perdiu poſſideri, atq; ita aui peccatum ad nepotes redundaſſe. Nunc ad rem redeo. Poſt hæc Henricus circiter VI calendas Decembrias, concilium ad Vueſtmonaſterium habet, in quo primum Edouardus patriæ hoſtis declaratur, quod regnum occupaſſet, eiusq; fortunæ omnes publicantur, eademq; ſententia in omnes fertur, qui illius partes ſecuti fuiſſent, atque ſimul de omnibus captiuis eiuſdem factionis ſupplicium ſumendum decernitur. Deinde omnia decreta, conſtituta, acta ipſius Edouardi reſcinduntur. Poſtremo uero Varuicenſis comes ut de patria bene meritus fit regni gubernator, cui Clarētiæ dux collega datur. Sic Reſpublica in nouum peruenit ſtatum. Venit ad id cōcilium Ioannes Montacuti marchio, qui multis uerbis crimen diluens, quod metu ſcilicet mortis, ad Edouardum paulò ante tranſiſſet, ueniam obtinuit, ut ſe & fratrem perderet. Sanè ſi is cum Edouardo ſtetiſſet, dubio procul minus hoſtis quàm fucoſus amicus læſiſſet, quoniam quæ cauemus, raro haud ue grauiter nocent. At Margarita regina per omnes dies, ex eo die, quo Varuicenſis in Angliam profectus eſt, incerta expectatione euentus ſolicita, nō ceſſabat orando uictoriam à Deo poſcere, quam ad ultimum ubi ex uiri literis cognouit partam eſſe, confeſtim cum Edouardo filio nauem conſcendit, ac Angliam repetere tentat: ſed quia hyems aſpera erat, ui tempeſtatis ad terram reiecta, in aliud tempus iter ſuum differre cogitur. Per idem tempus Gaſpar comes Penbruchi reuerſus eſt in Vualliam, ad comitatum ſuum, ubi reperit Henricum Edmundi comitis Richemondiæ fratris filium, uix decimum agentem annum, ut captiuum cuſtodiri, cæterum liberaliter educari, apud uxorem Gulielmi Harberti, quem ſuprà memorauimus Edouardum feciſſe Penbruchi comitem, ac in bello captum Varuicenſis iuſſu ſecuri percuſſum. Is eſt Henricus, qui deuicto Ricardo tertio Edouardi fratre, regnum, ut deinde dicetur, aſſecutus eſt, de quo illud credendum eſt, ut diuinitus ad regnum peruenerit, ad extinguendas tam Henrici quàm Edouardi factiones Anglicæ in primis nobilitati exitioſas, quando nihil fuit, quod potius fecerit. Hunc Margarita mater filia unica Ioannis primi ducis Somerſeti uix quatuordecim nata annos peperit, quæ deinde licet Henrico filio Humfredi ducis Buchyngamiæ, & poſtremo Thomæ comiti Derbij nupſerit, nullos tamen amplius ex ſe genuit liberos, quaſi rata ſatis ſibi fuiſſe unicum filium, & eum regem ſuſtuliſſe. Gaſpar itaque puerum Henricum ab uxore reguli Harberti accepit, eumq; ſecum aliquantò poſt Londinum rediens, ad Henricū regem duxit. Rex ubi puerum uidit, aliquandiu tacitus illius altam indolem contemplatus, principes qui aderant, ſic affatus dicitur: Iſte nempe iſte eſt, cui nos ac noſtri aduerſarij rerum poſſeſſione cedemus. Ita uir ſanctus prædixit futurum, ut Henricus quandoq; regno, ſicut poſtea cōtigit, potiretur. Dum hæc alibi gerebantur, Edouardus etſi extra patriam erat, non deſperabat tamen maturam recuperandi regni opportunitatem, nam partim Burgundio magnum illi pollicebatur auxilium, partim quotidie à ſuæ factionis uiris per literas & nuncios ſecretos, ad reditum ſolicitabatur, ac continēter bene multi aut legum metuentes, ſiue odio rerum præſentium acti, ac ſuarum cupiditatum licentiam obtinere auentes, ex Anglia ad eum confugiebant, qui magis atq; magis ad iter urgebant. His promiſſis ſtimulatus Edouardus, haud quicquam tam miſerius, quàm

diutius uno die remanere, aut optatius, quàm euolare ratus, uix duobus armatorum millibus contractis, paratisq́ꝫ nonnullis nauibus, cum primum uer apparere cœpit, in Angliam traiecit, delatus ad littus Eboracenſis agri in portum, quem dicũt Raueniſportum. Hic expoſitis in terram militibus, cum ſuis belli ducibus agitat, quorſum primo ſit eundum, propter enim armatorum paucitatem, nullum ſatis uidebatur tutum eſſe iter: poſt longam conſultationem, placuit omnibus, ut aliquot leuis armaturæ equites ad propinqua loca quoquouerſum mitterentur, qui agreſtium uoluntatem explorarent, tentarentq́ꝫ, ſi uellẽt pro Edouardo rege arma ſumere. Illi profecti quod iuſſi erant faciunt. Simile uero uidetur eſſe, Edouardum uirum prudentem nequaquam cum tam modica militum manu, auſum fuiſſe Angliam adire, niſi certò ſciuiſſet ſe magna habiturum confeſtim auxilia, quod argumentum neutiquam dubium eſt, ducem Clarentiæ cum eo iam tum ſecretò in gratiam rediſſe, & marchionem Montacuti ſimul in eius ſocietatẽ ueniſſe, cuius quidem rei pòſt manifeſta indicia apparuerunt. Qui exploratum ierant, tentatis uicinorum populorum animis, quantũ facultas dari potuit, poſtero die ad Edouardum reuertuntur, & renunciant omnes uicinitates ſtare firmiter in fide Henrici, ac non eſſe quod amplius ſolicitẽtur, cum licet hortati ſint plures, ut eius fidem ſequerentur, neminem hominem tamen uoluiſſe ob metum Varuicenſis, quicquam de ea re audire. Quibus rebus cognitis, Edouardus neceſſariò conſilium commutat, ac ubi à principio ſe regnum repetere prædicarat, nunc tantummodo ſuum principatum Eboracenſem quærere diuulgat, ut ea iuſta de cauſa, apud omnes plus ſibi fauoris conciliet. Dictu incredibile eſt, quanti ea res tametſi ficta momenti fuerit, tanta eſt apud cunctos mortales iuſtitiæ uis: ubi enim homines audiuerunt Edouardo nihil cupiditate regni longius eſſe, nihil prius, quàm patrimoniũ repetere, miſericordia moti uel illi fauere incipiunt, uel omnino non obſiſtere, quo minus ſuum Eboracenſem principatum recipiat. Reperto hoc modo leniendi aut ſibi recõciliandi hominum animos, Edouardus iter Eboracum intendit, ac Beuerlacum proficiſcitur. Comes qui per eos ipſos dies Varuici erat, ut reſciuit Edouardum reuertiſſe in Angliam, & Eboracum contendere, ſtatim per literas & nuncios Montacutenſem fratrem, qui cum benè magna militum manu ad Pontifractum hyemarat, docet quanti periculi res ſit, ſi hoſtis Eboracum perueniat, atque iubet, ut uel uenienti occurrat, cum eoq́ꝫ cõfligat, ſiue eatenus tranſitu prohibeat, quoad ipſe cum maioribus copijs, quas impigre comparabat, in tempore adſit. Et quoniam certum non habebat, per quam partem hoſtes iter haberent, primum ad ſingula oppida Eboracenſis agri, deinde Eboracum certos miſit nuncios, qui ex parte regis, iuberent omnes in armis eſſe, ac portas Edouardo claudere. Interim Edouardus nullis reſiſtentibus, Eboraco appropinquat. Quod ubi ciues cognouerunt, ſumptis repente armis, ad portas tuendas concurrunt, atque duos principes ciuitatis obuiam mittunt, qui ſuis uerbis moneant, ne accedat, neue ſe periculo obijciat, quod omnibus modis eum armis arcendũ ſibi conſtitutũ eſſet. Edouardus auditis legatis, nõnihil animo turbatur, in magnisq́ꝫ curis, hæc maxime eum ſolicitabant, nanq́ꝫ ſi pedem referret, timebat ne ſe ut fugientem agreſtes prædæ cupiditate inſequerentur, ſin procederet, ne ab Eboracenſibus eruptione facta, ſubitò circumueniretur, qui idcirco non ar-

mis,

mis,ſed molliſſimo modo agendum ratus,legatos ſuppliciter rogat,ut ſuo nomine ciuibus referant,ſe non uenire repetitum regnum Angliæ,ſed principatum auitum Eboracenſem, ac propterea uelint ſuum iuuare principem,qui ſi per eos illum reciperet, perpetuò eius beneficij memoriam retineret: ita blande loquẽdo eos domum dimittit,ac ſimul expedito agmine portis appropinquat. Ciues Edouardi reſponſo aliquantulum deliniti,quod ille uideretur nihil,ut aiebat,eſſe in regem Henricum moliturus,de muro cum eo colloquuntur,iubentq; ut aliò abeat,quod ſi mature faceret, nullum acciperet detrimentum. Ille autẽ comiter ſingulos principes nominatim ac honorifice appellando,multaq; pollicendo rogat,per eos ſibi liceat in urbe ſua eſſe. Toto ferè die in eo colloquio conſumpto,ad extremũ ciues ſpe præmiorum onerati ad pactionem uenerunt,ut ſi Edouardus iuratus promitteret ſe ciues ſuos benigne accepturum,& Henrici regis in poſterũ dicto fideliter ac obedienter audientem fore,eum reciperent mœnibus,opibusq; iuuarent. His conditionibus lætus Edouardus, poſtero die prima luce facta per ſacerdotem ad portam,qua urbem intraturus erat,re diuina,inter ſacra utrunq; ſe ſanctiſſime ſeruaturum iureiurando promittit, ac ita urbe recipitur: qui tamen tantum aberat,ut alterum ſeruare in animo haberet, ſicut ſtatim pòſt perſpicuum extitit, ut etiam nihil prius ſibi curandum,quàm Henricum perſequendum, regnoq; ſpoliandum ſtatueret. Ita plerunque principes uiri ſimiliter atque humiles cupiditate cæci,& omnis religionis pariter ac honeſtatis obliti, ſolent per Deum immortalem,iurando fidem dare,quam tamen fallere iam antequam dent,ſibi certum eſt. Cæterum ij exemplis non ignotis,uno omnino uel altero tempore meritas periurij pœnas luunt, ita ut ea labes ſæpenumero eorum etiã nepotibus ueniat. De hac re non pigebit memorare in uita Ricardi tertij regis,loco perappoſito,ubi fortaſſe uidere licebit,Edouardi progeniem iſtius quoq; periurij noxæ nõ expertem fuiſſe. Edouardus ſic ſedato populi tumultu,Eboracum ingreditur,depoſitaq; omni ſacramenti memoria, ciuitatem præſidio firmat, ut ne aliquid in ea innouetur,atque copias auget, & illis iam paratis, eo minus ſibi ceſſandum ratus,quo audiebat aduerſarios ſegnius rem agere, Londinũ uerſus proficiſcitur, qui de induſtria omiſſa recta uia,quæ Pontifractum ducit, ubi loci diximus Montacutenſem cum exercitu eſſe,iter ad dexteram flectit,minus quatuor millia paſſuum ab hoſtium caſtris, quæ cum tranſiſſet,nullo ab hoſtibus facto motu, in rectum iter parum ultra eum locum regreſſus,Notyngamiam petit. Cæterum id Edouardi facinus magnum ciuibus Eboracenſibus inuſſit dolorem,quod puderet tam belle deceptos eſſe,ne dicam inhoneſte. At ubi fama diuulgauit Edouardum ſine aliquo accepto detrimẽto, Notyngamiam perueniſſe,tum paſſim principes ad eum deficere incipiunt,quippe qui arbitrabantur marchionem aut noluiſſe aduerſarios armis aggredi, quod cum eis ſentiret, aut non auſum exire caſtris, quod minime par hoſtibus foret. Igitur utrum eſſet,putabãt tutius eſſe ad Edouardum iam magno fultum exercitu ſe adiungere,quàm cum periculo pro Henrico ſtare. Ea re animo ſublatus Edouardus, motis repente caſtris, Leceſtriam uenit,ubi cognouit comitem ad Varuicum eſſe,eoq; Ioannẽ Oxonienſem comitem cum bene magna militum manu acceſſiſſe,ut ambo in ſe ducerent,qui id præuertendum ratus, eodem cum exercitu diſcedere ſtatuit,ſpe aut dimican

di,aut coniungendi ſe cum fratre duce Clarentiæ,quem Londino cum exercitu uenientem antè uſpiam adeundũ putabat,quàm ad ſocios perueniret,ueritus ne de ſententia deduceretur, quod cognoſceret ducem non admodum conſtantem eſſe. Comes quidē Varuicenſis interea mœrebat,& angebatur, quod cum ipſe raptim omnibus prouidiſſet, marchio tamen nõ modo eò ubi hoſtium arma primum concrepuiſſent,non iuiſſet,ſicut iuſſus erat, ſed etiam paſſus eſſet illos cum tam parua armatorũ manu, præter ſuos oculos,ſine certamine tranſire, qui proinde ut in tempore cum aduerſario, qui more amnis uires eundo acquirebat, acie in itinere confligat,copias undique cogit,ad ſeꝗ celeriter accerſendum curat ducem Clarentiæ, qui Londini exercitum conſcribebat,quem cum cunctari,ac ut dubium belli atque pacis omnia negligenter agere accepiſſet, iam tum ſuſpicatus eum à fratribus corruptũ,ſine mora, cum ſuis copijs, Conuentriam proficiſcitur, ut hoſti uenienti obuiam fiat. Inter hæc Edouardus peruenit Varuicum,uacuumꝗ præſidio occupat,inde ad comitem contendit,iuxtaꝗ eum caſtra ponit, ac poſtridie quàm eò peruenerat,omnibus copijs eductis,acie inſtructa,comiti poteſtatem pugnandi facit,qui ſe à duce,ut diximus,deceptũ iri ſuſpicans,mœnibus continebat,cum interea nunciatur dux cum ingenti exercitu appropinquare. Quod ubi Edouardus intellexit, ſublatis caſtris, illi obuiam fit, & ne compoſitus dolus uideatur,acie inſtructa incedit tanquam pugnam facturus:itidem & dux facit. Sed ubi in conſpectũ uentum eſt, Ricardus dux Gloceſtrenſis perinde quaſi omnis controuerſiæ conſtitutus eſſet diſceptator, cum duce primum in ſecreto colloquio congreditur,deinde ad Edouardum redit,& illud idem facit,ad ultimum non ad arma, ſed ad pacem conclamatur, tum depoſitis utrinque armis, fratres in amplexum concurrunt. Secundum hæc, Edouardus eo loci per præconem edici iubet,ducem & qui eum ſecuti eſſent,ſine fraude in perpetuum fore. Veruntamen Deus uiſus eſt non remiſiſſe duci meritas ob uiolatum iuſiurandum pœnas, quas poſtea miſer crudeli morte pependit. Placuit & Varuicenſem ad defectionem tentare, ad quem dux certos principes ex amicis allegauit,qui primo ſuum factum excuſarēt,deinde eum hortarentur,ut uellet,dum licebat, aliquam pactionem cum Edouardo facere. Audiuit comes mandata ducis, omnibusꝗ precibus illum deteſtatus eſt, quod contra fidem datam, ad Edouardum tam turpem tranſitionem feciſſet: ad mandata uero nullum aliud dedit reſponſum, niſi quod mallet ſui, quàm perfidi ducis ſimilis eſſe, ac ideo non prius ab armis diſcederet, quàm aut uitam amitteret, aut inimicos deleret. Exin Edouardus ita firmis auctus copijs magna cum fiducia Londinum proficiſcitur, quô ubi fama peruenit, ducem Clarentiæ ad fratres reuertiſſe,atque ſimul omnes aduentare,tanta ciues trepidatio inuaſit, ut neſcirent quorſum ſe uerterent,ſed breui timor eos in Edouardi partem flexit. Sub idem tempus uenere literæ à comite ad Henricũ regem, ad Edmundum Somerſeti ducem, ad Eboracenſem archiepiſcopum, reliquosꝗ regis conſiliarios, ut intenderent ciuitatem in fide per biduum aut triduum retinere,poſt aduentum aduerſariorum, quoniam ipſe interim cum ingentibus copijs adeſſet. Illi officium impigre fecerunt,quod fruſtra fuit,porrò ciues in eo temporis articulo,mature inter ſe agitare cœperũt,utram partem ſequi præſtaret,ad ultimum cum ſecum reputarēt Henricum talem eſſe,qui per ſe non

ualde

ualde multum rebus publicis moderaretur, contrà Edouardum non ad alterius, ſed ad ſuum præſcriptum conſueſſe regnum gubernare, ac talem eſſe qui ſe & ſuos ab iniuria defendere poſſet, omnibus placuit ad eum adhæreſcere. Quo cognito conſilio, plebs nouarum rerum cupida ubi Edouardus acceſſit, nullo imperio coërceri potuit, quin illi alacris obuiam ierit, uenientemq́; regem conſalutarit. Quo uiſo, Somerſetenſis ac reliqui pro ſe quiſque diffugiunt. At Henricus ut hoſtia immolanda in ædibus epiſcopi, quæ ad diui Pauli templum ſunt, ſolus relinquitur, ac neſcius quid conſilĳ caperet, ut quem moleſtiæ iam hebetiorem reddiderant, eo loci ab Edouardo capitur, rurſusq́; in cuſtodiã traditur. Introiuit Edouardus Londinum ad III Idus Aprilis, poſt menſem autẽ ſextum, quàm in Flandriam traiecerat, concioneq́; aduocata, ciuium fidem plurimũ collaudauit, egitq́; ſpeciatim ſenatoribus gratias, quod populum in officio erga ſe continuiſſent: alios autem nonnullos ſiue ciues, ſiue mercatores exteros, quos ſciebat pecuniam contuliſſe Henrico, ad parandum exercitum, multis uerbis caſtigauit, & de eorũ peccatis ualde conqueſtus, ad extremum ſine metu eſſe, ſeq́; eis incolumitatem, ac delictorum ueniam concedere edixit, qua lenitate multitudinem ſibi ualde deuinxit. Comes interim uidens in celeritate omne poſitum eſſe certamen, hoſtes magnis itineribus inſequitur, ut ſi qua difficultate eſſent tardati, uti ſperabat, prius cum eis manũ confereret, quàm Londinum accederent, quod facere multum referre putabat, cum eum nõ fugeret eam ciuitatem omni commeatu uacuam, nullisq́; munitionibus circumuallatam nõ poſſe obſidionem tolerare, ac propterea ſolere plurimum uictorem ſequi. Itaque iam bene multum itineris confecerat, cum audiuit Edouardum Londino potitum conieciſſe Henricum in carcerem: qui tum rem huc neceſſariò deductam animaduertẽs, ut omnia uni demum prælio committenda eſſent, ad Fanum diui Albani conſtitit, partim reficiendi militis, partim capiendi conſilĳ cauſa. Erant in exercitu principes Ioannes Exonienſis dux, alter Ioannes Oxonienſis comes, Edmundus Somerſeti dux, & tertius Ioannes Montacuti marchio frater comitis, quem ipſe comes iam perſpiciebat inuita, ut dicitur, Minerua, huic bello ſeruire, & propterea neſciebat quantum illi confidendum eſſet, attamen fraternus amor omnem ferè tollebat ſuſpicionem: ſed quicquid de eo uel alĳs ſentiret, ipſe unus intrepidus ſtatuit in hoſtes eundum, atque ita à Fano Albani digreſſus, ad pagum qui in medio ſpacio eſt, inter ipſum Fanum Albani, & urbem Londinum, diſtatq́; ab ipſa urbe millia paſſuum decem, quem Barnetum uocant, uenit. Eſt pagus iſte in colle poſitus, qui planitiem ad dimicandum aptam in ſummitate habet. Hic comes poſitis caſtris, hoſtes expectabat. Rumore interea Londinum perlato de comitis aduentu, Edouardus ad exercitũ quem paulò ante ad urbem ſecum duxerat, nouum ex robore iuuentutis ſtatim conſcriptum adiungit, item noua undique quærit auxilia, arma, tela, equos, & cætera inſtrumẽta militiæ deintegro parat, at denique toto animo, ac opibus in hoc bellum incumbit, quippe quod omnium laborum finem ſibi allaturum ſperabat. Ita parato numeroſo exercitu, it obuiam hoſtibus, ac ut, ſi uſus ueniat, paratior ſit ad dimicandum ubicunque eos offendat, quadrato incedit agmine: ducebat ſecum Henricum captiuum, eo fortaſſe conſilio, ut aduerſarĳ uidentes in prælio regem ſuum captum, deterrerentur, aut ſi ſibi fortuna

belli aduerſa foret, per eum ſeruari poſſet: peruenit poſt meridiem in collem ad Barnetum ibiq; haud procul hoſtibus, caſtra ponit, quæ ut ne ea nocte in certamen deſcendere cogatur, nouis ſubitò munitionibus ſepit, mora enim ei utilitati erat, quod undique multi auxilio uenirent, contrà hoſtibus damno, quia illi procul ſuis, nihil ſpei in nouis præſidijs habebant. Pernoctarunt tamen uterque in armis, nanque ob uicinitatem caſtrorum, tantus utrinque hominum, equorumq; fremitus audiebatur, ut neuter exercitus quieti ſe dare auderet. At ubi cœlum albeſcere cœpit, Varuicenſis ſuas ſic acies inſtruit, in ſiniſtro cornu marchionem fratrem, ac Oxonienſem comitem cum parte equitatus locat, dexterum ipſe cum Exonienſi duce tenet, in medio inter utrunque cornu, ſagittarios ponit, quibus dux Somerſeti præerat: ita inſtructos ad certamen milites multis uerbis adhortatur, uti forti atque parato animo eſſent, ac meminiſſe uellent ſe pro libertate patriæ contra tyrannum, qui regnū perperàm inuaſiſſet, pugnaturos eſſe. Edouardus idem facit, qui poſtquam omnes ſuos ordine locauit, quia ingens adhuc militum copia ſupererat, cum continenter gratificandi gratia, ad eum principes concurrerent, eam omnem multitudinem in unum cogit, ad ſubſidium ferendū, quos ita in aciem ductos multis adhortationibus incendit, commemorans ſe illos duxiſſe ad dimicandum aduerſus rebelles atq; ſeditioſos homines, qui nil aliud quàm mortalium omniū diſſidium, quàm ciuiū cædem, quàm patriæ exitium quærerēt. Poſtquam illuceſcere cœpit, ædito utrinq; ſigno, itur in certamen, primum ſagittis res eminus geritur, deinde gladijs comminus pugnatur. Edouardus fretus multitudine militum, qua longe præſtabat, acriter inſtat: comes priſtinæ uirtutis memor haud timidus reſiſtit. Ita maxima ui ubique certatur, multis paſſim cadentibus, quibus integri ſubinde ſuccedebāt. Interea omnes milites intenti pugnæ euentum expectabant, cum poſt longam dimicationem, comes ſuos à multitudine premi animaduertens, cum expeditis in prima acie laborantibus ſuccurrit, hoſtemq; pedem parum referre coëgit. Quod ubi Edouardus uidit, alios ſubitò ſuis ſubſidio mittit, tum præliū maiore cæde, quàm hactenus geſtum ſit, redintegratur. Iam à mane propè ad meridiem, dubia uictoria pugnatum erat, cum Edouardus tædio longioris prælij affectus, copias quas ad ſubſidium extra pugnam habebat, impetum facere in hoſtem iuſſit. At comes ubi uidit ſubſidiarios hoſtium milites in certamen ueniſſe, tum non territus, ſed in ſpem uictoriæ adductus, ſuos etſi iam feſſos maxime cohortatur, acriter incitat, impenſe rogat, ut hunc extremum laborem magno animo ferant, identidem inclamans finem adeſſe pugnæ: uerum cum illi longo labore defatigati nihil ferè eiuſmodi uocibus excitarentur, ipſe animo inuictus inter medios hoſtes uadens dum incautus longe à ſuis cædendo hoſtem incurrit, ibi pugnans confoditur, unà cum marchione fratre, qui eum iamiam uictorem ſequebatur: poſt mortem comitis, reliqui in fugam coniecti paſſim capiuntur. Hunc exitum uitæ habuit Ricardus comes Varuici, qui ei per tot uarios caſus ob magnitudinem animi, longe ante decurſam ætatem obrepſit. Cæſa ſunt ex utraque parte, plus decem millia hominum, captiuorum autem numerus tantus fuit, ut nullo pacto iniri potuerit. Edmundus dux Somerſetenſis cum Ioanne comite Oxonienſi, curſu non intermiſſo, dum Scotiam petit, mutato conſilio, propter itineris longitudinem, in

Vualliam ad comitem Penbruchi ſe recipit, & alij aliò pro ſe quiſque fugiunt: dux uero Exonienſis ægre ad Vueſtmonaſterium confugit, ibique in aſylum ſe abdidit. Edouardus quamuis non incruentam uictoriam adeptus, eius tamen lætitia maiorem in modum ſublatus, cum Henrico captiuo, more imperatoris triumphantis, Londinum reuertitur. Corpora comitis & marchionis eodem poſtea conuecta ſunt, quæ priuſquam terra humarentur, toto biduo in æde diui Pauli in feretro iacuere, ut ab omnibus exanimata cernerentur, ne populus ob aliquam ſimulationem nominis Varuicenſis, ad nouas deinceps ſolicitaretur ſeditiones. Cæterum fertur rex Edouardus non adeò gauiſus ob Varuicenſis cædem, quin ſumme doluiſſet interitum marchionis, quem, ut demonſtrauimus, pro amico habebat. Interea Margarita regina certior facta, ob reditum Edouardi in Angliam, omnia iterum turbata eſſe, facto ex delectibus ſtatim non mediocri exercitu, in inſulam cum Edouardo filio, quamcitiſſime poteſt, redire nititur, ſed obſtante fato, tardata aduerſa maris tempeſtate, ſerius quàm res requirebat, applicuit ad portum, quem Vaymuthum uocant. Hic ubi deſcendit in terram, intelligit Edouardum rerum potitum, Henricum uirum à ſuis deſertum & captum, Varuicenſem interfectum cum fratre, eiusq; copias partim deletas, partim diſſipatas, & denique plagam acerbiſſimam acceptam, cum re, tum tempore. His auditis, miſera mulier metu corruit, dolore diſrumpitur, intercluditur, troquetur, tempus calamitoſum, fortunam aduerſam, ærumnam deplorat, fatum Henrici incuſat, quod iam ueniſſe pro certo habebat, & denique ſe affligtat, ac præ morte uitam aſpernatur, quod fortaſſe animo prouideret deteriora, quæ ſupra caput erant, iamq; impendebant. Potuit tum Margaritæ in mentem uenire, ſe magna ex parte in iſtiuſmodi incidiſſe mala, ob indignam Humfredi Gloceſtrenſis ducis cædem, cuius conſilij quanquam fortè particeps non fuerat, peccauit tamen, quod bonum uirum ſeruare potuerit. Sanè eo uno uiuo, ac Rempublicam regente, nunquam Henricus tot adiuiſſet uitæ pericula. Vtinam eiuſmodi euentorum cauſas bene multi ponderarent, qui æquum & iuſtum potentia & uoluntate ſæpiſſime metiuntur. Ad rem redeo. Margarita uidens nihil eſſe, quod bellum tentaretur, iamq; penè ſuam & filij ſalutem iuxta deſperans, ad proximum cœnobium ordinis Ciſtertienſis, quod eſt ad uicum, quem Bellilocum uocant, profecta eſt, ac in aſylum quod ibi eſt, ſe recepit. Rumore interim de eius aduentu diuulgato, Edmundus dux Somerſeti, cum Ioanne ſuo fratre, Thomas Corteneius comes Deuoniæ, is ab initio alteram partem eſt ſecutus, cui ad extremum mutatum conſilium malo fuit, Gaſpar comes Penbruchi, Ioannes Venlochius, & Ioannes Longſtrotherus Rhodiorum militum præfectus, celeriter Bellilocum conueniunt, reginamq; adeunt. Mulier plena triſtitiæ, ubi uidit principes amicos parum animo exhilarata, ut ne dicatur quicquam imprudenter feciſſe, multa cum eis diſſerit, & docet cauſam, quamobrem in tempore adeſſe nequiuerit, ac qua ratione ad id aſylum confugerit, rogatq; ſingulos, ut uelint filij ſaluti mature conſulere, & cum in præſens deſperaret, poſſe ſe aliquid armis proficere, iterum, ſi modo per anni tempus, per hoſtes liceret, in Galliam ſibi eundum iudicabat, illicq; uſque eò manendum, donec Deus meliorem belli gerendi facultatem daret. Dux cum alijs, poſtquam reginam multis uerbis

conſolatus eſt, incipit de ratione belli longo ſermone permulta conferre, primumq; ſentit, nullas interponendas eſſe moras, ut ne per eas ipſi infirmentur, & fortior fiat Edouardus, qui exercitum paratum non haberet, cum proximo acto prælio, omne penè iuuentutis eius factionis robur infractum foret, quiq; nuper ſequundam belli fortunam aduerſus Varuicenſem habuerit, meritò aduerſam futuro bello ſentire poſſet, cum rerum bellicarũ non rarenter magna commutatio ad punctum temporis accidere ſoleret: deinde affirmat bonam principum partem pro Henrico rege ſtare, ac ſua ſponte homines militares ad opem ferendam uenturos, ſi modo ipſa uelit, uti aliâs ſæpe feciſſet, dux agminis eſſe in hoſtem, atque ad hæc ipſe magnas copias pollicetur, maioresq; nomine utriuſque comitis promittit: & poſtremo poſtquam permultis argumentis, uictoriam in manibus eſſe demonſtrauit, omnes rogat, ut bono animo ſint, & quia celeritate opus eſſet, non amplius de ratione belli, ſed de ipſo iam bello gerendo ſtatuant. Regina cuius animus nihil boni diuinabat, ad ea reſpondit, ſe hanc ſententiam facile probaturam, ſi nullis præterquam uitæ ſuæ iacturam fieri poſſe uideret, ſed ſuſpicari, ne dum illi uellent affectis ſuccurrere rebus, Edouardi principis, in quo omnis ſpes domus ſita eſſet, uita non periclitaretur, ac propterea aut bellum in aliud tempus reijciendum, aut filium in Galliam remittendum, qui in tuto, ac in arcano operiretur, dum primi belli exitus obreperet. Nimirum mater non iniuria conſulere conabatur uitæ filij, cum ei ſecundum uirum, quem pro perdito putabat, nihil illo eſſet amabilius, charius, iucundius. Ita regina prudentiſſima rogabat, ut principes bellicæ artis periti, ea antea ſecum bene conſiderarent, quod poſtea ſi bellum ſumendum iudicarent, ſe non negaret in eorum ſententiam uenturam. Sed longiori diſputationi locus haudquaquam fuit, affirmante duce, omnibus decretum eſſe, dum uita ſuppeteret, bellum aduerſus inimicos gerere, ac propterea quod ſummo conſilio ſtatutum eſſet, ſummo etiam conſenſu faciendum eſſe. Ita omnes ad unum, ad bellum incitati, pro ſe quiſque exercitum comparant: dux per totum principatum ſuum diligenter delectum militum habet, idem facit comes Deuoniæ, comes etiam Penbruchi ad comitatum ſuum copias conſcribendi cauſa diſcedit. Regina in hanc ſpem bene gerendæ rei tandem adducta, Hoc bene ſit, inquit, ac ſtatim Bathoniam de ſententia ducis pergit, illic expectatura, dum ſocij redeant: ſed quoquo eſſet gentium itura, paucis notum erat, ut ne eius conſilium aduerſarijs prius innoteſceret, quàm quô ibat, perueniret. Rex autem Edouardus ubi cognouit Margaritam in Angliam ueniſſe, ac ducem Somerſetenſem & eius ſocios exercitum parare, confeſtim aliquot leuis armaturæ equites quoquouerſum mittit exploratũ, quantæ ſint hoſtium copiæ, quóue iter habeãt. Illi id quod præceptum erat celeriter facientes, poſtquã bonam occidentalis regionis partem obierunt, quæ cognouiſſent, diligenter retulerunt. Rex cum nihil certi de itinere hoſtium ab exploratoribus accepiſſet, ſtatuit eis uſpiam prius occurrendum, quàm Londino appropinquarent. Itaq; cum eo quem Londini contraxerat exercitu, in Oxonienſem agrum proficiſcitur, locumq; caſtris idoneũ quærens ad Abyndoniã deligit, eoq; ad ſe copias quæ alibi cogebant̃, uenire iubet. Hic ubi omnem exercitũ in unum coëgit, atq; cognouit aduerſarios Bathoniã perueniſſe, ibiq; cauſa maioris colligendi militũ numeri, ex illis, qui ad

eos

eos undique confluebant, moram facere, extemplo inde digreſſus, Marlebrigium, quod diſtat à Bathonia circiter millia paſſuum quindecim, contendit, iterq́ꝫ properat, ut prius cum hoſtibus facta poteſtate pugnandi, poſſit acie confligere, quàm in Vualliam eant, quô ſuſpicabatur, id ſanè quod erat, illos conceſſuros, ad coniungendum ſe cum comite Penbruchi, qui illic ingentes parabat copias. At regina ubi cognouit Edouardum ante ſe eſſe, Bathonia diſcedit, Briſtolliumq́ꝫ petit, ac inde aliquot equites præmittit exploratum, ſi per Gloceſtrenſem agrum, tutum iter ad Vualliam pateat, quô augendi exercitus gratia, primo ſibi eundum, ac mox ſine mora, in hoſtem ubicunq́ꝫ ſtatiua haberet, infeſtis ſignis tendendum ſtatuerat. Equites citò reuerſi, referunt Glòceſtriam oppidum ſtare in fide Ricardi ducis fratris Edouardi, & licet primum promiſſis, deinde minis oppidanos ad defectionem tentarint, illos tamen nihil moueri. Ea re cognita, regina Briſtollio ſe mouet, ac ad uicum ad ripam Sabrinæ fluminis ſitum, quem Teuchisberiam uocant, proficiſcitur, præteriens Gloceſtriam, ut in oppugnando oppido ne tempus contereat. Hic poſitis caſtris, Somerſetenſis audiens Edouardum, qui eorum ueſtigia ſequebatur, haud procul eſſe, ſuos in aciem ducit, non magnopere id conſilium probantibus cæteris belli ducibus, qui Penbruchenſem expectandum iudicabant. Adfuit non multo pòſt Edouardus cum inſtructo exercitu, datoq́ꝫ utrinque ſigno, prælium committitur: poſt longum atque acre certamen, regina uincitur, ſuis ferè ad unum cæſis, aut captis. Occubuere in pugna ex nobilitate Thomas comes Deuoniæ, Ioannes Venlochius, Ioannes Somerſetenſis frater, cum bene multis alĳs. Capti ſunt Margarita regina, Edouardus princeps, Edmundus dux Somerſeti, Ioannes præfectus diui Ioannis, ac equites amplius uiginti. Ii omnes biduo pòſt, præter Margaritam, & filium, in eo uico capite multantur. Edouardus princeps adoleſcens præſtantiſſimus, aliquanto pòſt ductus ad colloquium cum Edouardo, interrogatur ab eo, cur eius regnum ingreſſus, auſus eſſet id armis diuexare: cui præſenti animo reſpondit, ſe auitum regnum recuperatum ueniſſe. Ad ea Edouardus nihil reſpondens, tantum manu adoleſcentem procul ſubmouit, quem in ueſtigio qui circunſtabant, circunſtabant autem Georgius Clarentiæ, Ricardus Gloceſtriæ duces, & Gulielmus Haſtyngius, inde talionis pœnam ſubituri, crudeliter trucidarunt: eius corpus cum reliquis interfectorū cadaueribus in proximo cœnobio monachorū ordinis diui Benedicti humatur. Margarita uero captiua Londinū ducta, & non multo pòſt precio dimittitur, quæ in Gallias profecta, in perpetuo mœrore iacuit, nec tam id propter ſe, aut propter uirum, quorū iam ætas penè acta erat, quàm propter amiſſum Edouardū filium, quem ipſa, quem pater Henricus ſuperſtitē uitæ, ac dignitatis ſuæ relinquere ſperabat, ex quo nihil ambobus in omni uita acerbius accidere potuerat. Edouardus ob uictoriam, quæ ciuilium bellorū finem fecit, immortaliter gauiſus, poſtquam eam omnem regni partem in qua aduerſarĳ in unum conuenerant, diligenter obiuit, Londinū reuertit, ubi tridui ſupplicatione, gaudium miris hominū ſtudĳs celebratū eſt. Hęc ſumma rerum bellicarū Edouardi. Fuit ille annus ſalutis MCCCCLXXI, & XI, cum ipſe Edouardus regnare cœpit. Sub Edouardi reditum, Thomas Facombrigius filius Gulielmi Facombrigĳ comitis Cantĳ ex concubina genitus, homo ſummæ audaciæ & factioſus,

quem ad perturbandam Rempublicam mali in primis mores ſtimulabãt, magnum fecit tumultũ. Is enim aliàs à Varuici comite præfectus maris conſtitutus, iuſſusq́ tranſmiſſum qui eſt inter Caletũ & Douerum tueri, quò nullis qui Edouardi partes ſequerentur, liceret impune tranſire, poſtea factus egens tam amicis quàm inimicis infeſtus cœpit palàm latrocinari. Quo factum eſt, ut breui tempore multarũ nauium claſſe munitus, omnia circùm littora latrocinijs turbaret, qui ad ultimum in Cantium delatus, in terram deſcendit, contractaq́ non parua Cantianorum manu, Londinum recto itinere petijt, ſpoliauitq́ primo acceſſu, clamante turba ſe ueniſſe liberatum Henricum regem ſuum. Sed ubi cognitum eſt, Margaritam prælio uictam eſſe, tum ciues facto repente impetu, Facombrigiũ præda exutum profligant, multis in fuga Cantianorum aut interfectis, aut captis. Iſte tumultus quanquam paruus, ſi paulò ante ortus fuiſſet, haud dubie res Edouardi in magnum adduxiſſet diſcrimen. Fuit nempe Edouardus in iſtis poſtremis bellis longe fortunatiſſimus, quod diuerſo tempore à ſuis aduerſarijs petitus fuerit armis: ſanè ſi per idem temporis quo Varuicenſis Londinum cum paratiſſimis copijs properabat, Margarita regina ex altera parte terram Angliam cum exercitu attigiſſet, quod mulier ter ſumme conata eſt, & hæc à tergo, & ille antè eodem momento urgere cœpiſſet, aut ſi Edmundus Somerſeti dux ad Teuchisberiam, non prius ſuis pugnandi ſignum dediſſet, quàm Gaſpar Penbruchi comes cum auxilio adueniſſet, uel ſi Facombrigius ſimul Londinenſes uexaſſet, unum ſiue alterum modis omnibus futurum erat, ut Edouardus neceſſe haberet, aut fugam rurſus capere, aut turpiter manus dare. Ac tantum in omni re, ſed in bello potiſſimum ualet bona hominis, ut uulgò dicitur, fortuna. Nunc ad rem redeo. Facombrigius celeriter ad naues ex fuga ſe recepit, ſed aliquanto pòſt ad Suthantonenſem portum, quô inconſulte acceſſit, captus, luit capite pœnas. At Gaſpar comes Penbruchi ubi intellexit reginam ad Teuchisberiam, cõmiſſo prælio uictam eſſe, & nullam amplius ſpem ſalutis ſupereſſe, de itinere cum militibus, quos ſecum ad ſocios ducebat, retro Chepſtoium abijt. Dum hic moratur mœrens, quod feſtinatio quæ improuida ſemper eſt, & cæca, omnes ad extremum Henrici opes perdidiſſet, cum ſuis, quid conſilij foret capiendum agitabat, cum eo mittitur ab Edouardo Rogerius Vuagham, uir fortiſſimus, qui comitem per dolum caperet. Comes inſidiarum certior factus, Rogerium intra oppidum capit, atque capite multat. Ita Rogerius paſſus eſt à comite mortem, quam illi per dolum intentabat. Comes inde digreſſus, ſe Penbruchum recipit, quem ſtatim Morganus Thomas ab Edouardo miſſus circumſidet, foſſa & uallo ſeptum tenet, fuga prohibet, ſed ille octauo pòſt die à Dauid fratre Morgani amico fideli obſidione liberatus, confeſtim ad oppidum maritimum, quod Tynbium uocant, diſcedit, atque inde parato repente nauigio, in Gallias cum Henrico nepote ex fratre comite Richemondiæ, paucisq́ familiaribus nauigat, qui fortè in Britanniam delatus, Franciſcum ducem ſuppliciter adit, expoſitaq́ ſui aduentus cauſa, eius ſe fidei atque Henricum nepotem committit. Dux accipit comites hoſpitaliter, tractat honore, humanitate, gratia, non ſecus, ac ſi ei fratres eſſent, dataq́ fide, pollicetur apud ſe deinceps procul iniuria fore, atque ultro citroq́ quocunq́ uoluerint, tutò ituros. Edouardus pacato per hunc modum regno, ut ne amplius

noui

noui fierent motus, totum Cantium quod illinc proximus tumultus duce Faſcombrigio profectus eſſet, paucis diebus obiuit, ultusq́; eſt acriter rebelles. Quo confecto negocio, ut omnibus uideretur iam parta quies, utq́; omnia ab inimicorū metu uacua eſſent, Henricus ſextus paulò ante regno ſpoliatus, in turri morte affectus eſt. Hunc, ut fama conſtans eſt, Ricardus Gloceſtriæ dux gladio percuſſit, quo ita Edouardus rex eius frater omni hoſtili metu liberaretur. Sed quiſquis ſanctiſſimi uiri percuſſor fuerit, ſatis liquet tam parricidã, quàm parricidij autores dediſſe commiſſorū pœnas, qui cum deinde non habuiſſent inimicos, in quos ſæuirent, in ſemetipſos, ſicut infrà perappoſite declarabitur, crudelitatē exercuerunt, proprioq́; ſanguine ſuas polluere manus. Exin Henrici exanimum corpus ex turri nullo cum honore, ad templum diui Pauli delatum, toto die ibi in feretro iacuit, ac poſtridie ad cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti, quod eſt in uico, qui Charteſſeius uocatur, & diſtat à Londino quindecim millia paſſuū, deportatum eſt, eoq́; loci ſepultum, quod ſtatim bene multis cœpit celebrari miraculis: ſed non multo pòſt ex eo loco ad Vindeſorium Caſtrum delatum, in æde diui Georgij nouo mauſoleo infertur, ubi etiam miracula frequenter æduntur. Illud autem cœnobium ad Charteſſeium quondam poſuit diuus Erchenualdus Londinenſis epiſcopus, circiter annū ſalutis DCLXXIX, uti ſuprà libro quarto oſtendimus. Regnauit Henricus annos XXXVIII, & poſt receptum regnū, menſes VI. Vixit annos LII. ſuſcepit ex Margarita Edouardum unicum filium principē Vualliæ. fuit ſtatura procera, corpore gracili, cui membra per omnia reſpondebãt, facie decora, in qua continue renitebat illa bonitas animi, qua maxime prædiſtus erat. Abhorrebat ſuapte natura tam corporis quàm animi uitia omnia, ex quo iam inde à puero honeſtus fuit, integer, mali expers, boni capax, contemptor rerum omnium, quæ animos mortalium labefactare ſolent. Item iniuriarum quibus identidem affectus eſt, ſic patiens, ut non ultionem appeteret, ſed ob illud ipſum, Deo opt. max. gratias ageret, quod per id ſua delicta dilui putaret. Quid, quod uir bonus, gratus, pius, modeſtus, ſapiens, tot ſibi mala cum ſuis tum ſuorum maiorum permultis peccatis, uitijsq́; ueniſſe prædicabat? Quapropter non quam dignitatem, quos honores, quem uitæ ſtatum, quem filium, quos amicos amiſiſſet, magnopere cogitabat, aut dolore torquebatur, ſed in qua apud Deum offenſa eſſet, id curabat, id lugebat, id dolebat. Hæc & eiuſmodi ueræ ſanctitatis officia fecerunt, ut eius nomine, dum uiuebat, miracula à Deo ædita fuerint. Ex quo Henricus ſeptimus rex non immeritò abhinc paucos annos eum inter diuos referendum apud Iulium pontificem Romanum curare cœpit, ſed morte præuentus, id officium præſtare nequiuit. Fuit præterea Henricus animo liberali, qui bonarū artium ſtudia mirabatur, & eos diligebat, in quibus eas eſſe uideret. Quare ſuos ipſe quoq́; iuuit, ut doctrina erudirentur: condidit enim ſcholam magnificam ad Hetonam pagum proximum Vindeſoram, in qua collocauit collegium ſacerdotū puerorumq́; magno numero, qui inibi nutrirentur, docerenturq́; grammaticã gratuito. Idem Cantabrigiæ autor fuit collegij regij, quod hodie ita diſciplinarū cultu floret, ut facile omnium collegiorū ſit princeps. Ad rem redeo. Sic rex Edouardus bona curarū ac formidinis aculeorū parte abiecta, ut ne qua factionis aduerſæ ueſtigia remanerent, inimicorū reliquias omnes ubiq́; gentium ex-

tinguendas ſtatuit. Itaq; Georgium Eboracenſem archiepiſcopũ Varuici comitis fratrem uinculis maceratum Guinas tranſmittit, ubi diu in cuſtodia fuit, ſed poſtea dimiſſus ſtatim ex angore animi interijt: cui ſucceſſit Laurentius Bothus, & Laurentio triennio poſt mortuo, Thomas Rotheramus epiſcopus Lincolnienſis, qui fuit antiſtitum ordine quinquageſimusquartus. Rex item Ioannem comitem Oxonienſem, qui non multo poſt cladem ad Barnetũ pagum acceptam, in Cornubiam profectus, montem diui Michaëlis diu occuparat, in ſuam poteſtatem redegit, miſitq; protinus ad arcem tranſmarinã, quam uocant Hantium, ubi loci amplius deinde annos duodecim in cuſtodia fuit. Multi præterea in diuerſis locis, ob minimã etiam ſuſpicionẽ capti, aut in uincula ducti, aut grauiter multati ſunt. Secũdum hæc, ut ne uicinitates rebellium receptacula forent, cum Iacobo Scotorũ rege inducias in uiginti annos fecit. Sed ne ſolicitudo uel omnis penitus metus regis menti decederet, per idem tempus intellexit comites Penbruchi & Richemondiæ in Britanniã delatos, à duce perliberaliter hoſpitio acceptos, id profectò quod longe moleſtiſſime tulit, perinde quaſi mens eius præſaga mali iam tum diuinaret ita fore, ut comes Richemondiæ aliquando regno potiretur, quod malum ut auerteret, confeſtim ſecretos legatos ad ducem miſit, qui magna munera illi pollicerentur, ſi utrunq; comitẽ ſibi traderet. Audiuit dux legationẽ regis Edouardi libenter, & ubi cognouit comites tam opulentã eſſe prædam, non ſibi dimittendos, ſed apud ſe diligẽtius ſolito retinendos ſtatuit, qui legatis reſpondit, ſe ob datam fidem, non poſſe comites tradere regi, ſed eius cauſa, ita eos cuſtoditurũ, ut omnino nihil eſſet, quod ſuſpicaretur quicquam periculi ab eiſdem ſibi procreari. Legati poſtquam quod petebant, impetrare non potuere, eo reſponſo contenti, ad regem rediere. Rex tum ad ducem reſcripſit, ut quod ſponte recepiſſet, mature faceret, ac ſimul pecuniam, auxilium, & ingentia munera promiſit, deditq; deinceps quàm plena manu in ſingulos annos. Tum dux uidens comitũ manſionem in rem ſuam maxime fore, ut ne forſan aliò terrarũ ſe conferrent, eos diuiſit, remotisq; Anglicis miniſtris, quos ſecum illi duxerãt, alios Britannos homines dedit, qui eis ancillarentur, cuſtodiæq; eſſent. Interea rex ad III Idus Octobris, anno poſtquam regnare cœperat, XII, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXIII, conuocauit conciliũ ad Vueſtmonaſteriũ, in quo primum reuocantur in priſtinũ uſum omnia ab eo conſtituta & leges, quæ paulò ante ab Henrico ſexto reſciſſæ fuerant, ac de publicandis uendendisq; rebellium bonis, item de reducendis de exilio, qui ut patriæ proditores paucis antè menſibus ab aduerſarijs damnati fuerant, ſtatuitur: deinde populo pecunia imperatur: poſtremo tam publicæ quàm priuatæ diſcordiæ quæ inter principes, qui admodum pauci erant, bona eorum parte domeſticis cladibus abſumpta, intercedebant, componuntur, tolluntur, euelluntur. Iuuit illud negocium quantũ in eo fuit, ſummopere rex, qui ut ſui exemplo alij iniurias obliuiſcerentur, odiumq; deponerent, omnibus qui eo tempore in regno erant, ac hactenus alterius factionis fuiſſent, pœnam criminis læſæ maieſtatis aut legum uiolatarũ remiſit. Dum ita Edouardus rebus domeſticis cõponendis incumbit, ecce tibi, uocatur à Carolo duce Burgundiæ ad bellum externũ aduerſus Ludouicũ regem Gallorũ ſumendum, ne non ſemper eſſet aliquid, quamobrem quies domeſtica turbaretur. Non poterat rex eam belli ſocietatẽ

multis

multis de causis abnuere, quarum duæ potissimũ erant: una, quod Ludouicus eius hostis esset, quippe qui Varuicensem contra ipsum in Galliјs armasset: altera, quod Burgundioni extra affinitatem, multis in sua fuga acceptis ab eo beneficiјs, obligatissimus foret. Quapropter postq; de tanto bello faciundo, cum suis principibus mature cõmunicarat, Burgundioni respondit, se uenturum in partem belli, contra Francum. Sanè per idem enim tempus, ingens bellum inter Carolum & Ludouicum gerebatur, & quia Ludouicus uir durus ac asper, & iuxtà amicis atq; inimicis contumeliosus erat, multi Francorũ principum eius importunitatem abhorrentes, aut palàm uel occulte cum ipso Burgundione sentiebant. In ijs erat Ludouicus Lucemburgensis magister equitum, qui clàm consilia afficiendi aliqua clade Ludouici, quò uel resipisceret, uel periclitaretur, cum Burgundione, & bene multis de nobilitate hominibus conferebat, adeò ut Gallia domestico pariter atq; externo premeretur bello. Burgundio consilia omnia cum Edouardo cõmunicauit, ut facilius ad bellum alliceret. Quæ res omnino ut incitamentum uictoriæ regem tandem ad id bellum traxit, qui primo quoq; tempore exercitum cum classe parare cœpit, & quia magni impendebant sumptus in illum exercitum, & pecunia paulò ante ex tributo collata in rei domesticæ sumptus abiuerat, uenit in mentem rationẽ aliquam inire, qua posset amicos locupletiores artificio quodam incitare, ad erogandam pecuniam, ut qui id non fecissent, crimen ingrati animi subirent. Itaq; suis quęstoribus præcipit, ut ad se locupletes generatim accersiant, eisq; sigillatim explicent causam belli gerendi, & ærarij regij inopiam, ac rogent, ut pro sua in regem fide, uoluntate, gratia, uelint aliquid suppeditare pecuniæ in belli sumptus. Sed ne plura, ita ars ualuit, ut alij acceptorũ beneficiorũ memoria, alij pudore, alij metu permoti, pro opibus quisq; regem pecunia iuuerint. Rex autem ut beneficiũ sibi gratum fuisse ostenderet, eiusq; memoriam perpetuaret, id tributum gratuito collatum beneuolentiã appellauit, tametsi complures fortasse cum maleuolentia, eam beneuolentiam præstiterunt. Ita Edouardus rebus bellicis paratissimus, & exercitu ad uiginti armatorũ millia conflato, Caletum quarto Nonas Iulij traiecit, ad quem Carolus statim adiuit, congratulatusq; ei uictoriam magnopere hortatus est, ut huic bello totis uiribus operã daret, per quod haud dubie res tandem suas de Franco reciperet. At Ludouicus ubi cognouit Edouardum iam in continentem cum exercitu applicuisse, copias auget, & quo plus periculi à tot simul potentissimis hostibus imminere uidet, hoc celerius obuiam periculo eundum statuit. Itaq; cum ijs copijs, quas celeriter contraxerat, præmittit ad Atrebatium fines Robertum Stoteuillensem summum ducem, qui primum uenientis Angli impetum excipiat. Ipse interim Syluanecti morabatur, cogitabundus, quonam pacto res ad pactionẽ uenire posset, nam cum à suis relictus esset, quos ipse reliquisset, animo prouidebat longius fore bellum, & sibi periculosius si semel sanguis hauriri cœpisset, proinde nil ei potius erat, quàm concordiam amplecti. Talia Ludouicus meditabatur, cum Edouardus se Caleto cõmouit, in Atrebatesq; uenit, ad quem cõfestim legatos de pace misit. Audiuit Anglus legationẽ, eaq; audita, cœpit aliquantũ frigere, minus à pacificatione abhorrere, nam etsi uir fortis erat, & confisus rerum fama gestarũ, bellum quàm pacem cum Franco haud antiquo nominis Anglici amico malebat: tamen cum secum recoleret,

ciuilia bella ita conſumpſiſſe opes Anglicas, ut ſi opus foret nouo militum ſupplemento, ferè deſperaret ſe id poſſe commode ex ſuis conficere, ac non ignoraret uacuum domi eſſe ærarium, ut non poſſet diu ſtipendium militi dare, putauit modis omnibus neceſſitati parendum, & abſtinẽdum bello, quod honorificis conditionibus finire poſſet, cum præſertim quereretur Burgundionem ac Lucemburgenſem non ſeruare, quæ à principio promiſſa dediſſent. Igitur legatis orantibus ut uellet in colloquiũ cum ſuo rege uenire, reſpondit tandem id ſe facturũ, ac ita tempore & loco conſtituto, eos dimiſit. Illi ubi reſponſum ex animi ſententia retulerunt, Ludouicus ſimul exercitu ſimul auro munitus, Pinquiniacum quod eſt oppidum in Ambianorũ agro, ubi loci congreſſus regum futurus erat, prior acceſſit, quô & non multo pôſt Edouardus frequenti etiam ſtipatus militum manu uenit. Hic reges in ponte qui eſt in Somma flumine, congreſſi, longum inter ſe ſermonem habent, qui ad extremũ inducias in multos annos his conditionibus paciſcuntur, ut Ludouicus pro expenſis in apparatum belli factis, det impræſentia Edouardo ſeptuagintaquinq; millia aureorum, ac deinde in ſingulos annos quinquagena millia. Ita facta pace, ac accepta pecunia, Edouardus Caletum reuertit, & inde in Angliã. In eo bello extra Ioannẽ ducem Exonienſem, interijt nemo: is in aſylo, uti ſuprà oſtendi, erat, & iuſſus ſequi regem, poſtea contrà ac fides data fuerat, ſubitò è medio eſt ſublatus. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCLXXV. Ludouicus deinceps fideliter promiſſum uectigal Anglo pependit, uſq; ad initium anni, quo ille eſt mortuus, id, opinor, tum ſoluere negauit, perinde quaſi futuræ ſortis ſciens. Vnde argumentũ ſumere licet, à principio non inducias, ſed fœdus conueniſſe inter reges, quod ambobus commodo fuit. At Burgundio & Lucemburgenſis ubi cognouerũt Edouardum conciliaſſe pacem cum Ludouico, uehementer indignati ad eum literas conuiciorũ & minarum plenas dederũt, quod per eum ſtetiſſet, cur minus Ludouicum ulti eſſent, quas tantum abfuit, ut ille qui poſt tot bellorum fluctus tranquillitati ſibi ſtudendum ducebat, curandas exiſtimauerit, ut ne flocci quidem fecerit. Sed Lucemburgenſi in primis Edouardi alienatio malo fuit, qui paucis pôſt diebus captus, Lutetiæ ſecuri percuſſus eſt. Edouardus rex per hunc modum rebus tam militiæ quàm domi pacatis, quanq; tot bellorũ uictor lõge beatiſſimus habebatur, qui in ſumma iam quiete ætatem tutò degere poſſet, tamen cum Henricus adoleſcẽs Richemondiæ comes, reliquus unus ex ſanguine Henrici ſexti ſuperſtes eſſet, multum ſibi abeſſe, ac eam ſolam rem uſque eò ſuam felicitatem turbare iudicabat, ut in metu quaſi perpetuo eſſet: quare decreuit iterum ſolicitare Franciſcum ducem Britanniæ largitionibus, promiſſis, precibus, ad illum ſibi prodendum, quem ſperabat poſt extinctam propè Henrici ſexti ab ſe factionem, facilius eſſe ſuis ſatisfacturũ uotis. Itaq; legatos grandi auri pondere onuſtos quamprimum ad ducem mittit, & ut poſtulatio honeſtior uideatur, iubet eos referre duci, ſe ideo Henricum petere, ut ſibi affinitate coniungat, atq; ita funditus reliquiæ factionis aduerſæ euellantur: quanquam illud non per affinitatem, ſed atq; adeò per necem Henrici efficiendum erat. Audiuit legatos dux humaniter, & primo negare, ac multa excuſare cœpit, quamobrem id facere ſibi nõ liceret, ad extremũ cum precibus defatigatus, tum precio uictus, Henricum legatis dimiſit, quem per literas magnopere Edouardo ſimul cõmen-

dauit,

dauit, nequaquam ratus ſe cōmendare ouem lupo, ſed filium patri, quippe qui credebat Edouardum daturum omnino Eliſabeth maximā natu filiam Henrico in matrimoniū. Legati tam deſiderata præda potiti, magno cum gaudio ad Fanum Maclouij ciuitatem maritimam pergunt, ut inde conſcenſa naui, in Angliam nauigent. Henricus qui ſciebat ſe ad mortem trahi, ex mœrore animi, in itinere in febrem incidit. Interea Ioannes Chenlettus inter Britannicos principes talis, cuius paucos pares ea terra tulit, & duci maxime acceptus, ruri erat, ac ubi id factum reſciuit, rei indignitate permotus, celeriter in aulam redijt, ſuoq; more, adiuit familiariter ad ducem, tacitusq; ac ſubtriſtis ſtetit aliquandiu ſic, ut dux miratus eum tam deiectum gerere uultum, petiuerit, ecquid ſibi uellet illa animi triſtitia, quam præ ſe ferebat. Ad ea Ioannes inquit: Dux illuſtris, iſte pallor uultus nuncius mortis mihi eſt, quæ ſi ante hūc diem mihi accidiſſet, profectò minus multo nocuiſſet, quod ad tantum non fuiſſem ſeruatus dolorem, quem animo meo recens factum tuum incredibilem inuſſit, qui haud dubie me uitam ſiue ſtatum amittere, ſiue perpetuò deinceps longe miſerrimū uiuere coget. Tu enim dux famam uirtutis habes optimis actibus collectam, quam cuncti mortales uno ore ad cœlum ferunt: heu, hanc tamen ingentiſſimam (tua bona uenia dictum ſit) minime omnium conſeruandam curare uideris, qui nuper immemor datæ fidei, Henricum comitem Richemondiæ iuuenem innocentiſſimū carnificibus tradidiſti laniandum, diſcruciandū, ac denique necandum. Quocirca qui te amant, inter quos, ipſe unus ſum, non poſſunt non dolere, cum uideant celeberrimi nominis tui famam tantæ perfidiæ nota perpetuum maculatum iri. Ad ea dux continuò reſpondit: Tace, quæſo, mi Ioannes, nil tale futurum eſt de Henrico, illum enim Edouardus rex ſibi generum optat. Tum Ioannes ſubdit: Mihi crede, illuſtriſſime dux, Henricus iam penè perijt, quem ſi ſemel tuis finibus pedem efferre permiſeris, nemo mortalium poſthac à nece eripere poterit. His Ioannis uocibus dux motus, qui antea uel Henricū ab Edouardo fraude peti, haud ſuſpicatus erat, uel pecunia ab honeſtate, fide, probitate deductus, quid deceret, non conſiderauerat, ilico Petrum Landoſum quæſtorem ſuum mittit, qui Henricum intercipiat. Petrus celeritate uſus, ſtatim poſt Anglicos legatos ad Fanum Maclouij peruenit, ſimulatoq; negocio, dum eos longo ſermone detinebat, per ſuos Henricū ſemimortuū in aſylū quod in ea ciuitate eſt inuiolatiſſimū, bono modo induxit, atq; nō multo pòſt metu mortis liberatū, ac ob id iam ſatis confirmatum, ad ducem reduxit. Hinc equidem cognoſcere licet, ueriſſimum eſſe illam græcam parœmiam: Homo homini deus. Siquidem Henricus adoleſcens ſuo immerito ad mortem proditus, repente opera Ioannis Chenletti optimi principis ſeruatus eſt. Dij faciant, ut talia exempla documento ſint illis, qui alijs præſunt, ſi qui ſint officij monitoris egentes, quo addiſcant tandem aliquando, & recipere in ſuam familiam, in ſuum conſilium, qui ſciant bene admonere, & eorum monita non aſpernari. At legatis Anglicis ſic precio & merce ſpoliatis, ac ob id maxime querentibus, ut ne penitus uacui domum redirent, Petrus pollicitus eſt ſe daturum operam, ut Henricus aut in aſylo in quod per eorum incuriam aiebat eum ſe abdidiſſe, aut apud ducem in carcerē rurſus conijceretur, adeò ut pertimeſcendus non eſſet. Atque Anglus tanti de Britanno emit inimici cuſtodiam tridui. Edouardus rex qui interea ſcire

auebat,quid cum duce actum eſſet, & idcirco ſingularum horarum expectatione torquebatur, cum per legatos intellexerit,nihil propius fuiſſe, quàm ut Henricus ad ſe captiuus duceretur,plurimũ doluit negocium non ſucceſſiſſe, ſed lenitus,quod audiuiſſet eum cuſtodiri, rem deinceps familiarem quæ admodum anguſta erat,reliquis curis præuertendam cenſuit. Itaq; aliquantum ſuis accurate ſeruiuit commodis, ſed honeſtatis memor, poſtquam ſatis ærarium numis impleuerat, ut ne auaritiæ crimen ſubiret, iam ſe per liberalitatẽ, bonum atque utilem Reipublicæ principem præbebat, cum ecce tibi, in immaniſſimum incidit facinus, Georgium enim fratrem ducem Clarentiæ comprehendi ſubitò iuſſit, atque necari: extinctus eſt, ut aiunt, in dolio uini Cretici,peſſimo in omni memoria hominum exemplo. Cauſam autem necis licet ipſe de multis qui id tẽporis inter aulicos,nõ mediocris autoritatis erat,quæſierim,nullam tamen certam habeo tradere. Fama in uulgo eſt,regem territũ uaticinio cuiuſdam fatidici, in Georgium fratrem ſæuiſſe, qui prædixiſſet ita futurum, ut poſt Edouardum regnaret unus aliquis, cuius nominis prima litera eſſet,G. Sed quia ſic ſolent dæmones ſuis præſtigijs hominũ mentes implicare, qui eiuſmodi illuſionibus delectantur, dixerunt poſtmodum uaticinium illud non caruiſſe ſucceſſu,cum poſt Edouardum Gloceſtrenſis dux regnum occuparit. Alij uero aliam ferunt necis cauſam, quæ eiuſmodi eſt: Per id enim tempus gliſcente ueteri odio inter fratres, quo nihil eſt uehementius, dux amiſſa uxore, per operam Margaritæ ſororis petebat ſibi nuptum dari Mariam unicam filiam Caroli ducis Burgundiæ. Edouardus inuidens fratris felicitati,eam affinitatem impediuit. Inde redintegrata ſimultate, quidam ducis adminiſter eodem tempore ueneficij damnatus afficitur ſupplicio. Contra id factum,cum dux non potuiſſet ſe tenere, quin uehementer reclamaret, rex ob eam querimoniam ualde commotus, ducem in carcerem detruſit, ac non multo pòſt iure ſiue iniuria perduellionem iudicatum morte affecit. At mox Edouardum eiuſmodi facti pœnituiſſe certum eſt argumentum, quod ferunt ſi quando de cuiuſpiam damnati uita oraretur,ſolitum eſſe inclamare: O infelicem fratrem, pro cuius ſalute nemo homo rogauit: manifeſte innuentem illum principũ inuidia interijſſe. Reliquit dux duos liberos, Margaritam, quæ poſtea nupſit Ricardo Polo, & Edouardum, quem rex Varuici comitem fecit: ſed infelix puer patris fatum ſecutus, poſtquam in carcere diu fuit,ad ultimum, ut infrà oſtendemus, morte mactatur, perinde quaſi ut hoſtia immolanda ſacrificij cauſa natus. Hæc eo anno geſta ſunt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXX, & XIX, cum rex Edouardus regnare cœpit. Ita poſita bellorum & domeſticarũ ſeditionũ quæ accidere antea potuiſſent,omni cura, rex ſeuerius ſolito nobilitatis crimina notare, & auidius pecuniæ conciliandæ ſtudium habere cœpit, propter quod multi perſuaſum ſibi habebãt,illum deinceps euaſurum durum principem, cum poſt mortem fratris, ſe à cunctis timeri animaduerteret, & ipſe iam timeret neminem. Sed per breuitatem uitæ, nam biennio pòſt mortem obijt, id fieri non licuit. Ac res interdum ſequũdæ tam malo ſunt potientibus, quàm aduerſæ patientibus bono. Sub idem tempus Iacobus rex Scotiæ egit per legatos, cum Edouardo, ut Ceciliam filiam nuptum collocaret Iacobo filio, quam ille iuueni libens deſpondit. Hæc erat ætate minor Eliſabeth, quam aiunt Carolo Ludouici regis Galliæ filio iam-

us dux Clarẽtiæ ab Edouar- ...re necatur.

pridem

pridem deſponſatam. Verum nec una, nec altera ſecuta eſt affinitas, cum bona principum pars ſoleat ſæpenumero magis id quod in rem ſuam eſſe uidet, quàm quod honeſtum ſit, poſtremo ſequi: nam Ludouicus rex poſtquam hoſtili metu liberatus eſt, non affinitatem modo cum Edouardo iam fide firmatam ſpreuit, ſed promiſſam pecuniam pendere propè palam negare cœpit, qui ita tergiuerſando, unius iam anni uectigali Anglum omnino fraudarat, cum eam ille iniuriam armis uindicandam ſibi conſtituit, ſed mors ocyor impedimento fuit. At Scotus certus ac perpetuus Francorum ſocius, ubi audiuit Ludouicum non ſtare promiſſis, ſibi etiam licere quod libebat, arbitratus, fractis inducijs, Anglicos fines repentina incurſione infeſtauit. Qua re Edouardus ualde commotus, ſtatuit illi bellum facere: poſtea tamen cum Iacobus illud factum non ſuo conſilio, ſed quorundam ſuorum inſolentia excuſarit, leniri facile potuit, niſi ad ultimũ à fratre ipſius Iacobi ad id bellum ſumendum ſolicitatus fuiſſet. Porrò Iacobus homo acris ingenij, ſuijpſius ultra quàm par erat, & conſilij ſemel capti, & ſententiæ tenax, non facile bene admonentes audiebat, & cum nollet reprehendi, homines nouos ad conſilia capienda adhibebat, ita nobilitati infeſtus quotidie alios criminando, alios multando cogebat, aut ſua ſponte in exilium ire, aut ſimulatis negocijs, aliquò terrarum fuga petere. In ijs fuit Alexander dux Albaniæ eius frater, qui cum in Gallias iter haberet, apud Edouardum moratus, non ceſſabat eum ad ſuum decus mature ulciſcendum incendere. Igitur cum Edouardus in animo haberet, ut dictum eſt, uindicare recentem iniuriam, & incitaretur à duce arma in Iacobum mouere, & ille ſimul magna auxilia polliceretur, iſtud tandem non grauate faciendum ſtatuit, tum quod Iacobus præter uiolatas nuper inducias, opportuna miniſtraſſet Henrico ſexto, ac eius factionis uiris auxilia, tum uero quod confideret ducem ſibi fore fidelem, ſi ſua opera, expulſo fratre, Scotiæ regno potiretur. Itaq; Ricardum fratrem ducem Gloceſtrenſem, Henricum comitem Northumbriæ eius nominis quartum, Thomam Stanleium, & ipſum Albaniæ ducem cum ualido exercitu, aduerſus Scotos protinus mittit. Iacobus interea certior factus de Anglorum aduentu, copias quas impræſentia ſcribere potuit, repente inſtruxit, ac obuiam hoſtibus factus, uſque Beruicum, ad tuendos fines accedit: uerum ubi cognouit Anglos & armatorum robore & numero præſtare, militemq; ſuum non ſatis ſibi fidum eſſe perſenſit, de media nocte mouens, Edimburgum retro abit, eo loci hoſtem expectaturus. Dux Gloceſtrenſis Scotiam ingreſſus, agros late uaſtabat, urebat, ac longius procedendo, haud procul hoſtium caſtris erat, cum animaduertens nullum ex nobilitate Scotica ad ipſum Albaniæ ducem confluere, nõ iniuria fraudem ſuſpicatus eſt, qui idcirco cum Iacobo rege inducias fecit, atque recta uia Beruicum contendit, quod interim Thomas Stanleius non citra ſuorum cædem expugnarat. Iacobus autem qui ſuos Scotos ſibi infeſtos habebat, eam iniuriam capti oppidi poſt factas inducias, neceſſariò deuorauit. Dux Albaniæ poſtea dolens fuiſſe ſe autorem belli, quo & patriæ & ſibi nocuerat, cum iam apud Anglos nullo haberetur numero, in Gallias proficiſcitur, atque non multo pòſt Lutetiæ equeſtri certamine interficitur. Reliquit filium nomine Ioannem. Hoc feliciter expedito negocio, alterum quod inſtabat bellum rex Edo-

uardus ſibi primo quoque tempore gerendum ſtatuens, concilium conuocat, atque ratus præ iniuria præſenti à Francis facta, præteritas omnes pro nihilo exiſtimandas, principibus commemorat, ab illis fœdus nuper uiolatum, uectigal negatum, nuptias filiæ repudiatas, ac propterea hortatur, ut uelint patriæ decus mature defendere. Quibus rebus pro ſe quiſque permoti, reſpondent ſeſe non ignorare optatiſſimum eſſe, cum Francis dimicare, quos ſæpe uiciſſent, & pro dignitate patriæ nullum non ferendum laborem, & idcirco paratos armis tantas offenſas perſequi, eiusꝗ dictis audientes eſſe. Cognita principum uoluntate, ſeorſum à ſacerdotibus quod eis arma ferre per leges, minime licitum ſit, pecuniam in bellum gerendum inſumendam exigit. Sed ecce, dum de his rebus curam & cogitationem ſuſcipit, repente incipit morbo omnibus medicis incognito tentari, paucisꝗ poſt diebus ad quintū Idus Aprilis, ad Vueſtmonaſterium, ubi loci conuentus fiebat, excedit è uita, annum agens ætatis circiter quinquageſimum, qui fuit XXIII, cum regnare cœpit, ſalutis uero humanæ MCCCCLXXXIII. Corpus ad Vindeſorium Caſtrum funerali pompa deportatum, in templo diui Georgij ad ſepulturam datur. Suſcepit ex Eliſabeth uxore filios decem, reliquit ſuperſtites ſeptem, mares duos, Edouardum principem Vualliæ, & Ricardum ducem Eboracenſem, ac tertium ex concubina, nomine Arthurum, natum ad probitatem & gratiam. fœminas quinque, Eliſabeth, Ceciliam, Annam, Catherinam, & Brigidam, quarum poſt euerſam Eboracenſem domum à Ricardo fratre, aliæ alijs uiris nupſerunt, præter Brigidam, quæ monacha facta eſt. Fuit Edouardus corpore procero, ac eminenti, quippe qui omnes excederet ſtatura, honeſta facie, lætis oculis, patenti pectore, cætera ad pedes uſque, modulo corporis æqualia, ingenio acri, animo magno, memoria tenaciſſima eorum quæ ſemel imbibiſſet, in rebus gerendis ſolers, promptus in periculis, in hoſtes uehemens, at terribilis, in amicos & hoſpites munificus, in bellis gerendis longe feliciſſimus, libidinis impatiens, in quam ſuapte natura propenſus erat, cuius pariter rei atque humanitatis quæ plurima ei innata erat, cauſa, ſæpiſſime inter priuatos, ultra quàm maieſtatis honor poſceret, ſeſe familiarem præbebat. Quapropter percrebuit rumor illum interiſſe ueneno. Paulò ante exitum uitæ, aiunt eum cœpiſſe ſenſim in auaritiam labi, olim ſumma in omnes ſemper liberalitate uſum. Cæterum regnum quod propter bella ciuilia populatum, ac tam uiris militaribus, quàm opibus penè exinanitum acceperat, rebus omnibus poſt ſedatas ciuiles diſcordias, multo opulentiſſimum reliquit. Honores præſertim ſacerdotales præclariſſimis quibuſque uiris deferendos ſemper curauit, eosꝗ in primis ad conſilium adhibuit: reliquos uero quos ex uulgo dilexit, opibus honeſtauit, non dignitate, id quod multi principes nulla habita honoris ratione, minime faciunt. Quibus uirtutibus ita populorū ſuorum animos ſibi deuinxerat, ut magnū apud eos ſui deſiderium poſtmodum mortuus reliquerit.

RICARDVS dux Glocestriæ per eos illos dies, quibus rex Edouardus eius frater exceſſit è uita, in agro Eboracensi erat, ad quem Gulielmus Haſtyngius regij cubiculi præpoſitus, certos nuncios cum literis celeriter mittit, qui eum de morte fratris certiorem faciant, ſuiſq; uerbis ſignificent, regem morientem ei ſoli uxorem, filios, opes, & denique omnia commiſiſſe, propterea hortentur, ut quamprimum uelit ire ad Edouardum principem in Vualliam, & cum eo Londinum uenire, ad rerum omnium curam ſuſcipiendam. Hæc ubi Ricardus intellexit, cœpit ſtatim incendi cupiditate regnandi: ſed quia nulla exiſtebat cauſa, quæ ſaltem ſpecie conficiendi negocij honeſta uideretur, eam in præſens cogitationem in aliud tempus reijcit, interim dat ad Eliſabeth reginam literas beneuolentiæ plenas, quibus eam multis uerbis conſolatus, maria & montes, ut dicitur, de ſe pollicetur, ac ut fidem ſtudij ſui & charitatis erga filios fratris maiorem faciat, conuocatis undique nobilibus Eboracum, ibi cunctos in uerba Edouardi principis iurare iubet, & ipſe primus omnium dat iuſiurandum, quod paulò poſt ante alios uiolaturus erat, ita reliqui omnes cõceptis uerbis iurati ſunt. His actis, ille extemplo non mediocri collecta armatorum manu, profectionem facere parat. Princeps uero Edouardus id ætatis puer, cui pro ſuo iure uiuere non licebat, agebat per idem quoque tempus in principatu ſuo, ad Ludloium, ſub tutela Antonij comitis Riuerij auũculi, Thomæ Vuaghami cubiculi præpoſiti, ac Ricardi Graij equitum. Hos Eliſabeth regina ac Thomas marchio Dorceſtriæ eius filius ex Ioanne Graio priore uiro, qui Londini erat, crebris nuncijs admonent, ut confeſtim principem Londinum deducant, quò patris funere facto, rex more maiorum creetur. Illi reginæ & marchionis imperata facientes, haud multo pòſt iter Londinum uerſus intendunt. Approperabat & Ricardus Londinum, cui ad Northantonum obuiam fuit Henricus dux Buchyngamiæ, cum quo bene longum habuit ſermonem, adeò, ut iam tum illi ſuum conſilium occupandi regni aperuiſſe, apud uulgus creditus ſit, cum præſertim dux poſtea obſecundãdo, ſiue metu, ſiue obſequio cum eo ſteterit, nequaquam propalàm cõtrauenire auſus. Itaq; Ricardus ex illo, deſtinatum animo facinus ſibi artificio tentandum, ac ſi minus quàm ſperabat, commode caderet, tum deinde uoluntate non occulta, quemadmodum fecit, obeundum ſtatuit, cui nempe infelici nõ ueniebat in mentẽ, ſe peccare ſine ſummo Reipublicæ detrimẽto, atq; ſuæ domus interitu, nõ poſſe. Sanè ſic cõſceleratis hominibus accidit, ut ſua quenq; fraus, ſuum facinus, ſuũ ſcelus, ſua perdita audacia de ſanitate ac mente deturbet. Ita capto conſilio, Ricardus ad principem conuolat: præcedebat princeps cũ paruo comitatu, iamq; Stonyngſtatfordiam, eſt id pagi nomen, peruenerat, cum ille unà cum Henrico duce, militum cateruа ſtipatus, eum aſſecutus in poteſtatem recepit, ad necem à fideli manu diuulſum: Antonium uero & Thomam Vuaghamum cum nonnullis alijs comprehendit, comprehenſoſq;, quia ſuis conſilijs minus aſſenſuros eſſe ſuſpicabatur, retro ad arcem Pontifractenſem cuſtodiendos miſit. At ubi fama tam im

Eliſabeth regina antequam regi Edouardo uxor erat Gray

Richardus cum Henrico [Bucking]gamiae duce sermone habito occupando regno ap Northam

Principem Edouardum recepit potestate ad Stonistratfordiam Richardus.

portunæ rei Londinum peruenit, cum admiratio, tum pauor omnes occupauit, ſed in primis exanimauit Eliſabeth reginam, quæ in fuga ſubitò fuit, nam iam tum nihil ſynceri eſſe rata, cũ reliquis filijs, ut eos à præſenti periculo eriperet, & marchione, in aſylum ad Ueſtmonaſterium ſe abdidit. Fecerunt illud idem principes, qui cum ea ſalutis filiorum cauſa ſentiebant. Haſtyngius autẽ qui ſecretas gerebat inimicitias cum marchione, ac alijs, qui reginæ partium erant, & ob eam rem hortatus erat Ricardũ ad ſuſcipiendã curam principis, cum uidiſſet omnia iam ſecus cadere, ac putarat, facti ſui pœnitentia adductus, ad ædem diui Pauli, amicos quibus magnę curæ uitam & dignitatem Edouardi principis eſſe ſciebat, in unum conuocat, atque quid agendum ſit, cum eis diſputat. Hic nonnulli quos recens Ricardi factum maxime pupugerat, mature Edouardum principem quem iamiam pro oppreſſo habebant, in libertatem aſſerendum iudicabant, quò oriens incendium prius reſtingueretur, quàm latius manaret, affirmãtes nullũ poſthac conſilium à periculo uacuum fore, niſi nefarium incœptum quod teſtificabatur in Ricardi animo nihil boni inſidere, ſubita ui auerteretur. Reliqui omnes nil eſſe ſentiebãt, quod armis uel ui uterẽtur, utpote qui rem haudquaquam tam dirũ exitum qualem poſtremo ſortita eſt, habituram ſuſpicabãtur. Quamobrẽ placuit expectare, dum Ricardus ueniret, declararetq; quid eſſet, cur tutores in uincula cõieciſſet. Et hoc demum cunctis probatum eſt conſiliũ, quod è Republica eſſe conſtaret, ut unuſquiſq; principum quatenus liceret, à contentione abeſſet. Adfuerunt non multo pòſt Ricardus & Henricus duces, cum principe, diuerteruntq; ad ædes epiſcopi Londinẽſis, quæ ſunt iuxta templum diui Pauli, ubi principem uſque eò eſſe uoluerũt, dum cætera expedirentur. Tum Ricardus maximo cœpit angi dolore, quod ſine tumultu non liceret ſibi alterum fratris filium Ricardũ ducem Eboracẽſem in poteſtate habere, quem mater in aſylo ſeruabat, nam niſi ambos fratres ſimul deleuiſſet, deſperabat ſe efficere poſſe, quod curabat, in eum idcirco de ſinu matris eripiendum ſpe & mente oculos defixit. Itaque quod per uim non poterat, per artes, ut ſtatuerat, perficere nititur, qui uocata ad ſe bona principũ parte, Ne uiuam, inquit, ſi nepotũ commodis non ſeruio, quando eorum calamitatem cum Republica iuxtà atque mecum coniunctam ſcio. Igitur poſtquam Edouardus frater rex noſter nuper moriens me regni gubernatorem cõſtituit, nihil mihi prius fuit, quàm ut huc uenirem, duceremq; mecum Edouardum principem eius filium maiorem natu, ut mature omnia de conſilij ſententia gererentur, quia mihi decretum eſt, nihil ſine ueſtra autoritate agere, quos ſocios, adiutores, participes rerum omnium gerendarum mihi eſſe uolo, ut ueſtro teſtimonio facile dicar, quicquid poſthac in adminiſtratione regni egero, totum illud fide optima contuliſſe ad utilitatem Reipublicæ, atque commodum Edouardi principis, cuius curam atque tutelam ea duntaxat de cauſa, patrem eius mihi crediſſe, uobis exploratum eſſe exiſtimamus. Uerum ut ne id munus obirem, prout debebam, Antonius Riuerius nuper impedimento fuit, quem propterea coacti fuimus in uincula cum alijs cõijcere, qui ſimul obſtiterũt, ut eorum exemplo alij addiſcerent noſtra mandata non habere contemptui. Sed ecquid dicemus de malo cõſilio ab illis qui me ſemper peſſime oderunt, dato

Eliſabeth

Eliſabeth reginæ? quæ nulla iuſta de cauſa, tam imprudenter metum ſimulans, auſa eſt filios regis tanquam facinoroſos, miſeros, perditos, in aſylum unicum in terris perfugiũ egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, rapere? perinde ac ſi nos iremus eos perditum, & iam omnia ſpectarent ad uiolentiam. Quæ res tametſi nobis & regno longe maximo dedecori eſt, tamen danda eſt uenia ſexui, à quo eiuſmodi furores facile proficiſci ſolent. Nos autẽ huic morbo muliebri in Rempublicam noſtram peſſimo utiq; exemplo ſæuienti, primo quoque die mederi debemus. Quale equidem putatis futurum ſpectaculum eius diei, quo nouus rex coronabitur, ſi dum pompa peragetur, eius mater, frater, atque ſorores in aſylo permanſerint? Qualis populi concurſus illuc fiet, cuius autoritate rex creandus eſt? quos ille ſuo principi plauſus triſtitiæ potius quàm lætitiæ plenos dabit? Profectò nemo eſt quiſquam qui non iure ſibi timere debeat, putetq; omnẽ iam legum maieſtatem eſſe uiolatam, ſi regina ac filij in aſylo diutius fuerint. Igitur collibeat, ut aliqui ueſtrũ ipſam reginam adeant, curentq; eam cum filijs, quamprimum in regiam reducere, quæ ſi forte ut deprauata ab inimicis qui in me inuidiam cõcitare ſtudent, de ſententia nulla potuerit ratione deduci, tum agitent, ut ſaltem data publica fide, Ricardum alterum filium in ueſtram permittat poteſtatem, qui cum alijs principibus interſit, cũ frater rex creabitur. Iam animi mei ſententiam habetis, nunc quod ex Republica eſſe ducitis, facite, qui à me omnia præclara expectare & poteſtis & debetis. His ab eo dictis, uiſum eſt omnibus, qui nihil fraudis ſubeſſe ſuſpicabantur, tam iuſtum, quàm honeſtum, quod Ricardus ſuadebat. Itaque placuit, ut Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, Henricus dux Buchyngamiæ, Ioannes Hauardus, ac plerique alij uiri graues id negocij gererent, qui ad aſylum profecti cœperunt multis cum uerbis, tum rationibus reginam hortari, uti in regiam cum filijs rediret, cui tam priuatam quàm publicam fidem dederunt. Sed mulier quodammodo prouidens animo quod mox contigit, nullis potuit flecti rationibus, quò ſe Ricardi fidei committeret. Quod illi animaduertẽtes, poſtremo Ricardum eius filium tantummodo ſibi tradi petiere, quod etiam ægre poſt multas pollicitationes obtinuerunt. Ac ita innocens puer à complexu matris diuellitur, paulò poſt ut hoſtia immolandus. Ricardus per hunc modum uoti propè compos, nepotes ex epiſcopi ædibus, ad turrim duxit: non attulit tamen ea res ſuſpicionem cuipiam, quod illinc pompa cum rex coronandus eſt, ad Vueſtmonaſterium produci ſoleat. Quo facto, Ricardus cuius animus partim cupiditate occupandi regni ardebat, partim tanti ſceleris ædendi conſcientia torquebatur, conſcientia autem facit, ut pœnam ſemper ante oculos uerſari putent, qui peccarint, primum multitudinem largitionibus lenire, aduerſarios muneribus, præmijs, promiſſis deuincire, deinde in turri ubi ipſe cum nepotibus morabatur, noua quotidie de rebus quæ inſtabant agendis conſilia ſubdole ac aſtute cum principibus inire, conferre, capere ſtudebat. Hæc erat ars, ut dum populo expectatio faciebat nouæ pompæ deſiderium, ſenſim conſultando, exploraret principum uolũtates, ſimulans ſemper non ſe ſummam poteſtatem affectare, ſed referre omnia ad regni utilitatem. Ita communis utilitatis nomine aliquot dies ſuam cupiditatem tegendo, uelandoq;, adeò diſtraxit optimatum animos, ut illi omnes extra paucos, cum

quibus iam inde ab initio,quod eſſet acturus communicarat, nullo pacto ſentirent, quorſum eius conſilia eſſent eruptura, tam multa toties proponebat, tam pauca explicabat, ut mens non conſcia recti uacillare ſolet. Sed interim ubi animaduertit Gulielmum Haſtyngium maxime omniũ inſtare,urgereq́;, ut Edouardo principi debitus tandẽ honor deferretur,qui unus inter omnes heroës,ob gratiam & liberalitatem plebi multum acceptus erat,plurimumq́; apud omnium ordinum uiros, honeſtosq́; homines autoritatis habebat,ſiue eius potentiam ueritus,ſiue deſperans poſſe eum in ſententiam ſuam trahere, ſtatuit hominem prius interficere,quàm reliquis quibus nondum planè confidebat,ſuum conſiliũ innoteſceret. Quare furore incredibili ardens efficiendi quod deſtinarat, inſidias eiuſmodi ei facit. In cubiculo proximo illi in quo cum principibus conuentũ frequentem habebat, clàm nõnullos manu promptos collocat,mandatq́; eis,ut accepto ſigno, repente prodeuntes circumueniant omnes, qui ſecum conſederint, & in primis manus iniijciant Gulielmo Haſtyngio,atq; ilico obtruncent. Sic compoſito dolo,circiter pridie Idus Iunij accerſiri iubet in turrim ſpeciatim Thomam Rotheramũ archiepiſcopum Eboracenſem,Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum, Henricum ducem Buchyngamiæ,Thomam Stanleium,Gulielmũ Haſtyngium, Ioannem Hauardum,compluresq́; alios,quos aut metu uel beneficio ſibi fideles fore confidebat, reliquos uero optimates cum Ioanne Ruſſello Lincolnienſi epiſcopo Angliæ cancellario,quos nolebat tam diro fœdoq́; intereſſe ſpectaculo,iuſſit illo ipſo die eſſe in curia ad Vueſtmonaſterium cum magiſtratibus, ut ſimul edicerẽt populo diem,quo Edouardus princeps regio eſſet honeſtandus honore. At principes uocati bene mane conueniunt omnes in turrim frequentes,tanquam de toto negocio deliberaturi. Hic clauſis foribus, ſoli quaſi teſte tantum Deo, dum inter ſe de rebus grauioribus agere uolunt, Ricardus qui nihil niſi atrox & ſæuum cogitabat, ſic eos alloquitur: Vos huc hodierno die principes accerſiendos ea duntaxat de cauſa curaui, ut uobis oſtenderem,in quanto uitæ periculo uerſer,ego enim abhinc paucos dies,neque noctu,neq; interdiu quieſcere,neque bibere,aut cibum capere queo,quare ſenſim me ſanguis,me uires, me ſpiritus deficit,ſupraq́; modum omnia iam membra,ut uidetis,brachium enim oſtendebat, graciliora fiunt. Quod utique malum mihi proficiſcitur ab illa malefica muliere Eliſabeth regina,quæ ſuis ueneficijs me infecit,quibus læſus paulatim diſſoluor. His dictis ut parum ad rem facientibus,cum nemo reſponſum daret,Gulielmus Haſtyngius qui Ricardum non oderat, ac libere omnia cum eo loqui ſolebat, reſpondit,reginam eſſe magna pariter infamiæ nota,atq; pœna dignam, ſi magicis artibus uſam ei nocuiſſe conſtaret. Ad ea Ricardus ſubdit: Ego inquam huiuſce mulieris ueneficijs pereo. Cui Gulielmus idem quod antea reſpondit. Tum Ricardus ut ſignum daret illis inuadendi, qui in inſidijs erant, clariore uoce inquit: Quid igitur Gulielme, ſic tuis rationibus ducar ad interitum? Vix ea fatus erat, cum illi quibus datum erat negocium prodiere, ac facto undiq; impetu, comprehenderunt ipſum Gulielmum, utrunque antiſtitem Eboracenſem & Elyenſem ac Stanleium. Iſti tres diuerſi in carcerem eo loci conijciuntur,Gulielmo uero uix dato confitendi peccata ſpacio, caput ceruicibus abſcinditur. Ita Haſtyngius ſuo ad extremum periculo didicit illam naturæ legem ſecundum euange-

licum

licum uerbum, ueriſſimam eſſe: Omnia quæ uultis, ut uobis faciant homines, ſic & uos facite illis. Is unus fuit ex percuſſoribus Edouardi principis ſexti Henrici filij, qui demum pari eſt affectus cæde. Vtinam eiuſmodi exempla eſſent tandem aliquando documento ijs, qui quod lubet, id ſibi licere putant. Nunc ad rem redeo. Quo facto, per totam turrim eſt exclamatum, proditio, proditio. Quæ uox ubi per urbem peruaſit, ciues & uniuerſus populus pro ueris ea primo dicta accipientes, ſimul ignari quæ intus geſta eſſent, eandem uocē geminare cœperūt: poſtea uero quàm rem, prout geſta erat, rumoribus improbiſſimis diſſipatis intellexerūt, tum pro ſe quiſq; à domeſticis hoſtibus ſibi timere, fœdiſſimamq; mortem, aut miſerabilem fugam cogitare cœpit, cuncto generatim populo gemente, ob extinctum hominem, in quo cum ipſe tum optimates qui Edouardi filios amabant, ſpes ſuas poſitas habebāt. Neq; illos præteribat, nemini iam Ricardum eſſe parſurum, quò ſibi regnum obtineret, regniq; autoritatem in tyrannidē uerteret. Ricardus poſt hæc contentus cæde Gulielmi Haſtyngij, Thomā Stanleium dimiſit incolumem, ueritus ne ſi eum iniuria affeciſſet, Georgius regulus Strangius eius filius aliquem in ſe populi tumultum uſpiam nō concitaret. Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum qui facile omnes prudentia ac grauitate antecedebat, cuſtodiendū tradidit duci Buchyngamiæ, quem dux protinus miſit in Vualliam ad arcem ſuam, quæ ad Brechonotum oppidū eſt: Thomam uero Rotheramum Eboracenſem archiepiſcopum commiſit cuſtodiæ Iacobo Terello equiti. Voluit eos antiſtites quibus haudquaquam ſua conſilia probatū iri putabat, eatenus in cuſtodia retineri, quoad rerum potitus neminem timeret. Quibus rebus actis, iam certò ſciens nihil eſſe quod amplius diſſimularet, per literas mādat præfecto arcis Pontifractenſis, ut Antonium Riuerium, Ricardum Graium, ac Thomam Vuaghamum ſecuri quamprimum percutiat, id quod breui pòſt factum eſt. Interim ipſe Londini iam omnia pertimeſcens, primum omnium ſeſe armatorum caterua ſtipat, deinde maximos quoſq; ex nobilitate uiros largiendo atque pollicendo ſibi cōciliandos ſumma ope curat, quorum bonam partem magis terrore quàm ſpe beneficiorum adductam, in ſuam traxit amicitiam, mox eorum potentia fultus, aliam ſibi aggrediendam uiam ſtatuit. Siquidem deſperabat poſſe ſe plebē ita muneribus uincire, ut illa æquo animo ſuum ferret imperium, quam non ignorabat libertatis tuendæ, ac conſeruandi iura regni cauſa, facile ad arma concitari, idcirco eam timebat: cui proinde multa cogitanti res poſtremo in mentem uenit, qua ipſa plebs ſpecie quadam honeſtatis decepta minus abhorreret ea, quæ ipſe eſſet acturus. Itaque homo regnandi cupiditate cæcus, poſtquam ſanguini ſuæ domus minime parcere conſtituerat, etiam honori non parcendū ratus, rem eiuſmodi excogitat. Sermonem habet ſecretum cum Rodulpho Shao theologo id temporis magni apud populum nominis, eiq; exponit hæreditatem paternam iure ſibi uenire, ut ætate maiori omnibus filijs, quos Ricardus pater dux Eboracenſis ex Cicilia uxore ſuſcepiſſet, cum ſatis conſtaret Edouardum qui antè regnauerat, nothum fuiſſe, idq; per argumenta non ignota, & rogat, ut uelit de Paulino pulpito, de ea re concionādo, populum docere, quò ille tandem aliquando ſuum uerum agnoſcat principem, ac illud ait ſe magnopere petere, quod exiſtimet præſtare, ut potius matris poſthabeat decus ac honeſtatē, quàm patiatur fœ-

da regum ſtirpe tam nobile regnum diutius turpificari. Rodulphus ſiue metu perculſus, ſiue amentia cæcus, recipit ſe ei morem geſturum. At ubi dies adfuit, Ricardus qui nomine alienæ fungẽdæ uicis, ſuas opes iam firmauerat, ſtipatus agmine armatorum, more regio, ad templum diui Pauli uenit, ibiq; concioni arrectis auribus intereſt, quo audiente, Rodulphus uir doctus dedita opera, nactus occaſionem loquẽdi non de re diuina, ſed de tragica, cœpit multis rationibus docere Edouardum nõ fuiſſe à Ricardo Eboracenſi duce creatum, ſed ex quodam alio, qui matris notitiam furtim habuiſſet, & id certis argumentis dilucere, quod Edouardus neque effigie, neque corporis forma Ricardo patri ſimilis fuiſſet, cum ille ſtatura magnus, hic puſillus, ille facie ampla, hic breui & compacta eſſet: ſed neminem hominem poſſe dubitare, ſi talia bene cõſiderentur, quin Ricardus foret uerus ducis filius, qui iure regnum patri debitum poſſidere deberet, & proinde cum impræſentia rege carerent, uellent Ricardum ueram regiam prolem regem facere, repudiatis alijs, qui turpi eſſent genere orti. Hæc ubi populus audiuit, mirabilem in modum ei in uiſceribus hæſerunt, quippe qui rei indignitate permotus, omnibus precibus execratus eſt concionatoris pariter temeritatem, audaciam, inſulſitatem, atq; Ricardi nefariæ mentis errorem, qui non uideret quanta familiæ ſuæ, & totius regni eſſet turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, damnare in publico matrem caſtiſſimam mulierem adulterij, inurere optimo fratri de ſe bene merito perpetuam infamiæ notam, infligere innocentiſſimis nepotibus probrum æternum. Quapropter uno momẽto uidiſſes alios nouitate miraculoq; rei attonitos more amentium ſtare, alios flagitij atrocitate pauefactos ſibi timere, quod regiorum puerorum amici eſſent, alios demum uicem ipſorum puerorum, de quibus iam actum eſſe iudicabant, dolere. At fama in uulgo eſt, filios Edouardi in ea concione nothos appellatos fuiſſe, non Edouardum, quod omnino à ueritate uacuum eſt, quoniam Cicilia mater Edouardi eo, ut dictũ eſt, adulterij crimine falſo notata, paſſim poſtea apud bene multos principes, quorum aliqui adhuc uiuũt, tantam iniuriam à Ricardo filio ſibi factam queſta eſt. Cæterum Ricardus ita matre ut adultera publice uituperata, & Edouardo fratri ignominia aſperſa, nõ pudore, uti debuerat, ſed lætitia prolatæ in apertum rei per quam curarat ſibi regnum deberi, omnibus planum fieri, affectus, in turrim perinde quaſi à patribus rex iam renunciatus cum regio comitatu redijt. Verum Rodulphũ Shaum tantæ rei turpitudinis præconem qui non multò poſt ab amicis ob eius infamiam uerecundantibus acriter caſtigatus ad ſanitatẽ redijt, adeò facti ſui pœnituit, ut mœrore animi breui conſumptus, meritas ſuæ leuitatis pœnas dederit. Iam per hæc Ricardus & dominationem conſecutus uidebatur, & illud ubiq; quamuis metu magis quàm hominum conſenſu prædicabatur, cum ipſe timoris cauſa periculorum undique impendentium neceſſariò ſibi cunctandum conſtituit, tametſi amici urgebant, ut id quod latebat, erumperet, & quod reliquum erat, mature perficeretur, tamen ut ne factum ſuum facile improbaretur, uoluit etiam atque etiam populum monitum, & rem omnem ad iudices referri, qui eam terminarent. Itaq; circiter XIII calendas Iunij, iuſſit iudices ac magiſtratus omnes in curiam urbis Londini frequentes conuenire, ad eosq; miſit ducem Buchyngamiæ, cum nõnullis alijs principibus, quos in conſilio habebat, ut ſuã dicerent

cauſam,

cauſam, ſuisꝗ uerbis rogarent,ut illi auditis negocij peragendi rationibus, uellent id decernere,quod ad patriæ,quod ad omnium ſalutem pertineret. Dux in primis longa oratione mãdata Ricardi expoſuit,& ex eius parte docuit aliud nihil niſi ius,niſi fidem,niſi conſtantiam,niſi honeſtatem,niſi æquitatem pugnare,cum ille regnũ ſibi repeteret, quo antea per fratrem Edouardum fraudatus fuiſſet, & propterea uellent ſua autoritate de tanto negocio agitare ac conſtituere,quo per fauorem populi qui eorum iudicio regeretur, ei liceret regnum ſuum tandem aliquãdo obtinere,quod Reipublicæ commodo foret, cum Ricardus ea prudentia & modeſtia eſſet,ut ab eo omnia æqua cuncti expectare poſſent. Ea fuit ducis poſtulatio, ſimulꝗ ſententia,contra quam,quia ius inter arma ſilet,nemo ire auſus eſt. At Ricardus perinde quaſi territi iudices ſecundum eum iudicaſſent, poſtridie eius diei regio amictus habitu,ac firmo armatorum præſidio ſtipatus, ex turri per mediam urbem, ad Vueſtmonaſterium progreditur,ibi ſede regia ſedẽs regem tum primum agit,alia enim decernit, de alijs acturum ſe nunciat, magiſtratibus præcipit, ut omnia deinceps ſuo gerant nomine, item diem dicit, quo populus cum principibus adſit paratus in ipſius uerba iurare. Hæc ubi per omnes partes regni fama diuulgauit,uarie accepta ſunt,illi enim qui Edouardi ac eius Eboracenſis domus partium erant, deteſtabantur Ricardi audaciam tanquam peſtem eam demum familiam,ut mox euenit,ad internecionem conſumpturam. Contrà qui Henrici ſexti regis fidem ſecuti erant,illa omnia in rem ſuam fore iudicabant, quod breui tempore ita uſu ueniret, ut Ricardi regnum nemini homini tolerabile eſſet, & principes illius funditus euellendi cauſa antequam radices altius ageret, facile ſua officia conferrẽt in Henricum Richemondiæ comitem ipſius Henrici ex fratre nepotem,ad regnumꝗ euocarent. Ricardus interim haud ſecus quàm eius uiolentia poſcebat, ueritus eſt,ut ne quàm multi reginæ amici eſſent,qui populum ad arma uocarent,cum cernerent imperium præripi Edouardo principi: igitur primo quoque tempore quinque millia armatorum ex Eboracenſi agro,fidebat illis ante alios,collecta,duce Ricardo Rateclyffo ad ſe mitti iuſſit,præcepitꝗ nonnulla Ricardo in itinere curanda. Is ea multitudine ſtipatus ad Pontifractum conſtitit, ibiꝗ iuſſit præfectum arcis ſupplicium ſumere de Antonio Riuerio,Ricardo Graio,& Thoma Vuaghamo, ſicut Gloceſtrenſis præceperat, quemadmodũ ſuprà ſcripſi, ut ipſo præſente, tam dirum facinus ſine tumultu æderetur: quo facto,Londinum contendit. Ricardus ea fidelium hominum caterua munitus,confidenter ad cætera exequenda aggreditur: itaque coacto principum concilio,ad Vueſtmonaſterium pridie Nonarum Iulij,rex creatur,coronaturꝗ,unà cum Anna uxore,populo magis ob metum non repugnante, quàm approbante, dictusꝗ eſt Ricardus eius nominis tertius. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCCLXXXIII. Ita Ricardus iniuſſu populi,per potentiam, uoluntate quorundam principum fauentium,contra quàm ius fasꝗ eſſet, regno potitus eſt,qui non multo pòſt rebus Londini ex ſentẽtia conſtitutis, Eboracum iter habet,rectaꝗ Gloceſtriã proficiſcitur. Dum hic morabatur,ad ſingula temporis puncta ita ſcelerum conſcientia mordebatur, ut perpetuò in timore eſſet,quem ut ab ſe omni modo depelleret,nepotes ad mortem conſtituit,quod illis ſaluis,ſine periculo eſſe nullo pacto liceret. Quocirca per literas Rober-

to Brachynburio præfecto turris Londinensis mãdat, ut aliquo honesto modo nepotes ipsos quamprimum necandos curet, atque inde Eboracum discedit, libentissimis animis à ciuibus acceptus, qui ob eius aduentũ, aliquot dies gaudium publice celebrarunt. Sed Ricardus ut copiam sui omnibus etiam agrestibus faceret, plausus captandi cupidus, edixit diem, quo supplicatio haberetur, in cuius pompa ipse cum regina redimitus corona incederet. Cæterum præfectus turris Londinensis, ubi regis horribile mandatum accepit, rei atrocitate attonitus, ac ueritus si obediret, ne sibi aliquando fraudi foret, illud non continuò confecit, sperans regem sanguini aut ætati parsurum, uel triste consilium commutaturum. Veruntamen tantum abfuit, ut alterum sit secutum, cum mens immota maneret, ut Ricardus statim atq; accepit præfectum differre quod præcepisset, alteri, id est Iacobo Terello dederit negocium cædis maturandæ. Ille imperata facere compulsus dolenter Londinum proficiscitur, ac pueros exemplo in omni memoria propè inaudito, neci dat. Ita Edouardus princeps cum Ricardo fratre interijt: sed quo genere mortis miselli pueri affecti fuerint, non planè constat. Ricardus uero per id factum cura & metu releuatus, nõ diu cælauit cædem, sed paucis pòst diebus rumorem mortis puerorum in uulgus exire permisit, ut, sicuti credere par est, postquam populus cognouisset nullam iam ex Edouardo superstitem esse uirilem prolem, ipsius dominationem æquiore animo ferret. Verum ubi eius facinoris fama per regnum peruasit, tantus generatim omnium animis inhæsit dolor, ut eo cunctum iam metum uincente, passim lachrymarent, & post consumptas lachrymas gemerent, uociferantes: Ecquisquam certe omnium est tam Dei, sacrorum, religionumq;, tam hominum hostis, qui à tanto occisionis scelere non abhorruisset? Sed speciatim amici reginæ & puerorum inclamabant: Quid hic faciet alijs, cum suos crudeliter nullo eorum in se merito iugularit? pro certo habentes tyrannidem sæuissimam iam inuasisse Rempublicam. Sed matri puerorum infelici quæ adhuc in asylo erat, ille rumor instar mortis fuit, ut enim de nece filiorum cognouit, ad primum nuncium rei immanitate exterrita metu repente corruit, iacuitq; exanimata aliquandiu, pòst ad se reuersa flet, ululat, implet clamoribus ædes, percutit pectus, scindit comam, denique tanti impatiens doloris, mortem sibi quoque precatur, sua identidem charissima pignora uocans, seq; ipsam insaniæ condemnans, quod alterum filium ex asylo insidiosis delusa promissis inimico ad necem tradidisset, quæ secundum Deum, & filios, se maxime omnium uiolatam sentiebat: sed post longam lamentationem, cum aliter ulcisci nequeat, Deum inuocat perfidiæ ultorem, quasi certum habens eum id aliquando facturum. Quotus est quisque, qui si ad eiusmodi pueros indigna morte mactatos aspiciat, non terreatur, non frangatur, similiter misericordia ac dolore? & tamen perpauci talibus exemplis mouentur, minime considerantes id interdum propter peccata maiorum accidere, & illorum noxam in posteritatem redundare. Illud fortasse istis duobus innocentibus pueris contigit, quod Edouardus eorum pater neglectæ religionis crimen subijsset, per sanctissimum iusiurandum, qui, ut superiore libro ostẽdimus ad portas urbis Eboraci, aliud mente, aliud uerbis promissum dedit, ut illud ilico diluxit, & postea per ducis Clarentiæ fratris necem, magna se pœna apud Deum obligasset. Dum hæc alibi geruntur, iam supplicationem

tionum dies uenit,quo die Eboracum multi mortales conuenerant,ſtudio noui regis uidendi. Tum ſupplicationes magno apparatu à ſacerdotibus habitæ ſunt,quibus rex inſigni redimitus corona interfuit,magna heroum comitante caterua. Sequebatur & regina coronam quoque geſtans,quæ manu ducebat Edouardum filium etiam parua ornatum corona,tanto ciuium honore,lætitia,gratulatione,ut Ricardum in cœlum plauſibus ferrent. Peracta ſupplicationum pompa, rex haud ita multo pòſt concilium habuit, in quo poſteaquam de ſtatu illius prouinciæ mature conſtitutũ eſt,filius regis unicus Edouardus annos natus circiter decem,princeps Vualliæ,ac Ioannes Hauardus uir conſilij magni,ſcientiæ in bello,& uirtutis, dux Northfolchiæ,& eius filius Thomas florens & illuſtris adoleſcens,comes Surræ factus eſt. Item ex principum eius regionis numero, augetur regius domeſticus ſenatus,quod Ricardus in illorum fide ſummam ſpem poneret, uti ſuprà demonſtrauimus. Quibus actis rebus,rex Londinum reuertitur, cui tota ciuitas officij cauſa, obuiam prodijt. Ita Ricardus nouo quodam genere immanitatis in ſummam gloriam uenerat,uulgiq; admiratione in cœlo erat, cum aliquanto pòſt de ſuo ſtatu paulatim ſe demigrare ſenſit,nec in eo ſe ullo conſilio retinere potuit,enimuero poſt necem filiorum Edouardi, quoties aliqua non bona tempeſtas in præſens tempus, aut in poſterum impendere apparebat, ſubitò populus ex recenti facinorum regis memoria,eam ſoli Ricardo aſſignabat,uociferans Deum expiare in miſeros Anglos ſcelera regis, quem idcirco criminabatur, deteſtabatur,ac denique ad ſummum uocabat ſupplicium. Cum ita Ricardus male ab omnibus audiret,& quamuis non eum fugeret,à quibus illæ uoces in primis emitterẽtur,nec tamen auderet manu uindicare iniuriam, ratus errantis eſſe,interdum monitorem officij non repudiare,incidit rurſus ex tanta felicitate,in timorem animiq; triſtitiam,& quia præterita corrigere non poterat, ſtatuit infamiæ notam nomini ſuo inuſtam omnibus officijs delendam,ac de ſe talem ſpem faciendã,ut deinceps nulla amplius calamitas ſua culpa,Reipublicæ accidere crederetur : quanquam difficile eſt mature animum, & quod moribus inſitum ſit,ſubitò euellere. Itaq; ſiue ob eam cauſam,ſiue quia ut tunc uulgi opinio ferebat,malorum actuum iam pœnitebat,cœpit deinde alterius uitæ quoddam initium ordiri,nomenq; boni uiri prætendere,quo iuſtior,mitior,popularior,ac liberalior præſertim aduerſus inopes haberetur,atque ſic primum apud Deum,ueniam commiſſorũ mereretur,deinde apud homines inuidiam leuaret, ac ſe in gratia poneret. Inchoauit multa opera tam publica quàm priuata,quæ immatura morte præreptus nõ perfecit: inſtituit Eboraci collegium centum ſacerdotum, quod paulò poſt cum autore ſuo interijt. Cæterum breui tempore pòſt ſatis luculẽter apparuit, timorem qui raro eſt diuturni magiſter officij,non iuſtitiam,feciſſe ad punctum temporis Ricardum meliorem, quandoquidem hominis bonitas quæ fucoſa erat, ſtatim refrixit. Ex quo eius cuncta conſilia ad nihil ſubitò recadere cœperunt, nam Edouardum filium unicum primo amiſit,tertio pòſt menſe, quàm princeps Vualliæ factus fuerat, deinde autore Henrico duce Buchyngamiæ, facta eſt contra eum cõiuratio,per quam etſi prius quàm inualeſceret, indicio detectam comprimere conatus eſt,ad extremum oppreſſus eſt. Quoniã ad hunc locũ peruenimus,opus eſt altius repetere quædam perappoſite,quibus explicare poſſi-

Jo. Hauardus dux Nort factus

mus initium ortæ discordiæ inter regem & ducem. Humfredus olim comes Herefordiæ, de cuius interitu suprà libro decimooctauo meminimus, duas ex se genitas reliquit filias, easꝗ fecit hæredes, hoc est, Mariam, quæ nupsit Henrico comiti Derbiensi filio maiori natu Ioannis ducis Lancastriæ, qui postea adeptus regnū quartus Henricus dictus est: & Aleonorã, quam in matrimoniū duxit Thomas Vodestochus dux Glocestriæ, & comes Buchyngamiæ. Ex Thoma & Aleonora una filia nomine Anna orta superstes sola fuit, cui publicatis bonis patris à Ricardo secūdo rege, qui ducē morte affecit, dos Aleonoræ matris iure hæreditario uenit. Hæc primo desponsata Thomæ Staffordio, sed illo prius ꝙ puellã deduceret, uita defuncto, deinde locata fuit Edmundo ipsius Thomæ fratri comiti Staffordiæ. Is creat Humfredū ducē Buchyngamiæ, & Humfredus Henricū. Atꝗ ita per Annæ & Mariæ nuptias, diuisa est hæreditas comitis Herefordiæ, ac pars una familiæ Lancastriæ, & altera uenit genti Staffordiensi, unde duces Buchyngamiæ originē ducunt. Post aliquot autē annos, omne genus Henrici quarti regis defecit in Edouardo principe filio Henrici sexti, qua extincta domo, Henricus Buchyngamiæ iure sibi optimo putauit repetendã illã partem patrimonij comitis Herefordēsis, quæ nomine dotis Mariæ, familiæ Lancastriæ uenisset, quam tunc Ricardus rex iure regio cum reliquis gētis Lancastriæ bonis possidebat. Igitur dux paucis pòst diebus nactus idoneã de ea re sermonis habendi occasionē, repetijt à Ricardo illã partē patrimonij Herefordēsis comitis iure hæreditario sibi debitã. Ad ea Ricardus protinus ira accensus, respōdisse fertur: Num Henrice dux, uis tibi id ius Henrici quarti uindicare, quo ille perperàm regnum occuparat, atꝗ ita ad illud uiã patefacere? Quod Ricardi respōsum in pectus ducis alte descēdit, qui ex eo tēpore ira & indignatione agitatus, cœpit cogitare quonã pacto hominē ingratū regno deturbaret, cuius causa, multa contrà quàm fas esset, persæpe inuitus fecisset. Dux ita animatus, haud multo pòst Ricardum Eboracum proficiscentē usꝗ Glocestriã comitatus est, & inde eo nō negãte, in Vualliam se cōtulit, ubi bonã patrimonij partē habebat. Hic dum moratur, partim recenti acceptæ iniuriæ memoria stimulatus, partim pœnitentia affectus, quod hactenus per se non modo nō obstitisset Ricardo male agenti, sed plurimū fauisset, statuit quod antea animo agitauerat, perficere: itaꝗ consiliū suum Ioanni episcopo Elyensi, quem, ut suprà memoraui, captiuū apud se, in Brechonotēsi arce habebat, aperire incipit. Elyensis fraudē suspicatus primū quærit quatenus id moliat̄, oratꝗ, ne sibi noceat, postea ubi nouit iustū odium eius, & Ricardo diu debitū, non negat de cōiuratione loqui. Tum dux omnia explicat Elyensi, docetꝗ se excogitasse modum, quo & Edouardi & Henrici sexti genus quod supererat, per affinitatē coniunctū in regnum utriꝗ stirpi debitū restitueretur, nam Ricardū non fratrē, sed hostē Edouardi appellabat. Modus iste erat, ut Henricū comitem Richemondiæ, quem fama erat post cognitam mortē Edouardi regis, apud Franciscū Britannū ducem liberatū esse custodia, quamprimū accersiendū curarent, opibusꝗ iuuarēt, dummodo ille prius iureiurãdo promisisset, se post adeptum regnū, ducturū in matrimoniū Elisabeth filiam Edouardi ætate maiorem. Probauit Elyensis episcopus tam consiliū ducis, quàm modū rei peragēdæ, curauitꝗ, ut Reginaldus Braius minister Margaritæ matris Henrici, quæ nupta erat Thomæ Stanleio, uenerit

ad

ad ducem in Vualliam,atque cognita eius ſententia,ad Margaritam propere redierit,feceritꝗ́ eam certiorē de omnibus quæ inter ipſum ac ducem ad communem ſalutem agitata eſſent. Hoc nimirum fuit, quamobrem diſſenſio orta ſit,inter regem & ducem,& cōiuratio cōtra ipſum regem facta. Veruntamen uulgus aliter prædicabat,dicebant enim ducem à principio eo conſilio minus dehortatum fuiſſe Ricardū per tot facinora regnum occupare,ut ille deinde iuxtà Deo ac hominibus inuiſus regno pelleretur, atque ita ipſe ad illud ad quod modis omnibus aſpiraret, à populo uocaretur,ac propterea arma in Ricardum ad extremum mouiſſe. Sed ad incœptum redeamus. Iam antequam dux iræ plenus alieno cœpiſſet in Ricardum eſſe animo,nouæ coniurationis fundamentū inter Eliſabeth reginam uxorem Edouardi,& Margaritam matrem Henrici, Londini iactum fuerat,ſic: Margarita ualetudinis cauſa utebatur medico nomine Ludouico natione Vuallo, & quia uir grauis erat,ac non minimi uſus, ſæpe cum eo ſolebat libere loqui,& familiariter ſuſpirare. Ea autem poſt cognitam cædem filiorū Edouardi,prudens mulier cœpit bene ſperare de fortuna filij,rata id factum facile poſſe Reipublicæ bono eſſe ſi contingeret, ut Henrici ſexti & Edouardi ſanguis per affinitatem miſceretur, atꝗ́ ita duæ longe pernicioſiſſimæ factiones ſimul per unam affinitatem tollerentur. Quare ſtatim opportunitatem tantam nō aſpernata, inter conferendum exponit Ludouico iam aduenisse tempus,cum filia Edouardi maior natu dari in matrimonium Henrico filio, & Ricardus rex inimicus patriæ ab omnibus habitus facile omni honore dejci, ac regno ſpoliari poſſit,& propterea orat, ut cum regina de tali negocio ſecretò agat,nam regina eius quoque opera utebatur,quod eſſet medicus peritiſſimus. Ludouicus nihil cunctatus reginam adit,quæ adhuc ſe aſylo tenebat,ac rem nō ut mandatam ſibi,ſed tanquam ab ſe excogitatam narrat. Placuit conſiliū adeò reginæ,ut rogauerit Ludouicum ad Margaritam extemplo proficiſci, quæ Londini in ædibus uiri ſui morabatur,atꝗ́ ſuis uerbis promittere,ſe daturam operam,quò omnes amici Edouardi uiri ſui partes Henrici eius filij ſequerētur,ſi modo ille iuratus eſſet,ſe poſt adeptum regnum, ducturum in matrimonium Eliſabeth filiam, aut Ceciliam ætate minorem, ſi illa prius moreretur, quàm ipſe potiretur regno. Ludouicus quod iuſſus erat,actutum facit, qui inter mulieres facile negocium compoſuit,ex eo quod medicus erat,ſine ſuſpicione aliqua,internuncius ac ſocius nouæ conſpirationis in Ricardum effectus. Ita Margarita in bonam ſpem adducta, conſtituit Reginaldum Braium miniſtrum ſuum hominem longe fideliſſimum cōiurationis caput,eiꝗ́ præcipit, ut quamſecretiſſime poteſt,ex nobilitate aliquos in quibus ingenium, fides, diligentia ſit, in partem ſuam trahat, qui auxilio eſſe poſſint. Reginaldus intra paucos dies,exacto antea à ſingulis ſacramēto,fecit coniurationis ſocios Aegidium Dabeneium equitem,Ricardum Gilfordium, Thomam Ranmeium, Ioannem Chenium, compluresꝗ́ alios. Regina itidem ſuos amicos conſilij ac negocij maturandi participes facit. Margarita uero interim Chriſtophorum Vrſuychum ſacerdotem probatum, ſpectatum, ac officij plenum in familiam recipit, datoꝗ́ ab eo iureiurando,conſilia omnia illi aperit,idꝗ́ tutò ſe facere confidit,quod Chriſtophorus Henrici ſexti regis ſemper ſtudioſus, à Ludouico medico apud ipſam in gratia poſitus eſſet. Itaque mater ſalutis ac gloriæ filij ſtudioſa,dat negocium

Chriſtophoro proficiſcendi in Britanniam ad Henricum, illiq; referendi omnia, quæ cum regina acta eſſent: ſed antequam ille iter facere inciperet, ecce, ſubitò facta eſt certior de eodem conſilio atque ipſa ceperat, à duce Buchyngamiæ capto, quemadmodũ ſuprà commemorauimus. Quod ubi cognouit, commutato cõſilio, Chriſtophorũ apud ſe retinet, ac Hugonem Coneueium in Britanniam mittit, cum bene magna pecuniæ ſumma, ad Henricũ filium, mandatq; ei cuncta exponere, atque hortari ad reditum, & in primis admonere, ut in Vualliam accedat, ubi loci paratum auxilium inueniret. Mittit & poſt illum, Ricardus Gilfordius ex Cantio Thomam Ranmeium cum eiſdem mandatis. Ii celeriter eò uecti, per idem ferè tempus perueniunt ad Henricum, quem ſuprà diximus apud ducem Britanniæ, poſt mortem Edouardi, ſui iam fuiſſe iuris. Henricus accepto nuncio, gratias Deo agit, ratus id quod tota mente poſcebat, non potuiſſe ſine nutu diuino accidere, atque ſublatus animo omnia cum duce confert, docetq; ſe in certam potiundi Angliæ regni ſpem ingreſſum, & idcirco orat, ut illud eius pariter auxilio atque uoluntate fiat, quando cum licuerit, parem referret gratiam. Dux etſi paulò ante à Ricardo rege per Thomam Huttonum eius legatum pecunia & precibus ſolicitatus fuerat, ut Henricum comitem in cuſtodiam denuò traderet, promiſit tamen auxilium, deditq; perlibenter. Tum Henricus præmiſſis in Angliam Hugone Coneueio, & Thoma Ranmeio, qui ſuum aduentum nunciarent, quò cætera quæ conſilio prouideri poſſent, ab amicis cauerentur, ipſe ibi uſque eò eſſe uoluit, dum quæ ad nauigandum opus eſſent, pararentur. Interea in Anglia principes conſpirationis multa ſimul moliebantur, alij opportuna loca armatis hominibus firmata tenebant, alij occulte ad tumultus plebem ſolicitabant, alij alibi intenti paratiq; erant, ut ſtatim cognito Henrici acceſſu, belli initium facerent, alij uero inter quos Ioannes Mortonus Elyenſis antiſtes primus erat, per ſecretos nuncios inuitabant ad nouam coniurationem omnes, quibus certò ſciebant odium in Ricardum ſecum commune eſſe. Inter hæc indicatur Ricardo de coniuratione principum, qui ancipiti malo permotus, quod neque exercitum paratum haberet, neque ſi bellum ſubitò compararet, ſatis conſtaret, ubi loci occurrendum, aut manendum, quoue eundum eſſet, ſtatuit aliquandiu rem diſſimulare, donec exercitum cogeret, ac ex rumoribus uulgi, exploratorumq; diligentia, omnia aduerſariorum conſilia inueſtigata, comprehenſa, illuſtrata, patefacta eſſent, aut per artificium eiuſmodi, aliquem coniuratorum caperet, quando non ſunt occultiores inſidiæ, quàm hæ, quæ latent in diſſimulatione intelligentiæ, uel in aliquo humanitatis nomine. Et quia ducem Buchyngamiæ ſciebat coniuratorum eſſe caput, ſibi illud primum omnium clàm aut ui amputandum iudicauit: itaque longe humaniſſimis literis ducem ad ſe uocat, præcipitq; nuncio, qui literas defert, ut multa ſuis uerbis promiſſa illi faciat, bonoq; modo perſuadeat redire in regiam. Dux ſtomachi ualetudinem excuſans reſpondet nuncio, ſe impræſentia non poſſe uenire. Ricardus excuſationem non accipit, ſed eum rurſus ad ſe minaciter euocat. Tum dux aperte negat ſe ad inimicum iturum, atque ſimul bellum parat, perſuadetq; conſilij ſui ſocijs, primo quoque tempore alij alibi tumultus faciant. Ita uno ferè momento ac tempore, Thomas marchio Dorceſtriæ de aſylo egreſſus, ac ob omni periculo, opera Thomæ Rouelli,

ſeruatus in agro Eboracenſi, Edouardus Corteneius cum Petro fratre epiſcopo Exonienſi, in Deuonia, in Cantio Ricardus Gilfordius cum aliquot nobilibus, agreſtes ad arma uocant, initiumq; belli facit. At Ricardus interim contracta ingenti armatorum manu, ne uires ſuas diſſiparet, dum uellet ſingulos inſectari coniuratos, decreuit cæteris omiſſis, in caput, id eſt, in ducem arma uertere, qui Londino mouens Sarisberiam uerſus profectionem facere cœpit, ut de uia, in ducem iret, ſi uſpiam exploratum haberet, eum ſe caſtris tenere, iamq; uix bidui à ciuitate aberat, cum dux magno cum militum Vuallorum robore, quos ut homo acer magis imperio, quàm precio penè nolentes armauerat, quod defectionis cauſa fuit, obuiam illi ire contēdit, uerum ſubitò in itinere à maiore parte ſuorum militum deſtitutus, in fugam ſe neceſſariò coniecit, qui dum fugiebat, ob ſubitam fortunæ commutationem ualde territus, & cum non ſatis conſtitutum haberet, quod ſibi capiendum conſilium foret, abdidit ſe in domum cuiuſdam familiaris ſui nomine Humfredi Banaſtri, quem ſibi fidiſſimum fore confidebat, ſeq; eius fidei commiſit, apud eum uſq; eò in arcano manſurus, dum aut ſibi reparandum exercitum, aut eundum in Britanniam ad Henricū comitem deliberaret. At ubi ſocij qui in bellum iam ingreſſi erant, cognouerunt ducem à ſuis deſertum fugiſſe, & nuſquam comparere, ſubito timore perculſi, pro ſe quiſque in pedes ſe dantes, ac de ſalute deſperātes, aut aſyla aut ſolitudines petunt, fugam ue per mare tentant, quorum bona pars paucis pòſt diebus, incolumis in Britanniam peruenit. In ijs fuit Petrus Corteneius Exonienſis epiſcopus, cum Edouardo ſuo fratre comite Deuoniæ, Thomas marchio Dorceſtriæ, cum Thoma filio admodum puero, Ioannes Burſcherius, Ioannes Vuellſus, Edouardus Vdeuylla uir bello ſtrenuus frater Eliſabeth reginæ, Robertus Vuyllugby, Aegidius Dabeneius, Thomas Harundellius, Ioannes Chenius cum duobus ſuis fratribus, Gulielmus Barcheleius, Gulielmus Brandonus, cum Thoma fratre, Ricardus Heggecombius, & hi ferè omnes equeſtris ordinis uiri. Item Ioānes Haluellius, Edouardus Ponyngus ſummus copiarum dux, ac Chriſtophorus Vrſuychus. Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus per idem quoque tempus, cum pleriſque alijs nobilibus uiris, in Flandriam traiecit. At Ricardus horribili uigilantia ac celeritate plenus, qui iam Sarisberiam peruenerat, ubi de fuga ducis ac aliorum coniuratorum cognouit, eos ſibi perſequendos conſtituens, primo ad omnes uicinos portus milites dimittit, qui maritimos exitus occupent, claudant, teneant, tranſituq; prohibeant fugientes, deinde ſi quis indicaſſet de duce, decernit præmia, ſeruo libertatem, libero impunitatem, ac mille libras. Item quoniam à Thoma Huttono dudum ex Britannia reuerſo, de quo ſuprà memorauimus, acceperat, tantum abeſſe, ut Franciſcus dux uellet ſua cauſa tenere in cuſtodia Henricum, ut etiam eum aduerſus ſe paratus eſſet, opibus enixe iuuare, pariter aliquot naues rebus omnibus inſtructas per oram maritimam, quæ ad Britanniam uergit, diſpoſuit, ut ſi Henricus fortè ueniret, aut interciperetur, aut littoribus arceretur: præterea ut mirifice ubique eſſent cuſtodiæ, milites alios locis opportunis locauit, qui uias, qui calles, qui aditus omnes inſiderent, alios autem quoquouerſum miſit, qui quærerent, ſi uſpiam ducem, uel aliquem ſociorum inuenire, & comprehendere poſſent. Iis paſſim cūcta rimantibus, Humfredus Banaſter, dubiū eſt,

metu an precio ductus, Henricum ducem hoſpitem ſuum prodidit, qui eum confeſtim Sarisberiam ad Ricardum duxerunt. Dux diligenter examinatur, & interrogatus quæ ſciebat, ſine quæſtione indicat, ſperans quia ingenue fateretur, ſibi licere Ricardum alloqui, quod ſumme rogabat, ſed poſtquã de crimine faſſus eſt, protinus ſecuri percutitur. Hanc mortem dux paſſus eſt à Ricardo rege, quem ultra aras, ut dicitur, iuuit. Hinc profectò animaduertere licet, illum operam ludere, & uitam ſuam magno obligare ſcelere, qui homini improbo auxilio eſt, quando cum ab eo pro beneficio, plurimũ maleficiũ recipit, tum à Deo meritam ad ultimũ pœnam ſemper habet. Dum hæc in Anglia fiebant, Henrico Richemondiæ comiti parato exercitu, ad quinq; millia Britannorũ, ac claſſe quindecim nauium inſtructa, iam dies deceſſionis obrepſerat, qui ad ſextũ Idus Octobris, anno ſalutis MCCCCLXXXIIII, & ſecundo, cum regnare cœpit Ricardus, uento non aduerſo nauigare cœpit, ſed ſub ueſperum orta ſubitò tempeſtate, ita afflictatur, ut naues aliæ aliò ui ſæui uenti impellente, curſum flectere compulſæ ſint, nonnullæ in Normaniã reflatu delatæ, aliæ in Britanniã. Nauis in qua Henricus erat, cum una altera naui, totã noctem iactata fluctibus, bene mane tandem deponentibus uentis, circa meridionalem inſulæ oram, contra portum, quem Polam uocant, peruenit. Hinc Henricus proſpiciẽs omne littus à militibus obſeſſum eſſe, quos, uti diximus, Ricardus paſſim diſpoſuerat, edicit, ne quiſquã omnium deſcenſionem prius faciat, quàm reliquæ naues conueniant, quas dum expectat, unam mittit ſcapham exploratum, an amici ſint, qui eo loci præſtolentur. Tum qui miſſi ſunt, magnopere à militibus de terra rogantur, ut quamprimũ deſcendant, clamantibus ſe à duce Buchyngamiæ miſſos, ut præſtò eſſent, qui Henricum tutò ad caſtra comitarētur, quæ ipſe in proximo cum florentiſſimo exercitu haberet, quò ambo iunctis copijs, Ricardum fugientem perſequerentur. Henricus id quod erat, fraudem ſuſpicatus, poſtquã uidit nullam ſuarũ nauium in conſpectum exiſtere, ſublatis uelis, uſus ſequundo uento, in Normaniã uenit, quaſi flatu ipſo uenti eum à periculo retrudente. Hic ad littus, ſui ac ſuorũ ex labore recreandorũ cauſa, triduum moratus, ſtatuit cum parte comitatus redire in Britanniam pedibus, ac interim miſit legatos petitum à Carolo octauo Francorum rege, qui Ludouico patri paulò ante defuncto ſucceſſerat, iter per Normaniam. Rex iuuenis miſeratus fortunã, non modo iter libenter, uerũetiam pecuniã in itineris ſumptus dedit. Sed ipſe regis humanitate fretus, iam antea naues domum præmiſerat, & iter facere aggreſſus, parum tamen proceſſerat, cum legati rediere, qui eo beneficio ualde lætatus, ac bonæ ſpei plenus in Britanniam reuertit, aliud inde cõſilium capiendũ ratus. At ubi in Britannia fuit, ab amicis accepit, duce Buchyngamiæ in Anglia capite multato, marchionem Dorceſtriæ cum bene magno Anglorũ principum numero, illuc paulò ante ſe quæſitũ aduenisſe, atq; apud Venetos eſſe. Quibus cognitis rebus, uehementer doluit primos amicorũ principũ conatus male cecidiſſe, attamen ex altera parte gauiſus, quod tot egregios duces ſocios belli haberet: iam tum rem ſuam ſaluam opinione propè certa concipiens, celeritate ſibi utendum iudicauit, qui in Rhedones profectus, miſit ſtatim aliquot ex ſuis, qui marchionem cum reliquis optimatibus ad ſe ducerent. Illi ubi cognouerunt Henricum incolumem rediſſe in Britanniã, miro affecti gaudio, cum enim neſcirēt, ubi terrarũ eſſet,

timebant,

timebant, ne incidiſſet in manus Ricardi, quamprimũ ad eum conuolarunt. Hic multa inuicẽ congratulatiõe facta, poſteaq; de rebus agendis aliquot per dies inter ſe agitarũt, iam aduenit Chriſti dies natalis, quo unà in templũ con uenie͂tes, cætera fide ac fœdere ſanciunt, & Henricus primũ dato iureiurãdo, promittit ſe ſimultatq; regno potitus fuerit, ductură in matrimoniũ Eliſabeth Edouardi regis filiam, deinde illi in Henrici perinde ac ſi iam rex creatus eſſet uerba iurant, pollicentes ſe prius uitam nedum res amiſſuros, quàm Ricardũ apud ſuos regnare patiantur. Quo facto, Henricus confert omnia cum Franciſco duce, etiam atq; etiam rogat, ut ſe maioribus copijs iuuare uelit, quo protinus in patriã cupidam ſui reuerti queat, & in primis mutuã pecuniã dare, quod quã accepiſſet ab amicis, ea iam abijſſet in ſumptus in priorem belli apparatũ factos, & quam daret, ſe fideliter redditurũ recipit. Dux auxilium promittit, quo ille fretus, ſuſcepta rurſus naualis apparatus cura, ad nauigandũ ſe expediebat, ut nihil eſſet, quod excluderẽ tempore, cum interea Ricardus Londinum reuerſus, aliquot coniurationis participes, diuerſis in locis cõprehenſos & ex ijs Georgiũ Brunum, Rogeriũ Clyffordiũ, Thomã Selengeriũ equites, item Thomam Ranmeiũ, Robertũ Clyffordiũ, nõnulloſq; alios etiam ex eius familia ſupplicio affici iuſſit, poſtea conciliũ coëgit, in quo primũ exules omẽs ſenatus decreto, hoſtes patriæ iudicandos, dein illorũ bona publicanda, ac nõ contentus ea præda quamuis opulenta, poſtremo magnã pecuniæ ſummã populo imperandam curauit, nam ſui purgandi gratiæq; à plebe ineundæ cauſa, tantas iampridem largitiones fecerat, ut iam egére inciperet. Sed nihil fermè propius fuit, quàm ut Thomas Stanleius in numero quoq; hoſtium haberẽ, propter operationem Margaritæ uxoris Henrici comitis matris, quæ uulgò coniurationis caput diceretur. Verum cum mulieris ſtudium nullius eſſe momenti iudicarẽ, Thomas qui in ſe nihil culpæ eſſe probauit, iuſſus eſt uxorem omnibus miniſtris nudatã ſic in arcano apud ſe cuſtodire, ut nullum deinceps neq; ad filium neq; ad amicos internunciũ mittere, nec moliri in regem quicquam poſſet, quod & factum eſt. Item eiuſdem concilij autoritate cum Scotis qui paulò ante circa fines excurſiones fecerãt, pax cõpoſita eſt. Quibus rebus ita actis, uidebatur omnis coniuratio penè iam extincta, ſublato duce, ac cæteris eius ſocijs, partim quoq; morte affectis, partim longe gentiũ exulantibus, cum adhuc Ricardum dubitantẽ magis quàm fidentem ſuis rebus, metus ferè perpetuus reuerſionis Henrici comitis, & eius ſociorũ diuexaret, torqueret, excruciaret, quapropter uitam miſeram habebat, qui ut ne diutius in ea moleſtia eſſet, ſtatuit tandem aliquãdo omnẽ timoris ac tumultus materiã euellere, idq; dolo uel ui conficere. Itaq; nihil ei poſt eiuſmodi captũ conſiliũ prius fuit, quàm ut iterũ pecunia, precibus, præmio ſolicitaret ducem Britanniæ, quod in eius manu eſſet, ut à periculo cuncto uacuus redderetur, qui confeſtim miſit certos nuncios ad ducem, qui ei præter ingentia munera quæ ſecum tulerant, promitterent ipſum in ſingulos annos daturũ omnia uectigalia prædiorum Henrici, ac reliquorũ Anglicorũ principũ, qui cum eo eſſent, ſi illos deinceps apud ſe in cuſtodia retineret. Nuncij cũ iſtiuſmodi mandatis profecti, nõ potuere rem cum duce agitare, ex eo q̃d ille ex graui diuturnoq; morbo infirmus factus cœpiſſet mentis errore affici. Quam ob rem Petrus Landoſus eius quæſtor, homo cum ſagacis ingenij, tum magnæ autoritatis, ſuo arbitratu res

omnes gerebat, qui ob id Britannorũ principũ inuidiã grauiter in se cõcitarat. Hunc Anglici legati conueniunt, expositisq; mandatis, uehementer rogant, ut ipse cui omnia facere integrum esset, uelit Ricardi uotis annuere. Petrus qui in magna apud suos offensa erat, arbitrans si Ricardo satisfaceret, se fore potentiorẽ aduersus aduersarios, respondit se facturũ, quod Ricardus petebat, si modo fidem non falleret, & id quidem inimicitiarũ causa, nam Henricũ non oderat, quem, ut in superiore libro docuimus, antea ad Fanum Maclouij à periculo uitæ liberarat. Sic cum causa semper peccamus. Sed Reipublicæ Anglicæ fortuna obstitit, quo minus funestũ pactum conficeret, nam dum ultro citroq; negocij curandi causa, frequẽtes nuncij, crebræq; literæ inter Petrum & regem uolabant, Ioannes Elyensis episcopus, qui in Flandria agebat, ex Anglia à suis necessarijs de insidijs certior factus, per Christophorũ Vrsuychum, qui ad eum per eos ipsos dies ex Britannia uenerat, confestim Henrico de cõposito dolo indicauit, admonuitq;, ut quamprimũ cum alijs principibus ex Britannia ad Francos se cõferret. Erat tunc Henricus apud Venetos, quando de fraude cognouit, qui sine mora Christophorum ad regem Carolum legauit rogatũ, ut sibi in Franciam tutò ire liceret. Qua re facile impetrata, legatus celeriter redijt ad principem suum. Tum comes Henricus rebus suis mature prouidendum ratus, cum paucis suorum cõmunicat consilium, exploratisq; itineribus, præmittit principes omnes Anglos, simulans se illos rei familiaris causa allegare ad ducem, qui tunc haud procul Gallorum finibus, animi gratia morabatur, ac secretò comitẽ Penbruchensem legationis principẽ admonet, ut cum sint ad confines Britannici agri, subitò uia recta omissa, in Franciam se recipiant. Illi quod præscriptũ erat facientes, nullo temporis puncto intermisso itinere, Andegauenses petunt. Ipse uero biduo pòst ex Venetis digrediens, ac quinq; duntaxat comitatus ministris, ad amicum qui in proximo uillam habebat, se ire simulat, & quia ingens Anglorum multitudo in ciuitate relinquebatur, eius profectio nulli suspecta erat, at ubi quinq; propè milliaria progressus est, de uia recta in proximã syluam se proripit, uesteq; seruili sumpta, unum ex ministris itineris ducem, ut seruus dominũ sequitur, qui tanta celeritate nullo tamen certo itinere profectus est, ut non prius uspiam nisi equos pabulo curandi causa, moram fecerit, quàm intra Andegauensiũ fines ad suos se recepisset. Porrò post quartũ diem, quàm Henricus fuga euaserat, Petrus educturus erat copias descriptas, cum certis ducibus, quos ad conficiendum quod statuerat, delectos habebat, ut eas traderet Henrico, perinde quasi eum in patriam redeuntem comitaturas, sed re uera imprudeutẽ ac inopinantẽ cum reliquis principibus Anglicis, derepente in uincula ducturas, quo per id facinus Ricardo pro uectigali promisso satisfaceret. At Petrus quæstor, cui non deerat astus, ubi accepit Henricũ discessisse, id quod erat animo cernẽs, subitò quoquouersum equites dimisit, qui eum sequerent̃, & si consequi possent, comprehenderẽt, comprehensumq; ad se adducerent. Equites tanta celeritate usi sunt, ut nihil fuerit propius, quàm ut eum assequerent̃, nam uix comes ante unã horam fines Gallicos attigerat, quàm illi eò peruenerint. Anglos uero circiter trecentos numero, qui apud Venetos remanserãt, cognita Henrici fuga, quia eius cõsilij ignari erant, tanta inuasit trepidatio, ut iam salutẽ suam desperarẽt. Veruntamen secus accidit, quàm pertimescendũ sibi putarant, dux enim ini-

quo

quo animo ferens comitem tam inhumaniter acceptum, ut eſſet coactus illinc fugere, & ob id ualde Petro iratus, cui, tametſi omnis fraudis neſciens erat, eam culpam aſſignabat, uocauit ad ſe Edouardum Ponyngum, ac alterũ Edouardum Vdeuillam, & rogata pecunia in itineris ſumptus, iuſſit ducere omnes Anglos ad comitem. Ita Henricus omni ſua cohorte accepta, mirum in modum gauiſus, ut ne ingratus haberetur, remiſit nonnullos ad ducem, qui ſuis uerbis dicerent, ſe cum ſocijs, eius beneficio conſeruatũ, habere in præſens gratiam, ſed in poſterum tempus aliquando relaturũ: qui paucis pòſt diebus adiuit ad Carolum regem, qui ad oppidum erat, quod ad ripam Ligeris ſitum, incolæ Angeum uocant, cui poſtquã pro beneficijs acceptis gratias egit, ſui aduentus cauſam primo expoſuit, deinde auxilium rogauit, quo eius immortali beneficio, ad ſuos principes tutò redire poſſet, à quibus generatim ad regnum uocaretur, Ricardi tyrannidem abhorrẽtibus. Promiſit Carolus auxilium, iuſſitq; bono animo eſſe, quod libens ſuam ei præſtaret beneuolentiam, qui ſtatim poſt Montargeum diſceſſit, duxitq; ſecum Henricũ, cum omni eius nobilium comitatu. Dum hic Henricus moratur, Ioannes comes Oxonienſis, quem ſuprà ab Edouardo diximus in arce Hantio cuſtodia teneri, unà cum Iacobo Bluntio loci præfecto, & Ioanne Forteſcuto equite, qui oppidi Caleti portas cuſtodiebat, ab ipſo ſubornatis, ad illum uenit. Sed Iacobus præfectus quia in arce uxorẽ relinquebat, eam prius nouo præſidio firmauit, quàm inde abiret. Henricus uiſo comite, incredibilem cepit lætitiam, quod homo magnæ nobilitatis, ſcientiæq; in bello, & integerrimæ fidei, ſuarum partium ſtudioſiſſimus, tandem uinculis, Dei nutu, ſolutus, in tempore tam opportuno ſibi ueniſſet auxilio, in quo tutius, quàm in quocunq; alio ſpes ſuas ponere, atq; ipſe acquieſcere poſſet, nanque alios qui Edouardi partium fuiſſent, non utique eum fugiebat, pro mala temporum conditione in ſuam fidem ueniſſe, hunc autem qui toties pro Henrico ſexto pugnaſſet, putabat cœleſti ope ea cuſtodia liberatum, ut haberet hominẽ ſuæ factionis, cui tutò omnia crederet, ac idcirco ob aduentũ Oxonienſis immortaliter gauiſus, cœpit de rebus ſuis melius ſperare. Non multo pòſt Carolus Lutetiã proficiſcĩt, quem Henricus ſecutus, ibi rem ſuam peragendam curat, qui rurſus Carolum orat, ut ſe totũ tuendum ſuſcipiat, quò ſi ipſe & ſocij ſalui eſſent, ſimiliter etiam ſalutem ſuam ei omnes poſſint acceptã referre. Interim illius amicitiæ & fortunæ bene multi Angli, qui uel ex Anglia continẽter confluebant, uel ibidem bonas artes ſtudebant, ſeſe dabant, deuouebãtq;. In ijs fuit Ricardus Foxus ſacerdos uir ſummo ingenio, homoq; doctus, quem Henricus ſtatim in ſecretiorem familiaritatem recepit, ad ſummosq; breui tempore perduxit honores, qui nunc Vintonienſis eſt epiſcopus. Ricardus interea certior factus, quæ ſocij coniurationis in Britannia inter ſe promiſſa dediſſent, & quemadmodum duce Henrico omnes in Franciã euaſiſſent, quamuis magna ſpe lapſus, quod dolus non proceſſiſſet, tamen alia uia occurrendum ſtatuit, ut ne Henricus per connubium Eliſabeth neptis ad regnum aſpiraret. Et quia præ ijs quæ antea regnandi cupiditate cæcus obiuiſſet facinoribus, cætera omnia, ut monet prouerbiũ, Taurum tollet, qui uitulum ſuſtulerit, parui momenti ducebat, quæ mox auderet, uenit ei in mentem res poſt hominum memoriam tam fœdiſſima dictu, quàm factu longe crudeliſſima, dum enim ſecum agitabat, quanta mali moles ingru-

eret, ſi Henricus neptis affinitate augeretur, cuius rei rumore eſſe nonnullos audiebat,qui iamiam eius rebus ſtudere uiderentur,conſtituit Eliſabeth reginam modis omnibus ſibi reconciliandam, quò illa & ſe & filias in ſuam fidem permitteret,ac eo pacto Henricus affinitate neptis fraudaretur,&,ſi aliter inſtantibus malis mederi non poſſet, & fortè uſu ueniret, ut Anna uxor è uita excederet,tum ipſemet neptem in matrimoniũ potius duceret,quàm per eam affinitatẽ regnum periclitaretur, perinde quaſi eo cadente, regni ruinam ædi neceſſe eſſet. Itaq; frequentes nuncios ad reginam in aſylum mittit, qui ſuum factum apud eam purgent,& ei pariter atque Thomæ marchioni eius filio omnia pollicendo ſumma ſpe mulierem onerent. Nuncij uiri graues tot rationibus atq; promiſſis reginam aggreſſi ſunt,ut paruo negocio lenire cœperint, adeò ut mulier non ſurdis auribus audiret, & demum in fidem regis ſe uenturam polliceretur,quæ haud ita multo pòſt oblita iniuriarũ,immemor datæ fidei Margaritæ Henrici matri,primo filias in Ricardi poteſtatẽ tradit, deinde ſecretis nuncijs marchionem filium qui Lutetiæ erat,admonet,ut relicto Henrico, quamprimum in Angliam redeat, à rege ad magnos uocatus honores. Ricardus ita placata Eliſabeth regina, filias omnes fratris ex aſylo in regiam recepit. Reſtabat tantum,ut domus nuptijs uacuaretur,quod omni modo ſibi faciendum iudicabat, ſed nonnihil ferum animum deterrebat à tanto flagitio, quod ſe antea,uti ſuprà memorauimus,ſimularat uirum bonum,& propterea uerebatur, ne non immatura uxoris morte offenderet opinionem, quam populum de ſe bonam animo imbibiſſe credebat:uicit tamen in ingenio iampridem à recto auerſo prauum conſilium,nam primo coniugali toro abſtinere,ac ſimul multis optimatibus de uxoris infelicitate queri cœpit, quod non gigneret, & id præſertim deplorauit apud Thomam Rotheramum Eboracenſem archiepiſcopum,quem paulò ante è cuſtodia dimiſerat, qui ex illo exiſtimauit futurum, ut regina haud diu ſuperſtes foret, idq; quibuſdam amicis ſuis prædixit. Deinde rumorem per uulgum,autore incerto, de morte reginæ uxoris peruadendum curauit,ut uel mulier ex fama rei dolore affecta,in morbum incideret, pariterq; uel periculum faceret, ſi id poſtea accideret, an populus ſibi crimini daret. At regina ubi audiuit tam horribilem rumorem ſuæ mortis in uulgus exiſſe,de ſe actum eſſe rata, uirum adiuit triſtis, ac multis cum lachrymis interrogauit,ecquid eſſet,quamobrem ſe interficiendam iudicaret. Ad ea rex blande reſpondit, conſolatusq; eam, iuſſit bonum animum haberet. Sed regina ſiue dolore ſeu ueneno paucis pòſt diebus expirauit, ſepultaq; eſt ad Vueſtmonaſterium. Hæc eſt illa Anna altera filia Ricardi comitis Varuici, quæ olim Edouardo principi Henrici ſexti filio deſponſata fuerat. Rex ſic coniugali uinculo ſolutus,iam adijcere oculos Eliſabeth nepti, eiusq; nuptias concupiſcere cœpit: ſed quia tantum nefas puella reclamante,omnes abhorrebant, ſtatuit nihil non cunctanter agendum, cum præſertim curis undique urgentibus premeretur, quod quotidie nobiles alij ad Henricum tranſirent, alij ſocijs coniurationis occulte fauerent,adeò de eius exitu,nulli ferè dubium erat,tantaq; rerum deſperatio bonam partem populi occuparat,ut multi mallent ab eo in hoſtium numero haberi, quàm adire periculũ, ut ſua bona eſſent præda uictoriæ aduerſarijs. In ijs in primis erat Thomas Stanleius, Gulielmus eius frater, Gilbertus Talbotus, ac ſexcenti alij, quorum ſtudia tametſi

Ricardus

Ricardus ignorabat, nemini tamen uni confidebat, & multo minus Thomæ Stanleio,quod in matrimonio haberet Henrici matrem, prout res ipſa declarauit,nam cum is per eos dies uellet ſe ad ſua prædia conferre, animi cauſa, ut aiebat, ſed re uera quò præſtò eſſet, ut Henricū uenientem auxilio exciperet, rex uetuit,nec prius abire permiſit, quàm reliquerit in regia Georgium Strangium regulum filium nomine obſidis.Dum ita futuri tumultus tantis curis Ricardus afficitur, ecce tibi, iam illum erupiſſe audiuit, certior factus Hantium arcem ſtare pro Henrico,Oxonienſis comitis operatione,& eum cum Iacobo Bluntio loci præfecto,ad ipſum Henricū aduolaſſe. Quare principio obſtandum iudicans,confeſtim bonam partem præſidij quod Caleti erat,ad recuperandam arcem miſit. Qui in arce erant, ubi uiderunt aduerſarios appropinquare, ſe celeriter ad defenſionem muniunt, ac protinus nuncios ad comitem Henricum rogatū mittunt auxiliū. Henricus ſine mora comitē Oxonienſem cum electis militibus, ſuis ſubſidio mittit: in primo acceſſu poſitis non procul arce caſtris, dum hoſtes intentos ex ea parte tenēt,Thomas Brandonus cum triginta electis uiris,per paludem quæ loco adiacet,in arcem intrat. Tum qui intus erāt,accepto nouo ſubſidio,acrius ſolito ex muris hoſtem urgent,Oxonienſis etiam à tergo non minus infeſtabat. Quo factum eſt,ut hoſtes ultro fecerint incluſis poteſtatē abeundi cum fortunis. Quam conditionē Oxonienſis qui idcirco uenerat, ut liberaret amicos à periculo, & cum primis uxorem Iacobi præfecti,non aſpernatus, relicta arce, cum ſuis omnibus incolumibus retro Lutetiam ad Henricū redijt. Ricardus poſt hæc ab exploratoribus intellexit Henricū apud Francos tempore excluſum defatigari,continenter de auxilio ſupplicando,ac nihil proficere,nihilq; ei procedere,ſed cuncta quæ diligentiſſime cogitata eſſent,teterrime cadere. Quæ cum ita eſſe crederet,perinde quaſi totius belli uictor ac omni metu liberatus nil eſſe ducens,quod uigilaret in re tuta, reuocauit à ſtationibus ſuis naues,ac cunctos milites,quos antea diſpoſuerat,ad arcendos hoſtes:ſed ne imparatus offenderetur,mandauit nobiles oram maritimā habitātes,& præſertim Vuallos uiciſſim more patrio, uigiliarū munus obire, ut ne aduerſarij expeditum ad littus receptū haberēt, deſcenſionēq; facerent.Nam belli præſertim tempore,qui Oceanū accolunt, in uicinis tumulis lucernas pilis affixas locant,ac ubi ex hoſtium aduentu maior illuſtriorq; res accidit, ſubitò lucernas accendunt,clamoreq; per agros & regiones ſignificant: hinc alij deinceps excipiunt, proximiſq; eodem modo ſignum ædunt,atq; ſic celeriter ad omnes uicos & ciuitates fama perfertur,& agreſtes ciuesq; ſeſe aduerſus hoſtes armant. Ac ita Ricardus pauliſper moleſtia leuatus,ſolutiore cœpit eſſe animo,ut ne diligētia omen auerteret,quod ſupra caput erat.Ea nanq; uis diuinæ iuſtitiæ eſt, ut quis minus cernat,minus prouideat, minus caueat, cum uicinus eſt ad malorū facinorū pœnas dedendas. Id tēporis quo Henricus comes apud Francos auxilij impetrandi cauſa morabatur, permulti principes propter Caroli regis ætatem regni rectores, erant inter ſe parum conſentientes. Cuius ſimultatis princeps caput erat Ludouicus Aurelianenſium dux, qui cum in matrimonio haberet Ioannam Caroli ſororem, primas in Republica adminiſtranda partes tenere nitebatur. Quibus rebus fiebat,ut ad neminem unum imperij ſumma deferrē,& Henricus comes cogeretur ſigillatim omnes adire, rogare, precari. Ita res extra-

hebatur, cum Thomas Dorceſtriæ marchio, quem ſuprà diximus à matre domum uocari, partim ob id de ſucceſſu Henrici deſperans, partim Ricardi promiſſis oneratus, clàm & noctu Lutetia diſceſſit, magniſq; itineribus in Flandriam contendebat. Quod ſimulatq; comes & alij Anglici principes cognouerunt, ualde commoti, à Carolo petiuerunt, ut per eius mandatum liceret ſibi hominem ſuorum conſiliorũ conſcium ubicunq; inueniretur remorari, eaq; re facile impetrata, quoquouerſum diſcurrere cœperũt: ſed Humfredus Chenius ueſtigia antecedentis ſagacius odorando, recta uia ſecutus, marchionem haud procul Compendio conſecutus eſt, atq; ita ei perſuaſit, ut aliquanto pòſt ad ſocios reuerſus ſit. Comes Henricus ea moleſtia liberatus, ut ne dubitando, & dies prolatando magnas opportunitates amitteret, néue amicorum qui ipſum prẹſtolabantur, mentes amplius expectatio uulneraret, ſtatuit ſibi non cunctandum, ſed atque adeò maxima utendum celeritate. Itaq; impetrato à Carolo leui præſidio, ac tam ab eo quàm à priuatis amicis pecunia mutua accepta, pro qua marchionem ſponſorem, uel potius obſidem unà cum Ioanne Burſcherio reliquerat, Rhotomagum proficiſcitur. Dum hic moratur, & ad oſtium Sequanæ claſſem parat, ad eius aures rumor detulit Ricardum regem mortua uxore, ſtatuiſſe in matrimoniũ ducere Eliſabeth filiam Edouardi fratris, ac Ceciliam aliam ipſius Edouardi filiam nupſiſſe cuidam filio terræ, uiro minus ſe digno. Cœpit ea res haud parui omnino momenti, quippe quæ ſpem omnem rei bene gerendæ ſocijs præcidebat, Henricum grauiter mordere, quod per eam iam uideret ſibi non licere ullam Edouardi filiarum in matrimonium ducere, quamobrem pertimeſcendum putabat, ne illius amici ſe deſererent. Igitur re ad paucorum conſilium delata, placuit eam profectioni anteuerti, quò tentaretur, ſi alia adiungi auxilia poſſent, atque ex uſu uiſum eſt trahere in ſocietatem belli per affinitatem Gualterum Harbertum ueteris hominem inter Vuallos potentiæ, qui ſororem nubilem domi habebat, & ad id procurandum nuncij miſſi ad Henricum Northumbriæ comitem, qui aliam Gualteri ſororem in matrimonio habebat, ut ille id negocij gereret. Sed uiæ adeò obſeſſæ erant, ut nuncij ad eum penetrare nequiuerint. At melior nuncius uenit à Ioanne Morgano iuriſconſulto, qui eodem tempore ſignificauit Ricardum cognomento Thomam, uirum magni uſus ac ſtrenuum, & Ioannem Sauagium rebus Henrici ſumme ſtudere, ac Reginaldum Braium non mediocrem pecuniæ ſummã in ſtipendium militum confeciſſe, & propterea primo quoque tempore Vualliam rectà peterent. Tum Henricus maturato opus eſſe ratus, ut amici inter ſpem metumq; haudquaquam amplius ſuſpenſi tenerentur, poſtquàm Deum precatus eſt, ut felix fauſtumq; eſſet, cum duobus tantum armatorũ millibus, ac paucis nauibus, Calend. Auguſti, ex Sequanæ oſtio, ſecũdo uento diſceſſit, qui ſeptimo pòſt die, ſub ſolis occaſum, Vualliam attigit, in portum delatus, quem Mylfordum uocant, ac confeſtim in terram egreſſus, primum occupauit locum, cui Dalla nomen eſt, ubi aliquot aduerſariorũ cohortes ſui arcendi cauſa, præterita hyeme ſtatiua habuiſſe audierat: inde prima luce mouens, Harfordiũ, quod eſt oppidum minus decem millia paſſuum à Dalla, profectus eſt, ſumma omnium uoluntate receptus, idq; adeo celeriter fecit, ut ſimul adeſſe, & uenire nunciaretur. Hic intelligit Ricardum Thomam & Ioannem Sauagium contrà atq; in Normania factus

fuerat certior,ſuis & ſuorum opibus Ricardum enixe iuuare. Cæterum Penbruchenſes omnium animos perturbatos eodem tempore confirmarunt, qui per Arnoldum Bottelreium hominem fortem,petita præteritorũ commiſſorum uenia,ſe ſuo Gaſpari comiti operam dare paratos eſſe ſignificarunt. Henricus aucto ſic exercitu, Harfordio diſcedit, ac millia paſſuum quinqꝫ Cardicum uerſus progreditur. Dum hic milites ſe reficiunt, fertur repente per caſtra incerto autore rumor,Gualterum Harbertum,& qui ad Charmardinum oppidum caſtra habebant, cum ingenti armatorum manu non longe abeſſe. Ex qua re orto ſtatim tumultu, pro ſe quiſqꝫ expedire arma, atqꝫ tela tentare, intendereqꝫ incipiebat,ſimulqꝫ aliquantus timor omnes occupabat,cum equites ab Henrico exploratum præmiſſi,omnia, uti erant, quieta eſſe, ac nullum uiæ incommodum impendere retulerunt. Sed longe maxima omnes lætitia affecit Grifinus uir ſumma nobilitate, qui quanquam ſe antea cum Gualtero Harberto,& Ricardo coniunxerat, tamen eodem penè temporis puncto,ad Henricum cum ſuis etſi paucis militibus defecit. Illo ipſo quoque die Ioannes Morganus ad ipſum Henricum uenit. Procedebat Henricus, nullo ferè loco moratus,qui,ut expeditius iter faceret, nonnulla loca aduerſariorũ præſidijs munita aggreſſus,nullo ferè negocio expugnauit, & cum ſecũdum hæc per exploratores intellexiſſet Harbertum ac Ricardum antè in armis eſſe, ſtatuit in eos contendere, & illis aut fugatis, uel in fidem receptis, aduerſus Ricardum regem ducere. Sed ut amicos rerum omnium certiores faceret, allegauit ad Margaritam matrem, ad Stanleios, ad Talbotum,ad alios,ex ſuis fidiſſimos quoſqꝫ cum mandatis. Erat autem hæc ſumma mandatorũ,ſe amicorum fretum auxilio, decreuiſſe Sabrinam tranſire, & per agrum Salopienſem Londinum petere,propterea illos rogare,ut ſibi obuiam eſſent,cum quibus & loco, & tempore opportuno de ſuis conſilijs plura cõmunicaret. Ita cum his mandatis abeuntibus nuncijs, ipſe Salopiam ire pergit, cui in itinere fit obuiam Ricardus Thomas, cum bene magno militum numero, ſeqꝫ accepta atque data fide, in eius poteſtatem tradit. Biduo antè Henricus promiſerat Ricardo Thomæ præfecturam perpetuam Vualliæ, ſi in ſuam fidem ueniret, quam mox regno potitus, dedit liberaliter. Nuncij miſſi interea diligenter mandata executi,& pecunia quam acceperant à ſingulis,ad quos miſſi fuerant, onuſti,rediere ad Henricum eo ipſo die, quo ille Salopiam peruenerat, retuleruntqꝫ amicos paratos in tempore officium præſtare. Hoc nuncio in bonam ſpem Henricus adductus, iter incœptum continuat, ac ad pagum quem incolæ Neuuportum appellant, peruenit, poſitisqꝫ in proximo colle caſtris, illic pernoctat. Venit ad eum ſub ueſperum Gilbertus Talbotus,cum quingentis & amplius armatis. Deinde Staffordiam progreditur, ad quem dum eo loci moratur, acceſſit Gulielmus Stanleius paucis comitatus, qui habito breui cum eo colloquio,ad ſuos milites,quos cogebat, reuerſus eſt. Inde digreſſus Lichefildiam petit, atque extra mœnia eam noctem manet, poſtero die multo mane in ciuitatem introit,honorificeqꝫ accipitur. Nudiuſtertius fuerat ad eum locum Thomas Stanleius paulò minus quinque millibus armatorum ſtipatus, qui cognito Henrici aduentu, ſine mora, ad uicum quam Aderſtonam uocant,præceſſit,illic dum Henricus accederet, expectaturus. hoc auertendæ ſuſpicionis cauſa fecit,ueritus, ſi priuſquam ad manus uenire=

tur, ſe cum Henrico ſtare, & ſentire palàm oſtenderet, ne Ricardus qui adhuc eius fidei nequaquam penitus diffidebat, Georgium filium morte non afficeret, quem ſuprà memorauimus, apud illum in cuſtodia teneri obſidis nomine. At Ricardus interim qui per idem tempus Notyngamiæ erat, factus eſt certior Henricum cum cæteris exulibus, qui illum ſequebãtur, in Vualliam perueniſſe, ac eius imparata & infirma omnia, contrà ſuos paratiſſimos quos diſpoſuerat. Is rumor ſic illius animum inflauit, ut primum id non magnopere curandum exiſtimarit, arbitrans Henricum propter paucitatem ſuorum temere progreſſum, turpem modis omnibus habiturum exitum, cum eò perueniſſet, ubi aut inuitus dimicare cogeretur, aut uiuus caperetur, per Gualterum Harbertum, & Ricardum Thomam, qui Vualliam pari propè imperio obtinebant. Veruntamen poſtea ſecum reputans, rem interdum paruam in bello magnum facere motum, ac prudentiæ eſſe, non contemnere hoſtium uires, quamuis modicas, caſibus futuris mature prouidendum iudicauit: itaqꝫ Henricum Northumbriæ comitem, ac alios amicos principes, quos opibus ſuis ipſius ſalutem antepoſituros ſperabat, iuſſit habere protinus delectum militum, atque cum inſtructis copijs, ad ſe propere uenire. Item crebris nuncijs, atque literis præcepit Roberto Brachyngburio præfecto turris Londinenſis, ut ad ſe quamprimum accederet, duceretqꝫ ſecum tanquam belli ſocios Thomam Burſcherium, Gualterum Hungerfordium, compluresqꝫ alios equeſtris ordinis uiros, quos ipſe ſuſpectos habebat. Inter hæc uero nunciatur Henricus ſine ullo accepto incommodo, Salopiam perueniſſe. Quo rex nuncio commotus, ardere dolore, ſcelusqꝫ ſuorum qui fidem fefelliſſent, maxime clamare, ſimulqꝫ alijs minus confidere cœpit, adeò, ut ſibi primo quoque die occurrendum aduerſarijs ſtatuens, ſubitò præmiſerit exploratores, qui ſpecularentur, quam uiam tenerent hoſtes. Illi diligenter officio functi, non multo pòſt reuertunt, referuntqꝫ Henricum ad Lichefildiam caſtra habere. Quod ubi cognouit, quia iam armatorũ numerus ingens conuenerat, extemplo militibus in ordines deductis, iubet acies quadrato agmine incedere, per eam uiam qua nunciabantur hoſtes uenturi, cunctisqꝫ in medium coactis impedimentis, ipſe cum ſuis ſtipatoribus ſequitur, alis utrinque diſcurrentibus equitum. Ita ſeruatis ordinibus, Leceſtriam ſub ſolis occaſum peruenerunt, cum interea Henricus Lichefildia mouens, ad proximum uicum, quem Tomuorthum dicunt, ire contendebat, cui in itinere obuij fuere Gualterus Hungerfordius, Thomas Burſcherius, ac plericqꝫ alij, qui ſe in eius fidem permiſerunt, ij enim animaduertentes ſe Ricardo ſuſpectos eſſe, ut ne ad inimicum inuiti ducerentur, parum ultra Stonyngſtafordiam Robertum Brachyngburiũ ducem deſerentes, nocturnis itineribus ad Henricum tranſierunt. Confluebant paſſim & alij nobiles ad eum, qui Ricardum in dies ſingulos, peius omnibus mortalibus oderant. Accidit in itinere caſus Henrico memorabilis, is enim licet magno eſſet animo, & eius copiæ paſſim augerentur, tamen in timore non paruo erat, quod nihil certi uideretur ſibi polliceri poſſe de Thoma Stanleio, qui, uti docuimus, ob metum necis filij, neutro ſe adhuc inclinabat, & de Ricardi rebus longe alia ac amici ſignificarant, nunciarentur nihil firmius eſſe, nihil paratius. Quocirca cum eius timor non de nihilo eſſet, ipſe uiginti tantum comitatus armatis, ſubſtitit in itinere incertus

conſilij

consilij, ac deliberabundus quidnam facturus esset: accedebat ad hoc quod audierat Ricardum cum numeroso exercitu appropinquare. Dum ita subtristis à longe sequebatur, omnis exercitus Thomuorthum peruenit, & cum interuentu noctis ipse præcedentium uestigia uidere nequiret, postquam diu errabundus, suos non inuenisset, ad quendam uiculum à quo castra aberant plus tria milliaria, uenit, plenus timoris: qui ne in insidias incideret, nihil à quoquam sciscitari ausus, mansit illa nocte ibidem, non magis ob præsens quàm ob futurum periculum territus, porrò uerebatur, ut id alicuius futuræ plagæ prodigium foret. Neque minus exercitus ob subitam ducis absentiam mœstus erat, cum Henricus postridie albescente cœlo, ad exercitum redijt, excusans se id non errore, sed de industria fecisse, quod esset extra castra, gratum nuncium à quibusdam occultis amicis accepturus. Deinde Aderstonam clàm proficiscitur, ubi Thomas Stanleius & Gulielmus fratres statiua habebant. Hic Henricus cum Thoma & Gulielmo congreditur, iunctisq; dexteris, ac reddita inuicem salute, de communi statu inter se gratulantur, atque omnium animi ad lætitiam excitantur, post hæc consilium faciendi prælij cum Ricardo, si ad manus ueniret, quem haud procul abesse audiebant, inter se conferunt. Sub uesperum eius diei, Ioannes Sauagius, Britannus Sanfordius, Simon Dygby, compluresq; alij à Ricardo deficientes, ad Henricum cum electa armatorum manu ueniunt. Quæ res & uiribus & bona spe Henricum magnopere impleuit. Interea Ricardus qui extremos subiturus erat in eo certamine labores, urgente diuina iustitia, quæ hominem ad meritas delictorum pœnas luendas uocabat, prior ad locum pugnæ parum ultra Lecestriam, Bosuorthum, id pagi nomen est, accedit, ibiq; positis castris, suos ea nocte à laboribus recreat, hortaturq; multis uerbis ad futurum prælium. Fertur eadem nocte fuisse Ricardo terribile somnium, uisus est per quietem, uidere circa se obuersari imagines quasi malorum dæmonum terrificas, & illas non sinere se quiescere. Quæ equidem uisio non tam subito pauore eius pectus perculit, quàm anxijs impleuit curis, nanque statim pòst animo æger, ex ea re grauem pugnæ futuræ euentum præsagiebat, ac non ea animi aut uultus alacritate, qua ante, ad certamen accedebat, qui ut ne hostium metu territus, diceretur eam præ se ferre tristitiam, multis mane somnium suum recitauit. Verum id, credo, non fuit somnium, sed conscientia scelerum, conscientia inquam eo grauior, quo culpa maior, quæ si aliàs nunquam, at extremo uitæ die, solet nobis commissa nostra repræsentare, ac illorum simul impendentes pœnas monstrare, ut meritò ad id temporis punctum, male actæ uitæ pœnitentes, hinc tristes migrare cogamur. Iam ad propositum redeo. Postero die Ricardus rebus omnibus paratissimus, cuncto exercitu ex castris educto, aciem dirigit mirabili longitudine productam, ac peditibus equitibusq; confertam, ut procul aspicientibus terrorem ob multitudinem armatorum præbeat, & in fronte sagittarios locat, instar munitissimi ualli. His sagittarijs præficitur Ioannes dux Northfolchiæ. Post eam longam aciem, sequebatur ipse rex cum electo militum robore. Interim Henricus à colloquio amicorum digressus, animo iam erectiore esse incipit, qui nulla facta mora, propius hostes castra ponit,

ibíque pernoctat, bene autem mane militem ſe ad arma expedire iubet, ſimulq́ mittit ad Thomam Stanleium, qui iam ut medius loco pugnæ appropinquarat, cum ſuis copijs accedat, ad milites ordinandos. Is reſpondet, ut ille ſuos in aciem ducat, dum ipſe cum inſtructo exercitu adſit. Quo reſponſo Henricus contrà atque opinabatur, temporisq́ opportunitas ac magnitudo rei poſtulabat, dato, quamuis nonnihil anxius reddatur, penderéq́ animi incipiat, tamen nihil cunctatus, neceſſariò ita ſuos ordinat, aciem inſtruit ſimplicem, propter ſuorum paucitatem, ſagittarios ante aciem conſtituit, quibus præficit Ioannem comitem Oxonienſem, in dextero cornu aciei locat Gilbertum Talbotum, qui id tueatur, in ſiniſtro uero ponit Ioannem Sauagium. Ipſe autem fretus auxilio Thomæ Stanlei, cum una equitum turma, paucisq́ peditibus ſequebatur, nam omnium militum eius omnino numerus uix erat quinque millia, abſque Stanleianis, quorum tria circiter millia, duce Gulielmo, pugnæ interfuerunt: regiarum uero copiarum bis alterum tantum fuit. Ita utrinque inſtructa acie, ubi procul inter ſe milites conſpicere potuerunt, ſeſe galeant, atque ad pugnam parant, expectantes arrectis auribus, inuadendi ſignum. Inter utrunque exercitum, intercedebat palus, quam Henricus de induſtria ad dexteram dimiſit, ut ſuis inſtar munimenti eſſet: ſimul etiam id faciendo, ſolem à tergo reliquit. At rex ubi uidit hoſtes præteriſſe paludem, ſuos impetum in eos facere iubet. Illi ſubitò ſublato clamore, primum ſagittis hoſtem petunt, qui pugnam nihil retardans, fortiter & ipſe ſagittis ferire incipit, ſed ubi comminus uentum eſt, gladijs deinde res agitur. Oxonienſis comes interim ueritus ne ſui pugnando à multitudine circumuenirentur, edixit per ordines, ne quis miles à ſignis plus decem pedes procederet. Quo cognito mandato, cum ſeſe cuncti condenſaſſent, & parum à certamine ceſſaſſent, aduerſarij ut territi ob eam rem aliquid fraudis ſuſpicati, ipſi quoque parumper pugnam intermiſerunt, & id quidem multi non grauate, qui malebant regem perditum, quàm ſaluum, ac ideo minus fortiter pugnabant. Tum Oxonienſis una in parte confertis manipulis, in hoſtes impetum renouat, & alij in parte altera, facto cuneo, unà urgentes integrant pugnam. Dum ita inter primas acies, utrinque dimicatur, Ricardus primo à ſpeculatoribus procul Henricum paucis ſtipatum armatis eſſe, intelligit, deinde iam propius accedentem, certius ex ſignis Henricum cognoſcit, qui tum inflammatus ira, concitat calcaribus equum, atque in eum ex altero latere ultra acies incurrit. Senſit contra ſe Henricus Ricardum ire, & quia omnis ſpes ſalutis in armis erat, ſe certamini auide offert. Ricardus primo impetu aliquot interfectis, & uexillo Henrici deiecto, unà cum Gulielmo Brandono uexillario, congreditur cum Ioanne Chenio homine longe fortiſſimo, qui ſe uenienti obtulit, quem magna ui in terram trudit, uiam ſibi ferro ubique faciens. Suſtinuit tamen Henricus impetum diutius, quàm etiam eius milites putarant, qui uictoriam iam penè deſperabant, cum ecce tibi, Gulielmus Stanleius cum tribus armatorum millibus, ſuppetias tulit. Tum uero

temporis

temporis puncto, reliquis in fugam coniectis, Ricardus inter confertiſſimos hoſtes prælians interficitur. Interea Oxonienſis poſt breue certamen cæteros etiam, qui in prima acie pugnabant, in fugam nullo ferè negocio uertit, quorum bene magnus numerus in ipſa fuga cecidit. Sed multo plures non inuiti, qui Ricardum metu, non item uoluntate ſecuti erant, prælio abſtinuerunt, atque nullo accepto detrimento, abierunt, quippe qui non ſalutem, ſed exitium principi quem oderant, expetebant. Cæſi ſunt paulò plus mille homines, & in ijs ex nobilitate Ioannes dux Northfolchiæ, Gualterus Ferryſus regulus, Robertus Brachyngburius, Ricardus Rateclyffus, compluresq; alij. Biduo pòſt Leceſtriæ Gulielmus Chatysby leguleius, cum paucis ſuis ſocijs, ſupplicio afficitur. Ex illis autem, qui ſe in pedes dederant, Franciſcus Louellus regulus, Humfredus Staffordius cum Thoma fratre, cum bene multis comitibus confugerunt in aſylum diui Ioannis, quod eſt ad Colceſtriam oppidum Eſſexiæ maritimum. Captiuorũ uero numerus maximus fuit, quoniam occiſo Ricardo, cuncti eueſtigio proiectis armis, in Henrici poteſtatem ultro ſe tradiderunt, quorum maior pars id à principio feciſſet, ſi per Ricardi exploratores ultro citroq; uolitantes licuiſſet. In ijs principes fuere Henricus Northumbriæ, & Thomas Surræ comites, hic in cuſtodiam traditur, ubi diu fuit, ille ut uoluntarius amicus in gratiam recipitur. Amiſit Henricus in ea pugna uix centum milites, inter quos unus princeps fuit Gulielmus Brandonus, qui Henrici militare ſignum ferebat. Pugnatum eſt ad XI calend. Septembris, anno ſalutis humanæ MCCCCLXXXVI, durauitq; dimicatio amplius duas horas. Ricardus potuit, ut fama eſt, ſalutem fuga quærere, nam qui circa eum erant, ubi uiderunt militem iam inde ab initio certaminis, languide ac ſegniter arma mouere, atque alios clàm prælio excedere, fraudem ſuſpicati, hortati ſunt eum ad fugam, & cum iam manifeſte res inclinata eſſet, equum uelocem adduxerunt. Ille uero quem non fugiebat, populum ſibi infeſtum eſſe, ſpe depoſita omnis poſthac futuri euentus, fertur reſpondiſſe, ſe eo die aut bellorum, aut uitæ finem facturum, adeò magna audacia, magnaq; uis animi in eo fuit: qui propterea certò ſciens illum diem, uel regnum ſibi deinceps pacatum daturum, uel perpetuò ad empturum, corona regia redimitus, in certamen deſcendit, quo aut initium, finem'ue regnandi ex illo faceret. Ita miſer puncto temporis, ſimilem exitum habuit, atque ſortiri ſolent, qui ius, qui fas, qui honeſtum pro eo habent, ac uoluntatem, impietatem, improbitatem. Sanè iſta ſunt exempla longe hominum uocibus uehementiora, ad deterrendum eos, qui nullam horam uacuam à ſcelere, crudelitate, flagitio, præterire patiuntur. Henricus adeptam ſtatim uictoriam, Deo optimo maximo multis precibus acceptam retulit, dein incredibili lætitia perfuſus, in proximum collem ſe recepit, ubi poſtquam collaudauit milites, iuſſitq; curari uulneratos, atque occiſos ſepeliri, immortales omnibus principibus gratias egit, pollicitus ſe memorem beneficiorum fore, milite interea eum magno clamore regem ſalutante, plauſusq; libentiſſimo animo dante. Quo uiſo Thomas Stanleius coronam Ricardi inter ſpolia repertam capiti protinus impo-

suit, perinde ac si iam populi iussu rex fuisset more maiorum renunciatus, atque id primum fuit felicitatis omen. Post hæc Henricus collectis omnibus sarcinis, cum uictore exercitu Lecestriam sub uesperum illius diei perrexit, ubi reficiendi à labore militis, itineris'que Londinum uersus parandi causa, duos moratur dies. Interim Ricardi corpus cuncto nudatum uestitu, ac dorso equi impositum, capite & brachijs ac tibijs utrinque pendentibus, Lecestriam ad cœnobium Franciscanorum deportatur, spectaculum mehercule miserabile, sed hominis uita dignum, eoque loci sine ullo funeris honore, biduo pòst terra humatur. Regnauit annos duos & totidem menses, plusque die uno. Statura fuit pusilla, corpore deformi, altero humero eminentiore, facie breui, ac truculenta, quæ olere malitiam, & dolum ac fraudem clamitare uideretur: dum cogitabundus stabat, inferius labium assidue mordebat, quasi ita fera in eo corpusculo natura in seipsam sæuiente, simul pugionem quem semper gestabat, dextera manu ex uagina dimidio tenus pariter recondendo, atque condendo. Ingenium uero habuit acutum, sagax, uersutum, ad simulandum, atque dissimulandum aptum, animum autem elatum, ac ferocem, qui eum etiam non defecit in morte, quam destitutus à suis maluit per ferrum subire, quam per turpem fugam, incertæ ac fortasse post paulò morbo uel supplicio interituræ uitæ parcere.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE
HISTORIAE LIBER XXVI.

QVAE POST mortem Edouardi gesserit Ricardus, ac nobilium defectionem, præterea eius interitum, superiore libro explicuimus, nunc autem quæ postea acciderunt, commodum exequemur. Henricus rerum potitus à primo sibi seditiones extinguendas statuit, qui priusquam Lecestria discederet, Robertum Vuyllugby in agrum Eboracensem misit, qui duceret ad se Edouardum comitem Varuici, Georgij ducis Clarentiæ filium, decem & quinque annos natum, quem Ricardus in arce quam Schereshuttonem uocant, hactenus tenuerat. Enimuero Henricus non ab re uerebatur, ne per hunc puerum, ab hominibus audacissimis sibi aliquando noceretur, qui permultis ab ineunte ætate pressus malis, nihil potius optabat, quàm in pace esse. Robertus ad arcem profectus, Edouardum à præfecto sibi traditum Londinum deduxit, ubi misellus puer ad calamitatem natus, in custodiam protinus conijcitur. Erat in eadem arce Elisabeth uirgo Edouardi filia ætate maior, quam Ricardus ad connubium sibi seruabat, quemadmodum suprà demõstraui, uerum tantum aberat, ut puella ad id consentiret, ut etiam magnopere detestaretur, perhorresceretque. Quid, quod omnis populus eam longe importunissimam libidinem non modo Ricardo, sed eius domestico senatui summo crimini uerterat, quod tam nefarium hominis consilium corroborasset? Proinde Deus castam uirginis mentem iu-

uit,

uit, ab eoq; flagitio defendit, quæ haud ita multo pòst magno cum uirorum tum matronarum comitatu, Londinum ad matrem reuertit. Interea Henricus iter Londinum uersus facere cœpit, ingenti passim agrestium lætitia & congratulatione eum regem appellantium, sed ubi appropinquauit urbi, omnis ciuitas in eum summe officiosa obuiam effusa, non modo uniuersi salutabant, uerumetiam pro se quisque uictrices uenientium dexteras, quæ tyrannum occidissent, contingere cupientes, alij gratulabantur, alij gratias agebant, quod eorum opera incolumis esset Respublica, sublatis malorum autoribus. Igitur gaudium generatim celebratum, ac Deo aliquot dierum supplicatione, passim honor habitus est. Cæterum amici speciatim lætitia exultabant, quod animo cernerent factionem aduersariam exterminatum iri. Secundum hæc, concilium more maiorum indicitur, ac dies dictus, quo Henricus Elisabeth puellam in matrimonium duceret. Ea porrò res & gaudium principibus adauxit, & Henrici nomen in magna apud populum gratia posuit, pro certo habentem, uenisse diem, cum factionum fons & seminarium tandem aliquando exhauriretur. Postea coacto ad Vuestmonasterium concilio, pridie calend. Nouemb. Henricus principum atque populi iussu, rex creatur, dictusq; est Henricus eius nominis septimus. Fuit ille annus salutis MCCCCLXXXVI. Henricus sic regnũ adeptus est, quod Dei nutu atq; consilio gestum, & prouisum esse uidetur, quando abhinc DCCXCVII annos, memoriæ proditum ferũt, uocem diuinitus Cadoualladro ultimo Britannorum regi, ut suprà memorauimus, redditam, eius progeniem rursus regnaturam. Istius uocis fato Henricum ductum regnum obtinuisse, opinio per animos hominum iampridem peruaserat, quod & Henricus sextus futurum prædixerat. Igitur Henricus rex rite factus, primum omnium uetus Atheniensium exemplum, ut dicitur, sibi reuocandum putat, hoc est, omnem actarum rerum pariter ac iniuriarum memoriam delendam. Itaque post fundatum in eo concilio patrum ac populi autoritate regni statum, placuit publico edicto, omnibus parci, ac bona restitui, qui in Henrici fidem uenirent, in eiusq; uerba iurarent, & qui non uenissent, numero hostium patriæ haberi. Quo factum est, ut bene multi qui se asylis tenebant, ad sanitatem redierint, studiorum diuersarum partium obliti. Deinde de amicis ratio habita, & alij dignitate, alij opibus, quisque pro meritis aucti. In ijs Gaspar Henrici patruus dux Bedfordiæ, Thomas Stanleius comes Derbij, Aegidius Dabeneius & Robertus Vuyllugby Broke reguli creantur (regulos, sicut alibi diximus, uulgus dominos uocat) & Edouardus filius maior natu Henrici ducis Buchyngamiæ, in suas restituitur possessiones, quas Ricardus rex publicauerat, unà cum alijs exulibus. Postremo in eo concilio quædam à Ricardo ac Londinensibus decreta rescinduntur, atque leges quæ id temporis è Republica esse uidebantur, populo dantur. Constitutis rebus publicis, ac dimisso concilio, Henricus absentium etiam rationem habendam ratus Thomam Dorcestriæ marchionem ac Ioannem Burscherium, quos Lutetiæ pro accepta mutua pecunia, quasi pignori reliquerat, quamprimum redemit, atque Ioannem Elyensem episcopum ex Flandria accersiendum curauit. Item consilium domi constituit, de cuius sententia, cuncta iuste & recte gubernarentur, causæq; ad ipsum relatæ sine litium acerbitate deciderentur;

in quod quidem cõſilium à principio uiros propter prudentiam ſingularem, fidem & grauitatem, claros delegit, Ioannem Oxonienſem comitem, Gaſparem ducem Bedfordiæ, Thomam Stanleium Derbienſem comitem, Georgium regulum Strangium, eius filium, & Gulielmum fratrem ſui regij cubiculi præpoſitum, Robertum Broke regulum, ſuæ domus regiæ præfectum, quem ſtouardum dicunt, Reginaldum Braium, Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum, Ricardum Foxum, Ioannem Dynham, quem poſtea fecit Angliæ theſaurarium, quem uocant, id eſt, quæſtorem, Aegidium Dabeneium, Ricardum Gilfordium, Ioannem Chenium, Ricardum Tonſtallum, Ricardum Eggecombium, Thomam Louellum, Edouardum Ponyngum: ac alios deinde ſapientes homines ſibi cõſiliarios optauit, ad conſiliaꝗ rerum gerendarum continenter adhibuit, quo in numero erat Ricardus Thomas homo Vuallus, tam conſideratus quàm fortis, Morganus Kyduellus, Thomas Graius marchio Dorceſtriæ, homo bonus & prudens, Georgius Talbotus Salopiæ comes, uir nobilis, ſapiens, ac in omnibus uitæ partibus moderatus, Ioannes Rysleius, Thomas Ormondiæ comes, homo Hybernus, uir attentus, integer, Henricus Marneius, Gulielmus Say, uir ſui equeſtris ordinis probitate, beneficentia, uirtuteꝗ primarius, Gulielmus Ody, Gilbertus Talbotus, Gulielmus Vdallus, Thomas Troys, Ricardus Nanfantus, is aliquandiu Caleti præfectus fuit, Robertus Poyntus, Iacobus Hubertus, Carolus Somerſetus, homo paratus, atque nobilis, Thomas Hauardus comes Surræ, uir prudentia, grauitate, conſtãtia ſumma, Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes, ſummo genere natus, gratioſus, & ſingulari bonitate, prudentia, modeſtiaꝗ præditus, Gulielmus Blontus Monioij regulus diſertiſſimus, ornatiſſimus, Ioannes Burſcherius, Ioannes Fyneux, Petrus Eggecombius, Hugo Conueius, Thomas Terellus, Henricus Vuyat, Robertus Throgmartonus, Thomas Brandonus, homo fortis ac experiens, Ioannes Vuyngfildus nobilitate æque ut uirtute præclarus, Edmũdus Dudleius, Edouardus Belknapus, Ricardus Hemſonus, ac deinceps plerique alij conſilio boni: & in primis pontifices, Henricus Deneus Cantuarienſis, Oliuerius Kyng Bathonienſis & Vuellenſis, Gulielmus Baronſus, qui paucis menſibus uixit, poſtq̃ Londinenſis factus eſt epiſcopus, Gulielmus Varamus, qui Henrico Deneo in archiepiſcopatum ſucceſſerat, Ricardus Fiziames Londinenſis pater in noſtra theologia probatiſſimus, frugaliſſimusꝗ, & alter Ricardus Nix Nordouicenſis præſul. Reſtabat ad corroborandũ præſentẽ rerum ſtatũ, ut Eliſabeth puellã Edouardi filiã perinde ac pollicitus erat, ſibi matrimonio iungeret, quod & fecit. Ex illo quies Anglico populo iam parta uiſa eſt, quod Lancaſtria & Eboracenſis duæ præpollentes æque opibus ut nobilitate familiæ, tandẽ aliquãdo in unã coiuiſſent domũ, unde certa regia proles uentura eſſet, quæ in poſterum tempus regnum obtineret. Quibus rebus actis, etſi omnia quieta ac tuta uidebãtur, Henricus tamen præteritis malis doctus, ſibi adhuc inimicorum inſidias pertimeſcendas ducebat, quod mortales ab incunabulis odio factionũ imbuti, nõ facile ſoleant uirus deponere: itaꝗ primus omnium Angliæ regum ſtipatores corporis habere cœpit, quod à Frãcis principibus ſumpſiſſe fertur. Cæterum quia ad cauenda pericula, parum interdum foris arma ualent, niſi ſit conſilium domi, ſuum domeſticum ſenatum conſtituit, in

eumꝗ

eumqꝫ grauiſſimos quoſque ac ſapientiſſimos uiros, & præſertim eos quos omnium ſuorum conſiliorum, periculorum, calamitatum iam inde ab initio ſocios, adiutores, participes habuerat, adſciuit, utpote qui cunctas ſuas curas in Republica recte regēda ſibi defigendas putabat, memoria tenens ſe ad imperium à populo Anglico eius rei cauſa eſſe uocatum, ac propterea ſua permagni intereſſe curare, quò regnū legibus, inſtitutis, moribus pariter refloreret, atque ſpes cunctis renaſcerentur fore melius. Atque tale gubernationis fundamentum Henricus à principio iecit. Eodem anno nouū morbi genus peruaſit per totum regnum, ſub primum Henrici in inſulam deſcenſum, dira quidem lues, & quam nulla ſit ætas antea quod conſtet perpeſſa, ſubitò enim ſudor letalis corpus tentabat, ac ſimul dolor caput ſtomachumqꝫ uehementi caloris ardore affectum infeſtabat. Quo morbo homines uexati, quia alij æſtus impatientes, ſi in lecto erant, ſtragula dimouebant, ſi ueſtiti, ueſtes deponebant, alij ſitibundi frigidum potum ſumebant, alij demum patientes caloris fœtorisqꝫ, nam ſudor graue olebat, additis ſtragulis, ſudorem prouocabant, æque omnes aut ilico, aut nō multo poſtquam ſudare cœpiſſent, expirabant, ita, ut ex omni ægrotantium numero, uix centeſimus quiſqꝫ reualeret. At poſt uigintiquatuor horas, tanto temporis ſpacio uis eius morbi ſæuiebat, abeunte ſudore, ſeruabantur: non eo tamen ita expurgati erant, quin iterum atque iterum in morbum reciderent, multiqꝫ inde interirent. Sed ea res remedium tanto malo ad ultimum monſtrauit, nam qui ſemel primo ſudarant, cum deinde tentarentur, obſeruabant ea, quæ in prima curatione profuiſſent, & illis pro remedio utentes, addebant ſemper aliquid ad curationem utile. Item & illi ijdem cum iterum in idem ualetudinis genus inciderent, ex priore obſeruatione earum rerum per quas ſe confirmaſſent, ita ſe curare didicerunt, ut uim ſudoris illius facile euaderent. Quibus rebus ita uſu uenit, ut poſt ingentem mortalium ſtragem, remedium unicuiqꝫ promptiſſimum inuentum ſit, quod huiuſmodi eſt: Si quis interdiu ſudore corripiatur, cum ueſtitu protinus cubatum eat, ſin noctu, & in lecto, tum quieſcat, nec ſe è loco moueat, uſqꝫ ad uigintiquatuor horas exactas, interim ita ſe ſtragulis oneret, quò non prouocetur ſudor, ſed ſua ſponte molliter ſtillet, cibi nihil capiat, ſi tam diu famem tolerare poſſit, neqꝫ plus potus cōſueti ac calefacti hauriat, quàm modice ſatis ſit, ad ſitim extinguendam. Inter hanc curationē in primis caueat, ne manum quidē aut pedem ſui refrigerādi cauſa, extra ſtragula proferat, quod facere letale eſt. Hoc remediū eſt nouo morbo inuentum, qui tantū Angliam id temporis peruaſit, & poſtmodum ſæpe grauiter uexauit. Atque annus primus cum regnare cœpit Henricus, tali fuit peſte inſignis, id quod iam tum uulgi opinio tulit prodigium eſſe duræ eiuſdē regis gubernationis: at uerius, ſi quid ueri uana poteſt monſtrare religio, portendit Henricū uſque ad extremum uitæ ſpacium, nullū tranquillum atqꝫ ocioſum ſpiritum eſſe ducturum, quando ab initio cœpit ſuorū ſeditionibus uexari, adeò ut nunquam ei poſthac per illas licuerit eſſe quieto, ſecuroue. Ad rem redeo. Poſtquam Henricus Londini res ſuas ex ſententia conſtituerat, bonoqꝫ loco eſſe uiderat, reliquas regni partes ſibi obeundas cenſuit, quò animos hominum factionum contagione contaminatos purgaret, & ante omnes, Eboracenſem prouinciam aduerſariarum partium in primis ſtudioſam in officio contineret; itaque

primo quoque tempore Eboracum proficiſcitur, & quia paſchales feſti dies inſtabant,eius rei cauſa, iter Lincolniam flexit, qui dum ibi commoratur,factus eſt certior Franciſcum Louellum regulum cum Humfredo Staffordio abiĳſſe ex aſylo Colceſtrenſi,ſed quô terrarũ ſe contuliſſet, neminẽ hominem pro certo habere,qua de re id minus curandum exiſtimans,Eboracum prout conſtituerat,perrexit: quô ſimulatq; peruenit,rumor repente per totã urbem diuulgauit Franciſcũ cum bene magnis copĳs adeſſe, ac infeſtis armis ipſam ciuitatem petere,& Humfredum cum Thoma fratre,in Gloceſtrenſi agro inter agreſtem multitudinem, tumultum concitaſſe, atque inter ſe partitos, qui portas urbis,qui muros,qui uias occuparent. Ad primum nuncium ut incertum,rex parum mouetur,ſed ubi cognouit ex literis ſuorum uera eſſe,quæ antè rumor attuliſſet,ingenti afficitur trepidatione,quod non exercitum,non arma quibus ſuos armet, parata habeat, non eo denique loci ſit, ubi militem eo temporis puncto, ſcribere poſſit, cum in urbe aliâs inimica Ricardi nominis memoria recens in ciuiũ animis hæreret: ſed quia res diligentiam requirebat, ut ne ſpatium daretur aduerſariĳs uires augẽdi, Gaſparem Bedfordiæ ducem cum tribus armatorum millibus male omnino thoracatis, quia bona eorum pars ex corĳs pectorale munimentum ſibi fecerat,propere ire obuiam hoſtibus iuſſit,& quid ſui conſiliĳ eſſet, commonefecit. Ipſe interim undecunq; poteſt,militẽ cogit. Bedfordiẽſis more tumultuariĳ exercitus raptim profectus, ubi caſtris hoſtium appropinquauit, & pauliſper cum ſuis ratiocinatus, quomodo ſine certamine,illorũ conatus reprimere poſſet,cõfeſtim præcones edicere iuſſit omnibus impunitatẽ condonari,qui arma deponerent. Quæ equidem res permagni fuit momenti,nanq; Franciſcus ſiue ob id minus ſuis confidens, ſiue timore perterritus, de media nocte à ſuis clàm diſceſſit. At illi cognita fuga ducis,ſine mora,cuncti ad pedes Bedfordienſi iacentes,ueniamq; precantes,in regis poteſtatem ſe tradiderũt. Sic impetus aduerſariorum,qui in regem parabatur,ex quo cædes multorum eſſet conſecuta,Bedfordienſis artificio repente deferbuit, atq; Franciſcus magis periculi timens,quàm gloriæ appetens, nõ tentato certamine,in comitatum Lancaſtrenſem perpetuo curſu ſe recepit, adiuitq; ad Thomam Brogtonum equitem magna in ea regione autoritate, apud quem aliquot per menſes latuit. Humfredus etiam ex Franciſci fuga pauore affectus, diſcedit à ſuis in aſylum,quod uocant Colnamum,abeſt ab Abyndonia circiter millia paſſuum duo, & quia id aſylum præſidio non eſt illis, qui læſæ maieſtatis crimen commiſerint, Humfredus inde extractus capite multatur: Thomæ uero fratri, qui unà cum eo erat, uenia datur,quod non ſponte,ſed fratris impulſu,in id bellum ingreſſus fuiſſet. Rex ſic pacato tumultu, qui eius animum magno timore impleuerat, & Eboracenſis prouinciæ ſtatu diligẽter collocato, Londinum reuertitur,ac paucis pòſt diebus Vintoniam petit, ubi loci Eliſabeth regina eius uxor puerum peperit,quem Arthurum appellauit,atq; Londinum aliquanto pòſt regreditur. Interea ex parua fictaq; re,initiũ maioris tumultus ortũ eſt,quod pro artificio rei,facinus audax cenſendum eſt,at pro tempore nulla admiratione dignum, quoniam iampridem permulti homines inter ſeditiones,quas ſuperioribus libris memoraui,aut orti aut nutriti,nec in armis nec in ocio eſſe poterant,partim domi ſedentes, ac male cogitãtes,partim per licentiam bellorum,omnia

prædæ

prædæ eſſe cupientes,ac ad ulciſcendas partium iniurias uehementer ardentes,qui neque belli neꝙ pacis iura ulla eſſe uolebant,ex quo ut improbi facile aut odio emolumento ue in fraudem impellebantur, nec deerant turbarum ac ſeditionum duces autoresꝙ. In ijs fuit Ricardus Simondus presbyter,homo ſordido loco natus,cui fraudes & doli à primo cordi erant,cæterum nõ indoctus,& propterea diſcipulũ ſibi elegit Lambertũ Symenellum puerum non malo omnino ingenio,per quem fallaciam eiuſmodi confinxit. Venit perfidioſo homini æque improbo ac facinoroſo in mentem,facere ſuum Lambertum regem, & ſe Anglorum antiſtitum principem, cuius conſilio materiam dedit,quod in uulgo eſſent,qui ſuſpicarẽtur filios Edouardi regis aliquò terrarum ſecretò migraſſe, atque ita ſuperſtites eſſe, ac Edouardum Varuici comitem ducis Clarentiæ filium uel neci datum,uel breui dandum. Hi rumores quamuis uaniſſimi ſpem fecere Ricardo Simondo,ut uenturum tempus putaret,cum Lambertus apte poſſet alicuius ex iſtis regijs pueris perſonam ſumere, & regnum repetere,ut qui certũ quaſi haberet,omnino non defuturos, qui eum iuuarent,cum odia ex factionibus orta plurimum æterna ſint, quod ille ex ſemetipſo metiebatur. Ita ea ſpe ductus,ſuum Lambertum Oxonij ubi literas ſtudebat,regalibus moribus inſtituere, bonis erudire artibus,regiam proſapiam edocere miro ſtudio cœpit, ut cum opus foret, uulgus pueri indolem miratus,fidem ſuo commento facilius haberet. Haud ita multo pòſt,fama paſſim diſſipauit Edouardũ comitem Varuici in carcere interijſſe. Quod ubi Simondus reſciuit, exiſtimans eſſe tempus ædere deſtinatum facinus,mutat puero nomen,uocatꝙ eum Edouardum,quod illud nomen filio ducis Clarentiæ fuiſſet, qui & id ætatis puer erat, ut alter alteri annis non præſtaret,ac protinus cum eo in Hyberniam traijcit, ibiꝙ ſecreto conuenit nonnullos Hybernorum principes,quos parum fidos eſſe Henrico ex fama cognorat,acceptaꝙ ab illis fide, narrat ſe ſeruaſſe filium ducis Clarentiæ à morte,ac duxiſſe in eam terrã,quam audierat ſemper unice amaſſe nomen & genus Edouardi regis. Res facile ab illis credita inde alijs aperitur, ſicꝙ pro uera habetur ſine controuerſia,ut Thomas Gerardinus inſulæ cãcellarius ſpecie ueri deceptus in primis puerum ut regia ſtirpe procreatũ acceperit hoſpitio,ſummaꝙ ope iuuare cœperit: primo enim conuocatis ſuis clientibus, docet de aduentu pueri,& quemadmodum ei reliquo ex uirili regia prole,regnum Angliæ debeatur, & propterea eos hortatur, ut cum ſuo tum pueri nomine,ſe ſequi uelint, atque pro ſe quiſꝙ ipſum puerum in auitum regnum reſtituendum curare, deinde cum reliquis principibus rem communicat, qui cognito eius conſilio, ultro operam ſuam pollicentur. Per hunc modum fama celeriter ad omnes Hyberniæ ciuitates perfertur,quæ confeſtim in fidem pueri ueniunt,eum regem certatim appellantes,ita ut ſecta iam præpollente effecta, principes ſtatuerint alios alibi belli ſocios cõparandos,qui continuò dimittunt certos nuncios in Angliam,ad eos quos ſciebãt Ricardi regis partes ſecutos eſſe, orant, rogant,obteſtantur, ut in fide maneant, atque uelint puerum opibus iuuare: alios itidem nuncios mittunt in Flandriam ad Margaritam ſororem Edouardi,quæ nupta fuerat cum Carolo duce Burgundiæ,rogatum etiam auxilium. Carolus enim nullis ex Margarita ſuſceptis liberis, unicam ex priore uxore reliquit filiam nomine Mariam, quam in matrimonium duxit Maximilianus

Frederici imperatoris filius, ex qua duos genuit filios, Philippum & Margaritam. Hos Mariæ quæ haud diu pòſt ſuperſtes fuit, & Maximiliani liberos Margarita Caroli altera uxor materno complexa amore, mira charitate nutriebat, accipiebat, fouebat, ſtudioſeꝙ rebus domeſticis operam impēdebat, quæ eiuſmodi officijs magnam apud Flandros ſibi autoritatem comparauit. Iſta igitur Margarita etſi non ignorabat domum ſuam Eboracenſem à Ricardo fratre duntaxat funditus euerſam eſſe, tamen non ſaturata odijs, quibus omnis ferè Henrici ſexti progenies extincta erat, nec memor affinitatis, qua ad ultimum, uti ſuprà oſtendimus, reliquus alterius familiæ ſanguis alteri in perpetuum miſtus erat, in Henricum regem peſſime animata, iraꝙ ſimul accenſa non ceſſabat omnia tentare, quamobrem hominem ut alterius factionis caput opprimeret, perinde quaſi eius ſanguine ſuæ domus interitū lui uellet: adeò magna uis eſt ciuilium ſimultatum, ut interdum ſapientiſſimos quoſque ab honeſto auertat, præcipiteteꝙ. Igitur mulier certior facta de noua repente orta in Henricum factione, quamuis rem, prout erat, ſimulatam nō item parui momenti putaret, non modo promiſit nuncijs ſe opem laturam, ſed operam quoque daturam, quò maiora auxilia ipſis conſpirationis ſocijs adiungerentur. Quibus rebus in Angliam Henrico nunciatis, haud ſecus quàm par erat, ualde commotus, quod fraude unius longe ſordidiſſimi improbiſſimiꝙ hominis tantum in ſe bellum compararetur, uerum ut uir ſciens, homoꝙ prudens iudicabat genus belli crudeliſſimi fore, ſi in campum deſcenderetur, in quo plurimum area multorū ſcelerum eſſe ſoleret, ac idcirco primū omnium tentandum ſibi conſtituit, ſi ſine armis, quorum exitus ſemper incerti, poſſet ſuos ad ſanitatem antè reducere, quàm malum nondum late diſſeminatū per terram Angliam manaret. Itaꝙ conuocato principum concilio, ad Cartuſianorum cœnobium, quod parum abeſt à regia uilla, quam ipſe poſtea appellauit Richemondiam, quonam pacto mota procella ſiſti poſſit, mature cōſilium capit. Cunctis primo conſeſſu uidetur utile factu, ſi priuſquam cætera agitentur, illis omnibus uenia commiſſorum præteritorum proponatur, qui in officio deinceps permanſerint, ut ne ſi id differatur, interim Thomas Brogtonus eques, qui Franciſcum Louellum apud ſe diu ſeruarat, præſensꝙ aderat, atꝙ alij eius amici tēpore tam difficili ac periculoſo, deſperata uenia, palàm erumpant: nam quanquam ij eius coniurationis conſiliorum affines eſſe putabantur, quia tamen id nullo certo conſtabat indicio, nō uidebatur conducere quicquam impræſentia in eos grauius decernere, partim ut ne tumultus augeretur, partim uero, ut ſi poſthac ab officio diſcederent, id eis ſuo merito fraudi foret. Quare rex ſtatim edicto tota Anglia diuulgato, cunctis generatim ſontibus etiam capitalium rerum condemnatis parcit, pœnamꝙ remittit. Deinde poſt longam conſultationem, quorundam mentes & ſententiæ eò inclinabantur, ut in rem præſentem eſſe ducerent, filium ducis Clarentiæ populo oſtendi, quò illa opinio uana puerum eſſe in Hybernia, decederet mentibus hominum. Sunt ſimul multa quæ ad ſtatum Reipublicæ pertinebāt, decreta. Inter cætera, Eliſabeth quondam Edouardi regis uxor omnibus poſſeſſionibus multatur, propterea quod ſe atque filias Ricardo regi commiſiſſet, contrà atque ab initio factæ conſpirationis in Ricardum, receperat principibus illis, qui cunctis ſuis fortunis neglectis, quas in Anglia habebant, eius potiſſi-

mum

mum rogatu, ad Henricum in Britanniam tranſiſſent, ab eoq́ iuſiurandum exegiſſent, quo ille obligarat ſe ad ducendã illius filiam maiorem natu in matrimonium, & id per eam non ſtetiſſet, quin irritum fuerit, ac principes Henricum ſecuti perpetuò exularint. Graue quippe delictũ, ſed eius exitus ex eo minus omnino legibus uiſus eſt uindicandus, quod tantum abfuit, ut alijs uel Henrico nocuerit, ut etiam adiumẽto fuerit, cum per id Ricardus rex facinus facinore cumulare auſus religionem neglexerit, neptis connubium petendo, ac ob iſtuc, Deum magis iratũ ſibi fecerit, unde eius ruina erupit. Hinc profectò cognoſcere licet improbos non humani iudicis conſilio trahi, ſed Dei nutu, perinde quaſi ſua ſponte ad meritũ exitium properare. Atq́ ita regina ſua in ſe leuitate magnam deriuauit inuidiam, qua confecta miſeram deinceps uixit uitam. Tales res noſtræ ſunt, modo in ſequundis fluxæ, modo in aduerſis bonæ, ut utentibus nulla ſpes diu fruendi, & carentibus nulla deſperatio habẽdi eſſe debeat. At unum Eliſabeth reginæ opus fortuna diminuere non potuit, illa enim dum Edouardus uir regnabat, Cantabrigiæ loco magnifico ſcholaſticorum collegium inſtituendũ curauit, deditq́ fundos, ad eorum uictum. Vocatur reginæ collegium, eo ipſo certe dignum nomine, quod omni tempore doctiſſimis hominibus ibidem aſſiduo ſtudio eruditis affluit. Sed ad rem reuertamur. Rex dimiſſo concilio, Londinum uenit, ac proximo die dominico, educi per mediam urbem, ex turri, iuſſit Edouardũ filium ducis Clarentiæ, ad templũ diui Pauli. Hic puer, ut iuſſus erat, ſeſe omnibus oſtendens inceſſit, dum ſupplicatio ducebatur, interfuitq́ ſacris, ac ſimul collocutus eſt cum multis principibus, & præſertim cum ijs, qui cõiurationis participes habebantur, quò illi facilius intelligerẽt Hybernos ex re uana, nouos dementer facere motus. Sed animis male ſanis nihil hæc profuit medicina, nanque Ioannes comes Lincolnienſis, Ioannis Polæ ducis Suthfolchiæ & Eliſabeth Edouardi regis ſororis filius, hanc nouandarum rerum facultatem haudquaquam omittendam ratus, ſtatuit Hybernorum conatus, ut ne male caderent, modis omnibus corroborandos. Sanè uir acris ingenij & conſilij nõ modici, ueneno ciuilium inimicitiarum iampridem infectus, non poterat in animum ſuum inducere, ut patienter uideret Henricum aduerſæ factionis hominem regnare, qui propterea inito cum Thoma Brogtono, ac pleriſque alijs amicis conſilio, decreuit ad Margaritã materteram trajcere, & eius opibus nixus, ad nouæ ſeditionis autores adhæreſcere. Itaq́ ſtatim poſt dimiſſum à rege concilium, comes clàm in Flandriã ad Margaritam uenit, quô aliquot antè diebus, Franciſcus Louellus ſe receperat. Hic pro ſuo quiſque ſenſu ac deſiderio, in rerum gerendarum rationem locutus eſt, quarum poſt longam diſputationem ſumma fuit, ut comes cum Franciſco propere Hyberniam peteret, Lambertum fictitium nepotem regio honore honeſtandum curaret, Hybernorum auxilia cum nouo rege, in Angliã adduceret, amicis undiq́ ad arma uocatis, bellum Henrico faceret, & ſi res feliciter caderet, tum Lamberto in ordinẽ redacto, Edouardum comitem Varuicenſem uerum nepotem carcere primũ liberaret, ac poſtea ex autoritate principum amicorum, regem conſtitueret. Rex Henricus interim qui ſperabat ſuos principes poſt uiſum Edouardum filium ducis Clarentiæ quieturos, nec eſſe quempiam tam improbum putabat, qui de eo quicquam fingeret, nec tam furioſum, qui crederet, ſolum ſtudebat Hyber

norum temeritatem compeſcere,cum repente de fuga comitis Lincolnienſis cognouit,qui ob eam rem ualde commotus , inimicorum iniurias quas nullo conſilio uitare ſe poſſe animaduertebat, iam tum aperte perſequendas,uindicandasq; armis ſtatuit:itaque certos belli duces quoquouerſum miſſos exercitum parare,atque in unum locum cogere iuſſit, ut omni multitudine in eam partem impreſſionē facerent,qua aduerſarios uenire conſtiterit. Ipſe interim timens ne nō plures in Flandriam ad comitem transfugerent,omnem oram quæ ad orientem ſolem ſpectat,obire cœpit, & iam ad cœnobiū diui Edmundi peruenerat, cum intellexit Thomam marchionem ſui purgandi cauſa,ad ſe approperare,quem miſſo obuiam Ioanne comite Oxonienſi, de itinere in turrim Londinenſem duci iuſſit,ut ſi eſſet amicus,ſicuti re uera erat,illud tantillum ignominiæ eius ſalutis cauſa ſubire,haud ægre ferret,ſin inimicus,ne noceret. Quo facto,Nordouicū petit,& ibi Chriſti die natali peracto, Vualſingamiam progreditur, ingreſſusq; diuæ uirginis templum, quod in eo pago ob ſummā miraculorum religionem,ſanctiſſimum eſt, orat,precatur,atq; uota facit,ut ope diuina, & uirginis Mariæ ductu, ſibi liceat inimicorum inſidias cauere,& ſe & patriam ab inſtāti periculo defendere,eiusq; uitioſas partes ſanare. Ita precatus Cantabrigiam & inde Londinum celeriter reuertit. Interea Ioannes comes Lincolnienſis & Franciſcus Louellus accepto à Margarita exercitu duorum circiter millium Germanorum, quibus præerat Martinus Suardus homo Germanus ſummo genere natus, ac rei bellicæ ſcientia præſtans,in Hyberniam traijciunt,atq; Dublini Lambertū puerum perinde quaſi regia ſtirpe ortum, more maiorum,regem creandum curauit. Poſt hæc Hybernorum egentiū ac ferè inermium coacta ingenti multitudine,quorum dux erat Thomas Gerardinus,cum nouo rege, in Angliā nauigant,ac dedita opera,haud procul Lancaſtrio, in terram deſcendunt,freti opibus Thomæ Brogtoni,qui princeps erat coniurationis ſocius. Rex autē Henricus qui ſuæ cauſæ non indormiebat,quod acciderat ſuſpicatus,paulò ante aduentum hoſtium dimiſerat per oram occidentalem aliquot equitum turmas, cum ad obſeruandum aduerſariorum acceſſum, tum ad aliquos de Hybernia profectos excipiendos, ex quibus hoſtium conſilia cognoſceret, & ipſe copijs coactis, quibus Gaſparem Bedfordiæ ducem, & Ioannē Oxonienſem comitē præfecit, Conuentriam petebat, quô uix peruenerat, cum equites officio functi renunciarūt comitem cum nouo rege,in oram Lancaſtrenſem deſcenſionem feciſſe. Quod ubi intellexit, de obuiam itione, cum ſuo domeſtico ſenatu agit, cum res nō inanis uideretur poſtulare conſilium,pariter ac celeritatem. Cunctis una mente probatur,ut ipſe aduerſarios uenientes excipiat,quoquo gentium ierint,ſeq; receperint,ne illis ſpacium detur maioris faciendi exercitus. Ita capto cōſilio,rex Nothyngamiam petit,ad proximamq; ſyluam,quæ Bonrys uocitatur, caſtra ponit, quô non multo pòſt cum magno armatorū numero conuenit Georgius Talbotus comes Salopienſis,Georgius regulus Strangius,ac Ioannes Chenius, egregij belli gloria duces,cum pluribus alijs rei militaris peritiſſimis,nam Henricus ex uicinis comitatibus nobiliſſimum & fortiſſimū quenq; partim ad ſe euocauit,partim iuſſit, ut qui arma ferre poſſent, quamparatiſſimi forent,ſubſidiū ferre,ſi opus eſſet. Itaq; uno propè tempore habito militū delectu,magnæ copiæ coactæ ſunt,quarum duces erāt,Rodul-

phus

phus Longfordius, Ioannes Montigomerius, Henricus Vernonus, ex Pek, Rodulphus Shurleius, Gotthofredus Folgehan, Thomas Gryſleius, Edouardus Suttonus, Humfredus Stanleius, alter Humfredus Stanleius, Gulielmus Hugtonus, Gulielmus Meryngus, Edouardus Stanopus, Geruaſius Clyſtonus, Brianus Stapultonus, Henricus Vuyllugby, Gulielmus Perpoyntus, Ioãnes Babyngtonus, Gulielmus Bedyllus, Robertus Brundellus, Ioannes Markham, Gulielmus Merbury, Edouardus Aborogh, Gulielmus Tyruuitus, Ioannes Huſeius, Robertus Shefildus, Gulielmus Neuportus, Rogerius Ormeſtonus, Thomas Tempeſta, Gulielmus Knyuettus, Henricus Vuyllugby, Edouardus Haſtyngius regulus, Ioannes Dygby, Simon Dygby Haryngtonus, Ricardus Sacheuerellus, Ioannes Vyllers, Edouardus Fyldyngus, Thomas Pulteneius, Nicolaus Vaux, Thomas Grynus, Nicolaus Gryſinus, Edmundus Lucy, Edouardus Belknapus, Robertus Throgmartonus, Georgius Graius, è Ruthyn, Guido Volſtonus, Thomas Fynderius, Dauid Philippus, Thomas Cheneius, Robertus Cottonus, Ioannes Sancti Ioannis, Ioannes Mordantus, Thomas Terellus, Ioannes Raynsfordius, Robertus Payntonus, Robertus Daniel, Henricus Marneius, Edmundus Armidellus. Accurrebant uſq; ab ultimis finibus ſimul alij principes uiri, & centuriones, & in his erat Georgius Oglius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Gulielmus Bulmerius, Ioannes Langfordius, Gulielmus Norres, Ioannes Neuyllus è Thortinbrigio, & Ioannes Gulielmus. Ita regi in horas ſingulas mirum in modũ exercitus augebatur. Comes Lincolniẽſis interea Eboracenſem agrum ingreſſus cum ſociis, lento incedebat gradu, ac ſine ullo maleficio incolarum, quippe qui ſperabat aliquem populi concurſum ad ſe fieri, ſed ubi uidit paucos ſe ſequi, & nihil eſſe, quod de referendo pede cogitaret, cum hoſtes in armis eſſent, ſtatuit nihilominus tentare fortunam belli, ſciens Martem eſſe communẽ, memorq; Henricum biennio antè, parua armatorum manu uiciſſe Ricardum regem, qui magnas ſecum habuit copias: quare ſuis confiſus uiribus, ex agro Eboracenſi Neuuarcum uerſus iter facere cœpit, ut ibi auctis copijs, in regem, quem uenire obuiam, & uix bidui abeſſe intellexerat, recta uia contenderet. Cæterũ priuſquam ille eò perueniret, Henricus cui nulla hora operis comitis erat ignota, ſub ueſperũ illius diei, qui ante prælij diem illuxit, celerius opinione eorum, obuiam uenientibus factus, Neuuarcum acceſſit, parumq; illic moratus, tria millia paſſuum progreſſus eſt, ibiq; poſitis caſtris pernoctauit. Comes uero cognito regis aduentu nihil territus, incœptum iter continuat, eodemq; die peruenit ad uiculum proximum aduerſariorum caſtris, quem uocãt Stochum, eoq; loci caſtra facit. Poſtero die rex ex omnibus copijs triplici inſtructa acie, Stochum proficiſcitur, ac prope caſtra comitis conſiſtit, atq; facit æquo in loco pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta, comes copias educit, ſignoq; ſuis dato, in certamen deſcẽdit: pugnatur utrinq; fortiſſime ac acerrime, neq; Germani homines aſperi & exercitati in armis, qui in prima acie erant, Anglis uirtute cedebant, ſicuti nec etiam Martinum Suardum eorum ducem animi & corporis uiribus omnino multi præſtabant. Contrà Hyberni etſi prælium magnis animis ædebãt, attamen cum patrio more, nullis armis corpora tecta haberent, ante omnes paſſim cadebant, eorumq; cædes alijs multo maxime formidini erat. Dimicatum eſt ali-

quandiu æquo Marte, cum ad ultimum prima regia acies longe numeroſiſſima firmiſſimaq́;, quæ ſola pugnam iniuerat, continuabatq́;, tanta ui in hoſtes impetum fecit, ut primum alios alibi reſiſtentes aduerſariorum duces interfecerit, deinde cæteros omnes in fugam uerterit, qui in ipſa fuga aut capti, aut cæſi ſunt. Verum confecto prælio, tunc magis apparuit, quanta audacia fuiſſet in exercitu hoſtium, ſiquidem illorum duces Ioannes comes Lincolnienſis, Franciſcus Louellus, Thomas Brogtonus, Martinus Suardus, ac Thomas Gerardinus Hybernorum ductor, in eo loco omnes interfecti ſunt, quem uiui pugnando ceperant. Cæſa ad quatuor millia hominum, & in ijs duces quinque, quos memoraui. Rex dimidio minus ex ſuis, qui primam fecere impreſſionem, amiſit. Lambertus uero puer rex cõmentitius cum Ricardo ſuo præceptore capitur, ſed uitæ utriuſque parcitur, quod ille innocens nihil per ætatem peccaſſet, utpote cui nihil pro ſuo iure facere licuerat, & iſte ſacerdos eſſet: qui tamen ut intelligeret lapidẽ ſolere ſuper eius caput cadere, qui illum in altum emittit, ut aiunt, æternis tenebris uinculisq́; demandatus eſt. Viuit adhuc Lambertus, ex rege, accipitrum domitor factus, poſtquam aliquantiſper in coquina regia ueru uerterat, aliaq́; uiliora munera obiuerat. Atque ita primus Margaritæ conatus male cecidit, quæ continuò ut illud ex rumore in Flandriam perlato cognouit, cœpit miſerandum in modum affligtari, lugere, mœrere, ac iam tum excogitare ſimul, quo pacto alterum quodpiam grauius negocium Henrico regi faceſſeret, quemadmodũ infrà appoſite demonſtrabimus. Henricus poſtquam ſic res magni momenti non magno item motu, ſummum periculum breui tumultu, bellum inteſtinum optato euẽtu ſedatum eſt, duplici eodem puncto temporis liberatur metu, præſenti & futuro. Sanè cum animaduertiſſet aduerſarios quos ipſe numero armatorũ ac uiribus longe præſtabat, tanta animorum conſtantia in ſe arma ferre, atq́; ad extremum haud ſegniter in certamen deſcendiſſe, ſuſpicatus eſt illos plures habere ſui conſilij ſocios, qui tempore & loco opportuno eis auxilio uenirẽt: quare cum uidiſſet in prælio hoſtium aciem manifeſte inclinatam, edixit, ne quis Ioannem Lincolnienſem comitem interficeret, ut ab eo totius coniurationis fons aperiretur: ſed ferunt milites noluiſſe eum ſeruare, ueritos, id quod fortè fuiſſet, ne unius uita ſeruata, multorum uitis exitio foret. Incidit hoc domeſticum bellum in annum ſalutis humanæ MCCCCLXXXIX, & III, cum regnare cœpit Henricus, qui etiam nobilis fuit morte Thomæ Burſcherij Cantuarienſis archiepiſcopi, uiri ſanè & doctrina & moribus clariſſimi, in cuius locum ſubſtituitur Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus, par nempe uirtute antiſtes, quem Alexander ſextus Romanus pontifex Cardinalem, & Henricus Angliæ cancellarium fecit. Nunc ad rem redeo. Secundum hæc, rex occiſorum ſpolijs collectis, ac corporibus ſepulturæ datis, Lincolniam proficiſcitur, ubi dum moratur, primum Deo trium dierum ſupplicationibus, gratias agendas curat, ac ſtatim ſignum militare quo uicerat, ad Valſyngamium templum mittit, ut ibidẽ uelut uictoriæ quam diuæ uirgini auxiliatrici acceptam referebat, monimentum ſeruetur, deinde de quibuſdam captiuis ſupplicium ſumit, & paucis pòſt diebus Eboracum petit, prouinciam quaquauerſum obeundo, ubi aduerſarij exercitum in eum conflarant, quàm acriter pugnare nititur, multis in uincula ductis, ad quos aliquid criminis pertinere comperit.

Hæc

Hæc faciendo, Nouumcaſtrũ peruenit, & iam magnam æſtatis partem in ea regione manſerat, cum poſtremo indidem miſit in Scotiam Ricardũ Foxum, qui paulò ante Exonienſis epiſcopus creatus erat, & Ricardum Eggecombiũ equitẽ, legatos ad Iacobũ regem. Summa legationis erat, ut fœdus inducias ue cum Scoto facerẽt, magni enim æſtimabat Henricus, ſi cum finitimis regibus amicitiam ac pacem haberet, & præſertim cum Iacobo rege, quò ſuos Anglos eius rei ſcientes, & ob id ſe ad uicinitates receptũ habituros deſperantes, facilius in fide contineret. Legati perbenigne accepti, auditiq; ſunt à Iacobo rege, quippe qui eis à primo ſuum ſummũ in Henricum regem ſtudium, ſummam uoluntatẽ, egregiam fidem, at non item ſuorũ eſſe oſtendit, ingenue faſſus ſuos Scotos natura & uoluntate diuerſos, non facile poſſe generatim cum Anglis conſentire, quare ne eorũ animos offenderet, legatos rogauit, ut ſeptem annorum inducijs cõtenti eſſent, quibus pollicebatur ſe cum Henrico pacem continuam ſecretò habiturũ, ac inducias in totidem annos ſępe deinde renouaturũ. Hoc agebat Iacobus, quod ſciret ſuum nomen bonæ populi parti ita odio eſſe, ut ille nullum eius factum magnopere comprobaret. Legati perſpecta Iacobi erga Henricũ beneuolentia, inducias quas obtulit, ultro firmarunt, domumq; reuerſi, legationem regi ordine renunciarunt, qui Scotum in ſe bene animatũ pro tẽpore, ex ſuo maxime uſu eſſe iudicans, mira affectus eſt lætitia. Sed hæc aliquanto pòſt acciderũt. Henrico à Nouocaſtro interim Londinũ diſcedenti ad Leceſtriam, occurrunt legati à Carolo rege Francorũ miſſi, qui ſignificarẽt ipſum recuperaſſe nonnulla loca, quæ à Maximiliano rege prius tenerentur, ac bellum habere cum Franciſco Britanniæ duce, quod ille aliquot Francos principes rebelles hoſpitio accepiſſet, eorumq; caput eſſe Ludouicum Aurelianenſium ducem, & propterea orare pro cõmuni coniunctione, & ſumma familiaritate, ut uel iuuare uellet, uel ſe medium eſſe, nihilq; de alterutra parte iudicare. Rex quamuis Carolum quo paulò ante adiutore, regno potitus erat, in oculis ferret, attamen non ignarus, qua ratione illud bellum in Britannos ſuſcepiſſet, minime grato animo eum nuncium audiuit. Siquidem Franci nullam cum duce, niſi imperij fines propagandi cauſam belli habebãt, quod ille ſenex ac lethargicus ſine liberis maribus eſſet, quamobrem in ſpem occupandæ Britanniæ facile ueniebant, primiq; non inuiti, uti ſimulabant, bellum facere incipiebant. Hoc Henricus animo cernens nequaquã ex re ſua fore, ut Britannia amica populi Anglici, & quæ ei ſæpe uſui fuerat, à Gallo occuparetur, ſtatuit ſibi ſuccurrendum duci, ubi uideret res eius in periculo uerſari, quod etiam ut faceret, accendebatur charitate illa paterna, qua eum dux iam inde ab initio, cum in Britanniam ueniſſet, complexus ſemper fuerat. Contrà recens memoria accepti beneficij à Carolo faciebat, ut ingrati animi crimen horreret, ſuaderetq;, ne quid in illum tentaret, quod inhumanitatis uitio dari poſſet. Res ita per ſe difficilis erat, quia rex in capiendo conſilio, nihil prætermittebat, & tamen non explicabat quicquam, quod ſatis placeret. Sed poſtremo ad belli caſum rationes ſuas accõmodandas cenſuit, ut ſi uſu ueniret, quò Britannus, quem de ſe bene meritum negare non poterat, in periculum adduceretur, tum illi palàm opem ferret, ui & armis ab iniuria eundem defenderet. At interim ut ne alterius partis odium ſubiret, legatis reſpondit, ſe operam daturum,

ut pacificatio aliqua inter regem & ducem amicos communes conſequeretur. Itaq; dimiſſis à ſe Caroli legatis, confeſtim Chriſtophorum Vrſuychum ad Carolum legat, cui dat in mandatis, ut primo congratuletur Carolo ſuis uerbis, adeptam uictoriam aduerſus Maximilianū, deinde eum certiorem faciat, de aduerſarijs ab ſe deletis, ac poſtremo offerat ipſum fore pacis conciliatorē, inter eum, & ducem, & ſi id Carolo cordi ſit, tum quamprimū ad ducem proficiſcatur, concordiamq; conglutinandā ſedulo ſuo nomine curet. At ubi Henricus Londinum uictoriam reportauit, ciues propter eam ualde lætati ſunt, quod pericula quæ antea ſuis rebus imminere ſuſpicabātur, iam deuictis quietis uiolatoribus, penitus ſublata eſſe uiderent. Ipſe quoq; rex odij inimicorū faces paulò ante ardentes extinctas putans, non poterat non gaudere, qui idcirco multo ſe in cunctos humaniſſimū, æque ac in eos longe liberaliſſimū præbebat, qui bona, qui fortunas, qui ſeipſos in cōmunionem ipſius periculorum contuliſſent, atque non multo pòſt Thomam marchionem cuſtodia liberatum, in priſtinam gratiam & familiaritatem recepit, quod eius uirtus & fides ſatis probata foret. Interea Chriſtophorus cum mandatis in Galliam profectus, accipitur comiter à Carolo, cui poſteaquam mandata Henrici expoſita ſunt, placuit, ſicuti oſtendebat, ut Henricus autor pacis eſſet. Quo uiſo, Chriſtophorus ſine mora in Britanniam tranſiuit, ac pro parte regis ſui, ducem conuenit, expoſuitq; mandata diligenter. Et quia duci Franciſco ex longo morbo mens integra non erat, adhibitus eſt Ludouicus Aurelianēſis dux, qui unà cum eo & alijs eius conſiliarijs, legatum audiret. Is ubi cognouit ab Henrici legato de pace agi, quam ſibi commodo fore non putabat, reſpondit protinus, cōuenire potius Henrico, auxilium ferre Franciſco duci neceſſario ſuo, hoſtium ferro, manu, copijs, oppugnato, quàm uanam tentare concordiæ compoſitionem: &, ſi nulla eſſet apud ipſum memoria beneficiorū acceptorū, debere tamen conſiderare, Britanniā eſſe inſtar munitiſſimi ualli Anglis, aduerſum Gallos, ac illud ſi à Gallis expugnaretur, multo propius hoſtes eſſe ſuo regno. Hæc Aurelianenſis homo Francus ſuijpſius commodi cauſa, quod hoſtis patriæ eſſet, impræſentia dicere coactus eſt, qui ſciebat illud idem, atque Henricum non fugiebat, haudquaq; in rem Anglorū eſſe, ut Britannia à Francis poſſideretur. Cæterum Chriſtophorus accepto reſponſo, ad Carolum primo iter flectit, ac apud eum paucos dies moratus, quæ cum Franciſco de pace egiſſet, illi renunciat, deinde in Angliam reuertitur. Dum hæc gerebantur, Carolus dura obſidione premebat Nanetes, & quo magis ad eam rem incumbebat, hoc ſtudioſius apud Anglum, literis, nuncijs, cohortationibus in pacis negocium inſiſtebat, ueritus ne per eum uictoria penè parta ſibi potiri non liceret, quippe quem propediem ſuſpicabatur Britannis ſuppetias laturum eſſe. Quocirca Bernardum Dobenenſem honeſtum equitem propere ad Henricū miſit rogatum, ut controuerſiæ quouiſmodo finem faceret. Rex huiuſce etiam rei cupidus, qui malebat negociū pace quàm armis terminari, ut ne ipſe cogeretur in ſocietatē belli cōtra Francos uenire, tris deſignauit oratores, Sanctum monachū ordinis diui Benedicti Abyndonenſis cœnobij abbatem, Ioannē Lilium natione Lucenſem, pontificis Romani quæſtorē, iuriſconſultū, ac bonis moribus ornatum, & Ricardum Tonſtallum equitem, uirum ætate

& prudentia

& prudentia grauem, qui reconciliandæ amicitiæ cauſa, primo ad Carolum, deinde ad Franciſcũ ducem irent, quibus mandata ad rem cõficiendam dedit opportuna. Sed per eos ipſos dies, Ioanne Lilio ex pedibus laborante, Chriſtophorus Vrſuychus in eius locum ſurrogatur, atque ita oratores in Gallias proficiſcũtur, qui ubi cum Carolo de forma fœderis faciendi aliquandiu agitarunt, Ricardus cum Chriſtophoro ad ducẽ diſceſſit. Hic de ſumma rei agitur, & id quidẽ fruſtra, quia Britannus conſtanter omnes à legatis propoſitas conditiones repudiauit. Quæ cum ita eſſent, legati ſpe & actione concordiæ depoſita, ſublata, omiſſa, ad Carolũ redeunt, & quæ geſſiſſent, referũt, eodemq́ꝫ tempore per literas Henrico cuncta ſignificant. Inter hæc Edouardus Vdeuilla homo fortis & animoſus, de quo in ſuperiore libro memini, ſiue ocij fugiens, ſiue amore quẽ erga ducem habebat, motus, magnopere orat Henricũ regem, ut ſibi eius uoluntate liceat, cum aliqua armatorũ mauu ire Britannis amicis auxilio, & ut ne id ei à Franco crimini uerti poſſit, ait ſe clàm & ſine commeatu diſceſſurũ, quò fugæ haudquaq́ꝫ ſimulatæ fidem faciat. Rex qui ſperabat pacem ſuorũ legatorũ opera factum iri, tantum abfuit ut Edouardi ardori indulſerit, ut etiam ſummopere prohibuerit, ne id genus ſtratagematis moliretur, ratus ſuæ dignitatis non eſſe offendere Carolum, cui auebat in primis gratũ facere, ob rem modici momenti, quam nihil Britanno profuturã opinabatur. At Edouardus ubi à rege quod optabat, prohibitus eſt, id ſibi pro ſuo iure, eo ignorante, faciundum ſtatuit, qui clàm profectus in Vectem inſulam, cuius ipſe præfectus erat, illic contracta armatorũ manu numero circiter quadringentorũ, in Britannos traiecit, ſeq́ꝫ cum illis aduerſus Francos cõiunxit. Eius rei rumor in regiam Caroli perlatus, non mediocrem legatis Anglicis timorem incuſſit, quippe qui optime gnari Francorũ ingenia ad ulciſcendas iniurias, eſſe ſubita, formidabant, ne ab ſe manus abſtinere non poſſent. Vicit tamen ius gentium, & ueritas ſimul eos ab iniuria defendit: dum enim legati in metu ſunt, & Franci id factum eſſe fraude ab Henrico ſuſpicãtur, ecce tibi, nuncius ab ipſo Henrico qui ſe apud amicum purgatũ uolebat, uenit ad Carolum, qui de tranſitu Edouardi ad Britannos, ueriſſimo docuit argumento, quod Vdeuilla abijſſet, cum exigua armatorũ copia, quam neq́ꝫ decuiſſe regem mittere, nec poſſe rem Britannicã multum iuuare, perſpicuũ eſſet. Huic nuncio tametſi Francus non magnam fidem habuit, tamen ira in præſens mitigata, rem belle diſſimulauit. Legati poſt hæc renouatis in duodecim menſes cum Carolo inducijs, domum rediere. Rex multa de rebus tranſmarinis à legatis edoctus, intellexit Francum omnia ſuo agere artificio, quod nil ab eo longius abeſſet pace, nil eidem potius foret bello, & illud omnibus rebus manifeſte anteuerteret. Quod ubi compertũ habuit, id quod principio decreuerat, maturandum ratus, confeſtim ſuorum principum conuocato concilio, de auxilio Franciſco duci ferendo deliberat, dein pecunia in futuri belli ſumptus decreta. Poſt hæc permulta ſtatuta ſunt, quæ pro tempore, ac rerũ occaſione, multo Reipublicæ utiliſſima uiſa fuere. At dimiſſo concilio, rex celeriter delectum militũ haberi iubet, ſed ut ne amicitiã qua cum Carolo cõiunctus erat, diſiungere uideatur, mittit continuò legatos in Franciã, qui ei exponant, ſe nuper feciſſe ſuorũ principum conuentũ Reipublicæ cauſa, & in eo cõuentu cunctis placuiſſe optimatibus, pro ueteri hoſpitio, ac mutuis ſtudijs, mature ſubueniri

Britannis uicinis, qui aliâs diu ſub Anglico fuerint imperio, quiq; Angliam cum externis tum domeſticis hoſtibus laborantem, ſæpe armis atque cæteris opportunis iuuerint auxilijs, & propterea cõmonefaciant eum, aut eo bello deſiſtere, uel ſi id abnuat, æqui boniq; facere, ſi ſe oporteat ex uoluntate ſuorum principum, Britanno ſuppetias ferre, opitulari, auxiliari: uerũtamen ſuis uerbis polliceantur ſuum exercitum iturum eſſe adiutum Britannos, non perſecutum Francos, niſi quatenus in terra Britannia morentur. Cum his mandatis legati propere in Gallias profecti, Carolo ordine omnia exponunt, qui eam rem parui omnino ſe facere diſſimulauit, perinde quaſi iam tum proſpexerit animo Anglos nihil memoratu dignum, ſicut uſu uenit, in eo bello facturos. Dum iſta Anglus agit, à Britannis commiſſo prælio, ad Fanum Albani, qui locus illorum eſt, male pugnatur aduerſus Francos: ibi Ludouicus dux Aurelianenſium inter alios capitur, qui poſtea in arce Biturigenſi diu fuit, & ad extremum pœnas capite ſoluiſſet, niſi fuiſſet Ioanna eius uxor altera Caroli regis ſoror, quæ eam iniuriã uiro condonari à fratre impetrauit. Interfecti ſunt multi copiarum duces, & in ijs Edouardus Vdeuilla, ac Iacobus Galeotus homo Italus Neapoli natus, uir belli gerendi peritiſſimus. Hoc prælio in Angliam nunciato, Henricus rex uidens maturato opus eſſe, quamcelerrime poteſt, Robertũ Broke regulum, Ioannem Chenium, item alterum Ioannem Mildelgtonum, Rodulphum ex Heltonia, Ricardum Corbettum, Thomam Leygtonum, Ricardum Laconum, & Edmundum Corneuillum, ſtrenuos duces cum octo millibus militum, quos electos paratosq; habebat, Britannis ſubſidio mittit. Ii ſequundo uento uſi, eò celeriter perueniunt, ac poſtquam ex labore ſuos recrearũt, inſtructa acie præter caſtra hoſtium conſiſtunt. Franci cognito Anglorum aduentu, quos aliâs experti ſciebant in prælio præſertim dum recentes ſunt, penè inuictos eſſe, ſeſe primo in caſtra metus cauſa perite & callide contrahunt, deinde equites leuis armaturæ dimittunt, qui illos defatigandi ſtudio, tumultuariam pugnam diuerſis in locis faciant. Ita aliquot per dies leuibus prælijs certatur, ſed plus detrimenti à Franco accipitur, quod ſagittarij Anglici uehementer infeſtarent, cum Franciſcus dux moritur. Tum Britanni principes partim pecunia, partim factionibus ſolicitati, in diuerſa abeunt ſtudia, adeò, ut non amplius patriam tueri, ſed perditum ire uiſi ſint. Quod Angli animaduertentes, qui iam anni tempore ineunte hyeme excludebantur, neceſſariò poſt menſem quintum, quàm eò ierant, domum reuerterunt. Carolus deinceps rerum potitus, Annam ducis filiam in fidem recepit, receptamq; in matrimoniũ duxit, per id Britanniæ principatum conſecutus. Sed hæc omnia infrà loco magis perappoſito explicabuntur. Reliquit Franciſcus moriens alteram quoq; filiam ætate iuniorem, quæ non multo poſt eius obitum interijt. Placuit patribus, quemadmodũ ſuprà oſtendimus, ad faciendos ſumptus in id bellum Britannicũ conferre pecuniam tributo generatim in ſingula capita impoſito, poſtea Eboracenſes pariter atq; Dunelmenſes eam ſolutionem facere recuſarunt, ſiue magnitudine ſummæ grauati, ſiue monitu quorundam, qui nouum aliquod negocium Henrico exhibendum ſecreto curabunt. Illi qui cum imperio præfecti erant, ad cogendas pecunias, poſtquam nihil ſe proficere animaduerterunt, Henrico Northumbriæ comiti eius regionis præfecto rem deferunt, is uero haud ſegniter regi per literas, ſignificat

ſignificat populũ ardentem dolore, clamare ſexcentis incõmodis ſe his paucis annis nullo ſuo delicto affectum, non poſſe neq; uelle imperatã pecuniã perſoluere. Rex mandat comiti, ut omni modo pecuniam exigat, ac recuſantes ad id faciendum compellat, quò concilij decreta à rudi plebe non reſcindantur. Populus audito regis reſponſo, in comitem tanquã eius iniuriæ caput impetũ facit, atq; eum interficit. Quod æditum facinus maius multo ſtatim ſequitur, nam cuncti deinde ſumptis raptim armis, Ioannem Egromontũ equitem hominem factioſum ſibi ducem conſtituũt, ſeq; contra Henricũ regem, libertatis tuendę cauſa, ituros palàm uociferant. Sed ubi ad diſcrimen uentũ eſt, refrixit ſubitò furor, nam alij aliò, ſicut in re fieri ſolet, à qua conſiliũ abeſt, diffugientibus, ea manus diſſoluta eſt, atq; dum pro ſe quiſq; ſuæ ſaluti conſulere laborabat, penè ſinguli pœnas dederunt. Sanè rex audito tumultu, ſtatim Eboracum ſe contulit, cuius aduentu contumaces territi, paſſim ſe fugæ dederunt, quos ille ad ſupplicium requiſiuit, puniuitq; captos grauiter: Ioannes uero Egromontus illorũ ductor in Flandriam ad Margaritã confugit. Rex ex animi ſententia ſedato tumultu, reliqui tributi exigendi negociũ mandauit Ricardo Tonſtallo equiti ampliſſimo, ac ſtatim Londinũ redijt, iam tum recte edoctus, populũ ſuum Anglicũ deinceps tam non perdifficilime paſſurum ſe emungi, quàm grauiſſime nimiũ emungi. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXC, & IIII, cum regnare cœpit Henricus. Accepit his temporibus Scotia funeſtam plagam illatam ex eo, quod nomen Iacobi regis ſummo eſſet nobilitati odio: nobiles enim cum male accepti eſſent à ſuo principe, ſicut in fine libri uigeſimiquarti ſuprà memorauimus, poſtquam diu tolerarant id incõmodum, & ea graui patientia, nihil melius agi cum rebus ſuis animaduerterant, ſe ad extremũ armis in priſtinam libertatem uindicandos ſtatuerunt. Itaq; coniuratione facta, regi propalam mortem intentant: ſed ne uideãtur contra patriã facere, filium eius nomine Iacobum puerum ad uirtutem natum, etſi nolentem ſibi ducem conſtituũt, uociferantes paſſim ſe malum regem, non regnũ euerſuros, afflicturos, deleturos, quò ita ab ſeſe omne perfidiæ uitium propulſent. Qua re cognita, Iacobus ſubitò ancipiti malo mordetur, torquetur, angitur, quod ſe conſerere manum cum ſuis ciuibus, quorũ dux filius eſſet, quo ſecundum ſeipſum nihil in terris charius haberet, nihil aliud eſſe cenſebat, quàm caput cum cæteris membris pugnare, non reſiſtere uero periculoſum eſſe, quod augeretur animus inimicis: ſed ut ad utrunq; malum tentaret remedium, primum ad compeſcendum furorem concitati populi, exercitum parauit, deinde legatos ad filium atq; principes de pace miſit, item alios cum literis ad Carolum & Henricum reges rogatum, ut curare uellent ſedare tam nefarium bellum inter ſe ac ſuos ciues, quorundam perditiſſimorũ hominum impulſu ortum: ſimul etiam ad Innocentium Romanũ pontificem literas eodem exemplo dedit, quibus orabat, ut pro ſua fide, gratia, probitate, quamcelerrime poſſet, legatum aliquem mitteret ad rebelles principes, qui eos ſuo nomine iuberet impia arma de manibus deponere. Infelix ſenex ſperans diem tempuſq; ſimul, & preces ac amicorum rogatus lenituros iras, ſanitatemq; animis allaturos, hæc omnia remedia adhibere tanto naſcenti morbo prius uoluit, quàm in tam fœdam dimicationem ingrederetur. Veruntamen irritatis nobilium animis, nulla ſalutaris medicina fieri potuit; primum legatis ab eo ad principes

miſſis, atrox datum eſt reſponſum, id eſt, ſi ille ſe imperio abdicarit, poſſe agi de pace. Idem deinde oratores à Carolo & Henrico regibus amici uicem alienam pro ſua quaſi iniuria dolentibus, miſſi retulerunt. Legatus uero ab Innocentio pontifice miſſus, de quo infrà plura dicemus, tarde aduenit. Vbi igitur nihil flectere potuit animos principum, ad extremũ utrinq; ad arma concurritur, commiſſoq; prælio, poſt multã æditam cædem, Iacobus rex interficitur. Tum principes Scoti ſic acceptas iniurias ulti, Iacobum eius filium huiuſce nominis quartum regem faciunt. Legarat Innocentius Ro. pontifex Hadrianũ Caſtellenſem, hominem Hetruſcum natum Corneti, quod ueteres Caſtrumnouum uocabant, qui in Scotiam proficiſceret, ad ſedandos ipſius autoritate tumultus. Is quamuis magnis ſit itineribus profectus, tamen cum peruenit in Angliam, cognouit ab Henrico rege, ad quem etiam à pontifice mandata habebat, ſe tardius ueniſſe, quàm res requireret, quare eius monitu, ſibi iam pedem referẽdum, ac Anglia non excedendum ratus, uix bidui moram fecerat, cum nuncius cædis Iacobi regis uenit. Manſit deinde Hadrianus in Anglia aliquot menſes, in quem à primo Ioannes Mortonus Cantuarienſis archiepiſcopus, omnia humanitatis officia conferre ſtuduit, hominis doctrina ac moribus ductus, quippe qui eum in ſumma etiam apud regem gratia poſuit. At Henricus cum illum ſibi à Mortono cõmendatum uideret, non minimi eſſe uſus, iam tum mirifice diligere cœpit, eiusq; opera cum apud Innocentiũ, tum apud Alexandrum ſextum pontifices, ita deinde uſus eſt, ut primum Herefordenſem, & eo mox relicto, Bathonienſem & Vuellenſem epiſcopatum ei dederit. Cæterum Hadrianus breui pòſt tempore Romam reuerſus, per omnes honorũ gradus in collegium Cardinaliũ uenit, nam Innocentius eum primo collectorem, id eſt, quæſtorem pontificium in Anglia, & protonotariũ unum ex ſeptem creauit, poſtea Alexander pontifex eundem diu ſecretiorem familiarem habuit, Cardinalemq; fecit. Sed quotuſquiſq; eſt, qui iſta quæ ignauis iuxtà atq; ſolertibus & dari, & auferri poſſunt, miretur? Alia nempe Hadriani laus eſt, & hæc quidem æterna: erant enim in eo plurimæ literæ non uulgares, ſed reconditæ, ac ſummũ bonorũ uerborũ delectus iudicium, qui memoria noſtra primus omnium poſt illud felix Ciceronis ſeculum, ſuis ſcriptis mortales excitauit, ad perfectas literas de doctiſſimorũ autorum fontibus hauriendas, docuitq; modum pure, nitide, ac luculenter loquendi, ſic, ut eo doctore, impræſentia ubique gentium latinitas ab integro renaſcatur. Nunc redeo rurſus eodem. Res Britannicæ interea nondũ ſanata diſcordia, rurſus omnia obturbant, Maximilianus enim id temporis cœlebs, nuptias cum Anna Franciſci ducis filia per procuratorẽ facit, & ut puella quod promiſit, teneat, nouo res modo peragitur, nocte enim inſequenti, Anna nuda torum coniugalẽ matronis nõnullis, ac principibus teſtibus ingreditur, & procurator mariti uice, cuius in eo negocio uicarius erat, alterũ crus genu tenus, intra ſtragula inijcit, perinde quaſi ita puellæ notitia habita, matrimoniũ pro conſummato habeat. Sed parum ualuit iſtæc religio, apud eum, qui hanc prędam alteri eripere auebat, Carolus porrò rex Annæ nuptijs inhiabat, & eas cum Maximiliano factas pro nihilo ducebat, qui propterea non cõceſſabat interim Britannos bello premere, quo tandem & puella & principatu ſimul potiretur: cæterũ uoto ſuo ſolum putabat Henricum regem impedimento fore, ueritus ne non in ſe

nouum

nouum mitteret exercitum, quippe qui unà cum Ferdinando Hiſpaniæ rege, ſumme Annam, ac Britannos ſibi iuuandos ſtatuerat, ut ne inuiti cogerentur in Francorū poteſtatem uenire, cuius rei cauſa, ambo fœdere coniuncti erant, ad eam iniuriam propulſandam: quare primo quoq; tempore miſit Franciſcū Lucemburgenſem, Carolum Marignanū, ac Robertū Gaguinum miniſtrū ordinis ſanctæ trinitatis, quam uocant, oratores ad Henricū, qui de pace agerent. Ii in Angliam profecti, honorifice à rege accipiuntur, qui iuſſi mandata exponere, petunt, ut liceat Carolo iure dominij, quod in terram Britanniã habet, ſine Henrici offenſione animi, de nuptijs Annæ, ſuo arbitratu decernere. Contrà Henricus illud in primis quærit, ut ne puella que Maximiliano iam rite matrimonio iuncta eſſet, contrà quam ius, fasq; ſit, cogatur quempiam alium inuita uirum habere. Ita multis diebus inaniter conſumptis, ad ultimum tamen de conditionibus fœderis actio non inanis futura uidebatur, cum illius ſanciendi cauſa, cõmodiſſimum uiſum eſt, ut Henricus legatos ad Carolum mitteret, qui eius ſimiliter nomine ac autoritate id negocij mature conficerēt. Itaq; rex quamprimū Francos oratores magnis donatos muneribus ab ſe dimittit, ſuosq;, hoc eſt, Thomam Goldeſtonenū Cantuarienſis cœnobij præfectum, & Thomam Ormondiæ regulum, uiros prudentes atq; integerrimos, illos ſequi iubet cum mandatis ad Francum, quibus omnem ſui conſilij rationem recte declarabat. Inter hæc Alexander eius appellationis ſextus Romanus pontifex, qui Innocentio paulò ante defuncto ſucceſſerat, ex uſu ſuo legarat ad Carolum in Franciam Leonellum epiſcopum Concordienſem, uirum ſumma induſtria, operaq; probata, cui inter cætera mandata, dederat etiam negociū reconciliandæ concordiæ, inter reges. Is in Galliam profectus, poſtquam mandata pontificis expoſuit, ac ea ferè omnia quæ poſtularat, à rege facile impetrauit, aliam deinde rem quæ in motu erat, aggreſſus, Carolum principesq; Francos eſt multis uerbis hortatus, ad pacem cum Henrico cõponendam, à qua ubi ſenſit Francorū animos non abhorrere, idem apud Anglum officium facturus in Angliam quamprimū proficiſcitur, cui uenienti oratores Anglici cum Francis, ad Caletū obuiam fuere. Ibi de cõmuni negocio poſtq; inter ſe aliqua cõmodum contulerūt, ille in Angliam, iſti ad Carolum, ſunt reuerſi. Henricus perbenigne accepit Leonellum uenientē, audiuitq; benignius ſe luculenta oratione ad amicitiam Francorū hortantem, eiq; ſuum deſideriū planum fecit, quod erat, ut iam in honeſto ocio per iſtas exitioſas inimicitias acquieſcere ſibi liceret. Leonellus cognita regis ſententia, quaſi de pace nihil eſſet, quod amplius dubitaret, propere in Gallias reuertit, cupidus, ut Concordienſem decebat epiſcopū, omnes ſuperioris temporis iniurias funditus euellendi. Anglici oratores interim cum Carolo congreſſi, de integro cum eius conſiliarijs de pacis negocio agitare cœperunt, quod utrinq; artificio ſummo gerebatur, Angli enim legati, ut pauca tandem quæ cupiebant, aſſequerentur, permulta poſtulabant, Franci autem, ut nihil in fine concederent, omnia repudiabant, ſtomachabãtur, pernegabant, qui interim largitionibus confiſi, quas more patrio, in omni re peragenda, effuſe faciunt, ac præ illis, minus interdum ſpei in armis ponunt, principes Britanniæ ſingulos ſolicitare, appellare, hortari, item Annam puellam uerborū omnium illecebris irretire, quò uellent ſe in fidem Caroli permittere, ſed ſpeciatim puellam per illas etiam ho

neſtas matronas,quibus in diſciplinam tradita erat,aggrediendam curabant, ut tam ſplendidis nuptijs,non recuſaret ſe Carolo regi potentiſſimo iungi: & ne uirgo legum pertimeſcens religionis metu auerteretur, eius auribus inſtillabant, facta cum Maximiliano ſponſalia nullius eſſe momenti, quod iniuſſu Caroli regis,ad quem dominij Britanniæ proprietas pertineret,facta forent, eſſetꝗ matrimoniū non conſummatū. Hæc,inquam,cauſa erat,cur nulla concordiæ actio firma eſſe poſſet. Præterea quoniam Carolus iam diu apud ſe ſeruarat Margaritam filiam Maximiliani ſibi deſponſatā, itidem affirmabant ea ſponſalia non tenere,quod puella id ætatis eſſet, qua nondum poſſet neꝗ dari, neꝗ duci in matrimonium, ac ob id integrum eſſe Carolo eam repudiare. His artibus puellam neſciam mali in eam adduxere ſententiam, ut ad extremum nonnullis Britannorū principibus precio deductis ab officio, adiutoribus,perſuaſa ſe iure poſſe facere, quod Franci petebant, non negauerit uenire in fidem Caroli, atque illi nubere, ut hoc demum pacto ſe atque patriam bello liberaret, quo duriter premebatur. Quod ſanè remedium principes illi Britanni, qui cum Franco ſentiebant, ideo rebus quoꝗ publicis magis conſentaneū iudicabant, quod iam pro certo haberent, ſe fruſtra expectare ſubſidium à Maximiliano. Tum Carolus hoc pacto, negocio ex ſententia cum Anna principe clàm compoſito, Anglicos oratores re infecta domum redire facile permittit, ac quantum poteſt,nuptias maturat. Henricus interea uſque eò patientia uſus, dum res in quo caſu eſſet, luculentius appareret, antequam legati redirent,animaduertens Francos aſtu omnia agere, non amplius legationibus pacificatorijs, ſed armis controuerſias omnes finiendas ſtatuit, qui conuocato principum concilio, primum exponit cauſas belli ſumendi contra Francos, deinde eos poſcit pro bello pecuniam. Cauſas belli cuncti generatim probant,ſuamꝗ operam pro ſe quiſꝗ offert. Rex collaudata ſuorum uirtute, ut populus tributo uacaret, cui gratificandum exiſtimabat, uoluit molliter ac leniter pecuniam à locupletioribus per beneuolentiam exigere:fuit id exactionis genus ab Edouardo rege excogitatum, uti in eius uita ſcripſimus. Itaꝗ egit cum amicis,ut ſponte in ſumptus belli pecuniam corrogarent,quod ipſe ex ea re beneuolentiā ſingulorum menſurus eſſet, ut qui ſcilicet plus daret, plus diligere ſe cenſeret. Hinc uidere licet perinde in Republica ualere, quod ſemel actum ſit ad principis utilitatem,ac in iudicijs rem ſemel conſtitutam, ad præiudicium iudicaturis præbendum. Rex ita bene magnam pecuniæ ſummam commode confecit. In eo item conuentu nonnulla decreta ſunt, quæ ad præſentem regni ſtatum maxime conducerent. Dum hæc in Anglia fiebant, Maximilianus domabat Flandros, à quibus paucis antè diebus per tumultum captus,in cuſtodiam traditus fuerat,cui rex Henricus auxilio miſit Aegidium Dabeneium Caleti præfectum, cum tribus armatorum millibus, ſed hæc aliquanto prius acciderant. Ad ultimum ultus Flandros Maximilianus,in Carolum ſibi manu uindicandum ſtatuit, quod ille ad ſe Margaritam filiam repudiatam per eos ipſos dies remiſiſſet, quodꝗ prout ſuſpicabatur, Annam Britannorum principem præripere conaturus eſſet: ſed quia tantam belli molem per ſe diu ferre non poterat, Henricum regem ſibi ſocium quærendum putauit,quo capto conſilio,mittit Iacobum Contibaldum uirum grauem in Angliam,qui regem ad eam ſocietatem hortetur,ſuisꝗ uerbis recipiat

ſe

ſe ſeruiturum ipſi bello amplius duobus annis, cum decem minimum armatorum millibus, & cum ipſe prior paratus fuerit in bellum exire, ſe admoniturū Henricum, ante ſextum menſem, quàm in hoſtem eatur. Maximilianus hoc nuncio maxime excitauit Henricum, qui decreuerat, ſicut ſuprà memorauimus, Britannis ultimo ſaltem in diſcrimine opem ferre, quod iam aduenisse tempus ratus, ſua ſponte bellum comparabat, cum illi ſummopere diuexarentur, quo Francos libertati ipſius populi Britannici, uitæ, ſanguini imminentes cohiberet, arceret, propulſaret: uerum ubi audiuit Maximilianum illud idem facturum, maiore animo ad id ſtudium incumbens, reſpondit Iacobo ſe daturum operam, ne offenderetur imparatus à Maximiliano belli ſocio. Atque ita compoſitis rebus, Henricus legatum ab ſe dimiſit. Intereà Carolus Annam Britannorū principem in fidem recepit, in matrimoniumꝗ duxit, eius principatu dotis nomine potitus. Sic denique Britanni in Francorum poteſtatem uenere. Hoc ubi Maximilianus reſciuit, nimia ira percitus, quod Francus non ſatiatus iniuria repudiatæ filiæ, etiam Annam ſibi pactam eripuiſſet, Deum tantorum facinorum ultorem deuocare, ac omnia in Carolum maledicta conferre, eidemꝗ iamiam ſexcentas mortes intentare, ſed poſt paulum, ut ſe collegit, ſuum decus armis ulciſcendum exiſtimans, continuò oratores ad Henricum miſit cum mandatis, ad quem & literas dedit, quibus cōmonefaciebat regem, ut quamprimum exercitum pararet, ac ſe breui tempore præſtò fore, ut Franco bellum faceret. Credit promiſſis Maximiliani Henricus, quod non ignorabat capitale odium inter eum & Francum exardere, & protinus delectum militum habendū, militesꝗ armandos, ac claſſem inſtruendam curat, qui celeriter nuncios in omnes regni partes dimittit, uocatꝗ ad ſe optimos quosꝗ bellatores. Quo audito nuncio, haud mora, ſummi medij infimiꝗ homines ſumptis certatim armis, conueniunt partim cupidi operam nauandi rebus ſui principis, partim cōferendi manum cum Gallis, cum quibus Angli non inuiti confligere ſolent. Itaꝗ primo quoꝗ tempore pro ſe quiſꝗ cum bene magno militum numero Londinū approperant, & ante alios Ricardus Thomas uir animi robore atque rei militaris uſu præſtans, cum ingenti Vuallorum manu, item Thomas Derbij, Georgius Salopiæ, Thomas Harundelli, Edmundus Suthfolchiæ, Edouardus Deuoniæ cum Gulielmo filio adoleſcente animi pariter atꝗ corporis uiribus florente, Thomas Ormondiæ, Georgius Cantij, comites, uiri ad labores belli impigri, ad cōſilia prudentes, Thomas Dorceſtriæ marchio, Ioannes Chenius, Aegidius Dabneius, Ricardus Gilfordius, Ioannes Raynsforthus, Iacobus Terellus, Ioannes Sauagius, Thomas Baro ex Heltona, Gulielmus Bulmerius, Edouardus Stanleius, Gulielmus Percius, Thomas Tempeſta, Ioannes Fortiſcudus, Ioannes Vuyngfildus, Georgius Neuyllus Burgenniæ regulus, Thomas Terellus, Edouardus Ponyngus, Gulielmus Say, Robertus Vuyngfildus, Ioannes Verneius, Ricardus Polus, Ioannes Darellus, Gulielmus Bolognus, Ioannes Donne, Ioannes Rysleius, Robertus Littonus, Georgius Verius, Gilbertus Talbotus, Edouardus Hauardus, Henricus Haydonus, Robertus Brandonus cum Thoma fratre, Gulielmus Knyuettus, Ricardus Beancampus, Ricardus Delabere, Gualterus Baskeruillus, Matthæus Brunnus, Ioannes Peche, Thomas Burſcherius, Ricardus Cornuallus, Ioannes Harundellius, Guliel-

mus Treuanionus, Ioannes Basettus, Thomas Berynsildus, Ioannes Mortimerius, Thomas Vuest regulus Delauare, Ioannes Suche regulus, Edouardus Hastyngius regulus, Ioannes Polus Cobani regulus, Gulielmus Sandes, Dauid Ouenus, Henricus Rossus, Gulielmus Matreuersus, Alexander Baynham, Robertus Clarentius, Henricus Hogardus. Ita exercitu ualido cõflato, cuius præfectus erat Gaspar Bedfordiæ dux, & Ioannes Oxoniensis comes, rex non multo pòst cæteris rebus omibus paratissimus, mittit Christophorũ Vrsuychum, & Ioannem Ryseleium equitem ad Maximilianũ, qui nuncient se in armis esse, celeriterq; in continentẽ uenturũ, si modo intelligat eum quoque paratum esse. Illi in Flandriam profecti, officioq; functi, ad regem literas dederunt, quæ eum uehementer perturbarũt, curamq; animo maiorem iniecere, equidem significarunt nihil imparatius, nihil impeditius, nihil inermius Maximiliano, quod ille totus ferè iaceret, numorũ caritate laborans, adeò ut in eo nihil esset, nullus usquam delectus, nullæ copiæ, nulla arma, & deniq; omnia deficere, præter uoluntatẽ, & propterea nil esse, quod eius uiribus confideret. Hæc Henrico & formidinem & mœstitiam attulerunt, qui recte ponderabat, si tantum bellum solus sumeret, illud magis periculosum sibi futurũ, sin uero omitteret, omnes se uecordiæ accusaturos esse: sed suos Anglos illud neq; boni nec æqui facturos suspicabatur, qui meritò tantum belli apparatũ eodem illò pertinere arbitrari possent, ut per simulationem belli lucrum faceret, pecunia iam speciatim exacta, quare simul multa timebat, simul dolebat à Maximiliano autore belli suscipiendi, ita societate defraudari: qui dum quid consilij in re ancipiti caperet, assidue animo excubabat, cum suoq; domestico senatu agitabat, statuit ad ultimum suo ausu fortiter uiriliterq; rem obire, non ignorans, militarem gloriam hoc præclariorem haberi, quo difficilius colligitur. Edicit itaq; suis militibus expeditionem in Galliam, quibus tamen nequaquam aperit Maximilianum se fefellisse, ut id rescientes ne minus alacrioribus animis in id bellum insistant, simulq; omni futuro periculo prouidendi causa, antè copias sic auget, quàm traijciat, ut etiam solus formidini hostibus esse possit. Igitur conflato ingenti exercitu, ad octauum Idus Septembris Caletum petit, ibiq; positis castris, aliquot dies ad armandum militem commoratur. Quo in loco reuersis Anglicis legatis ex Flandria, omnes tum demum cognouerunt nihil auxilij uenturum esse à Maximiliano. Quæ res non metum Anglis satis suis uiribus confidentibus, sed admirationẽ cunctis attulit, qui eam fabulam exaudierant, quod Maximilianus accepta à Franco nuper tam insigni iniuria, non adesset, non instaret, non urgeret, non denique potius opponeret sexcenta corpora, si tot haberet, quàm desereret Anglos in cõmunem hostem mouentes. Verum Maximiliano non animus ulciscendi, sed facultas belli gerendi defuit, qui & pecunia & milite in terra Flandria parum omnino amica carebat. Carolus uero rex interea tametsi animo pariter atq; armis paratus, uenientibus Anglis obuiam ire statuerat, attamen præ se ferebat, nil malle, quàm pacem, non quin sciret eam magno sibi constituram, sed omes sumptus in pacem impendendos leuiores bello ducebat, quod Britanniæ principatũ recens adeptus timeret, ne se bello Anglico occupato, Britanni quorum maior pars grauatissime eius imperium ferebat, subitò deficerent. Item iuuenis gloriæ cupidus, per ipsos illos dies inuitabatur à Ludo-

uico Sfortia duce Mediolanenſiũ,ad bellum contra Ferdinandũ regem Neapolitanum gerendum, quem haudquaquã grauate audiebat, arbitrans optatum negocium ſibi in ſinum,Dei nutu,delatum,nam in primis auebat illud regnum armis recuperare,diu antè ſibi, uti aſſeueratione aſſeuerabat, debitum, ex eo, quod Rhenatus ultimus Sicilæ rex olim ſine liberis maribus moriens, teſtamento feciſſet hæredem Ludouicum regem eius patrem, cuius etiam rei cauſa, diligentius curabat uicinorum regum ac principum habere ſtudia, & amicitias,quò domi compoſitis rebus,uacare poſſet totis uiribus Italico bello: itaq; concordiæ cupidiſſimus,negocium mandauit Philippo Deſquerdo uiro primario ſummo officio ac uirtute prædito, qui Annoniæ præerat, ut daret operam,quò Anglum reconciliaret. Is imperata faciens, quamprimũ ad regem Henricum antequam in continentem ueniret,literas dedit,quibus ſignificabat ſe pro ſuo officio & obſeruantia,curam & cogitationẽ talem ſuſcipere, ut ſperaret poſſe eum & Carolum Maximiliani nomine diſtractos,rurſus in priſtinam concordiam reducere, ſi libêret aliquos ſuorum ad fines agri Gallici mittere,qui ſecum ſermonem haberent,quibus tales pacis conditiones offerret,ut omnino ei liceret cum honore ab armis diſcedere. Rex qui iudicabat re Britannica iam amiſſa, quam in animo fuerat cum primis conſeruare, & Maximiliano ſuæ cauſæ indormiente, ex uſu quoq; ſuo eſſe, negocium citra hominum cædem conficere, quiq; Philippum bonæ fidei uirum eſſe ſciebat, præmiſit Ricardum Exonienſem epiſcopum Caletum,qui unà cum Aegidio Dabeneio de pace ageret cum Philippo. Hi ſimul congreſſi,ſine intermiſſione de fœdere faciundo uſque eò agitarũt, dum tandem æquis conditionibus, ſicuti infrà dicetur,cõuenerit. Rex interea, ut memorauimus, Caletum tranſgreſſus,ubi omnia ad iter neceſſaria parauit,illinc mouens quadrato agmine, Bononiam ducit,captoq; idoneo caſtris loco, magna ui oppidum oppugnare aggreditur. Erat intus firmum præſidium,quod impigre oppidum tuebatur, uerum priuſquã ad durum certamen ueniretur,ecce,ſubitò fama per caſtra diuulgauit,pacem à legatis eſſe compoſitam. Quæ res quanto Francis gaudio, Anglis militibus tanto fuit dolori,qui parati dimicare,nullumq; pro ſua laude periculum recuſaturi fremebant,atq; uociferabãt oblatam uictoriæ occaſionẽ per conditiones nulli neq; uix regi utiles,turpiter interpellari:ſed ordinũ duces aliquot,qui ſpe gloriæ onerati,æs alienum domi fecerant,ſuis poſſeſſionibus pignori datis, quo huic bello magis ſeruirent, in primis dolebant, atque Henrico ſuccenſebant, quod perinde quaſi hoſtes metuens, intempeſtiuam pacem admiſiſſet. Ita cunctos indignantes rex edocet quanto detrimento,& quot fortium uirorum morte neceſſe eſſet expugnationẽ oppidi alioqui munitiſſimi conſtare,& ideo ſummæ ſe iniquitatis condemnari debere, niſi eorum uitam ſua ſalute chariorem habeat:ſic ſuos conſolatus exercitum Caletum reducit, quod iam tum odorari cœperat tumultus impendentes, per quendam Ricardum alterum Edouardi regis filium apud Flandros,operatione Margaritæ principis,ab inferis ad ſuperos ſubitò reuocatum. Quos tumultus dubio procul bello quod feruebat, ipſe Henricus poſtea non ſine ſuo malo anteuertere coactus fuiſſet,atq; tunc accipere ab hoſte nõ dare conditiones pacis,niſi uoluiſſet uno momẽto militiæ & domi hoſtibus laborare. Hęc animo proſpiciens Henricus,eo conſilio rem cum Franco tranſegit,ut externo bello liberatus,expeditius domeſticis futuris motibus occurreret. Smma autem formulæ

fœderis percuſſi fuit,ut Carolus primum ſolueret bene magnā pecuniæ ſummam Henrico,pro ſumptibus in id bellum factis,iuxta æſtimationē legatorũ, deinde in ſingulos annos millia aureorum uicena quina penderet, per aliquot annos,pro impenſa ab ipſo Henrico facta in copias,quas Britannis auxilio miſerat. Franci reges poſtea bello Italico impliciti,id annuũ uectigal etiam Henrico octauo ſeptimi filio pependerũt, quo tandem debitam pecuniā perſoluerent,amicitiamq́ ſeruarent. Henricus paucos dies Caleti moratus,in Angliā cum exercitu rediјt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXCIII, & cum Henricus regnare cœpit, VII. In ea Bononienſi oppugnatione ut breui,nulla ferè cædes facta eſt: ex Anglis in primis cecidit Ioannes Sauagius uir ſtrenuiſſimus,qui cum Ioanne Ryſeleio clàm caſtris egreſſus,dum temere oppidi muris obequitaret, à Gallis ſubitò circũuentus capitur, ſed ira accenſus,cum etiam captus animi magnitudine reluctaretur, pugnādo interficitur. Ioannes uero Ryſeleius concitato equo,ad ſuos incolumis ſe recepit. Henricus ubi fuit in Anglia,nihil prius habuit,quàm Alphonſum ducem Calabriæ in collegiũ equitum garterіј ordinis adſciſcere,cui haud multo pòſt per Chriſtophorum Vrſuychum legatũ ſuum, miſit inſignem eius ordinis ueſtitũ. Legatus Neapolim profectus,tradidit duci religioſum amiculũ, quod ille reuerenter accepit,ac reuerentius induit,qui eo munitus,& per id ab Henrico amicus appellatus,aduerſus omnia inimicorũ arma ſe tutũ fore ſperabat,ea enim cauſa fuit, quamobrem per idem maxime tempus,in illud collegiũ uenire uoluit,cum audiret Francos in ſe bellum comparare. Sed iampridem ea conſuetudo ferendi auxilіј obſoleuerat, cui rei memoria noſtra teſtimonio fuerũt frequentes quorundam Italorũ principũ implorationes,qui patria pulſi, neq́ uel à Francorũ neq́ à Burgundionũ ſociorũ equitum collegіјs ſubleuati ſunt. Alphonſus paucis pòſt diebus legatũ Anglicũ ampliſſimis donatũ muneribus domũ dimiſit. Carolus ſecundũ hæc cum Ferdinando Hiſpaniæ rege fœdus percuſſit, Ruſcinone oppido quod eſt poſitum ad Pyrenæos montes ei reſtituto. Item adiutoribus multorũ principũ legatis,qui regum animos lenire conabantur,uenit & cum Maximiliano in colloquiũ, pacemq́ ad tempus cōpoſuit,quò ſic bello Italico quod Ferdinādo regi,atq́ adeò omnibus Italis ſibi faciendũ ſtatuerat, maioribus uiribus ac expeditius operā dare poſſet. Quibus rebus confectis, Carolus equitatu,peditatu,claſſibus,auxilіјs Italorũ paratus in Italiā irrupit, nullo negocio potitus eſt regno Neapolitano,cum Venetis ſequũdum præliũ ædidit,domum uictor reuertit. Poſt eum Ludouicus rex cum iam uia patêret, iterum Italos inuaſit, recepitq́ regnũ ipſum paulò ante amiſſum de Federico rege, ſub imperium ditionemq́ redegit Mediolanũ, ſed aliquanto pòſt uaria uſus fortuna,regnũ amiſit,cum Mediolanēſi principatu. Atq́ ita Galli tempeſtate noſtra nihilo melioribus euentis in Italia bella geſſere,quàm eorũ quondam ſuperiores feciſſe, memoriæ proditũ eſt, quippe qui quot primo acceſſu loca cladibus affecerũt,totidem poſtremo ſua cæde nobilitarũt,id quod tamē multos miſeros mortales omnibus antea fortunis euerſos parum omnino ſubleuauit. Inde Hiſpani in Italiam uenerunt,qui profligatis Gallis,Neapolitano regno potiti ſunt, quod etiam nunc tenent. Germani quoq́, hoc eſt, Heluetіј nouiſſime in partem prædæ uocati,aliquot oppida ceperunt,habentq́. Inter hos uero poſt homines natos ualde terribiles Italiæ motus, nullus ferè locus, nullus populus,nulla priuata domus,nulla nobilis familia,nullus deniq́ prin

ceps

ceps fuit, quin aceruis corporum, ac ciuium sanguine redundarit, cladem iniuriam, detrimentũ, plagam acceperit, atq; modis omnibus sufferre oportuerit uno uel altero tempore, alia omnia mala, quæ ex inimicorũ uictoria extiterũt. Quæ equidẽ tanta reginæ quondam terrarũ labes nõ sua sponte facta est, sed ipsimet Itali ruinæ uiam fecerũt, nam ætate nostra, ita usu uenit, ut patricipes Italiæ cum suas res sub manus succedere pari gaudio atq; lætitia exultarent, & ob id, desides domi sedentes ac mulierum quasi ritu, inter se altercãtes, iurgia, discordias, simultates nõ cum hostibus, quemadmodum consueuerant, at secum exercerẽt, facile pristinæ gloriæ immemores studio ulciscẽdi iniurias, per libidinẽ dominandi, suæ Reipublicæ fundamenta euertere affectarint. Et quia de domesticis uiribus desperabãt, protinus alienos pecuniĳs, donis, pollicitationibus tentare, cõcitare, solicitare, hortari, ac nunciĳs frequẽtibus accersire placuerit. Illi aũt partim præmio, partim spe imperĳ atq; prædæ adducti facto agmine, in Italiã aduolarũt, eamq; maiore ex parte deuastarũt, spoliarũt, occuparũt. Ac ita Itali uelut furore acti, dũ aliĳ aliĳs nocere conati sunt, Italiam mari atq; altis mõtibus naturæ beneficio undiq; septã, exteris gẽtibus reserarunt, seq; ferè omnes perditũ ierunt. O progeniem æque iniquã, ut impiã, tanti ne tibi discordia fuit, ut æternũ patriæ malum inureres? & tandẽ multo miserrimam, quod uisa ruina, quam ædidisti, magis te pœnituit cœpisse, quàm licuit desistere. Sic peccati dedisti pœnas. Istius aũt mali caput fuit Ludouicus Sfortia, qui id tẽporis res Mediolanensiũ suo arbitratu, duce Ioãne Galeatio nepote ex fratre, gubernabat. Quamobrẽ reclamãte Alphõso duce Calabrię, quod per id, ipse Ioãnes Galeatius eius gener suo fraudaret imperio, Ludouicus solicitauit Carolum ad bellũ Neapolitanũ, quo Alphõsus qui Ferdinãdo patri paulò ante uita functo successerat, primũ regno, deinde uita priuatus est. Sed Ludouico haud diutinæ lætitiæ inimici interitus fuit, siquidẽ à Ludouico rege, qui Carolo successerat, per Heluetios, quorũ bene magnũ conduxerat numerũ, proditus capitur, duciturq; in Galliã, ubi miserrime uitã finiuit, perinde ut in euãgelico uerbo est, Væ homini, per quem scandalũ uenit. Cœpit hæc malorũ lues in Italia id tẽporis sæuire, cũ Carolus in eam terrã descẽdit, duratq; etiã nunc, qui est annus salutis humanæ M D XII. Plus nimio fortè diuertimus, sed ad filium Edouardi hominũ nutu ad uitã reuocatũ, iam ueniamus, qui regni quietem nõnihil obturbauit. Margarita Burgundiæ princeps nutrita inter nobilium factiones, ut suprà memoraui, nõ poterat non peius in dies singulos odisse Henricũ Angliæ regem, ex eo quod familia longe inimicissima ortus esset, quare dies noctesq; pestẽ aliquam in eum conferendã cogitabat, qua tandẽ aliquãdo homine confecto, sanguine inimici expleret odium suũ, & imperiũ regni ad quempiã suæ factionis uirũ perueniret: itaq; posteaq̃ uidit omnes Ioannis Lincolniẽsis comitis, atq; suos conatus paulò ante male cecidisse, ad antiquissimũ officiũ reuersa, aliã ab integro ordiri cœpit telã, quæ Henrico inextricabilis esset. Fortè reperit iuuenẽ quendã hominẽ Tornacensem, forma nõ inelegãti, ingenio acuto, uafroq;, cui nomen erat Petrus, cognomine Varbechus, sed postea ob eius uecordiã cõtẽptui habitus, appellatusq; est ab Anglis Perychinus, qui Anglicã nõnullasq; alias callebat linguas, ac à paucis cognoscebat̃, ut homo obscuro genere natus, & qui egestate pressus, iam inde usq; à pueritia, uagari per alienas gentes cœperat. Hunc Margarita aptum esse existimans quem confingeret esse illum Edouardi regis sui fratris

filium ducem Eboracenſem, cui nomen fuit Ricardo, apud ſe aliquandiu in arcano tenuit, docuitq; ita diligenter de rebus Anglicis, deq; Eboracenſis domus inſtitutis, atque genere, ut ille poſtea omnia memoria teneret, facile referret, mores repræſentaret, faceretq; apud omnes fidem per ea, ſe in Eboracenſi familia procreatum, quia hoc generi hominum natura quaſi datum eſt, ut qui ſunt eius ſtirpis, cupide ſuorum maiorum laudes conſequi nitantur. Margarita ita parato negocio, quod inimico exhibendũ curabat, ubi audiuit Henricum regem aduerſus Carolum bellum comparare, rata tempus idoneum eſſe, ad res nouas moliendas, miſit Petrum clàm in Hyberniam, ut ibi iuuenis uafer inter Sylueſtres ad nouos ſemper motus paratiſſimos, nouæ factionis ſemina iaceret. Petrus in Hyberniam delatus, breui tempore ſua aſtutia tantũ gratiæ cum illis hominibus iniuit, ut bene multi principes dictis fidem habentes, eum non ſecus ac ſi re, ut uerbo prædicabatur, regis filius eſſet, honore, & dignitate tractare inciperent, & ſequi, & armis iuuare, ac cætera ſuppeditare, quæ ad bellum opus forent, non negarent. Inter hæc, fama eius rei ad Gallos perlata, Carolus uocauit ad ſe Petrum, ut illum armaret in Henricum contra ſe uenientem. Cepit lætitiam Petrus ex eo nuncio, ſeq; iam in cœlo eſſe putabat, quod inciperet in familiaritates regum intrare, ac ſtatim ad Carolum ſe contulit, à quo benigne accipitur, ornaturq; cohorte, ac cæteris rebus, quæ hominem regio genere ortum decerent. Verum haud multo pòſt facta, ut dictum eſt, cum Anglo pace, Carolus hominem ablegauit, qui ita ſpe fruſtratus ad Margaritam in Flandriam rediјt. Margarita cui à principio quotidie horæ quibus expectabat certum ſcire, quomodo cum iuuene actum eſſet, longæ uidebantur, & poſtremo de eo repudiato à Franco, dolor animo inhærebat, uenientem Petrum perinde quaſi nuper natum ac ab ſe nunquam antea, ſicut belle diſſimulabat, uiſum, tanto accepit gaudio, ut uix præ lætitia, compos mentis eſſe uideretur, atque ut gaudium ſuum apud omnes innoteſceret, primum congratulabatur palàm nepoti ſalutem, iuuabat, delectabat, iterum atq; iterum audire, quonam pacto ille à cæde ſeruatus, per uarias gentes euagatus fuiſſet, poſtliminioq; rediјſſet, quò ſic cunctis fidem faceret, illum omnino eſſe Ricardum Edouardi fratris filium: poſtea iuueni ſummos honores habere cœpit, quem etiam eius cauſa, Flandri principes omnibus officiјs proſequebantur, & quo commentum magis ſpecie ueritatis obcludebatur, eo plures credebant adoleſcentem nutu Dei, ſaluum eſſe, ac ab initio, per quempiam fidelem Edouardi eius patris familiarem, aliquò terrarum longe gentium deductum, atque ſic euaſiſſe manus Ricardi regis, qui tandem aliquando auitum regnum recuperaret. Peruaſit uno ferè momento fama tanti miraculi, per omnes uicinas ciuitates, ſed multo celerius per Angliam, ubi equidem operæprecium eſt non ſilere rem non modo uulgo creditam, uerumetiam ſtatim fuiſſe uiros quoque illuſtres, qui id pro certo habuerint. Itaque ubi diuulgari cœpit Ricardum Edouardi regis filium uiuere, atq; apud Flandros in ſummo haberi honore, nõ aliter extemplo pullulant ſeditiones, quàm ineunte uere, ſolent arbores ſe in uarios induere flores: primum enim perditiſſimi quique homines qui ſe ob infinita ædita ſcelera, aſylis continebant, aut ægeſtate ac ære alieno opprimebantur, facto agmine, ad Petrum in Flandriam aduolant, deinde principes quamplures inter ſe coniurant, quorum alios impellebat temeritas, alios certo quodammodo ſcientes Petrum

trum

trum eſſe Ricardum Edouardi filium, ſtudium factionis Eboracenſis ſolicitabat, alios arbitrantes ſe male muneratos ab Henrico rege, ob operam ab ſe in eum enauatam, cum indignatio, tum auaritia urgebat, alios demum deſiderium nouandarum rerum præcipites in eam cõiurationem agebat. Ita rumor renati Ricardi ducis Eboracenſis trahebat totam ferè Angliam in partes, diuexabatq; ſpes & metus animos hominũ, nec erat qui de tali re non uehementer laboraret, pro ſe quiſq; de ſuo ſenſu, & periculum & commodum metiebatur. Rex autẽ ac eius amici haud mediocriter mirabãtur, potuiſſe cuiquam mortalium talem dari mentem, ut confidenter auderet tam pernicioſam atq; non modo mirabilem, ſed omnino prodigio ſimilem excogitare fabellam, per quam manifeſta fallacia ſic faciem ueritatis præ ſe ferret, ut multi Anglorum optimatum, id etenim ille iam perſentiebat, quod malitioſe & ſtolide ſimulabatur, pro certo haberent, ita ut iam tum animo cerneret, eam fabulam peſtilentiſſimam aliquid omnino ruinæ ædituram, niſi mature omnibus pro fabula, nefariaq; fraude, innoteſceret. Alij autem quibus bella, tumultus, ſeditiones cordi erant, nouitate hac gaudentes, nihil in re tectũ aut ueteratorium, ſed quicquid fama diſſipaſſet, ſyncerum, & apertum eſſe ducebãt, ſibiq; illud lucro atque honori fore ſperabãt, quod in primis coniuratorum ſpem alebat. Et quoniam res magni erat momenti, ac multorum opibus iuuanda, idcirco placuit coniuratis præmittere aliquos in Flandriã ad Margaritam, qui cognoſcerent, quando Ricardo duci Eboracenſi iter in Angliam commodum eſſet, idq; ſtatim ſibi ſignificarẽt, ut ipſi ſub eius aduentũ, opportuna auxilia ſubminiſtrare poſſent. Itaq; de communi omnium conſenſu, Robertus Clyffordius eques cum Gulielmo Barleio, in Flandriam miſſus eſt, qui omnia amicorum noui ducis conſilia Margaritæ aperuit. Margarita aduentu Roberti ualde læta, illi facile perſuaſit omnia eſſe uera, quæ rumor de Ricardo duce diuulgaſſet, poſtea oſtẽdit Petrum ipſum, qui Ricardi perſonam multa arte induerat, mirisq; laudibus apud eum in cœlum tulit, quod eſſet omnibus uirtutis bonis ornatiſſimus, ſuorumq; maiorum ſimilimus. Robertus uiſo adoleſcente, credidit protinus eum regia ſtirpe ortũ, illudq; ad ſocios ſcripſit, & ut plus fidei dictis haberetur, addidit ſe de facie recte nouiſſe hominem. Tum acceptis Roberti literis, principes noui conſilij cauſa concitandi populi ad aliquos motus faciendos, paſſim prædicant, nihil à uero eſſe uacuum, quod paulò ante de duce Eboracenſi uulgò dictum eſſet: ſed id tam ſimulate faciunt, ut audientes neminem unum eiuſmodi rumoris certum autorem notare queant. At rex ubi animaduertit rem uanam haudquaquam apud uulgus euaneſcere, iam ſibi conſulendum, iam patriæ cum qua ſuum malum coniunctum uidebat, proſpiciendum putat, coniurationem aliquam iam factam ſuſpicans ex eo, quod Robertus Clyffordius clàm diſceſſiſſet, qui cõtinuò uiros aliquot equeſtris ordinis cum electiſſimis militibus, quoquouerſum ire iubet, qui omnes maritimos exitus claudant, ut ne cuipiam poteſtas ſit nauigandi, ne ue ullus ſine commeatu, continentem petat, aut in inſulam accedat, quin uias quoque omnes & calles ne quis ad littora eat, uel uſpiam hominum conuentus fiant, diligentiſſime cuſtodiri mandat: poſt hæc, ut ne in Anglia, aut alibi homines eius rei crudelitate obſtinati diutius inſaniant, exploratores ad omnes Belgicæ ciuitates mittit, qui originem Ricardi ducis promiſſis præmijs indi-

cantibus perquirant, ſcribitq; ad amicos, ut idem faciant. Illi in Galliam profecti, dum alij alia loca peragrant, quidam Tornacum perueniunt, ibiq; intelligunt Ricardum humili loco natum, nomenq; à primo ſortitum Petrum, cognomento Varbechum, idq; multorum teſtimonio conſtare. Ita cõquiſitores regij officio functi celeriter redeunt, ac comperta docent. Sed amici quidam regis per literas, & ſecretos nuncios, multo planiora ea omnia faciunt. Igitur Henricus patefactam fraudem primo quoque tempore non modo per Angliam, uerumetiam per omnem continentem, diuulgandam magnopere curauit, qui confeſtim legauit in Flandriam ad Philippum archiducem, eiusq; conſiliarios, quia ille per ætatem, nondũ gerẽdis rebus publicis idoneus erat, Edouardum Ponyngum equitem, ac Gulielmum Varamum iuriſconſultum ſacerdotem ſumma modeſtia & grauitate præditũ, qui palàm docerent illum adoleſcentem ſordido genere natum, falſo ſumpſiſſe perſonam & nomen Ricardi ducis Eboracenſis, qui olim unà cum Edouardo fratre, in turri Londinenſi, iuſſu Ricardi patrui necatus fuerat, ſicut nemo homo neſciebat, & ſecus credere, uel affirmare, ſummæ eſſe demẽtiæ, cum ſatis etiam argumento non mediocri conſtaret, Ricardũ regem tollendo è medio Edouardum maiorẽ natu Edouardi regis fratris filiũ, nihilo plus ſecuritatis habiturũ fuiſſe, ſi paſſus fuiſſet ſeruari Ricardũ alterum filiũ, qui paterno nomine, itidem regnum Angliæ iure obtinere deberet, ac propterea rogarẽt Philippum, eiusq; principes conſiliarios, ut ne uellent tam manifeſto commẽto ſingularis nequitiæ pleno fidem habere, ne ue tam fucoſæ perſonæ quæ ſuum ipſius & nomen & genus fraudulẽter mentiretur, auxiliũ ferre, aduerſus ſe, qui ſuperioribus annis Maximilianum eorũ principem bello Gallico preſſum, domeſticisq; ſeditionibus laborantem iuuiſſet. Cum his mandatis legati in Flandriam profecti, humaniter à Philippo accepti ſunt, atq; poſtea facta copia fandi, Gulielmus luculentam habuit orationẽ, qua diligenter mandata regis explicuit, in extremo ſuæ orationis nõnihil cauillatus in Margaritã, quod monſtra pareret, quæ ætate iam decurſa, intra paucos annos, duos Lambertum, cuius ſuprà mentio facta eſt, & Petrum non octauo nono ue, uti fit naturaliter, ſed centeſimo octogeſimo menſe, enixa eſſet, nam uterq; minimum totidem menſes, hoc eſt, annos quindecim antè nati erant, quàm eos quaſi è partu, in apertum protuliſſet, & illos quidem non infantes, at id ætatis pueros, qui ſtatim nati bella regibus facerent. Cæterũ iſtuc ſcomma etſi Margaritæ magnum inuſſit dolorem, maioremq; fecit Petro, quod fraus iam diluxiſſet, tamen eo magis mulier inflammata, quàm territa, nihil reſtinxit odiũ, ſed ignẽ nouũ ſubijcere cupiens, tum Petrum aduerſus Henricum ſibi armandũ ſtatuit. At Philippus & eius conſiliarij poſt longã diſceptationẽ, an Petrus foret Edouardi filius nec ne, reſponderunt oratoribus, ſe deinceps Henrico gratificãdi gratia, nullã Petro opem laturos, ſed ſi Margarita ferret, nõ eſſe in manu ſua, ut illã impedirẽt, quandoquidẽ mulier libera in ſua dotali terra omnia pro ſuo iure ageret. Hoc accepto reſpõſo, legati in Angliã rediere. Interea Henricus in rem ſuã uigilãter incumbens, præſtare exiſtimauit procellas quas impendere cernebat, conſilio non armis, ſi id per ſuos principes fieri liceret, auertere, optime gnarus ſæpe ex tumultu tumultũ ſolere oriri, itaq; ſtatim miſit exploratores in Flandriã, alios quidem, qui ſimulantes ſe ad Eboracenſem ducem transfugiſſe, ſcrutarentur

coniuratorum

coniuratorum consilia,eorumq; omnia: alios uero,qui Robertũ Clyffordium ac Gulielmum Barleium promissa impunitate, ad reditum hortarentur. Illi utrunq; diligẽter fecerunt,& nomina quorundam conspiratorum nouerunt, & Roberto Clyffordio ut ab incœpto in quo nihil esset firmitudinis,desisteret,persuaserunt. Gulielmus uero Barleius de sentẽtia deduci non potuit,qui tamen non diu in ea uoluntate fuit, nam biennio pòst,data ab Henrico uenia, ad sanitatem reuocatus,domum se retulit. His actis, exploratores alius post alium à fictitio duce clàm discedẽtes,ad Henricum rediere,atq; nomina quorundam qui in coniuratione erant,detulerunt. Nonnulli tamen illic remanserunt,ut Robertum redeuntem comitarentur,quorum statio mirabilem in modum coniuratorum spem infirmauit,quod paulatim læderentur,& neminem hominem cauendum cernerent. Rex omnes coniuratos exploratorum indicijs patefactos comprehendi,atque ad se Londinum perduci iussit, quorum principes fuerunt Ioannes Rateclyffus, Simon Monfordius,Thomas Thuartus,equites, Gulielmus Dabeneius, Robertus Rateclyffus,Ricardus Leseius , compluresq; alij . Item sacerdotes aliquot, Gulielmus Richefordius, & Thomas Ponys, ambo monachi Dominicani ordinis, Gulielmus Suttonus, Gulielmus Vrseleius decanus, quem uocant, diui Pauli, & Robertus Laybornus. Reliqui uero nouæ sectæ socij, ubi audiuerunt indicatum esse de coniuratione, in diuersa asyla se receperunt. Illi omnes comprehensi proditionis damnantur, ex quibus securi feriuntur, Simon Monfordius,Robertus Rateclyffus, & Gulielmus Dabeneius, ut capita & autores eius nefarij consilij. Cæteris autem unà cum sacerdotibus, ob reuerentiam ordinis,parsum est. Fuit & concessa uita Ioanni Rateclyffo, sed Caletum ductus,ibiq; in custodiam traditus, quia corruptis custodibus fugere conatus est, mox ipse etiam capite multatur. Pauci deinde intercessere dies,cum Robertus Clyffordius, partim Henrici promissis adductus, partim quia audierat plerosque illustrata iam coniuratione,pœna affectos, ac incœpto negocio nil perditius, nil desperatius esse, clàm ex Flandria discessit. Rex de ea re certior antea factus , confestim in turrim Londinensem se contulit, eo loci expectaturus, dum Robertus ueniret. Eò pertinebat illud consilium, ut si Robertus principes aliquos eius cõiurationis participes indicaret, citra suspicionem possent accersiri ad eum locum, in custodiam. Referam prius quàm cætera explicemus opinionem,quæ id temporis uehemens per animos multorum peruaserat,de Roberti transitu ad Flandros. Fuere qui putarint Robertum exploratum ab Henrico missum fuisse,& ea de causa,facile redijsse cum eo in gratiam. Verum secus atque creditum est, certo argumento fuisse constitit, quod id consilium & Roberto malo fuit, nam non mediocrem eius nomini notam inussit,& illius amicis fraudi,quin postmodum Robertus cum Henrico rege in minore gratia multo fuit, ut qui culpa non uacarit. Igitur Robertus Eboracensis familiæ studiosissimus, à principio causa nocendi Henrico, ad Margaritam transisse uisus est, ut errore ductus, qui Petrum pro Ricardo Edouardi filio habuerit. Ad rem redeo. Robertus interea uenit, & regi ad pedes prouolutus ueniam primum petiuit, deinde interrogatus,totius cõiurationis ordinem,& quæ in Flandria gererentur,aperuit, postremo sociorum nomina detulit, & in primis Gulielmi Stanlei. Ea re cognita,rex ualde perturba-

tur,quod Gulielmus eius noxiæ particeps eſſet, qui præpoſitus ipſius cubiculi erat, cui ſummam rerum omnium fidem habebat, cuius multa in ſe merita, ſed maximum illud beneficiū numerabat,quod eius præſertim opera,Ricardum regem uiciſſet. Quas ob res non poterat adduci, ut Roberti primum dictis crederet, ſed ubi certæ res ueri indicij apparuerunt, deinde Gulielmum comprehēdi,atque examinari iuſſit. Ille nihil inficiatus, ſed ſi quid peccatum erat, ingenue faſſus eſt. Peccatum eiuſmodi fuiſſe ferunt: orto enim ſermone inter Gulielmum & Robertum,de Petro,qui ſe falſo Edouardi filium prædicabat,Gulielmus profeſſus eſt ſe nunquam arma in eum iuuenem laturum,ſi certum haberet Edouardi filiū eſſe. Id arguit Gulielmū ira,ut fit,ad punctum temporis permotum, alieno ab Henrico eſſe animo, unde ſuſpiciones ortæ, ad quas poſtea acceſſere ea, quæ Robertus inſimulauit. Interea rex dubius animi erat, quid de Gulielmo ſtatueret, conſiliumq́ capiendum euentu ponderabat,nam timebat,ne eius ſupplicio Thomæ Stanlei fratris de ſe bene meriti animum offenderet, contrà ſi iniuriam condonaret, ne cæteri ea lenitate audaciores facti,peiora molirentur. Itaque ad extremum placuit,ut ſeueritas uinceret,ac ita Gulielmus capite damnatus morte multatur. Quid autem fuerit,cur ſyncera Gulielmi uoluntas erga Henricum regem,ſimiliter uerſa ſit poſtremo in maleuolentiam,atque regis amor aduerſus Gulielmum,mutatus in odium,rationem utriuſque rei hanc referunt: Henricus enim,ut cætera ab initio collata inuicem officia omittamus, in illo prælio, quo denique Ricardum regem & uita & regno ſpoliauit, paucis ſtipatus armatis cum repēte ab ipſo Ricardo circumuentus eſſet,ita ut eius uita iamiam periclitaretur,Gulielmus miſſus cum ualida militum manu, à Thoma fratre,qui prope locum pugnæ, cum ſuis copijs conſederat,confeſtim ac peropportune ſubſidio uenit, eumq́ à cæde ſeruauit incolumem,interfecto ibi eodem momento Ricardo rege,ſicut in ſuperiore libro eſt à nobis abunde explicatum. Fuit certe hoc beneficium poſt hominum memoriam maximum, per quod Henricus à periculo uitæ liberatus,conſeruatusq́,regnum ſibi quæſiuit. Contrà Henricus ſtatim ut regnum obtinuit,gratiæ nō oblitus, primum Thomam Stanleium fecit comitem Darbienſem,deinde Gulielmū magnis donatum muneribus cubiculo ſuo præfecit,ſummoq́ in honore habuit. At Gulielmus tametſi magnum amicitiæ locum apud regem tenebat, magis tamen dati quàm accepti beneficij memor, menſuram adhuc confertam & ſuperfluentem, iuxta euangelicū uerbum,ſibi datū iri ſperabat, adeò ut minoris merita regis in ſe collata faceret: quæ cum ei Henricus animaduerteret ſordere,cœpit ſic ſuccenſere,ut irritatis animis,uterque ſuæ gratiæ fructum amiſerint. Atque ita uſu ſæpe uenit,ut ex eiuſmodi iniqua meritorum æſtimatione facta,ſummum beneficium,ſumma ſequatur inhumanitas. Redeo rurſus eodem. Cæterū uidebatur tempus eius animaduerſionis quo ſeditionum uulnera retractari ſummopere incipiebant,ſeueritatem tum maxime poſcere,cum homines perinde quaſi ab omni metu uacui auderent paſſim iactare uoces probri plenas in Henricum ueluti regem nullo iam numero habendum, qui Eboracenſis ducis in ſingulas horas aduentum præſtolabantur. Verum cum eiuſmodi uoces ad illius aures perueniſſent,& aliquot meritas probri pœnas luiſſent,ac uidiſſent male cecidiſſe eorum conatus,qui primi dementer res nouas tentaſſent,ſimulq́ omnia

prouiſa,

prouiſa, parata, conſtituta aduerſus impendentes motus, cœpere ſua ſponte quieſcere, ita, ut uiderentur uniuerſi non nolle in officio permanere. Poſt Guliclmi caſum, fit regij cubiculi præpoſitus Aegidius Dabeneius uir fideliſſimus, moderatiſſimusq;. Solum reſtabat, ut Hybernia purgaretur, quò ſi qua ſemina nouæ ſectæ aduerſariorum inter illos homines feros à Petro Varbecho ſuperiore anno iacta fuiſſent, mature extirparētur. Itaq; Henricus primo quoque tempore Henricum Deneum monachum Langtonienſis cœnobij præfectum, uirum bonæ frugi ac officij plenum, quem inſulæ cancellariū deſignauerat, & Edouardum Ponyngum cum bene magno militum numero, eò miſit, qui cōfeſtim loca obirent, in quibus Petrus moratus eſſet, & quos reperiſſent tantæ perfidiæ affines, in eos grauiter uindicarent. Illi celeriter in inſulam delati concilium nobilium regis nomine conuocant, quo coacto, Henricus cancellarius eos primum hortatur, ut in fide maneant, deinde iubet ſumptis armis ſequi Edouardum copiarum ducem aduerſus rebelles, qui paulò ante ſiue errore ducti, ſiue libidine nocendi agitati, Petrum pecunia uel armis iuuiſſent. Promiſit pro ſe quiſq; auxilia, ſed pauci poſtea ea ſubminiſtrarunt, ut qui Anglos plus fronte quàm mente colerent. Poſtquam nunciatum eſt Edouardum Ponyngum ueniſſe perſecutum omnes, quos Petrus ſui ſtudioſos habuiſſet, non fuit quiſquam omnium ad quem etiam leuiter ea culpa pertineret, quin raptim in proximas ſyluas ſeſe abdiderit. Hic ſimul more patrio conſilia inierunt, quibus in locis deberent aut Anglis inſidias facere, aut cum illis, ſi ita neceſſitas ad periculum uocaret, manum conſerere. In omni Hybernia duo ſunt hominum genera, quemadmodum eſt à nobis loco perappoſito, ſuprà decimotertio huius operis uolumine demonſtratum: unum mite, & urbanum. Ad hos ut ciuiliores ac ditiores nauigant frequenter uicinitatū continentis mercatores negociandi cauſa, ſed Angli in primis commeant, quorum mores illi facile imbibunt, linguamq; ex aſſiduo commercio, maiore ex parte intelligunt, & omnes parent regi Anglo. Alterum genus ferum, incultum, ſtultum, aſperum, qui à neglectiore cultu, ruſticisq; moribus, Sylueſtres appellantur, habentq; quamplures regulos, qui inter ſe continenter bellant, qua de cauſa, reliquos Hybernos ferocia præcedunt, ac nouarum rerum longe cupidiſſimi, ſecundum rapinas & latrocinia, nihil tumultibus magis amant. Ad iſtos Syluestres Hybernos Petrus ſe principio cōtulit, eisq; omnia facile perſuaſit, quæ de ſe falſo prædicabat. Igitur Edouardus Ponyngus perſecuturus generatim illos, qui Petrum accepiſſent, iuuiſſent ue, aduerſus Syluestres Hybernos arma conuertit, cum præſertim ad eos etiam omnes alij eius culpæ participes ſe recepiſſent, ut ſimul ab iniuria ſe iunctis armis defenderent: ſed cum nihil ſequundi accideret, quod principes Hyberni promiſſa auxilia non miſiſſent, & Syluestres per ſaltus uagantes ob ſuorum militum paucitatem, nuſquam ad pugnam faciendam cogere poſſet, tum neceſſariò pedem retulit, & iracundia ac ſtomacho exardens, quia ſuſpicatus erat ea omnia dolo ac fraude Geraldi comitis Chyldariæ, qui inſulæ præfectus erat, accidiſſe, pro ut ab inimicis comitis edoctus fuerat, eum de improuiſo cepit, captumq; duxit in Angliam ad regem. Huic poſtea licet multa obiecta fuiſſent, non defuit tamen ingenium ad leuandam culpam, quam facile in alios deriuauit, ac ita ſe purgauit, ut à rege miſſus ſtatim factus in Hyberniā redierit, præfecturamq;

rurſus obtinuerit. Multa nempe Henrico uenerunt in mentem, quamobrem minus ſeuere quàm aduerſarij Giraldi factum peruolebant, ea in re agendum iudicarit, hominis autoritas, inter eos Hybernos homines, conditio temporis, quo initium fieri alicuius belli ſentiebat, & fiducia iampridem in comite collata. Pacatis ſic rebus, rex nihil eſſe ratus, quod in præſentia de bello curaret, ad VIII calendas Iulias, animi recreandi cauſa, in Lancaſtriũ comitatum proficiſcitur, ut ibi uiſat Margaritam matrem, quæ cum uiro Thoma comite Darbienſi, in eo comitatu per illos eos dies erat. Dum hæc in Anglia geruntur, Petrus Varbechus in Flandria quanquam ſummum accipiebat dolorem, quod patefacta eſſet coniuratio, & ſocijs ab Henrico ſupplicio affectis, promiſſa auxilia non uiderentur uentura, oblatam tamen imperij ſpem haud negligendam ſtatuit, fretus nonnullis egregijs ducibus ſuis, & imprimis multitudine perditorum hominum undique ex uicinis populis, ac aſylis Anglicis ad ſe conuenientium, quos ſpes prædandi ab agricultura & quotidiano labore reuocarat. Itaque cum ea hominum caterua impoſita in naues, quas ope amicorum parauerat, ex Flandria ſoluit, petiturus eam partem Angliæ, in quam uentus deferret: qui ubi ad oram maritimam Cantij peruenit, quia magna erat maris tranquillitas, per quam naues ſecundum littus, ſine incommodo in anchoris teneri poterant, ibi curſum ſiſtit, exponitꝗ in terram aliquot ſuorum militum, qui ſignificent ſe omnibus eſſe refertum copijs, ſpemꝗ uictoriæ non dubiam faciant, ac ita tentent, ſi Cantiani uelint ſecum ſtare, ac ſe ducem ſequi, qui aliàs ſua ſponte in reges facto tumultu, arma mouere nõ formidarint. Cantiani primum audito ducis Ricardi Eboracenſis aduentu, quia iam fabula innotuerat, dubij aliquantiſper fuere, utrum illum ſumptis armis iuuare, & ſequi, an non recipere mallent: ſed ad ultimum memoria repetentes nouos ab ſe antehac factos motus ſemper ſibi malo fuiſſe, exiſtimarunt in rem ſuam minus fore, ſi ſe cum homine magis ad uaſtandam Angliam, quàm ad uincendum parato coniungerent, idꝗ uerum eſſe inter ſe argumentabantur, quod Petrus non alium ferè militem quàm externum haberet, qui templa, qui priuata tecta, qui urbes, qui oppida, qui uicos, non patriã ſed prædam putaret. Igitur ab illis nil eſſe, quod non metueretur, ac propterea ab officio non diſcedendũ iudicantes, decreuerunt in eos irrumpere, qui deſcenſionem feciſſent, poſtquam dum ſe armarent, alios plures ex nauibus in terram bonis uerbis euocaſſent. Ita compoſito dolo, ſe ducem ſecuturos cõclamant. Verum cunctatio deliberandi attulit Petro ſuſpicionem, utpote quem non fugiebat uulgum ſolere non conſultò, ſed ſubitò ac temere ſemper ad nouos ſe incitare motus, propter quod ſtatuit nõ prius pedem è naui egredi, quàm omnia tuta uideret, permiſit tamen aliquot plures ſuorum in terram deſcendere, qui ubi aliquantulo longius à nauibus progreſſi ſunt, ecce tibi, ſubitò à Cantianis uno ictu cõtendentibus circumueniũtur, multisꝗ acceptis uulneribus, ad naues repellũtur. Comprehenſi ſunt in ea fuga bene multi, qui poſtea omnes ſupplicio affecti ſunt. Petrus omiſſo incœpto, in Flandriam retro unde uenerat, abijt, expectaturus illic, dum tractaret cum ſuis amicis, de rebus in poſterum tempus cautius agendis. Rex uero in itinere certior factus de hoſtium acceſſu, uoluit Londinum pedem protinus referre, ſed poſtridie altero accepto nuncio, de re bene geſta, incœptum iter ire perrexit, miſſo confeſtim Ri-

cardo

cardo Gilfordio in Cantium, qui ipſius nomine, collaudata eius populi fide, ac uirtute, gratias generatim ageret, pro officio amãter collato, polliceretur q; ipſum fore memorem, atque ſimul excubiarum munia circa littora, more patrio, obeũda curaret. Petrus & eius duces in Flandria omnia interim circumſpectantes conſilia, nihil reliqui habebant, præter unum tutiſſimum, ut incœptos conatus continuarẽt, poſtquam nõ eſſent ciues, aut populi, cum quibus furorem ſuum qui nihil refrigebat, conſociarent, ut ne lentitudo belli gerendi aut ſpacium daret Henrico uinciendi loca opportuna præſidijs, quod audierint nihil eſſe, quod ille potius faceret, uel amicis quos in Anglia ſe habere confidebant, animum adimeret. Itaque reparato confeſtim exercitu, ſtatuunt ad Hybernos primum tranſire, & ibi auctis copijs, inde, ſi ita expediat, occiduam Angliæ partem attingere, ſi uero id non procedat, recto demum curſu ad Scotos ſe recipere, quod illis nõnunquam ſoleat perpetua cum Anglis intercedere amicitia. Hoc capto conſilio, Petrus idoneam proficiſcendi nactus tempeſtatem, Hyberniam petit, ubi paucos dies moratus, quod intellexiſſet ſpem uictoriæ minime ponendam in ſolis Hybernis, qui nullis armis tegentes bellãdo corpora, parum aduerſus Anglos in prælio ualerent, cum uentus factus eſt ſequundus, in Scotiam nauigat, regemq; Iacobum ſuppliciter adit, ſicq; alloquitur: Non arbitror maxime rex te fugere, quæ ſuperioribus annis labes facta ſit domus Edouardi regis Angliæ eius appellationis quarti, cuius, ſi neſcis, ego filius ſum ſeruatus à cæde, Dei optimi maximi nutu: Edouardus enim pater moriens conſtituit tutorem filiorum Ricardũ fratrem ducem Glo ceſtrenſem, quem quo maioribus affecerat beneficijs, hoc magis filios amaturum ſperauit. Sed heu me miſerum, quàm ſecus atque ille putarat, euenit? Is non tutor ſtirpis noſtræ, ſed extinctor penè fuit: ecce, ex improuiſo tyrannus regnandi cupiditate captus, Edouardum meum fratrem, meq; unà interfici iuſſit. Ille autem cui tam immane atque nefarium negocium opprimendi nos miſeros innocentes datum erat, quanto magis ſcelus abhorrebat, tanto magis non ædere, ſibi timebat: itaq; dubius animi, ut demum & tyranno morem gereret, & in parte culpa uacaret, fratrem necauit, me uero conſeruauit, ac in continentem raptum qui aliò terrarum duceret, & cum longe gentium abeſſem, ſubitò, quemadmodum fecit, deſereret, ſocium dedit. Sic Ricardus regnum tanquam ſui ſceleris prædã occupauit: ego uero ita ſaluus, per ætatem tamen mei ipſius ferè oblitus, uſq; eò per uarias gentes uagatus ſum, dum tandem aliquando qualis eſſem edoctus, ad Margaritã amitam meam, quæ olim cum Carolo duce Burgundiæ nupta fuerat, ueni, quæ me ut ab inferis ad ſuperos reuocatum ſummo cum gaudio accepit, & quoniam mulier cui nihil præter dotem, in ea terra eſt, non ita me iuuare, ſumptusq; belli neceſſarios ſuppeditare potuit, quin mihi pro recuperando regno, neceſſe eſſet alienas expectare opes, idcirco eius monitu hac modica armatorum ſtipatus manu ad te confugi, à quo fama iampridem per orbem peruaſit, nunquam quempiam per iniuriam ſuis fortunis euerſum aut finibus eiectum, perinde ut ipſe à puero fui, auxilium fruſtra petijſſe. Te igitur per maieſtatem regni tui rogo, uel atque adeò precibus omnibus oro, & obteſtor, ut mihi ſubuenias, nam ſi tua opera & beneficio mihi licuerit auitum recipere regnum, non modo me, ſed omnes reges qui ex noſtra ſtirpe orti illud poſthac obtinuerint, ita ti

bi obnoxios facies, ut illi in referenda gratia, nunquam ſibi ſatisfeciſſe putarint. Rex ad ea reſpondit, ut bono eſſet animo, quandoquidem ita eum acciperet, ut quiſquis eſſet, nunquam pœniteret, in Scotiam iter tetendiſſe. Poſt hæc conuocato principum concilio, interrogauit, ecquid ſinguli ſentirent de ijs, quæ Petrus coràm retuliſſet, ecquidq́ deliberandum cenſerent. Illi quibus ſanior mens erat, multis argumentis docebant, ea omnia perinde ac ſomnia habenda, atque nihil eſſe, quod longior conſultatio ſolicitos teneret. Alij uero minus pauci hanc dari nouam belli gerendi aduerſus Anglos occaſionem, & è Republica fore ducebant, quod licet nihil euentorū exploratum eſſet, tamen uideretur belle caſurum modis omnibus negocium, ſi Petri cauſa, qualiſcunque eſſet, mature defendenda ſuſciperetur, quando bello inchoato, ſi Petro res procederet, nihil ille ſuis adiutoribus negaturus eſſet, ſin minus, Henricus nullas non pacis conditiones offerret, ut ne Iacobus rex ſuis aduerſarijs ſocius foret. Viſa eſt hæc ſententia pluribus potior, quare rex ſiue errore ductus, ſiue ſimulans, cœpit poſtea Petrum habere in honore, eumq́ iam palàm Ricardum ducem Eboracenſem appellare, & ut cunctis huiuſce rei fidem faceret, eidem Catherinam filiam Alexandri comitis Huntlei ſibi genere propinquam nuptum dedit. Illò ea affinitas pertinebat, ut rex partim leuaret inuidiam, qua breui futurum proſpiciebat, ut ex eo maxime flagraret, quod inducias cum Anglo haberet, partim uero, ut ne leuitatis accuſaretur, ſi poſtmodū conſtitiſſet Petrum alium hominem eſſe, quàm ille prædicaſſet. Quibus conſtitutis rebus, dum rex bellum comparabat, Petrus lætitia exultans, quod ex animi ſententia, Scotos in ſtudium ſui duxiſſet, ut ne ſibi deeſſet, prædicabat magna auxilia ab Anglis amicis longe ſibi obuiam uentura, cum primum fama eſſet, ad arma uentum eſſe. Scoti etſi hiſce promiſſis exiguam habebant fidem, tamen in ſpem prope certam prædæ potius quàm pugnæ uocati, ſe celeriter armant, in fineſq́ Anglorum contendere incipiunt: rex uero ut ne quid temere fiat, ueritus ut Angli cognito Petri acceſſu in Scotiam, circa fines præſidia diſpoſuerint, aliquot equites exploratum præmittit, qui ſpeculentur, an agreſtes in armis ſint, nec ne. Equites quaquauerſum ſecundum hoſtium agros profecti, ubi omnia quieta eſſe cognouerunt, ad regem reuerſi, referunt tempus aggrediendi ad inuadendum aptiſſimum eſſe. Ille tum Angliam ingreſſus, primum omnium paſſim per præcones ſignificandum curabat, illis duntaxat parſum iri, qui protinus in Ricardi ducis Eboracenſis fidem ueniſſent, deinde metus inijciendi gratia, tam crudele bellum faciebat, ut non homines quorum humanitatis eſt, cæde ſatiari hominum, & miſericordiam impartiri infirmis, ſed incendium ac calamitoſa tempeſtas per agros, per uicos, per fortunas peruadere uideretur, qui & dulcedine prædæ longius progreſſus iam Northumbrorum agro late populato, ultra iturus erat, niſi uidiſſet noui ducis hominem Anglum ſtudioſum eſſe neminem, & milites præda onuſti ſe ſequi poſſe negaſſent, ac concurſus agreſtium ſuſpicionem inſidiarum attuliſſet, ita multum prædæ ſecum trahens in Scotiam retro abijt. Operæprecium eſt cognoſcere hoc loco genus quoddam ridiculæ miſericordiæ, qua Petrus permotus uiſus eſt nihil alieno commodo habuiſſe potius, dum enim Scoto ita ſæuiente in Anglum, nihil aliud niſi gemitus, & ploratus exaudiretur, ille ſui ſemper ſimilis, qui fraude

omnia

omnia agebat, animaduertens nullos ad ſe fieri Anglorum concurſus, & ueritus ne ob id, dolus eluceret, habereturꝗ contemptui, ratione quadam naturali machinæ tegẽdæ cauſa, fertur inclamaſſe: O me ferreum, qui meorum calamitate non moueor? atque rogaſſe regem, ut ne ultra ſuam gentem affligeret, neu patriam maiore incendio deformaret, perinde quaſi patriæ amore uictus, iam miſereri cogeretur: & rex reſpondiſſe, ſibi uideri eum non ſuam ſed alienam rem curare, qui appellaret Angliam ſuam patriam, ſuamꝗ gentem, ex qua tamen nemo omnium bellum eius cauſa, & nomine ſumptum, iuuaret, auxilioꝗ ueniret. Ita rex hominis infantiſſimi leuitatem perbelle coarguit, quem deinceps in dies magis neglexit, cum eius facta cum dictis, & rerum ſucceſſus cum promiſſis minime conſentirent. At nobiles Angli eius regionis, ubi ex fuga clamoreꝗ agreſtium, cognouerunt Scotos adeſſe, ualde conterriti, ſubitò ad loca munitiora confugiunt, ibiꝗ ad ſe undique accerſitis armatis, ad reſiſtendum ſe parant, præſidia circa uias diſponunt, alia dimittunt, quacunque putant hoſtes tranſituros, ſimul crebris nuncijs de improuiſo Scotorum acceſſu, regem certiorẽ faciunt. Quibus rebus cognitis, Henricus ſubito malo perturbatur, domeſticarũ ſolicitudinũ repente aculeis punctus, quippe qui non hoſtes tantum, uerumetiam ſuos principes pertimeſcendos putabat, ne eorum quiſpiam defectionis initium faceret, periculumꝗ ſibi crearet: quare ipſe quoque accepto nuncio, rem magnam & multæ cautionis eſſe ratus, opportuna remedia impigre parat, ad primam periculi procellam propulſandam. Verum cita hoſtium fuga omnes Anglorum conatus extraxit, Scoti enim facta omnis generis præda contenti, ocyus pedem retulerunt, quàm Angli ſe in unum colligerent. Atque hoc Scotici belli initium fuit. Rex Henricus poſtquam cognouit Iacobum intra ſuos fines ſe recepiſſe, collaudata nobilium Anglorum eius regionis borealis uirtute, qui in officio permanſiſſent, deſtitit ab incœpto negocio occurrendi periculo iam præterito, ſed ne hoſtibus ex eo maleficio animus creſceret, decreuit ſibi quamprimum armis uindicandam iniuriam. Itaque coacto principum concilio, quid cauſæ inſtet, qui ſit mentis ſuæ ſenſus, illis aperit, multiſꝗ rationibus docet, ex Reipublicæ uſu maxime eſſe, bellum ab hoſte inchoatum perſequi. Placuit cunctis, qui non minus quàm ille ſtomachabantur, ob tantam Scotorum audaciam, ut bellum ſumeretur, ac ad id gerendum, aliquid pecuniæ generatim penderetur, quod & factum eſt: nam poſt longam diſputationem, de concilij ſententia, tributum haud omnino graue in ſingulorum hominum capita imponitur, ſed id tamen quod agreſtium turba eius generis exactionis omni tempore abhorruit, grauiterꝗ tulit. Deinde eo in conuentu, leges nonnullæ perpetuatæ, aliæ nouæ latæ ſunt, quæ ſtatui regni optimo conduceẽrt. Ac ita rex dimiſſo concilio, bellum deintegro comparat. Scotus interea nec ſuæ cauſæ indormiebat, qui proſpiciens Anglos non quieturos eſſe diu, nequaquam minore ſtudio in exercitu conſcribendo hærebat, ut uel hoſtibus in ſe mouentibus obuiam iret, reſiſteretꝗ, uel rurſus fines Anglicos ingreſſus nouas prædas faceret. Ita ambo reges rei bellicæ iuxtà ſtudebant, ſed Henricus laceſſitus iniuria, tantum animi aduerſus Scotum gerebat, ut nihil procraſtinauerit, qui longe prior ualentiſſimas copias parauit, easꝗ duce Aegidio Dabeneio ſplendidiſſimo & forti uiro, in Scoticum agrum ire iuſſit. Ille

rebus omnibus paratiſſimus iam iter facere cœperat,cũ domi grauior ſeditio derepẽte orta,bellũ externũ interpellauit. Quæſtores interea quoquouerſum dimittuntur,qui decretam ac imperatã in bellũ Scoticum pecuniam colligãt, quam dum alij conferũt,Cornubienſes qui minimã inſulæ partem eandemq́ ſteriliorem incolunt,grauitatẽ tributi impoſiti ſe ferre nõ poſſe uociferant, & dolore ſimiliter atque iracundia ardentes,primũ parum modice regis nomini temperant,eius conſiliariorũ crudelitatẽ mali cauſam eſſe fremunt,cõqueruntur, lamentãtur,deinde palàm furẽtes exitium autoribus tanti facinoris intentandum,eosq́ modis omnibus ad ſuppliciũ ſibi petendos conſtituũt. Ita commoto populo,duo ex eo hominum cœtu,Thomas Flammochus leguleius,& Michaël Ioſeph faber ferrarius uiri audaces ſeſe ſeditionis duces profitẽtur. Ii ubi uiderũt turbã ira & furore eſſe inflammatam,nõ ceſſabant multo acrius concitare,more amentiũ,exclamãtes indignũ eſſe facinus,ut pro minimo motu à Scotis facto, & puncto temporis ſedato (putabant enim homines rerum omniũ rudes id bellũ iam finitũ, quod tum maxime feruere incipiebat)tanta cum acerbitate premerẽtur miſeri cum primis Cornubiẽſes tributo,qui loco minime frugifero nati,maxime omnium mortaliũ uictum ſibi manibus quærerent, tantum in fodiendo plumbo, dies noctesq́ hærentes, & propterea quiduis eſſe perpeti ſatius,quàm in tanta ui, atque miſeria uerſari. Sed eam culpam in primis aſſignabant Ioanni Mortono Cantuarienſi archiepiſcopo, ac Reginaldo Braio, quod principes eſſent domeſtici regij ſenatus. Et talia præmia plurimum habent illi, qui apud principem autoritate ualent,quia ſic uſu uenit,ut ſi quid recti fiat, illud principi acceptum referatur, ſi quid mali, id conſiliarijs crimini uertatur. Quod ſi bene multi ſecum uacuo animo ponderarent,haud ad illum locum multis laboribus aſpirandum ducerent. Nunc ad rem redeo. Quocirca hortabãtur,ut ſumptis extemplo armis, ſe ſequi non formidarent, promittentes ita futurum, ut ipſi nihil damni facerent, nec illi impune ferrent, qui uexãdi populi per exactiones, autores fuiſſent. At quos uidebant, uidebant autem complures, ſuum imprudens, calamitoſum,ac nefarium conſiliũ improbare, dicereq́, ſummæ dementiæ eſſe, capitis periculũ adire,pro re, quam ſuppliciter principem poſcere deberẽt, eos ut uecordes, ſtultos,pigros,multis uerbis male accipiebant,adeò ſe atq́ ſuos perditum ire auebant duces longe perditiſſimi. His uocibus bona pars plebis ſtimulata,ſigna tandẽ conſentientis multitudinis non incerta dedit. Illi collaudata populi audacia,ubi ea quæ opus eſſent ad profectionem pararũt, agmen fluctuantis uulgi Vuelliam uerſus ducunt,ituri Londinũ,ubi ſe regem tenere audierant. Quæ poſtq́ Henrico per certos homines ab eius quæſtoribus miſſos,nunciata ſunt,eum ualde pupugerũt,quod uno tempore perincõmode duplici uexarẽt bello,externo,ac domeſtico,& quoniã par periculũ ab utroq́ imminebat,aliquãdiu pepẽdit animi utrũ alteri anteuerteret. Inter hæc factus eſt certior Iacobũ Tuychettũ regulũ Audeleiũ cum nõnullis alijs de nobilitate,ſocietatẽ coiuiſſe cũ Cornubiẽſibus,& illos citato agmine Londinũ approperare: tum uidẽs domeſticum bellũ in foribus eſſe, deliberauit oẽs uires in illud conuertere, ut eo ſedato tumultu, deinde expeditius Scoticis rebus ſeruiret. Itaq́ Aegidiũ Dabeneiũ in Scotos ꝓficiſcentẽ cum exercitu,de itinere ad ſe euocat, habitoq́ nouo militũ delectu,copias augendas curat. Item ut ſe bello domeſti

eo præoccupato, ne Scotus finitimos Anglos diuexet,obturbet,uiolet,mittit Thomã comitem Surræ principẽ præſtantiſſima uirtute prẽditũ,quem bello contra Ricardũ geſto,ut ſuprà docui,captũ paulò ante libertate donarat,bienniocq; pòſt in locũ Ioannis Dynham demortui,regni quæſtorẽ fecerat, in agrũ Dunelmenſem,qui ibi aliquã armatorũ manũ colligat,atq; unà cum alijs regionis principibus, hoſtes eatenus finibus arceat,quoad Aegidiũ cum exercitu, poſt ſedatũ Cornubienſiũ furorẽ,quod factu facilimũ ducebat,illuc remittat: cũ interea audito tam terribili tumultu, undiq; principes uiri equitesq; multo fortiſſimi Londinũ properabãt, manũ aliquã armatorũ factã pro ſe quiſq; ducentes, quo in numero erat Henricus Eſſexiæ comes,Gulielmus regulus Moniọij,Edmũdus Suthfolchiæ comes,Ricardus Thomas,Gulielmus Say,Thomas Hauardus Surræ comitis filius, adoleſcẽs illuſtris ac ſtrenuus, Robertus Lyttonus,Thomas Baudus,Robertus Clyffordius,Gulielmus Dauers, Georgius Verius,Thomas Terellus,Ricardus Fizleues,Ioannes Raynsforthus, Thomas Montigomerius,Ioãnes Vuyngfildus,Robertus Brugthonus,Iacobus Terellus,Robertus Fenys,Gulielmus Careus,Robertus Drurus,Ioãnes Andelius,Robertus Vuyngfildus,cũ Ricardo fratre,Robertus Brandonus, Thomas Vueſt Delauare, Thomas Fenys Dacres,Dauid Ouinus,Henricus Roſſus,Ioannes Deneuyſſus,Henricus Selengerius,Ioannes Paulettus,Thomas Troys,Gulielmus Sandes,Edmũdus Graius è Vuiltona,Ioãnes Verneius,Thomas Brianus,Ricardus Polus,Thomas Harecortus,Ioãnes Hampdenus,Edouardus Barkeleienſis,Gulielmus Bolongnus,cũ Thoma filio adoleſcente corpore pariter atq; animo florente,Henricus Haydonus,Robertus Clarentius, Philippus Calthorpus, Robertus Louellus,Iacobus Hubertus, Ioannes Vuyndhã,Ioannes Burſcherius,Thomas Vuodus,Matthæus Brunnus, Ioannes Shaius, Thomas Frouuicus, cum multis alijs inferioris ordinis uiris pugnãdi peritiſſimis, ut ſimul uim aduenientiũ hoſtium ab urbe & agris prohiberẽt.Per illos ipſos dies Carolus Francorũ rex reuerſus à bello Neapolitano,legatos ad Henricũ miſit,qui ei referrent ea quæ ipſe in Italia egiſſet,& mandata quæ ꝑtinerẽt ad beneuolentiã cõſeruandã, nam Carolo nihil potius erat,quàm cum Anglo amicitiã perpetuare,& id quidem,quia in uarios Italici belli laqueos ſeſe ac ſuã gentẽ induerat,ex quorũ nullo illa ad hũc diem,qui eſt annus ſalutis MDXXIIII,ſe expedire potuit. Henricus ubi cognouit legatos Caroli Caletũ perueniſſe,miſit obuiã aliquot heroës,qui exciperẽt illos uenientes,ad Douerumq; de induſtria uſq; eò remorarent,dum ſeditio ſupprimeret, atq; curarent,ne quid de eiuſmodi rerũ tumore ad legatorũ aures perueniret, id quod diligenter factum eſt. Interim Cornubienſes Vuellia ubi loci Iacobũ Audeleiũ ſuum principẽ ducem læti acceperãt,digreſſi,Sariſberiã primũ accedunt,deinde Vintoniã,ac poſtremo in Cantium,ſperantes Cantianã plebem in ſocietatem belli facile uenturã. Quæ porrò opinio eos ualde fefellit, celeriter enim ſub armis fuit Georgius Cantij comes,item alter Georgius Burgenniæ regulus,Ioannes Polus Cobani regulus,Thomas Burſcherius,Edouardus Ponyngus,Ricardus Gilfordius,Gulielmus Scottus,Iacobus Cromerius, Ioannes Peche,alter Ioãnes Darellus,Henricus Vuyatus, Ricardus Haulte, & Ioannes Foggus, ac alij ad patriam ab omni maleficio iuxtà defendẽdam, atq; ad populũ in officio cõtinendum attenti. Sed Cantiani partim memores

alias ſibi nouos motus damno fuiſſe, partim ſuorũ nobilium præſidio muniti, tantum abfuit, ut uoluerint ad agmen adhæreſcere, ut etiam eorum aditum ſermonemq́; defugerint, quò ne in ſuſpicionem ullam apud regem caderent. Ea res adeò minuit animum ignauæ multitudini, ut ſtatim pòſt non exiguus illorũ numerus deferbuerit, clamq́; ex agmine noctu excedens, retro domum abiuerit. Cæterum ductores agminis poſtquam uiderunt Cantianos minime ſe mouere, tum ſuis freti uiribus, in Blachetum collem proximum Londino, omnem multitudinẽ ducunt, ibiq́; in planitie, quæ in uertice collis ampla eſt, poſitis caſtris, iubent ſe ad certamen inſtruere, ut cum rege manum conſerãt, ſi obuius fiat, uel urbem oppugnent, nanq́; arbitrabantur regem terrore affectum, hactenus non auſum fuiſſe quicquam de obuiam itione cogitare, ac propterea maioribus animis quaſi certæ fiduciæ potiundæ uictoriæ plenis, urbẽ inuadendam conſtituebant, qua rex ſe incluſiſſet. Sed Henricus ſecus atque illi putabant, omnia agebat, qui conſultò noluit uenienti turbæ ſe opponere, quò eam procul domo, unde nulla ſpes eſſet ſubſidĳ, longo itinere defatigatam, ac penè remiſſo furore, ſuæ iam ipſius temeritatis pœnitentẽ uſpiam intercludere, armisq́; ſubitò undiq́; circumuenire tutius poſſet, quod mox fecit. Interim ingens in urbe trepidatio in ſingulas diei horas exiſtebat, conclamabatur uicatim ad arma, concurrebatur ad portas, item cuſtodiæ ubique atque uigiliæ mirificæ erant, ut fortè noctu ne illa hominum inops multitudo derepente deſcenderet, ad diripiendas ciuium opes, mœniaq́; intraret. Sed rex eripuit cunctis protinus timorem, qui ubi cognouit Cornubienſes in proximo colle paratos, ad multumq́; diei intentos ad dimicandum eſſe, confeſtim mittit Henricum Burſcherium Eſſexiæ, Edmundum Polam Suthfolchiæ comites, ac Ricardum Thomam, duces belli excellentes, cum magno numero cum ſagittariorum, tum equitum, qui collem dextra ſiniſtraq́; circundent, ut inſeſſis omnibus uĳs, ſpes omnis fugæ hoſtibus adimatur, poſtea ipſe cum inſtructo exercitu urbe egreſſus, in collem fortiſſimo præſtantiſſimoq́; animo contendit, præmittitq́; Aegidium Dabeneium cum militum robore. Is ubi in collem peruenit, tum comites cum Ricardo Thoma in hoſtem impetum faciunt, primaq́; impreſſione in fugam uertunt, occiſione occidunt reſiſtentes amplius duo millia, capiunt deterritos infinitos, & in ĳs ductores multitudinis, qui paulò poſt ſupplicio afficiuntur. In Michaële Ioſeph altero ex illa fece hominum duce mira fuit uis animi, quem ferunt dum ad mortem traheretur, ſeipſum conſolatum, quod ob id facinus ſperaret ſui nominis memoriam perpetuatũ iri: adeò medios ac infimos uiros perinde ut ſummos gloriæ cupiditas incendit. Rex uix trecentos ex ſuo exercitu deſiderauit, qui pro ſuo inſtituto, reliquis captiuis uitam conceſſit: at in duces non item lenis, quod non contentus eorum ſupplicio, uoluit ut more maiorum, corpora Thomæ Flammochi & Michaëlis Ioſeph in partes ſciſſa diuerſis in locis ſuſpenderentur circa Cornubiam, quò notior teſtatiorq́; eſſet pœna rebellium: ſed audiens cæteros qui domi erant, nihil ferè ob ſuorum acceptam plagam fractos animo, ad res nouas adhuc moliendas intentos eſſe, ſi modo ſtimularentur, mutauit cõſilium, ne maioribus curis ſe eo tempore oneraret, quo ſatis habebat ſedare domeſticas ſeditiones, ut ſic in Scoticum bellum promptius in poſterum tempus incumbere poſſet, contentus in præſens re tam bene geſta.

Dum

Dum hæc apud Anglos gerebantur, Iacobus rex Scotorum per exploratores certior factus, nullum exercitum Anglicum contra ſe paratum, & regem Henricum ac nobiles aliquot cum plebe Cornubienſium, in ſemetipſos uerſos ciuili diſcordia detineri, anticipandũ bellum quod hoſtem in ſe uerſurum cum primum per eas ſeditiones licitum foret, certò propemodum ſciebat, iudicauit, qui raptim fines Anglicos rurſus ingreſſus, agros uaſtat, urit, à nullo loco manus abſtinet, ac dum pars ſuorum agrum Dunelmenſem late populatur, ipſe cum altera militum parte oppugnare aggreditur arcem Noramiam, ad limitem Angliæ & Scotiæ ſitam, quam Dunelmenſis epiſcopus tenebat. Hanc Ricardus Foxus Dunelmenſis epiſcopus, paulò ante aduentũ hoſtium firmo præſidio muniuerat, qui proſpexerat ita futurum, ut Scotus cum intelligeret apud Henricum omnia plena diſcordiæ, primo quoq; die in fines Anglicanos excurreret. Is eſt Ricardus, quem ſuprà appellauimus epiſcopum Exonienſem, qui poſtea ob eius ſingularem animi uirtutem ad epiſcopatum Bathonienſem & Vuellenſem, atque poſtremo ab illa ſede ad Dunelmenſem euocatus eſt. Hic omnia quæ acciderant, quamprimum crebris nuncijs regi qui tunc Londini erat, ſignificat: item per alios homines certos quamcelerrime poteſt, accerſiendum curat Thomam comitem Surræ, qui in agro Eboracenſi, iam bene magnum militum numerum contraxerat. Thomas certior factus rem non abeſſe à periculo, maturat iter ſuum, quem pari celeritate ſequuntur ex omni parte principes, quorum unuſquiſq; pro opibus, quàm magnam armatorum manum fecerat, & in his uirtute belliq; ſcientia præſtantes reguli Rodulphus comes Vueſthumbriæ, Thomas Dacres, Georgius Strangius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Georgius Lumleius, Ioannes Scroppus, Georgius Oglius, Thomas Baro ex Heltonia, Henricus Clyffordius, Gulielmus Conyers, Thomas Darcius. Item equites tam fortiſſimi quàm prudentiſſimi Gulielmus Percius, ac tres alij eodem nomine, Bulmerius, Gaſcognus, & Penyngtonus, Rodulphi tres Bigottus Bouys, ac Elarker, Thomas Apparus, atque duo alij Vartonus, & Stranguychus, Ioannes numero octo, Conſtabulus, Rateclyffus, Sauellus, Gouerius, Moſgrauus, Mallerius, Aloder, & Euerynghamus, Brianus Stapeltonus, Thomas Vorteleius, Marmaducus Conſtabulus, Chriſtophorus Pikerynus, ac alter Chriſtophorus Vuardus, Gualterus Stryklondus, Rogerius Bellinghamus, Gulielmus Heron, Rodulphus Graius, Nicolaus Ridleius, Gualterus Griffithus, Ioannes Heron, Rodulphus Feneuicus, Thomas Graius, atque Chriſtophorus Curuynus, præterea Robertus Varcoppus, Rolandus Tempeſta, & Iacobus Metcalfus, compluresq; alij uiri tametſi inferioris ordinis, uirtute tamen haudquaquã inferiores. At Scoti poſtquam complures dies in oppugnatione arcis conſumpſerant, & non paruo ſuorum detrimento, nullam partem munitionum conuellere potuerant, iam ſua ſponte eam dimittendam ſtatuebãt, cum rumor attulit Thomam comitem aduenire cum exercitu, ac fermè bidui abeſſe. Tum rex uidens nihil eſſe, quod de expugnanda arce amplius impræſentia laboraret, ſublatis caſtris, hoſtium finibus exceſſit. At Thomas cognito regis diſceſſu, magnis itineribus ſequitur, Scotiamq; ingreditur, ſpe propè certa conſequendi, alicuius'ue prælij faciendi, ſed longius abeunte rege, quàm ut conduceret ultra pedem inferri, ac deficiẽtibus cibarijs,

quæ præ festinatione, in pauculos dies secum tulerat, postquam fines late uastauit, exercitum in Dunelmensem agrum reduxit, ubi positis castris dum intelligeret, quid Henricus consilij de bello cepisset, expectandum decreuit. Inter hæc peruenit in Scotiam Petrus Hyalas uir ingenio ac prudentia, non item doctrina præditus, missus à Ferdinando rege Hispaniæ ad Iacobum regem, qui de pace concilianda inter reges ageret, Ferdinando enim ac Elisabeth eius uxori, mulieri cui noster Christianus orbis paucas pares tulit, amicitia cum Henrico intercedebat, nihilq́ optatius erat, quàm ut locata Catherina filia Arthuro Vualliæ principi eius filio, intercederet & affinitas: item par necessitudo erat cum Iacobo Scotiæ rege. Igitur Ferdinandus se utrique regi libentius pacis faciendæ autorem obtulit. Petrus statim cœpit omni ope, atq; opera cum Iacobo agere, quibus legibus pax componenda esset, ac cum spes bona arrideret, per literas rogauit Henricum, ut aliquem suorum sibi socium rei conficiendæ daret. Henricus qui quantum sine magno incommodo licebat, pacis amator, ac, ut ita dicam, alumnus erat, uel potissimum id temporis, quo suorum seditionibus uexabatur, protinus mandauit negocium Ricardo Dunelmensi episcopo, qui in propinquo erat, ut primo quoque tempore Petrum conueniret. Ita Ricardus & Petrus ut arbiter pacis, cum legatis Scoticis congrediuntur. Hic sexcentæ proponuntur conditiones, sed post longam disputationem, nulla satis placebat, unaq́; tantummodo res officiebat, quod Henricus rex peteret sibi tradi Petrum Varbechum sui regni quietis turbatorem. Contrà rex Iacobus in primis negabat se quicquam concessurum, quod sibi mox uitio dari posset, & quamuis iam tum cœpisset percipere fraudem, tamen quia ei cum Petro affinitas erat, longe turpissimum facinus iudicabat hominem ad cædem prodere. Multis itaque consumptis diebus, ad extremum cum in tam diuersis mentibus pax ulla haud esse posset, induciæ quæ loco pacis haberentur, conuenere in aliquot annos, his conditionibus factæ, ut Iacobus confestim tota procul Scotia, Petrum Varbechum ablegaret. Dum hæc alibi fiebant, rex Henricus multa congratulatione audiuit legatos Caroli regis, quos suprà memorauimus in itinere retardatos, ut ne ad eum adirent, dum Cornubiensium negocium tumebat: pari etiam comitate accepit Philippi Flandrorum principis legatos, qui fœdus & amicitiam petitum uenerant, quam rem opportunissimam domesticis motibus gratissime concessit. Ita conciliata finitimorum principum pace, gratias postremo ingentes Ferdinando & Elisabeth principibus per literas egit, quod autores fuissent pacificationis, quæ nuper inter ipsum & Scotum secuta fuerat, Petrum uero eorum legatum digno remunerauit præmio. Incidit hæc regum concordia in eum annū, qui fuit salutis humanæ MCCCCXCVIII, & cum regnare cœpit Henricus, XII. Non fefellit fidem datam Iacobus rex Scotus, qui iam certò sciens se fraude peti, Petrum Varbechum ad se uocauit, suaq́; in eum officia collata modice commemorauit, hortatusq́; est, ut aliquò terrarū migraret, ubi usq; eò morari tutò posset, dū melior facultas sui negocij gerendi daretur, cum ipse necessariò pacē cum Anglo fecisset, & ob id, hospitiū quod cū eo haberet, sibi tāti haud esse posset, ut deinceps liceret eius nomine, amplius arma sumere, quod à principio libens fecerit, sperans ab Anglis eius amicis auxilia opportuna ministrari; sed cum ea frustra expectata sint, oportere nō moleste

ferre

ferre moram, quæ tandem aliquando poſſet rebus affectis adiumento eſſe. Hæc atq; alia huiuſcemodi rex dicendo, Petrum aliò ire iuſſit. Ille autem cognita regis uoluntate, uehementer ea deſtitutione perculſus eſt, iam uidens nihil ſibi apud Scotos reliqui eſſe, ſed multis acceptis beneficijs, cum parem gratiam referre nequiret, ut non uideretur ingratus, æquo animo regis mandata accepit, ac paucis pòſt diebus cum uxore in Hyberniam diſceſſit, eo conſilio, ut in Flandriam ad Margaritam rediret, aut cum Cornubienſibus ſe coniungeret. Sed utcunque ſit, dum in Hybernia moratur, dubitationeq; æſtuat, per certos nuncios intelligit Cornubienſes ex recenti ſuorum clade nihil animo fractos, adhuc male in Henricum animatos, paratosq; eſſe rurſus arma capere, & iniuriam ulciſci. Quam ob rem putans ex uſu ſuo fore, oblatam occaſionem non dimittere, nulla facta mora, ad eos tranſuolat, ſolicitat, concitat, tantaq; pollicetur, ut dux eodem momento appellatus ſit, cunctis ſe eius dictis obedientes fore clamantibus. Petrus per hæc in bonam ſpem rurſus adductus, ſtatuit nihil temere agendum, ſed primum loca munita quoquouerſum pergeret, in poteſtatem redigenda, quæ ſibi præſidio eſſe poſſent, ac deinde auctis copijs, quibuſuis contrà tendentibus obuiam eundum. Hoc capto conſilio, Exoniam proximam ciuitatem petit, atque obſidet, & quia tormentis carebat, quibus mœnia uerberaret, portis tantum infringendis ſtudet, quas cædere ſaxis, inſtare ferro, ligna circundare, ignem ſubijcere magna ui incipit. Ciues uidentes hinc muros ab hoſte cinctos, & illinc incendium fieri, primo pauere, de ſuo caſu per nuncios noctu funibus ex urbe dimiſſos, regem certiorem facere nitentes, incipiunt, deinde magno animo ignem igne arcendum rati, ligna fractis iam portarum clauſtris, ad incendium addunt, quò flamma utrinque erumpens, ac omnem aditum occupans, perinde hoſtem ingreſſu, atque ſuos exitu prohibeat, & ipſi interim foſſas aliasq; intus pro foribus munitiones faciunt. Ita omnis obſidentium circa portas conatus male cecidit, & ciues flamma à flamma conſeruauit. Tum Petrus neceſſariò ad portas, certamine omiſſo, diuerſis in locis quæ debiliora uidebãtur, urbem oppugnat, admotisq; ſcalis, ſæpius cum magno ſuorum detrimento, ſumma murorũ capere tentat, ſperans interim ciues aut metu, aut cõmeatus inopia uictos ad deditionem compellere. Rex autem acceptis nuncijs, haud ſegnius quàm res requirebat, exercitũ Exoniam ducit, præmiſſis bene multis leuis armaturæ equitibus, qui de ſuo aduentu paſſim cunctos certiores facerent: nam interea duce Edouardo Corteneio comite Deuoniæ, cum Gulielmo filio adoleſcente optimo fortiſſimo, nobiliſſimi quiq; cum magna militũ manu, Exonienſibus ſubſidio ire maturabãt, & in his erat Thomas Trencherdius, Edmundus Careus, Thomas Fulfordius, Gulielmus Corteneius, Ioannes Haleuellus, Ioãnes Crokerus, Gualterus Corteneius, Petrus Eggecõbius, & Gulielmus Sanctimaurius. Hæc ubi ad aures Petri peruenere, relicta obſidione, Tantoniam (eſt id proximũ oppidum) mouet, ibi exercitũ ſuum recenſet, inſtruit ad certamen cum hoſte futurũ, quanq; eo exercitu parũ confiſus, uti poſtea apparuit, cuius bona pars dexteris duntaxat armatis, reliquo corpore inermis, ac pugnandi neſciens erat. Henricus cognita hoſtium diſceſſione, iter protinus Tantoniã uerſus intendit. Eò uenit Edouardus dux Buchyngamiæ adoleſcens magnitudine animi ac ingenij uirtute ſingulari præditus, poſt quem ſequebatur ex

uicinis locis,multitudo nobiliſſimorū equitum cum armis,tum cæteris ad bellum gerendū neceſſarĳs rebus longe paratiſſimorū. Erat in eo numero Aegidius Briggius, Alexander Baynham, Mauritius Barkeleienſis,Robertus Tamius,Ioannes Guiſus,Robertus Poyntus,Henricus Vernonus,Ioānes Mortimerius,Thomas Tremaylus,Edouardus Suttonus, Amiſius Paulettus,Ioannes Byknellus, Ioannes Sapcotus, Hugo Lutrellus, Ioannes Vuadham cum Nicolao filio,Ioannes Spek,Gulielmus Sanctimaurius,Ricardus Beancampus, è ſancto Amando, Franciſcus Chenius, Rogerius Tokettus, Thomas Longus, Nicolaus Latemerius, Ioannes Turberuilla, Gulielmus Stortonus, Rogerius Neuburgus, Gulielmus Martinus, Thomas Lyndus, Henricus Rogerius, Gualterus Hungerfordius, Ioannes Semerius, Edouardus Darellus, Mauritius Barous,Gulielmus Norres,Ioannes Langfordius, Ricardus Corbettus,Thomas Bluntus, Ricardus Laconus,Thomas Cornuallus, ac complures alĳ milites egregĳ. At rex interea cum appropinquaſſet, ſiue ne dimicandi moram faceret,ſiue belli fortunæ metuēs,præmiſit cum militum robore,Robertū Broke regulum, Ricardum Thomam, & Aegidium Dabeneium, qui prælium inciperent, ipſe uero ſequebatur, ut cum cœptum certamen uideret, aut ſuis auxilio iret, uel à tergo,eodem temporis puncto,ſe obĳceret. Cæterū non fuit quod rex eo uteretur conſilio,tantum enim abfuit, ut Petrus expectauerit certamen,ut poſtquā intellexerat hoſtes in armis eſſe, etiam clàm & noctu ſe in fugam dederit, continentiqꝫ curſu in aſylum, quod eſt ad cœnobium Belliloci, ſeſe abdiderit. Id Petrus animi ne uecordia, qua præditus erat, an fraudem ſuſpicatus fecerit,perinde incertū eſt, ac ſatis conſtat illud bono fuiſſe regi, qui ad manus uenire non eſt coactus cum Cornubienſibus, quibus deſperatio ita uires auxerat, ut cunctis iuxtà eo prælio, aut ad unum cadendū,uincendum ue certum eſſet. Henricus cognita fuga Petri, dimiſit quoquouerſum equites, qui eum ſequentes conſequi niterētur, ſed ille plurimum uiæ progreſſus,non antè eſt uiſus,quàm in aſylum ſe receperit: at non item eius duces,qui in fuga capti,ad regem ducuntur. Cætera omnis multitudo ubi neqꝫ Petrum, neqꝫ ducum ſigna conſpexit, ignara ubi nam foret, iaceret fraude aliqua interfectus, an fugiſſet, non ſatis certum habebat, quod ſibi conſilium capiendum,quid ue agere præſtaret,ſed ad ultimū cognita eius turpiſſima fuga,cuncti actutum cōmuni malo,cōmuni metu,cōmuni periculo oppreſſi,abiectis armis,manus tendere dareqꝫ cœperunt, quibus rex pro ſua lenitate facile ignouit: qui inde ſine certamine uictor Exoniam profectus,collaudatis ciuibus pro officio facto,gratias egit,ibiqꝫ nonnullos ex Cornubienſibus recentis tumultus autores ſupplicio mactandos curauit. Equites regĳ interea nullis prohibentibus, uſqꝫ ad montem diui Michaëlis currendo peruenerunt,ibiqꝫ inuentam Catherinā Petri uxorem,ad regem captiuam duxerunt. Henricus mulieris uenuſtatem miratus, non milite prædam,ſed imperatore dignam putauit, atqꝫ eam cum honeſto matronarū comitatu,Londinū ad reginam ſtatim miſit, ut certam partæ uictoriæ nunciam. Dum autem rex Exoniæ moratur,haudquaquam ſe uiciſſe,aut materiam ſeditionum ſuſtuliſſe exiſtimans,niſi Petrum eius peſtis caput in poteſtatē redigeret, primum duabus equitum turmis aſylum undiqꝫ ſepit, ne ſpes ulla fugæ Petro ſuperſit, deinde uenia omniumqꝫ obliuione promiſſa, per fidos nuncios iuuenem tentat,

ſi uelit

ſi uelit in ſuã fidem uenire. Petrus iam ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis, qui animaduertebat ſe in ſumma rerum omniũ difficultate uerſari, quod illo deſperatiſſimo uteretur perfugio, & omnem rei bene in poſterum gerendæ facultatẽ de manibus amiſſam duceret, cum toties ſucceſſu fruſtratus eſſet, ubi ueniam promiſſam eſſe audiuit, tum demum publica fide fretus, ſponte de aſylo exiuit, atq; ſeſe in Henrici poteſtatẽ permiſit. Ac ita tantus repente tumultus refrixit. Rex ſic finito feliciter bello, Londinũ proficiſcitur, ad quem quacunq; tranſibat, populi concurrebãt Petri uidendi cauſa, qui om̃ibus miraculo erat, quod homo alienigena & nulla re ipſa, quanquã uerbo aliter canebatur, maiorum cõmendatione fultus, auſus fuiſſet tantum regnum infeſtare dolis, ac tot cum populos tum principes non ſine multorũ ex illis pernicie, ſuis aſtutiĳs ad credendũ ea adduxiſſet, quæ de ſe falſo hactenus prædicarit. Henricus ubi Londinum peruenit, Petro cuſtodes dedit, qui ab eius latere ne pedem diſcederẽt, ut ne aufugeret, néue ad res nouas ſolicitatus, iterum regni quietem turbaret. At rumor in Flandriam perlatus, Petrum nihil profeciſſe, ſed in uincula ductum, attulit Margaritæ principi lachrymas multas. His rebus proſpere geſtis, Henricus non ignarus maximã illecebrã eſſe peccandi impunitatis ſpem, ut ſuos deinde in officio facilius contineret, quamprimũ quæſtionem habuit, comperitq; tam in Deuonia, quàm in Somerſeto complures fuiſſe, qui Cornubienſes in ipſum mouentes, ac poſtea fuſos & fugatos domum redeuntes pecunia & commeatu iuuiſſent, quos omnes pro grauitate delicti, pro facultatibus multandos ſtatuit, illudq; negocium mandauit Anniſio Pauletto equiti, cui non multo pòſt Robertum Scherburnũ diui Pauli decanum quem dicunt, collegam dedit. Ii à primo uelut procella per fortunas fermè omnium utriuſq; comitatus colonorum peruadunt, quò ne quiſquam omnium eius capitalis rei affinis ſociusq; ex merita labatur pœna, mitius tamen cum bene multis actum, qui metu, aut ui, non item uoluntate peccaſſent. Eodem anno res ſubita & ab initio nullius momenti ſic redintegrauit ſimultatẽ inter Henricum & Iacobũ reges, ut uix manus abſtinuerint, quæ eiuſmodi fuit. Quidam iuuenes Scoti armati propter Noramiam arcem acceſſerũt, tacitiq; circũſpiciebãt, quaſi uellent cognoſcere, quæ ibi fierent, ſed cum nihil appareret hoſtile, & iam gradũ referrent, qui in arcis præſidio erant, non eſſe, quod ſciſcitarentur rati, non mouerunt ſe. At poſtero die cum ĳdem ad locum adirent, Angli orta repente alicuius fraudis ſuſpicione, conclamarunt, Ecquid ad ſe uenirent, an ſpeculandi cauſa? Ad ea Scoti multo ferocius reſponderũt. Quibus uocibus utrinq; animis irritatis, ad arma cõcurritur, & poſt multa data acceptaq; uulnera, aliquot ex Scotis interficiunt, reliquis à multitudine qua Angli præſtabant, in fugam coniectis. Hæc ubi Iacobus reſciuit, clamare cœpit nihil ſibi incertius eſſe, ꝙ pacem cum Anglis habere, idemq; Henrico per literas ſignificauit. Henricus qui præ quiete, & finitimorũ principum amicitia, nihil magnopere curabat, ut tandem aliquando ſibi liceret in ocio honeſto poſt tot labores ab uſq; à pueritia exanclatos acquieſcere, reſpondit, id non ſuo conſilio factum, ſed militũ temeritate, & propterea non putaret uiolatam eſſe fidem, quãdoquidem ipſe cauſam cognoſceret, & ſi culpa apud ſuos foret, pœna ab eis nõ abeſſet. Non potuit hoc reſponſum, etſi longe æquiſſimũ, ingentem molem iræ, qua Scotus agitabatur, excutere. Quare Ricardo Dunelmenſi epiſcopo qui præter cæte-

ros dolebat, quod ſuorũ qui arcem tenebant cauſa, renata eſſet inter reges diſcordia, nihil potius deinde eſſe cœpit, quàm Iacobũ placare, ad quem crebras dabat literas. Rex perſpecta Ricardi fide & grauitate, ira iam deferueſcente, reſpondit humaniter ad eius literas, & quia uenerat ei in mentẽ cum illo nonnulla ſua cõmunicare conſilia, petiuit, ut ad ſe de ĳs rebus, quæ nuper accidiſſent, agendi cauſa, ueniret. Ricardus poſtulata Iacobi quamprimũ Henricum docet, cui cauſa colloquendi adeò iuſta uiſa eſt, ut permiſerit eum ire. Accepit rex hoſpitaliter Ricardum, ad cœnobium Melroſæ, id loci nomen eſt, ſecundum fines Scoticos, quod monachi Ciſtercienſis ordinis habent, & primum de recenti ſuorũ cæde queſtus, facile iniuriam condonauit, deinde remotis arbitris, docuit quàm ueteres quamq́; iuſtæ cauſæ neceſſitudinis ſibi cum Henrico intercederẽt, & eas maiore quodam amoris fœdere corroborari ſe ſumme appetere, quod procul dubio fieret, ſi ille uellet ſibi Margaritam filiam ætate maiorem in matrimoniũ dare, ac iampridem in animo habuiſſe, id cõnubium per legatos petere, quod mature faceret, ſi ſuam diceret ſententiã, ne rem negandã poſceret. Ricardus ad ea modice reſpondit, operamq́; ſuam pollicitus, bonam omnino oratores cõnubĳ mittendi ſpem regi fecit, qui domum reuerſus omnia ſuo regi, quæ cum Iacobo egiſſet, ordine retulit. Ea mirum in modũ delectarunt Henrici animũ, cui pax maxime cordi erat, & iampridem conſtitutum, nulli cauſam dare bellorũ. Iam interim cœpit dies fatalis mortis Petri Varbechi, & Edouardi comitis Varuicenſis aduentare, quando una procella ambos abſorbuit. Porrò Petrus ſiue quod grauiter ferret ſe cuſtodiri, ſeu q̊d ad res nouas ab amicis ſolicitaretᷓ, ſeu deniq́; quod ſui perdendi libidine continenter ſtimularetur, fugam tentandam ſtatuit, ſperans non defuturã bene rei gerendæ occaſionẽ, ſi ſe ab Anglorũ manibus ſemel eriperet, & quamuis non ignoraret, nihil ferè ſe agere, nihil moliri, nihil cogitare, quod Henricus non modo audiret, ſed etiam planè ſentiret, ſpe tamen euadendi adductus, quæ hactenus captiuitatẽ conſolata erat, uoluit potius illud audere, quàm præſentem calamitatẽ diutius ſufferre. Itaq́; deceptis cuſtodibus, ſe fugæ mandat, imò ſeipſum in arctiorem cuſtodiam dat, in ſuppliciũ præcipitat: nam cum ad littus properaret, & parum itineris proceſſiſſet, diuulgato rumore de eius fuga, omnes ſubitò uiæ à regĳs ſatellitibus qui eum cuſtodiebãt, infeſſæ ſunt, quorũ ille inſequentium clamore pauefactus, ac animi pariter atq́; conſilĳ inops, aliò uerſum quàm cœperat, iter neceſſariò intendit, peruenitq́; ad Bethleemenſe cœnobium monachorũ Cartuſianorũ, ac præfecti loci ſe fidei cõmiſit, ſuppliciter rogitans, ut ad regem adiret, ſibiq́; ab eo uitam deprecaretur. Præfectus hominis calamitatẽ miſeratus, ad regem uenit, de Petro indicat, de eius ſalute multis precibus orat, idq́; impetrat. Ita Petrus in aulam ad Vueſtmonaſteriũ reducitᷓ, ignominiæ obĳcitur, qui cõpedibus uinctus, in ipſius aulæ ueſtibulo integrum diem, nullo non ludibrio à turba petitus exploditur, poſtridie eius diei Londinũ per omnium oculos traducitur, aliquotq́; horas in foro paribus probris exponitur, ac poſtremo in turrim conĳcitur. At Edouardus Varuici comes in carcere ab incunabulis extra hominũ ferarumq́; conſpectũ nutritus, qui gallinam & anſerem non facile internoſceret, cum nullo ſuo delicto ſupplicium quærere poſſet, alieno ad id tractus eſt. Siquidẽ monachus quidam Auguſtinianus nomine Patritius, ut comiti, credo, inuidiam conflaret, diſcipulũ

quem

quem habebat, nomen, quod ſciam, non ponitur, ſubornare, eiusq; auribus inſtillare cœpit, ſe illi regnum facile paraturum, ſi ſuum uellet ſequi conſilium. Diſcipulus non modo id ſe facturum non renuit, ſed iterum atque iterum rogauit, ut quod deſtinaſſet, mature tentaret. Quotus enim quiſq; eſt tam legum aut periculi metuens, qui nolit regnandi cauſa, quiduis tentare, facere, & pati? Itaque ſubtiliter cõmunicato conſilio, confidenter etiam in Cantium aliàs ad res nouas non ſurdum ambo proficiſcuntur, ibi iuuenis primo clàm nõnullis indicat ſe Edouardum Varuici comitem eſſe, & nuper ope & arte Patritij ex turri Londinenſi aufugiſſe, & quia dictis habita fides, dein palàm id ipſum prædicat, cunctorumq; auxilium implorat. Verum ſeditio prius caput amiſit, quàm illud efferret, repente præceptore cum diſcipulo in uincula ducto, & hoc necato, & illo æternis tenebris dato, quod monachus eſſet: tantum apud Anglos ordini tribuit, ut ſacerdoti uel de maieſtate damnato alijs ue ſontibus qui reliquis initiati ſint ordinibus, uita concedatur: id quod etiam fit, quia longa iam conſuetudine epiſcopi in eiuſmodi maleficijs, cauſæ cognitionem non habent, ex quo eis minus licet tales ita damnatos deſecrare, aliter enim morte non ſunt afficiendi. Quid, quod ita uſu uenit, ut qui legere ſciant, cuiuſuis rei capitalis præter maieſtatis crimen, damnati, eodem loco habeãtur? quod per id ordinis affines cenſeantur, atq; ita ſalui in cuſtodiam detrudantur? quibus ut ſi caſu euaſerint, ne ſpes ulla uitæ amplius ſit, palma manus ſiniſtræ ſub pollice inuratur, & homicidis M litera imprimitur, quia Anglicæ murdre homicidium dicitur, furibus uero T, quod furthefht uocatur: qui ſic ſtigmatię effecti, ſi in peccato rurſus inuenti fuerint, tum meritas ilico dant pœnas. Cuius ſanè inſtituti autor fuit ipſe rex Henricus in concilio, quod anno regni ſecundo habuit, illud à Gallis, opinor, mutuatus, nam apud eos eiuſmodi damnatis hominibus ſolet amputari altera auris, certa poſtmodum maleficij nota. At cuſtodiendi onus eius religionis cauſa, epiſcopis imponitur, multa illis indicta, ſi eorum negligentia cuſtodiæ effugerint. Quod equidem inſtitutũ belle furum ſectam nutrit, auget, armat, cum poſtea ſexcentæ inueniantur uiæ, quibus ex carcere, uno uel altero tempore, multi illorum educantur, purgato utcunque furti homicidij ue crimine, quod fit, cum nemo homo iam reclamat, nam ſi offenſus & læſus actionem non proſequatur, tum reus furti iam inde ab initio liberatus diſcedit, ita iure patrio iubente. Sed ad rem. Petrus interea etiam in carcere non deſinit cum ſua peſte ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui ſe cum eo congregarant, inſidiari, quippe qui nonnullis ex cuſtodibus corruptis, fertur conſtituiſſe interfecto arcis præfecto, ſe per uim eo carcere liberare, atque rapere ſecum ad eandem libertatem Edouardum Varuici comitem, quem antea in eam ſpem impuliſſet. Sed dolus patefactus non proceſſit, & ille de ſpe conatuq; depulſus, cum ſocijs ad iudicium trahitur, damnaturq;, ac paucis pòſt diebus laqueo ſuſpenditur. Hanc ſui pernicioſi commenti pœnam Petrus habuit, qui ut uiuendo ſuis nefarijs fraudibus permultos magnos uiros miſere perire coëgerat, ita moriendo nonnullos ad ſupplicium ſecum rapuit. In ijs fuit Edouardus Varuicenſis comes, qui ſecuri percuſſus eſt, quod cum Petro, uti iam tum rumor diſſipauit, conſenſiſſet, ad fugam capiendam, id quod tentare cuſtodijs maxime capitale eſt. Is fuit annus ſalutis humanæ, cum hęc acta ſunt, MCCCCXCIX, & XIII, cum regnare cœpit Henricus. Annus

Sacerdotibus quis ho publice ap Anglos ha

qui ſecutus eſt, inſignis fuit & peſtilentia, quæ cum multos alibi mortales, tum Londini plus triginta millia abſumpſit, & memorabili incendio regiæ uillæ prope Schenum uicum, ad ripam Thameſis ſitæ, quam Henricus de integro condidit, mutatoq; nomine, Richemondiam appellauit, quod ipſe olim eius regionis comes fuiſſet. Eius igitur peſtilentiæ uitandæ cauſa, rex Caletum traiecit, quò ſimul per ocium prouideret, ut ne quid de conſuetis uigilĳs à ſuo præſidio remitteretur, quæ eo loci continenter aguntur, aduerſus repentinos finitimorū incurſus. Dum Caleti morabatur, uenit ad eum officĳ gratia Philippus Flandriæ princeps, quem perhumaniter accepit, qui fœdus, quod paulò ante per legatos fecerant, nouis pactionibus multo firmius corroborarunt. Interea deſæuiente peſtilentia, Henricus in Angliam redĳt, quô uix peruenerat, cum aduenit Gaſpar Pous homo Hiſpanus doctrina pariter atq; moribus clarus, miſſus ab Alexandro Romano pontifice, qui Anglis uiam patefaceret, qua cœlum ipſum adirent: agebatur iubileus Romæ, qui annus ſalutis humanæ erat M D. & ut longinqui populi eò proficiſcendi labore leuarētur, pius pontifex quoquouerſum legatos miſit, qui eam cœleſtem gratiam impartirentur Chriſtianis, quibus per bella, per itinera, per inimicitias, minus Romam petere liceret. Veruntamen non fuit gratuita liberalitas, Alexander enim ſaluti hominum proſpiciendo, honeſta præſcriptione ſuis quoq; commodis ſeruiendum ſtatuerat, quare precium ſuæ gratiæ fecit, & ut rex id fieri non impediret, partem gratiæ offerebat, ac populus libentius iuuaret, prædicabat ſe primo quoq; tempore bellum aduerſus Turcas ſuſcepturum. Ita pecunia non mediocris confecta eſt, at bellum nondum inchoatum in Turcas, qui de nobis multa interim oppida ceperunt. ſed dĳ meliora. Ipſum illum annum trium antiſtitum mortes nobilitarūt, Ioannis Mortoni Cantuarienſis, Thomæ Langtoni Vintonienſis, & alterius Thomæ Rotherhami Eboracenſis. Huic ſucceſſit Thomas Sauagius Londinenſis epiſcopus, in cuius locum Gulielmus Varamus, de quo ſuprà meminimus, ſurrogatur. At Cantuarienſis Henricus Deneus Sariſberienſis epiſcopus, & Vintonienſis Ricardus Foxus Dunelmenſis epiſcopus, fiunt antiſtites. Cæterum id temporis multo inſignius fecere duo longe ſplendidiſſima connubia, Henricus enim Margaritam filiam Iacobo regi Scoto, & Ferdinandus Hiſpaniæ rex Arthuro Henrici filio Vualliæ principi Catherinam filiam locauit, & utriuſque puellæ nuptiæ omnium generum ludis factæ. Non inuitus cum Scoto iunxit Henricus affinitatē, cui cum nihil potius eſſet, quàm tandem aliquando procul armis curriculum uitæ perficere, putauit per eam coniunctionē facere, ut nihil hoſtile amplius à Scoto in ſe tentaretur, ac nullus ſuorum deinceps receptum ad Scotos haberet. Quapropter ita inter reges conuenit, ut perinde non liceret Anglis adire Scotiam, ſine ſui regis cōmendatitĳs literis, ut Scotis commeare in Angliam. At Arthurus qui nuptiarū cauſa, Londinum uenerat, mox in Vualliam in ſuum principatum cum uxore reuertit, quô illum pater paucis antè annis miſerat, ut adoleſcens iam inciperet bene imperare, & ne erraret, eum probatiſſimorum hominum familia honeſtarat, dederat enim ei præfectum cubiculi Ricardum Polum affinem ſuum uirum optimum, ornatiſſimum, domus uero Dauid Philippum. Fuere ſimul in conſilio equites Gulielmus Vudalus, Ricardus Croſthus, Petrus Neutonus, Henricus Varnemus, Thomas Englefildus, quo

nempe

nempe uiro nemo unquam homo melior aut ſanctior natus eſt. Item Ioannes Vualeſtonus, Henricus Marineus, & Gulielmus Smythus ſacerdos conſilij præfectus, atque Carolus Bothus iuriſconſultiſſimus, hic nunc Herefordenſis eſt epiſcopus, ille olim Lincolnienſis fuit. Cæterum cum uſu ita ueniat, ut ex eodem fonte, gaudium & mœror ſæpe fluat, operæprecium eſt ut repetamus Arthuri & Catherinæ nuptias, poſteaquã ea quæ intercesſerant, explicuerimus. Paucis enim antè menſibus Edmundus Pola Suthfolchiæ comes, filius Ioannis Suthfolchiæ ducis, ex Eliſabeth Edouardi regis ſorore genitus, homo audax, fortis, rapidusꝗ in conſilijs, reus parricidij fit, quod hominem plebeium inter altercandum occidiſſet, & quanquam ei rex pepercit, ille tamen iniquo animo ferens, quia ut reus ad iudicium ſubeundum uocatus fuerat, nam id ignominioſum eſt, paulò poſt in Flandriam ad Margaritam materteram ſine regis cõmeatu ierat, ſed ſtatim pòſt ita factum ſuum apud Henricum purgauit, ut uiſus ſit carere crimine, atque idcirco ſine fraude redierit. Is igitur dum nuptiæ Arthuri & Catherinæ Londini fiunt, ac omnis populus ſe uoluptati dat, & in primis Henricus gaudio perfunditur, in Flandriam cum Ricardo fratre rurſus diſcedit, ſeu ære alieno preſſus, quod ingens ob eas nuptias fecerat, ſiue à matertera ſolicitatus, ſiue denique inuidia ſtimulatus, ut qui non poterat æquis oculis uidere Henricum hominem aduerſariæ factionis tot iam annos regnantem. Hæc res, credo, triſtis inter lætas accidit, ut ne Henricus fortaſſe nimio gaudio repente expiraret, quod aliàs contigiſſe, memoriæ proditum eſt: qui ubi de Edmundi fuga cognouit, ualde perturbatus, iam tum cœpit nouos pertimeſcere motus, & ſe magnopere condemnare inertiæ, quod illi peperciſſet, quanquam ſatis conſtabat, eum feciſſe id conſultò, ut eatenus cum Edmundo diſſimularet, quoad de coniuratione aliqua indicium haberet, quam modis omnibus iam factam animo cernebat. Quocirca ſtatim ut comes è Flandria reuerſus eſt, Robertus Curſonus homo ualens & meditatus, qui per eum in equitum ordinem uenerat, Hantij arcis præfectus, perinde quaſi unus aliquis ex coniuratis, in Flandriam fugit, dubio procul explorandi cauſa, quæ apud Margaritam agitarentur. Hæc opinio per animos hominum à principio peruaſit, ac etiam num tenet, & argumentum ſumunt ex eo, quod Robertus nulla priuatim affectus, quod quiſque ſciret, iniuria, ad inimicos Henrici tranſierit, & poſt omnia illuſtrata, patefacta, oppreſſa, uindicata, in gratiam ab ipſo Henrico receptus ſit. Cæterum utcunque res acciderit, morbo animi, an artificio, poſt finitas nuptias, tanta in Henrico fuit cura, diligentia, uigilantia, ut deprehenderit eſſe, qui aduerſus ſe partim machinarentur, partim haud ſyncero eſſent uſquequaꝗ animo, eosꝗ nominatim cognorit, quorum bona pars intra paucos dies comprehenſa eſt. In ijs fuit Gulielmus Corteneius Edouardi Corteneij Deuoniæ comitis filius, uir ſumma nobilitate, exiſtimatione, uirtute, qui habebat in matrimonio Catherinam Edouardi regis filiam: alter Gulielmus frater ipſius Edmundi, Iacobus Terellus, & Ioannes Vuyndham. Ambo Gulielmi ſuſpicione magis quàm peccato, ob propinquitatem coniuratorum, in cuſtodiam traduntur, ut ibi ſi quid ſit delicti, luant. Quare Gulielmus Corteneius mox ab Henrico octauo, qui patri Henrico in regnũ ſucceſſit, miſſus factus eſt, fuitꝗ apud eum in magno honore atꝗ gratia, ſed cum ſtatim ad ſuum militaris artis

ſtudium pòſt redijſſet, facile in morbum incidit, quem pleureſim uocant, qui cum apud Anglos rarus ſit, ac idcirco minus cognitus, medicorũ incuria perijt: filium unicum reliquit ſuæ uirtutis ſuperſtitem: alter Gulielmus eſt etiam faciliorem multo cuſtodiam ab eodem rege conſecutus: Iacobus uero & Ioannes ſupplicio mactantur. At Edmundus ubi audiuit amicos partim morte affectos, partim æternis uinculis damnatos, ſibi timere cœpit, & omni impræſentia deſperato ſucceſſu, per uarios Germaniæ, Galliæq́ populos uagari, & cum nuſquam tutam fidem inueniſſet, ad extremum ut intelligeret grauem uitæ exitum homini debitũ nulla humana ope aut opera auerti, uitariue poſſe, ſeſe in poteſtatem Philippi Flandriæ principis permiſit. Ricardus uero eius frater homo experiens, ita per idem pelagus hactenus eſt caute uerſatus, ut in nullam diram inciderit tempeſtatẽ. Vix Henricũ regem domeſticæ ſeditionis periculo functum, maior cura excepit coërcendi nõnullos, qui eius coniurationis participes in diuerſa aſyla ſe receperãt, expectaturi dum melior facultas daretur: nam uenit ei in mentẽ, his quoq; religioſis clauſtris ſeras ponere, quò ne aliqua inde mali labes fieret: qui ſtatim pòſt per literas, & legatos, cum Alexandro Ro. pontifice egit, ut ſua autoritate omnes Anglos exules religionis hoſtes decerneret, uelut populi turbatores cõcitatoresq́ turbarũ, & aſyla nõ amplius eis receptaculo fore, qui ex illis ſemel exiſſent: quod pontifex conceſſit, & Henrico bono fuit, quia metu eius ignominiæ, bene multi facilius ad ſanitatem redierunt, & qui in tuto erant, minus auſi ſunt ſe periculo obijcere. Ita rebus ex animi ſententia Henrici compoſitis, multiplex repente ortus eſt luctus, Arthurus enim princeps poſt quintum menſem, quàm Catherinã in matrimoniũ duxerat, è uita exceſſit. Triſtem huiuſce connubij exitum fertur Catherina puella iam inde ab initio pertimuiſſe, ex eo, quod ubi à parentum complexu diſceſſit, nauemq́ cõſcendit, diu fluctibus atq; huc atq; illuc iactata per ſæuam tempeſtatẽ, ad ultimũ terram Angliam attigerit. Item non multo pòſt Eliſabeth regina mulier electiſſima enixa puellã, quæ paucos uixit dies, moritur. Secutus eſt reginã in cœlum redeuntẽ Reginaldus Braius uerè pater patriæ, homo ſeuerus, ac ita recti amator, ut ſi quid interdum peccatum eſſet, illud acriter in Henrico reprehenderet. Id officij uel nauiter faciebat Ioannes Mortonus, qui biennio antè, quemadmodũ ſuprà diximus, mortem obiuerat, ita ut ambo regiæ licentiæ acerrimi frenatores iuxtà eſſent, cum tamen uulgi opinio ferret eos regiæ indolis potius corruptores, adeò ſemper errat uulgus. At rex dum pateretur & audiret officij monitores, neutiquã errare poterat. Moritur quoq; per ipſos illos dies Henricus Cantuarienſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Gulielmus Varamus Londinenſis epiſcopus, & Varamo in Londinenſem epiſcopatũ, Gulielmus Baronſus: Baronſo uero poſt aliquot menſes mortuo, Ricardus Fiziames Ciceſtrenſis epiſcopus, pater ueteris proſapiæ, magnæ doctrinæ, ſummæq́ bonitatis. Interea Henricus conciliũ habuit, in quo nõnulla è Republica cõſtituta ſunt, & illud quoq;, ut fures & parricidę conuicti qui beneficio trium literarũ, hoc eſt, quod legere ſciant, ſeruãtur, ſtigmatiæ fierent. De ea re paulò ante obiter memini. Poſt hæc pecunia populo imperata eſt, & exulũ bona proſcripta. Peractus eſt & ſacerdotũ conuentus, ſicuti moris eſt, quò & illi pecunia Rempublicã iuuarent. Fuit is annus ſalutis humanæ MDII, & XVI, cum regnare cœpit Henricus. Hactenus aſpera

bella,

bella,nefarias ſeditiones, multorũ mortes ſcripſimus, nunc rerum familiariũ certamina, fremitus mentium,& uota facta perappoſite hoc loco perſtringemus. Henricus enim rex cũ iam ſenectã agere inciperet ætatẽ,& ante id tempus domeſticarũ ſeditionum tumultuumꝗ ſcrupulis ac aculeis acriter pũctus morte magis bellum ciuile horreret,ſtatuit ita prouidere,ut omnis talis futuri mali materia tolleret, quod omnino facturũ ſe pro certo habebat,ſi ſuos præſertim locupletiores aliquantulũ exinaniret,optime gnarus homines ob rerũ copiã,facile inſolentiores fieri,nihilꝗ opibus ferè charius habere,cum eas uel amittẽdi metu,uel acquirẽdi ſpe adducti,plerunꝗ ſoleãt pacẽ aut bellũ amplecti:ſed ut ne diceretur facere iniuriã,cuius ipſe eſſet publicus uindex,cogitationem ſuſcepit,quò id modo fieri poſſet honeſto. Cui talia cogitanti uenit in mentẽ ſuos Anglos cõſueſſe acceptas leges ſic negligere,ut ſi de ea re quæſtio haberetur,nõ dubiũ,quin permulti cum primis magni uiri,item mercatores, aratores,pecuarij,illarũ uiolatores deprehenderentur. Hoc capto cõſilio,cœpit recognoſcere leges,& qui nõ obſeruaſſent, leniter multare:deinde conſtituit duos fiſcales iudices,Ricardũ Hemſonũ,& Edmundũ Dudleiũ,iuris patrij ſui cõſultos. Ii ut à principe maiorẽ gratiã certatim inirẽt,à primo caterua delatorũ qui reorũ nomina deferrent,armati,præ ſtudio cõciliandæ pecuniæ minus officij,periculi,humanitatis rationẽ habere potuerũt,tametſi à primarijs uiris ſæpenumero admoniti fuerãt,ut manus aliquãdo abſtinerẽt. At rex poſtꝗ maximã fecerat pecuniã,populi finẽ eius mali à Deo aſſidue poſcentis miſertus, ſuæ clemẽtiæ, humanitatis & gratiæ ita meminit, ut ambos iudices ab ſe ablegandos,& pecuniã illis à quibus iniuſte exacta eſſet, reſtituendam ſtatuerit,quod morte præuẽtus teſtamẽto faciundum mandauit. His temporibus mortua eſt Eliſabeth regina Caſtellæ Ferdinãdi regis Aragoniæ uxor, ſine uirilis ſexus liberis, ex quo regni Caſtellæ hæreditas uenit Ioannæ eius filiæ maiori natu ex Ferdinando genitæ,quæ nupta erat cum Philippo Flandrorum principe. Is igitur dotis nomine,id regnũ cõſecutus,bene magna parata claſſe, circiter Idus Ianuarij, anno qui fuit ſalutis humanæ M D V, cum uxore ex Flandria ſoluit Hiſpaniã petiturus, qui uix in altũ euectus erat,cum mala ſubitò tempeſtas uentis cõtra ſe flantibus,exorta eſt. Claſſis aliquandiu iactata fluctibus,ad extremũ maxima ui uentorũ ſuperante,diſſoluit,ac naues aliæ aliò uerſum,circa Anglicanũ littus propellũtur. Nauis prætoria cũ duabus alijs,ad occiduã inſulæ oram delata,ſe in Vynmuthũ portũ recepit: tum rex qui marinorũ fluctuum inſolens erat,æque corpore atꝗ animo defatigatus,ſui recreandi cauſa,cymbam cõſcendit,ſeꝗ in terrã protinus eiecit,etſi ducibus dehortãtibus,quaſi animo cernẽtibus futurũ,ut illa deſcẽſio eſſet omnibus moleſtiã lõgioris moræ allatura. At cognito peregrinarũ nauiũ appulſu, fit repente cum agreſtiũ tum nobiliũ qui ſecundũ eam oram habitãt,cõcurſus ad littus, ad arcendũ hoſtẽ, ſi hoſtis eſſet:ſed cum intellexerint amicum eſſe, tum Thomas Trencherdius eques dux multitudinis, ad regem adiuit, multaꝗ comitate rogauit,ut ad ſuum domiciliũ,quod in proximo erat, uellet accedere,ac putans ſe gratũ ſuo regi facturum, ſi uſꝗ eò illum retardaret,dum ea de re certior fieret,eodem momento celeres nuncios ad Henricũ miſit, qui omnia docerent. Inter hæc longius rumore de Philippi acceſſu perlato,multitudo hominũ continenter ad littus concurrebat:ante alios aduenit Ioannes Carous eques magna armatorum manu ſtipatus. Is itidẽ cum Thoma regem

rogauit,ut nollet prius abire,quàm cum Henrico suo amicissimo & affinitate coniunctissimo colloqueretur,cum præsertim certum haberet, eum intra biduum ad summum'ue triduū uenturū. Philippus necessitatē sui negocij excusans,docensq; angustijs temporis maxime excludi, ac propterea moram sibi damno futuram, primū negauit expectare, dum Henricus accederet, postea fortasse ueritus ne non sibi liceret ad naues redire,si id tentaret, necessario annuit dictis. Interea Henricus cognito Philippi accessu, incredibili uoluptate afficitur, tum ob uetus hospitiū, quod ei cū illo erat, tum ob id,quod iam tum prospiceret eius aduentum in rem suam omnino fore. Itaq; primū per crebras literas & nūcios, Thomam & Ioannem equites cōmonefacit,ut bono modo regem morentur, dum ipse ueniat, deinde heroum cateruas obuiam mittit, qui Philippum ad se deducāt. Verum Philippus uidens iam morandum esse, non expectauit Henricum, sed ad Vindesorium Castrum ad eum perrexit. Secuta est haud multo pòst & Ioanna eius uxor. Hic reges post longa & uaria colloquia, cœpere de fœdere renouando agitare: Anglus Edmundum Polam exulem in potestatem suam tradi poscebat,id Philippus in manu sua esse aliquandiu negauit,& quamuis duceret facinus esse importunissimum,se hospitis sui necandi autorem fieri,ad extremum tamen cum nullam neque excusationem, neque rationem accipi animaduerteret ab Henrico,qui uitam Edmundo ultro concedebat,ex eius uoluntate omnia se facturum promisit,atq; confestim Edmundum accersiendum curauit. Secundum hæc, Henricus ut tempus extraheret,usq; dum optata potiretur præda,Philippum duxit Londinum,ut urbem regni caput uideret,atque parum moratus eodem pòst eduxit. Interea Edmundus qui Philippi aduentum in Angliam sibi fatalem iam à principio horruerat,& in externorum principum fide nihil amplius spei ponendum certum habebat,non admodū inuitus uenit, sperans futurum,ut tandem aliquando post concessam uitā,ab Henrico libertatē quoq; consequeretur,sed si ea spes falleret,saltē in patrio solo moreretur, sepelireturq;. Ita renouato fœdere,Philippus in Hispaniā proficiscitur,ubi paucis pòst diebus morbo tentatus mortē obijt,nondū triginta natus annos. Genuit ex Ioanna filios sex,mares duos,Carolū,& Ferdinandū: fœminas quatuor, Aleonoram,Elisabeth,Mariam,& Catherinam. Statura fuit iusta,facie uenusta, corpore carnoso,ingenio bono, animo forti & liberali. Illa tempestas qua Philippus conflictatus est,loco prodigij à uulgo habita est,quando uis uentorum quæ mare cōcitarat,ex pinnaculo turris diui Pauli, Londini,aquilā æneam quæ lanceæ infixa,ut pinna uentorū flatum facili motu indicabat,euellit,deiecitq; in terrā, quæ cadendo alterā aquilam proximæ tabernæ signū infregit. Hinc iam tum persuasum est religiosis portentorū obseruatoribus, Maximilianum imperatorem qui aquilam gerebat insignem,facturū esse iacturam,qualis proculdubio fuit, amittere Philippum filium. Henrico post Philippi discessum, habita quæstione, fides Georgij Neuylli Burgenniæ reguli,& Thomæ Gryni equitis in dubium uenit, quod suspicaretur eos fuisse à principio Edmundi consilij participes, quare ambos in custodiam dedit, ac non multo pòst iam purgatos educi iussit. Sed Thomas priusq; liberaretur è uita migrauit. Georgius uero princeps modestus atque probus,quia sui semper similis ab Henrico inuentus est,paulò mox cum eo in gratiam multo maiorem redijt. Pax fo

ris domiqꝫ erat in futurum triennium duratura, nullaqꝫ amplius cauſa ſeditionum, cum Henricus cœpit debilitate quadam tentari, & id ei ter in ſingulos annos circiter uernum tempus accidit. Sed quia principis mala plerunqꝫ ſolent populo communia eſſe, rediјt & eodem tempore ille peſtilens ſudor, de quo in principio huiuſce libri memini, qui tamen per multorũ mortes inuẽto iam remedio, minus nocuit. Tertia peſtis repente ingruit, iudicũ enim fiſcalium de quibus ſuprà memorauimus, operatione, paulatim permulti opulentes uiri iure patriæ priuati extiterunt. Res eſt tam dictu mirabilis, quàm factu miſerabilis, & tamen ius appellatur, cum potius ſit peruerſus iuris uſus, ut fit, per iudiciorum corruptelas introductus. Quis enim alterum interdum imprudentem, inopinantem apud iudices in ius uocat, ille iam reus ſtatutis diebus, nominatim in foro à nomenclatore inclamatur, qui demum ſi nõ reſpondeat (quomodo reſpondere poteſt omnis negociј ignarus, & ſæpe procul foro amplius centum ducẽtis ue paſſuum millibus?) condemnatur omnibus bonis, & ut patriæ hoſtis perpetuis demandatur uinculis: cæterum bona non actori, ſed principi cedunt. Qui ita condemnati ſunt, uulgò dicuntur extra legem eſſe, hoc eſt, omni iure patriæ per legẽ homini dato priuati. His technis bene magnus mortalium numerus circumuentus, poſtremo, uti infra explicabitur, extrema principis gratia conſeruatur. Interea Alexander Romanus pontifex mortuus eſt, in cuius locum ſurrogatur Franciſcus homo Senenſis Piј ſecundi nepos, qui & ipſe Pius dictus eſt. Hunc Henricus iampridẽ apud pontificẽ ſui regni protectorẽ conſtituerat, qui eius honoris acceſſione mira uoluptate affectus, confeſtim Gilbertum Talbotum equitem, Ricardum Beerrum Glaſconienſem abbatem, & Robertum Scherburnum oratores deſignauit, qui ſuo nomine pontifici gratulatum irent, atque, ut moris eſt, obediendi promiſſum facerent: ſed Pius nõ expectauit congratulationem, qui poſt ſextum & uigeſimũ diem, quàm ſedere cœperat, è uita exceſſit. Eodem quoqꝫ tempore mortem obiјt Aegidius Dabeneius regiј cubiculi præpoſitus, in cuius locum ſurrogatur Carolus Ioannis fratris Edmundi ultimi Somerſeti ducis filius nothus, uir ſpectatus, homoqꝫ honeſtus. At non multo pòſt rex Henricus cooptandum curauit in collegium equitum garteriј ordinis Guidonem Vbaldum Vrbini ducem, uirum in militari arte probatum, ac latinis græciſqꝫ literis iuxtà doctiſſime eruditum. Petiuit id decus Guido, ut Federici patris longe poſt hominũ memoriam principis clariſſimi, qui per Edouardum regem, in illum ordinem antea uenerat, honorum omnium particeps eſſet. Et quia fama diuulgarat Iulium ſecundum hominẽ Ligurem Pio ſucceſſiſſe, rex ſuam legationem ad eum miſit, & per illam, ueſtitum inſignem Guidoni tradendum. Guido accepto habitu, haud multo pòſt Baldeſarem Caſtillionem Mantuanum equitem honeſtum ac nobilem legatum ad Henricum miſit, per quem, equites ei poſſeſſionem garteriј ordinis tradiderunt. Dum hæc alibi gerebantur, Ludouicus Francorum rex deſperata iam uirili prole ex ſe creanda, Annam filiam ætate maiorem, paulò ante Carolo regi Caſtellæ deſponſatam, Franciſco Valeſio Delphino Engoliſmenſi duci locauit. Id factum ubi Henricus reſciuit, ſtatim duxit fore, ut ex uſu eſſet Mariæ filiæ, quam domi habebat Caroli æqualem. Itaque miſſis ultro citroqꝫ legatis, negocium tandem opera Ricardi Vintoniẽſis epiſcopi eius legationis principis, Caleti, quô

Flandrenſes oratores conuenerant, conficitur, ac ita Maria uirgo decimum agens annum Carolo deſpondetur. Iam inſtabat finis trienniȷ de quo ſuprà memini, Henrico fatalis, quippe qui iam manifeſte languebat, proſpiciebatq; futurum, ut ſibi in paucos dies uita ſupereſſet, quare ſtatuit aliqua gratuita liberalitate ſui deſiderium populo faciendum, qui primo quoque tempore, edicto toto regno diuulgato, omnibus pœnam remiſit, qui leges generatim uiolaſſent, in ijs tamen eſſe noluit, neq; homicidas, neque fures, quod ea facinora non ipſum, ſed alterum læſiſſent. Propter acceptum munus, publice ſupplicationes pro ſalute principis habitæ. Ille uero interim morbo iam cõſumptus ad XI calend. Maias uita ſolutus eſt, in ſua Richemondia uilla, qui fuit annus ſalutis humanæ M D VIIII. Corpus funerali pompa ad Vueſtmonaſteriũ delatum, in ſacello quod ipſe condiderat, ſepulturæ datur. Regnauit Henricus annos tris & uiginti, ampliusq; mẽſes ſeptem, uixit LII. Suſcepit ex Eliſabeth uxore, liberos octo, mares quatuor, totidemq; fœminas, reliquit ſuperſtites tris, Henricum principem Vualliæ, Margaritam, & Mariam. Corpore fuit gracili, ſed bene firmo ac ualido: ſtatura, quæ parum iuſtam excederet, forma eximia, uultu præſertim in ſermone hilari, oculis glaucis, dẽtibus raris, capillo etiam raro, ingenio magno, ſagaciq;, & à literis non alieno, animo excellenti atque forti, in ſummis quoque periculis, & naturæ ipſius habitu propè diuino. Res conſultò, grauiterq; gerebat, quò ſuæ prudẽtiæ opinio per hominum animos facilius peruaderet, quippe non ignorabat ſuam uitam multorum oculis obſeruari, ac ob id, principem oportere, tantum alios ſapientia antecedere, quantum potentia præſtat. Etenim quis illi quicquam tribuerit, cuius leuitatem expertus eſt? Erat præterea moderatus, honeſtus, frugalis, comis, & benignus, & adeò ſuperbiæ atque arrogantiæ abhorrens, ut in eiuſmodi uitijs notatos durus ac aſper eſſet. Nemo homo tanta apud eum autoritate fuit, ut uel poſſet, auderet ue quicquam ſuo arbitratu agere. Quid, quod ne matri quidem fœminæ prudentiſſimæ iſtuc poſtremo permiſſum? Et eo ſe uti inſtituto dictitabat, quò non immeritò rex diceretur, qui regere, non regi uellet. Iuſtitiæ ſeueriſſimus cuſtos, qua una re, plebem ſibi maxime deuinxerat, cum illa uitam ab iniurijs potentiorũ ac perditorũ hominũ maleficio uacuã duceret. Atqui cum iſta ſeueritate, cõiuncta exiſtebat miſericordia, quam ille læſis facile impertiebatur, nam ciues à ſuis iudicibus diminutos ſeu exinanitos uno uel altero tempore augebat, ſubleuabatq;, quò ſic pœnas eis inciſas renaſci uelle ſe teſtaretur, id quod argumentum nõ dubium erat, eum, ſicut ipſe aiebat, ſtudio coërcendi ferocem populi inter factiones nutriti animum, non item cupiditate cogẽdæ pecuniæ, ea cœpiſſe uti ſeueritate, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus, quanquam ſaucij iſta non tam ſeueritatis quàm auaritiæ tela eſſe clamabant. Sanè modeſtus princeps non deglubebat, qui regnũ rebus omnibus longe locupletiſſimũ reddidit, reliquitq;, quod planum præter cætera fecit immanis auri pariter atq; argẽti copia, quæ in annos ſingulos, in inſulã importata eſt à mercatoribus, ultro citroq; commeantibus, quos ille ſæpenumero mutua pecunia gratuito iuuabat, ut mercatura ars una omnium cunctis æque mortalibus cum cõmoda, tum neceſſaria, in ſuo regno copioſior eſſet. Atq; ita uiuẽdo Henricus rex uirtute, fortuna, gloria, rebusq; geſtis ampliſſimus extremum ædidit ſpiritum, qui dubitari non poteſt, quin

reuerſus

reuerſus ſit in cœlū,ad eum locū,ubi æuo ſempiterno fruatur:quãdoquidem impiger fuit religionis iuxtà obſeruator ac cultor,libenter enim rebus diuinis operã dabat,intereratꝗ dum fiebant, nec ullo negocio aut tempore ab eo officio excludebatur,attente audiebat quotidie binas ternas ue miſſas,quas uocamus,& ſæpe cõciones ſacras,aſſidue inopibus hominibus eleemoſinã dabat, & id quidẽ in occulto,cum licebat,iuxta illud Chriſti ſeruatoris præceptū, ut ne ſciret eius ſiniſtra manus,quid dextera faceret,illiusꝗ muneris obeūdi cauſa,domi ex maiorū inſtituto,habebat miniſtrum,qui eleemoſinarius dicitur. Sacerdotio honorem habebat,illudꝗ pie colebat,libens iuuabat,large augebat,qui delubrum ad Vueſtmonaſterium, & cœnobia tria Franciſcanorum, quos obſeruãtes appellant,unum apud uillam ſuam Richemondiam,alterum Greneuychi,tertiū Neuuarchi condidit,ac ĳs aſſignauit totidẽ cœnobia,quæ familia altera Franciſcanorum, qui Conuentuales uulgò nuncupantur,Cantuariæ, Nouicaſtri, & Suthantoni diu habuerat.Item orabat multū,& feſtis præſertim diebus,horas recitabat canonicas.Sed nõ ſuis adeò fretus eſt precibus,quin ſacerdotes cuiuſꝗ ordinis ſui adiutores nõ expeteret, quos etenim integros atꝗ innocẽtes eſſe certò quaſi ſciret,illis ſecretò largitiones faciebat, quò pro ipſo orarent,ac toto paſſim regno, certis in templis, iuſta quotannis ſibi facienda conſtituit,ad idꝗ ex ſuo, mercedem paratam uoluit, ut cura atꝗ opera ſupplicãdi diligentius à rerum diuinarum adminiſtris impenderetur. Hæc Chriſtiani principis uita,qui animo ex corporis cuſtodĳs liberato duceret alterã eſſe uitam,& eam quidem multo meliorem,ad quam aſpiraret.Fecit teſtamentum,& primum omniū iuſſit dari, reſtitui pecunias,ſi quæ in ærarium iniuſte delatæ fuiſſent,deinde domum hoſpitalem paulò ante ab ſe eo loci,in ſuburbĳs Londinenſibus,cui Sauoia nomen eſt,qui Thameſim tangit, inchoatam perfici,in eamꝗ inopes hoſpitio accipi. Hoc mature factum eſt,illud uero hominum amiſſa repetentiū importunitas, peruerſitasꝗ impediuit. Vnde cognoſcere licet, in eiuſmodi rebus pietatis cauſa diſtribuendis, eſſe unicuiꝗ non aliena, ſed ſua utendum manu.Iiſdem temporibus perfectæ literæ ſimiliter latinæ atꝗ græcæ ex Italia bellis nefarĳs excluſæ, exterminatæ, expulſæ,ſeſe trans alpes,per omnẽ Germaniã,Galliam, Angliam,Scotiamꝗ effuderunt.Sed Germani cū primis eas in ſuas ciuitates adſcripſerūt,quando illi ut quondã minime omniū literati erant, ita nunc maxime docti ſunt.Idem Gallis, Anglis, Scotis,ut de alĳs ſileamus,à Deo optimo maximo munus eſt impertitum.Quippe ſolæ literæ ſunt, quæ quidẽ certe noſtra benefacta cum æternitate adæquẽt,noſtriꝗ nominis commemorationẽ ſeruẽt,idcirco rurſus quàm multi magni uiri,fœminæꝗ nobiliſſimæ ubiꝗ gentiū cœperunt iuuare bonarū artiū ac diſciplinarū ſtudia,quæ ut apud Anglos uehemẽtius colerentur,Margarita Henrici mater mulier ſanctiſſima,hortatu Ioãnis Fiſcerĳ Roffenſis epiſcopi, uiri ſumma doctrina, ſumma gratia,ſumma integritate,Cantabrigiæ in loco nobili ac celebri, binas extruxit magnificas ædes, in quibus duo inſtituit ſcholaſticorū collegia, & alterum Chriſto ſeruatori,alterū diuo Ioanni euangeliſtæ dedicauit, deditꝗ ad illorū uictum,largiter fundos.In ea etiam academia,Ioannes Alcocus epiſcopus Elyenſis pater ſumma ſanctimonia,ſummaꝗ uirtute, paulò ante autor fuit collegĳ, quod Ieſu dedicauit,ut eo duce,qui ibi ad bonas colẽdas diſciplinas ſe darent,nõ errarẽt,ſed ad ueram

gloriæ & laudis mercedem, quam ille bene ſemper agentibus promiſit, recta uia contenderent. Per id quoque tempus, Gulielmus Smyth epiſcopus Lincolnienſis Margaritæ exemplo ductus, Oxonij ſcholaſticorū collegium collocauit in aula, quam uulgo uocāt Braſyn Noſe, hoc eſt, æneum naſum, quod eò loci imago ærea facie admodum immani pro foribus extet. Item Ricardus Vintonienſis epiſcopus, tale eiuſmodi opus Oxonij fecit, appellauitq; corporis Chriſti collegium. Idem etiam uirtutis & gloriæ ſtimulus concitauit Ioannem Coletum decanum, quem dicunt, diui Pauli, ad iſtiuſmodi bonas literas propagandi ſtudium. Is partim animi atq; mentis uirtute, partim uitæ ac morum integritate clarus, apud ſuos Anglos alter penè apoſtolus Paulus habitus eſt, quod natura ſanctus ac religioſus, ut primum ex pueris exceſſit, atque àb his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informatur, ſe ad diuinarum literarū ſtudium cōtulit, & Paulum ſibi præceptorem delegit, in eoq; cum Oxonij & Cantabrigiæ, tum in Italia, ita exercuit, ut homo factus ad unguem, ſicut aiunt, cum mox domū redijt, cœperit Londini ubi natus eſt, Paulinas legere epiſtolas: & in templis ſæpe concionari, & quoniam non ſecus docebat, quàm uiuebat, idcirco mirum in modum mortales in eius optimis præceptis acquieſcebant, erat enim homo continentiſſimus, qui ſemel in die cibum capiebat, non ſitiebat honores, non cupiebat opes, non quærebat diuitias, quæ tamen eum fugientē ſecutæ, tandem cōſecutæ ſunt. Sanè accidit, ut ex duobus & uiginti filijs, quos Henricus Coletus eius pater ciuis ſumma modeſtia & grauitate, ex Chriſtiana uxore nobili muliere ſuſceperat, ſolus ipſe ſuperſtes fuerit, eiq; paterna hæreditas uenerit. Tum Ioannes uidens plures ſuos ciues naturæ tantū habitu, euadere uiros graues & modeſtos, putauit illos ipſos multo excellentiores fore, ſi excolerētur doctrina. Quapropter ſtatuit ſuis ſumptibus iuuare pubem Londinenſem, ad percipiendam, colendamq; doctrinā, qui circiter iſta tēpora, poſuit in ea parte cœmeterij Paulini, quæ ad orientem ſolem ſpectat, magnificam ſcholam, deditq; præceptores duos, alterum principem Gulielmū Lilium, alterum Ioannem Ryghtuyſum, qui rudiores informaret pueros, quod in eis erat literatura, mores boni, diligentia ſumma: nam Lilius uir, quemadmodum dicit Horatius, integer uitæ ſcelerisq; purus, poſtquā in Italia aliquot per annos, perfectis literis operam dederat, domū reuerſus, Anglorum primus apud ſuos, eas docuit, antea enim Cornelius Vitellius homo Italus Corneti, quod eſt maritimum Hetruriæ oppidum, natus nobili proſapia, uir optimus, gratioſusq;, omniū primus Oxonij bonas literas docuerat. Iis autē ludi literarij magiſtris, Coletus ex ſuis bonis, in annos ſingulos ſtipendiū conſtituit, quò illi & poſthac alij omni tempore gratuito docerent, uoluitq; ſeruatum, ut in principis præceptoris locum alter ſemper ſurrogaretur. Ex quo factum eſt, ut Lilio mortuo Ryghtuyſus, & Ryghtuyſo Ricardus Ionys homo doctus atque modeſtus ſucceſſerit. Ac ut Londinenſis iuuentus è Paulina ſchola, multo eſt politior, ſic tota Anglia, multi ſtudijs & doctrinis dediti, perfecta literatura florent.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBRI VIGESIMISEXTI ET VLTIMI FINIS.

POLYDORVS VERGILIVS LECTORI S.

MONITVM te optime Lector uolo, permulta uerba minus latina longo usu, non item ratione, iampridem in consuetudinem quotidiani sermonis uenisse, sic, ut uelimus nolimus, ea interdum usurpare cogamur. cuiusmodi sunt, dux & comes, olim officij tantum, at summæ nunc dignitatis uocabula. Item comitatus pro regione: cancellarius, pro scribarum, abbas, prior, pro monachorũ præfecto. Igitur ista paucula, nam cætera facile declinauimus, cum legendo in ea incideris, non mihi uitio des, sed atq; adeò nostris temporibus, quæ ita quondam barbara facta sunt, ut nondum eiusmodi næuis purgari ad unguem potuerint. Vale.

Deprehendimus curiosa propemodum inspectione errata quædam, quæ operis inter excudendum obrepsere: leuia quidem, & quæ lectorem etiam parum attentum haud remorari potuissent: qualiacunq; tamen, libuit hic annotare, quo lectio per omnia foret expeditior.

Pagina 36. uersu 4. caritatem. Eadem pag. uer. 19. salutis. 48.1. non poßit. 50.10. insulæ parte. 60.10. prorsus. 67.19. ediceret. 105.4. Anglorum in Britannia. 132.8 potentißimus. 135.17 quod ut fecit, & suppl. 139.38. alios repente. 154.33. iram. 167.7. terra. 179.14. Similiter. 184.14. imperatoriæ artis. 218.24. Laginiam. 278.18. maiorem fidem. 295.20. suscipiendo. 303. numerus per quatuor paginas restituendus est. 304.25. negatam. 333.8. re demerint. 343.31. Multi itidem. 344.26. oppidanis. 430.23. Fuit. 466.32. Puella, quam. 506.24. eodem. 583.45. credulitate. 601.22 fur thefht, diuisim legend. 606.27. libertatem.

INDEX HIC TIBI LECTOR ANGLIAE PRIMVM TOPOGRAPHIAM, GALLIAE DEINDE CONFINIUMQ; locorũ situs, tum rerum gestarum omnium circumstantias, & exempla innumera quædam, cõmuni mortalium uitæ apprime conducibilia, uelut digito monstrat. quare uarijs quidem studiorũ institutis, maxime uero publicæ administrationi utilis esse poterit. Prior quisq; numerus paginarũ, posterior uersuum est.

B

Cado

E

F

Guliel.

Ioan.

Ioan.

M

Osualdi

PROVERBIA.

Thomæ

V

QVO TIBI LECTOR QVAERENDI tædiū leuaremus, totam Angliæ Scotiæqꝫ regū, tum Cantuarienſis, item & Eboracēſis archipræſulū, quorū perpetuā ſeriem autor obſeruauit, tum etiam cæterorū Anglici regni antiſtitū anthropologiam, ſuis quanqꝫ catalogis ſeorſum complexi ſumus.

BRITANNIA IN RO-*manorum ditionem redacta.*

ROMANORVM IMPE-*peratorum in Britannia pro-consules, ſiue legati.*

QVI DESPERATO RO-*manorū auxilio dominati ſunt.*

BRITANNIAE REGNO *in Heptarchiam redacto, requirit ordo claſſes ſingulares. Primum igitur locum ſortiuntur* CANTIANI *reges, quorum tempore adoleſcentiæ uigorem nactum eſt regnum Britannicum.*

SAXONVM AV-*ſtralium reges.*

SCOTIAE REGES.

CANTVARIEN
sium archiepiscoporũ series.

EBORACENSES.

INDICIS FINIS.

PALMA BEB.

PAT M. BRUNO